

T.C.
BİLECİK ŞEYH EDEBALI ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

ŞEM'Î DÎVÂNİ: BAĞLAMLI DİZİN VE İŞLEVSEL SÖZLÜK

YÜKSEK LİSANS TEZİ

YAREN ÜNLÜ

TEZ DANIŞMANI
PROF. DR. MEHMET ÖZDEMİR

BİLECİK, 2023

10425700

T.C.
BİLECİK ŞEYH EDEBALI ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

ŞEM'Î DÎVÂNİ: BAĞLAMLI DİZİN VE İŞLEVSEL SÖZLÜK

YÜKSEK LİSANS TEZİ

YAREN ÜNLÜ

TEZ DANIŞMANI
PROF. DR. MEHMET ÖZDEMİR

BİLECİK, 2023

10425700

BEYAN

“Şem’î Dîvânı: Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlük” adlı yüksek lisans tezinin hazırlık ve yazımı sırasında bilimsel araştırma ve etik kurallarına uyduğumu, başkalarının eserlerinden yararlandığım bölümlerde bilimsel kurallara uygun olarak atıfta bulunduğumu, kullandığım verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı, tezin herhangi bir kısmının Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi veya başka bir üniversitede başka bir tez çalışması olarak sunulmadığını, aksinin tespit edileceği muhtemel durumlarda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Bu çalışmanın, Bilimsel Araştırma Projeleri (BAP), TÜBİTAK veya benzeri kuruluşlarca desteklenmesi durumunda; projenin ve destekleyen kurumun adı proje numarası ile birlikte, ETİKKURUL onayı alınması durumunda ise ETİK KURUL tarih karar ve sayı bilgilerinin beyan edilmesi gerekmektedir.	
DESTEK ALINMIŞTIR	DESTEK ALINMAMIŞTIR
	X
Destek alındı ise;	
Destekleyen kurum;	
Desteğin Türü	Proje Numarası
1- BAP (Bilimsel Araştırma Projesi)	
2- TÜBİTAK	
Diğer;.....	
ETİK KURUL onayı var ise;	
ETİK KURUL karar tarih/sayı:	/.....

Yaren ÜNLÜ

Tarih

.....

İmza

.....

ÖN SÖZ

16. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu hem siyasi hem de kültürel bakımdan gelişerek ve bu yüzyıldaki padişahların da yönetimiyle birlikte büyüyerek altın çağını yaşamış ve dünyanın en büyük devletlerinden biri olmuştur. Sınırlarını doğuda İran batıda Macaristan, kuzeyde Kırım ve güneyde Afrika'nın kuzeyine kadar genişletmiştir. Devletin büyümesiyle bilim, kültür, sanat ve edebiyatta da gelişme ve ilerleme devam etmiş ve halkın refah seviyesi yükselmiştir. 16. yüzyılda devleti yöneten padişahlar (II. Bayezid, Yavuz Sultan Selim, Kanuni Sultan Süleyman, Sultan II. Selim, Sultan III. Murat ve Sultan III. Mehmet) şair padişahlardır ve bu yüzyılda bulunan diğer şairlere göre dönemin seçkin şairleri arasında yer almaktadırlar. Sözü edilen padişahlar şiire ve edebiyata önem vermelerinden dolayı şairleri ve sanatçıları himaye ederek ve onları ödüllendirerek dönemin edebî gelişimine katkıda bulunmuşlardır.

Geniş bir coğrafyaya yayılmış olan Osmanlı İmparatorluğu bünyesinde pek çok farklı kültürü barındırmıştır. Önemli kültür merkezlerinde yaşayan şairlerin şiirlerinin de birbirine benzer olduğu görülmektedir. Anadolu'nun en önemli kültür merkezi İstanbul olsa da Bursa, Konya, Amasya, Kütahya ve Manisa gibi şehirler yüzyılın önemli merkezleri arasında yer almaktadır. Osmanlı'nın batıdaki önemli kültür merkezlerinden biri de Rumeli'dir. Osmanlı kültürünün, Rumeli coğrafyasına (Selanik, Üsküp, Filibe, Sofya ve Priştine) kültür ve sanat merkezleriyle yerleşmesinin edebiyata ve sanata katkılarından dolayı Rumeli'nin önemi oldukça fazladır. Bu coğrafyada yaşayan insanların büyük bir çoğunluğu Müslümandır. Rumeli şairlerinin şiirlerinde ortak kültürden ziyade o yöreye ait kültürel özelliklere daha fazla yer verildiği görülmüştür. Arapça ve Farsçanın dil üzerindeki hâkimiyeti bu yüzyılda artmıştır.

Osmanlı döneminde Rumeli'de yetişen şairlerden biri de Şem'î'dir. Kosova sınırları içinde Prizren'de dünyaya gelen Şem'î'nin asıl adı kaynaklarda geçmemektedir. Aynı mahlasa sahip pek çok şair bulunduğu için eserleri de birbirine karıştırılmıştır. Tasavvuf sahasında kendisini yetiştiren Şem'î'nin şairliği ile ilgili değerlendirmeler, bazı tezkirelerde yer almaktadır. Şem'î'nin mahlasıyla ilgili bilgi veren tezkireler zayıf, çelimsiz, ve sarı benizli olması sebebiyle kendisine bu mahlası uygun gördüğünü ifade ederler. Şem'î, şiirlerinde Türkçeyi ustaca kullanmış, atasözü ve deyimlere sıkça yer vermiştir. *Şem'î Dîvânı*'nın bir yazma nüshası, Hayati Develi'nin özel kütüphanesinde bulunmaktadır. Diğer iki nüsha ise

Kahire Milli Kütüphanesi ve John Rylands Kütüphanesi'ndeki mecmuaların derkenar kayıtlarında bulunmaktadır. *Şem'î Dîvânı* üzerine, Murat Ali Karavelioğlu, bu üç nüshadan hareketle bir doktora çalışması yapmıştır. Bu çalışma, Karavelioğlu'nun doktora tezinde ortaya koyduğu *Şem'î Dîvânı* metninden yola çıkılarak hazırlanmış bir bağlamlı dizin ve işlevsel sözlük çalışmasıdır.

Eski metinlerin daha iyi anlaşılabilmesi açısından “Türk Edebiyatı Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlük” (TEBDİZ) projesi çalışmaları önem arz etmektedir. Bu proje kapsamında eserlerdeki kelimeler, metinde kazandıkları anlamlar doğrultusunda sözlük oluşturulmaktadır. Böylelikle herhangi bir eserde bulunan kelimelerin, kullanım bağlamlarına göre kazandığı anlamlar tespit edilebilmektedir. Bu düşünceden hareketle *Şem'î Dîvânı*'nın günümüz okuyucusu tarafından iyi bir şekilde anlaşılabilmesini sağlamak, şairin anlam dünyasını belirlemek ve söz varlığının hangi bağlamda kullanıldığını tespit etmek amacıyla bu tez çalışmasını hazırlamaya çalıştık.

Çalışmanın her aşamasında bana yol gösteren ve katkı sağlayan danışman hocam Prof. Dr. Mehmet ÖZDEMİR'e teşekkürü bir borç bilirim. Ayrıca TEBDİZ projesinin yürütücüsü olan Prof. Dr. İsmail Hakkı AKSOYAK'a ve projede emeği geçen tüm hocalarıma, maddi ve manevi olarak hep yanımda olan ve desteğini asla esirgemeyen anneme, babama teşekkür ederim.

Yaren ÜNLÜ
2023

ÖZET

ŞEM'Î DÎVÂNÎ: BAĞLAMLI DİZİN ve İŞLEVSEL SÖZLÜK

Klasik Türk Edebiyatı 13. ve 19. yüzyıllar arasında varlığını devam ettirmiş ve en görkemli dönemini 16. yüzyılda yaşamıştır. Şairlerin düşünce dünyası, kullandıkları mazmunlar, kültürleri ve dönemin sosyal, siyasi, kültürel şartları doğrultusunda oluşan Klasik Türk şiirinin günümüzde anlaşılmasını sağlamak için Tarih ve Edebiyat Metinleri Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlüğü (TEBDİZ) projesi yürütülmektedir. Bu proje ile günümüze kadar yazılmış olan eserlerdeki sözcüklerin hangi anlamda ve bağlamda kullanıldığını amaçlamaktadır. “Şem’î Dîvânî: Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlük” başlıklı tez de bu amaçla ve TEBDİZ projesi kapsamında hazırlanmıştır.

Çalışmanın ilk aşamasında, Murat Ali Karavelioğlu tarafından doktora tezi olarak yayımlanmış olan *Şem’î Divanı* transkriptli olarak TEBDİZ sistemine yüklenmiş daha sonra divandaki şiirlerin ve kelimelerin anlamları dönemine göre değerlendirilip ve anlamlandırılmış olan kelimeler elektronik veri tabanında bir araya getirilerek eserin sözlüğü oluşturulmuştur. Çalışma, iki bölüm ve *Şem’î Dîvânî* sözlüğünü içeren ekten oluşmaktadır. Çalışmanın ilk bölümünde şairin hayatı ve eserleri üzerinde durulmuştur. İkinci bölümde divanda bulunan deyimler, atasözleri, hadis, dua, ayet ve kelimeler kibar ifadeleri örnekler verilerek sunulmuştur. Son bölümde ise *Şem’î Dîvânî*’nin bağlamlı dizin ve işlevsel sözlüğü bulunmaktadır. Bu bölümde eserde bulunan tüm sözcükler alfabetik olarak sıralanmıştır.

Bu çalışma sayesinde sadece *Şem’î Divan*’ında geçen kelimelerin anlamları ve bağlamları değil aynı zamanda *Şem’î Dîvânî*’nin anlam dünyası ve divandaki söz varlığı ortaya konulmaya çalışılmış, böylelikle hem klasik Türk edebiyatı çalışmalarına hem de Türkçenin tarihsel sözlüğüne katkı sağlamak amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Şem’î, Şem’î Divanı, 16. yüzyıl Türk edebiyatı, Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlük, TEBDİZ.

ABSTRACT

ŞEM'Î DÎVANI: CONTEXTUALIZED INDEX AND FUNCTIONAL DICTIONARY

Classical Turkish Literature continued its existence between the 13th and 19th centuries and experienced its most glorious period in the 16th century. In order to ensure that Classical Turkish poetry, which was formed in line with the world of thought of the poets, the symbols they used, their culture and the social, political and cultural conditions of the period, is understood today, the History and Literature Texts Contextual Index and Functional Dictionary (TEBDİZ) project is being carried out. This project aims to determine the meaning and context in which words are used in the works written until today. "Şem'î Dîvânı: Contextual Index and Functional Dictionary" was prepared for this purpose and within the scope of TEBDİZ project.

In the first stage of the study, *Şem'î Dîvân*, which was published as a doctoral dissertation by Murat Ali Karavelioğlu, was uploaded to the TEBDİZ system with transcripts, then the meanings of the poems and words in the divan were evaluated according to the period and the words that were interpreted were brought together in the electronic database and a dictionary of the work was created. The study consists of two chapters and an appendix containing the dictionary of *Şem'î Dîvânı*. The first part of the study focuses on the poet's life and works. In the second part, idioms, proverbs, hadiths, prayers, verses and expressions of kind words in the divan are presented with examples. In the last section, there is a contextual index and functional dictionary of *Şem'î Dîvânı*. In this section, all the words in the work are listed alphabetically.

This study aims to reveal not only the meanings and contexts of the words in *Şem'î Dîvân*, but also the world of meaning of *Şem'î Dîvân* and the vocabulary in the divan, thus contributing to both classical Turkish literature studies and the historical dictionary of Turkish.

Keywords: Şem'î, Divan of Şem'î, 16th century Turkish literature, Contextual Index and Functional Dictionary, TEBDİZ.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖN SÖZ	i
ÖZET	iii
ABSTRACT	iv
İÇİNDEKİLER	v
TRANSKRİPSİYON ALFABESİ.....	vii
KISALTMALAR LİSTESİ.....	viii
TABLolar LİSTESİ.....	ix
GİRİŞ	1
SÖZLÜK KULLANMA KILAVUZU (YÖNTEM)	4

BİRİNCİ BÖLÜM

ŞEM'Î'NİN HAYATI, EDEBÎ KİŞİLİĞİ ve ESERLERİ

1.1 Hayatı.....	5
1.2. Şem'î Mahlaslı Diğer Şairler	6
1.3. Edebi Kişiliği ve Üslubu	8
1.3.1. Rumeli Yöresine Ait İfadeler	8
1.3.1.1. Be	8
1.3.1.2 Begüm.....	9
1.3.1.3. -cığım, -ciğim Hitapları	9
1.3.1.4. Di.....	10
1.3.1.5. Gör e	10
1.3.1.6. -eyim ayım yerine -am, -em biçimlerinin kullanılması	10
1.3.1.7. İnsaf eyle	11
1.3.1.8. Efendi.....	11
1.3.1.9. Hey.....	12
1.3.1.10. Hele.....	12

1.3.1.11. Pes, bes	13
1.3.1.12. Vay	13
1.3.1.13. Ya/ya	13
1.3.1.14. Yüri var	14
1.3.2. İsme ve Şehre Yazılmış Gazeller	15
1.3.2.1. Mustafa (G.2)	15
1.3.2.2. Bursa (G. 103)	15
1.3.2.3. Yusuf (G. 120)	16
1.3.2.4. Hasen (G. 129)	17
1.3.2.5. Hasen Bali (G. 187)	18

İKİNCİ BÖLÜM

PRİZRENLİ ŞEM'Î DÎVÂNÎ'NİN ŞEKİL ve MUHTEVA ÖZELLİKLERİ

2.1 Şekil Özellikleri	19
2.1.1. Nazım Şekilleri	19
2.1.2. Vezinler	19
2.2 Söz Varlığı	21
2.2.1. Deyimler	22
2.2.2. Atasözleri	40
2.2.3. Hadis	42
2.2.4. Ayet	42
2.2.5. Dua	43
2.2.6. Kelam-ı Kibar	43
SONUÇ	44
KAYNAKÇA	45
EK	49

TRANSKRİPSİYON ALFABESİ

ا (ā)	a, ā	ص	ş
ا (ā)	a, e, ı, i, u, ü	ض	ž, đ
ب	b, p	ط	ţ
پ	p	ظ	z
ت	t	ع	‘
ث	ṡ	غ	ġ
ج	c, ç	ف	f
چ	ç	ق	k
ح	ḥ	ك	k, g, (ñ)
خ	ḫ	ڭ	ñ
د	d	ل	l
ذ	z, d	م	m
ر	r	ن	n
ز	z	و	v, u, ū, ü, o, ö
ژ	j	ه	h, a, e
س	s	لا	la, lā
ش	ş	ی	y, ı, i, ī
		ء	’

KISALTMALAR LİSTESİ

c.: Cilt

FS. : Farsça Gazel

G. : Gazel

K. : Kaside

K: Kaside

Kı : Kıta

Mat. : Matla

Mrb. : Murabba

A: Atasözü

D: Deyim

Çev. : Çeviren

Düz. : Düzenleyen

Haz. : Hazırlayan

TEBDİZ: Türk Edebiyatı Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlük Çalışması

YÖK: Yükseköğretim Kurulu

s. : Sayfa

S. : Sayı

yy. : Yüzyıl

TDV: Türkiye Diyanet Vakfı

T.C. : Türkiye Cumhuriyeti

TEİS: Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü

TABLÖLAR LİSTESİ

Sayfa

Tablo 2.1 Prizrenli Şem'î Dîvân'ındaki Nazım Şekilleri ve Kullanım Sayısı.....	19
Tablo 2.2. Prizrenli Şem'î Dîvânı'nda Yer Alan Vezinler ve Geçtiği Şiirler.....	20
Tablo 2.3. Prizrenli Şem'î Dîvânı'nda Kullanılan Deyimler, Anlamları ve Örnek Beyitler	22

GİRİŞ

Geniş bir coğrafyada hüküm sürdürmüş olan Osmanlı Devleti'nde klasik Türk şiiri de paralel bir şekilde yayılarak ve diğer kültürlerin de etkisiyle birleşerek yüzyıllarca varlığını devam ettirmiştir. Yakın coğrafyadaki diğer kültürlerin etkisiyle şiirimize Arap ve Fars edebiyatlarından çok fazla kelime, tamlama ve mazmunlar girmiştir. Bu sebeple günümüz şartlarında klasik şiiri okumak, anlamak ve yorumlamak zorlaştığından birçok araştırma ve inceleme yolları aranmıştır. Bu araştırma ve inceleme yöntemlerinden biri de TEBDİZ (Türk Edebiyatı Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlük) adıyla bilinen elektronik sözlük sistemidir. Bu sözlük sayesinde klasik Türk şiirindeki eserlerde yer alan sözcüklerin anlamları ve hangi bağlamda kullanıldıklarına dair bilgiler belirlenebilir olmuştur.

Bu çalışmada hazırlanan word formatındaki metin Gentium Plus font ile transkripsiyonlu olarak hazırlanmıştır. *Şem'i Divan*'ında bulunan 191 gazel, 15 kaside, 1 mesnevi, 1 muhammes, 2 murabba, 2 tarih, 2 beyit ve 1 kıt'a işlevsel sözlük ve bağımlı dizin veri tabanını oluşturan www.tebdiz.com elektronik veri tabanına yüklenmiştir. Çalışmada Şem'i'nin Farsça yazılan 5 gazeline, 1 kasidesine ve 1 kıt'asına yer verilmemiştir. Daha sonra anlamlandırma aşamasında sözlüklerden, tez ve makalelerden, TEBDİZ sisteminin ortak verilerinden ve diğer önemli kaynaklardan da yararlanılarak divandaki kelimelerin bağlamına uygun anlamlar verilmiştir. Anlamlandırma işlemi bittikten sonra elektronik ortamda işlenen kelimelerin anlamlarının word dosyasına aktarımı yapılmıştır. Daha sonra veriler dizinsel olarak indirilmiş ve bu sayede *Şem'i Dîvânı: Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlük*'ü oluşturulmuştur. TEBDİZ sistemi, araştırmacının yaptığı çalışmayı aktarabilmesi için üç farklı format sunmaktadır. Birinci formatta anlamlandırılmış olan kelime altı çizili ve koyu yazıyla tek bir satırda verilmiştir. Altında kelimenin ek bilgisi, geçtiği nazım şekli, mısra bilgileri ve anlamı bulunmaktadır. Son olarak da kelimenin geçmiş olduğu beyit mısralar halinde gösterilir.

Format 1 örnek:

abdāl:

1. abdālūn:-iñ

Gazel 135

Mısra: 12

Kalender, gezgin derviş. II Aşık.

Rûz ü şeb ey meh döner mihrüñle ser-gerdân olup
Sîne-i pür-dâğ ile abdâlûñ olmış âsümân

İkinci formatta, ilk kısımda anlamlandırılacak olan kelime altı çizili ve koyu yazılı bir şekilde bulunurken kelimenin anlam bilgisi eğik yazıyla belirtilmiştir. Alt satırda kelimenin bulunduğu beyit, mısralar yan yana olacak şekilde verilip beytin yer bilgisi ve kelimenin almış olduğu ekler beytin devamında gösterilmiştir. Anlamlandırılan kelime beyit içinde koyu bir şekilde yazılarak vurgulanmıştır:

Format 2 örnek:

abdâl: *Kalender, gezgin derviş. II Aşık.*

Rûz ü şeb ey meh döner mihrüñle ser-gerdân olup / Sîne-i pür-dâğ ile **abdâlûñ** olmış
âsümân (*Şem’î Divanı, Gazel 135, Beyit 6*). [*abdâlûñ, -üñ*]

Üçüncü formatta kullanılan yöntem ise ikinci formata çok benzemektedir. Mısraların alt alta yazılması yönüyle ondan ayrılır:

Format 3 örnek:

abdâl: *Kalender, gezgin derviş. II Aşık.*

1. Rûz ü şeb ey meh döner mihrüñle ser-gerdân olup
Sîne-i pür-dâğ ile **abdâlûñ** olmış âsümân (*Şem’î Divanı, Gazel 135, Mısra 12*). [*abdâlûñ, -üñ*]

Şem’î Dîvânı: Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlük’ü hazırlanırken yukarıdaki formatlardan üçüncü format tercih edilmiştir. Sözlük Latin harflerine göre alfabetik olarak düzenlenmiş, anlamı verilen kelime koyu ve altı çizili bir şekilde verilirken kelimenin anlamı eğik olarak yazılmıştır. Beyitler gazel, kaside, mesnevi, muhammes, murabba, tarih, beyit ve kıt’a şeklinde sıralanmıştır. Anlamlandırılan kelimeler örnek beyitlerde koyu olarak belirtilmiştir. Beyitlerin sonunda yay ayraç içinde beytin hangi nazım şekline ait olduğu ve kaçınıcı beyitte bulunduğu bilgisi yer almaktadır. Köşeli ayraç içinde de kelimenin kökü ekleri verilmiştir.

Çalışmanın amacı *Şem’î Divanı*’nın kelime ve anlam dünyasına ışık tutarak derinlik kazandırmaktır. *Şem’î Dîvân*’ında bulunan deyimler, mazmunlar, terkipler vb. ifadelerle elde edilen verilerin klasik Türk edebiyatına katkı sağlaması amaçlanmaktadır.

Çalışmanın birinci bölümünde Şem’î’nin hayatı, edebi kişiliği ve eserleri hakkında

bilgiler yer almaktadır. İkinci bölümde Dîvân'ın incelenmesiyle söz varlıkları tespit edilmiş; deyimler, atasözleri, kalıp ifadeler, dualar, ayetler, hadisler ve kelâm-ı kibarlar örnek beyitler üzerinden açıklanmıştır. Ek'te çalışmanın asıl kısmı olan sözlük bölümü bulunmaktadır. *Şem'î Dîvânı*'nda yer alan tüm sözcükler bağlamdaki yerleri ve işlevleriyle alfabetik olarak dizilmiştir.

SÖZLÜK KULLANMA KILAVUZU (YÖNTEM)

- Şem'î Dîvânı Sözlüğü (Bağlamli Dizin ve İşlevsel Sözlük)'nde alfabetik olarak tasnif kullanılmıştır.

- Sözlükte yer alan Arapça, Farsça ve Türkçe tüm tamlamalar bir bütün halinde anlamlandırılmıştır.

- Tamlamalar deyimler, kalıplaşmış ifadeler parçalanmamış, bir bütün olarak ele alınıp anlamlandırılarak sözlüğe alınmıştır.

- Sözlükte bulunan “etmek, eylemek, kılmak, olmak....vb.” yardımcı fiiller - anlamlandırma aşamasında eğer diğerkelimelerle birlikte alınması gerekiyorsa- “birleşik fiil” formatında anlamlandırılmıştır.

Örn. “*bahāne olmak*” Bahane olmak, sebep olmak; “*şayd eyle*” avlamak gibi.

- Söz gruplarının sonlarında yer alan ekler ayrılmıştır.
- Çalışmada kolaylık sağlaması amacıyla madde başları olabildiğince kelime köklerine göre dizinlenmeye çalışılmıştır.

- İstisna durumlar dışında çekim ekleri göz ardı edilerek kelimelerde anlamlandırma yapılmıştır. Atasözleri ve deyimler bu kuralın dışında tutulmuştur.

- Sözlük içerisinde kelimelerin türü kalıp ifade, deyim, atasözü, ayet, hadis, argo.... vb. olacak şekilde belirtilmiştir.

- Seslenme edatı olarak “Şem'iyā, sāḳiyā, tūtiyā...vb.” kullanımlar “Ey Şem'î, ey sāḳî, ey tūti” şeklinde anlamlandırılmıştır.

- Rumeli yöresine ait olan söyleyişler ve mahalli ifadeler orijinal haline müdahale edilmeden kalıp bir şekilde sözlüğe aktarılmış ve o şekilde anlamlandırılmıştır.

- Kullanım kolaylığı sağlamak açısından metin içerisindeki ses özellikleri korunarak birleşik fiillere anlam verilmiştir.

- Zamirlerin sadece türleri belirtilmiştir.

- Sözlükte temel anlamların dışında kullanılan ifadelere de denk gelinmiştir.

Bu kelimelerin mecazi anlamı var ise “II” ifadesi kullanılarak belirtilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

ŞEM'Î'NİN HAYATI, EDEBÎ KİŞİLİĞİ VE ESERLERİ

1.1 Hayatı

Şem'î, Kosova sınırları içinde yer alan Prizren'de doğmuştur. Doğum tarihi biyografik kaynaklarda bulunamamıştır. Şairin asıl adı da bilinmemektedir. Bazı kaynaklarda Şem'î mahlasının yanında Şem'ullah isminin de geçtiği söylenmektedir. Ancak bu mahlas, yüzyılın sonunda ölen III. Mehmed ve III. Murad zamanında yaşamış olan Mustafa Şem'î'ye aittir. Kaynaklarda Prizrenli şair Şem'î ile Mesnevi şarihi Mustafa Şem'î karıştırılmıştır. Mustafa Şem'î'nin eserleri Prizrenli Şem'î'ye aitmiş gibi sunulmuştur (Karagözlü, 2013)

Prizrenli Şem'î'nin ailesi hakkında bilginiz yoktur. Biyografik kaynaklar, şairin belirli bir meslek icra etmediğini söylüyor. Şem'î, memleketindeki öğrenimini tamamladıktan sonra İstanbul'a gelmiş; burada vezir Piri Paşa'ya intisap edip onun yardımlarını almıştır. Mevlevî tarikatına katılıp derviş olarak münzevi bir hayat sürdürmüştür. Şeyh Vefa'ya bağlı Ali Dede'nin halifesi olup, Şeyh Muslihiddin dergahına şeyh olarak atanmıştır. İstanbul'da vefat etmiş ve Şeyh Vefa Mezarlığı'na defnedilmiştir. Şem'î'nin ölümü tezkirelerde ayrıntılı olarak anlatılır. *Meşâirü's-şuâra*'da vefatı hakkında şöyle söylenmektedir:

Hasta ve yorgun olmadığı, vücudunda hiçbir yara ve hatta baş ağrısı olmadığı halde, bir gece eline bir kandil alarak, dergâhın dervişlerini ve birçok arkadaşını yanına çağırarak onlara “Bu gece Şem'î'nin şebistanı vardır” demiştir. Dergahtaki bütün mumları yakarak “Dostlar siz zikredin ben biraz yatayım” diyerek dinlenmeye gitmiştir. Bir süre zikir ve mukabele ile meşgul olduktan sonra insanlar onu uyandırmak için gelmişler. Şem'î'yi birkaç defa uyandırmaya çalışsalar da uyanmayınca kendini uykuya kaptırdığını düşünmüşlerdir. Onu tekrar uyandırmaya çalıştıklarında, vücut gözünü uyku eceli almış ve uyanması kıyamet sabahına kalmıştır (Hasan Çelebi, c. I, s.525).

Şem'î 936 / 1529-1530 tarihinde vefat etmiştir. Vefatı *Sicill-i Osmânî*'de 931 olarak gösterilse de bu bilgi yanlıştır. (Süreyya, 1311: 170). *Osmanlı Müellifleri*'nde de vefat tarihinin 1000 olarak verilmesi, şairin mevnevi şarihi Mustafa Şem'î ile karıştırılmasından kaynaklanmaktadır. Edirneli Nazmî ölümüne: “Meskenin nûr ide Şem'î ol Ahad (936)” mısraını tarih düşürmüştür (Tahir, 1311: 258).

Tezkirelerde şairin zayıf, solgun bir yüzü ve hastalıklı bir vücudu olduğu söylenir. Ayrıca rind-meşrep bir şair olduğu da anlatılmaktadır. *Künhü'l-ahbâr*'ın tezkire kısmında şairin rindliği ile ilgili şu meşhur anekdot yer alır:

Bir gün Şem'i kendisi gibi şair arkadaşı Mesîhî ile beraber Galata'ya giderler. İçindeki güzellikleri görmek için kiliseye uğrarlar. Onları bu durumda gören başka bir şair, meşhur olan şu murabbayı söyler:

Galata'da Mesîhî deyre gitmiş

Meger Şem'i anunla birle varmış

İşidenler galat idüp dediler

Mesîhî kiliseye mum iletmiş

Şairin rind-meşrep yaradılışlı olduğu örnek verdiğimiz şiirden de anlaşılmaktadır.

İsmail Ünver'e göre biyografik kaynaklarda Prizrenli Şem'i ile mesnevi şarihi Mustafa Şem'i'nin karıştırılmasının sebebinin Esrar Dede'nin Mevlevî olan her iki Şem'i'yi tek kişi sanması, eserine alması ve diğer kaynakların da bu yanlışlığı aktarmasından kaynaklanmış olduğu düşünülmektedir. Bu yanlışlık, eski kaynaklardan modern kaynaklara kadar devam etmiştir (Karagözlü, 2013)

Kaynaklar şairin *Mesnevî*, *Hâfiz divanı*, *Gülistan*, *Bostan*, *Pend-i Attar*, *Sebhatü'l-ebrâr*, *Baharistan*, *Tuhfetü'l-ahrâr*, *Mantiku't-tayr* gibi tasavvufî eserlere yazdığı şerhler ile tanındığını belirtse de bu eserler aslında Mustafa Şem'i'ye aittir. Ayrıca *Divan*'ı mensur *Tuhfetü'l-âşîkîn* adlı bir eseri olduğu da söylenmektedir (İsen, 1998: 129).

Karavelioğlu ise şairin tek eserinin Dîvân'ı olduğunu ve Türkiye'deki tek örneğinin Prof. Dr. Hayati Develi'nin özel kütüphanesinde olduğunu söylemiştir (Karavelioğlu 2014: 20).

1.2. Şem'i Mahlaslı Diğer Şairler

Kaynaklar incelendiğinde, Türk edebiyatında Şem'i mahlasını kullanan çok sayıda şair olduğu görülmektedir. Edebiyat tarihimizde, özellikle aynı yüzyılda yaşamış ve aynı mahlası kullanan şairler arasında defalarca kafa karışıklığı baş göstermiştir. Bazen en eski kaynaklarda bile bu duruma rastlanmaktadır. Öte yandan, son dönem kaynaklarında söz konusu dönemden uzaklaştıkça hata yapma olasılığı artarken, diğer taraftan sonraki yüzyıllarda yazılan bazı tezkireler, kendilerinden önce yazılmış bazı kaynakların tekrarı veya özetleri olduğu için

yanlışıklar ve belirsizlikler de artmaktadır. Bu durum Şem’î mahlaslı şairler için de geçerlidir. Klasik Türk edebiyatında bildiğimiz kadarıyla Şem’î mahlasını kullanan on şair vardır. Birincisi, bizim de çalışmamızdaki Dîvân’ın sahibi olan Prizrenli Şem’î’dir ve ilgili bölümlerde hayatı ile ilgili bilgiler ortaya konulmuştur (Karavelioğlu, 2014: 25). Diğer Şem’î’ler aşağıda sırayla verilmiştir:

1. Şem’î, Kadı (ö. ?): Anadolu’da doğdu ancak doğum yeri bilinmiyor. Hakimler taifesindendir ve çeşitli yerlerde kadılık yapmıştır. Şairin ilgili kaynaklar şiir yazma yeteneğine sahip olduğunu ancak şiirinin çok parlak olmadığını belirtmektedir (Ördek, 2013).

2. Şem’î, Bursalı (ö. ?): Âşık Çelebi, *Meşâirü’ş-Şuarâ* adlı eserinin “Şem’î” adlı maddesinde Prizrenli Şem’î’yi ayrıntılı olarak anlattıktan sonra, Bursa’da bir başka Şem’î’nin yaşadığını ifade eder. Prizrenli Şem’î gibi çok naif, hastalıklı ve zayıf bünyeli bir kimse idi. Ancak Prizrenli kısa ve yetenekli bir şair; bu ise mum gibi uzun, şiirden pek anlamayan biriydi (Meşâirü’ş-Şuarâ, 252a).

3. Şem’î Mustafa Efendi, Şârih-i Mesnevî (ö. 1602’den sonra): Gerçek adı Mustafa, babasının adı Muhammed’dir. Şem’î, Şemullah, Şem’î Çelebi, Mevlana Şem’î, Molla Şem’î gibi mahlaslarla tanınan Mustafa Bey, 16. yüzyılın ikinci yarısı ile 17. yüzyılın başlarında yaşadı. Doğum yılı ve yeri hakkında çok fazla bilgimiz olmasa da eserlerini sunduğu kişilerden İstanbul’da yaşadığını anlayabiliriz. Şem’î’nin kesin ölüm tarihi bilinmemekle birlikte son eseri *Mahzen-i Esrâr Şerhi* 1011 / 1602-1603’te tamamlandığından bu tarihten sonra öldüğü sanılmaktadır (İnce, 2014).

4. Şem’î Efendi, Reisülküttap (ö. 1024’ten sonra): Şem’î Efendi’den bahseden tek kaynak *Sicill-i Osmani*’dir. Ancak burada da gerçek adı ve doğum tarihi gibi belgeler eksiktir. 1023’te reisülküttap olduğu, ertesi yıl azledildiği ve bir süre sonra öldüğü söylenmektedir (Süreyya, 1311: C.III, s. 170).

5. Muhammet Salih Şem’î Efendi, Çavuş (ö. 1171 / 1757): Adı Mehmed Salih, mahlası Şem’î’dir. İstanbulludur. Divan-ı hümayun çavuşlarından Mustafa Efendi’nin oğludur. Kaynaklarda doğum tarihi verilmemekle birlikte, öldüğü sırada henüz kırk yaşında olmadığı için 1718 yılından sonra doğmuş olmalıdır. Eğitimi hakkında bilgi yoktur. Babasının divan çavuşlarından olması, sadrazam ve tahvil odası katipleri arasına girmesine imkân sağlamıştır. Nakşa yeteneği olduğu anlaşılınca Mehmed Rasim Efendi’den eğitim alarak dîvânî, rik’a ve reyhânî yazılarında ustalaşmıştır. O sadece iyi bir yazar değil, aynı zamanda güzel söz

söylemede de yeteneklidir. Onun şiirleri akranlarının şiirlerini geride bırakmıştır (Güven, 2017).

6. Şem’î Mehmed Efendi, İstanbullu (ö. 1171 / 1718): İstanbul’da doğan Şem’î Mehmed Efendi, Kethüda Yusuf Efendi dairesine mensup, Nakşibendi tarikatından feyz almıştır. İstanbul’da vefat etmiştir. Şem’î hakkında verilen bilgilerin, Muhammet Salih Şem’î hakkında verilen bilgilerle benzer olması ve ölüm tarihlerinin de aynı olması iki Şem’î’nin aslında aynı kişi olduğu düşüncesini ortaya çıkarmaktadır (Karavelioğlu, 2014: 27).

7. Şem’î Efendi, Konyalı, Helvacı (ö. 1257 / 1841): Asıl adı Ahmed olan şairin mahlası Şem’î’dir. Konya’nın Piresat Mahallesi’nde doğmuştur. “Konyalı Şem’î”, “Konyalı Âşık Şem’î” olarak da tanınmaktadır. Bilinen tek eseri *Dîvânı*’dır. Şem’î şiirlerinde ağırlıklı olarak din, tasavvuf, aşk, tabiat ve sosyal konuları işler (Sarı, 2015).

8. Şem’î Mehmed Efendi, Köstendilli (ö. 1272 / 1855): Asıl adı Şem’î Mehmed Efendi’dir. Köstendil’de doğdu. Abdullah Efendi adında bir adamın oğludur. Köstendil müftülüğü yapmıştır. Aynı zamanda iyi bir hattattır. Hattatlığı İsmail Zühdi’den öğrenmiştir. Bilinen üç tane eseri ise *Dîvân*, *Tuhfetü’l-Hattâtîn* ve *Râyâtü’n-Nasr ve’l-İrşâd*’dır (Bülbül, 2014).

9. Şem’î Mehmed Molla, Meşreb-zade Damadı, Maraşlı (ö. 1299 / 1881): Asıl adı Mehmed’dir. Şiirlerinde Şem’î mahlasını kullanmıştır. 1223 / 1808 yılında Maraş’ın Divanlı mahallesinde doğmuştur. Hz. Hasan’ın soyundan gelen Seyyid Ni’metullah-ı Velî’nin torunlarından (Alıcı, 2013).

1.3. Edebi Kişiliği ve Üslubu

Şem’î, Türkçeyi ustalıkla kullanan bir şairdir. Beyti oluşturan kelimelerin hiçbiri iğreti değildir. Kelimeler ince bir hayal gücüyle seçilmiştir. Şairin üslubu göz önüne alındığında onun süslü bir anlatımı tercih ettiği söylenemez. Üslubunun en önemli yönlerinden biri de hayallerini ifade güzelliğiyle anlatmasıdır.

1.3.1. Rumeli Yöresine Ait İfadeler

1.3.1.1. Be

Rumeli şairlerinin şiirlerinde en fazla dikkat çeken kullanımlardan birisi de “be” ifadesidir. Gündelik konuşmada “ey, hey, hey/be, vay be” ünlemlerine karşılık gelir. Şair,

samimi bir hitapla seslenerek karşısındakinin dikkatini çeker (Çeltik, 2008: 158).

İğen zulm-i şariḥ itme esirge ehl-i ḫmānı

Göre göz odlare yakma **be** kāfir bir müselmānı (G.185 / 5)

1.3.1.2 Begüm

Şairler şiirlerinde sevgiliyi sultan, şah vb. yanında “bey” e de benzetmektedir. Birçok şairin şiirlerinde bunun örneklerine rastlamak mümkündür. Ancak Rumeli şairleri sadece sevgilinin benzetildiği unsurlara değil, aynı zamanda “beyim, a beyim” gibi günlük konuşma dilinin bir parçası olan hitaplara da şiirlerinde önemli bir yer ayırırlar (Çeltik, 2008: 163).

Nitekim gülzār-i ḫüsnüñ gülleri ḫandān ola

Gül gibi gül sen **begüm** bülbüllerüñ giryān ola (G.4 / 1)

Begüm ‘uşşāka dād itseñ n’ola dīvān-ı ḫüsnüñde

Şaçüñdür ‘adl zenciri lebüñ Nüşinrevān olsun (G. 122 / 4)

Göñül şayd idüben cān almaḫde

Begüm sensin bugün şirāne āhū (G. 140 / 2)

1.3.1.3. -cığım, -cığım Hitapları

Rumeli şairlerinin şiirlerinde yer alan “-cığım, -cığım” eki senli-benli ve samimi bir dili ifade eder (Çeltik, 2008: 170).

‘Ālemüñ ḫüsn ile sen cānānısın Yūsufcuğum

La ‘l-i cān-baḫşüñle cānler cānısın Yūsufcuğum (G. 120 / 1)

Secde itse mihr ü meh n’ola ayaguñ tozına

Mısr-ı ḫüsnüñ Yūsuf-ı Ken ‘ānısın Yūsufcuğum (G. 120 / 4)

1.3.1.4. Di

“Demek” fiilinin şiirde söyle, anlat anlamında bir emir olarak “di” şeklinde olduğu görülmektedir. Rumeli şairleri bu fiili Rumeli söyleyiş özelliği olarak “di e, di” şeklinde de kullanırlar. Şairler, sohbet üslubu içerisinde senli-benli bir konuşma şeklini tercih etmektedirler (Çeltik, 2008: 174).

Haddüñe Şem‘i müşābih **didi** şemsi güzelüm

Yiridür odlare yaksañ anı pervāne gibi (G. 191 / 5)

Dil gördi dāl-i zūlfıyile ağzı mîmini

Didi ki bundan olur olursa baña meded (G. 34 / 2)

1.3.1.5. Gör e

Senli-benli konuşma üslubu içerisinde “gör e” ünleminin kullanıldığı beyitler Rumeli şairlerinin şiirlerinde oldukça fazladır. Bu gibi şaşma, hayret ünlemlerini karşısındakinin ilgisini çekme amacıyla konuşma dilinde kullandıkları görülmektedir (Çeltik, 2008: 180).

Nice elden kıyalum göz **göre** inşāf eyle

Zāhidā cām-ı şerāb ile açıldı gözümüz (G. 71 / 4)

Göz **göre** kıan içüp yine tezvîr eyledi

La‘lūñ getürdi kıanımuza ey nigār hāṭ (G. 89 / 2)

‘Āşık olsam n’ola ol ruhleri zıḳbāyi **göre**

Delü olsam ne var ol zūlf-i semen-sāyi göre (G. 168 / 1)

1.3.1.6. -eyim ayım yerine -am, -em biçimlerinin kullanılması

Rumeli şairleri tarafından “diy-em, bak-am, gid-em, yap-am” ifadeleri sıklıkla kullanılmaktadır (Aksoyak, 2016, 70).

Ben karşıñe kıuluñ gibi el kıavşurup **turam**

Hizmetler eyleyem saña ey dil-rübā yine (G. 160 / 4)

İçüp şerāb-ı ‘ışkı geçdüm iki cihānden

Niçe **idem** müdārā bu dehr-i bî-vefāye (G. 163 / 4)

N’**eyleyem** ol gülşen-i hüsnüñ gül-i handānını

Diñlemez ben bülbül-i şūrîdenüñ efğānını (G. 189 / 1)

Göñlümüñ sırça serāyı yapılup beglük **idem**

Ey şeh-i mülk-i kerem lutfüñ olursa mi‘mār (K. 8 / 52)

1.3.1.7. İnsaf eyle

Rumeli şairleri, inanmadıkları ve şaşırıp kaldıkları bir durum karşısında muhataplarını ikna etmek için senli-benli konuşma üslubu içerisinde “insaf et” ifadesini kullanmaktadır (Çeltik, 2008: 183).

Nice elden kıoyalum göz göre **inşāf eyle**

Zāhidā cām-ı şerāb ile açıldı gözümüz (G. 71 / 4)

1.3.1.8. Efendi

Rumeli şairlerinde de diğer divan şairlerinde olduğu gibi şiirin konusu genelde sevgili ve aşıktır. Sevgili sultan, padişah ve şah gibi yüce makamlarda iken aşık kul ve köle gibi yücelikten uzak son derece zayıf birisi olarak anlatılır. Sevgilinin bazen de “efendi”ye benzetildiği görülmektedir. “Efendi, efendim” hitabı, günlük konuşma dilinin bir etkisi olarak Rumeli şairlerinin şiirlerinde sıkça yer almaktadır (Çeltik, 2008: 185).

Bu gün ‘ālemde Şem‘îñ murādı

Efendi hāk-i pāyüñdür nihayet (G. 16 / 8)

Dil tutdı rāh-i ‘ışkuñı zāhid riyā yolın

Āsān degül gözetmek **efendi** belā yolın (G. 124 / 1)

Cân çıkınca hele hıdmetde bir eksük komaduk

Eger ölmezsek **efendi** yine hıdmet bâkî (G. 190 / 4)

1.3.1.9. Hey

Rumeli şairlerinin şiirlerinde “hay, hey” şeklindeki ünlemler, seslenme ifadesi olarak kullanılmaktadır. Günlük kullanılan dilin şiire yansımısıyla “hay” ünlemi, Rumeli şairlerince bir üslup özelliği olarak şiirlerinde dikkat çekici bir yere sahiptir (Çekici, 2008: 190).

Hey ne zâlimdür gözüñ cānā ruḥüñ devrinde kim

‘Āşık-ı dil-ḥasteyi her demde biñ biñ pareler (G. 56 / 7)

Hey kıyāmet luṭf idüp seyr-i mezār itseñ eger

Şem ‘î-veş baş kaldurur ‘āşıklerüñ sinden çıkar (G. 63 / 7)

Hey kıyāmet gel beni bir lahze toprakdan götür

Bir kadem baş luṭf idüp bu külbe-i aḥzānūme (G. 154 / 3)

1.3.1.10. Hele

Rumeli şairleri, konuşma dilinin kalıplarını kullanarak senli-benli bir diğer ifade olan “hele” ifadesini şiirlerinde kullanmışlardır (Çeltik, 2008: 202).

Hele ben añladuğum budur iki ‘ālemde

Kişiye ‘ışk gibi yār-i vefā-dār olmaz (G. 75 / 4)

Deryā-yi ğamden eyledi dil fülkini ḥalāş

Şükr eyle Şem ‘î irdi **hele** Hıızr-vār ḥaṭ (G. 89 / 7)

Hele gel şimdi lebüñ cāmını şun nūş idelüm

Aremüzde senüñ ile yine şoḥbet bâkî (G. 190 / 2)

1.3.1.11. Pes, bes

Yeter anlamına gelen Farsça bu kelimenin diğer bir kullanımı da “pes” şeklindedir. Beyitteki cümleye göre “yeter” veya “hayret, o halde” anlamında kullanılmaktadır (Çeltik, 2008: 204).

Cânlerinden yig severler çünkü sen câneneyi

Pes n’içün kaçmak gerekdür rind-i şâhid-bâzden (G. 126 / 6)

Dünyâ vü âhîret baña hüsnüñ kemâli **bes**

İki cihânde devlet anüñ kim kemâli var (G. 58 / 8)

Âfitâbüñ pençesin burdı kemâl-i hüsn ile

Rüstem-i şâhib-kırânler didiler ‘ışkuñda **bes** (G. 80 / 2)

1.3.1.12. Vay

Şaşma, hayret veya acıma ifadeleri, konuşma dilinde “vay” ünlemiyle ifade edildiğinden Rumeli şairleri şiirlerinde de yeri geldikçe bu konuşma üslubunu kullanmışlardır (Çeltik, 2008: 206).

Bir yaña âhüm odı bir yaña seyl-i eşküm

Vay eger olmaz ise şâhid-i maşşûd kinâr (K. 7 / 43)

Yâr şem ‘îst ki ‘âlem heme pervâne-i üst

Vay ber ‘âşık-ı dil-ğaste-i tenhâ bâşed (G. 30 / 3)

Devlet anüñ ki ehl-i şafâ eyleye kabûl

Vây ol kişiye kim ide derd ehli anı red (G. 34 / 5)

1.3.1.13. Ya/ya

Sıklıkla konuşma dilinde karşımıza çıkan bu söyleyiş biçimi Rumeli şairlerince

değişik anlamlarda tekrarlanarak kullanılmaktadır. “ya.....ya.....” bağlacı çoğu şairde karşımıza çıkan bir söyleyiş tarzıdır (Çeltik, 2008: 210).

Leblerin depretdüğince söz yirine cān yağar

Ya Mesîhādür **ya** Hızrūñ çeşme-i hayvānıdur (G. 44 / 3)

Yā ser-i mūdūr dehānūñ naķşı **yā** hod zerredür

Söyledükce kıl yarar diķkatde güftārūñ senūñ (G. 101 / 3)

Ėam ü şādî geçermiş ķünkü bildük

Bir iki gün **ya** ağladuķ **ya** güldük (B. 1 / 1)

1.3.1.14. Yüri var

Rumeli şairlerinin kullanmış oldukları bir diğerk ortak söyleyiş özelliğide “yüri var” hitabıdır. 16. yy’dan sonraki yüzyıllarda bu kullanımın azaldığı görölmektedir. “Yüri var” ifadesinin meydan okuma “hadi hemen buradan git” anlamının dışında bazen de “hadi buradan yürü git” şeklinde kullanımı mevcuttur (Çeltik, 2008: 225).

Bilür ‘ālem bu ‘ışķuñ lezzetini

Yüri var Şem‘iyā sen saña pend it (G. 18 / 5)

Oķın atdı yayın yaşdı Necātî

Yüri var Şem‘iyā meydān senūñdür (G. 53 / 7)

Vefāden ķünkü hazzūñ yok düşürme göñlümi bende

Yüri var ey cefā-pişe senūñ sende benüm bende (G. 158 / 1)

Divanda Bursa yer adlarından bazıları ise şunlardır:

Geh **Buñarbaşın** gehî āb-ı hayātın gösterür

Gözlerüm yaşıyle ekşer mācerāsı Bursanūñ (G. 103 / 3)

1.3.2. İsme ve Şehre Yazılmış Gazeller

Şem'î'nin Dîvânı'nda bazı kimseler hakkında yazmış olduğu gazeller bulunmaktadır. Bu isimlerin yer aldığı gazeller aşağıda verilmiştir:

1.3.2.1. Mustafa (G.2)

Mustafa ismi herhangi bir şahsa ait olabileceği gibi bu gazel Hz. Peygamberi övmek için de yazılmış olabilir (Karavelioğlu, 2014: 46).

Âfîtab-ı tal'etüñ nûr-ı Hudâdür **Muştafâ**

Râstî 'uşşâka şem'-i reh-nümâdür **Muştafâ**

Âsitânüñ Ka'bedür nûr-ı Muḥammed ḥaḳḳıçün

Anüñ içün Ka'be-i ehl-i şafâdür **Muştafâ**

Gevher-i eşküm nedür kim itmeyem anı nişâr

Ayağüñ toprağına cânler fidâdür **Muştafâ**

Râstî ḳaddüñ belâdur bu dil-i üftâdeye

Kâkülüñ ammâ belâ üzre belâdür **Muştafâ**

Yansa Şem'î tañ degül her şeb firâküñ nârına

Pertev-i nûr-ı cemâlünden cüdâdür **Muştafâ**

1.3.2.2. Bursa (G. 103)

Şem'î'nin bu gazelinde Bursa ve Bursa'nın güzelleri hakkındaki betimlemeleri karşımıza çıkmaktadır.

Aldı göñlüm dōstlar bir dil-rübâsı **Bursanüñ**

Küyi cennet kendüzi ḥürî-liḳası **Bursanüñ**

Sāye-veş kaldum ayağde niçe irişsün elüm

Kendüyi gökde tutar her meh-liķāsı **Bursanüñ**

Geh Buñarbaşın gehi āb-ı hayātın gösterür

Gözlerüm yaşıyle ekşer mācerāsı **Bursanüñ**

La‘lden mīve getürmiş serv-i şimīnler biter

Hāki cevher rūh-perverdür hevāsı **Bursanüñ**

Gün gibi mizāne gelmiş şanki bir Yūsuf-cemāl

Āsümān ışığı kendü meh-liķāsı **Bursanüñ**

Aķçesüz pulsüz kuçar ‘uryān idüp dilberleri

Dām idüp havzın hoş olur kaplucāsı **Bursanüñ**

Bir içim şuyından odlu olmaduk Şem‘i anüñ

Gün gibi yaqdı veli her bī-vefāsı **Bursanüñ**

1.3.2.3. Yusuf (G. 120)

Şem‘î gazellerinin çoğunda Hz. Yusuf ve Hz. Yakub’a telmihlerde bulunmuştur. Bu gazelini ise tamamen “Yusuf” redifiyle yazmayı tercih etmiştir.

‘Ālemüñ hüsni ile sen cānānısın **Yūsufcuğum**

La‘l-i cān-baḥşüñle cānler cānısın **Yūsufcuğum**

Ben senüñ Ya‘ķūbunam derd ü belā vü ḥüzn ile

Sen güzelliük mülkinüñ sulṭānısın **Yūsufcuğum**

Māh-rüler aresinde gün gibi bir dānesin

Şimdi şehriñ âfet-i devrânısın **Yūsufcuğum**

Secde itse mihr ü meh n'ola ayağın tozına

Mısr-ı hüsnüñ Yūsuf-ı Ken'ânısın **Yūsufcuğum**

Vaşlūñe cānler virüp n'ola idersem ārzū

Haste gönlüm derdinüñ dermānısın **Yūsufcuğum**

Bülbül-i şūrjde-veş inletme her dem zār ü zār

Gülşen-i hüsnüñ gül-i handānısın **Yūsufcuğum**

Şem'î-yi bî-çāreden men' eylemezsin la'lüñi

Hāşelillāh sen mürüvvet kânısın **Yūsufcuğum**

1.3.2.4. Hasen (G. 129)

Hasan, Hz. Peygamberin torunlarından birinin adı olmakla beraber bu gazelde şairin Hasan adında başka birini de övebileceği göz önünde bulundurulmalıdır (Karavelioğlu, 2014: 33).

Nice teşbîh ideyin gün yüzüñi aye **Hasen**

Ya kaşüñ ğarresini ğurre-i ğarrāye **Hasen**

Nürden serv didiler göricek kâmetüñe

Beñzeden ruḥlerüñi şem'-i şeb-ārāye **Hasen**

Ṭolaşurdı dil-i miskiñüme zülfüñde saçüñ

İrişüp şāne eger girmese areye **Hasen**

Şan hümādür ki düşer gölgesi ḥurşid üzre

Şalıcaḳ zülf-i ruḥüñ gün yüzüñe sāye **Hasen**

İki ‘âlemde benüm başüm için devleti yok

Ayağün toprağın ol kim vire dünyāye **Hasen**

Tolaşup Şem‘î-yi aşüfteye çok bend eyler

Hey dimezseñ eger ol zülf-i semen-sāye **Hasen**

1.3.2.5. Hasen Bali (G. 187)

Hasen Bali adlı şahsın Şem‘î döneminde yaşamış olan önemli biri olabileceği düşünülmektedir.

Tudāğün şekkeri pālūde-i terdür **Hasen Bālî**

Lebün şekker sözüñ kând-i mükerrerdür **Hasen Bālî**

Gül-i bāğ-ı İrem hüsnün kıyāmet kâmetün Tübî

Çerāğ-ı māh hüsnünle münevverdür **Hasen Bālî**

Güzellük meclisi Hakkā budur kim yirde vü gökde

Gül-i sıṛāb-ı hüsnünden ‘aceb terdür **Hasen Bālî**

Göñül geçmez vişālün lezzetinden zehr-i hecrünle

Baṇa zehr-i gamün şehd ile şekkerdür **Hasen Bālî**

Oķır Şem‘î giceler şubhe dek şevķ-ı cemālünle

Dilinde āyet-i ve’n-nūr ezberdür **Hasen Bālî**

İKİNCİ BÖLÜM

PRİZRENLİ ŞEM'Î DÎVÂN'I'NIN ŞEKİL ve MUHTEVA ÖZELLİKLERİ

2.1 Şekil Özellikleri

2.1.1. Nazım Şekilleri

Prizrenli Şem'î tarafından yazılan *Şem'î Dîvân'*ında kullanılmış olan nazım şekilleri ve kullanım sayısı aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 2.1. Prizrenli Şem'î Dîvân'ındaki Nazım Şekilleri ve Kullanım Sayısı

Nazım Şekilleri	Kullanım Sayısı
Beyit	2
Gazel	191
Kaside	15
Kıt'a	1
Mesnevi	1
Muhammes	1
Murabba	2
Tarih	2

2.1.2. Vezinler

Bu *Dîvân'*da toplamda 11 vezin kullanılmıştır. Bulunan vezinler arasında Fâ'îlâtün fâ'îlâtün fâ'îlün vezni en fazla kullanılmış vezindir. Aşağıdaki tabloda vezinlerin hangi şiirde ve kaç defa kullanıldığı verilmiştir.

Tablo 2.2. Prizrenli Şem'î Dîvânı'nda Yer Alan Vezinler ve Geçtiği Şiirler

Vezin Adı	Kullanım Sayısı	Geçtiği Şiirler
Fe'îlâtün fe'îlâtün fe'îlâtün fe'îlün	46	G25, G29, G45, G54, G57, G66, G70, G71, G73, G74, G75, G79, G82, G84, G85, G100, G108, G109, G110, G111, G112, G113, G116, G117, G129, G130, G136, G139, G146, G151, G152, G155, G156, G159, G165, G168, G171, G177, G179, G180, G183, G190, G191, K2, K7, K8
Fe'îlâtün mefâ'ilün fe'îlün	5	G26, G145, G153, G176, T2
Fâ'îlâtün fâ'îlâtün fâ'îlün	1	G22
Fâ'îlâtün fâ'îlâtün fâ'îlâtün fâ'îlün	66	G1, G2, G3, G4, G5, G6, G7, G8, G13, G14, G19, G20, G21, G23, G24, G33, G39, G41, G43, G44, G48, G51, G62, G63, G64, G69, G80, G81, G86, G84, G88, G90, G92, G93, G94, G101, G102, G103, G105, G107, G114, G115, G118, G119, G120, G126, G127, G128, G132, G135, G138, G149, G154, G161, G167, G169, G170, G178, G186, G189, K6, K14, Muhammes1, Murabba1, Murabba2, T1
Mefâ'ilün Fe'îlâtün Mefâ'ilün Fe'îlün	2	G37, G106
Mefâ'ilün mefâ'ilün fe'ülün	17	Beyit1, G16, G18, G36, G47, G50, G53, G76, G77, G140, G141, G157, G162, G175, G182, K5, Mesnevi1,
Mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün	24	G42, G60, G61, G68, G78, G83, G98, G122, G123, G134, G142, G143, G150, G158, G172, G173, G174, G185, G187, K1, K3, K4, K10, K15
Mef'ülü Fâ'îlâtü Mefâ'ilü Fâ'îlün	34	G9, G10, G11, G17, G27, G28, G34, G35, G38, G46, G52, G55, G58, G65, G72, G89, G95, G121, G124, G125, G131, G144, G147, G148, G160, G164, G166, G181, G184, G188, Kıt'a1, K9, K11, K12
Mef'ülü fâ'îlâtün mef'ülü fâ'îlâtün	3	Beyit2, G97, G163
Mef'ülü Mefâ'ilü Mefâ'ilü Fe'ülün	3	G96, G133, G137
Mef'ülü mefâ'ilün mef'ülü mefâ'ilün	1	G91

2.1.3 Kafiye ve Redif

Şem'î Dîvânı'nda hem anlam hem de ses bakımından ayrılık ve sadece anlam bakımından ayrılık olmak üzere iki farklı kafiye örgüsünde şiir yazılmıştır. Şiirlerin 67 tanesinde sadece kafiye vardır, redif kullanılmamıştır. 145 şiir ise hem kafiye hem redif kullanılarak yazılmıştır (Karavelioğlu, 2005: 70).

Karavelioğlu, doktora çalışmasında redifleri listelemiş ve *Şem'î'nin Dîvânı*'nda bulunan şiirlerin 146 tanesinde redif bulunduğunu ve bazı şiirlerinde ise bulunmadığını belirtmiştir (Karavelioğlu, 2005: 78). *Şem'î Dîvânı* ek veya eklerle yapılmış, kelime veya kelimelerle yapılmış ve hem ek hem de kelime ile yapılmış rediflerden oluşmaktadır.

Şem'î Dîvânı'ndaki redifler incelendiğinde sadece Türkçe kelimelerle kurulmuş olan rediflerin sayısının 63 olduğu görülmektedir. Arapça 12 redif, Farsça ise 11 redif bulunmaktadır. Redifler genellikle fiil soylu kelimelerden oluşmaktadır. *Eyle-* , *it-* , *ol-*, yardımcı fiilleri redif olarak kullanılmıştır. Türkçe zamirler ve isimler de redif olarak karşımıza çıkmaktadır. Rediflerin 5 tanesi; *-dur Mustafa*, *-dür Hasan Bâlî*, *- ısın Yūsufcugum*, *- sı Bursanun*, *-ya Hasen* gibi özel isimlerden oluşmaktadır.

2.2 Söz Varlığı

Şem'î'nin Dîvânı'nı incelediğimizde kelime ve kelime grupları tespit edilmiştir. Söz varlıkları içerisinde de *Dîvân*'da yer alan deyimler, atasözleri, kalıp ifadeler, dualar, ayetler, hadis ve kalam-ı kibarlar ele alınmıştır.

Şem'î Divanı'nda kullanılan bu yapıların kullanım sıklığı şu şekildedir:

- 284 deyim
- 13 atasözü
- 2 dua
- 2 ayet
- 1 hadis
- 1 kelâm-ı kibar

2.2.1. Deyimler

Şem'î Dîvânı'nda 284 adet deyim bulunmaktadır. Murat Ali Karavelioğlu'nun çalışmasında tespit edilmiş olan atasözleri, deyimler ve kalıplaşmış ifadelerin toplam sayısı 219'dur. Bunların dışında divanda tespit edilen deyimlerin anlamları ve örnek beyitleri aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 2.3. Prizrenli Şem'î Dîvânı'nda Kullanılan Deyimler, Anlamları ve Örnek Beyitler

Deyim	Anlam	Örnek Beyit
1. Ad etmek	Tanınmak, ün salmak, ad bırakmak; ad vermek.	Diñ o Şîrîn-dehene âdemi Ferhâd itsün Eylemezse hele il yüzine bir ad itsün (G139/ 1)
2. Adını anmamak	Birinden veya bir şeyden hiç söz etmemek; unutmuş görünmek.	Şem'iyâ cām-ı leb-i yâr müdâm olsa eger Tevbenün hergiz adın añmaz idük niçe naşûh (G25/ 5)
3. Ağız açmak	Konuşmaya başlamak, söz söylemek, azarlamak, paylamak.	Hâlümü 'arz itmege tîr-i müjeñden dil diler Ağız açdı şîne-i mecrûhüm üzre yâreler (G56/ 5)
4. Ağız bir etmek	Bir konuda anlaşarak aynı biçimde konuşmak, söz birliği etmek.	Nâyler ağız bir idüp yine mûşîkâr ile Çeng ile kânûna virmezse 'aceb mi nevbeti (K6/ 13)
5. Ağzın açmak	Şaşkınlık veya bir şeye duyulan aşırı hayranlıktan ağzı açık kalmak, çok şaşırmak. II Bir şey söylemek için ağzını açmak konuşmak, konuşmaya başlamak, bir konuda söz söylemek. III Goncanın ağzını açması.	Ğonce vü cām ü şürâhî ağız açmışlar müdâm Ğuşse vü ğamden bu ğün almak dilerler intikâm Tevbe vü zühd ü şalâh 'âkıbet oldı temâm Döstlar bizden selâmet ehline eyleñ selâm Sâkiyâ mey şun behâr eyyâmı gül devrânıdur (Muhammes 1/ 7)
6. Ağzına almak	Ağzına almak; yemek veya içmek. II Adından söz etmek, söylemek.	Alup ağzına yâd itmezdi hergiz bezmini Cemşîd Geçerdi kendü cânından göreydi Cem bu devrânı (K15/ 38)
7. Ağzından od saçmak	Çok öfkelenmek, kızmak, hiddetlenmek.	Tîrler ağzın açar içmege düşmen kıranı Her tüfek od saçar ağzından olup ejderhâ (K15/ 25)
8. Ahde vefa etmek	Verdiği sözü tutmak.	Ķavlümüz cân virüben 'ahde vefâ itmek idi Turalum Ķavlümüze 'ahde vefâ eyleyelüm (G117/ 2)
9. Ah çekmek	Derin bir keder veya özlemle içten gelerek ah demek.	Bir şacı şırma çeker eflâke âhüm ğün gibi Bir melek zencîr-i zerrîn ile şan ejder çeker (G64/ 3)
10. Aklını almak	Aklını başından alıp düşünemez hale getirmek; çok korkutmak, aşırı derecede heyecanlandırarak şaşkına çevirmek; güzelliği ile büyülemek. II Meşgul etmek, etkisi altına almak.	Bir anda 'aqlımız aldı şerâb-ı la'l-i lebün Bizümle şöhet-i ħüsün bir ân imiş bildük (G106/ 4)
11. Alem çekmek	Bayrak çekmek. Hükümdarlığını veya bağımsızlığını ilan etmek.	Leşker-i eşkümle bahtüm gördi ceng itmek diler Şem'iyâ ğökde sitârem çekdi âhümden 'alem (G115/ 8)

Tablo 2.3. (Devamı)

12. Aradan gitmek	Aradan çekilmek; kalkmak, yok olmak.	Mürüvvet bezmgâhında şu deñlü inbisât itdün Tekellüf areden gitti cihân oldı Süleymâni (K15/ 37)
13. Ayağına gelmek	Huzuruna çıkmak, yanına gelmek.	Baş kor gelür ayağına gün gibi kelleler Bezmünde nice mäh-i melâhet şeker taşur (Kıt'al)
14. Ayağa baş koymak	Ayağına kapanmak; alçalırcasına yalvarmak.	Baş komayınca ayağa devr-i zemānede Şem' ü şürâhi olmadı meclisde ser-firâz (G72/
15. Ayağına varmak	Alçak gönüllülük ederek veya saygı göstererek birinin yanına varmak.	Her perî-rû varur ayağına teşhîr olup Götürür başda meger mühr-i Süleymân gonce (G159/ 8)
16. Ayağını çekmek	Sık sık gittiği bir yere artık uğramaz olmak, ilgiyi kesmek.	Serverâ gördi veķârünle çıkılmaz başa Ayağın dāmenine çekdi oturdı kühsār (K7/ 30)
17. Ayak basmak	Gelmek, uğramak. II Azmetmek, ısrar etmek, üstelemek, ayak diremek.	Pehlevānler başmağa kimdür bu gün hengāme-gir Görelüm gel sākîyā baş ko ayak meydāne baş (G86/ 2)
18. Ayak götürmek	Koşmak, çekilip gitmek, ayağını çekmek.	Bezm-i keşretten ayağı götürüp vahdet için 'Azm-i hālvet idelüm şem'-i şebistānler ile (G 151/ 6)
19. Ayakta kalmak	İşi ilerletmeyip yarıda bırakmak.	Cām-ı mihrün nüş iden kalmaz ayakda serverā Kim olur her kişinün kendü elinde hürmeti (K6/ 37)
20. Aynına almak	Gözüne almak, bakmak. II İtibar etmek, önem vermek.	Yār dîdārın görüpdür ol şafāden germ olup Cenneti 'aynüne almaz kaplucāsı Bursanün (G104/ 3)
21. Bağrını delmek	İçine işlemek, ıztırap vermek, çok müteessir etmek.	Ney gibi bağrın delüp yıllar nālān olmayan Bezm-i ğamde 'āşıkun āhın şanur bād-ı hevā (G1/ 5)
22. Bağrına basmak	Birini göğsü üzerine yaslayıp sevmek, içtenlikle kucaklamak, sarılmak.	Şem'iyā tîrini ol şüh-ı kemān-ebrünün Dil öpüp bağrına başdı nitekim ruh-ı revān (G136/ 7)
23. Bağrına taş basmak	Güç bir duruma sesini çıkarmadan tahammül etmek, katlanmak, râzı olmak.	Görinen mäh ile mihr anlama cevri-yāre Şabr idüp bencileyin başdı felek bağrına taş (G82/ 6)
24. Bağrı baş olmak	Göğsü yara içinde olmak, dertten, kederden her yeri yara olmak.	Qānde hem-demlük iderdi 'āşık-ı dil-hasteye Sāgerün pür-hün olup bağrı eger baş olmasa (G167/ 3)
25. Bağrı delinmek	Acısını içine işlemek, derinden yaralamak.	Delinsün ney gibi bağrüm habîbüm Açarsam sır-ı 'ışkuñdan eger rāz (G76/2)
26. Bağrı kan olmak	Çok ıztırap çekmek, yüreği parça parça olmak.	İçegör bezm-i miñnetde maħabbet cāmını Şem'î Hāsūdün bağrı kan olsun 'adū içsün ciger kanın (G134/7)
27. Bağrı taş olmak	Zalim ve merhametsiz olmak, katı yürekli olmak.	Āhüm ile yile virmez düm felek ğam-hānesin Ey büt-i şimin-beden bağrün eger taş olmasa (G167/2)
28. Bağrına basmak	Birini göğsü üzerine yaslayıp sevmek, içtenlikle kucaklamak, sarılmak.	Yārî ok gibi başup bağrümūze āgyārün Būkelüm kāmētini reşk ile ya eyleyelüm (G117/5)
29. Bağrını kan eylemek	Çok ıztırap çektiirmek.	Gonce-veş bağrımı kan eyledi gülzār-i cihān Ne 'aceb gülşen olur kimine gül kimine hār (K7/51)

Tablo 2.3. (Devamı)

30. Bağırını kebab etmek	Çok acı çekmek, derinden üzüntü duymak, bağırı yanmak.	Niçe niçe içmişem mey yirine hūn-ı ciger Döne döne itmişem gam nārine bağırum kebāb (G14/5)
31. Bağırını yakmak	Çok kahır görmek, dertlenmek, gamlanmak.	Hasret-i Şirîn ile Ferhād bir āh itdi kim Yağdı bağırın lāleler gögsin geçürdi tağlar (G40/4)
32. Baş açmak	Bir işi yapmaya büyük bir istekle koşmak.	Sākī-i devr ola kim bizi ayakden götüre Baş açup el götürüp medh ü šenā eyleyelüm (G117/5)
33. Baş çıkmak	Yara çıkmak, vücutta (yürekta) yaralar belirmek, baş vermek.	Hasret-i la'lūnle çıkdı lālenūn bağırında baş Deldi bağırın dūr gibi lū'lū' dişūnçün yāsemīn (K14/23)
34. Baş eğmek	Saygı göstermek için baş eğerek selamlamak. Karşısındakinin üstünlüğünü kabul edip ona boyun eğmek, itaat etmek.	Baş egmez ise n'ola cihān āfitābına Ey meh kimūn ki sencileyin zūlf ü hālī var (G58/5)
35. Baş kaldırmak	Düzene karşı ayaklanmak, isyan etmek, karşı gelmek, serkeşlik etmek. II Kendini göstermek, ortaya çıkmak.	Kan içüp ayak götürmek nice olur göresin Zāhidā başūnde devlet var ise meyhāne baş (G86/3)
36. Baş kesmek	Öldürmek. II Her istediğini yaptırmak.	Ol kadar yüz buldı senden kim dem-ā-dem dōstum Baş keser kanlar döker yanūnde şemşirūn senūn (G102/4)
37. Baş koşmak	Baş başa vermek, fikir birliği yapmak. II Yarış etmek.	Habāb-ı mey gibi başden çıkarsun key şaķın Şem'ī Hevā-yi zühde baş koşma senūnle dilleşür sākī (G172/6)
38. Baş koymak	(Bir şey uğruna) Canını fedā etmeye hazır olmak, kendini adanmak.	Baş koyup ortaya meydāne çeker 'uşşākı Dostum Şem'ī gibi hiç ciger-dār olmaz (G75/8)
39. Baş olmak	Başa geçmek, lider olmak.	Kānde hem-demlük iderdi 'āşık-ı dil-hasteye Sāgerūn pūr-hūn olup bağı eger baş olmasa (G167/3)
40. Baş üzre tutmak	Çok itibar etmek, ilgi göstermek, hoş tutmak için ne yapacağını bilememek.	Kāmer kādrūn nūcūmı gevherin ser-tāc edinmişdür Tutar baş üzre anūnçün zemīn ü āsūmān anı (K15/35)
41. Baş üzre yeri olmak	Birinin nazarında kıymet ve itibarı olmak, kendisine değer verilmek; sözü edilen kişiye karşı duyulan büyük saygıyı ve verilen önemi göstermek için kullanılır.	Gül gibi hurrem olurdu yār agyār olmasa Başlar üzre yiri vardı hem-dem-i hār olmasa (G149/1)
42. Baş vermek	Belirmek, ortaya çıkmak, peydā olmak. II Kendini fedā etmek, ölümü göze almak.	Başūm üstünde kılıçlar tuta ger gamzelerūn Baş virür bu dil-i bī-çāre kapūnden gıtmez (G74/2)
43. Başa çıkmak	Bir şeye gücü yetmek. II Güçlükler çıkaran biriyle olan işini, kendi istediği yolda sonuçlandırabilmek.	Ayağın öpmege cānler virürdi sākīyā Cemler Şerāb-ı 'ışkuū ile başa çıkmış bir gedā olsa (G145/5)
44. Başa varmak	Biri veya bir şeyle baş etmek, başa çıkmak; birini yenmeye gücü yetmek. II Sona gelmek, sonuçlanmak, tamamlanmak.	Tutam ki başa vardı gönül zūlf-i yār ile Ol yañeden bu gamze-i hūn-hārī n'eylesün (G125/4)

Tablo 2.3. (Devamı)

45. Başı gitmek	Ölmek, canından olmak.	Niçe başlar gider kanlar dökülür kimseler şormaz Tarık-ı 'ışkdur bunda dimezler kana kan olsun (G122/2)
46. Başı göklere ermek	Beklemediği veya hak etmediği bir şeyi elde ettiğinde çok sevinip mutlu olmak, itibar kazanmak, büyük bir sevinç yaşayıp gururlanmak.	Senün sāyeñde kâdr ile irüpdür göklere başı N'ola devlet hümāsına olursa āşiyān hayme (G150/5)
47. Başına gün doğmak	İşi rast gitmek, bahtı açık olmak.	Gün toğar başına rindün gūşe-i meyḥānede Cām ḥurşid ü şürāḥi maṭla'-ı nūr-ı şafā (G8/2)
48. Başına od yakmak	Bir derdinin, sıkıntısının olduğunu belirtmek, sıkıntılı durumdan şikayet etmek, sızlanıp durmak.	Pādişāhüm ṭapūne zulmūni 'arz itmek için Od yakup başına Şem'i ḳapūne vare gibi (G180/5)
49. Başına odlar yakmak	Başına dert açmak, belaya sokmak. II Başında ateş yakmak.	Başūne odlar yaḳar mihrūn tıyar meh-pāreler Şem'iyā āh itme götürmez hevāsı Bursanūn (G104/5)
50. Başına doğmak	İşi rast gitmek, bahtı açık olmak.	Kimūn kim toğdı başına şems-i nehār-ı luṭf Ey 'ilm ü ḥilm ü faẓl ile bî-miṣl ü bî-bedel (K11/11)
51. Başında devlet var	Talihli olma; iyi bir makam ve mevkiye sahip olma.	Ḳan içüp ayak götürmek nice olur göresin Zāhidā başūñde devlet var ise meyḥāne baş (G86/3)
52. Başında od yanmak	Çok sıkıntılı, dertli olmak, aşırı düşünceden ötürü kendinden geçmiş olmak.	Giceler tā şubḥ olunca nev-'arūsın bahtına Şem'-i devlet od yanar başında eyler ḥiḍmeti (K6/31)
53. Başını ayak etmek	Haksızlığa uğratmak, sıkıntı çekertmek, hakkını yemek.	Biz şafā baḥrine meyḥānede ḡavvās olduk Başımız elde ayağ itduk azitduk izümüz (G71/2)
54. Başını ele almak	Kelleyi koltuğuna almak, ölümü göze alarak bir işe girişmek.	Başūmi aldum ele dilberimūn yolında Er olan kişi gerekdür kim ola ḥāzır-baş (G82/4)
55. Başını taşlara dögmek	Yaptıklarından dolayı pişmanlık duymak, çaresizlik ve pişmanlık içinde olmak.	Terk idüp yārūn işigin yine irdün şūfī Bunca yıldur ki dōgersin başuñi ṭaşlere (G155/4)
56. Baştan aşırnak	Başından atmak ve savmak.	Başdan aşurdı āteş-i hecrūn sitemlerin Yansa yakılsa Şem'i ne var senden ey nigār (G46/8)
57. Baştan aşmak	Bunaltacak kadar çok olmak.	Başdan aşar igen daḥi yüz virme zūlfūne Boynūne düşmesün güzelüm çok vebāli var (G58/3)
58. Baştan çıkarmak	Ayartmak, doğru yoldan saptırmak, kötü yola sürüklemek.	Āvāre itdi kendü gibi kūy-i yārde Başdan çıkardı yaşūmi āhüm hevāyile (G166/2)
59. Baştan çıkmak	Kötü yola sapmak, ahlâkı bozulmak.	Çıkdı başden yüz bulup senden şabāye uyalı Zūlfūñüñ yil aldı taḥtın ey Süleymān-ı zemān

		(G138/2)

Tablo 2.3. (Devamı)

60. Bin baş bir pul olmak	Bini bin paraya; pek çok ve ucuz.	Naqd-i eşk ile gönül degmeye olma yoldaş 'İşk yolunda şakın bir pula olur biñ baş (G82/1)
61. Boyun kesilmek	Selam vermek için başını eğmek.	Ben sebük-pāye reh-i 'ışkında yārūñ dil gibi Var üzil benden kesil boynüme ey ser barsın (G132/4)
62. Boyun vermek	İtaat etmek, teslim olmak, boyun eğmek, birinin buyruğu altına girmek.	Mikrāz-ı 'ışka Şem'î boyun vir nizā'ı ko 'Ayb olur ehl-i diller aresinde 'arbede (G147/6)
63. Buluttan nem kapmak	En küçük bir şeyden bile alınmak, çok alingan olmak.	Āh idüp göz yaşların dökme bulıtdan nem kıpar Tāzedür gül yaprağından dilber-i nāzük-mizāc (G23/3)
64. Can almak	Öldürmek, canını zorla ele geçirmek.	Gönül şayd idüben cān almakde Begüm sensin bugün şirāne āhū (G140/2)
65. Can bağışlamak	Can vermek, hayat vermek, canlandırmak, diriltmek.	Cān bağışlar ğonce-leb gül yüzlü dilber sevmedüñ Zāhidā ya'nı senüñ de dünyede cānūñ mi var (G41/3)
66. Can bulmak	Canlanmak, dirilmek.	Sākiyā cām-ı lebūñden her ki bir sāger çeker Cān bulur 'ışi deminden cām-ı cān-perver çeker (G64/1)
67. Can çıkmak	Çok yorulmak veya bitkin duruma düşmek. II Ölmek, son nefesini vermek. III Yaptığı bir işte çok güçlük çekmek.	Cān çıkınca hele hıdmetde bir eksük kımaduk 8. Eger ölmezsek efendi yine hıdmet bāķi (G190/4)
68. Can feda etmek	Bir şey uğruna canını vermek, ölmek.	Cān fidā itsün dir imişsin vişālüm isteyen Tek kabül it dostum olsun hezārān cān fidā (G7/4)
69. Can gözün uyarmak	Gözünü dört açmak, uyanık olmak.	Dürd-i şabūhı kühl idinüp cān gözün uyar Şem'î hicābı dide-i idrākden götür (G67/6)
70. Can oynamak	Canını feda etmeye hazır olmak, tehlikeli işler yapmak.	Şakın cān oynaram diyü yolında eyleme minnet Oyuncağ şanma bu kārı degüldür 'ışk işi bāzı (G173/4)
71. Can yakmak	Karşısındakini üzme, birine zarar vermek, birini sıkıntıya sokmak.	Ne revādür bu eyā hüsñ ilinüñ pādīşehi Yağa cān mülkin oda zulm ile 'ışkuñ sipahi (G179/1)
72. Can vermek	Ölmek, biri için kendini feda etmek. II Çok sevdiği ve istediği bir şeye aşırı düşkün olmak.	Sākiyā meclisde her dem büse-i la'lūñ için Cān virüp cān almadur 'aşıklar itdüğü nizā' (G92/2)
73. Cana vurmak	Cana vurmak. II Cana acı çektirmek.	Ey gönül derd ü belā kühsārīnūñ Ferhādīsın Cāne urduñ tışeyi üstādlar üstadısın (G128/1)
74. Candan geçmek	Ölmek. II Canının gözünde hiçbir değeri kalmamak, kendi varlığını silmek, yok etmek.	Alup ağzına yād itmezdi hergiz bezmini Cemşid 76. Geçerdi kendü cānından göreydi Cem bu devranı (K15/ 38)

Tablo 2.3. (Devamı)

75. Canı yanmak	Çok acı duymak, kedere uğramak; bir işte zarar görmek.	Demidür gâyet ey serv-i revânüm İrişdür âb-ı lutfûn yandı cânüm (M1/40)
76. Canına odlar yakmak	Canını sıkmak, üzmek, büyük sıkıntı vermek.	Câmler hem-dem olup la'l-i leb-i cânânüme Âh kim her dem benüm odlar yaqarlar cânüme (G154/1)
77. Canına geçmek	Çok fazla tesir etmek, içine işlemek, canına tak etmek.	N'ola kan ağlasam gâmzeñ ucından Geçüpdür cânüme cânâ ziyâde (G157/4)
78. Canına od düşmek	İçi yanmak, çok büyük üzüntü yaşamak, endişelenmek.	İşidüp cânlerine od düşer ehl-i nâruñ Oldılar dūd gibi tā ki irakdan peyda (K2/16)
79. Canına od salmak	İçi yanmak, çok büyük üzüntü yaşamak, endişelenmek.	Ki şalar 'ūd gibi her kişinüñ cânına nâr Cümle-i bâğa şeref virdi 'arūs-ı lāle (K7/18)
80. Canını feda etmek	Kendi canı uğruna ölümü kabul etmek, kendini öldürmek, biri veya bir şey için kendisini feda edip canına kıymak.	Ahmedüñ yolında Şem'î varüñi eyle nişâr Muştafa 'ışkına ammâ cânüñi eyle fidâ (G5/8)
81. Canını yakmak	(Aşığın) canını yakmak; acı, elem içerisinde bırakmak.	Didi hitâb idüp ki eyâ tîre rûzgâr Nâr-ı belâ vü fûrkat ile yakma cânüñi (K9/13)
82. Cevrini çekmek	Uzun süre sıkıntıya katlanmak.	Çekmeyenler kâmet ü zulf ü dehânüñ cevriñi Bilmedi 'âlemde hergiz n'eydüğün derd ü elem (G115/3)
83. Ciğer hun eylemek	Ciğeri parçalayıp kan ile doldurmak. II Perişan olmak, çok acı çekmek, büyük bir üzüntüye düşmek.	Ciger hün eyleyüp kan ağlar iken hâr-ı hicrânde Tebessüm eyledi gonce sevindi bûlbûlün cânı (K15/9)
84. Ciğer kanı içmek	Çok eziyet çekmek, acı çekmek.	İçegör bezm-i miñnetde mañabbet câminı Şem'î Hasûdün bağı kan olsun 'adü içsün ciger kanın (G134/7)
85. Ciğeri dağlanmak	Çok acı çekmek, çok üzülme.	Lāle kim virdi nişânın bu dil-i pür-hünün Dağlanmış cigeri pâresidür Mecnûnün (G100/1)
86. Ciğerler dağlamak	Ciğerini dağlamak (delmek, parçalamak). II Dayanılmaz bir üzüntü vermek.	Def gibi gögsün döğüp bağıñ delersin ney gibi Şem'iyâ göynüklerün her dem cigerler dağlar (G39/7)
87. Çarha girmek / Çerhe girmek	Döngüye girmek, dünyayla birlikte dönmek, dahil olmak.	Çerhe girdi mihr ü meh eyler semâ'ı nüh felek Zühre el urdı şafâ çengine gel gör şöñbeti (K6/12)
88. Çok görmek	Bir şeyi bir kimseden esirgemek, o şeyi ona değer bulmamak. II Birinin bir davranışını yadırgamak.	Biñ çevre bir vefâ nedür ey yâr-i dil-nevâz Kim çok görürsin anı idersin aña da nâz (G72/2)
89. Dad almak	Tat veya zevk almak. II Nasip lenmek.	Bir perî yüzli melekdür iki 'âlemden murâd Yoksa bu fânî cihânden almadı bir kimse dad (Murabba1/13)
90. Dağ urmak	Derdini içine atmak, çok üzülme, aşırı acı çekmek.	Dağlar kim urmuşam bu şîne-i sūzânüme Mihrüne ey mäh-rû şâdık güvâhümdür benüm (G118/3)
91. Dağ üstü bağ	Keyfi yerinde, her muradına ulaşmış.	Sinemün dağı şafâsı külhanı gülşen ider Eşk-i çeşmüm lālezâriyle baña tağ üstü bağ (G93/2)

Tablo 2.3. (Devamı)

92. Defterin dürmek	Bir kişiyi öldürmek, ortadan kaldırmak, birini mahvetmek. II Bir şeyi sonlandırmak, gidermek.	Devr-i 'adlünde dürüp tûmâr-ı kahrûn defterin Umaram yazmaya cürmümi Kirâmen Kâtibin (K14/39)
93. Dem urmak	Bahsetmek, bir şey hakkında konuşmak, söz etmek. II Nefes etmek, okuyup üflemek.	'İşk âteşinün gözleri şevkından urur dem Hûn-ı cigerüm kim saçılır dîdelerümden (G133/2)
94. Derdine düşmek	Bir şeyin veya bir kimsenin verdiği üzüntü ya da düşündürdüğü şey yüzünden sadece onunla meşgul olmak; bir konuyla gereksiz ilgilenmek. II Yetersiz bir hevese kapılmak.	Ol tabîb-i cân ü dil derdine düşdün ey gönül Çäre yok şimden girü benden saña senden baña (G8/4)
95. Destine vermek	Eline vermek. II Hizmetine vermek.	N'ola feth eyleyse bu sūr-ı meserret bâbı kim Destine virdi felek mihr-i nişân-ı 'izzeti (K6/6)
96. Devlet el vermek	Talihi yardım etmek.	Sâķi şalardı sâ'id-i şimîni boynüme El virse fırsat eylese devlet müsâ'ade (G147/4)
97. Dil almak	Düşmanın durumunu söyletmek için esir almak, ele geçirmek, II Gönül almak, birini kendisine aşık etmek.	Al ile diller almağ için Şem'iyâ yine Gül gibi itdi allerin âşikâr ruh (G28/6)
98. Dil uzatmak	Biri hakkında konuşmak, bir kimse için kötü söz söylemek, yermek, iftira etmek.	Şem'iyâ dil uzadup her gice eflâki yakar Nâr-ı âhüm ki çıkar şîne-i süzânümden (G130/7)
99. Dil vermek	Gönül vermek.	Her kime dil virüp vaşlın idersem ârzü Âh kim baht-ı siyâhüm gibi bir ser-keş çıkar (G51/3)
100. Dil-teng olmak	Gönlü daralmak.	Ne için gonce gibi zühd ile dil-teng olayın Gül gibi gönlüm açan cām-ı muşaffâyi göre (G168/4)
101. Dinden çıkarmak	Aşırı derecede öfkelenmek, öfkeden dolayı dinin yasakladığı küfürleri savurmak, dinden imandan çıkmak.	Geldi hattuñ âyet-i hüsnüñi tağyir eyledi Âyeti tağyir iden kâfir olur dînden çıkar (G63/3)
102. Diş bilemek	Kötülük yapmak için fırsat beklemek; çok istek duymak.	Ne 'aceb kârgâh olur dünyâ Kân yudar la'l ü diş biler tîşe (G145/3)
103. Divane olmak	Birini, bir şeyi çıldırasıya sevmek.	Meger dîvâneñ olmuş ey perî-rû Düşüp tağlara zencirin sürür şu (G140/1)
104. El çekmek	Elini çekmek, bırakmak, vazgeçmek.	Sâķi-i 'ıyş ü tareb el çekdi ben dil-ħasteden Kandesin hey ğam diyen yâr-i vefâ-dârüm benüm (G119/3)

Tablo 2.3. (Devamı)

105. El etmek	Yardım etmek. II Tarikatlarda mürşit, bir müride, başkalarına yol gösterme izni vermek. III Halk hekimliği gibi konularda yetki vermek.	Didüm ki var mıdur saña ey mäh dest-res Didi ki 'âfitâbe el irmek igen ba'îd (G35/4)
106. El getirmek/götürmek	Dua etmek için ellerini yukarı doğru kaldırmak, açmak; yalvarmak, yakarmak.	Sâkı-i devr ola kim bizi ayakden götüre Baş açup el götürüp medh ü şenâ eyleyelüm (G117/5)
107. El kavşurmak	Saygılı olmak; birinin karşısında el pençe divan durmak, bir şey yapmaya her an hazır olmak.	Ben karşıne kuluñ gibi el kavşurup turam Hizmetler eyleyem saña ey dil-rübâ yine (G160/4)
108. El sunmak	El uzatmak, yaklaşmak istemek.	Bezm içre meye şundı elin kıldı nevâziş Bir deste gülî eyledi mestâne tekellüf (G96/3)
109. El urmak	El vurmak, değmek. II Bir işi yapmaya yanaşmak, girişmek.	Çerhe girdi mihr ü meh eyler semâ'ı nüh felek Zühre el urdı şafâ çengine gel gör şöbeti (K6/12)
110. El uzatmak	Bir şeye dokunmaya, almaya, sahip olmaya çalışmak; kendisine ait olmayan bir şey üzerinde hak iddia etmek, haksızlık etmek, kötülük yapmak. II El ile dokunmak, temas etmek.	Kes zülfünü uzatmasun ey şâh zulm elin Alma cihânde boynüne kimse vebalini (G184/3)
111. El vermek	Yardım etmek. II Tarikatlarda mürşit, bir müride, başkalarına yol gösterme izni vermek. III Halk hekimliği gibi konularda yetki vermek.	İşleri altun olur el viricek pâdişehüm Kımyâdür ayağün toprağı kıllâşlere (G155/3)
112. El yumak	Kararından vazgeçmek, yapmakta olduğu işi artık yapmama durumuna geçmek. II Bir şeyle ilgisini kesmek.	Yumağa la'lün için çeşme-i hayvânden elüm Yaraşur ay ü güneş olsa gümüşden legenüm (G116/7)
113. Elbir etmek	Birlik olmak, aynı fikirde olmak, birlikte hareket etmek.	Leşker-i gam dostum her yañeden elbir idüp Bu dil-i vîrânemün bilsen nesin yağma ider (G59/5)
114. Elden düşürmek	Elinden hiç bırakmamak.	Cehd idüp elden düşürmezsin maḥabbet nerdini Oynadün cân nakdini 'âşıklerün nerrâdısın (G128/5)
115. Elden gitmek	Bir şeyi yitirmek, o şeyden yoksun kalmak.	Şerâb-ı 'ışk ile mestem gidüpdür ihtiyâr elden Güzeller sevmede şüfî anünçün ihtiyârüm yok (G98/6)
116. Elden komak	Bırakmak, terk etmek; ihmal etmek.	Nice elden kıyalum göz göre inşâf eyle Zâhidâ cām-ı şerâb ile açıldı gözümüz (G71/4)
117. Ele almak	Bir şey üzerinde çalışmak, incelemek, araştırmak. II Bir işi kendi yapmaya başlamak, çekip çevirmek.	Kıl kalem almış ele münşî-i zerrîn-pergâr Şüret-i besmeleye levḥa-i şimîn eyler (K7/4)
118. Eli değmek	Bir şey yapmaya vakit ve fırsat bulmak.	Birbiriyle merḥabâdan elleri degmez gönül Sen bu gün umma güzellerden maḥabbet cāmını (G178/2)

Tablo 2.3. (Devamı)

119. Eli ermek	Bir işi yapmaya zaman ve fırsat bulmak. II Yapabilmek, ulaşabilmek.	Tutalum irdi elüñ âb-ı hayâta şüfî Mey-i 'ışk ile ne var gün gibi şahbâye bedel (G110/5)
120. Elif çekmek	Elif harfine benzer şekilde göğüste boylamasına yara açmak, birine eziyet etmek, acı çektirmek.	Dāğlar yakdı elifler çekdi Şem'î n'eylesün Girmedi bir yüzi gül serv-i hırāmān koynına (G169/6)
121. El almak	Kötü durumdaki bir kişiye yardımda bulunmak, elinden tutmak.	Yir idüp başda elin aldı ayakden götürüp Şeh-i nevrûze benefşe ideli istikbāl (K8/12)
122. Elinden almak	Bir şeye el koymak, bir şeyden mahrum bırakmak. II Elinden tutmak, yardım etmek, kurtarmak.	Sergeşte olsa tañ mı gönül bî-çarār olup Aldı 'inān-ı şabrüm elümden o şeh-süvār (G46/5)
123. Eline almak	Eline almak, tutmak, sahip olmak.	Şem'î bu dāğ-ı hasret ile üstüh'ânler Cānān eline almağa olaydı bâri zār (G49/5)
124. El erişmek	Ulaşmak, yetişmek.	Sāye-veş kaldum ayakde niçe irişsün elüm Kendüyi gökde tutar her meh-liķāsı Bursanüñ (G103/2)
125. El yumak	Kararından vazgeçmek, yapmakta olduğu işi artık yapmama durumuna geçmek. II Bir şeyle ilgisini kesmek.	Yumağa la'lüñ içün çeşme-i hayvānden elüm Yaraşur ay ü güneş olsa gümüşden legenüm (G116/7)
126. El altında	Hazırda bulunmak, her an ulaşabilecek olmak.	Āfitābüm ser-be-ser dünyā elüñ altındadır Sen Süleymān-ı zemānsın hātem-i la'lüñ nigîn (K14/32)
127. El öpmek	Saygı ifadesi olarak bir kimsenin elini öpüp alnına koymak.	Bir şim-ten elüñ öper altun ayağ ile Bir āfitāb kâse-i şim ile zer taşur (Kı't'al/2)
128. Fark etmek	Bir şeyin var olduğunu anlamak, sezmek, farkına varmak.	Gün yüzüñ üzre göreldeñ şeb-i zülfi siyehüñ Kimse fark itmez olupdur giceden gündüzümüz (G70/2)
129. Fırsatı fevt eylemek	Fırsatı kaçırmamak; elverişli durumdan yararlanmak.	Furşatı fevt eylemeñ gül gibi şöhet vahtidür Cām-ı Cem şun sākīyā Sultān Süleymān devridür (Murabba1/10)
130. Fül-i ahmer geçmek	Kırmızı para; bakır para.	Bāzār-i gamde geçmeye bir fül-i aħmere Ol māl-i bî-kıyās ile bu genc-i bî-şümār (K12/8)
131. Gam yemek	Dertlenmek, kederlenmek, tasalanmak.	Yārına kalan belādan gam yime vardur meşel Ne devāsüz derd olur ne hōd sü'āl-i bî-cevāb (G13/4)
132. Göğsünü dövmek	Hayıflanmak, yazıklanmak.	Gögsin dögerdi şevk ile cān perde-sāz olup Dil inler idi derd ile güyā rebāb idi (G181/3)
133. Göğüs geçirmek	Üzüntülü bir şekilde soluk almak, içini çekmek.	Hasret-i Şirîn ile Ferhād bir āh itdi kim Yakdı bağrın lāleler gögsin geçürdi tağlar (G40/4)
134. Göklere boyanmak	Feryat ve figanın gökleri kaplayacak kadar çok olması.	Gökler boyandı göklere dūd-ı siyāh ile 'Āşiklerüñe zülf ü ruḥüñ gün mi gösterür (G52/2)
135. Göklere çıkarmak	Göklere çıkarmak; aşırı derecede övmek, gökyüzüne çıkarmak.	Uydurup çengine Zühre okur eş'arımız Gün yüzüñ vaşf ideli göklere çıkdı sözümüz (G71/6)

Tablo 2.3. (Devamı)

136. Gölgesi düşmek	Üzerinde bir cismin karartısı görünmek. II Sevgilinin aşığın üzerinde bıraktığı etki.	Şan hümādūr ki düşer gölgesi hırşid üzre Şalıcaķ zülf-i ruḥūñ gün yüzüne sāye Ḥasen (G129/4)
137. Gönderi çıkmak	Uğurlamak, teşyi etmek.	Gönderi çıkdı bile bende vü şehri vü ğarib Seni ısmarladuķ Allāha didi bāy ü gedā (K2/8)
138. Gönlin açmak	Neşelenmek, ferahlamak, rahatlamak.	Kullarıdur ki ayağ üzre tırur serv ü çenār Gül gibi gönlin açarsa demidūr gülşende (K7/23)
139. Gönlü açılmak	Rahatlamak, ferahlamak.	Ḥatt-ı Reyḥānī yazar gül gibi gönliñ açılır Olmaya bāğ-ı ruḥ-ı yār gibi yazı güzel (G109/6)
140. Gönlü akmak	Birine karşı güçlü sevgi duymak, temayül etmek, gönli ilişmek.	Nāz ile sihr itdügiyçün dem-be-dem reftārde Şu gibi ol kāmēt-i bālāye diller akdılar (G48/4)
141. Gönlü düşmek	Âşık olmak, tutulmak.	Düşdi gönliüm ‘ākıbet ğamzeñ ucından ḥançere N’eylesün bî-çāre kim kahr ile geçdi cānına (G161/5)
142. Gönliüm açmak	Ferahlık vermek, sıkıntısını giderip neşelendirmek, içini açmak.	Ġoncelerdür yāreler āhüm neşim-i nev-behār Gül gibi gönliüm açarlar tāze tāze dāğlar (G40/2)
143. Gönliüne gubar gelmek	Kederlenmek, üzölmek, gönli kırılmak.	Ḥālini ‘arz ide ben ḥākūñ eger bād-ı şabā Gelmesün gönliüne billāh şaķın ey şāḥ ğubār (G57/2)
144. Gönliünü düşürmek	Gönliünü düşürmek, aşık olmak.	Fikr it cemāli ķo gül-i ğülzār-i cenneti Şuḫ düşürme gönliünü ḥāşāķden ğötür (G67/5)
145. Gönli açmak	Ferahlık vermek, sıkıntısını giderip neşelendirmek, içini açmak.	Ne içün ğonce gibi zühđ ile dil-teng olayın Gül gibi gönliüm açan cām-ı muşaffāyi ğöre (G168/4)
146. Gönli almak	Birinin gönliünü almak kalbi kırılmış, üzgün birini sevindirmek, hoşnut etmek. II Aşık etmek.	Aldı biñ şıveyile gönliümü bir nāzı ğüzel Fitne-i devr-i kāmēr ğamze-i ğammāzı ğüzel (G109/1)
147. Gönli sımak	Birini çok üzecek bir davranışta bulunmak, ğücendirmek.	Yıķduñ cefā taşıyla sıduñ gönliümü benüm Luṭṫūñle al elüne yin’ey şāḥ-i dil-nevāz (G72 / 9)
148. Gönli vermek	Bütün varlığı ile bağlanmak, gönli bağlamak.	Şular kim şun ‘-ı Ḥālikdür gönli virür aña ‘uşşāķ Şorarsañ cümle ‘āşıklar severler hem sevilürler (G68/2)
149. Gönli yapmak	Hoşa giden davranışlarla veya sözle birinin kırgınlığını gidermek.	Bir cefā taşıyile niçe yapılsun gönliüm Çü meşeldür yalıñüz taş ile dıvār olmaz (G75/2)
150. Göz açmak	Uyanık olmak, dikkatli olmak.	Ġörinen nerges ü encüm degüldür yirde vü ğökde Göz açup her tāref ğözler zemīñ ü āsümāñ anı (K15/41)
151. Göz dikmek	Bir şeyi elde etmeyi aklına koymak, ele geçirmek istemek.	Ġörinen ğökde hilāl ile sitāre şanmañ Göz diküp çerḫ-i felek kşadine açdum çengāl (G112/2)
152. Gözden çıkarmak	Bir malın, sahip olunan değerli bir şeyin elden gitmesine razı olmak, elden çıkmamasına razı olmak.	Beni fāş itdi yaşum çıkdı ğözden Belī ğözden çıkar ķandeyse ğammāz (G76/3)

Tablo 2.3. (Devamı)

153. Gözden çıkmak	Gözden düşmek, değerini kaybetmek.	Gözlerüm yaşı gibi çıktı gözümden dünyâ Yârden gayri görünmez gözüme kimse benim (G116/6)
154. Göze görünmek	Ortada, belli, belirgin olmak, göze görünmek, görünür olmak.	Perî-peyker melek-sîmâ güzeller çokdurur ammâ Görinmez gözüme sensüz gerek hûr-ı cinân olsun (G122/3)
155. Göze göstermez olmak	Göze görünmemesini sağlamak, önemsizleştirmek, değersizleştirmek.	Vay eger olmaz ise şâhid-i maşşûd kinâr Göze göstermez olupdur beni bir mûr-i za'îf (K7/44)
156. Gözi gönli açılmak	Neşelenmek, ferahlamak.	Bâğ-ı cennet nergesi çeşmüñ yüzüñdür gülşeni Açılır gönli gözi kim görse dîdârüñ senüñ (G101/2)
157. Gözin açmak	Uyarmak, uyanık ve dikkatli olmak.	İnâyet âbını sepmezse bir dem şâhid-i himmet Kare bahtüm gözin açmaz uyanmaz h'âb-ı ğafletden (K3/28)
158. Gözine gelmek	Önemsememek, değersiz görmek.	Şular kim mest olupdur meclis-i cām-ı maḥabbetden Gözine zerrece gelmez dü 'âlem mülkinüñ mâli (G174/3)
159. Gözü açılmak	Yararlıyı yararsız, iyiyi kötüyü ayırt edebilir duruma gelmek.	Tâ ölince sürelüm devrini zerrîñ kadehüñ Çünkü nerges gibi cāmıyla açıldı gözümüz (G70/4)
160. Gözü kararmak	Hastalanmak, hırs ve ümitsizlik nedeniyle ne yaptığını bilemeyecek hale gelmek.	Kararmışdur gözi bîmârlıkdan Şarmışdur özi gam-h'ârlıkdan (Mesnevi1/9)
161. Gözüme durmak	Nankörlük eden birisi için "Tanrı cezanı versin." anlamında ilenme bildirir.	Hâk-i pâyüñ gözüme tursun eger bilmez isem Gözlerüñ zaḥm urduğınca la'lüñ ekdüğü nemek (G105/2)
162. Gözümüz açılmak	Gerçekleri görmek, olup bitenin farkına varmak.	Nice elden kıoyalum göz göre inşâf eyle Zâhidâ cām-ı şerâb ile açıldı gözümüz (G79/3)
163. Gözün gönlün dola	İstenilen şeyden bol bol vermek, bir kimseye artık ufacık bir şey istemeyecek kadar çok vermek.	Dilerseñ kim tola gönülün gözüñ nûr-ı şafâyile Maḥabbet cāmını Şem'î tolu gör bakmağıl hâlî (G174/5)
164. Gözüne zerrece gelmek	Gözüne görünmemek; yanında bir değeri olmamak.	Şâhbâz-ı ḥarem-i 'arş-ı fezâdür tab'üñ Zerre gelmez gözine çerḥ kaçan kim açâ bâl (K8/25)
165. Gün doğmak	Güneşin doğması, sabah olmak. II İsteklerini gerçekleştirmek için iyi bir duruma erişmek veya eline olağanüstü bir fırsat geçmek.	Gün toğar şanmañ şafağdan ḥaşre dek Ferhâd içün Başına odlar yakup feryâd iderler tağlar (G39/5)
166. Gün göstermek	Mutlu etmek, huzura kavuşturmak.	Başuma gün toğmadı şubḥ-ı vişâle irmedüm Baña gün göstermeyen anüñ şeb-i hicrânıdur (G43/4)
167. Hadden aşurmak	Ölçüyü kaçırmak, gereğinden fazla aşırıya gitmek.	Cefâ vü cevruñi hâdden aşurma Şem'îye rahm it Bilürsin ey perî-peyker güzelliğ pâydar olmaz (78/5)
168. Hak etmek	Hakkı olan şeyi elde etmek, layık olduğu karşılığı almak.	Görme hergiz gam yüzün işitme adın guşşenüñ Hâk idüp zâtüñ müşerref eylesün gönülün küşâd (T1/2)

Tablo 2.3. (Devamı)

169. Hak ile yeksan olmak	Ölümünün üzerinden çok zaman geçtiği için artık çürümüş olmak, toprağa karışmış olmak. II Ölmek.	Sāye-veş hāk ile yeksān olayın yanında Tek cüdā düşmeyeyin serv-i hūrāmānūmden (G130/3)
170. Hak olmak	Mezara gömülmek, ölmek; öldükten sonra bedeni çürüyüp toprağa karışmak.	Yolūnde hāk olup ‘ömrüm hayāt-ı cāvidān buldum Ayağūn toprağı yigdür baña dünyā vü ‘uqbāden (G123/5)
171. Hake beraber etmek	Çiğnemek, yerlerde süründürmek.	Yıkdılar kal’alerin hāke berāber idüben Od urup milketine mālın iderler yağmā (K2/15)
172. Harab olmak	Perişan olmak, çok üzölmek.	Gönlümün sırça serāyıdır hayālūn meskeni Serverā lāyık mıdır kim ola devründe harāb (G13/5)
173. Hayadan yere geçmek	Çok utanmak.	Bulsa geçerdi yire hayāden bihār-i lutf Hikmet degöl mi mefhar-ı şah ü gedāyiken (K11/5)
174. Hayat vermek	Diriltmek, canlandırmak, canlılık vermek.	Nağme-i bülböl nesim-i şubh ile virür hayāt ‘Āşık-ı dil-hasteye olsun hezārān āferin (K14/13)
175. Hayrete varmak	Çok şaşırarak, şaşırıp kalmak.	Hayrete vardum geçerken serv-i nāzüm şu gibi Nice geçdi bilmedüm hayfā bu ‘ömr-i nāzenin (K14/25)
176. Hayrette kalmak	Olan biteni muhakeme edemez olmak, düşünemez hale gelmek.	Çoklar pür itdi medreseyi kıl-ü-kāl ile Hayrette kaldı bilmedi ‘ışkuñ maķālını (G184/4)
177. Hizmete durmak	Hizmet etmek için kıyam etmek, ayağa kalkmak.	Hidmete tursun şūrāhi şem’-i bezm-ārā gibi Nesne açmaz gönlümü cām-ı mey-i şahbā gibi (Muhammes1/12)
178. Izdıraba düşmek	Acı çekmek, çok üzölmek.	Düşerler sāye-veş hep ıztırābe Şalınsa nāz ile ol serv-kāmet (G16/5)
179. İman getirmek	Allah'a inanmak, iman etmek.	Kāfir oldı diyü nerges gözüne öykünüben Kaldurur barmağını getirür imān gonce (G159/3)
180. İşigine yüz sürmek	Bir istekle birine başvurmak, ona karşı saygı göstermek, ondan iyilik, ihsan dilemek.	İşigine yüz süren eflāke irdi gün gibi Sevdi Şem’i dostlar bir dilber-i ‘ālī-cenāb (G13/7)
181. İşin altın etmek	İşini bir düzene kavuşturmak, işini yoluna koymak.	Yolında hāk olanuñ meh gibi mihr āfitābiyle Halāş eyler işin altın idüp hāk-i mezelletden (K3/19)
182. İşini bitirmek	Öldürmek. II Birine yardımcı olup işini halletmek, tamamlamak.	İşüm bitürdi gamze-i dil-düzün ey nigār Cān riştesini sine-i şad-çākden götür (G67/3)
183. İşleri altın olmak	İş düzene kavuşmak, yoluna girmek.	İşleri altın olur el viricek pādişehüm Kımyādür ayağūn toprağı kallāşlere (G155/3)
184. Kadem basmak	Ayağını basmak, bir yere girmek, bir yere varmak. II İsrar etmek, üstelemek, ayak diremek.	Pādişāhüm bende-hāneñdür dil-i vırāne baş Gel kadem rencide kıl bu külbe-i ahzāne baş (G86/1)
185. Kadr ü kıymet bilmek	Bir şeyin değerini ve kıymetini bilmek.	Güzeller kadr ü kıymet bilmeyelden Düşüpdür dür gibi sözler kesāde (G157/5)
186. Kan ağlamak	Çok büyük üzüntü içinde olmak, çok acı çekmek, kederden kanlı gözyaşı dökmek.	Yār bakmaz yüzine derd ile biñ kan ağlasun Gonca-veş tıdurmayan dürr ile mercān koynına (G169/2)

Tablo 2.3. (Devamı)

187. Kan dökmek	Yaralamak veya öldürmek, birinin canını almak, cana kıymak.	Ol kadar yüz buldı senden kim dem-â-dem döstüm Baş keser kanlar döker yanüñde şemşirüñ senüñ (G102/4)
188. Kan içmek	İnsafsız ve acımasızca birine kötülük yapmak, birine karşı kin ve nefret duymak, kan dökmeye hırsı olmak.	Göz göre kan içüp yine tezvîr eyledi La'lüñ getürdi kanımuza ey nigâr hâṭ (G89/2)
189. Kan olmak	Bir anlaşmazlıktan dolayı kan dökülmek, cinayet işlemek.	Kan olursa gamzesi tiğinden ey dil azdür Saña kim dir varasın mestüñ bıçağı üstine (G170/3)
190. Kan yutmak	Çok ızdırıp çekmek, elem ve eziyete katlanmak.	Ey gönül dil-teng olup kan yutma her dem ğonce-veş Gül gibi gönülün açılson lāle-veş nüş it şerāb (G13/2)
191. Kana boyanmak	Kan içinde bırakmak, kanla doldurmak.	Vā ḥasretā ki görmezem ol gül-'izārūmi Hün-ı cigerle dîdelerüm kane boyanur (G55/4)
192. Kana kan olmak	Kıyas olmak, başa gelen bir durum neticesinde faillerinin de aynı duruma maruz kalmasını talep etmek.	Niçe başlar gider kanlar dökilür kimseler şormaz Tariḳ-ı 'ışkdur bunda dimezler kana kan olsun (G122/2)
193. Kanın dökmek	Kanını akıtmak, öldürmek.	Sāḳi-i devr-i zemānūñ ne 'aceb ḥāleti var Cān virür dökmege kanın bu dil-i pür-hünūñ (G99/4)
194. Kanına aşlar yırmak	Birinin ölümüne yol açıp sevinmek, bir kimsenin çok kötü duruma düşmesine veya ölümüne yol açacak kadar düşman olmak; birinden intikam almak.	Bilmezem yâ Reb nedendür kim bu dehr-i pîre- zen 'Aşık-ı dil-ḥastenūñ aşlar yırmış kanına (G161/4)
195. Kanını yere karmak	Kanını toprağa karıştırmak, kanını dökmek, öldürmek.	Baḳışından yine ol gamze-i hün-rîzlerūñ Kanumı kanlu yaşum gibi yire kare gibi (G180/3)
196. Karalar giymek	Çok üzölmek, yas tutmak; bir felaket sebebiyle siyah elbise giymek, karalar bağlamak.	Kareler geysün bulıtlar gibi dāyim aḡlasun Her kişi kim gönülünü sünbüllerüne bağlar (G39/4)
197. Karar etmek	Oturmak, yerleşmek.	İtdi gül pâdişehi taht-ı zebercedde qarār Cāmlelidür ki döner ay ü güneş bezminde (K7/22)
198. Karşı çıkmak	Yaşamak, durmak, dinlenmek.	N'ola ger ins ü cin qarşu çıḳup 'izzetler eyleser 'Adālet mülkinüñ geldi se'ādetle Süleymānı (K4/6)
199. Kaş çatmak	Kızgınlığını, öfkesini kaşlarını birbirine yaklaştırarak belli etmek, sinirlenmek.	Yaylar çatdı kaşın dürdi siperler yüzini Gösterür her birisi düşmene yüz derd ü bela (K2/23)
200. Kenar tutmak	Mesken edinmek; bir yere yerleşmek.	Devr-i kamerde fitne-i āḫir zemān olur Ortaya gelmeyüp n'ola tutsa kinār hâṭ (G89/5)
201. Kıl yarmak	Çok titiz davranmak, bir şeyi en ince ayrıntısına kadar incelemek.	Yâ ser-i müdur dehānūñ nakşı yâ ḥod zerredür Söyledükce kıl yarar dîḳḳatde güftārūñ senüñ (G101/3)

Tablo 2.3. (Devamı)

202. Kılı bin yarmak	Çok titiz davranmak, bir şeyi en ince ayrıntısına kadar incelemek.	Zerrece bilmez lebûn kılca miyânûn anlamaz Biñ yararsa ger kılı dikkatle fikr-i mü-şikâf (G94/5)
203. Kılıç çekmek	Kılıcı kınından çekip çıkarmak, hücûma kalkmak.	Yırde gökde ne ki var cümle yarağ eylediler Çekdi süsen kılıcın nite ki hırşid-i semâ (K2/3)
204. Kolayına gelmek	Bir şeyi böyle yapmayı daha rahat ve kolay bulmak, işine gelmek.	Şal kollaruñı boynüme didümdi ol nigâr Nâz eyleyüp gelüp didi olmaz kolayine (G160/5)
205. Kul etmek	Bir kimseyi kendisine hizmetkar yapmak, köle etmek.	Boynı bağılu kul ider sultânleri âzâd iken ‘İşk işin fehmi eyleñüz Maḥmûd ile Ayâzden (G126/2)
206. Kul eylemek	Bir kimseyi kendisine hizmetkar yapmak, köle etmek.	Güzellük âsümânında bu gün ben bir melek gördüm Eger sultân-ı dehr olsa kul eyler ḥüsn-i ahlâkı (G172/4)
207. Kul olmak	Hükmüne girmek, bağlanmak, kulluk yapmak, hizmette bulunmak.	Seni begler aresinde anüñçün ihtiyâr itdüm Kul olmaz degme bir şâha gönül ‘âlî-cenâb ister (G42/3)
208. Kulağına koymak	Sırası gelince hatırlanması için birine bir şey söylemek; iyice anlatmak, telkinde bulunmak.	Ne koyarsın kulağına sâkı Bezme geldükce reng alur şişe (G145/2)
209. Kül olmak	Tamâmen yanmak, yanıp kül hâline gelmek. II Mahvolmak, helâk olmak.	Kül olmuş âteş-i hecr ile Şem‘î Senüñ gibi hezârân mübtelâsı (G182/6)
210. Lam olmak	Bükülmek.	Şem‘iyâ budur vişâlün âhiri lâm olduğu Ya‘ni kim ‘âşıklerün qaddi olur âhir dü-tâ (G7/8)
211. Leşker çekmek	Asker göndermek, asker getirmek.	‘Âkıbet kâfir alur dirler müselmân illerin Ḥüsn ilin almağa ḥaṭṭuñ gâlibâ leşker çeker (G64/2)
212. Mesken etmek	Mesken tutmak, yerleşmek.	Çam-hânesini mesken ider gönümün gelür Yır gök götürmediği kaçâdan gelen bela (G10/2)
213. Minnet çekmek	Bir iyiliğin yükü altında kalmak, ezilmek.	Tütiyâ minnetini çekmez idük iki gözüm Ayagüñ toprağını bir daḥi görse gözümüz (G70/5)
214. Müdara etmek	Yüze gülme, dost gibi davranma.	İçüp şerâb-ı ‘ışkı geçdüm iki cihânden Niçe idem müdârâ bu dehr-i bî-vefâye (G163/5)
215. Naz etmek	Kendisinden istenilen şeyi yapmakta isteksiz davranmak, kendini naza çekmek, ağırdan almak.	Şal kollaruñı boynüme didümdi ol nigâr Nâz eyleyüp gelüp didi olmaz kolayine (G160/5)
216. Nazı geçmek	Bir kimsenin yanında hatırı sayılmak, isteğini kabul ettirecek kadar sözü geçmek.	Ne dil var çekmedük cânden ḥadeng-i ḡamzesi yârün Anüñ cevriñi kim çekmez kime geçmez anüñ nâzı (G173/6)
217. Ne kara günlere kaldık	Eski düzenler, yöntemler değişti; şimdi çok kötü bir düzen ve yöntem var; niçin böyle durumlara düştük?	Ne kare günlere kalduk ki kare yüzlü rakıḥ Şalınur sāye gibi serv-i ḥirâmânler ile (G152/2)

Tablo 2.3. (Devamı)

218. Nisbet eylemek	Oranlamak, kıyaslamak, karşılaştırmak.	Büse-i la'l-i leb-i cānāne nisbet eylemiş Anūñ için cān virür senbüsesinūñ lezzeti (K6/19)
219. Nişan vermek	Haberdar etmek, bilgilendirmek.	Kimse 'ışkuñ kārbanıñ nişanın virmedi Nāle-i 'uşşākden gerçi kim olmuştur ceres (G80/5)
220. Nutka gelmek	Konuşmak, söz söylemek.	Husrevā 'arz eylemezseñ la'l-i şekker-bārūñi Nuṭka gelmez tūṭi-i ṭab'-ı şeker-bārüm benüm (G119/2)
221. Ocağına su koymak	Ocağını söndürmek, evini barkını yıkmak, çoluk çocuğunu yok etmek.	Ocağına şu koymuştur 'adūñüñ leşker-i ṭiği Biterken hār ü hes şan kim şalar baḥr 'ummāñi (K15/21)
222. Oda düşmek	Ateşe düşmek. II Aşk ateşiyle kuşatılmak.	Zūfūñ için cān ü dil 'ışkuñda piç-ā-piç olup Oda düşmiş mü gibi dāyim çekerler ıztırāb (G13/6)
223. Oda yakmak	Ateşe vermek, yakmak. II Çok üzme, büyük acı vermek.	Haddūñe Şem'î müşābih didi şemsi güzelüm Yiridür odlare yaksañ anı pervāne gibi (G191/5)
224. Oda yanmak	Günahlardan dolayı çok acı çekmek, sıkıntıda olmak, kederlenmek, dert çekmek.	Gönül oduyla āhūmden yine kurtarmadı bir dem Oda yansun yile varsun felek çerhinūñ evrākı (G172/5)
225. Ön vermek	Geçmesine izin vermek.	Öñ virmez oldu çerḥ-i sitemkār cevır ile Yā Reb cihānde kim vare ol bî-vefā yolın (G124/3)
226. Özinden geçmek	Bilinci işlemez olmak, kendini kaybetmek.	Geçüp dil cām-ı 'ışkuñla özinden Benüm rūḥum igen hoş rāḥeti var (G47/3)
227. Parmağını kaldırmak	İşaret parmağını kaldırarak imana geldiğini belirtmek, şهادet etmek.	Kāfir oldu diyü nerges gözüne öykünüb Kaldurur barmağını getirür imāñ gonce (G159/3)
228. Pençesin burmak	Kolunu bükme, yenmek, üstün gelmek.	Āfītābūñ pençesin burdı kemāl-i ḥüsn ile Rüstem-i şāhib-kırāñler didiler 'ışkuñda bes (G80/2)
229. Perdeden çıkmak	Perdenin arkasından çıkmak; musiki bağlamında makam değiştirmek.	Hevā-yi zühed ile zāhid çıkardı perdeden ḥalkı Muğannî ḍarb-ı dest ile uşūle koydı 'uşşākı (G172/3)
230. Rakse girmek	Hareketlenmeye başlamak, canlanmak.	Salṭanet meh-veşleri çalup semā' eyler yine Rakşe girdi çerḥ urup bezm-i şafā cem'iyeti (K6/11)
231. Raz açmak	Bir sırrı açığa vurmak, başkasına söylemek.	Delinsün ney gibi baḡrüm ḥabībüm Açırsam sırr-ı 'ışkuñdan eger rāz (G76/2)
232. Saf tutmak	Sıra olmak, dizilmek, sıraya girmek.	Çıḡrışup her yañeden yarıcūñ Allāh diyü Şāf ṭutup ehl-i niyāz eylediler cümle dü'ā (K2/9)
233. Safa sürmek	Eğlenmek, hayatın tadını, zevkini çıkarmak.	Sürülmez Ka'be-i vaşlūñ şafāsı Ḥabībüm tā ki 'uryāñ olmayınca (G162/3)
234. Safa virmek	Gönül rahatlığı, dirlik vermek.	Mihr-i ruhūñ ne cāne ki cānā şafā virür Her kande baksa gün yüzünūñ pertevin görür (G52/1)
235. Seccade salmak	Seccade sermek.	Çü şaldı berg-i çemen şahñ-ı bāḡa seccāde Kıyāme geldi nihāl ü benefşe itdi sücüd (G37/2)

Tablo 2.3. (Devamı)

236. Ser vermek	Ölmek, canını feda etmek.	Yolında ser virüp cān terk idenler cümle serverdür Burāk-ı berķ-seyrüñ âteşin na'1 şerāndur (K1/17)
237. Sırrını açmak	Bir sırrı başkasına söylemek.	Genc-i 'ışkuñ sırrını açmazdı kimse cān virüp Yirde alurdı eger Manşür ber-dār olmasa (G149/4)
238. Sinelere çekmek	İstenmeyen bir durumu, bir zararı kabullenmek zorunda kalmak, hoşlanılmayan, tahammül edilmesi güç olan bir şeye katlanmak.	Çekeler şinelere gün gibi meh-pāreleri İdeler çerh gibi bize cefālar niçe bir (G45/4)
239. Sözü geçmek	Sözü dinlenen hatırı sayılır bir kimse olmak.	Nice yıldur sürerüz yirlere ey meh yüzümüz Ayağūñ toprağına geçmedi bir gün sözümüz (G70/1)
240. Su yerine kaç içmek	Kanlı gözyaşı dökmek. II Çok acı çekmek.	Kanını şu yirine içerlerse yiridür Kurbānler olduğum yolūne olayın şehid (G35/3)
241. Sureti vermek	Şekil vermek.	Yā dōşenmiş gūlsitāñler nuķūşı 'aksidür Kim virür mir'āt-i eflāke behiştī şureti (K6/10)
242. Suyu salmak	Değersiz görüp atmak, bırakmak, terk etmek.	Zāhidā mey içüben hālka kerāmet göster Yüri seccādesini nām ile nengūñ suya şal (K8/18)
243. Şeref vermek	Şerefliendirmek, yüceltmek, onurlandırmak.	Ki şalar 'ūd gibi her kişinūñ cānına nār Cümle-i bāga şeref virdi 'arūs-ı lāle (K7/18)
244. Şöhreti bulmak	Meşhur olmak, ün kazanmak, şöhrete ulaşmak.	İctimā' itdi şanasın cem' olup hūr u melek Ay ü gün bir yire gelmiş gibi buldı şöhreti (K6/32)
245. Taglara düşmek	Büyük bir keder ve üzüntü dolayısıyla yerini yurdunu terk edip insanlardan kaçıp ıssız yerlerde dolaşmak, ıssız yerlerde yaşamak durumunda kalmak, yabana düşmek.	Meger dīvāneñ olmuş ey perī-rū Düşüp taglara zencirīn sürür şu (G140/1)
246. Taşlara çalmak	Taşlara çalmak, yere atmak (Pişmanlık nedeniyle kendini yerlere atmak bağlamında). II Yok etmek, ortadan kaldırmak.	Ser ki ölmez heves-i zūlf-i semen-sāler ile Yiridür taşlara çalsañ nitekim kurı sıfāl (K8/17)
247. Tiğ çekmek	Kılıç çekmek. Saldırmak amacıyla kılıcı kınından çıkarmak.	Gün gibi çekdūñ cemālūñ tiğīn ey aşı kemān Oķ gibi oldı gönüller mülkine hükümūñ revān (G135/1)
248. Toz koparmak	Toz kaldırmak. II Nam salmak.	İgende çok eser şavurur kūy-i yārde Bir toz oparsa tañ mīdur āhūm şabāyile (G166/4)
249. Üstüne düşmek	Bir kimse veya şeyle ilgilenmek, aşırı ilgi ve sevgi göstermek.	Hāl-i 'anber kim düşüp dilber tutağı üstine Hasretinden cānūmūñ dāğ urdı dāğı üstine (G170/1)
250. Üstüne odlar yakmak	Başına dert açmak. II Başında ateş yakmak.	Üstūne odlar yākar bu āh-i āteş-bārden Şem'iyā ol āhdur od eyleyen yirūñ senūñ (G102/7)

Tablo 2.3. (Devamı)

251. Vebali boynına almak	Bir işin günahını yüklenmek, sorumluluğu başkasına ait olan bir işin başka biri tarafından yapılması durumunda başkasının sorumluluğunda bulunan işten kaynaklanacak bir hatanın, eksikliğin veya suçun yine ona ait olduğunu belirtmek için kullanılır.	Kes zülfüni uzatmasun ey şâh zulm elin Alma cihânde boynüñe kimse vebalini (G184/3)
252. Vebali boynuna düşmek	Vebali boynuna düşmek, kişinin üzerinde olan yüklendiği vebal.	Başdan aşar igen daği yüz virme zülfüñe Boynüñe düşmesün güzelüm çok vebâli var (G58/3)
253. Yabana atmak	Ehemmiyet vermemek, önemsiz görmek, hiçe saymak, dikkate almamak.	Eyledi cevri kemân gibi cihânde güşe-gir Atdı oğ gibi yabâne zulmü dest-i himmeti (K6/39)
254. Yaka çak etmek	Kıskançlık ve üzüntüden üstünü başını parçalamak.	Gül yüzüñle dehenüñ vaşf idicek bād-ı şabâ Taralup gonce gibi gül yakasın çak eyler (G66/6)
255. Yavuz sanmak	Kötü gözle bakmak.	Saňa yavuz şananları kahr ide Kirdigâr (K9/31)
256. Yeg görmek	Yeğlemek, daha iyi ve üstün kabul etmek.	Kişi bir kılca ‘ömrün yeg görürken iki ‘âlemde Ayağın tozına cânler virür terk itmege cânın (G134/3)
257. Yele vermek	Boşa harcamak, savurup telef etmek.	Âhüm ile yile virmezdim felek gam-hânesin Ey büt-i şimin-beden bağrün eger taş olmasa (G17/2)
258. Yerlere beraber olmak	Yerle bir olmak.	Hâcletinden yirlere olur berâber âfitâb Âsitânından kaçan gün gibi ol meh-veş çıkar (G51/4)
259. Yerlere çalmak	Yere fırlatmak, şiddetle atmak. II Perişan etmek.	Döştlar her ne kadar yirlere çalsa düşmen ‘Âşıkın yirde komaz yâr olıcağ yâr gibi (G177/2)
260. Yıldız saymak	Gece gece uyumamak.	Görmeyelden gün yüzüñ ey mäh-i tâbânüm benüm Şubhe dek yıldız şayar bu çeşm-i giryânüm benüm (G114/1)
261. Yıldızı barışmak	Görüş, duygu ve düşünce bakımından uyuşmak.	Yıldızı barışdı ol mäh-i cihân-ârâyile Bağrına başdı kinâr idüp ‘arūs-ı devleti (K6/4)
262. Yıldızı barışmamak	Bir kişinin karşısındaki insanla iyi geçinememesi, anlaşamaması.	Barışmadısa yıldızı o mähüñ ey gönül Bahtüñden itme töhmeti eflâkden götür (G67/4)
263. Yile varmak	Boşa gitmek, heba olmak, havaya gitmek, telef olmak.	Gönül oduyla âhümden yine kurtarmadı bir dem Oda yansun yile varsun felek çerhinüñ evrâkı (G172/5)
264. Yirde gökde sığmamak	Belli bir kalıba ve ölçüye gelmemek; mutluluk, sevinç, hırs, öfke vs. duygular sebebiyle davranışlarında aşırılık bulunmak. II Aşırı gürültü olmak.	Yirde gökde sığmadum âh-i cihân-efrüz ile Yiri od olsun anüñ kim yirimüz od eyledi (G186/3)
265. Yirde komak	Düşkün bir halde bırakmak.	Döştlar her ne kadar yirlere çalsa düşmen ‘Âşıkın yirde komaz yâr olıcağ yâr gibi (G177/2)

Tablo 2.3. (Devamı)

266. Yire düşmek	Bulunduğu yerden ayrılarak yukarıdan aşağıya inmek. II Sahip olduğu değerli şeyi, konumu yitirmek.	Var ise bir serv-i bālāden yire düşmüşdürur Cümle endāmı kararımış sāyeñüñ ey dilsitān (G138/4)
267. Yirlere salmak	Yere atmak, önemsizleştirmek, değer vermemek. II Birini vurup öldürmek, yere sermek.	Ol serv-i lāle-ruḥ gül-i bāğ-ı vefā iken Gör nice şaldı yirlere anı bu rüzgār (K12/12)
268. Yol bulmak	Çare bulmak, çözüm üretmek, ulaşmaya fırsat ve imkan bulmak.	Kendüye çünkü ḥişār eyledi şeh-r-i ‘ademi Leşker-i ğam bulmaz yol bu dil-i bî-bāke (G165/3)
269. Yol kesmek	Önüne geçmek, önüne çıkmak. II Yolda ilerlemek, yol almak.	Cihāne yol keser Ferhād-veş kūh-ı maḥabbetde Şu kim Mecnūn gibi kaṭ eyledi ‘ışkuñ beyābānın (G134/4)
270. Yol sürmek	Diretmek, bahane ileri sürmek, bir işe gönülsüz olmak.	Yollarūñ pāk idüben āb-feşān olmaḳda Yol sürer kirpügüm ey şeh nice ferrāşlere (G155/2)
271. Yol tutmak	Yola çıkmak, yola koyulmak, bir yere gitmek üzere hareket etmek. II Bir kimsenin yaşayış ve davranışını kendisine göre bir düzende sürdürmek. III Yol kesmek, yoldan bir kimsenin geçmesini engellemek.	Cān ḥazz ider tūtınca lebūñçün ‘adem yolın Şirīn yolında Ḥusreve olur sefer leziz (G38/4)
272. Yüreği ağzına gelmek	Çok korkmak, çok heyecanlanmak.	Yüregüm ağzuma gelür işidüp ğonce lebi Söylese nāz ile bülbul gibi āvāzı güzel (G109/5)
273. Yüreği yağın yakmak	Çok büyük acı çekmek, üzülmek.	Her elif şinemde oldu Şem‘iyā rūşen delil Yüregüm yağını yakar dāğlar olup çerāğ (G93/7)
274. Yüz bulmak	Gördüğü ilgi ve iyi davranıştan cesāretlenmek.	Ol kadar yüz buldı senden kim dem-ā-dem dōstum Baş keser kanlar döker yanūñde şemşirūñ senūñ (G102/4)
275. Yüz çevirmek	(Bir kimse veya şeye karşı) Tavrını değiştirip soğuk davranmak, ilişkisini kesip ilgilenmemek.	Yüz çevirdüñ gül gibi feryād ü āhūmden benüm Zār idüp ben bülbuli ğuş urmaduñ efğāñūme (G154/4)
276. Yüz göstermek	Kendini göstermek, görünür olmak, ortaya çıkmak, belirtmek. II İlgili görünmek, iltifat etmek, yüz vermek.	Pāk eyle Şem‘i āyeneñi cām-ı ‘ışk ile Yüz göstere ola ki saña şāhid-i şalāḥ (G27/5)
277. Yüz sürmek	(Sevgi veya saygı ifadesi olarak) Huzûrunda yere kapanmak.	Didi büt-hāneye cārüb ideyin müjgāñüm Yüz sürüp pîr-i muğāñūñ varayın ḥıdmetine (G171/3)
278. Yüz vermek	İlgi ve yakınlık göstermek, şımartmak.	Devr-i ‘adlinde aşarlarsa n’ola āyeneyi Yüz virüp olduğıçün her kişiyē çihre-nümā (K2/34)
279. Yüzi gülmek	Sevinmek, mutlu olmak, güzel bir haber almış olmak.	Şāhid-i gül yine ‘arz eyledi gülşende cemāl Gülşenūñ güldi yüzi buldı leṭāfetde kemāl (K8/1)

Tablo 2.3. (Devamı)

280. Yüzüne vurmak	Kusurunu, ayıbını birinin yüzüne karşı söylemek.	Vā'iz şerāb-ı nābe diyūñ ol tolaşmasun Şoñra yüzine urcağaz kendü utanur (G55/2)
281. Yüzüne bakmamak	Önem vermemek, ilgilenmemek, kayıtsız kalmak, itibar etmemek. II Darılıp gücenmek.	Yüzüme bakmadılar yaşıme raħm itmediler Māh-rüler aresinde yoğ imiş yılduzumuz (G70/3)
282. Yüzünü ele almak	Birisine ricada bulunmak için utanarak zorlanmak.	Yüzin ele al hāme gibi göñlümün ey dost Düşmenlerünñ nāme gibi bağı kararsın(G137/3)
283. Zencire düşmek	Divane olmak, kendinden geçmek.	Görelî ey meh cemālün āfitābın bî-sehāb Şu gibi şeydā olup zencire düşdi āfitāb (G14/1)
284. Zindan olmak	Bir yerin yaşanmaz hale gelmesi, çok sıkıcı olmak, zevk alınmaz hale gelmek.	Halka-i sünbül şaçuñ bend-i maħabbetdür baña Sensüz ey gül Yūsufi zindān olupdur bağlar (G39/3)

2.2.2. Atasözleri

Ömer Asım Aksoy atasözünü, “Atalarımızın, uzun denemelere dayanarak yargılarını genel kural, bilgece düşünce ya da öğüt olarak düsturlaştıran ve kalıplaşmış biçimleri bulunan kamuca benimsenmiş önsözlerdir.” (Aksoy, 1981: C.I s:37) şeklinde ifade etmiştir.

Türk edebiyatında atasözleri önemli bir yere sahip olduğundan 16. Yüzyılda yaşamış olan Şem’î de *Dîvân*’ında halkın kullandığı sözlere yer vermiştir. *Dîvân*’daki atasözleri şu şekildedir:

- **eyü kumaş şehr-i muazzamda satılır:** İyi kumaş büyük, gösterişli şehirde satılır.

Tağılur şabr metā’ı gelicek şehr-i ğame

Şatılır şehr-i mu‘azzemde belî eyü kumāş (G.82/3)

- **mal issini söyletir:** Mal sahibini söyletir.

Ķāmet ü zülf ü dehānün beni hāmūş eyler

Söyledür gerçi dimişler şanemā issini māl (K.8/39)

- **her kişinin hürmeti kendi elinde olur**

Cām-ı mihrûn nûş iden kalmaz ayakda serverā

Kim olur her kişinûn kendü elinde hürmeti (K.6/37)

- **iẖtiyār ile kişi kendisini bed-nam etmez**

Zāhidā ‘āşıkā ʔa‘n eyleme rüsvāyī diyü

İẖtiyār ile kişi kendüyi bed-nām itmez (G.74/3)

- **devasız dert cevapsız sual yoktur**

Yārına kalan belādan ğam yime vardur mesel

Ne devāsüz derd olur ne ẖod sü‘āl-i bī-cevāb (G.13/4)

- **her çıkışın bir inişi vardır (M./47)**
- **haneye od düşse mur u mar inden çıkar**

Hecr odı dilden çıkarmaz zülf ü ẖaṭṭuñ ẖāletin

H̱āneye od düşse gerçi mūr ü mār inden çıkar (G.63/4)

- **oda yansa altının kıymeti artar:** Ateşte yansa altının kıymeti fazla olur.

Şāf iden kalbümüzüñ naḳdini ‘ışk āteşidür

Kıymeti artuğ olur yansa oda altunuñ (G.99/5)

- **‘ālemde ẖümā zāğa şikār olmaz** Dünyada ẖüma kuşu kargaya av olmaz.

Göñül ẖavf eyleme yārüñ varup aġyāre yār olmaz

Bu rüşendür ki ‘ālemde ẖümā zāğa şikār olmaz (G.78/1):

- **bād olıcağ gül ẖāşāke şıgınur:** Rüzgar olduğunda gül çöplerin arasına sığınır.

Görüp āhüm şıgınur ol yüzi gül aġyāre

Nitekim bād olıcağ gül şıgınur ẖāşāke (165/5)

- **kanı kan ile yumak (yarım devamı divanda yok):** Kötülük, kötülük yapılarak düzeltilmez.

Zahm-i ẖün-ālūdemi kanlu yaşümle yuma kim

Kanı kan ile yumak düşmez benüm şāhüm saña (G.3/4)

- **yalnız taşla duvar olmaz:** İnsanın tek başına önemli bir iş başarmasının mümkün olmadığını, başkalarıyla işbirliği yapmak durumunda bulunduğunu ifade etmektedir.

Bir cefâ taşıyile niçe yapılsun gönülüm

Çü meseldür **yahñüz taş ile dīvār olmaz** (G.75/2)

- **böyle gelür böyle gider:** Böyle gelmiş böyle gidecek atasözünün farklı bir ifadesi.

Karār itmez gönülde bñy-i zñlfñ

Didi **böyle gelür böyle gider** bu (G.140/6)

2.2.3. Hadis

Şem'î Divanı'nda 1 adet hadis tespit edilmiştir.

- **Lahmüke lahmi geçmek:** Etin etime geçer (Karavelioğlu, 2014: 133).

Lahmüke lahmîgeçermiş ol iki meh-pâreler

Yâ İlāhî birbirinden eyleme anı cüdā (G.5/11)

2.2.4. Ayet

- **vallahu alem:** Allah daha iyi bilir.

İdüp luţf āyetin ma' nīde tefsīr

Sözi hatm eyledüm **vallāhü a'lem** (K.5/22)

- **nahnu kaseмна:** Biz kısımlara ayırdık, Zuhuruf suresi 32. ayetten iktibastır.

Cevri çoğ eyle baña ğam degül ey ğonce-dehen

Bu imiş **nahnu kasemnādaki** kısmet bākī (G.190/6)

2.2.5. Dua

- **Ya gıyase'l müstagisin neccina mimma nehaf:** "Ey yardım isteyenlere yardım eden (Allah) bizi korktuklarımızdan kurtar." mealinde bir dua. Korkudan emin olmak için okunduğu kabul edilir.

Āteş-i hecr ü firāk-ı yārden ḥavfüm ziyād

Yā ğıyāse'l-müstegīsīn neccinā mimmā neḥāf (G.94/2)

2.2.6. Kelam-ı Kibar

- **külli sırrın cevazel isneyni şa:** İkiyi aşan her sır yayılır. İki kişiyi aşan, bir başkasına da söylenen her sır, yayılır.

Gözlerümdür gönlümün sırrın dem-ā-dem fāş iden

Ḥaḫ dimişler **külli sırrın cāveze'l-işneyni şā** (G.92/6)

SONUÇ

Prizrenli Şem'i Dîvânı Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlüğü başlıklı çalışmada öncelikle TEBDİZ elektronik veri tabanıyla *Şem'i Dîvânı*'nda yer alan kelimeler ve kelime grupları tespit edilmiştir. Kelime ve kelime gruplarının anlamlandırması yapılırken bağlam göz önünde bulundurulmuştur.

Prizrenli *Şem'i'nin Dîvânı*'nda yer alan kelime ve kelime grupları alfabetik olarak verilmiştir. Tespit edilmiş olan deyimler tablo halinde sunulmuştur. Atasözleri, kalıp ifadeler, hadisler, ayetler, dualar ve kelimeler kibar ifadelerinin anlamları örnek beyitlerle açıklanarak verilmiştir. Prizrenli *Şem'i Dîvânı*'nda geçen deyimlerden hareketle Şem'i'nin deyimleri etkili bir şekilde kullandığı söylenebilir.

Prizrenli *Şem'i Dîvânı* Sözlüğü'ne bakıldığında kullanılan kelimelerde klasik üslubun dışına çıkılmadığı görülmüştür. Şairin yaşamış olduğu coğrafya göz önünde bulundurulduğunda şiirlerinde Rumeli söyleyişlerinin sıkça kullanıldığını söylemek mümkündür. Tespit edilebildiği kadarıyla Rumeli söyleyişleri örnek beyitler üzerinden ele alınmıştır.

Prizrenli *Şem'i Dîvânı*'nda kullanılmış olan vezinlere bakıldığında 11 tane farklı vezin kalıbının kullanıldığı görülmektedir. Çalışmada Şem'i'nin kullandığı vezinler, kullanım sayısı ve geçtiği şiirler tespit edilmiştir.

Prizrenli Şem'i'nin şiirlerinde kullanmış olduğu kelimeler ile oluşturulan bu sözlük çalışması sayesinde ulaşılmak istenen amaç şairin anlam ve hayal dünyasına ışık tutmak ve şiirlerinin daha iyi anlaşılmasını sağlamaktır. Yapılan bu çalışmanın Klasik Türk Edebiyatı alanında yapılacak olan diğer çalışmalara ve araştırmacılara katkı sağlaması hedeflenmiştir.

KAYNAKÇA

- Ali Ekber Dihhuda.** (1340). *Lugatname*. Tehran.
- Seydi, A.** (1324). *Resimli Kâmûs-ı Osmânî*, İstanbul.
- Aksoy, Ömer A.** (1981). *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü I-II-III*. TDK Yayınları.
- Aksoyak, İ. H.** (2016). *Söylenmemiş Sözler*. Grafiker Yayınları.
- Alıcı, L.** (2013). “ŞEM’Î, Mehmed Efendi”. *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü TEİS*, <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/semi-mehmed-efendi> (09.06.2023).
- Ankaralı Ufuk K.** (2013). *Şeyhülislâm Yahyâ Divanı’nda Türkçe Deyimler ve Atasözleri*. (Yüksek Lisans Tezi). Girne Amerikan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Girne.
- Arzı, S. (2018).** *On Altıncı Yüzyıl Divan Şiirinde Ulû’l ‘Azam Peygamberler*, (Yüksek Lisans Tezi). Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Aydın, M.** (2018). *Mirzâ-Zâde Sâlim Divanı’nda Deyimler*. KÜLLİYAT Osmanlı Araştırmaları Dergisi, (4), 1-23. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/kulliyat/issue/36872/420658>.
- Ayverdi, İlhan.** (2005). *Kubbealtı Lugati: Misalli Büyük Türkçe Sözlük*. Kubbealtı Vakfı. İstanbul.
- Bülbül, T.** (2014). “ŞEM’Î, Mehmed Efendi”. *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü TEİS*, <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/semi-mehmed-efendi-mdiki> (09.06.2023).
- Çantay, Hasan B.** (1996). *Kur’ân-ı Hakîm ve Meâl-i Kerîm -Tefsirli Meal-* (Neşre Haz. Prof. Dr. M. A. Yekta Saraç), Risale Yayınları.
- Çeltik, Halil.** (2008). *Divan Sahibi Rumeli Şairlerinin Şiir Dünyası*, MEB Yayınları, Ankara.
- Çeribaş, H.** (2019). *Şeyhî’nin Hüsrev ü Şîrîn Mevnevisindeki Atasözü ve Deyimler*. (Yüksek Lisans Tezi). Kütahya Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kütahya.
- Çetin, K.** (2020). *Sehî Bey Divanı’nda Deyimler ve Atasözleri*. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 0 (67), 113-164. DOI: 10.14222/Turkiyat4110.
- Develioğlu, F.** (2000). *Osmanlıca Türkçe Lugat*. Aydın Kitabevi. Ankara.

Düşmez, Ö. A. & Özyetgin, A. M. (2021). 16. YÜZYILA AİT NEVÂDİRÜ'T-TEVÂRİH'TE GEÇEN DEYİMLER ÜZERİNE. Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim (TEKE) Dergisi, 10 (1), 64-83. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/teke/issue/60878/902696>.

Dilçin, C. (1983). *Yeni Tarama Sözlüğü*. Türk Dil Kurumu Yayınları. Ankara.

Dinçer Arslan, S. (2019). Nev'î Divanı'nda Atasözleri, Deyimler ve Bunların Kullanımı Üzerine. *Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi*, 3 (2), 253-277. DOI: 10.34083/akaded.590761

Doğan, E. (2018). *Mesîhî dîvânı sözlüğü (bağlamli dizin ve işlevsel sözlük)*. (Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Eroğlu, Y. D. D. S. (2014). "15. Yüzyıl Türk Mevlit Edebiyatında Atasözleri ve Deyimler". *Türklük Bilimi Araştırmaları*. 99-149 Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/tubar/issue/16976/177414>.

Gülüm, E. (2013). *XV. Yüzyılın İlk Yarısında Telif Edilen Dîvânlarda Atasözleri ve Deyimler*. (Yüksek Lisans Tezi). Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Güven, H. F. (2014). "ŞEM'Î, Mehmed Sâlih Efendi". Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü TEİS, <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/semi-mehmed-efendi-mdbir> (09.06.2023).

Hasan Çelebi, (1989) *Tezkiretü 'ş-Şuarâ*, (Haz. Dr. İbrahim Kutluk), TTK Yayınları, Ankara.

İçel, A. H. (2004). "*Necatî Beg Divanı'ndaki Deyimler*". *Türklük Bilimi Araştırmaları*. 175-230. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/tubar/issue/16956/177047>.

İnce, M. (2014). "ŞEM'Î, Mustafa". Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü TEİS, <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/semi-mustafa> (09.06.2023).

İpekten, H. (2011). *Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz*. Dergah Yayınları, İstanbul.

Kanar, M. (2008). *Kanar Farsça-Türkçe Sözlük*. Say Yayınları.

Karagözlü, V. (2013). "ŞEM'Î, Prizrenli Şem'i". Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü TEİS, <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/semi-prizrenli-semi> (09.06.2023).

Karavelioğlu, M. A. (2005). *On Altıncı Yüzyıl Şairlerinden Prizrenli Şem'i'nin Divanı'nın Edisyon Kritiği ve İncelenmesi*. (Yayınlanmış Doktora Tezi). Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul.

- Kaya, B.** (2020). Bâkî Divanı'nda Atasözü ve Deyimler. *Asia Minor Studies*, 8 (1), 403-417. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/asm/issue/52247/597294>.
- Kaya, H.** (2011). *Emrî Divanı'nda Deyimler*. Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi, 6 (6), 55-130. DOI: 10.15247/dev.70.
- Kılıç, A.** (2018). *Bâkî Dîvânı'ndan Elif ile Biten Gazellerin Düşünce Alanı Merkezli (Dam) Metin Çözümleme Yöntemine Göre Şerhi*. (Yüksek Lisans Tezi). Yozgat Bozok Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yozgat.
- Kılıç, F.** (2010). *Âşık Çelebi, Meşâ'irü'ş-Şu'arâ*. İstanbul Araştırmaları Enstitüsü. İstanbul.
- Kur'ân-ı Kerîm**. Bakara 2/164.
- Mengi, Mine.** (1999). Eski Türk Edebiyatı Tarihi. Akçağ Yayınları. Ankara.
- Mütercim Âsım Efendi.** (2000). *Burhân-ı Katı*. (Haz. Mürsel Öztürk-Derya Örs). TDK Yayınları. Ankara.
- Onay, A. T.** (2019). Açıklamalı Divan Şiiri Sözlüğü, (Haz. Cemal Kurnaz). Kurgan Edebiyat Yayınları, Ankara.
- Ördek, Ş.** (2013). “ŞEM'Î, Şem'î Efendi”. Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü TEİS, <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/semi-semi-efendi> (09.06.2023).
- Özdemir, M.** (2019). *Revânî Divanı (İnceleme-Metin Bağlamı Dizin ve İşlevsel Sözlük)*. (Yüksek Lisans Tezi). Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Niğde.
- Öztürk, A.** (2017). *Necâtî Bey Divanı'nın Mitolojik Ve Efsanevi Şahısları*. Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 10 (52), 207-214 Doi Number: <http://dx.doi.org/10.17719/jisr.2017.1885>.
- Öztürk, F.** (2007). *Bakî Divanı Sözlüğü [Bağlamı Dizin ve İşlevsel Sözlük]*. (Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Pakalın, Mehmed Z.** (1971). *Osmanlı Türk Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*. MEB Yayınları. c. I-III.
- Pala, İ.** (2002). *Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü*. L&M Yayınları.
- Redhouse, Sir J. W.** (1890). A Turkish and English Lexicon, [=Türkçe İngilizce Sözlük].

Sarı, M. (2015). “ŞEM’Î, Ahmed”. Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü TEİS, <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/semi-ahmed> (09.06.2023).

Sarışen, C. (2020). *Vasfî Dîvânı Sözlüğü (Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlük)*. (Yüksek Lisans Tezi). Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Ankara.

Sefercioğlu, M. N. (2010). *Helâkî Divanı’nda Türkçe Deyimler*. Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi, 4 (4), 155-202. DOI: 10.15247/dev.65.

Şem’î Prizrenli. (2014). Şem’î Dîvânı (İnceleme-Metin-Tıpkıbasım). Haz. Murat A. Karavelioğlu. Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları. İstanbul.

Şemseddin S. (2012). *Kâmûs-ı Türkî*, Altınpost Yayınları.

Şentürk, Ahmet A. (1999). *Osmanlı Şiiri Antolojisi*. YKY.

Tanyeri, M. A. (1999). *Örnekleriyle Divan Şiirinde Deyimler*. Akçağ Yayınları. Ankara.

Tulum, M. (2011). 17. Yüzyıl Türkçesi ve Söz Varlığı. Türk Dil Kurumu Yayınları. Ankara.

Topşir, V. (2015). *Helâkî Divanı’nın Tahlili*. (Yüksek Lisans Tezi). Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ordu.

Türk Dil Kurumu. (2018). Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü. www.tdk.gov.tr

Türk Dil Kurumu. (2018). Derleme Sözlüğü (Türkiye Türkçesi Ağızları Sözlüğü). TDK Yayınları. Ankara.

Uğur, F. (2021). *Ahmedî Dîvânı’nda Tarihî, Efsanevî, Mitolojik Şahıslar Ve Arketipleri*. (Yüksek Lisans Tezi). Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Ünver, İ. (1981). *Türk Ansiklopedisi “Şem’î”*. MEB Yayınları.

Yazar, İ. & Beyhan, E. (2018). Türk Dünyasında “Memduh” Bağlamında Savaş ve Epik Kişilik Özellikleri. *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, 18 (1), 229-254. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/egetdid/issue/37854/432716>.

Yeniterzi, E. (2010). *Klasik Türk Şiirinde Ülke ve Şehirlerin Meşhur Özellikleri*, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, c.3 S: 15, 301-334.

Yıldız, İ. (2022). Prizrenli Şem’î’nin Gazellerinde Dinî Şahsiyetler. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İnsan Bilimleri Dergisi*, c. 3, S:1, s. 183-206.

Yılmaz, M. (1992). *Edebiyatımızda İslami Kaynaklı Sözler (Ansiklopedik Sözlük)*. Enderun Kitabevi.

ŞEM'Î DÎVÂNİ: BAĞLAMLI DİZİN VE İŞLEVSEL SÖZLÜK

A

āb: Su.

Şerāb-ı la'î-i dilberden içüp kanmak diler her dem
Nice dīvānedür Şem'î görüñ âteşden **āb** ister (Şem'î Divanı, Gazel 42, Mısra 14). [āb,]

Yüzüñ **āb** içre gördi didi Şem'î
Yire indirmiş ayı gör bu cādū (Şem'î Divanı, Gazel 141, Mısra 17). [āb,]

Gülābe ta'n ider **ābı** mu'aṭṭer ḥāki 'anberdür
Eger ṭutmadıyise şavm-ı hecrin şāhid-i 'ıydüñ (Şem'î Divanı, Kaside 1, Mısra 13). [ābı, -ı]

'İnāyet **ābım** sepmezse bir dem şāhid-i himmet
Ḳare baḥtüm gözün açmaz uyanmaz ḥ'āb-ı ḡafletden (Şem'î Divanı, Kaside 3, Mısra 55). [ābım, -ı, -nı]

Ḳalmadı **āb** ile eflāküñ aresinde ḡubār
Zeyn ider şemse-i zerrin ile gül muşḡafını (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 5). [āb,]

Sāye-i serv-i revāne idicek **āb** ḡüzār
Ḥ'āb-ı ḡafletden uyansa n'ola a'yān-ı çemen (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 9). [āb,]

āb ü hevā: Su ve hava.

İtmiş sirişte ḥākini **āb ü hevāyile**
'Ömrüñ anüñçün olmadı bünyādı ber-ḡarār (Şem'î Divanı, Kaside 12, Mısra 13). [āb ü hevāyile, -y, -ile]

'abā: Yünden dokunmuş, bol ve geniş giyecek, hırka, cüppe.

Ne ḥulle ārzū eyler ḡöñül ne ḥil'at-i şāhī
Baña ser örtüsi iki cihānde bir **'abā** besdür (Şem'î Divanı, Gazel 60, Mısra 8). ['abā,]

ābād it-: I İmar etmek. II Yüzünü güldürmek, mesut etmek.

'Arşı yıḡmak gibidür ḡalbümi yıḡmasün igen
Ka'be yapmak gibidür ḡöñlümi **ābād itsün** (Şem'î Divanı, Gazel 139, Mısra 4). [ābād itsün, -sün]

ābād ol-: Mesut olmak, neşelenmek.

Vefā ṭaşıyla yapmazsa eger yār
Dil-i dīvāneñ **olmaz** Şem'î **ābād** (Şem'î Divanı, Gazel 36, Mısra 14). [ābād olmaz, -maz]

abdāl: Kalender, gezgin derviş. II Aşık.

Rūz ü şeb ey meh döner mihrüñle ser-gerdān olup
Sine-i pür-dāḡ ile **abdālūñ** olmuş āsümān (Şem'î Divanı, Gazel 135, Mısra 12). [abdālūñ, -üñ]

Didüm zülf ü ruḡūñden dil geyser miskīn olup şālı
Didi bu Rūmdür derviş çoḡ olur bunuñ **abdālı** (Şem'î Divanı, Gazel 174, Mısra 2). [abdālı, -ı]

Sevdā-yi zülfine çün anüñ Şem'î düşdi dil

Abdāl iderse tañ mıdur ol bi-bedel beni (Şem'î Divanı, Gazel 188, Mısra 10). [abdāl,]

āb-feşān: Su serpen.

Yollarüñ pāk idüben **āb-feşān** olmakda

Yol sürer kirpügüm ey şeh nice ferrāşlere (Şem'î Divanı, Gazel 155, Mısra 3). [āb-feşān,]

āb-ı gümüş: Gümüş su.

Nergesin tāt-ı zerin itdi muraşsa' şebnem

Tağdı serv ayağına **āb-ı gümüşden** halhal (Şem'î Divanı, Kaside 8, Mısra 10). [āb-ı gümüşden, -den]

āb-ı hayāt: İçeni ölümsüzlüğe ulaştıran ve nerede olduğu bilinmeyen bir kaynağın suyu.

Dirliğüm **āb-ı hayāt** olursa sensüz bir nefes

Cām-ı 'ışkuñsız harām-ender-harām olsun baña (Şem'î Divanı, Gazel 8, Mısra 9). [āb-ı hayāt,]

āb-ı hayāt-ı himmet: Cömertliğin ölümsüzlük suyu.

İrer Mūsā-şifat dil cevher-i iksir-i maşşūda

İçüp **āb-ı hayāt-ı himmeti** bir Hızr-siretten (Şem'î Divanı, Kaside 3, Mısra 4). [āb-ı hayāt-ı himmeti, -i]

āb-ı hayāt-ı leb-i yār: Sevgilinin dudağının ölümsüzlük suyu.

Ger hored kaṭre-i ez **āb-ı hayāt-ı leb-i yār**

Cān dehed ez nefeseş mürde Mesihā bāşed (Şem'î Divanı, Gazel 30, Mısra 7). [āb-ı hayāt-ı leb-i yār,]

āb-ı hayvān: Hayat suyu, ölümsüzlük veren su, ābıhayat.

Āb-ı hayvān 'ömr-i bī-pāyān saña ey Hızr kim

'Aşıka bir gül şeker-leb serv-kaḍ dilber yiter (Şem'î Divanı, Gazel 69, Mısra 5). [āb-ı hayvān,]

āb-ı hızr: Ölümsüzlük veren su, ābıhayat.

Yolünde derd ile ölmek hayāt-ı cāvidānūmdür

Gerekmez **āb-ı Hızr** ile Mesihāden devā olsa (Şem'î Divanı, Gazel 142, Mısra 8). [āb-ı hızr,]

āb-ı kevser: Kevser suyu; cennette bulunduğu ve içenin bir daha susuzluk çekmeyeceğine inanılan kutsal su.

Yüri cām iç lebi yādına Şem'î

Kim aña teşne-dildür **āb-ı Kevser** (Şem'î Divanı, Gazel 50, Mısra 10). [āb-ı kevser,]

āb-ı la'l-i cān-baḥş: Can veren dudağının suyu.

Çü **āb-ı la'l-i cān-baḥşüne** irmez

Mesih itse hayāt ābına emsem (Şem'î Divanı, Kaside 5, Mısra 39). [āb-ı la'l-i cān-baḥşüne, -üñ, -e]

āb-ı luṭf: Cömertlik suyu.

Demidür gāyet ey serv-i revānüm

İrişdür **āb-ı luṭfün** yandı cānüm (Şem'î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 80). [āb-ı luṭfün, -üñ]

āb-ı revān: Akarsu.

Pāk itmeyince yolını **āb-ı revān** gibi

Her tîre-dil kaçan vare ehl-i şafâ yolın (Şem'î Divanı, Gazel 124, Mısra 3). [āb-ı revān,]

āb-ı rûy: Yüz suyu; şeref, haysiyet.

Cihānün **āb-ı rûy**i Selsebîl ü āb-ı Kevserdür

Çamu āb-ı revānler sâde-dildür şâfi-meşrebdür (Şem'î Divanı, Kaside 10, Mısra 15). [āb-ı rûy, -y, -i]

āb-ı rûy-i ka'be: Kabe yolunun suyu.

Ayağün toprağından dem uraldan

Olupdur **āb-ı rûy-i Ka'be** Zemzem (Şem'î Divanı, Kaside 5, Mısra 38). [āb-ı rûy-i ka'be,]

āb-ı tîğ: Kılıcın suyu.

Āb-ı tîğyle karup yirlere düşmen kanını

Ġāziler atları ayağına yakdı ħunnâ (Şem'î Divanı, Kaside 2, Mısra 41). [āb-ı tîğ, -i, -y, -le]

āb-ı vaşl: Kavuşma suyu.

Şem'iyâ âteş-i ħasretle seni ħāk eyler

Āb-ı vaşl irmez ise bu dil-i âteşnâke (Şem'î Divanı, Gazel 165, Mısra 10). [āb-ı vaşl,]

āb-ı zer: Altın suyu.

Ĥüblerde niçe kez tecrübe itdi Şem'î

Āb-ı zerle yazıcak eyledi te'sîr-i ħavâş (Şem'î Divanı, Gazel 85, Mısra 10). [āb-ı zerle, -le]

āb-ı zülâl: Saf, berrak su.

Heves-i la'l-i revān-baĥşün ile āb-ı ħayât

Maĥv olup geçdi özinden nitekim **āb-ı zülâl** (Şem'î Divanı, Kaside 8, Mısra 70). [āb-ı zülâl,]

āb-ı zülâl: Saf, berrak su.

İ'tidâl ile hevâ buldı cinân lezzetini

N'ola ħâşiyet-i Kevser vire ger **āb-ı zülâl** (Şem'î Divanı, Kaside 8, Mısra 26). [āb-ı zülâl,]

aç-: Dürülmüş ve iliklenmiş şeyleri o durumdan kurtarmak.

Ġamzeñ **açar** göñüldeki zülfün girihlerin

Oldur cihānde var ise ħallâl-i müşkilât (Şem'î Divanı, Gazel 17, Mısra 7). [açar, -ar]

aç-: (Kapı) Açmak.

Üstüne **açdı** Tañrı se'âdet kapusını

Luţfün neticesin göresin kim neler taşur (Şem'î Divanı, Kit'a 1, Mısra 9). [açdı, -dı]

aç-: (Kanat) Açmak.

Yine gül Aḥmedine âyetü'l-ḥaḳ eyleyüp nâzil

Per-i ḥoşın **açup** süsen hümâyün itdi bostânı (Şem'î Divanı, Kaside 15, Mısra 4). [açup, -up]

aç-: Fethetmek, zaptetmek.

Şâh-i 'ıṣḳuñdur **açan** cümle göñüller mülkini

Bundan özge nic'olur pâdişehüm feth ü fütüh (Şem'î Divanı, Gazel 25, Mısra 5). [açan, -an]

Naṭ'-ı cemâl üzre sürüp ḥâl beydakın

Mât eyledi cihâmı **açup** şâh-vâr ruh (Şem'î Divanı, Gazel 28, Mısra 6). [açup, -up]

Çin ü Mâçini **açup** gün gibi tiğ-i ḥüsn ile

Rûm ü Şâmı feth iden gün yüzli mâhümdür benüm (Şem'î Divanı, Gazel 118, Mısra 7). [açup, -up]

Cihân anüñ şafâsiyle bu gün Firdevs-i ekberdür

Açarsa şarkı vü garbı n'ola gün gibi tiğiyle (Şem'î Divanı, Kaside 1, Mısra 64). [açarsa, -ar, -sa]

Şöyle **açdüñ** tiğ-i himmetle 'adâlet mülkini

Güyyâ şânünde indi âyet-i fethan mübîn (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 73). [açdüñ, -dü, -ñ]

aç-: (Bir şeyi) Kapalı, örtülü, kilitli veya bağlı durumdan çıkarmak.

Cennetüñ begliğini ister iseñ gülşene var

Açdı gül bezmini târiḥ-i gülistân-ı seḥer (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 28). [açdı, -dı]

Qaldı gülşende te'addi idimez bâd-ı seḥer

Açdı gül muşḥafını çünki yemîn itdi şimâl (Şem'î Divanı, Kaside 8, Mısra 28). [açdı, -dı]

Açdı gül ḥ'âcesinüñ tengini bezzâz-ı nesim

Oldı bâzâr-i çemende yine bülbül dellâl (Şem'î Divanı, Kaside 8, Mısra 15). [açdı, -dı]

Himmetünde Şem'î kim feth itdi ma'nâ gencini

Açmadı kimse Süleymân olalı böyle defîn (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 116). [açmadı, -ma, -dı]

Zebûr-ı gül **açıldı** maḥfil-i gülşende her bülbül

Süleymân devridür güyâ ider Dâvüdi elḥânı (Şem'î Divanı, Kaside 15, Mısra 5). [açıldı, -ıl, -dı]

aç-: (Çiçek için) Büyüyüp gonca hâinden çıkmak, açmak.

Güzellük gülsitânında nigârüm gonca-leb olmuş

Cemâli gül gibi gülmiş **açılmış** lâlezâr olmuş (Şem'î Divanı, Gazel 83, Mısra 4). [açılmış, -ıl, -mış]

Güle karşı yaḳasın çâk idüp 'arz eylemiş dağın

Mey-i gül-reng içüp lâle **açılmış** âşikâr olmuş (Şem'î Divanı, Gazel 83, Mısra 6). [açılmış, -ıl, -mış]

Hevâ-yi nâfe-i ḥulḳı **açar** cânler gülistânın

Nesim-i ruh-perverdür gelür gülzâr-i rahmetden (Şem'î Divanı, Kaside 3, Mısra 39). [açar, -ar]

Gonca dem-besteyiken **açdı** nesim-i seḥerî

Bülbül-i ḥaste-dile virmeg için nuṭṭa mecâl (Şem'î Divanı, Kaside 8, Mısra 5). [açdı, -dı]

aç-: (Güneş) açmak.

Tiğ ile geldi güneş **açdı** çemen milketini

Leşker-i 'ıyş ü tareb oldı cihân māl-ā-māl (Şem'î Divanı, Kaside 8, Mısra 19). [açdı, -dı]

Çemen mülkini feth itdi ser-ā-ser leşker-i ezhār

Cihānı gün gibi **açdı** yine nevrüz-ı sulţānī (Şem'î Divanı, Kaside 15, Mısra 30). [açdı, -dı]

'acāyib: Acayip, garip, tuhaf.

ẖamer devrinde her fettān **'acāyib** şivekār olmuş

Kimine nāz fenn olmuş kimine şive kār olmuş (Şem'î Divanı, Gazel 83, Mısra 1). ['acāyib,]

'aceb: Acaba, şüphe, tereddüt, hayret ifade eden söz.

Nesīm-i gonce-i la'lūñ cihāne virdi hayāt

'Aceb budur ki 'ademden görindi cümle vücūd (Şem'î Divanı, Gazel 37, Mısra 12). ['aceb, -di]

'aceb mi: Tuhaf mı, şaşılır mı.

Ser-sebz ü şād ü hurrem olursa **'aceb midür**

Gülzār-i devletünde akar cüy-bār-ı luţf (Şem'î Divanı, Gazel 95, Mısra 3). ['aceb midür, -dür]

acı: Acımak, merhamet etmek.

Geçdi 'ömrüm şu gibi eşk-i revānüm çağlar

Acıyup deryālar ağlar hālūme ırmağlar (Şem'î Divanı, Gazel 39, Mısra 2). [acıyup, -y, -up]

acı söz: Kişinin onuruna dokunan, gönlünü inciten kırıcı söz.

Acı söz şatludur şekker-lebden

Küllü şey'in mine'l-meliḥ meliḥ (Şem'î Divanı, Gazel 26, Mısra 3). [acı söz,]

acı şatlu: Acı tatlı.

Ġarez bir **acı şatlu** geçmedür bu fānī dünyāde

Ġam-ı bālāñ ile fikr-i lebūñ baña belā besdür (Şem'î Divanı, Gazel 60, Mısra 3). [acı şatlu,]

açıl-: Açık hale gelmek, açılmak.

Vücūdum zerreden ḥalkuñ gözine daḥi kemterdür

Açılmaz jeng-i ğamden göñlümün āyinesi bir dem (Şem'î Divanı, Kaside 1, Mısra 76). [açılmaz, -maz]

açıl-: (Çiçek için) Büyüyüp gonca hālinden çıkmak, açmak.

Açılmış Şem'iyā güller ider feryād bülbüller

Güzeller zülfi sünbüller severler hem sevilürler (Şem'î Divanı, Gazel 68, Mısra 7). [açılmış, -mış]

Açılsa gülse şaḥ mıdur nesīm-i şubḥ ile gonce

Bulınca ḫan olur bağı kişi bir yār-i hem-rāzı (Şem'î Divanı, Gazel 173, Mısra 5). [açılsa, -sa]

Açıldı gülşen-i cānde gül-i Firdevs-i rûhānī
‘İnāyet güllerin dirdüm yine gülzār-i raḥmetden (Şem’î Divanı, Kaside 3, Mısra 13). [açıldı, -dı]

Müşerref eyledi geldi serāy-i cennet-ābādın
Açıldı gül gibi güldi yine devlet gülistānı (Şem’î Divanı, Kaside 4, Mısra 18). [açıldı, -dı]

Nazîri yok başiretde bu gün serdār-ı serverdür
Açılmış nāz ile gonce nesīm-i şubḥ dellālī (Şem’î Divanı, Kaside 10, Mısra 24). [açılmış, -mış]

Açılur bāğ-ı belāgatde feşāḥet gülleri
Hırmen-i fazlinda bu devrūn ‘Uṭārid ḥūşe-çîn (Şem’î Divanı, Kaside 14, Mısra 107). [açılur, -ur]

Behār oldı yine ṭāvus-ı cennet kıldı cevhlānı
Açıldı şāḥ-ı gül reşk-i behişt itdi gülistānı (Şem’î Divanı, Kaside 15, Mısra 2). [açıldı, -dı]

Çemen irdi behişt oldı nesīm-i subḥ-ı cān-perver
Açıldı gülşen-i cānde gül-i Firdevs-i rûhānī (Şem’î Divanı, Kaside 15, Mısra 14). [açıldı, -dı]

Açıldı gün gibi güller şehirle gül budağında
Yine ṭāvus-ı cennet cilvesinūn geldi devrānı (Şem’î Divanı, Kaside 15, Mısra 15). [açıldı, -dı]

Elā ey nev-behār-ı ‘ālem-i cān
Açıldı gül yüzünden verd-i ḥandān (Şem’î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 52). [açıldı, -dı]

Açıldı göneler bāğ oldı ḥurrem
Şabā ‘isī demiyle oldı hem-dem (Şem’î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 57). [açıldı, -dı]

Ṭonanup gül gibi ey şūḥ-ı şengül
Açılırsın nitekim şūḥ-ı şen gül (Şem’î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 66). [açılırsın, -ur, -sın]

Sāḳiyā mey şun behār eyyāmı gül devrānıdır
Gülşen-i ḥüsnūn bi-ḥamdillāh **açıldı** gülleri (Şem’î Divanı, Muhammes 1, Mısra 26). [açıldı, -dı]

açıl-: Açık hāle gelmek, küşād olmak, sıkıntıdan kurtulmak.
Gel luṭf ile efendüm **açılısun** güler yüzün
Ref it ḥicābı ‘arz idüp ey gül-‘izār ruh (Şem’î Divanı, Gazel 28, Mısra 3). [açılısun, -sun]

Ṭonadur birbirini ‘ıyd-i behār ile yine
Açılup şād ola tā kim şeh-i ferḥunde-ḥişāl (Şem’î Divanı, Kaside 8, Mısra 42). [açılup, -up]

acılık: Zorluk, eziyet, acı veren durum. II Kederlilik, yaslılık.
Ey lebi şîrîn igen gāyetde tatlu yārsın
Acılık görme cihānde kim şeker güftārsın (Şem’î Divanı, Gazel 132, Mısra 2). [acılık,]

acı-: Başkasının durumundan üzüntü duymak, hāline kederlenmek.
‘Āşīkuñ kan yutduğın gördi şürāḥī **acıyup**
Sāğērūñ bağrında başlar çıkdı mānend-i ḥabāb (Şem’î Divanı, Gazel 14, Mısra 11). [acıyup, -up]

‘āciz: Gücsüz, kudretsiz, zayıf.

Kim olam ben kim idem vaşfıñi ey kân-ı kerem

Ben degül **‘āciz** ola Hüsrev ü Selmân ü Kemâl (Şem’î Divanı, Kaside 8, Mısra 76). [‘āciz,]

ad: İsim, şan, şöhet.

Çopdı meydân-ı vefâde iki serv-i dil-rübâ

Birinüñ Aḥmeddür **adı** birisinüñ Muştafâ (Şem’î Divanı, Gazel 5, Mısra 2). [adı, -ı]

Bir lebi Şirîne dil virdüm ki âdem cānıdur

Adı Hüsrevdür güzelliük mülkinüñ sultānıdur (Şem’î Divanı, Gazel 43, Mısra 2). [adı, -ı]

Gül gibi dāğ-ı gamüñle **adümüz** dīvānedür

Yiter ey dōst bize dünyede bu nām ü nişān (Şem’î Divanı, Gazel 136, Mısra 3). [adümüz, -ümüz]

Sāye-veş düşmiş yanınca cān ü dil üftādedür

Ol perî-peyker melek kim **adı** Ca‘fer-zādedür (Şem’î Divanı, Murabba 2, Mısra 4). [adı, -ı]

Adı ol mähüñ Muḥammeddür cemāli ve‘d-ḍuhā

Ehl-i diller zülfine ve‘l-leyl dirlerse revā (Şem’î Divanı, Murabba 2, Mısra 5). [adı, -ı]

Görmedi kimse anüñ mişli felekde meh-liḳā

Ol perî-peyker melek kim **adı** Ca‘fer-zādedür (Şem’î Divanı, Murabba 2, Mısra 8). [adı, -ı]

Bendesidür ḥübler şimdi güzeller şāhıdur

Ol perî-peyker melek kim **adı** Ca‘fer-zādedür (Şem’î Divanı, Murabba 2, Mısra 12). [adı, -ı]

‘Ākıbet ḥüsn ile ol meh-rü cihāni āreler

Ol perî-peyker melek kim **adı** Ca‘fer-zādedür (Şem’î Divanı, Murabba 2, Mısra 16). [adı, -ı]

Bir perîdür kim cihān oldı kamu dīvānesi

Ol perî-peyker melek kim **adı** Ca‘fer-zādedür (Şem’î Divanı, Murabba 2, Mısra 20). [adı, -ı]

Hem güzeller şāhıdur hem ḥübler sultānıdur

Ol perî-peyker melek kim **adı** Ca‘fer-zādedür (Şem’î Divanı, Murabba 2, Mısra 24). [adı, -ı]

Yansa Şem’î tañ mıdur ol bî-vefānüñ ‘ışkına

Ol perî-peyker melek kim **adı** Ca‘fer-zādedür (Şem’î Divanı, Murabba 2, Mısra 28). [adı, -ı]

Görme hergiz ḡam yüzün iştme **adın** ḡuşşenüñ

Ḥaḳ idüp zātüñ müşerref eylesün ḡöñlüñ küşād (Şem’î Divanı, Tarih 1, Mısra 3). [adın, -ı, -n]

ad it-: Tanınmak, ün salmak, ad bırakmak; ad vermek.

Diñ o Şirîn-dehene âdemi Ferhād itsün

Eylemezse hele il yüzine bir **ad itsün** (Şem’î Divanı, Gazel 139, Mısra 2). [ad itsün, -sün]

a‘dā: Düşmanlar. II Rakipler, hasımlar.

Kemāl-i himmetünde ḳaṭreler çün baḡr-i aḡzêrdür

Eger kūh-ı belā olsa vücūdi cümle **a‘dānūñ** (Şem’î Divanı, Kaside 1, Mısra 48). [a‘dānūñ, -nūñ]

Zebân-ı pāk-gevherle sü'âlin kesdi **a'dānuñ**
Delil-i kaç' ile virür cevâbı tîğ-i bürrânı (Şem'î Divanı, Kaside 4, Mısra 33). [a'dānuñ, -nüñ]

K'aḥbābe zer nişār ider **a'dāye** zehr-i mār
Ḥaşmüñ piyāde kıl nitekim şāh-i māh-ruḥ (Şem'î Divanı, Kaside 9, Mısra 45). [a'dāye, -y, -e]

Anüñ fethiyle kesr oldı ser-ā-ser ḳalbi **a'dānūñ**
Delil-i naşş-ı ḳāṭı'dur elinde tîğ-i bürrânı (Şem'î Divanı, Kaside 15, Mısra 35). [a'dānūñ, -nüñ]

‘adālet: Hak ve hukuka uyma, herkesin hakkını gözetme, doğruluktan ayrılmama, hakkaniyet.
Sefer nārında ḳāl itdün şararduñ püte-i ḡamde
Cihānı ḥālîş itdün ey **‘adālet** cevheri kâni (Şem'î Divanı, Kaside 4, Mısra 52). [‘adālet,]

‘aded: Sayı, tane.
Şem‘iyā ihlāş ile olan dü‘ānūñ ḥāḳḳıçün
Umaram Ḥāḳdan **‘adedsüz** luṭf ile iḥsān ola (Şem'î Divanı, Gazel 4, Mısra 10). [‘adedsüz, -süz]

‘adem: Yokluk, hiçlik.
Nesīm-i ḡonce-i la'lüñ cihāne virdi ḥayāt
‘Aceb budur ki **‘ademden** görindi cümle vüçüd (Şem'î Divanı, Gazel 37, Mısra 12). [‘ademden, -den]

ādem: İlk yaratılan insan ve ilk peygamber. II İnsan, beşer.
Bir lebi şîrine dil virdüm ki **ādem** cānidur
Adı Ḥusrevdür güzelliük mülkinüñ sultānidur (Şem'î Divanı, Gazel 43, Mısra 1). [ādem,]

Yanmaḡa ‘ışḳ odına pervāne eyler **āдеми**
Bezm-i ḥüşnüñ şem‘idür tūmār-ı eş‘ārüm benüm (Şem'î Divanı, Gazel 119, Mısra 11). [āдеми, -i]

Diñ o şîrin-dehene **āдеми** Ferhād itsün
Eylemezse hele il yüzine bir ad itsün (Şem'î Divanı, Gazel 139, Mısra 1). [āдеми, -i]

Eger zencir-i zülfüñ olmayaydı
Delü olurdu **ādem** ey perī-rū (Şem'î Divanı, Gazel 141, Mısra 12). [ādem,]

Ey şanem sen ḳaşleri miḥrābı maḳşūd eyledi
Āдеми ol kim melāyik içre mescūd eyledi (Şem'î Divanı, Gazel 186, Mısra 2). [āдеми, -i]

Seḡā vü cūd ile olmasa mevşūf
Behişt-i devlete girmezdi **ādem** (Şem'î Divanı, Kaside 5, Mısra 32). [ādem,]

‘ādet: Alışkanlık, huy, tabiat.
Yiter ehl-i şafāya bu se‘ādet
K’ide her cāme sākī buse **‘ādet** (Şem'î Divanı, Gazel 16, Mısra 2). [‘ādet,]

adı var: Yaşamayan, yalnızca hayalde var olan.

Çeşme-i âb-ı hayâtüñ **adı var** dünyâde

Yoksa dilber lebidür var ise dünyâde hemân (Şem'î Divanı, Gazel 136, Mısra 7). [adı var, -ı]

adin añ-: Birinden veya bir şeyden hiç söz etmemek; unutmış görünmek.

Şem'iyâ cām-ı leb-i yâr müdām olsa eger

Tevbenüñ hergiz **adin añmaz** idük niçe naşüh (Şem'î Divanı, Gazel 25, Mısra 10). [adin añmaz, -ın-maz]

‘adl: Adalet, doğruluk.

Hayā vü şıdk u **‘adl** ile çeküp Hayder-şifat tîği

Getürdüñ yirine himmetle nām-ı Āl-i ‘Osmānı (Şem'î Divanı, Kaside 4, Mısra 47). [‘adl,]

‘adl zenciri: Adalet zinciri. (Burada adaletiyle ün salan İran hükümdarlarından Nûşîrevân'ın, adaletine müracaat edenlerin çalması için sarayının kemerine astırıldığı ucunda çan bulunan zincir kastedilmektedir.).

Begüm ‘uşşâka dād itseñ n’ola divân-ı hüsniñde

Şaçüñdür **‘adl zenciri** lebüñ Nûşîrevân olsun (Şem'î Divanı, Gazel 122, Mısra 8). [‘adl zenciri,]

‘adû: Düşman.

İçegör bezm-i miñnetde maħabbet cāmını Şem’i

Hasûdüñ bağı kan olsun **‘adû** içsün ciger kanın (Şem'î Divanı, Gazel 134, Mısra 14). [‘adû,]

āfāk: Göğün yerle birleşmiş gibi görüldüğü kısımlar, ufuklar.

Şem’iyem mihrüñle ey mäh-i cihân-ārā senüñ

Yanduran **āfākı** süz-i şubhğāhümdür benüm (Şem'î Divanı, Gazel 118, Mısra 14). [āfākı, -ı]

Yanüñce kevkeb-i eşküm gibi leşkerlerüñ vardur

Güzeller şāhısın tutsañ n’ola gün gibi **āfākı** (Şem'î Divanı, Gazel 172, Mısra 4). [āfākı, -ı]

āferin: Beğenme ve takdir bildiren bir söz.

Nağme-i bülbül nesim-i şubh ile virür hayāt

‘Aşık-ı dil-ħasteye olsun hezārān **āferin** (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 26). [āferin,]

āfet-i devrān: Dünya güzeli, bütün herkesi kendine hayran bırakan güzel.

Mäh-rüler aresinde gün gibi bir dānesin

Şimdi şehriñ **āfet-i devrānısın** Yūsufcuğum (Şem'î Divanı, Gazel 120, Mısra 6). [āfet-i devrānısın, -ı, -sın]

āfitāb: Güneş. (Sevgilinin yüzü bağlamında).

Ey cemālüñ **āfitābı** mazher-i nūr-ı Hudā

Oldı nāzil gün yüzüñ vaşında gökden ve’đ-đuħā (Şem'î Divanı, Gazel 6, Mısra 1). [āfitābı, -ı]

Gelmedi iki cihānde gün gibi mişlūñ senüñ

İki ‘ālem **āfitābı** sensin ey bedr-i dücā (Şem'î Divanı, Gazel 6, Mısra 6). [āfitābı, -ı]

Görelî ey meh cemālüñ āfitābın bî-seħāb

Şu gibi şeydā olup zencire düşdi **āfitāb** (Şem'î Divanı, Gazel 14, Mısra 2). [āfitāb,]

Āfitābūm gün gibi rüşen delilūñ var iken
Hüsn içinde kim ider sen mäh-i tábān ile baħs (Şem'î Divanı, Gazel 19, Mısra 3). [āfitābūm, -üm]

Cemālūñ **āfitābiyle** sürerler çerħ devrānıñ
N'iderler gün yüzüñsüz bu cihānūñ mäh-i tábānıñ (Şem'î Divanı, Gazel 134, Mısra 1). [āfitābiyle, -i, -y, -le]

Bu göñlüm hānesin pür-nür idüpdür
Cemālūñ **āfitābınūñ** ziyāsı (Şem'î Divanı, Gazel 182, Mısra 4). [āfitābınūñ, -ı, -nuñ]

İder her zerrenūñ māhiyyetini gün gibi rüşen
Tulū' itdükce zihni **āfitābı** bürc-i fikretten (Şem'î Divanı, Kaside 3, Mısra 34). [āfitābı, -ı]

Yolında hāk olanūñ meh gibi mihr **āfitābiyle**
Hālāş eyler işin altun idüp hāk-i mezelletten (Şem'î Divanı, Kaside 3, Mısra 37). [āfitābiyle, -i, -y, -le]

Cemālūñ **āfitābiyle** münevver saltānet bāğ
Nesīm-i birr-i hūlkuñla güler devlet gülistanı (Şem'î Divanı, Kaside 15, Mısra 55). [āfitābiyle, -i, -y, -le]

āfitāb: Güneş.

Āfitābūm Şem'î-veş yaqdūñ cihānı ser-te-ser
Altun üsküfle geyüp gün gibi nārenci kabā (Şem'î Divanı, Gazel 8, Mısra 13). [āfitābūm, -üm]

Āfitāb olmaz muķābil saña ey Yūsuf-cemāl
İdimez her bir sitāre mäh-i Ken'ān ile baħs (Şem'î Divanı, Gazel 21, Mısra 7). [āfitāb,]

Güzellük āsümānında melek-simā güzeller çok
Ayuñ on dördüne beñzer göñül bir **āfitāb** ister (Şem'î Divanı, Gazel 42, Mısra 8). [āfitāb,]

Ķamer gibi mücellā itmege cān naķdinūñ Ķalbin
Göñül bir **āfitābūñ** hāk-i pāyinden türāb ister (Şem'î Divanı, Gazel 42, Mısra 10). [āfitābūñ, -üñ]

Yılduzu yokdur anūñ devrinde gelmez şürete
Āfitābūñ çerħi batdı ol mehūñ devrānıdır (Şem'î Divanı, Gazel 44, Mısra 4). [āfitābūñ, -üñ]

Hacletinden yirlere olur berāber **āfitāb**
Āsitānından kaçan gün gibi ol meh-veş çıkar (Şem'î Divanı, Gazel 51, Mısra 7). [āfitāb,]

Baş egmez ise n'ola cihān **āfitābına**
Ey meh kimūñ ki sencileyin zülf ü hāli var (Şem'î Divanı, Gazel 58, Mısra 9). [āfitābına, -ı, -n, -a]

Āfitābūñ pençesin burdı kemāl-i hüsn ile
Rüstem-i şāhib-ķırānler didiler 'ıřķuñda bes (Şem'î Divanı, Gazel 80, Mısra 3). [āfitābūñ, -üñ]

Ayağūñ toprağına dil nice irsün ey melek
Āfitābe el irişmez māha olmaz dest-res (Şem'î Divanı, Gazel 81, Mısra 8). [āfitābe, -e]

Süleymān-ı zemānsın Şem'î bir mūr-i muħaķkerdür
Muķārin olmadum çün 'ızz ü devlet **āfitābına** (Şem'î Divanı, Kaside 1, Mısra 74). [āfitābına, -ı, -n, -a]

Her çörek bir **āfitāb** ü her börek bir mäh-tāb
Dāne-i ħabb-ı nebāt oldı nücümūñ zīneti (Şem'î Divanı, Kaside 6, Mısra 33). [āfitāb,]

Hurşid-i evc-i izzet ile çerh-i bî-ķarār
Dīvār-ı ķaşr-ı ķadrüñe bir şemse **āfitāb** (Şem'î Divanı, Kaside 9, Mısra 40). [āfitāb,]

Māh sāķī nuķl encüm mey şafaķ cām **āfitāb**
Zühre ķengī vü felek rakķķāş devrān inķünin (Şem'î Divanı, Kaside 13, Mısra 33). [āfitāb,]

Meclis-i ķadrüñde şāhā mey şafaķ cām **āfitāb**
Himmetün cāmında ķerh olmış ģabāb-ı kemterin (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 99). [āfitāb,]

Āfitābüm ser-be-ser dünyā elün altındadır
Sen Süleymān-ı zemānsın ģātem-i la'lün nigin (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 63). [āfitābüm, -üm]

Bir sim-ten elün öper altun ayağ ile
Bir **āfitāb** ķāse-i sim ile zer taşur (Şem'î Divanı, Kıt'a 1, Mısra 4). [āfitāb,]

Bilürsin **āfitābüñ** var zevāli
Bilürsin māh-i bedrün var hilāli (Şem'î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 91). [āfitābüñ, -ün]

āfitāb-ı 'ālem-ārā: Dünyayı süsleyen güneş.
Nice gül her biri bir **āfitāb-ı 'ālem-ārādur**
Tulū' eyler behişt ü ravze-i mihr ü maģabbetden (Şem'î Divanı, Kaside 3, Mısra 17). [āfitāb-ı 'ālem-ārādur, -dur]

āfitāb-ı bürc-i iĥsān: İhsan burcunun güneşi.
Kare toprağı terbiyyetle iksir-i ģayāt eyler
Mürüvvet perteviyle **āfitāb-ı bürc-i iĥsānı** (Şem'î Divanı, Kaside 4, Mısra 32). [āfitāb-ı bürc-i iĥsānı, -ı]

Muĥammed Beg Efendi desti gibi keffi pür-zerdür
Naziri yokdurur ol **āfitāb-ı bürc-i iĥsānüñ** (Şem'î Divanı, Kaside 10, Mısra 30). [āfitāb-ı bürc-i iĥsānüñ, -ün]

āfitāb-ı ķerh-i dīn: Dīn göğünün güneşi.
Tāb-ı mihrünle yaķardı sūz-ı dil pervāne-vār
Olmasa zıll-i ilāh ü **āfitāb-ı ķerh-i dīn** (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 60). [āfitāb-ı ķerh-i dīn,]

āfitāb-ı himmet: Lütuf güneşi.
Se'ādet gülleriyle zeyn ider diller gülistānın
Toğarsa **āfitāb-ı himmeti** bürc-i 'ināyetden (Şem'î Divanı, Kaside 3, Mısra 42). [āfitāb-ı himmeti, -i]

āfitāb-ı maţla'-ı nuşret: Zaferin doğan güneşi.
Toğupdur ṭālī'ünde **āfitāb-ı maţla'-ı nuşret**
İdüpdür şemse-i tiğün toğar şubhını nūrānī (Şem'î Divanı, Kaside 15, Mısra 37). [āfitāb-ı maţla'-ı nuşret,]

āfitāb-ı sāye-ğüsterdür: Gölge veren güneş.
Sipihri saltānetde **āfitāb-ı sāye-ğüsterdür**
Olup ķurb-i ģimāyetde iresin zıll-i maķşüde (Şem'î Divanı, Kaside 10, Mısra 43). [āfitāb-ı sāye-ğüsterdür, -dür]

āfitāb-ı şevk: Parlayan, ısıltılı güneş.

Āfitāb-ı şevk ile cān bezmini pür-nūr ider

Her ki bir meh-rū elinden gün gibi sāğır çeker (Şem'î Divanı, Gazel 64, Mısra 11). [āfitāb-ı şevk,]

āfitāb-ı tal'et: Güzel yüzlü sevgili.

Āfitāb-ı tal'etüñ nūr-ı Hudādūr Muştafā

Rāstī 'uşşāka şem'-i reh-nümādūr Muştafā (Şem'î Divanı, Gazel 2, Mısra 1). [āfitāb-ı tal'etüñ, -i-üñ]

āfitāb-ı talī: Talih güneşi.

Āfitāb-ı talī'em ez dūd-ı āhem şüd siyāh

Hic şām-ı tīreī çün rüz-ı tār-ı men ne-şüd (Şem'î Divanı, Gazel 32, Mısra 7). [āfitāb-ı talī'em, -em]

āfitāb-ı zıll-i yezdān: Allah'ın gölgesinin güneşi.

Se'ādetle şalup sāye hümā-yi evc-i sultānī

Günümüz toğdı gördük **āfitāb-ı zıll-i Yezdānı** (Şem'î Divanı, Kaside 4, Mısra 2). [āfitāb-ı zıll-i yezdānı, -ı]

āğ: Ağ, tuzak. II Sevgilinin saçı.

Dil düşmedi tūtam ki kare zülfün **āğına**

Ol ğamzelerle çeşm-i siyehkārī n'eylesün (Şem'î Divanı, Gazel 125, Mısra 5). [āğına, -ı, -n, -a]

Göz karardup dāne-i hālīn direrken mürğ-ı dil

Lā-cerem düşdi kare zülfinün **āğ**ı üstine (Şem'î Divanı, Gazel 170, Mısra 8). [āğ, -ı]

āğ ü kare: Ak ve kara.

Ey māh-pāre zülf ü ruḥün olmasa eger

Bakmazdı kimse dünyenün **āğ ü karesine** (Şem'î Divanı, Gazel 144, Mısra 4). [āğ ü karesine, -si, -n, -e]

āğa: Ağa, efendi, bey.

Uydurup qarşımūze ḥüsn ili serverlerini

Bize dād itmeyeler begler **āğalar** niçe bir (Şem'î Divanı, Gazel 45, Mısra 6). [āğalar, -lar]

Gönlümün şehri içre dilberler

Kimi **āğa** kimi bölükbaşı (Şem'î Divanı, Gazel 176, Mısra 8). [āğa,]

Ḥüsn ili serverleri begler **āğalar** 'ışkına

Cām-ı Cem şun sākiyā Sultān Süleymān devridür (Şem'î Divanı, Murabba 1, Mısra 7). [āğalar, -lar]

āğaç: Meyve verebilen, gövdesi odun veya kereste olmaya elverişli bulunan ve uzun yıllar yaşayabilen bitki.

Her **āğaç** bir kaşr-ı billūr oldı cennet büstān

La'lden ferş oldı lāle şahñ-ı firūzī zemīn (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 9). [āğaç,]

āğāh ol-: Haberdar olmak, öğrenmek, vâkıf olmak.

Oldı āgāh yine cümle memālikde mülūk
Hāzır ol diyü münādī-yi kaza itdi nidā (Şem'î Divanı, Kaside 2, Mısra 3). [āgāh oldı, -dı]

āgāz id-: Başlamak.

Vakt-i gül irdi göñül işrete **āgāz idelüm**
İtme sermāyesini 'ömr-i 'azizüñ pāymāl (Şem'î Divanı, Kaside 8, Mısra 31). [āgāz idelüm, -elüm]

ağız: İnsan ve hayvanlarda yemeye, seslenmeye mahsus uzuv.

Var iken cām-ı lebüñ rüh-ı revānüm yād idüp
Almayayın **ağzūme** āb-ı hayāt olursa känd (Şem'î Divanı, Gazel 33, Mısra 14). [ağzūme, -üm, -e]

Dil gördi dāl-i zülfiyle **ağzı** mīmīni
Didi ki bundan olur olursa baña meded (Şem'î Divanı, Gazel 34, Mısra 3). [ağzı, -ı]

Bön düşürmişler seni la'li şerābın dilberüñ
Tatlu tatlu nüş iderler zāhid **ağzüñden** arağ (Şem'î Divanı, Gazel 93, Mısra 8). [ağzüñden, -üñ, -den]

Görmedüm **ağzüñ** gibi bir zerre mihrüñden eser
Ey cefā vü cevri çok didüklerince varsın (Şem'î Divanı, Gazel 132, Mısra 5). [ağzüñ, -üñ]

Yäreler yazmaz idi hālūmi ey kaşı kemān
Şu'le-i āhüm eger şokmasa **ağzına** zebān (Şem'î Divanı, Gazel 136, Mısra 2). [ağzına, -ı, -n, -a]

ağız aç-: Konuşmaya başlamak, söz söylemek, azarlamak, paylamak.

Hālūmi 'arz itmege tır-i müjeñden dil diler
Ağız açdı sine-i mecrühüm üzre yäreler (Şem'î Divanı, Gazel 56, Mısra 10). [ağız açdı, -dı]

ağız bir id-: Bir konuda anlaşarak aynı biçimde konuşmak, söz birliği etmek.

Nāyler **ağız bir idüp** yine müsikār ile
Çeng ile kânūna virmezse 'aceb mi nevbeti (Şem'î Divanı, Kaside 6, Mısra 25). [ağız bir idüp, -üp]

ağla-: Kederden, teessürden gözyaşı akıtmak.

Geçdi 'ömrüm şu gibi eşk-i revānüm çağlar
Acıyup deryālar **ağlar** hālūme ırmağlar (Şem'î Divanı, Gazel 39, Mısra 2). [ağlar, -r]

Çareler geysün bulıtlar gibi dāyim **ağlasun**
Her kişi kim göñlüni sünbüllerüñe bağlar (Şem'î Divanı, Gazel 39, Mısra 7). [ağlasun, -sun]

Şem'iyā zülfi ucından hāk olan miskīn için
Çareler geymiş saçın çözmiş bulıtlar **ağlar** (Şem'î Divanı, Gazel 40, Mısra 14). [ağlar, -r]

Sen gülersin benüm **ağladuğuma** fūrkat ile
Yohsa ey şüh-ı cihān saña temāşā mı gelür (Şem'î Divanı, Gazel 54, Mısra 7). [ağladuğuma, -duğ, -u, -m, -a]

Ol kadar hūn-ı ciger yutdı gamüñle Şem'î kim
Ağladuğça gözlerinden şu yirine kân akar (Şem'î Divanı, Gazel 62, Mısra 14). [ağladuğça, -duğça]

Ağlasam ey Yūsuf-ı Mısr-ı melāhet gam degül
Kūyüñe Bağdād dirler n'ola eşküm olsa Şaṭ (Şem'î Divanı, Gazel 90, Mısra 7). [ağlasam, -sa, -m]

Ağlamak ile sevdigümi yāre tıyuruñ
Ey dide-i gam sen de baña 'ayn-ı zārersin (Şem'î Divanı, Gazel 137, Mısra 7). [ağlamak, -mak]

Felekden **ağlamazdüm** ey meh-i nā-mihribān hergiz
Raķībün cevri n'eylerdi eger sende vefā olsa (Şem'î Divanı, Gazel 142, Mısra 11). [ağlamazdüm, -maz, -du, -m]

Gözine kan oturmuş **ağlamakdan**
Elüñde reşk idüben cāme hātem (Şem'î Divanı, Kaside 5, Mısra 35). [ağlamakdan, -mak, -dan]

Şāh-ı şüküfe eyler idi sim ü zer nişār
Ebr **ağladukça** hurrem ü handān idi çemen (Şem'î Divanı, Kaside 9, Mısra 12). [ağladukça, -duk, -ça]

Āhüm duhāniyle felek kareler geyüp
Ağlar yaşın yaşın nitekim ebr-i nev-behār (Şem'î Divanı, Kaside 12, Mısra 40). [ağlar, -r]

ağlat-: Birisinin ağlamasına sebep olmak, üzmek, kederlendirmek.
Beni Ya'ķūb-veş **ağlatmağ** içün hasret ile
Mısr-ı hüsne ol şeker-leb yine sultān olmuş (Şem'î Divanı, Gazel 84, Mısra 3). [ağlatmağ, -mak]

ağrı: Zehir, acı.
Ne revādür bu ki devründe senün döne döne
Tās tās **ağrıların** nüş idevüz gerdünün (Şem'î Divanı, Gazel 100, Mısra 4). [ağrıların, -lar, -ı, -n]

ağyār: Yabancılar, rakipler, başkaları.
Ummañuz **ağyārden** mihr ü maḥabbet cāmını
Dostlar gelmez bilün ehl-i küdüretden şafā (Şem'î Divanı, Gazel 1, Mısra 11). [ağyārden, -den]

Yaramazlıkdur eyleñ **ağyāre**
Küllü fi'lin mine'l-ķabih ķabih (Şem'î Divanı, Gazel 26, Mısra 9). [ağyāre, -e]

Nice gūş eyleye Şem'î kişi **ağyār** sözün
Penbe-i ğaflet ile toptoludur rāh-i şimāh (Şem'î Divanı, Gazel 29, Mısra 9). [ağyār,]

Cevr-i ağyār bize yaramaz **ağyāre** naşib
Ne 'aceb gülşen olur kimine gül kimine hār (Şem'î Divanı, Gazel 57, Mısra 9). [ağyāre, -e]

Şalınmaz bu cihān bağında hergiz
Ne yār **ağyārsüz** ne gül dikensüz (Şem'î Divanı, Gazel 77, Mısra 4). [ağyārsüz, -suz]

Gönül havf eyleme yārūñ varup **ağyāre** yār olmaz
Bu rüşendür ki 'ālemdə hümā zāğa şikār olmaz (Şem'î Divanı, Gazel 78, Mısra 1). [ağyāre, -e]

Cür'añı şunmak raķib-i kāfire maḥz-ı günāh
Göz ucıyla merḥabā **ağyār** ile 'ayn-ı vebāl (Şem'î Divanı, Gazel 107, Mısra 8). [ağyār,]

Yâri ok gibi başup bağırumüze **agýârüñ**
Bükelüm kâmetini reşk ile ya eyleyelüm (Şem'î Divanı, Gazel 117, Mısra 11). [agýârüñ, -üñ]

Hışm itdügince baña ögündüñ rakib ile
Yâri olan senüñ gibi **agýarı** n'eylesün (Şem'î Divanı, Gazel 125, Mısra 10). [agýarı, -ı]

Şanurdum âteş-i fûrkatden özge bir belâ yokdur
Seni **agýâr** ile gördüm ışındum nâr-ı hicrâne (Şem'î Divanı, Gazel 143, Mısra 6). [agýâr,]

Gül gibi hurrem olurdu yâr **agýâr** olmasa
Başlar üzre yiri vardı hem-dem-i hâr olmasa (Şem'î Divanı, Gazel 149, Mısra 1). [agýâr,]

Görüp âhüm şıgınur ol yüzi gül **agýäre**
Nitekim bād olıcağ gül şıgınur hâşâke (Şem'î Divanı, Gazel 165, Mısra 7). [agýäre, -e]

Aşılaldan berü **agýâr** turup karşıusma
Der-i dildâr görünür gözüme dâr gibi (Şem'î Divanı, Gazel 177, Mısra 11). [agýâr,]

agýâr-i bed-h'âh: Başkasının kötülüğünü isteyen düşman.
Şakınurken âfitâbüm kendü gölgemden seni
Bilmezem n'eyler diye **agýâr-i bed-h'âhüm** saña (Şem'î Divanı, Gazel 3, Mısra 6). [agýâr-i bed-h'âhüm, -üm]

agzı şulan-: İmrenmek. II Yeme, içme isteği artmak.
Tirüñüñ kan içdüğünü sinelerde göricek
Tigüñüñ **agzı şulandı** ey şeh-i şâhib-kırân (Şem'î Divanı, Gazel 138, Mısra 10). [agzı şulandı, -dı]

agzı tadı: Ağız tadı.
Hasûd ölsün diyü dildârı öpmek lezzet-i cândür
Ne bilsün **agzı tadını** yimeyenler bu helvâden (Şem'î Divanı, Gazel 123, Mısra 8). [agzı tadını, -n, -ı]

agzı yarı: Ağız suyu, tükürük.
Akıtdı **agzı yarın** âb-ı Hıızrûñ
Olup mu'ciz-nümâ vaşfünde hâmem (Şem'î Divanı, Kaside 5, Mısra 41). [agzı yarın, -n]

agzın aç-: Ağızını açık duruma getirmek.
Tirler **agzın açar** içmege düşmen kanını
Her tüfek od şaçar agzından olup ejderhâ (Şem'î Divanı, Kaside 2, Mısra 49). [agzın açar, -ar]

agzın aç-: Şaşkınlık veya bir şeye duyulan aşırı hayranlıktan ağız açık kalmak, çok şaşırmak. II Bir şey söylemek için ağızını açmak konuşmak, konuşmaya başlamak, bir konuda söz söylemek. III Goncanın ağızını açması.

Agzın açmış göneler gül bezminüñ hayrânıdur
Gönce-i zanbak bu bezmüñ şem'-i nûr-efşânıdur (Şem'î Divanı, Muhammes 1, Mısra 3). [agzın açmış, -mış]

agzına al-: Ağzına almak; yemek veya içmek. II Adından söz etmek, söylemek.

Alup ağzına yād itmezdi hergiz bezmini Cemşid

Geçerdi kendü cânından göreydi Cem bu devrânı (Şem'î Divanı, Kaside 15, Mısra 75). [ağzına alup, -up]

ağzından od saç-: Çok öfkelenmek, kızmak, hiddetlenmek.

Tirler ağzın açar içmeğe düşmen kanını

Her tüfek **od saçar ağzından** olup ejderhâ (Şem'î Divanı, Kaside 2, Mısra 50). [ağzından od saçar, -ar]

âh: İnilti, feryat.

Ol perî-peyker melek-ruhsâr elinden **âh** kim

Eyledi benden beni bigâne olmaz âşinâ (Şem'î Divanı, Gazel 1, Mısra 5). [âh,]

Ney gibi bağrın delüp yillerle nālân olmayan

Bezm-i ğamde 'âşîkuñ **âhın** şanur bād-ı hevâ (Şem'î Divanı, Gazel 1, Mısra 10). [âhın, -ın]

Dönmedi hergiz murādüm üzre **âh**

Bi-vefâ devrân elinden el-ğiyâs (Şem'î Divanı, Gazel 22, Mısra 5). [âh,]

Firâk odıyla yakar Şem'iyâ bizi dildâr

Anüñçün eyledi **âhüm** felek yüzün pür-düd (Şem'î Divanı, Gazel 37, Mısra 14). [âhüm, -üm]

Ġonceldür yâreler **âhüm** nesim-i nev-behâr

Gül gibi gönlüm açarlar tâze tâze dâğlar (Şem'î Divanı, Gazel 40, Mısra 3). [âhüm, -üm]

Âh kim gönlüm benüm ol dil-rübâlar çaqdılar

Şem'-veş bî-çârenüñ cânine odlar yaqdılar (Şem'î Divanı, Gazel 48, Mısra 1). [âh,]

Her kime dil virüp vaşlın idersem ârzû

Âh kim baht-ı siyâhüm gibi bir ser-keş çıkar (Şem'î Divanı, Gazel 51, Mısra 6). [âh,]

Şem'iyâ **âhüñ** senüñ ol mâhe te'sîr eylemez

Gerçi kim süz-ı derünüñden göge âteş çıkar (Şem'î Divanı, Gazel 51, Mısra 9). [âhüñ, -üñ]

Ey mâh-çihre her gice kâdil-i âsümân

Şem'î ruhüñden itdügi **âhından** uyanur (Şem'î Divanı, Gazel 55, Mısra 12). [âhından, -ı, -n, -dan]

Kimüñ **âhına** meyl itmiş gözi yaşın görüp yâ Reb

Benüm serv-i hırâmânüm kime varup kinâr olmuş (Şem'î Divanı, Gazel 83, Mısra 9). [âhına, -ı, -n, -a]

Âhümle eşk-i çeşmüm yir gök götürmez ey meh

Mihrüñle yirde gökde ben h'âr ü zâre yir yok (Şem'î Divanı, Gazel 97, Mısra 9). [âhümle, -üm, -le]

Reh-i 'ışkuñda ne tozlar kıpırdar **âhümle**

Haţ-ı Şebdizüñe koşduñ çü ruh-ı Gülgünüñ (Şem'î Divanı, Gazel 100, Mısra 5). [âhümle, -üm, -le]

Üstüne odlar yakar bu âh-i âteş-bârdan

Şem'iyâ ol **âhdur** od eyleyen yirüñ senüñ (Şem'î Divanı, Gazel 102, Mısra 14). [âhdur, -dur]

Şem'iyâ geçdi günüñ hicrân-ı dünle **âh** kim

Gün toğup başüne bir gün görmedüñ şubh-ı vişâl (Şem'î Divanı, Gazel 107, Mısra 13). [âh,]

Leşker-i eşkümle bahtüm gördi ceng itmek diler
Şem'iyâ gökde sitârem çekdi **âhümden** 'alem (Şem'î Divanı, Gazel 115, Mısra 16). [âhümden, -üm, -den]

Kârbân-ı cân ü dil gitdükce küyünden yaña
Küs-ı rihlet nâle vü feryâd ü **âhümdür** benüm (Şem'î Divanı, Gazel 118, Mısra 12). [âhümdür, -üm, -dür]

Hâyil degüldür **âhüme** ey müdde'î felek
Şakın şakın ki tütmedi kimse dü'â yolın (Şem'î Divanı, Gazel 124, Mısra 7). [âhüme, -üm, -e]

'Alemler **âhler** yir yir dögilür sineler güm güm
Işıklar gibi 'âşıklar baş açdı girdi meydâne (Şem'î Divanı, Gazel 143, Mısra 3). [âhler, -ler]

Âhüm tokındı çerhine çerhün döne döne
Gelmez cihâne bencileyin bir felek-zede (Şem'î Divanı, Gazel 147, Mısra 5). [âhüm, -üm]

Kim olurdu hem-demüm gurbetde olmasa yaşüm
Kim dönerdi üstüme **âhüm** hevâ-dâr olmasa (Şem'î Divanı, Gazel 149, Mısra 6). [âhüm, -üm]

Câmler hem-dem olup la'î-i leb-i cânânüme
Âh kim her dem benüm odlar yakarlar cânüme (Şem'î Divanı, Gazel 154, Mısra 2). [âh,]

Görüp **âhüm** şıgınur ol yüzi gül âgyâre
Nitekim bād olıcağ gül şıgınur hâşâke (Şem'î Divanı, Gazel 165, Mısra 7). [âhüm, -üm]

İgende çok eser şavurur küy-i yârde
Bir toz koparda tañ mıdur **âhüm** şabâyile (Şem'î Divanı, Gazel 166, Mısra 8). [âhüm, -üm]

Âvâre itdi kendü gibi küy-i yârde
Başdan çıkardı yaşümi **âhüm** hevâyile (Şem'î Divanı, Gazel 166, Mısra 4). [âhüm, -üm]

Âhüm ile yile virmezdim felek gam-hânesin
Ey büt-i simin-beden bağırñ eger taş olmasa (Şem'î Divanı, Gazel 167, Mısra 3). [âhüm, -üm]

Göñül odiyla **âhümden** yine kırtarmadı bir dem
Oda yansun yile varsun felek çerhinñ evrākı (Şem'î Divanı, Gazel 172, Mısra 9). [âhümden, -üm, -den]

Kim olur hem-demüm göñlüm kim egler meclis-i gamde
Şerâb-ı eşkümiñ **âhüm** eger olmasa dem-sâzı (Şem'î Divanı, Gazel 173, Mısra 10). [âhüm, -üm]

Serverâ pâdişeh-i mülk-i gamüñdür Şem'î
Âhinüñ âteşidür başda zerrin külehi (Şem'î Divanı, Gazel 179, Mısra 12). [âhinüñ, -i, -nüñ]

Hasret-i şem'-i ruññden senüñ ey Zühre-cebîn
Yakar **âhüm** irişüp her gice kândil-i mehi (Şem'î Divanı, Gazel 179, Mısra 4). [âhüm, -üm]

İşidüp **âhümi** ol kâmet-i bālâ şalınur
Şalınur bād-ı şabâden nitekim serv-i sehî (Şem'î Divanı, Gazel 179, Mısra 5). [âhümi, -üm, -i]

Ölmelü haste eyledi **âh** ol güzel beni
Derdâ ki görmege gelür âhir ecel beni (Şem'î Divanı, Gazel 188, Mısra 1). [âh,]

Gönlümün âyenesinde eger olmasa ğubâr
Bir yaña **âhüm** odı bir yaña seyl-i eşküm (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 86). [âhüm, -üm]

Țutdı ğıriv 'âlemi ol meh-liķâ için
Âh ü fiğân u nâleyile Țoldı her diyâr (Şem'î Divanı, Kaside 12, Mısra 34). [âh,]

Sengîn-dilse her ne ķadar bu muşibetüñ
Âhın işitdi inledi derd ile kühsâr (Şem'î Divanı, Kaside 12, Mısra 36). [âhın, -ı, -n]

Âhüm duĥânıyile felek ķareler geyüp
Ağlar yaşın yaşın nitekim ebr-i nev-behâr (Şem'î Divanı, Kaside 12, Mısra 39). [âhüm, -üm]

Nigârâ gerçi gönlün âhenindür
Benüm **âhüm** da ammâ âteşindür (Şem'î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 46). [âhüm, -üm]

âh id-: Feryat etmek, inlemek, şikâyet etmek.
Âh idüp göz yaşların dökme bulıtdan nem ķapar
Tâzedür gül yaprağından dilber-i nâzûk-mizâc (Şem'î Divanı, Gazel 23, Mısra 5). [âh idüp, -üp]

âh kim: Ne yazık ki.
Âh kim mahv oldı yaşümden vücüdüm ser-be-ser
Yâ ilâhî olmasun hiç kimseler benden beter (Şem'î Divanı, Gazel 59, Mısra 5). [âh kim,]

âh ü efğân: Ah ve feryat.
Yaķalar çâķ idüp 'uşşâķ iderler **âh ü efğânı**
Şerâb-ı nâz içüp dilber yürür mestâne mestâne (Şem'î Divanı, Gazel 143, Mısra 9). [âh ü efğânı, -ı]

âh ü nâleler: Ah etme ve inleme.
Bunca feryâd ü fiğân ü bunca **âh ü nâleler**
Vaşl-ı dilberdür cihânde bunca ğavğâden ğarez (Şem'î Divanı, Gazel 87, Mısra 5). [âh ü nâleler, -ler]

âh ü yaş: Aştığın ah ve gözyaşı.
Şem'iyem kim pertev-i şî'rüm yiterdi 'âleme
Âh ü yaşüm irişe Țab'üm çerâĝı üstine (Şem'î Divanı, Gazel 170, Mısra 10). [âh ü yaşüm, -üm]

'ahd it-: Yemin etmek.
Leblerin depretdüğince söz yirine cân aķar
Büse **'ahd itse** lebinden çeşme-i ĥayvân aķar (Şem'î Divanı, Gazel 62, Mısra 2). ['ahd itse, -se]

'ahd ü peymân: Kuvvetle verilen söz, yemin.
Benüm cânân ile çün kim bütündür **'ahd ü peymānum**
Şınursa kâsesi çerĥûñ ķo şınsun inkisârüm yok (Şem'î Divanı, Gazel 98, Mısra 9). ['ahd ü peymānum, -um]

'ahde vefâ eyle-: Verdiği sözü tutmak.

Qavlümüz cân virüben ‘ahde vefâ itmek idi

Ṭuralum qavlümüze ‘ahde vefâ eyleyelüm (Şem’î Divanı, Gazel 117, Mısra 4). [‘ahde vefâ eyleyelüm, -y, -elüm]

‘ahde vefâ it-: Verdiği sözü tutmak.

Qavlümüz cân virüben ‘ahde vefâ itmek idi

Ṭuralum qavlümüze ‘ahde vefâ eyleyelüm (Şem’î Divanı, Gazel 117, Mısra 3). [‘ahde vefâ itmek, -mek]

‘ahdet: Yemin etmek.

Büse-i la‘îni ‘ahdetmiş idi bir kerre

Şoñra iştüdüm aña dañi peşimân olmış (Şem’î Divanı, Gazel 84, Mısra 7). [‘ahdetmiş, -miş]

āhen: Demir.

Nāle eyler kārban-ı ‘ışk ile hem-rāh olan

Qalbi āhendür velikin gör nice inler ceres (Şem’î Divanı, Gazel 81, Mısra 4). [āhendür, -dür]

Çü āteş germ ola nerm olur āhen

‘Aceb bilsem n’içün nerm olmaduñ sen (Şem’î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 47). [āhen,]

āhen-dil: Merhametsiz, katı yürekli (sevgili).

Nağme-i pür-süz ile nerm itdi āhen-dilleri

Niceyi ey dil Zebür-ı ‘ışk Dāvūd eyledi (Şem’î Divanı, Gazel 186, Mısra 3). [āhen-dilleri, -ler, -i]

āhenîn: Demirden yapılmış.

Ṭokuz kat āhenîn hışn-ı haşındür leşker-i encüm

Şeh-i qadrini hıfz eyler anuñ hayl-i nuñüsetden (Şem’î Divanı, Kaside 3, Mısra 25). [āhenîn,]

Nigārā gerçi göñlüñ āhenîndür

Benüm āhüm da ammä āteşîndür (Şem’î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 45). [āhenîndür, -dür]

āh-i āteş-bār: Ateş yağdıran ah.

Üstüne odlar yakar bu āh-i āteş-bārdan

Şem’iyā ol āhdur od eyleyen yirüñ senüñ (Şem’î Divanı, Gazel 102, Mısra 13). [āh-i āteş-bārdan, -den]

āh-i ciger-süz: Ciğer yakan ah.

Hālümü añladılar āh-i ciger-süzumdan

Bildiler n’eydigümi nāle vü efgānümünden (Şem’î Divanı, Gazel 130, Mısra 9). [āh-i ciger-süzumdan, -um, -dan]

āh-i cihān-efrüz: Dünyayı aydınlatan ah.

Kül idersin Şem’iyā āh-i cihān-efrüz ile

Yār yolında eger dünyā olursa hār ü hes (Şem’î Divanı, Gazel 80, Mısra 11). [āh-i cihān-efrüz,]

āhı kemend: Ah halatı.

Görinmez niçe günlerdür ‘aceb ol gözleri āhū
Kimüñ **āhi kemendi** bendine düşmiş şikār olmuş (Şem’î Divanı, Gazel 83, Mısra 12). [āhi kemendi, -i]

āh-i şebdiz: Karayağız atın ahi. [Hüsrev-i Pervîz’in meşhur atıdır].
Āh-i Şebdiz gibi kimse ayakdaş olamaz
‘Işk yolında semendine mey-i Gülgünüñ (Şem’î Divanı, Gazel 99, Mısra 3). [āh-i şebdiz,]

āh-i sehergāh: Seher vakti çekilen ah.
Gül gibi nāzüksin ey serv-i ser-efrāzüm benüm
Korkaram kār itmesün **āh-i sehergāhüm** saña (Şem’î Divanı, Gazel 3, Mısra 4). [āh-i sehergāhüm, -üm]

āhir: Son.
Şem’iyā budur vişālün āhiri lām olduğı
Ya’ni kim ‘aşıklarün kıddi olur **āhir** dü-tā (Şem’î Divanı, Gazel 7, Mısra 16). [āhir,]

Şem’iyā budur vişālün **āhiri** lām olduğı
Ya’ni kim ‘aşıklarün kıddi olur āhir dü-tā (Şem’î Divanı, Gazel 7, Mısra 15). [āhiri, -i]

Şem’iyā **āhir** seni bu āteş-i hicrān ile
Arelerse ol mehün şubh-ı vişāli areler (Şem’î Divanı, Gazel 56, Mısra 15). [āhir,]

Şem’iyā **āhir** seni cevri ile öldürmez dime
Her ne kim dirseñ gelür ol ğamze-i ğammāzden (Şem’î Divanı, Gazel 126, Mısra 13). [āhir,]

Eger düşmezse **āhir** Rūme fitne
Nedür bu zülfi ü hāl ü çeşm ü ebrü (Şem’î Divanı, Gazel 140, Mısra 5). [āhir,]

Ölmelü haste eyledi āh ol güzel beni
Derdā ki görmege gelür **āhir** ecel beni (Şem’î Divanı, Gazel 188, Mısra 2). [āhir,]

āhîret: Öbür dünya, öldükten sonraki âlem.
Yār yolında külek-i cānı fidā eyleyelüm
Āhîret hakkını dünyāde edā eyleyelüm (Şem’î Divanı, Gazel 117, Mısra 2). [āhîret,]

ahmed: "Pek çok methedilmiş, övülmüş kimse" anlamında olup Hz. Muhammed'in isimlerindendir.
Kopdı meydān-ı vefāde iki serv-i dil-rübā
Birinün **Ahmeddür** adı birisinün Muştafā (Şem’î Divanı, Gazel 5, Mısra 2). [ahmeddür, -dür]

Gün yüzünün āyetin ve’ş-şems okurlar **Ahmedün**
Muştafānün zülfidür ve’l-leyl ü alnı ve’l-ḡuḡā (Şem’î Divanı, Gazel 5, Mısra 3). [ahmedün, -ün]

Ahmedün ‘ıyd-i vişāli ‘aşıkuñ mî’rācıdır
İrişür kadre āña kim Muştafā eyler vefā (Şem’î Divanı, Gazel 5, Mısra 5). [ahmedün, -ün]

Pertev-i nūr-ı Muhammeddür cemāli **Ahmedün**
Kaşleri şakku’l-kamerdür Muştafā nūr-ı Hudā (Şem’î Divanı, Gazel 5, Mısra 7). [ahmedün, -ün]

Muṣṭafānūn leblerinden söz yirine cān yağar

Aḥmedüñ şîrîn lebinden irişür cāne şifā (Şem'î Divanı, Gazel 5, Mısra 10). [aḥmedüñ, -üñ]

Aḥmedüñ yolında Şem'î varüñi eyle nişār

Muṣṭafā 'ışkına ammā cānūñi eyle fidā (Şem'î Divanı, Gazel 5, Mısra 15). [aḥmedüñ, -üñ]

Şarınca şemsi dülbendin güneş gibi güzel **Aḥmed**

Gören dir âfitāb inmiş gümüş serv-i hırāmāne (Şem'î Divanı, Gazel 143, Mısra 7). [aḥmed,]

Meh-pāreler içinde selām olsun **Aḥmede**

K'oldı delil gün yüzi nūr-ı Muḥammede (Şem'î Divanı, Gazel 147, Mısra 1). [aḥmede, -e]

Yine gül **Aḥmedine** âyetü'l-ḥaḳ eyleyüp nāzil

Per-i ḥoşın açup süsen hümāyün itdi bostānı (Şem'î Divanı, Kaside 15, Mısra 3). [aḥmedine, -i, -n, -e]

aḥseni takvīm: "Yaratılışın en güzeli" En güzel yaratılış, en güzel biçim (İslâmiyet'e göre insan ahsen-i takvim üzere yaratılmıştır).

Zāhidā sen **aḥseni takvīme** inkār eyledüñ

Oldı rüşen gün gibi 'ālemdə tezvîrûñ senüñ (Şem'î Divanı, Gazel 102, Mısra 5). [aḥseni takvīme, -e]

aḥter: Yıldız.

Duḥānı çerḥi zeyn itmışdür anı şanmañ **aḥterdür**

Çeküpdür şu'le-i şem'-i celālūñ âteşin ḥançer (Şem'î Divanı, Kaside 1, Mısra 35). [aḥterdür, -dür]

āhū: Ceylan. II Güzel, dilber.

Görinmez niçe günlerdür 'aceb ol gözleri **āhū**

Kimüñ āhı kemendi bendine düşmiş şikār olmuş (Şem'î Divanı, Gazel 83, Mısra 11). [āhū,]

Göñül şayd idüben cān almaḳde

Begüm sensin bugün şîrāne **āhū** (Şem'î Divanı, Gazel 140, Mısra 4). [āhū,]

Ney-i tîrūñ şadāsı ḥāletinden

Şafāden raḳş urup cān virür **āhū** (Şem'î Divanı, Gazel 141, Mısra 10). [āhū,]

Nesīm-i zülf ü çeşmüñ ḥasretinden

Şabā gibi düşer tağlara **āhū** (Şem'î Divanı, Gazel 141, Mısra 16). [āhū,]

āhüm çek-: Derin bir keder veya özlemle içten gelerek ah demek.

Bir saçı şırma **çeker** eflāke **āhüm** gün gibi

Bir melek zencir-i zerrin ile şan ejder çeker (Şem'î Divanı, Gazel 64, Mısra 5). [āhüm çeker, -er]

āhüm okı: Ahımın oku. II Aşığın oka benzer ahları.

Ġāfil olma ey melek **āhüm okından** kıl ḥāzer

Kim toḳuz kat cevşen-i eflākden eyler güzër (Şem'î Divanı, Gazel 59, Mısra 1). [āhüm okından, -n, -dan-üm]

āhū-yi ḥoten: Hoten ahusu.

Şanki **āhū-yi Ḥotendür** çeşmün ey ḥüb-ı Hıṭā
Çin-i zülfün şayd için olmuş aña müşgîn kemend (Şem'î Divanı, Gazel 33, Mısra 3). [āhū-yi ḥotendür, -dür]

aḥvāl: Durum, vaziyet, hal.

Ḳanı bir bencileyin derd ile sevdāya düşüp
Zülf-i dilber gibi **aḥvālī** perişān olmuş (Şem'î Divanı, Gazel 84, Mısra 6). [aḥvālī, -i]

aḥvel-i kej-rāy: Kötü düşünceli şaşı.

Reh-i 'ışķuñda elif gibi şehā ṭoĝru iken
Şem'īye egri diyen **aḥvel-i kej-rāyi** göre (Şem'î Divanı, Gazel 168, Mısra 10). [aḥvel-i kej-rāyi, -i]

aķ: Beyaz.

Yalınüz şanmañ ki anuñ çerḥ ser-gerdānıdır
Ṭaña ḳalmış mihr ü meh **aķ** yılduzuñ ḥayrānıdır (Şem'î Divanı, Gazel 44, Mısra 2). [aķ,]

aķ-: Akmak, dökülmek, yayılmak.

Leblerin depretdüğince söz yirine cān **aķar**
Büse 'ahd itse lebinden çeşme-i ḥayvān **aķar** (Şem'î Divanı, Gazel 62, Mısra 1). [aķar, -ar]

N'ola baş egmese çerḥuñ dürc-i gevher-bārına
Meclis-i ehl-i şafāya la'l ile mercān **aķar** (Şem'î Divanı, Gazel 62, Mısra 6). [aķar, -ar]

Āsitānuñ Ka'bedür teslīm olan 'uşşāķden
Ey Ḥalil-i cān ü dil her yañeden ḳurbān **aķar** (Şem'î Divanı, Gazel 62, Mısra 8). [aķar, -ar]

Çeşm-i maḥmürüñ 'aceb bīmār ider 'āşıķları
Sāķiyā cām-i lebünden gerçi kim dermān **aķar** (Şem'î Divanı, Gazel 62, Mısra 10). [aķar, -ar]

aķ-: (Gözyaşı için) dökülmek, akmak, düşmek.

Aķıdur ḥalkı ayaĝına yaşıım gibi revān
Gülşen-i şivede bir serv-i ser-efrāzı güzel (Şem'î Divanı, Gazel 109, Mısra 3). [aķıdur, -ıd, -ur]

Derd-i derūnı cūşe gelüp bu firāk ile

Aķıtdı gözleri yaşıını ḳıldı çeşmesār (Şem'î Divanı, Kaside 12, Mısra 38). [aķıtdı, -ıt, -dı]

aķ-: Su gibi sıvı maddelerin bir yerden bir yere doğru gitmesi.

Leblerin depretdüğince söz yirine cān **aķar**
Büse 'ahd itse lebinden çeşme-i ḥayvān **aķar** (Şem'î Divanı, Gazel 62, Mısra 2). [aķar, -ar]

Ḥ'āb-ı ĝafletden başuñ ḳaldur gözüñ aç bir nefes
Ayaĝuñ ucında miskīn çeşme-i ḥayvān **aķar** (Şem'î Divanı, Gazel 62, Mısra 4). [aķar, -ar]

Öykünimez ḳadr ile şāhā serāy-i ḥüsnüñe
Nürdan gerçi felekte iki şādırvān **aķar** (Şem'î Divanı, Gazel 62, Mısra 12). [aķar, -ar]

Ser-sebz ü şād ü hurrem olursa ‘aceb midür
Gülzâr-i devletünde **aķar** cüy-bâr-ı luţf (Şem’î Divanı, Gazel 95, Mısra 4). [aķar, -ar]

Gülzâr-i devletünde **aķar** cüy-bâr-ı luţf
Şöyle utandı ʔab‘-ı güher-bârüni görüp (Şem’î Divanı, Kaside 11, Mısra 7). [aķar, -ar]

aķ-: (Kan) akmak.

Ol ʔadar hün-ı ciger yutdı ğamüñle Şem‘î kim
Ağladuķça gözlerinden şu yirine ʔan **aķar** (Şem’î Divanı, Gazel 62, Mısra 14). [aķar, -ar]

aķ gül: Beyaz gül.

Gül-i gülzâr-i cennetdür ya hüd bāğ-ı cinān ʔayme
Kim olmuş **aķ güller** ile mu‘allaķ gülsitān ʔayme (Şem’î Divanı, Gazel 150, Mısra 2). [aķ güller, -ler]

aķ ʔaranfûl: Beyaz ʔaranfil.

Görmek isterseñ eger mâhı Şüreyyāya ʔarîn
Yâr dülbendini gör **aķ ʔaranfüller** ile (Şem’î Divanı, Gazel 146, Mısra 6). [aķ ʔaranfüller, -ler]

aķçe: Para, gümüş para.

Aķçesüz pulsüz kuçar ‘uryān idüp dilberleri
Dām idüp ʔavzın hoş olur ʔaplucāsı Bursanüñ (Şem’î Divanı, Gazel 103, Mısra 11). [aķçesüz, -süz]

‘ākıbet: Son, nihayet, sonuç.

Seḫā sābit vefā zāhir ʔayā ḫilm ile muzmerdür
ʔarār ü şabr ü terbiyyetle olur **‘ākıbet** Şem‘î (Şem’î Divanı, Kaside 10, Mısra 54). [‘ākıbet,]

aķıt-: Akmak. (Ağız suyu).

Aķıtdı ağzı yarın āb-ı Hızrūñ
Olup mu‘ciz-nümā vaşfüñde ḫāmem (Şem’î Divanı, Kaside 5, Mısra 41). [aķıtdı, -dı]

‘aķl: Akıl.

Yüri mey nüş ʔıl **‘aķl** ile cāne
Nice bir hecr zehriyle gezend it (Şem’î Divanı, Gazel 18, Mısra 11). [‘aķl,]

‘aķl-ı hü mā-pervāz: Hüma gibi yükseklerde uçan akıl.

Ol ʔadar yüksek uçar **‘aķl-ı hü mā-pervāz** kim
Güşine girmez şadā-yi şeh-per-i Rūḫü‘l-emîn (Şem’î Divanı, Kaside 14, Mısra 111). [‘aķl-ı hü mā-pervāz,]

‘aķlımuz al-: Hayrette bırakmak, ʔok şaşırtmak; çekiciliĝi ve güzelliĝiyle büyülemek.

Bir anda **‘aķlımuz aldı** şerāb-ı la‘l-i lebün
Bizümle şoḫbet-i ḫüsnüñ bir ān imiş bildük (Şem’î Divanı, Gazel 106, Mısra 7). [‘aķlımuz aldı, -dı]

‘aklın al-: Aklını başından alıp düşünemez hale getirmek; çok korkutmak, aşırı derecede heyecanlandırarak şaşkına çevirmek; güzelliği ile büyülemek. II Meşgul etmek, etkisi altına almak.

Nice medh eyleyeyin **‘aklın alur** her görenün

Gözi cādū saçı sünbül yüzi gül kaşı hilāl (Şem’î Divanı, Gazel 113, Mısra 5). [‘aklın alur, -ur]

‘aks: Bir cismin parlak bir yüzeyde görünmesi, yansıma.

Mir’ât içinde ruhlerüññ **‘aksi** güyiyā

Naṭ‘-ı hüsünde karşı konan ey nigār ruh (Şem’î Divanı, Gazel 28, Mısra 7). [‘aksi, -i]

‘aks-i behār: Bahar yansıması.

Der-ḥaḳḳ-ı Piri Paşa

Yine āyine-i eflāke düşüp **‘aks-i behār** (Şem’î Divanı, Kaside 7, Mısra 2). [‘aks-i behār,]

‘aks-i cām-ı mey: Şarap kadehinin aksi.

‘Aks-i cām-ı mey ile ‘ıyd ü behār oldu diyü

Sāḳi-i ḡonce-dehenler elini eyledi al (Şem’î Divanı, Kaside 8, Mısra 29). [‘aks-i cām-ı mey,]

‘aks-i felek: Bahtın, talihin yansıması.

Görinür **‘aks-i felek** āyene-i āb içre

Nitekim āyene içre görünür nokṭa-i ḥāl (Şem’î Divanı, Kaside 8, Mısra 13). [‘aks-i felek,]

‘aks-i ḥurşid-i cihān-tāb: Cihani aydınlatan güneşin yansıması.

‘Aks-i ḥurşid-i cihān-tāb ile şu āyene-vār

Şeh-i nevrüz gelür leşker-i ezhārı çeküp (Şem’î Divanı, Kaside 7, Mısra 39). [‘aks-i ḥurşid-i cihān-tāb,]

‘aks-i ḥüsn: Güzelliğin yansıması.

Dün gece bezmimiz yine pür-āfitāb idi

Her cām **‘aks-i ḥüsn** ile bir māh-tāb idi (Şem’î Divanı, Gazel 181, Mısra 2). [‘aks-i ḥüsn,]

‘aks-i şafak: Şafağın aksetmesi, yansıması.

Eyledi şahid-i gül bülbüle ‘arz-ı didār

Gevher-i şebnem olup **‘aks-i şafaḳla** yāḳūt (Şem’î Divanı, Kaside 7, Mısra 24). [‘aks-i şafaḳla, -la]

‘aks-i şakāyık: Şakayık çiçeğinin görüntüsü.

Şabā hoş-bū hevāyile dimāğ-ı cān mu‘atṭerdür

Yine **‘aks-i şakāyıkla** felek saṭṭı mülevvendür (Şem’î Divanı, Kaside 10, Mısra 6). [‘aks-i şakāyıkla, -la]

al: Kırmızı.

Gözlerümde **al** tūṭdür ḥayālî la‘lünñ

Kirpügümden ey hümā-ṭal‘et aña itdüm kafes (Şem’î Divanı, Gazel 81, Mısra 5). [al,]

Ol elā gözlüm süzüp nergeslerin yüz nāz ile
Kān ider kān üzere geymiş gül gibi **al** üzere **al** (Şem'î Divanı, Gazel 107, Mısra 4). [al,]

Ol elā gözlüm süzüp nergeslerin yüz nāz ile
Kān ider kān üzere geymiş gül gibi **al** üzere **al** (Şem'î Divanı, Gazel 107, Mısra 4). [al,]

Aller geymiş kızıl güller taşınmış başına
Kāngı gülşenden gelür serv-i hırāmānüm benüm (Şem'î Divanı, Gazel 114, Mısra 5). [aller, -ler]

Maḥabbet sebzezārında mey-i gül-reng içen şāfî
Geçer bu naḳşı çok devr-i zemāne gül gibi **alı** (Şem'î Divanı, Gazel 174, Mısra 4). [alı, -ı]

Oldı tefsîr rümûz-ı şeceri'l-aḥḍarı nār
Berg-i gül **al** varak serv elif nerges nün (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 14). [al,]

al: Hile, düzen, aldatma.

Al ile diller almağ için Şem'iyā yine
Gül gibi itdi allerin āşikār ruḥ (Şem'î Divanı, Gazel 28, Mısra 11). [al,]

Gerçi şerāb bir delükānlu ḥarāmīdūr
Nāzūkluk ile biz emerüz aldūğ **alını** (Şem'î Divanı, Gazel 184, Mısra 10). [alını, -ı, -n, -ı]

al-: (Bir şeyi) almak.

Gül **aldı** def eline rakşe girdi serv ü çenār
Çün **aldı** muṭrib-i bezmün çemende çengine 'ūd (Şem'î Divanı, Gazel 37, Mısra 5). [aldı, -dı]

Gül **aldı** def eline rakşe girdi serv ü çenār
Çün **aldı** muṭrib-i bezmün çemende çengine 'ūd (Şem'î Divanı, Gazel 37, Mısra 6). [aldı, -dı]

Her seḥergeh kim şabā ol zūlf-i pür-çinden çıkar
Şan Hıṭā 'aṭṭārıdır kim müşk **alup** Çinden çıkar (Şem'î Divanı, Gazel 63, Mısra 2). [alup, -up]

'Āḳıbet kāfir alur dirler müselmān illerin
Hüsñ ilin **almağa** ḥaṭṭuñ gālībā leşker çeker (Şem'î Divanı, Gazel 64, Mısra 4). [almağa, -mağ, -a]

'Āḳıbet kāfir **alur** dirler müselmān illerin
Hüsñ ilin almağa ḥaṭṭuñ gālībā leşker çeker (Şem'î Divanı, Gazel 64, Mısra 3). [alur, -ur]

Şem'î cihānden **al** bile git tiğ-i zaḥmını
Gurbetde yārden saña ol yādigār olur (Şem'î Divanı, Gazel 65, Mısra 9). [al,]

al: Kırmızı. (Yanak).

Al ile diller almağ için Şem'iyā yine
Gül gibi itdi **allerin** āşikār ruḥ (Şem'î Divanı, Gazel 28, Mısra 12). [allerin, -ler, -in]

al-: (Ağza) almak, götürmek.

Var iken cām-ı lebün rūḥ-ı revānüm yād idüp
Almayayın ağzūme āb-ı ḥayāt olursa kand (Şem'î Divanı, Gazel 33, Mısra 14). [almayayın, -ma, -y, -ayın]

al-: (Göze) sürme çekmek.

N'idelüm kühl-i Şifāhānı **alup** 'aynümüzü

Gözlerüm nūri izūn tozunadur minnetümüz (Şem'î Divanı, Gazel 73, Mısra 13). [alup, -up]

al-: Ele geçirmek, yakalamak, elde etmek.

Gerçi şerāb bir delūkanlu ḥarāmīdür

Nāzūkluk ile biz emerüz **alduğ** alını (Şem'î Divanı, Gazel 184, Mısra 10). [alduğ, -duğ]

al-: Almak, ele geçirmek.

Ṭonanup altun ūskūflū güzeller karşı ṭurduḳça

Alurlar çevre yıldızlar şanasın māh-i tābānı (Şem'î Divanı, Kaside 15, Mısra 62). [alurlar, -ur, -lar]

āl eyle-: Hile yaparak aldatmak, oyun etmek.

Gül gibi geydi o meh rüyine bir cāme-i al

El için gönlümüzü almaḳ için **eyledi āl** (Şem'î Divanı, Gazel 113, Mısra 2). [āl eyledi, -di]

al eyle-: Kırmızı bir renk vermek. II Hile yaparak aldatmak, oyun etmek.

'Aks-i cām-ı mey ile 'ıyd ü behār oldu diyü

Sāḳī-i ḡonce-dehenler elini **eyledi al** (Şem'î Divanı, Kaside 8, Mısra 30). [al eyledi, -di]

al gey-: Kırmızı giyinmek.

Niçe bir **al geyüp** māh-liḳālar niçe bir

Niçe bir gün gibi dünyāyı yaḳalar niçe bir (Şem'î Divanı, Gazel 45, Mısra 1). [al geyüp, -üp]

al ol-: Pembeleşmek. II Kızıl olmak.

Şafaḳ rengiyle **al oldu** sipihr-i nilgün gūyā

Kızıl otaḡını ḳurdi şehirde Āl-i 'Osmānī (Şem'î Divanı, Kaside 15, Mısra 31). [al oldu, -dı]

'alā: En yüksek.

Şem'iyā nūrun **'alā** nūr idi meclisde eger

Gelse bir Zühre-cebīn olsa ser-āḡāzı güzel (Şem'î Divanı, Gazel 109, Mısra 13). ['alā,]

a'lā id-: Yüceltmek, yükseltmek. II Kadir, itibar.

Yüz sürüp işigüñe ḳadrimüz **a'lā idelüm**

Gün gibi 'arşı serir itmedurur himmetümüz (Şem'î Divanı, Gazel 73, Mısra 11). [a'lā idelüm, -elüm]

a'lā ol-: Daha yüksek, en yüksek, pek yüce olmak.

Pāye-i ḳadrūñ **olup a'lā** teraḳḳī idicek

Didi tāriḥin müverriḥ devlet ü 'izzet ziyād (Şem'î Divanı, Tarih 1, Mısra 5). [a'lā olup, -up]

aldan-: Kanmak, inanmak.

Ġāfil olma seni bir naqş ile bî-cân eyler
Şaķın **aldanma** göñül ol şanemüñ şüretine (Şem'î Divanı, Gazel 156, Mısra 4). [aldanma, -ma]

Ġāfil olma seni bir naqş ile bî-cân eyler
Şaķın **aldanma** göñül ol şanemüñ şüretine (Şem'î Divanı, Gazel 171, Mısra 4). [aldanma, -ma]

‘ālem: Kainat, evren, dünya.

Dehānūñ gibi bir ğonce bulunmaz bāġ-ı hūsn içre
Cemālūñ gibi **‘ālemde** senūñ bir gül-‘izār olmaz (Şem'î Divanı, Gazel 78, Mısra 6). [‘ālemde, -de]

İrişüp devr-i lebūñde virdi yāķūte şeref
Mücib-i şöhretdurur **‘ālemde** cāñā hūsn-i haţ (Şem'î Divanı, Gazel 90, Mısra 4). [‘ālemde, -de]

‘Aşık-ı bîmāre tîmār eylemek āsān olur
Olduġınca sen güzeller serveri **‘ālemde** şaġ (Şem'î Divanı, Gazel 93, Mısra 12). [‘ālemde, -de]

Benüm **‘ālemde** ey meh-rū senūñ gibi nigārüm yok
Ayaġuñ topraġı haķķı tapūñden özge varüm yok (Şem'î Divanı, Gazel 98, Mısra 1). [‘ālemde, -de]

Mihr ü mehdür müşteri **‘ālem** haridārūñ senūñ
Germ olursa tañ midur ġün gibi bāzārūñ senūñ (Şem'î Divanı, Gazel 101, Mısra 1). [‘ālem,]

Zāhidā sen aķseni takvîme inkār eyledūñ
Oldı rüşen ġün gibi **‘ālemde** tezvîrūñ senūñ (Şem'î Divanı, Gazel 102, Mısra 6). [‘ālemde, -de]

Cām elinde Cem gibi geķmiş maķabbet taķtına
‘Ālemūñ sultānidur her bir gedāı Bursanūñ (Şem'î Divanı, Gazel 104, Mısra 8). [‘ālemūñ, -ūñ]

Çekmeyenler ķāmet ü zūlf ü dehānūñ cevriñi
Bilmedi **‘ālemde** herġiz n’eydūġin derd ü elem (Şem'î Divanı, Gazel 115, Mısra 6). [‘ālemde, -de]

‘Ālemūñ hūsn ile sen cāñānısın Yūsufcuġum
La‘l-i cāñ-baķşūñle cāñler cānısın Yūsufcuġum (Şem'î Divanı, Gazel 120, Mısra 1). [‘ālemūñ, -ūñ]

Behār eyyāmıdur hażz it yūri bir serv-i bālāden
Teferrüġāhdür **‘ālem** göñül ķalma temāşāden (Şem'î Divanı, Gazel 123, Mısra 2). [‘ālem,]

Vā‘iz sözini gözler iseñ Şem‘iyā eger
‘Ālemde kimse kimseyile şöhet itmesün (Şem'î Divanı, Gazel 131, Mısra 10). [‘ālemde, -de]

‘Ālemler āhler yir yir döġilür sineler ġüm ġüm
Işıkķlar gibi ‘āşıkķlar baş açdı girdi meydāne (Şem'î Divanı, Gazel 143, Mısra 3). [‘ālemler, -ler]

Nev-behār oldu ġelūñ ‘ayş idelüm ġüller ile
Şalalum **‘āleme** āvāzeyi bülbüller ile (Şem'î Divanı, Gazel 146, Mısra 2). [‘āleme, -e]

Būse cerr itse lebūñden Şem‘iyi ‘ayb itme kim
Suhte mezmūm olur **‘ālemde** cerrār olmasa (Şem'î Divanı, Gazel 149, Mısra 10). [‘ālemde, -de]

Musaķķher hūkmūñe **‘ālem** felek emrūñe ķākerdür
Ĥalāş olur belā vü derd ü ġamden iki ‘ālemde (Şem'î Divanı, Kaside 1, Mısra 59). [‘ālem,]

Der-ḥaḳḳ-ı Sultān Süleymān ‘aleyhi rahmeti ve’l-ḡufrān
Bi-ḥamdillāh bu gün ḳadr ile **‘ālem** ‘ıyd-i ekberdür (Şem’î Divanı, Kaside 1, Mısra 2). [‘ālem,]

Musaḥḥer ḥükmüne ‘ālem felek emrüne çākerdür
Ḥalāş olur belā vü derd ü ḡamden iki **‘ālemde** (Şem’î Divanı, Kaside 1, Mısra 60). [‘ālemde, -de]

Nihāl-i himmetüñ Tübî budagiyle berāberdür
N’ola olsa gönüller **‘ālemi** mihr ile nūrānî (Şem’î Divanı, Kaside 1, Mısra 42). [‘ālemi, -i]

Mā-ḥaşal dünyā ṭuralı gelmemişdür **‘āleme**
Ni‘meti vü ‘izzeti vü zîneti vü şöreti (Şem’î Divanı, Kaside 6, Mısra 41). [‘āleme, -e]

Der ḥaḳḳ-ı Muḥammed Beg ‘aleyhi’r-rahmeti ve’l-ḡufrān
Yine **‘ālem** behār ile bu gün Firdevs-i ekberdür (Şem’î Divanı, Kaside 10, Mısra 2). [‘ālem,]

Ḳanı Vefā ki mazher-i nūr-ı Ḥudāyidi
Olmuşdı mihrî gün gibi **‘ālemde** āşikār (Şem’î Divanı, Kaside 12, Mısra 22). [‘ālemde, -de]

Ṭutdı ḡıriv **‘ālemi** ol meh-likā için
Āh ü fiḡān u nāleyile ṭoldı her diyār (Şem’î Divanı, Kaside 12, Mısra 33). [‘ālemi, -i]

‘ālem: Sancak, bayrak.

Şāh-i ‘ışḳam almaḡa mihr ü maḥabbet taḥtını
Āteş-i āhüm **‘ālem** eşkümler sipāhümdür benüm (Şem’î Divanı, Gazel 118, Mısra 4). [‘ālem,]

‘ālem çek-: I. Bayrak çekmek. II. Hükümdarlığını veya bağımsızlığını ilan etmek.

Leşker-i eşkümler baḥtüm gördi ceng itmek diler
Şem‘iyā gökde sitārem **çekdi** āhümden **‘ālem** (Şem’î Divanı, Gazel 115, Mısra 16). [‘ālem çekdi, -di]

‘ālemde hümā zāḡa şikār olmaz: Dünyada hümā kuşu kargaya av olmaz.

Gönül ḥavf eyleme yārūn varup aḡyāre yār olmaz
Bu rüşendür ki **‘ālemde hümā zāḡa şikār olmaz** (Şem’î Divanı, Gazel 78, Mısra 2). [‘ālemde hümā zāḡa şikār olmaz, -maz]

‘ālem-i āteş-i āh: Ah ateşinin alemleri.

‘ālem-i āteş-i āhı dikelüm eflāke
Sürelüm rüy-i niyāzı dil ü cānden ḡāke (Şem’î Divanı, Gazel 165, Mısra 1). [‘ālem-i āteş-i āhı, -ı]

‘ālem-i nuşret: Üstünlük alameti.

‘ālem-i nuşret ile rāyet-i islāmı çeküp
Oldı önince anūñ feth ü zafer rāh-nümā (Şem’î Divanı, Kaside 2, Mısra 13). [‘ālem-i nuşret,]

‘ālemüñ cānı: Ey aleme can veren, alemin hayat kaynağı. II Sevgili.

Ayaḡuñ ṭopraḡındandır cihānuñ dirligi şāhā
Lebündür çeşme-i ḡayvān sözündür **‘ālemüñ cānı** (Şem’î Divanı, Kaside 15, Mısra 72). [‘ālemüñ cānı,]

‘aleyhi rahmeti ve'l-gufrân: Allah'ın rahmeti ve merhameti onun üzerine olsun.

Der-ḥaḳḳ-ı Sultân Süleymân **‘aleyhi rahmeti ve'l-gufrân**

Bi-ḥamdillâh bu gün ḳadr ile ‘âlem ‘ıyd-i ekberdür (Şem’î Divanı, Kaside 1, Mısra 1). [‘aleyhi rahmeti ve'l-gufrân,]

Der ḥaḳḳ-ı Muḥammed Beg **‘aleyhi’r-rahmeti ve’l-gufrân**

Yine ‘âlem behâr ile bu gün Firdevs-i ekberdür (Şem’î Divanı, Kaside 10, Mısra 1). [‘aleyhi’r-rahmeti ve’l-gufrân,]

‘âlî: Yüksek olan, yüce, ulu.

Himmetüñ kevkibidür oldı felekde seyyâr

Râyet-i râyüñ ile pâye-i ḳadrüñ **‘âlî** (Şem’î Divanı, Kaside 7, Mısra 58). [‘âlî,]

‘âlî aḥter-i şâhî: Yüce padişahın yıldızı.

Açar cânler gülistânın gözi göñli münevverdür

Sipîhr-i saltanet bürcinde **‘âlî aḥter-i şâhî** (Şem’î Divanı, Kaside 10, Mısra 32). [‘âlî aḥter-i şâhî,]

‘alî dede: Mevlevî Ali Dede (Vefatına tarih düşülen kişi).

Mazher-i luṭf-ı Ḥaḳ **‘Alî Dedenüñ**

Rûḥ-ı pâki idicegez riḥlet (Şem’î Divanı, Tarih 2, Mısra 1). [‘alî dedenüñ, -nüñ]

‘âl-i ‘osmânî: Osmanlı Devleti.

Şafak rengiyle al oldı sipîhr-i nilgün gūyâ

Ḳızıl otaḡını ḳurdı şeherde **‘Âl-i ‘Osmânî** (Şem’î Divanı, Kaside 15, Mısra 32). [‘âl-i ‘osmânî,]

‘âlî-cenâb: Haysiyetli, şerefli, yüksek ruhlu, düşmanına bile iyilik edecek yaratılıştaki olan (kimse).

İşigine yüz süren eflâke irdi gün gibi

Sevdi Şem’î dostlar bir dilber-i **‘âlî-cenâb** (Şem’î Divanı, Gazel 13, Mısra 14). [‘âlî-cenâb,]

al(ı)n: Yüzün, kaşlarla saçlar arasındaki bölümü.

Gün yüzünüñ âyetin ve’ş-şems okurlar Aḥmedüñ

Muşṭafânüñ zülfidür ve’l-leyl ü **alın** ve’ḍ-ḍuḥâ (Şem’î Divanı, Gazel 5, Mısra 4). [alın, -ı]

allâh: Her şeyin yaratıcısı olan tek ve mutlak varlık, Tanrı, Hudâ.

Bu kemâl-i ḥüsni kim virmişdür **Allâhüm** saña

Virmemişdür kimseye illâ ki ey mâhüm saña (Şem’î Divanı, Gazel 3, Mısra 1). [allâhüm, -üm]

Ey menba‘-ı mürüvvat ü v’ey câh-i kibriyâ

Ḳılsun ziyâde ‘ömrüñ **Allâh** dâyimâ (Şem’î Divanı, Gazel 11, Mısra 2). [allâh,]

Çıḡrıṣup her yañeden yarıcūñ **Allâh** diyü

Şâf ṭutup ehl-i niyâz eylediler cümle dü‘â (Şem’î Divanı, Kaside 2, Mısra 17). [allâh,]

allâha ısmarladuk: Ayrılma sırasında giden kimse tarafından kalana söylenen, “Seni Allah’a ısmarlıyorum, Allah’a emânet ediyorum” anlamında vedâ sözü.

Gönderi çıktı bile bende vü şehri vü garib

Seni **ışmarladuğ Allāha** didi bāy ü gedā (Şem'î Divanı, Kaside 2, Mısra 16). [allāha ışmarladuğ, -duk]

allāhuekber: "Allah en büyüktür" anlamında olup Allah'ın yüceliğini belirtmek için kullanılan, ezanın ve kâmetin de ilk cümlesini teşkil eden söz, tekbir.

Mü'ezzinler didi **Allāhuekber**

Qıyāme geldi beñzer ol kıyāmet (Şem'î Divanı, Gazel 16, Mısra 7). [allāhuekber,]

Qıyāme gelse kıddüñ ey şanevber

Gelür her yañeden **Allāhuekber** (Şem'î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 12). [allāhuekber,]

altun: Altın, kıymetli bir maden.

Āfitābüm Şem'î-veş yaqdüñ cihānı ser-te-ser

Altun üsküfle geyüp gün gibi nārenci kabā (Şem'î Divanı, Gazel 8, Mısra 14). [altun,]

Gül gibi göynüklerüñden incinür şanma beni

‘Aşka **altun** beneklü cāmelerdür dāğlar (Şem'î Divanı, Gazel 39, Mısra 4). [altun,]

Güneş bālın felek **altun** beneklü cāme-h'āb olsa

Bilürseñ hālünü şüfi saña bir būriyā yigdür (Şem'î Divanı, Gazel 61, Mısra 3). [altun,]

Başüne ey Şem'î dönmezdi bu tāk-ı lāciverd

Dūd-ı āhüm olmayaydı yir yir **altundan** direk (Şem'î Divanı, Gazel 105, Mısra 14). [altundan, -dan]

Gün gibi **altun** beneklü āsümāniler geyüp

Seyr ider yıldızlar ile mäh-i tābānüm benüm (Şem'î Divanı, Gazel 114, Mısra 3). [altun,]

Felek taht u güneş **altun** beneklü gird-bālişdür

Aña bu mesned-i ‘ālī virilmiş ‘arş-ı rif’atden (Şem'î Divanı, Kaside 3, Mısra 27). [altun,]

Şehā tāvus-veş zeyn eylemiş hüsünüñ gülistānı

Ol **altun** güllü aţlasla gümüş serv-i hırāmānı (Şem'î Divanı, Kaside 15, Mısra 54). [altun,]

Bir sim-ten elüñ öper **altun** ayağ ile

Bir āfitāb kāse-i sim ile zer taşur (Şem'î Divanı, Kıt'a 1, Mısra 3). [altun,]

altun üsküflü: Altın işlemeli sarık.

Altun üsküflü güneş yüzlü güzeller Şem'î

Ne se‘ādetdür olagör meh-i tābānler ile (Şem'î Divanı, Gazel 151, Mısra 13). [altun üsküflü, -lü]

altunlu tāk: Altınla tāk.

Taht-ı pīrūzī felek olursa mihr **altunlu tāk**

Var iken hāk-i derüñ itmez bu gönölüm ihtiyāc (Şem'î Divanı, Gazel 23, Mısra 1). [altunlu tāk,]

āmed: Gelmek.

Nev-behār **āmed** cihān şüd reşk-i Firdevs-i berin

Bārekallāh ey kemāl-i sun'-ı Rebbü'l-ālemīn (Şem'î Divanı, Kaside 13, Mısra 1). [āmed,]

‘amel: Dînî emirleri yerine getirmek için yapılan iş, fiil, hareket.

Zerre deñlü **‘amelüñ** gün gibi tâbende olur

Yâr yolında eger zâhid iderseñ ihlâş (Şem’î Divanı, Gazel 85, Mısra 5). [‘amelüñ, -üñ]

Her dem işüm maħalle-i cānâne gitmedür

Küy-i cinâne ilte gibi bu **‘amel** beni (Şem’î Divanı, Gazel 188, Mısra 4). [‘amel,]

āmīn: Dualardan ve hayır temennilerinden sonra, “Allah kabul etsin, öyle olsun!” anlamında kullanılan söz.

İşbu dü‘āya şıdk ile **āmīn** diyenlere

Şem’î cemālî nūrını ‘arz ide Bîr ü Bâr (Şem’î Divanı, Kaside 12, Mısra 45). [āmīn,]

ammā: Ama, fakat, lakin.

Rāstî kıddüñ belādür bu dil-i üftādeye

Kākülün **ammā** belā üzre belādür Muştafā (Şem’î Divanı, Gazel 2, Mısra 8). [ammā,]

Aħmedüñ yolında Şem’î varüñi eyle nişār

Muştafā ‘ışkına **ammā** cānüñi eyle fidā (Şem’î Divanı, Gazel 5, Mısra 16). [ammā,]

Gerçi kim cānler bulur bezm-i maħabbetden şafā

‘İyd-i vuşlet cāmına **ammā** hezārān merħabā (Şem’î Divanı, Gazel 7, Mısra 2). [ammā,]

Tūti-i şîrîn-maķālem ħusrevā **ammā** çi sūd

Dāne-i ħabb-ı nebāt-ı men tegerg-i miħnet est (Şem’î Divanı, Gazel 15, Mısra 11). [ammā,]

Ĥalka-i dūd-ı siyāhem dām ber eflāk zed

An hümā ber evc-i ħüsn **ammā** şikār-ı men ne-şüd (Şem’î Divanı, Gazel 32, Mısra 6). [ammā,]

Cihānde varlığını yoĝa şalmış

Bulınur gerçi **ammā** azdan az (Şem’î Divanı, Gazel 76, Mısra 8). [ammā,]

Ėam degül itsem ümid-i vaşl ile cāne vedā’

Yegdür ölmek tiĝ-i hicrān ile **ammā** inķıţā’ (Şem’î Divanı, Gazel 92, Mısra 2). [ammā,]

Cümle-i maķşüd bir ma’nide **ammā** şüretā

Ėālībā ĥāl ü ĥat-ı zülfünden oldu iħtilāf (Şem’î Divanı, Gazel 94, Mısra 7). [ammā,]

Behā-yi ĥüsnüñi arturdı mihrüñ **ammā** kim

Metā’-ı vaşlüñe hicrān ziyān imiş bildük (Şem’î Divanı, Gazel 106, Mısra 5). [ammā,]

Peri-peyker melek-simā güzeller çokdurur **ammā**

Görinmez gözüme sensüz gerek ĥür-ı cinān olsun (Şem’î Divanı, Gazel 122, Mısra 5). [ammā,]

Ol hümā yüksek uçar **ammā** şikārüñdür senüñ

Dūd-ı piç-ā-piç-i āhüñle cihān şayyādısın (Şem’î Divanı, Gazel 128, Mısra 5). [ammā,]

Serv-ķāmetsin semen-simāsın ey simin-beden

Gül gibi ĥoş-büsün **ammā** hem-dem-i aĝyārsın (Şem’î Divanı, Gazel 132, Mısra 4). [ammā,]

Māye-i ‘ıyş ü țareb çokdurur **ammā** Ŗem‘i
Bulmadı bir gönül eglencesin eş‘ār gibi (Ŗem‘i Divanı, Gazel 177, Mısra 13). [ammā,]

Bir sım-ten şanem gibi par par yanardı şem‘
Ammā hevā-yi yār ile p r-ıztırāb idi (Ŗem‘i Divanı, Gazel 181, Mısra 4). [ammā,]

H ş devr idi zemāne eger olsa ber-ķarār
Ammā ķararı yok nitekim eşk-i c y-bār (Ŗem‘i Divanı, Kaside 12, Mısra 2). [ammā,]

Nigārā gerçi gönülün āhen nd r
Benüm āh m da **ammā** āteř nd r (Ŗem‘i Divanı, Mesnevi 1, Mısra 46). [ammā,]

Seni sevmek degüldür ĥadd m **ammā**
Belālu ‘ışku  itdi şabrı yaĥmā (Ŗem‘i Divanı, Mesnevi 1, Mısra 39). [ammā,]

an-: Hatırlamak; yad etmek.

‘Ālemi ġarķ ideli ķanlu yaş m t f nı
Ķaldı **açılmaz** olupdur güzelüm k ş e-i N h (Ŗem‘i Divanı, Gazel 25, Mısra 8). [açılmaz, -ıl, -maz]

Degme bir naķ -i nig r n ĥ sni evş f n idüp
Ol Mesih -dem yanında **a ımaĥa** c n n mi var (Ŗem‘i Divanı, Gazel 41, Mısra 12). [a ımaĥa, -maĥ, -a]

Hecründe **a ıduĥumca** şeh  gün yüzün senün
Ķanlu yaşümle her țaref m l lez r olur (Ŗem‘i Divanı, Gazel 65, Mısra 5). [a ıduĥumca, -duĥ, -um, -ca]

Ķadd n kıy mın **a ıdı** gönül eyledi s c d
Oldı bah ne arada ey serv-ķad nem z (Ŗem‘i Divanı, Gazel 72, Mısra 13). [a ıdı, -dı]

Keyfiyyet-i lebinde sözüm muĥtařer vel 
Zülf ile ĥaddin **a ıma** k’olur kışşemüz dır z (Ŗem‘i Divanı, Gazel 72, Mısra 12). [a ıma, -ma]

Y r vaş lın **a ımasun** hergiz dimiş sin Ŗem‘iyi
N ş h   lmekden artuķ  re y kdur s zi kes (Ŗem‘i Divanı, Gazel 81, Mısra 13). [a ımasun, -ma, -sun]

A ımaz ĥațu  ĥub r nı s ķ  leb n emen
G l gibi mey ien kişi esr r  n’eylesün (Ŗem‘i Divanı, Gazel 125, Mısra 11). [a ımaz, -maz]

 ş n y  unutup y dleri **a ıar** imiş
Biz de y d olduķ a a bizi de bir y d itsün (Ŗem‘i Divanı, Gazel 139, Mısra 5). [a ıar, -ar]

a ıa:   nc  teklik şahıs zamirinin yönelme h l eki almış biçimi.

Aĥmed n ‘ıyd-i viş li ‘ ş ku  mi‘r c dur
 riş r ķadre **a ıa** kim Muştaf  eyler vef  (Ŗem‘i Divanı, Gazel 5, Mısra 6). [a ıa,]

Cih n keyfiyyetin n bildi h lin
A ıa kim ‘ıřķ c m  virdi h let (Ŗem‘i Divanı, Gazel 16, Mısra 12). [a ıa,]

şanki āh -yi Ĥotend r eşm n ey h b-ı Ĥ t 
 n-i zülfün şayd i n olmiş **a ıa** m řĥ n kemend (Ŗem‘i Divanı, Gazel 33, Mısra 4). [a ıa,]

Şem‘î eger ki yâr işiginden ola cüdâ

Bu kâh-ı ser-nigünde **aña** kim olur sened (Şem‘î Divanı, Gazel 34, Mısra 12). [aña,]

Yüri cām iç lebi yādına Şem‘î

Kim **aña** teşne-dildür âb-ı Kevser (Şem‘î Divanı, Gazel 50, Mısra 10). [aña,]

Gülşen-i hüsne ruḥūñ tek gül-i zibâ mı gelür

Yâ **aña** bencileyin bülbül-i güyâ mı gelür (Şem‘î Divanı, Gazel 54, Mısra 2). [aña,]

Şular kim şun‘-ı Ḥālîkdür gönül virür **aña** ‘uşşâk

Şorarsañ cümle ‘aşîklar severler hem sevilürler (Şem‘î Divanı, Gazel 68, Mısra 3). [aña,]

Biñ cevre bir vefâ nedür ey yâr-i dil-nevâz

Kim çok görürsin anı idersin **aña** da nâz (Şem‘î Divanı, Gazel 72, Mısra 4). [aña,]

Gözlerümde al tûḫîdür ḥayâlî la‘lünñ

Kirpügümden ey hü mâ-‘tal‘et **aña** itdüm kâfes (Şem‘î Divanı, Gazel 81, Mısra 6). [aña,]

Büse-i la‘lîni ‘ahdetmiş idi bir kerre

Şoñra işitdüm **aña** daḥi peşimân olmış (Şem‘î Divanı, Gazel 84, Mısra 8). [aña,]

‘anber: Güzel koku.

Gülâbe ta‘n ider âbı mu‘atṭer ḥâkî **‘anberdür**

Eger tûtmadıyse şavm-ı hecrin şâhid-i ‘ıydün (Şem‘î Divanı, Kaside 1, Mısra 13). [‘anberdür, -dür]

Melekler ḥür ü ḡilmânı şerâbı âb-ı Kevserdür

Gülâb ü misk ü **‘anberle** cihân gül gibi hoş-bûdur (Şem‘î Divanı, Kaside 1, Mısra 10). [‘anberle, -le]

Dükân-ı bâğda sermâyesi misk ile **‘anberdür**

Çemen ḥurrem şabâ hoş-dem gülistân pür-şafâ olmış (Şem‘î Divanı, Kaside 10, Mısra 25). [‘anberdür, -dür]

Açdı müşḡin nâfesin bâzâr-i ‘atṭâr-ı çemen

Geldi bir dem kim şabâ kıldı cihânı **‘anberîn** (Şem‘î Divanı, Kaside 14, Mısra 6). [‘anberîn, -i, -n]

‘anber-efşân: Çok güzel kokulu, amber kokulu, mis kokulu.

Nesîm-i şubḥ gülşende dem urdı zülf-i sünbül den

N’ola gül bezminñ olsa benefşe **‘anber-efşânı** (Şem‘î Divanı, Kaside 15, Mısra 26). [‘anber-efşânı, -ı]

ancak: Ancak, ama, fakat.

Sensüz ḥayât-ı ‘ömrüm ḡâyetde müşkil **ancak**

Gel hey kıyâmetüm gel bu intizâre yir yok (Şem‘î Divanı, Gazel 97, Mısra 7). [ancak,]

Kimseler yanmaz meger kim şem‘den pervâneler

Dem-be-dem hem-demlerinden ney ider **ancak** enîn (Şem‘î Divanı, Kaside 14, Mısra 120). [ancak,]

‘andelîb: Bülbül.

Dembeste **‘andelīb** ü nesīm-i kabūl-i gül
Der bezm-i hār ü hes dehen-i gönçe bāz kerd (Şem’î Divanı, Gazel 31, Mısra 5). [‘andelīb,]

Bād-ı şabā yilerdi are yirde peyk-vār
Medh okudukça şahid-i gülzāre **‘andelīb** (Şem’î Divanı, Kaside 9, Mısra 10). [‘andelīb,]

Gül güldüğince olur idi **‘andelīb** zār
Nāz itdüğince bülbüle ebkārı göncenün (Şem’î Divanı, Kaside 9, Mısra 13). [‘andelīb,]

añdur-: Sezip kavramak, akıl erdirmek, hissetmek, tahkik etmek, bilmek.

Çün kaddi vaşfın eyledüm ol serv-kāmetün

Añdurisar kıyāmete dek bu gazel beni (Şem’î Divanı, Gazel 188, Mısra 6). [añdurisar, -isar]

anı: Üçüncü teklik şahıs zamirinin belirtme hâl eki almış biçimi.

Laḥmüke laḥmigeçermiş ol iki meh-pāreler

Yā ilāhî birbirinden eyleme **anı** cüdā (Şem’î Divanı, Gazel 5, Mısra 12). [anı,]

Yol virmez idi gülşen-i ḥüsünün güline hār
Nerm itmeseyidi her dem **anı** eşk-i cüy-bār (Şem’î Divanı, Gazel 46, Mısra 2). [anı,]

Nükte-i la’l-i lebün fehm idimez ehl-i ḥired
Sırr-ı cāndür dehenün **anı** kim idrāk eyler (Şem’î Divanı, Gazel 66, Mısra 8). [anı,]

ān-ı ḥüsne: Güzellik zamanı.

Şāhid yiter ki levḥ-i cemāl üzre oldılar

Bu **ān-ı ḥüsne** kaddi elif kaşı nūnı med (Şem’î Divanı, Gazel 34, Mısra 8). [ān-ı ḥüsne, -e]

‘ankā: Kafdağı’nda bulunduğu inanılan, başkasına muhtaç olmayan ve asla leş ile beslenmeyen, yalnızca bir parça kemikle günlerce, aylarca yetinen efsanevi bir kuş.

İsm ile mevcūd olup cism ile ma’dūm olanuñ

Birisi **‘ankā** birisi kimyā biri vefā (Şem’î Divanı, Gazel 1, Mısra 8). [‘ankā,]

ānki: O ki.

Ānki bā ḥulḳ-ı ḥasen dād tü rā ḥüsne-i edeb

Kerd mā rā be-ḡam-ı ‘ışḳ ‘aceb-ter zi ‘aceb (Şem’î Divanı, Gazel 12, Mısra 1). [ānki,]

Bister-i bālın-i rāḥet rā kucā bined be-ḥ’āb

Ānki çün Şem’î buved ey ḥusrev-i mesned-nişîn (Şem’î Divanı, Kaside 13, Mısra 90). [ānki,]

añla-: Sezip kavramak, akıl erdirmek, hissetmek, tahkik etmek, bilmek.

Bir zerre mihruñ **añlamadı** ‘aql-ı ḥurde-bîn

Māhiyyetüñi bilmedi ey māh mümkināt (Şem’î Divanı, Gazel 17, Mısra 11). [añlamadı, -ma, -dı]

Hele ben **añladuğum** budur iki ‘ālemde

Kişiyiye ‘ışḳ gibi yār-i vefā-dār olmaz (Şem’î Divanı, Gazel 75, Mısra 7). [añladuğum, -duğ, -u, -m]

Görinen mäh ile mihr **añlama** cevri-yäre
Şabr idüp bencileyin başdı felek bağına taş (Şem'î Divanı, Gazel 82, Mısra 11). [añlama, -ma]

Zerrece bilmez lebün kılca miyânün **añlamaz**
Biñ yararsa ger kılı dikkatle fikr-i mü-şikâf (Şem'î Divanı, Gazel 94, Mısra 9). [añlamaz, -maz]

Hâlümi **añladılar** âh-i ciger-süzumdan
Bildiler n'eydigümi nâle vü efgânümden (Şem'î Divanı, Gazel 130, Mısra 9). [añladılar, -dı, -lar]

Cânâ senüñle **añlamamış** mâcerâmızı
Nisbet iden gözüm yaşını cüy-i Nîl ile (Şem'î Divanı, Gazel 164, Mısra 7). [añlamamış, -ma, -mış]

anlar: Onlar.

Gül yüzüñle yakdı hâlün bağruma dâğ üzre dâğ
Anlaruñ şevkiyle buldum lâle vü gülден ferâğ (Şem'î Divanı, Gazel 93, Mısra 2). [anlaruñ, -uñ]

Bu rüşendür ki bezm-i gülşen **anlarla** münevverdür
Nitekim gülşen ü bağ ü behâruñ cüy-bâr oldu (Şem'î Divanı, Kaside 10, Mısra 13). [anlarla, -la]

anüñ: Onun.

İ'timâd itmez sözine Şem'iyâ hergiz **anuñ**
Ol kişi kim var deye dünyâde dilberde vefâ (Şem'î Divanı, Gazel 7, Mısra 11). [anuñ,]

Devlet **anüñ** ki ehl-i şafâ eyleye kabûl
Vây ol kişiye kim ide derd ehli anı red (Şem'î Divanı, Gazel 34, Mısra 9). [anüñ,]

Gül yüzüñ devrinde her kim içdi câm-ı la'lüñi
Şoñbet **anüñ** şoñbeti devrân **anüñ** devrânıdur (Şem'î Divanı, Gazel 43, Mısra 6). [anüñ,]

Gül yüzüñ devrinde her kim içdi câm-ı la'lüñi
Şoñbet **anüñ** şoñbeti devrân **anüñ** devrânıdur (Şem'î Divanı, Gazel 43, Mısra 6). [anüñ, -ler]

Başuma gün toğmadı şubh-ı vişâle irmedüm
Baña gün göstermeyen **anüñ** şeb-i hicrânıdur (Şem'î Divanı, Gazel 43, Mısra 8). [anüñ,]

Yalıñüz şanmañ ki **anüñ** çerh ser-gerdânıdur
Taña qalmış mihr ü meh aq yılduzuñ hayrânıdur (Şem'î Divanı, Gazel 44, Mısra 1). [anüñ,]

Yılduzu yokdur **anüñ** devrinde gelmez şürete
Âfitâbüñ çerhi batdı ol mehüñ devrânıdur (Şem'î Divanı, Gazel 44, Mısra 3). [anüñ,]

Her gün o mähüñ işigini yasdandır güneş
Ben haste gibi beñzer **anüñ** de zevâli var (Şem'î Divanı, Gazel 58, Mısra 4). [anüñ,]

Dünyâ vü âhîret baña hüsñüñ kemâli bes
İki cihânde devlet **anüñ** kim kemâli var (Şem'î Divanı, Gazel 58, Mısra 12). [anüñ,]

Şehr-i 'ışkuñda kim öldi dâğ-ı mihrüñle göñül
Virmedi kimse **anüñ** nâm ü nişânından haber (Şem'î Divanı, Gazel 59, Mısra 16). [anüñ,]

Uşanmaz sıhr-i çeşminden gönül zülfinde sen yârün
Ne gam kim Tûr-ı Mûsâdür **anüñ** her târı mâr olmaz (Şem'î Divanı, Gazel 78, Mısra 4). [anüñ,]

Devlet **anüñ** ki mâlik-i melek-simâ ola
‘İzzet **anüñ** ki oldı musahhher diyâr-ı luţf (Şem'î Divanı, Gazel 95, Mısra 13). [anüñ,]

Devlet **anüñ** ki mâlik-i melek-simâ ola
‘İzzet **anüñ** ki oldı musahhher diyâr-ı luţf (Şem'î Divanı, Gazel 95, Mısra 14). [anüñ,]

Rindler niçe kez almış iken büsesin **anüñ**
Gör kîseyi çekmez yine tavrâne tekellûf (Şem'î Divanı, Gazel 96, Mısra 7). [anüñ,]

Bir içim şuyından odlu olmaduk Şem'î **anüñ**
Gün gibi yağıdı velî her bî-vefâsı Bursanüñ (Şem'î Divanı, Gazel 103, Mısra 13). [anüñ,]

Görmedi gün yüzini bir nazır ol dildârün
Mâh-i nev **anüñ** için egnine geydi kare şâl (Şem'î Divanı, Gazel 113, Mısra 4). [anüñ,]

Germ olup bâzâr-i hüsnünde metâ‘-ı vaşlûñe
Dil virür cân nakdini bakmaz **anüñ** hicrânına (Şem'î Divanı, Gazel 161, Mısra 6). [anüñ,]

Bir nefes dil olıma hâli hayâlınden **anüñ**
Haşre dek bakmayısar gayre bu sevdâyı göre (Şem'î Divanı, Gazel 168, Mısra 3). [anüñ,]

Ne dil var çekmedük cânden hadeng-i gamzesi yârün
Anüñ cevriñi kim çekmez kime geçmez anüñ nâzı (Şem'î Divanı, Gazel 173, Mısra 12). [anüñ,]

Ne dil var çekmedük cânden hadeng-i gamzesi yârün
Anüñ cevriñi kim çekmez kime geçmez **anüñ** nâzı (Şem'î Divanı, Gazel 173, Mısra 12). [anüñ,]

anüñ ki: Onun ki.

Sermâye-i maḥabbet ile nakd-i ‘ömrüñi
Devlet **anüñ ki** sevduğı yolında ḥarcanur (Şem'î Divanı, Gazel 55, Mısra 10). [anüñ ki,]

anüñçün: Onun için, o yüzden.

Firâķ odıyla yaķar Şem‘iyâ bizi dildâr
Anüñçün eyledi âhüm felek yüzün pür-düd (Şem'î Divanı, Gazel 37, Mısra 14). [anüñçün,]

Seni begler areesinde **anüñçün** ihtiyâr itdüm
Kul olmaz degme bir şâha gönül ‘âlî-cenâb ister (Şem'î Divanı, Gazel 42, Mısra 5). [anüñçün,]

Şerâb-ı ‘ışık ile mestem gidüpdür ihtiyâr elden
Güzeller sevmede şüfî **anüñçün** ihtiyârüm yok (Şem'î Divanı, Gazel 98, Mısra 12). [anüñçün,]

Üşenmiş Şem‘iyâ bârân-ı eşk ü berķ-ı âhümnden
Anüñçün eylemiş gün yüzlü cânânün nihân ḥayme (Şem'î Divanı, Gazel 150, Mısra 12). [anüñçün,]

Gün gibi rif‘atdedür ol meh tenezzül eylemez
‘Âr ider ben ḥakden gelmez **anüñçün** yanüme (Şem'î Divanı, Gazel 154, Mısra 4). [anüñçün,]

Beñzer ey serv-i sehî kâmetüne egmedi baş
Şâh-ı Tübünün **anüñçün** aşğa oldu başı (Şem'î Divanı, Gazel 183, Mısra 4). [anüñçün,]

Hilâlün cāmı devrinde **anüñçün** bedr-i enverdür
Cihân h'ân-ı cemâliyle çü cennât-ı na'ım oldu (Şem'î Divanı, Kaside 1, Mısra 7). [anüñçün,]

Anüñçün jâlelerden gunceler dil-teng olup terdür
İşitmiş hâl-i 'anber-bârüne öykündüğün 'üduñ (Şem'î Divanı, Kaside 10, Mısra 19). [anüñçün,]

‘ār eyle-: Utanmak, hicap duymak.
İşigün iti sifâliyle ciger xanın içen
Cām-ı Cem içmege **‘ār eyleye** sultânler ile (Şem'î Divanı, Gazel 152, Mısra 8). [‘ār eyleye, -ye]

‘ār id-: Utanmak, hicap duymak.
Derd-i 'ışkuñ 'ilmini şol resme tahşil itdi kim
‘ār ider dil itmege hikmetde Loqmân ile bahş (Şem'î Divanı, Gazel 19, Mısra 8). [‘ār ider, -er]

Gün gibi rif'atdedür ol meh tenezzül eylemez
‘ār ider ben hâkden gelmez anüñçün yanüme (Şem'î Divanı, Gazel 154, Mısra 4). [‘ār ider, -er]

‘ār idermiş beni öldürmege ol sîm-tenüm
Varayın yalvarayın boynüme taqup kefenüm (Şem'î Divanı, Gazel 116, Mısra 1). [‘ār idermiş, -er, -miş]

ara-: (Bir şeyi) bulmaya çalışmak, elde etmeyi istemek.
Dülbendüñi nâz ile zarîfâne şararsın
Meydân-ı maḥabbetde gezüp 'āşık **ararsın** (Şem'î Divanı, Gazel 137, Mısra 2). [ararsın, -r, -sın]

Gezer şu gibi bir dem yok qararı
Arar her güşede sen gül-'izârı (Şem'î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 24). [arar, -r]

arada: Arada, o esnada, aralıkta, iki şeyin arasında.
Qaddüñ kıyâmın aındı gönül eyledi sücüd
Oldı bahâne **arada** ey serv-kaḍ nemâz (Şem'î Divanı, Gazel 72, Mısra 14). [arada,]

arag: Rakı.
Bön düşürmişler seni la'li şerâbın dilberüñ
Tatlu tatlu nüş iderler zâhid ağzünden **arag** (Şem'î Divanı, Gazel 93, Mısra 8). [arag,]

arala-: Bir şeyin arasına girmek. II Aralamak; iki şey arasında açıklık oluşturmak.
Hüsn meydânında ol meh-rû semend-i nâz ile
‘Âḳbet gün gibi ser-tâ-ser cihânı **areler** (Şem'î Divanı, Gazel 56, Mısra 4). [areler, -r]

ārām eyle-: Karar kılmak, rahat etmek, huzur bulmak.
Geldüğince sineme bir laḥze **ārām eylemez**
Ey kemân-ebrü iğen nâzük geçer tîrûñ senüñ (Şem'î Divanı, Gazel 102, Mısra 9). [ārām eylemez, -mez]

Geldügince sineme bir lahze **ārām eylemez**

Tir-i gamzeñ ey kemān-ebrū igen nāzük geçer (Şem'î Divanı, Gazel 59, Mısra 7). [ārām eylemez, -mez]

ārām ol-: Durmak, karar kılmak.

Olursa âteş içre ey gül **ārām**

İdelüm biz dañi nā-çār ü nā-kām (Şem'î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 77). [ārām olursa, -ur, -sa]

‘arbe: Gürültü, kavga, karışıklık.

Mikrāz-ı ‘ışkâ Şem'î boyun vir nizā'ı ko

‘Ayb olur ehl-i diller aresinde **‘arbede** (Şem'î Divanı, Gazel 147, Mısra 12). [‘arbede, -de]

ard: Ardı sıra.

Sen revān olup gönül **ardüñce** olduğı revān

Ey perī-peyker melek rûh-ı revānūmdür garez (Şem'î Divanı, Gazel 88, Mısra 3). [ardüñce, -üñce]

āre: Ara, vakit.

Şem'iyā āñir seni bu âteş-i hicrān ile

Arelse ol mehūñ şubñ-ı vişāli **areler** (Şem'î Divanı, Gazel 56, Mısra 16). [areler, -ler]

Şem'iyā āñir seni bu âteş-i hicrān ile

Arelse ol mehūñ şubñ-ı vişāli **areler** (Şem'î Divanı, Gazel 56, Mısra 16). [arelerse, -ler, -se]

‘Aqıbet hūsn ile ol meh-rū cihānı **areler**

Ol perī-peyker melek kim adı Ca‘fer-zādedür (Şem'î Divanı, Murabba 2, Mısra 15). [areler, -ler]

āre: İçinde, arasında.

Yir yüzün bārān-ı eşküm seyli tıtdı ser-te-ser

Aremüzde yār ile ol deñlü geçdi mācerā (Şem'î Divanı, Gazel 6, Mısra 12). [aremüzde, -müz, -de]

Ten zevrakı hicābını ref' itdün **areden**

Deryā-yi vahdet içre olup cümle āşinā (Şem'î Divanı, Gazel 9, Mısra 5). [areden, -den]

Gönümüzden lıtf idüp doğmazsañ ey meh-rū eger

Ṭālī'üm mihri toğup gıtmez **aremüzden** hicāb (Şem'î Divanı, Gazel 14, Mısra 6). [aremüzden, -müz, -den]

Māh-rüler **aresinde** gün gibi bir dānedür

Hūsn ile devr-i kâmerde bir cihān fettānidür (Şem'î Divanı, Gazel 44, Mısra 7). [aresinde, -si, -n, -de]

Yüzüme bakmadılar yaşüme rahm itmediler

Māh-rüler **aresinde** yoğ imiş yılduzumuz (Şem'î Divanı, Gazel 70, Mısra 6). [aresinde, -si, -n, -de]

Māh-rüler **aresinde** gün gibi bir dānesin

Şimdi şehruñ âfet-i devrānısın Yūsufcuğum (Şem'î Divanı, Gazel 120, Mısra 5). [aresinde, -si, -n, -de]

Zulmetin mehler **areden** ref' idüp mañv itmege

Ey gönül çekseñ demidür gün gibi tiğ-i zebān (Şem'î Divanı, Gazel 135, Mısra 13). [areden, -den]

Ey kamer-ṭal'et kemāl-i ḥüsn ile mümtāz olup
Māh-rüler **aresinde** gün gibi olduñ 'ıyān (Şem'î Divanı, Gazel 135, Mısra 4). [aresinde, -si, -n, -de]

N'olaydı Şem'iyā bu cem'-i bezm-i 'ālem-ārāde
Küdüret **areden** gitse kamu ehl-i şafā olsa (Şem'î Divanı, Gazel 142, Mısra 14). [areden, -den]

Hele gel şimdi lebüñ cāmını şun nüş idelüm
Aremüzde senüñ ile yine şöḥbet bākī (Şem'î Divanı, Gazel 190, Mısra 4). [aremüzde, -müz, -de]

Şafā ḥurşidi berķ urdı **areden** gitdi ebr-i ğam
Göñüller cāmı şaf oldu yine gerd-i küdüretten (Şem'î Divanı, Kaside 3, Mısra 47). [areden, -den]

Arede Şem'î-yi āşüfte yanar leyl ü nehār
Felegüñ uşbu demürden kafesinde ey dil (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 93). [arede, -de]

are yirde: Ara, orta.

Bād-ı şabā yilerdi **are yirde** peyk-vār
Medḥ okudukça şahid-i gülzāre 'andelib (Şem'î Divanı, Kaside 9, Mısra 9). [are yirde, -de]

areden git-: Aradan çekilmek; kalkmak, yok olmak.

Mürüvvet bezmgāhında şu deñlü inbisāṭ itdüñ
Tekellüf **areden gitdi** cihān oldu Süleymānī (Şem'î Divanı, Kaside 15, Mısra 74). [areden gitdi, -di]

areye gir-: Bir iş yapılırken ona engel olacak başka bir şey çıkmak.

Ṭolaşurdi dil-i miskīnūme zülfüñde saçüñ
İrişüp şāne eger **girmese areye** Ḥasen (Şem'î Divanı, Gazel 129, Mısra 6). [areye girmese, -me, -se]

'ārif: Çok anlayışlı, hakkıyla bilen, gördüğünü uzun düşünmeye gerek kalmadan hemen kavrayacak yetenekte olan (kimse), irfan sâhibi, ehli-dil.

'Ārif ol elden kıma Şem'î maḥabbet cāmını
Nār-ı düzeḥden ne ğam 'ışk āteşi mu'tādısın (Şem'î Divanı, Gazel 128, Mısra 11). ['ārif,]

armağan: Hediye, lütuf.

Ya ḥod cān bezmine dil bāġbānı **armağan** için
Virür bir deste gül Firdevs-i gülzār-i feşāhetden (Şem'î Divanı, Kaside 3, Mısra 19). [armağan,]

Mihr ü meh bāġ-ı cemālūñde iki gül-destedür
Bāġ-ı kudret **armağanıdır** saña ey meh-cebīn (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 92). [armağanıdır, -ı, -dur]

'arş: Gök, gökyüzü. II Tanrı'nın kudret ve saltanatının tecelli ettiği en yüksek gök katı.

'Arşı yıkmak gibidür ḳalbümi yıkmasün igen
Ka'be yapmak gibidür göñlümi ābād itsün (Şem'î Divanı, Gazel 139, Mısra 3). ['arşı, -ı].

Kef-i dür-pāşüñ içre baḥr-i tiġüñ mevci cevherdür
Serir-i ḳadrüñe olsa yaraşur **'arş** hem-pāye (Şem'î Divanı, Kaside 1, Mısra 38). ['arş,]

Yüz sürüp işigüne kâdrimüz a'lâ idelüm
Gün gibi **'arşı** serir itmedurur himmetümüz (*Şem'î Divanı, Gazel 73, Mısra 12*). [**'arşı**, -ı]

'arşa-i 'arşa: Arş meydanı.

'Arşa-i 'arşa kuruldı haymeler gerdün-mişâl
Ref' olup şan kim felek 'arz itdi bağ-ı cenneti (*Şem'î Divanı, Kaside 6, Mısra 17*). [**'arşa-i 'arşa**, -a]

'arşa-i dil: Gönül arsası.

Gün gibi çalmağ için mihr ü maḥabbet tōbını
Hüb olur her ne kadar **'arşa-i dil** olsa ferāḥ (*Şem'î Divanı, Gazel 29, Mısra 6*). [**'arşa-i dil**,]

'arşa-i kadr: Kıymet/değer meydanı.

'Arşa-i kadri fezâsında cihân bir ser-i mû
Pertev-i rûyi ziyâsında kamer cirm-i Sühâ (*Şem'î Divanı, Kaside 2, Mısra 63*). [**'arşa-i kadri**, -i]

'arşa-i nazm: Şiir meydanı, söz meydanı. II Şairlerin şiirlerini birbirleriyle yarıştırmaları.

Şem'iyâ n'olsa gerek **'arşa-i nazm** içre bugün
Koşalum ṭab' semendin yine öndüller ile (*Şem'î Divanı, Gazel 146, Mısra 13*). [**'arşa-i nazm**,]

'arş-ı rifat: Yücelik arşı, yüceliğin en üst noktası.

Felek taht u güneş altun benekli gird-bâlişdür
Aña bu mesned-i 'âlî virilmiş **'arş-ı rifatden** (*Şem'î Divanı, Kaside 3, Mısra 28*). [**'arş-ı rifatden**, -den]

artuğ: Fazla, çok.

İncinme gördüğümce seni eylesem niyâz
Cânâ cefâyı **artuğ** idersin vefâyı az (*Şem'î Divanı, Gazel 72, Mısra 2*). [**artuğ**,]

Yâr vaşlın aḥmasun hergiz dimişsin Şem'iyi
Nâşihâ ölmekden **artuğ** çâre yokdur sözi kes (*Şem'î Divanı, Gazel 81, Mısra 14*). [**artuğ**,]

artuk: Başka.

Derd-i bî-dermân ile ölmekden **artuk** çâre yok
Döştlar sa'y eylemeñ şimden girü dermânüme (*Şem'î Divanı, Gazel 154, Mısra 9*). [**artuk**,]

Benüm ḥaddümden **artuk** sözlerüm çok
Ḳayuramaz ey perî-rû 'aklımuz yok (*Şem'î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 33*). [**artuk**,]

artur-: Arttırmak, çoğaltmak, fazlalaştırmak.

Behâ-yi ḥüsnüñi **arturdi** mihrüñ ammâ kim
Metâ'-ı vaşlûñe hicrân ziyân imiş bildük (*Şem'î Divanı, Gazel 106, Mısra 5*). [**arturdi**, -dı]

Diñlemezsın bir nefes ey yüzi gülzârüm benüm

Arturursın dem-be-dem bülbül gibi zârüm benüm (Şem'î Divanı, Gazel 119, Mısra 2). [arturursın, -ur, -sın]

‘arūs: Gelin gibi güzel ve değerli olan şey.

Bahtüñ ‘arūsı zeynine meşşâta-i felek

Necm-i se‘âdetüñ gibi lü’lû’-yi ter taşur (Şem’î Divanı, Kit’a 1, Mısra 7). [‘arūsı, -ı]

‘arūs-ı bîkr-i ma’nî: Mananın eşi benzeri görülmemiş olanı.

Meh-i nev bedr ü bārāndur ki zîrâ aşl-ı gevherdür

‘Arūs-ı bîkr-i ma’nî şüretin ‘arz itmege döndi (Şem’î Divanı, Kaside 10, Mısra 56). [‘arūs-ı bîkr-i ma’nî,]

‘arūs-ı devlet: Saadet gelini.

Yılduzı barışdı ol mäh-i cihân-ārâyile

Bağrına başdı kinâr idüp **‘arūs-ı devleti** (Şem’î Divanı, Kaside 6, Mısra 8). [‘arūs-ı devleti, -i]

‘arūs-ı gül-i nev-reste: Taze gül gelini. (sevgili için gençlik ve güzelliği ifade etmek bağlamında).

Ŧonanup çıkdı yine kaşr-ı zeberced üzre

Göstere tâ ki **‘arūs-ı gül-i nev-reste** cemâl (Şem’î Divanı, Kaside 8, Mısra 18). [‘arūs-ı gül-i nev-reste,]

‘arūs-ı lāle: Yeni gelin lalesi. II Gelincik lalesi.

Ki şalar ‘ūd gibi her kişinüñ cânına nār

Cümle-i bâğa şeref virdi **‘arūs-ı lāle** (Şem’î Divanı, Kaside 7, Mısra 36). [‘arūs-ı lāle,]

‘arūs-ı nev-behār: İlkbahar gelini.

Nitekim zeyn ola güllerle **‘arūs-ı nev-behār**

Görmesin hergiz hāzān gülzār-i ‘ömrüñ zîneti (Şem’î Divanı, Kaside 6, Mısra 81). [‘arūs-ı nev-behār,]

‘arūs-vār: Gelin gibi.

Ŧonanmış idi zînet ile nev **‘arūs-vār**

Geşt ider idi her kişi yâriyle her ıaref (Şem’î Divanı, Kaside 9, Mısra 17). [‘arūs-vār,]

arz: Yeryüzü, dünya.

Yir yüzün şöyle ıutar çāder-i eflāk-mişāl

Ne semā ehli görür arzı ne **arz** ehli semā (Şem’î Divanı, Kaside 2, Mısra 24). [arz,]

Yir yüzün şöyle ıutar çāder-i eflāk-mişāl

Ne semā ehli görür **arzi** ne arz ehli semā (Şem’î Divanı, Kaside 2, Mısra 24). [arzi, -ı]

‘arz eyle-: Sunmak, takdim etmek, göstermek.

Oñulmaz derdüñüñ dāğın yüri **‘arz eyle** dildāre

Niçe bir sinede Şem’î bu göynükler nihān olsun (Şem’î Divanı, Gazel 122, Mısra 13). [‘arz eyle,]

Faḫr ile derd ü miḥnetüñi eyle âşikâr

‘Arz eyle ḥālūñi yüri ol zât-ı pür-kerem (Şem’î Divanı, Kaside 9, Mısra 52). [‘arz eyle,]

Şâhid-i gül yine ‘arz eyledi gülşende cemâl

Gülşenüñ güldi yüzi buldı letâfetde kemâl (Şem’î Divanı, Kaside 8, Mısra 1). [‘arz eyledi, -di]

Hüsrevâ ‘arz eylemezseñ la‘l-i şeker-bârüñi

Nuṭṭa gelmez tûṭı-i ṭab‘-ı şeker-bârüm benüm (Şem’î Divanı, Gazel 119, Mısra 3). [‘arz eylemezseñ, -mez, -se, -ñ]

Güle karşı yaḫasın çâk idüp ‘arz eylemiş dağın

Mey-i gül-reng içüp lâle açılmış âşikâr olmuş (Şem’î Divanı, Gazel 83, Mısra 5). [‘arz eylemiş, -miş]

Ḥālını ‘arz ide ben ḥâkûñ eger bād-ı şabâ

Gelmesün gönölüne billâh şaḫın ey şâh gubâr (Şem’î Divanı, Gazel 57, Mısra 3). [‘arz ide, -e]

‘arz-ı dîdâr: Kendini gösterme, güzelliğini gösterme.

Eyledi şâhid-i gül bülbüle ‘arz-ı dîdâr

Gevher-i şebnem olup ‘aks-i şafaḫla yâḫût (Şem’î Divanı, Kaside 7, Mısra 23). [‘arz-ı dîdâr,]

‘arz-ı dîdâr eyle-: Kendini göstermek, güzelliğini göstermek.

Şâhid-i ‘izz ü şeref eyledi ‘arz-ı dîdâr

Devlet-i dünyâ vü ‘uḫbâ saña yâr olsa n’ola (Şem’î Divanı, Kaside 7, Mısra 75). [‘arz-ı dîdâr eyledi, -di]

ârzü eyle-: (Olmasını) İstemek, temennî etmek.

Ne ḫulle ârzü eyler gönül ne ḫil‘at-i şâhî

Baḫa ser örtüsü iki cihânde bir ‘abâ besdür (Şem’î Divanı, Gazel 60, Mısra 7). [ârzü eyler, -r]

aş-: Asmak, bir yere tutturmak.

Zeyn olupdur Şem‘iyâ ḫanlı yaşıñle ruhlerüñ

Rişte-i al aşdı şan ḥarrâzler dükkânına (Şem’î Divanı, Gazel 161, Mısra 14). [aşdı, -dı]

Devr-i ‘adlinde aşarlarsa n’ola âyeneyi

Yüz virüp olduğıçün her kişiye çihre-nümâ (Şem’î Divanı, Kaside 2, Mısra 67). [aşarlarsa, -ar, -lar, -sa]

‘aşâ: Uzun sopa, değnek, baston.

İdüpdür çeşm-i mestüñ eyle gam-gîn

‘Aşâyile ṭurur yirden o miskîn (Şem’î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 20). [‘aşâyile, -y, -ile]

āsân: Kolay.

Dil ṭutdı rāh-i ‘ışḫuñ zâhid riyâ yolın

Āsân degül gözetmek efendi belâ yolın (Şem’î Divanı, Gazel 124, Mısra 2). [āsân,]

āsân ol-: Kolay olmak, kolaylaşmak.

‘Âşık-ı bîmâre tîmâr eylemek **âsân olur**

Olduğınca sen güzeller serveri ‘âlemde şağ (Şem’î Divanı, Gazel 93, Mısra 11). [âsân olur, -ur]

âsâr-i cemâl-i ahmed-i muhtâr: Hz. Muhammed'in yüz güzelliğinin alametleri.

Sâkiyâ mey şun behâr eyyâmı gül devrânıdır

Gül ki **âsâr-i cemâl-i Ahmed-i Muhtârdur** (Şem’î Divanı, Muhammes 1, Mısra 36). [âsâr-i cemâl-i ahmed-i muhtârdur, -dur]

âsâr-ı ‘izz ü devlet: Yücelik ve ululuk eserleri.

Hâlvet-serây-i ‘izzetüñe mâh şu’le-dâr

Âsâr-ı ‘izz ü devleti izhâr kıılmağa (Şem’î Divanı, Kaside 9, Mısra 42). [âsâr-ı ‘izz ü devleti, -i]

âsâr-ı rahmet: Rahmet izi, en ufak bir rahmet parçası.

Zebân-ı hâl ile bülbül okurdu âyet-i fe’nzur

Yine **âsâr-ı rahmetden** belürdi fazl-ı Yezdânî (Şem’î Divanı, Kaside 15, Mısra 12). [âsâr-ı rahmetden, -den]

‘aşâye düş-: Asaya tutunmak, baston sayesinde ayakta durmak. II İhtiyarlık.

Olur nerges gözüñden eyle bîmâr

Düşer miskîn **‘aşâye** çâr ü nâ-çâr (Şem’î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 16). [‘aşâye düşer, -er]

‘aşâ-yi kadr: Şeref asası.

Göricek hey’et ile haşm **‘aşâ-yi kadrüñ**

Her ser-i müy olur tenlerine ejderhâ (Şem’î Divanı, Kaside 2, Mısra 55). [‘aşâ-yi kadrüñ, -üñ]

âşefâ: Ey Asaf.

Âşefâ şöyle idüpdür beni gam zâr ü nizâr

Bilimez hâlümü kimse benüm illâ ki Hudâ (Şem’î Divanı, Kaside 7, Mısra 89). [âşefâ,]

âşef-i devr ü zemân: Zamanın ve vaktin veziri.

Âşef-i devr ü zemân şâhib-i temkîn ü vekâr

Dem-be-dem ehl-i şafâ bezmine bezl itmek için (Şem’î Divanı, Kaside 7, Mısra 49). [âşef-i devr ü zemân,]

âşef-i sâni: İkinci Asaf.

Umûr-i saltanette her vezîri **Âşef-i sâni**

Mesîh-i nuṭṭı cân-perver dem ursa n’ola hikmetden (Şem’î Divanı, Kaside 3, Mısra 31). [âşef-i sâni,]

âşef-sîret: Hz. Süleyman'ın ünlü veziri Asaf Bin Berhiya karakterli.

Devât-ı zerdurur nerges gülüñ evrâkı defterdür

Süleymân-şân ü **Âşef-sîret** ü Cemşid-himmetsin (Şem’î Divanı, Kaside 10, Mısra 48). [âşef-sîret,]

‘âşık: Bir kimseye veya bir şeye karşı aşırı sevgi ve bağlılık duyan, vurgun, tutkun kimse. || Derviş.

‘Alemler âhler yir yir dögilür sineler güm güm

Işıklar gibi **‘âşıklar** baş açdı girdi meydâne (Şem’î Divanı, Gazel 143, Mısra 4). [‘âşıklar, -lar]

‘āşık: Bir kimseye veya bir şeye karşı aşırı sevgi ve bağlılık duyan, vurgun, tutkun kimse.

Hüsnüñ zekâtı **‘āşıkā** bir bûse kıl ‘atā

Şehden olur gedālere ḥakkā nāzer lezīz (Şem’î Divanı, Gazel 38, Mısra 15). [‘āşıkā, -a]

Gül gibi göynüklerüñden incinür şanma beni

‘Āşıkā altun beneklü cāmelerdür dāğlar (Şem’î Divanı, Gazel 39, Mısra 4). [‘āşıkā, -a]

Ne aşşı **‘āşıkā** mülk-i cihānün şems ü mähından

Gönül bezmi çerāğın yakmağa bir meh-likā yigdür (Şem’î Divanı, Gazel 61, Mısra 5). [‘āşıkā, -a]

Çeşm-i maḥmürün ‘aceb bīmār ider **‘āşıklar**

Sākiyā cām-ı lebünden gerçi kim dermān akar (Şem’î Divanı, Gazel 62, Mısra 9). [‘āşıklar, -lar, -ı]

Şem’iyā budur vişālün āhiri lām olduğı

Ya’ni kim **‘āşıklarün** kaddi olur āhir dü-tā (Şem’î Divanı, Gazel 7, Mısra 16). [‘āşıklarün, -ler, -ün]

Hey kıyāmet lutf idüp seyr-i mezār itseñ eger

Şem’î-veş baş kaldurur **‘āşıklarün** sinden çıkar (Şem’î Divanı, Gazel 63, Mısra 14). [‘āşıklarün, -ler, -ün]

Şular kim şun-ı Ḥālīkdür gönül virür aña ‘uşşāk

Şorarsañ cümle **‘āşıklar** severler hem sevilürler (Şem’î Divanı, Gazel 68, Mısra 4). [‘āşıklar, -lar]

‘āşık ol-: Gönül vermek, yoğun sevgiye kapılmak, sevdalanmak.

Āh kim kıldı oñulmaz cigerüm yāreleri

Dostlar **‘āşık olan** dünyede oñmaz bitmez (Şem’î Divanı, Gazel 74, Mısra 8). [‘āşık olan, -an]

Var mı bir Şem’î gibi bu işe **‘āşık oluban**

Gördüğü her güzelün hüsnine ḥayrān olmuş (Şem’î Divanı, Gazel 84, Mısra 9). [‘āşık oluban, -uban]

‘āşıkān: Āşıklar.

Hiç kes āgeh ne-şüd ez ḥālet-i esrār-ı ‘ışk

‘Āşıkān mest ü ḥarāb ez mihr-i in keyfiyyet est (Şem’î Divanı, Gazel 15, Mısra 4). [‘āşıkān,]

āşikār eyle-: Meydana çıkarmak, belli etmek, ortaya koymak.

Faḥr ile derd ü miḥnetüñi **eyle āşikār**

‘Arz eyle ḥālünü yüri ol zāt-ı pür-kerem (Şem’î Divanı, Kaside 9, Mısra 51). [āşikār eyle,]

āşikār it-: Meydana çıkarmak, belli etmek, ortaya koymak.

Al ile diller almağ için Şem’iyā yine

Gül gibi **itdi** allerin **āşikār** ruh (Şem’î Divanı, Gazel 28, Mısra 12). [āşikār itdi, -di]

āşikār ol-: Meydana çıkmak, belli olmak, görünmek.

Güle karşı yakasın çāk idüp ‘arz eylemiş dāğın

Mey-i gül-reng içüp lāle açılmış **āşikār olmuş** (Şem’î Divanı, Gazel 83, Mısra 6). [āşikār olmuş, -mış]

Ḳanı Vefā ki mazher-i nūr-ı Ḥudāyidi

Olmuşdı mihrî gün gibi ‘ālemde **āşikār** (Şem’î Divanı, Kaside 12, Mısra 22). [āşikār olmuşdı, -mış, -dı]

Gül mevsiminde gelse benefşe olur laṭîf

Devr-i ruḥūñde **olsa** n’ola **āşikār** ḥaṭ (Şem’î Divanı, Gazel 89, Mısra 8). [āşikār olsa, -sa

Tiğ-i cefāñı çekme vü çāk itme sînemi

Ey dōst ḥalkā rāz-ı derūn **āşikār olur** (Şem’î Divanı, Gazel 65, Mısra 8). [āşikār olur, -ur]

‘āşik-ı bî-çāre: Zavallı aşık.

‘Āşik-ı bî-çāreler baş virdiler evvel ḳadem

Rāh-i ‘ışḳuñ irmedi hiç kimseler pāyānına (Şem’î Divanı, Gazel 161, Mısra 3). [‘āşik-ı bî-çāreler, -ler]

‘āşik-ı bīmār: Hasta aşık.

‘Āşik-ı bīmāre timār eylemek āsān olur

Olduğınca sen güzeller serveri ‘ālemde sağ (Şem’î Divanı, Gazel 93, Mısra 11). [‘āşik-ı bīmāre, -e]

‘āşik-ı didār: Güzel yüzün âşığ.

Göñlüñi cennet idüp **‘āşik-ı didār** eyler

İki ‘ālemde ne var cām-ı muşaffāye bedel (Şem’î Divanı, Gazel 110, Mısra 7). [‘āşik-ı didār,]

Şem’î cihānde **‘āşik-ı didār** olanlara

İki cihān deminden olur bir naẓer leziz (Şem’î Divanı, Gazel 38, Mısra 17). [‘āşik-ı didār,]

‘āşik-ı didār ol-: Güzel yüze âşık olan (kimse).

Meşrebi şāf degül kendüzini pāk idimez

Şu gibi her kişi kim **‘āşik-ı didār olmaz** (Şem’î Divanı, Gazel 75, Mısra 6). [‘āşik-ı didār olmaz, -maz]

‘āşik-ı dil-ḥaste: Gönlü hasta aşık.

Dime nemdür **‘āşik-ı dil-ḥaste** göñli nem ḳapar

Ḳalbi şāf olan olur āyine-veş nāzūk-mizāc (Şem’î Divanı, Gazel 24, Mısra 11). [‘āşik-ı dil-ḥaste,]

Bilmezem yā Reb nedendür kim bu dehr-i pīre-zen

‘Āşik-ı dil-ḥastenüñ aşlar yıırmış ḳanına (Şem’î Divanı, Gazel 161, Mısra 8). [‘āşik-ı dil-ḥastenüñ, -nüñ

Nağme-i bülbül nesīm-i şubḥ ile virür ḥayāt

‘Āşik-ı dil-ḥasteye olsun hezārān āferīn (Şem’î Divanı, Kaside 14, Mısra 26). [‘āşik-ı dil-ḥasteye, -y, -e]

‘āşik-ı ğam-ḥ’ār: Kederli aşık.

Şanemā sencileyin yār-i cefākār olmaz

Nitekim bencileyin **‘āşik-ı ğam-ḥ’ār** olmaz (Şem’î Divanı, Gazel 75, Mısra 2). [‘āşik-ı ğam-ḥ’ār,]

‘āşik-ı şādık: Gerçek aşık.

Ḳışse-i efsāne-i tezvirdendür bu riyā

‘Āşik-ı şādıkda olmaz da’vī-i lāf-ı gūzāf (Şem’î Divanı, Gazel 94, Mısra 6). [‘āşik-ı şādıkda, -da]

‘**Âşık-ı şadıklar**’ düşmenler itmez itdügün

El-hazer ey dostlar ol bî-vefâden el-hazer (Şem’î Divanı, Gazel 59, Mısra 11). [‘âşık-ı şadıklar, -lar, -a]

aşıl-: Yüksek bir yere ilıştırılıp sarkıtılmak, sallandırılmak.

Aşılaldan berü agyâr тұrup qarşusına

Der-i dildâr görünür gözüme dâr gibi (Şem’î Divanı, Gazel 177, Mısra 11). [aşılaldan, -aldan]

âşinâ: Bildik, tanıdık, dost.

Ol perî-peyker melek-ruhsâr elinden âh kim

Eyledi benden beni bîgâne olmaz **âşinâ** (Şem’î Divanı, Gazel 1, Mısra 6). [âşinâ,]

Ten zevrakı hicâbını ref’ itdün areden

Deryâ-yi vahdet içre olup cümle **âşinâ** (Şem’î Divanı, Gazel 9, Mısra 6). [âşinâ,]

Şem’î kişide gevher-i baħr-i hüner gerek

Ol şehriyâr-i hüsne ola tâ kim **âşinâ** (Şem’î Divanı, Gazel 10, Mısra 10). [âşinâ,]

Senün küyün hayâliyle cihânde eglenür gönlüm

Bu yâd illerde eglence bize bir **âşinâ** besdür (Şem’î Divanı, Gazel 60, Mısra 10). [âşinâ,]

Âşinâyı unutup yâdleri añar imiş

Biz de yâd olduk aña bizi de bir yâd itsün (Şem’î Divanı, Gazel 139, Mısra 5). [âşinâyı, -y, -ı]

Vücüdüm zevrakın deryâ-yi eşküm virmedin ğarka

Çıkarsa baħr-i hayretten bizi bir **âşinâ** olsa (Şem’î Divanı, Gazel 142, Mısra 4). [âşinâ,]

âsitân: Eşik.

Âsitânün Ka‘bedür nür-ı Muhammed haqqıçün

Anün içün Ka‘be-i ehl-i şafâdur Muştafâ (Şem’î Divanı, Gazel 2, Mısra 3). [âsitânün, -uñ]

Haçletinden yirlere olur berâber âfitâb

Âsitânından kaçan gün gibi ol meh-veş çıkar (Şem’î Divanı, Gazel 51, Mısra 8). [âsitânından, -ın, -dan]

Âsitânun Ka‘bedür teslim olan ‘uşşâkden

Ey Halîl-i cân ü dil her yañeden kurbân aķar (Şem’î Divanı, Gazel 62, Mısra 7). [âsitânun, -uñ]

Merve haqqıçün niçe nür-ı Şafâler kesb ider

Âsitânun Ka‘besin gün gibi iderler tavâf (Şem’î Divanı, Gazel 94, Mısra 12). [âsitânun, -uñ]

Beni maħrûm idüp itdün raķibi kendüne maħrem

Dirîgâ **âsitânünde** bir itce i‘tibârüm yok (Şem’î Divanı, Gazel 98, Mısra 8). [âsitânünde, -üñ, -de]

Perî vü ins ü cin mihr-i cemâline musahħherdür

Serâyı **âsitânı** maţla‘-ı ħurşid-i enverdür (Şem’î Divanı, Kaside 1, Mısra 26). [âsitânı, -ı]

Güneş bir altun üsküflü kuluñdur **âsitânünde**

Gulâm-ı zer-külâhün bende itmiş mâh-i tâbânı (Şem’î Divanı, Kaside 4, Mısra 37). [âsitânünde, -üñ, -de]

āsītān-ı devlet: Devlet eşiği.

Ḳamer bāzār-i ḳadrūnde meger varise zergerdür

Olupdur **āsītān-ı devletünde** zerreler hırşid (Şem'î Divanı, Kaside 1, Mısra 46). [āsītān-ı devletünde, -ün, -de]

āşiyān: Kuş yuvası. II Yuva, ev, mesken.

Hevā-yi yār ile göñlüm hümāsi

Geçer mihr **āşiyānın** itse pervāz (Şem'î Divanı, Gazel 76, Mısra 10). [āşiyānın, -ı, -n]

Mesned-i ḥüsn üzre gel yüz 'izz ile biñ nāz ile

Bülbülün yiri ḳafesdür **āşiyānı** ḥār ü ḥes (Şem'î Divanı, Gazel 81, Mısra 12). [āşiyānı, -ı]

Ḥalka-i dūd-ı siyāhı bu dil-i maḥzūnūñ

Āşiyān oldı başında nitekim Mecnūnūñ (Şem'î Divanı, Gazel 99, Mısra 2). [āşiyān,]

Ḥalka-i dūd-ı siyāhūñdür başūnde **āşiyān**

Deşt-i ḡam Mecnūnısın yā ḥod belā şimşādısın (Şem'î Divanı, Gazel 128, Mısra 3). [āşiyān,]

Gün yüzünde Sidre ḳaddūñ üzre zülfūñ ey melek

Bir hümādür kim ayūñ on dördin itmiş **āşiyān** (Şem'î Divanı, Gazel 135, Mısra 10). [āşiyān,]

Senūñ sāyeñde ḳadr ile irüpdür göklere başı

N'ola devlet hümāsına olursa **āşiyān** ḥayme (Şem'î Divanı, Gazel 150, Mısra 10). [āşiyān,]

āşiyān ol-: Yuva, mesken olmak.

Şem'iyā her lāle şan deşt-i belā Mecnūnıdır

Āteş-i āhından od **olmuş** başında **āşiyān** (Şem'î Divanı, Gazel 135, Mısra 16). [āşiyān olmuş, -mı]

aşl: Bir şeyin bizzat kendisi, zâtı.

Ḥurrem nesīm-i ḥulḳuñ ile sebzezār-i luṭf

Aşlı sehā vü fer'ı vefā mivesi 'aṭā (Şem'î Divanı, Kaside 11, Mısra 4). [aşlı, -ı]

aşlā: Hiçbir vakit, hiçbir zaman, hiçbir şekilde.

Bu ḳadar leşker ile ḳışver-i a'dāye irüp

Pāymāl eylemedük yir ḳomadılar **aşlā** (Şem'î Divanı, Kaside 2, Mısra 28). [aşlā,]

aşlı: Kaynak, kök.

Perverde olsa **aşlı** eger Selsebıl ile

Olmaz behişt mivesi la'lūñ ḳadar leziz (Şem'î Divanı, Gazel 38, Mısra 3). [aşlı,]

aşl-ı gevher: Mücevherin kendisi.

Meh-i nev bedr ü bārāndur ki zīrā **aşl-ı gevherdür**

'Arūs-ı bıkır-i ma'nī şüretin 'arz itmege döndi (Şem'î Divanı, Kaside 10, Mısra 55). [aşl-ı gevherdür, -dür]

aşş: Fayda, kar, menfaat.

Ne **aşşı** ‘aşika mülk-i cihānūñ şems ü mähından
Gönül bezmi çerāğın yakmağa bir meh-likā yigdür (Şem’î Divanı, Gazel 61, Mısra 5). [aşşı,]

Fâyide vaşlūñ metā’ından bize hicrān olup
Döstüm bāzār-i ğamde **aşşımüz** oldu ziyān (Şem’î Divanı, Gazel 135, Mısra 6). [aşşımüz, -müz]

Bāzār-i ğamde **aşşıya** kalmışdur ey gönül
Vir naqd-i cānı yāre ne şaydūñ behāsına (Şem’î Divanı, Gazel 148, Mısra 5). [aşşıya, -ya]

āsūde: Mutlu, rahat, sıkıntı ve üzüntülerden uzak.
Cihān sāyeñde **āsūde** gönüller Ka‘besi pür-nūr
Tolupdur pertev-i nūruñ ile ey zıll-i Yezdānī (Şem’î Divanı, Kaside 15, Mısra 51). [āsūde,]

āşüfte: Karışık, karman çorman, dağınık. II Âşığın perişan gönlü.
Âteş-i şevkuñ ile Şem’î-yi **āşüfte** gibi
Göricek gün yüzüñi maḥv iderüz kendüzümüz (Şem’î Divanı, Gazel 79, Mısra 9). [āşüfte,]

Nesīm-i şubḥ **āşüfte** gezer tağlarda ser-gerdān
Hevā-yi zülfi dilberle delürmiş bî-karār olmış (Şem’î Divanı, Gazel 83, Mısra 7). [āşüfte,]

Tolaşup Şem’î-yi **āşüfteye** çok bend eyler
Hey dimezseñ eger ol zülfi semen-sāye Ḥasen (Şem’î Divanı, Gazel 129, Mısra 11). [āşüfteye, -y, -e]

Elifler sinede servüm olupdur dāğlar güller
Dil **āşüfte** bülbüldür öter her dem bu gülşende (Şem’î Divanı, Gazel 158, Mısra 8). [āşüfte,]

āşüfte dil: Perişan gönüllü.
Bu gün zevk u şafālar eyledi cüş
Niçe **āşüfte diller** oldu bî-hüş (Şem’î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 56). [āşüfte diller, -ler]

Gāh mest ü gāh ḥayrān-ı ğubār-ı ḥaṭṭ-ı yār
Şem’î-yi **āşüfte-dil** rā ḥayret-ender-ḥayret est (Şem’î Divanı, Gazel 15, Mısra 10). [āşüfte-dil,]

aşufte-şifat: Sevgiden kendinden geçen, deli gibi olan.
Âteş-i şevkuñ ile Şem’î-yi **āşüfte-şifat**
Göricek gün yüzüñi maḥv iderüz kendüzümüz (Şem’î Divanı, Gazel 71, Mısra 13). [āşüfte-şifat,]

āsümān: Gökyüzü, sema.
Güzellük **āsümānında** melek-simā güzeller çok
Ayuñ on dördüne beñzer gönül bir āfitāb ister (Şem’î Divanı, Gazel 42, Mısra 7). [āsümānında, -ı, -n, -da]

Qo söyinsün bu yidi Şem’î tokuz kāşānenüñ
K’āh-i sūzi **āsümāne** meş‘al-i enver yiter (Şem’î Divanı, Gazel 69, Mısra 10). [āsümāne, -e]

Gün gibi mizāne gelmiş şanki bir Yūsuf-cemāl
Āsümān işigi kendü meh-likāsi Bursanüñ (Şem’î Divanı, Gazel 103, Mısra 10). [āsümān,]

Rûz ü şeb ey meh döner mihrüñle ser-gerdân olup
Sîne-i pür-dâğ ile abdâlüñ olmuş **âsümân** (*Şem'î Divanı, Gazel 135, Mısra 12*). [*âsümân,]*

Güzellük **âsümânında** nazîrin görmemiş kimse
Güneş yüzlü hilâl ebrû bize bir meh-liķâ olsa (*Şem'î Divanı, Gazel 142, Mısra 5*). [*âsümânında, -ı, -n, -da]*

Sütünü Sidre vü ay ü güneşdür şemseler yir yir
Melek-simâ güzellerle olupdur **âsümân** hayme (*Şem'î Divanı, Gazel 150, Mısra 4*). [*âsümân,]*

Güzellük **âsümânında** bu gün ben bir melek gördüm
Eger sultân-ı dehr olsa kûl eyler hüsn-i ahlâķı (*Şem'î Divanı, Gazel 172, Mısra 7*). [*âsümânında, -ı, -n, -da]*

Hâzer kûl ey melek kim **âsümânden**
Giçer 'aşîķlerüñ tîr-i dü'âsı (*Şem'î Divanı, Gazel 182, Mısra 9*). [*âsümânden, -den]*

Götürdi zerre zerre sâye-veş hâķ-i mezelletden
'Înâyet **âsümânınıñ** doğup hürşid-i rahşânı (*Şem'î Divanı, Kaside 4, Mısra 4*). [*âsümânınıñ, -ı, -nün]*

Gül kamer yıldız semen şahñ-ı benefşe **âsümân**
Ta'n iderse yiridür gülzâr-i eflâķe zemîn (*Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 13*). [*âsümân,]*

Yiridür reşk iderse ger zemîne **âsümân** şimdi
Semen yıldız şafaķ lâle gül oldu mâh-i tâbânı (*Şem'î Divanı, Kaside 15, Mısra 23*). [*âsümân,]*

İderken kevķeb-i vaşfüñle ķadri **âsümânıñ** zeyn
Toğar dil maşñķından gün gibi bu maṭla'-ı bâñi (*Şem'î Divanı, Kaside 15, Mısra 59*). [*âsümânıñ, -ün]*

Sinesin pür-dâğ idüp ol meh-liķânüñ 'ışķına
Çerķe girdi **âsümân** ol dil-rübânüñ 'ışķına (*Şem'î Divanı, Murabba 2, Mısra 26*). [*âsümân,]*

âsumânî: Gök renginde, açık mâvi. II Mavi elbise.
Gün gibi altun benekli **âsümânîler** geyüp
Seyr ider yıldızlar ile mâh-i tâbânüm benüm (*Şem'î Divanı, Gazel 114, Mısra 3*). [*âsümânîler, -ler]*

âsümân-ı hâṭır: Zihnîñ gökyüzü.
Âsümân-ı hâṭır u baħr-i zâmîreş pür-güher
Borde ber 'ıķd-i Süreyyâ-naẓm çün dürr-i şemîn (*Şem'î Divanı, Kaside 13, Mısra 69*). [*âsümân-ı hâṭır,]*

âsümân-ı hüsñ: Güzellik göğü.
Âsümân-ı hüsñüñ ol gün yüzlü şimdi mâhıdur
Yüz sürerler mihr ü meh güyâ felek dergâhıdur (*Şem'î Divanı, Murabba 2, Mısra 9*). [*âsümân-ı hüsñüñ, -ün]*

âsümân-ı 'izzet: İtibar göğü.
Şemse-i evvân-ı ķudret mihr-i evc-i saltanet
Âsümân-ı 'izzetet reşk-i felek şüd ber-zemîn (*Şem'î Divanı, Kaside 13, Mısra 82*). [*âsümân-ı 'izzet, -et]*

âsümân-ı saltanet: Saltanatın gökyüzü.

Hemçü Mirrîh ü 'Uṭārid kerd bā seyf ü kalem

Āsümān-ı saltānet rā muntāzam çün mülk-i dīn (Şem'î Divanı, Kaside 13, Mısra 74). [āsümān-ı saltānet,]

at-: Atmak, fırlatmak.

Okın **atdı** yayın yaşdı Necātî

Yüri var Şem'iyā meydān senüñdür (Şem'î Divanı, Gazel 53, Mısra 13). [atdı, -dı]

at: At; binek hayvanı.

Tig-i himmet kuşanup bindi se'adet **atına**

Geydi ğayret zirihin ol şeh-i Cemşid-ķabā (Şem'î Divanı, Kaside 2, Mısra 11). [atına, -ı, -n, -a]

Āb-ı tigiyle karup yirlere düşmen kanını

Ġāziler **atları** ayağına yaķdı ħınnā (Şem'î Divanı, Kaside 2, Mısra 42). [atları, -lar, -ı]

Devletle 'izzet **atına** oldukça sen süvār

Ķıl ilticā o zāt-ı se'adet-penāhe kim (Şem'î Divanı, Kaside 9, Mısra 47). [atına, -ı, -n, -a]

ata: Baba.

Şatdum cihānı dāne-i ħāl-i siyāhüne

Beñzerse şöyle beñzese oğul **atasına** (Şem'î Divanı, Gazel 144, Mısra 12). [atasına, -sı, -na]

'aṭā: Bağışlama, af.

Ĥurrem nesīm-i ħulķuñ ile sebzēzār-i luṭf

Aşlı seḥā vü fer'ı vefā mivesi **'aṭā** (Şem'î Divanı, Kaside 11, Mısra 4). ['aṭā,]

'aṭā kıl-: Bağışlamak, vermek, ihsan etmek, lutfetmek.

Ĥüsnüñ zekātı 'āşıķa bir buse **kıl 'aṭā**

Şehden olur gedālere ḥaķķā naẓer lezīz (Şem'î Divanı, Gazel 38, Mısra 15). ['aṭā kıl,]

Ķılsun ziyāde 'ömrüñi ol Ḥayy-i Lā-yezāl

Ķıl sen daḥi bu Şem'ıye revġan pirinc **'aṭā** (Şem'î Divanı, Gazel 11, Mısra 10). ['aṭā kıl,]

āteş: Ateş. II Şiddet.

Serverā pādişeh-i mülk-i ġamüñdür Şem'ı

Āhinüñ **āteşidür** başda zerrin külehi (Şem'î Divanı, Gazel 179, Mısra 12). [āteşidür, -i, -dür]

āteş: Yakıcı, parlayıcı madde.

Şerāb-ı la'l-i dilberden içüp kanmak diler her dem

Nice dīvānedür Şem'ı görüñ **āteşden** āb ister (Şem'î Divanı, Gazel 42, Mısra 14). [āteşden, -den]

Sipend encüm şafak **āteş** hilāl ol bezme micmerdür

Müzeyyen itdi dünyāyı ser-ā-ser 'ıyd-i sulṭānı (Şem'î Divanı, Kaside 1, Mısra 21). [āteş,]

Yolında ser virüp cān terk idenler cümle serverdür

Burāķ-ı berķ-seyrüñ **āteşin** na'ı şerārıdır (Şem'î Divanı, Kaside 1, Mısra 34). [āteşin, -i, -n]

Duḥānı çerḫi zeyn itmışdır anı şanmañ aḫterdür
Çeküpdür şu‘le-i şem‘-i celālūñ **āteşin** ḥançer (Şem‘î Divanı, Kaside 1, Mısra 36). [āteşin, -î, -n]

Bir **āteş** kim ola cān ü cihān-süz
Ola mı dilde pinhān ey dil-efrüz (Şem‘î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 43). [āteş,]

Çü **āteş** germ ola nerm olur āhen
‘Aceb bilsem n’içün nerm olmadūñ sen (Şem‘î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 47). [āteş,]

Olursa **āteş** içre ey gül ārām
İdelüm biz daḫi nā-çār ü nā-kām (Şem‘î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 77). [āteş,]

āteş çıkar-: Ateş çıkarmak.

Gün yüzüñ gördükce ey meh-rū gözümden yaş çıkar
Āteş-i süz-ı derünümünden göge **āteş çıkar** (Şem‘î Divanı, Gazel 51, Mısra 2). [āteş çıkar, -ar]

Şem‘iyā āhūñ senūñ ol māhe te’sir eylemez
Gerçi kim süz-ı derünününden göge **āteş çıkar** (Şem‘î Divanı, Gazel 51, Mısra 10). [āteş çıkar,]

āteş yak-: Yanabilen maddeleri tutuşturmak.

Yakdılar āteş işin ol deñlü āteş-bāzlar
Düdlr oldı felek encüm şerār-ı zīneti (Şem‘î Divanı, Kaside 6, Mısra 53). [āteş yakdılar, -dı, -lar]

āteş-bāz: Ateşle gösteri yapan oyuncu.

Yakdılar āteş işin ol deñlü **āteş-bāzlar**
Düdlr oldı felek encüm şerār-ı zīneti (Şem‘î Divanı, Kaside 6, Mısra 53). [āteş-bāzlar, -lar]

āteş-i āh yak-: Ah ateşi yakmak.

Āteş-i āh yakup göklere şavurdu külüm
Yār yolında bizüm görmedi kimse tozumuz (Şem‘î Divanı, Gazel 71, Mısra 9). [āteş-i āh yakup, -up]

āteş-i āh-i dil-i şem‘î: Şem‘î’nin gönül ahının ateşi.

Görinen encüm degül ey mäh-rū kevn ü mekân
Āteş-i āh-i dil-i şem‘îden oldı pür-şerer (Şem‘î Divanı, Gazel 59, Mısra 18). [āteş-i āh-i dil-i şem‘îden, -den]

āteş-i āh: Ah ateşi.

Şem‘iyā her lāle şan deşt-i belā Mecnūnidur
Āteş-i āhından od olmuş başında āşiyān (Şem‘î Divanı, Gazel 135, Mısra 16). [āteş-i āhından, -ı, -n, -dan].

Şāh-i ‘ışkām almağa mihr ü maḥabbet taḫtını

Āteş-i āhüm ‘alem eşküm sipāhümdür benüm (Şem‘î Divanı, Gazel 118, Mısra 4). [āteş-i āhüm, -üm]

āteş-i bāde: Şarap ateşi.

Āteş-i bādeyle göñlüñ uyar
Şem‘î dil-zinde ol nite ki Mesîḫ (Şem‘î Divanı, Gazel 26, Mısra 13). [āteş-i bādeyle, -y, -ile]

āteş-i derd ü belā: Dert ve bela ateşi.

Āteş-i derd ü belā içre yalıncağ göricek

Şem'î-yi sūhteye didi göyüñdî özümüz (Şem'î Divanı, Gazel 70, Mısra 13). [āteş-i derd ü belā,]

āteş-i fūrkat: Ayrılık ateşi.

Şanurdum **āteş-i fūrkatden** özge bir belā yokdur

Seni ağıyār ile gördüm ışındum nār-ı hicrāne (Şem'î Divanı, Gazel 143, Mısra 5). [āteş-i fūrkatden, -den]

āteş-i ḥasret: (Sevgiliye duyulan) özlem ateşi.

Şarardūñ **āteş-i ḥasretle** Şem'î

Erirsin zer gibi bir sīm-tensüz (Şem'î Divanı, Gazel 77, Mısra 11). [āteş-i ḥasretle, -le]

Şem'iyā **āteş-i ḥasretle** seni ḥāk eyler

Āb-ı vaşl irmez ise bu dil-i āteşnāke (Şem'î Divanı, Gazel 165, Mısra 9). [āteş-i ḥasretle, -le]

āteş-i hecr: Ayrılık ateşi.

Āteş-i hecr ü firāk-ı yārden ḥavfüm ziyād

Yā ḡiyāse'l-müsteḡişin neccinā mimmā neḥāf (Şem'î Divanı, Gazel 94, Mısra 3). [āteş-i hecr,]

Kül olmuş **āteş-i hecr** ile Şem'î

Senüñ gibi hezārān mübtelāsı (Şem'î Divanı, Gazel 182, Mısra 11). [āteş-i hecr,]

Başdan aşurdı **āteş-i hecrüñ** sitemlerin

Yansa yakılsa Şem'î ne var senden ey nigār (Şem'î Divanı, Gazel 46, Mısra 15). [āteş-i hecrüñ, -üñ]

āteş-i hicrān: Ayrılık ateşi.

Şem'iyā yakdı vücūdüm ser-te-ser

Āteş-i hicrān elinden el-ḡiyās (Şem'î Divanı, Gazel 22, Mısra 10). [āteş-i hicrān,]

Şem'iyā āḥir seni bu **āteş-i hicrān** ile

Arelerse ol mehüñ şubḥ-ı vişālî areler (Şem'î Divanı, Gazel 56, Mısra 15). [āteş-i hicrān,]

āteş-i kahr: Kahır ateşi.

Ne revādur bu ki Cem devletinüñ devrinde

Şem'iyi zāyi' ide **āteş-i kahr** ile şitā (Şem'î Divanı, Kaside 2, Mısra 72). [āteş-i kahr,]

āteş-i la'l-i leb: Kırmızı dudağın ateşi.

Āteş-i la'l-i lebüñ kılmadı sinemde sūkūn

Yaş döker gerçi gözüm üstine 'ummānler ile (Şem'î Divanı, Gazel 152, Mısra 5). [āteş-i la'l-i lebüñ, -üñ]

āteş-i şevk: Arzu ateşi.

Maḥv oldu Şem'î gün yüzine karşı ol mehüñ

Geçdi özinden **āteş-i şevk** u şafāyile (Şem'î Divanı, Gazel 166, Mısra 10). [āteş-i şevk,]

Āteş-i şevkuñ ile Şem'î-yi âşüfte gibi

Göricek gün yüzünü mahv iderüz kendüzümüz (Şem'î Divanı, Gazel 79, Mısra 9). [āteş-i şevkuñ, -uñ]

Hıdmetünde yanalum **āteş-i şevkuñla** müdām

Şem'iyüz çünkü bizim yanmağ imiş hıdmetümüz (Şem'î Divanı, Gazel 73, Mısra 15). [āteş-i şevkuñla, -uñ, -la]

āteş-i sūz-ı derūn: Gönlü tutuşturmuş ateş.

Dil-i Şem'îye tecellî ide ger şem'-i ruḥūñ

Āteş-i sūz-ı derūnı kül ider tağ u taşı (Şem'î Divanı, Gazel 183, Mısra 10). [āteş-i sūz-ı derūnı, -ı]

Gün yüzün gördükce ey meh-rū gözümünden yaş çıkar

Āteş-i sūz-ı derūnūmden göge āteş çıkar (Şem'î Divanı, Gazel 51, Mısra 2). [āteş-i sūz-ı derūnūmden, -üm, -den]

āteşin: Ateş gibi (kırmızı, parlak, ışıklı, yakıcı) II Coşkun, heyecanlı.

Nigārā gerçi gönlün āhenindür

Benüm āhüm da ammā **āteşindür** (Şem'î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 46). [āteşindür, -dür]

aṭlas: İpekli kumaş.

Şehā ṭāvus-veş zeyn eylemiş ḥüsnün gülistānı

Ol altun güllü **aṭlasla** gümüş serv-i ḥırāmānı (Şem'î Divanı, Kaside 15, Mısra 54). [aṭlasla, -la]

‘aṭṭār: Güzel kokular satan kimse.

Her seḥergeh kim şabā ol zülf-i pür-çinden çıkar

Şan Hıṭā **‘aṭṭārdur** kim müşk alup Çinden çıkar (Şem'î Divanı, Gazel 63, Mısra 2). [‘aṭṭārdur, -ı, -dur]

‘aṭṭār-ı şabā: Sabah rüzgarının güzel kokusu.

Nāfehā-yi gönçe rā bugşūd **‘aṭṭār-ı şabā**

Külbe-i bāzār-i gülşen pür zi bûy-i ‘anberin (Şem'î Divanı, Kaside 13, Mısra 19). [‘aṭṭār-ı şabā,]

āvāre: Boş gezen, ötede beride dolaşan. II Aşık.

Güşe-i meyḥānelerde cām-ı la‘lün şevkına

Bāde-i ḥamrāya düşmişdür niçe **āvāreler** (Şem'î Divanı, Gazel 56, Mısra 12). [āvāreler, -ler]

Cāma düşdi gördiler meygün lebin **āvāreler**

Gün gibi şeydāsı olmuşdur anūñ meh-pāreler (Şem'î Divanı, Murabba 2, Mısra 13). [āvāreler, -ler]

āvāre it-: Başboş bırakmak, işinden alıkoymak.

Āvāre itdi kendü gibi küy-i yārde

Başdan çıkardı yaşūmi āhüm hevāyile (Şem'î Divanı, Gazel 166, Mısra 3). [āvāre itdi, -di]

āvāz: Ses, sada.

Yüregüm ağzuma gelür işidüp gönçe lebi

Söylese nāz ile bülbul gibi **āvāzı** güzel (Şem'î Divanı, Gazel 109, Mısra 10). [āvāzı, -ı]

Göñül şahbâzını şaldum yine bir kebk-i ra'nâya
Cihânı çutsa n'ola ta'bl-bâz-ı sînem **âvâzı** (Şem'î Divanı, Gazel 173, Mısra 4). [âvâzı, -ı]

âvâz vir-: Ses vermek, seslenmek.

Ben âh itsem **virür** sînemden **âvâz**
Ney-i tîrûn olupdur baña dem-sâz (Şem'î Divanı, Gazel 76, Mısra 1). [âvâz virür, -ür]

âvâze: Ses, sada.

Nev-behâr oldu gelûn 'ayş idelüm güller ile
Şalalum 'âleme **âvâzeyi** bülbüller ile (Şem'î Divanı, Gazel 146, Mısra 2). [âvâzeyi, -y, -i]

ay: Ay, kamer.

İzin tozına şalsa zülfûn hümâsı sâye
Her zerre ta'n ideydi gün gibi gökde **aye** (Şem'î Divanı, Beyit 2, Mısra 2). [aye, -e]

Nice teşbîh ideyin gün yüzünü **aye** Hasen
Ya kaçûn ğarresini ğurre-i ğarrâye Hasen (Şem'î Divanı, Gazel 129, Mısra 1). [aye, -e]

Yüzün âb içre gördi didi Şem'î
Yire indirmiş **ayı** gör bu cādū (Şem'î Divanı, Gazel 141, Mısra 18). [ayı, -ı]

Sütünü Sidre vü **ay** ü güneşdür şemseler yir yir
Melek-sîmâ güzellerle olupdur âsümân hayme (Şem'î Divanı, Gazel 150, Mısra 3). [ay,]

Reftâre başla nâz ile sihre eyle ey nigâr
Yüz sürmege ayağuna tâ gökden **ay** ine (Şem'î Divanı, Gazel 160, Mısra 4). [ay,]

Her kanğı hâke şalsa zülfûn hümâsı sâye
Her zerresi virür fer' gün gibi gökde **aye** (Şem'î Divanı, Gazel 163, Mısra 2). [aye, -e]

Dür-feşân olup kamer hürşid olur zer-nişân
Ay ü gün ta'zîm idüp itdi felekler râġbeti (Şem'î Divanı, Kaside 6, Mısra 60). [ay,]

ay ü güneş: Ay ve güneş.

Yumağa la'lûn için çeşme-i hayvânden elüm
Yaraşur **ay ü güneş** olsa gümüşden legenüm (Şem'î Divanı, Gazel 116, Mısra 14). [ay ü güneş,]

Cân senûn gibi güzelûn hüsni ayine
Lâyık budur ki **ay ü güneş** ola âyene (Şem'î Divanı, Gazel 160, Mısra 2). [ay ü güneş,]

Görinen **ay ü güneş** şanma felek mihrûn ile
İki taş aldı döğer gögsini dîvâne-mişâl (Şem'î Divanı, Kaside 8, Mısra 67). [ay ü güneş,]

Çerhe girmiş gün gibi çözmiş saçın meh-pâreler
Def tutar **ay ü güneş** hüriler eyler şoġbeti (Şem'î Divanı, Kaside 6, Mısra 48). [ay ü güneş,]

İtdi gül pâdişehi taht-ı zebercedde karar
Câmleridir ki döner **ay ü güneş** bezminde (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 44). [ay ü güneş,]

ayağ: Ayak.

Ayağın toprağını cānā göreliden gözlerüm

Hak bilür dünyā gibi çıkdı gözümünden tütüyā (Şem'î Divanı, Gazel 6, Mısra 9). [ayağın, -uñ]

Ayağı toprağına kul olsa Şem'î tañ degül

Her kişi kendü vücudı mülkinüñ sultānidur (Şem'î Divanı, Gazel 44, Mısra 9). [ayağı, -ı]

H'āb-ı gafletden başuñ kaldur gözüñ aç bir nefes

Ayağın ucında miskîn çeşme-i hayvān akar (Şem'î Divanı, Gazel 62, Mısra 4). [ayağın, -uñ]

Tütüyā minnetini çekmez idük iki gözüm

Ayağın toprağını bir dağı görse gözümüz (Şem'î Divanı, Gazel 70, Mısra 10). [ayağın, -uñ]

Akıdur halkı **ayağına** yaşım gibi revān

Gülşen-i şivede bir serv-i ser-efrāzı güzel (Şem'î Divanı, Gazel 109, Mısra 3). [ayağına, -ı, -n, -a]

Reftāre başla nāz ile sihr eyle ey nigār

Yüz sürmege **ayağına** tā gökden ay ine (Şem'î Divanı, Gazel 160, Mısra 4). [ayağına, -uñ, -a]

Şol kadar nüş eylemiş dilber şerāb-ı nāzı kim

Şivesinden tırılmaz bir dem **ayağı** üstine (Şem'î Divanı, Gazel 170, Mısra 4). [ayağı, -ı]

Sım ü zer saçsun **ayağına** gül-i nesrîn gibi

Gülşen-i hüsnüñ seven bir serv-i sim-endāmını (Şem'î Divanı, Gazel 178, Mısra 5). [ayağına, -ı, -n, -a]

Āb-ı tığiyle karup yirlere düşmen kanını

Gāziler atları **ayağına** yakdı hınnā (Şem'î Divanı, Kaside 2, Mısra 42). [ayağına, -ı, -n, -a]

Serverā rāh-i gazāda **ayağın** öpmek için

N'ola ger kāmetini nüh felek eylerse dü-tā (Şem'î Divanı, Kaside 2, Mısra 57). [ayağın, -uñ]

Nergesin tāc-ı zerin itdi muraşşā' şebnem

Ŧakdı serv **ayağına** āb-ı gümüşden halhal (Şem'î Divanı, Kaside 8, Mısra 10). [ayağına, -ı, -n, -a]

Bir sim-ten elüñ öper altun **ayağı** ile

Bir āfitāb kāse-i sim ile zer taşur (Şem'î Divanı, Kit'a 1, Mısra 3). [ayağı,]

ayağına üzre tır-: Ayakta durmak.

Ayağına üzre tırur bezmünde şem'üñ

Yanar odlar başında hıdmeti var (Şem'î Divanı, Gazel 47, Mısra 3). [ayağına üzre tırur, -ur]

Kullarıdır ki **ayağına üzre tırur** serv ü çenār

Gül gibi göñlin açarsa demidür gülşende (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 45). [ayağına üzre tırur, -ur]

ayağına baş ko-: Ayağına kapanmak; alçalırcasına yalvarmak.

Baş komayınca ayağına devr-i zemānede

Şem' ü şürāhî olmadı meclisde ser-firāz (Şem'î Divanı, Gazel 72, Mısra 15). [ayağına baş komayınca, -ma, -y, -ınca-y, -ınca]

ayağı götür-: Koşmak, çekilip gitmek, ayağını çekmek.

Maḥabbet meclisinde mest olanlar

Bir el öndin **götürmüşler ayağı** (Şem'î Divanı, Gazel 175, Mısra 8). [ayağı götürmüşler, -miş, -ler]

Bezm-i keşretten **ayağı götürüp** vahdet için

‘Azm-i ḥalvet idelüm şem‘-i şebistânler ile (Şem'î Divanı, Gazel 151, Mısra 11). [ayağı götürüp, -üp]

ayağı toprağı: (Sevgilinin) ayağının toprağı.

Şeh-i encüm-ḥaşem Sulṭân Süleymân-ı zemân ol kim

Ki itmiş Ḥaḳ **ayağı toprağın** nûr-ı başiretten (Şem'î Divanı, Kaside 3, Mısra 24). [ayağı toprağın,]

Virmegil dünyâye yârûñ **ayağı toprağını**

Ey göñül iki cihânde yiter ol dirlik saña (Şem'î Divanı, Gazel 8, Mısra 11). [ayağı toprağını, -n, -ı]

ayağın çek-: Sık sık gittiği bir yere artık uğramaz olmak, ilgiyi kesmek.

Ayağın dâmenine **çekdi** oturdu kühsâr

Perçem-i nîzeñ olursa yaraşur müy-ı ‘adû (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 61). [ayağın çekdi, -di]

ayağın öp-: Saygı, hürmet, sevgi göstermek amacıyla bir kimsenin önünde eğilmek, ayaklarından öpmek.

Ayağın öpmege cânler virürdi sâkiyâ Cemler

Şerâb-ı ‘ışkuñ ile başa çıkmış bir gedâ olsa (Şem'î Divanı, Gazel 142, Mısra 9). [ayağın öpmege, -me, -ge]

ayağına var- Alçak gönüllülük ederek veya saygı göstererek birinin yanına varmak.

Her perî-rû **varur ayağına** teşhîr olup

Götürür başda meger mühr-i Süleymân gonce (Şem'î Divanı, Gazel 159, Mısra 3). [ayağına varur, -ur]

ayağıñ tozu: (Sevgilinin) ayağının toprağı.

Kişi bir kılca ‘ömrün yeg görürken iki ‘âlemde

Ayağıñ tozına cânler virür terk itmege cânın (Şem'î Divanı, Gazel 134, Mısra 6). [ayağıñ tozına, -n, -a]

Secde itse mihr ü meh n'ola **ayağıñ tozına**

Mısr-ı ḥüsnüñ Yûsuf-ı Ken‘ânısın Yûsufcuğum (Şem'î Divanı, Gazel 120, Mısra 7). [ayağıñ tozına, -n, -a]

Ayağıñ tozına ser-keşlik itme

Olur çün ḥâke mâyl gül budâğı (Şem'î Divanı, Gazel 175, Mısra 5). [ayağıñ tozına, -n, -a]

ayağıña gel-: Huzuruna çıkmak, yanına gelmek.

Baş kor **gelür ayağıña** gün gibi kelleler

Bezmünde nice mâh-i melâḥet şeker taşur (Şem'î Divanı, Kıt'a 1, Mısra 5). [ayağıña gelür, -ür]

ayak baş-: Gelmek, uğramak. II Azmetmek, ısrar etmek, üstelemek, ayak diremek.

Pehlevânler başmağa kimdür bu gün hengâme-gir

Görelüm gel sâkiyâ baş ko **ayak** meydâne **baş** (Şem'î Divanı, Gazel 86, Mısra 4). [ayak baş,]

ayakda kal-: İşi ilerletmeyip yarıda bırakmak.

Ƙaldı ayakda şafâ ƙandili yandırmaq gerek

Bu maħabbet şem'ini başdan uyandırmaq gerek (Şem'î Divanı, Murabba 1, Mısra 21). [ayakda ƙaldı, -dı]

Ƙaldum ayakda baħt-ı siyāhüm gibi dirîğ

Kim çıƙdı başa ben çıƙam ol bî-vefâyile (Şem'î Divanı, Gazel 166, Mısra 5). [ayakda ƙaldum, -du, -m]

Cām-ı mihrün nüş iden **ƙalmaz ayakda** serverā

Kim olur her ƙişinün kendü elinde ħürmeti (Şem'î Divanı, Kaside 6, Mısra 73). [ayakda ƙalmaz, -maz]

ayakdaş ol-: Yol arkadaşı, yoldaş olmak.

Āh-i Şebdiz gibi kimse **ayakdaş olmaz**

‘İşk yolında semendine mey-i Gülgünün (Şem'î Divanı, Gazel 99, Mısra 3). [ayakdaş olmaz, -ı, -maz]

Başa varmazdı işüm bāde **ayakdaş olmasa**

Menzili ƙaţ‘ eylemezdim ‘İşk yoldaş olmasa (Şem'î Divanı, Gazel 167, Mısra 1). [ayakdaş olmasa, -ma, -sa]

a‘yān-ı çemen: Yeşilliğin gözü. II İleri gelenler.

Sāye-i serv-i revāne idicek āb güzār

Ĥ‘āb-ı ğafletden uyansa n’ola **a‘yān-ı çemen** (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 10). [a‘yān-ı çemen,]

a‘yān-ı felek: Feleğin gözü.

Çekelden gözlerine tütüyāyı ĥāk-i pāyinden

Nāzer kesb itdi **a‘yān-ı felek** erkān-ı devletden (Şem'î Divanı, Kaside 3, Mısra 30). [a‘yān-ı felek,]

‘ayār: Altının, gümüşün ve başka kıymetli mâdenlerin ƙarışma derecesi. II Kıymet, değer.

Ĥālîş olduƙ zer gibi seng-i cefāden vaz gel

Çün ‘**ayārı** şāf ola şarrāfe ‘ayb olur meħek (Şem'î Divanı, Gazel 105, Mısra 8). [‘ayārı, -ı]

āyāt-ı rahmet: Rahmet ayetleri.

Ĥaţ-ı reyħān ile naƙş-i zemīn levħi muşavverdür

Çemenler şaħn-ı cāmī‘dür yine **āyāt-ı rahmetle** (Şem'î Divanı, Kaside 10, Mısra 8). [āyāt-ı rahmetle, -le]

ayāz: Gazneli Mahmud'un kölesi ve yardımcısının adı.

Boynı bağlu ƙul ider sulţānleri āzād iken

‘İşk işin fehmi eyleñüz Maħmūd ile **Ayāzden** (Şem'î Divanı, Gazel 126, Mısra 4). [ayāzden, -den]

‘ayb: Utanılacak şey, kusur, hata.

Meşreb-i ehl-i şafāde ‘**aybdür** kaçmak hemīn

Ney gibi hem-dem olıcaƙ mey gibi dem-sāzden (Şem'î Divanı, Gazel 126, Mısra 5). [‘aybdür, -dür]

‘ayb eyle-: Ƙınamak, ayıplamak.

Yana yana hālūmi ‘arz itdügüm **‘ayb eyleme**

Şem‘iyem cānā benüm yanmak gelüpdür şānūme (Şem‘î Divanı, Gazel 154, Mısra 11). [‘ayb eyleme, -me]

Lāle-veş bağrüm yakup kan ağlasam **‘ayb eylemeñ**

Bî-vefādūr dōstlar dünyā gibi yārüm benüm (Şem‘î Divanı, Gazel 119, Mısra 7). [‘ayb eylemeñ, -meñ]

‘ayb it-: Yakışık almayacak şekilde davranmak.

Būse cerr itse lebüñden Şem‘iyi **‘ayb itme** kim

Suhte mezmüm olur ‘ālemdē cerrār olmasa (Şem‘î Divanı, Gazel 149, Mısra 9). [‘ayb itme, -me]

‘ayb ol-: Yakışık almamak, kusur sayılmak.

Hālīş olduğ zer gibi seng-i cefāden vaz gel

Çün ‘ayārī şāf ola şarrāfe **‘ayb olur** mehek (Şem‘î Divanı, Gazel 105, Mısra 8). [‘ayb olur, -ur]

Mikrāz-ı ‘ışka Şem‘î boyun vir nizā‘ı ko

‘Ayb olur ehl-i diller areesinde ‘arbede (Şem‘î Divanı, Gazel 147, Mısra 12). [‘ayb olur, -ur]

āyene: Ayna.

Pāk eyle Şem‘î **āyeneñi** cām-ı ‘ışk ile

Yüz göstere ola ki saña şahid-i şalāh (Şem‘î Divanı, Gazel 27, Mısra 9). [āyeneñi, -ñ, -i]

Nāzüklüğün görüñ ki muķābil olur diyü

Bir şüret ile **āyeneye** ol şanem girür (Şem‘î Divanı, Gazel 52, Mısra 10). [āyeneye, -y, -e]

Şem‘iyā ol şanemüñ gün yüzünüñ **āyenesi**

Nār-ı Mūsā gibi par par yanar oldukça tırāş (Şem‘î Divanı, Gazel 82, Mısra 13). [āyenesi, -si]

Cānā senüñ gibi güzelüñ hūsni ayine

Lāyık budur ki ay ü güneş ola **āyene** (Şem‘î Divanı, Gazel 160, Mısra 2). [āyene,]

Devr-i ‘adlindē aşarlarsa n’ola **āyeneyi**

Yüz virüp olduğüçün her kişiye çihre-nümā (Şem‘î Divanı, Kaside 2, Mısra 67). [āyeneyi, -y, -i]

Göñlümün **āyenesinde** eger olmasa ğubār

Bir yaña āhüm odı bir yaña seyl-i eşküm (Şem‘î Divanı, Kaside 7, Mısra 85). [āyenesinde, -si, -n, -de]

Görinür ‘aks-i felek āyene-i āb içre

Nitekim **āyene** içre görünür noķta-i hāl (Şem‘î Divanı, Kaside 8, Mısra 14). [āyene,]

āyene-i āb: Su aynası, suyun parlak ve berrak yüzeyi.

Görinür ‘aks-i felek **āyene-i āb** içre

Nitekim āyene içre görünür noķta-i hāl (Şem‘î Divanı, Kaside 8, Mısra 13). [āyene-i āb,]

āyene-vār: Ayna gibi.

‘Aks-i ħurşid-i cihân-tâb ile şu **âyene-vâr**

Şeh-i nevrûz gelür leşker-i ezhârî çeküp (Şem’î Divanı, Kaside 7, Mısra 39). [âyene-vâr,]

âyet: Kur’ân-ı Kerim’deki sureleri meydana getiren kelime veya cümlelerden her biri.

Gün yüzünü **âyetin** ve’ş-şems okurlar Ahmedüñ

Muştafânüñ zülfidür ve’l-leyl ü alnı ve’d-đuhâ (Şem’î Divanı, Gazel 5, Mısra 3). [âyetin, -i, -n]

Geldi ħatıñ **âyet-i ħüsnüñi** tağyir eyledi

Âyeti tağyir iden kâfir olur dinden çıkar (Şem’î Divanı, Gazel 63, Mısra 6). [âyeti, -i]

İdüp lutf **âyetin** ma’nide tefsir

Sözi ħatm eyledüm vallâhü a’lem (Şem’î Divanı, Kaside 5, Mısra 43). [âyetin, -i, -n]

Yazar lutf **âyetin** levh-i çemende kâtib-i kudret

Ki nesh eyler le’âfetde ħaṭ-ı Yâkût u Reyĥânı (Şem’î Divanı, Kaside 15, Mısra 7). [âyetin, -i, -n]

âyet-i fe’nzur: Fe’nzur ayeti. II "Allah'ın rahmetinin eserlerine bak; yerleri kuruduktan sonra nasıl diriltiyor?" (Rûm, 30/50) ayetinden iktibastır.

Zebân-ı ĥâl ile bülbül okurdu **âyet-i fe’nzur**

Yine âşâr-ı rahmetden belürdi fazl-ı Yezdânî (Şem’î Divanı, Kaside 15, Mısra 11). [âyet-i fe’nzur,]

âyet-i fetĥan mübîn: Apaçık bir fetih ayeti.

Şöyle açdün tiğ-i himmetle ‘adâlet mülkini

Güyyâ şânüñde indi **âyet-i fetĥan mübîn** (Şem’î Divanı, Kaside 14, Mısra 74). [âyet-i fetĥan mübîn,]

âyet-i ĥüsn: (Sevgilinin) güzelliğinin ayeti.

Âyet-i ĥüsnüñ gibi rüşen delilüm var iken

Şem’iyem kimdür iden yanümde bürĥân ile baĥs (Şem’î Divanı, Gazel 19, Mısra 13). [âyet-i ĥüsnüñ, -üñ]

Geldi ħatıñ **âyet-i ĥüsnüñi** tağyir eyledi

Âyeti tağyir iden kâfir olur dinden çıkar (Şem’î Divanı, Gazel 63, Mısra 5). [âyet-i ĥüsnüñi, -üñ, -i]

âyet-i ve’n-nûr: Nur ayeti; Kur’an’ın 24.suresinin 35. ayetidir.

Okır Şem’î giceler şubĥe dek şevĥ-ı cemâlünle

Dilinde **âyet-i ve’n-nûr** ezberdür Ĥasen Bâlî (Şem’î Divanı, Gazel 187, Mısra 10). [âyet-i ve’n-nûr,]

âyetü’l-ĥaĥ: Hakkın ayeti, izi, alameti, eseri.

Yine gül Ahmedine **âyetü’l-ĥaĥ** eyleyüp nâzil

Per-i ĥoşın açup süsen ĥümâyün itdi bostânı (Şem’î Divanı, Kaside 15, Mısra 3). [âyetü’l-ĥaĥ,]

âyine: Ayna.

Cânâ senüñ gibi güzelün ĥüsnî **âyine**

Lâyık budur ki ay ü güneş ola âylene (Şem’î Divanı, Gazel 160, Mısra 1). [âyine,]

Felek **âyînesinden** gösterürler nice biñ şüret
Ne bilsün zâhid-i hod-bîn nedür ‘âşıklerüñ hâli (Şem’î Divanı, Gazel 174, Mısra 7). [âyînesinden, -si, -n, -den]

Vücüdüm zerreden halkuñ gözine dañi kemterdür
Açılmaz jeng-i gamden göñlümün **âyînesi** bir dem (Şem’î Divanı, Kaside 1, Mısra 76). [âyînesi, -si]

Göñül **âyînesi** jeng-i küdüretten mükedderdür
Saña hüsni-dü‘â itmek gül-i bustân-ı ma‘nîdür (Şem’î Divanı, Kaside 10, Mısra 57). [âyînesi, -si]

âyîne: Ayna. (Gönül başlamında).
Mâni‘ olursa gün yüzine Şem‘iyâ raķib
Ölsün belâ vü derd ile varmasın **âyîne** (Şem’î Divanı, Gazel 160, Mısra 12). [âyîne,]

âyîne-i eflâke düş-: Gökler alemine düşmek.
Der-haķķ-ı Piri Paşa
Yine **âyîne-i eflâke düşüp** ‘aks-i behâr (Şem’î Divanı, Kaside 7, Mısra 2). [âyîne-i eflâke düşüp, -e-üp]

âyîne-i gîti-nümâ: Dünyayı gösteren ayna. (Büyük İskender’in hocası Aristo tarafından yaptırıldığına inanılan ve cihanı gösteren tılsımlı ayna).
Şerâb-ı luţfüñi nûş eyleyenler câm-ı mihrüñden
İçer **âyîne-i gîti-nümâda** âb-ı hayvânî (Şem’î Divanı, Kaside 15, Mısra 64). [âyîne-i gîti-nümâda, -da]

âyînesin tut-: Aynasını tutmak. II Aynanın yönünü o tarafa çevirmek.
Düd-ı âhümnden **tutupdur** gün yüzün **âyînesin**
Dâmen-i zülfün gubârın şanma haţķ-ı ‘anberîn (Şem’î Divanı, Kaside 14, Mısra 53). [âyînesin tutupdur, -up, -dur]

âyîne-veş: Ayna gibi.
Dime nemdür ‘âşık-ı dil-haste göñli nem kıpar
Kâlbî şâf olan olur **âyîne-veş** nâzûk-mizâc (Şem’î Divanı, Gazel 24, Mısra 12). [âyîne-veş,]

ayır-: Birbirinden uzaklaştırmak, ayrı düşürmek.
Şakınuñ ey döstlar ol gamze-i gammâzden
Kim **ayırımışdur** beni cânüm gibi hem-râzden (Şem’î Divanı, Gazel 126, Mısra 2). [ayırımışdur, -mı, -dur]

Haşteyem yâr benüm derdüme dermânümdür
Hey meded öldüm **ayırmañ** beni dermânümnden (Şem’î Divanı, Gazel 130, Mısra 4). [ayırmañ, -ma, -ñ]

‘ayn: Göz.
N’idelüm kühl-i şifâhânı alup **‘aynümüze**
Gözlerüm nûrî izüñ tozunadur minnetümüz (Şem’î Divanı, Gazel 73, Mısra 13). [‘aynümüze, -ümüz, -e]

‘ayn-ı ‘azâb: Azap gözü.
Şem‘iyâ bezm cemâl-i gülden olursa cüdâ
Nergesün başında tâc-i zer olur **‘ayn-ı ‘azâb** (Şem’î Divanı, Gazel 14, Mısra 14). [‘ayn-ı ‘azâb,]

‘ayn-ı şavāb: Doğruluğun kendisi, doğrulukla birebir aynı olan.

Kaşlerüñ mihrāb idüp zülfüñi tesbîh eylemek

Gözleründen mest olan ‘aşıklara **‘ayn-ı şavāb** (Şem’î Divanı, Gazel 14, Mısra 8). [‘ayn-ı şavāb,]

‘ayn-ı vebāl: Günah doğuracak ve insanı ahiret azabına sürükleyecek olan ağır sorumluluğun ta kendisi.

Cür‘añı şunmak rakīb-i kâfire maḥz-ı günāh

Göz uciyla merḥabā aḡyār ile **‘ayn-ı vebāl** (Şem’î Divanı, Gazel 107, Mısra 8). [‘ayn-ı vebāl,]

‘ayn-i vuşlet: Kavuşmayı andıran, ona benzeyen.

Fürkātünden korkaram yoksa vişālî n’eylerem

Gün yüzüñ görmek efendüm **‘ayn-i vuşletdür** baña (Şem’î Divanı, Gazel 7, Mısra 4). [‘ayn-i vuşletdür, -dür]

‘ayn-ı zarar: Zarar görmüş; ziyanın kendisi.

Ağlamak ile sevdigümi yāre tıyuruñ

Ey dide-i ḡam sen de baña **‘ayn-ı zarersin** (Şem’î Divanı, Gazel 137, Mısra 8). [‘ayn-ı zarersin, -sin]

‘aynüme gel-: Göz önüne gelmek.

Bunca gevherlerle deryā kaṭre **gelmez ‘aynüme**

Bunca dürlere felek çeşm-i cihān-binden çıkar (Şem’î Divanı, Gazel 63, Mısra 11). [‘aynüme gelmez, -mez]

‘aynüme al-: Gözüne almak, bakmak II İtibar etmek, önem vermek.

Yār didārın görüpdür ol şafāden germ olup

Cenneti **‘aynüme almaz** kaplucası Bursanüñ (Şem’î Divanı, Gazel 104, Mısra 6). [‘aynüme almaz, -maz]

ayrıl-: Bir yerden, bir kimseden, bir şeyden uzaklaşmak.

Beni men’ eyleme zāhid yūri cānānūmden

Göz göre **ayrılayın** mı varayın cānūmden (Şem’î Divanı, Gazel 130, Mısra 2). [ayrılayın, -ayın]

Her kim ol cān-ı cihānūñ irişür vuşletine

Ayrılır cān ü cihānden düşicek fürkātine (Şem’î Divanı, Gazel 156, Mısra 2). [ayrılır, -ur]

ayruk: Artık, bundan sonra.

Ser-i küyüñ diyārūmdür işigüñ iti yārūmdür

Ḡaribem döstüm **ayruk** benüm yār ü diyārüm yok (Şem’î Divanı, Gazel 98, Mısra 6). [ayruk,]

‘ayş id-: Yiyip içmek.

Nev-behār oldı gelüñ **‘ayş idelüm** güller ile

Şalalum ‘āleme āvāzeyi bülbüller ile (Şem’î Divanı, Gazel 146, Mısra 1). [‘ayş idelüm, -elüm]

ayüñ on dördi: Ayın on dördü. Dolunay zamanı.

Gün yüzünde Sidre ḡaddüñ üzre zülfüñ ey melek

Bir hümādür kim **ayüñ on dördin** itmiş āşiyān (Şem’î Divanı, Gazel 135, Mısra 10). [ayüñ on dördin, -n]

Ayuñ on dördin gümüş serv üzre taşvîr eylemiş

Gün yüzüñle kâmetüñ Nakķāş-ı şun‘-ı bî-mişāl (Şem‘î Divanı, Gazel 107, Mısra 5). [ayun on dördin, -un]

Güzellük âsümânında melek-simā güzeller çok

Ayuñ on dördüne beñzer gönül bir âfitâb ister (Şem‘î Divanı, Gazel 42, Mısra 8). [ayun on dördüne, -n, -e]

‘ayyâş: İçkiye düşkün olan, çok içki içen, alkolik kimse.

Dü cihân varluğın hâbbeye almaz Şem‘î

Bir gınâ virdi Hüdâ dünyede **‘ayyâşlere** (Şem‘î Divanı, Gazel 155, Mısra 10). [‘ayyâşlere, -ler, -e]

az: Az, az miktarda olan.

İncinme gördüğümce seni eylesem niyâz

Cânâ cefâyı artuğ idersin vefâyı **az** (Şem‘î Divanı, Gazel 72, Mısra 2). [az,]

Çan olursa ğamzesi tığinden ey dil **azdür**

Saňa kim dir varasın mestüñ bıçağı üstine (Şem‘î Divanı, Gazel 170, Mısra 5). [azdür, -dür]

‘azâ: Yas, matem.

Lîkin **‘azâ** vü mihnet ü rencin esâsını

Seng-i belâ vü derd ile itmişdür üstüvâr (Şem‘î Divanı, Kaside 12, Mısra 3). [‘azâ,]

âzâd: Özgür, serbest.

Boynı bağılu kul ider sultânleri **âzâd** iken

‘İşk işin fehmi eyleñüz Maħmûd ile Ayâzden (Şem‘î Divanı, Gazel 126, Mısra 3). [âzâd,]

Çarķ olurduñ yaşuma bir dem kinâre gelmese

Ol boyı serv-i revânüñ ey gönül **âzâdısın** (Şem‘î Divanı, Gazel 128, Mısra 8). [âzâdısın, -ı, -sın]

âzâd it-: Serbest bırakmak, hürriyetini geri vermek.

Bedterin yanmağa ‘ışķ odına şimden Şem‘î

Çevirüp başına pervâneyi **âzâd itsün** (Şem‘î Divanı, Gazel 139, Mısra 10). [âzâd itsün, -sün]

âzâd ol-: Serbest kalmak, hürriyetine kavuşmak.

Ka‘be-i luţfün ħarîmi dâhili buldı necât

Bende vü ħırş u hevâ **âzâd olup** oldı emîn (Şem‘î Divanı, Kaside 14, Mısra 122). [âzâd olup, -up]

âzâde: Hür, serbest.

Dost medħinden ne şādî zemm-i düşmenden ne ğam

Fârîğ ü **âzâdeyem** birdür yanümde medħ ü zemm (Şem‘î Divanı, Gazel 115, Mısra 2). [âzâdeyem, -y, -em]

Ol güneş kim gül yüzi ħâl-i siyehden sâdedür

Serv-şadler içre her dem râstî **âzâdedür** (Şem‘î Divanı, Murabba 2, Mısra 2). [âzâdedür, -dür]

azdan az: Çok az, nadir.

Cihānde varlığını yoğa şalmış
Bulınur gerçi ammā **azdan az** (Şem'î Divanı, Gazel 76, Mısra 8). [azdan az,]

azıt-: Azmak, kaybetmek, yolunu şaşırarak.
Biz şafâ bahrine meyhānede gavvās olduk
Başımız elde ayağ itdük **azıtduk** izümüz (Şem'î Divanı, Gazel 71, Mısra 4). [azıtduk, -duk]

'azm-i gāzā eyle-: Gaza etmeye karar vermek.
Leşker-i ins ü melek cümle hevā-dār olup
Eyledi şah Süleymān-ı zemān **'azm-i gāzā** (Şem'î Divanı, Kaside 2, Mısra 10). ['azm-i gāzā eyledi, -di]

'azm-i ḥalvet: Tenha ve gözlerden uzak olarak oturmak istemek.
Bezm-i kesretten ayağı götürüp vahdet için
'Azm-i ḥalvet idelüm şem'-i şebistānler ile (Şem'î Divanı, Gazel 151, Mısra 12). ['azm-i ḥalvet,]

'azm-i ramīm: Çürümüş kemik. II Yasin suresi 78. ayetine telmih.
Nüş idüp yuḥyi'l-'izāmuñ şerbetin **'azm-i ramīm**
Cām-ı bezm-i rūḥ içer 'isī deminden mā' u tīn (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 23). ['azm-i ramīm,]

'azm-i rezm eyle-: Savaşmaya niyetlenmek, savaşa gitmek.
İdince **'azm-i rezm eyler** hilālî mihre hem-sine
İde çün bezm ider hem-dem hilāle mihr-i raḥşānı (Şem'î Divanı, Kaside 4, Mısra 39). ['azm-i rezm eyler, -r]

'azm-i rezm it-: Savaşmaya niyetlenmek, savaşa gitmek.
İşiği secdegāhı kıble-i Fağfūr ü Kayserdür
Kaçan kim **'azm-i rezm itse** 'ināyet rehber ü yoldaş (Şem'î Divanı, Kaside 1, Mısra 30). ['azm-i rezm itse, -se]

B

bāb: Kapı.
N'ola feth eylerse bu sūr-ı meserret **bābı** kim
Destine virdi felek mihr-i nişān-ı 'izzeti (Şem'î Divanı, Kaside 6, Mısra 11). [bābı, -ı]

bāb-ı iḥsān: İyilik kapısı.
Şehā ol ḥātem-i mülk-i seḥāsın şehir-i 'adlūñde
Serāy-ı luṭfuññ hergiz yapılmaz **bāb-ı iḥsānı** (Şem'î Divanı, Kaside 15, Mısra 58). [bāb-ı iḥsānı, -ı]

bād olıcağ gül ḥāşāke sığınur: Rüzgar olduğunda gül çöplerin arasına sığınır.
Görüp āhüm sığınur ol yüzi gül āgyāre
Nitekim **bād olıcağ gül sığınur ḥāşāke** (Şem'î Divanı, Gazel 165, Mısra 8). [bād olıcağ gül ḥāşāke sığınur,]

bādām: *Badem.*

Şeker **bādām** ile sīb ü enār ü gül-be-şekkerdür

Temāşā eyledüm bāzār-i hūsın ol dil-ārānuñ (Şem'î Divanı, Kaside 1, Mısra 17). [bādām,]

bādām: *Badem. II Bademi andırır göz.*

Gülşen-i bağ-ı cemālün sevdi gönüm bülbüli

Bir lebi gence yüzi gül gözleri **bādāmını** (Şem'î Divanı, Gazel 178, Mısra 10). [bādāmını, -ı, -n, -ı]

bāde: *Şarap.*

Qavl-i 'iside **bāde** oldu helāl

Var lebün nukli gibi nakl-i şahih (Şem'î Divanı, Gazel 26, Mısra 11). [bāde,]

Başa varmazdı işüm **bāde** ayakdaş olmasa

Menzili kaç' eylemezdim 'ışk yoldaş olmasa (Şem'î Divanı, Gazel 167, Mısra 1). [bāde,]

bāde getir-: *Şarap getirmek.*

Eyā sāķi **getür** billāh **bāde**

Uralum kār-bār-ı 'aķlı bāde (Şem'î Divanı, Gazel 157, Mısra 1). [bāde getir,]

bāde ur-: *Şarap içmek.*

Eyā sāķi **getür** billāh **bāde**

Uralum kār-bār-ı 'aķlı **bāde** (Şem'î Divanı, Gazel 157, Mısra 2). [bāde uralum, -alum]

bāde-i hamrā: *Kırmızı şarap.*

Güşe-i meyhānelerde cām-ı la'lün şevķına

Bāde-i hamrāya düşmişdür niçe āvāreler (Şem'î Divanı, Gazel 56, Mısra 12). [bāde-i hamrāya, -ya]

bāde-i mihr ü maḥabbet: *Sevgi ve muhabbet şarabı.*

Sāķiyā dilden götür ḥavfı berü şun cām-ı şāf

Bāde-i mihr ü maḥabbet içmeyen olmaz mu'āf (Şem'î Divanı, Gazel 94, Mısra 2). [bāde-i mihr ü maḥabbet,]

bāde-i şahbā: *Kırmızı şarap.*

Bezm-i gamde hem-dem olmazdı dem-ā-dem sāķiyā

Bāde-i şahbāyile yaşüm qarındaş olmasa (Şem'î Divanı, Gazel 167, Mısra 8). [bāde-i şahbāyile, -y, -ile]

bād-ı āh: *Ah rüzgarı.*

Bād-ı āhüm gökde egmişdür nihāl-i Sidreyi

Bilmezem yā Reb n'içün meyl itmez ol serv-i bülend (Şem'î Divanı, Gazel 33, Mısra 5). [bād-ı āhüm, -üm]

bād-ı ecel: *Ecel rüzgarı.*

Virmedin **bād-ı ecel** 'ömr behārını yile

Varalum gül direlüm şaçları sünbüller ile (Şem'î Divanı, Gazel 146, Mısra 3). [bād-ı ecel,]

bād-ı gurūr: Gurur rüzgarı.

Bahr-i hūn üzre yüzer başları mānend-i ḥabāb

N'eyledi anlere gör **bād-ı gurūr** ile hevā (Şem'î Divanı, Kaside 2, Mısra 54). [bād-ı gurūr,]

bād-ı hevā: Karşılıksız, parasız, meccānen, bedāva. II Arzu ve heves yeli.

Ney gibi bağrın delüp yıllar nālān olmayan

Bezm-i ğamde 'āşıkūñ āhın şanur **bād-ı hevā** (Şem'î Divanı, Gazel 1, Mısra 10). [bād-ı hevā, --ı]

bād-ı kahr: Kahır rüzgarı.

Şehā kadrūñ güninde zerrelerden daḥi kemterdür

Tağılmış **bād-ı kahrūñden** perişān-ḥāl ü ser-gerdān (Şem'î Divanı, Kaside 1, Mısra 50). [bād-ı kahrūñden, -üñ, -den]

bād-ı kudret: Varlık rüzgarı.

Ṭutar devlet nesīmi ḥāk-i pāyin evc-i rif'atde

Nitekim **bād-ı kudret** kadr ile taḥt-ı Süleymāni (Şem'î Divanı, Kaside 4, Mısra 30). [bād-ı kudret,]

bād-ı şabā: Serin ve tatlı esen bahar rüzgarı.

Gice gündüz dimeyüp kaṭ'-ı menāzil itdi

Ṭayy idüp kevn ü mekāni nitekim **bād-ı şabā** (Şem'î Divanı, Kaside 2, Mısra 20). [bād-ı şabā,]

Der-ḥaḳḳ-ı Aḥmed Beg rahmetullāhi 'aleyhi ve'l-ḡufrān

Bir şubḥ-dem ki **bād-ı şabā** yaydı müşk-bār (Şem'î Divanı, Kaside 9, Mısra 2). [bād-ı şabā,]

Bād-ı şabā yilerdi are yirde peyk-vār

Medḥ okudukça şāhid-i gülzāre 'andelib (Şem'î Divanı, Kaside 9, Mısra 9). [bād-ı şabā,]

bād-ı seḥer: Seher rüzgarı.

Ḳaldı gülşende te'addi idimez **bād-ı seḥer**

Açdı gül muşḥafını çünkü yemīn itdi şimāl (Şem'î Divanı, Kaside 8, Mısra 27). [bād-ı seḥer,]

bād-ı şubḥ: Sabah rüzgarı.

Ser-ā-ser şafḥa-i bāḡa ḥaṭ'-ı reyḥān muḥarrerdür

Şüküfe **bād-ı şubḥ** ile direm-riz oldu gülşende (Şem'î Divanı, Kaside 10, Mısra 10). [bād-ı şubḥ,]

bād-pāy-i esb-i maḳşūd: Murat atının çabuk ve hızlı ayakları.

Anüñçün baḥtī şāhına felekde māh efserdür

Bulaydı terbiyet ger **bād-pāy-i esb-i maḳşūdūñ** (Şem'î Divanı, Kaside 10, Mısra 34). [bād-pāy-i esb-i maḳşūdūñ, -üñ]

bāḡ: Bahçe, yeşillik yer. II Dünya.

Ḥalka-i sünbül şaṣuñ bend-i maḥabbetdür baña

Sensüz ey gül Yūsufi zindān olupdur **bāḡlar** (Şem'î Divanı, Gazel 39, Mısra 6). [bāḡlar, -lar]

Serv-i āzādūm koyup seyr-i gülüstān eylesem

Bāğlar zindān olup zencir olur ırmağlar (Şem'î Divanı, Gazel 40, Mısra 6). [bāğlar, -lar]

Şalınmaz bu cihān **bāğında** hergiz

Ne yār āğyārsüz ne gül dikensüz (Şem'î Divanı, Gazel 77, Mısra 3). [bāğında, -ı, -n, -da]

Şalınur sāye-veş üftādeler bir serv-ḳadd ile

Diriğā dehr **bāğında** benüm bir gül-‘izārüm yok (Şem'î Divanı, Gazel 98, Mısra 4). [bāğında, -ı, -n, -da]

Gelüñüz seyr idelüm serv-i ḥırāmānler ile

İdelüm **bāğı** müşerref gül-i ḥandānler ile (Şem'î Divanı, Gazel 151, Mısra 2). [bāğı, -ı]

Kime cān virdi lebūñ tek kimi itdi gūyā

Gerçi bu **bāğa** gelüp gitdi hezārān ḡonce (Şem'î Divanı, Gazel 159, Mısra 12). [bāğa, -a]

Medḥinūñ **bāğında** ṭab‘üm şöyle cevłān itdi kim

Reşk ider ṭāvus-ı ḳudsī ey melek cevłānına (Şem'î Divanı, Gazel 161, Mısra 11). [bāğında, -ı, -n, -da]

Leşkerūñ zinetidür zib ü behār-ı nuşret

Oldı ‘aksiyle felek **bāğı** behişt-i a‘lā (Şem'î Divanı, Kaside 2, Mısra 60). [bāğı, -ı]

Bu rüşendür ki bezm-i gülşen anlarla münevverdür

Nitekim gülşen ü **bāğ** ü behārūñ cūy-bār oldı (Şem'î Divanı, Kaside 10, Mısra 14). [bāğ,]

Şanevber **bāğda** ṭūṭī zülāl-i Ḥızır Kevşerdür

Dem-i ‘isī gibi olmuş nesīm-i şubḥ cān-perver (Şem'î Divanı, Kaside 10, Mısra 3). [bāğda, -da]

Buldı ḥaclet şemse-i gülđen felekde mihr ü meh

Bāğda reşk-i Şüreyyā oldı cem‘-i yāsemīn (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 8). [bāğda, -da]

El ele alup şalınur **bāğda** serv ü çenār

Gülşen-i cennetde şān kim iki ḥūr-ı nāzenīn (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 29). [bāğda, -da]

Cennete döndürdi dünyāyı ser-ā-ser nev-behār

Bāğler Firdevs-i a‘lā gülsitān ḥuld-i berīn (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 4). [bāğler, -ler]

Açıldı ḡonceler **bāğ** oldı ḥurrem

Şabā ‘isī demiyle oldı hem-dem (Şem'î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 57). [bāğ,]

bāğ ü behār: Bahçe ve ilkbahar.

Niçe bir künc-i ḡamde Şem‘iyā beñzūñ ḥazān itmek

Gözūñ aç gül gibi mey iç cihān **bāğ ü behār** olmuş (Şem'î Divanı, Gazel 83, Mısra 14). [bāğ ü behār,]

bāğbān: Bağ bekçisi, bahçıvan.

Ya ḥod cān bezmine dil **bāğbānı** armağan için

Virür bir deste gül Firdevs-i gülzār-i feşāhetden (Şem'î Divanı, Kaside 3, Mısra 19). [bāğbānı, -ı]

bağdād: Bağdat şehri. II Âşığın bedeni.

Ağlasam ey Yūsuf-ı Mısr-ı melāhet gam degül
Kūyüñe **Bağdād** dirler n'ola eşküm olsa Şaṭ (Şem'î Divanı, Gazel 90, Mısra 8). [bağdād,]

bāğ-ı 'adl: Adalet bağı, bahçesi.
Müzeyyen oldı **bāğ-ı 'adli** serv-i istikāmetle
Mu'azzez mīve-i luṭfı mükerrerrem berg-i ihsānı (Şem'î Divanı, Kaside 4, Mısra 19). [bāğ-ı 'adli, -i]

bāğ-ı behişt: Cennet bahçesi.
Se'ādet ol kişinüñ kim senüñ luṭfünē mazherdür
Behār-ı 'ıyd-i luṭfün 'ālemi **bāğ-ı behişt** itdi (Şem'î Divanı, Kaside 1, Mısra 62). [bāğ-ı behişt,]

bāğ-ı belāğat: Güzel ve sanatlı söyleyişler bağı.
Açılır **bāğ-ı belāğatde** feşāhet gülleri
Hürmen-i fazlinde bu devrün 'Uṭarid hūşe-çin (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 107). [bāğ-ı belāğatde, -de]

bāğ-ı cemāl: Güzellik bahçesi. II Sevgilinin yüzü.
Mıhr ü meh **bāğ-ı cemālünde** iki gül-destedür
Bāğ-ı kudret armağanıdır saña ey meh-cebîn (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 91). [bāğ-ı cemālünde, -ün, -de]

bāğ-ı cennet: Cennet bahçesi.
Bāğ-ı cennet nergesi çeşmün yüzündür gülşeni
Açılır gönli gözi kim görse didārün senüñ (Şem'î Divanı, Gazel 101, Mısra 3). [bāğ-ı cennet,]

'Acāyib hāleti vardur gelen gitmez Sitanbulden
Şanasın **bāğ-ı cennetdür** giren çıkmaz Kālataden (Şem'î Divanı, Gazel 123, Mısra 14). [bāğ-ı cennetdür, -dür]

'Arşa-i 'arşa kuruldı haymeler gerdün-mişāl
Ref' olup şan kim felek 'arız itdi **bāğ-ı cenneti** (Şem'î Divanı, Kaside 6, Mısra 18). [bāğ-ı cenneti, -i]

Zeyn eyleyüp reyāhın ile **bāğ-ı cenneti**
Eṭrāf-ı lālezārı ider sebzezār ḥaṭ (Şem'î Divanı, Gazel 89, Mısra 11). [bāğ-ı cenneti, -i]

bāğ-ı cinān: Cennet bahçesi.
Gül-i gülzār-i cennetdür ya ḥod **bāğ-ı cinān** hayme
Kim olmuş aḳ güller ile mu'allak gülsitān hayme (Şem'î Divanı, Gazel 150, Mısra 1). [bāğ-ı cinān,]

bāğ-ı dīn: Din bahçesi.
Her nihāl-i rāst eyler fe'staḳim sırrın beyān
Oldı serv-i istikāmetle müzeyyen **bāğ-ı dīn** (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 90). [bāğ-ı dīn,]

bāğ-ı hüsni: Güzellik bahçesi.
Dehānün gibi bir gonce bulunmaz **bāğ-ı hüsni** içre
Cemālün gibi 'ālemde senüñ bir gül-'izār olmaz (Şem'î Divanı, Gazel 78, Mısra 5). [bāğ-ı hüsni,]

bāğ-ı ‘ināyet: İyilik bahçesi.

Sekiz cennet şafâsın kesb iderdük iki ‘âlemde

Eger bir berg-i sebz olsa bize **bāğ-ı ‘ināyetden** (Şem’î Divanı, Kaside 3, Mısra 50). [bāğ-ı ‘ināyetden, -den]

bāğ-ı ‘ışk: Aşk bahçesi.

Bāğ-ı ‘ışkuñda gönül mürğü uçup şāh-be-şāh

Şulu şeftālūye meyl itse olur mı güstāh (Şem’î Divanı, Gazel 29, Mısra 1). [bāğ-ı ‘ışkuñda, -uñ, -da]

bāğ-ı kudret: Kuvvet, güç bahçesi.

Mihr ü meh bāğ-ı cemālūñde iki gül-destedür

Bāğ-ı kudret armağanıdır saña ey meh-cebîn (Şem’î Divanı, Kaside 14, Mısra 92). [bāğ-ı kudret,]

bāğ-ı lutf: İyilik bahçesi.

Yol bulur leşker-i ğam nüh felek olursa hışār

Bāğ-ı lutfūñde olan gülşen-i hulkūñ gūlinūñ (Şem’î Divanı, Kaside 7, Mısra 82). [bāğ-ı lutfūñde, -üñ, -de]

bāğ-ı ruh-ı yār: Sevgilinin yanağının bahçesi.

Haṭṭ-ı Reyhānī yazar gül gibi gönülūñ açılır

Olmaya **bāğ-ı ruh-ı yār** gibi yazı güzel (Şem’î Divanı, Gazel 109, Mısra 12). [bāğ-ı ruh-ı yār,]

bāğ-ı ruh: Yanak bahçesi.

Bāğ-ı ruhūñde olmuş eyā serv-i lāle-ḥad

Gül deste deste sūnbül-i müşğîn demed demed (Şem’î Divanı, Gazel 34, Mısra 1). [bāğ-ı ruhūñde, -üñ, -de]

bāğ-ı se‘ādet: Mutluluk bahçesi.

Bir ola zātūñ ile şeş cihet ü heft ü çehār

Olasın devlet ile **bāğ-ı se‘ādetde** muķīm (Şem’î Divanı, Kaside 7, Mısra 108). [bāğ-ı se‘ādetde, -de]

bağır: Yürek, kalp, gönül.

‘Āşıkuñ kan yutduğın gördi şūrāhī acıyup

Sāğeriñ **bağırında** başlar çıkdı mānend-i ḥabāb (Şem’î Divanı, Gazel 14, Mısra 12). [bağırında, -ı, -n, -da]

Ne ḥūnīdür gözüñ sākī ki **bağrümde** kebāb ister

Döküp nā-ḥaḳ yire kanüm gözüm yaşın şerāb ister (Şem’î Divanı, Gazel 42, Mısra 1). [bağrümde, -üm, -den]

Çıkmadı peykānleriñ bu sīne-i mecrūḥdan

Tirūñ ucından benüm **bağrümde** her dem baş çıkar (Şem’î Divanı, Gazel 51, Mısra 4). [bağrümde, -üm, -de]

Kan ṭolmayınca **bağrı** kişinūñ kadeḥ gibi

Lāyık olur mı cām-ı lebūñ merḥabāsına (Şem’î Divanı, Gazel 144, Mısra 5). [bağrı, -ı]

Gök batmış idi göklere dūd-ı siyāh ile

Nār-ı ḥasedde **bağrı** ḥasūdūñ kebāb idi (Şem’î Divanı, Gazel 181, Mısra 10). [bağrı, -ı]

Yanupdur lāle gibi cān ü dil nār-ı mezelletde

Ȧolıdur ğonce-veş kan ile **baġrüm** hār-ı miħnetden (şem'î Divanı, Kaside 3, Mısra 54). [baġrüm, -üm]

Hasret-i la'lüñle çıkdı lālenüñ **baġrında** baş

Deldi baġrın dūr gibi lü'lü' diřüñçün yāsemīn (řem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 45). [baġrında, -ı, -n, -da]

baġıřla-: Vermek, ihsan etmek.

Hasete eyler gözleri řiħħat **baġıřlar** lebleri

‘Aşık-ı dil-hastenüñ hem derdi hem dermānidur (şem'î Divanı, Gazel 43, Mısra 9). [baġıřlar, -r]

baġla-: (İp) baġlamak, sarmak.

Bu řab'üm naħl-bendi **baġladı** bir naħl-i mevzūnı

Kim anüñ gülleridūr ġülřen-i bāġ-ı belāġatden (řem'î Divanı, Kaside 3, Mısra 15). [baġladı, -dı]

baġla-: Etkilemek, dize getirmek, hükmü altına almak.

Yařüñi men' idimez şem'î vücüdüñ fikri

Bir avuç ġāk yolın **baġlaymaz** Ceyhünüñ (şem'î Divanı, Gazel 100, Mısra 14). [baġlaymaz, -y, -ımaz]

baġla-: Baġlamak, sarmak.

Ey perī mecnūn olurdu 'ıřık ile řeydā olup

Göñlümüñ divānesin zencir-i zülfüñ **baġlar** (şem'î Divanı, Gazel 40, Mısra 10). [baġlar, -r]

baġlan: Baġlanmak, tutulmak. II Göñül baġlamak.

Baġlandı yolları yine göñlüm ġüřādınüñ

İrgürmedi murādına nerrād-ı rüzġār (şem'î Divanı, Gazel 49, Mısra 3). [baġlandı, -dı]

baġlu: Baġlı, baġlanmış durumda.

Boynı **baġlu** kul ider sultānleri āzād iken

‘ışık işin fehmi eyleñüz Maħmūd ile Ayāzden (řem'î Divanı, Gazel 126, Mısra 3). [baġlu,]

baġrı baş olma-: Göġsü yara içinde olmak, dertten, kederden her yeri yara olmak.

Ėande hem-demlük iderdi ‘aşık-ı dil-hasteye

Sāġerüñ pür-hün olup **baġrı** eger **baş olmasa** (şem'î Divanı, Gazel 167, Mısra 6). [baġrı baş olmasa, -ma, -sa]

Zaħm-i tırüñ yimeyen sīnesi pür-derd olmaz

Baġrı baş olmayanuñ gözleri olmaz řolu yaş (şem'î Divanı, Gazel 82, Mısra 10). [baġrı baş olmayanuñ, -ı-ma, -ya, -nuñ]

baġrı kan ol-: Çok ıztırap çekmek, yüreġi parça parça olmak.

İçegör bezm-i miħnetde maħabbet cāmını şem'î

Hasūdüñ **baġrı kan olsun** ‘adü içsün ciger kanın (řem'î Divanı, Gazel 134, Mısra 14). [baġrı kan olsun, -sun]

Açılsa ġülse řañ mıdur nesim-i řubħ ile ġonce

Bulınca **kan olur baġrı** kişi bir yār-i hem-rāzı (şem'î Divanı, Gazel 173, Mısra 6). [baġrı kan olur, -ur]

bağrı karar-: Bağrı kararmak. II Üzülmek.

Yüzün ele al hâme gibi gönülümün ey dost

Düşmenlerünün nâme gibi **bağrı kararısın** (Şem'î Divanı, Gazel 137, Mısra 6). [bağrı kararısın, -sın]

bağrı taşdan: Taş bağırlı, taş kalpli, acımasız, merhametsiz.

İncinürmüş işidüp feryādümü bülbül gibi

Bağrı taşdandur velikin gül gibi nâzûk-mizâc (Şem'î Divanı, Gazel 24, Mısra 6). [bağrı taşdandur, -dan, -dur-ı]

bağrın del-: Çok dokunmak, içine işlemek, bir şeyden dolayı üzülmek. II Birine büyük bir dert vermek, çok sıkıntı çektirmek.

Hasret-i la'lûnle çıkdı lâlenün bağrında baş

Deldi bağrın dür gibi lû'lû' dişüñçün yâsemîn (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 46). [bağrın deldi, -di]

Ney gibi **bağrın delüp** yıllar nâlân olmayan

Bezm-i gamde 'âşıkun âhın şanur bād-ı hevâ (Şem'î Divanı, Gazel 1, Mısra 9). [bağrın delüp, -üp]

bağrın yak-: Çok kahır görmek, dertlenmek, gamlanmak.

Hasret-i Şîrîn ile Ferhâd bir âh itdi kim

Yakdı bağrın lâleler göğsin geçürdi tağlar (Şem'î Divanı, Gazel 40, Mısra 8). [bağrın yakdı, -dı]

bağrına baş-: Göğsü üzerine yaslanıp sevmek, kucaklamak.

Şem'iyâ tirini ol şûh-ı kemân-ebrünün

Dil öpüp **bağrına başdı** nitekim rûh-ı revân (Şem'î Divanı, Gazel 136, Mısra 14). [bağrına başdı, -dı]

bağrına taş baş-: Dardını kimseye açmaksızın her türlü acıya katlanmak.

Görinen mâh ile mihr ahlama cevri-yâre

Şabr idüp bencileyin **başdı** felek **bağrına taş** (Şem'î Divanı, Gazel 82, Mısra 12). [bağrına taş başdı, -dı]

bağrüm delin-: Acısını içine işlemek, derinden yaralamak.

Delinsün ney gibi **bağrüm** habîbüm

Açarsam sırr-ı 'ışkuñdan eger râz (Şem'î Divanı, Gazel 76, Mısra 3). [bağrüm delinsün, -sün]

bağrüm del-: İçine işlemek, ızdırıp vermek, çok müteessir etmek.

Ney gibi **bağrüm delüp** inletme her dem ey felek

Çün bilürsin yirde kalmaz âh ü efgânüm benüm (Şem'î Divanı, Gazel 114, Mısra 9). [bağrüm delüp, -üp]

bağrüm kebâb it-: Çok acı çekmek, derinden üzüntü duymak, bağrı yanmak.

Niçe niçe içmişem mey yirine hûn-ı ciger

Döne döne **itmişem** gam nârine **bağrüm kebâb** (Şem'î Divanı, Gazel 14, Mısra 10). [bağrüm kebâb itmişem, -miş, -em]

bağrüm yak-: Çok kahır görmek, dertlenmek, gamlanmak.

Lâle-veş **bağrüm yakup** kan ağlasam 'ayb eylemeñ

Bî-vefâdur döstlar dünyâ gibi yârüm benüm (Şem'î Divanı, Gazel 119, Mısra 7). [bağrüm yakup, -up]

bağrumı kan eyle-: Çok ızdırap çektirmek.

Anı kim eylemeye mihr-i 'ināyet bîdār

Ğonce-veş **bağrumı kan eyledi** gülzār-i cihān (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 102). [bağrumı kan eyledi, -di]

bağrümüze baş-: Sevgiyle kucaklamak, sarılmak. II Himāye etmek, korumak, benimsemek.

Yāri ok gibi **başup bağrümüze** ağyārūñ

Bükelüm kâmetini reşk ile ya eyleyelüm (Şem'î Divanı, Gazel 117, Mısra 11). [bağrümüze başup, -up]

bağrūñ del-: Çok dokunmak, içine işlemek, bir şeyden dolayı üzülmek. II Birine büyük bir dert vermek, çok sıkıntı çektirmek.

Def gibi göğsūñ döğüp **bağrūñ delersin** ney gibi

Şem'iyā göynüklerūñ her dem cigarler dāğlar (Şem'î Divanı, Gazel 39, Mısra 13). [bağrūñ delersin, -er, -sin]

bağrūñ taş ol-: Zalim ve merhametsiz olmak, katı yürekli olmak.

Āhūm ile yile virmezdim felek gam-ḥānesin

Ey büt-i simin-beden **bağrūñ** eger **taş olmasa** (Şem'î Divanı, Gazel 167, Mısra 4). [bağrūñ taş olmasa, -ma, -sa]

bahāne ol-: Bahane olmak, sebep olmak.

Ḳaddūñ kıyāmın añdı gönül eyledi sūcūd

Oldı bahāne arada ey serv-ḳad nemāz (Şem'î Divanı, Gazel 72, Mısra 14). [bahāne oldı, -dı]

bahr: Deniz, deryā.

Ġarḳa virmezdi gözüm **bahri** tenüm zevrakını

Rūzgār ile benüm 'ömrüm eger olsa kinār (Şem'î Divanı, Gazel 57, Mısra 7). [bahri, -i]

Biz şafā **bahrine** meyḥānede ğavvās olduk

Başımız elde ayağ itdük azıtdük izümüz (Şem'î Divanı, Gazel 71, Mısra 3). [bahrine, -i, -n, -e]

Maḥv olur yaşıñı Şem'î göricek deryālar

Ne ḳadar cūşı ola **bahre** iren Ceyḥūñūñ (Şem'î Divanı, Gazel 99, Mısra 14). [bahre, -e]

Hecrūñde gözlerüm yaşı ey serv-i ḥoş-ḥirām

Bir **bahrdür** ki gözler irişmez ḳaresine (Şem'î Divanı, Gazel 148, Mısra 4). [bahrdür, -dür]

Sūñüler hey'et-i māhī ḥabāb ol **bahre** migferdür

Şehā bahr-i nevālūñden bir içim şuyidi deryā (Şem'î Divanı, Kaside 1, Mısra 55). [bahre, -e]

bahr 'ummān: Arap yarımadasının güneyi ile İran güneyi arasında kalan deniz.

Ocağına şu ḳoymışdur 'adūñūñ leşker-i tiği

Biterken ḥār ü ḥes şan kim şalar **bahr 'ummānı** (Şem'î Divanı, Kaside 15, Mısra 42). [bahr 'ummānı, -ı]

bahr-i aḥzer: Pasifik Okyanusu [Akdeniz için de kullanılmıştır].

Kemāl-i himmetūñde ḳaṭreler çün **bahr-i aḥzerdür**

Eger kūh-ı belā olsa vücūdi cümle a'dāñūñ (Şem'î Divanı, Kaside 1, Mısra 47). [bahr-i aḥzerdür, -dür]

baħr-i ešk: Gözyaşı denizi.

Baħr-i eškümle bir olsa ey şanem tūfān-ı Nūh

Āteş-i hecrūñ söyündürmez ne müşkil mācerā (Şem'î Divanı, Gazel 7, Mısra 9). [baħr-i eškümle, -üm, -le]

baħr-i ħayret: Hayret denizi.

Vücüdüm zevraķın deryā-yi ešküm virmedin ğarkā

Çıkarsa **baħr-i ħayret**den bizi bir āşinā olsa (Şem'î Divanı, Gazel 142, Mısra 4). [baħr-i ħayret, -den]

baħr-i ħūn: Kan denizi.

Baħr-i ħūn üzre yüzer başları mānend-i ħabāb

N'eyledi anlere gör bād-ı gurūr ile hevā (Şem'î Divanı, Kaside 2, Mısra 53). [baħr-i ħūn,]

baħr-i mekrümet: Cömertlik denizi.

Ĥallķ-ı cihānde itdi Ĥudā zātūñ iħtiyār

Ey **baħr-i mekrümet** ne 'aceb ebrdür kefüñ (Şem'î Divanı, Kaside 9, Mısra 44). [baħr-i mekrümet,]

baħr-i nevāl: Kismet denizi.

Cilā-yi ĥāk-i pāyūñsüz be-ġāyetde mükedderdür

İrūpdür yitmiş iki millete **baħr-i nevālūñden** (Şem'î Divanı, Kaside 1, Mısra 78). [baħr-i nevālūñden, -üñ, -den]

baħr-i şafā: Safa denizi.

İrimez yıllar ile gevher-i maķşūde eli

Olmaz degme kişi **baħr-i şafāde** ğavvāş (Şem'î Divanı, Gazel 85, Mısra 8). [baħr-i şafāde, -de]

baħr-i tiġ: Kılıç denizi.

Kef-i dūr-pāşūñ içre **baħr-i tiġūñ** mevci cevherdür

Serîr-i ķadrūñe olsa yaraşur 'arş hem-pāye (Şem'î Divanı, Kaside 1, Mısra 37). [baħr-i tiġūñ, -üñ]

baħs: Karşılıklı konuşma, söz, sohbet, lakırdı.

İtmesün meh-pāreler ġün gibi cānān ile **baħs**

Kevkebe lāyık degül ĥurşid-i raķşān ile **baħs** (Şem'î Divanı, Gazel 19, Mısra 2). [baħs,]

baħs: Verme, baġış, ihsan, hibe.

Bir nefesde **baħs** ile biñ mürdeyi iħyā ider

'İlm-i iħyāde kim eyler la'l-i cānān ile **baħs** (Şem'î Divanı, Gazel 20, Mısra 7). [baħs,]

baħs eyle-: (Bir meseleden veya bir kimseden) Söz etmek, hakkında konuşmak.

Ġül yüzüñle la'l-i şekker-bārūñi cān bülbuli

Her dem **eyler** tūñi-i tab'-ı ĥoş-elĥān ile **baħs** (Şem'î Divanı, Gazel 19, Mısra 10). [baħs eyler, -r]

Bir nefesde baħs ile biñ mürdeyi iħyā ider

'İlm-i iħyāde kim **eyler** la'l-i cānān ile **baħs** (Şem'î Divanı, Gazel 20, Mısra 8). [baħs eyler, -r]

baht: Şans, talih.

Barışmadısa yıldızı o mähûn ey gönül

Bahtünden itme töhmeti eflâkden götür (Şem'î Divanı, Gazel 67, Mısra 8). [bahtünden, -ün, -den]

Leşker-i eşkümle **bahtüm** gördi ceng itmek diler

Şem'iyâ gökde sitârem çekdi âhümden 'alem (Şem'î Divanı, Gazel 115, Mısra 15). [bahtüm, -üm]

H'âb-ı gâfletden uyanmaz Şem'iyâ **bahtün** senün

Giceler tâ şubh olunca gerçi kim bîdârsın (Şem'î Divanı, Gazel 132, Mısra 9). [bahtün, -ün]

Mübârek bahtlu begler gibi ferhunde-ahterdür

Se'âdet ehlinün **bahtı** çerâğı gün gibi rüşen (Şem'î Divanı, Kaside 1, Mısra 4). [bahtı, -ı]

Mübârek **bahtlu** begler gibi ferhunde-ahterdür

Se'âdet ehlinün bahtı çerâğı gün gibi rüşen (Şem'î Divanı, Kaside 1, Mısra 3). [bahtlu, -lu]

Giceler tâ şubh olunca nev-'arûsın **bahtına**

Şem'-i devlet od yanar başında eyler hîdmeti (Şem'î Divanı, Kaside 6, Mısra 61). [bahtına, -ı, -n, -a]

Anünçün **bahtı** şâhına felekde mäh efserdür

Bulaydı terbiyet ger bād-pây-i esb-i maşşûdün (Şem'î Divanı, Kaside 10, Mısra 33). [bahtı, -ı]

İn'âm ide tâ ki saña şad-hezâr-i lutf

Bahtün güliyle zeyn ola gülzâr-i devletün (Şem'î Divanı, Kaside 11, Mısra 40). [bahtün, -ün]

Yâ Reb bu dehr-i dün **bahtı** bî-vefâyımış

K'itdi o serv-i sîm-beri böyle hâksâr (Şem'î Divanı, Kaside 12, Mısra 25). [bahtı, -ı]

Bahtün 'arûsı zeynine meşşâta-i felek

Necm-i se'âdetün gibi lû'lü'-yi ter taşur (Şem'î Divanı, Kıt'a 1, Mısra 7). [bahtün, -ün]

bahtı kare: İşleri hep ters giden, talihi kötü.

Gerçi **bahtı karedür** zülf ü ruhün gibi velî

'Âşıkun iki cihânde dîni imânı güzel (Şem'î Divanı, Gazel 108, Mısra 7). [bahtı karedür, -dür]

baht-ı siyâh: Kara baht, kötü talih.

Her kime dil virüp vaşlın idersem ârzü

Âh kim **baht-ı siyâhüm** gibi bir ser-keş çıkar (Şem'î Divanı, Gazel 51, Mısra 6). [baht-ı siyâhüm, -üm]

ba'id: Uzak, irak. II Olması ihtimalden uzak bulunan, beklenmeyen.

Didüm ki var mıdur saña ey mäh dest-res

Didi ki 'âfitâbe el irmek igen **ba'id** (Şem'î Divanı, Gazel 35, Mısra 8). [ba'id,]

bak-: Nazar etmek (gözleri bir şey üzerine çevirmek).

Ṭūṭî-i güyâ kafesde hâbbeye muhtâc olup

Şekkerün **bakmaz** yüzine eyle toymış zâğlar (Şem'î Divanı, Gazel 40, Mısra 12). [bakmaz, -maz]

Bakmadılar gülşen-i Firdevs-i a'ladan yaña
Ehl-i diller her nazer didâr-ı yâre **bağdılar** (Şem'î Divanı, Gazel 48, Mısra 6). [bağdılar, -dı, -lar]

Mihr-i ruḥûñ ne câne ki cânâ şafâ virür
Her kânde **bağsa** gün yüzünüñ pertevin görür (Şem'î Divanı, Gazel 52, Mısra 2). [bağsa, -sa]

Germ olup bâzâr-i ḥüsnünde metâ'ı vaşlûñe
Dil virür cân naqdini **bağmaz** anuñ hicrânına (Şem'î Divanı, Gazel 161, Mısra 6). [bağmaz, -maz]

Bir nefes dil olımağ ḥâli ḥayâlinden anuñ
Ḥaşre dek **bağmayısar** gayre bu sevdâyı göre (Şem'î Divanı, Gazel 168, Mısra 4). [bağmayısar, -ma, -y, -ısar]

bağ-: Bakmak, göz gezdirmek, dikkat etmek.

Bakmadılar gülşen-i Firdevs-i a'ladan yaña
Ehl-i diller her nazer didâr-ı yâre bağdılar (Şem'î Divanı, Gazel 48, Mısra 5). [bağmadılar, -ma, -dı, -lar]

Fikr itme ḥür-ı cenneti dildâr-ı yâre **bağ**
Ḳo bu hevâyî mihrüñi eflâkden götür (Şem'î Divanı, Gazel 67, Mısra 3). [bağ,]

Güle **bağsa** yüzüne gül gibi göñlüñ açılır
Ne müferriḥ ola ol ḡonce-i ḡandâne bedel (Şem'î Divanı, Gazel 111, Mısra 3). [bağsa, -sa]

Ey mâh-pâre zülf ü ruḥûñ olmasa eger
Bağmazdı kimse dünyenüñ aḡ ü ḡaresine (Şem'î Divanı, Gazel 144, Mısra 4). [bağmazdı, -maz, -dı]

bâkî: Ebedi, ölümsüz.

Bile oldukça ḡam-ı 'ışḡ ile miḡnet **bâkî**
Saña olsun bu şafâ devlet ü 'izzet **bâkî** (Şem'î Divanı, Gazel 190, Mısra 1). [bâkî,]

Hele gel şimdi lebüñ cāmını şun nüş idelüm
Aremüzde senüñ ile yine şöḡbet **bâkî** (Şem'î Divanı, Gazel 190, Mısra 4). [bâkî,]

Cevri çoḡ eyle baña ḡam degül ey ḡonce-dehen
Bu imiş naḡnu ḡasemnâdaki kısmet **bâkî** (Şem'î Divanı, Gazel 190, Mısra 6). [bâkî,]

Cân çıkınca hele ḡıdmetde bir eksük ḡomaduk
Eger ölmezsek efendi yine ḡıdmet **bâkî** (Şem'î Divanı, Gazel 190, Mısra 8). [bâkî,]

Şimdi biz bendelere lutfüñi ḡöster ḡörelüm
Şoñra cevri eyler iseñ Şem'îye miḡnet **bâkî** (Şem'î Divanı, Gazel 190, Mısra 10). [bâkî,]

bâkî kal-: Durmak, diri kalmak, yaşamak.

Şerâb-ı la'lüñi cân den n'ola yig tutsam ey sâḡı
İki 'âlemde bir cām-ı maḡabbetdür **kalân bâkî** (Şem'î Divanı, Gazel 172, Mısra 2). [bâkî kalan, -an]

bal: Arının yaptığı tatlı madde. II Sevgilinin dudaḡı.

Lebüñ çün **baldurur** göñlüñ gerek mûm
Bizi şekker lebüñden ḡılma maḡrûm (Şem'î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 49). [baldurur, -durur]

bāl aç-: Kanat açmak.

Şāhbāz-ı harem-i ‘arş-ı fezādür ṭab‘ūñ

Zerre gelmez gözine çerḥ kaçan kim **aça bāl** (Şem‘î Divanı, Kaside 8, Mısra 50). [bāl aç, -a]

Hümā-yi evc-i himmet **bāl açup** itmişdi pervāzı

Şikārın şayd idüp geldi yine şāhbāz-ı sulṭānī (Şem‘î Divanı, Kaside 4, Mısra 9). [bāl açup, -up]

bāli: Hasen Bali. (Özel isim)

Gülşen-i ḥüsne gelür yüz levḥasın **bāli** gibi

Gelmeye bir yüzi gül ḡonce-i ḡandānī ḡüzel (Şem‘î Divanı, Gazel 108, Mısra 11). [bāli,]

bālīn: Yastık, kalın minder yastığı.

Ne ḡoş cādūd ol zülfi mu‘anber

İdinmiş māhı **bālīn** mihri pister (Şem‘î Divanı, Gazel 50, Mısra 2). [bālīn,]

Güneş **bālīn** felek altun beneklü cāme-ḡ‘āb olsa

Bilürseñ ḡālūñi şūfi saña bir būriyā yigdür (Şem‘î Divanı, Gazel 61, Mısra 3). [bālīn,]

baña ne: Benimle ilgisi yok; ben ilgilenmem.

ḡālūmi şormaz benüm virmez sü‘ālūmden cevāb

Baña ne itsün lebūñ ḡikmetde Loḡmān ile baḡs (Şem‘î Divanı, Gazel 21, Mısra 6). [baña ne,]

Düşüp meyhāne-i ‘ışka ḡöñül rüsvā-yi ‘ām olsa

Baña ne sākī-i bezm-i ezel mest-i ḡarāb ister (Şem‘î Divanı, Gazel 42, Mısra 4). [baña ne,]

bār: Yemiş, meyve, mahsul.

Olmuş dıraḡt-i himmetūññ berg ü **bārı** luṭf

Ser-sebz ü şād ü ḡurrem olursa ‘aceb midür (Şem‘î Divanı, Kaside 11, Mısra 5). [bārı, -ı]

bār vir-: Meyve vermek, meyve yetiştirmek.

Devletūñ naḡli ḡibi la‘l ü cevāhir **vire bār**

Ṭaḡdı meşşāṭa-i fikrūñ ḡüher-i rāyūñ ile (Şem‘î Divanı, Kaside 7, Mısra 67). [bār vire, -e]

bārān: Yağmur.

Meh-i nev bedr ü **bārāndur** ki zīrā aşl-ı gevherdür

‘Arūs-ı bīkr-i ma‘nī şüretin ‘arż itmege döndi (Şem‘î Divanı, Kaside 10, Mısra 55). [bārāndur, -dur]

Felek düşmenlerūñ seyl etmek için dem-be-dem ḡanın

Olur ḡavs-i kuzeḡ yayı ḡazā okları **bārānı** (Şem‘î Divanı, Kaside 15, Mısra 40). [bārānı, -ı]

bārān-ı eşk: Gözyaşı yağmuru.

Üşenmiş Şem‘iyā **bārān-ı eşk** ü berḡ-ı āhūmden

Anūñçün eylemiş ḡün yüzlü cānānūñ nihān ḡayme (Şem‘î Divanı, Gazel 150, Mısra 11). [bārān-ı eşk,]

Yir yüzün **bārān-ı eşküm** seyli tıtdı ser-te-ser
Aremüzde yār ile ol deñlü geçdi mācerā (Şem'î Divanı, Gazel 6, Mısra 11). [bārān-ı eşküm, -üm]

bārekallah: "Allah mübarek etsin, hayırlı uğurlu olsun!" anlamında bir ifade.
Nev-behār āmed cihān şüd reşk-i Firdevs-i berīn
Bārekallāh ey kemāl-i sun'-ı Rebbü'l-ālemīn (Şem'î Divanı, Kaside 13, Mısra 2). [bārekallāh,]

bārgāh: Girmek için izin alınması gereken yer, izinle girilebilecek makam, huzur. II Sultan çadırı veya sarayı, yüksek divan.
Başına gün toğar anüñ ki yüz sürmek müyesserdür
Anüñ kim **bārgāhı** Ka'be-i erbāb-ı hācetdür (Şem'î Divanı, Kaside 1, Mısra 28). [bārgāhı, -ı]

bāri: Hiç olmazsa, en azından.
Şem'î bu dāğ-ı hāşret ile üstüñ ğānler
Cānān eline almağa olaydı **bāri** zār (Şem'î Divanı, Gazel 49, Mısra 10). [bāri,]

Cān virürsem ğam-ı yār ile selāmüm iledüñ
Bāri bir kerre söğüp rūhumuzı şād itsün (Şem'î Divanı, Gazel 139, Mısra 8). [bāri,]

bār-ı ğam-ı dünyā: Dünya derdinin yükü.
Bār-ı ğam-ı dünyāyı dilden götür ey sākī
Mest olmayıcağ itmez dil devr-i zemānden hāz (Şem'î Divanı, Gazel 91, Mısra 3). [bār-ı ğam-ı dünyāyı, -y, -ı]

bār-ı girān: Ağır yük, manevi sıkıntı.
Zühhd için zāhid çekerse yiridür dünyā ğamın
Rind olan gül gibi mey **bār-ı girānı** hār çeker (Şem'î Divanı, Gazel 64, Mısra 8). [bār-ı girānı, -ı]

bār-ı hāşmet: Heybetinin yükü.
Eger çekmese **bār-ı hāşmetüñi**
Olur mıydı felekler kāmeti hām (Şem'î Divanı, Kaside 5, Mısra 33). [bār-ı hāşmetüñi, -üñ, -ı]

barmağını kaldur-: İşaret parmağını kaldırarak imana geldiğini belirtmek, şehadet etmek.
Kāfir oldu diyü nerges gözüne öykünübēn
Ķaldurur barmağını getirür imān ğonce (Şem'î Divanı, Gazel 159, Mısra 6). [barmağını kaldurur, -ur]

baş: İnsan vücûdunun göz, kulak, ağız, burun gibi duyu organlarının ve beynin bulunduğu en üst, hayvan vücûdunun en ön kısmı, kafa, ser.

Hüsrev-i 'ışkām işigüñ baña taht-ı zer yiter
Na'î-i gülgün gubārı **başüme** efser yiter (Şem'î Divanı, Gazel 69, Mısra 2). [başüme, -üm, -e]

Halka-i dūd-ı siyāhı bu dil-i mahzūnūñ
Āşiyān oldu **başında** nitekim Mecnūnūñ (Şem'î Divanı, Gazel 99, Mısra 2). [başında, -ı, -n, -da]

Başüñe ey Şem'î dönmezdi bu tāk-ı lāciverd
Dūd-ı āhüm olmayaydı yir yir altundan direk (Şem'î Divanı, Gazel 105, Mısra 13). [başüñe, -üñ, -e]

Aller geymiş kızıl güller taşınmış **başına**

Kağı gülşenden gelir serv-i hürāmānüm benüm (Şem'î Divanı, Gazel 114, Mısra 5). [başına, -ı, -n, -a]

Başde hevā-yi âteş-i 'ışk u gözünde nem

Sen varmayınca kim vare Şem'î Hüdā yolın (Şem'î Divanı, Gazel 124, Mısra 9). [başde, -de]

Halka-i dūd-ı siyāhūndür **başüñde** āşiyān

Deşt-i ğam Mecnūnısın yā hūd belā şimşādısın (Şem'î Divanı, Gazel 128, Mısra 3). [başüñde, -üñ, -de]

İki 'ālemde benüm **başüm** için devleti yok

Ayağın toprağın ol kim vire dünyāye Hasen (Şem'î Divanı, Gazel 129, Mısra 9). [başüm, -üm]

Şem'iyā her lāle şan deşt-i belā Mecnūnidur

Âteş-i āhından od olmuş **başında** āşiyān (Şem'î Divanı, Gazel 135, Mısra 16). [başında, -ı, -n, -da]

Bedterin yanmağa 'ışk odına şimden Şem'î

Çevirüp **başına** pervāneyi āzād itsün (Şem'î Divanı, Gazel 139, Mısra 10). [başına, -ı, -n, -a]

Şu'le-i āhından olmazdı **başında** taylesān

Leşker-i 'ışkuñda Şem'î serverā baş olmasa (Şem'î Divanı, Gazel 167, Mısra 9). [başında, -ı, -n, -da]

İşigün taşıyile egleyeyin

Bir iki gün bu oñmaduk **başı** (Şem'î Divanı, Gazel 176, Mısra 4). [başı, -ı]

Serverā pādīşeh-i mülk-i ğamūndür Şem'î

Āhinūñ âteşidür **başda** zerrin külehi (Şem'î Divanı, Gazel 179, Mısra 12). [başda, -da]

Bahr-i hūn üzre yüzer **başları** mānend-i ḥabāb

N'eyledi anlere gör bād-ı ğurūr ile hevā (Şem'î Divanı, Kaside 2, Mısra 53). [başları, -lar, -ı]

Pür-âteşdür gözi nergeslerūñ gūyā ki micmerdür

Başında tāt-ı zerrini götürmüş çeşmine nerges (Şem'î Divanı, Kaside 10, Mısra 22). [başında, -ı, -n, -da]

Tüfek ra'd ü kılıç şimşek yağar yağmur gibi oklar

'Adūnūñ **başına** kopsa 'aceb mi Nūḥ tūfānı (Şem'î Divanı, Kaside 15, Mısra 88). [başına, -ı, -n, -a]

baş-: Ayakla çiğnemek, ayak altına almak.

Pehlevān iseñ eger yanmağda ey pervāne gel

'İşk meydānında Şem'īyle tūtış ḥaşmāne **baş** (Şem'î Divanı, Gazel 86, Mısra 10). [baş,]

Sākiyā devründe baş kaldurmaz oldı ḥ'ābden

Meclis ehline ayak götür biraz peymāne **baş** (Şem'î Divanı, Gazel 86, Mısra 8). [baş,]

Kağı içüp ayak götürmek nice olur göresin

Zāhidā başüñde devlet var ise meyḥāne **baş** (Şem'î Divanı, Gazel 86, Mısra 6). [baş,]

Pādīşāhüm bende-ḥāneñdür dil-i vīrāne **baş**

Gel ḫadem rencide kıl bu külb-i aḫzāne **baş** (Şem'î Divanı, Gazel 86, Mısra 1). [baş,]

Pehlevānler **başmağa** kimdür bu gün hengāme-ğir

Görelüm gel sākiyā baş ko ayak meydāne baş (Şem'î Divanı, Gazel 86, Mısra 3). [başmağa, -mag, -a]

baş aç-: Bir işi yapmaya büyük bir istekle koşmak.

‘Alemler âhler yir yir dögilür sineler güm güm

Işıklar gibi ‘aşıklar **baş açdı** girdi meydâne (Şem’î Divanı, Gazel 143, Mısra 4). [baş açdı, -dı]

baş açuk: Korkusuz, pervasız.

Nüş idersin **baş açuk** mihr ü maḥabbet cāmını

Bende-i sulṭân-ı ‘ışkuz kullara olmaz yaşağ (Şem’î Divanı, Gazel 93, Mısra 9). [baş açuk,]

Baş açuk ‘uryân ü büryân oldılar dīvâneler

Koymağ için bir perî-ruḥsârı ‘uryân koynına (Şem’î Divanı, Gazel 169, Mısra 5). [baş açuk,]

baş çıkar-: Belirmek, ortaya çıkmak.

Çıkmadı peykânlerüñ bu sîne-i mecrûḥdan

Tirüñ ucından benüm bağrümde her dem **baş çıkar** (Şem’î Divanı, Gazel 51, Mısra 4). [baş çıkar,]

baş çık-: Yara çıkmak, vücutta (yürekte) yaralar belirmek, baş vermek.

Ḥasret-i la‘lünle **çıkdı** lālenüñ bağrında **baş**

Deldi bağrın dūr gibi lü’lü’ dişüñçün yāsemîn (Şem’î Divanı, Kaside 14, Mısra 45). [baş çıkdı, -dı]

baş eg-: Saygı göstermek için baş eğerek selamlamak. Karşısındakinin üstünlüğünü kabul edip ona boyun eğmek, itâat etmek.

Ey hilâl-ebrû kaşüñ miḥrâbüñe **baş egdürüp**

‘Aşıkuñ ḳaddini bükmeḳde selâm olsun saña (Şem’î Divanı, Gazel 6, Mısra 7). [baş egdürüp, -dür, -üp]

N’ola **baş egmese** çerḥüñ dürc-i gevher-bārına

Meclis-i ehl-i şafāya la’l ile mercân aḳar (Şem’î Divanı, Gazel 62, Mısra 5). [baş egmese, -me, -se]

Ka’be vü mescid ü miḥrâbe göñül **baş egmez**

Olalıdan berü kıblem işigüñ secdegehi (Şem’î Divanı, Gazel 179, Mısra 7). [baş egmez, -mez]

Olur sāyeñ gibi üftâde Tübî

Baş egmezsın nitekim serv-i âzād (Şem’î Divanı, Gazel 36, Mısra 12). [baş egmezsın, -mez, -sın]

Baş egüp şafḥa-i gülzârı benefşe ḳareler

Eyle beñzer ki ḥaṭüñdür şanemâ aldı mişāl (Şem’î Divanı, Kaside 8, Mısra 71). [baş egüp, -üp]

baş kaldur-: Düzene karşı ayaklanmak, isyan etmek, karşı gelmek, serkeşlik etmek. II Kendini göstermek, ortaya çıkmak.

Sâḳiyâ devründe **baş kaldurmaz** oldu ḥ’âbden

Meclis ehline ayak götür biraz peymâne baş (Şem’î Divanı, Gazel 86, Mısra 7). [baş kaldurmaz, -maz]

Hey kıyâmet luṭf idüp seyr-i mezâr itseñ eger

Şem’î-veş **baş kaldurur** ‘aşıklarüñ sinden çıkar (Şem’î Divanı, Gazel 63, Mısra 14). [baş kaldurur, -ur]

baş kes-: Öldürmek. II Her istediğini yaptırmak.

Ol ḳadar yüz buldı sende kim dem-â-dem dōstum

Baş keser ḳanlar döker yanünde şemşirüñ senüñ (Şem’î Divanı, Gazel 102, Mısra 8). [baş keser, -er]

baş ko-: (Bir şey uğruna) Canını fedâ etmeye hazır olmak, kendini adamak.

Pehlevânler başmağa kimdür bu gün hengâme-gîr

Görelüm gel sâkiyâ **baş ko** ayak meydâne baş (Şem'î Divanı, Gazel 86, Mısra 4). [baş ko,]

Baş kor gelür ayağuña gün gibi kelleler

Bezmünde nice mäh-i melâhet şeker taşur (Şem'î Divanı, Kıt'a 1, Mısra 5). [baş kor, -r]

baş koş-: Baş başa vermek, fikir birliği yapmak. II Yarış etmek.

Habâb-ı mey gibi başden çıkarsun key şakın Şem'î

Hevâ-yi zühde **baş koşma** senüñle dilleşür sâkî (Şem'î Divanı, Gazel 172, Mısra 12). [baş koşma, -ma]

baş koy-: (Bir şey uğruna) Canını fedâ etmeye hazır olmak, kendini adamak.

Baş koyup ortaya meydâne çeker 'uşşâkı

Dostum Şem'î gibi hiç ciger-dâr olmaz (Şem'î Divanı, Gazel 75, Mısra 15). [baş koyup, -up]

baş ol-: Başa geçmek, lider olmak.

Şu'le-i âhından olmazdı başında taylesân

Leşker-i 'ışkuñda Şem'î serverâ **baş olmasa** (Şem'î Divanı, Gazel 167, Mısra 10). [baş olmasa, -ma, -sa]

baş üzre tut-: Çok itibar etmek, ilgi göstermek, hoş tutmak için ne yapacağını bilememek.

Çamer kadrüñ nücümü gevherin ser-tâc edinmişdür

Tutar baş üzre anüñçün zemîn ü âsümân anı (Şem'î Divanı, Kaside 15, Mısra 70). [baş üzre tutar, -ar]

baş vir-: Belirmek, ortaya çıkmak, peydâ olmak. II Kendini fedâ etmek, ölümü göze almak.

'Âşık-ı bî-çâreler **baş virdiler** evvel kâdem

Râh-i 'ışkuñ irmedi hiç kimseler pâyânına (Şem'î Divanı, Gazel 161, Mısra 3). [baş virdiler, -di, -ler-ler]

Başüm üstünde kılıçlar tuta ger gamzelerüñ

Baş virür bu dil-i bî-çâre kapünden gitmez (Şem'î Divanı, Gazel 74, Mısra 4). [baş virür, -ür]

başa baş: Eşit durumda, dengeli olarak, karşılıklı.

Yoğ imiş miñnet ü gam leşkerinüñ pâyânı

Şâh-i 'ışk ile kişi nice çıkışsın **başa baş** (Şem'î Divanı, Gazel 82, Mısra 4). [başa baş,]

başa çık-: Bir işin üstesinden gelmek, istediği şekilde sona erdirmek, bir şeye gücü yetmek; bitmek, sona ermek, tamamlanmak.

Yaraşur leşker-i iğbâle olursañ serdâr

Serverâ gördi veķârüñle **çıkılmaz başa** (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 60). [başa çıkılmaz, -ıl, -maz]

Ayağın öpmege cânler virürdi sâkiyâ Cemler

Şerâb-ı 'ışkuñ ile **başa çıkmış** bir gedâ olsa (Şem'î Divanı, Gazel 142, Mısra 10). [başa çıkmış, -mış]

başa var-: Biri veya bir şeyle baş etmek, başa çıkmak; birini yenmeye gücü yetmek. II Sona gelmek, sonuçlanmak, tamamlanmak.

Tutam ki **başa vardı** gönül zülf-i yâr ile
Ol yañeden bu gamze-i hun-ğârı n'eylesün (Şem'î Divanı, Gazel 125, Mısra 7). [başa vardı, -dı]

Başa varmazdı işüm bâde ayakdaş olmasa
Menzili kaç' eylemezdim 'ışk yoldaş olmasa (Şem'î Divanı, Gazel 167, Mısra 1). [başa varmazdı, -maz, -dı]

başda: Başta, başlangıçta.

Her perî-rû varur ayağına teşhîr olup
Götürür **başda** meger mühr-i Süleymân gonce (Şem'î Divanı, Gazel 159, Mısra 4). [başda,]

Yir idüp **başda** elin aldı ayakden götürüp
Şeh-i nevrûze benefşe ideli istikbâl (Şem'î Divanı, Kaside 8, Mısra 23). [başda,]

başdan aş-: Bunaltacak kadar çok olmak.

Başdan aşar iğen daği yüz virme zülfüne
Boynüne düşmesün güzelüm çok vebâli var (Şem'î Divanı, Gazel 58, Mısra 5). [başdan aşar, -ar]

başdan aşurdu: Başından atmak ve savmak.

Başdan aşurdu âteş-i hecrün sitemlerin
Yansa yakılsa Şem'î ne var senden ey nigâr (Şem'î Divanı, Gazel 46, Mısra 15). [başdan aşurdu, -dı]

başdan ayağa: Baştan sona kadar, tamamıyla, hepsi.

Turduğunla dostum **başdan ayağa** nâzsın
Hak yaratmış râstî sen serv-i nâzi nâzden (Şem'î Divanı, Gazel 126, Mısra 7). [başdan ayağa,]

başdan ayağa ur-: Bir şeyin değerini düşürmek.

Ayağa urdılar başdan bu gün bâzâr-i rezminde
Meta'ı 'ömrine hâşmûn ne iderlerse erzânî (Şem'î Divanı, Kaside 15, Mısra 85). [başdan ayağa urdılar, -dı, -lar]

başdan çıkar-: Ayartmak, doğru yoldan saptırmak, kötü yola sürüklemek.

Âvâre itdi kendü gibi küy-i yârde
Başdan çıkardı yaşümi âhüm hevâyile (Şem'î Divanı, Gazel 166, Mısra 4). [başdan çıkardı, -dı]

başdan uyandur-: (Ateşi) baştan yakmak.

Kaldı ayakda şafâ kandili yandırmağ gerek
Bu mağabbet şem'ini **başdan uyandırmağ** gerek (Şem'î Divanı, Murabba 1, Mısra 22). [başdan uyandırmağ, -mağ]

başden çık-: Kötü yola sapmak, ahlâkı bozulmak.

Çıkıdı başden yüz bulup senden şabâye uyalı
Zülfünün yil aldı tahtın ey Süleymân-ı zemân (Şem'î Divanı, Gazel 138, Mısra 3). [başden çıkıdı, -dı]

başı aşaga: Başı eğik, suçlu, kabahati olan.

Beñzer ey serv-i sehî kâmetüne egmedi baş
Şâh-ı Tübünün anüñçün **aşağa** oldu **başı** (Şem'î Divanı, Gazel 183, Mısra 4). [başı aşağı,]

başı göklere ir-: Beklemediği veya hak etmediği bir şeyi elde ettiğinde çok sevinip mutlu olmak, itibar kazanmak, büyük bir sevinç yaşıyıp gururlanmak.

Senün sâyeñde kâdr ile **irüpdür göklere başı**

N'ola devlet hümâsına olursa âşiyân hayme (Şem'î Divanı, Gazel 150, Mısra 9). [başı göklere irüpdür, -üp, -dür]

başımız ayağ it-: Haksızlığa uğratmak, sıkıntı çektirmek, hakkını yemek.

Biz şafâ bahrine meyhâñede gavvâs olduk

Başımız elde **ayağ itdük** azıtduk izümüz (Şem'î Divanı, Gazel 71, Mısra 4). [başımız ayağ itdük, -dü, -k]

başına gün toğ-: Talihi yâr olmak, işi hep yolunda gitmek.

Başına gün toğar anün ki yüz sürmek müyesserdür

Anün kim bârgâhı Ka'be-i erbâb-ı hâcetdür (Şem'î Divanı, Kaside 1, Mısra 27). [başına gün toğar, -ar]

Gün toğar başına rindün güşe-i meyhâñede

Câm hürşid ü şürâhî matla'-ı nûr-ı şafâ (Şem'î Divanı, Gazel 8, Mısra 3). [başına gün toğar, --ar, --ar]

Başına gün toğsa çerhün tañ mıdur her şubh-dem

Şubhe dek her şeb koyar bir mâhı 'uryân koynına (Şem'î Divanı, Gazel 169, Mısra 13). [başına gün toğsa, -sa]

başına od yak-: Bir derdinin, sıkıntısının olduğunu belirtmek, sıkıntılı durumdan şikayet etmek, sızlanıp durmak.

Pâdişâhüm tapûñe zulmüñi 'arz itmek için

Od yakup başına Şem'î kapûñe vare gibi (Şem'î Divanı, Gazel 180, Mısra 10). [başına od yakup, -up]

başına odlar yak-: Başına dert açmak, belaya sokmak. II Başında ateş yakmak.

Öykünürmişsin diyü ol mâha şem'ün dem-be-dem

Üşdiler pervâneler **başına odlar yakdılar** (Şem'î Divanı, Gazel 48, Mısra 4). [başına odlar yakdılar, -dı, -lar]

Gün toğar şanmañ şafağdan haşre dek Ferhâd için

Başına odlar yakup feryâd iderler tağlar (Şem'î Divanı, Gazel 39, Mısra 10). [başına odlar yakup, -up]

başına toğ-: İş i rast gitmek, bahtı açık olmak.

Kimün kim **toğdı başına** şems-i nehâr-ı luţf

Ey 'ilm ü hilm ü fazl ile bî-miśl ü bî-bedel (Şem'î Divanı, Kaside 11, Mısra 21). [başına toğdı, -dı]

başında: İnsan vücûdunun göz, kulak, ağız, burun gibi duyu organlarının ve beynin bulunduğu en üst, hayvan vücûdunun en ön kısmı, kafa, ser.

Şem'iyâ bezm cemâl-i gülden olursa cüdâ

Nergesün **başında** tâc-i zer olur 'ayn-ı 'azâb (Şem'î Divanı, Gazel 14, Mısra 14). [başında,]

başında devleti var: Bahtı, talihi olmak.

Ayağın toprağın virmez cihâne

Başında her kimün kim **devleti var** (Şem'î Divanı, Gazel 47, Mısra 8). [başında devleti var,]

başında od yan-: Çok sıkıntılı, dertli olmak, aşırı düşünceden ötürü kendinden geçmiş olmak.

Giceler tâ şubh olunca nev'-arūsın bahtına

Şem'-i devlet **od yanar başında** eyler hıdmeti (Şem'î Divanı, Kaside 6, Mısra 62). [başında od yanar, -ar]

Ayağ üzre turur bezmünde şem'ün

Yanar odlar başında hıdmeti var (Şem'î Divanı, Gazel 47, Mısra 4). [başında odlar yanar, -ar]

başını tōb eyle-: Başını top yapmak. II Âşığın başını "gûy u çevgân" oyunundaki top haline getirmek.

Hezârân düşmenün **başını** kahrün tigi **tōb eyler**

Kaçan meydân-ı nuşretde çalınsa feth çevgânı (Şem'î Divanı, Kaside 4, Mısra 49). [başını tōb eyler, -ı, -n, -ı-r]

başiret-: Kalp gözüyle görme, kalp gözüyle görerek bir şeyin gerçeğini kavrama, anlama, idrak etme.

Nazîri yok **başiretde** bu gün serdâr-ı serverdür

Açılmış nâz ile gonce nesim-i şubh dellâlî (Şem'î Divanı, Kaside 10, Mısra 23). [başiretde, -de]

başla-: Bir işi yapmak üzere harekete geçmek.

Reftâre **başla** nâz ile sihr eyle ey nigâr

Yüz sürmege ayağuna tâ gökden ay ine (Şem'î Divanı, Gazel 160, Mısra 3). [başla,]

başlar çık-: Yaraların ortaya çıkması.

‘Âşıkun kan yutduğun gördi şürâhî acıyup

Sâgerün bağrında **başlar çıktı** mânend-i hâbâb (Şem'î Divanı, Gazel 14, Mısra 12). [başlar çıktı, -dı]

başlar gid-: Ölmek, canından olmak.

Niçe **başlar gider** kanlar dökülür kimseler şormaz

Ṭarîk-ı ıışkdur bunda dimezler kana kan olsun (Şem'î Divanı, Gazel 122, Mısra 3). [başlar gider, -er]

başlar üzre yiri var-: Birinin nazarında kıymet ve itibarı olmak, kendisine değer verilmek; sözü edilen kişiye karşı duyulan büyük saygıyı ve verilen önemi göstermek için kullanılır.

Gül gibi hurrem olurdu yâr ağyâr olmasa

Başlar üzre yiri vardı hem-dem-i hâr olmasa (Şem'î Divanı, Gazel 149, Mısra 2). [başlar üzre yiri vardı, -dı]

başüm üstü-: Baş üstü.

Başüm üstünde kılıçlar tuta ger gâmezlerün

Baş virür bu dil-i bî-çâre kapünden gitmez (Şem'î Divanı, Gazel 74, Mısra 3). [başüm üstünde, -n, -de]

başümi ele al-: Kelleyi koltuğuna almak, ölümü göze alarak bir işe girişmek.

Başümi aldum ele dilberimün yolında

Er olan kişi gerekdür kim ola hâzır-baş (Şem'î Divanı, Gazel 82, Mısra 7). [başümi ele aldum, -du, -m]

başıñ kal-: I. Düzene karşı ayaklanmak, isyan etmek. II. Karşı gelmek, serkeşlik etmek. III. Kendini göstermek, ortaya çıkmak.

H'ab-ı gâfletden **başıñ kaldur** gözüñ aç bir nefes

Ayağın ucında miskin çeşme-i hayvân akar (Şem'i Divanı, Gazel 62, Mısra 3). [başıñ kaldur,]

başıñde devlet var: Talihli olma; iyi bir makam ve mevkiye sahip olma.

Çan içüp ayak götürmek nice olur göresin

Zâhidâ **başıñde devlet var** ise meyhâne baş (Şem'i Divanı, Gazel 86, Mısra 6). [başıñde devlet var,]

başıñe odlar yak-: Başına dert açmak, belaya sokmak. II Başında ateş yakmak.

Başıñe odlar yakar mihrüñ tıyar meh-pâreler

Şem'iyâ âh itme götürmez hevâsı Bursanüñ (Şem'i Divanı, Gazel 104, Mısra 9). [başıñe odlar yakar, -ar]

Başıñe odlar yakup feryâd idersin Şem'iyâ

Cevri çok dünyâ gibi zulm issi sultânüñ mi var (Şem'i Divanı, Gazel 41, Mısra 17). [başıñe odlar yakup, -up]

başıñı taşlere dög-: Yaptıklarından dolayı pişmanlık duymak, çaresizlik ve pişmanlık içinde olmak.

Terk idüp yârüñ işigin yine irdüñ şüfi

Bunca yıldıur ki **dögersin başıñı taşlere** (Şem'i Divanı, Gazel 155, Mısra 8). [başıñı taşlere dögersin, -er, -sin]

bat-: (Güneş, ay ve yıldızlar için) Ufukta kaybolmak, görünmez olmak, gurup etmek.

Gök **batmış** idi göklere düd-ı siyâh ile

Nâr-ı hasedde bağıri hasüdüñ kebâb idi (Şem'i Divanı, Gazel 181, Mısra 9). [batmış, -mış]

bây ü gedâ: Zengin ve fakir.

Gönderi çıkdı bile bende vü şehri vü garîb

Seni ısmarladuk Allâha didi **bây ü gedâ** (Şem'i Divanı, Kaside 2, Mısra 16). [bây ü gedâ,]

bayrâm: Bayram. II Çok mutlu olunan gün ve zaman.

Rûz-ı hicrâne değıdi 'ıyd-i vaşl eyyâmını

Bursanüñ her kim bu gün seyr itmedi **bayrâmını** (Şem'i Divanı, Gazel 178, Mısra 2). [bayrâmını, -ı, -n, -ı]

Ey ma'den-i kerem sañadur intizâr-ı lutf

Gicesi kâdr ü gündüzi **bayrâm** olur anüñ (Şem'i Divanı, Kaside 11, Mısra 20). [bayrâm,]

bâzâr: Çarşı, pazar.

Mihr ü mehdür müşteri 'âlem haridârüñ senüñ

Germ olursa tañ midur gün gibi **bâzârüñ** senüñ (Şem'i Divanı, Gazel 101, Mısra 2). [bâzârüñ, -üñ]

Şatmağa gül Yüsufin şahñ-ı çemen **bâzârdur**

Sâkiyâ mey şun behâr eyyâmı gül devrânıdur (Şem'i Divanı, Muhammes 1, Mısra 39). [bâzârdur, -dur]

bâzâr-i 'attâr-ı çemen: Çimen kokulu pazar.

Açdı müşğın nâfesin **bâzâr-i ‘aṭṭâr-ı çemen**

Geldi bir dem kim şabâ kıldı cihânı ‘anberîn (Şem’î Divanı, Kaside 14, Mısra 5). [bâzâr-i ‘aṭṭâr-ı çemen,]

bâzâr-i çemen: Çimenlik pazarı.

Açdı gül ḥâcesiniñ tengini bezzâz-ı nesîm

Oldı **bâzâr-i çemende** yine bülbül dellâl (Şem’î Divanı, Kaside 8, Mısra 16). [bâzâr-i çemende, -de]

bâzâr-i ğam: Gam, keder pazarı.

Fâyide vaşlûñ metâ‘ından bize hicrân olup

Dōstum **bâzâr-i ğamde** aşşımüz oldı ziyân (Şem’î Divanı, Gazel 135, Mısra 6). [bâzâr-i ğamde, -de]

Bâzâr-i ğamde aşşıya qalmışdur ey gönül

Vir naḳd-i cânı yâre ne şaydûñ behâsına (Şem’î Divanı, Gazel 148, Mısra 5). [bâzâr-i ğamde, -de]

bâzâr-i ḥüsn: Güzellik pazarı.

Şeker bādām ile sîb ü enâr ü gül-be-şekkerdür

Temâşâ eyledüm **bâzâr-i ḥüsnin** ol dil-ārānuñ (Şem’î Divanı, Kaside 1, Mısra 18). [bâzâr-i ḥüsnin, -i, -n]

bâzâr-i kadr: İtibar pazarı.

Ḳamer **bâzâr-i kadründe** meger varise zergerdür

Olupdur âsitân-ı devletünde zerreler ḥurşid (Şem’î Divanı, Kaside 1, Mısra 45). [bâzâr-i kadründe, -üñ, -de]

bâzâr-i rezm: Savaş meydanı.

Ayağa urdılar başdan bu gün **bâzâr-i rezminde**

Meta‘-ı ‘ömrine ḥaşmûñ ne iderlerse erzânî (Şem’î Divanı, Kaside 15, Mısra 85). [bâzâr-i rezminde, -i, -n, -de]

bâzî: Oyun, eğlence.

Şaḳın cân oynaram diyü yolında eyleme minnet

Oyuncaḳ şanma bu kârı degüldür ‘ıḣḳ işi **bâzî** (Şem’î Divanı, Gazel 173, Mısra 8). [bâzî,]

be: "Ey, hey" anlamında kullanılan bir seslenme sözü.

İgen zulm-i şariḥ itme esirge ehl-i imânı

Göre göz odlare yakma **be** kâfir bir müselmânı (Şem’î Divanı, Gazel 185, Mısra 10). [be,]

bedel: Karşılık, denk, eş.

Bedr olup mâh olıma ol ruḥ-ı zibâye **bedel**

Nice kevkebdür olan mâh-i şeb-ārâye **bedel** (Şem’î Divanı, Gazel 110, Mısra 1). [bedel,]

Bedr olup mâh olıma ol ruḥ-ı zibâye **bedel**

Nice kevkebdür olan mâh-i şeb-ārâye **bedel** (Şem’î Divanı, Gazel 110, Mısra 2). [bedel,]

Ne kadar virse şeref sünbül ü gül cennâte

Gül yüzüñle olıma zülf-i semen-sâye **bedel** (Şem’î Divanı, Gazel 110, Mısra 4). [bedel,]

Bilmedi n'eydügin iksir-i hayât-ı ebedî
Ayağın toprağın ol kim göre dünyâye **bedel** (Şem'î Divanı, Gazel 110, Mısra 6). [bedel,]

Gönlünü cennet idüp 'âşık-ı didâr eyler
İki 'âlemde ne var câm-ı muşaffâye **bedel** (Şem'î Divanı, Gazel 110, Mısra 8). [bedel,]

Ṭotalum irdi elün âb-ı hayâta şûfi
Mey-i 'ışık ile ne var gün gibi şahbâye **bedel** (Şem'î Divanı, Gazel 110, Mısra 10). [bedel,]

Hüblük hükmi olup olalı dīvân-ı cemâl
Yazmadı kimse nişân ol kaşı tuğrâye **bedel** (Şem'î Divanı, Gazel 110, Mısra 12). [bedel,]

Şem'iyâ nûn ü kalem hâkîçün olmaz hergiz
Mâh-i nev lûtf ile ol gur-re-i garrâye **bedel** (Şem'î Divanı, Gazel 110, Mısra 14). [bedel,]

Yâr bir büsesini ger ṭuta biñ câne **bedel**
Bir kerem olmaya dünyâde bu ihsâne **bedel** (Şem'î Divanı, Gazel 111, Mısra 1). [bedel,]

Yâr bir büsesini ger ṭuta biñ câne **bedel**
Bir kerem olmaya dünyâde bu ihsâne **bedel** (Şem'î Divanı, Gazel 111, Mısra 2). [bedel,]

Güle baksa yüzüne gül gibi gönlün açılır
Ne müferrih ola ol gonce-i handâne **bedel** (Şem'î Divanı, Gazel 111, Mısra 4). [bedel,]

Gülşen-i bâğ-ı behiştün ola ger mîvesi nâz
Olmaya şivede ol serv-i hürâmâne **bedel** (Şem'î Divanı, Gazel 111, Mısra 6). [bedel,]

Saňa ey yüzi güneş mâh muķâbil olamaz
Nic'ola şem'-i şebistân meh-i tâbâne **bedel** (Şem'î Divanı, Gazel 111, Mısra 8). [bedel,]

Sûz-ı 'ışık ile görünmez gözüme nâr-ı caḥîm
Ḳorḳum oldur ki olam âteş-i hicrâne **bedel** (Şem'î Divanı, Gazel 111, Mısra 10). [bedel,]

Dili ṭatlu sözi şîrin lebi cân gibi lezîz
Bu ḥalâvetle kim olur o perî şâne **bedel** (Şem'î Divanı, Gazel 111, Mısra 12). [bedel,]

Şem'iyâ kimdür olan ol şeh-i hûbâne nazîr
Olmaya dünya serâyinde Süleymâne **bedel** (Şem'î Divanı, Gazel 111, Mısra 14). [bedel,]

beden: *Vücut, ten. II Sevgilinin gül teni.*

Benüm rûḥ-ı revânüm sîneye gel
Bilürsin çünkü cân olmaz **bedensüz** (Şem'î Divanı, Gazel 77, Mısra 10). [bedensüz, -süz]

beden: *Vücut, ten. II Aşığın bedeni.*

Râziyem her ne iderse baňa serv ü semenüm
Tiğ-i cevriyle şad pâre kılursa **bedenüm** (Şem'î Divanı, Gazel 116, Mısra 4). [bedenüm, -üm]

bedr: *Dolunay.*

Bedr iken devr-i kâmerde şanasın kim hâledür
Şem'iyâ par par yanar hüsni tirâş oldukça haţ (Şem'î Divanı, Gazel 90, Mısra 9). [bedr,]

Bedr olup mâh olıma ol ruh-ı zibâyeye bedel
Nice kevkebdür olan mâh-i şeb-ârâyeye bedel (Şem'î Divanı, Gazel 110, Mısra 1). [bedr,]

Meh-i nev **bedr** ü bārāndur ki zîrâ aşl-ı gevherdür
‘Arūs-ı bîkr-i ma‘nî şüretin ‘arz itmege döndi (Şem'î Divanı, Kaside 10, Mısra 55). [bedr,]

bedr it-: Dolunay haline getirmek.

Bedr it hilâli gün gibi bir meh-likâyile
Hoş gör bu devri tâ ki felek reşk ide saña (Şem'î Divanı, Gazel 9, Mısra 9). [bedr it,]

bedr-i dücâ: Karanlığı aydınlatan dolunay.

Gelmedi iki cihānde gün gibi mişlûn senûñ
İki ‘âlem âfitâbı sensin ey **bedr-i dücâ** (Şem'î Divanı, Gazel 6, Mısra 6). [bedr-i dücâ, -i]

bedr-i enver: Parlak dolunay.

Hilâlûñ cāmı devrinde anûñçün **bedr-i enverdür**
Cihān h'ân-ı cemâliyle çü cennât-ı na‘ım oldu (Şem'î Divanı, Kaside 1, Mısra 7). [bedr-i enverdür, -dür]

bedr-i temâm: Dolunay. II Kusursuz sevgili.

‘Aks-i hüsünden kadeh **bedr-i temâm** olmak gerek
Külbe-i ahzânımız Dârü's-selâm olmak gerek (Şem'î Divanı, Muhammes 1, Mısra 17). [bedr-i temâm,]

bedter: Daha kötü, en kötü.

Bedterin yanmağa ‘ışık odına şimden Şem'î
Çevirüp başına pervāneyi âzād itsün (Şem'î Divanı, Gazel 139, Mısra 9). [bedterin, -in]

beg: Bey, hükümdar.

Nitekim gülzâr-i hüsnuñ gülleri hāndān ola
Gül gibi gül sen **begüm** bülbüllerüñ giryān ola (Şem'î Divanı, Gazel 4, Mısra 2). [begüm, -üm]

Seni **begler** aresinde anûñçün ihtiyār itdüm
Kul olmaz degme bir şāha gönül ‘ālî-cenāb ister (Şem'î Divanı, Gazel 42, Mısra 5). [begler, -ler]

Uydurup karşımuze hüsni ili serverlerini
Bize dād itmeyeler **begler** ağalar niçe bir (Şem'î Divanı, Gazel 45, Mısra 6). [begler, -ler]

Olur dil mürğına zülfi havāle
Şalar **begler** şanasın şayde şahbāz (Şem'î Divanı, Gazel 76, Mısra 12). [begler, -ler]

Begüm ‘uşşāka dād itseñ n'ola divān-ı hüsnuñde
Şaçüñdür ‘adl zencîri lebüñ Nüşinrevān olsun (Şem'î Divanı, Gazel 122, Mısra 7). [begüm, -üm]

Göñül şayd idüben cân almağde

Begüm sensin bugün şirâne āhū (Şem'î Divanı, Gazel 140, Mısra 4). [begüm, -üm]

Mübârek bahtlı **begler** gibi ferhunde-ahterdür

Se'âdet ehlinüñ bahtı çerāğı gün gibi rüşen (Şem'î Divanı, Kaside 1, Mısra 3). [begler, -ler]

Müzeyyen altun üsküflü sipāhî **beg** yigitlerle

Gelür yılduzlariyle şan cihānün mäh-i tābānı (Şem'î Divanı, Kaside 4, Mısra 7). [beg,]

Olup **begler** vefā cāmiyle mesrūr

Şafā buldı demünle meclis-i Cem (Şem'î Divanı, Kaside 5, Mısra 3). [begler, -ler]

Zāt-ı şerīfiyile kıılır **begler** iftiḥār

Mihr ü vefāde şefkat ile şāh-i dil-nevāz (Şem'î Divanı, Kaside 9, Mısra 31). [begler, -ler]

Ḥüsn ili serverleri **begler** ağalar 'ışkına

Cām-ı Cem şun sākīyā Sulṭān Süleymān devridür (Şem'î Divanı, Murabba 1, Mısra 7). [begler, -ler]

be-ğāyet: Son derece, pek çok, fazlasıyla.

Cilā-yi ḥāk-i pāyünsüz **be-ğāyetde** mükedderdür

İrūpdür yitmiş iki millete baḥr-i nevālūñden (Şem'î Divanı, Kaside 1, Mısra 77). [be-ğāyetde, -de]

begen-: Beğenmek, hoşuna gitmek.

Şehr-i 'ademde bī-ser ü bī-pā olur kamu

Tāc ü kabā **begenmez** iken niçe şehriyār (Şem'î Divanı, Kaside 12, Mısra 10). [begenmez, -mez]

beglig: Bey olma durumu, hükümet, yönetici olma durumu.

Cennetün **begligini** ister iseñ gülşene var

Açdı gül bezmini tārīḥ-i gülistān-ı şehir (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 27). [begligini, -i, -n, -i]

beglük: Bey olma durumu, hükümet, yönetici olma durumu.

Ne 'aceb gülşen olur kimine gül kimine ḥār

Göñlümün sırça serāyı yapıp **beglük** idem (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 104). [beglük,]

beg-zāde: Bey çocuğu.

Altun üsküflü gümüş ḥançerlü ol **beg-zādeler**

Sāğēr-i sīmīn ile almış eline cām-ı zer (Şem'î Divanı, Murabba 1, Mısra 13). [beg-zādeler, -ler]

behā: Güzellik, zarafet.

Bāzār-i gamde aşşıya kalmışdur ey göñül

Vir nağd-i cānı yāre ne şaydün **behāsma** (Şem'î Divanı, Gazel 148, Mısra 6). [behāsma, -sı, -na]

be-ḥ'āb: Uykuda.

Bister-i bālīn-i rāḥet rā kucā bined **be-ḥ'āb**

Ānki çün Şem'î buved ey ḥusrev-i mesned-nişīn (Şem'î Divanı, Kaside 13, Mısra 89). [be-ḥ'āb,]

behār: ilkbahar mevsimi.

Behār eyyāmıdır gül gibi hānd it

Niçe bir nār-ı gamde cān sipend it (Şem'î Divanı, Gazel 18, Mısra 1). [behār,]

Nice zühd ü nice takvā ne dirsın bilmezem şūfī

Behār eyyāmı gül vakti benüm göñlüm şerāb ister (Şem'î Divanı, Gazel 42, Mısra 12). [behār,]

Behār eyyāmıdır hāzır it yūri bir serv-i bālāden

Teferrücgāhdür 'ālem göñül kılma temāşāden (Şem'î Divanı, Gazel 123, Mısra 1). [behār,]

Şabā hüsniñ **behārından** haber virse gülistāne

Yakalar çāk idüp güller gelür bülbüller efgāne (Şem'î Divanı, Gazel 143, Mısra 1). [behārından, -ı, -n, -dan]

Virmedin bād-ı ecel 'ömr **behārını** yile

Varalum gül direlüm saçları sünbüller ile (Şem'î Divanı, Gazel 146, Mısra 3). [behārını, -ı, -n, -ı]

Behār olur açılur her kişinüñ gül gibi göñli

Yakar cān içre her meclis çerāğı bezm-i cennetden (Şem'î Divanı, Kaside 3, Mısra 43). [behār,]

'Aks-i cām-ı mey ile 'ıyd ü **behār** oldı diyü

Sākī-i gönce-dehenler elini eyledi al (Şem'î Divanı, Kaside 8, Mısra 29). [behār,]

Der hākk-ı Muhammed Beg 'aleyhi'r-raḥmeti ve'l-gufrān

Yine 'ālem **behār** ile bu gün Firdevs-i ekberdür (Şem'î Divanı, Kaside 10, Mısra 2). [behār,]

Behār ile nitekim bezm-i gülşen pür-gül-i terdür (Şem'î Divanı, Kaside 10, Mısra 61). [behār,]

Bu rüşendür ki bezm-i gülşen anlarla münevverdür

Nitekim gülşen ü bağ ü **behāruñ** cüy-bār oldı (Şem'î Divanı, Kaside 10, Mısra 14). [behāruñ, -uñ]

behār eyyāmı: Bahar günleri.

Sākīyā mey şun **behār eyyāmı** gül devrānıdır

Gülşen-i hüsniñ bi-hāmdillāh açıldı gülleri (Şem'î Divanı, Muhammes 1, Mısra 25). [behār eyyāmı,]

Cennete döndi cihān Kevşer yirine mül yiter

Sākīyā mey şun **behār eyyāmı** gül devrānıdır (Şem'î Divanı, Muhammes 1, Mısra 10). [behār eyyāmı,]

Güşe-i meyḥāneler Beytü'l-harām olmağ gerek

Sākīyā mey şun **behār eyyāmı** gül devrānıdır (Şem'î Divanı, Muhammes 1, Mısra 20). [behār eyyāmı,]

Behār eyyāmıdır güller semenler

Çeküp çāk eylediler pīrehenler (Şem'î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 53). [behār eyyāmıdır, -dur]

behār ol-: ilkbahar mevsiminin gelmesi.

Behār oldı yine ṭāvus-ı cennet kıldı cevlanı

Açıldı şāḥ-ı gül reşk-i behişt itdi gülistānı (Şem'î Divanı, Kaside 15, Mısra 1). [behār oldı, -dı]

behār-ı hurremī: Mutluluk baharı.

Ez **behār-ı hurremī** hergiz gül-i şādī ne-rüst
Ġālibā bŷy-i vefā der gül-‘izār-ı men ne-şŷd (Şem’î Divanı, Gazel 32, Mısra 3). [behār-ı hurremī,]

behār-ı ‘ıyd-i lutf: Cömertlik bayramının baharı.
Se‘âdet ol kişinŷñ kim senŷñ lutfŷñe mazherdür
Behār-ı ‘ıyd-i lutfŷñ ‘âlemi bāĝ-ı behişt itdi (Şem’î Divanı, Kaside 1, Mısra 62). [behār-ı ‘ıyd-i lutfŷñ, -ŷñ]

behār-ı lutf: Cömertlik baharı.
Ey devrinŷñ gŷliyle müzeyyen **behār-ı lutf**
Hurrem nesīm-i hŷlkuñ ile sebzezār-i lutf (Şem’î Divanı, Gazel 95, Mısra 1). [behār-ı lutf,]

Der-haĝĝ-ı Şehriyār
Ey devletŷñ gŷliyle müzeyyen **behār-ı lutf** (Şem’î Divanı, Kaside 11, Mısra 2). [behār-ı lutf,]

behār-ı nuşret: Zafer baharı.
Leşkerŷñ zinetidŷr zib ü **behār-ı nuşret**
Oldı ‘aksiyle felek bāĝı behişt-i a‘lā (Şem’î Divanı, Kaside 2, Mısra 59). [behār-ı nuşret,]

behā-yi hŷsn: Güzelliĝin kıymeti.
Behā-yi hŷsnŷñi arturdi mihrŷñ ammā kim
Metā‘-ı vaşlŷñe hicrān ziyān imiş bildŷk (Şem’î Divanı, Gazel 106, Mısra 5). [behā-yi hŷsnŷñi, -ŷñ, -i]

behā-yi yŷsuf-ı ħadr: Kıymetli Yusuf’un güzelliĝi.
Behā-yi Yŷsuf-ı ħadrŷñ şehā vezn itmeĝe ħudret
Felekler dāmenin pŷr-gevher itdi ħurdı mizānı (Şem’î Divanı, Kaside 4, Mısra 55). [behā-yi yŷsuf-ı ħadrŷñ, -ŷñ]

behişt: Cennet.
Nāz ile kŷyinde seyr itdŷkce ol hŷr-ı **behişt**
Dir felekler reşĝ idŷp yā leytenī kŷntŷ tŷrāb (Şem’î Divanı, Gazel 14, Mısra 3). [behişt,]

Olalı hŷsnŷñ **behişti** ĝayret-i hŷr ü melek
Ķadr ile oldı işiĝŷñ Ka‘besi reşĝ-i felek (Şem’î Divanı, Gazel 105, Mısra 1). [behişti, -i]

Kŷyŷñ **behişti** iĝre ĝoreydi hŷr ü ĝilmān
Tŷbā lehŷm diyeydi sen serv-i meh-liĝāye (Şem’î Divanı, Gazel 163, Mısra 7). [behişti, -i]

Nice gül her biri bir āfitāb-ı ‘âlem-ārādur
Tŷlŷ eyler **behişt** ü ravze-i mihr ü maĝabbetden (Şem’î Divanı, Kaside 3, Mısra 18). [behişt,]

Yā dŷşenmiş ĝŷlsitāniler nuĝŷı ‘aksidŷr
Kim virŷr mir‘āt-i eflāke **behişti** şŷreti (Şem’î Divanı, Kaside 6, Mısra 20). [behişti, -i]

behişt mŷvesi: Cennet meyvesi.
Perverde olsa aşlı eger Selsebil ile
Olmaz **behişt mŷvesi** la‘lŷñ ħadar lezŷz (Şem’î Divanı, Gazel 38, Mısra 4). [behişt mŷvesi,]

behişt ol-: Cennet olmak.

Çemen irdi **behişt oldu** nesīm-i subh-ı cān-perver

Açıldı gülşen-i cānde gül-i Firdevs-i rūhānī (Şem'î Divanı, Kaside 15, Mısra 13). [behişt oldu, -dı]

behişt-i a'lā: Cennetin en yüksek katı.

Leşkerüñ zinetidür zib ü behār-ı nuşret

Oldı 'aksiyle felek bāğı **behişt-i a'lā** (Şem'î Divanı, Kaside 2, Mısra 60). [behişt-i a'lā,]

behişt-i bāğ-ı 'adl: Adalet bahçesinin cenneti.

Livā-yi rif'atüñe müntehā-yi Sidre hem-serdür

Yücelmiş āb-ı luṭfūñle **behişt-i bāğ-ı 'adlūñde** (Şem'î Divanı, Kaside 1, Mısra 40). [behişt-i bāğ-ı 'adlūñde, -üñ, -de]

behişt-i devlet: Saadet cenneti.

Seḥā vü cūd ile olmasa mevşūf

Behişt-i devlete girmezdi ādem (Şem'î Divanı, Kaside 5, Mısra 32). [behişt-i devlete, -e]

bel: Bel.

Ey **beli** ince vü lebi ḡonce

Baḡa oldı ḡayālūñ eglence (Şem'î Divanı, Gazel 153, Mısra 1). [beli, -i]

belā: Felaket, afet.

Rāstī ḡaddūñ **belādur** bu dil-i üftādeye

Kākülūñ ammā belā üzre belādūr Muşṭafā (Şem'î Divanı, Gazel 2, Mısra 7). [belādūr, -dur]

Ġam-ḡānesini mesken ider ḡöñlümūñ gelür

Yir ḡök ḡötürmedüḡi ḡazādan gelen **belā** (Şem'î Divanı, Gazel 10, Mısra 4). [belā,]

Ġarez bir acı tatlu geçmedür bu fānī dünyāde

Ġam-ı bālāñ ile fikr-i lebūñ baḡa **belā** besdür (Şem'î Divanı, Gazel 60, Mısra 4). [belā,]

Ben senūñ Ya'ḡūbunam derd ü **belā** vü ḡüzn ile

Sen güzelliük mülkinūñ sultānısın Yūsufcuḡum (Şem'î Divanı, Gazel 120, Mısra 3). [belā,]

Dil tıtdı rāh-i 'işḡuñı zāhid riyā yolın

Āsān degül ḡözetmek efendi **belā** yolın (Şem'î Divanı, Gazel 124, Mısra 2). [belā,]

Ḥalkā-i dūd-ı siyāḡūñdür başūñde āşiyān

Deş-t-i ḡam Mecnūnısın yā ḡod **belā** şimşādısın (Şem'î Divanı, Gazel 128, Mısra 4). [belā,]

Şanurdum āteş-i fūrḡatden özge bir **belā** yokdur

Seni āḡyār ile ḡördüm ıñdum nār-ı hicrāne (Şem'î Divanı, Gazel 143, Mısra 5). [belā,]

Belā zindān-ı ḡāhından ḡalāş olmak ne mümkindür

Yapışmazsañ eger ey dil kemend-i āḡ ü efḡāne (Şem'î Divanı, Gazel 143, Mısra 11). [belā,]

Mānî' olursa gün yüzine Şem'iyā rakīb
Ölsün **belā** vü derd ile varmasın ayine (Şem'î Divanı, Gazel 160, Mısra 12). [belā,]

Musaḥḥer hükümüne 'ālem felek emrüne çākerdür
Ḥalāş olur **belā** vü derd ü ğamden iki 'ālemde (Şem'î Divanı, Kaside 1, Mısra 60). [belā,]

Derd ü ğam-ı firāk ile terk eyleyüp diyār
Cānān firākı bir yaña ğurbet **belāsı** hem (Şem'î Divanı, Kaside 9, Mısra 22). [belāsı, -sı]

Belādur 'ışk ey nūr-ı ilāhî
Ki fark itmez gedādan pādīşāhı (Şem'î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 41). [belādur, -dur]

Seni sevmek degüldür ḥaddüm ammā
Belālu 'ışkuñ itdi şabrı yağmā (Şem'î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 40). [belālu, -lu]

belā bezmi: Gam, keder meclisi.
Telḥ idi 'ıyşum **belā bezminde** nüş itdüm yine
Göñlümün nerdin şafā tāsına tüş itdüm yine (Şem'î Divanı, Muhammes 1, Mısra 43). [belā bezminde, -n, -de]

belā üzre belā: Dert üstüne dert.
Rāstī ḳaddūñ belādur bu dil-i üftādeye
Kākülün ammā **belā üzre belādür** Muştafā (Şem'î Divanı, Gazel 2, Mısra 8). [belā üzre belādür, -dür]

beli: Evet, doğrusu.
Beni fāş itdi yaşum çıkdı gözden
Belī gözden çıkar ḳandeyse ğammāz (Şem'î Divanı, Gazel 76, Mısra 6). [beli,]

Ṭağılur şabr metā'ı gelicek şehr-i ğame
Şatılur şehr-i mu'azzemde **beli** eyü ḳumāş (Şem'î Divanı, Gazel 82, Mısra 6). [beli,]

Gün yüzinde görmemiş Şem'î şehāb-ı zülfini
Dünyede bulmaz **beli** nūr ile zulmet ictimā' (Şem'î Divanı, Gazel 92, Mısra 14). [beli,]

belür-: Belirmek, görünmek, ortaya çıkmak.
Zebān-ı ḥāl ile bülbül okurdi āyet-i fe'nzur
Yine āşār-ı rahmetden **belürdi** fazl-ı Yezdānī (Şem'î Divanı, Kaside 15, Mısra 12). [belürdi, -di]

Dehānı yoklığına zerre deñlü yok şüphe
Miyānı kılca **belürmez** gümān imiş bildük (Şem'î Divanı, Gazel 106, Mısra 12). [belürmez, -mez]

ben: Yüzde ve vücutta bulunan siyah noktalar, ben, hâl.
Ruhlerün gün **beñlerün** seyyāreler ḳaşūñ hilāl
Bir muşavver nürdur ey mäh taşvīrün senün (Şem'î Divanı, Gazel 102, Mısra 3). [beñlerün, -ler, -ün]

Gün yüzünde **beñlerün** devr-i ḳamerdür şanasın
Kevkeb-i 'izzet se'adet mähına oldı ḳarın (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 51). [beñlerün, -ler, -ün]

ben kadar: Benim kadar, benim gibi.

Ka'be-i küyüñde 'ömrüm ölmege cânler virür

Ey Halilüm **ben kadar** 'âlemde kırbânüñ mi var (Şem'î Divanı, Gazel 41, Mısra 8). [ben kadar,]

bencileyin: Benim gibi.

Gülşen-i hüsne ruññ tek gül-i zibâ mı gelür

Yâ aña **bencileyin** bülbül-i güyâ mı gelür (Şem'î Divanı, Gazel 54, Mısra 2). [bencileyin,]

Şanemâ sencileyin yâr-i cefâkâr olmaz

Nitekim **bencileyin** 'aşık-ı gam-ı'âr olmaz (Şem'î Divanı, Gazel 75, Mısra 2). [bencileyin,]

Görinen mäh ile mihr añlama cevri-i yâre

Şabr idüp **bencileyin** başdı felek bağına taş (Şem'î Divanı, Gazel 82, Mısra 12). [bencileyin,]

Kanı bir **bencileyin** derd ile sevdâya düşüp

Zülf-i dilber gibi aḥvâli perîşân olmış (Şem'î Divanı, Gazel 84, Mısra 5). [bencileyin,]

Âhüm tokındı çerhine çerhüñ döne döne

Gelmez cihâne **bencileyin** bir felek-zede (Şem'î Divanı, Gazel 147, Mısra 6). [bencileyin,]

Ṭolaşur dil yüzüññ şem'ine pervâne gibi

Qorqaram **bencileyin** oda düşüp yane gibi (Şem'î Divanı, Gazel 191, Mısra 2). [bencileyin,]

Varak-ı gülden okur vaşf-ı cemâlüñ bülbül

Serverâ **bencileyin** bulsa gerek hüsni-i maḳâl (Şem'î Divanı, Kaside 8, Mısra 74). [bencileyin,]

bend: Bağ, düğüm.

Sen perî-rû gibi ey dil bir efendüm var iken

Kime kûl olsam gerek boynümde **bendüm** var iken (Şem'î Divanı, Gazel 127, Mısra 2). [bendüm, -üm]

Pîr-i vâ'iz kavlîni her gün işitme ey gönül

Kim mey ü maḥbûb için güşüñde **bendüm** var iken (Şem'î Divanı, Gazel 127, Mısra 8). [bendüm, -üm]

bend eyle-: Bağlamak.

Ṭolaşup Şem'î-yi âşüfteye çok **bend eyler**

Hey dimezseñ eger ol zülf-i semen-sâye Ḥâsen (Şem'î Divanı, Gazel 129, Mısra 11). [bend eyler, -r]

bend it-: Bağlamak. II Hükmü altına almak.

Çeküp ol serv-i âzâdı kinâre

Ṭolayup zülfini boynüñe **bend it** (Şem'î Divanı, Gazel 18, Mısra 6). [bend it,]

bend üstine bend geç-: Zorluk üstüne zorluk gelmek, hile üstüne hile yapmak.

Eyledi müşğîn saçın ol gözleri âhû kemend

Şayd idüp **geçdi** dil-i miskine **bend üstine bend** (Şem'î Divanı, Gazel 33, Mısra 2). [bend üstine bend geçdi, -di]

bende: Kul, köle.

Her bir kılında zülfi hisâbınca **bende** var

İnşâf idüñ ki bunca giriftârı n'eylesün (Şem'î Divanı, Gazel 125, Mısra 3). [bende,]

Vefâden çünki hazzüñ yok düşürme göñlümi **bende**

Yüri var ey cefâ-pîşe senüñ sende benüm **bende** (Şem'î Divanı, Gazel 158, Mısra 1). [bende,]

Şimdi biz **bendelere** lutfüñi göster görelüm

Şoñra cevri eyler iseñ Şem'îye miñnet bâkî (Şem'î Divanı, Gazel 190, Mısra 9). [bendelere, -ler, -e]

Zafer mîr-i 'alem nuşret sipehsâlâr-ı leşkerdür

İşigi bendesinüñ **bendesidür** Hüsrev ü Dârâ (Şem'î Divanı, Kaside 1, Mısra 32). [bendesidür, -si, -dür]

Zafer mîr-i 'alem nuşret sipehsâlâr-ı leşkerdür

İşigi **bendesinüñ** bendesidür Hüsrev ü Dârâ (Şem'î Divanı, Kaside 1, Mısra 32). [bendesinüñ, -si, -nün]

Gönderi çıkdı bile **bende** vü şehri vü garîb

Seni ısmarladuñ Allâha didi bây ü gedâ (Şem'î Divanı, Kaside 2, Mısra 15). [bende,]

Bendeñüñ bendesine olmağ için hizmet-kâr

Düzd-i gamden şaķınup bunca göñüller şehrin (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 71). [bendeñüñ, -nün]

Bendeñüñ **bendesine** olmağ için hizmet-kâr

Düzd-i gamden şaķınup bunca göñüller şehrin (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 71). [bendesine, -si, -n, -e]

Ka'be-i lutfüñ harîmi dâhîli buldı necât

Bende vü hırş u hevâ âzâd olup oldu emîn (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 122). [bende,]

Bendesidür hûbler şimdi güzeller şâhidur

Ol perî-peyker melek kim adı Ca'fer-zâdedür (Şem'î Divanı, Murabba 2, Mısra 11). [bendesidür, -si, -dür]

bende it-: Kul, köle yapmak.

Cihân ser-keşlerin **itdi** ser-â-ser hükmine **bende**

Hudâ emriyle tâbi' itse n'ola çerh-i gerdanı (Şem'î Divanı, Kaside 4, Mısra 35). [bende itdi, -di]

Kemend-i kahr ile **itdün** cihân ser-leşkerin **bende**

Sehâ vü lutf ile olduñ göñüller tahtınüñ hânı (Şem'î Divanı, Kaside 15, Mısra 49). [bende itdün, -dün, -n]

bende vü âzâd: Köle ve özgür (kimse).

Cihân halkını bir sözle idersin **bende vü âzâd**

Süleymânlık senüñdür mühr-i devlet saña erzânî (Şem'î Divanı, Kaside 15, Mısra 67). [bende vü âzâd,]

bende-hâne: (Nazik ve mütevazı konuşmada) Bir kimsenin kendi evinden bahsederken kullandığı "ben kölenizin evi" anlamında bir söz.

Pâdişâhüm **bende-hâneñdür** dil-i vîrâne baş

Gel qadem rencide kıl bu külb-i aħzâne baş (Şem'î Divanı, Gazel 86, Mısra 1). [bende-hâneñdür, -ñ, -dür]

bende-i ʿışk: Aşkın kölesi.

Ol güzeller şâhının düşdi kemend-i zülfine

Bende-i ʿışk oldu Şemʿî ʿâlemün sultânıdır (Şemʿî Divanı, Gazel 43, Mısra 12). [bende-i ʿışk,]

bende-i sultân-ı ʿışk: Aşk sultanının kölesi.

Nüş idersin baş açuk mihr ü maḥabbet cāmını

Bende-i sultân-ı ʿışkuz kullara olmaz yaşağ (Şemʿî Divanı, Gazel 93, Mısra 10). [bende-i sultân-ı ʿışkuz, -uz]

bendeñüz: (İyelik ekinin kalıplaşmasıyla) Kulunuz, köleniz [Nâzik ve mütevâzi konuşmada ben zamiri yerine kullanılır].

Kerem ü lutf ü ʿinâyet nâzerin eyler iseñ

Pâdişâhüm n'ola biz **bendeñüze** gâh gehî (Şemʿî Divanı, Gazel 179, Mısra 10). [bendeñüze, -e]

bend-i belâ: Bela bağı.

Derd-i cefâ-yi ğurbet ile olma ḥâksâr

Bend-i belâda nice olursın esir-i ğam (Şemʿî Divanı, Kaside 9, Mısra 28). [bend-i belâda, -da]

bend-i maḥabbet: Muhabbet bağı.

Ḥalka-i sünbül şaçun **bend-i maḥabbetdür** baña

Sensüz ey gül Yüsufi zindân olupdur bağlar (Şemʿî Divanı, Gazel 39, Mısra 5). [bend-i maḥabbetdür, -dür]

bendine düş-: Tuzağa düşmek.

Görinmez niçe günlerdür ʿaceb ol gözleri âhû

Kimün âhi kemendi **bendine düşmiş** şikâr olmuş (Şemʿî Divanı, Gazel 83, Mısra 12). [bendine düşmiş, -miş]

benefşe: Baharın habercisi olan mor renkli ve güzel kokulu çiçek, menekşe.

Çü şaldı berg-i çemen şahn-ı bâğa seccâde

Kıyâme geldi nihâl ü **benefşe** itdi sücûd (Şemʿî Divanı, Gazel 37, Mısra 4). [benefşe,]

Gül mevsiminde gelse **benefşe** olur laṭîf

Devr-i ruhûnde olsa n'ola âşikâr ḥaṭ (Şemʿî Divanı, Gazel 89, Mısra 7). [benefşe,]

Baş egüp şafḥa-i gülzârı **benefşe** kareler

Eyle beñzer ki ḥaṭûndür şanemâ aldı mişâl (Şemʿî Divanı, Kaside 8, Mısra 71). [benefşe,]

Nesim-i şubḥ gülşende dem urdı zülf-i sünbül den

N'ola gül bezminün olsa **benefşe** ʿanber-efşânı (Şemʿî Divanı, Kaside 15, Mısra 26). [benefşe,]

benefşe: Baharın habercisi olan mor renkli ve güzel kokulu çiçek, menekşe. II Sevgili.

Yir idüp başda elin aldı ayakden götürüp

Şeh-i nevrûze **benefşe** ideli istiḳbâl (Şemʿî Divanı, Kaside 8, Mısra 24). [benefşe,]

benek: Bir şeyin üzerinde bulunan pul gibi lekeler.

Kuşatdün zer kemer zeyn eyledün altun **beneklerle**

Yanünde pâdişâhüm tîğ gibi nice ‘uryânı (Şem’î Divanı, Kaside 4, Mısra 45). [beneklerle, -ler, -le]

beneklü: Üzerinde benekleri ve ufak lekeleri bulunan.

Gül gibi göynükleründen incinür şanma beni

‘Aşıka altun **beneklü** cāmelerdür dāğlar (Şem’î Divanı, Gazel 39, Mısra 4). [beneklü,]

Güneş bālın felek altun **beneklü** cāme-ḥ̣āb olsa

Bilürseñ ḥālūñi şūfi saña bir būriyā yigdür (Şem’î Divanı, Gazel 61, Mısra 3). [beneklü,]

Gün gibi altun **beneklü** āsümāniler geyüp

Seyr ider yılduzlar ile mäh-i tābānüm benüm (Şem’î Divanı, Gazel 114, Mısra 3). [beneklü,]

Felek taht u güneş altun **beneklü** gird-bālišdür

Aña bu mesned-i ‘ālī virilmiş ‘arş-ı rifatden (Şem’î Divanı, Kaside 3, Mısra 27). [beneklü,]

beñiz: Yüz, yüzün rengi.

Niçe bir künc-i ğamde Şem’iyā **beñzüñ** ḥazān itmek

Gözün aç gül gibi mey iç cihān bāğ ü behār olmuş (Şem’î Divanı, Gazel 83, Mısra 13). [beñzüñ, -ün]

beñze-: (İki kimse veya şey arasında) Birbirine uygun ve ortak taraflar bulunmak.

Güzellük āsümānında melek-sīmā güzeller çok

Ayuñ on dördüne **beñzer** gönül bir āfitāb ister (Şem’î Divanı, Gazel 42, Mısra 8). [beñzer, -r]

Şatdum cihānı dāne-i ḥāl-i siyāhūñe

Beñzerse şöyle beñzese oğul atasına (Şem’î Divanı, Gazel 144, Mısra 12). [beñzerse, -r, -se]

Şatdum cihānı dāne-i ḥāl-i siyāhūñe

Beñzerse şöyle **beñzese** oğul atasına (Şem’î Divanı, Gazel 144, Mısra 12). [beñzese, -se]

Beñzemeyeydi kaşleri mihrābına hilāl

Baş egmez idi kimse bu ṭāk-ı zebercede (Şem’î Divanı, Gazel 147, Mısra 3). [beñzemeyeydi, -me, -y, -e, -y, -di]

Beñzer ey serv-i sehī kāmētūñe egmedi baş

Şāḥ-ı Tübünün anūñçün aşığa oldu başı (Şem’î Divanı, Gazel 183, Mısra 3). [beñzer, -r]

beñzed-: Bir kimse veya şeyin başka bir kimse veya şeyle arasında uygun ve benzer taraflar bulmak.

Nürden serv didiler göricek kāmētūñe

Beñzeden ruhlerüñi şem‘-i şeb-ārāye Ḥasen (Şem’î Divanı, Gazel 129, Mısra 4). [beñzeden, -en]

Ṭoğrusı Sidre olup kaddi hilāl olsa kaşı

Beñzedürdüm saña ey nūr-ı muşavver güneşi (Şem’î Divanı, Gazel 183, Mısra 2). [beñzedürdüm, -ür, -dü, -m]

beñzer: Öyle görünüyor ki, sanki.

Mü‘ezzinler didi Allāhüekber

Kıyāme geldi **beñzer** ol kıyāmet (Şem’î Divanı, Gazel 16, Mısra 8). [beñzer,]

Cemālūñ şem‘inūñ germiyyeti var
Beni yakmağa **beñzer** niyyeti var (Şem‘î Divanı, Gazel 47, Mısra 2). [beñzer,]

Her gün o mähūñ işigini yasdandır güneş
Ben haste gibi **beñzer** anūñ de zevālî var (Şem‘î Divanı, Gazel 58, Mısra 4). [beñzer,]

Şürete gelmez senūñ devrūñde ey hūrî perî
Şöyle **beñzer** kim utanur sen büt-i şannāzden (Şem‘î Divanı, Gazel 126, Mısra 10). [beñzer,]

berāber: Birlikte, aynı yerde.
Nedendür mācerā-yi eşk-i çeşmüm
Ola yanūñde kân ile **berāber** (Şem‘î Divanı, Gazel 50, Mısra 6). [berāber,]

Nihāl-i himmetūñ Tūbî budağıyle **berāberdür**
N’ola olsa göñüller ‘ālemi mihr ile nūrānî (Şem‘î Divanı, Kaside 1, Mısra 41). [berāberdür, -dür]

berāt: Berat gecesi, Hz. Muhammed'e peygamberliğin bildirildiği şaban ayının on beşinci gecesi.
Rūze vü kadr ü **berātūñ** bilmişüz māhiyyetin
Bir hilāl-ebrüyile ‘ıyd-i vişāle merḥabā (Şem‘î Divanı, Gazel 1, Mısra 3). [berātūñ, -üñ]

Olsun hemişe gicelerūñ Kadr ile **Berāt**
Eyyām-ı devletūñ kamu nevrüz ü ‘ıyd ola (Şem‘î Divanı, Gazel 11, Mısra 3). [berāt,]

berāt-ı hüsne: Güzellik fermanı.
Cemālūñ muşḥafın tezyîn idüpdür ḥaṭṭ-ı Reyḥānūñ
Berāt-ı hüsne virmişdür kaşūñ ṭuğrā-yi ‘unvānı (Şem‘î Divanı, Gazel 185, Mısra 8). [berāt-ı hüsne, -e]

berbād ol-: Perişan olmak, zarar görmek.
Nice miskīnlerūñ ‘ömri ğubārı
Ser-i zülflūñ ucından **oldı berbād** (Şem‘î Divanı, Gazel 36, Mısra 4). [berbād oldı, -dı]

bercīs: Müşteri yıldızı. (Jüpiter).
Ne rāy ile olur **Bercīs** anūñ düstūr-ı dīvānı
Ne Hindūdur Zuḥal k’ola serāy-i kadrî derbānı (Şem‘î Divanı, Kaside 15, Mısra 83). [bercīs,]

ber-dār eyle-: Darağacına çekmek, asmak.
Tek beni zülfi dil-āvizüñe **ber-dār eyle**
Çekeyin pādīşehüm kendü elümle resenüm (Şem‘î Divanı, Gazel 116, Mısra 9). [ber-dār eyle,]

ber-dār ol-: Asılmak.
Genc-i ‘ışkuñ sırrını açmazdı kimse cān virüp
Yirde kalurdu eger Manşūr **ber-dār olmasa** (Şem‘î Divanı, Gazel 149, Mısra 8). [ber-dār olmasa, -ma, -sa]

berg: Yaprak.

Olmış dıraht-i himmetüñüñ **berg** ü bārı lutf
Ser-sebz ü şād ü hurrem olursa ‘aceb midür (Şem’î Divanı, Kaside 11, Mısra 5). [berg,]

Şemseler resm itdi gülden aña Nakḳāş-ı behār
Cānı yok taşvır ide bir **bergini** nakḳāş-ı Çîn (Şem’î Divanı, Kaside 14, Mısra 18). [bergini, -i, -n, -i]

Ser-ā-ser **berg** ile şöyle ṭonandı kām̄eti servüñ
Dür-i şebnemle her ḡonce yazar yāḳūt-ı ḡandānı (Şem’î Divanı, Kaside 15, Mısra 19). [berg,]

berg ü nevā: Yaprak ve nağme. II Sermaye ve nasip.
Gül-üm cām-ı gül-rengüm şürāḡı ḡulgul-i bülbül
Hevā ḡülzārı bezminde bize **berg ü nevā** besdür (Şem’î Divanı, Gazel 60, Mısra 12). [berg ü nevā,]

berg-i çemen: Çimen yaprakları.
Çü şaldı **berg-i çemen** şahñ-ı bāḡa seccāde
Ḳıyāme geldi nihāl ü benefşe itdi sücüd (Şem’î Divanı, Gazel 37, Mısra 3). [berg-i çemen,]

berg-i gül: Gül yaprağı. II Sevgilinin gül gibi al yanağı.
Oldı tefsir rümüz-ı şeceri’l-aḡḡarı nār
Berg-i gül al varak serv elif nerges nūn (Şem’î Divanı, Kaside 7, Mısra 14). [berg-i gül,]

berg-i ḡazān: Sonbaharda sararıp düşen veya düşmek üzere olan yaprak. II Âşıkların sararıp solmuş yüzü.
Sen ḡonce gibi ḡāḡ kızıl ḡāḡ yeşil gey
Üftādelerüñ **berg-i ḡazān** gibi şararsın (Şem’î Divanı, Gazel 137, Mısra 4). [berg-i ḡazān,]

berg-i iḡsān: İyilik, lütuf yaprağı.
Müzeyyen oldı bāḡ-ı ‘adli serv-i istikām̄etle
Mu‘azzez mīve-i lutfı mükerrerem **berg-i iḡsānı** (Şem’î Divanı, Kaside 4, Mısra 20). [berg-i iḡsānı, -ı]

berg-i sebz: Yeşil yaprak. II Hediye.
Sekiz cennet şafāsın kesb iderdük iki ‘ālemde
Eger bir **berg-i sebz** olsa bize bāḡ-ı ‘ināyetden (Şem’î Divanı, Kaside 3, Mısra 50). [berg-i sebz,]

berg-i süsen: Susen yaprağı. II Sivri ve uzun yapraklarından dolayı kılıç, mızrak ve hançere benzetilmesi yönüyle.
Cilve-i ṭāvus-ı cennet mī numāyed şāḡ-ı gül
Berg-i süsen zib ü ferr-i şeh-per-i Rūḡü’l-emīn (Şem’î Divanı, Kaside 13, Mısra 14). [berg-i süsen,]

berḡördār: Tuttuḡu işten semere gören, feyizlenen, mesut.
Eylesün tāze nihālünü Ḥudā **berḡördār** (Şem’î Divanı, Kaside 7, Mısra 109). [berḡördār,]

berī eyile-: Uzak tutmak, korumak, uzaklaştırmak.
Zebān-ı kilik-i lutfi lüle-i ser-çeşme-i cāndür
Berī eyler anūñ bir ḡaṭresi biñ cānı zulmetden (Şem’î Divanı, Kaside 3, Mısra 36). [berī eyler, -r]

berk: Şimşek.

Toğdı hırşîd-i şareb **berk** urdı cām-ı âfitâb

Gün gibi ref' eyle ey meh-rû cemâlünden hicâb (Şem'î Divanı, Gazel 13, Mısra 1). [berk,]

berk ur-: Şimşek çakmak, şimşek çakar gibi parıldamak.

Şafâ hırşîdi **berk urdı** areden gitdi ebr-i ğam

Göñüller cāmı şâf oldı yine gerd-i küdüretten (Şem'î Divanı, Kaside 3, Mısra 47). [berk urdı, -dı]

ber-karâr ol-: Bir yerde veya bir hal üzere karar kılmak, aynı kararda devam etmek, devamlı olmak.

Devr itdüğince bu felek-i âb-gîne reng

Bâkî kâlanlarınnuñ **ola** 'ömri **ber-karâr** (Şem'î Divanı, Kaside 12, Mısra 44). [ber-karâr ola, -a]

İtmiş sirişte hâkini âb ü hevâyile

'Ömrüñ anüñçün **olmadı** bünyâdı **ber-karâr** (Şem'î Divanı, Kaside 12, Mısra 14). [ber-karâr olmadı, -ma, -dı]

Höş devr idi zemâne eger **olsa ber-karâr**

Ammâ kararı yok nitekim eşk-i cüy-bâr (Şem'î Divanı, Kaside 12, Mısra 1). [ber-karâr olsa, -sa]

ber-kemâl olsa: Mükemmel olmak.

Ol mâh gün gibi **olsa** hüsn ile **ber-kemâl**

Şem'î cemâli gibi ola 'ömri **ber-mezîd** (Şem'î Divanı, Gazel 35, Mısra 9). [ber-kemâl olsa, -sa]

berk-ı âh: Ah şimşeği.

Üşenmiş Şem'iyâ bârân-ı eşk ü **berk-ı âhümden**

Anüñçün eylemiş gün yüzlü cānānün nihān hayme (Şem'î Divanı, Gazel 150, Mısra 11). [berk-ı âhümden, -üm, -den]

ber-mezîd: Çoğalsın, ziyade olsun.

Ol mâh gün gibi olsa hüsn ile **ber-kemâl**

Şem'î cemâli gibi ola 'ömri **ber-mezîd** (Şem'î Divanı, Gazel 35, Mısra 10). [ber-mezîd,]

ber-murâd eyle-: İsteğine kavuşturmak, arzusuna erıştirmek.

Ey mürüvvet mülkini lûtfiyle ma'mûr eyleyen

Hâk Te'âlâ **eylesün** iki cihānde **ber-murâd** (Şem'î Divanı, Tarih 1, Mısra 2). [ber-murâd eylesün, -sün]

Hâk te'âlâ **eyleyüp** iki cihānde **ber-murâd**

Devlet-i dünyâ vü 'uqbâ zâtüne fermân ola (Şem'î Divanı, Gazel 4, Mısra 7). [ber-murâd eyleyüp, -y, -üp]

berr: Kara, toprak.

Senün ey şâh-i şîr-efken olupdur devr-i 'adlünde

Hezârân kelle-i gürgün bu gün bir **berre** çübânı (Şem'î Divanı, Kaside 4, Mısra 54). [berre, -e]

berü: Bu tarafa, bu yana, buraya, beriye.

Sâkiyâ dilden götür havfı **berü** şun cām-ı şâf
Bâde-i mihr ü maḥabbet içmeyen olmaz mu‘âf (Şem‘î Divanı, Gazel 94, Mısra 1). [berü,]

Aşılaldan **berü** ağıvâr тұrup karşına
Der-i dildâr görünür gözüme dâr gibi (Şem‘î Divanı, Gazel 177, Mısra 11). [berü,]

Ka‘be vü mescid ü mihrâbe gönül baş egmez
Olalıdan **berü** kıblem işigün secdegehi (Şem‘î Divanı, Gazel 179, Mısra 8). [berü,]

Devr-i Âdemden **berü** kimse nişânüñ virmedi
Bir ziyâfet itdi İbrâhîm Paşa ḥazreti (Şem‘î Divanı, Kaside 6, Mısra 57). [berü,]

ber-zemîn: Yeryüzüne, zemin üzerine.
Şemse-i evvân-ı kudret mihr-i evc-i saltanet
Âsümân-ı ‘izzet reşk-i felek şüd **ber-zemîn** (Şem‘î Divanı, Kaside 13, Mısra 82). [ber-zemîn,]

bes: Yeter, yetişir, elverir, kâfi.
Dünyâ vü âḥîret baña ḥüsnüñ kemâli **bes**
İki cihânde devlet anüñ kim kemâli var (Şem‘î Divanı, Gazel 58, Mısra 11). [bes,]

Dil-i bî-çâreme cânâ lebüñ dürdi şifâ **besdür**
Gerekmez gayri dermânı baña derdüñ devâ **besdür** (Şem‘î Divanı, Gazel 60, Mısra 1). [besdür, -dür]

Dil-i bî-çâreme cânâ lebüñ dürdi şifâ **besdür**
Gerekmez gayri dermânı baña derdüñ devâ **besdür** (Şem‘î Divanı, Gazel 60, Mısra 2). [besdür, -dür]

Ġarez bir acı tatlu geçmedür bu fânî dünyâde
Ġam-ı bâlâñ ile fikr-i lebüñ baña belâ **besdür** (Şem‘î Divanı, Gazel 60, Mısra 4). [besdür, -dür]

Gerekmez dâmeni dehrüñ eger bir şeb-çerâğ olsa
İki ‘âlemde eglence baña bir meh-likâ **besdür** (Şem‘î Divanı, Gazel 60, Mısra 6). [besdür, -dür]

Ne ḥulle ârzü eyler gönül ne ḥil‘at-i şâhî
Baña ser örtüsü iki cihânde bir ‘abâ **besdür** (Şem‘î Divanı, Gazel 60, Mısra 8). [besdür, -dür]

Senüñ küyüñ ḥayâliyle cihânde eglenür gönülüm
Bu yâd illerde eglence bize bir âşinâ **besdür** (Şem‘î Divanı, Gazel 60, Mısra 10). [besdür, -dür]

Gül-i ter cām-ı gül-rengüm şürâḥî gulgul-i bülbül
Hevâ gülzârı bezminde bize berg ü nevâ **besdür** (Şem‘î Divanı, Gazel 60, Mısra 12). [besdür, -dür]

Kime mescid kime Ka‘be kime zühd ü kime takvâ
Saña Şem‘î cihânde cām-ı ‘ışķ-ı bî-riyâ **besdür** (Şem‘î Divanı, Gazel 60, Mısra 14). [besdür, -dür]

Âfitâbüñ pençesin burdı kemâl-i ḥüsn ile
Rüstem-i şâḥib-kırânler didiler ‘ışķuñda **bes** (Şem‘î Divanı, Gazel 80, Mısra 4). [bes,]

Dem-i ‘isî lebünden bir nefesdür
Lebünden bir nefes biñ câne **besdür** (Şem‘î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 4). [besdür, -dür]

besî: Çok, birçok.

Hîçkes der vâdi-i 'ışk-ı tu yâr-i men ne-şûd

Ġam **besî** ħordem velî kes ġam-ġûsâr-ı men ne-şûd (Şem'î Divanı, Gazel 32, Mısra 2). [besî,]

besle-: Mecazi anlamda, gittikçe etkili hale gelmek, gelişmek.

Ey şeh-i mülk-i kerem luţfûñ olursa mi'mâr

Besledükçe çemen eţfâlini bu nüh âbâ (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 106). [besledükçe, -dükçe]

beter ol-: Çok daha fenâ olmak.

Âh kim maĥv oldu yaşımden vücûdüm ser-be-ser

Yâ ilâhî **olmasun** hiç kimseler benden **beter** (Şem'î Divanı, Gazel 59, Mısra 6). [beter olmasun, -ma, -sun]

beyâbân: Çöl, sahra.

Cihâne yol keser Ferhâd-veş küh-ı maĥabbetde

Şu kim Mecnûn gibi kaç' eyledi 'ışkuñ **beyâbânın** (Şem'î Divanı, Gazel 134, Mısra 8). [beyâbânın, -ın]

beyân eyle-: Açıklamak.

Her nihâl-i râst **eyler** fe'staķim sırrın **beyân**

Oldı serv-i istikâmetle müzeyyen bâġ-ı dîn (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 89). [beyân eyler, -r]

beydak: Satrançta piyade (piyon) denilen taş.

Naţ'-ı cemâl üzre sürüp ĥâl **beydakın**

Mât eyledi cihânı açup şâh-vâr ruĥ (Şem'î Divanı, Gazel 28, Mısra 5). [beydakın, -ı, -n]

beyt: Beyit, iki dizeden oluşan nazım birimi. II Ev, hane.

Sözinüñ **beyti** serây oldu kaçâyid şehri

Beg geçinse n'ola 'âşık daĥı dîvânler ile (Şem'î Divanı, Gazel 152, Mısra 9). [beyti, -i]

beytü'l-ĥarâm: Kabe.

Güşe-i meyĥâneler **Beytü'l-ĥarâm** olmaķ gerek

Sâķiyâ mey şun behâr eyyâmı gül devrânıdır (Şem'î Divanı, Muhammes 1, Mısra 19). [beytü'l-ĥarâm,]

bezen-: Süslenmek, donanmak.

Bezenmiş bezm-i ĥüsnüñ cām elüñde

Süre gör sâķiyâ devrân senüñdür (Şem'î Divanı, Gazel 53, Mısra 5). [bezenmiş, -miş]

Neden inceldi mâh-i nev ne içün böyle lâgerdür

Cemâli 'ıydgâhında **bezenmiş** şâhid-i 'ıydüñ (Şem'î Divanı, Kaside 1, Mısra 16). [bezenmiş, -miş]

Fenzurû âyetini eyledi bülbül tekrâr

Gülbün-i sebz **bezendi** gül-i ĥamrâler ile (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 12). [bezendi, -di]

bezl it-: Bol bol, cömertçe vermek, esirgemedenden vermek.

Āşef-i devr ü zemān šāhib-i temkīn ü vekār

Dem-be-dem ehl-i şafā bezmine **bezl itmek** için (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 50). [bezl itmek, -mek]

bezl ol-: Çok çok vermek, bolluk.

Şol kadar **bezl oldu** enva'ı ni'am bezm ehline

Sükkeri ni'metlerüñ yinmege gelmez nevbeti (Şem'î Divanı, Kaside 6, Mısra 39). [bezl oldu, -dı]

bezm: İçkili, eğlenceli yiyip içme ve sohbet meclisi.

Şem'î ruhüñle oldu gönül cāmı pür-sürür

Cān **bezm** cām-ı la'lüñ ile oldu pür-şafā (Şem'î Divanı, Gazel 10, Mısra 8). [bezm, -i]

Şem'iyā **bezm** cemāl-i gülden olursa cüdā

Nergesüñ başında tāt-i zer olur 'ayn-ı 'azāb (Şem'î Divanı, Gazel 14, Mısra 13). [bezm,]

Bezminde 'ışkuñ olmadı şadr ü şaff-ı ni'āl

Kimden dilerse sāk-i 'ışk itdi iftitāh (Şem'î Divanı, Gazel 27, Mısra 7). [bezminde, -i, -n, -de]

Ayağ üzre тұrur **bezmüñde** şem'üñ

Yanar odlar başında hıdmeti var (Şem'î Divanı, Gazel 47, Mısra 3). [bezmüñde, -üñ, -de]

Ne aşş 'āşika mülk-i cihāñüñ şems ü mähından

Gönül **bezm** çerāğın yakmağa bir meh-liķā yigdür (Şem'î Divanı, Gazel 61, Mısra 6). [bezm, -i]

Cānler eritdi Şem'î-yi pür-süz şevk ile

Tā kim getürdi **bezmüñe** bir şî'r-i cān-güdāz (Şem'î Divanı, Gazel 72, Mısra 20). [bezmüñe, -üñ, -e]

Bezm içre meye şundı elin kıldı nevāziş

Bir deste güli eyledi mestāne tekellüf (Şem'î Divanı, Gazel 96, Mısra 5). [bezm,]

Ne koyarsın kulağına sākī

Bezme geldükce reng alır şişe (Şem'î Divanı, Gazel 145, Mısra 4). [bezme, -e]

N'idügin añlayasın Şem'îñüñ ey mäh-cebīn

Zühreyi indüricek **bezmüñe** efgānler ile (Şem'î Divanı, Gazel 152, Mısra 14). [bezmüñe, -üñ, -e]

Bezmüñde hāk olanüñ bir cür'asıyçün ey şeh

Her zerresi virür fer' cām-ı cihān-nümāye (Şem'î Divanı, Gazel 163, Mısra 11). [bezmüñde, -üñ, -de]

Bezm olmuş idi cennet ü hūrī nigārler

Kevşer yirine içdügi Şem'î şerāb idi (Şem'î Divanı, Gazel 181, Mısra 11). [bezm,]

Dün gece **bezmimüz** yine pür-āfitāb idi

Her cām 'aks-i hüsñ ile bir mäh-tāb idi (Şem'î Divanı, Gazel 181, Mısra 1). [bezmimüz, -i, -müz]

Sipend encüm şafaķ āteş hilāl ol **bezme** micmerdür

Müzeyyen itdi dünyāyı ser-ā-ser 'ıyd-i sulţāñi (Şem'î Divanı, Kaside 1, Mısra 21). [bezme, -e]

Bu gün ehl-i şafâ **bezmi** gıdâsı rûh-perverdür
Hayâlün her kişünün n'ola çeşminde revân olsa (Şem'î Divanı, Kaside 1, Mısra 69). [bezmi, -i]

Ya hüd cân **bezmîne** dil bâğbânı armağan için
Virür bir deste gül Firdevs-i gülzâr-i feşâhetden (Şem'î Divanı, Kaside 3, Mısra 19). [bezmîne, -i, -n, -e]

İtdi gül pâdişehi taht-ı zebercedde karar
Câmleridür ki döner ay ü güneş **bezminde** (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 44). [bezminde, -i, -n, -de]

Âşef-i devr ü zemân şâhib-i temkîn ü veķâr
Dem-be-dem ehl-i şafâ **bezmîne** bezl itmek için (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 50). [bezmîne, -i, -n, -e]

Nitekim ehl-i şafâ **bezmini** câm-ı gül-nâr
Gönce-i zanbaķ uyarısa n'ola şem'-i kâfûr (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 29). [bezmini, -i, -n, -i]

Mürüvvet ehli **bezmi** gibi gülşen rûh-perverdür
Dür-efşânlıklar eyler gül gibi her şâh gülşende (Şem'î Divanı, Kaside 10, Mısra 27). [bezmi, -i]

Alup ağızına yâd itmezdi hergiz **bezmini** Cemşid
Geçerdi kendü cânından göreydi Cem bu devrânı (Şem'î Divanı, Kaside 15, Mısra 75). [bezmini, -i, -n, -i]

Baş kor gelür ayağına gün gibi kelleler
Bezmüñde nice mâh-i melâhet şeker taşur (Şem'î Divanı, Kıt'a 1, Mısra 6). [bezmüñde, -üñ, -de]

Ağzın açmış gönçeler gül bezminün hayrânıdır
Gönce-i zanbaķ bu **bezmüñ** şem'-i nûr-efşânıdır (Şem'î Divanı, Muhammes 1, Mısra 4). [bezmüñ, -üñ]

bezm ehli: İçki ve eğlence meclisine katılanlar. II Aşıklar.

Şol kadar bezl oldı enva'-ı ni'am **bezm ehline**
Sükeri ni'metlerün yinmege gelmez nevbeti (Şem'î Divanı, Kaside 6, Mısra 39). [bezm ehline, -n, -e]

Gün gibi germ eylesün **bezm ehlini** peymâneler
Güm güm ötsün na'ra-i 'uşşâķden ħum-ĥâneler (Şem'î Divanı, Murabba 1, Mısra 9). [bezm ehlini, -n, -i]

bezm id-: Eğlence meclisi düzenlemek.

İdince 'azm-i rezm eyler hilâli mihre hem-sîne
İde çün **bezm ider** hem-dem hilâle mihr-i raĥşânı (Şem'î Divanı, Kaside 4, Mısra 40). [bezm ider, -er]

bezmğâh: Sohbet, işret meclisi.

Mürüvvet **bezmğâhında** şu deñlü inbisâţ itdüñ
Tekellûf areden gitti cihân oldı Süleymânî (Şem'î Divanı, Kaside 15, Mısra 73). [bezmğâhında, -ı, -n, -da]

bezm-i cân-fezâ: Cana hayat veren meclis.

Sürüp cennet şafâsını o **bezm-i cân-fezâ** içre
Bulurlar iki 'âlem zevķını bir câm-ı 'işretten (Şem'î Divanı, Kaside 3, Mısra 45). [bezm-i cân-fezâ,]

bezm-i cennet: Cennet meclisi.

Behâr olur açılır her kişinüñ gül gibi görñli
Yağar cân içre her meclis çerâğı **bezm-i cennetden** (Şem'î Divanı, Kaside 3, Mısra 44). [bezm-i cennetden, -den]

bezm-i devlet: Devlet meclisi.

Salânet câmı muşaffâ **bezm-i devlet** bî-keder
Câm-ı Cem şun sâkiyâ Sultân Süleymân devridür (Şem'î Divanı, Murabba 1, Mısra 15). [bezm-i devlet,]

bezm-i gam: Gam, keder meclisi.

Ney gibi bağrın delüp yıllar nâlân olmayan
Bezm-i gamde 'âşıkun âhın şanur bād-ı hevâ (Şem'î Divanı, Gazel 1, Mısra 10). [bezm-i gamde, -de]

Bezm-i gamde inleyüp hem-demlük eyler her nefes
Nâle-i 'uşşâka olmaz ney gibi feryâd-res (Şem'î Divanı, Gazel 80, Mısra 1). [bezm-i gamde, -de]

bezm-i gül: Gül meclisi.

Zevk-i zir ü bem dehed der **bezm-i gül** 'uşşâk râ
Bülbül ez bang-i büleñ ü kumri ez şavt-i hâzîn (Şem'î Divanı, Kaside 13, Mısra 21). [bezm-i gül,]

Mest şüd bülbül zi câm-ı çeşm-i hüd der **bezm-i gül**
Hemçü nerges der çemen ez sâğır-i 'ayne'l-yağîn (Şem'î Divanı, Kaside 13, Mısra 23). [bezm-i gül,]

bezm-i gülşen: Gül bahçesi meclisi.

Bu rüşendür ki **bezm-i gülşen** anlarla münevverdür
Nitekim gülşen ü bağ ü behâruñ cüy-bâr oldu (Şem'î Divanı, Kaside 10, Mısra 13). [bezm-i gülşen,]

bezm-i hüsn: Güzellik meclisi. II Sevgilinin yüzü.

Yanmağa 'ışk odına pervâne eyler âdemi
Bezm-i hüsnüñ şem'idür tûmâr-ı eş'ârüm benüm (Şem'î Divanı, Gazel 119, Mısra 12). [bezm-i hüsnüñ, -üñ]

Bezenmiş **bezm-i hüsnüñ** câm elünde
Süre gör sâkiyâ devrân senüñdür (Şem'î Divanı, Gazel 53, Mısra 5). [bezm-i hüsnüñ, -üñ]

bezm-i 'ıyş: Bayram meclisi.

Her şarefden bezl idüp zevk u şafâ ni'metlerin
Bezm-i 'ıyşa yazdılar k'ola se'âdet 'işreti (Şem'î Divanı, Kaside 6, Mısra 30). [bezm-i 'ıyşa, -a]

bezm-i kesret: Dünya meclisi.

Bezm-i kesretten ayağı götürüp vahdet için
'Azm-i halvet idelüm şem'-i şebistânler ile (Şem'î Divanı, Gazel 151, Mısra 11). [bezm-i kesretten, -den]

bezm-i lutf: Cömertlik, ihsan meclisi.

Nitekim pür-ferahdür **bezm-i lutfüñ**
Cefâden guşşe yokdur guşşeden gam (Şem'î Divanı, Kaside 5, Mısra 7). [bezm-i lutfüñ, -üñ]

Bezm-i luṭfūn şem‘idür innā hedeynāhü’s-sebīl

Meclis-i fazlūn çerāğdur hüden li’l-müttekīn (Şem’î Divanı, Kaside 14, Mısra 69). [bezm-i luṭfūn, -üñ]

bezm-i maḥabbet: Aşk, sohbet meclisi.

Sākiyā **bezm-i maḥabbet** suḥt ser-tā-pā merā

‘Āḳbet goftā ki Şem’î dāğ-dār-ı men ne-şūd (Şem’î Divanı, Gazel 32, Mısra 9). [bezm-i maḥabbet,]

Görince **bezm-i maḥabbetde** yandüğüm sāḳī

Didi ki Şem’îyi biz de ne şān imiş bildük (Şem’î Divanı, Gazel 106, Mısra 13). [bezm-i maḥabbetde, -de]

bezm-i miḥnet: Eziyet meclisi.

İçegör **bezm-i miḥnetde** maḥabbet cāmını Şem’î

Ḥasūdūn bağırı kan olsun ‘adū içsün ciger kanın (Şem’î Divanı, Gazel 134, Mısra 13). [bezm-i miḥnetde, -de]

bezm-i şafā: Eğlence meclisi.

Salṭanet meh-veşleri çalup semā‘ eyler yine

Rakşe girdi çerḥ urup **bezm-i şafā** cem‘iyyeti (Şem’î Divanı, Kaside 6, Mısra 22). [bezm-i şafā,]

Görmemiş Cemşid ü Cem **bezm-i şafāsı** ḥāletin

Gelmemiş devr-i zemāne cāmınūn keyfiyyeti (Şem’î Divanı, Kaside 6, Mısra 43). [bezm-i şafāsı, -sı]

bezm-i şāh: Padişah meclisi.

Hāle vü māhı gören şanur ki **bezm-i şāhde**

Nüş idüp cāmın koyar sāḳī-i devrān koynına (Şem’î Divanı, Gazel 169, Mısra 7). [bezm-i şāhde, -de]

bezm-i vaḥdet: Vahdet, birlik meclisi.

Şular kim ‘ıyd-i aḏḥā-yi vefāde itdi cān ḳurbān

İçüp cām-ı şafāyı buldılar cān **bezm-i vaḥdetden** (Şem’î Divanı, Kaside 3, Mısra 8). [bezm-i vaḥdetden, -den]

bezm-i vuşlet: Sevdigine kavuşma meclisi.

Yaḳarlar **bezm-i vuşletde** kişiyi Şem’î meh-rüler

Hilāl-ebrū güzellerle ırakdan merḥabā yigdür (Şem’î Divanı, Gazel 61, Mısra 9). [bezm-i vuşletde, -de]

bezm-i yār: Sevgilinin meclisi.

Şem’iyem zāhid beni men‘ itme **bezm-i yārden**

Yanmağa mūm olmışamdur kār itmez baña pend (Şem’î Divanı, Gazel 33, Mısra 17). [bezm-i yārden, -den]

bezm-i zemān: Zamanın meclisi.

Bezm-i zemāne şem‘-i ruḥūn virmese ziyā

Cām-ı felekde olmaz idi zerrece şafā (Şem’î Divanı, Gazel 9, Mısra 1). [bezm-i zemāne, -e]

bezzāz-ı nesīm: Rüzgarın bezcisi.

Açdı gül ẖācesiniñ tengini **bezzāz-ı nesīm**
Oldı bāzār-i çemende yine bülbül dellāl (Şem'î Divanı, Kaside 8, Mısra 15). [bezzāz-ı nesīm,]

bī-bāk eyle-: Korkusuzca yapmak.
Kim yaķar kendüyi 'ışķ odına pervāne gibi
Bunu eylerse yine Şem'î-yi **bī-bāk eyler** (Şem'î Divanı, Gazel 66, Mısra 14). [bī-bāk eyler, -r]

bī-bedel: Eşsiz, benzeri olmayan.
Sevdā-yi zülfine çün anüñ Şem'î düşdi dil
Abdāl iderse ʔañ mıdur ol **bī-bedel** beni (Şem'î Divanı, Gazel 188, Mısra 10). [bī-bedel,]

Kimüñ kim ʔoĝdı başına şems-i nehār-ı luʔf
Ey 'ilm ü ẖilm ü faẓl ile bī-miṣl ü **bī-bedel** (Şem'î Divanı, Kaside 11, Mısra 22). [bī-bedel,]

bī-behā: Kıymetsiz, değersiz.
İzüñ tozını miske cismüñi cāne ʔartan
Cān Yūsufını ʔatdı bī-ķadr ü **bī-behāye** (Şem'î Divanı, Gazel 163, Mısra 6). [bī-behāye, -y, -e]

bıçaĝ: Bıçak.
Ķan olursa ĝamzesi tiĝinden ey dil azdür
Saña kim dir varasın mestüñ **bıçaĝı** üstine (Şem'î Divanı, Gazel 170, Mısra 6). [bıçaĝı,]

bī-cān eyle-: Cansız bırakmak.
Ķāfil olma seni bir naķş ile **bī-cān eyler**
Şaķın aldanma ĝöñül ol şanemüñ şüretine (Şem'î Divanı, Gazel 156, Mısra 3). [bī-cān eyler, -r]

bī-ķāre: Ķaresiz, düşkün, zavallı.
Her ķişi bir kez ölüñ **bī-ķāre** Şem'î her nefes
Böyle olur zāhidā ehl-i maķabbetde fenā (Şem'î Divanı, Gazel 1, Mısra 13). [bī-ķāre,]

Āh kim ĝöñlüm benüm ol dil-rübālar ķaķdılar
Şem'-veş **bī-ķārenüñ** cānine odlar yaķdılar (Şem'î Divanı, Gazel 48, Mısra 2). [bī-ķārenüñ, -nüñ]

Zāhid ki zühd ü şavm ile perhīze ʔayanur
Bī-ķāre ĝör ki ẖālet-i 'ışķı yenür şanur (Şem'î Divanı, Gazel 55, Mısra 2). [bī-ķāre,]

Şem'î-yi **bī-ķāreden** men' eylemezsin la'lüñi
Ĥāşelillāh sen mürüvvet kānısın Yūsufcuĝum (Şem'î Divanı, Gazel 120, Mısra 13). [bī-ķāreden, -den]

Düşdi ĝöñlüm 'āķıbet ĝamzeñ ucından ẖaņçere
N'eylesün **bī-ķāre** kim ķahr ile geķdi cānına (Şem'î Divanı, Gazel 161, Mısra 10). [bī-ķāre,]

bīdār: Uyanık.
Ĥ'āb-ı ĝāfletden uyanmaz Şem'iyā baĥtütñ senüñ
Giceler tā şubĥ olınca gerçi kim **bīdārsın** (Şem'î Divanı, Gazel 132, Mısra 10). [bīdārsın, -sın]

bidār eyle-: Uyandırmak.

Anı kim **eylemeye** mihr-i ‘ināyet **bidār**

Ġonce-veş bağrumı ılan eyledi gülzār-i cihān (Şem’î Divanı, Kaside 7, Mısra 101). [bidār eylemeye, -me, -y, -e]

bî-dil: Gönlü ve iradesi elden gitmiş. II Âşık.

Şem‘iyem cām-ı maḥabbetden ḥurūş itdüm yine

Ḥām olan **bî-dillerüñ** rağmına cūş itdüm yine (Şem’î Divanı, Muhammes 1, Mısra 42). [bî-dillerüñ, -ler, -üñ]

bigāne: Aşına olunmayan, yabancı, el.

Ol perî-peyker melek-ruḥsār elinden āh kim

Eyledi benden beni **bigāne** olmaz āşinā (Şem’î Divanı, Gazel 1, Mısra 6). [bigāne,]

bigi: Gibi, benzer.

Gülşen-i bāğ-ı leṭāfetde kādūñ **bigi** daḥi

Rāstî luṭf ile bir serv-i dilārā mı gelür (Şem’î Divanı, Gazel 54, Mısra 3). [bigi,]

Çok varurlar ser-i kūyüñe senüñ bî-ser ü pā

Hiç benüm **bigi** varur bî-ser ü bî-pā mı gelür (Şem’î Divanı, Gazel 54, Mısra 6). [bigi,]

Gül yüzüñçün giceler şubḥe deĠin zār ü nizār

Cān virür gülşen-i kūyüñde benüm **bigi** hezār (Şem’î Divanı, Gazel 57, Mısra 2). [bigi,]

Hevā-yi pāy-i buseñle düşüp yollarda ḥāk oldum

Bulınmaz ‘ışk yolında benüm **bigi** bir efkende (Şem’î Divanı, Gazel 158, Mısra 6). [bigi,]

Diyimez biñde birin olsa benüm **bigi** hezār

Gösterürdi niçe ebkar-ı me‘ānî şüret (Şem’î Divanı, Kaside 7, Mısra 83). [bigi,]

bî-ḥaber: Habersiz. II Kendinden geçmek.

‘Aceb zāhid miyem yā büt-perestem

Özümden **bî-ḥaberven** şöyle mestem (Şem’î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 36). [bî-ḥaberven, -ven]

bi-ḥamdillāh: "Allah'a şükürler olsun." anlamında kullanılan dua sözü.

Der-ḥaḳḳ-ı Sulṭān Süleymān ‘aleyhi raḥmeti ve’l-ḡufrān

Bi-ḥamdillāh bu gün kadr ile ‘ālem ‘ıyd-i ekberdür (Şem’î Divanı, Kaside 1, Mısra 2). [bi-ḥamdillāh,]

Şafā vü zevk ile irdük sürür-ı ‘ıyd-i cān-baḥşe

Bi-ḥamdillāh ki maḥrūm olmaduk bu ‘ızz ü devletden (Şem’î Divanı, Kaside 3, Mısra 6). [bi-ḥamdillāh,]

Sākiyā mey şun behār eyyāmı gül devrānıdır

Gülşen-i ḥüsnüñ **bi-ḥamdillāh** açıldı gülleri (Şem’î Divanı, Muhammes 1, Mısra 26). [bi-ḥamdillāh,]

biḥār-i luṭf: Lütuf denizleri.

Bulsa geçerdı yire ḥayāden **biḥār-i luṭf**

Ḥikmet degül mi meḥār-ı şāh ü gedāyiken (Şem’î Divanı, Kaside 11, Mısra 9). [biḥār-i luṭf,]

bî-hisâb: Sayısız, hesapsız, pek çok.

Nây rûh-efzâ olup ‘âlem dirildi **bî-hisâb**

Rûz-ı mahşerden nişân oldu bu sözün keşreti (Şem’î Divanı, Kaside 6, Mısra 49). [bî-hisâb,]

bihîşt-i cāvidân: Sonsuz cennet.

Nev-behâr-ı devletet hemçün **bihîşt-i cāvidân**

Z’âfet-i bād-ı hevâdis tâ ebed bādâ emîn (Şem’î Divanı, Kaside 13, Mısra 93). [bihîşt-i cāvidân,]

bî-hûş ol-: Kendinden geçmek, kendini kaybetmek.

Bu gün zevk u şafâlar eyledi cûş

Niçe âşüfte diller **oldı bî-hûş** (Şem’î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 56). [bî-hûş oldu, -dı]

bî-kadr: Değersiz, itibarsız.

İzün tozını miske cismüñi câne tartan

Cân Yüsufını şatdı **bî-kadr** ü bî-behâye (Şem’î Divanı, Gazel 163, Mısra 6). [bî-kadr,]

bî-karâr it-: Kararsız etmek.

Göñlümi itdi zülfi gibi tarmâr ruh

‘Aqlumı aldı **itdi** beni **bî-karâr** ruh (Şem’î Divanı, Gazel 28, Mısra 2). [bî-karâr itdi, -di]

bî-karâr ol-: Kararsız olmak.

Nesîm-i şubh âşüfte gezer tağlarda ser-gerdân

Hevâ-yi zulf-i dilberle delürmiş **bî-karâr olmuş** (Şem’î Divanı, Gazel 83, Mısra 8). [bî-karâr olmuş, -muş]

Sergeşte olsa tañ mı göñül **bî-karâr olup**

Aldı ‘inân-ı şabrüm elümden o şeh-süvâr (Şem’î Divanı, Gazel 46, Mısra 9). [bî-karâr olup, -up]

bî-keder: Üzüntüsüz, kedersiz.

Salṭanet cāmı muşaffâ bezm-i devlet **bî-keder**

Cām-ı Cem şun sâkiyâ Sulṭân Süleymân devridür (Şem’î Divanı, Murabba 1, Mısra 15). [bî-keder,]

bil-: Anlamak, değerlendirmek, takdir etmek.

Ayağun toprağını cānâ göreliden gözlerüm

Hak **bilür** dünyâ gibi çıkdı gözümden tütüyâ (Şem’î Divanı, Gazel 6, Mısra 10). [bilür, -ür]

Cihân keyfiyyetinün **bildi** hâlin

Aña kim ‘ışk cāmı virdi hâlet (Şem’î Divanı, Gazel 16, Mısra 11). [bildi, -di]

Bir zerre mihriñ añlamadı ‘aql-ı ḥurde-bîn

Mâhiyyetüñi **bilmedi** ey mäh mümkinât (Şem’î Divanı, Gazel 17, Mısra 12). [bilmedi, -me, -di]

Bilmezdi kimse sırrını gâlib nihân idi

La‘lünle geldi şürete ser-çeşme-i ḥayât (Şem’î Divanı, Gazel 17, Mısra 5). [bilmezdi, -mez, -di]

Keyfiyyetini zerrece **bilseydi** sākiyā

Öykünmez idi la'lüñe ser-çeşme-i hayāt (Şem'î Divanı, Gazel 17, Mısra 13). [bilseydi, -se, -y, -di]

Bilür 'ālem bu 'ışkuñ lezzetini

Yürü var Şem'iyā sen saña pend it (Şem'î Divanı, Gazel 18, Mısra 9). [bilür, -ür]

Ey şeker-leb Hāk **bilür** kim cān-ı şirinden leziz

Nükte-i la'lünden itmek ehl-i 'irfān ile bahş (Şem'î Divanı, Gazel 19, Mısra 5). [bilür, -ür]

Bād-ı āhüm gökde egmişdür nihāl-i Sidreyi

Bilmezem yā Reb n'ıçün meyl itmez ol serv-i bülend (Şem'î Divanı, Gazel 33, Mısra 6). [bilmezem, -mez, -em]

Ey melek-simā seni bir lahze göstermez baña

Bilmezem n'ister 'aceb benden sipihr-i kine-ver (Şem'î Divanı, Gazel 59, Mısra 4). [bilmezem, -mez, -em]

Leşker-i gam dostum her yañeden elbir idüp

Bu dil-i vîrānemün **bilsem** nesin yağma ider (Şem'î Divanı, Gazel 59, Mısra 10). [bilsem, -se, -m]

Güneş bālın felek altun beneklü cāme-ḥ'āb olsa

Bilürseñ hālünü şüfi saña bir buriyā yigdür (Şem'î Divanı, Gazel 61, Mısra 4). [bilürseñ, -ür, -se, -ñ]

Mey gibi cūşa gelüp ney gibi efgān iderüz

N'idügin kimse bizüm **bilmedi** keyfiyyetümüz (Şem'î Divanı, Gazel 73, Mısra 8). [bilmedi, -me, -di]

Qo beni yelteme ey dil kerem it hüblere

Ṭālī'üm ben **bilürem** kimse baña yār olmaz (Şem'î Divanı, Gazel 75, Mısra 10). [bilürem, -ür, -em]

Cām-ı 'ışkuñ ne şorarsın baña keyfiyyetini

Zāhidā çünki **bilürsin** buña ikrār olmaz (Şem'î Divanı, Gazel 75, Mısra 12). [bilürsin, -ür, -sin]

Benüm rûḥ-ı revānüm sîneye gel

Bilürsin çünki cān olmaz bedensüz (Şem'î Divanı, Gazel 77, Mısra 10). [bilürsin, -ür, -sin]

Cefā vü cevruñi ḥadden aşurma Şem'iyē raḥm it

Bilürsin ey perî-peyker güzellük pâydar olmaz (Şem'î Divanı, Gazel 78, Mısra 10). [bilürsin, -ür, -sin]

İki 'ālemde cemāl ise murādün yāri gör

Zāhidā **bilsem** nedür saña bu sevdāden garež (Şem'î Divanı, Gazel 87, Mısra 12). [bilsem, -se, -m]

Nokta qor meygün lebüñe eyleyüp şüfi galet

Hām olur cām üzre her kim **bilmeyüp** korsa nuḳaṭ (Şem'î Divanı, Gazel 90, Mısra 2). [bilmeyüp, -me, -y, -üp]

Zerrece **bilmez** lebün kılca miyānün anlamaz

Biñ yararsa ger kılı diḳḳatle fikr-i mû-şikāf (Şem'î Divanı, Gazel 94, Mısra 9). [bilmez, -mez]

Çün işiginde yārün ben ḥāksāre yir yok

Bildüm ki yirde gökde hergiz qarāre yir yok (Şem'î Divanı, Gazel 97, Mısra 2). [bildüm, -dü, -m]

Hāk-i pâyün gözüme tursun eger **bilmez** isem

Gözlerün zaḥm urduğınca la'lün ekdügi nemek (Şem'î Divanı, Gazel 105, Mısra 3). [bilmez, -mez]

Şerāb-ı la'lıñi sākī ne cān imiş **bildük**

Göñülde hālet ü tende revān imiş **bildük** (Şem'î Divanı, Gazel 106, Mısra 1). [bildük, -dü, -k]

Şerāb-ı la'lıñi sākī ne cān imiş **bildük**

Göñülde hālet ü tende revān imiş **bildük** (Şem'î Divanı, Gazel 106, Mısra 2). [bildük, -dü, -k]

Göñülde çünki mehekdür şerāb-ı hālet-i 'ışk

Şekerde lezzet ü neyde figān imiş **bildük** (Şem'î Divanı, Gazel 106, Mısra 4). [bildük, -dü, -k]

Behā-yi hüsñüñi arturdı mihrüñ ammā kim

Metāc-ı vaşlıñe hicrān ziyān imiş **bildük** (Şem'î Divanı, Gazel 106, Mısra 6). [bildük, -dü, -k]

Bir anda 'aqlımız aldı şerāb-ı la'ı-i lebüñ

Bizümle şöhet-i hüsñüñ bir ān imiş **bildük** (Şem'î Divanı, Gazel 106, Mısra 8). [bildük, -dü, -k]

Kitāb-ı āyet-i hüsñüñ gelince itdi temām

Haṭuñ fitne-i āḥir zemān imiş **bildük** (Şem'î Divanı, Gazel 106, Mısra 10). [bildük, -dü, -k]

Dehānı yoqlığına zerre deñlü yok şüphe

Miyānı kılca belürmez gümān imiş **bildük** (Şem'î Divanı, Gazel 106, Mısra 12). [bildük, -dü, -k]

Görince bezm-i maḥabbetde yandugum sākī

Didi ki Şem'îyi biz de ne şān imiş **bildük** (Şem'î Divanı, Gazel 106, Mısra 14). [bildük, -dü, -k]

Bilmedi n'eydügin iksir-i hayāt-ı ebedi

Ayağun toprağın ol kim göre dünyāye bedel (Şem'î Divanı, Gazel 110, Mısra 5). [bilmedi, -me, -di]

Ney gibi bağrüm delüp inletme her dem ey felek

Çün **bilürsin** yirde qalmaz āh ü efgānüm benüm (Şem'î Divanı, Gazel 114, Mısra 10). [bilürsin, -ür, -sin]

Çekmeyenler kāmēt ü zülf ü dehānüñ cevriñi

Bilmedi 'ālemde hergiz n'eydügin derd ü elem (Şem'î Divanı, Gazel 115, Mısra 6). [bilmedi, -me, -di]

Hercāyilikde gün gibi hiç yokdur eksügüñ

Māhiyyetüñ **bilindi** senüñ ey kamer temām (Şem'î Divanı, Gazel 121, Mısra 4). [bilindi, -in, -di]

Ḥālūmi añladılar āh-i ciger-süzumdan

Bildiler n'eydigümi nāle vü efgānümünden (Şem'î Divanı, Gazel 130, Mısra 10). [bildiler, -di, -ler]

Meh-i nev gibi qaddini düta idüp diler 'özrin

Güneş yüzlüm meh-i tābān **bilüp** yanüñde noqşānın (Şem'î Divanı, Gazel 134, Mısra 12). [bilüp, -üp]

Uyup her serv-reftāre ne ister **bilmezem** Şem'î

Düşüp küy-i ḥarābāte gezer meyhāne meyhāne (Şem'î Divanı, Gazel 143, Mısra 13). [bilmezem, -mez, -em]

Bulanmadın tırılmadı gitdi gözüm yaşı

Bilmedi kimse ḥālī nedür mācerāsı ne (Şem'î Divanı, Gazel 144, Mısra 10). [bilmedi, -me, -di]

Aldanma ey göñül bu cihānüñ şafāsına

Degmez vefāsı çünki **bilürsin** cefāsına (Şem'î Divanı, Gazel 148, Mısra 2). [bilürsin, -ür, -sin]

Yār ile esrārımı bir kimse hergiz **bilmese**

Kāşki cümle cihān mest olsa huşyār olmasa (Şem'î Divanı, Gazel 149, Mısra 3). [bilmese, -me, -se]

Çoklar pür itdi medreseyi kıl-ü-kāl ile

Hayretde kaldı **bilmedi** 'ışkuñ maqālını (Şem'î Divanı, Gazel 184, Mısra 8). [bilmedi, -me, -di]

Zāhid göreydi bir gice yārūñ cemālını

Ṭa'n eylemezdi 'aşıka **bilürdi** hālını (Şem'î Divanı, Gazel 184, Mısra 2). [bilürdi, -ür, -di]

Ol şanem cevri ü cefā mecmū'asın ezber okır

Söyleseñ **bilmez** geçer mihr ü vefā destānını (Şem'î Divanı, Gazel 189, Mısra 4). [bilmez, -mez]

N'içün mahrūm olam ben hūd sözüm vaşfūñde şekkerdür

Bilürler hālūñi şāhib-keremler nükte-dānlerdür (Şem'î Divanı, Kaside 1, Mısra 80). [bilürler, -ür, -ler]

Āşefā şöyle idüpdür beni ğam zār ü nizār

Bilimez hālūmi kimse benüm illā ki Ḥudā (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 90). [bilimez, -i, -mez]

Biledür zāt-ı şerifūñle kulüb-ı ahrār

Ayağūñ toprağını **bilmedi** iksir-i murād (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 78). [bilmedi, -me, -di]

Bildi bu 'ömr bāğını kim bī-şebāt-imiş

Gitdi cināne seyr içün ol serv-i gül-'izār (Şem'î Divanı, Kaside 12, Mısra 29). [bildi, -di]

Hayrete vardum geçerken serv-i nāzüm şu gibi

Nice geçdi **bilmedüm** hayfā bu 'ömr-i nāzenin (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 50). [bilmedüm, -me, -dü, -m]

Çü āteş germ ola nerm olur āhen

'Aceb **bilsem** n'içün nerm olmadūñ sen (Şem'î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 48). [bilsem, -se, -m]

İçenler cām-ı 'ışkuñ şerbetini

Bilür 'ışk ehlinūñ keyfiyyetini (Şem'î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 38). [bilür, -ür]

Ne hācet saña gayri nesne dinmek

Bilürsin kim olur çıkmakda inmek (Şem'î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 94). [bilürsin, -ür, -sin]

Bilürsin āfitābūñ var zevālī

Bilürsin māl-i bedrūñ var hilālī (Şem'î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 92). [bilürsin, -ür, -sin]

bilāl: İslâmiyet'i ilk kabul edenlerden ve bunu açıktan ilan eden ilk yedi kişiden biridir.

Secde kılmış kaşı mihrābına hāl-i siyehi

Şanasın kim harem-i Ka'beye yüz sürdi **Bilāl** (Şem'î Divanı, Gazel 113, Mısra 8). [bilāl,]

bilāl-i habeşi: İslâmiyet'i ilk kabul edenlerden ve bunu açıktan ilan eden ilk yedi kişiden biridir.

Didiler hāl-i siyehkārūñe haddūñde görüp

Gül dirür gülşen-i cennetde **Bilāl-i Habeşi** (Şem'î Divanı, Gazel 183, Mısra 8). [bilāl-i habeşi,]

bile: "-da/-de, dahi" anlamında bir bağlaç.

Şem‘î cihānden al **bile** git tîğ-i zaḥmını
Ġurbetde yārden saña ol yādigār olur (Şem‘î Divanı, Gazel 65, Mısra 9). [bile,]

Bile oldukça ğam-ı ‘ışk ile miḥnet bākī
Saña olsun bu şafā devlet ü ‘izzet bākī (Şem‘î Divanı, Gazel 190, Mısra 1). [bile,]

Gönderi çıktı **bile** bende vü şehri vü ğarīb
Seni ısmarladuḡ Allāha didi bāy ü gedā (Şem‘î Divanı, Kaside 2, Mısra 15). [bile,]

bilin-: Anlaşılmaq, öğrenilmek; tanınmaq.
Mācerā-yi ğam **bilindi** giryesinden ‘āşıkun
Şāhid ol ma‘niye sīmāsındaki gevher yiter (Şem‘î Divanı, Gazel 69, Mısra 7). [bilindi, -di]

Benden **bilindi** dünyede derd ü belā-yi ‘ışk
Senden yayıldı ‘āleme ey serv-i nāz nāz (Şem‘î Divanı, Gazel 72, Mısra 5). [bilindi, -di]

billāh: “Allah için, Allah hakkı için” anlamında bir yemin sözü.
Ḥālını ‘arz ide ben ḥākūn eger bād-ı şabā
Gelmesün gönlüne **billāh** şaḥın ey şāh ğubār (Şem‘î Divanı, Gazel 57, Mısra 4). [billāh,]

Eyā sākī getir **billāh** bāde
Uralum kār-bār-ı ‘aqlı bāde (Şem‘î Divanı, Gazel 157, Mısra 1). [billāh,]

Derd ü ğam-ı nigār ile yitdi benüm baña
Billāhi diñ ṭabibe gelüp zaḥmet itmesün (Şem‘î Divanı, Gazel 131, Mısra 8). [billāhi,]

bilmezem: Bilmiyorum.
Nice zühd ü nice taḳvā ne dirsın **bilmezem** şūfī
Behār eyyāmı gül vaḳtı benüm gönlüm şerāb ister (Şem‘î Divanı, Gazel 42, Mısra 11). [bilmezem,]

İrmedüm cānler virüp bu derdümün dermānına
Bilmezem yā Reb benüm bu derdümün dermānı ne (Şem‘î Divanı, Gazel 161, Mısra 2). [bilmezem,]

Bilmezem yā Reb nedendür kim bu dehr-i pīre-zen
‘Āşık-ı dil-ḥastenün aşlar yırmış ḡanına (Şem‘î Divanı, Gazel 161, Mısra 7). [bilmezem,]

Bilmezem derd-i derūnum kime idem izḥār
Rüz ü şeb her kişi dildāriyile ‘işretde (Şem‘î Divanı, Kaside 7, Mısra 91). [bilmezem,]

bimār: Hasta.
Ola kim bir gün soraydı ḥāṭırım nāgeh diyü
Yıllar oldu istemez timārı **bimārün** senün (Şem‘î Divanı, Gazel 101, Mısra 12). [bimārün, -ün]

bimār id-: Hasta etmek, hastalandırmak.
Çeşm-i maḥmūrün ‘aceb **bimār ider** ‘āşıqları
Sākiyā cām-ı lebünden gerçi kim dermān aḡar (Şem‘î Divanı, Gazel 62, Mısra 9). [bimār ider, -er]

bīmār ol-: Hasta olmak.

Şöyle **bīmār olmışam** efkār-ı çeşm-i yār ile

Cümle ‘ālem ger ṭabīb olursa itmezler ‘ilāc (Şem’î Divanı, Gazel 23, Mısra 3). [bīmār olmışam, -mış, -am]

Olur nerges gözüñden eyile **bīmār**

Düşer miskîn ‘aşāye çār ü nā-çār (Şem’î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 15). [bīmār olur, -ur]

bīmār-ı yār: Sevgilinin hastalığı.

Var ey ṭabīb derdüme emsem buyurma kim

Bīmār-ı yār olucağum baña hoş gelür (Şem’î Divanı, Gazel 52, Mısra 8). [bīmār-ı yār,]

bīmārılık: Hastalık. II Dertlilik, kederlilik; aşırı düşkün, tutkun.

Qararmışdur gözi **bīmārılıkdan**

Şararmışdur özi ğam-ı ħārılıkdan (Şem’î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 17). [bīmārılıkdan, -dan]

bī-misl: Benzersiz, eşi benzeri olmayan.

Kimüñ kim ṭoğdı başına şems-i nehār-ı luṭf

Ey ‘ilm ü ḥilm ü fazl ile **bī-misl** ü bī-bedel (Şem’î Divanı, Kaside 11, Mısra 22). [bī-misl,]

bin: Bin, pek çok.

Teşne gönlüm ḥazz ider peykānlerüñden dōstum

Şanasın bir ḳaṭresi **biñ** çeşme-i cāñdür baña (Şem’î Divanı, Gazel 7, Mısra 14). [biñ,]

‘Āşık odur ki eyleye bir nāze **biñ** niyāz

Ma‘şūk odur ki eyleye **biñ** cevre bir vefā (Şem’î Divanı, Gazel 10, Mısra 5). [biñ,]

‘Āşık odur ki eyleye bir nāze **biñ** niyāz

Ma‘şūk odur ki eyleye **biñ** cevre bir vefā (Şem’î Divanı, Gazel 10, Mısra 6). [biñ,]

Zerrāt-ı ḥāk-i pāyüñe mülk-i cihān nişār

Her gün yüzüñi görmege **biñ** cāñ ü ser fidā (Şem’î Divanı, Gazel 11, Mısra 6). [biñ,]

Bir nefesde baḥş ile **biñ** mürdeyi iḥyā ider

‘İlm-i iḥyāde kim eyler la‘l-i cāñān ile baḥş (Şem’î Divanı, Gazel 20, Mısra 7). [biñ,]

Şem‘iyem **biñ** cāñ ile meddāḥ-ı āl-i Aḥmedem

Sen Ḥasen ḥüsninde itsem n’ola Ḥassān ile baḥş (Şem’î Divanı, Gazel 20, Mısra 13). [biñ,]

Ḥoḳḳa-i yāḳūt-ı pūr-dürrüñ açarsın mührini

Gül gibi ey ğonce-leb itdükce **biñ** nāz ile ḥand (Şem’î Divanı, Gazel 33, Mısra 16). [biñ,]

Biñ cevre bir vefā nedür ey yār-i dil-nevāz

Kim çok görürsin anı idersin aña da nāz (Şem’î Divanı, Gazel 72, Mısra 3). [biñ,]

Mesned-i ḥüsn üzre gel yüz ‘izz ile **biñ** nāz ile

Bülbülüñ yiri ḳafesdür āşiyāñı ḥār ü ḥes (Şem’î Divanı, Gazel 81, Mısra 11). [biñ,]

Şem'î ruḥınüñ zikri nûr âyetidür dilde
Biñ cān ile dil eyler bu vird-i zebānden ḥaz (Şem'î Divanı, Gazel 91, Mısra 10). [biñ,]

Aldı **biñ** şiveyle gönümi bir nāzı güzel
Fitne-i devr-i kamer ḡamze-i ḡammāzı güzel (Şem'î Divanı, Gazel 109, Mısra 1). [biñ,]

Yār bakmaz yüzine derd ile **biñ** kan ağlasun
Ḡonce-veş tıdurmayan dürr ile mercān ḡoynına (Şem'î Divanı, Gazel 169, Mısra 3). [biñ,]

Zebān-ı kilik-i luṭfı lüle-i ser-çeşme-i cāndür
Berī eyler anüñ bir ḡaṭresi **biñ** cānı zulmetden (Şem'î Divanı, Kaside 3, Mısra 36). [biñ,]

bin-: (Ata) binmek.
Tiḡ-i himmet ḡuşanup **bindi** se'âdet atına
Geydi ḡayret zirihin ol şeh-i Cemşid-ḡabā (Şem'î Divanı, Kaside 2, Mısra 11). [bindi, -di]

biñ baş bir pula: Bini bin paraya; pek çok ve ucuz.
Nakd-i eşk ile gönül degmeye olma yoldaş
'İşk yolında şaḡın **bir pula** olur **biñ baş** (Şem'î Divanı, Gazel 82, Mısra 2). [biñ baş bir pula,]

biñ başlu ejder: Bin tane başı olan efsanevî, korkunç ve pek büyük bir hayvan, büyük yılan.
Gözüme gösterür **biñ başlu ejder**
Şaçüñün her kılın ol çeşmi cādū (Şem'î Divanı, Gazel 141, Mısra 13). [biñ başlu ejder,]

biñ biñ: Binlerce, pek çok.
Hey ne zālimdür gözüñ cānā ruḥüñ devrinde kim
'Aşık-ı dil-ḡasteyi her demde **biñ biñ** pāreler (Şem'î Divanı, Gazel 56, Mısra 14). [biñ biñ,]

biñ cān: Bin can. II Binlerce can.
Dü'â-yi devletüñ eyler şehā **biñ cān** ile Şem'î
Velikin zehr-i ḡam nüş itmek ile geçdi devrānı (Şem'î Divanı, Kaside 4, Mısra 59). [biñ cān,]

Ey gönül 'ıyş it şerāb-ı la'l-i cānān devridür
Cür'ası **biñ cān** deḡer cām-ı mey-i cān devridür (Şem'î Divanı, Murabba 1, Mısra 2). [biñ cān,]

biñ dürlü: Birbirinden çok farklı, pek çok, çeşit çeşit.
Nitekim bülbül ide ḡonceye **biñ dürlü** niyāz
Nitekim ḡonce ide bülbüle şad ḡunc ü delāl (Şem'î Divanı, Gazel 112, Mısra 5). [biñ dürlü,]

Şadef-i ṭab'-ı güher-zādüñne hem-tā mı olur
Ki dizer rişte-i nazma yine **biñ dürlü** le'āl (Şem'î Divanı, Kaside 8, Mısra 54). [biñ dürlü,]

biñ şüret: Binlerce şekil.
Felek âyīnesinden gösterürler nice **biñ şüret**
Ne bilsün zāhid-i ḡod-bīn nedür 'aşıḡlērüñ ḡālī (Şem'î Divanı, Gazel 174, Mısra 7). [biñ şüret,]

binā-yi ʿizz ü devlet: Yücelik ve ululuk eseri.

Yıkılmaz haşre dek ʿadlün esâsı

Binā-yi ʿizz ü devlet oldu muhkem (Şemʿî Divanı, Kaside 5, Mısra 12). [binā-yi ʿizz ü devlet,]

biñde biri: Bir tanede bir, çok az.

Dükenmez **biñde birin** haşr olınca dir iseñ Şemʿî

Düʿâ kıl bir düʿâ yegdür saña biñ biñ şikâyetden (Şemʿî Divanı, Kaside 3, Mısra 57). [biñde birin, -i, -n]

Diyimez **biñde birin** olsa benüm bigi hezâr

Gösterürdi niçe ebkâr-ı meʿânî şüret (Şemʿî Divanı, Kaside 7, Mısra 83). [biñde birin, -n]

bî-nihâyet: Nihayetsiz, sonsuz.

İhsânı **bî-nihâyet** anüñ luṭfı bî-şümâr

Her nesne kim ğarîb ola ol muʿteber olur (Şemʿî Divanı, Kaside 9, Mısra 53). [bî-nihâyet,]

bî-niyâz: Hiçbir şeye ihtiyacı olmayan. II Allah.

Selâmet milketinde zât-ı pāküñ

Hudâyı **bî-niyâz** itdi müsellemler (Şemʿî Divanı, Kaside 5, Mısra 14). [bî-niyâz,]

bî-pâ: Ayaksız. II Perişan, başıboş.

Çok varurlar ser-i küyüne senün bî-ser ü pâ

Hiç benüm bigi varur bî-ser ü **bî-pâ** mı gelür (Şemʿî Divanı, Gazel 54, Mısra 6). [bî-pâ,]

Şehr-i ʿademde bî-ser ü **bî-pâ** olur kamu

Tâc ü kabâ beğenmez iken niçe şehriyâr (Şemʿî Divanı, Kaside 12, Mısra 9). [bî-pâ,]

bir: Aynı, benzer, eş.

Dost medhinden ne şādî zemm-i düşmenden ne ğam

Fâriğ ü âzâdeyem **birdür** yanümde medḥ ü zemm (Şemʿî Divanı, Gazel 115, Mısra 2). [birdür, -dür]

bir ân: Bir an.

Bir anda ʿaqlımız aldı şerâb-ı laʿl-i lebün

Bizümle şöhet-i hüsün **bir ân** imiş bildük (Şemʿî Divanı, Gazel 106, Mısra 8). [bir ân,]

bir areye diril-: Bir yerde toplanmak, bir araya gelmek, buluşmak.

Dirilüp bir areye ehl-i vaḥdet

Düʿâ-yi devletünden urdılar dem (Şemʿî Divanı, Kaside 5, Mısra 17). [bir areye dirilüp, -üp]

bir avuç: Bir avuç dolduracak kadar.

Yaşünü menʿ idimez Şemʿî vücüdün fikri

Bir avuç hâk yolın bağlayamaz Ceyhünün (Şemʿî Divanı, Gazel 100, Mısra 14). [bir avuç,]

Bir avuç kan nedurur k'eyleyevüz anı dirîğ
Bir nefes cân nedurur k'olmaya cânâne fidâ (Şem'î Divanı, Kaside 2, Mısra 37). [bir avuç,]

bir bölük: Bir kısım, bir grup, birkaç.
Nice takrîr ideyin nakşuñı nakkâşlere
Reng alurlar dir isem **bir bölük** evbâşlere (Şem'î Divanı, Gazel 155, Mısra 2). [bir bölük,]

bir daği: Bir daha, yeniden, tekrar.
Tütüyâ minnetini çekmez idük iki gözüm
Ayağın toprağını **bir daği** görse gözümüz (Şem'î Divanı, Gazel 70, Mısra 10). [bir daği,]

bir dâne: Biricik, eşsiz, kıymetli.
Mâh-rûler aresinde gün gibi **bir dânedür**
Hüsn ile devr-i kamerde bir cihân fettânıdır (Şem'î Divanı, Gazel 44, Mısra 7). [bir dânedür, -dür]

bir dem: Bir an.
Gârğ olurduñ yaşuma **bir dem** kinâre gelmese
Ol boyı serv-i revânüñ ey gönül âzâdısın (Şem'î Divanı, Gazel 128, Mısra 7). [bir dem,]

Şol kadar nûş eylemiş dilber şerâb-ı nâzı kim
Şivesinden ıtırılmaz **bir dem** ayağı üstine (Şem'î Divanı, Gazel 170, Mısra 4). [bir dem,]

bir deste: Bir tutam, bir demet.
Bezm içre meye şundu elin kıldı nevâziş
Bir deste güli eyledi mestâne tekellûf (Şem'î Divanı, Gazel 96, Mısra 6). [bir deste,]

bir el öñ: Hemen, olabildiği kadar ivedi, bir an evvel, bir gün önce, bir ayak önce.
Mağabbet meclisinde mest olanlar
Bir el öñdin götürmişler ayağı (Şem'î Divanı, Gazel 175, Mısra 8). [bir el öñdin, -din]

bir gün: Günün birinde.
Yıllar olmışdur ser-i küyünde ser-gerdânüñem
Bu ne hikmetdür ki **bir gün** uğramaz rāhüm saña (Şem'î Divanı, Gazel 3, Mısra 10). [bir gün,]

Dūd-ı âhı Şem'înün ser-keşlik eyler dem-be-dem
Korkaram **bir gün** irişür ey yüzi mähüm saña (Şem'î Divanı, Gazel 3, Mısra 12). [bir gün,]

bir içim suyidi: Çok güzel kadın. II Çok talı ve latif bir içimlik su; şifa olur umudıyla hastaya ölmenden önce verilen bir yudum su.
Sünüler hey'et-i mähî hâbâb ol bahre migferdür
Şehâ bahr-i nevalünden **bir içim suyidi** deryâ (Şem'î Divanı, Kaside 1, Mısra 56). [bir içim suyidi, -y, -idi]

Bir içim şuyından odlu olmaduk Şem'î anün
Gün gibi yakdı velî her bî-vefâsı Bursanün (Şem'î Divanı, Gazel 103, Mısra 13). [bir içim şuyından, -y, -ı, -n, -dan]

bir iki: Birkaç.

İşigün taşıyla egleyeyin

Bir iki gün bu oñmaduk başı (Şem'î Divanı, Gazel 176, Mısra 4). [bir iki,]

bir iş: Herhangi bir iş.

Unutsun halk-ı 'âlem kışse-i Mecnûn ü Ferhâd

Didi bir iş ideyin kim cihânde dâstân olsun (Şem'î Divanı, Gazel 122, Mısra 10). [bir iş,]

bir kerre: Bir defa, bir defacık, sadece bir kez.

Büse-i la'lini 'ahdetmiş idi bir kerre

Şoñra işitdüm aña dañi peşimân olmuş (Şem'î Divanı, Gazel 84, Mısra 7). [bir kerre,]

Cân virürsem gam-ı yâr ile selâmüm iledüñ

Bâri bir kerre sögüp rûhumuzı şâd itsün (Şem'î Divanı, Gazel 139, Mısra 8). [bir kerre,]

bir kez: Bir defa, bir kerecik, bir defa olsun.

Her kişi bir kez ölüñ bî-çâre Şem'î her nefes

Böyle olur zâhidâ ehl-i mañabbetde fenâ (Şem'î Divanı, Gazel 1, Mısra 13). [bir kez,]

Dâğ ile hicrân yakup deldi firâkın tîğ ile

Bir nâzerle itmedi zâlim gözün bir kez dilek (Şem'î Divanı, Gazel 105, Mısra 12). [bir kez,]

bir kıla döndür-: Bir kıla benzemek. II Kıl gibi incecik olmak; çok zayıflamak.

Bezm-i gamde şanemâ kâmetümi çeng idüben

Cânümüz bir kıla döndürme midür kânünün (Şem'î Divanı, Gazel 100, Mısra 8). [bir kıla döndürme, -me]

bir kılca: Bir kıl kadar, pek az miktar.

Görmezse eger anı bir kılca kılur cânı

Göñlüm şu kadar eyler ol müy miyânden hâz (Şem'î Divanı, Gazel 91, Mısra 5). [bir kılca,]

Kişi bir kılca 'ömrün yeg görürken iki 'âlemde

Ayağün tozına cânler virür terk itmege cânın (Şem'î Divanı, Gazel 134, Mısra 5). [bir kılca,]

bir kimse: Hiç kimse.

Yâr ile esrârımı bir kimse hergiz bilmese

Kâşki cümle cihân mest olsa huşyâr olmasa (Şem'î Divanı, Gazel 149, Mısra 3). [bir kimse,]

Bir perî yüzli melekdür iki 'âlemde murâd

Yoksa bu fânî cihânden almadı bir kimse dad (Şem'î Divanı, Murabba 1, Mısra 26). [bir kimse,]

bir lahze: Çok kısa bir an.

Hey kıyâmet gel beni bir lahze toprakdan götür

Bir qadem baş lutf idüp bu külbe-i ahzânüme (Şem'î Divanı, Gazel 154, Mısra 5). [bir lahze,]

Ey melek-sīmā seni **bir lahze** göstermez baña
Bilmezem n'ister 'aceb benden sipihr-i kīne-ver (Şem'î Divanı, Gazel 59, Mısra 3). [bir lahze,]

bir nefes: Bir an.

Dirliğüm āb-ı hayāt olursa sensüz **bir nefes**
Cām-ı 'ışkuñsüz harām-ender-harām olsun baña (Şem'î Divanı, Gazel 8, Mısra 9). [bir nefes,]

Kesme cevruñ **bir nefes** öldürme kurbān olduğum
'Aşıkun āb-ı hayāt-ı cāvidāmdur vefā (Şem'î Divanı, Gazel 8, Mısra 5). [bir nefes,]

bir ol-: Bir olmak, birlikte olmak.

Bir ola zātūñ ile şeş cihet ü heft ü çehār
Olasın devlet ile bāğ-ı se'ādetde muķīm (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 107). [bir ola, -a]

Bahr-i eşkümler **bir olsa** ey şanem tūfān-ı Nūh
Āteş-i hecrūñ söyündürmez ne müşkil mācerā (Şem'î Divanı, Gazel 7, Mısra 9). [bir olsa, -sa]

bir pāre: Biraz, birazcık, bir parça.

Dir imiş yārelerüm gāmzeşi hançerler ile
Saña ey haste gönül bu dañi **bir pāre** gibi (Şem'î Divanı, Gazel 180, Mısra 4). [bir pāre,]

bir ü bār: Tek ve var olan Allah.

İşbu dü'āya şıdķ ile āmīn diyenlere
Şem'î cemālī nūrını 'arz ide **Bir ü Bār** (Şem'î Divanı, Kaside 12, Mısra 46). [bir ü bār,]

bir yaña: Bir tarafa.

Dāmān-ı 'ışķ-ı yāri elüñden koma şaķın
Şem'î olursa iki cihāñ hālķı **bir yaña** (Şem'î Divanı, Gazel 9, Mısra 14). [bir yaña,]

Göñlümün āyenesinde eger olmasa ğubār
Bir yaña āhüm odı bir yaña seyl-i eşküm (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 86). [bir yaña,]

bir yir: Bir yer, herhangi bir yer.

N'ola bir dem bizümle ey dil-ārām
İderseñ bir nefes **bir yirde** ārām (Şem'î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 82). [bir yirde, -de]

bir yire gel-: Bir araya gelmek, bir yerde toplanmak, buluşmak.

Devr-i gül sūr-ı behişt-āsā huşūşā nev-behār
Geldi şan kim **bir yire** iki cihāñün zīneti (Şem'î Divanı, Kaside 6, Mısra 14). [bir yire geldi, -di]

Ḥamdulillāh didiler **bir yire geldi** iki 'ıyd
Biris-i 'ıyd-i ğazā birisi 'ıyd-i adhā (Şem'î Divanı, Kaside 2, Mısra 35). [bir yire geldi, -di]

bir zerrece: Azıcık, zerre kadar.

Olmayup **bir zerrece** Şem'î küdüretden eşer
Kâlbî şâf itmekdurur cām-ı muşaffâden ğareẓ (Şem'î Divanı, Gazel 87, Mısra 13). [bir zerrece,]

biraz: Az miktarda.

Sâkiyâ devründe baş kaldurmaz oldu h'âbden
Meclis ehline ayak götür **biraz** peymâne baş (Şem'î Divanı, Gazel 86, Mısra 8). [biraz,]

birbiri: Birbiri ile, karşılıklı olarak.

Cihânı **birbirine** urdı ğamzeñ
Güzellük mülki olmazmış fitensüz (Şem'î Divanı, Gazel 77, Mısra 7). [birbirine, -n, -e]

Hübler **birbirine** gönlümi teklif eyler
Şem'iyâ **birbirine** nite ki yârân ğonce (Şem'î Divanı, Gazel 159, Mısra 13). [birbirine, -n, -e]

Hübler **birbirine** gönlümi teklif eyler
Şem'iyâ **birbirine** nite ki yârân ğonce (Şem'î Divanı, Gazel 159, Mısra 14). [birbirine, -n, -e]

Birbiriyle merhabâdan elleri degmez göñül
Sen bu ğün umma güzellerden maḥabbet cāmını (Şem'î Divanı, Gazel 178, Mısra 3). [birbiriyle, -y, -le]

Ṭonadur **birbirini** 'ıyd-i behâr ile yine
Açılıp şâd ola tâ kim şeh-i ferḥunde-ḥişâl (Şem'î Divanı, Kaside 8, Mısra 41). [birbirini, -n, -i]

biri birinedür: Birbirine.

Bu ğün dilberlerüñ ḥayli **biri birinedür** meyli
Kimi Mecnûn kimi Leylî severler hem sevilürler (Şem'î Divanı, Gazel 68, Mısra 5). [biri birinedür, -dür]

birisi: Bir tanesi, bir diğeri, bir başkası.

İsm ile mevcûd olup cism ile ma'dûm olanuñ
Birisi 'anķā birisi kîmyâ biri vefâ (Şem'î Divanı, Gazel 1, Mısra 8). [birisi,]

İsm ile mevcûd olup cism ile ma'dûm olanuñ
Birisi 'anķā **birisi** kîmyâ biri vefâ (Şem'î Divanı, Gazel 1, Mısra 8). [birisi,]

Ḳopdı meydân-ı vefâde iki serv-i dil-rübâ
Birinüñ Aḥmeddür adı **birisinüñ** Muştafâ (Şem'î Divanı, Gazel 5, Mısra 2). [birisinüñ, -nüñ]

Sâkiyâ la'l-i lebünle içelüm cām-ı şabûḥ
Birisi câne ğıdâdur birisi râḥet-i rûḥ (Şem'î Divanı, Gazel 25, Mısra 2). [birisi,]

Sâkiyâ la'l-i lebünle içelüm cām-ı şabûḥ
Birisi câne ğıdâdur **birisi** râḥet-i rûḥ (Şem'î Divanı, Gazel 25, Mısra 2). [birisi,]

Ḥamdulillâh didiler bir yire geldi iki 'ıyd
Birisi 'ıyd-i ğazâ birisi 'ıyd-i aḍḥâ (Şem'î Divanı, Kaside 2, Mısra 36). [birisi,]

Ḥamdulillâh didiler bir yire geldi iki 'ıyd
Birisi 'ıyd-i ğazâ **birisi** 'ıyd-i aḍḥâ (Şem'î Divanı, Kaside 2, Mısra 36). [birisi,]

birle: "Birlikte, beraber" anlamında edat.

Sensin ol kim seni Hâk hüccet için dünyāye

Nāme-i fazl ü hüner **birle** idüpdür irsāl (Şem'î Divanı, Kaside 8, Mısra 46). [birle,]

birliğ: Birlikte olma durumu, beraberlik.

Ko ikiligi **birliğe** yet 'ışk-ı yār ile

Geç gayrden ki gayrūñ olur varlığı hebā (Şem'î Divanı, Gazel 9, Mısra 7). [birliğe, -e]

bisât-ı büstân: Dünya, yeryüzü.

Felek gibi **bisât-ı büstân** şahñ-ı pür-ahterdür

Cihānde meclisūñ nergesle gül çeşm ü çerāğıdır (Şem'î Divanı, Kaside 10, Mısra 11). [bisât-ı büstân,]

bî-sebât: Değişken, kararsız.

Bildi bu 'ömr bağını kim **bî-sebât-imiş**

Gitdi cināne seyr için ol serv-i gül-ıızār (Şem'î Divanı, Kaside 12, Mısra 29). [bî-sebât-imiş, -i, -miş]

bî-sehāb: Bulutsuz.

Görelî ey meh cemālūñ āfitābın **bî-sehāb**

Şu gibi şeydā olup zencire düşdi āfitāb (Şem'î Divanı, Gazel 14, Mısra 1). [bî-sehāb,]

bî-ser: Perişan, akılsız.

Çok varurlar ser-i küyüñe senūñ **bî-ser** ü pā

Hiç benüm bigi varur **bî-ser** ü bî-pā mı gelür (Şem'î Divanı, Gazel 54, Mısra 6). [bî-ser,]

Şehr-i 'ademde **bî-ser** ü bî-pā olur kamu

Tāc ü kabā begenmez iken niçe şehriyār (Şem'î Divanı, Kaside 12, Mısra 9). [bî-ser,]

bî-ser ü pā: Başsız-ayaksız kimse. II Somut varlığını kaybetmiş kimse.

Çok varurlar ser-i küyüñe senūñ **bî-ser ü pā**

Hiç benüm bigi varur bî-ser ü bî-pā mı gelür (Şem'î Divanı, Gazel 54, Mısra 5). [bî-ser ü pā,]

bî-şümār: Sayısız, pek çok.

İhsānı bî-nihāyet anūñ luṭfı **bî-şümār**

Her nesne kim garīb ola ol mu'teber olur (Şem'î Divanı, Kaside 9, Mısra 53). [bî-şümār,]

bit-: Ortaya çıkmak, yetişmek.

La'lden mīve getürmüş serv-i sīmınler **biter**

Hāki cevher rūḥ-perverdür hevāsı Bursanūñ (Şem'î Divanı, Gazel 103, Mısra 7). [biter, -er]

Ocağına şu koymışdur 'adūñüñ leşker-i tiği

Biterken hār ü ḥes şan kim şalar baḥr 'ummānı (Şem'î Divanı, Kaside 15, Mısra 42). [biterken, -er, -ken]

bit-: (Tohum için) Filizlenip topraktan dışarıya çıkmak, yeşermek, yetişmek, büyümek.

Şanemā haṭṭ-ı gubārūn gibi reyḥān **bitmez**

Nitekim kâmetüne serv-i ḥurāmān yitmez (Şem'î Divanı, Gazel 74, Mısra 1). [bitmez, -mez]

bit-: Bitmek, sona ermek, tamamlanmak.

Âh kim kıldı oñulmaz cigerüm yâreleri

Dostlar 'âşık olan dünyede oñmaz **bitmez** (Şem'î Divanı, Gazel 74, Mısra 8). [bitmez, -mez]

bî-vefâ: Vefasız, sözünde durmayan, sadakatsiz. II Sevgili.

Şem'iyâ kendüm bilelden **bî-vefâ** dünyâde ben

Görmedüm mihri cihânde mâh-rûlerden vefâ (Şem'î Divanı, Gazel 6, Mısra 13). [bî-vefâ,]

Kesdüm ümîdi gayrden ol **bî-vefâ** için

Dervîş odur ki eyleye kaṭṭ-ı ta'allukât (Şem'î Divanı, Gazel 17, Mısra 9). [bî-vefâ,]

Dönmedi hergiz murâdüm üzre âh

Bî-vefâ devrân elinden el-ğiyâs (Şem'î Divanı, Gazel 22, Mısra 6). [bî-vefâ,]

'Âşık-ı şâdıqlara düşmenler itmez itdüğün

El-ḥazer ey dostlar ol **bî-vefâden** el-ḥazer (Şem'î Divanı, Gazel 59, Mısra 12). [bî-vefâden, -den]

Bir içim şuyından odlu olmaduk Şem'î anüñ

Gün gibi yaqdı velî her **bî-vefâsı** Bursanüñ (Şem'î Divanı, Gazel 103, Mısra 14). [bî-vefâsı, -sı]

Lâle-veş bağrüm yakup kan ağlasam 'ayb eylemeñ

Bî-vefâdur döstlar dünyâ gibi yârüm benüm (Şem'î Divanı, Gazel 119, Mısra 8). [bî-vefâdur, -dur]

Oñ virmez oldı çerḥ-i sitemkâr cevri ile

Yâ Reb cihânde kim vare ol **bî-vefâ** yolın (Şem'î Divanı, Gazel 124, Mısra 6). [bî-vefâ,]

Qaldum ayakda baḥt-ı siyâhüm gibi dirîğ

Kim çıkıdı başa ben çıkam ol **bî-vefâyile** (Şem'î Divanı, Gazel 166, Mısra 6). [bî-vefâyile, -y, -ile]

Yâ Reb bu dehr-i dün baḥtı **bî-vefâyımış**

K'itdi o serv-i sîm-beri böyle ḥâksâr (Şem'î Divanı, Kaside 12, Mısra 25). [bî-vefâyımış, -y, -i, -miş]

bize: Birinci çokluk şahıs zamirinin yönelme durumu eki almış biçimi.

Mâh-rûler **bize** cevri itmege nâz eyleyeler

İdeler gayrilerle mihr ü vefâlar niçe bir (Şem'î Divanı, Gazel 45, Mısra 3). [bize,]

Uydurup karşımuze ḥüsn ili serverlerini

Bize dâd itmeyeler begler ağalar niçe bir (Şem'î Divanı, Gazel 45, Mısra 6). [bize,]

Çekeler sînelere gün gibi meh-pâreleri

İdeler çerḥ gibi **bize** cefâlar niçe bir (Şem'î Divanı, Gazel 45, Mısra 8). [bize,]

Naqş oldı sînemüz yine dâğ-ı firâk ile

Senden bu qaldı ey yüzi gül **bize** yâdigâr (Şem'î Divanı, Gazel 46, Mısra 6). [bize,]

Cevr-i ağıyār **bize** yaramaz ağıyāre naşīb
Ne ‘aceb gülşen olur kimine gül kimine hār (Şem’î Divanı, Gazel 57, Mısra 9). [bize,]

Senüñ küyüñ hayāliyle cihānde eglenür gönüm
Bu yād illerde eglence **bize** bir aşinā besdür (Şem’î Divanı, Gazel 60, Mısra 10). [bize,]

Gül-i ter cām-ı gül-rengüm şürāhī gulğul-i bülbül
Hevā gülzārı bezminde **bize** berg ü nevā besdür (Şem’î Divanı, Gazel 60, Mısra 12). [bize,]

bölükbaşı: Yeniçeri teşkilatında ağa bölüklerinin kumandanı.
Gönümün şehri içre dilberler
Kimi ağa kimi **bölükbaşı** (Şem’î Divanı, Gazel 176, Mısra 8). [bölükbaşı,]

bön düş-: Budalalık etmek.
İgen **bön düşme** ey şüfî ko fikr-i hür ü gilmānı
Bu gün gel hâtırın hoş gör temāşā eyle cānānı (Şem’î Divanı, Gazel 185, Mısra 1). [bön düşme, -me]

Bön düşürmişler seni la’li şerābın dilberün
Tatlu tatlu nüş iderler zāhid ağzünden arağ (Şem’î Divanı, Gazel 93, Mısra 7). [bön düşürmişler, -ür, -miş, -ler]

börek: Açılmış hamurun veya yufkanın arasına, peynir, kıyma, ispanak vb. konularak çeşitli biçimlerde pişirilen hamur işi.
Her çörek bir āfitāb ü her **börek** bir māh-tāb
Dāne-i hābb-ı nebāt oldı nücümün zineti (Şem’î Divanı, Kaside 6, Mısra 33). [börek,]

bostān: Çiçek ve ağaç yetiştirilen yer, bahçe.
Yine gül Ahmedine āyetü’l-hāk eyleyüp nāzil
Per-i hoşın açup süsen hümāyün itdi **bostānı** (Şem’î Divanı, Kaside 15, Mısra 4). [bostānı, -ı]

Gül-i Mısrī dirildi çünkü şāhüñ gülsitānından
Seher Mervrūd ile oldı münevver Rüm **bostānı** (Şem’î Divanı, Kaside 15, Mısra 28). [bostānı, -ı]

boy: Boy, endam, kamet.
Boyün Tūbī yüzün cennet tūdāguñ āb-ı Kevserdür
Bu vech ile güzel kopmaz meger Firdevs-i a’lāden (Şem’î Divanı, Gazel 123, Mısra 5). [boyün, -uñ]

Garķ olurduñ yaşuma bir dem kināre gelmese
Ol **boyı** serv-i revānün ey gönül āzādısın (Şem’î Divanı, Gazel 128, Mısra 8). [boyı, -ı]

Yüzünden gül **boyuñdan** serv hayrān
Şaçuñden sünbülün hālī perişān (Şem’î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 13). [boyuñdan, -uñ, -dan]

böyle: Böyle, bu şekilde, buna benzer.
Her kişi bir kez ölür bî-çāre Şem’î her nefes
Böyle olur zāhidā ehl-i maḥabbetde fenā (Şem’î Divanı, Gazel 1, Mısra 14). [böyle,]

Ey gül budāğı sen daḥi tāze nihālsin
N'ola böyüdün oldu ise **böyle** ser-firāz (Şem'î Divanı, Gazel 72, Mısra 10). [böyle,]

Neden inceldi mäh-i nev ne için **böyle** lāğerdür
Cemāli 'ıydgāhında bezenmiş şāhid-i 'ıydün (Şem'î Divanı, Kaside 1, Mısra 15). [böyle,]

Ezel kassāmı itmiş **böyle** kısmet
Ki ola dest-i luṭfün ḥalka maḳsem (Şem'î Divanı, Kaside 5, Mısra 23). [böyle,]

Yā Reb bu dehr-i dün baḥtı bî-vefāyımış
K'itdi o serv-i sîm-beri **böyle** ḥāksār (Şem'î Divanı, Kaside 12, Mısra 26). [böyle,]

Himmetünde Şem'î kim fetḥ itdi ma'nā gencini
Açmadı kimse Süleymān olalı **böyle** defîn (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 116). [böyle,]

böyle gelür böyle gider: "Böyle gelmiş böyle gidecek" atasözünün farklı bir ifadesi.
Qarār itmez gönülde bü-yi zülfün
Didi **böyle gelür böyle gider** bu (Şem'î Divanı, Gazel 140, Mısra 12). [böyle gelür böyle gider,]

boyn: Başı bedene bağlayan bölge.
Dār idüp yakmak dilerler Şem'iyi Maṣṣūr-vār
Dil-rübālar **boynına** zünnār-ı zülfün ṭaḳdılar (Şem'î Divanı, Gazel 48, Mısra 10). [boynına, -ı, -n, -a]

boynüme kesil-: Selam vermek için başını eğmek.
Ben sebük-pāye reh-i 'ışkında yārün dil gibi
Var üzil benden **kesil boynüme** ey ser bārsın (Şem'î Divanı, Gazel 132, Mısra 8). [boynüme kesil,]

boynüme kollaruñı şal-: Kucaklamak.
Şal **kollaruñı boynüme** didümdi ol niğār
Nāz eyleyüp gelüp didi olmaz kolayine (Şem'î Divanı, Gazel 160, Mısra 9). [boynüme kollaruñı şal,]

böyü-: Büyümek.
Ey gül budāğı sen daḥi tāze nihālsin
N'ola **böyüdün** oldu ise böyle ser-firāz (Şem'î Divanı, Gazel 72, Mısra 10). [böyüdün, -dü, -ñ]

boyun: Başı bedene bağlayan bölge.
Çeküp ol serv-i āzādı kināre
Ṭolayup zülfini **boynüne** bend it (Şem'î Divanı, Gazel 18, Mısra 6). [boynüne, -ün, -e]

Ey dil-i divāne kim eylerdi tedbīrün senün
Zülf-i dilber olmasa **boynünde** zencīrün senün (Şem'î Divanı, Gazel 102, Mısra 2). [boynünde, -ün, -de]

Baṇa rām olmaz idi tevsen-i dehr-i ser-keş
Yaşımün silsilesi ṭaḳmasa **boynına** 'iḳāl (Şem'î Divanı, Gazel 112, Mısra 8). [boynına, -ı, -n, -a]

‘Âr idermiş beni öldürmege ol sîm-tenüm

Varayın valvarayın **boynüme** takup kefenüm (Şem’î Divanı, Gazel 116, Mısra 2). [boynüme, -üm, -e]

Qavlüñi **boynumuza** eyle hamâyil diyelüm

Hışm idüp söge gerek biz de dü‘â eyleyelüm (Şem’î Divanı, Gazel 117, Mısra 7). [boynumuza, -umuz, -a]

Boynı bağılu kıl ider sultânleri âzâd iken

‘İşk işin fehmi eyleñüz Maḥmûd ile Ayâzden (Şem’î Divanı, Gazel 126, Mısra 3). [boynı, -ı]

Sen perî-rû gibi ey dil bir efendüm var iken

Kime kıl olsam gerek **boynümde** bendüm var iken (Şem’î Divanı, Gazel 127, Mısra 2). [boynümde, -üm, -de]

Sâķî şalardı sâ‘id-i sîmîni **boynüme**

El virse fırsat eylese devlet müsâ‘ade (Şem’î Divanı, Gazel 147, Mısra 7). [boynüme, -üm, -e]

Çü şayd itdün beni ey cüst ü çâlâk

Şaçüñden **boynuma** tak imdi fitrâk (Şem’î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 32). [boynuma, -um, -a]

boyun vir-: İtaat etmek, teslim olmak, boyun eğmek, birinin buyruğı altına girmek.

Mikrâz-ı ‘ışķa Şem’î **boyun vir** nizâ‘ı ko

‘Ayb olur ehl-i diller aresinde ‘arbede (Şem’î Divanı, Gazel 147, Mısra 11). [boyun vir,]

bu deñlü: Bu kadar, bu kadar çok.

Ger anüñ şân-ı şerîfinde se‘âdet olmasa

Aña virmezdi Hudâ **bu deñlü** ‘izz ü devleti (Şem’î Divanı, Kaside 6, Mısra 70). [bu deñlü,]

bu gün: İçinde bulunulan gün.

Bu gün ‘âlemde Şem’inüñ murâdı

Efendi ḥâk-i pâyüñdür nihâyet (Şem’î Divanı, Gazel 16, Mısra 15). [bu gün,]

Bu gün ‘âlemde dilberler severler hem sevilürler

Güzeller mâh-peykerler severler hem sevilürler (Şem’î Divanı, Gazel 68, Mısra 1). [bu gün,]

bu kadar: Bu denli çok, bunca.

Bu kadar leşker ile kişver-i a‘dâye irüp

Pâyımâl eylemedük yir kımadılar aşlâ (Şem’î Divanı, Kaside 2, Mısra 27). [bu kadar,]

budağ: Dal, ince dal, filiz.

Nihâl-i himmetüñ Tûbî **budağıyle** berâberdür

N’ola olsa gönüller ‘âlemi mihir ile nûrânî (Şem’î Divanı, Kaside 1, Mısra 41). [budağıyle, -i, -y, -le]

budur: Böyledir.

Cânâ senüñ gibi güzelüñ ḥüsni ayine

Lâyık **budur** ki ay ü güneş ola âyene (Şem’î Divanı, Gazel 160, Mısra 2). [budur,]

Güzellük meclisi Hakkā **budur** kim yirde vü gökde
Gül-i sîrâb-ı hüsnünden ‘aceb terdür Hasen Bâlî (Şem’î Divanı, Gazel 187, Mısra 5). [budur,]

bük-: Eğmek.

Yâri ok gibi başup bağrümüze ağyârûñ

Bükelüm kâmetini reşk ile ya eyleyelüm (Şem’î Divanı, Gazel 117, Mısra 12). [bükelüm, -elüm]

Ey hilâl-ebrû kaşûñ mihrâbüñe baş egdürüp

‘Âşıkûñ kâddini **bükme**de selâm olsun saña (Şem’î Divanı, Gazel 6, Mısra 8). [bükme, -mek, -de]

bükil-: Bükülmek, eğilmek.

Yoluñda ok gibi toğru degülsem ey kemân-ebrû

Bükilsün dâl-i zülfüñden elif kâddüm kemân olsun (Şem’î Divanı, Gazel 122, Mısra 12). [bükilsün, -sün]

bul-: Arayarak veya aramadan bir şeyle, bir kimse ile karşılaşmak; bir şeyi elde etmek.

Yoluñde hâk olup ‘ömrüm hayât-ı câvidân **buldum**

Ayağûñ toprağı yigdür baña dünyâ vü ‘uqbâden (Şem’î Divanı, Gazel 123, Mısra 9). [buldum, -du, -m]

Bulıcağ yâri câme-ğ’âbında

Şanuram uğradum yatur gence (Şem’î Divanı, Gazel 153, Mısra 3). [bulıcağ, -ıcağ, -]

Hevâ-yi pây-i büseñle düşüp yollarda hâk oldum

Bulınmaz ‘ışık yolında benüm bigi bir efkende (Şem’î Divanı, Gazel 158, Mısra 6). [bulınmaz, -ı, -n, -maz]

Buldı haclet şemse-i gülden felekde mihr ü meh

Bâğda reşk-i Süreyyâ oldı cem’-i yâsemîn (Şem’î Divanı, Kaside 14, Mısra 7). [buldı, -dı]

Leblerüñ deprendüğüñce dil **bulur** cân lezzetin

Yüsuf-ı Mısr-ı melâhetsin kelâmüñ şekkerîn (Şem’î Divanı, Kaside 14, Mısra 43). [bulur, -ur]

Dest-i havâdiş ile yıkılmaz hişâr-ı luţf

Çalına tağl-ı emn **bula** râheti cihân (Şem’î Divanı, Kaside 11, Mısra 14). [bula, -a]

Ne **buldı** cevherini silk-i cüdî

Ne **buldı** gevherini nazm-ı ‘âlem (Şem’î Divanı, Kaside 5, Mısra 29). [buldı, -dı]

bulan-: Duruluğunu yitirmek. II Karışık duruma düşmek.

Bulanmadın tırılmadı gitdi gözüm yaşı

Bilmedi kimse hâlî nedür mâcerâsı ne (Şem’î Divanı, Gazel 144, Mısra 9). [bulanmadın, -ma, -dı, -n]

bülbül: Sesinin güzelliği ile meşhur kuş. II Aşık.

Nitekim gülzâr-i hüsnüñ gülleri handân ola

Gül gibi gül sen begüm **bülbüllerüñ** giryân ola (Şem’î Divanı, Gazel 4, Mısra 2). [bülbüllerüñ, -ler, -üñ]

Mesned-i hüsn üzre gel yüz ʿizz ile biñ nāz ile
Bülbülün yiri kafesdür āşiyānı hār ü hes (Şemʿî Divanı, Gazel 81, Mısra 12). [bülbülün, -ün]

Diñlemezsın bir nefes ey yüzi gülzārüm benüm
Arturursın dem-be-dem **bülbül** gibi zārüm benüm (Şemʿî Divanı, Gazel 119, Mısra 2). [bülbül,]

İncinürmiş işidüp feryādümü **bülbül** gibi
Bağrı taşdandır velikin gül gibi nāzük-mizāc (Şemʿî Divanı, Gazel 24, Mısra 5). [bülbül,]

Açdı gül ẖācesiniñ tengini bezzāz-ı nesīm
Oldı bāzār-i çemende yine **bülbül** dellāl (Şemʿî Divanı, Kaside 8, Mısra 16). [bülbül,]

Bülbül kılurdu karşısına nāle-i hezār
Gül ẖıdmetinde tırış idi serv-i müstaķīm (Şemʿî Divanı, Kaside 9, Mısra 7). [bülbül,]

Dilümde şubhe dek **bülbül** gibi her gice ezberdür
Elünden gül gibi cām-ı murāduñ olmasun hālī (Şemʿî Divanı, Kaside 10, Mısra 59). [bülbül,]

bülbül ol-: Bülbül gibi güzel sesli olmak.
Nüş idüp bülbüleyi **bülbül olalum** sākī
Gülşeni pür idelüm nāle vü gūlguller ile (Şemʿî Divanı, Gazel 146, Mısra 11). [bülbül olalum, -alum]

Güzellük gülşeninde ey yüzi gül lebleri gonce
Oķursañ **bülbül olursun** eger Saʿdī Gülistānın (Şemʿî Divanı, Gazel 134, Mısra 4). [bülbül olursun, -ur, -sun]

bülbül ü gül: Bülbül ve gül.
Kim okur kim diñler idi kışse-i ʿışķum benüm
Bülbül ü gül itmese Şemʿî cihāne dāstān (Şemʿî Divanı, Gazel 138, Mısra 12). [bülbül ü gül,]

bülbüle: Sürahi. II Şarap.
Nüş idüp **bülbüleyi** bülbül olalum sākī
Gülşeni pür idelüm nāle vü gūlguller ile (Şemʿî Divanı, Gazel 146, Mısra 11). [bülbüleyi, -y, -i]

bülbül-i gülzār-i maķāl: Söz bahçesinin bülbülü.
Göriceķ nazm-ı şeker-bārüñi dem-beste kalur
Tūṭī-i bāğ-ı suḥan **bülbül-i gülzār-i maķāl** (Şemʿî Divanı, Kaside 8, Mısra 48). [bülbül-i gülzār-i maķāl,]

bülbül-i gūyā: Söyleyen bülbül, konuşan bülbül.
Gülşen-i ẖüsne ruḥūñ tek gül-i zibā mı gelür
Yā aña bencileyin **bülbül-i gūyā** mı gelür (Şemʿî Divanı, Gazel 54, Mısra 2). [bülbül-i gūyā,]

Benem ol **bülbül-i gūyā** gibi giryān olmış
Sensin ol bir gül-i zibā gibi ḥandān olmış (Şemʿî Divanı, Gazel 84, Mısra 1). [bülbül-i gūyā,]

Ehl-i diller meclisinde **bülbül-i gūyā** olur
Ey leb-i gonce kıoyan gül gibi dīvān koynına (Şemʿî Divanı, Gazel 169, Mısra 9). [bülbül-i gūyā,]

bülbül-i haste-dil: Hasta gönüllü bülbül.

Çonca dem-besteyiken açdı nesim-i şehri

Bülbül-i haste-dile virmeg için nuḡka mecāl (Şem'î Divanı, Kaside 8, Mısra 6). [bülbül-i haste-dile, -e]

Bülbül-i haste-dilem nâleme rahm eyle didüm

Didi kim yañşak olur hasteliği şayrunuñ (Şem'î Divanı, Gazel 100, Mısra 11). [bülbül-i haste-dilem, -em]

bülbül-i şürîde: Perişan bülbül.

N'eyleyem ol gülşen-i hüsnüñ gül-i ḡandânını

Diñlemez ben **bülbül-i şürîdenüñ** efgânını (Şem'î Divanı, Gazel 189, Mısra 2). [bülbül-i şürîdenüñ, -nün]

bülbül-i şürîde-veş: Perişan bülbül gibi.

Bülbül-i şürîde-veş inletme her dem zâr ü zâr

Gülşen-i hüsnüñ gül-i ḡandânısın Yūsufcuğum (Şem'î Divanı, Gazel 120, Mısra 11). [bülbül-i şürîde-veş,]

bulut: Bulut.

Ḳareler geysün **bulutlar** gibi dāyim ağlasun

Her kişi kim gönlünü sünbüllerüñe bağlar (Şem'î Divanı, Gazel 39, Mısra 7). [bulutlar, -lar]

Şem'iyâ zülfi ucından ḡāk olan miskîn için

Ḳareler geymiş saçın çözmiş **bulutlar** ağlar (Şem'î Divanı, Gazel 40, Mısra 14). [bulutlar, -lar]

bulutdan nem kap-: En küçük bir şeyden bile alınmak, çok alıngan olmak.

Âh idüp göz yaşların dökme **bulutdan nem kapar**

Tâzedür gül yaprağından dilber-i nâzük-mizâc (Şem'î Divanı, Gazel 23, Mısra 5). [bulutdan nem kapar, -ar]

bulsa gerek: Bulmalı.

Varak-ı gülden oğur vaşf-ı cemālün bülbül

Serverâ bencileyin **bulsa gerek** hüsn-i maḡāl (Şem'î Divanı, Kaside 8, Mısra 74). [bulsa gerek,]

buñarbaşı: Pınarbaşı, Bursa'nın en eski mahallelerinden biridir. Bugün Hisar'ın güneyinde, kendi adıyla anılan mezarlığın çevresidir.

Geh **Buñarbaşın** gehî âb-ı ḡayâtın gösterür

Gözlerüm yaşıyle ekşer mâcerâsı Bursanüñ (Şem'î Divanı, Gazel 103, Mısra 5). [buñarbaşın, -n]

bunca: Bu kadar, çok.

Bunca feryâd ü figân ü bunca âh ü nâleler

Vaşl-ı dilberdür cihânde bunca ḡavḡâden ḡarez (Şem'î Divanı, Gazel 87, Mısra 5). [bunca,]

Bunca feryâd ü figân ü **bunca** âh ü nâleler

Vaşl-ı dilberdür cihânde **bunca** ḡavḡâden ḡarez (Şem'î Divanı, Gazel 87, Mısra 5). [bunca,]

Bunca feryâd ü figân ü **bunca** âh ü nâleler

Vaşl-ı dilberdür cihânde **bunca** ḡavḡâden ḡarez (Şem'î Divanı, Gazel 87, Mısra 6). [bunca,]

Vird ü zikri zāhidüñ nāz ü niyāzı ‘āşıkūñ
Bir perinüñ vaşlıdır **bunca** temennāden ğareż (Şem’î Divanı, Gazel 87, Mısra 10). [bunca,]

bundan özge: Bundan başka.

Şāh-i ‘ışıkūñdur açan cümle gönüller mülkini

Bundan özge nic’olur pādişehüm feth ü fütüh (Şem’î Divanı, Gazel 25, Mısra 6). [bundan özge,]

bünyād: Yapı, bina.

İtmiş sirişte hākini āb ü hevāyile

‘Ömrüñ anüñçün olmadı **bünyādı** ber-ķarār (Şem’î Divanı, Kaside 12, Mısra 14). [bünyādı, -ı]

burāk-ı berk-seyr: Şimşek yürüyüşlü Burak.

Yolında ser virüp cān terk idenler cümle serverdür

Burāk-ı berk-seyrüñ āteşin na’l şerārıdır (Şem’î Divanı, Kaside 1, Mısra 34). [burāk-ı berk-seyrüñ, -üñ]

bürç: Zodyak üzerinde yer alan 12 takım yıldızdan her biri.

Açar cānler gülistānın gözi gönli münevverdür

Sipih-r-i salţanet **bürçinde** ‘ālī ahter-i şāhī (Şem’î Divanı, Kaside 10, Mısra 32). [bürçinde, -i, -n, -de]

bürç-i fikret: Fikir yıldızı.

İder her zerrenüñ māhiyyetini gün gibi rüşen

Ṭulū’ itdüke zihni āfitābı **bürç-i fikretten** (Şem’î Divanı, Kaside 3, Mısra 34). [bürç-i fikretten, -den]

bürç-i ‘ināyet: İyilik yıldızı.

Hidāyet kevkebi toĝdı yine **bürç-i ‘ināyetden**

Felek fülki hālāş itdi bizi girdāb-ı miḥnetden (Şem’î Divanı, Kaside 3, Mısra 1). [bürç-i ‘ināyetden, -den]

Se’ādet gülleriyle zeyn ider diller gülistānın

Toĝarsa āfitāb-ı himmeti **bürç-i ‘ināyetden** (Şem’î Divanı, Kaside 3, Mısra 42). [bürç-i ‘ināyetden, -den]

bürhān: Kanıt, delil.

Āyet-i hüsnüñ gibi rüşen delilüm var iken

Şem’iyem kimdür iden yanümde **bürhān** ile baḥş (Şem’î Divanı, Gazel 19, Mısra 14). [bürhān,]

büride-encüm: Yıldızı kesilmiş. II Talihsiz.

Ayaĝı tozinuñ her zerresi ḥurşid-i enverdür

Büride-encüm ü ṭası felekdür pūtesi ḥurşid (Şem’î Divanı, Kaside 1, Mısra 44). [büride-encüm,]

büriyā: Hasır.

Güneş bālın felek altun benekli cāme-ḥ’āb olsa

Bilürseñ hālünü şüfi saña bir **büriyā** yigdür (Şem’î Divanı, Gazel 61, Mısra 4). [büriyā,]

Zâhid ki mu'tekif geçinür **bürîyâyile**

Gör eblehi ki cennet umar bu riyâyile (Şem'î Divanı, Gazel 166, Mısra 1). [bürîyâyile, -y, -ile]

bursa: Bursa şehri.

Bir içim şuyından odlu olmaduk Şem'î anüñ

Gün gibi yakdı velî her bî-vefâsı **Bursanüñ** (Şem'î Divanı, Gazel 103, Mısra 14). [bursanüñ, -nüñ]

Akçesüz pulsüz kuçar 'uryân idüp dilberleri

Dâm idüp havzın hoş olur kaplucâsı **Bursanüñ** (Şem'î Divanı, Gazel 103, Mısra 12). [bursanüñ, -nüñ]

Gün gibi mizâne gelmiş şanki bir Yûsuf-cemâl

Âsümân işigi kendü meh-liķâsı **Bursanüñ** (Şem'î Divanı, Gazel 103, Mısra 10). [bursanüñ, -nüñ]

La'lden mîve getürmüş serv-i sîmînler biter

Hâki cevher rûh-perverdür hevâsı **Bursanüñ** (Şem'î Divanı, Gazel 103, Mısra 8). [bursanüñ, -nüñ]

Geh Buñarbaşın gehî âb-ı hayâtın gösterür

Gözlerüm yaşıyle ekşer mâcerâsı **Bursanüñ** (Şem'î Divanı, Gazel 103, Mısra 6). [bursanüñ, -nüñ]

Sâye-veş kâldum ayakde niçe irişsün elüm

Kendüyi gökde tutar her meh-liķâsı **Bursanüñ** (Şem'î Divanı, Gazel 103, Mısra 4). [bursanüñ, -nüñ]

bürÿân ol-: Kebap olmak, kavrulmak, yanmak.

Baş açuk 'uryân ü **bürÿân oldılar** dîvâneler

Koymağ için bir perî-ruḥsârı 'uryân koynına (Şem'î Divanı, Gazel 169, Mısra 5). [bürÿân oldılar, -dı, -lar]

bûse: Öpme, öpücük.

Yiter ehl-i şafâya bu se'âdet

K'ide her câme sâķî **bûse** 'âdet (Şem'î Divanı, Gazel 16, Mısra 2). [bûse,]

Bûse cerr itse lebünden Şem'iyi 'ayb itme kim

Suḥte mezmûm olur 'âlemde cerrâr olmasa (Şem'î Divanı, Gazel 149, Mısra 9). [bûse,]

Yâr bir **bûsesini** ger tuta bîñ câne bedel

Bir kerem olmaya dünyâde bu iḥsâne bedel (Şem'î Divanı, Gazel 111, Mısra 1). [bûsesini, -si, -n, -i]

Hüsnüñ zekâtı 'âşîķa bir **bûse** kıl 'atâ

Şehden olur gedâlere ḥaḳķâ naẓer lezîz (Şem'î Divanı, Gazel 38, Mısra 15). [bûse,]

Leblerin depretdüğince söz yirine cân aķar

Bûse 'ahd itse lebinden çeşme-i hayvân aķar (Şem'î Divanı, Gazel 62, Mısra 2). [bûse,]

bûse-i la'î-i leb-i cânân: Sevgilinin kırmızı dudağının öpücüğü.

Bûse-i la'î-i leb-i cânâne nisbet eylemiş

Anüñ için cân virür senbûsesinüñ lezzeti (Şem'î Divanı, Kaside 6, Mısra 37). [bûse-i la'î-i leb-i cânâne, -e]

bûse-i la'î: Kırmızı öpücük.

Büse-i la'lini 'ahdetmiş idi bir kerre

Şoñra işitdüm aña dañi peşimān olmuş (*Şem'î Divanı, Gazel 84, Mısra 7*). [büse-i la'lini, -i, -n, -i]

Mīve-i cennet gibi cāne gıdā-yi rūḥdur

Büse-i la'lüñ ider meclisde yārān ile baḥş (*Şem'î Divanı, Gazel 20, Mısra 6*). [büse-i la'lüñ, -üñ]

Cān virüp itse n'ola her kişi cānā ihtiyāc

Büse-i la'lüñ virür vaşlūñ metā'ına revāc (*Şem'î Divanı, Gazel 24, Mısra 2*). [büse-i la'lüñ,]

Sāḳiyā meclisde her dem **büse-i la'lüñ** için

Cān virüp cān almadur 'āşıkḳar itdügi nizā' (*Şem'î Divanı, Gazel 92, Mısra 3*). [büse-i la'lüñ, -üñ]

büsesin al-: (Birini) öpmek.

Rindler niçe kez **almış** iken **büsesin** anüñ

Gör kiseyi çekmez yine ṭavrāne tekellüf (*Şem'î Divanı, Gazel 96, Mısra 7*). [büsesin almış, -mış]

büstān ol-: Gül ve çiçek kokularının çok olduğu bahçe olmak.

Her ağaç bir ḳaşr-ı billür **oldı** cennet **büstān**

La'lden ferş oldu lāle şaḥn-ı firūzī zemīn (*Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 9*). [büstān oldu, -dı]

büt-ḥāne: Puthāne, tapınak.

Mey-i vaḥdetle ey dil mest olanlar

Cihān **büt-ḥānesine** didi yā hū (*Şem'î Divanı, Gazel 140, Mısra 14*). [büt-ḥānesine, -si, -ne]

Didi **büt-ḥāneye** cārūb ideyin müjgānüm

Yüz sürüp pīr-i muḡānūñ varayın ḥıdmetine (*Şem'î Divanı, Gazel 171, Mısra 5*). [büt-ḥāneye, -ye]

büt-i çin: Çin güzeli.

Beni ḳo ḥālūme nāşih ki göñlüm bir **büt-i çinüñ**

Ṭolaşdı küfr-i zülfine yitürdüm dīn ü imānı (*Şem'î Divanı, Gazel 185, Mısra 5*). [büt-i çinüñ, -üñ]

büt-i sīmin-beden: Beyaz vücutlu sevgili.

Āḥüm ile yile virmezdüm felek ḡam-ḥānesin

Ey **büt-i sīmin-beden** baḡrūñ eger ṭaş olmasa (*Şem'î Divanı, Gazel 167, Mısra 4*). [büt-i sīmin-beden,]

büt-i ṭannāz: Herkesle gönül eğlendiren güzel.

Şürete gelmez senüñ devründe ey ḥūrī perī

Şöyle beñzer kim utanur sen **büt-i ṭannāzden** (*Şem'î Divanı, Gazel 126, Mısra 10*). [büt-i ṭannāzden, -den]

büt-perest: Puta tapan kimse.

'Aceb zāhid miyem yā **büt-perestem**

Özümden bī-ḥaberven şöyle mestem (*Şem'î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 35*). [büt-perestem, -em]

bütün: Eksiksiz, tam.

Benüm cānān ile çün kim **bütündür** ‘ahd ü peymānum
Şınursa kasesi çerhüñ қо şınsun inkisārüm yok (Şem’î Divanı, Gazel 98, Mısra 9). [bütündür, -dür]

büy-i ‘anberin: Amber kokusu.

Nāfehā-yi gönçe rā bugşūd ‘aṭṭār-ı şabā
Külbe-i bāzār-i gülşen pür zi **büy-i ‘anberin** (Şem’î Divanı, Kaside 13, Mısra 20). [büy-i ‘anberin,]

büy-i nesim-i cān-fezā: Cana hayat veren rüzgarın kokusu.

‘Aceb gül-deste kim **büy-i nesim-i cān-fezāsiyle**
Dem urur nāfe-i hūlkı gibi gülzār-i cennetden (Şem’î Divanı, Kaside 3, Mısra 21). [büy-i nesim-i cān-fezāsiyle, -si, -y, -le]

büy-i vefā: Vefa kokusu.

Ez behār-ı hürremi hergiz gül-i şādī ne-rüst
Gālibā **büy-i vefā** der gül-‘izār-ı men ne-şūd (Şem’î Divanı, Gazel 32, Mısra 4). [büy-i vefā,]

büy-i zūlf: Saç kokusu.

Qarār itmez gönülde **büy-i zūlfüñ**
Didi böyle gelür böyle gider bu (Şem’î Divanı, Gazel 140, Mısra 11). [büy-i zūlfüñ, -üñ]

buyur-: Emretmek, söylemek.

Var ey ṭabīb derdūme emsem **buyurma** kim
Bimār-ı yār olucağum baña hoş gelür (Şem’î Divanı, Gazel 52, Mısra 7). [buyurma, -ma]

Sekiz cennet cemālūñ gülşeninden bir gül-i terdür

Buyursañ cümle ‘işyān ehlini zīr ü zeber eyler (Şem’î Divanı, Kaside 1, Mısra 58). [buyursañ, -sa, -ñ]

C

cādū: Büyüleyici, efsunlu, büyüsiyle aldatan.

Ne hoş **cādūdur** ol zūlf-i mu‘anber
İdinmiş mähı bālın mihri pister (Şem’î Divanı, Gazel 50, Mısra 1). [cādūdur, -dur]

Nice medh eyleyeyin ‘aqlın alur her görenüñ

Gözi **cādū** saçı sünbül yüzi gül kaşı hilāl (Şem’î Divanı, Gazel 113, Mısra 6). [cādū,]

Cemālī sihr ile mu‘ciz-nümādūr

Qaşı şakku’l-kamerdür çeşmi **cādū** (Şem’î Divanı, Gazel 140, Mısra 8). [cādū,]

Yüzüñ āb içre gördi didi Şem’î

Yire indirmiş ayı gör bu **cādū** (Şem’î Divanı, Gazel 141, Mısra 18). [cādū,]

Gözüme gösterür biñ başlu ejder

Şaçüñüñ her kılm ol çeşmi **cādū** (Şem’î Divanı, Gazel 141, Mısra 14). [cādū,]

ca‘fer beg: Tâcizâde Cafer Çelebi.

Mâlik-i mülk-i şehâ mîr-i sühan **Ca'fer Beg**

Buldı revnağ-ı şeref zâtıyile fazl ü kemâl (Şem'î Divanı, Kaside 8, Mısra 43). [ca'fer beg,]

ca'fer-i tayyâr: Hz. Peygamber'in amcasının oğlu, Mûte Savaşı kumandanlarından, sahâbî.

Meyl-i tavk ne-küned mürğ-ı dil-i ehl-i vefâ

Key buved **Ca'fer-i Tayyâr** zi hâmmâl-i hâteb (Şem'î Divanı, Gazel 12, Mısra 4). [ca'fer-i tayyâr,]

Sürh-püş olmuşdur şan Hayder-i Kerrârdur

Bâl açup uçmak diler yâ **Ca'fer-i Tayyârdur** (Şem'î Divanı, Muhammes 1, Mısra 38). [ca'fer-i tayyârdur, -dur]

ca'fer-zâde: Tâcizâde Cafer Çelebi'nin oğlu Bâli Çelebi.

Sâye-veş düşmiş yanınca cân ü dil üftâdedür

Ol perî-peyker melek kim adı **Ca'fer-zâdedür** (Şem'î Divanı, Murabba 2, Mısra 4). [ca'fer-zâdedür, -dür]

Görmedi kimse anüñ mişli felekde meh-liqâ

Ol perî-peyker melek kim adı **Ca'fer-zâdedür** (Şem'î Divanı, Murabba 2, Mısra 8). [ca'fer-zâdedür, -dür]

Bendesidür hûbler şimdi güzeller şâhıdur

Ol perî-peyker melek kim adı **Ca'fer-zâdedür** (Şem'î Divanı, Murabba 2, Mısra 12). [ca'fer-zâdedür, -dür]

‘Âkıbet hüsni ile ol meh-rû cihânî âreler

Ol perî-peyker melek kim adı **Ca'fer-zâdedür** (Şem'î Divanı, Murabba 2, Mısra 16). [ca'fer-zâdedür, -dür]

Bir perîdür kim cihân oldu kamu divânesi

Ol perî-peyker melek kim adı **Ca'fer-zâdedür** (Şem'î Divanı, Murabba 2, Mısra 20). [ca'fer-zâdedür, -dür]

Hem güzeller şâhıdur hem hûbler sultânıdur

Ol perî-peyker melek kim adı **Ca'fer-zâdedür** (Şem'î Divanı, Murabba 2, Mısra 24). [ca'fer-zâdedür, -dür]

Yansa Şem'î tañ mıdur ol bî-vefânüñ ‘ışkına

Ol perî-peyker melek kim adı **Ca'fer-zâdedür** (Şem'î Divanı, Murabba 2, Mısra 28). [ca'fer-zâdedür, -dür]

câh-i kibriyâ: Büyük yüksek makam.

Ey menba'-ı mürüvvet ü v'ey **câh-i kibriyâ**

Kılsun ziyâde ‘ömrüñi Allâh dâymâ (Şem'î Divanı, Gazel 11, Mısra 1). [câh-i kibriyâ,]

câm: Kadeh. II Şarap.

Bir **câm** içürdi gönlüme mihrüñ şehirde kim

Her zerre geldi çeşmüme câm-ı cihân-nümâ (Şem'î Divanı, Gazel 9, Mısra 3). [câm,]

Yüri **câm** iç lebi yâdına Şem'î

Kim aña teşne-dildür âb-ı Kevşer (Şem'î Divanı, Gazel 50, Mısra 9). [câm,]

Bezenmiş bezm-i hüsñüñ **câm** elüñde

Süre gör sâkiyâ devrân senüñdür (Şem'î Divanı, Gazel 53, Mısra 5). [câm,]

Nokta kor meygün lebüne eyleyüp şüfi galet

Hâm olur **câm** üzre her kim bilmeyüp korsa nuqaţ (Şem'î Divanı, Gazel 90, Mısra 2). [câm,]

Ummañuz ağyârden mihr ü maḥabbet **cāmını**
Dostlar gelmez bilüñ ehl-i küdüret-den şafâ (Şem'î Divanı, Gazel 1, Mısra 11). [cāmını, -ı, -nı]

Gün toğar başına rindüñ güşe-i meyḥānede
Cām ḥurşid ü şürāḥi maṭla'ı nūr-ı şafâ (Şem'î Divanı, Gazel 8, Mısra 4). [cām,]

Gerçi kim cānler bulur bezm-i maḥabbet-den şafâ
‘İyd-i vuşlet **cāmına** ammā hezārān merḥabā (Şem'î Divanı, Gazel 7, Mısra 2). [cāmına, -ı, -na]

Şem'î-i ruḥüñle oldı göñül **cāmı** pür-sürür
Cān bezmi cām-ı la'lüñ ile oldı pür-şafâ (Şem'î Divanı, Gazel 10, Mısra 7). [cāmı, -ı]

Hāle vü māhı gören şanur ki bezm-i şāhde
Nüş idüp **cāmın** koyar sākī-i devrān koynına (Şem'î Divanı, Gazel 169, Mısra 8). [cāmın, -ın]

Bir cām-ı cān-fezāyile dil pür-sürür idi
K'ol **cām** içinde kâse-i gerdün ḥabāb idi (Şem'î Divanı, Gazel 181, Mısra 8). [cām,]

Tā ölince sürelüm devrini zerrin ḳadeḥüñ
Çünkü nerges gibi **cāmıyla** açıldı gözümüz (Şem'î Divanı, Gazel 70, Mısra 8). [cāmıyla, -ı, -y, -la]

Nüş idersin baş açuk mihr ü maḥabbet **cāmını**
Bende-i sulṭān-ı ‘ışkuz kullara olmaz yaşağ (Şem'î Divanı, Gazel 93, Mısra 9). [cāmını, -ı, -n, -ı]

Cām içüp her bir gedāyile öpüşme dem-be-dem
Ḳan olur ḳan üstine devletlü sulṭānüm benüm (Şem'î Divanı, Gazel 114, Mısra 7). [cām,]

‘Ārif ol elden ḳoma Şem'î maḥabbet **cāmını**
Nār-ı düzeḥden ne ḡam ‘ışk āteşi mu’tādısın (Şem'î Divanı, Gazel 128, Mısra 11). [cāmını, -ı, -n, -ı]

Hele gel şimdi lebüñ **cāmını** şun nüş idelüm
Aremüzde senüñ ile yine şoḥbet bākī (Şem'î Divanı, Gazel 190, Mısra 3). [cāmını, -ı, -n, -ı]

Hilālüñ **cāmı** devrinde anüñçün bedr-i enverdür
Cihān ḥ'ān-ı cemāliyle çü cennāt-ı na‘īm oldı (Şem'î Divanı, Kaside 1, Mısra 7). [cāmı, -ı]

cāme: Elbise.

Yiter ehl-i şafāya bu se‘ādet
K'ide her **cāme** sākī büse ‘ādet (Şem'î Divanı, Gazel 16, Mısra 2). [cāme,]

Gül gibi göynükleründen incinür şanma beni
‘Āşıḳa altun beneklü **cāmelerdür** dāğlar (Şem'î Divanı, Gazel 39, Mısra 4). [cāmelerdür, -ler, -dür]

Gözine ḳan oturmuş ağlamaḳdan
Elünde reşk idüben **cāme** ḥātem (Şem'î Divanı, Kaside 5, Mısra 36). [cāme,]

cāme-ḥ'āb: Yatak.

Güneş bālın felek altun beneklü **cāme-ḥ'āb** olsa
Bilürseñ ḥālünü şüfi saña bir büriyā yigdür (Şem'î Divanı, Gazel 61, Mısra 3). [cāme-ḥ'āb,]

Bulıcağ yări **cāme-ḥ'ābında**

Şanuram uğradum yatur gence (Şem'î Divanı, Gazel 153, Mısra 3). [cāme-ḥ'ābında, -ın, -da]

cāme-i al: Kırmızı elbise.

Gül gibi geydi o meh rüyine bir **cāme-i al**

El için gönlümüzi almak için eyledi āl (Şem'î Divanı, Gazel 113, Mısra 1). [cāme-i al,]

cāme-i himmet-disār-ı lutf: Çok himmetli lütuf elbisesi.

Oldı şî'ārı **cāme-i himmet-disār-ı lutf**

İki cihānde lāyık olur 'izz ü devlete (Şem'î Divanı, Kaside 11, Mısra 31). [cāme-i himmet-disār-ı lutf,]

cām-ı āfitāb: Güneşin kadehi.

Toğdı hürşid-i täreber berç urdı **cām-ı āfitāb**

Gün gibi ref' eyle ey meh-rü cemālünden hicāb (Şem'î Divanı, Gazel 13, Mısra 1). [cām-ı āfitāb,]

cām-ı bezm-i rūḥ: Can meclisinin içki kadehi.

Nüş idüp yuḥyi'l-'izāmuñ şerbetin 'azm-i ramīm

Cām-ı bezm-i rūḥ içer 'isî deminden mā' u tîn (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 24). [cām-ı bezm-i rūḥ,]

cām-ı cān-fezā: Cana hayat veren şarap.

Bir **cām-ı cān-fezāyile** dil pür-sürür idi

K'ol cām içinde kase-i gerdün ḥabāb idi (Şem'î Divanı, Gazel 181, Mısra 7). [cām-ı cān-fezāyile, -y, -ile]

cām-ı cān-perver: Gönle ferahlık veren içki kadehi.

Sākiyā cām-ı lebünden her ki bir sāğēr çeker

Cān bulur 'isî deminden **cām-ı cān-perver** çeker (Şem'î Divanı, Gazel 64, Mısra 2). [cām-ı cān-perver,]

cām-ı cem: Şarabın mucidi eski İran padişahlarından Cem'in içki kadehi.

Sāki-i gül-ruḥ elinden içdügüm ḥün-ı ciger

Ḥızr elinden virmez ol ḥazḫi hezārān **cām-ı Cem** (Şem'î Divanı, Gazel 115, Mısra 8). [cām-ı cem,]

İşigün iti sifāliyle ciger xanın içen

Cām-ı Cem içmege 'ār eyleye sultānler ile (Şem'î Divanı, Gazel 152, Mısra 8). [cām-ı cem,]

Şevkı gönlünden dilünden gitmesün bu söz müdām

Cām-ı Cem şun sākiyā Sultān Süleymān devridür (Şem'î Divanı, Murabba 1, Mısra 36). [cām-ı cem,]

Ḳanı Keyḫusrev xanı Ḳayşer ya xanı Keyḫubād

Cām-ı Cem şun sākiyā Sultān Süleymān devridür (Şem'î Divanı, Murabba 1, Mısra 28). [cām-ı cem,]

Yir ü gök ehli şafā çengine rakş itmek gerek

Cām-ı Cem şun sākiyā Sultān Süleymān devridür (Şem'î Divanı, Murabba 1, Mısra 32). [cām-ı cem,]

Teşnedür 'ālem şerāb-ı 'ışka kandurmak gerek

Cām-ı Cem şun sākiyā Sultān Süleymān devridür (Şem'î Divanı, Murabba 1, Mısra 24). [cām-ı cem,]

Furşatı fevt eylemeñ gül gibi şöhet vahtidür

Cām-ı Cem şun sâkiyâ Sulţân Süleymân devridür (Şem'î Divanı, Murabba 1, Mısra 20). [cām-ı cem,]

cām-ı cihân-nümâ: İçinde dünyayı gösteren cam veya kadeh (Cem'in dünyayı gösteren kadehi).

Bir cām içürdi göñlüme mihrüñ şehirde kim

Her zerre geldi çeşmüme **cām-ı cihân-nümâ** (Şem'î Divanı, Gazel 9, Mısra 4). [cām-ı cihân-nümâ,]

Bezmünde hâk olanüñ bir cür'asıyçün ey şeh

Her zerresi virür fer' **cām-ı cihân-nümâye** (Şem'î Divanı, Gazel 163, Mısra 12). [cām-ı cihân-nümâye, -ye]

cām-ı felek: Feleğin kadehi.

Bezm-i zemâne şem'-i ruḥüñ virmese ziyâ

Cām-ı felekde olmaz idi zerrece şafâ (Şem'î Divanı, Gazel 9, Mısra 2). [cām-ı felekde, -de]

Zehr-i ğam deryâların **cām-ı felekden** sâkiyâ

Bir nefesde nüş iden 'âşıklara şad merḥabâ (Şem'î Divanı, Gazel 8, Mısra 1). [cām-ı felekden, -den]

cām-ı gül-nâr: Narçeği kadehi.

Nitekim ehl-i şafâ bezmini **cām-ı gül-nâr**

Ğonce-i zanbağ uyarsa n'ola şem'-i kâfûr (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 29). [cām-ı gül-nâr,]

cām-ı gül-reng: Gül renkli şarap kadehi.

Gül-i ter **cām-ı gül-rengüm** şürâḥi ğulğul-i bülbül

Hevâ ğülzârı bezminde bize berg ü nevâ besdür (Şem'î Divanı, Gazel 60, Mısra 11). [cām-ı gül-rengüm, -üm]

cām-ı himmet: Lütuf kadehi.

N'ola ey sâķi-i bezm-i 'adâlet meclis-i Cemde

Bizi mest eyleseñ bir cür'ayile **cām-ı himmetden** (Şem'î Divanı, Kaside 3, Mısra 52). [cām-ı himmetden, -den]

cām-ı 'ışk: Aşk şarabı.

Pâk eyle Şem'î âyeneñi **cām-ı 'ışk** ile

Yüz göstere ola ki saña şâhid-i şalâḥ (Şem'î Divanı, Gazel 27, Mısra 9). [cām-ı 'ışk,]

Şem'iyâ bezm-i maḥabbetde mükedder olana

Cām-ı 'ışkı şunalum ehl-i şafâ eyleyelüm (Şem'î Divanı, Gazel 117, Mısra 14). [cām-ı 'ışkı, -ı]

cām-ı 'ışk-ı bî-riyâ: İki yüzlü olmayan aşkın kadehi.

Kime mescid kime Ka'be kime zühd ü kime takvâ

Saña Şem'î cihânde **cām-ı 'ışk-ı bî-riyâ** besdür (Şem'î Divanı, Gazel 60, Mısra 14). [cām-ı 'ışk-ı bî-riyâ,]

cām-ı 'işret: İçki kadehi.

Zînet-i bezm-i behârest ü ḥuşuşan bezm-i Cem

Cām-ı 'işret der keş ü bûgzer zi fikr-i ân u in (Şem'î Divanı, Kaside 13, Mısra 40). [cām-ı 'işret,]

Sürüp cennet şafasını o bezm-i cân-fezâ içre
Bulurlar iki ‘âlem zevkını bir **câm-ı ‘işret**den (Şem’î Divanı, Kaside 3, Mısra 46). [câm-ı ‘işret, -den]

câm-ı la‘l: Lal gibi kırmızı renkli şarap kadehi. II Sevgilinin âşıkları sarhoş eden lal gibi kırmızı dudağı.
Şem‘i ruhûñle oldı gönül câmı pür-sürür
Cân bezmi **câm-ı la‘lûñ** ile oldı pür-şafâ (Şem’î Divanı, Gazel 10, Mısra 8). [câm-ı la‘lûñ, -üñ]

Güşe-i meyhânelerde **câm-ı la‘lûñ** şevkına
Bâde-i hamrâya düşmişdür niçe âvâreler (Şem’î Divanı, Gazel 56, Mısra 11). [câm-ı la‘lûñ, -üñ]

câm-ı leb-i yâr: Sevgilinin şarap renkli dudağı.
Şem‘iyâ **câm-ı leb-i yâr** müdâm olsa eger
Tevbenüñ hergiz adın aıfmaz idük niçe naşûh (Şem’î Divanı, Gazel 25, Mısra 9). [câm-ı leb-i yâr,]

câm-ı leb: Şarap gibi mest edici dudak.
Var iken **câm-ı lebüñ** rûh-ı revânüm yâd idüp
Almayayın ağzûme âb-ı hayât olursa kând (Şem’î Divanı, Gazel 33, Mısra 13). [câm-ı lebüñ, -üñ]

Gün yüzüñ şevkı komaz zerre kadar dilde ğubâr
Sâkiyâ **câm-ı lebüñ** cânı ferahñâk eyler (Şem’î Divanı, Gazel 66, Mısra 10). [câm-ı lebüñ, -üñ]

Kâfir rakîbe **câm-ı lebüñ** eyleyüp helâl
Sâkî revâ mıdur idesin ‘âşıkâ haram (Şem’î Divanı, Gazel 121, Mısra 5). [câm-ı lebüñ, -üñ]

Kan tölmayınca bağı kişinüñ kadeh gibi
Lâyık olur mı **câm-ı lebüñ** merhabâsına (Şem’î Divanı, Gazel 144, Mısra 6). [câm-ı lebüñ, -üñ]

câm-ı lebüñ sırrı: (Sevgilinin) şarap gibi mest edici dudağının sırrı.
Mest olup ‘ışkuñ meyiyle itmeyen keşf-i hicâb
Sâkiyâ **câm-ı lebüñ sırrına** bulmaz ıttılâ‘ (Şem’î Divanı, Gazel 92, Mısra 12). [câm-ı lebüñ sırrına, -ı, -n, -a]

câm-ı maḥabbet: Aşk (şarabının) kadehi.
Kevserden el yudı yumaz âb-ı hayâte yüz
Şem‘î tadandı **câm-ı maḥabbet** şafâsına (Şem’î Divanı, Gazel 148, Mısra 8). [câm-ı maḥabbet,]

Saḥa kândil-i mescidden iren nâr-ı ziyâ zâhid
Baḥa **câm-ı maḥabbetden** olan nûr-ı şafâ yigdür (Şem’î Divanı, Gazel 61, Mısra 8). [câm-ı maḥabbetden, -den]

Şem‘iyem **câm-ı maḥabbetden** hürüş itdüm yine
Ḥâm olan bî-dillerüñ rağmına cüş itdüm yine (Şem’î Divanı, Muhammes 1, Mısra 41). [câm-ı maḥabbetden, -den]

Şerâb-ı la‘lûñi cân den n’ola yig tutsam ey sâkî
İki ‘âlemde bir **câm-ı maḥabbetdür** kalan bâkî (Şem’î Divanı, Gazel 172, Mısra 2). [câm-ı maḥabbetdür, -dür]

câm-ı mey: Şarap kadehi.

Öykünelden leb-i cân-bağşüne ey rûh-ı revân
Geçdi **cām-ı mey** ile döne döne şöhetümüz (*Şem'î Divanı, Gazel 73, Mısra 4*). [*cām-ı mey,*]

Nüş iderdün zehr ise zâhid degül kim **cām-ı mey**
Şem'îye dilberlerün görseñ eger ibrâminı (*Şem'î Divanı, Gazel 178, Mısra 11*). [*cām-ı mey,*]

N'ola görürse iki cihân nakşını 'ıyân
Gözlük idindi **cām-ı meyi** pîr-i meykede (*Şem'î Divanı, Gazel 147, Mısra 10*). [*cām-ı meyi, -i*]

cām-ı mey-i cân: Can şarabının kadehi.

Ey göñül 'ıyş it şerâb-ı la'l-i cânân devridür
Cür'ası biñ cân deger **cām-ı mey-i cân** devridür (*Şem'î Divanı, Murabba 1, Mısra 2*). [*cām-ı mey-i cân,*]

cām-ı mey-i gül-reng: Gül renkli şarap kadehi.

Devr-i gül geldi geçer kimseye küymez sâķi
Ne tûrursın elüñe **cām-ı mey-i gül-reng** al (*Şem'î Divanı, Kaside 8, Mısra 38*). [*cām-ı mey-i gül-reng,*]

cām-ı mey-i maḥabbet: Aşk içkisinin kadehi.

Cām-ı mey-i maḥabbeti vîrsün tulu tulu
Pîr-i muğâne diñ ki bize ḥürmet itmesün (*Şem'î Divanı, Gazel 131, Mısra 3*). [*cām-ı mey-i maḥabbeti, -i*]

Cām-ı mey-i maḥabbetüñ almaz idüm ele
Mest itmeyeydi sâķi-i bezm-i ezel beni (*Şem'î Divanı, Gazel 188, Mısra 7*). [*cām-ı mey-i maḥabbetüñ, -üñ*]

cām-ı mey-i şahbâ: Kırmızı şarap kadehi.

Ḥidmete tûrsun şürâķi şem'-i bezm-ârâ gibi
Nesne açmaz göñlümi **cām-ı mey-i şahbâ** gibi (*Şem'î Divanı, Muhammes 1, Mısra 24*). [*cām-ı mey-i şahbâ,*]

cām-ı mihr: Güneş kadehi.

Cām-ı mihrüñ nüş iden kıalmaz ayakda serverâ
Kim olur her kişinüñ kendü elinde ḥürmeti (*Şem'î Divanı, Kaside 6, Mısra 73*). [*cām-ı mihrüñ, -üñ*]

Cām-ı mihrüñ şâhidi kurbüñ ḥicâbın def' idüp
Maṭla'-ı şubḥ-ı şafâden doğdı ḥurşid-i yakîn (*Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 113*). [*cām-ı mihrüñ, -üñ*]

cām-ı murâd: Dilek kadehi.

Dilümde şubḥe dek bülbul gibi her gice ezberdür
Elünden gül gibi **cām-ı murâduñ** olmasun ḥâli (*Şem'î Divanı, Kaside 10, Mısra 60*). [*cām-ı murâduñ, -uñ*]

cām-ı muşaffâ: Saf şarap.

Olmayup bir zerrece Şem'î küdüretten eşer
Ḳalbi şâf itmekdurur **cām-ı muşaffâden** garez (*Şem'î Divanı, Gazel 87, Mısra 14*). [*cām-ı muşaffâden, -den*]

Ne içün gönçe gibi zühd ile dil-teng olayın
Gül gibi göñlüm açan **cām-ı muşaffâyi** göre (*Şem'î Divanı, Gazel 168, Mısra 8*). [*cām-ı muşaffâyi, -yi*]

cām-ı şabūh: Sabahleyin mahmurluk gidermek için içilen şarap.

Sākiyā la'ī-i lebüñle içelim **cām-ı şabūh**

Birisi cāne gıdādur birisi rāḥet-i rūḥ (Şem'î Divanı, Gazel 25, Mısra 1). [cām-ı şabūh,]

Seherde gün gibi tutam çemende **cām-ı şabūh**

Başüme gün toğup olursa ṭālī'üm mes'ūd (Şem'î Divanı, Gazel 37, Mısra 9). [cām-ı şabūh,]

cām-ı şāf: Halis şarap.

Sākiyā dilden götür ḥavfı berü şun **cām-ı şāf**

Bāde-i mihr ü maḥabbet içmeyen olmaz mu'āf (Şem'î Divanı, Gazel 94, Mısra 1). [cām-ı şāf,]

cām-ı şafā: Neşe, esenlik veren şarap.

Sāki-i devr-i zemān devri 'aceb devrdurur

Kimisi **cām-ı şafā** kimi çeker renc-i ḥumār (Şem'î Divanı, Gazel 57, Mısra 12). [cām-ı şafā,]

Şular kim 'ıyd-i aḍḥā-yi vefāde itdi cān kurbān

İçüp **cām-ı şafāy** buldılar cān bezm-i vaḥdetden (Şem'î Divanı, Kaside 3, Mısra 8). [cām-ı şafāy, -yı]

cām-ı şerāb: Şarap kadehi.

Nice elden kıyalum göz göre inşāf eyle

Zāhidā **cām-ı şerāb** ile açıldı gözümüz (Şem'î Divanı, Gazel 71, Mısra 8). [cām-ı şerāb,]

Nice elden kıyalum göz göre inşāf eyle

Zāhidā **cām-ı şerāb** ile açıldı gözümüz (Şem'î Divanı, Gazel 79, Mısra 6). [cām-ı şerāb,]

cām-ı zer: Altın kadeh.

Altun üsküflü gümüş ḥançerlü ol beg-zādeler

Sāger-i sīmīn ile almış eline **cām-ı zer** (Şem'î Divanı, Murabba 1, Mısra 14). [cām-ı zer,]

cān: Beden, ruh, insanın maddi ve manevi varlığı, gönül, yürek.

Behār eyyāmıdır gül gibi ḥand it

Niçe bir nār-ı ḡamde **cān** sipend it (Şem'î Divanı, Gazel 18, Mısra 2). [cān,]

Yüri mey nūş kıl 'aql ile **cāne**

Nice bir hecr zehriyle gezend it (Şem'î Divanı, Gazel 18, Mısra 11). [cāne, -e]

Müftī vü şeyḥ ü müderris vālih ü ḥayrān ü mest

Nice itsünler lebüñ keyfiyyetin **cān** ile baḥş (Şem'î Divanı, Gazel 20, Mısra 10). [cān,]

Mīve-i cennet gibi **cāne** ḡidā-yi rūḥdur

Büse-i la'lüñ ider meclisde yārān ile baḥş (Şem'î Divanı, Gazel 20, Mısra 5). [cāne, -e]

Şem'iyem biñ **cān** ile meddāḥ-ı āl-i Aḥmedem

Sen Ḥasen ḥüsninde itsem n'ola Ḥassān ile baḥş (Şem'î Divanı, Gazel 20, Mısra 13). [cān,]

Sâkiyâ la'l-i lebûnle içelüm cām-ı şabûh
Birisi **câne** gıdâdur birisi râhet-i rûh (Şem'î Divanı, Gazel 25, Mısra 2). [câne, -e]

Ger hored kaṭre-î ez âb-ı hayât-ı leb-i yâr
Cân dehed ez nefeseş mürde Mesîhâ bâşed (Şem'î Divanı, Gazel 30, Mısra 8). [cân,]

Geh cevır ü gehî nâz ü gehî şîveleründen
Maḳşüdün eger **cân** ise cânâ ne tekellûf (Şem'î Divanı, Gazel 96, Mısra 4). [cân,]

Olur olmaz yire gün gibi tenezzül itme
Cân gögidür yiri sen mâh-i hilâl-ebrûnün (Şem'î Divanı, Gazel 100, Mısra 10). [cân,]

Benüm rûh-ı revânüm sîneye gel
Bilürsin çünkü **cân** olmaz bedensüz (Şem'î Divanı, Gazel 77, Mısra 10). [cân,]

cân al-: Öldürmek, canını zorla ele geçirmek.

Sâkiyâ meclisde her dem bûse-i la'lün için
Cân virüp **cân almadur** 'âşıkklar itdügi nizâ' (Şem'î Divanı, Gazel 92, Mısra 4). [cân almadur, -ma, -dur]

Gönül şayd idüben **cân almaḳde**
Begüm sensin bugün şîrâne âhû (Şem'î Divanı, Gazel 140, Mısra 3). [cân almaḳde, -maḳ, -de]

cân bağışla-: Can vermek, hayat vermek, canlandırmak, diriltmek.

Cân bağışlar gönce-leb gül yüzlü dilber sevmedün
Zâhidâ ya'nî senün de dünyede cânün mi var (Şem'î Divanı, Gazel 41, Mısra 5). [cân bağışlar, -r]

cân bezmini: Can meclisi. II Gönül.

Âfitâb-ı şevḳ ile **cân bezmini** pür-nür ider
Her ki bir meh-rû elinden gün gibi sāḡer çeker (Şem'î Divanı, Gazel 64, Mısra 11). [cân bezmini, -n, -i]

cân bûlbûli: Can bûlbûli.

Gül yüzünle la'l-i şekker-bârünî **cân bûlbûli**
Her dem eyler tûṭi-i ṭab'-ı hoş-elhân ile baḡs (Şem'î Divanı, Gazel 19, Mısra 9). [cân bûlbûli,]

cân bul-: Canlanmak, dirilmek.

Şular kim 'ıyd-i aḳḫâ-yi vefâde itdi cân ḳurbân
İçüp cām-ı şafâyı **buldılar cân** bezm-i vahdetden (Şem'î Divanı, Kaside 3, Mısra 8). [cân buldılar, -dı, -lar]

Sâkiyâ cām-ı lebünden her ki bir sāḡer çeker
Cân bulur 'isî deminden cām-ı cân-perver çeker (Şem'î Divanı, Gazel 64, Mısra 2). [cân bulur, -ur]

cân çık-: Çok yorulmak veya bitkin duruma düşmek. II Ölmek, son nefesini vermek. III Yaptığı bir işte çok güçlük çekmek.

Cân çıkınca hele hıdmetde bir eksük ḳomaduk
Eger ölmezsek efendi yine hıdmet bâḳî (Şem'î Divanı, Gazel 190, Mısra 7). [cân çıkınca, -ınca]

cān fidā: Canını feda etmek, canını vermek, hiçbir şey esirgememek.

Cān fidā itsün dir imişsin vişālüm isteyen

Tek kabûl it dostum olsun hezārān **cān fidā** (Şem'î Divanı, Gazel 7, Mısra 8). [cān fidā,]

cān fidā it-: Bir şey uğruna canını vermek, ölmek.

Cān fidā itsün dir imişsin vişālüm isteyen

Tek kabûl it dostum olsun hezārān cān fidā (Şem'î Divanı, Gazel 7, Mısra 7). [cān fidā itsün, -sün]

cān gözün uyar-: Gözünü dört açmak, uyanık olmak.

Dürd-i şabûhı kühl idinüp **cān gözün uyar**

Şem'î hicâbı dide-i idrâkden götür (Şem'î Divanı, Gazel 67, Mısra 11). [cān gözün uyar,]

cān gözine: İnsanda gözle görünmeyi gören, sezen, hisseden mânevî güç, uyanıklılık, basîret.

Menzil-i meyhâne kim ehl-i başîret hâkidür

İdinür **cān gözine** şâhib-nâzerler tütüyâ (Şem'î Divanı, Gazel 5, Mısra 14). [cān gözine, -ne]

Göricek gönlüm ol göz ü kaşı

Seyr ider **cān gözüyle** Nakşâş (Şem'î Divanı, Gazel 176, Mısra 2). [cān gözüyle, -y, -le]

cān gülşenine: Gönlün gül bahçesi. II Sevgilinin yüzü.

Cān gülşenine eyledi pervâz ol hüma

Bülbüllerin firâk ile inletdi zâr zâr (Şem'î Divanı, Kaside 12, Mısra 27). [cān gülşenine, -n, -e]

cān lezzeti: Can lezzeti.

Leblerün deprendüğünce dil bulur **cān lezzetin**

Yüsuf-ı Mısr-ı melâhetsin kelâmün şekkerin (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 43). [cān lezzetin, -n]

cān naḳdî: (Âşığın) can nakdi, can parası. II Âşığın canı, gönlü.

Cān naḳdini virsem n'ola cānâne tekellüf

Eyler kûl olan varını sulṭâne tekellüf (Şem'î Divanı, Gazel 96, Mısra 1). [cān naḳdini, -n, -i]

Cehd idüp elden düşürmezsin maḥabbet nerdini

Oynadün **cān naḳdini** 'âşıklerün nerrâdısın (Şem'î Divanı, Gazel 128, Mısra 10). [cān naḳdini, -n, -i]

Germ olup bâzâr-i ḥüsnuñde metâ'ı vaşlûñe

Dil virür **cān naḳdini** bakmaz anün hicrânına (Şem'î Divanı, Gazel 161, Mısra 6). [cān naḳdini, -n, -i]

Ḳamer gibi mücellâ itmege **cān naḳdinün** ḳalbin

Göñül bir âfitâbün ḥâk-i pâyinden türâb ister (Şem'î Divanı, Gazel 42, Mısra 9). [cān naḳdinün, -nün]

cān ol-: Hayat vermek.

Rûḥa gıdâ vü ḳalbe şafâ cisme **cān olur**

Şîrin lebün gibi olıcaḳ olsa her lezîz (Şem'î Divanı, Gazel 38, Mısra 5). [cān olur, -ur]

cān rîştesi: (Âşığın) gönül ipi, bağı.

İşüm bitürdi gamze-i dil-düzüñ ey nigār

Cān rîştesini sine-i şad-çākden götür (Şem'î Divanı, Gazel 67, Mısra 6). [cān rîştesini, -n, -i]

cān ü cihān: Can ve dünya. II Bütün her şey.

Her kim ol cān-ı cihānūñ irişür vuşletine

İrilür **cān ü cihānūñ** düşicek fūrkatine (Şem'î Divanı, Gazel 171, Mısra 2). [cān ü cihānūñ, -üñ]

cān ü dil: Can ve gönül.

Zülfüñ için **cān ü dil** 'ışkuñda pîç-ā-pîç olup

Oda düşmiş mü gibi dāyim çekerler ıztırāb (Şem'î Divanı, Gazel 13, Mısra 11). [cān ü dil,]

Yanupdur lāle gibi **cān ü dil** nār-ı mezelletde

Ṭoldur gonce-veş kan ile bağrüm hār-ı miñnetden (Şem'î Divanı, Kaside 3, Mısra 53). [cān ü dil,]

Sāye-veş düşmiş yanınca **cān ü dil** üftādedür

Ol perî-peyker melek kim adı Ca'fer-zādedür (Şem'î Divanı, Murabba 2, Mısra 3). [cān ü dil,]

Yokdurur vaşf-ı cemilūñde çü hadd ü gāyet

Cān ü dilden ideyin zāt-ı şerīfūñe dü'ā (Şem'î Divanı, Kaside 2, Mısra 70). [cān ü dilden, -den]

cān ü ser: Can ve baş.

Zerrāt-ı hāk-i pāyūñe mülk-i cihān nişār

Her gün yüzüñi görmege biñ **cān ü ser** fidā (Şem'î Divanı, Gazel 11, Mısra 6). [cān ü ser,]

cān vir-: Ölmek, biri için kendini feda etmek. II Çok sevdiği ve istediği bir şeye aşırı düşkün olmak.

H'ābe varmışdur işidüp 'ışkumuñ efsānesin

Şanmañüz kim Leylūñ 'ışkıñda Mecnūn **virdi cān** (Şem'î Divanı, Gazel 138, Mısra 6). [cān virdi, -di]

Yolūñde **cān virenlere** ser-keşlik eyleyüp

Her bir hāsise dehr-i denī gibi olma rām (Şem'î Divanı, Gazel 121, Mısra 7). [cān virenlere, -en, -ler, -e]

Yolūñe **cān virmege** cānā dil-i bî-çāreler

Bulmadılar gerçi kim çoğ istediler çāreler (Şem'î Divanı, Gazel 56, Mısra 1). [cān virmege, -mek, -e]

Fūrkatūñden incinüp **cān virmege** itdüm heves

Sensüzün 'ömrüm baña dirlik ne mümkin bir nefes (Şem'î Divanı, Gazel 81, Mısra 1). [cān virmege, -mek, -e]

Ḳavlümüz **cān virüben** 'ahde vefā itmek idi

Ṭuralum ḳavlümüze 'ahde vefā eyleyelüm (Şem'î Divanı, Gazel 117, Mısra 3). [cān virüben, -üben]

Cān virüp itse n'ola her kişi cānā ihtiyāc

Büse-i la'lūñ virür vaşlūñ metā'ına revāc (Şem'î Divanı, Gazel 24, Mısra 1). [cān virüp, -üp]

Cān virüp olsa cüdā la'l-i revān-baḫşinden

Şem'î-yi haste-dilūñ oldı meger cānı güzel (Şem'î Divanı, Gazel 108, Mısra 13). [cān virüp, -üp]

cân yağ-: Can bağışlamak.

Leblerin depretdüğince söz yirine **cân yağar**

Ya Mesîhâdür ya Hızırûn çeşme-i hayvânıdır (Şem'î Divanı, Gazel 44, Mısra 5). [cân yağar, -ar]

Muştafânûn leblerinden söz yirine **cân yağar**

Ahmedüñ şîrin lebinden irişür câne şifâ (Şem'î Divanı, Gazel 5, Mısra 9). [cân yağar, -ar]

cân yak-: Karşısındakini üzme, birine zarar vermek, birini sıkıntıya sokmak.

Ne revâdür bu eyâ hüsn ilinüñ pâdişehi

Yağa cân mülkin oda zulm ile 'ışkuñ sipehi (Şem'î Divanı, Gazel 179, Mısra 2). [cân yağa, -a]

Behâr olur açılır her kişinüñ gül gibi gönli

Yağar cân içre her meclis çerâğı bezm-i cennetden (Şem'î Divanı, Kaside 3, Mısra 44). [cân yağar, -ar]

cânâ: Ey sevgili, ey cân.

Cân virüp itse n'ola her kişi **cânâ** ihtiyâc

Büse-i la'lüñ virür vaşlûñ metâ'ına revâc (Şem'î Divanı, Gazel 24, Mısra 1). [cânâ,]

Yolüne cân virmege **cânâ** dil-i bî-çâreler

Bulmadılar gerçi kim çoğ istediler çâreler (Şem'î Divanı, Gazel 56, Mısra 1). [cânâ,]

Merhem-i vaşlûñle **cânâ** çâre itmezseñ eger

Dâğ-ı hicrânüñ gibi hergiz oñulmaz yâreler (Şem'î Divanı, Gazel 56, Mısra 7). [cânâ,]

Hey ne zâlimdür gözüñ **cânâ** ruhüñ devrinde kim

'Âşık-ı dil-âsteyi her demde biñ biñ pâreler (Şem'î Divanı, Gazel 56, Mısra 13). [cânâ,]

Dil fikr ider miyânüñi cân sırr-ı la'lüñi

Cânâ cihânde her kişinüñ bir hayâli var (Şem'î Divanı, Gazel 58, Mısra 8). [cânâ,]

Dil-i bî-çâreme **cânâ** lebün dürdi şifâ besdür

Gerekmez gayri dermânı baña derdüñ devâ besdür (Şem'î Divanı, Gazel 60, Mısra 1). [cânâ,]

İncinme gördüğümce seni eylesem niyâz

Cânâ cefâyı artuğ idersin vefâyı az (Şem'î Divanı, Gazel 72, Mısra 2). [cânâ, -, -]

cânân: Sevgili, dost.

İtmesün meh-pâreler gün gibi **cânân** ile baħs

Kevkebe lâyıķ degül hırşid-i raħşân ile baħs (Şem'î Divanı, Gazel 19, Mısra 1). [cânân,]

Germ olup mihr itmesün devrinde **cânân** ile baħs

Zerredür ol idimez hırşid-i raħşân ile baħs (Şem'î Divanı, Gazel 20, Mısra 1). [cânân,]

Şem'î bu dâğ-ı ħasret ile üstüñ'ânler

Cânân eline almağa olaydı bâri zâr (Şem'î Divanı, Gazel 49, Mısra 10). [cânân,]

Üşenme ey gönül **cānān** senüñdür
Çü düşdün derdine dermān senüñdür (Şem'î Divanı, Gazel 53, Mısra 1). [cānān,]

Benüm **cānān** ile çün kim bütündür 'ahd ü peymānum
Şınursa kâsesi çerhün kı şınsun inkisārüm yok (Şem'î Divanı, Gazel 98, Mısra 9). [cānān,]

'Ālemün hüsn ile sen **cānānısın** Yūsufcuğum
La'l-i cān-bağşünle cānler cānısın Yūsufcuğum (Şem'î Divanı, Gazel 120, Mısra 1). [cānānısın, -ı, -sın]

Beni men' eyleme zāhid yūri **cānānüm**den
Göz göre ayırlayın mı varayın cānümden (Şem'î Divanı, Gazel 130, Mısra 1). [cānānüm, -üm, -den]

N'iderler cānı **cānān** olmayınca
N'iderler derdi dermān olmayınca (Şem'î Divanı, Gazel 162, Mısra 1). [cānān,]

Her ki girdi dünyede bir kerre **cānān** koyına
Girmedi öldi dirildi hūr u ğilmān koyına (Şem'î Divanı, Gazel 169, Mısra 1). [cānān,]

İgen bön düşme ey şüfî kı fikr-i hūr ü ğilmānı
Bu gün gel hātırın hoş gör temāşā eyle **cānānı** (Şem'î Divanı, Gazel 185, Mısra 2). [cānānı, -ı]

Germ olursun ey gönül gün yüzlü **cānānün** mi var
Şubh olınca sinede bir māh-i tābānün mi var (Şem'î Divanı, Gazel 41, Mısra 1). [cānānün, -ün]

Üşenmiş Şem'iyā bārān-ı eşk ü berķ-ı āhümden
Anünçün eylemiş gün yüzlü **cānānün** nihān hayme (Şem'î Divanı, Gazel 150, Mısra 12). [cānānün, -ün]

Derd ü ğam-ı firāk ile terk eyleyüp diyār
Cānān firākı bir yaña ğurbet belāsı hem (Şem'î Divanı, Kaside 9, Mısra 22). [cānān,]

Cān naqdini virsem n'ola **cānāne** tekellüf
Eyler kıl olan varını sulṭāne tekellüf (Şem'î Divanı, Gazel 96, Mısra 1). [cānāne,]

cānden çek-: Candan çekmek, canını zorla almak.

Ne dil var **çekmedük cānden** ḥadeng-i ğamzesi yārün
Anün cevriñ kim çekmez kime geçmez anün nāzı (Şem'î Divanı, Gazel 173, Mısra 11). [cānden çekmedük, -me, -dü, -k]

cānden ol-: İçten, yürekten olmak. II Samimi olmak.

Bir söz ki **cānden ola** olurmuş ğidā-yi rūḥ
Senden gelen haber ğibi olmaz haber leziz (Şem'î Divanı, Gazel 38, Mısra 9). [cānden ola, -a]

cāne ur-: Cana vurmak. II Cana acı çektirmek.

Ḥadengin **cāne urduķa** virür cān üstine cānler
'Aceb ne sihr ider yā Reb nigārün çeşm-i fettānı (Şem'î Divanı, Gazel 185, Mısra 3). [cāne urduķa, -duķa]

Ey gönül derd ü belā kūhsārinün Ferhādısın
Cāne urduñ tişeyi üstādlar üstādsın (Şem'î Divanı, Gazel 128, Mısra 2). [cāne urduñ, -du, -ñ]

cān-ı āgāheş: Sırlara vakıf olan, basiret sahibi gönül.

Cān-ı āgāheş berī çün kevkeb-i bahteş zi h'āb

Dide-i ū dūrbīn ez sürme-i 'ayne'l-yaķın (Şem'î Divanı, Kaside 13, Mısra 61). [cān-ı āgāheş, -eş]

cān-ı 'ālem: Alemin canı.

Dirilür lutfūn ile mürde-diller

N'ola dirsem şapūndür **cān-ı 'ālem** (Şem'î Divanı, Kaside 5, Mısra 26). [cān-ı 'ālem,]

cān-ı şîrîn: Tatlı can.

Ey şeker-leb Hāk bilür kim **cān-ı şîrinden** lezîz

Nükte-i la'lūnden itmek ehl-i 'irfān ile baħş (Şem'î Divanı, Gazel 19, Mısra 5). [cān-ı şîrinden, -den]

Niçe serverler olur Ferhād gibi pāymāl

Niçe Hüsrevler bu yolda **cān-ı şîrinden** çıkar (Şem'î Divanı, Gazel 63, Mısra 10). [cān-ı şîrinden, -den]

cānı yok: Cansız olmak. II Gücü yok, cesareti yok, değeri yok.

Şemseler resm itdi gülden aña Nakķāş-ı behār

Cānı yok taşvîr ide bir bergini nakķāş-ı Çîn (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 18). [cānı yok,]

cānına geç-: Çok fazla tesir etmek.

Düşdi gönlüm 'ākıbet gamzeñ ucından hañçere

N'eylesün bî-çāre kim kahr ile **geçdi cānına** (Şem'î Divanı, Gazel 161, Mısra 10). [cānına geçdi, -di]

cānına 'ūd şal-: İçi yanmak, çok büyük üzüntü yaşamak, endişelenmek.

Ki şalar 'ūd gibi her kişinüñ **cānına** nār

Cümle-i bāga şeref virdi 'arūs-ı lāle (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 35). [cānına 'ūd şalar, -ar]

cānından geç-: Ölmek. II Canının gözünde hiçbir değeri kalmamak, kendi varlığını silmek, yok etmek.

Alup ağzına yād itmezdi hergiz bezmini Cemşid

Geçerdi kendü **cānından** göreydi Cem bu devrānı (Şem'î Divanı, Kaside 15, Mısra 76). [cānından geçerdi, -er, -di]

cāninden uşan-: Çektiği sıkıntı yüzünden yaşamayı istemeyecek kadar bezginlik duymak.

Senden göñül uşanmadı kahr-ı rakīb ile

Kahr ile gerçi kim kişi **cāninden uşanur** (Şem'î Divanı, Gazel 55, Mısra 6). [cāninden uşanur, -ur]

cānıne odlar yak-: Canını sıkmak, üzmek, büyük sıkıntı vermek.

Āh kim gönlüm benüm ol dil-rübālar çaķdılar

Şem'-veş bî-çārenüñ **cānıne odlar yakdılar** (Şem'î Divanı, Gazel 48, Mısra 2). [cānıne odlar yakdılar, -dı, -lar]

cānler cānısı: Canlar canı, candan da kıymetli olan.

'Ālemüñ hüsñ ile sen cānānısın Yūsufcuğum

La'l-i cān-baħşūñle **cānler cānısın** Yūsufcuğum (Şem'î Divanı, Gazel 120, Mısra 2). [cānler cānısın, -sın]

cānler erit-: Canından vazgeçmek.

Cānler eritdi Şem‘î-yi pür-süz şevk ile

Tâ kim getürdi bezmüne bir şi‘r-i cān-güdâz (Şem‘î Divanı, Gazel 72, Mısra 19). [cānler eritdi, -di]

cānler fidâ: Canını feda etmek, canını vermek, hiçbir şey esirgememek.

Gevher-i eşküm nedür kim itmeyem anı nişâr

Ayağün toprağına **cānler fidādür** Muştafâ (Şem‘î Divanı, Gazel 2, Mısra 6). [cānler fidādür, -dür]

cānlerine od düş-: İçi yanmak, çok büyük üzüntü yaşamak, endişelenmek.

İşidüp **cānlerine od düşer** ehl-i nâruñ

Oldılar dūd gibi tâ ki ırakdan peydâ (Şem‘î Divanı, Kaside 2, Mısra 31). [cānlerine od düşer, -er]

cān-perver: Gönüle ferahlık veren, iç açan, rûhu besleyen.

Umûr-i salţanetde her vezîri Âşef-i şânî

Mesîh-i nuţkı **cān-perver** dem ursa n’ola hikmetden (Şem‘î Divanı, Kaside 3, Mısra 32). [cān-perver,]

Şanevber bâğda tûtî zülâl-i Hızr Kevşerdür

Dem-i ‘îsî gibi olmuş nesîm-i şubh **cān-perver** (Şem‘î Divanı, Kaside 10, Mısra 4). [cān-perver,]

cānüm yan-: Çok acı duymak, kedere uğramak; bir işte zarar görmek.

Demidür gâyet ey serv-i revânüm

İrişdür âb-ı luţfûñ **yandı cānüm** (Şem‘î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 80). [cānüm yandı, -dı]

cānüme geç-: Çok fazla tesir etmek, içine işlemek, canına tak etmek.

N’ola kan ağlasam gamzeñ ucından

Geçüpdür cānüme cānâ ziyâde (Şem‘î Divanı, Gazel 157, Mısra 8). [cānüme geçüpdür, -üp, -dür]

cānüme odlar yak-: Canını sıkmak, üzmek, büyük sıkıntı vermek.

Cāmler hem-dem olup la‘l-i leb-i cānânüme

Âh kim her dem benüm **odlar yakarlar cānüme** (Şem‘î Divanı, Gazel 154, Mısra 2). [cānüme odlar yakarlar, -ar, -lar]

cānümi al-: Öldürmek, canını zorla ele geçirmek.

Alursa cānümi gamzeñ n’ola ‘ömrüm revân olsun

İçerse leblerüñ kanüm efendüm nüş-i cān olsun (Şem‘î Divanı, Gazel 122, Mısra 1). [cānümi alursa, -ur, -sa]

cānüñi fidâ eyle-: Cānüñi fidâ eyle.

Ahmedüñ yolında Şem‘î varüñi eyle nişâr

Muştafâ ‘ışkına ammâ **cānüñi eyle fidâ** (Şem‘î Divanı, Gazel 5, Mısra 16). [cānüñi fidâ eyle,]

cānüñi yak-: (Âşığın) canını yakmak; acı, elem içerisinde bırakmak.

Didi hitâb idüp ki eyâ tîre rüzgâr

Nâr-ı belâ vü fûrkat ile **yakma cānüñi** (Şem‘î Divanı, Kaside 9, Mısra 26). [cānüñi yakma, -ma]

cārüb: Süpürge. II Sevgilinin saçlarının yere yayılması.

Aldı hırşid-i cihân-tâb ele zerrîn **cārüb**

Sâhet-i şahın-ı çemende kıomadı gerd-i melâl (Şem'î Divanı, Kaside 8, Mısra 7). [cārüb,]

cārüb id-: Süpürge etmek. II Sevgilinin yoluna süpürge olan kirpikler.

Serverâ kıadrün serâyı şuffesin pâk itmege

Gün gibi **cārüb iderse** n'ola zülfin hür-ı 'în (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 80). [cārüb iderse, -er, -se]

Didi büt-ḥāneye **cārüb ideyin** müjgānüm

Yüz sürüp pîr-i muḡānün varayın ḥıdmetine (Şem'î Divanı, Gazel 171, Mısra 5). [cārüb ideyin, -eyin]

cārüb-ı zülf: Saç süpürgesi.

Hüsnün serâyın eyledi **cārüb-ı zülf** pâk

Kıomadı zerre deñlü göñilde ḡubâr ruh (Şem'î Divanı, Gazel 28, Mısra 9). [cārüb-ı zülf,]

câyiz: Gerek dinî gerekse yasal yönden uygulanmasında herhangi bir sakınca olmayan (şey).

Öykünürem dir-imiş şekker lebüne ḡusrevâ

Kelledür bağlansa **câyiz** ḡaddi zâtında dimāḡ (Şem'î Divanı, Gazel 93, Mısra 6). [câyiz,]

cefâ: Eziyet, sıkıntı.

Sâķi-i bezm-i 'ışķa ser-keşlik itme Şem'î

Niçe senün gibiyi devr uğradur **cefâye** (Şem'î Divanı, Gazel 163, Mısra 14). [cefâye, -y, -e]

Nitekim pür-ferahdür bezm-i luṭfün

Cefâden ḡuşşe yokdur ḡuşşeden ḡam (Şem'î Divanı, Kaside 5, Mısra 8). [cefâden, -den]

İncinme gördüğümce seni eylesem niyâz

Cânâ **cefâyı** artuḡ idersin vefâyı az (Şem'î Divanı, Gazel 72, Mısra 2). [cefâyı, -yı]

Aldanma ey göñül bu cihânün şafâsına

Degmez vefâsı çünkü bilürsin **cefâsına** (Şem'î Divanı, Gazel 148, Mısra 2). [cefâsına, -sı, -n, -a]

Devr-i 'adlünde **cefâsına** ider istıḡfâr

Himmetün servine hem-sâye olursa Tûbî (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 65). [cefâsına, -sı, -n, -a]

Dür **cefâ** defterlerin yazup vefâ 'unvânını

Çin idüp ebrülerün 'aşıklerüne itme kîn (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 55). [cefâ,]

Zulmet-i ḡâr **cefâsın** götürüp ḡulşenden

Maṭla'-ı şubḡ-ı şafâ oldu ḡül-i ferruh-fâl (Şem'î Divanı, Kaside 8, Mısra 3). [cefâsın, -sı, -n]

cefâ eyle-: Üzmek, eziyet etmek, azap vermek.

Ger vefâlar idesin yâ ḡo **cefâ eyleyesin**

Şem'î-yi şüḡteye her ne iderseñ yitmez (Şem'î Divanı, Gazel 74, Mısra 9). [cefâ eyleyesin, -ye, -sin]

cefâ taşı: Eziyet, sıkıntı taşı.

Bir **cefâ taşıyle** niçe yapılsun gönlüm

Çü meşeldür yalınüz taş ile divâr olmaz (Şem'î Divanı, Gazel 75, Mısra 3). [cefâ taşıyle, -y, -ile]

Yıkduñ **cefâ taşıyla** şıduñ gönlümi benüm

Luftüñle al elüñe yin'ey şâh-i dil-nevâz (Şem'î Divanı, Gazel 72, Mısra 17). [cefâ taşıyla, -y, -la]

cefâ vü cevri: Eziyet ve sıkıntı.

Görmedüm ağzūñ gibi bir zerre mihrüñden eğer

Ey **cefâ vü cevri** çok didüklerince varsın (Şem'î Divanı, Gazel 132, Mısra 6). [cefâ vü cevri, -i]

Cefâ vü cevrüñi hâdden aşurma Şem'îye rahm it

Bilürsin ey perî-peyker güzellük pâydar olmaz (Şem'î Divanı, Gazel 78, Mısra 9). [cefâ vü cevrüñi, -üñ, -i]

cefâlar id-: Üzmek, eziyet etmek, azap vermek.

Çekeler sinelere gün gibi meh-pâreleri

İdeler çerh gibi bize **cefâlar** niçe bir (Şem'î Divanı, Gazel 45, Mısra 8). [cefâlar ideler, -e, -ler]

cefâ-pîşe: Eziyet etmeyi huy haline getiren, zalim. II Sevgili.

Vefâden çünki hazzūñ yok düşürme gönlümi bende

Yüri var ey **cefâ-pîşe** senüñ sende benüm bende (Şem'î Divanı, Gazel 158, Mısra 2). [cefâ-pîşe,]

cehd: Çaba, gayret, uğraş.

Ele **cehd** ile götür Şem'î maḥabbet cāmın

Bu kuru tã'at ile zühd ü riyâlar niçe bir (Şem'î Divanı, Gazel 45, Mısra 13). [cehd,]

cehd id-: Çalışıp çabalamak, uğraşmak.

Cehd idüp cām-ı maḥabbetle göñül mest olıgör

Ğam-ı dünyâ-yi deniden idegör cânı ḥalâş (Şem'î Divanı, Gazel 85, Mısra 3). [cehd idüp, -üp]

Cehd idüp elden düşürmezsin maḥabbet nerdini

Oynadūñ cân naḥdini 'âşıklerüñ nerrâdısın (Şem'î Divanı, Gazel 128, Mısra 9). [cehd idüp, -üp]

cehennem: Günahkarların ve kafirlerin ahirette gideceğine inanılan azap yeri.

Vâ'izūñ rüz-ı kıyâmetle **cehennem** didügi

Fürkat-i didâr ile süz-ı nihânümdür ğarez (Şem'î Divanı, Gazel 88, Mısra 7). [cehennem,]

celâl: Yücelik, büyüklük, ululuk, azamet.

Serverâ gülün-i ḥâmenle bulupdur revnak

Gülşen-i bâğ-ı feşâhet çemen-i câh ü **celâl** (Şem'î Divanı, Kaside 8, Mısra 52). [celâl,]

cellâd-ı ğamze: Cana kıyan yan bakış.

Mest olduğınca mey yirine kan içer lebün

Cellād-ı ğamzeñe n'ola dirlerse zül-ı-ğumār (Şem'î Divanı, Gazel 46, Mısra 12). [cellād-ı ğamzeñe, -ñ, -e]

cem: İran'ın Pişdadiyan sülâsinden gelen ve şarabı icat eden şahıs olarak Klasik şiirde zikredilen bir hükümdardır.

Cām elinde **Cem** gibi geçmiş maḥabbet taḥtına

‘Ālemün sultānidur her bir gedāsı Bursanün (Şem'î Divanı, Gazel 104, Mısra 7). [cem,]

Ne revādur bu ki **Cem** devletinün devrinde

Şem'îyî zāyî' ide āteş-i kahr ile şitā (Şem'î Divanı, Kaside 2, Mısra 71). [cem,]

Görmemiş Cemşid ü **Cem** bezm-i şafāsı ḥāletin

Gelmemiş devr-i zemāne cāmınun keyfiyyeti (Şem'î Divanı, Kaside 6, Mısra 43). [cem,]

cem devleti: Efsanevi İran hükümdarlarından Cemşid'in devleti.

Bu gün **Cem devletinde** bir dem itdün

Şafā buldı o demden iki ‘ālem (Şem'î Divanı, Kaside 5, Mısra 15). [cem devletinde, -n, -de]

cem' ol-: Bir araya gelmek, toplanmak.

Hübler **cem' olup** itmiş bu gice şoḥbet-i ḥāş

Def tıttup çerḥe girüp mihr ü meh olmuş rakḳāş (Şem'î Divanı, Gazel 85, Mısra 1). [cem' olup, -up]

İctimā' itdi şanasın **cem' olup** ḥūr u melek

Ay ü gün bir yire gelmiş gibi buldı şöḥreti (Şem'î Divanı, Kaside 6, Mısra 63). [cem' olup, -up]

cemāl: Güzellik, yüz güzelliği.

Ey **cemālün** āfitābı maḥzer-i nūr-ı Hudā

Oldı nāzil gün yüzün vaşfinda gökden ve'ḍ-ḍuḥā (Şem'î Divanı, Gazel 6, Mısra 1). [cemālün, -ün]

Dehānün gibi bir gonce bulunmaz bāğ-ı ḥüsn içre

Cemālün gibi ‘ālemde senün bir gül-‘izār olmaz (Şem'î Divanı, Gazel 78, Mısra 6). [cemālün, -ün]

Cemālün āfitābiyle sürerler çerḥ devrānın

N'iderler gün yüzüñsüz bu cihānün māh-i tābānın (Şem'î Divanı, Gazel 134, Mısra 1). [cemālün, -ün]

Gün gibi çekdün **cemālün** tiğın ey kaşı kemān

Oḳ gibi oldı göñüller mülkine ḥükmün revān (Şem'î Divanı, Gazel 135, Mısra 1). [cemālün, -ün]

Bu göñlüm ḥānesin pür-nūr idüpdür

Cemālün āfitābınun ziyāsı (Şem'î Divanı, Gazel 182, Mısra 4). [cemālün, -ün]

Cemālün muşḥafın tezyin idüpdür ḥaṭṭ-ı Reyḥānün

Berāt-i ḥüсне virmişdür kaşun tuğrā-yi ‘unvānı (Şem'î Divanı, Gazel 185, Mısra 7). [cemālün, -ün]

cemāl-i yār: Sevgilinin güzelliği.

Ḥandān ü ḥurrem idi nitekim **cemāl-i yār**

Mesned-nişin-i taḥt-ı cemāl idi şāh-i gül (Şem'î Divanı, Kaside 9, Mısra 5). [cemāl-i yār,]

cem'-i bezm-i 'âlem-ârâ: Cihanı süsleyen meclis topluluğu.

N'olaydı Şem'iyâ bu **cem'-i bezm-i 'âlem-ârâde**

Küdûret areden gitse kamu ehl-i şafâ olsa (Şem'î Divanı, Gazel 142, Mısra 13). [cem'-i bezm-i 'âlem-ârâde, -de]

cem'-i yâsemîn: Yasemin çiçeği topluluğu.

Buldu haclet şemse-i gülden felekde mihr ü meh

Bâgda reşk-i Süreyyâ oldu **cem'-i yâsemîn** (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 8). [cem'-i yâsemîn,]

Çekdi süsen tîgler oldu hevâ-dâr-ı şabâ

Ûb olup ğam leşkerin tağıtdı **cem'-i yâsemîn** (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 22). [cem'-i yâsemîn,]

cem'iyet: Meclis, topluluk.

Dökilen encüm degüldi şubh-dem eflâkden

Üstine gevher saçardı hürîler **cem'iyeti** (Şem'î Divanı, Kaside 6, Mısra 56). [cem'iyeti, -i]

Salânet meh-veşleri çalup semâ' eyler yine

Rakşe girdi çerh urup bezm-i şafâ **cem'iyeti** (Şem'î Divanı, Kaside 6, Mısra 22). [cem'iyeti, -i]

cemşîd: Şarabı bulmasıyla meşhur İran'ın efsanevi dördüncü şahı.

Görmemiş **Cemşîd** ü Cem bezm-i şafâsı hâletin

Gelmemiş devr-i zemâne cāmınûn keyfiyyeti (Şem'î Divanı, Kaside 6, Mısra 43). [cemşîd,]

Alup ağzına yâd itmezdi hergiz bezmini **Cemşîd**

Geçerdi kendü cānından göreydi Cem bu devrânı (Şem'î Divanı, Kaside 15, Mısra 75). [cemşîd,]

cemşîd-himmet: Cemşîd gayretli.

Devât-ı zerdurur nerges gülün evrâkı defterdür

Süleymân-şân ü Âşef-sîret ü **Cemşîd-himmetsin** (Şem'î Divanı, Kaside 10, Mısra 48). [cemşîd-himmetsin, -sin]

cenâh aç-: Kanat açmak.

Pervâz ider şabûh ile gün gibi şabâh

Mürğ-ı hüma-yi himmet **açup** şevk ile **cenâh** (Şem'î Divanı, Gazel 27, Mısra 2). [cenâh açup, -up]

ceng it-: Savaşmak, mücadele etmek.

Leşker-i eşkümlü bahtüm gördi **ceng itmek** diler

Şem'iyâ gökde sitârem çekdi âhümden 'âlem (Şem'î Divanı, Gazel 115, Mısra 15). [ceng itmek, -mek]

cennât: Cennetler.

Ne kadar virse şeref sünbül ü gül **cennâte**

Gül yüzünle olamaz zülf-i semen-sâye bedel (Şem'î Divanı, Gazel 110, Mısra 3). [cennâte, -e]

cennât-ı na'im: Bolluk cennetleri.

Hilālūñ cāmı devrinde anüñçün bedr-i enverdür
Cihān h'ān-ı cemālīyle çü **cennāt-ı na'īm** oldu (Şem'î Divanı, Kaside 1, Mısra 8). [cennāt-ı na'īm,]

cennet: Ahirette müminlere Allah tarafından va'dedilen ebedî hayat, yaşanacak yer.
Meyi ma'sûk ile nûş eylemeyen dünyâde
Zâhidâ **cennete** girmez dir imiş pîr-i muğân (Şem'î Divanı, Gazel 136, Mısra 12). [cennete, -e]

Cân virürsem heves-i zülf-i perîşânler ile
Cennete döndüreler kabrümü reyhânler ile (Şem'î Divanı, Gazel 152, Mısra 2). [cennete, -e]

Zâhid ki mu'tekif geçinür bürîyâyile
Gör eblehi ki **cennet** umar bu riyâyile (Şem'î Divanı, Gazel 166, Mısra 2). [cennet,]

Bezm olmuş idi **cennet** ü hürî nigârler
Kevser yirine içdügi Şem'î şerâb idi (Şem'î Divanı, Gazel 181, Mısra 11). [cennet,]

Cennetüñ begliğini ister iseñ gülşene var
Açdı gül bezmini târîh-i gülistân-ı şehër (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 27). [cennetüñ, -üñ]

Dil tenümde seyr ider her yâreden didârüñi
Mü'mine kabrinde **cennet** revzeni manzer yiter (Şem'î Divanı, Gazel 69, Mısra 4). [cennet,]

cennet gülî: Cennet gülü. II Sevgilinin yüzü.
Hüsnüñ gülîyle kând-i lebüñdür gîdâ-yi rûh
Cennet gülîyle olsa olur gül-şeker lezîz (Şem'î Divanı, Gazel 38, Mısra 12). [cennet gülîyle, -i, -y, -le]

cennet şafâsı: Cennet safası.
Sürüp **cennet şafâsını** o bezm-i cân-fezâ içre
Bulurlar iki 'âlem zevkını bir cām-ı 'işretten (Şem'î Divanı, Kaside 3, Mısra 45). [cennet şafâsını, -n, -ı]

cennet ta'âmı: Cennet yemeği.
Toymadı göñlüm gözüñm hüsnüñ temâşâ itmeden
Yimeden **cennet ta'âmın** toya mı her gözi aç (Şem'î Divanı, Gazel 23, Mısra 8). [cennet ta'âmın, -n]

cennete döndür-: Cennete çevirmek, cennete döndürmek.
Cennete döndürdi dünyâyı ser-â-ser nev-behâr
Bâğler Firdevs-i a'lâ gülsitân huld-i berîn (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 3). [cennete döndürdi, -di]

ceres: Çan, çingirak.
Kimse 'ışkuñ kârbânınıñ nişânın virmedi
Nâle-i 'uşşâkden gerçi kim olmuşdur **ceres** (Şem'î Divanı, Gazel 80, Mısra 10). [ceres,]

Nâle eyler kârbân-ı 'ışk ile hem-râh olan
Kâlbî âhendür velikin gör nice inler **ceres** (Şem'î Divanı, Gazel 81, Mısra 4). [ceres,]

cerr it-: Dilenmek, talepte bulunmak.

Büse **cerr itse** lebüünden Şem'i 'ayb itme kim

Suhte mezmûm olur 'âlemde cerrâr olmasa (Şem'i Divanı, Gazel 149, Mısra 9). [cerr itse, -se]

cerrâr: Yapışkan, kovulmakla gitmeyen (dilenci).

Büse cerr itse lebüünden Şem'i 'ayb itme kim

Suhte mezmûm olur 'âlemde **cerrâr** olmasa (Şem'i Divanı, Gazel 149, Mısra 10). [cerrâr,]

cevâb vir-: Cevaplamak, cevaplandırmak, karşılık vermek.

Hâlûmi şormaz benüm **virmez** sü'âlûmden **cevâb**

Baňa ne itsün lebüň hikmetde Loķmân ile baħş (Şem'i Divanı, Gazel 21, Mısra 5). [cevâb virmez, -mez]

cevelân id-: Gezmek, dolaşmak.

Bu eyyâm içre ey kebk-i hırâmân

İdersin nitekim ṯāvus **cevelân** (Şem'i Divanı, Mesnevi 1, Mısra 64). [cevelân idersin, -er, -sın]

cevher: Kılıcın üzerindeki hâreler, dalgalar, menevişler.

Kef-i dūr-pāşûñ içre baħr-i ṯig̱üñ mevcı **cevherdür**

Serir-i kadrüñe olsa yaraşur 'arş hem-pāye (Şem'i Divanı, Kaside 1, Mısra 37). [cevherdür, -dür]

Anüñçün cüy-bār-ı āb-ı ṯig̱üñ mevcı **cevherdür**

Umaram şahid-i baħtūñ bula hürşid-veş rif'at (Şem'i Divanı, Kaside 10, Mısra 39). [cevherdür, -dür]

Yüregi olan açar gögsini m̱ānend-i siper

Her kimüñ **cevheri** var ṯig̱ gibi buldı şafā (Şem'i Divanı, Kaside 2, Mısra 44). [cevheri, -i]

Ne buldı **cevherini** silk-i cūdī

Ne buldı gevherini naẓm-ı 'âlem (Şem'i Divanı, Kaside 5, Mısra 29). [cevherini, -i, -n, -i]

Sefer nārında ḵāl itdūñ şarardūñ pūte-i ğamde

Cihānı ẖālīş itdūñ ey 'adālet **cevheri** ḵāmı (Şem'i Divanı, Kaside 4, Mısra 52). [cevheri, -i]

cevher-i ẖāk-i kef: Ayak tabanı tozunun değeri.

Cevher-i ẖāk-i kef ü p̱āyüñdür iksir-i murād

Zātūñ ol p̱ākize-gevherdür ki yokdur kıymeti (Şem'i Divanı, Kaside 6, Mısra 71). [cevher-i ẖāk-i kef,]

cevher-i iksir-i maķşūd: Aranılan iksirin kaynağı.

İrer Mūsā-şıfat dil **cevher-i iksir-i maķşūda**

İçüp āb-ı hayāt-ı himmeti bir Hızr-siretten (Şem'i Divanı, Kaside 3, Mısra 3). [cevher-i iksir-i maķşūda, -a]

cevlân: Dolaşma, gidip gelme, gezinti, gezinme.

Yüri ey serv-i bostān-ı leṭāfet

Şalın ṯāvus-veş **cevlân** senüñdür (Şem'i Divanı, Gazel 53, Mısra 4). [cevlân,]

Medhîniün bâğında tab‘üm şöyle cevân itdi kim
Reşk ider tāvus-ı kudsî ey melek **cevlânına** (Şem‘î Divanı, Gazel 161, Mısra 12). [cevlânına, -ı, -n, -a]

Didiler çerhe girüp yâr semâ‘ eyleyicek
Nice tāvus ola bu resm ile **cevlânı** güzel (Şem‘î Divanı, Gazel 108, Mısra 6). [cevlânı, -ı]

cevlân it-: Dolaşmak, gidip gelmek, gezip dolaşmak.
Medhîniün bâğında tab‘üm şöyle **cevlân itdi** kim
Reşk ider tāvus-ı kudsî ey melek cevânına (Şem‘î Divanı, Gazel 161, Mısra 11). [cevlân itdi, -di]

cevlânı kıl-: Gezmek, dolaşmak.
Behâr oldı yine tāvus-ı cennet **kıldı cevânı**
Açıldı şâh-ı gül reşk-i behişt itdi gülistânı (Şem‘î Divanı, Kaside 15, Mısra 1). [cevlânı kıldı, -dı]

cevr: Eziyet, cefa.
Kesme **cevrüñ** bir nefes öldürme kurbân olduğum
‘Âşıkun âb-ı hayât-ı câvidânıdır vefâ (Şem‘î Divanı, Gazel 8, Mısra 5). [cevrüñ, -üñ]

‘Âşık odur ki eyleye bir nâze biñ niyâz
Ma‘şûk odur ki eyleye biñ **cevre** bir vefâ (Şem‘î Divanı, Gazel 10, Mısra 6). [cevre, -e]

Öñ virmez oldı çerh-i sitemkâr **cevr** ile
Yâ Reb cihânde kim vare ol bî-vefâ yolın (Şem‘î Divanı, Gazel 124, Mısra 5). [cevr,]

Geh **cevr** ü gehî nâz ü gehî şîvelerüñden
Maşşûdüñ eger cân ise cânâ ne tekellüf (Şem‘î Divanı, Gazel 96, Mısra 3). [cevr,]

Şem‘iyâ âhîr seni **cevr** ile öldürmez dime
Her ne kim dirseñ gelür ol gamze-i gammâzden (Şem‘î Divanı, Gazel 126, Mısra 13). [cevr,]

Felekden ağlamazdüm ey meh-i nâ-mihribân hergiz
Raķibüñ **cevrî** n’eylerdi eger sende vefâ olsa (Şem‘î Divanı, Gazel 142, Mısra 12). [cevrî, -i]

cevr eyle-: Eziyet etmek, haksızlık ederek incitmek, zulmetmek.
Şimdi biz bendelere lutfüñi göster görelüm
Şoñra **cevr eyler** iseñ Şem‘îye miñnet bâķî (Şem‘î Divanı, Gazel 190, Mısra 10). [cevr eyler, -r]

cevr ü cefâ: Eziyet ve sıkıntı.
Ol şanem **cevr ü cefâ** mecmû‘asın ezber okır
Söyleseñ bilmez geçer mihr ü vefâ destânını (Şem‘î Divanı, Gazel 189, Mısra 3). [cevr ü cefâ,]

Dilber odur ki mâyl ola mübtelâsına
‘Âşık odur ki şabr ide **cevr ü cefâsına** (Şem‘î Divanı, Gazel 144, Mısra 2). [cevr ü cefâsına, -sı, -n, -a]

cevr-i ağıyâr: Rakibin eziyeti.

Cevr-i ağıyār bize yaramaz ağıyāre naşib
Ne ‘aceb gülşen olur kimine gül kimine hār (Şem’î Divanı, Gazel 57, Mısra 9). [cevr-i ağıyār,]

cevr-i yār: Sevgilinin eziyeti.

Görinen māl ile mihr aılama **cevr-i yāre**
Şabr idüp bencileyin başdı felek bağına taş (Şem’î Divanı, Gazel 82, Mısra 11). [cevr-i yāre, -e]

cevrini çek-: Uzun süre sıkıntıya katlanmak.

Çekmeyenler kāmēt ü zülf ü dehānūñ **cevrini**
Bilmedi ‘ālemde hergiz n’eydüğün derd ü elem (Şem’î Divanı, Gazel 115, Mısra 5). [cevrini çekmeyenler, -me, -y, -en, -ler]

Ne dil var çekmedük cānden hādeng-i gāmzesi yārūñ
Anūñ **cevrini** kim **çekmez** kime geçmez anūñ nāzı (Şem’î Divanı, Gazel 173, Mısra 12). [cevrini çekmez, -mez]

cevrler it-: Eziyet etmek, haksızlık ederek incitmek, zulmetmek.

Vefāsüz yār derdinden benüm hōd baña yetmişdür
Raķībā **cevrler itme** baña bir yañeden sen de (Şem’î Divanı, Gazel 158, Mısra 4). [cevrler itme, -me]

cevşen-i eflāk: Göklerin zirhı.

Ġāfil olma ey melek āhüm oķından kıl hāzer
Kim toķuz kat **cevşen-i eflākden** eyler güzēr (Şem’î Divanı, Gazel 59, Mısra 2). [cevşen-i eflākden, -den]

cevzā: İkizler burcu.

‘Uṭārid mihr-i sīmīn-hāme māl-i zer-kemer **Cevzā**
Düşürmiş ‘aksini mir’āt-i çerhe şah dīvānı (Şem’î Divanı, Kaside 4, Mısra 25). [cevzā,]

ceyhün: Ceyhun Nehri.

Maḥv olur yaşūñi Şem’î göricek deryālar
Ne ķadar cūşı ola bahre iren **Ceyhünūñ** (Şem’î Divanı, Gazel 99, Mısra 14). [ceyhünūñ, -üñ]

Yaşūñi men‘ idimez Şem’î vücūdūñ fikri
Bir avuç hāk yolın bağlayımaz **Ceyhünūñ** (Şem’î Divanı, Gazel 100, Mısra 14). [ceyhünūñ, -üñ]

cezā: Suç işleyen bir kimseye suçunun derecesine göre verilen acı karşılık.

Gāh öpüp gāh ısrup gāh emer leblerūñi
Sāķiyā cānūmūze bunca **cezālar** niķe bir (Şem’î Divanı, Gazel 45, Mısra 10). [cezālar, -lar]

ciger: Bağır, yürek. II Aşğın gönlü.

Tır-i müjeñ eglenmedi geçdi siperümden
Tırmadı güzēr eyledi ya‘ni **cigerümden** (Şem’î Divanı, Gazel 133, Mısra 2). [cigerümden, -üm, -den]

Āh kim kıldı oñulmaz **cigerüm** yāreleri
Dostlar ‘āşık olan dünyede oñmaz bitmez (Şem’î Divanı, Gazel 74, Mısra 7). [cigerüm, -üm]

ciger h  n eyle-: Ciğeri parçalayıp kan ile doldurmak. II Perişan olmak, çok acı çekmek, büyük bir üzüntüye düşmek.

Ciger h  n eyleyüp an ağlar iken h  r-ı hicr  nde

Tebessüm eyledi ęonce sevindi b  lb  l  n c  n   (şem'   Divanı, Kaside 15, Mısra 17). [ciger h  n eyleyüp, -y, -  p]

ciger anın i-: Çok eziyet çekmek, acı çekmek.

İşig  n   iti sif  liyle **ciger anın ien**

C  m-ı Cem içmeğe '  r eyleye sult  nler ile (şem'   Divanı, Gazel 152, Mısra 7). [ciger anın ien, -en]

İeğ  r bezm-i miĥnetde maĥabbet c  m  n   şem'  

Ĥas  d  n bağrı an olsun 'ad   **içsün ciger anın** (şem'   Divanı, Gazel 134, Mısra 14). [ciger anın içsün, -s  n]

ciger-d  r: Yürekli, cesur.

Baş koyup ortaya meyd  ne eker 'uşş  k  

Dostum şem'   gibi hiç **ciger-d  r** olmaz (şem'   Divanı, Gazel 75, Mısra 16). [ciger-d  r,]

Tiğler dil uzadup dir ki **ciger-d  r** anı

S  n  ler yalmanup eydür anı alb-i a'c   (şem'   Divanı, Kaside 2, Mısra 47). [ciger-d  r,]

cigeri d  ğlan-: Çok acı çekmek, çok   z  lmek.

L  le kim virdi niş  n  n bu dil-i p  r-h  n  n  

D  ğlanm  ş cigeri p  resid  r Mecn  n  n (şem'   Divanı, Gazel 100, Mısra 2). [cigeri d  ğlanm  ş, -m  ş]

cigerler d  ğla-: Ciğerini d  ğlamak (delmek, parçalamak). II Dayanılmaz bir üzüntü vermek.

Def gibi göğsün döğüp bağr  n delersin ney gibi

şem'iy   göynüklerün her dem **cigerler d  ğlar** (şem'   Divanı, Gazel 39, Mısra 14). [cigerler d  ğlar, -r]

cih  n: Dünya, alem.

şem'iy   kendüm bilelden b  -vef   d  ny  de ben

Görmedüm mihr-i **cih  nde** m  h-r  lerden vef   (şem'   Divanı, Gazel 6, Mısra 14). [cih  nde, -de]

şem'   **cih  nde** '  ş  k-ı d  d  r olanlara

  ki cih  n deminden olur bir naz  r lez  z (şem'   Divanı, Gazel 38, Mısra 17). [cih  nde, -de]

Kime mescid kime Ka'be kime zühd    kime takv  

Sa  na şem'   **cih  nde** c  m-ı 'işık-ı b  -riy   besdür (şem'   Divanı, Gazel 60, Mısra 14). [cih  nde, -de]

Sen  n k  y  n ĥay  liyle **cih  nde** eğlen  r g  n  l  m

Bu y  d illerde eğlence bize bir ışını besdür (şem'   Divanı, Gazel 60, Mısra 9). [cih  nde, -de]

Miş  l  n güzel mi geldi bu d  ny   ser  yine

Buldu   **cih  nde** gün gibi ey m  h imtiy  z (şem'   Divanı, Gazel 72, Mısra 8). [cih  nde, -de]

Cih  nde varlığını yoğa şalmış

Bulunur gerçi amm   azdan az (şem'   Divanı, Gazel 76, Mısra 7). [cih  nde, -de]

Sensüzün ‘ömrüm **cihānde** bir nefes olmaz karar
Gün yüzüñsüz ey hüma dünyā demürden bir kafes (Şem’î Divanı, Gazel 80, Mısra 5). [cihānde, -de]

Seyl-i eşkümdür **cihānde** garķ-ı tūfāndan murād
Yaşümün evşāfidur bu yidi deryāden gareż (Şem’î Divanı, Gazel 87, Mısra 7). [cihānde, -de]

Bunca feryād ü figān ü bunca āh ü nāleler
Vaşl-ı dilberdür **cihānde** bunca ğavġāden gareż (Şem’î Divanı, Gazel 87, Mısra 6). [cihānde, -de]

Unutsun halk-ı ‘ālem kışşe-i Mecnūn ü Ferhādı
Didi bir iş ideyin kim **cihānde** dāstān olsun (Şem’î Divanı, Gazel 122, Mısra 10). [cihānde, -de]

Cihānde Şem’î-yi şürīde-veş bir rind-i kallāşem
Neden geçdümse geçdüm geçmezem cām-ı muşaffāden (Şem’î Divanı, Gazel 123, Mısra 15). [cihānde, -de]

Öñ virmez oldı çerķ-i sitemkār cevri ile
Yā Reb **cihānde** kim vare ol bī-vefā yolın (Şem’î Divanı, Gazel 124, Mısra 6). [cihānde, -de]

Ey lebi şirīn igen ğāyetde tatlu yārsın
Acılık görme **cihānde** kim şeker güftārsın (Şem’î Divanı, Gazel 132, Mısra 2). [cihānde, -de]

Görmedük geçdi hayāl ile **cihānde** günümüz
Öpmege kuçmaġa bir gonc-dehen mūy miyān (Şem’î Divanı, Gazel 136, Mısra 5). [cihānde, -de]

Aldanma ey göñül bu **cihānün** şafāsına
Degmez vefāsı çünki bilürsin cefāsına (Şem’î Divanı, Gazel 148, Mısra 1). [cihānün, -ün]

Kes zulfüñi uzatmasun ey şāh zulm elin
Alma **cihānde** boynüñe kimse vebālini (Şem’î Divanı, Gazel 184, Mısra 6). [cihānde, -de]

Eyledi cevri kemān gibi **cihānde** gūşe-gır
Atdı oķ gibi yabāne zulmü dest-i himmeti (Şem’î Divanı, Kaside 6, Mısra 77). [cihānde, -de]

Felek gibi bisāt-ı büstān şāhn-ı pūr-aķterdür
Cihānde meclisün nergesle gül çeşm ü çerāġıdır (Şem’î Divanı, Kaside 10, Mısra 12). [cihānde, -de]

cihān halkı: Dünya üzerinde yaşayan herkes, insanlar.

Cihān halkını bir sözle idersin bende vü āzād
Süleymānlık senüñdür mühr-i devlet saña erzānī (Şem’î Divanı, Kaside 15, Mısra 67). [cihān halkını, -n, -ı]

cihān-süz: Dünyayı yakan.

Bir āteş kim ola cān ü **cihān-süz**
Ola mı dilde pinhān ey dil-efrüz (Şem’î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 43). [cihān-süz,]

cihānün cānı: Dünyanın canı, alemin ruhu. II Sevgili.

Ey göñül ‘ıyş it ki ‘ıyş itmek **cihānün cāndur**
Hızrdur sākī şūrāhī çeşme-i hayvāndur (Şem’î Divanı, Muhammes 1, Mısra 1). [cihānün cāndur, -dur]

cilā-yi ḥāk-i pāyūñ: Ayak toprağının parlaklığı.

Cilā-yi ḥāk-i pāyūñsüz be-ğāyetde mükedderdür

İrūpdür yitmiş iki millete baḥr-i nevālūñden (Şem'î Divanı, Kaside 1, Mısra 77). [cilā-yi ḥāk-i pāyūñsüz, -üñ, -süz]

cilve: Göz alıcı ve zevkli hareketlilik.

Açıldı gün gibi güller şehirle gül budağında

Yine tāvus-ı cennet **cilvesinüñ** geldi devrānı (Şem'î Divanı, Kaside 15, Mısra 16). [cilvesinüñ, -si, -nüñ]

cilve-i tāvus-ı cennet: Cennetin tavus kuşunun cilvesi.

Cilve-i tāvus-ı cennet gösterür her şāḥ-ı gül

Bāl açup 'arz itdi süsen şeh-per-i Rūḥü'l-emīn (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 27). [cilve-i tāvus-ı cennet,]

cim: Cim, Arap alfabesinin beşinci harfi.

Cim-i zülfüñ mīm-i ağzūñle bir olup dem-be-dem

Noḳta ḳorsa ḥālūñ eyler **cimlerüñ** ḳaddini ḥam (Şem'î Divanı, Gazel 115, Mısra 12). [cimlerüñ, -ler, -üñ]

cīm-i zülf: Sevgilinin cim harfine benzeyen saçının kıvrımı.

Cīm-i zülfüñ mīm-i ağzūñle bir olup dem-be-dem

Noḳta ḳorsa ḥālūñ eyler cimlerüñ ḳaddini ḥam (Şem'î Divanı, Gazel 115, Mısra 11). [cīm-i zülfüñ, -üñ]

Rā ḳaşıñ üzre noḳta-i ḥālūñ

Cīm-i zülfüñle eyledi terciḥ (Şem'î Divanı, Gazel 26, Mısra 6). [cīm-i zülfüñle, -üñ, -le]

cin: Duyularla idrak edilemeyen ve insanlar gibi ilāḥî emirlere uymakla yükümlü tutulan varlık türü.

Perī vü ins ü **cin** mihr-i cemāline musahḥherdür

Serāyī āsitānı maṭla'-ı ḥurşid-i enverdür (Şem'î Divanı, Kaside 1, Mısra 25). [cin,]

cin: Asya'nın doğusunda bulunan geniş ülke. Klasik Türk şiirinde ceylanları, dolayısıyla da misk kokularıyla söz konusu edilmiştir.

Her seḥergeh kim şabā ol zülf-i pür-çinden çıkar

Şan Hıṭā 'aṭṭāridur kim müşk alup **Çinden** çıkar (Şem'î Divanı, Gazel 63, Mısra 2). [çinden, -den]

cinān: Cennetler.

Bildi bu 'ömr bāğını kim bī-sebāt-imiş

Gitdi **cināne** seyr içün ol serv-i gül-'izār (Şem'î Divanı, Kaside 12, Mısra 30). [cināne, -e]

İ'tidāl ile hevā buldı **cinān** lezzetini

N'ola ḥāşiyet-i Kevşer vire ger āb-ı zülāl (Şem'î Divanı, Kaside 8, Mısra 25). [cinān,]

cirm-i sühā: Sühā yıldızının büyüklüğü.

'Arşa-i ḳadri fezāsında cihān bir ser-i mū

Pertev-i rüyî ziyāsında ḳamer **cirm-i Sühā** (Şem'î Divanı, Kaside 2, Mısra 64). [cirm-i sühā,]

cism: *Beden, vücut.*

İsm ile mevcûd olup **cism** ile ma'dûm olanuñ

Birisi 'anķā birisi kimyā biri vefā (Şem'î Divanı, Gazel 1, Mısra 7). [cism,]

Rûha ğidā vü ħalbe şafā **cisme** cān olur

Şîrîn lebûñ gibi olıcaķ olsa her lezîz (Şem'î Divanı, Gazel 38, Mısra 5). [cisme, -e]

Müşebbek micmer-i bezm-i belâdur Şem'iyā **cismüñ**

Duĥān-ı âteş-i dildür görinen müylar tende (Şem'î Divanı, Gazel 158, Mısra 9). [cismüñ, -üñ]

Şem'üñ ki yandı **cismi** ser-ā-ser fetil ile

Gösterdi rāh-i 'ışķuñı rüşen delil ile (Şem'î Divanı, Gazel 164, Mısra 1). [cismi, -i]

cism-i nizār: *Zayıf, güçsüz beden.*

Ger kūh-i āhen ola bu **cism-i nizār** ü zār

Darb-ı ecel iricegiz olmaya pâydar (Şem'î Divanı, Kaside 12, Mısra 7). [cism-i nizār,]

cübbe vü destār: *Cübbe ve sarık.*

Dünyāye çünki her kişi 'uryān gelür gider

Ey h'āce Şem'î **cübbe vü destārı** n'eylesün (Şem'î Divanı, Gazel 125, Mısra 14). [cübbe vü destārı, -ı]

cüd: *Cömertlik, el açıklığı.*

Cüdüñ dıraĥt-i şāh-ı keremde nişār-ı luţf

Ĥatm eyle Şem'î medĥini anüñ dü'ā ile (Şem'î Divanı, Kaside 11, Mısra 37). [cüdüñ, -uñ]

Şem'iyā 'ömri mezîd olsun ü **cüdü** müstedām

Ĥaķ te'ālā eylesün iki cihānde şād-kām (Şem'î Divanı, Murabba 1, Mısra 33). [cüdü, -ı]

cüd ü seĥā: *El açıklığı ve cömertlik.*

K'olmuşdur aña **cüd ü seĥā** ĥaşlet ü şî'ār

Ey dil yüri niyāz ile yüz sür işigine (Şem'î Divanı, Kaside 9, Mısra 49). [cüd ü seĥā,]

cüdā: *Ayrı düşmüş, uzak kalmış.*

Yansa Şem'î tañ degül her şeb firāķüñ nārına

Pertev-i nūr-ı cemālünden **cüdādür** Muştafā (Şem'î Divanı, Gazel 2, Mısra 10). [cüdādür, -dür]

cüdā düş-: *Ayrılmak, ayrı kalmak, ayrı düşmek.*

Sāye-veş ĥāk ile yeksān olayın yanında

Tek **cüdā düşmeyeyin** serv-i ĥırāmānünden (Şem'î Divanı, Gazel 130, Mısra 6). [cüdā düşmeyeyin, -me, -y, -eyin]

Gāhî miyān-ı bāĥ ü gehî kūşe-i kinār

Ben derdmend **düşmiş** idim yārden **cüdā** (Şem'î Divanı, Kaside 9, Mısra 20). [cüdā düşmiş, -miş]

cüdā eyle-: *Ayırmak, uzaklaştırmak, mahrum etmek.*

Laḥmüke laḥmigeçermiş ol iki meh-pâreler
Yâ ilâhî birbirinden **eyleme** anı **cüdâ** (Şem'î Divanı, Gazel 5, Mısra 12). [cüdâ eyleme, -me]

cüdâ it-: Ayırmak, uzaklaştırmak, mahrum etmek.
Geçüben cânı **cüdâ itmek** için sînemden
Dil üşürse n'ola peykânleri her yanumdan (Şem'î Divanı, Gazel 130, Mısra 11). [cüdâ itmek, -mek]

cüdâ ol-: Ayrılmak, ayrı kalmak, ayrı düşmek.
Şem'î eger ki yâr işiginden **ola cüdâ**
Bu kâh-ı ser-nigünde aña kim olur sened (Şem'î Divanı, Gazel 34, Mısra 11). [cüdâ ola, -a]

Cân virüp **olsa cüdâ** la'l-i revân-baḥşinden
Şem'î-yi ḥaste-dilüñ oldı meger cânı güzel (Şem'î Divanı, Gazel 108, Mısra 13). [cüdâ olsa, -sa]

cüllâb: Gül suyu.
Felek çün saña şundı zehr-i ḳahrı
Leb-i yâr ile var **cüllâb** ü ḳand it (Şem'î Divanı, Gazel 18, Mısra 8). [cüllâb,]

cümle: Bütün.
Nesîm-i ḡonce-i la'lüñ cihâne virdi ḥayât
‘Aceb budur ki ‘ademden görindi **cümle** vücūd (Şem'î Divanı, Gazel 37, Mısra 12). [cümle,]

Şular kim şun‘-ı Ḥâliḳdür ḡöñül virür aña ‘uşşâḳ
Şorarsañ **cümle** ‘aşîḳlar severler hem sevilürler (Şem'î Divanı, Gazel 68, Mısra 4). [cümle,]

Var ise bir serv-i bâlâden yire düşmişdurur
Cümle endâmı ḳararmış sāyeñüñ ey dilsitân (Şem'î Divanı, Gazel 138, Mısra 8). [cümle,]

Sekiz cennet cemâlüñ gülşeninden bir gül-i terdür
Buyursañ **cümle** ‘işyân ehlini zîr ü zeber eyler (Şem'î Divanı, Kaside 1, Mısra 58). [cümle,]

Kemâl-i himmetüñde ḳatreler çün baḥr-i aḥzerdür
Eger kūh-ı belâ olsa vücūdı **cümle** a‘dânüñ (Şem'î Divanı, Kaside 1, Mısra 48). [cümle,]

cümle ‘âlem: Herkes, bütün insanlar.
Şöyle bîmâr olmışam efkâr-ı çeşm-i yâr ile
Cümle ‘âlem ger ṭabîb olursa itmezler ‘ilâc (Şem'î Divanı, Gazel 23, Mısra 4). [cümle ‘âlem,]

cümle cihân: Herkes, bütün insanlar.
Yâr ile esrârımı bir kimse hergiz bilmese
Kâşki **cümle cihân** mest olsa huşyâr olmasa (Şem'î Divanı, Gazel 149, Mısra 4). [cümle cihân,]

cümle kāyināt: Bütün kâinat, herkes.
Cûşa gelmiş cām-ı ‘ışḳuñla bu **cümle kāyināt**
Çerḥe girmiş ey melek mihrüñle mâh eyler semâ‘ (Şem'î Divanı, Gazel 92, Mısra 9). [cümle kāyināt,]

cümle-i bâğ: Bahçenin tamamı.

Ki şalar ‘ūd gibi her kişinin cānına nār

Cümle-i bâğa şeref virdi ‘arūs-ı lāle (Şem’î Divanı, Kaside 7, Mısra 36). [cümle-i bâğa, -a]

cümle-i maşşūd: İsteklerin tamamı.

Cümle-i maşşūd bir ma‘nide ammā şüretā

Ġālībā hāl ü haṭ-ı zülfünden oldu ihtilāf (Şem’î Divanı, Gazel 94, Mısra 7). [cümle-i maşşūd,]

cür‘a: Kadehin dibinde kalan son yudum.

Bezmünde hāk olanün bir **cür‘asıyçün** ey şeh

Her zerresi virür fer’ cām-ı cihān-nümāye (Şem’î Divanı, Gazel 163, Mısra 11). [cür‘asıyçün, -sı, -y, -çün]

Cür‘a’ı şunmak rakīb-i kāfire maḥz-ı günāh

Göz ucıyla merhabā aḡyār ile ‘ayn-ı vebāl (Şem’î Divanı, Gazel 107, Mısra 7). [cür‘a’ı, -ñ, -ı]

N’ola ey sākī-i bezm-i ‘adālet meclis-i Cemde

Bizi mest eyleseñ bir **cür‘ayile** cām-ı himmetden (Şem’î Divanı, Kaside 3, Mısra 52). [cür‘ayile, -y, -ile]

Ey gönül ‘ıyş it şerāb-ı la‘l-i cānān devridür

Cür‘ası biñ cān deger cām-ı mey-i cān devridür (Şem’î Divanı, Murabba 1, Mısra 2). [cür‘ası, -sı]

cürm: Suç, günah.

Devr-i ‘adlünde dürüp tūmār-ı kahrün defterin

Umaram yazmaya **cürümü** Kirāmen Kātibīn (Şem’î Divanı, Kaside 14, Mısra 78). [cürümü, -üm, -i]

cüş: Coşmak, taşmak.

Maḥv olur yaşıñı Şem‘î göricek deryālar

Ne kadar **cüş** ola bahre iren Ceyḥünün (Şem’î Divanı, Gazel 99, Mısra 14). [cüş, -ı]

cüş eyle-: Coşmak.

Bu gün zevk u şafālar **eyledi cüş**

Niçe āşüfte diller oldu bī-hüş (Şem’î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 55). [cüş eyledi, -di]

Eşk-i çeşmüm mevc urup **cüş eylesün** deryā gibi

Çāk çāk olsun yaḡalar dāmen-i şahrā gibi (Şem’î Divanı, Muhammes 1, Mısra 21). [cüş eylesün, -sün]

cüş u ḥurüş eyle-: Coşmak.

Gördi mü’minler anı **cüş u ḥurüş eylediler**

Didiler zehrelerin çāk idelüm çün deryā (Şem’î Divanı, Kaside 2, Mısra 33). [cüş u ḥurüş eylediler, -di, -ler]

cüşa gel-: Coşmak, kendinden geçecek duruma gelmek.

Cüşa gelmiş cām-ı ‘ışkuñla bu cümle kāyināt

Çerḥe girmiş ey melek mihrünle māh eyler semā’ (Şem’î Divanı, Gazel 92, Mısra 9). [cüşa gelmiş, -miş]

Mey gibi **cūşa gelüp** ney gibi efgān iderüz
N'idügin kimse bizüm bilmedi keyfiyyetümüz (Şem'î Divanı, Gazel 73, Mısra 7). [cūşa gelüp, -üp]

Derd-i derünü **cūşe gelüp** bu firāk ile
Akıtdı gözleri yaşını kıldı çeşmesār (Şem'î Divanı, Kaside 12, Mısra 37). [cūşe gelüp, -üp]

cüst ü çālāk: Çabuk ve çevik.

Çü şayd itdün beni ey **cüst ü çālāk**
Şaçünden boynuma taş imdi fitrāk (Şem'î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 31). [cüst ü çālāk,]

cüst-ü-cü id-: Aramak, araştırmak.

Dil-teşneler hevāsıyile **cüst-ü-cü ider**
Gam yime Şem'î bir gün irer çeşmesār-ı lutf (Şem'î Divanı, Gazel 95, Mısra 11). [cüst-ü-cü ider, -er]

cüy-bār: Nehir, ırmak, akarsu.

Bu rüşendür ki bezm-i gülşen anlarla münevverdür
Nitekim gülşen ü bağ ü behāruñ **cüy-bār** oldu (Şem'î Divanı, Kaside 10, Mısra 14). [cüy-bār,]

cüy-bār it: Irmağa döndürmek. II Âşığın durmaksızın akan gözyaşlarının ırmağa dönüşmesi.

Yıllarla **itdi** yaşımı bir serv **cüy-bār**
Gün toğmadı başüme k'idem sāyesin kinār (Şem'î Divanı, Gazel 46, Mısra 3). [cüy-bār itdi, -di]

cüy-bār-ı āb-ı tığ: Kılıç suyunun ırmağı.

Anüñçün **cüy-bār-ı āb-ı tığüñ** mevci cevherdür
Umaram şahid-i bahtüñ bula hürşid-veş rif'at (Şem'î Divanı, Kaside 10, Mısra 39). [cüy-bār-ı āb-ı tığüñ, -üñ]

cüy-bār-ı lutf: Cömertlik ırmağı.

Ser-sebz ü şād ü hurrem olursa 'aceb midür
Gülzār-i devletünde akar **cüy-bār-ı lutf** (Şem'î Divanı, Gazel 95, Mısra 4). [cüy-bār-ı lutf,]

Gülzār-i devletünde akar **cüy-bār-ı lutf**
Şöyle utandı tab'-ı güher-bārüñi görüp (Şem'î Divanı, Kaside 11, Mısra 7). [cüy-bār-ı lutf,]

cüy-i nıl: Nil nehri.

Cānā senüñle añlamamış mācerāmızı
Nisbet iden gözüm yaşını **cüy-i Nıl** ile (Şem'î Divanı, Gazel 164, Mısra 8). [cüy-i nıl,]

Ç

çāder-i eflāk-misāl: Göklere benzer çadır.

Yir yüzün şöyle tutar **çāder-i eflāk-misāl**
Ne semā ehli görür arzı ne arz ehli semā (Şem'î Divanı, Kaside 2, Mısra 23). [çāder-i eflāk-misāl,]

çağla-: (Su için) Akarken coşkun sesler çıkarak taşıp dökülmek, köpürmek, çağıldamak (gözyaşı dökmek).

Nev-behâr oldı yine şeydâ olup ırmağlar

Çanlu yaşüm gibi zencirin sürüyüp **çağlar** (Şem'î Divanı, Gazel 40, Mısra 2). [çağlar, -r]

çağlar: Yüksekten köpürerek düşen su, çağlayan.

Geçdi 'ömrüm şu gibi eşk-i revânüm **çağlar**

Acıyup deryâlar ağlar hâlûme ırmağlar (Şem'î Divanı, Gazel 39, Mısra 1). [çağlar,]

Kıl vefâ mir'ât-i hüsne virmedin haţtuñ keder

Bu şafâ kalmaz geçer şu gibi 'ömrüm **çağlar** (Şem'î Divanı, Gazel 39, Mısra 12). [çağlar,]

çâh-i mezellet: Değersizlik kuyusu.

Resen-i zer uzadur gün gibi dest-i keremüñ

Çala mı **çâh-i mezelletde** kimesne pâ-mâl (Şem'î Divanı, Kaside 8, Mısra 60). [çâh-i mezelletde, -de]

Çekmege **çâh-i mezelletden** gönüller Yüsufin

Rişte-i zerrini itdüñ gün gibi hablü'l-metîn (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 71). [çâh-i mezelletden, -den]

çāk-: Yaralamak. II Yırtmak, parçalamak.

Âh kim gönüm benüm ol dil-rübâlar **çağdılar**

Şem'-veş bî-çârenüñ cânine odlar yağdılar (Şem'î Divanı, Gazel 48, Mısra 1). [çağdılar, -dı, -lar]

çāk: Yırtık, yarık.

Bizüm dest-i gamüñden yağamuz **çāk**

Yatup künc-i belâda zâr ü gamnâk (Şem'î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 73). [çāk,]

çāk çāk ol-: Paramparça olmak.

Eşk-i çeşmüm mevc urup cüş eylesün deryâ gibi

çāk çāk olsun yağalar dâmen-i şahrâ gibi (Şem'î Divanı, Muhammes 1, Mısra 22). [çāk çāk olsun, -sun]

çāk eyle-: Yırtmak.

Behâr eyyâmidur güller semenler

Çeküp **çāk eylediler** pîrehenler (Şem'î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 54). [çāk eylediler, -dı, -ler]

Gördi mü'minler anı cüş u huruş eylediler

Didiler zehrelerin **çāk idelüm** çün deryâ (Şem'î Divanı, Kaside 2, Mısra 34). [çāk idelüm, -elüm]

Hülle-i cennet olursa çekeyin **çāk ideyin**

Dem-i vuşletde baña hâyil olur pîrehenüm (Şem'î Divanı, Gazel 116, Mısra 5). [çāk ideyin, -eyin]

Tiğ-i cefâñı çekme vü **çāk itme** sînemi

Ey döst halka râz-ı derûn âşikâr olur (Şem'î Divanı, Gazel 65, Mısra 7). [çāk itme, -me]

çāker: Kul, köle, bende.

Musahher hükmüne ‘ālem felek emrüne **çākerdür**

Halâş olur belâ vü derd ü ğamden iki ‘ālemde (Şem’î Divanı, Kaside 1, Mısra 59). [çākerdür, -dür]

çāk-i giribân eyle-: Yakasını yırtmak; çok kederlenmek. II Tomurcuk açmak.

Hār-ı zulmetden gelüp bülbüller efġān eylemiş

Baş açup her bir çiçek **çāk-i giribân eylemiş** (Şem’î Divanı, Muhammes 1, Mısra 14). [çāk-i giribân eylemiş, -miş]

çāk-i giribân: Yaka yırtmak.

Mest-i ‘ışk olduğumı niçe nihān eyleyeyin

Görinür dāğlarum **çāk-i giribānūmden** (Şem’î Divanı, Gazel 130, Mısra 8). [çāk-i giribānūmden, -üm, -den]

çal-: Çalmak (Bir müzik aleti bağlamında).

Çekdi sultān-ı zafer gün gibi bir şubh livā

Kūs-ı nuşret **çalınup** tıldı cihān şıyt ü şadā (Şem’î Divanı, Kaside 2, Mısra 2). [çalınup, -ın, -up]

Zühre **çalsun** çengini itsün semā’ı nüh felek

Çerhe girsün mihr ü meh dönsün feleklerde melek (Şem’î Divanı, Murabba 1, Mısra 29). [çalsun, -sun]

Gün gibi **çalmağ** için mihr ü maḥabbet tōbını

Hüb olur her ne kadar ‘arşa-i dil olsa ferāḥ (Şem’î Divanı, Gazel 29, Mısra 5). [çalmağ, -mağ]

Hezārān düşmenün başını kahrūn tıgi tōb eyler

Kaçan meydān-ı nuşretde **çalınsa** feth çevgānı (Şem’î Divanı, Kaside 4, Mısra 50). [çalınsa, -ın, -sa]

çār ü nā-çār: Çaresiz, ister istemez.

Olur nerges gözüñden eyle bīmār

Düşer miskīn ‘aşāye **çār ü nā-çār** (Şem’î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 16). [çār ü nā-çār,]

çāre: Bir sonuca varmak, ortadaki engelleri kaldırmak için tutulması gereken yol, çıkar yol, çözüm yolu.

Ey derd-i ‘ışka şerbet ile isteyen devā

Var **çāre** eyle kendüñe yetmiş sinüñ saña (Şem’î Divanı, Gazel 10, Mısra 2). [çāre,]

Yolüñe cān virmege cānā dil-i bī-çāreler

Bulmadılar gerçi kim çoğ istediler **çāreler** (Şem’î Divanı, Gazel 56, Mısra 2). [çāreler, -ler]

Ol ṭabīb-i cān ü dil derdine düşdün ey göñül

Çāre yok şimden girü benden saña senden baña (Şem’î Divanı, Gazel 8, Mısra 8). [çāre,]

Derd-i bī-dermān ile ölmekden artuğ **çāre** yok

Dōstlar sa’y eylemeñ şimden girü dermānūme (Şem’î Divanı, Gazel 154, Mısra 9). [çāre,]

çāre it-: Çıkar yol sunmak, yardım etmek.

Merhem-i vaşlûñle cānā **çāre itmezseñ** eger
Dāğ-ı hicrāñiñ gibi hergiz oñulmaz yāreler (Şem'î Divanı, Gazel 56, Mısra 7). [çāre itmezseñ, -mez, -se, -ñ]

çāre yok: Çözüm yolunun, çıkar yolunun bulunmaması.
Yār vaşlın añmasun hergiz dimişsin Şem'îyi
Nāşihā ölmekden artuk **çāre yokdur** sözi kes (Şem'î Divanı, Gazel 81, Mısra 14). [çāre yokdur, -dur]

çehār: Dört.
Bir ola zātüñ ile şeş cihet ü heft ü **çehār**
Olasın devlet ile bāğ-ı se'ādetde muķīm (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 107). [çehār,]

çek-: Dert çekmek, sıkıntıya maruz kalmak.
Ey Süleymān-ı zemān kande çeker mūr-i za'if
Tağ u taş **çekmez** iken cevri yūkin gerdūñiñ (Şem'î Divanı, Gazel 99, Mısra 6). [çekmez, -mez]

çek-: (Asker, ordu, kuvvet gibi kelimelerle) Göndermek, sevk etmek.
‘Aks-i hūrşid-i cihān-tāb ile şu āyene-vār
Şeh-i nevrüz gelür leşker-i ezhār **çeküp** (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 40). [çeküp, -üp]

çek-: İçmek, yudumlamak. II Katlanmak, tahammül etmek.
Sākī-i devr-i zemān devri ‘aceb devrdurur
Kimisi cām-ı şafā kimi **çeker** renc-i hūmār (Şem'î Divanı, Gazel 57, Mısra 12). [çeker, -er]

çek-: Bir şeyi tutup kendine veya başka bir yöne doğru yürütmek.
Zühd için zāhid çekerse yiridür dünyā ğamın
Rind olan gül gibi mey bār-ı girāñı hār **çeker** (Şem'î Divanı, Gazel 64, Mısra 8). [çeker, -er]

çek-: Katlanmak, tahammül etmek.
Zühd için zāhid **çekerse** yiridür dünyā ğamın
Rind olan gül gibi mey bār-ı girāñı hār çeker (Şem'î Divanı, Gazel 64, Mısra 7). [çekerse, -er, -se]

çek-: (Bayrak, sancak) Göndere çekmek.
‘Alem-i nuşret ile rāyet-i islāmı **çeküp**
Oldı öñince anüñ fetḥ ü zafer rāh-nümā (Şem'î Divanı, Kaside 2, Mısra 13). [çeküp, -üp]

çek-: Sürme çekmek.
Çekelden gözlerine tütüyāyı hāk-i pāyinden
Nazer kesb itdi a'yān-ı felek erkān-ı devletden (Şem'î Divanı, Kaside 3, Mısra 29). [çekelden, -el, -den]

çek-: (Üzerinde bulunan bıçak, kılıç, tabanca gibi silâhları) Kullanmak üzere çıkarıp eline almak, kullanmaya davranmak.
Zulmetin mehler areden ref idüp maḥv itmege
Ey göñül **çekseñ** demidür gün gibi tiğ-i zebān (Şem'î Divanı, Gazel 135, Mısra 14). [çekseñ, -se, -ñ]

çek-: Dert çekmek, sıkıntıya maruz kalmak.

Ey Süleymân-ı zemân kande **çeker** mür-i za'îf

Tağ u taş çekmez iken cevri yükün gerdünüñ (Şem'î Divanı, Gazel 99, Mısra 5). [çeker, -er]

çek-: Bir kumaşı çekmek, çekiştirmek.

Hülle-i cennet olursa **çekenin** çak ideyin

Dem-i vusletde baña hâyil olur pîrehenüm (Şem'î Divanı, Gazel 116, Mısra 5). [çekenin, -e, -y, -in]

çek-: (İp, yay gibi şeyleri) Germek.

Tek beni zülf-i dil-âvîzüñe ber-dâr eyle

Çekenin pâdişehüm kendü elümle resenüm (Şem'î Divanı, Gazel 116, Mısra 10). [çekenin, -e, -y, -in]

çek-: Nasiplenmek, tatmak.

Şanasın her dâne pirinci bir incidür anuñ

Çekdiler altun nohudlu dürlü dürlü ni'meti (Şem'î Divanı, Kaside 6, Mısra 32). [çekdiler, -di, -ler]

çemen: Çimen, yeşillik yer.

Seherde gün gibi tutam **çemende** cām-ı şabûh

Başüme gün toğup olursa tâli'üm mes'ûd (Şem'î Divanı, Gazel 37, Mısra 9). [çemende, -de]

Gül aldı def eline rakşe girdi serv ü çenâr

Çün aldı muṭrib-i bezmüñ **çemende** çengine 'ûd (Şem'î Divanı, Gazel 37, Mısra 6). [çemende, -de]

Hezâr itdi **çemende** çü nağme-i Dāvûd

Zebûr-ı gülden okundı hülâşa-i maṣṣûd (Şem'î Divanı, Gazel 37, Mısra 1). [çemende, -de]

Meger kim şîve öğrenmiş **çemende** serv-ḳadlerden

Kinâr-ı âbde her dem olur dâmen-keşân ḥayme (Şem'î Divanı, Gazel 150, Mısra 5). [çemende, -de]

Hevâ 'îsî-nefes ḡonce dem urur nefḥ-i Meryemden

Çemenler Hızr şundi lebleri çün âb-ı ḥayvânı (Şem'î Divanı, Kaside 15, Mısra 10). [çemenler, -ler]

çemen milketi: Çimenlik, bahçe. II Sevgilinin bağı, sinesi.

Tiğ ile geldi güneş açdı **çemen milketini**

Leşker-i 'ıyş ü ṭareb oldı cihân māl-â-māl (Şem'î Divanı, Kaside 8, Mısra 19). [çemen milketini, -n, -i]

çemen mülki: Çimenlik, bahçe. II Sevgilinin bağı, sinesi.

Çemen mülkini feth itdi ser-â-ser leşker-i ezhâr

Cihânı gün gibi açdı yine nevrüz-ı sulṭânî (Şem'î Divanı, Kaside 15, Mısra 29). [çemen mülkini, -n, -i]

çemen-i cāh: Makam çimenliği.

Serverâ gülbün-i ḥâmeñle bulupdur revnaḳ

Gülşen-i bağ-ı feşâḥet **çemen-i cāh** ü celâl (Şem'î Divanı, Kaside 8, Mısra 52). [çemen-i cāh,]

çenār: Çınar ağacı.

Görelî serv-i ser-efrâzüñi ey gülbün-i nâz

Çöpçe gelmez gözüme Sidre vü Tûbî vü **çenār** (Şem'î Divanı, Gazel 57, Mısra 6). [çenār,]

çeng: Harba benzeyen bir çeşit telli çalgı.

Nâyler ağız bir idüp yine mûsikâr ile

Çeng ile kânûna virmezse 'aceb mi nevbeti (Şem'î Divanı, Kaside 6, Mısra 26). [çeng,]

çeng: Pençe, el.

Gül aldı def eline rakşe girdi serv ü çenār

Çün aldı muṭrib-i bezmüñ çemende **çengine** 'ūd (Şem'î Divanı, Gazel 37, Mısra 6). [çengine, -i, -n, -e]

çeng: Harba benzeyen bir çeşit telli çalgı.

Zühre çalsun **çengini** itsün semā'ı nüh felek

Çerhe girsün mihr ü meh dönsün feleklerde melek (Şem'î Divanı, Murabba 1, Mısra 29). [çengini, -i, -n, -i]

Uydurup **çengine** Zühre okur eş'ârımuza

Gün yüzün vaşf ideli göklere çıkdı sözümüz (Şem'î Divanı, Gazel 71, Mısra 11). [çengine, -i, -n, -e]

çeng id-: İki kat etmek, bükmek.

Bezm-i gamde şanemā kâmetümi **çeng idüben**

Cânümüz bir kıla döndürme midür kânünün (Şem'î Divanı, Gazel 100, Mısra 7). [çeng idüben, -üben]

çengāl aç-: Pençe açmak.

Görinen gökde hilāl ile sitārem şanmañ

Göz diküp çerh-i felek kaşdüme **açdı çengāl** (Şem'î Divanı, Kaside 8, Mısra 84). [çengāl açdı, -dı]

Görinen gökde hilāl ile sitāre şanmañ

Göz diküp çerh-i felek kaşdine **açdum çengāl** (Şem'î Divanı, Gazel 112, Mısra 4). [çengāl açdum, -du, -m]

çerāğ: Mum, kandil.

Bugün Şem'î maḥabbet meclisinde

Yaḫarsın süz-ı Hüsrevden **çerāğı** (Şem'î Divanı, Gazel 175, Mısra 12). [çerāğı, -ı]

Felek gibi bisāt-ı büstān şahñ-ı pür-aḫterdür

Cihānde meclisün nergesle gül çeşm ü **çerāğıdur** (Şem'î Divanı, Kaside 10, Mısra 12). [çerāğıdur, -ı, -dur]

Ne aşşı 'āşıka mülk-i cihānün şems ü mähından

Gönül bezmi **çerāğın** yakmağa bir meh-liḳā yigdür (Şem'î Divanı, Gazel 61, Mısra 6). [çerāğın, -ı, -n]

Şem'iyem kim pertev-i şî'rüm yiterdi 'āleme

Āh ü yaşüm irişe ṭab'üm **çerāğı** üstine (Şem'î Divanı, Gazel 170, Mısra 10). [çerāğı, -ı]

çerāğ ol-: Mum olmak. II Aşığın sevgili için yanıp tutuşması.

Her elif sînemde oldu Şem'iyâ rûşen delîl
Yüregüm yâğını yakar dâğlar **olup çerâğ** (Şem'î Divanı, Gazel 93, Mısra 14). [çerâğ olup, -up]

çerâğ yak-: Kandil yakmak; aydınlatmak, ısıtmak.

Mihr ü meh gibi **yakarlar** birbirinden **çerâğ**
Gönlümün şehri töludur gün gibi meh-pâreler (Şem'î Divanı, Gazel 56, Mısra 5). [çerâğ yakarlar, -ar, -lar]

çerâğ-ı bezm-i nevrûz: İlkbahar meclisinin mumu.

Çerâğ-ı bezm-i nevrûzı yakar gülşende her nerges
Uyarsa gönçe-i zanbağ ne var şem'-i şebistânı (Şem'î Divanı, Kaside 15, Mısra 21). [çerâğ-ı bezm-i nevrûzı, -ı]

çerâğ-ı hüsn: Güzellik kandili. II Sevgilinin güzelliğinin parlıtısı.

‘Âlemi mest eyledi mey-gün lebi peymânesi
Mihr ü meh oldu **çerâğ-ı hüsninün** pervânesi (Şem'î Divanı, Murabba 2, Mısra 18). [çerâğ-ı hüsninün, -i, -nün]

çerâğ-ı mâh: Ay kandili.

Gül-i bağ-ı İrem hüsnün kıyâmet kâmetün Tûbî
Çerâğ-ı mâh hüsnünle münevverdür Hâsen Bâlî (Şem'î Divanı, Gazel 187, Mısra 4). [çerâğ-ı mâh,]

çerh: Gökyüzü.

Duḡānı **çerhî** zeyn itmişdür anı şanmañ aḡterdür
Çeküpdür şu'le-i şem'-i celâlün âteşin ḡançer (Şem'î Divanı, Kaside 1, Mısra 35). [çerhî, -i]

İstimâ'ından semâ' itdi zemîn ehli anün
Rakşe koydı Zühreyi **çerh** üzre çengün ḡâleti (Şem'î Divanı, Kaside 6, Mısra 46). [çerh,]

çerh: Çark, dönen tekerlek, tekerlek gibi dönen şey.

Yalınüz şanmañ ki anün **çerh** ser-gerdânıdır
Taña kalmış mihr ü meh aḡ yılduzuñ ḡayrânıdır (Şem'î Divanı, Gazel 44, Mısra 1). [çerh,]

çerh: Felek, talih, baht.

Çekeler sînelere gün gibi meh-pâreleri
İdeler **çerh** gibi bize cefâlar niçe bir (Şem'î Divanı, Gazel 45, Mısra 8). [çerh,]

Başına gün toḡsa **çerhün** tañ mıdur her şubḡ-dem
Şubḡe dek her şeb kıoyar bir mâhı ‘uryân kıoyına (Şem'î Divanı, Gazel 169, Mısra 13). [çerhün, -ün]

N'ola baş egmese **çerhün** dürc-i gevher-bârına
Meclis-i ehl-i şafâya la'l ile mercân aḡar (Şem'î Divanı, Gazel 62, Mısra 5). [çerhün, -ün]

Benüm cānān ile çün kim bütündür ‘ahd ü peymānum
Şınursa kâsesi **çerhün** kıo şınsun inkisārüm yok (Şem'î Divanı, Gazel 98, Mısra 10). [çerhün, -ün]

çerh okı: Çarh oku, sert ağaçtan yapılan, kısa boylu, demir temrenli, ayak yayı ile atılan harp oku.

Şanki bir **çerh okıdur** tirüñ ki gelmiş sîneme
Her yaña yâ Reb yürür derd okları peykânını (Şem'î Divanı, Gazel 189, Mısra 5). [çerh okıdur, -dur]

çerh ol-: Gökyüzü olmak.

Meclis-i kadründe şāhā mey şafağ cām āfitāb
Himmetüñ cāmında **çerh olmuş** habāb-ı kemterin (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 100). [çerh olmuş, -mış]

çerh ur-: Daireler çizerek dönmek, devretmek.

Urmağa çerh okların dāyim 'adūñ cānına
Eyledi tir-i celālūñ gūşe-i kavsi kemīn (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 83). [çerh urmağa, -mağ, -a]

çerh ur-: Sema etmek, dönmek.

Salṭanet meh-veşleri çalup semā' eyler yine
Rağşe girdi **çerh urup** bezm-i şafā cem'iyyeti (Şem'î Divanı, Kaside 6, Mısra 22). [çerh urup, -up]

çerhe gir-: Döngüye girmek, dünyayla birlikte dönmek, dahil olmak.

Çerhe girdi mihr ü meh eyler semā'ı nüh felek
Zühre el urdı şafā çengine gel gör şoḥbeti (Şem'î Divanı, Kaside 6, Mısra 23). [çerhe girdi, -di]

Sīnesin pür-dāğ idüp ol meh-liḳāññ 'ışkına

Çerhe girdi āsümān ol dil-rübāññ 'ışkına (Şem'î Divanı, Murabba 2, Mısra 26). [çerhe girdi, -di]

Çerhe girmiş gün gibi çözmiş saçın meh-pāreler

Def tutar ay ü güneş hūriler eyler şoḥbeti (Şem'î Divanı, Kaside 6, Mısra 47). [çerhe girmiş, -miş]

Cūşa gelmiş cām-ı 'ışkuñla bu cümle kāyināt

Çerhe girmiş ey melek mihrüñle māh eyler semā' (Şem'î Divanı, Gazel 92, Mısra 10). [çerhe girmiş, -miş]

Çerhe girmişdür döner gün gibi māh-i āsümān

Devr içinde bir meh-i bī-mihr ser-gerdāñıdur (Şem'î Divanı, Gazel 43, Mısra 3). [çerhe girmişdür, -miş, -dür]

çerh-eyvān: Gökyüzünün köşkü.

Melek-ḳadr ü felek-şadr ü Zuḥal-dergāh ü **çerh-eyvān**

Serāy-i ḳadri yanında degüldür nüh felek şāñi (Şem'î Divanı, Kaside 4, Mısra 27). [çerh-eyvān,]

çerhi bat-: Felek, alem, talihin batması.

Yılduzu yokdur anūñ devrinde gelmez şürete

Āfitābūñ **çerhi batdı** ol mehūñ devrāñıdur (Şem'î Divanı, Gazel 44, Mısra 4). [çerhi batdı, -dı]

çerh-i bī-ḳarār: Kararsız felek.

Hurşid-i evc-i 'izzet ile **çerh-i bī-ḳarār**

Divār-ı ḳaşr-ı ḳadrüne bir şemse āfitāb (Şem'î Divanı, Kaside 9, Mısra 39). [çerh-i bī-ḳarār,]

çerh-i bī-sebāt: Kararsız felek.

İtdüñ dü‘ā-yi devletini çün hezār-bār
Her niçe kim teħarrük ide **çerh-i bî-sebât** (Şem‘î Divanı, Kaside 9, Mısra 60). [çerh-i bî-sebât,]

çerh-i felek: Feleğin çarkı, gökyüzü. II Baht, talih.
Görinen gökde hilâl ile sitâre şanmañ
Göz diküp **çerh-i felek** kaşdine açdum çengâl (Şem‘î Divanı, Gazel 112, Mısra 4). [çerh-i felek,]

Görinen gökde hilâl ile sitârem şanmañ
Göz diküp **çerh-i felek** kaşdüme açdı çengâl (Şem‘î Divanı, Kaside 8, Mısra 84). [çerh-i felek,]

çerh-i gerdân: Dönen çark. II Gökyüzü.
Cihân ser-keşlerin itdi ser-â-ser hükmine bende
Hudâ emriyle tâbî‘ itse n’ola **çerh-i gerdâni** (Şem‘î Divanı, Kaside 4, Mısra 36). [çerh-i gerdâni, -ı]

çerh-i heftümîn: Yedinci felek.
Kevkeb-i sa‘düñ nüħüset leşkerinden hıfz için
Bir demürden kal‘adur güyâ bu **çerh-i heftümîn** (Şem‘î Divanı, Kaside 14, Mısra 86). [çerh-i heftümîn,]

çerh-i pür-sitem: Sitem dolu felek.
Vaşl-ı dilberden ider iki cihânde nâ-murâd
‘Aşıka çok zulm ider ey dil bu **çerh-i pür-sitem** (Şem‘î Divanı, Gazel 115, Mısra 14). [çerh-i pür-sitem,]

çerh-i sitemkâr: Zalim felek.
Öñ virmez oldı **çerh-i sitemkâr** cevri ile
Yâ Reb cihânde kim vare ol bî-vefâ yolın (Şem‘î Divanı, Gazel 124, Mısra 5). [çerh-i sitemkâr,]

çeşm: Göz.
Bir cām içürdi gönlüme mihrüñ seherde kim
Her zerre geldi **çeşmüme** cām-ı cihân-nümâ (Şem‘î Divanı, Gazel 9, Mısra 4). [çeşmüme, -üm, -e]

Cemâli sihr ile mu‘ciz-nümâdür
Kaşı şakku‘l-kamerdür **çeşmi** cādū (Şem‘î Divanı, Gazel 140, Mısra 8). [çeşmi, -i]

Düşelden **çeşmüme** hâlün meges-vâr
Perî yüzlüm gözümdе uçar uyku (Şem‘î Divanı, Gazel 140, Mısra 9). [çeşmüme, -üm, -e]

Gözüme gösterür biñ başlu ejder
Şaçünüñ her kılın ol **çeşmi** cādū (Şem‘î Divanı, Gazel 141, Mısra 14). [çeşmi, -i]

Şanki âhü-yi Hotendür **çeşmüñ** ey hûb-ı Hıtâ
Çin-i zülfüñ şayd için olmış aña müşgîn kemend (Şem‘î Divanı, Gazel 33, Mısra 3). [çeşmüñ, -ün]

çeşme-i âb-ı hayât: Ölümsüzlük suyunun çeşmesi.
Çeşme-i âb-ı hayâtüñ adı var dünyâde
Yoksa dilber lebidür var ise dünyâde hemân (Şem‘î Divanı, Gazel 136, Mısra 7). [çeşme-i âb-ı hayâtüñ, -ün]

çeşme-i cân: Can çeşmesi.

Teşne gönlüm hazz ider peykânlerüñden döstüm

Şanasın bir kaṭresi biñ **çeşme-i cāndür** baña (Şem'î Divanı, Gazel 7, Mısra 14). [çeşme-i cāndür, -dür]

çeşme-i hayvân: Âbıhayat, hayat suyu çeşmesi.

Şuşamışları ey Hızır-ı zemâne

Şuvar kim **çeşme-i hayvân** senüñdür (Şem'î Divanı, Gazel 53, Mısra 12). [çeşme-i hayvân,]

Leblerin depretdügince söz yirine cân akar

Büse 'ahd itse lebinden **çeşme-i hayvân** akar (Şem'î Divanı, Gazel 62, Mısra 2). [çeşme-i hayvân,]

H'âb-ı gâfletten başuñ kaldur gözüñ aç bir nefes

Ayağuñ ucında miskîn **çeşme-i hayvân** akar (Şem'î Divanı, Gazel 62, Mısra 4). [çeşme-i hayvân,]

Ayağuñ toprağındandır cihānuñ dirligi şāhā

Lebüñdür **çeşme-i hayvân** sözüñdür 'ālemüñ cânı (Şem'î Divanı, Kaside 15, Mısra 72). [çeşme-i hayvân,]

Yumağa la'lüñ için **çeşme-i hayvānden** elüm

Yaraşur ay ü güneş olsa gümüşden legenüm (Şem'î Divanı, Gazel 116, Mısra 13). [çeşme-i hayvānden, -den]

Ey göñül 'ıyş it ki 'ıyş itmek cihānuñ cânıdır

Hızrdur sâķi şürāķi **çeşme-i hayvānidur** (Şem'î Divanı, Muhammes 1, Mısra 2). [çeşme-i hayvānidur, -ı, -dur]

çeşmesâr: Çeşmesi bol olan yer. II Âşıkların gözyaşları.

Derd-i derünü cūşe gelüp bu firāk ile

Akıtdı gözleri yaşını kıldı **çeşmesâr** (Şem'î Divanı, Kaside 12, Mısra 38). [çeşmesâr,]

çeşmesâr-ı lutf: Cömertlik çeşmesi çok olan yer.

Dil-teşneler hevâsiyile cüst-ü-cû ider

Ġam yime Şem'î bir ġün irer **çeşmesâr-ı lutf** (Şem'î Divanı, Gazel 95, Mısra 12). [çeşmesâr-ı lutf,]

Ne yirde k'eyleye ġüzeri **çeşmesâr-ı lutf**

Ey dil niçeye dek yanasın nâr-ı zillele (Şem'î Divanı, Kaside 11, Mısra 25). [çeşmesâr-ı lutf,]

çeşm-i cihân-bîn: Dünyayı gören göz.

Bunca gevherlerle deryā kaṭre gelmez 'aynüme

Bunca dürlere felek **çeşm-i cihân-binden** çıkar (Şem'î Divanı, Gazel 63, Mısra 12). [çeşm-i cihân-binden, -den]

çeşm-i fettân: Fitne çıkaran göz.

Ĥadengin cânē urduķça virür cân üstine cânler

'Aceb ne siħr ider yâ Reb nigârüñ **çeşm-i fettânı** (Şem'î Divanı, Gazel 185, Mısra 4). [çeşm-i fettânı, -ı]

çeşm-i giryân: Ağlayan göz.

Görmeyelden ġün yüzüñ ey mäh-i tâbānüm benüm

Şubħe dek yıldız şayar bu **çeşm-i giryānüm** benüm (Şem'î Divanı, Gazel 114, Mısra 2). [çeşm-i giryānüm, -üm]

çeşm-i maḥmūr: Sarhoş göz.

Çeşm-i maḥmūrūn ‘aceb bīmār ider ‘āşıqları

Sākiyā cām-ı lebünden gerçi kim dermān akar (Şem’î Divanı, Gazel 62, Mısra 9). [çeşm-i maḥmūrūn, -ün]

çeşm-i mest: Sarhoş göz.

İdüpdür **çeşm-i mestūn** eyle gam-gīn

‘Aşâyile tırur yirden o miskīn (Şem’î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 19). [çeşm-i mestūn, -ün]

çeşm-i siyehkār: Günahkar göz.

Dil düşmedi tütam ki kare zülfün āğına

Ol gamzelerle **çeşm-i siyehkārı** n’eylesün (Şem’î Divanı, Gazel 125, Mısra 6). [çeşm-i siyehkārı, -ı]

çetr-i siyāhūm: Siyah çadır.

Görinen eflāk şanmañ dūd-ı āhūmdür benüm

Pādişāh-i ‘ışkām ol **çetr-i siyāhūmdür** benüm (Şem’î Divanı, Gazel 118, Mısra 2). [çetr-i siyāhūmdür, -üm, -dür]

çevgān: Çevgan oyununda kullanılan ucu eğri değnek.

Hezārān düşmenūn başını kahrūn tigi tōb eyler

Kaçan meydān-ı nuşretde çalınsa feth **çevgānı** (Şem’î Divanı, Kaside 4, Mısra 50). [çevgānı, -ı]

çevir-: Bir şeyin yönünü değiştirmek, döndürmek.

Bedterin yanmağa ‘ışk odına şimden Şem’î

Çevirüp başına pervāneyi āzād itsün (Şem’î Divanı, Gazel 139, Mısra 10). [çevirüp, -üp]

Ṭabl-bāzuñ nitekim gülle-i ḥaşm-ı ğaddār

Çevirüp şubḥa-i billūr-ı Süreyyāyı felek (Şem’î Divanı, Kaside 7, Mısra 64). [çevirüp, -üp]

çevre: Bir şeyin yakını, dolayı, etraf.

Ṭonanup altun üsküflü güzeller karşı tırduqça

Alurlar **çevre** yıldızlar şanasın māh-i tābānı (Şem’î Divanı, Kaside 15, Mısra 62). [çevre,]

çi sūd: Ne fayda?.

Ṭūṭi-i şirīn-makālem ḥusrevā ammā **çi sūd**

Dāne-i ḥabb-ı nebāt-ı men tegerg-i miḥnet est (Şem’î Divanı, Gazel 15, Mısra 11). [çi sūd,]

çiçek: Farklı renklerde ve kokularda olabilen kır ve bahçe bitkisi.

Ḥār-ı zulmetden gelüp bülbüller efgān eylemiş

Baş açup her bir **çiçek** çāk-i giribān eylemiş (Şem’î Divanı, Muhammes 1, Mısra 14). [çiçek,]

çığrış-: Yüksek sesle bağrışmak, hep birlikte bağırıp çağırmak, haykırmak.

Çığrışup her yañeden yarıcūñ Allāh diyü

Şāf tıutup ehl-i niyāz eylediler cümle dü‘ā (Şem’î Divanı, Kaside 2, Mısra 17). [çığrışup, -up]

çihre: Çehre, yüz, surat.

Velikin derd ü faqr ü gurbet ile

Yaşüm sîm oldu vü zerd oldu **çihrem** (Şem'î Divanı, Kaside 5, Mısra 48). [çihrem, -m]

çihre-küşâ: Yüz açıcı.

Nâzeri hâll-i hâkâyıkda olur müy-şikâf

Çalemi keşf-i deşâyıkda olur **çihre-küşâ** (Şem'î Divanı, Kaside 2, Mısra 66). [çihre-küşâ,]

çihre-nümâ: Yüz gösteren, görünen.

Devr-i 'adlînde aşarlarsa n'ola âyeneyi

Yüz virüp olduğıçün her kişiye **çihre-nümâ** (Şem'î Divanı, Kaside 2, Mısra 68). [çihre-nümâ,]

çık-: Yukarı doğru gitmek, yüksekteki bir yere erişmek.

Ne hâcet saña ğayri nesne dinmek

Bilürsin kim olur **çıkmağda** inmek (Şem'î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 94). [çıkmağda, -mağ, -da]

çık-: Bulunduğı yerden ayrılmak, uzaklaşmak.

'Acâyib hâleti vardur gelen gitmez Sitanbulden

Şanasın bâğ-ı cennetdür giren **çıkamaz** Çalataden (Şem'î Divanı, Gazel 123, Mısra 14). [çıkamaz, -maz]

çık-: Çekmek, katlanmak, tahammül etmek.

Çaldum ayakda baht-ı siyâhüm gibi dirîğ

Kim çıkdı başa ben **çıkam** ol bî-vefâyile (Şem'î Divanı, Gazel 166, Mısra 6). [çıkam, -am]

çık-: Ortaya çıkmak.

Çacletinden yirlere olur berâber âfitâb

Âsitânından kaçan gün gibi ol meh-veş **çıkâr** (Şem'î Divanı, Gazel 51, Mısra 8). [çıkâr, -ar]

Her kime dil virüp vaşlın idersem ârzû

Âh kim baht-ı siyâhüm gibi bir ser-keş **çıkâr** (Şem'î Divanı, Gazel 51, Mısra 6). [çıkâr, -ar]

çık-: Bir yere ulaşmak, varmak.

Çaşı mihrâbına 'uşşâk sücüd itmek için

Mağfil-i 'ışka **çıkup** yine şalâ eyleyelüm (Şem'î Divanı, Gazel 117, Mısra 6). [çıkup, -up]

çık-: Peyda olmak, meydana gelmek.

Her sehergeh kim şabâ ol zülf-i pür-çinden **çıkâr**

Şan Hıfâ 'aştârıdır kim müşk alup Çinden **çıkâr** (Şem'î Divanı, Gazel 63, Mısra 1). [çıkâr, -ar]

Şanuram kopardı kıyâmet toğdı mağribden güneş

Gün yüzün ey meh seher çün ebr-i müşğinden **çıkâr** (Şem'î Divanı, Gazel 63, Mısra 4). [çıkâr, -ar]

Bunca gevherlerle deryâ katre gelmez ‘aynûme
Bunca dürlere felek çeşm-i cihân-bînden **çıkar** (Şem’î Divanı, Gazel 63, Mısra 12). [çıkar, -ar]

çık-: (Bulunduğu yerden) Dışarıya varmak, içeriden dışarıya doğru gitmek.
Hey kıyâmet lûtf idüp seyr-i mezâr itseñ eger
Şem’î-veş baş kaldurur ‘aşıklerüñ sinden **çıkar** (Şem’î Divanı, Gazel 63, Mısra 14). [çıkar, -ar]

Her şehergeh kim şabâ ol zülf-i pür-çinden **çıkar**
Şan Hıfâ ‘aştâridur kim müşk alup Çinden **çıkar** (Şem’î Divanı, Gazel 63, Mısra 2). [çıkar, -ar]

çık-: Etrâfa yayılmak, dağılmak.
Ayağın toprağını cânâ göreliden gözlerüm
Hâk bilür dünyâ gibi **çıkdı** gözümünden tütüyâ (Şem’î Divanı, Gazel 6, Mısra 10). [çıkdı, -dı]

çıkar-: (Gönülden) uzaklaştırmak.
Hecr odı dilden **çıkarmaz** zülf ü hâttuñ hâletin
Hâneye od düşse gerçi mür ü mâr inden çıkar (Şem’î Divanı, Gazel 63, Mısra 7). [çıkarmaz, -maz]

çıkar-: Giysi, ayakkabı ve benzerini vücuttan ayırmak, soyamak.
Yakasüz oluban kalsañ kefensüz gam degül ey dil
Elüñden öl diril cehd it **çıkarma** ‘ışk dāmānın (Şem’î Divanı, Gazel 134, Mısra 10). [çıkarma, -ma]

çıkış-: Güç yetirmek, başa çıkmak.
Yoğ imiş miñnet ü gam leşkerinüñ pâyânı
Şâh-i ‘ışk ile kişi nice **çıkışsın** başa baş (Şem’î Divanı, Gazel 82, Mısra 4). [çıkışsın, -sın]

çin id-: Kıvrırmak. II (Kaşları) çatmak.
Dür cefâ defterlerin yazup vefâ ‘unvânını
Çin idüp ebrüleriñ ‘aşıklerüñe itme kîn (Şem’î Divanı, Kaside 14, Mısra 56). [çin idüp, -üp]

çin ü mâçin: Çin ve Maçin.
Çin ü Mâçini tolaşdı niçe yıl bād-ı şabâ
Zülfüne şuş olmayınca olmadı müşgîn nefes (Şem’î Divanı, Gazel 81, Mısra 9). [çin ü mâçini, -i]

Çin ü Mâçini açup gün gibi tiğ-i hüsn ile
Rûm ü Şâmı feth iden gün yüzli mähümdür benüm (Şem’î Divanı, Gazel 118, Mısra 7). [çin ü mâçini, -i]

çini tabak: Çini tabak.
Gördüm düşümde dün gice zihnüñ serâyine
Çini tabakla bir meh-i tâbân güher taşur (Şem’î Divanı, Kıt’a 1, Mısra 2). [çini tabakla, -la]

çin-i zülf: Yüzün iki tarafından sarkan saç lülesinin kıvrımı.

Şanki āhū-yi Hōtendür çeşmüñ ey hūb-ı Hıtā

Çîn-i zülfüñ şayd içün olmış aña müşgîn kemend (Şem'î Divanı, Gazel 33, Mısra 4). [çîn-i zülfüñ, -üñ]

çîñra-: Çınlamak, çingırdamak, şingırdamak.

Oynayaldan yār ile mihr ü maḥabbet nerdini

Çîñradur ey dil felekler tāsını zārüñ senüñ (Şem'î Divanı, Gazel 101, Mısra 10). [çîñradur, -dur]

Her yañeden nāle vü feryād ider bülbülleri

Çîñradur her dem felekler tāsını gūlgulleri (Şem'î Divanı, Muhammes 1, Mısra 28). [çîñradur, -dur]

çoğ: Çok, fazla.

Yolüñe cān virmege cānā dil-i bî-çāreler

Bulmadılar gerçi kim **çoğ** istediler çāreler (Şem'î Divanı, Gazel 56, Mısra 2). [çoğ,]

Cevri **çoğ** eyle baña gam degül ey gonce-dehen

Bu imiş naḥnu kasemnādaki kısmet bākî (Şem'î Divanı, Gazel 190, Mısra 5). [çoğ,]

çoğ ol-: Çok, fazla olmak.

Didüm zülf ü ruḥüñden dil geyer miskîn olup şālî

Didi bu Rūmdür derviş **çoğ olur** bunuñ abdālî (Şem'î Divanı, Gazel 174, Mısra 2). [çoğ olur, -ur]

çok: Çok, fazla.

Bunca 'ıyd oldı benümle itmedüñ bir merḥabā

Çok vefāsüz görmişem illā selām olsun saña (Şem'î Divanı, Gazel 1, Mısra 2). [çok,]

Başüñe odlar yakup feryād idersin Şem'iyā

Cevri **çok** dünyā gibi zulm issi sulṭāñüñ mi var (Şem'î Divanı, Gazel 41, Mısra 18). [çok,]

Vaşl-ı dilberden ider iki cihānde nā-murād

‘Āşıka **çok** zulm ider ey dil bu çerḥ-i pür-sitem (Şem'î Divanı, Gazel 115, Mısra 14). [çok,]

Perî-peyker melek-simā güzeller **çokdurur** ammā

Görinmez gözüme sensüz gerek hūr-ı cinān olsun (Şem'î Divanı, Gazel 122, Mısra 5). [çokdurur, -durur]

Tolaşup Şem'î-yi āşüfteye **çok** bend eyler

Hey dimezseñ eger ol zülf-i semen-sāye Ḥāsen (Şem'î Divanı, Gazel 129, Mısra 11). [çok,]

Görmedüm ağzūñ gibi bir zerre mihrüñden eṣer

Ey cefā vü cevri **çok** didüklerince varsın (Şem'î Divanı, Gazel 132, Mısra 6). [çok,]

Bu deyrüñ dürlü dürlü nakşı **çokdur**

Görinür şüretā gerçi ki sāde (Şem'î Divanı, Gazel 157, Mısra 3). [çokdur, -dur]

çok gör-: Bir şeyi bir kimseden esirgemek, o şeyi ona değer bulmamak. II Birinin bir davranışını yadırgamak.

Biñ cevre bir vefā nedür ey yār-i dil-nevāz

Kim **çok görürsin** anı idersin aña da nāz (Şem'î Divanı, Gazel 72, Mısra 4). [çok görürsin, -ür, -sin]

çoklar: Çoğu kişi, birçok kimse.

Çoklar pür itdi medreseyi kıl-ü-kāl ile

Hayretde kaldı bilmedi 'ışkuñ maķālını (Şem'î Divanı, Gazel 184, Mısra 7). [çoklar,]

çörek: Gökyüzünde dönen ve cimrilik, açgözlülük, isyankarlık gibi sıfatlarla nitelendirilen iki yıldız Zuhal ve Zühre yıldızlarıdır.

Her **çörek** bir âfitâb ü her börek bir mäh-tâb

Dâne-i ħabb-ı nebât oldu nücümün zîneti (Şem'î Divanı, Kaside 6, Mısra 33). [çörek,]

çöz-: Düşümlü, bağlı veya sarılı bir şeyi açmak. II Örölmüş ya da toplu saçı açmak.

Çerhe girmiş gün gibi **çözmiş** saçın meh-pâreler

Def tutar ay ü güneş ħüriler eyler şöħbeti (Şem'î Divanı, Kaside 6, Mısra 47). [çözmiş, -miş]

çü: -diğında, -diğinde zarf fiil ekinin görevini yapan bir kelime.

Üşenme ey gönül cânân senündür

Çü düşdün derdine dermân senündür (Şem'î Divanı, Gazel 53, Mısra 2). [çü,]

Bir cefâ taşıyile niçe yapılsun gönülüm

Çü meşeldür yalñüz taş ile divâr olmaz (Şem'î Divanı, Gazel 75, Mısra 4). [çü,]

Reh-i 'ışkuñda ne tozlar kıparam âhümle

Ĥat-ı Şebdizüñe kıoşduñ **çü** ruh-ı Gülgünüñ (Şem'î Divanı, Gazel 100, Mısra 6). [çü,]

Nür-ı başerümdür **çü** benüm ĥāk-i der-i yâr

Yâ Reb beni dūr eyleme nür-ı başerümden (Şem'î Divanı, Gazel 133, Mısra 5). [çü,]

Hilâlün cāmı devrinde anünçün bedr-i enverdür

Cihân ĥân-ı cemâliyle **çü** cennât-ı na'ım oldu (Şem'î Divanı, Kaside 1, Mısra 8). [çü,]

çübân: Çoban.

Senün ey şâh-i şîr-efken olupdur devr-i 'adlünde

Hezârân kelle-i gürgün bu gün bir berre **çübânı** (Şem'î Divanı, Kaside 4, Mısra 54). [çübânı, -ı]

çün: "Çünkü, -dığı için" anlamında kullanılan bağlaç.

Çün işiginde yârün ben ĥâksâre yir yok

Bildüm ki yirde gökde hergiz kıarâre yir yok (Şem'î Divanı, Gazel 97, Mısra 1). [çün,]

Benüm cânân ile **çün** kim bütündür 'ahd ü peymānum

Şınursa kâsesi çerĥün kıo şınsun inkisârüm yok (Şem'î Divanı, Gazel 98, Mısra 9). [çün,]

Yakdı gönülüm döstlar bir meh-likâsı Bursanün

Yanalum yanmaķdurur **çün** muķtezâsı Bursanün (Şem'î Divanı, Gazel 104, Mısra 2). [çün,]

'Âşıķ-ı şādıkıların men' itme sürsünler yüzün

Çün seg-i küyün izidür gül gibi 'izzet gerek (Şem'î Divanı, Gazel 105, Mısra 10). [çün,]

Hâliş olduk zer gibi seng-i cefâden vaz gel

Çün ‘ayarı şâf ola şarrâfe ‘ayb olur mehek (Şem’î Divanı, Gazel 105, Mısra 8). [çün,]

Ney gibi bağrüm delüp inletme her dem ey felek

Çün bilürsin yirde kıalmaz âh ü efgânüm benüm (Şem’î Divanı, Gazel 114, Mısra 10). [çün,]

Sikke-i dinâr-ı sultânî vü nakd-i saltanet

‘Âkıbet **çün** mî reved ez dest dâğ-ı hasret est (Şem’î Divanı, Gazel 15, Mısra 8). [çün,]

çünkü: "Bundan dolayı, bu yüzden" anlamında kullanılan bağlaç.

Tâ ölince sürelüm devrini zerrin kadehüñ

Çünkü nerges gibi câmiyla açıldı gözümüz (Şem’î Divanı, Gazel 70, Mısra 8). [çünkü,]

Umaruz nûr-ı cemâlüñle müşerref olavuz

Ka‘be-i küyüñedür **çünkü** bizüm niyyetümüz (Şem’î Divanı, Gazel 73, Mısra 6). [çünkü,]

Hıdmetüñde yanalum âteş-i şevkuñla müdâm

Şem’iyüz **çünkü** bizüm yanmağ imiş hıdmetümüz (Şem’î Divanı, Gazel 73, Mısra 16). [çünkü,]

Câm-ı ‘ışkuñ ne şorarsın baña keyfiyyetini

Zâhidâ **çünkü** bilürsin buña ikrâr olmaz (Şem’î Divanı, Gazel 75, Mısra 12). [çünkü,]

Benüm rûh-ı revânüm sîneye gel

Bilürsin **çünkü** cân olmaz bedensüz (Şem’î Divanı, Gazel 77, Mısra 10). [çünkü,]

Göñülde **çünkü** mehekdür şerâb-ı hâlet-i ‘ışk

Şekerde lezzet ü neyde figân imiş bildük (Şem’î Divanı, Gazel 106, Mısra 3). [çünkü,]

Dünyâye **çünkü** her kişi ‘uryân gelür gider

Ey h‘âce Şem’î cübbe vü destârı n’eylesün (Şem’î Divanı, Gazel 125, Mısra 13). [çünkü,]

Cânlerinden yig severler **çünkü** sen câneneyi

Pes n’içün kaçmak gerekdür rind-i şâhid-bâzden (Şem’î Divanı, Gazel 126, Mısra 11). [çünkü,]

Şerâb-ı ‘ışka düşdüñ **çünkü** Şem’î

Gözün yaşıyle kendüñden elüñ yu (Şem’î Divanı, Gazel 140, Mısra 15). [çünkü,]

Kendüye **çünkü** hışâr eyledi şehr-i ‘ademi

Leşker-i gam bulımaz yol bu dil-i bî-bâke (Şem’î Divanı, Gazel 165, Mısra 5). [çünkü,]

çürüt-: Bir kimseyi yıpratmak, çökmüş ve bitkin duruma getirmek, yaşlandırmak.

Kuçam dirdüm nigârı pîrehensüz

Çürütdüm varumı kıaldum kefensüz (Şem’î Divanı, Gazel 77, Mısra 2). [çürütdüm, -dü, -m]

D

dad al-: Tat veya zevk almak. II Nasıplenmek.

Bir perî yüzli melekdür iki ‘âlemden murâd

Yoksa bu fânî cihânden **almadı** bir kimse **dad** (Şem’î Divanı, Murabba 1, Mısra 26). [dad almadı, -ma, -dı]

dād it-: Şikâyet etmek, sızlanmak, feryat etmek.

Uydurup karşımuze hüsn ili serverlerini

Bize **dād itmeyeler** begler ağalar niçe bir (Şem'î Divanı, Gazel 45, Mısra 6). [dād itmeyeler, -me, -ye, -ler]

Begüm 'uşşāka **dād itseñ** n'ola dīvān-ı hüsnüñde

Şaçüñdür 'adl zenciri lebüñ Nüşinrevān olsun (Şem'î Divanı, Gazel 122, Mısra 7). [dād itseñ, -se, -ñ]

dāde: Verilmiş, ihsan edilmiş (şey).

Yine bülbüleri feryāde geldi

Ġam-ı hicrān elinden **dāde** geldi (Şem'î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 62). [dāde,]

dāğ: Aşk, elem, keder vb. içe işleyen duyguların verdiği yanıklık, yara.

Sinemüñ **dāğın** meyl itdi görüp ol yüzi gül

Meyl olur güller ile zeyn olıcağ her kıru şāh (Şem'î Divanı, Gazel 29, Mısra 3). [dāğın, -ın, -ı]

Gül gibi göynüklerüñden incinür şanma beni

'Aşka altun beneklü cāmelerdür **dāğlar** (Şem'î Divanı, Gazel 39, Mısra 4). [dāğlar, -lar]

Ey tabib-i cān ü dil olmazsa vaşlūñ merhemi

İdimez kimse firākuñ **dāğına** hergiz 'ilāc (Şem'î Divanı, Gazel 24, Mısra 4). [dāğına, -ı, -n, -a]

Sinemüñ **dāğı** şafası külhanı gülşen ider

Eşk-i çeşmüm lālezāriyle baña tağ üstü bağ (Şem'î Divanı, Gazel 93, Mısra 3). [dāğı, -ı]

Oñulmaz derdüñüñ **dāğın** yüri 'arz eyle dildāre

Niçe bir sinede Şem'î bu göynükler nihān olsun (Şem'î Divanı, Gazel 122, Mısra 13). [dāğın, -ı, -n]

dāğ ur-: Derdini içine atmak, çok üzölmek, aşırı acı çekmek.

Hāl-i 'anber kim düşüp dilber çutağı üstine

Hasretinden cānümüñ **dāğ urdı** dāğı üstine (Şem'î Divanı, Gazel 170, Mısra 2). [dāğ urdı, -dı]

dāğ yak-: Dağlamak.

Gül yüzüñle **yakdı** hālüñ bağruma **dāğ** üzre dāğ

Anlaruñ şevkiyle buldum lāle vü gülden ferāğ (Şem'î Divanı, Gazel 93, Mısra 1). [dāğ yakdı, -dı]

dāğ-ı cefā: Eziyet yarası.

Bu şerha şerha sinem göynüklerümle pürdür

Dāğ-ı cefāye hergiz ey māh-pāre yir yok (Şem'î Divanı, Gazel 97, Mısra 6). [dāğ-ı cefāye, -ye]

dāğ-ı firāk: Ayrılık yarası.

Nakş oldu sinemüz yine **dāğ-ı firāk** ile

Senden bu kaldı ey yüzi gül bize yādigār (Şem'î Divanı, Gazel 46, Mısra 5). [dāğ-ı firāk,]

Göz yaşlarını hasret ile lālezār idüp

Dāğ-ı firākını kodı dillerde yādigār (Şem'î Divanı, Kaside 12, Mısra 32). [dāğ-ı firākını, -ı, -n, -ı]

dāğ-ı ğam: Gam yarası.

Dāğ-ı ğamüñle meclis-i 'ışkuñda zār zār

Cân ü gönül dönerler elüñden nite ki zār (Şem'î Divanı, Gazel 49, Mısra 1). [dāğ-ı ğamüñle, -üñ, -le]

Gül gibi **dāğ-ı ğamüñle** adümüz dīvānedür

Yiter ey döst bize dünyede bu nām ü nişān (Şem'î Divanı, Gazel 136, Mısra 3). [dāğ-ı ğamüñle, -üñ, -le]

dāğ-ı ħasret: Özlem, hasret yarası. II Sevgiliye kavuşma arzusuyla duyulan acı.

Sikke-i dīnār-ı sultānī vü naqd-i saltānet

‘Ākıbet çün mī reved ez dest **dāğ-ı ħasret** est (Şem'î Divanı, Gazel 15, Mısra 8). [dāğ-ı ħasret,]

Şem'î bu **dāğ-ı ħasret** ile üstüh'ānler

Cānān eline almağa olaydı bāri zār (Şem'î Divanı, Gazel 49, Mısra 9). [dāğ-ı ħasret,]

dāğ-ı hicrān: Ayrılık yarası.

Yāre fūrkat yāresin ta'līm idenler bitmesün

Oñmasunlar **dāğ-ı hicrānı** idenler ihtirā' (Şem'î Divanı, Gazel 92, Mısra 8). [dāğ-ı hicrānı, -ı]

Merhem-i vaşlūñle cānā çāre itmezseñ eger

Dāğ-ı hicrānūñ gibi hergiz oñulmaz yāreler (Şem'î Divanı, Gazel 56, Mısra 8). [dāğ-ı hicrānūñ, -üñ]

dāğ-ı mihir: (Sevgilinin) aşkının yarası.

Şehr-i 'ışkuñda kim öldi **dāğ-ı mihirüñle** gönül

Virmedi kimse anüñ nām ü nişānından ħaber (Şem'î Divanı, Gazel 59, Mısra 15). [dāğ-ı mihirüñle, -üñ, -le]

dāğlar ur-: Derdini içine atmak, çok üzölmek, aşırı acı çekmek.

Dāğlar kim **urmuşam** bu sīne-i sūzānūme

Mihirüñe ey māh-rū şādık güvāhümdür benüm (Şem'î Divanı, Gazel 118, Mısra 5). [dāğlar urmuşam, -mı, -am]

dāğlar yak-: Dağlamak, ateşle yara açmak. II Gönölde aşk yarası açmak.

Dāğlar yakdı elifler çekdi Şem'î n'eylesün

Girmedi bir yüzi gül serv-i ħirāmān koyınā (Şem'î Divanı, Gazel 169, Mısra 11). [dāğlar yakdı, -dı]

dañi: Dahi, de/da.

Ķılsun ziyāde 'ömrüñi ol Ħayy-i Lā-yezāl

Ķıl sen **dañi** bu Şem'îye revġān pirinc 'aṭā (Şem'î Divanı, Gazel 11, Mısra 10). [dañi,]

Başdan aşar iġen **dañi** yüz virme zülfüñe

Boynüñe düşmesün güzelüm çok vebāli var (Şem'î Divanı, Gazel 58, Mısra 5). [dañi,]

Büse-i la'lini 'ahdetmiş idi bir kerre

Şoñra işitdüm aña **dañi** peşimān olmuş (Şem'î Divanı, Gazel 84, Mısra 8). [dañi,]

dāñil it-: Katmak, sokmak.

Dāhîl itmez hâşılı dil mâhî mihrûn kûyine

Şâh-i 'ışkuñ hâşîdur tîmâre olmaz müşterek (Şem'î Divanı, Gazel 105, Mısra 5). [dāhîl itmez, -mez]

dāhîli: Bir devletin, bir kurumun, bir ailenin kendi bünyesiyle ilgili.

Ka'be-i lutfûñ harîmi **dāhîli** buldı necât

Bende vü hırş u hevâ âzâd olup oldı emîn (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 121). [dāhîli,]

dağ- (Bir şeyi başka bir şey üzerine) İliştirmek, tutturmak veya geçirmek, asmak.

Ba'na râm olmaz idi tevsen-i dehr-i ser-keş

Yaşûmûñ silsilesi **dağmasa** pâyine 'ikâl (Şem'î Divanı, Kaside 8, Mısra 86). [dağmasa, -ma, -sa]

dāl eyle- Dal harfi gibi bükmek.

Şanemâ kâmet ü zülf ü dehenûñ oldı me'âl

Râ kaçûñ fikri elif kâmetümi **eyledi dāl** (Şem'î Divanı, Kaside 8, Mısra 66). [dāl eyledi, -di]

dāl ol- Dal harfi gibi olmak, iki büklüm olmak, saygı ve hürmet göstermek.

Dāl oldı 'ışk derdine zîrâ ki görmedük

Ğaddûñ yolında toğru elif gibi hiç ehad (Şem'î Divanı, Gazel 34, Mısra 5). [dāl oldı, -dı]

dāl-i zülf: Sevgilinin kıvrım kıvrım saçı.

Dil gördi **dāl-i zülfîyle** ağzı mîmini

Didi ki bundan olur olursa ba'na meded (Şem'î Divanı, Gazel 34, Mısra 3). [dāl-i zülfîyle, -i, -y, -ile]

Yoluñda oğ gibi toğru degülsem ey kemân-ebrû

Bükilsün **dāl-i zülfünden** elif ğaddüm kemân olsun (Şem'î Divanı, Gazel 122, Mısra 12). [dāl-i zülfünden, -üñ, -den]

dām id- Tuzak kurmak.

Ağçesüz pulsüz kuçar 'uryân idüp dilberleri

Dām idüp havzım hoş olur ğaplucası Bursanûñ (Şem'î Divanı, Gazel 103, Mısra 12). [dām idüp, -üp]

dām ol- Tuzağa düşmek, yakalanmak.

Eşküm dökildi dâne gibi ğaddüm **oldı dām**

Şayd olduğıñ işideli ey kebk-i hoş-ğırâm (Şem'î Divanı, Gazel 121, Mısra 1). [dām oldı, -dı]

dāmān: Etek, uç, kenar.

Yakasüz oluban ğalsañ kefensüz ğam degül ey dil

Elüñden öl diril cehd it çıkarma 'ışk **dāmān** (Şem'î Divanı, Gazel 134, Mısra 10). [dāmān, -ı, -n]

dāmān-ı 'ışk-ı yār: Sevgilinin aşkının eteği.

Dāmān-ı 'ışk-ı yār elüñden ğoma şağın

Şem'î olursa iki cihân ğalkı bir ya'na (Şem'î Divanı, Gazel 9, Mısra 13). [dāmān-ı 'ışk-ı yār, -i]

dāmen: Etek, uç, kenar.

Gerekmez **dāmeni** dehrüñ eger bir şeb-çerāğ olsa
İki ‘ālemd eglence baña bir meh-lîkâ besdür (Şem’î Divanı, Gazel 60, Mısra 5). [dāmeni, -i]

Behā-yi Yūsuf-ı kadrüñ şehā vezn itmege kudret
Felekler **dāmenin** pür-gevher itdi kurdı mizānı (Şem’î Divanı, Kaside 4, Mısra 56). [dāmenin, -i, -n]

Ayağın **dāmenine** çekdi oturdı kühsār
Perçem-i nizeñ olursa yaraşur müy-i ‘adū (Şem’î Divanı, Kaside 7, Mısra 61). [dāmenine, -i, -n, -e]

dāmen-i rindān: Rintlerin eteği.

Ger neyāyed şıhne-i ‘adl-i tu şāhā key şevd
Dāmen-i rindān hālāş ez dest-i kuteh-āstīn (Şem’î Divanı, Kaside 13, Mısra 88). [dāmen-i rindān,]

dāmen-i şahrā: Çöl eteği.

Eşk-i çeşmüm mevc urup cūş eylesün deryā gibi
Çāk çāk olsun yaqalar **dāmen-i şahrā** gibi (Şem’î Divanı, Muhammes 1, Mısra 22). [dāmen-i şahrā,]

dāmen-i zülf: Saçın eteği. II Saçın ucu.

Dūd-ı āhūmden tūtıpdur gün yüzüñ āyīnesin
Dāmen-i zülfüñ gubārın şanma hāt-ı ‘anberīn (Şem’î Divanı, Kaside 14, Mısra 54). [dāmen-i zülfüñ, -üñ]

dāmen-keşān: Eteğini çeken. II Nazlı, naz eden.

Meger kim şīve öğrenmiş cemende serv-қadlerden
Kinār-ı ābde her dem olur **dāmen-keşān** hayme (Şem’î Divanı, Gazel 150, Mısra 6). [dāmen-keşān,]

dāmını kur-: Tuzak kurmak.

Hāle vü encüm degül yüksek uçanlar şaydine
Māh **қurmuş** dāne-i sīm ile zerrīn **dāmını** (Şem’î Divanı, Gazel 178, Mısra 8). [dāmını қurmuş, -mış]

dāne: Gözyaşı tanesi.

Eşküm dökildi **dāne** gibi қaddüm oldu dām
Şayd olduğıñ işideli ey kebk-i hoş-қırām (Şem’î Divanı, Gazel 121, Mısra 1). [dāne,]

dāne-i ḥabb-ı nebāt: Bitki tanesinin tohumu.

Her çörek bir āfitāb ü her börek bir māh-tāb
Dāne-i ḥabb-ı nebāt oldu nücümüñ zīneti (Şem’î Divanı, Kaside 6, Mısra 34). [dāne-i ḥabb-ı nebāt,]

dāne-i ḥāl-i siyāh: Siyah ben tanesi.

Şatdum cihānı **dāne-i ḥāl-i siyāhūñe**
Beñzerse şöyle beñzese oğul atasına (Şem’î Divanı, Gazel 144, Mısra 11). [dāne-i ḥāl-i siyāhūñe, -üñ, -e]

dāne-i hāl: Ben tanesi.

Göz karardup **dāne-i hāl**in direrken mürğ-i dil

Lâ-cerem düşdi kare zülfinün ağı üstine (Şem'î Divanı, Gazel 170, Mısra 7). [dāne-i hāl, -i, -n]

dāne-i sîm: Gümüş tanesi.

Hâle vü encüm degül yüksek uçanlar şaydine

Mâh kurmuş **dāne-i sîm** ile zerrîn dāmını (Şem'î Divanı, Gazel 178, Mısra 8). [dāne-i sîm,]

dār: Darağacı.

Aşılaldan berü ağıyar tırup karşısına

Der-i dildār görünür gözüme **dār** gibi (Şem'î Divanı, Gazel 177, Mısra 12). [dār,]

dār id-: Huzursuzluk verip bulunduğu yeri içinde zor yaşanılır duruma getirmek.

Dār idüp yakmak dilerler Şem'îyi Manşûr-vâr

Dil-rübâlar boynına zünnâr-ı zülfin taqıldılar (Şem'î Divanı, Gazel 48, Mısra 9). [dār idüp, -üp]

darb-ı dest: Elin vuruşu. II Bilek gücü.

Hevâ-yi zühdi ile zâhid çıkardı perdeden halkı

Muğannî **darb-ı dest** ile uşûle koydı 'uşşâkı (Şem'î Divanı, Gazel 172, Mısra 6). [darb-ı dest,]

darb-ı ecel: Ecelin vurmastı. II Ölümün zamanının gelmesi, ölüm.

Ger kûh-i âhen ola bu cism-i nizâr ü zâr

Darb-ı ecel iricegiz olmaya pâydar (Şem'î Divanı, Kaside 12, Mısra 8). [darb-ı ecel,]

dār-ı şifâ: Şifa kapısı. II Sevgilinin kapısı.

İşigün **dār-ı şifâsında** virür derd ile cân

Olmasun kimse habîbüm dil-i bî-çâre gibi (Şem'î Divanı, Gazel 180, Mısra 7). [dār-ı şifâsında, -sı, -n, -da]

dārü's-selâm: Selamet evi. II Cennet.

'Aks-i hüsninden kadeh bedr-i temâm olmak gerek

Külbe-i ahzânımız **Dārü's-selâm** olmak gerek (Şem'î Divanı, Muhammes 1, Mısra 18). [dārü's-selâm,]

dāstān: Destan, hikaye.

Kim okur kim diñler idi kışşe-i 'ışkum benüm

Bülbül ü gül itmese Şem'î cihāne **dāstān** (Şem'î Divanı, Gazel 138, Mısra 12). [dāstān,]

dāstān ol-: Herkes tarafından bilinmek, meşhur olmak.

Unutsun halk-ı 'âlem kışşe-i Mecnûn ü Ferhâd

Didi bir iş ideyin kim cihānde **dāstān olsun** (Şem'î Divanı, Gazel 122, Mısra 10). [dāstān olsun, -sun]

da'vet: Çağırma, gelmesini isteme, çağrı.

Okuyup bir perinüñ göñlini yazdı hûbler
Şan Süleymân devridür oldı periler **da‘veti** (Şem‘î Divanı, Kaside 6, Mısra 16). [da‘veti, -i]

da‘vî-i lâf-ı güzâf: Boş söz davası.

Kışse-i efsâne-i tezvîrdendür bu riyâ
‘Âşık-ı şâdıkda olmaz **da‘vî-i lâf-ı güzâf** (Şem‘î Divanı, Gazel 94, Mısra 6). [da‘vî-i lâf-ı güzâf,]

dāvūd: Hz. Davud; hem peygamberlik yapmış hem de saltanat sürmüş bir İsrailoğlu peygamberi. Kendisine dört büyük kitaptan biri olan Zebur indirilmiştir. Klâsik Türk şiirinde Davud, genellikle gür, güzel sesi ve Zebur’u güzel sesle okuyuşu ile anılır.

Nağme-i pür-süz ile nerm itdi âhen-dilleri
Niceyi ey dil Zebūr-ı ‘ışk **Dāvūd** eyledi (Şem‘î Divanı, Gazel 186, Mısra 4). [dāvūd,]

dāvūdî: Dāvud peygamber gibi.

Zebūr-ı gül açıldı maḥfil-i gülşende her bülbul
Süleymân devridür güyâ ider **Dāvūdî** elḥânı (Şem‘î Divanı, Kaside 15, Mısra 6). [dāvūdî,]

dāyim: Her vakit, her zaman, devamlı olarak, sürekli.

Zülfün için cân ü dil ‘ışkuñda pîç-â-pîç olup
Oda düşmiş mü gibi **dāyim** çekerler ıztırâb (Şem‘î Divanı, Gazel 13, Mısra 12). [dāyim,]

Tâc-ı zerrîn-i se‘âdet ister iseñ Şem‘iyâ
Tut gözüñ nerges gibi kendüñde **dāyim** gözüñ aç (Şem‘î Divanı, Gazel 23, Mısra 10). [dāyim,]

Ḳareler geysün bulıtlar gibi **dāyim** ağlasun
Her kişi kim göñlüni sünbüllerüñe bağlar (Şem‘î Divanı, Gazel 39, Mısra 7). [dāyim,]

Urmağa çerḫ okların **dāyim** ‘adünün cânına
Eyledi tîr-i celâlün güşe-i ḳavsi kemîn (Şem‘î Divanı, Kaside 14, Mısra 83). [dāyim,]

Ey menba‘-ı mürüvvat ü v‘ey cāh-i kibriyâ
Ḳılsun ziyâde ‘ömrünü Allāh **dāyimā** (Şem‘î Divanı, Gazel 11, Mısra 2). [dāyimā,]

dāyire: Çevre, kenar.

Kim idi nokṭa koyan ḥâl ü ḥaṭṭuñ devrinde
Her kişi **dāyiresin** gözlese pergâr gibi (Şem‘î Divanı, Gazel 177, Mısra 6). [dāyiresin, -si, -n]

dāyire-i himmet: Yardım dairesi.

Nüh felek **dāyire-i himmetüñe** bir nokṭa
Oldı mizân-ı ‘aṭâña dü cihân bir mişkāl (Şem‘î Divanı, Kaside 8, Mısra 61). [dāyire-i himmetüñe, -üñ, -e]

def: Zilli ve pullu bir çembere gerilmiş deriden yapılan çalgı.

Def gibi gögsün döğüp bağrın delersin ney gibi
Şem‘iyâ göynüklerün her dem cigerler dāğlar (Şem‘î Divanı, Gazel 39, Mısra 13). [def,]

Gül aldı **def** eline rakşe girdi serv ü çenār
Çün aldı muṭrib-i bezmüñ çemende çengine ‘ūd (Şem’î Divanı, Gazel 37, Mısra 5). [def,]

def id-: Defetmek, kovmak.

Tā ḥaṣr olunca fitne vü āṣübü **def ider**

Seng-i ḥarāret ile yıḳalar ḥiṣār-ı luṭf (Şem’î Divanı, Gazel 95, Mısra 9). [def ider, -er]

Dest-i şerîfün ile ider iftiḥārı luṭf

Tā ḥaṣr olunca fitne vü āṣübü **def ider** (Şem’î Divanı, Kaside 11, Mısra 12). [def ider, -er]

def id-: Defetmek, kovmak.

Cām-ı mihrüñ şāhidi ḳurbüñ ḥicābın **def idüp**

Maṭla‘-ı şubḥ-ı şafāden doğdı ḥurşid-i yakīn (Şem’î Divanı, Kaside 14, Mısra 113). [def idüp, -üp]

def tut-: Elinde tef tutmak.

Çerḥe girmiş gün gibi çözmüş saçın meh-pāreler

Def tutar ay ü güneş ḥūriler eyler şoḥbeti (Şem’î Divanı, Kaside 6, Mısra 48). [def tutar, -ar]

Hübler cem‘ olup itmiş bu gice şoḥbet-i ḥāş

Def tutup çerḥe girüp mihr ü meh olmuş rakḳāş (Şem’î Divanı, Gazel 85, Mısra 2). [def tutup, -up]

def-i zulmet-i şirk it-: Şirk karanlığını uzaklaştırmak.

Sikender zulmet içre ṭālib-i āb-ı ḥayāt oldı

Bu **def-i zulmet-i şirk itdi** dehri ḳıldı nūrānī (Şem’î Divanı, Kaside 4, Mısra 42). [def-i zulmet-i şirk itdi, -di]

defin: (Ölü için) Gömme, gömülme.

Himmetüñde Şem’î kim fetḥ itdi ma‘nā gencini

Açmadı kimse Süleymān olalı böyle **defin** (Şem’î Divanı, Kaside 14, Mısra 116). [defin,]

defter: Defter, kitap. II İnsanın yüzü.

Devāt-ı zerdurur nerges gülüñ evrākı **defterdür**

Süleymān-şān ü Aṣef-siret ü Cemşid-himmetsin (Şem’î Divanı, Kaside 10, Mısra 47). [defterdür, -dür]

defter ü dīvāne: Defter ve divan.

Şol ḳadar içdüm meyi şu deñlü sevdüm dilberi

Defter ü dīvāne şıgmaz kim ider anı ḥisāb (Şem’î Divanı, Gazel 13, Mısra 6). [defter ü dīvāne, -e]

defter-i baht: Baht defteri.

‘Adünüñ **defter-i bahtı** nitekim ‘ömri ebterdür

‘Aceb mi mūra dönse heybetüñden leşker-i düşmen (Şem’î Divanı, Kaside 1, Mısra 51). [defter-i bahtı, -ı]

defter-i nāmūs: Namus defteri.

Ey gönül odlare yak **defter-i nāmūsı** yine
Rehn mi eyleyelüm gül gibi külli cüz'ümüz (Şem'î Divanı, Gazel 70, Mısra 11). [defter-i nāmūsı, -ı]

defter-i yevmü'l-hisāb: Hesap günü defteri. II Amel defteri.

Hande-i gül bîn meters ez **defter-i yevmü'l-hisāb**
Her varak bîn hüccet-i ez luṭf-ı Rebbü'l-‘ālemîn (Şem'î Divanı, Kaside 13, Mısra 37). [defter-i yevmü'l-hisāb,]

defterin dür-: Bir kişiyi öldürmek, ortadan kaldırmak, birini mahvetmek. II Bir şeyi sonlandırmak, gidermek.

Devr-i ‘adlūñde **dürüp** tûmār-ı kahrūñ **defterin**
Umaram yazmaya cürmümi Kirāmen Kātibîn (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 77). [defterin dürüp, -üp]

Dür cefā **defterlerin** yazup vefā ‘unvānını

Çin idüp ebrüleriñ ‘aşıklarūñe itme kîn (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 55). [defterlerin dür,]

deg: Bedel olmak, karşılık gelmek, kıymetinde ve karşılığında olmak.

Ey gönül ‘ıyş it şerāb-ı la‘l-i cānān devridür
Cür‘ası biñ cān **deger** cām-ı mey-i cān devridür (Şem'î Divanı, Murabba 1, Mısra 2). [deger, -er]

Aldanma ey gönül bu cihānūñ şafāsına

Degmez vefāsı çünki bilürsin cefāsına (Şem'î Divanı, Gazel 148, Mısra 2). [degmez, -mez]

degin: Bir işin sona erdiği zamānı ve yeri gösterir, -e kadar, -e dek.

Gül yüzüñçün giceler şubhe **degin** zār ü nizār
Cān virür gülşen-i küyüñde benüm bigi hezār (Şem'î Divanı, Gazel 57, Mısra 1). [degin,]

degiş-: Bir şey verip yerine başka bir şey almak, mübadele etmek.

Rüz-ı hicrāne **degişdi** ‘ıyd-i vaşl eyyāmını
Bursanūñ her kim bu gün seyr itmedi bayrāmını (Şem'î Divanı, Gazel 178, Mısra 1). [degişdi, -di]

degme: Olur olmaz, rastgele, sıradan, herhangi bir.

Naḳd-i eşk ile gönül **degmeye** olma yoldaş
‘Işk yolında şaḳın bir pula olur biñ baş (Şem'î Divanı, Gazel 82, Mısra 1). [degmeye, -y, -e]

degme bir: Herhangi bir.

Degme bir naḳş-i nigārūñ ḥüsni evşāfın idüp
Ol Mesihā-dem yanında añmağa cānūñ mi var (Şem'î Divanı, Gazel 41, Mısra 11). [degme bir,]

Seni begler aresinde anūñçün ihtiyār itdüm

Ḳul olmaz **degme bir** şāha gönül ‘ālī-cenāb ister (Şem'î Divanı, Gazel 42, Mısra 6). [degme bir,]

degme kişi: Herhangi biri.

İrimez yıllar ile gevher-i maḳşūde eli
Olıma **degme kişi** baḫr-i şafāde gavvāş (Şem'î Divanı, Gazel 85, Mısra 8). [degme kişi,]

degme yire: Gelişigüzel, herhangi bir yere.

Çonmayup **degme yire** kendü hevâsında uçar

Bir hümâ säyelü şâhin gibi pervâzı güzel (Şem'î Divanı, Gazel 109, Mısra 5). [degme yire, -me]

degül: İsim cümlesinde yüklem veya başka öğelere olumsuzluk anlamı veren sözcük, ek fiilin olumsuzu.

Görinen encüm **degül** ey mäh-rü kevn ü mekân

Âteş-i âh-i dil-i Şem'iden oldu pür-şerer (Şem'î Divanı, Gazel 59, Mısra 17). [degül,]

Çam **degül** itsem ümîd-i vaşl ile câne vedâ

Yegdür ölmek tığ-i hicrân ile ammâ inkıţâ (Şem'î Divanı, Gazel 92, Mısra 1). [degül,]

Dil tutdı râh-i 'ışkuñı zâhid riyâ yolın

Âsân **degül** gözetmek efendi belâ yolın (Şem'î Divanı, Gazel 124, Mısra 2). [degül,]

Nüş iderdün zehr ise zâhid **degül** kim cām-ı mey

Şem'îye dilberlerün görseñ eger ibrâmını (Şem'î Divanı, Gazel 178, Mısra 11). [degül,]

dehân: Ağız.

Dehânüñ gibi bir gonce bulunmaz bağ-ı hüsn içre

Cemâlün gibi 'âlemde senün bir gül-'izâr olmaz (Şem'î Divanı, Gazel 78, Mısra 5). [dehânüñ, -ün]

Dehânı yoklığına zerre deñlü yok şüphe

Miyânı kılca belürmez gümân imiş bildük (Şem'î Divanı, Gazel 106, Mısra 11). [dehânı, -ı]

Çekmeyenler kâmet ü zülf ü **dehânüñ** cevriñi

Bilmedi 'âlemde hergiz n'eydüñ derd ü elem (Şem'î Divanı, Gazel 115, Mısra 5). [dehânüñ, -ün]

Yâ ser-i müdur **dehânüñ** nakşı yâ hod zerredür

Söyledükce kıl yarar diğkatde güftârün senün (Şem'î Divanı, Gazel 101, Mısra 5). [dehânüñ, -ün]

Kâmet ü zülf ü **dehânüñ** beni hāmüş eyler

Söyledür gerçi dimişler şanemâ issini māl (Şem'î Divanı, Kaside 8, Mısra 77). [dehânüñ, -ün]

Gül yüzünle **dehenüñ** vaşf idicek bād-ı şabâ

Çaralup gonce gibi gül yakasın çäk eyler (Şem'î Divanı, Gazel 66, Mısra 11). [dehenüñ, -ün]

dehen-i gonçe: Goncanın ağızı.

Dembeste 'andelîb ü nesîm-i kabûl-i gül

Der bezm-i hâr ü hes **dehen-i gonçe** bâz kerd (Şem'î Divanı, Gazel 31, Mısra 6). [dehen-i gonçe,]

dehr: Dünya, cihan, âlem.

Şalınur säye-veş üftâdeler bir serv-şadd ile

Dirîgâ **dehr** bağında benüm bir gül-'izârüm yok (Şem'î Divanı, Gazel 98, Mısra 4). [dehr,]

Ey dil gurûr itme bu **dehrüñ** şafâsına

Devrinde cām-ı Cemlere virmişdür inkisâr (Şem'î Divanı, Kaside 12, Mısra 17). [dehrüñ, -ün]

Gerekmez dāmeni **dehrüñ** eger bir şeb-çerāğ olsa
İki ‘ālemde eglence baña bir meh-liķā besdür (Şem’î Divanı, Gazel 60, Mısra 5). [dehrüñ, -üñ]

Sikender zülmet içre ṯalib-i āb-ı hayāt oldu
Bu def-i zülmet-i şirk itdi **dehri** kıldı nūrānī (Şem’î Divanı, Kaside 4, Mısra 42). [dehri, -i]

dehr-i bī-vefā: Vefasız dünya.

İçüp şerāb-ı ‘ışkı geçdüm iki cihānden
Niçe idem müdārā bu **dehr-i bī-vefāye** (Şem’î Divanı, Gazel 163, Mısra 10). [dehr-i bī-vefāye, -ye]

dehr-i denī: Alçak dünya.

Yolünde cān virenlere ser-keşlik eyleyüp
Her bir hasāse **dehr-i denī** gibi olma rām (Şem’î Divanı, Gazel 121, Mısra 8). [dehr-i denī,]

dehr-i dūn: Alçak dünya.

Yā Reb bu **dehr-i dūn** bahtı bī-vefāyımış
K’itdi o serv-i sīm-beri böyle hāksār (Şem’î Divanı, Kaside 12, Mısra 25). [dehr-i dūn,]

Hāk-i mezellet içre düşüp olma pāymāl
Ya’ni bu **dehr-i dūne** igen kılma i’tibār (Şem’î Divanı, Kaside 12, Mısra 20). [dehr-i dūne, -e]

dehr-i pīre-zen: Aciz yaşlı kadının dünyası.

Bilmezem yā Reb nedendür kim bu **dehr-i pīre-zen**
‘Aşık-ı dil-ḥastenüñ aşlar yıarmış kanına (Şem’î Divanı, Gazel 161, Mısra 7). [dehr-i pīre-zen,]

dek: "-e kadar, -e değin" anlamına gelen edat.

Görmeyelden gün yüzüñ ey mäh-i tābānüm benüm
Şubḥe **dek** yıldız şayar bu çeşm-i giryānüm benüm (Şem’î Divanı, Gazel 114, Mısra 2). [dek,]

Çün kaddi vaşfın eyledüm ol serv-kāmetüñ
Añdurısar kıyāmete **dek** bu gāzel beni (Şem’î Divanı, Gazel 188, Mısra 6). [dek,]

Dāğ ile hicrān yakup **deldi** firākın tīg ile
Bir nāzerle itmedi zālīm gözüñ bir kez dilek (Şem’î Divanı, Gazel 105, Mısra 11). [deldi, -di]

delīl: Bir meseleyi ispata yarayan şey, alāmet, kanıt.

Yārüñ cemālī Şem’î yiter ‘āşıka **delīl**
Zāhid göreyin odlare yansun **delīl** ile (Şem’î Divanı, Gazel 164, Mısra 10). [delīl,]

Yārüñ cemālī Şem’î yiter ‘āşıka **delīl**
Zāhid göreyin odlare yansun **delīl** ile (Şem’î Divanı, Gazel 164, Mısra 9). [delīl,]

Şem’üñ ki yandı cismi ser-ā-ser fetīl ile
Gösterdi rāh-i ‘ışkuñ rüşen **delīl** ile (Şem’î Divanı, Gazel 164, Mısra 2). [delīl,]

delil ol-: Kanıt olmak; yol gösterici, kılavuz olmak.

Her elif sînemde **oldı** Şem'iyâ rûşen **delil**

Yüregüm yâğını yakar dâğlar olup çerâğ (Şem'î Divanı, Gazel 93, Mısra 13). [delil oldu, -dı]

delil-i kat': Kesin delil.

Zebân-ı pāk-gevherle sü'âlin kesdi a'dânüñ

Delil-i kat' ile virür cevâbı tiğ-i bürrânı (Şem'î Divanı, Kaside 4, Mısra 34). [delil-i kat',]

delil-i naşş-ı kâti'dur: Kesin hükmün kanıtı.

Anüñ fethiyle kesr oldu ser-â-ser kalbi a'dânüñ

Delil-i naşş-ı kâti'dur elinde tiğ-i bürrânı (Şem'î Divanı, Kaside 15, Mısra 36). [delil-i naşş-ı kâti'dur, -dur]

dellâl: Satıcı ile alıcı arasında aracı olan, birinin malını bağırarak satan kimse: tellal.

Nâzîri yok başiretde bu gün serdâr-ı serverdür

Açılmış nâz ile gönce nesîm-i şubh **dellâlî** (Şem'î Divanı, Kaside 10, Mısra 24). [dellâlî, -î]

Açdı gül h'âcesiniñ tengini bezzâz-ı nesîm

Oldı bâzâr-ı çemende yine bülbül **dellâl** (Şem'î Divanı, Kaside 8, Mısra 16). [dellâl,]

dellâl-i fitne-cüy: Bela arayan tellal.

Bâzâr-ı gâmede gör ki bu **dellâl-i fitne-cüy**

Rahtını niçe h'âceleriñ kıldı târmâr (Şem'î Divanı, Kaside 12, Mısra 11). [dellâl-i fitne-cüy,]

delü: Deli, aklını yitirmiş kimse.

‘Âşık olsam n'ola ol ruhleri zîbâyi göre

Delü olsam ne var ol zülf-i semen-sâyi göre (Şem'î Divanı, Gazel 168, Mısra 2). [delü,]

delü ol-: Delirmek. II Aşırı sevmek ve beğenme nedeniyle kendinden geçmek.

Eger zencîr-i zülfüñ olmayaydı

Delü olurdu âdem ey perî-rû (Şem'î Divanı, Gazel 141, Mısra 12). [delü olurdu, -ur, -dı]

delükanlu: Delikanlı, genç.

Gerçi şerâb bir **delükanlu** hâramîdür

Nâzûklük ile biz emerüz aldug alını (Şem'î Divanı, Gazel 184, Mısra 9). [delükanlu,]

delür-: Delirmek, aklını yitirmek.

Nesîm-i şubh âşüfte gezer tağlarda ser-gerdân

Hevâ-yi zülf-i dilberle **delürmiş** bî-ğarâr olmuş (Şem'î Divanı, Gazel 83, Mısra 8). [delürmiş, -miş]

dem: Nefes.

Sâkiyâ cām-ı lebünden her ki bir sâğır çeker

Cân bulur 'îsî **deminden** cām-ı cân-perver çeker (Şem'î Divanı, Gazel 64, Mısra 2). [deminden, -i, -n, -den]

Olup begler vefâ câmiyle mesrûr

Şafâ buldı **demüñle** meclis-i Cem (Şem'î Divanı, Kaside 5, Mısra 4). [demüñle, -üñ, -le]

dem: Kan.

Zulmetin mehler areden ref idüp mahv itmege

Ey göñül çekseñ **demidür** gün gibi tiğ-i zebân (Şem'î Divanı, Gazel 135, Mısra 14). [demidür, -i, -dür]

dem: Zaman, an.

Heycâ **deminde** heybet ile şîr-i kîne-dâr

Ser-defter oldı zümre-i ehl-i mürüvvete (Şem'î Divanı, Kaside 9, Mısra 33). [deminde, -i, -n, -de]

Şem'î cihânde 'âşık-ı didâr olanlara

İki cihân **deminden** olur bir nazer lezîz (Şem'î Divanı, Gazel 38, Mısra 18). [deminden, -i, -n, -den]

Demidür gâyet ey serv-i revânüm

İrişdür âb-ı luţfûñ yandı cânüm (Şem'î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 79). [demidür, -i, -dür]

Kullarıdır ki ayağ üzre tûrur serv ü çenâr

Gül gibi göñlin açarsa **demidür** gülşende (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 46). [demidür, -i, -dür]

dem: Nefes. II İçki.

Bu gün Cem devletinde bir dem itdüñ

Şafâ buldı o **demden** iki 'âlem (Şem'î Divanı, Kaside 5, Mısra 16). [demden, -den]

Nüş idüp yuhyi'l-'izâmuñ şerbetin 'azm-i ramîm

Câm-ı bezm-i rûh içer 'îsî **deminden** mâ' u tîñ (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 12). [deminden, -i, -n, -den]

dem it-: İçki içmek. II Hoşça vakit geçirmek, zevk sürmek.

Bu gün Cem devletinde bir **dem itdüñ**

Şafâ buldı o demden iki 'âlem (Şem'î Divanı, Kaside 5, Mısra 15). [dem itdüñ, -dû, -ñ]

dem ur-: Bahsetmek, bir şey hakkında konuşmak, söz etmek. II Nefes etmek, okuyup üflemek.

Ayağûñ toprağından **dem uraldan**

Olupdur âb-ı rûy-i Ka'be Zemzem (Şem'î Divanı, Kaside 5, Mısra 37). [dem uraldan, -al, -dan]

Nesîm-i şubh gülşende **dem urdı** zülf-i sünbül den

N'ola gül bezminüñ olsa benefşe 'anber-efşânı (Şem'î Divanı, Kaside 15, Mısra 25). [dem urdı, -dı]

Dirilüp bir areye ehl-i vaḥdet

Dü'â-yi devletünden **urdılar dem** (Şem'î Divanı, Kaside 5, Mısra 18). [dem urdılar, -dı, -lar]

Umûr-i salṭanetde her vezîri Âşef-i şânî

Mesîḥ-i nuṭṭı cân-perver **dem ursa** n'ola ḥikmetden (Şem'î Divanı, Kaside 3, Mısra 32). [dem ursa, -sa]

dem-â-dem: Her vakit, dâima, her an.

Gözlerümdür gönlümün sırrın **dem-â-dem** fâş iden
Hağ dimişler külli sırrın câveze'l-işneyi şâ' (Şem'î Divanı, Gazel 92, Mısra 5). [dem-â-dem,]

Ol kadar yüz buldı senden kim **dem-â-dem** döstüm
Baş keser kanlar döker yanüñde şemşirüñ senüñ (Şem'î Divanı, Gazel 102, Mısra 7). [dem-â-dem,]

Dem-â-dem germ olup tāk-ı felekden zer şaçar hırşîd
N'ola devlet 'arūsına olursa sâye-bân hayme (Şem'î Divanı, Gazel 150, Mısra 7). [dem-â-dem,]

dem-be-dem: Dâima, demâdem.

Diñlemezsın bir nefes ey yüzi gülzârüm benüm
Arturursın **dem-be-dem** bülbül gibi zârüm benüm (Şem'î Divanı, Gazel 119, Mısra 2). [dem-be-dem,]

Âşef-i devr ü zemân şâhib-i temkîn ü vekâr
Dem-be-dem ehl-i şafâ bezmine bezl itmek için (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 50). [dem-be-dem,]

Dem-be-dem ez gönçe-i sîrâb-ı gülzâr-i ruheş
Âb-ı Kevser ter şevd gülhâ-yi cennet âteşin (Şem'î Divanı, Kaside 13, Mısra 29). [dem-be-dem,]

Dûd-ı âhı Şem'inüñ ser-keşlik eyler **dem-be-dem**
Korkaram bir gün irişür ey yüzi mâhüm saña (Şem'î Divanı, Gazel 3, Mısra 11). [dem-be-dem,]

Kimseler yanmaz meger kim şem'den pervâneler
Dem-be-dem hem-demlerinden ney ider ancak enin (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 120). [dem-be-dem,]

dem-beste: Nefesi kesilmiş, susmuş, sessiz, sâkit.

Gönce **dem-besteyiken** açdı nesîm-i seheri
Bülbül-i haste-dile virmeg için nuṭka mecâl (Şem'î Divanı, Kaside 8, Mısra 5). [dem-besteyiken, -y, -iken]

Göricek nazm-ı şeker-bârüñi **dem-beste** kalur
Ṭûṭî-i bağ-ı suhan bülbül-i gülzâr-i maḳâl (Şem'î Divanı, Kaside 8, Mısra 47). [dem-beste,]

Dembeste 'andelîb ü nesîm-i kabûl-i gül
Der bezm-i hâr ü hes dehen-i gönçe bâz kerd (Şem'î Divanı, Gazel 31, Mısra 5). [dembeste,]

dem-beste ol-: Nefesi kesilmek, susmak, sessiz olmak.

Görüp esrâr-ı lebüñ ey gül-i handân gönce
Kıldı **dem-beste olup** vâlih ü hayrân gönce (Şem'î Divanı, Gazel 159, Mısra 2). [dem-beste olup, -up]

demed demed: Birçok demet hâlinde, deste deste.

Bâğ-ı ruhüñde olmuş eyâ serv-i lâle-had
Gül deste deste sünbül-i müşğîn **demed demed** (Şem'î Divanı, Gazel 34, Mısra 2). [demed demed,]

dem-i cûd: Cömertliğin nefesi.

Kefî Hâtemdurur ya'nî **dem-i cûdında** Hayderdür
Olupdur dest ü ṭab' u hüy ü hilḳatde kemâliyle (Şem'î Divanı, Kaside 10, Mısra 51). [dem-i cûdında, -ı, -n, -da]

Kefî Hâtemdurur ya'nî **dem-i cūdında** Hayderdür
Olupdur dest ü ṭab' u hūy ü ḥilḳatde kemāliyle (Şem'î Divanı, Kaside 10, Mısra 51). [dem-i cūdında, -ı, -n, -da]

dem-i 'isî: Hz. İsa'nın nefesi.

Şanevber bâğda ṭūṭî zülāl-i Hızr Kevserdür

Dem-i 'isî gibi olmuş nesim-i şubḥ cān-perver (Şem'î Divanı, Kaside 10, Mısra 4). [dem-i 'isî,]

Dem-i 'isî lebünden bir nefesdür

Lebünden bir nefes biñ cāne besdür (Şem'î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 3). [dem-i 'isî,]

dem-i vuşlet: Sevdiğine kavuşma anı.

Ḥulle-i cennet olursa çekeyin çāk ideyin

Dem-i vuşletde baña ḥāyil olur pîrehenüm (Şem'î Divanı, Gazel 116, Mısra 6). [dem-i vuşletde, -de]

dem-sāz: Dost, sırdaş.

Ṭūṭî-i ṭab'-ı şeker-bārūme **dem-sāz** olımaz

Gülşenüñ gerçi olur mürğ-i ḥoş-elḥānı güzel (Şem'î Divanı, Gazel 108, Mısra 9). [dem-sāz,]

Fiğān-ı mürğ-i çemen nāy ile olup **dem-sāz**

Şadā-yi zümre-i 'işret semāye itdi şu'ūd (Şem'î Divanı, Gazel 37, Mısra 7). [dem-sāz,]

demür: Demir.

Ḳavs olup tîr ile ḳurdu kemānın meh-i nev

Gök **demür** oldı felek geydi zirihler deryā (Şem'î Divanı, Kaside 2, Mısra 8). [demür,]

Arede Şem'î-yi āşūfte yanar leyl ü nehār

Felegün uşbu **demürden** ḳafesinde ey dil (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 94). [demürden, -den]

Sensüzün 'ömrüm cihānde bir nefes olmaz ḳarār

Gün yüzünsüz ey ḥümā dünyā **demürden** bir ḳafes (Şem'î Divanı, Gazel 80, Mısra 6). [demürden, -den]

deñlü: Kadar.

Yir yüzün bārān-ı eşküm seyli ṭutdı ser-te-ser

Aremüzde yār ile ol **deñlü** geçdi mācerā (Şem'î Divanı, Gazel 6, Mısra 12). [deñlü,]

Ḥüsnüñ serāyın eyledi cārüb-ı zülf pāk

Ḳomadı zerre **deñlü** gönülde gubār ruḥ (Şem'î Divanı, Gazel 28, Mısra 10). [deñlü,]

Zerre **deñlü** 'amelün gün gibi tābende olur

Yār yolında eger zāhid iderseñ ihlāş (Şem'î Divanı, Gazel 85, Mısra 5). [deñlü,]

Dilā sen **deñlü** virmez 'ışḳa şüret

Bu yolda gerçi Ferhād oldı üstād (Şem'î Divanı, Gazel 36, Mısra 9). [deñlü,]

depren-: Kimildamak, hareket etmek.

Kimse ʔa'n eylemezdi şüfiye ger

Şem'iyā **depreneydi** hālince (Şem'î Divanı, Gazel 153, Mısra 10). [depreneydi, -eydi]

Leblerün **deprendüğüñce** dil bulur cān lezzetin

Yūsuf-ı Mısr-ı melāḥetsin kelāmūñ şekkerin (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 43). [deprendüğüñce, -düg, -üñce]

depret-: Kumildatmak, oynatmak, harekete getirmek, tahrik etmek.

Leblerin **depretdügince** söz yirine cān yağar

Ya Mesîḥādür ya Hızrūñ çeşme-i ḥayvānıdır (Şem'î Divanı, Gazel 44, Mısra 5). [depretdügince, -düg, -in, -ce]

Leblerin **depretdügince** söz yirine cān ağar

Büse 'ahd itse lebinden çeşme-i ḥayvān ağar (Şem'î Divanı, Gazel 62, Mısra 1). [depretdügince, -düg, -in, -ce]

der ḥaḳḳ-ı muḥammed beg: Muhammed Bey hakkında.

Der ḥaḳḳ-ı Muḥammed Beg 'aleyhi'r-raḥmeti ve'l-ḡufrān

Yine 'ālem behār ile bu gün Firdevs-i ekberdür (Şem'î Divanı, Kaside 10, Mısra 1). [der ḥaḳḳ-ı muḥammed beg,]

derbān: Kapıcı.

Ne rāy ile olur Bercis anūñ düstür-ı dīvānı

Ne Hindūdur Zuḥal k'ola serāy-i ḳadri **derbānı** (Şem'î Divanı, Kaside 15, Mısra 84). [derbānı, -ı]

derbān eyle-: Kapıcı yapmak.

Servler şāf şāf ṭurup gül şāh-i dīvān eylemiş

Nerges-i zerrin külāhı aña **derbān eylemiş** (Şem'î Divanı, Muhammes 1, Mısra 12). [derbān eylemiş, -miş]

derd: Acı, üzüntü, keder.

Dil-i bî-çāreme cānā lebūñ dürdi şifā besdür

Gerekmez ḡayri dermānı baña **derdüñ** devā besdür (Şem'î Divanı, Gazel 60, Mısra 2). [derdüñ, -üñ]

Fürḳatūñ **derdine** cānā var mıdur didüm devā

Ol ṭabīb-i cān didi la'lümdurur her derde em (Şem'î Divanı, Gazel 115, Mısra 9). [derdine, -i, -ne]

Vaşlüñe cānler virüp n'ola idersem ārzū

Ḥaste göñlüm **derdinüñ** dermānısın Yūsufcuğum (Şem'î Divanı, Gazel 120, Mısra 10). [derdinüñ, -i, -(n)üñ]

Yolüñde **derd** ile ölmek ḥayāt-ı cāvidānümdür

Gerekmez āb-ı Hızr ile Mesîḥāden devā olsa (Şem'î Divanı, Gazel 142, Mısra 7). [derd,]

Vefāsüz yār **derdinden** benüm ḥod baña yetmişdür

Raḳībā cevrlar itme baña bir yañeden sen de (Şem'î Divanı, Gazel 158, Mısra 3). [derdinden, -i, -n, -den, -, -]

İşigüñ dār-ı şifāsında virür **derd** ile cān

Olmasun kimse ḥabībüm dil-i bî-çāre gibi (Şem'î Divanı, Gazel 180, Mısra 7). [derd,]

Gögsin döğerdi şevḳ ile cān perde-sāz olup

Dil inler idi **derd** ile güyā rebāb idi (Şem'î Divanı, Gazel 181, Mısra 6). [derd,]

Qanı bir bencileyin **derd** ile sevdāya düşüp
Zülf-i dilber gibi aḥvālî perîşān olmuş (Şem'î Divanı, Gazel 84, Mısra 5). [derd,]

derd ehli: Sıkıntı çeken insanlar.

Devlet anüñ ki ehl-i şafā eyleye kabûl
Vāy ol kişiye kim ide **derd ehli** anı red (Şem'î Divanı, Gazel 34, Mısra 10). [derd ehli,]

derd okları: Dert okları; sevgilin aşığına acı veren yan bakışları.

Şanki bir çerḫ okıdur tîrûñ ki gelmiş sîneme
Her yaña yā Reb yürür **derd okları** peykānını (Şem'î Divanı, Gazel 189, Mısra 6). [derd okları,]

derd ü belā: Dert ve bela.

Ey göñül **derd ü belā** kühsārîñüñ Ferhādısın
Cāne urduñ tîşeyi üstādlar üstādsın (Şem'î Divanı, Gazel 128, Mısra 1). [derd ü belā,]

Yaylar çatdı kaşın dürdi siperler yüzini
Gösterür her birisi düşmene yüz **derd ü belā** (Şem'î Divanı, Kaside 2, Mısra 46). [derd ü belā,]

derd ü belā-yi 'ışk: Aşk derdi ve belası.

Benden bilindi dünyede **derd ü belā-yi 'ışk**
Senden yayıldı 'āleme ey serv-i nāz nāz (Şem'î Divanı, Gazel 72, Mısra 5). [derd ü belā-yi 'ışk,]

derd ü elem: Keder ve acı.

Çekmeyenler kāmēt ü zülf ü dehāñüñ cevriñi
Bilmedi 'ālemde hergiz n'eydüğün **derd ü elem** (Şem'î Divanı, Gazel 115, Mısra 6). [derd ü elem,]

derd ü ğam: Dert ve üzüntü.

İki 'ālemde kesilmezler yanüñden bir nefes
Derd ü ğamdür Şem'iyā yār ü vefādārüñ senüñ (Şem'î Divanı, Gazel 101, Mısra 14). [derd ü ğamdür, -dür]

derd ü ğam-ı firāk: Ayrılığın dert ve gamı.

Derd ü ğam-ı firāk ile terk eyleyüp diyār
Cānān firākı bir yaña ğurbet belası hem (Şem'î Divanı, Kaside 9, Mısra 21). [derd ü ğam-ı firāk,]

derd ü ğam-ı nigār: Güzel sevgilinin dert ve gamı.

Derd ü ğam-ı nigār ile yitdi benüm baña
Billāhi diñ ṭabībe gelüp zaḥmet itmesün (Şem'î Divanı, Gazel 131, Mısra 7). [derd ü ğam-ı nigār,]

derd ü miḥnet: Dert ve sıkıntı.

Fakr ile **derd ü miḥnetüñi** eyle āşikār
'Arz eyle ḥālūñi yürü ol zāt-ı pür-kerem (Şem'î Divanı, Kaside 9, Mısra 51). [derd ü miḥnetüñi, -üñ, -i]

derdā: Yazık, eyvah.

Ölmeli haste eyledi âh ol güzel beni

Derdā ki görmege gelür âhir eccl beni (Şem'î Divanı, Gazel 188, Mısra 2). [derdā,]

derd-i bî-dermān: Dermansız dert.

Derd-i bî-dermān elinden el-ğiyās

Hecr-i bî-pāyān elinden el-ğiyās (Şem'î Divanı, Gazel 22, Mısra 1). [derd-i bî-dermān,]

Derd-i bî-dermān ile ölmekden artuğ çäre yok

Dōstlar sa'y eylemeñ şimden girü dermānūme (Şem'î Divanı, Gazel 154, Mısra 9). [derd-i bî-dermān,]

derd-i cefā-yi ğurbet: Ğurbet sıkıntısının derdi.

Derd-i cefā-yi ğurbet ile olma hāksār

Bend-i belāda nice olursın esir-i ğam (Şem'î Divanı, Kaside 9, Mısra 27). [derd-i cefā-yi ğurbet,]

derd-i derūn: Gönül derdi.

Derd-i derūn cūşe gelüp bu firāk ile

Akıtdı gözleri yaşını kıldı çeşmesār (Şem'î Divanı, Kaside 12, Mısra 37). [derd-i derūn, -ı]

Bilmezem **derd-i derūnum** kime idem izhār

Rüz ü şeb her kişi dildāriyle 'işretde (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 91). [derd-i derūnum, -um]

derd-i 'ışk: Aşk derdi.

Hüzn ile Ya'kūb ü **derd-i 'ışk** ile Eyyübdür

Bu dil-i bî-çäre-veş olmaya hergiz derdmend (Şem'î Divanı, Gazel 33, Mısra 11). [derd-i 'ışk,]

Ey **derd-i 'ışka** şerbet ile isteyen devā

Var çäre eyle kendüñe yetmiş sinüñ saña (Şem'î Divanı, Gazel 10, Mısra 1). [derd-i 'ışka, -a]

derdine düş-: Bir şeyin veya bir kimsenin verdiği üzüntü ya da düşündürdüğü şey yüzünden sadece onunla meşgul olmak; bir konuyla gereksiz ilgilenmek. II Yetersiz bir hevese kapılmak.

Ol tabīb-i cān ü dil **derdine düşdüñ** ey gönül

Çäre yok şimden girü benden saña senden baña (Şem'î Divanı, Gazel 8, Mısra 7). [derdine düşdüñ, -dü, -ñ-düñ]

Üşenme ey gönül cānān senüñdür

Çü **düşdüñ derdine** dermān senüñdür (Şem'î Divanı, Gazel 53, Mısra 2). [derdine düşdüñ, -dü, -ñ]

derdmend: Derdi olan, dertli, üzüntülü.

Gāhī miyān-ı bağ ü gehī kūşe-i kinār

Ben **derdmend** düşmiş idim yārden cüdā (Şem'î Divanı, Kaside 9, Mısra 20). [derdmend,]

Hüzn ile Ya'kūb ü derd-i 'ışk ile Eyyübdür

Bu dil-i bî-çäre-veş olmaya hergiz **derdmend** (Şem'î Divanı, Gazel 33, Mısra 12). [derdmend,]

Didi dilber kılmazam ben kimseye hergiz vefâ
Şem‘î-yi dil-ḥaste gibi **derdmendüm** var iken (Şem‘î Divanı, Gazel 127, Mısra 10). [derdmendüm, -üm]

dergâh: Kapı, eşik, huzur, makam.

Âsümân-ı ḥüsnüñ ol gün yüzlü şimdi mâhıdur
Yüz sürerler mihr ü meh güyâ felek **dergâhıdur** (Şem‘î Divanı, Murabba 2, Mısra 10). [dergâhıdur, -ı, -dur]

der-ḥakk-ı ahmed beg: Ahmed Bey hakkında.

Der-ḥakk-ı Ahmed Beg rahmetullâhi ‘aleyhi ve’l-gufrân
Bir şubḥ-dem ki bād-ı şabâ yaydı müşk-bâr (Şem‘î Divanı, Kaside 9, Mısra 1). [der-ḥakk-ı ahmed beg,]

der-ḥakk-ı pîrî paşa: Piri Paşa hakkında.

Der-ḥakk-ı Pîrî Paşa
Yine âyine-i eflâke düşüp ‘aks-i behâr (Şem‘î Divanı, Kaside 7, Mısra 1). [der-ḥakk-ı pîrî paşa,]

der-ḥakk-ı şehriyâr: Hükümdar hakkında.

Der-ḥakk-ı Şehriyâr
Ey devletüñ güliyle müzeyyen behâr-ı luṭf (Şem‘î Divanı, Kaside 11, Mısra 1). [der-ḥakk-ı şehriyâr,]

der-ḥakk-ı sultân süleymân: Sultan Süleyman hakkında.

Der-ḥakk-ı Sultân Süleymân ‘aleyhi rahmeti ve’l-gufrân
Bi-ḥamdillâh bu gün qadr ile ‘âlem ‘ıyd-i ekberdür (Şem‘î Divanı, Kaside 1, Mısra 1). [der-ḥakk-ı sultân süleymân,]

der-i dildâr: Sevgilinin kapısı, eşiği.

Aşılaldan berü ağıyâr ṭurup qarşusına
Der-i dildâr görünür gözüme dâr gibi (Şem‘î Divanı, Gazel 177, Mısra 12). [der-i dildâr,]

der-i meyḥâne-i ‘ışk: Aşk meyhanesinin kapısı.

Gökde ḥacet kapusun açmadı miftâḥ-ı dü‘â
Görmeyince **der-i meyḥâne-i ‘ışk**ı meftûḥ (Şem‘î Divanı, Gazel 25, Mısra 4). [der-i meyḥâne-i ‘ışkı,]

der-i meyḥâne: Meyhanenin kapısı.

Der-i meyḥâneye cārüb idüben müjgânüm
Yüz sürüp pîr-i muḡânüñ varayın ḥizmetine (Şem‘î Divanı, Gazel 156, Mısra 5). [der-i meyḥâneye, -y, -e]

dermân: İlaç, çare. II Kuvvet, takat.

Ḥaste eyler gözleri şıḥḥat bağışlar lebleri
‘Âşık-ı dil-ḥastenüñ hem derdi hem **dermânıdur** (Şem‘î Divanı, Gazel 43, Mısra 10). [dermânıdur, -ı, -dur]

Üşenme ey gönül cânân senüñdür

Çü düşdün derdine **dermân** senüñdür (Şem‘î Divanı, Gazel 53, Mısra 2). [dermân,]

Dil-i bî-çāreme cānā lebūñ dūrdu şifā besdür
Gerekmez ğayri **dermān** baña derdūñ devā besdür (Şem'î Divanı, Gazel 60, Mısra 2). [dermānı, -ı]

Vaşlūñe cānler virüp n'ola idersem ārzū
Haste göñlüm derdinūñ **dermānısın** Yūsufcuğum (Şem'î Divanı, Gazel 120, Mısra 10). [dermānısın, -ı, -sın]

Hasteyem yār benüm derdüme **dermānūmdür**
Hey meded öldüm ayırmañ beni dermānūmden (Şem'î Divanı, Gazel 130, Mısra 3). [dermānūmdür, -üm, -dür]

Hasteyem yār benüm derdüme dermānūmdür
Hey meded öldüm ayırmañ beni **dermānūmden** (Şem'î Divanı, Gazel 130, Mısra 4). [dermānūmden, -üm, -den]

Derd-i bî-dermān ile ölmekden artuğ çāre yok
Dōstlar sa'y eylemeñ şimden girü **dermānūme** (Şem'î Divanı, Gazel 154, Mısra 10). [dermānūme, -üm, -e]

dermān ol-: Şifa vermek, iyileştirmek.

N'iderler cānı cānān olmayınca

N'iderler derdi **dermān olmayınca** (Şem'î Divanı, Gazel 162, Mısra 2). [dermān olmayınca, -ma, -y, -ınca]

derviş: Alçak gönüllü ve her şeyi hoş gören kimse.

Kesdüm ümīdi ğayrden ol bî-vefā için

Derviş odur ki eyleye kaç'-ı ta'allukāt (Şem'î Divanı, Gazel 17, Mısra 10). [derviş,]

Saña yitmez mi bu kerāmet kim

Pādişāhler kıl oldu **dervişe** (Şem'î Divanı, Gazel 145, Mısra 8). [dervişe, -e]

Didüm zūlf ü ruḥūñden dil geyer miskīn olup şālı

Didi bu Rūmdür **derviş** çoğ olur bunuñ abdālı (Şem'î Divanı, Gazel 174, Mısra 2). [derviş,]

deryā: Deniz.

Bunca gevherlerle **deryā** kaṭre gelmez 'aynūme

Bunca dūrlerle felek çeşm-i cihān-binden çıkar (Şem'î Divanı, Gazel 63, Mısra 11). [deryā,]

Zehr-i ğam **deryāların** cām-ı felekden sākiyā

Bir nefesde nūş iden 'āşıklara şad merḥabā (Şem'î Divanı, Gazel 8, Mısra 1). [deryāların, -lar, -ın]

Geçdi 'ömrüm şu gibi eşk-i revānüm çağlar

Acıyup **deryālar** ağlar ḥālūme ırmağlar (Şem'î Divanı, Gazel 39, Mısra 2). [deryālar, -lar]

'Aceb deryādurur deryā-yi eşk-i çeşmi 'uşşākuñ

Nesīm-i āhsüz geçmez felek fülki bu **deryāden** (Şem'î Divanı, Gazel 123, Mısra 12). [deryāden, -den]

deryā-yi eşk-i çeşmi: Gözyaşı denizi.

'Aceb deryādurur **deryā-yi eşk-i çeşmi** 'uşşākuñ

Nesīm-i āhsüz geçmez felek fülki bu deryāden (Şem'î Divanı, Gazel 123, Mısra 11). [deryā-yi eşk-i çeşmi, -i]

deryā-yi ğam: Gam, keder denizi.

Deryā-yi ğamden eyledi dil fülkini ħalāş
Şükr eyle Şem'î irdi hele Hızır-vār ħaţ (Şem'î Divanı, Gazel 89, Mısra 13). [deryā-yi ğamden, -den]

deryā-yi ħūn: Kan denizi.

Süñüler şekl-i ejder 'alemler şîr-peykerdür
'Aceb deryādurur **deryā-yi ħūm** ħaşm-ı bed-kışūñ (Şem'î Divanı, Kaside 1, Mısra 54). [deryā-yi ħūnı, -ı]

deryā-yi ıztırāba düş-: İztırap denizine düşmek.

Deryā-yi ıztırāba düşüpdür bu fülk-i ten
Yā ğark olur hevāyle yā ħod bulur kinār (Şem'î Divanı, Gazel 46, Mısra 13). [deryā-yi ıztırāba düşüpdür, -üp, -dür]

deryā-yi vahdet: Allah'ın birlik denizi.

Ten zevrakı ħicābını ref' itdüñ areden
Deryā-yi vahdet içre olup cümle āşinā (Şem'î Divanı, Gazel 9, Mısra 6). [deryā-yi vahdet,]

dest: El.

Kefi Hātemdurur ya'nî dem-i cūdında Hayderdür
Olupdur **dest** ü řab' u ħūy ü ħılkatde kemāliyle (Şem'î Divanı, Kaside 10, Mısra 52). [dest,]

Dıraĥt-i 'izz ü temkinūñ felekde sāye-güsterdür
Zer-efşān mihr-veş **desti** seĥāb-ı luşfı gevherr-bār (Şem'î Divanı, Kaside 10, Mısra 50). [desti, -i]

Muĥammed Beg Efendi **desti** gibi keffi pür-zerdür
Nazîri yokdurur ol āfitāb-ı bürc-i iĥsānūñ (Şem'î Divanı, Kaside 10, Mısra 29). [desti, -i]

destān: Hikaye, söylence, efsanevi anlatı.

Varmasa elden ele gül gibi hercāyî olup
Kendüyi itmez idi 'āleme **destān** ğonce (Şem'î Divanı, Gazel 159, Mısra 8). [destān,]

Her varakden okuyup mihr ü vefā **destānın**
Açalum ğöñlümüzi gül gibi divānler ile (Şem'î Divanı, Gazel 151, Mısra 3). [destānın, -ın]

dest-būs: El öpme.

Dest-būsūñ hevesin eyleyeli ħāme gibi
Tenümi ħasret ile eylemişem şöyle ki nāl (Şem'î Divanı, Kaside 8, Mısra 79). [dest-būsūñ, -uñ]

deste: Elde tutulabilecek şekilde bir araya getirilmiş şeylerden meydana gelen bağ, demet, tutam.

Ya ħod cān bezmine dil bāĝbānı armaĝan içün
Virür bir **deste** gül Firdevs-i gülzār-i feşāhetden (Şem'î Divanı, Kaside 3, Mısra 20). [deste,]

deste deste: Demet demet.

Bāĝ-ı ruĥūñde olmuş eyā serv-i lāle-ĥad
Gül **deste deste** sünbül-i müşĝin demed demed (Şem'î Divanı, Gazel 34, Mısra 2). [deste deste,]

deşt-i belâ: Bela, keder çölü.

Şem'iyâ her lâle şan **deşt-i belâ** Mecnûnidur

Âteş-i âhından od olmuş başında âşiyân (Şem'î Divanı, Gazel 135, Mısra 15). [deşt-i belâ,]

deşt-i dür-pâşûñ: İnci saçan el.

Mâh-i evc-i saltanet keff-i güher-pâşûñdurur

Dest-i dür-pâşûñ olursa yaraşur mihr-âteşin (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 96). [dest-i dür-pâşûñ, -üñ]

deşt-i ğam: Gam çölü.

Halka-i düd-ı siyâhüñdür başüñde âşiyân

Deşt-i ğam Mecnûnısın yâ hüd belâ şimşâdısn (Şem'î Divanı, Gazel 128, Mısra 4). [deşt-i ğam,]

dest-i ğam: Gam eli.

Bizüm **dest-i ğamüñden** yakamız çäk

Yatup künc-i belâda zâr ü ğamnâk (Şem'î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 73). [dest-i ğamüñden, -üñ, -den]

dest-i havâdis: Hadiseler eli. II Kader.

Dest-i havâdis ile yıkılmaz hişâr-ı lutf

Çalına taht-ı emn bula râhetti cihân (Şem'î Divanı, Kaside 11, Mısra 13). [dest-i havâdis,]

dest-i himmet: Yardım eli.

Eyledi cevri kemân gibi cihânde güşe-gir

Atdı ok gibi yabâne zulmü **dest-i himmeti** (Şem'î Divanı, Kaside 6, Mısra 78). [dest-i himmeti, -i]

dest-i kerem: Cömertliğin eli.

Resen-i zer uzadur gün gibi **dest-i keremüñ**

Çala mı çâh-i mezelletde kimesne pâ-mâl (Şem'î Divanı, Kaside 8, Mısra 59). [dest-i keremüñ, -üñ]

dest-i lutf: Lütuf eli.

Ezel kassâmı itmiş böyle kısmet

Ki ola **dest-i lutfüñ** halka maşsem (Şem'î Divanı, Kaside 5, Mısra 24). [dest-i lutfüñ, -üñ]

dest-i şerif: Mübarek el.

Dest-i şerifüñ ile ider iftiḥârı lutf

Tâ haşr olunca fitne vü âşûbı def ider (Şem'î Divanı, Kaside 11, Mısra 11). [dest-i şerifüñ, -üñ]

destine al-: Eline almak, tutmak.

Oldı çün sâye-i eşcâr-ı benefşe şeb-i târ

Mihr-i zerrin-kef **alup destine** zerrin cârüb (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 32). [destine alup, -up]

destine vir-: Eline vermek. II Hizmetine vermek.

N'ola fetḥ eylerse bu sūr-ı meserret bâbı kim

Destine virdi felek mihr-i nişân-ı 'izzeti (Şem'î Divanı, Kaside 6, Mısra 12). [destine virdi, -di]

dest-res: Eli eren, yetişmiş olan, ermiş, ulaşmış (kimse).

Didüm ki var mîdur saña ey mâh **dest-res**

Didi ki 'âfitâbe el irmek igen ba'îd (Şem'î Divanı, Gazel 35, Mısra 7). [dest-res,]

Ayağın toprağına dil nice irsün ey melek

Âfitâbe el irişmez mâha olmaz **dest-res** (Şem'î Divanı, Gazel 81, Mısra 8). [dest-res,]

devâ: Çare, derman.

Ey derd-i 'ışka şerbet ile isteyen **devâ**

Var çare eyle kendüñe yetmiş sinüñ saña (Şem'î Divanı, Gazel 10, Mısra 1). [devâ,]

Yolünde derd ile ölmek hayât-ı câvidânümdür

Gerekmez âb-ı Hızır ile Mesîhâden **devâ** olsa (Şem'î Divanı, Gazel 142, Mısra 8). [devâ,]

Dil-i bî-çâreme cânâ lebüñ dürdi şifâ besdür

Gerekmez gayri dermânı baña derdün **devâ** besdür (Şem'î Divanı, Gazel 60, Mısra 2). [devâ,]

devât-ı zer: Altın divit.

Devât-ı zerdurur nerges gülün evrâkı defterdür

Süleymân-şân ü Âşef-sîret ü Cemşîd-himmetsin (Şem'î Divanı, Kaside 10, Mısra 47). [devât-ı zerdurur, -durur]

devlet: Bağımsız idare olunan hükümet ve ülke; yüksek mevki, makam; saltanat, hüküm sürülen topraklar.

Ne revâdur bu ki Cem **devletinün** devrinde

Şem'iyi zâyî' ide âteş-i kahr ile şitâ (Şem'î Divanı, Kaside 2, Mısra 71). [devletinün, -i, -nün]

İrdi ser-menzil-i maşşûde şehinşâh-i cihân

Qurılır **devlet** ile hayme-i gerdün-âsâ (Şem'î Divanı, Kaside 2, Mısra 22). [devlet,]

Müşerref eyledi geldi serây-i cennet-âbâdın

Açıldı gül gibi güldi yine **devlet** gülistânı (Şem'î Divanı, Kaside 4, Mısra 18). [devlet,]

Cihân turdukça tursun **devlet** ile

İki 'âlemde Hâk itsün müsellemler (Şem'î Divanı, Kaside 5, Mısra 53). [devlet,]

devlet 'arūsina: Talih gelini.

Dem-â-dem germ olup tāk-ı felekden zer şaçar hırşîd

N'ola **devlet 'arūsina** olursa sâye-bân hayme (Şem'î Divanı, Gazel 150, Mısra 8). [devlet 'arūsina, -n, -a]

devlet el vir-: Talihi yardım etmek.

Sâkî şalardı sâ'id-i sîmini boynüme

El virse fırsat eylese **devlet** müsâ'ade (Şem'î Divanı, Gazel 147, Mısra 8). [devlet el virse, -se]

devlet hil'at: Devlet kaftanı.

Şemse-i zerrini gündür tavk-ı sîmini hilâl

Gökden inmişdür aña güyâ bu **devlet hil'ati** (Şem'î Divanı, Kaside 6, Mısra 4). [devlet hil'ati,]

Yine bir şâhib-kerem gün gibi buldı rif'ati

Geydi **devlet hil'atin** urındı tâc-ı 'izzeti (Şem'î Divanı, Kaside 6, Mısra 2). [devlet hil'atin, -n]

devlet hümâsı: Devlet kuşu, talih kuşu.

Senüñ sâyeñde kâdr ile irüpdür göklere başı

N'ola **devlet hümâsına** olursa âşiyân hayme (Şem'î Divanı, Gazel 150, Mısra 10). [devlet hümâsına, -sı, -n, -a]

devlet ü 'izzet: Yüksek mevki ve şeref.

Bile oldukça ğam-ı 'ışk ile miñnet bâkî

Saňa olsun bu şafâ **devlet ü 'izzet** bâkî (Şem'î Divanı, Gazel 190, Mısra 2). [devlet ü 'izzet,]

Pâye-i kâdrüñ olup a'lâ terakķî idicek

Didi târihin müverrih **devlet ü 'izzet** ziyâd (Şem'î Divanı, Tarih 1, Mısra 6). [devlet ü 'izzet,]

devlet-i dünyâ: Dünya saadeti, baht.

Hâk te'âlâ eyleyüp iki cihânde ber-murâd

Devlet-i dünyâ vü 'uķbâ zâtüñe fermân ola (Şem'î Divanı, Gazel 4, Mısra 8). [devlet-i dünyâ,]

devlet-i dünyâ vü 'uķbâ: Dünyanın ve ahiretin devleti.

Şâhid-i 'izz ü şeref eyledi 'arz-ı dîdâr

Devlet-i dünyâ vü 'uķbâ saňa yâr olsa n'ola (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 76). [devlet-i dünyâ vü 'uķbâ,]

devletlü: Makam, mevki sahibi; bahtlı, saadetli (padişah).

Câm içüp her bir gedâyile öpüşme dem-be-dem

Çan olur çan üstine **devletlü** sulţânüm benüm (Şem'î Divanı, Gazel 114, Mısra 8). [devletlü,]

Gice gündüz dü'â eyler dil ü cân ile mü'minler

Cihân çurdukça ol şâhüñ çura **devletlü** divânı (Şem'î Divanı, Kaside 4, Mısra 62). [devletlü,]

Çudümi hâk-i pâyiyle hayât-ı câvidân bulduk

Se'âdetle selâmetde görüp **devletlü** sulţânı (Şem'î Divanı, Kaside 4, Mısra 6). [devletlü,]

devr: Zaman, vakit, mevsim.

Bedr it hilâli gün gibi bir meh-likâyile

Hoş gör bu **devri** tâ ki felek reşk ide saňa (Şem'î Divanı, Gazel 9, Mısra 10). [devri, -i]

Göñlümün şırça serâyıdır hayâlün meskeni

Serverâ lâyiķ midur kim ola **devründe** hârâb (Şem'î Divanı, Gazel 13, Mısra 10). [devründe, -ün, -de]

Germ olup mihr itmesün **devrinde** cânân ile baħs

Zerredür ol idimez hırşid-i rahşân ile baħs (Şem'î Divanı, Gazel 20, Mısra 1). [devrinde, -i, -n, -de]

Yılduzu yokdur anüñ **devrinde** gelmez şürete
Âfitâbüñ çerhi batdı ol mehüñ devrânıdur (Şem'î Divanı, Gazel 44, Mısra 3). [devrinde, -i, -n, -de]

Sâķi-i devr-i zemân devri 'aceb **devrdurur**
Kimisi cām-ı şafâ kimi çeker renc-i ħumâr (Şem'î Divanı, Gazel 57, Mısra 11). [devrdurur, -durur]

Teşnedür 'âlem şerâb-ı 'ışķa kâdurmak gerek
Cām-ı Cem şun sâķiyâ Sultân Süleymân **devridür** (Şem'î Divanı, Murabba 1, Mısra 24). [devridür, -i, -dür]

Ey göñül 'ıyş it şerâb-ı la'l-i cānân **devridür**
Cür'ası biñ cān deger cām-ı mey-i cān **devridür** (Şem'î Divanı, Murabba 1, Mısra 1). [devridür, -i, -dür]

Ey göñül 'ıyş it şerâb-ı la'l-i cānân **devridür**
Cür'ası biñ cān deger cām-ı mey-i cān **devridür** (Şem'î Divanı, Murabba 1, Mısra 2). [devridür, -i, -dür]

Gün gibi dönsün ķadeĥ ol māh-i tābān **devridür**
Cām-ı Cem şun sâķiyâ Sultân Süleymân **devridür** (Şem'î Divanı, Murabba 1, Mısra 3). [devridür, -i, -dür]

Gün gibi dönsün ķadeĥ ol māh-i tābān **devridür**
Cām-ı Cem şun sâķiyâ Sultân Süleymân **devridür** (Şem'î Divanı, Murabba 1, Mısra 4). [devridür, -i, -dür]

devr eyle-: Döniüp dolaşmak.

Devr eyleyüp cihānı tıpüñde ķarār ider
Oldı felekde gün gibi zātüñ medār-ı lutf (Şem'î Divanı, Gazel 95, Mısra 5). [devr eyleyüp, -y, -üp]

devr id-: Döniüp dolaşmak.

Görinen şanmañ şafaķdür sāģer-i ĥurşid ile
Sâķi-i devrân elinde **devr ider** ķanüm benüm (Şem'î Divanı, Gazel 114, Mısra 12). [devr ider, -er]

Devr idüp gün gibi her yaña şafâ cāmlarını
Süreler ķarşümöze bunca şafālar niçe bir (Şem'î Divanı, Gazel 45, Mısra 11). [devr idüp, -üp]

devrân: Dünya, felek.

Dönmedi hergiz murādüm üzre āh
Bî-vefā **devrân** elinden el-ġiyās (Şem'î Divanı, Gazel 22, Mısra 6). [devrân,]

Gül yüzüñ devrinde her kim içdi cām-ı la'lüñi
Şoĥbet anüñ şoĥbeti **devrân** anüñ devrânıdur (Şem'î Divanı, Gazel 43, Mısra 6). [devrân,]

devrânı gel-: Zamanı gelmek. II Vaktin gelip çatması.

Açıldı gün gibi güller seĥerle gül budaĥında
Yine tāvus-ı cennet cilvesinüñ **geldi devrânı** (Şem'î Divanı, Kaside 15, Mısra 16). [devrânı geldi, -di]

devr-i âdem: İlk insan Hz. Adem'in yaşadığı devir.

Devr-i Âdemden berü kimse nişānüñ virmedi
Bir ziyāfet itdi İbrāĥim Paşa ĥazreti (Şem'î Divanı, Kaside 6, Mısra 57). [devr-i âdemden, -den]

devr-i ‘adl: Adalet zamanı.

Devr-i ‘adlinde aşarlarsa n’ola âyene-yi

Yüz virüp olduğıçün her kişiye çihre-nümâ (Şem’î Divanı, Kaside 2, Mısra 67). [devr-i ‘adlinde, -i, -n, -de]

Senüñ ey şâh-i şîr-efken olupdur **devr-i ‘adlünde**

Hezârân kelle-i gürgüñ bu gün bir berre çübânı (Şem’î Divanı, Kaside 4, Mısra 53). [devr-i ‘adlünde, -üñ, -de]

Devr-i ‘adlünde dürüp tûmâr-ı kahrûñ defterin

Umaram yazmaya cürmümi Kirâmen Kâtibîn (Şem’î Divanı, Kaside 14, Mısra 77). [devr-i ‘adlünde, -üñ, -de]

devr-i gül: Gül mevsimi, ilkbahar.

Devr-i gül sūr-ı behişt-âsâ huşûşâ nev-behâr

Geldi şan kim bir yire iki cihânüñ zîneti (Şem’î Divanı, Kaside 6, Mısra 13). [devr-i gül,]

Devr-i gül geldi geçer kimseye küymez sâķi

Ne tûrursın elüñe cām-ı mey-i gül-reng al (Şem’î Divanı, Kaside 8, Mısra 37). [devr-i gül,]

devr-i kamer: Ay devri.

Mâh-rûler aresinde gün gibi bir dânedür

Hüsn ile **devr-i kamerde** bir cihân fettânidur (Şem’î Divanı, Gazel 44, Mısra 8). [devr-i kamerde, -de]

Devr-i kamerde fitne-i âhîr zemân olur

Ortaya gelmeyüp n’ola tûtsa kinâr haţ (Şem’î Divanı, Gazel 89, Mısra 9). [devr-i kamerde, -de]

devr-i la’l: Sevgilinin (kırmızı) dudağının zamanı.

Devr-i la’lünde senüñ ey sâķi-i bezm-i cemâl

İçdügüm kanlu yaşümdür yidügüm hûn-ı ciger (Şem’î Divanı, Gazel 59, Mısra 13). [devr-i la’lünde, -üñ, -de]

devr-i leb: Dudağın dairesi.

Devr-i lebünde lûtf ile yâķütı nesh ider

Reyhanla gül yüzünde yazaldan gubâr haţ (Şem’î Divanı, Gazel 89, Mısra 5). [devr-i lebünde, -üñ, -de]

İrişüp **devr-i lebünde** virdi yâķüte şeref

Mücib-i şöhretdurur ‘âlemde cānâ hüsn-i haţ (Şem’î Divanı, Gazel 90, Mısra 3). [devr-i lebünde, -üñ, -de]

devr-i ruh: (Sevgilinin) yanağının devri, zamanı.

Devr-i ruhünde zâhir olup ey nigâr haţ

Nesh oldu gül şaķîfesine müşk-bâr haţ (Şem’î Divanı, Gazel 89, Mısra 1). [devr-i ruhünde, -üñ, -de]

Gül mevsiminde gelse benefşe olur laţîf

Devr-i ruhünde olsa n’ola âşikâr haţ (Şem’î Divanı, Gazel 89, Mısra 8). [devr-i ruhünde, -üñ, -de]

devr-i zemân: Zaman döngüsü. II Akıp giden vakit; kader, baht, talih.

Sâķiyâ cām-ı şabûh ile tûğarsa günümüz

Mihr idüp yâr döner üstümüze **devr-i zemân** (Şem’î Divanı, Gazel 136, Mısra 10). [devr-i zemân,]

Bār-ı ғam-ı dünyāyı dilden ғötür ey sākī
Mest olmayıcağ itmez dil **devr-i zemānden** hağ (Şem'î Divanı, Gazel 91, Mısra 4). [devr-i zemānden, -den]

devrini sür-: Zamânını yaşamak.

Tā ölince **sürelüm devrini** zerrin kadehüñ
Çünkü nerges gibi cāmıyla açıldı gözümüz (Şem'î Divanı, Gazel 70, Mısra 7). [devrini sürelüm, -elüm]

devvār: Çok dönen, dâima dönen, devreden.

Meh gibi meş'ale-i mihrüñ olupdur **devvār**
Serverā perde-serā-yi harem-i 'izzetden (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 73). [devvār,]

deyr: KİLİSE, manastır. II Meyhane.

Bu **deyrüñ** dürlü dürlü nağşı çoğdur
Görinür şüretā gerçi ki sâde (Şem'î Divanı, Gazel 157, Mısra 3). [deyrüñ, -üñ]

deyr-i felek: Dünya kilisesi.

Çomadı zerrece bu şahñ-ı zebercedde ğubār
Buldı bu vech ile şüret yine bu **deyr-i felek** (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 34). [deyr-i felek,]

di-: Demek, söylemek.

diyimez biñde birin olsa benüm bigi hezār
Gösterürdi niçe ebkar-ı me'āñi şüret (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 83). [diyimez, -yi, -mez]

Vā'izā öğüp öğüp kanmaduğñ 'ālemdede
Āb-ı Kevşer **didüğüñ** la'l-i şeker-bār gibi (Şem'î Divanı, Gazel 177, Mısra 10). [didüğüñ, -düg, -üñ]

Nāz ile kūyinde seyr itdükce ol hūr-ı behişt
Dir felekler reşk idüp yā leytenī küntü türāb (Şem'î Divanı, Gazel 14, Mısra 4). [dir, -r]

Gice gündüz **dimeyüp** kaç'-ı menāzil itdi
Tayy idüp kevn ü mekânı nitekim bād-ı şabā (Şem'î Divanı, Kaside 2, Mısra 19). [dimeyüp, -me, -y, -üp]

Dime nemdür 'āşık-ı dil-haste gönli nem kpar
Çalbi şāf olan olur āyine-veş nāzük-mizāc (Şem'î Divanı, Gazel 24, Mısra 11). [dime, -me]

Nice zühde ü nice takvā ne **dirsın** bilmezem şüfi
Behār eyyāmı gül vağtı benüm gönüm şerāb ister (Şem'î Divanı, Gazel 42, Mısra 11). [dirsın, -r, -sin]

Mest olduğınca mey yirine kan iğer lebüñ
Cellād-ı ғamzeñe n'ola **dirlerse** zü'l-humār (Şem'î Divanı, Gazel 46, Mısra 12). [dirlerse, -r, -ler, -se]

Ben cān virürdüm ol şanemüñ intizārine
Gerçi ölümdeñ oldu eşed **dirler** intizār (Şem'î Divanı, Gazel 46, Mısra 8). [dirler, -r, -ler]

didār: Yüz, güzel yüz, çehre.

Bāğ-ı cennet nergesi çeşmüñ yüzüñdür gülşeni
Açılır göñli gözi kim görse **didārüñ** senüñ (Şem'î Divanı, Gazel 101, Mısra 4). [didārüñ, -üñ]

Yār **didārın** görüpdür ol şafâden germ olup
Cenneti 'aynüne almaz kaplucası Bursanüñ (Şem'î Divanı, Gazel 104, Mısra 5). [didārın, -ı, -n]

Dil tenümde seyr ider her yâreden **didārüñi**
Mü'mine kabrinde cennet revzeni manzer yiter (Şem'î Divanı, Gazel 69, Mısra 3). [didārüñi, -üñ, -i]

didār-ı yār: Sevgilinin yüzü.

Bakmadılar gülşen-i Firdevs-i a'lâdan yaña
Ehl-i diller her nazer **didār-ı yâre** bakdılar (Şem'î Divanı, Gazel 48, Mısra 6). [didār-ı yâre, -e]

dide: Göz.

'Işk âteşinüñ gözleri şevkından urur dem
Hün-ı cigerüm kim saçılır **didelerümden** (Şem'î Divanı, Gazel 133, Mısra 4). [didelerümden, -ler, -üm, -den]

Vâ hasretâ ki görmezem ol gül-'izârümi
Hün-ı cigerle **didelerüm** kane boyanur (Şem'î Divanı, Gazel 55, Mısra 8). [didelerüm, -ler, -üm]

dide-i ğam: Kederli göz.

Ağlamak ile sevdigümi yâre tıyuruñ
Ey **dide-i ğam** sen de baña 'ayn-ı zâresin (Şem'î Divanı, Gazel 137, Mısra 8). [dide-i ğam,]

dide-i idrâk: İdrak gözü.

Dürd-i şabûhı kühl idinüp cân gözin uyar
Şem'î hicâbı **dide-i idrâkden** götür (Şem'î Divanı, Gazel 67, Mısra 12). [dide-i idrâkden, -den]

dik: Bir cismi dik olarak durdurmak.

'Alem-i âteş-i âhı **dikelüm** eflâke
Sürelüm rûy-i niyâzi dil ü cânden hâke (Şem'î Divanı, Gazel 165, Mısra 1). [dikelüm, -elüm]

diken: Bazı bitkilerde bulunan ucu sivri, sert, batıcı çıkıntı, hâr.

Şalınmaz bu cihân bâğında hergiz
Ne yâr ağyârsüz ne gül **dikensüz** (Şem'î Divanı, Gazel 77, Mısra 4). [dikensüz, -süz]

dikkat: Özen, itina, ihtimam.

Zerrece bilmez lebüñ kılca miyânüñ aňlamaz
Biñ yararsa ger kılı **dikkatle** fikr-i mü-şikâf (Şem'î Divanı, Gazel 94, Mısra 10). [dikkatle, -le]

Yâ ser-i müdur dehânüñ naqşı yâ hod zerredür
Söyledükce kıl yarar **dikkatde** güftârüñ senüñ (Şem'î Divanı, Gazel 101, Mısra 6). [dikkatde, -de]

dil: Gönül, yürek.

Şem'î ruḥınûñ zikri nûr âyetidür dilde
Biñ cān ile **dil** eyler bu vird-i zebānden ḥaz (Şem'î Divanı, Gazel 91, Mısra 10). [dil,]

Dāḥil itmez ḥāşılı **dil** māhı mihrûñ küyine
Şāh-i 'ıṣḡuñ ḥāşidur timāre olmaz müşterek (Şem'î Divanı, Gazel 105, Mısra 5). [dil,]

Vaşl-ı dilberden ider iki cihānde nā-murād
'Aşıkā çok zulm ider ey **dil** bu çerḥ-i pür-sitem (Şem'î Divanı, Gazel 115, Mısra 14). [dil,]

Dil tutdı rāh-i 'ıṣḡuñ zāhid riyā yolın
Āsān degül gözetmek efendi belā yolın (Şem'î Divanı, Gazel 124, Mısra 1). [dil,]

Sen perî-rû gibi ey **dil** bir efendüm var iken
Kime ḡul olsam gerek boynümde bendüm var iken (Şem'î Divanı, Gazel 127, Mısra 1). [dil,]

Yakasüz oluban ḡalsañ kefensüz ḡam degül ey **dil**
Elüñden öl diril cehd it çıkarma 'ıṣḡ dāmānın (Şem'î Divanı, Gazel 134, Mısra 9). [dil,]

'ıṣḡ ile pîr olmuş idüm sevdi **dil** bir nev cüvān
Derd ile ḡāk olmuş iken buldı **dil** bir tāze cān (Şem'î Divanı, Gazel 138, Mısra 2). [dil,]

'ıṣḡ ile pîr olmuş idüm sevdi **dil** bir nev cüvān
Derd ile ḡāk olmuş iken buldı **dil** bir tāze cān (Şem'î Divanı, Gazel 138, Mısra 1). [dil,]

Mey-i vaḡdetle ey **dil** mest olanlar
Cihān büt-ḡānesine didi yā hū (Şem'î Divanı, Gazel 140, Mısra 13). [dil,]

Belā zindān-ı ḡāhından ḡalāş olmak ne mümkindür
Yapışmazsañ eger ey **dil** kemend-i āh ü efḡāne (Şem'î Divanı, Gazel 143, Mısra 12). [dil,]

Elifler sinede servüm olupdur dāḡlar güller
Dil āşifte bülbüldür öter her dem bu ḡülşende (Şem'î Divanı, Gazel 158, Mısra 8). [dil,]

Gögsin dögerdi şevḡ ile cān perde-sāz olup
Dil inler idi derd ile ḡüyā rebāb idi (Şem'î Divanı, Gazel 181, Mısra 6). [dil,]

Naḡme-i pür-süz ile nerm itdi āhen-dilleri
Niceyi ey **dil** Zebûr-ı 'ıṣḡ Dāvūd eyledi (Şem'î Divanı, Gazel 186, Mısra 4). [dil,]

Arede Şem'î-yi āşifte yanar leyl ü nehār
Felegün uşbu demürden ḡafesinde ey **dil** (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 94). [dil,]

dil düş-: Gönlü düşmek, aşık olmak.

Sevdā-yi zülfine çün anūñ Şem'î **düşdi dil**
Abdāl iderse tañ midur ol bi-bedel beni (Şem'î Divanı, Gazel 188, Mısra 9). [dil düşdi, -di]

Dil düşmedi tutam ki ḡare zülfün āḡına
Ol ḡamzelerle çeşm-i siyehkārı n'eylesün (Şem'î Divanı, Gazel 125, Mısra 5). [dil düşmedi, -me, -di]

dil fülkini: Gönül sandalı. II Aşığın gönlü.

Deryā-yi ğamden eyledi **dil fülkini** ħalāş
Şükr eyle Şem'î irdi hele Hızır-vār ħaţ (Şem'î Divanı, Gazel 89, Mısra 13). [dil fülkini, -n, -i]

dil ü cân: Gönül ve can.

Gice gündüz dü'â eyler **dil ü cân** ile mü'minler
Cihân tırduqça ol şāhüñ tūra devletlü divānı (Şem'î Divanı, Kaside 4, Mısra 61). [dil ü cân,]

‘Alem-i âteş-i āhı dikelüm eflāke
Sürelüm rüy-i niyāzi **dil ü cānden** ħāke (Şem'î Divanı, Gazel 165, Mısra 2). [dil ü cānden, -den]

dil uzad-: Biri hakkında konuşmak, bir kimse için kötü söz söylemek, yermek, iftira etmek.

Tiğler **dil uzadup** dir ki ciger-dār qanı
Süñüler yalmanup eydür qanı qalb-i a‘dā (Şem'î Divanı, Kaside 2, Mısra 47). [dil uzadup, -up]

Şem‘iyā **dil uzadup** her gice eflāki yaqar
Nār-ı āhüm ki çıkar sine-i sūzānūmden (Şem'î Divanı, Gazel 130, Mısra 13). [dil uzadup, -up]

dil vir-: Gönül vermek.

Dil virdi Şem'î bir şanem-i dil-rübāya kim
Zāhid düşinde görmedi anūñ ħayālını (Şem'î Divanı, Gazel 184, Mısra 11). [dil virdi, -di]

Bir lebi şirine **dil virdüm** ki ādem cānidur
Adı Hüsrevdür güzelliük mülkünün sultānidur (Şem'î Divanı, Gazel 43, Mısra 1). [dil virdüm, -dü, -m]

Her kime **dil virüp** vaşlın idersem ārzū
Āh kim baht-ı siyāhüm gibi bir ser-keş çıkar (Şem'î Divanı, Gazel 51, Mısra 5). [dil virüp, -üp]

Germ olup bāzār-i ħüsnuñde metā‘-ı vaşlūñe
Dil virür cân naqdini bakmaz anūñ hicrānına (Şem'î Divanı, Gazel 161, Mısra 6). [dil virür, -ür]

dilā: Ey gönül.

Dilā sen deñlü virmez ‘ışka şüret
Bu yolda gerçi Ferhād oldu üstād (Şem'î Divanı, Gazel 36, Mısra 9). [dilā,]

Sevinürsin **dilā** küyinde yārūñ
Şanasın milket-i ‘Osmān senüñdür (Şem'î Divanı, Gazel 53, Mısra 9). [dilā,]

Dilā bir kılca cân için ne kayġu
Ĥicāb olur gözüñde olsa bir mü (Şem'î Divanı, Gazel 141, Mısra 1). [dilā,]

dil-ārā: Gönül süsleyen, gönle hoş gelen.

Şeker bādām ile sib ü enār ü gül-be-şekkerdür
Temāşā eyledüm bāzār-i ħüsün ol **dil-ārānuñ** (Şem'î Divanı, Kaside 1, Mısra 18). [dil-ārānuñ, -nuñ]

N’ola bir dem bizümle ey **dil-ārām**
İderseñ bir nefes bir yırde ārām (Şem'î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 81). [dil-ārām, -m]

dilber: Gönlü kendine çeken, güzel.

Bön düşürmişler seni la'li şerābın **dilberüñ**

Ṭatlu ṭatlu nüş iderler zāhid ağzūñden arağ (Şem'î Divanı, Gazel 93, Mısra 7). [dilberüñ, -üñ]

Şol kadar içdüm meyi şu deñlü sevdüm **dilberi**

Defter ü dīvāne şıgmaz kim ider anı hisāb (Şem'î Divanı, Gazel 13, Mısra 5). [dilberi,]

Yüri bir servi boylu **dilber** ile

Kinār-ı ābda 'ıyş-ı bülend it (Şem'î Divanı, Gazel 18, Mısra 3). [dilber,]

Bu gün **dilberlerüñ** hayli biri birinedür meyli

Kimi Mecnūn kimi Leylī severler hem sevilürler (Şem'î Divanı, Gazel 68, Mısra 5). [dilberlerüñ, -ler, -üñ]

Āb-ı hayvān 'ömr-i bī-pāyān saña ey Hızır kim

'Aşıka bir gül şeker-leb serv-kaḍ **dilber** yiter (Şem'î Divanı, Gazel 69, Mısra 6). [dilber,]

dilber-i nāzūk-mizāc: Nazik huylu sevgili.

Āh idüp göz yaşların dökme bulıtdan nem kapar

Tāzedür gül yaprağından **dilber-i nāzūk-mizāc** (Şem'î Divanı, Gazel 23, Mısra 6). [dilber-i nāzūk-mizāc,]

dildār: Gönlü kendine bağlamış olan kimse, sevgili.

Firāk odıyla yaķar Şem'iyā bizi **dildār**

Anüñçün eyledi āhūm felek yüzün pür-dūd (Şem'î Divanı, Gazel 37, Mısra 13). [dildār,]

Oñulmaz derdüñüñ dāğın yüri 'arz eyle **dildāre**

Niçe bir sinede Şem'î bu göynükler nihān olsun (Şem'î Divanı, Gazel 122, Mısra 13). [dildāre, -e]

Hasūd ölsün diyü **dildārı** öpmek lezzet-i cāndür

Ne bilsün ağzı ṭadını yimeyenler bu helvāden (Şem'î Divanı, Gazel 123, Mısra 7). [dildārı, -ı]

Görmedi gün yüzini bir naẓer ol **dildārüñ**

Māh-i nev anüñ için egnine geydi kare şāl (Şem'î Divanı, Gazel 113, Mısra 3). [dildārüñ, -üñ]

Bilmezem derd-i derūnum kime idem izhār

Rüz ü şeb her kişi **dildārıyile** 'işretde (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 92). [dildārıyile, -ı, -y, -ile]

dildār-ı yār: Gönlü kendine bağlamış sevgili.

Fikr itme hūr-ı cenneti **dildār-ı yāre** bak

Ḳo bu hevāyi mihrüñi eflākden götür (Şem'î Divanı, Gazel 67, Mısra 3). [dildār-ı yāre, -e]

dile-: İstemek, arzulamak.

Dār idüp yaķmak **dilerler** Şem'iyi Manşūr-vār

Dil-rübālar boynına zünnār-ı zülfin ṭaķdılar (Şem'î Divanı, Gazel 48, Mısra 9). [dilerler, -r, -ler]

Naķd-i cān almak **dilersin** gönölümüñ za'fın görüp

Ḳaṅğı zālimdür alan bir şehr-i virāndan ḥarāc (Şem'î Divanı, Gazel 24, Mısra 7). [dilersin, -r, -sin]

Bezminde ‘ışkuñ olmadı şadr ü şaff-ı ni‘āl
Kimden **dilerse** sâķi-i ‘ışķ itdi iftitāķ (Şem’î Divanı, Gazel 27, Mısra 8). [dilerse, -r, -se]

Şerāb-ı la‘l-i dilberden içüp kanmak **diler** her dem
Nice divānedür Şem’î görüñ âteşden āb ister (Şem’î Divanı, Gazel 42, Mısra 13). [diler, -r]

dil-efrüz: Gönül aydınlatan, gönle ferahlık veren, sevindiren. II Sevgili.
Bir âteş kim ola cān ü cihān-süz
Ola mı dilde pinhān ey **dil-efrüz** (Şem’î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 44). [dil-efrüz,]

dilek it-: Dilemek, istemek.
Dāğ ile hicrān yakup deldi firākın tığ ile
Bir nāzerle **itmedi** zālīm gözün bir kez **dilek** (Şem’î Divanı, Gazel 105, Mısra 12). [dilek itmedi, -me, -di]

dil-ḥaste: Gönlü yaralı, gönül hastası, âşık.
Sāķi-i ‘ıyş ü tareb el çekdi ben **dil-ḥasteden**
Ḳandesin hey ḡam diyen yār-i vefā-dārüm benüm (Şem’î Divanı, Gazel 119, Mısra 5). [dil-ḥasteden, -den]

Didi dilber kılmazam ben kimseye hergiz vefā
Şem’î-yi **dil-ḥaste** gibi derdmendüm var iken (Şem’î Divanı, Gazel 127, Mısra 10). [dil-ḥaste,]

dil-i âteşnāk: Ateşli gönül.
Şem’iyā âteş-i ḥasretle seni ḥāk eyler
Āb-ı vaşl irmez ise bu **dil-i âteşnāke** (Şem’î Divanı, Gazel 165, Mısra 10). [dil-i âteşnāke, -e]

dil-i āvāre: Dağınık, perişan gönül.
Göz yaşıyla ṭolanur ḳapuñı seyyāre gibi
Düşmesün kimse hevāyī **dil-i āvāre** gibi (Şem’î Divanı, Gazel 180, Mısra 2). [dil-i āvāre,]

dil-i bī-bāke: Korkusuz gönül.
Kendüye çünki ḥişār eyledi şehir-i ‘ademi
Leşker-i ḡam bulımaṣ yol bu **dil-i bī-bāke** (Şem’î Divanı, Gazel 165, Mısra 6). [dil-i bī-bāke, -e]

dil-i bī-çāre: Çaresiz, düşkün, zavallı gönül.
Başüm üstünde kılıçlar ṭuta ger ḡamzelerün
Baş virür bu **dil-i bī-çāre** ḳapüñden gitmez (Şem’î Divanı, Gazel 74, Mısra 4). [dil-i bī-çāre,]

İşigün dār-ı şifāsında virür derd ile cān
Olmasun kimse ḥabībüm **dil-i bī-çāre** gibi (Şem’î Divanı, Gazel 180, Mısra 8). [dil-i bī-çāre,]

Yolüne cān virmege cānā **dil-i bī-çāreler**
Bulmadılar gerçi kim çoğ istediler çāreler (Şem’î Divanı, Gazel 56, Mısra 1). [dil-i bī-çāreler, -ler]

Dil-i bī-çāreme cānā lebün dürdi şifā besdür
Gerekmez ḡayri dermānı baña derdün devā besdür (Şem’î Divanı, Gazel 60, Mısra 1). [dil-i bī-çāreme, -m, -e]

dil-i bî-çāre-veş: Çaresiz gönül gibi.

Ḥüzni ile Ya'kûb ü derd-i 'ışk ile Eyyûbdür

Bu **dil-i bî-çāre-veş** olmaya hergiz derdmend (Şem'î Divanı, Gazel 33, Mısra 12). [dil-i bî-çāre-veş,]

dil-i divāne: Divane gönül.

Ey **dil-i divāne** kim eylerdi tedbîrûñ senüñ

Zülf-i dilber olmasa boynûñde zencîrûñ senüñ (Şem'î Divanı, Gazel 102, Mısra 1). [dil-i divāne,]

Vefâ taşıyla yapmazsa eger yâr

Dil-i divāneñ olmaz Şem'î âbād (Şem'î Divanı, Gazel 36, Mısra 14). [dil-i divāneñ, -ñ]

dil-i ğamnāk: Kederli gönül.

Sākî ğubārı gel **dil-i ğamnākden** götür

Öldüm kıyāmetüm elüm al hākden götür (Şem'î Divanı, Gazel 67, Mısra 1). [dil-i ğamnākden, -den]

dil-i maḥzûn: Kederli gönül.

Halka-i dūd-ı siyāhı bu **dil-i maḥzûnûñ**

Âşiyān oldı başında nitekim Mecnûnûñ (Şem'î Divanı, Gazel 99, Mısra 1). [dil-i maḥzûnûñ, -üñ]

dil-i miskîn: Zavallı gönül.

Eyledi müşġîn saçın ol gözleri âhû kemend

Şayd idüp geçdi **dil-i miskîne** bend üstine bend (Şem'î Divanı, Gazel 33, Mısra 2). [dil-i miskîne, -e]

Ṭolaşurdı **dil-i miskînüme** zülfüñde saçüñ

İrişüp şāne eger girmese areye Ḥasen (Şem'î Divanı, Gazel 129, Mısra 5). [dil-i miskînüme, -üm, -e]

dil-i pür-ḥûn: Kanlı gönül.

Lāle kim virdi nişānın bu **dil-i pür-ḥûnûñ**

Dāġlanmış cigeri pâresidür Mecnûnûñ (Şem'î Divanı, Gazel 100, Mısra 1). [dil-i pür-ḥûnûñ, -üñ]

Sākî-i devr-i zemānûñ ne 'aceb ḥāleti var

Cān virür dökmege kanın bu **dil-i pür-ḥûnûñ** (Şem'î Divanı, Gazel 99, Mısra 8). [dil-i pür-ḥûnûñ, -üñ]

dil-i şem'î: Şem'î'nin gönlü.

Dil-i Şem'îye tecellî ide ger şem'-i ruḥûñ

Âteş-i sūz-ı derûnı kül ider taġ u taşı (Şem'î Divanı, Gazel 183, Mısra 9). [dil-i şem'îye, -ye]

dil-i üftāde: Düşkün, zavallı gönül.

Rāstî kaddüñ belādur bu **dil-i üftādeye**

Kākülûñ ammā belā üzre belādür Muşṭafā (Şem'î Divanı, Gazel 2, Mısra 7). [dil-i üftādeye, -ye]

dil-i vîrāne: Yıkık, harap gönül.

Pādişāhüm bende-ḥāneñdür **dil-i vîrâne** baş
Gel ḳadem rencîde ḳıl bu külbē-i aḥzâne baş (Şem'î Divanı, Gazel 86, Mısra 1). [dil-i vîrâne,]

Leşker-i ḡam dostum her yañeden elbir idüp
Bu **dil-i vîrānemüñ** bilsem nesin yaḡma ider (Şem'î Divanı, Gazel 59, Mısra 10). [dil-i vîrānemüñ, -m, -üñ]

diller aḳ-: Birine karşı güçlü sevgi duymak, temayül etmek, gönlü ilişmek.
Nāz ile siḥr itdügıyçün dem-be-dem reftārde
Şu gibi ol ḳāmet-i bālāye **diller aḳdılar** (Şem'î Divanı, Gazel 48, Mısra 8). [diller aḳdılar, -dı, -lar]

diller almaḡ: Düşmanın durumunu söyletmek için esir almak, ele geçirmek, II Gönül almak, birini kendisine aşık etmek.
Al ile **diller almaḡ** içün Şem'iyā yine
Gül gibi itdi allerin āşıkār ruḡ (Şem'î Divanı, Gazel 28, Mısra 11). [diller almaḡ, -maḡ]

dilleş-: Dilleşmek, söyleşmek.
Ḥabāb-ı mey gibi başden çıkarsun key şaḳın Şem'î
Hevā-yi zühde baş ḳoşma senüñle **dilleşür** sākî (Şem'î Divanı, Gazel 172, Mısra 12). [dilleşür, -ür]

dil-mürde: Gönül ölü, duygusuz.
Zāhid n'ola itmezse sen rūḡ-ı revānden ḥaz
Dil-mürdeler idimez cān ile cihānden ḥaz (Şem'î Divanı, Gazel 91, Mısra 2). [dil-mürdeler, -ler]

dil-rübā: Gönül kapalı, herkesi kendine bağlayan, âşık olunan.
Āh kim gönüm benüm ol **dil-rübālar** ḳaḳdılar
Şem'-veş bî-ḳārenüñ cānıne odlar yaḳdılar (Şem'î Divanı, Gazel 48, Mısra 1). [dil-rübālar, -lar]

Dār idüp yaḳmak dilerler Şem'iyi Manşūr-vār
Dil-rübālar boynına zünnār-ı zülfin ḫaḳdılar (Şem'î Divanı, Gazel 48, Mısra 10). [dil-rübālar, -lar]

Ḥarīm-i bāḡ-ı cennetden baña küy-i Vefā yigdür
Hezārān ḥür u ḡilmānden gönül bir **dil-rübā** yigdür (Şem'î Divanı, Gazel 61, Mısra 2). [dil-rübā,]

dilsitān: Gönül alan, gönlü kendine bağlayan.
Var ise bir serv-i bālāden yire düşmişdurur
Cümle endāmı ḳararmış sāyeñüñ ey **dilsitān** (Şem'î Divanı, Gazel 138, Mısra 8). [dilsitān,]

dil-teng: Gönül daralmış, kederli, içi sıkın, sıkıntılı.
Anüñçün jālelerden ḡonceler **dil-teng** olup terdür
İşitmiş ḡāl-i 'anber-bārüne öykündüḡin 'ūduñ (Şem'î Divanı, Kaside 10, Mısra 19). [dil-teng,]

dil-teng ol-: Gönül daralmak.
Ne içün ḡonce gibi zühd ile **dil-teng olayn**
Gül gibi gönüm açan cām-ı muşaffāyi göre (Şem'î Divanı, Gazel 168, Mısra 7). [dil-teng olayn, -ayn]

Ey gönlül **dil-teng olup** kan yutma her dem gonce-veş
Gül gibi gönlün açılun lāle-veş nüş it şerāb (Şem'î Divanı, Gazel 13, Mısra 3). [dil-teng olup, -up]

dil-teşne: Bağıranmış, gönlü susamış (kimse). II Âşık.

Dil-teşneler hevâsiyile cüst-ü-cû ider
Gam yime Şem'î bir gün irer çeşmesâr-ı luţf (Şem'î Divanı, Gazel 95, Mısra 11). [dil-teşneler, -ler]

dil-zinde: Gönlü uyanık, ârif.

Âteş-i bâdeyile gönlün uyar
Şem'î **dil-zinde** ol nite ki Mesih (Şem'î Divanı, Gazel 26, Mısra 14). [dil-zinde,]

dimâğ: Şuur, bilinç, akıl.

Zenaḥdānı şeker-sīb ü lebi kand-i mükerrerdür
Dimâğın her melek-simā mu'aţţer itdüğü budur (Şem'î Divanı, Kaside 1, Mısra 20). [dimâğın, -ı, -n]

dimâğ bağlan-: Zihni tutulmak.

Öykünürem dir-imiş şeker lebüne ḥusrevā
Kelledür **bağlansa** cāyız ḥaddi zātında **dimâğ** (Şem'î Divanı, Gazel 93, Mısra 6). [dimâğ bağlansa, -sa]

dimâğ-ı cān: İnsanın şuurı.

Şabā hoş-bū hevāyile **dimâğ-ı cān** mu'aţţerdür
Yine 'aks-i şaḳāyıklā felek satḫı mülevvendür (Şem'î Divanı, Kaside 10, Mısra 5). [dimâğ-ı cān,]

din: Allah'a ibadet ve maneviyata itikat hususunda her milletin tuttuğu yol.

Beni ḳo ḥālūme nāşih ki gönlüm bir büt-i Çinün
Ṭolaşdı küfr-i zülfine yitürdüm **din** ü imānı (Şem'î Divanı, Gazel 185, Mısra 6). [din,]

Diñ şüfiye ki şavma'ayı şüret itmesün

Meydān-ı 'ışḳa gelsün igen 'illet itmesün (Şem'î Divanı, Gazel 131, Mısra 1). [diñ,]

Cām-ı mey-i maḥabbeti virsün ṭolu ṭolu

Pir-i muḡāne **diñ** ki bize ḥürmet itmesün (Şem'î Divanı, Gazel 131, Mısra 4). [diñ,]

Derd ü gam-ı nigār ile yitdi benüm baña

Billāhi **diñ** ṭabibe gelüp zaḥmet itmesün (Şem'î Divanı, Gazel 131, Mısra 8). [diñ,]

din-: Sona ermek, durmak.

Düşdi 'ışḳuñ hevāsına Şem'î

Diñmedi **diñmesün** gözi yaşı (Şem'î Divanı, Gazel 176, Mısra 10). [diñmesün, -me, -sün]

din-: Söylenmek, ifade edilmek.

Ne hâcet saña gayri nesne **dinmek**

Bilürsin kim olur çıkmakda inmek (Şem'î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 93). [dinmek, -mek]

dinden çıkar-: Aşırı derecede öfkelenmek, öfkeden dolayı dinin yasakladığı küfürleri savurmak, dinden imandan çıkmak.

Geldi hattıñ âyet-i hüsnüñi tağyir eyledi

Âyeti tağyir iden kâfir olur **dinden çıkar** (Şem'î Divanı, Gazel 63, Mısra 6). [dinden çıkar, -ar]

diñdür-: Dinmesini sağlamak, sona erdirmek, teskin etmek.

Diñdürmedi gözüm yaşın ey serv-i gül-izâr

Gerçi gözün akar şuyı sihr ile turgurur (Şem'î Divanı, Gazel 52, Mısra 5). [diñdürmedi, -me, -di]

Bezm-i gülde yine kânün ile dem-sâz olalum

Bülbülün **diñdürelüm** şıklığın efgânler ile (Şem'î Divanı, Gazel 151, Mısra 8). [diñdürelüm, -elüm]

diñle-: Dinlemek, duymak, işitmek, kulak vermek. II Önemsemek, dikkate almak.

Diñlemezsın bir nefes ey yüzi gülzârüm benüm

Arturursın dem-be-dem bülbül gibi zârüm benüm (Şem'î Divanı, Gazel 119, Mısra 1). [diñlemezsın, -mez, -sın]

Kim okur kim **diñler** idi kışse-i 'ışkum benüm

Bülbül ü gül itmese Şem'î cihâne dâstân (Şem'î Divanı, Gazel 138, Mısra 11). [diñler, -r]

N'eyleyem ol gülşen-i hüsnüñ gül-i hândânını

Diñlemez ben bülbül-i şüridenün efgânını (Şem'î Divanı, Gazel 189, Mısra 2). [diñlemez, -mez]

dir-: Toplamak.

Virmedin bād-ı ecel 'ömr behârını yile

Varalum gül **direlüm** saçları sünbüller ile (Şem'î Divanı, Gazel 146, Mısra 4). [direlüm, -elüm]

Didiler hâl-i siyehkârüne haddüñde görüp

Gül **dirür** gülşen-i cennetde Bilâl-i Hâbeşî (Şem'î Divanı, Gazel 183, Mısra 8). [dirür, -ür]

Göz karardup dâne-i hâlin **direrken** mürğ-ı dil

Lâ-cerem düşdi kare zülfinün ağı üstine (Şem'î Divanı, Gazel 170, Mısra 7). [direrken, -er, -ken]

diraht: Ağaç. II Sevgili.

La'l-i sîr-âb ile zeyn oldı ser-â-ser eşcâr

Şaḥn-ı pîrûze çemen ḥayme-i billür **diraht** (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 26). [diraht,]

diraht-i himmet: Lütuf ağacı.

Olmuş **diraht-i himmetüñüñ** berg ü bârı lutf

Ser-sebz ü şād ü ḥurrem olursa 'aceb midür (Şem'î Divanı, Kaside 11, Mısra 5). [diraht-i himmetüñüñ, -ü, -ñüñ]

diraht-i 'izz: İzzet ağacı.

Diraht-i 'izz ü temkînüñ felekde sāye-güsterdür

Zer-efşân mihr-veş desti seḥâb-ı luḫfı gevher-bâr (Şem'î Divanı, Kaside 10, Mısra 49). [diraht-i 'izz,]

dıraht-i şāh-ı kerem: Cömertlik padişahının ağacı.

Cüdüñ **dıraht-i şāh-ı keremde** nişār-ı luṭf

Ḥatm eyle Şem'î medḥini anuñ dü'ā ile (Şem'î Divanı, Kaside 11, Mısra 37). [dıraht-i şāh-ı keremde, -de]

dıraht-i 'unnāb: Hünnap ağacı.

Reşk-i Firdevs-i cinān oldu ḥarīm-i gülzār

La'l ü yāḳūt ile zeyn oldu **dıraht-i 'unnāb** (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 20). [dıraht-i 'unnāb,]

dırāz: Uzun.

Keyfiyyet-i lebinde sözüm muḥtaşer veli

Zülf ile ḳaddin añma k'olur ḳışsemüz **dırāz** (Şem'î Divanı, Gazel 72, Mısra 12). [dırāz,]

direk: Ağaçtan veya demirden yapılan uzun ve kalın destek.

Başüñe ey Şem'î dönmezdi bu ṭāḳ-ı lāciverd

Düd-ı āhüm olmayaydı yir yir altundan **direk** (Şem'î Divanı, Gazel 105, Mısra 14). [direk,]

direm-rîz: Dirhem saçan.

Ser-ā-ser şafḥa-i bāğa ḥaṭ-ı reyḥān muḥarrerdür

Şükûfe bād-ı şubḥ ile **direm-rîz** oldu gülşende (Şem'î Divanı, Kaside 10, Mısra 10). [direm-rîz,]

diri: Canlı, sağ.

Ehl-i ḥikmet içinde oldu şariḥ

Ki **diridür** lebüñle nām-ı Mesîḥ (Şem'î Divanı, Gazel 26, Mısra 2). [diridür, -dür]

dirîg: Eyvah, yazık.

Ḳaldum ayaḳda baḥt-ı siyāhüm gibi **dirîg**

Kim çıḳdı başa ben çıḳam ol bî-vefāyile (Şem'î Divanı, Gazel 166, Mısra 5). [dirîg,]

dirîg k'eyle: Esirgemek, kıyamamak.

Bir avuç ḳan nedurur **k'eyleyevüz** anı **dirîg**

Bir nefes cān nedurur k'olmaya cānāne fidā (Şem'î Divanı, Kaside 2, Mısra 37). [dirîg k'eyleyevüz, -y, -e, -vüz]

dirîgā: Çok yazık, eyvahlar olsun.

Şalınur sāye-veş üftādeler bir serv-ḳadd ile

Dirîgā dehr bağında benüm bir gül-izārüm yoḳ (Şem'î Divanı, Gazel 98, Mısra 4). [dirîgā,]

Beni maḥrüm idüp itdüñ raḳîbi kendüñe maḥrem

Dirîgā āsitānünde bir itce i'tibārüm yoḳ (Şem'î Divanı, Gazel 98, Mısra 8). [dirîgā,]

diril-: Canlanmak, hayat bulmak.

Dirilür luṭfüñ ile mürde-diller

N'ola dirsem ṭapündür cān-ı 'ālem (Şem'î Divanı, Kaside 5, Mısra 25). [dirilür, -ür]

Gül-i Mısrî **dirildi** çünkü şāhūn gülsitānından
Seher Mervrūd ile oldu münevver Rūm bostānı (Şem'î Divanı, Kaside 15, Mısra 27). [dirildi, -di]

Her ki girdi dünyede bir kerre cānān koynına
Girmedi öldi **dirildi** hūr u ğlman koynına (Şem'î Divanı, Gazel 169, Mısra 2). [dirildi, -di]

Nāy rūh-efzā olup 'ālem **dirildi** bî-hisāb
Rūz-ı mahşerden nişān oldu bu sözün keşreti (Şem'î Divanı, Kaside 6, Mısra 49). [dirildi, -di]

dirliğ: Hayat.

Dirliğüm āb-ı hayāt olursa sensüz bir nefes
Cām-ı 'ışkuñsüz haram-ender-haram olsun baña (Şem'î Divanı, Gazel 8, Mısra 9). [dirliğüm, -üm]

Ayağın toprağındandır cihānün **dirliği** şāhā
Lebündür çeşme-i hayvān sözündür 'ālemün cāmı (Şem'î Divanı, Kaside 15, Mısra 71). [dirliği, -i]

Dirliği gökçek olur hāne-i 'işretde müdām
Sākiyā her kime kim duhter-i rez ola helāl (Şem'î Divanı, Kaside 8, Mısra 39). [dirliği, -i]

Virmegil dünyāye yārūn ayağı toprağını
Ey gönül iki cihānde yiter ol **dirlik** saña (Şem'î Divanı, Gazel 8, Mısra 12). [dirlik,]

İki cihānde **dirlik** yiterdi pādīşāhüm
İksir-i hāk-i pāyūn el virse ben gedāye (Şem'î Divanı, Gazel 163, Mısra 3). [dirlik,]

diş bile-: Kötülük yapmak için fırsat beklemek; çok istek duymak.

Ne 'aceb kargāh olur dünyā
Çan yudar la'l ü **diş biler** tişe (Şem'î Divanı, Gazel 145, Mısra 6). [diş biler, -r]

dişüñçün: Dişin için.

Hasret-i la'lünle çıkdı lālenün bağında baş
Deldi bağıın dūr gibi lü'lü' **dişüñçün** yāsemīn (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 46). [dişüñçün,]

divān: Büyük meclis, yüce divan.

Gice gündüz dü'ā eyler dil ü cān ile mü'minler
Cihān turdukça ol şāhūn tura devletlü **divānı** (Şem'î Divanı, Kaside 4, Mısra 62). [divānı, -ı]

Felek taht ile gün tāt olaydı terk iderlerdi
Göreydi Husrev ü Dārā bu erkān ile **divānı** (Şem'î Divanı, Kaside 15, Mısra 80). [divānı, -ı]

divān: Şiir kitabı.

Her varakden okuyup mihr ü vefā destānın
Açalum gönölümüzi gül gibi **divānler** ile (Şem'î Divanı, Gazel 151, Mısra 4). [divānler, -ler]

Sözünün beyti serāy oldu kaşāyid şehri
Beg geçinse n'ola 'āşık dağı **divānler** ile (Şem'î Divanı, Gazel 152, Mısra 10). [divānler, -ler]

Ehl-i diller meclisinde bülbül-i gūyā olur
Ey leb-i gonce kıoyan gül gibi **divān** koynına (Şem'î Divanı, Gazel 169, Mısra 10). [divān,]

Zülfün evşâfında Şem'î bir gazel dimiş yine
Tāze sünbüllerle tezyîn eylemiş **divānını** (Şem'î Divanı, Gazel 189, Mısra 10). [divānını, -ı, -n, -ı]

divāne: Kendini duygularının coşkunluğuna bırakmış, akılla ilgisini kesmiş, aşkın buyruğu altına girmiş olan kimse, meczup, şeydâ.
Şerâb-ı la'l-i dilberden içüp kanmak diler her dem
Nice **divānedür** Şem'î görün âteşden âb ister (Şem'î Divanı, Gazel 42, Mısra 14). [divānedür, -dür]

Gül gibi dāğ-ı gamünle adümüz **divānedür**
Yiter ey döst bize dünyede bu nām ü nişān (Şem'î Divanı, Gazel 136, Mısra 3). [divānedür, -dür]

Bir perîdür kim cihān oldu kamu **divānesi**
Ol perî-peyker melek kim adı Ca'fer-zâdedür (Şem'î Divanı, Murabba 2, Mısra 19). [divānesi, -si]

Ey perî mecnûn olurdu 'ışık ile şeydâ olup
Gönlümün **divānesin** zencir-i zülfün bağlar (Şem'î Divanı, Gazel 40, Mısra 10). [divānesin, -si, -n]

divāne-misāl: Deli gibi.
Görinen ay ü güneş şanma felek mihrün ile
İki taş aldı döger gögsini **divāne-misāl** (Şem'î Divanı, Kaside 8, Mısra 68). [divāne-misāl,]

divāneñ ol-: Birini, bir şeyi çıldırması sevmek.
Meger **divāneñ olmuş** ey perî-rû
Düşüp taşlara zencirin sürür şu (Şem'î Divanı, Gazel 140, Mısra 1). [divāneñ olmuş, -mış-ñ]

divān-ı cemāl: Güzel yüz, güzellik divanı.
Hübluk hükmi olup olalı **divān-ı cemāl**
Yazmadı kimse nişān ol kaşı tuğrāye bedel (Şem'î Divanı, Gazel 110, Mısra 11). [divān-ı cemāl,]

divān-ı hüsn: Güzellik divanı.
Begüm 'uşşāka dād itseñ n'ola **divān-ı hüsnünde**
Şaçündür 'adl zenciri lebün Nüşinrevān olsun (Şem'î Divanı, Gazel 122, Mısra 7). [divān-ı hüsnünde, -ün, -de]

divār-ı kaşr-ı kadr: Şeref köşkünün duvarı.
Hurşid-i evc-i 'izzet ile çerh-i bî-ķarār
Divār-ı kaşr-ı kadrüne bir şemse âfitāb (Şem'î Divanı, Kaside 9, Mısra 40). [divār-ı kaşr-ı kadrüne, -ün, -e]

divār-ı şerī'at: Allah'a vâsıl olabilmek için uyulması gereken kulluk hükümlerinin sınırı.
Leşker-i Ye'cücî şerrün fitnesin def' itmege
İtdi **divār-ı şerī'at** seddini hışn-ı haşın (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 88). [divār-ı şerī'at,]

diyār: Memleket, ülke.

Derd ü gam-ı firāk ile terk eyleyüp **diyār**

Cānān firāķı bir yaña gurbet belāsi hem (Şem'î Divanı, Kaside 9, Mısra 21). [diyār,]

Ser-i küyüñ diyārümdür işigüñ iti yārümdür

Ġaribem döstüm ayruķ benüm yār ü **diyārüm** yok (Şem'î Divanı, Gazel 98, Mısra 6). [diyārüm, -üm]

Ser-i küyüñ **diyārümdür** işigüñ iti yārümdür

Ġaribem döstüm ayruķ benüm yār ü diyārüm yok (Şem'î Divanı, Gazel 98, Mısra 5). [diyārümdür, -üm, -dür]

Ṭutdı ġırīv ʿālemi ol meh-likā için

Āh ü fiğān u nāleyile ṭoldı her **diyār** (Şem'î Divanı, Kaside 12, Mısra 34). [diyār,]

diyār-ı luṭf: Cömertlik ülkesi.

Devlet anüñ ki mālîk-i melek-simā ola

ʿİzzet anüñ ki oldı musahḥer **diyār-ı luṭf** (Şem'î Divanı, Gazel 95, Mısra 14). [diyār-ı luṭf,]

diyü: Diye.

Öykünürmişsin **diyü** ol māha şemʿüñ dem-be-dem

Üşdiler pervāneler başına odlar yaķdılar (Şem'î Divanı, Gazel 48, Mısra 3). [diyü,]

Dünyā ṭuralı gelmedi mişli güzel **diyü**

İller içinde Şem'î seni medḥ idüp yürür (Şem'î Divanı, Gazel 52, Mısra 11). [diyü,]

Nāzüklüġin görüñ ki muķābil olur **diyü**

Bir şüret ile āyeneye ol şanem girür (Şem'î Divanı, Gazel 52, Mısra 9). [diyü,]

Zāhidā ʿāşıķa ṭaʿn eyleme rüsvāyī **diyü**

İḥtiyār ile kişi kendüyi bed-nām itmez (Şem'î Divanı, Gazel 74, Mısra 5). [diyü,]

Ola kim bir gün şoraydı ḥāṭırum nāgeh **diyü**

Yıllar oldı istemez tīmārı bīmārüñ senüñ (Şem'î Divanı, Gazel 101, Mısra 11). [diyü,]

diz-: (Ortasından iplik veya tel geçirmek suretiyle) Sıralamak.

Şādef-i ṭabʿ-ı güher-zādüñe hem-tā mı olur

Ki **dizer** rişte-i nazma yine biñ dürlü leʿāl (Şem'î Divanı, Kaside 8, Mısra 54). [dizer, -er]

doğ-: Ufuktan yükselerek gökyüzünde görünmek, ortaya çıkmak.

Göñlümüzden luṭf idüp **doğmazsañ** ey meh-rü eger

Ṭālîʿüm mihri ṭoġup gitmez aremüzden ḥicāb (Şem'î Divanı, Gazel 14, Mısra 5). [doğmazsañ, -maz, -sañ]

Göñüller meclisi şemʿ-i hilāl ile münevverdür

Şāfā ḥurşidi **doğdı** yine şubḥ-ı ʿıyd-i ʿişretten (Şem'î Divanı, Kaside 1, Mısra 6). [doğdı, -dı]

Götürdi zerre zerre sāye-veş ḥāk-i mezelletden

ʿİnāyet āsümānıñ **doġup** ḥurşid-i raḥşānı (Şem'î Divanı, Kaside 4, Mısra 4). [doġup, -up]

doġ-: (Güneş, ay, yıldızlar) Ufuktan yükselerek gökyüzünde görünmek.

Cām-ı mihrüñ şāhidi kurbūñ hiçābın def' idüp
Maṭla'-ı şubḥ-ı şafāden **doğdı** ḥurşid-i yakīn (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 114). [doğdı, -dı]

dökil-: Dökülmek.

Ebr-veş yılduz **dökilür** gün gibi meh-pāreler
Gül gibi düreme yüzini ebrüleriñi itme çin (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 47). [dökilür, -ür]

Dökilen encüm degüldi şubḥ-dem eflākden
Üstine gevher saçardı hüriler cem'iyeti (Şem'î Divanı, Kaside 6, Mısra 55). [dökilen, -en]

dökil-: (Gözyaşı için) Dökülmek.

Eşküm **dökildi** dāne gibi ḳaddüm oldu dām
Şayd olduḡuñ işideli ey kebk-i hoş-ḥırām (Şem'î Divanı, Gazel 121, Mısra 1). [dökildi, -di]

dön-: Durumdan duruma geçmek, değişmek, olduğundan daha değişik bir durum almak, benzemek.

‘Adūnüñ defter-i baḥtı nitekim ‘ömri ebterdür
‘Aceb mi mūra **dönse** heybetüñden leşker-i düşmen (Şem'î Divanı, Kaside 1, Mısra 52). [dönse, -se]

Zahm-i tır ile olup tenleri mānend-i kafes
Dilleri ḥāne-i zenbüre **dönüpdür** gūyā (Şem'î Divanı, Kaside 2, Mısra 52). [dönüpdür, -üp, -dür]

dön-: (Bir yere) Geri gitmek veya geri gelmek.

Dönmedi hergiz murādüm üzre āh
Bî-vefā devrān elinden el-ğyās (Şem'î Divanı, Gazel 22, Mısra 5). [dönmedi, -me, -di]

dön-: Kendi ekseni etrafında dönmek, dairesel bir eksen üzerinde hareket etmek.

Dūd-ı āh-i pür-şerārümle **dönerler** üstüñe
Mihr ü māh ile feleklerdür hevā-dārüñ senüñ (Şem'î Divanı, Gazel 101, Mısra 7). [dönerler, -er, -ler]

Başüñe ey Şem'î **dönmezdi** bu ṭāk-ı lāciverd
Dūd-ı āhüm olmayaydı yir yir altundan direk (Şem'î Divanı, Gazel 105, Mısra 13). [dönmezdi, -mez, -di]

Sāḳiyā cām-ı şabūḥ ile toḡarsa günümüz
Mihr idüp yār **döner** üstümüze devr-i zemān (Şem'î Divanı, Gazel 136, Mısra 10). [döner, -er]

Kim olurdı hem-demüm gurbetde olmasa yaşüm
Kim **dönerdi** üstüme āhüm hevā-dār olmasa (Şem'î Divanı, Gazel 149, Mısra 6). [dönerdi, -er, -di]

Gün gibi **dönsün** ḳadeḥ ol māh-i tābān devridür
Cām-ı Cem şun sāḳiyā Sulṭān Süleymān devridür (Şem'î Divanı, Murabba 1, Mısra 3). [dönsün, -sün]

dön-: Dairesel bir eksen üzerinde hareket etmek. II Hakk'a zikretmek.

Dāḡ-ı gamüñle meclis-i ‘ışḳuñda zār zār
Cān ü göñül **dönerler** elüñden nite ki zār (Şem'î Divanı, Gazel 49, Mısra 2). [dönerler, -er, -ler]

dön-: (Yüzünü) insanlara doğru çevirmek.

Meh-i nev bedr ü bārāndur ki zīrā aṣl-ı gevherdür

‘Arūs-ı bīkr-i ma‘nī şüretin ‘arz itmege **döndi** (Şem‘î Divanı, Kaside 10, Mısra 56). [döndi, -di]

döndür-: Çevirmek, değiştirmek.

Cān virürsem heves-i zülf-i perîşānler ile

Cennete **döndüreler** kabrümü reyhānler ile (Şem‘î Divanı, Gazel 152, Mısra 2). [döndüreler, -e, -ler]

döne döne: Dönerek.

Niçe niçe içmişem mey yirine hūn-ı ciger

Döne döne itmişem gam nārine bağrüm kebāb (Şem‘î Divanı, Gazel 14, Mısra 10). [döne döne,]

Ġarķ itdi **döne döne** gözüüm zevraķın yaşıüm

Girdāb-ı baķr-i ‘ıṣķa düşen bulmadı necāt (Şem‘î Divanı, Gazel 17, Mısra 3). [döne döne,]

Ne revādür bu ki devründe senün **döne döne**

Ṭās ṭās aġuların nūṣ idevüz gerdünün (Şem‘î Divanı, Gazel 100, Mısra 3). [döne döne,]

Öykünelden leb-i cān-baķşūñe ey rūḥ-ı revān

Geçdi cām-ı mey ile **döne döne** şoḥbetümüz (Şem‘î Divanı, Gazel 73, Mısra 4). [döne döne,]

döşen-: Serilmek, yayılmak.

Yā **döşenmiş** gülsitāniler nuķūṣı ‘aksidür

Kim virür mir‘āt-i eflāke behiṣṭi şüreti (Şem‘î Divanı, Kaside 6, Mısra 19). [döşenmiş, -miş]

dōst: Birini riyasız ve samimi duygularla seven, her bakımdan kendisine güvenilir kimse, enis.

Ummañuz aġyārden mihr ü maḥabbet cāmını

Dostlar gelmez bilün ehl-i küdüretden şafā (Şem‘î Divanı, Gazel 1, Mısra 12). [dostlar, -lar]

Görmedüm kılca vefā müy miyānünden senün

Gerçi dirler **dōstum** lā-ḥayra illā fi‘l-vasaṭ (Şem‘î Divanı, Gazel 90, Mısra 6). [dōstum, -um]

Yakdı gönüm **dōstlar** bir meh-liķası Bursanün

Yanalum yanmaķdurur çün muķtezāsı Bursanün (Şem‘î Divanı, Gazel 104, Mısra 1). [dōstlar, -lar]

Ḳande var la‘l-i leb-i yār gibi şānı güzel

Dostlar olsa n‘ola ehl-i dilün cānı güzel (Şem‘î Divanı, Gazel 108, Mısra 2). [dostlar, -lar]

Aldı gönüm **dōstlar** bir dil-rübāsı Bursanün

Kūyi cennet kendüzi hūrī-liķası Bursanün (Şem‘î Divanı, Gazel 103, Mısra 1). [dōstlar, -lar]

Fāyide vaṣlün metā‘ından bize hicrān olup

Dōstum bāzār-i ġamde aşşımız oldu ziyān (Şem‘î Divanı, Gazel 135, Mısra 6). [dōstum, -um]

Teşne gönüm ḥazṣ ider peykānleründen **dōstum**

Şanasın bir ḳaṭresi biñ çeşme-i cāndür baña (Şem‘î Divanı, Gazel 7, Mısra 13). [dōstum, -um]

dost-kāmī: Büyük kadeh.

Nev-behār eyyāmı gül hengāmı ‘işret vahtidür

Dost-kāmīler içün mihr ü maḥabbet vahtidür (Şem’î Divanı, Murabba 1, Mısra 18). [dost-kāmīler, -ler]

dostum ol-: Dost, sırdaş olmak.

Cân fidâ itsün dir imişsin vişālüm isteyen

Tek ḳabûl it **dostum olsun** hezārân cân fidâ (Şem’î Divanı, Gazel 7, Mısra 8). [dostum olsun, -sun]

dü ‘âlem: İki alem, dünya ve ahiret.

Dilerseñ ‘ıyd-i vuşlet merḥabāsın

Dü ‘âlem naḳşı renginden elün yu (Şem’î Divanı, Gazel 141, Mısra 4). [dü ‘âlem,]

Şular kim mest olupdur meclis-i cām-ı maḥabbetden

Gözine zerrece gelmez **dü ‘âlem** mülkinün mâli (Şem’î Divanı, Gazel 174, Mısra 6). [dü ‘âlem,]

Kerem ehline maḳşûdı **dü ‘âlemde** müyesserdür

Ümîdüm vardurur şāḥ Süleymân-ı zemānden kim (Şem’î Divanı, Kaside 10, Mısra 41). [dü ‘âlemde, -de]

dü cihân: İki alem, dünya ve ahiret.

Dü cihân varluğunu ḥabbeye almaz Şem’î

Bir ğınā virdi Ḥudâ dünyede ‘ayyāşlere (Şem’î Divanı, Gazel 155, Mısra 9). [dü cihân,]

Şüfî zi behr-i dünyā vü ‘uḳbâ nemāz kerd

‘İşket merâ zi her **dü cihân** bî-niyāz kerd (Şem’î Divanı, Gazel 31, Mısra 2). [dü cihân,]

Nüh felek dāyire-i himmetüne bir noḳta

Oldı mizân-ı ‘aṭāña **dü cihân** bir mişḳāl (Şem’î Divanı, Kaside 8, Mısra 62). [dü cihân,]

dü‘â: Allah’a yalvarma, yakarış, niyaz.

Şem’iyâ ihlâş ile olan **dü‘ânün** ḥaḳḳıçün

Umaram Ḥaḳdan ‘adedsüz luṭf ile iḥsân ola (Şem’î Divanı, Gazel 4, Mısra 9). [dü‘ânün, -nuñ]

Ḥāyil degüldür āḥüme ey müdde‘î felek

Şaḳın şaḳın ki ṭutmadı kimse **dü‘â** yolın (Şem’î Divanı, Gazel 124, Mısra 8). [dü‘â,]

Dü‘â ile irişür saña her ne kim muḳadderdür

Nitekim ola bu ‘ıyd-i mübâreke cihân ḥurrem (Şem’î Divanı, Kaside 1, Mısra 81). [dü‘â,]

Dükenmez biñde birin ḥaşr olınca dir iseñ Şem’î

Dü‘â ḳıl bir **dü‘â** yegdür saña biñ biñ şikâyetden (Şem’î Divanı, Kaside 3, Mısra 58). [dü‘â,]

Cüdüñ dıraḥt-i şāḥ-ı keremde nişār-ı luṭf

Ḥatm eyle Şem’î medḥini anün **dü‘â** ile (Şem’î Divanı, Kaside 11, Mısra 38). [dü‘â,]

İşbu **dü‘āya** şıdḳ ile āmîn diyenlere

Şem’î cemālî nûrını ‘arız ide Bîr ü Bâr (Şem’î Divanı, Kaside 12, Mısra 45). [dü‘āya, -y, -a]

Cihân tûrduqça tûr ey serv-kâmet

Saňa budur **dü'âmüz** tâ kıyâmet (*Şem'î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 98*). [dü'âmüz, -müz]

dü'â eyle-: *Dua etmek, Allah'a yalvarmak.*

Gice gündüz **dü'â eyler** dil ü cân ile mü'minler

Cihân tûrduqça ol şâhûñ tûra devletlü divâni (*Şem'î Divanı, Kaside 4, Mısra 61*). [dü'â eyler, -r]

Qavlüñi boynumuza eyle hamâyil diyelüm

Hışm idüp söge gerek biz de **dü'â eyleyelüm** (*Şem'î Divanı, Gazel 117, Mısra 8*). [dü'â eyleyelüm, -y, -elüm]

dü'â kıl-: *Dua etmek.*

Dükenmez biñde birin haşr olunca dir iseñ Şem'î

Dü'â kıl bir dü'â yegdür saňa biñ biñ şikâyetden (*Şem'î Divanı, Kaside 3, Mısra 58*). [dü'â kıl,]

Dü'â kıl Şem'iyâ maqşûd oldur

İde Haq 'izz ü devletle mükerrem (*Şem'î Divanı, Kaside 5, Mısra 51*). [dü'â kıl,]

Şem'iyâ evşâfına olmaz nihâyet **kıl dü'â**

Haq mübârek eyleyüp olsun ziyâde devleti (*Şem'î Divanı, Kaside 6, Mısra 79*). [dü'â kıl,]

dü'â-yi devlet *Devletin duası.*

İtdüñ **dü'â-yi devletini** çün hezâr-bâr

Her niçe kim teharrik ide çerh-i bi-sebât (*Şem'î Divanı, Kaside 9, Mısra 59*). [dü'â-yi devletini, -i, -n, -i]

dūd: *Duman, tütün.*

İşidüp cânlerine od düşer ehl-i nâruñ

Oldılar **dūd** gibi tâ ki irakdan peydâ (*Şem'î Divanı, Kaside 2, Mısra 32*). [dūd,]

dūd-ı âh: *Ah dumanı. II Âşığñ çektiğı aşk derdi sebebiyle inlemesi sonucu yüreğindeki aşk ateşinden çıkan dumanlar.*

Âfitâb-ı tâlî'em ez **dūd-ı âhem** şüd siyâh

Hic şâm-ı tirei çün rûz-ı târ-ı men ne-şüd (*Şem'î Divanı, Gazel 32, Mısra 7*). [dūd-ı âhem, -em]

Dūd-ı âhi Şem'inüñ ser-keşlik eyler dem-be-dem

Qorqaram bir gün irişür ey yüzi mâhüm saňa (*Şem'î Divanı, Gazel 3, Mısra 11*). [dūd-ı âhi, --ı-ı]

dūd-ı âh-i pür-şerâr: *(Âşığñ) kıvılcımlarla dolu ahının dumanı.*

Dūd-ı âh-i pür-şerârümle dönerler üstüñe

Mihr ü mâh ile feleklerdür hevâ-dârüñ senüñ (*Şem'î Divanı, Gazel 101, Mısra 7*). [dūd-ı âh-i pür-şerârümle, -üm, -le]

dūd-ı pîç-â-pîç-i âh: *Ahın kıvrım kıvrım dumanı.*

Ol hümâ yüksek uçar ammâ şikârüñdür senüñ

Dūd-ı pîç-â-pîç-i âhüñle cihân şayyâdısın (*Şem'î Divanı, Gazel 128, Mısra 6*). [dūd-ı pîç-â-pîç-i âhüñle, -üñ, -le]

dūd-ı siyâh: *Kara duman.*

Gökler boyandı göklere **dūd-ı siyāh** ile
‘Aşıklerüne zülf ü ruḥūn gün mi gösterür (Şem’î Divanı, Gazel 52, Mısra 3). [dūd-ı siyāh,]

Gök batmış idi göklere **dūd-ı siyāh** ile
Nār-ı ḥasedde bağı ḥasūdūn kebāb idi (Şem’î Divanı, Gazel 181, Mısra 9). [dūd-ı siyāh,]

duḥān: Duman.

Duḥānı çerhi zeyn itmişdür anı şanmañ aḥterdür
Çeküpdür şu‘le-i şem‘-i celālūn āteşin ḥançer (Şem’î Divanı, Kaside 1, Mısra 35). [duḥānı, -ı]

Āhüm **duḥāniyle** felek ḳareler geyüp
Ağlar yaşın yaşın nitekim ebr-i nev-behār (Şem’î Divanı, Kaside 12, Mısra 39). [duḥāniyle, -ı, -y, -ile]

duḥān-ı āteş-i dil: Gönül ateşinin dumanı.

Müşebbek micmer-i bezm-i belādur Şem‘iyā cismūn
Duḥān-ı āteş-i dildür görinen müylar tende (Şem’î Divanı, Gazel 158, Mısra 10). [duḥān-ı āteş-i dildür, -dür]

duḥter-i rez: “Asmanın kızı” Şarap.

Dirligi gökçek olur ḥāne-i ‘işretde müdām
Sāḳiyā her kime kim **duḥter-i rez** ola ḥelāl (Şem’î Divanı, Kaside 8, Mısra 40). [duḥter-i rez,]

dükān-ı bāğ: Bağ dükkanı.

Dükān-ı bāğda sermāyesi misk ile ‘anberdür
Çemen ḥurrem şabā hoş-dem gülistān pür-şafā olmuş (Şem’î Divanı, Kaside 10, Mısra 25). [dükān-ı bāğda, -da]

düken-: Bitmek, sona ermek.

Ġamüñden ḳanlar ağlar irdüğine
Dükenmez gözlerimūn mācerāsı (Şem’î Divanı, Gazel 182, Mısra 8). [dükenmez, -mez]

Dükenmez biñde birin ḥaşr olınca dir iseñ Şem‘î
Dü‘ā kıl bir dü‘ā yegdür saña biñ biñ şikāyetden (Şem’î Divanı, Kaside 3, Mısra 57). [dükenmez, -mez]

dükkān: Esnafın perakende satış yaptığı, küçük zanaat sahiplerinin çalıştıkları yer.

Zeyn olupdur Şem‘iyā ḳanlı yaşūñle ruḥlerūñ
Rište-i al aşdı şan ḥarrāzler **dükkānına** (Şem’î Divanı, Gazel 161, Mısra 14). [dükkānına, -ı, -n, -a]

dülbend: İnce ve seyrek dokunmuş bez.

Dülbendüñi nāz ile zarifāne şararsın
Meydān-ı maḥabbetde gezüp ‘aşıḳ ararsın (Şem’î Divanı, Gazel 137, Mısra 1). [dülbendüñi, -üñ, -i]

Şarınsa şemsi **dülbendin** güneş gibi güzel Aḥmed
Gören dir āfitāb inmiş gümüş serv-i ḥırāmāne (Şem’î Divanı, Gazel 143, Mısra 7). [dülbendin, -i, -n]

Görmek isterseñ eger māhı Süreyyāya ḳarın
Yār **dülbendini** gör aḳ ḳaranfüller ile (Şem’î Divanı, Gazel 146, Mısra 6). [dülbendini, -i, -n, -i]

düldül-i maksûd: Hz. Ali'nin atının maksudu.

Mihriñ günüyle bir oluban rûzgâr-ı luţf

Olur süvâr **Düldül-i maksûde** şâh-vâr (Şem'î Divanı, Kaside 11, Mısra 16). [düldül-i maksûde, -e]

dün: Bir önceki gün.

Dün gice bezmimiz yine pür-âfitâb idi

Her cām 'aks-i hüsn ile bir mäh-tâb idi (Şem'î Divanı, Gazel 181, Mısra 1). [dün,]

Gülşende idüñ **dün** gice Şem'î yine gündüz

Bir tâze ğazel gül gibi yine yârâne tekellüf (Şem'î Divanı, Gazel 96, Mısra 9). [dün,]

Qararmadı günüm **dün** gibi 'ömrüm

Qare zülfün perişân olmayınca (Şem'î Divanı, Gazel 162, Mısra 3). [dün,]

dünyâ: Cihan, âlem, kâinat.

Ayağüñ toprağını cânâ göreliden gözlerüm

Hâk bilür **dünyâ** gibi çıkdı gözümden tütiyâ (Şem'î Divanı, Gazel 6, Mısra 10). [dünyâ,]

Kül idersin Şem'iyâ âh-i cihân-efrüz ile

Yâr yolında eger **dünyâ** olursa hâr ü hes (Şem'î Divanı, Gazel 80, Mısra 12). [dünyâ,]

Sensüzün 'ömrüm cihânde bir nefes olmaz qarâr

Gün yüzünsüz ey hüma **dünyâ** demürden bir kafes (Şem'î Divanı, Gazel 80, Mısra 6). [dünyâ,]

Tolaşan gün gibi **dünyâyı** nazîrûñ görimez

Miş ü mânendi mi var dünyede sen meh-rünûñ (Şem'î Divanı, Gazel 99, Mısra 11). [dünyâyı, -yı]

Şem'iyâ kimdür olan ol şeh-i hübâne nazîr

Olmaya **dünya** serâyinde Süleymâne bedel (Şem'î Divanı, Gazel 111, Mısra 14). [dünya,]

Gözlerüm yaşı gibi çıkdı gözümden **dünyâ**

Yârden ğayri görünmez gözüme kimse benüm (Şem'î Divanı, Gazel 116, Mısra 11). [dünyâ,]

Lâle-veş bağrüm yakup kan ağlasam 'ayb eylemeñ

Bî-vefâdur döstlar **dünyâ** gibi yârüm benüm (Şem'î Divanı, Gazel 119, Mısra 8). [dünyâ,]

Çeşme-i âb-ı hayâtüñ adı var **dünyâde**

Yoksa dilber lebidür var ise **dünyâde** hemân (Şem'î Divanı, Gazel 136, Mısra 7). [dünyâde, -de]

dünyâ serâyı: Dünya sarayı. II Var olan dünya, geçici, fani âlem.

Yine sultân-ı behâr-ı şun'-ı Rebbü'l-'âlemîn

Eyledi **dünyâ serâyın** ravze-i huld-i berîn (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 2). [dünyâ serâyın, -n]

dünyâ vü âhîret: Dünya ve ahîret.

Dünyâ vü âhîret baña hüsnüñ kemâli bes

İki cihânde devlet anüñ kim kemâli var (Şem'î Divanı, Gazel 58, Mısra 11). [dünyâ vü âhîret,]

dünyâ vü ‘ukbâ: Dünya ve ahiret.

Yolünde hâk olup ‘ömrüm hayât-ı câvidân buldum

Ayağın toprağı yigdür baña **dünyâ vü ‘ukbâden** (Şem’î Divanı, Gazel 123, Mısra 10). [dünyâ vü ‘ukbâden, -den]

dünyâca: "Dünya kadar" anlamında nitelik bildiren söz.

Ayağın toprağını iki cihâne virmezem

Hażz ider **dünyâca** gönlüm zerrece itseñ vefâ (Şem’î Divanı, Gazel 7, Mısra 6). [dünyâca,]

Yüz sürse izi tozına **dünyâce** hażz ider

Ol pâdişâhe kişi nice hıdmet itmesün (Şem’î Divanı, Gazel 131, Mısra 5). [dünyâce,]

dünyede nûr ile zûlmet ictimâ‘ bulmaz: Dünyada ılık ve karanlık bir araya gelmez.

Gün yüzinde görmemiş Şem’î şehâb-ı zülfini

Dünyede bulmaz belî nûr ile zûlmet ictimâ‘ (Şem’î Divanı, Gazel 92, Mısra 14). [dünyede nûr ile zûlmet ictimâ‘ bulmaz,]

dür: İnci.

Bunca gevherlerle deryâ kaçre gelmez ‘aynüme

Bunca **dürlerle** felek çeşm-i cihân-binden çıkar (Şem’î Divanı, Gazel 63, Mısra 12). [dürlerle, -ler, -le]

Güzeller kâdr ü kıymet bilmeyelden

Düşüpdür **dür** gibi sözler kesâde (Şem’î Divanı, Gazel 157, Mısra 10). [dür,]

Hasret-i la‘lünle çıkdı lâlenün bağrında baş

Deldi bağrın **dür** gibi lü’lü’ dişüñçün yâsemîn (Şem’î Divanı, Kaside 14, Mısra 46). [dür,]

dür: İnci. II Mana.

Ûtatum oldu kişi Ûtî-i şeker-güftâr

Sözünün **dürlerini** habbeye şaymaz kimse (Şem’î Divanı, Kaside 7, Mısra 96). [dürlerini, -ler, -i, -n, -i]

dür eyle-: Uzaklaştırmak.

Nûr-ı başerümdür çü benüm hâk-i der-i yâr

Yâ Reb beni **dür eyleme** nûr-ı başerümden (Şem’î Divanı, Gazel 133, Mısra 6). [dür eyleme, -me]

dür-i felek: Felek kutusu.

Var idi **dür-i felekde** iki dürr-i şâh-vâr

Rişte-i nazma dizildi buldı ıkd-i vuşleti (Şem’î Divanı, Kaside 6, Mısra 9). [dür-i felekde, -de]

dür-i gevher-bâr: Cevher yüklü olan mücevher kutusu.

N’ola baş egmese çerhüñ **dür-i gevher-bârına**

Meclis-i ehl-i şafâya la’l ile mercân aķar (Şem’î Divanı, Gazel 62, Mısra 5). [dür-i gevher-bârına, -i, -n, -a]

dürd: Tortu.

Niř rā nūř küned telh-i gamet rā řirīn

Dürd rā řāf küned şüfi-i řāfi-meşreb (şem'î Divanı, Gazel 12, Mısra 8). [dürd,]

Dil-i bî-çāreme cānā lebūñ **dürdi** řifā besdür

Gerekmez ğayri dermānı baña derdūñ devā besdür (řem'î Divanı, Gazel 60, Mısra 1). [dürdi, -i]

dürd-i řabūh: Sabahları içilen řarabın tortusu.

Dürd-i řabūhı kühl idinüp cān gözin uyar

řem'î hîcābı dīde-i idrākten götür (řem'î Divanı, Gazel 67, Mısra 11). [dürd-i řabūhı, -i]

dür-efřān: İnci saçan, inci gibi değerli şeyler söyleyen.

Mürüvvet ehli bezmi gibi gülşen rüh-perverdür

Dür-efřānlıklar eyler gül gibi her řāh gülşende (şem'î Divanı, Kaside 10, Mısra 28). [dür-efřānlıklar, -lık, -lar]

dürer-bār: İnciler yağdıran, inci gibi söz söyleyen.

Dürer-bār olduğı budur seřābūñ pāk-gevherdür

Dür-i dendān-ı dildāre meger öykündüğün bilmiş (şem'î Divanı, Kaside 10, Mısra 17). [dürer-bār,]

dürer-i şebnem: Çiy gibi inci taneleri.

Dürer-i şebnem ile serv-i sehī gevher-bār

Feth idüp kaçır-ı zebercedde zümürürd revzen (şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 21). [dürer-i şebnem,]

dür-feřān: İnci saçan, inci gibi değerli şeyler söyleyen.

Dür-feřān olup kamer hūrřid olur zer-niřān

Ay ü gün ta'zīm idüp itdi felekler rağbeti (şem'î Divanı, Kaside 6, Mısra 59). [dür-feřān,]

dür-i dendān-ı dildār: Sevgilinin dişinin incisi.

Dürer-bār olduğı budur seřābūñ pāk-gevherdür

Dür-i dendān-ı dildāre meger öykündüğün bilmiş (şem'î Divanı, Kaside 10, Mısra 18). [dür-i dendān-ı dildāre, -e]

dür-i şebnemle: İnciye benzeyen çiğ taneleri.

Ser-ā-ser berg ile şöyle ũonandı kāmetsi servüñ

Dür-i şebnemle her ğonce yazar yākūt-ı ģandānı (řem'î Divanı, Kaside 15, Mısra 20). [dür-i şebnemle, -le]

dürlü dürlü: Türlü türlü, çeşit çeşit.

Bu deyrüñ **dürlü dürlü** naķşı çokdur

Görinür řüretā gerçi ki sāde (şem'î Divanı, Gazel 157, Mısra 3). [dürlü dürlü,]

řanasın her dāne pirinci bir incidür anūñ

Çekdiler altun noģudlu **dürlü dürlü** ni'meti (şem'î Divanı, Kaside 6, Mısra 32). [dürlü dürlü,]

Sürenler cām-ı la'lünden řāfālar

İderler **dürlü dürlü** merģabālar (şem'î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 72). [dürlü dürlü,]

dürr-i şâh-vâr: Şahlara layık olan iri taneli inci.

Var idi dürr-i felekde iki **dürr-i şâh-vâr**

Rişte-i nazma dizildi buldı ıkd-i vuşleti (Şem'î Divanı, Kaside 6, Mısra 9). [dürr-i şâh-vâr,]

Şâhid-i saltanetüñ güşine **dürr-i şeh-vâr**

Yüz sürüp geldi se'âdet ilinüñ pâdişehi (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 69). [dürr-i şeh-vâr,]

dürr-i semîn: Değerli, kıymetli inci.

Ez berâyî zînet-i güş-ı 'arûs-ı gülsitân

Göncehâ la'l-i Bedağşân yâsemîn **dürr-i semîn** (Şem'î Divanı, Kaside 13, Mısra 16). [dürr-i semîn,]

Zeyn olursa yaraşur güş-ı 'arûs-ı gülsitân

Gönceler la'l-i Bedağşân yâsemîn **dürr-i semîn** (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 12). [dürr-i semîn,]

Âsümân-ı hâfır u baħr-i zamîreş pür-güher

Borde ber ıkd-i Süreyyâ-naẓm çün **dürr-i semîn** (Şem'î Divanı, Kaside 13, Mısra 70). [dürr-i semîn,]

düş: Hayal, rüya.

Dil virdi Şem'î bir şanem-i dil-rübâya kim

Zâhid **düşinde** görmedi anüñ hayâlini (Şem'î Divanı, Gazel 184, Mısra 12). [düşinde, -i, -n, -de]

düş-: Aşık olmak, müptela olmak.

Garķ itdi döne döne gözüm zevraķın yaşüm

Girdâb-ı baħr-i ıřķa **düşen** bulmadı necât (Şem'î Divanı, Gazel 17, Mısra 4). [düşen, -en]

düş-: (Ayağına, yürüdüğü yollardaki ayak izine) düşmek.

Hâk-i mezellet içre **düşüp** olma pâymâl

Ya'ni bu dehr-i düne igen kılma ı'tibâr (Şem'î Divanı, Kaside 12, Mısra 19). [düşüp, -üp]

düş-: Aksetmek, gölgesi düşmek.

Câma **düşdi** gördiler meygün lebin âvâreler

Gün gibi şeydâsı olmışdur anüñ meh-pâreler (Şem'î Divanı, Murabba 2, Mısra 13). [düşdi, -di]

düş-: Kendini kaptırmak, kapılmak.

Güş-e-i meyhânelerde câm-ı la'lüñ şevķına

Bâde-i hamrâya **düşmişdür** niçe âvâreler (Şem'î Divanı, Gazel 56, Mısra 12). [düşmişdür, -miş, -dür]

düş-: Yansımak, belirmek; gözünün önüne gelmek, hayal etmek.

Düşelden çeşmüme hâlüñ meges-vâr

Perî yüzlüm gözümde uçar uyķu (Şem'î Divanı, Gazel 140, Mısra 9). [düşelden, -el, -den]

düş-: (Saçlar yüzü) düşmek.

Göz karardup dāne-i hālın direrken mürğ-ı dil
Lā-cerem **düşdi** kare zülfinün ağı üstine (Şem'î Divanı, Gazel 170, Mısra 8). [düşdi, -di]

düş-: Bir hakka sahip olmak, haddi olmak, layık olmak.
Zahm-i hūn-ālūdemo kanlu yaşümle yuma kim
Kanı kan ile yumağ **düşmez** benüm şahüm saña (Şem'î Divanı, Gazel 3, Mısra 8). [düşmez, -mez]

düşmen: Düşman. II Rakip.
Hak te'ālā nitekim kahr ide **düşmenlerüñi**
Serverā cümleñün üzre kılıcuñ üstün ola (Şem'î Divanı, Kaside 2, Mısra 73). [düşmenlerüñi, -ler, -üñ, -i]

Tirler ağzın açar içmege **düşmen** kanını
Her tüfek od şaçar ağzından olup ejderhā (Şem'î Divanı, Kaside 2, Mısra 49). [düşmen,]

Yaylar çatdı kaşın dürdi siperler yüzini
Gösterür her birisi **düşmene** yüz derd ü belā (Şem'î Divanı, Kaside 2, Mısra 46). [düşmene, -e]

Hezārān **düşmenüñ** başını kahrüñ tigi tōb eyler
Kaçan meydān-ı nuşretde çalınsa feth çevgānı (Şem'î Divanı, Kaside 4, Mısra 49). [düşmenüñ, -üñ]

‘Aşık-ı şādıklara **düşmenler** itmez itdüğün
El-hazer ey dostlar ol bi-vefāden el-hazer (Şem'î Divanı, Gazel 59, Mısra 11). [düşmenler, -ler]

düstür-ı dīvān: Meclis büyüğü.
Ne rāy ile olur Bercīs anüñ **düstür-ı dīvānı**
Ne Hindūdur Zuhal k'ola serāy-i kadri derbānı (Şem'î Divanı, Kaside 15, Mısra 83). [düstür-ı dīvānı, -ı]

düşümde gör-: Rüyada görmek.
Gördüm **düşümde** dün gice zihñüñ serāyine
Çinī ũabağla bir meh-i tābān güher şaşur (Şem'î Divanı, Kıt'a 1, Mısra 1). [düşümde gördüm, -dü, -m]

düşür-: Yansıtma, aksettirmek.
‘Uṭārid mihr-i simin-hāme māh-i zer-kemer Cevzā
Düşürmiş ‘aksini mir’āt-i çerhe şah dīvānı (Şem'î Divanı, Kaside 4, Mısra 26). [düşürmiş, -miş]

düşür-: Düşürmek. II Gönlünü düşürmek, âşık olmak.
Vefāden çünki hazzüñ yok **düşürme** göñlümi bende
Yüri var ey cefā-pişe senüñ sende benüm bende (Şem'î Divanı, Gazel 158, Mısra 1). [düşürme, -me]

dü-tā: İki kat, bükülmüş, gerilmiş, kamburu çıkmış.
Şem'iyā budur vişālün āhiri lām olduğı
Ya'ni kim ‘aşıklarüñ kaddi olur āhir **dü-tā** (Şem'î Divanı, Gazel 7, Mısra 16). [dü-tā,]

Serverā rāh-i ğazāda ayağüñ öpmek için
N'ola ger kâmetini nüh felek eylemse **dü-tā** (Şem'î Divanı, Kaside 2, Mısra 58). [dü-tā,]

dütā id: İki kat olmak, bükülmek, eğilmek.

Meh-i nev gibi kaddini **dütā idüp** diler 'özrin

Güneş yüzölüm meh-i tábān bilüp yanūñde noķşānın (Şem'î Divanı, Gazel 134, Mısra 11). [dütā idüp, -üp]

düzd-i ğam: Keder hırsızı.

Bendeñün bendesine olmağ için hizmet-kār

Düzd-i ğamden şaķınup bunca gōñüller şehrin (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 72). [düzd-i ğamden, -den]

E

ebkār: Daha önce hiç kimse tarafından kullanılmamış, söylenmemiş (söz, anlam, nükte, fikir vb.).

Gül güldüğince olur idi 'andelīb zār

Nāz itdüğince bülbüle **ebkārı** ğoncenün (Şem'î Divanı, Kaside 9, Mısra 14). [ebkārı, -ı]

ebkār-ı çemen: Etrafın, yeşillik veya bahçenin bekarları.

Gül kamer lāle şafaķ reşk-i sevābit ezhār

Ħulle-i sebz ile **ebkār-ı çemen** ğayret-i ħūr (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 18). [ebkār-ı çemen,]

ebkār-ı me'ānī: Daha önce hiç kimse tarafından kullanılmamış, söylenmemiş ifadeler.

Diyimez biñde birin olsa benüm bigi hezār

Gösterürdi niçe **ebkār-ı me'ānī** şüret (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 84). [ebkār-ı me'ānī,]

ebleh: Aklı kıt, ahmak, alık, bön (kimse).

Zāhid ki mu'tekif geçinür buriyāyile

Gör **eblehi** ki cennet umar bu riyāyile (Şem'î Divanı, Gazel 166, Mısra 2). [eblehi, -i]

ebr: Bulut.

Ger hevāyile ola **ebr** gibi gevher-bār

Zillet anūñ ki hevā odı ide yalnızcağ (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 97). [ebr,]

Şāh-ı şüküfe eyler idi sim ü zer nişār

Ebr ağladuķça ħurrem ü ħandān idi çemen (Şem'î Divanı, Kaside 9, Mısra 12). [ebr,]

Ħalk-ı cihānde itdi Ħudā zātūñ ihtiyār

Ey baħr-i mekrümet ne 'aceb **ebrdür** kefüñ (Şem'î Divanı, Kaside 9, Mısra 44). [ebrdür, -dür]

ebr-i behār virdüğün ağlayu ağlayu virür: Bahar bulutu verdiğini ağlayarak verir.

Virdüğün ağlayu ağlayu virür ebr-i behār

Leşker-i necm-i se'ādetle kamer pervāneñ (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 53). [ebr-i behār virdüğün ağlayu ağlayu virür,]

ebr-i ğam: Keder bulutu.

Şafā ħurşidi berķ urdı areden gitdi **ebr-i ğam**

Gōñüller cāmı şāf oldı yine gerd-i küdüretten (Şem'î Divanı, Kaside 3, Mısra 47). [ebr-i ğam,]

ebr-i müşgîn: Kara bulut.

Şanuram kopdı kıyâmet toğdı mağribden güneş

Gün yüzün ey meh seher çün **ebr-i müşginden** çıkar (Şem'î Divanı, Gazel 63, Mısra 4). [ebr-i müşginden, -den]

ebr-i nev-behâr: İlkbahar bulutu.

Âhüm duhâniyle felek kareler geyüp

Ağlar yaşın yaşın nitekim **ebr-i nev-behâr** (Şem'î Divanı, Kaside 12, Mısra 40). [ebr-i nev-behâr,]

ebrü: Kaş.

Eger düşmezse âhir Rûme fitne

Nedür bu zülf ü hâl ü çeşm ü **ebrü** (Şem'î Divanı, Gazel 140, Mısra 6). [ebrü,]

Ebr-veş yıldız dökilür gün gibi meh-pâreler

Gül gibi düreme yüzini **ebrülerüñi** itme çin (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 48). [ebrülerüñi, -ler, -üñ, -i]

Dür cefâ defterlerin yazup vefâ 'unvânını

Çin idüp **ebrülerüñ** 'aşıklerüñe itme kîn (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 56). [ebrülerüñ, -ler, -üñ]

ebrü-yi hilâl: Hilal kaş.

Na'laceñ 'aksi degüldür görinen rāhüñde

Yüz sürüp anda nişân eyledi **ebrü-yi hilâl** (Şem'î Divanı, Kaside 8, Mısra 56). [ebrü-yi hilâl,]

ebr-veş: Bulut gibi.

Ebr-veş yıldız dökilür gün gibi meh-pâreler

Gül gibi düreme yüzini ebrülerüñi itme çin (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 47). [ebr-veş,]

ebter: Eksik, noksan, sonuçsuz (şey).

'Adünüñ defter-i bahtı nitekim 'ömri **ebterdür**

'Aceb mi mûra dönse heybetüñden leşker-i düşmen (Şem'î Divanı, Kaside 1, Mısra 51). [ebterdür, -dür]

ecel: Her canlı için takdir edilmiş olan ölüm zamânı, ömrün son demi.

Ölmelü haste eyledi âh ol güzel beni

Derdâ ki görmege gelür âhir **ecel** beni (Şem'î Divanı, Gazel 188, Mısra 2). [ecel,]

edâ eyle-: Yerine getirmek, yapmak.

Yâr yolında külek-i cânı fidâ eyleyelüm

Âhîret hakkını dünyâde **edâ eyleyelüm** (Şem'î Divanı, Gazel 117, Mısra 2). [edâ eyleyelüm, -y, -elüm]

edâ it-: Yerine getirmek, yapmak.

Nitekim şâhid-i devlet meh-i ferhunde-ahterdür

İki 'âlemde maşşûdüñ murâdüñ Hâk **edâ itsün** (Şem'î Divanı, Kaside 1, Mısra 84). [edâ itsün, -sün]

edin-: (Kendi arzusuyla) ... Olarak kabul etmek, ... yerine koymak.

Ḳamer ḳadrüñ nücümi gevherin ser-tâc **edinmişdür**

Ṭutar baş üzre anüñçün zemîn ü âsümân anı (Şem'î Divanı, Kaside 15, Mısra 69). [edinmişdür, -miş, -dür]

ednâ gör-: Hor görmek, aşağılamak, küçük görmek.

Yâr ışığında bizi **ednâ görürsin** zâhidâ

Bir melek-ruhsâr ile göklerde seyrânüñ mi var (Şem'î Divanı, Gazel 41, Mısra 9). [ednâ görürsin, -ür, -sin]

efendi: Buyruğu yürüten, sözü geçen kimse II Sevgili.

Bu gün 'âlemde Şem'inüñ murâdı

Efendi ḥâk-i pâyündür nihâyet (Şem'î Divanı, Gazel 16, Mısra 16). [efendi,]

Cân çıkınca hele ḥıdmetde bir eksük komaduk

Eger ölmezsek **efendi** yine ḥıdmet bâķī (Şem'î Divanı, Gazel 190, Mısra 8). [efendi,]

Dil tutdı râh-i 'ışķuñ zâhid riyâ yolın

Âsân degül gözetmek **efendi** belâ yolın (Şem'î Divanı, Gazel 124, Mısra 2). [efendi,]

efgân: İztırapla bağıрма, haykırma.

Bezm-i gülde yine ḳânün ile dem-sâz olalum

Bülbülün diñdürelüm şıķlğın **efgânler** ile (Şem'î Divanı, Gazel 151, Mısra 8). [efgânler, -ler]

N'idüğün anılayasın Şem'inüñ ey mâh-cebîn

Zühreyi indüricek bezmüñe **efgânler** ile (Şem'î Divanı, Gazel 152, Mısra 14). [efgânler, -ler]

Yüz çevirdün gül gibi feryâd ü âhümnden benüm

Zâr idüp ben bülbülü güş urmaduñ **efgânüme** (Şem'î Divanı, Gazel 154, Mısra 8). [efgânüme, -üm, -e]

N'eyleyem ol gülşen-i ḥüsnüñ gül-i ḥandânını

Diñlemez ben bülbül-i şüridenüñ **efgânını** (Şem'î Divanı, Gazel 189, Mısra 2). [efgânını, -ı, -n, -ı]

efgân eyle-: Feryat etmek, haykırmak.

Ḥâr-ı zulmetden gelüp bülbüller **efgân eylemiş**

Baş açup her bir çiçek çâķ-i giribân eylemiş (Şem'î Divanı, Muhammes 1, Mısra 13). [efgân eylemiş, -miş]

efgân id-: Feryat etmek, haykırmak.

Mey gibi cûşa gelüp ney gibi **efgân iderüz**

N'idüğün kimse bizüm bilmedi keyfiyyetümüz (Şem'î Divanı, Gazel 73, Mısra 7). [efgân iderüz, -er, -üz]

efgâne gel-: Feryat etmek, haykırmak.

Şabâ ḥüsnüñ behârından ḥaber virse gülistâne

Yaķalar çâķ idüp güller **gelür** bülbüller **efgâne** (Şem'î Divanı, Gazel 143, Mısra 2). [efgâne gelür, -ür]

efķâr-ı çeşm-i yâr: Sevgilinin gözünün kederi.

Şöyle bīmār olmuşam **efkār-ı çeşm-i yār** ile
Cümle ‘ālem ger ṭabīb olursa itmezler ‘ilāc (Şem’î Divanı, Gazel 23, Mısra 3). [efkār-ı çeşm-i yār,]

efkende: Yıkık duruma gelmiş, düşkün, aşık.
Hevā-yi pāy-i buseñle düşüp yollarda ḥāk oldum
Bulınmaz ‘ışk yolında benüm bigi bir **efkende** (Şem’î Divanı, Gazel 158, Mısra 6). [efkende,]

eflāk: Felekler, gökler.
Fikr itme ḥūr-ı cenneti dildār-ı yāre bak
Ko bu hevāyī mihrüñi **eflākden** götür (Şem’î Divanı, Gazel 67, Mısra 4). [eflākden, -den]

İşigine yüz süren **eflāke** irdi gün gibi
Sevdi Şem’î dostlar bir dilber-i ‘ālī-cenāb (Şem’î Divanı, Gazel 13, Mısra 13). [eflāke, -e]

Görinen **eflāk** şanmañ düd-ı āhümdür benüm
Pādişāh-i ‘ışkām ol çetr-i siyāhümdür benüm (Şem’î Divanı, Gazel 118, Mısra 1). [eflāk,]

eflāk eyle-: Göğe iletmek.
Serverā her kim işigüñde özin ḥāk eyler
Tāc idüp mihr ü mehi tahtını **eflāk eyler** (Şem’î Divanı, Gazel 66, Mısra 2). [eflāk eyler, -r]

efsād-ı dīn: Dinin en fenası.
Tiğ-i kahrüñ eylese ḥısmüñ ğılāfından zuhūr
Cehd idüp **efsād-ı dīn** itmezdi kavm-i müfsidīn (Şem’î Divanı, Kaside 14, Mısra 82). [efsād-ı dīn,]

efsāne: Dillere destan olmuş, meşhur olmuş hikaye.
Ḥābe varmışdur işidüp ‘ışkumuñ **efsānesin**
Şanmañüz kim Leylīnüñ ‘ışkında Mecnūn virdi cān (Şem’î Divanı, Gazel 138, Mısra 5). [efsānesin, -sin]

efser: Taç.
Ḥusrev-i ‘ışkām işigüñ baña taht-ı zer yiter
Na’l-i gülgün ğubārı başüme **efser** yiter (Şem’î Divanı, Gazel 69, Mısra 2). [efser,]
Anüñçün bahtı şāhına felekde māh **efserdür**
Bulaydı terbiyet ger bād-pāy-i esb-i maḫşüdüñ (Şem’î Divanı, Kaside 10, Mısra 33). [efserdür, -dür]

efser-i la’līn urın-: Kırmızı taç giymek.
Taht-ı pīrūze geçer **efser-i la’līn urınup**
Yaraşur olsa çemen Mısrına sulṭān ğonce (Şem’î Divanı, Gazel 159, Mısra 9). [efser-i la’līn urınup, -ın, -up]

eg-: Eğmek.

Bād-ı āhüm gökde **egmişdür** nihāl-i Sidreyi
Bilmezem yâ Reb n'îçün meyl itmez ol serv-i büleñd (Şem'î Divanı, Gazel 33, Mısra 5). [egmişdür, -miş, -dür]

eger: Şart edatı, şayet.

Hāk-i pâyüñ gözüme tursun **eger** bilmez isem
Gözlerüñ zaḥm urduğınca la'lıñ ekdügi nemek (Şem'î Divanı, Gazel 105, Mısra 3). [eger,]

Göñlümüzden lutf idüp doğmazsañ ey meh-rü **eger**
Ṭālî'üm mihri toğup gitmez aremüzden hicāb (Şem'î Divanı, Gazel 14, Mısra 5). [eger,]

egle-: Avutmak, oyalamak.

İşigüñ taşıyile **egleyeyin**
Bir iki gün bu oñmaduḡ başı (Şem'î Divanı, Gazel 176, Mısra 3). [egleyeyin, -ye, -y, -im]

Kim olur hem-demüm göñlüm kim **egler** meclis-i ğamde
Şerāb-ı eşküñüñ āhüm eger olmasa dem-sāzı (Şem'î Divanı, Gazel 173, Mısra 9). [egler, -r]

eglen-: Avunmak, teselli bulmak.

Senüñ küyüñ ḥayāliyle cihānde **eglenür** göñlüm
Bu yād illerde eglence bize bir āşinā besdür (Şem'î Divanı, Gazel 60, Mısra 9). [eglenür, -ür]

eglen-: Beklemek, oyalanmak, vakit geçirmek.

Tir-i müjeñ **eglenmedi** geçdi siperümden
Ṭurmadı güzer eyledi ya'ni cigerümden (Şem'î Divanı, Gazel 133, Mısra 1). [eglenmedi, -me, -di]

eglence: Gönül eğlendirecek, hoş vakit geçirtecek şey.

Ey beli ince vü lebi ğonce
Baña oldu ḥayālüñ **eglence** (Şem'î Divanı, Gazel 153, Mısra 2). [eglence,]

Māye-i 'ıyş ü ṭareb çokdurur ammā Şem'î
Bulmadı bir göñül **eglencesin** eş'ār gibi (Şem'î Divanı, Gazel 177, Mısra 14). [eglencesin, -sin]

egnin: Boyundan bele kadar olan vücut bölümü, sırt, arka.

Görmedi gün yüzini bir naẓer ol dildārüñ
Māh-i nev anüñ için **egnine** geydi kare şāl (Şem'î Divanı, Gazel 113, Mısra 4). [egnine, -e]

eğri: Doğru ve düzgün olmayan.

Reh-i 'ışkuñda elif gibi şehā toğru iken
Şem'îye **egri** diyen aḥvel-i keĵ-rāyi göre (Şem'î Divanı, Gazel 168, Mısra 10). [egri,]

eḥad: Tek, bir.

Dāl oldu 'ışķ derdine zīrā ki görmedük
Ḳaddüñ yolında toğru elif gibi hiç **eḥad** (Şem'î Divanı, Gazel 34, Mısra 6). [eḥad,]

ehl: Bir işin ustası, o işte becerikli kimse, ehil.

Mübârek bahtlı begler gibi ferhunde-ahterdür

Se'âdet **ehlinün** bahtı çerâğı gün gibi rüşen (Şem'î Divanı, Kaside 1, Mısra 4). [ehlinün, -i, -nün]

Sekiz cennet cemâlün gülşeninden bir gül-i terdür

Buyursañ cümle 'işyân **ehlini** zîr ü zeber eyler (Şem'î Divanı, Kaside 1, Mısra 58). [ehlini, -i, -n, -i]

Yir yüzün şöyle tutar câder-i eflâk-mişâl

Ne semâ **ehli** görür arzı ne arz **ehli** semâ (Şem'î Divanı, Kaside 2, Mısra 24). [ehli, -i]

ehl-i başîret: Basîret sahipleri, öngörüsü yüksek kişiler.

Menzil-i meyhâne kim **ehl-i başîret** hâkidür

İdinür cân gözine şâhib-nazerler tütüyâ (Şem'î Divanı, Gazel 5, Mısra 13). [ehl-i başîret,]

ehl-i cennet: Cennet ehli, cennete gidecek olan kimse.

Ayağun toprağını **ehl-i cennet**

Görür yirden göge ey mâh minnet (Şem'î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 5). [ehl-i cennet,]

ehl-i dil: Gönül adamı, gönlünde birlik ve huzur zevkini bulan, gerçeği idrâk etmekten gelen gönül zenginliği ve müsâmahaya sâhip (kimse), irfan sâhibi, ârif.

Bakmadılar gülşen-i Firdevs-i a'lâdan yaña

Ehl-i diller her nâzer didâr-ı yâre bakdılar (Şem'î Divanı, Gazel 48, Mısra 6). [ehl-i diller, -ler]

Mikrâz-ı 'ışka Şem'î boyun vir nizâ'ı kı

'Ayb olur **ehl-i diller** aresinde 'arbede (Şem'î Divanı, Gazel 147, Mısra 12). [ehl-i diller, -ler]

Ehl-i diller meclisinde bülbül-i güyâ olur

Ey leb-i gönce koyan gül gibi divân koynına (Şem'î Divanı, Gazel 169, Mısra 9). [ehl-i diller, -ler]

Semend-i çerh gerdine irişmezdi muğarrerdür

Anünçün **ehl-i diller** luftüne cân ile mâyıldür (Şem'î Divanı, Kaside 10, Mısra 36). [ehl-i diller, -ler]

ehl-i hikmet: Hikmet ehli, bilge kimseler.

Ehl-i hikmet içinde oldı şarîh

Ki diridür lebünle nâm-ı Mesîh (Şem'î Divanı, Gazel 26, Mısra 1). [ehl-i hikmet,]

ehl-i hîred: Akıl sahipleri.

Nükte-i la'l-i lebün fehm idimez **ehl-i hîred**

Sırr-ı cândür dehenün anı kim idrâk eyler (Şem'î Divanı, Gazel 66, Mısra 7). [ehl-i hîred,]

ehl-i imān: İman sahibi.

İgen zulm-i şarîh itme esirge **ehl-i imān**

Göre göz odlare yakma be kâfir bir müselmânı (Şem'î Divanı, Gazel 185, Mısra 9). [ehl-i imān, -ı]

ehl-i 'irfān: İrfan sahibi, alimler.

Ey şeker-leb Hâk bilür kim cān-ı şîrinden lezîz

Nükte-i la'lünden itmek **ehl-i 'irfān** ile baḥş (Şem'î Divanı, Gazel 19, Mısra 6). [ehl-i 'irfān,]

ehl-i küdüret: Gam ve keder sahipleri.

Ummañuz ağyârdan mihr ü maḥabbet cāmını

Dostlar gelmez bilüñ **ehl-i küdüret**den şafâ (Şem'î Divanı, Gazel 1, Mısra 12). [ehl-i küdüret, -den]

ehl-i maḥabbet: Aşk ehli, aşktan anlayan kimseler.

Her kişi bir kez ölür bî-çâre Şem'î her nefes

Böyle olur zâhidâ **ehl-i maḥabbet**de fenâ (Şem'î Divanı, Gazel 1, Mısra 14). [ehl-i maḥabbet, -de]

ehl-i nâr: Cehennem ehli.

İşidüp cânlerine od düşer **ehl-i nâruñ**

Oldılar düd gibi tâ ki irâkdan peydâ (Şem'î Divanı, Kaside 2, Mısra 31). [ehl-i nâruñ, -uñ]

ehl-i niyâz: Yakaranlar, dua edenler.

Çıgırışup her yañeden yarıcūñ Allâh diyü

Şâf tıutup **ehl-i niyâz** eylediler cümle dü'â (Şem'î Divanı, Kaside 2, Mısra 18). [ehl-i niyâz,]

ehl-i şafâ: Temiz kalpli.

Devlet anüñ ki **ehl-i şafâ** eyleye kabûl

Vây ol kişiye kim ide derd ehli anı red (Şem'î Divanı, Gazel 34, Mısra 9). [ehl-i şafâ,]

Şem'iyâ bezm-i maḥabbetde mükedder olana

Cām-ı 'ışkı şunalum **ehl-i şafâ** eyleyelüm (Şem'î Divanı, Gazel 117, Mısra 14). [ehl-i şafâ,]

Pâk itmeyince yolını âb-ı revân gibi

Her tîre-dil kaçan vare **ehl-i şafâ** yolın (Şem'î Divanı, Gazel 124, Mısra 4). [ehl-i şafâ,]

ehl-i vaḥdet: Vahdet ehli, vahdete erişmek isteyen kimseler.

Dirilüp bir areye **ehl-i vaḥdet**

Dü'â-yi devletüñden urdılar dem (Şem'î Divanı, Kaside 5, Mısra 17). [ehl-i vaḥdet,]

ejder: Büyük yılan; genellikle kanatlı, gövdesi aslana, kuyruğu yılana benzeyen, ağızından ateş püsküren korkunç masal canavarı.

Ȯolaşmış ḳaddüñe zülf-i dırâzüñ

Benüm 'ömrüm nitekim serde **ejder** (Şem'î Divanı, Gazel 50, Mısra 4). [ejder,]

ejder çek-: Kasırgalar ve tayfunlar döne döne havaya yükselirken meleklerin göḡe bir ejder çektiḡi inancı.

Bir şacı şırma çeker eflâke âhüm gün gibi

Bir melek zencîr-i zerrîn ile şan **ejder çeker** (Şem'î Divanı, Gazel 64, Mısra 6). [ejder çeker, -er]

ejderhā: Büyük yılan.

Tirler ağzın açar içmeğe düşmen kanını

Her tüfek od şaçar ağzından olup **ejderhā** (Şem'î Divanı, Kaside 2, Mısra 50). [ejderhā,]

Göricek hey'et ile haşım 'aşā-yi kadriñ

Her ser-i müy olur tenlerine **ejderhā** (Şem'î Divanı, Kaside 2, Mısra 56). [ejderhā,]

ek-: (Yaraya tuz) basmak.

Hāk-i pāyüñ gözüme tursun eger bilmez isem

Gözlerüñ zahm urduğınca la'lüñ **ekdügi** nemek (Şem'î Divanı, Gazel 105, Mısra 4). [ekdügi, -düg, -i]

ekser: Çoğu zaman, genellikle.

Geh Buñarbaşın gehi āb-ı hayātın gösterür

Gözlerüm yaşıyle **ekser** mâcerası Bursanüñ (Şem'î Divanı, Gazel 103, Mısra 6). [ekser,]

eksüg: Eksik, noksan.

Hercāyilikde gün gibi hiç yokdur **eksügüñ**

Māhiyyetüñ bilindi senüñ ey kamer temām (Şem'î Divanı, Gazel 121, Mısra 3). [eksügüñ, -üñ]

eksük koma-: Eksik bırakmamak, her şeyi yapmak, uygulamak.

Cān çıkınca hele hıdmetde bir **eksük komaduk**

Eger ölmezsek efendi yine hıdmet bākī (Şem'î Divanı, Gazel 190, Mısra 7). [eksük komaduk, -du, -k]

el: Başkası, yabancılar.

Gül gibi geydi o meh rüyine bir cāme-i al

El için göñlümüzi almak için eyledi āl (Şem'î Divanı, Gazel 113, Mısra 2). [el,]

el: İnsanın avuç ve parmaklardan ibaret olan tutma, kavrama ve iş görme uzvu.

Ol perī-peyker melek-ruhsār **elinden** āh kim

Eyledi benden beni bigāne olmaz āşinā (Şem'î Divanı, Gazel 1, Mısra 5). [elinden, -i, -n, -den]

Gül aldı def **eline** rakşe girdi serv ü çenār

Çün aldı muṭrib-i bezmüñ çemende çengine 'ūd (Şem'î Divanı, Gazel 37, Mısra 5). [eline, -i, -n, -e]

el: "-den dolayı, yüzünden" anlamına gelen ifade.

Baṅa cevri ü gayriye eyler vefā

Ol şeh-i hūbān **elinden** el-ğiyās (Şem'î Divanı, Gazel 22, Mısra 8). [elinden, -i, -n, -den, -]

Şem'iyā yakdı vücūdüm ser-te-ser

Āteş-i hicrān **elinden** el-ğiyās (Şem'î Divanı, Gazel 22, Mısra 10). [elinden, -i, -n, -den, -]

Dönmedi hergiz murādüm üzre āh

Bī-vefā devrān **elinden** el-ğiyās (Şem'î Divanı, Gazel 22, Mısra 6). [elinden, -i, -n, -den, -]

Ol şacı mekkār **elinden** el-ḥazer

Ol gözi fettān **elinden** el-ḡiyās (Şem'î Divanı, Gazel 22, Mısra 4). [elinden, -i, -n, -den, -]

Ol şacı mekkār **elinden** el-ḥazer

Ol gözi fettān **elinden** el-ḡiyās (Şem'î Divanı, Gazel 22, Mısra 3). [elinden, -i, -n, -den, -]

Derd-i bî-dermān **elinden** el-ḡiyās

Hecr-i bî-pāyān **elinden** el-ḡiyās (Şem'î Divanı, Gazel 22, Mısra 2). [elinden, -i, -n, -den, -]

Derd-i bî-dermān **elinden** el-ḡiyās

Hecr-i bî-pāyān **elinden** el-ḡiyās (Şem'î Divanı, Gazel 22, Mısra 1). [elinden, -i, -n, -den, -]

el: Diyar, mekan.

Biz şafā bahrine meyhānede ḡavvās olduk

Başımız **elde** ayağ itdük azıtdük izümüz (Şem'î Divanı, Gazel 71, Mısra 4). [elde, -de]

el çek-: Elini çekmek, bırakmak, vazgeçmek.

Sākî-i 'ıyş ü tareb **el çekdi** ben dil-ḥasteden

Ḳandesin hey ḡam diyen yār-i vefā-dārüm benüm (Şem'î Divanı, Gazel 119, Mısra 5). [el çekdi, -di]

el ele al-: Elleriyle tutuşmak.

El ele alup şalınur bāḡda serv ü çenār

Gülşen-i cennetde şan kim iki ḥür-ı nāzenîn (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 29). [el ele alup, -up]

el götür-: Dua etmek için ellerini yukarı doğru kaldırmak, açmak; yalvarmak, yakarmak.

Sākî-i devr ola kim bizi ayakden götüre

Baş açup **el götürüp** medḥ ü senā eyleyelüm (Şem'î Divanı, Gazel 117, Mısra 10). [el götürüp, -üp]

el iriş-: Ulaşmak, erişmek.

Ayaḡuñ ṭopraḡına dil nice irsün ey melek

Āfitābe **el irişmez** māha olmaz dest-res (Şem'î Divanı, Gazel 81, Mısra 8). [el irişmez, -mez]

el kavşur-: Saygılı olmak; birinin karşısında el pençe divan durmak, bir şey yapmaya her an hazır olmak.

Ben karşıne ḡuluñ gibi **el kavşurup** ṭuram

Ḥizmetler eyleyem saña ey dil-rübā yine (Şem'î Divanı, Gazel 160, Mısra 7). [el kavşurup, -up]

el ur-: El vurmak, değmek. II Bir işi yapmaya yanaşmak, girişmek.

Çerḡe girdi mihr ü meh eyler semā'ı nüh felek

Zühre **el urdı** şafā çengine gel gör şoḡbeti (Şem'î Divanı, Kaside 6, Mısra 24). [el urdı, -dı]

el uzat-: Bir şeye dokunmaya, almaya, sahip olmaya çalışmak; kendisine ait olmayan bir şey üzerinde hak iddia etmek, haksızlık etmek, kötülük yapmak. II El ile dokunmak, temas etmek.

Dilerem bād-ı şabānün eli ḡurıya şehā

El uzatmak dilemiş kākülüñe şāne gibi (Şem'î Divanı, Gazel 191, Mısra 8). [el uzatmak, -mak]

el vir-: Yardım etmek. II Tarikatlarda mürşit, bir müride, başkalarına yol gösterme izni vermek. III Halk hekimliği gibi konularda yetki vermek.

İşleri altun olur **el viricek** pâdişehüm

Kimyâdür ayağın toprağı kıllâşlere (Şem'î Divanı, Gazel 155, Mısra 5). [el viricek, -icek]

İki cihânde dirlik yiterdi pâdişâhüm

İksir-i hâk-i pâyün **el virse** ben gedâye (Şem'î Divanı, Gazel 163, Mısra 4). [el virse, -se]

el yu-: Kararından vazgeçmek, yapmakta olduğu işi artık yapmama durumuna geçmek. II Bir şeyle ilgisini kesmek.

Kevserden **el yudı** yumaz âb-ı hayâte yüz

Şem'î tadandı câm-ı maḥabbet şafâsına (Şem'î Divanı, Gazel 148, Mısra 7). [el yudı, -dı]

elâ: (Göz için) sarıya çalan kestane rengi.

Ol **elâ** gözlüm süzüp nergeslerin yüz nâz ile

Ḳan ider Ḳan üzere geymiş gül gibi al üzere al (Şem'î Divanı, Gazel 107, Mısra 3). [elâ,]

elâ: “Gözünü aç, dikkat et, bilmiş ol, bak” anlamında Arapça tembih edâtı olup dîvan edebiyâtında bilhassa nazımda, söylenecek şeye dikkati çekmek için “ey” ünlemiyle birlikte mısra başında kullanılmıştır.

Elâ ey nev-behâr-ı ‘âlem-i cân

Açıldı gül yüzünden verd-i ḥandân (Şem'î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 51). [elâ,]

Elâ ey Yûsuf-ı Mısr-ı melâḥet

İrür şekker lebünden rûḥe râḥet (Şem'î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 1). [elâ,]

elbir id-: Birlik olmak, aynı fikirde olmak, birlikte hareket etmek.

Leşker-i ḡam dostum her yañeden **elbir idüp**

Bu dil-i vîrânemün bilsem nesin yağma ider (Şem'î Divanı, Gazel 59, Mısra 9). [elbir idüp, -üp]

elden düşür-: Elinden hiç bırakmamak.

Cehd idüp **elden düşürmezsın** maḥabbet nerdini

Oynadün cân naḳdini ‘âşıklerün nerrâdısın (Şem'î Divanı, Gazel 128, Mısra 9). [elden düşürmezsın, -mez, -sın]

elden ele: Bir şey, bir kimseden öbürüne, ondan da başkasına geçmek.

Varmasa **elden ele** gül gibi hercâyî olup

Kendüyi itmez idi ‘âleme destân ḡonce (Şem'î Divanı, Gazel 159, Mısra 7). [elden ele,]

elden gid-: Bir şeyi yitirmek, o şeyden yoksun kalmak.

Şerâb-ı ‘ışık ile mestem **gidüpdür** ihtiyâr **elden**

Güzeller sevmeye şüfî anüñçün ihtiyârüm yok (Şem'î Divanı, Gazel 98, Mısra 11). [elden gidüpdür, -üp, -dür]

elden koma: Elden bırakma!; Elinden düşürme!

‘Ârif ol **elden koma** Şem'î maḥabbet câmını

Nâr-ı düzeḥden ne ḡam ‘ışık âteşi mu‘tâdısın (Şem'î Divanı, Gazel 128, Mısra 11). [elden koma, -ma]

elden koy-: Bırakmak, terk etmek; ihmal etmek.

Nice **elden kıoyalum** göz göre inşâf eyle

Zâhidâ câm-ı şerâb ile açıldı gözümüz (Şem'î Divanı, Gazel 79, Mısra 5). [elden kıoyalum, -alum]

Nice **elden kıoyalum** göz göre inşâf eyle

Zâhidâ câm-ı şerâb ile açıldı gözümüz (Şem'î Divanı, Gazel 71, Mısra 7). [elden kıoyalum, -alum]

ele al-: Bir şey üzerinde çalışmak, incelemek, araştırmak. II Bir işi kendi yapmaya başlamak, çekip çevirmek.

Şeşperin **aldı ele** geydi zirihler süsen

Eyle beñzer kim ider leşker-i zühd ile kıtâl (Şem'î Divanı, Kaside 8, Mısra 21). [ele aldı, -dı]

Aldı hırşid-i cihân-tâb **ele** zerrîn cârüb

Sâhet-i şâhn-ı çemende kıomadı gerd-i melâl (Şem'î Divanı, Kaside 8, Mısra 7). [ele aldı, -dı]

el-ğiyâs: Medet, amanl.

Derd-i bî-dermân elinden **el-ğiyâs**

Hecr-i bî-pâyân elinden **el-ğiyâs** (Şem'î Divanı, Gazel 22, Mısra 1). [el-ğiyâs,]

Derd-i bî-dermân elinden **el-ğiyâs**

Hecr-i bî-pâyân elinden **el-ğiyâs** (Şem'î Divanı, Gazel 22, Mısra 2). [el-ğiyâs,]

Ol şacı mekkâr elinden el-ğazer

Ol gözi fettân elinden **el-ğiyâs** (Şem'î Divanı, Gazel 22, Mısra 4). [el-ğiyâs,]

Dönmedi hergiz murâdüm üzre âh

Bî-vefâ devrân elinden **el-ğiyâs** (Şem'î Divanı, Gazel 22, Mısra 6). [el-ğiyâs,]

Baña cevır ü gayriye eyler vefâ

Ol şeh-i hûbân elinden **el-ğiyâs** (Şem'î Divanı, Gazel 22, Mısra 8). [el-ğiyâs,]

Şem'iyâ yakdı vücüdüm ser-te-ser

Âteş-i hıcrân elinden **el-ğiyâs** (Şem'î Divanı, Gazel 22, Mısra 10). [el-ğiyâs,]

elhân: Şarkılar, nağmeler.

Zebûr-ı gül açıldı mañfil-i gülşende her bülbül

Süleymân devridür güyâ ider Dâvudî **elhânı** (Şem'î Divanı, Kaside 15, Mısra 6). [elhânı, -ı]

el-hazer: Sakın, çekinl.

Ol şacı mekkâr elinden **el-hazer**

Ol gözi fettân elinden el-ğiyâs (Şem'î Divanı, Gazel 22, Mısra 3). [el-hazer,]

‘Âşık-ı şâdıklara düşmenler itmez itdüğün

El-hazer ey dostlar ol bî-vefâden el-hazer (Şem'î Divanı, Gazel 59, Mısra 12). [el-hazer,]

‘Âşık-ı şâdıklara düşmenler itmez itdüğün

El-hazer ey dostlar ol bî-vefâden **el-hazer** (Şem'î Divanı, Gazel 59, Mısra 12). [el-hazer,]

eli ir-: Yetişememek, ulaşmaya gücü yetmemek. II Fırsat bulamamak.

irimez yıllar ile gevher-i maķř de **eli**

Olmaz degme kişi baır-i şaf de ġavv ř (şem'  Divanı, Gazel 85, Mısra 7). [eli irimez,]

eli kırı: Maddi sıkıntı çekmek, yoksul olmak; fakir.

Dilerem b d-ı şab n n **eli kırıya** şeh 

El uzatmaķ dilemiş k k l ne ş ne gibi (şem'  Divanı, Gazel 191, Mısra 7). [eli kırıya, -y, -a]

elif: Arap alfabesinin ilk harfi. II Sevgilinin elif harfi gibi düzgün, uzun boyu.

ş hid yiter ki levı-i cem l üzre oldılar

Bu  n-ı hüsne  addi **elif**  aşi n n  med (şem'  Divanı, Gazel 34, Mısra 8). [elif,]

D l oldu 'ıřķ derdine z r  ki görmedük

 add n yolunda toġru **elif** gibi hiç e ad (şem'  Divanı, Gazel 34, Mısra 6). [elif,]

Yolu da oķ gibi toġru degülsem ey kem n-ebr 

Bükilsün d l-i zülfünden **elif**  add m kem n olsun (şem'  Divanı, Gazel 122, Mısra 12). [elif,]

elifler  ek-: Elif harfine benzer şekilde g ġ ste boylamasına yara a mak, birine eziyet etmek, acı  ektirmek.

D ġlar yakdı **elifler çekdi** şem'  n'eylesün

Girmedi bir yüzi g l serv-i h r m n  oynına (şem'  Divanı, Gazel 169, Mısra 11). [elifler çekdi, -di]

elin al-: Kötü durumdaki bir kişiye yardımda bulunmak, elinden tutmak.

Yir idüp başda **elin aldı** ayakden götürüp

şeh-i nevr ze benefşe ideli istiķb l (şem'  Divanı, Kaside 8, Mısra 23). [elin aldı, -dı]

elin şun-: El uzatmak, yaklaşmak istemek.

Bezm içre meye **şundi elin**  ıldı nev ziş

Bir deste güli eyledi mest ne tekell f (şem'  Divanı, Gazel 96, Mısra 5). [elin şundi, -dı]

elin uzat-: Bir şeye dokunmaya, almaya, sahip olmaya çalışmak; kendisine ait olmayan bir şey üzerinde hak iddia etmek, haksızlık etmek, kötülük yapmak. II El ile dokunmak, temas etmek.

Kes zülfünü **uzatmasun** ey ş h z lm **elin**

Alma cih nde boynüne kimse veb lini (şem'  Divanı, Gazel 184, Mısra 5). [elin uzatmasun, -ma, -sun]

elinden: "-den dolayı, yüzünden" anlamına gelen ifade.

Yokdurur devründe h n n-dil meger c m-ı şer b

 an yudar devr n **elinden** ehl-i dillerdür hem n (şem'  Divanı, Kaside 14, Mısra 118). [elinden,]

elinden alın-: Bir şeye el koymak, bir şeyden mahrum bırakmak. II Elinden tutmak, yardım etmek, kurtarmak.

 al ş olmaķ ne mümkün bir gönül kim m btel  olsa

Alınmaz 'ıřķ **elinden** iki ' lem bir ya e olsa (şem'  Divanı, Gazel 142, Mısra 2). [elinden alınmaz, -maz]

eline al-: Eline almak, tutmak, sahip olmak.

Şem'î bu dâğ-ı hasret ile üstüh'ânler

Cânân **eline almağa** olaydı bâri zâr (Şem'î Divanı, Gazel 49, Mısra 10). [eline almağa, -mağ, -a]

Altun üsküflü gümüş hançerlü ol beg-zâdeler

Sâğır-i sîmîn ile **almış eline** câm-ı zer (Şem'î Divanı, Murabba 1, Mısra 14). [eline almış, -mış]

eline vir: Eline vermek, teslim etmek.

Kimüñ ki Hâk **eline vire** Zülfikâr-ı luţf

İster güneş gibi ola tâbende dâyimâ (Şem'î Divanı, Kaside 11, Mısra 17). [eline vire, -e]

elleri deg-: Bir şey yapmaya vakit ve fırsat bulmak.

Birbiriyle merhabâdan **elleri degmez** gönül

Sen bu gün umma güzellerden maḥabbet cāmını (Şem'î Divanı, Gazel 178, Mısra 3). [elleri degmez, -mez]

elüm al-: Elinden tutmak, yardım etmek.

Sâķi ğubârı gel dil-i ğamnâkden götür

Öldüm kıyâmetüm **elüm al** hâkden götür (Şem'î Divanı, Gazel 67, Mısra 2). [elüm al,]

elüm yu-: Kararından vazgeçmek, yapmakta olduğu işi artık yapmama durumuna geçmek. II Bir şeyle ilgisini kesmek.

Yumağa la'lüñ için çeşme-i ḥayvânden **elüm**

Yaraşur ay ü güneş olsa gümüşden legenüm (Şem'î Divanı, Gazel 116, Mısra 13). [elüm yumağa, -a]

elüñ altında: Hazırda bulunmak, her an ulaşabilecek olmak.

Âfitâbüm ser-be-ser dünyâ **elüñ altındadır**

Sen Süleymân-ı zemânsın ḥâtem-i la'lüñ nigîn (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 63). [elüñ altındadır, -dur]

elüñ öp-: Saygı ifadesi olarak bir kimsenin elini öpüp alnuna koymak.

Bir sîm-ten **elüñ öper** altun ayağ ile

Bir âfitâb kâse-i sîm ile zer taşur (Şem'î Divanı, Kıt'a 1, Mısra 3). [elüñ öper, -er]

elüñden koma: Elden bırakma!; Elinden düşürme!.

Dâmân-ı 'ışk-ı yâri **elüñden koma** şakın

Şem'î olursa iki cihân ḥalkı bir yaña (Şem'î Divanı, Gazel 9, Mısra 13). [elüñden koma, -ma]

elüñüñ üzre el yok: Bir işte veya hünerde daha iyisinin olmaması, en iyi olma.

Elüñüñ üzre el yokdur nitekim tiğüñ üzre tiğ

Kılıcün 'arşa aşduñ gün gibi ey Tañrı arslânı (Şem'î Divanı, Kaside 15, Mısra 45). [elüñüñ üzre el yokdur,]

em: Dudak, dil ve soluk yardımıyla bir şeyi içine çekmek.

Añmaz ḥaṭuñ ğubârını sâķi lebüñ **emen**

Gül gibi mey içen kişi esrârı n'eylesün (Şem'î Divanı, Gazel 125, Mısra 11). [emen, -en]

Gāh öpüp gāh ıştırıp gāh **emer** leblerüñi
Sāḳiyā cānümüze bunca cezālar niçe bir (Şem'î Divanı, Gazel 45, Mısra 9). [emer, -er]

em: İlâç, devâ, çâre.

Dil-i bî-çāreye luṭfün ṭabîbi

Olur derdine **em** zaḥmine merhem (Şem'î Divanı, Kaside 5, Mısra 50). [em,]

emîn ol-: Emniyette olmak; şüphesi kalmamak.

Ka'be-i luṭfün ḥarîmi dāḥili buldı necât

Bende vü hırş u hevâ âzād olup **oldı emîn** (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 122). [emîn oldı, -dı]

emîr: Bey, padişah; reis.

Emîrû'l-mü'minîn Sulṭân Süleymân ḥusrev-i 'âdil

Kim oldur milket-i dînün **emîr** ü şâh ü sulṭânı (Şem'î Divanı, Kaside 15, Mısra 34). [emîr,]

emîr-i diyâr-ı luṭf: Lütüf ülkesinin emirleri.

Vargıl aña ki oldur **emîr-i diyâr-ı luṭf**

Ḳadrî Efendi işigidür Ka'be-i murâd (Şem'î Divanı, Kaside 11, Mısra 27). [emîr-i diyâr-ı luṭf,]

emîrû'l-mü'minîn: Halife.

Emîrû'l-mü'minîn Sulṭân Süleymân ḥusrev-i 'âdil

Kim oldur milket-i dînün emîr ü şâh ü sulṭânı (Şem'î Divanı, Kaside 15, Mısra 33). [emîrû'l-mü'minîn,]

emr: Bir şeyin yapılması veya yapılmaması hususunda bildirilen kesin hüküm, hükmüne uyulması istenen zorlayıcı söz, buyruk.

Musaḥḥer hükmüne 'âlem felek **emrüne** çâkerdür

Ḥalâş olur belâ vü derd ü ḡamden iki 'âlemde (Şem'î Divanı, Kaside 1, Mısra 59). [emrüne, -ün, -e]

Cihân ser-keşlerin itdi ser-â-ser hükmine bende

Ḥudâ **emriyle** tâbi' itse n'ola çerḥ-i gerdânı (Şem'î Divanı, Kaside 4, Mısra 36). [emriyle, -i, -y, -le]

emr-i muḥâl: Olanaksız iş, yapılması mümkün olmayan.

Ḳo şikâyet sözini vaḳt-i dü'âdür Şem'î

Ḥâlünü sen ḥo şikâyetle dimeñ **emr-i muḥâl** (Şem'î Divanı, Kaside 8, Mısra 88). [emr-i muḥâl,]

Ḳo şikâyet sözini vaḳt-i dü'âdür Şem'î

Ḥâlünü sen ḳo şikâyetle dimeñ **emr-i muḥâl** (Şem'î Divanı, Gazel 112, Mısra 10). [emr-i muḥâl,]

enâr: Nar.

Şeker bādām ile sîb ü **enâr** ü gül-be-şekkerdür

Temâşâ eyledüm bâzâr-i ḥüsnin ol dil-ârānuñ (Şem'î Divanı, Kaside 1, Mısra 17). [enâr,]

encüm: Yıldızlar.

Görinen **encüm** degül ey mäh-rü kevn ü mekân
Âteş-i âh-i dil-i Şem'iden oldu pür-şerer (Şem'î Divanı, Gazel 59, Mısra 17). [encüm,]

Sipend **encüm** şafağ âteş hilâl ol bezme micmerdür
Müzeyyen itdi dünyâyı ser-â-ser 'ıyd-i sulţânî (Şem'î Divanı, Kaside 1, Mısra 21). [encüm,]

Mâh sâkî nuğl **encüm** mey şafağ cām âfitâb
Zühre çengî vü felek rakqâş devrân inçünin (Şem'î Divanı, Kaside 13, Mısra 33). [encüm,]

encüm: Yıldızlar.

Dökilen **encüm** degüldi şubh-dem eflâkden
Üstine gevher şaçardı hüriler cem'iyeti (Şem'î Divanı, Kaside 6, Mısra 55). [encüm,]

Yakdılar âteş işin ol deñlü âteş-bâzlar
Düdler oldu felek **encüm** şerâr-ı zîneti (Şem'î Divanı, Kaside 6, Mısra 54). [encüm,]

Sen perî-peyker melek-ruşsârî teşhîr itmege
Micmer-i nüh-kâsedür eflâk **encümdür** sipend (Şem'î Divanı, Gazel 33, Mısra 10). [encümdür, -dür]

endām: Beden, vücut.

Var ise bir serv-i bālâden yire düşmişdurur
Cümle **endāmı** kararmış sâyeñüñ ey dilsitân (Şem'î Divanı, Gazel 138, Mısra 8). [endāmı, -ı]

endişe ol-: Düşünmek.

Aña kim 'ışk işi ola pîşe
Okumağ yazmağ **olmaz endişe** (Şem'î Divanı, Gazel 145, Mısra 2). [endişe olmaz, -maz]

enîn id-: İnlemek.

Kimseler yanmaz meger kim şem'den pervâneler
Dem-be-dem hem-demlerinden ney **ider** ancak **enîn** (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 120). [enîn ider, -er]

enva'-ı ni'am: Türlü türlü nimetler.

Şol kadar bezl oldu **enva'-ı ni'am** bezm ehline
Sükkerî ni'metlerüñ yinmege gelmez nevbeti (Şem'î Divanı, Kaside 6, Mısra 39). [enva'-ı ni'am,]

envār: Nurlar, ışıklar.

Ṭālî'üñ şem'inüñ üstine döner leyl ü nehār
Mâh kim feyz virür 'âleme **envāriyile** (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 56). [envāriyile, -i, -y, -ile]

er ol-: Erkek olmak. II Yiğit olmak.

Başümi aldum ele dilberimüñ yolında
Er olan kişi gerekdür kim ola hâzır-baş (Şem'î Divanı, Gazel 82, Mısra 8). [er olan, -an]

erbâb-ı nazer: Görüş sahipleri. II Bakarak nazar değdiren insanlar.

Buldı terbiyyet anıñ devrinde **erbāb-ı nāzer**

Şükr kim anı müzeyyen kıldı Rebbü'l-‘ālemîn (Şem’î Divanı, Kaside 14, Mısra 109). [erbāb-ı nāzer,]

eren: Allah'a kavuşmuş kimse, veli.

Hak ‘ināyet idüben itdi **erenler** himmet

‘İyde gāziler itdi yine bir hūb gāzā (Şem’î Divanı, Kaside 2, Mısra 39). [erenler, -ler]

eri: Erimek, saflaştırmak.

Şararduñ āteş-i hasretle Şem’î

Erirsin zer gibi bir sîm-tensüz (Şem’î Divanı, Gazel 77, Mısra 12). [erirsin, -r, -sin]

erjeng-i behār: Bahar ressamı.

Māni-i Çîn-i behāristān ü **Erjeng-i behār**

Nağş-i Rūmî vü Hıṭāyî zed ber evrāk-ı zemîn (Şem’î Divanı, Kaside 13, Mısra 7). [erjeng-i behār,]

erkān: Adet, yol yöntem, usul, adap.

Felek taht ile gün tād olaydı terk iderlerdi

Göreydi Hüsrev ü Dārā bu **erkān** ile divānı (Şem’î Divanı, Kaside 15, Mısra 80). [erkān,]

Se‘ādetle olup sābit-nücūm-ı merkez-i devlet

Müretteb yirli yirinde mu‘azzez gördük **erkānı** (Şem’î Divanı, Kaside 4, Mısra 24). [erkānı, -ı]

erkān-ı devlet: Devletin ileri gelenleri.

Çekelden gözlerine tütüyāyı ḥāk-i pāyinden

Nāzer kesb itdi a‘yān-ı felek **erkān-ı devletden** (Şem’î Divanı, Kaside 3, Mısra 30). [erkān-ı devletden, -den]

erzānî: Lâyık, değer, uygun.

Cihān ḥalkını bir sözle idersin bende vü āzād

Süleymānlık senüñdür mühr-i devlet saña **erzānî** (Şem’î Divanı, Kaside 15, Mısra 68). [erzānî,]

erzānî id-: Layık, uygun hale getirme.

Ayağa urdılar başdan bu gün bāzār-i rezminde

Meta‘-ı ‘ömrine ḥaşmūñ ne **iderlerse erzānî** (Şem’î Divanı, Kaside 15, Mısra 86). [erzānî iderlerse, -er, -ler, -se]

es: (Hava için) Bir yönden bir yöne doğru hissedilir şekilde hareket etmek, esmek.

Şahbāz-ı şāh-i ‘adlūñ olupdur şikārı luṭf

Hulḫuñ nesîmi **esdi** umaram ki eyleye (Şem’î Divanı, Kaside 11, Mısra 36). [esdi, -di]

İgende çok **eser** şavurur kūy-i yārde

Bir toz kopardı tañ mıdur āhūm şabāyile (Şem’î Divanı, Gazel 166, Mısra 7). [eser, -er]

eş‘ār: Şiirler, manzum sözler.

Uydurup çengine Zühre okur **eş'ārımuḡı**

Gün yüzüñ vaşf ideli göklere çıkdı sözümüz (Şem'î Divanı, Gazel 71, Mısra 11). [eş'ārımuḡı, -ımuḡ, -ı]

Uydurup çengine Zühre okur **eş'ārımuḡı**

Gün yüzüñ vaşfı ile göklere çıkdı sözümüz (Şem'î Divanı, Gazel 79, Mısra 7). [eş'ārımuḡı, -ımuḡ, -ı]

Māye-i 'ıyş ü țareb çokdurur ammā Şem'î

Bulmadı bir gönül eglencesin **eş'ār** gibi (Şem'î Divanı, Gazel 177, Mısra 14). [eş'ār,]

esās: Temel, asıl.

Likin 'azā vü mihnet ü rencin **esāsım**

Seng-i belā vü derd ile itmişdür üstüvār (Şem'î Divanı, Kaside 12, Mısra 3). [esāsım, -ı, -n, -ı]

Yıkılmaz haşre dek 'adlün **esāsı**

Binā-yi 'izz ü devlet oldı muhkem (Şem'î Divanı, Kaside 5, Mısra 11). [esāsı, -ı]

esb-i nāze: Naz atı. II Cilveli sevgili.

Süvār oldukça şāhüm **esb-i nāze**

Țurur 'aşıqlerün şāf şāf niyāze (Şem'î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 29). [esb-i nāze, -e]

eşcār: Ağaçlar.

La'l-i sîr-āb ile zeyn oldı ser-ā-ser **eşcār**

Şāhn-ı pîrūze çemen hayme-i billür dıraht (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 25). [eşcār,]

eşed: Çok (daha, en, pek) şiddetli.

Ben cān virürdüm ol şanemün intizārıne

Gerçi ölümünden oldı **eşed** dirler intizār (Şem'î Divanı, Gazel 46, Mısra 8). [eşed,]

eser: Bir şeyin varlığına delālet eden te'sir.

Görmedüm ağzün gibi bir zerre mihrüñden **eser**

Ey cefā vü cevri çok didüklerince varsın (Şem'î Divanı, Gazel 132, Mısra 5). [eşer,]

eser ol-: Belirti, iz, nişan olmak.

Olmayup bir zerrece Şem'î küdüretten **eser**

Țalbi şāf itmekdurur cām-ı muşaffāden gareȚ (Şem'î Divanı, Gazel 87, Mısra 13). [eşer olmayup, -ma, -y, -up]

esirge: Korumak, himaye etmek.

İgen zulm-i şarīh itme **esirge** ehl-i imānı

Göre göz odlare yakma be kāfir bir müselmānı (Şem'î Divanı, Gazel 185, Mısra 9). [esirge,]

esir-i ġam: Gam esiri.

Derd-i cefā-yi ġurbet ile olma ġāksār

Bend-i belāda nice olursın **esir-i ġam** (Şem'î Divanı, Kaside 9, Mısra 28). [esir-i ġam,]

eşk: Gözyaşı.

Ağlasam ey Yūsuf-ı Mısr-ı melāhet gam degül
Küyüne Bağdād dirler n'ola **eşküm** olsa Şaṭ (Şem'î Divanı, Gazel 90, Mısra 8). [eşküm, -üm]

Şāh-i ʿışkām almağa mihr ü maḥabbet taḥtını
Āteş-i āhüm ʿalem **eşküm** sipāhümdür benüm (Şem'î Divanı, Gazel 118, Mısra 4). [eşküm, -üm]

Eşküm dökildi dāne gibi ḳaddüm oldı dām
Şayd olduġuñ işideli ey kebk-i hoş-ḥırām (Şem'î Divanı, Gazel 121, Mısra 1). [eşküm, -üm]

eşk-i bülbül: Bülbülün gözyaşları.

Naḳş-i eflāk-i maḥabbet mī nümāyed şāhn-ı bāġ
Eşk-i bülbül çün gülistān şāhid-i gül meh-cebīn (Şem'î Divanı, Kaside 13, Mısra 12). [eşk-i bülbül,]

eşk-i çeşm: Gözyaşı.

Sīnemün dāġı şafāsı külḥanı gülşen ider
Eşk-i çeşmüm lālezāriyle baña taġ üstü bāġ (Şem'î Divanı, Gazel 93, Mısra 4). [eşk-i çeşmüm, -üm]

Āhümle **eşk-i çeşmüm** yir gök götürmez ey meh
Mihrünle yirde gökde ben ḥ'ār ü zāre yir yok (Şem'î Divanı, Gazel 97, Mısra 9). [eşk-i çeşmüm, -üm]

Eşk-i çeşmüm mevc urup cūş eylesün deryā gibi
Çāk çāk olsun yaḳalar dāmen-i şāhrā gibi (Şem'î Divanı, Muhammes 1, Mısra 21). [eşk-i çeşmüm, -üm]

eşk-i cüy-bār: Gözyaşı ırmaġı.

Yol virmez idi gülşen-i ḥüsnün güline ḥār
Nerm itmeseyidi her dem anı **eşk-i cüy-bār** (Şem'î Divanı, Gazel 46, Mısra 2). [eşk-i cüy-bār,]

Ḥōş devr idi zemāne eger olsa ber-ḳarār
Ammā ḳararı yok nitekim **eşk-i cüy-bār** (Şem'î Divanı, Kaside 12, Mısra 2). [eşk-i cüy-bār,]

eşk-i revān: Akan gözyaşı.

Geçdi ʿömrüm şu gibi **eşk-i revānüm** çağlar
Acıyup deryālar ağlar ḥālūme ırmaġlar (Şem'î Divanı, Gazel 39, Mısra 1). [eşk-i revānüm, -üm]

eşk-i ter: Taze gözyaşı.

Fāş itdi yine Şem'î gibi sūz-ı derūnum
Yandum n'ideyin n'eyleyeyin **eşk-i terümden** (Şem'î Divanı, Gazel 133, Mısra 10). [eşk-i terümden, -üm, -den]

esrār: Gizli olan, herkesçe bilinmeyen şeyler, herkese açık olmayan gizlilikler, sırlar.

Yār ile **esrārımı** bir kimse hergiz bilmese
Kāşki cümle cihān mest olsa huşyār olmasa (Şem'î Divanı, Gazel 149, Mısra 3). [esrārımı, -um, -ı]

esrār: Hint kenevirinden çıkarılan ve keyif veren uyuşturucu.

Añmaz haṭuñ ğubārını sāķī lebüñ emen
Gül gibi mey içen kişı **esrārı** n'eylesün (Şem'î Divanı, Gazel 125, Mısra 12). [esrārı, -ı]

esrār-ı leb: Dudağının sırrı.

Görüp **esrār-ı lebüñ** ey gül-i ḥandān ğonce
Kıldı dem-beste olup vālih ü ḥayrān ğonce (Şem'î Divanı, Gazel 159, Mısra 1). [esrār-ı lebüñ, -üñ]

eteg: Elbisenin belden aşağı kısmı.

Ƙo **etegüñ** öñince beni seyr idem şehā
K'ekser öñinde bād-ı şabānuñ ğubār olur (Şem'î Divanı, Gazel 65, Mısra 3). [etegüñ, -üñ]

etfāl: Taze fidanlar ve çiçekler.

Ey şeh-i mülk-i kerem luṭfün olursa mi'mār
Besledükçe çemen **etfālını** bu nüh ābā (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 106). [etfālını, -i, -n, -i]

etrāf-ı lālezār: Lale bahçesinin çevresi.

Zeyn eyleyüp reyāḥin ile bāğ-ı cenneti
Etrāf-ı lālezārı ider sebzēār ḥaṭ (Şem'î Divanı, Gazel 89, Mısra 12). [etrāf-ı lālezārı, -ı]

evbāş: Ayak takımı, serseriler, külhanbeyleri. II Çapkın, mest kimse.

Nice taḥrır ideyin naḳşuñ naḳḳāşlere
Reng alurlar dir isem bir bölük **evbāşlere** (Şem'î Divanı, Gazel 155, Mısra 2). [evbāşlere, -ler, -e]

evc-i felek: Gökyüzünün en yüksek katı.

Nist der **evc-i felek** yāḳūt zerr-i āfitāb
Geşte der zir-i nigineş ḥātem-i çerḥ-i berin (Şem'î Divanı, Kaside 13, Mısra 45). [evc-i felek,]

evc-i ḥüsn: Güzelliğin doruk noktası.

Ḥalḳa-i düd-ı siyāhem dām ber eflāk zed
An hü mā ber **evc-i ḥüsn** ammā şikār-ı men ne-şüd (Şem'î Divanı, Gazel 32, Mısra 6). [evc-i ḥüsn,]

evc-i rifat: Yüce mertebe.

Ṭutar devlet nesimi ḥāk-i pāyin **evc-i rifatde**
Nitekim bād-ı ḳudret ḳadr ile taḥt-ı Süleymānı (Şem'î Divanı, Kaside 4, Mısra 29). [evc-i rifatde, -de]

evrāk: Yapraklar.

Göñül odiyla āhümden yine ḳurtarmadı bir dem
Oda yansun yile varsun felek çerḥinüñ **evrākı** (Şem'î Divanı, Gazel 172, Mısra 10). [evrākı, -ı]

Devāt-ı zerdurur nerges gülün **evrākı** defterdür

Süleymān-şān ü Aşef-siret ü Cemşid-himmetsin (Şem'î Divanı, Kaside 10, Mısra 47). [evrākı, -ı]

evşâf: Nitelikler, vasıflar.

Seyl-i eşkümdür cihānde ğarķ-ı tūfāndan murād

Yaşümün **evşâfidur** bu yidi deryāden ğarez (Şem'î Divanı, Gazel 87, Mısra 8). [evşâfidur, -ı, -dur]

Zülfün **evşâfında** Şem'î bir ğazel dimiş yine

Tāze sünbüllerle tezyîn eylemiş divānını (Şem'î Divanı, Gazel 189, Mısra 9). [evşâfında, -ı, -n, -da]

Şem'iyā **evşâfına** olmaz nihāyet kıl dü'ā

Hāk mübārek eyleyüp olsun ziyāde devleti (Şem'î Divanı, Kaside 6, Mısra 79). [evşâfına, -ı, -n, -a]

evşâf-ı cennet: Cennetin nitelikleri.

Zıkr-i lebi şöunda ķo **evşâf-ı cenneti**

Şehd ü şeker şöunda degül mîveler lezîz (Şem'î Divanı, Gazel 38, Mısra 13). [evşâf-ı cenneti, -i]

evşâfın id-: Anlatmak, tasvir etmek.

Degme bir nakş-i nigārün hüsni **evşâfın idüp**

Ol Mesihā-dem yanında aınmağa cānün mi var (Şem'î Divanı, Gazel 41, Mısra 11). [evşâfın idüp, -üp]

evvel: Başlangıçta, ilk önce, ilk olarak.

‘Āşık-ı bî-çāreler baş virdiler **evvel** ķadem

Rāh-i ‘ışķuñ irmedi hiç kimseler pāyānına (Şem'î Divanı, Gazel 161, Mısra 3). [evvel,]

ey: Seslenme edatı.

Bu kemāl-i hüsni kim virmişdür Allāhüm saña

Virmemişdür kimseye illā ki **ey** māhüm saña (Şem'î Divanı, Gazel 3, Mısra 2). [ey,]

Gül gibi nāzüksin **ey** serv-i ser-efrāzüm benüm

Ķorķaram ķār itmesün āh-i seĦergāhüm saña (Şem'î Divanı, Gazel 3, Mısra 3). [ey,]

Dūd-ı āhı Şem'inün ser-keşlik eyler dem-be-dem

Ķorķaram bir gün irişür **ey** yüzi māhüm saña (Şem'î Divanı, Gazel 3, Mısra 12). [ey,]

Ey cemālün āfitābı mazher-i nūr-ı Hudā

Oldı nāzil gün yüzün vaşfında gökden ve'd-đuhā (Şem'î Divanı, Gazel 6, Mısra 1). [ey,]

İşigünde yaşüme ve'n-necm okurlar **ey** melek

Hāk dimişler tenzilü'l-esmāü min şavbi's-semā (Şem'î Divanı, Gazel 6, Mısra 3). [ey,]

Gelmedi iki cihānde gün gibi mişlün senün

İki ‘ālem āfitābı sensin **ey** bedr-i dücā (Şem'î Divanı, Gazel 6, Mısra 6). [ey,]

Ey hilāl-ebürü ķaşün miĦrābüñe baş egdürüp

‘Āşıkūñ ķaddini bükmeķde selām olsun saña (Şem'î Divanı, Gazel 6, Mısra 7). [ey,]

Bahr-i eşkümler bir olsa **ey** şanem tūfān-ı Nūh

Āteş-i hecrün söyündürmez ne müşkil mācerā (Şem'î Divanı, Gazel 7, Mısra 9). [ey,]

Ol ʔabīb-i cān ü dil derdine düşdüñ **ey** gönül
Çäre yok şimden girü benden saña senden baña (Şem'î Divanı, Gazel 8, Mısra 7). [ey,]

Virmegil dünyāye yārūñ ayağı ʔoprağını
Ey gönül iki cihānde yiter ol dirlik saña (Şem'î Divanı, Gazel 8, Mısra 12). [ey,]

ey: İyi, güzel.

Tiğler dil uzadup dir ki ciger-dār kanı
Sünüler yalmanup **eydür** kanı ʔalb-i a'dā (Şem'î Divanı, Kaside 2, Mısra 48). [eydür, -dür]

eyā: Ey, hey.

Eyā sākī getür billāh bāde
Uralum kār-bār-ı 'aqlı bāde (Şem'î Divanı, Gazel 157, Mısra 1). [eyā,]

Ne revādür bu **eyā** hüsn ilinüñ pādişehi
Yağa cān mülkin oda zulm ile 'ışķuñ sipehi (Şem'î Divanı, Gazel 179, Mısra 1). [eyā,]

ʔudümüñle **eyā** maķşūd-ı 'ālem
Gönüller güldi cānler oldı hurrem (Şem'î Divanı, Kaside 5, Mısra 1). [eyā,]

Luṭfūñle bu ǧarībe n'ola kılsañ i'tibār
Zulmāt-ı ǧamde ʔoma **eyā** şem'-i salṭanet (Şem'î Divanı, Kaside 9, Mısra 56). [eyā,]

eyle: Etmek,yapmak.

Ey derd-i 'ışķa şerbet ile isteyen devā
Var çäre **eyle** kendüñe yetmiş sinüñ saña (Şem'î Divanı, Gazel 10, Mısra 2). [eyle,]

Kim yaķar kendüyi 'ışķ odına pervāne gibi
Bunı **eylerse** yine Şem'î-yi bī-bāk eyler (Şem'î Divanı, Gazel 66, Mısra 14). [eylerse, -r, -se]

Bezm-i ǧamde inleyüp hem-demlük **eyler** her nefes
Nāle-i 'uşşāķa olmaz ney gibi feryād-res (Şem'î Divanı, Gazel 80, Mısra 1). [eyler, -r]Bezm-i ǧamde inleyüp hem-demlük **eyler**
her nefes
Nāle-i 'uşşāķa olmaz ney gibi feryād-res (Şem'î Divanı, Gazel 80, Mısra 1). [eyler, -r]

eyle: Öyle, o kadar.

İdüpdür çeşm-i mestüñ **eyle** ǧam-ǧīn
'Aşâyile ʔurur yirden o miskīn (Şem'î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 19). [eyle,]

eyle beñzer ki: Öyle görünüyor ki.

Baş egüp şafha-i gülzārı benefşe ʔareler
Eyle beñzer ki ḥaṭüñdür şanemā aldı mişāl (Şem'î Divanı, Kaside 8, Mısra 72). [eyle beñzer ki,]

eyleñi-: Neşeli, hoşça vakit geçirmek; (bir yerde) kalmak, durmak, oylanmak.

Yaramazlıkdur **eyleñ** ağıyäre
Küllü fi'l-in mine'l-ķabîh ķabîh (Şem'î Divanı, Gazel 26, Mısra 9). [eyleñ,]

eyü kumâş şeh-r-i mu'azzemde şatılır: İyi kumaş büyük, gösterişli şehirde satılır.
Tağılır şabr metâ'ı gelicek şeh-r-i ğame
Şatılır şeh-r-i mu'azzemde beli eyü kumâş (Şem'î Divanı, Gazel 82, Mısra 6). [eyü kumâş şeh-r-i mu'azzemde şatılır,]

eyvân-ı felek: Gökyüzü sarayı.
Teng ider hâlûmi bir gonce-lebüñ fikriyile
Bize **eyvân-ı felek** zerre kadar virmedi kâh (Şem'î Divanı, Gazel 29, Mısra 8). [eyvân-ı felek,]

eyyâm: Günler. II Zaman, devir.
Behâr **eyyâmıdur** gül gibi hând it
Niçe bir nâr-ı ğamde cân sipend it (Şem'î Divanı, Gazel 18, Mısra 1). [eyyâmıdur, -ı, -dur]

Nice zühd ü nice takvâ ne dîrsin bilmezem şûfî
Behâr **eyyâmı** gül vakti benüm göñlüm şerâb ister (Şem'î Divanı, Gazel 42, Mısra 12). [eyyâmı, -ı]

Behâr **eyyâmıdur** hazz it yûri bir serv-i bâlâden
Teferrüçġâhdür 'âlem göñül kalma temâşâden (Şem'î Divanı, Gazel 123, Mısra 1). [eyyâmıdur, -ı, -dur]

Rûz-ı hicrâne deġişdi 'ıyd-i vaşl **eyyâmını**
Bursanûñ her kim bu gün seyr itmedi bayrâmını (Şem'î Divanı, Gazel 178, Mısra 1). [eyyâmını, -ı, -n, -ı]

eyyâm-ı devlet: Bir padişahın hükmünün geçerli olduġu zaman, saltanat devri.
Olsun hemîşe ġicelerüñ Ķadr ile Berât
Eyyâm-ı devletüñ kamu nevrüz ü 'ıyd ola (Şem'î Divanı, Gazel 11, Mısra 4). [eyyâm-ı devletüñ, -üñ]

eyyûb: Hz. Eyüp.
Hüzñ ile Ya'ķûb ü derd-i 'ışk ile **Eyyûbdür**
Bu dil-i bî-çâre-veş olmaya herġiz derdmend (Şem'î Divanı, Gazel 33, Mısra 11). [eyyûbdür, -dür]

ez: Türkçe -den ekinin karşılığı olan ve Farsça veya Arapça kelime ve terkiplerin başına gelerek birleşik zarflar teşkil eden ön ek.
Şâhbâzist ki şaydî zi felek mî âred
Şehsüvârî ki bülend-baht buved **ez** kevkeb (Şem'î Divanı, Gazel 12, Mısra 10). [ez,]

Zevķ-ı cām-ı 'Acemî z'âb-ı hayâ-i 'Arabîst
Sâķî **ez** Rûm velî şîşei bâyed zi Haleb (Şem'î Divanı, Gazel 12, Mısra 6). [ez,]

Rûy-i 'âşık zerd şüden **ez** mihr-i 'ayn-ı 'anber est
Ħam şüden behr-i hilâl ebrû-yi dâl-i düst est (Şem'î Divanı, Gazel 15, Mısra 1). [ez,]

Hîç kes âgeh ne-şüd **ez** hâlet-i esrâr-ı 'ışk
'Âşıkân mest ü ħarâb **ez** mihr-i 'în keyfiyyet est (Şem'î Divanı, Gazel 15, Mısra 3). [ez,]

ezber: Zihinde tutma.

Okır Şem‘î giceler şubhe dek şevk-ı cemâlünle

Dilinde âyet-i ve’n-nür **ezberdür** Hâsen Bâlî (Şem‘î Divanı, Gazel 187, Mısra 10). [ezberdür, -dür]

Dilümde şubhe dek bülbül gibi her gice **ezberdür**

Elüñden gül gibi cām-ı murāduñ olmasun hālî (Şem‘î Divanı, Kaside 10, Mısra 59). [ezberdür, -dür]

ezber okı-: Ezberden okumak.

Ol şanem cevri ü cefâ mecmû‘asın **ezber okır**

Söyleseñ bilmez geçer mihr ü vefâ destânını (Şem‘î Divanı, Gazel 189, Mısra 3). [ezber okır, -r]

ezel: Başlangıcı olmayan geçmiş zaman.

Ezelden Şem‘iyem sâkî şerâb ü şem‘e yâr oldum

Cihâne ‘ışk ile geldüm benüm zühd ile kârüm yok (Şem‘î Divanı, Gazel 98, Mısra 13). [ezelden, -den]

Ezel kassâmı itmiş böyle kısmet

Ki ola dest-i luftüñ halka maksam (Şem‘î Divanı, Kaside 5, Mısra 23). [ezel,]

ezhâr: Çiçekler. II Güzeller, sevgili.

Gül kamer lâle şafaq reşk-i şevâbit **ezhâr**

Hülle-i sebz ile ebkâr-ı çemen gayret-i hür (Şem‘î Divanı, Kaside 7, Mısra 17). [ezhâr,]

F

fahr-i mülük: Padişahların övüncü.

Şād ol ki gitdi gam irişüp luft-ı bî-şümār

Fahr-i mülük Hâzret-i Aḥmed Beg ol k’anüñ (Şem‘î Divanı, Kaside 9, Mısra 30). [fahri-i mülük,]

fakr: Fakirlik, yoksulluk.

Velikin derd ü **fakr** ü gurbet ile

Yaşüm sîm oldu vü zerd oldu çihrem (Şem‘î Divanı, Kaside 5, Mısra 47). [fakr,]

fâl aç-: Fal bakmak.

Şem‘iyâ sûre-i ve’l-leyl gelür tâlî‘üne

Her kaçan muşhaf-ı hüsniñden o dilber **aça fâl** (Şem‘î Divanı, Gazel 113, Mısra 10). [fâl aç, -a]

fânî: Son bulucu, sonlu, ölümlü, kalımsız, bâkî olmayan.

Gârez bir acı tatlu geçmedür bu **fânî** dünyâde

Gâm-ı bālāñ ile fikr-i lebüñ baña belâ besdür (Şem‘î Divanı, Gazel 60, Mısra 3). [fânî,]

Degül ey ma‘den-i iksîr-i himmet kaṭre yanüñde

Bu **fânî** zulmetüñ âb-ı ḥayât olursa ‘ummânı (Şem‘î Divanı, Kaside 4, Mısra 58). [fânî,]

fânî cihân: Geçici dünya, ölümlü dünya.

Bir perî yüzli melekdür iki ‘âlemde murâd
Yoksa bu **fânî cihânden** almadı bir kimse dad (Şem’î Divanı, Murabba 1, Mısra 26). [fânî cihânden, -den]

fâriğ: Vazgeçmiş, terketmiş, el çekmiş.

Dost medhinden ne şādî zemmi düşmenden ne ğam

Fâriğ ü âzâdeyem birdür yanüimde medh ü zemmi (Şem’î Divanı, Gazel 115, Mısra 2). [fâriğ,]

farķ eyle-: Farkına varmak, ayırt etmek, anlamak.

Nice **farķ eyleyelüm** biz giceden gündüzümüz

Mâh-rûler aresinde yog imiş yılduzumuz (Şem’î Divanı, Gazel 79, Mısra 1). [farķ eyleyelüm, -y, -elüm]

farķ it-: Bir şeyin var olduğunu anlamak, sezmek, farkına varmak.

Belâdur ‘ışık ey nûr-ı ilâhî

Ki **farķ itmez** gedâdan pâdişâhı (Şem’î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 42). [farķ itmez, -mez]

Gün yüzüñ üzre görelde şeb-i zülf-i siyehüñ

Kimse **farķ itmez** olupdur giceden gündüzümüz (Şem’î Divanı, Gazel 70, Mısra 4). [farķ itmez, -mez]

fâş id-: (Bir sırrı) Meydana vurmak, açığa çıkarmak.

Gözlerümdür göñlümün sırrın dem-â-dem **fâş iden**

Hâķ dimişler külli sırrın câveze’l-işneyini şâ‘ (Şem’î Divanı, Gazel 92, Mısra 5). [fâş iden, -en]

Beni **fâş itdi** yaşum çıkdı gözden

Belî gözden çıkar ķandeyse ğammâz (Şem’î Divanı, Gazel 76, Mısra 5). [fâş itdi, -di]

Fâş itdi yine Şem’î gibi süz-ı derünüm

Yandum n’ideyin n’eyleyeyin eşķ-i terümden (Şem’î Divanı, Gazel 133, Mısra 9). [fâş itdi, -di]

fâyide: Fayda, kazanç.

Fâyide vaşlûñ metâ’ından bize hicrân olup

Döstüm bâzâr-i ğamde aşşımız oldu ziyân (Şem’î Divanı, Gazel 135, Mısra 5). [fâyide,]

fazl: Âlîcenâplık ve cömertlik, iyilik, lutuf, kerem.

Kimün kim toĝdı başına şems-i nehâr-ı luţf

Ey ‘ilm ü hilm ü **fazl** ile bî-mişl ü bî-bedel (Şem’î Divanı, Kaside 11, Mısra 22). [fazl,]

fazl ü kemâl: Erdem ve olgunluk.

Mâlik-i mülk-i seĝâ mîr-i süĝan Ca‘fer Beg

Buldı revnaķ-ı şeref zâtıyile **fazl ü kemâl** (Şem’î Divanı, Kaside 8, Mısra 44). [fazl ü kemâl,]

fazl-ı yezdânî: Allah’ın ihsanı.

Zebân-ı ĥâl ile bülbül okurdı âyet-i fe’nzur

Yine âşâr-ı rahmetden belürdi **fazl-ı Yezdânî** (Şem’î Divanı, Kaside 15, Mısra 12). [fazl-ı yezdânî,]

fehm eyle-: Anlamak, idrak etmek.

Boynı bağılu kıl ider sultānleri āzād iken

‘İşk işin **fehm eyleñüz** Maḥmūd ile Ayāzden (Şem’î Divanı, Gazel 126, Mısra 4). [fehm eyleñüz, -ñüz]

fehm id-: Anlamak, idrak etmek.

Nükte-i la’l-i lebūñ **fehm idimez** ehl-i ħired

Sırr-ı cāndür dehenūñ anı kim idrāk eyler (Şem’î Divanı, Gazel 66, Mısra 7). [fehm idimez, -imez]

feleg: Gökyüzü.

Şem’iyem künc-i ğamūñ virmezem ey meh **felege**

Gülşen-i bağ-ı cinānden baña yigdür vaṭenüm (Şem’î Divanı, Gazel 116, Mısra 15). [felege, -e]

felek: Gökyüzü.

Yirde gökde mişli yok bir āfitābüm var benüm

Ey **felek** ya’nî senūñ de mäh-i tābānūñ mi var (Şem’î Divanı, Gazel 41, Mısra 16). [felek,]

Bunca gevherlerle deryā kaçre gelmez ‘aynūme

Bunca dürlere **felek** çeşm-i cihān-binden çıkar (Şem’î Divanı, Gazel 63, Mısra 12). [felek,]

Şu’le-i mihri **felek** eyledi zerrîn-cārüb

Sen güzeller şehinūñ yollarını pāk eyler (Şem’î Divanı, Gazel 66, Mısra 3). [felek,]

Hāyil degüldür āhūme ey müdde’î **felek**

Şaḳın şaḳın ki tutmadı kimse dü’ā yolın (Şem’î Divanı, Gazel 124, Mısra 7). [felek,]

N’ola feth eylerse bu sūr-ı meserret bābı kim

Destine virdi **felek** mihr-i nişān-ı ‘izzeti (Şem’î Divanı, Kaside 6, Mısra 12). [felek,]

‘Arşa-i ‘arşa kuruldı ḥaymeler gerdün-mişāl

Ref’ olup şan kim **felek** ‘arız itdi bağ-ı cenneti (Şem’î Divanı, Kaside 6, Mısra 18). [felek,]

Himmetūñ kevkebidür oldı **felekde** seyyār

Rāyet-i rāyūñ ile pāye-i ḳadrūñ ‘ālî (Şem’î Divanı, Kaside 7, Mısra 57). [felekde, -de]

Felek gibi bisāt-ı büstān şaḥn-ı pür-aḥterdür

Cihānde meclisūñ nergesle gül çeşm ü çerāğıdır (Şem’î Divanı, Kaside 10, Mısra 11). [felek,]

Şabā hoş-bū hevāyile dimāğ-ı cān mu‘aṭṭerdür

Yine ‘aks-i şaḳāyıklı **felek** satḥı mülevvendür (Şem’î Divanı, Kaside 10, Mısra 6). [felek,]

Dıraḥt-i ‘izz ü temkīnūñ **felekde** sāye-güsterdür

Zer-efşān mihr-veş desti şehāb-ı luṭfı gevher-bār (Şem’î Divanı, Kaside 10, Mısra 49). [felekde, -de]

Anūñçün baḥtī şāhına **felekde** mäh efserdür

Bulaydı terbiyet ger bād-pāy-i esb-i maḳşūdūñ (Şem’î Divanı, Kaside 10, Mısra 33). [felekde, -de]

felek-i āb-gīne: Billur gökyüzü.

Devr itdügince bu **felek-i āb-gīne** reng
Bākī kıalanlarınıñ ola ‘ömri ber-karār (Şem’î Divanı, Kaside 12, Mısra 43). [felek-i āb-gīne,]

felek-şadr: Değerli, şanlı felek.

Felek-şadr ü melek-şadr ü şeh-i seyyāre-leşkerdür
Şerefde şoffa-i şadrūñ serir-i ‘arşa hem-pāye (Şem’î Divanı, Kaside 1, Mısra 65). [felek-şadr,]

felekler: Gökler, dokuz kat gökyüzü.

Nāz ile kūyinde seyr itdükce ol hūr-ı behişt
Dir **felekler** reşk idüp yā leytenī küntü türāb (Şem’î Divanı, Gazel 14, Mısra 4). [felekler,]

Dūd-ı āh-i pūr-şerārümle dönerler üstüñe
Mıhr ü mäh ile **feleklerdür** hevā-dārūñ senūñ (Şem’î Divanı, Gazel 101, Mısra 8). [feleklerdür, -dür]

Oynayaldan yār ile mıhr ü maḥabbet nerdini
Çıñradur ey dil **felekler** tāsını zārūñ senūñ (Şem’î Divanı, Gazel 101, Mısra 10). [felekler,]

Eger çekmese bār-ı ḥaşmetüñi
Olur mıydı **felekler** kāmeti ḥam (Şem’î Divanı, Kaside 5, Mısra 34). [felekler,]

Dür-feşān olup kamer ḥurşid olur zer-nişān
Ay ü gün ta’zīm idüp itdi **felekler** ragḫbeti (Şem’î Divanı, Kaside 6, Mısra 60). [felekler,]

felek-şadr: En yüksek gökyüzü.

Melek-şadr ü **felek-şadr** ü Zuḥal-dergāh ü çerḫ-eyvān
Serāy-i şadri yanında degüldür nüh felek şānī (Şem’î Divanı, Kaside 4, Mısra 27). [felek-şadr,]

felek-zede: Feleğin zulmüne uğramış, eziyet ve zulüm görmüş, tâlihsiz, bedbaht.

Āhüm tokındı çerḫine çerhūñ döne döne
Gelmez cihāne bencileyin bir **felek-zede** (Şem’î Divanı, Gazel 147, Mısra 6). [felek-zede,]

fenā iḫrāmını gey-: Yokluk elbisesini giymek.

Fenā iḫrāmını geydi geçüp şöret libāsından
Şafā yüzün görenler Ka’be-i mıhr ü maḥabbetden (Şem’î Divanı, Kaside 3, Mısra 9). [fenā iḫrāmını geydi, -di]

fenā ol-: (Bir iş) Kötü olmak, iyi ve isâbetli olmamak; bayılır gibi olmak, fenâlaşmak. II Çok üzülmek.

Her kişi bir kez ölüñ bī-çāre Şem’î her nefes
Böyle **olur** zāhidā ehl-i maḥabbetde **fenā** (Şem’î Divanı, Gazel 1, Mısra 14). [fenā olur, -ur]

fenn: Hüner, marifet, sanat.

Ḳamer devrinde her fettān ‘acāyib şīvekār olmuş
Kimine nāz **fenn** olmuş kimine şīve kār olmuş (Şem’î Divanı, Gazel 83, Mısra 2). [fenn,]

fenn-i şīve: İşve hünéri.

Kāmil oldu her güzel nāz ile **fenn-i şīvede**

Şem‘īyem n’ola idersem ben de Selmān ile baḥş (Şem’î Divanı, Gazel 21, Mısra 9). [fenn-i şīvede, -de]

fenzurū āyeti: Rum suresinin 50. ayeti.

Fenzurū āyetini eyledi bülbül tekrār

Gülbün-i sebz bezendi gül-i ḥamrāler ile (Şem’î Divanı, Kaside 7, Mısra 11). [fenzurū āyetini, -n, -i]

fer’ vir: Aydınlatmak, ışık vermek.

Her kaṅḡi ḥāke şalsa zülfün ḥümāsı sāye

Her zerresi **virür fer’** gün gibi gökde aye (Şem’î Divanı, Gazel 163, Mısra 2). [fer’ virür, -ür]

Bezmünde ḥāk olanün bir cür‘asıyçün ey şeh

Her zerresi **virür fer’** cām-ı cihān-nümāye (Şem’î Divanı, Gazel 163, Mısra 12). [fer’ virür, -ür]

ferāḡ bul-: Rahatlık bulmak; huzur bulmak.

Gül yüzünle yakdı ḥālün bağruma dāḡ üzre dāḡ

Anlaruñ şevḡiyle **buldum** lāle vü gülden **ferāḡ** (Şem’î Divanı, Gazel 93, Mısra 2). [ferāḡ buldum, -du, -m]

ferāḡat: Vazgeçme, el çekme.

Ne **ferāḡat** yiri var ḥāk-i der-i yār gibi

Ne şafā menzili var ḥāne-i ḥammār gibi (Şem’î Divanı, Gazel 177, Mısra 1). [ferāḡat,]

ferāḡ ol-: Rahat, huzurlu ve mesut olmak.

Gün gibi çalmaḡ için mihr ü maḥabbet ṭöbını

Ḥüb olur her ne ḡadar ‘arşa-i dil **olsa ferāḡ** (Şem’î Divanı, Gazel 29, Mısra 6). [ferāḡ olsa, -sa]

ferāḡnāk eyle-: Sevinmek.

Gün yüzün şevḡı ḡomaz zerre ḡadar dilde ḡubār

Sāḡiyā cām-ı lebün cānı **ferāḡnāk eyler** (Şem’î Divanı, Gazel 66, Mısra 10). [ferāḡnāk eyler, -r]

ferḡād: Ferhad ile Şirin hikāyesinin erkek kahramanı.

Gün ṭoḡar şanmañ şafaḡdan ḡaşre dek **Ferḡād** için

Başına odlar yakup feryād iderler ṭaḡlar (Şem’î Divanı, Gazel 39, Mısra 9). [ferḡād,]

Niçe serverler olur **Ferḡād** gibi pāymāl

Niçe Ḥusrevler bu yolda cān-ı şīrinden çıkar (Şem’î Divanı, Gazel 63, Mısra 9). [ferḡād,]

Ey ḡönül derd ü belā kühsārinün **Ferḡādsın**

Cāne urduñ ṭiṣeyi üstādlar üstādsın (Şem’î Divanı, Gazel 128, Mısra 1). [ferḡādsın, -ı, -sın]

ferhād it-: Ferhad ile Şirin hikâyesinin erkek kahramanı gibi olmak.

Diñ o Şîrîn-dehene âdemi **Ferhād itsün**

Eylemezse hele il yüzine bir ad itsün (Şem'î Divanı, Gazel 139, Mısra 1). [ferhād itsün, -sün]

ferhād-veş: Ferhat gibi.

Cihâne yol keser **Ferhād-veş** küh-ı maḥabbetde

Şu kim Mecnûn gibi kaç' eyledi 'ışkuñ beyâbânın (Şem'î Divanı, Gazel 134, Mısra 7). [ferhād-veş,]

ferḥunde-aḥter: Yıldızı kutlu.

Mübârek baḥtlu begler gibi **ferḥunde-aḥterdür**

Se'âdet ehlinüñ baḥtı çerâğı gün gibi rüşen (Şem'î Divanı, Kaside 1, Mısra 3). [ferḥunde-aḥterdür, -dür]

fer'i: Asla değıl fer'e âit olan, ayrıntılarla ilgili olan, şûbe, dal ve kollara âit bulunan.

Ḥurrem nesîm-i ḥulkun ile sebzâr-i luṭf

Aşlı seḥâ vü **fer'i** vefâ mîvesi 'atâ (Şem'î Divanı, Kaside 11, Mısra 4). [fer'i,]

fermân: Emir, buyruk.

Ḥaḳ te'âlâ eyleyüp iki cihânde ber-murâd

Devlet-i dünyâ vü 'uḳbâ zâtüne **fermân** ola (Şem'î Divanı, Gazel 4, Mısra 8). [fermân,]

ferrâş: Yerleri süpürüp temizlemekle görevli kimse, hizmetçi. II Rakip.

Yollarüñ pāk idüben âb-feşân olmaḳda

Yol sürer kirpügüm ey şeh nice **ferrâşlere** (Şem'î Divanı, Gazel 155, Mısra 4). [ferrâşlere, -ler, -e]

ferr-i şeh-per-i rûḥü'l-emîn: Cebrail'in kanadının en uzun tüyünün süsü.

Cilve-i ṭāvus-ı cennet mî numâyed şâḥ-ı gül

Berg-i süsen zîb ü **ferr-i şeh-per-i Rûḥü'l-emîn** (Şem'î Divanı, Kaside 13, Mısra 14). [ferr-i şeh-per-i rûḥü'l-emîn,]

ferş it-: Döşemek, sermek, kaplamak.

Kaşr-ı yâḳût oldu şan cennetde her bir gülsitân

Sebzden **itdi** zümürürd **ferş** mi'mâr-ı zemîn (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 16). [ferş itdi, -di]

ferş ol-: Yayılmak, serilmek; yaygı olmak.

Her ağaç bir kaşr-ı billûr oldu cennet büstân

La'lden **ferş oldu** lâle şâḥn-ı firûzî zemîn (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 10). [ferş oldu, -dı]

feryâd: Haykırış, çığlık, figan.

Kârbân-ı cân ü dil gitdükce kûyünden yaña

Kûs-ı riḥlet nâle vü **feryâd** ü âhümdür benüm (Şem'î Divanı, Gazel 118, Mısra 12). [feryâd,]

İncinürmiş işidüp **feryâdümi** bülbül gibi

Bağı taşdandır velikin gül gibi nâzûk-mizâc (Şem'î Divanı, Gazel 24, Mısra 5). [feryâdümi, -üm, -i]

Sen itdün baña şâhüm zulm-i bî-dād
Efendüm yine senden saña **feryād** (Şem'î Divanı, Gazel 36, Mısra 2). [feryād,]

feryād ü âh: Bağırp çağırma yanıp yakılma.
Yüz çevirdün gül gibi **feryād ü âhümden** benüm
Zār idüp ben bülbüli güş urmaduñ efğānüme (Şem'î Divanı, Gazel 154, Mısra 7). [feryād ü âhümden, -üm, -den]

feryād ü figān: Bağırp çağırma, ağlayıp sızlama.
Bunca **feryād ü figān** ü bunca âh ü nâleler
Vaşl-ı dilberdür cihānde bunca ğavğāden ğareż (Şem'î Divanı, Gazel 87, Mısra 5). [feryād ü figān,]

feryāde gel-: Feryat etmek, inlemek.
Yine bülbülleri **feryāde geldi**
Ġam-ı hicrān elinden dāde geldi (Şem'î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 61). [feryāde geldi, -di]

feryād-res: Feryat edenin imdadına yetişen, yardım eden (kimse).
Bezm-i ğamde iñleyüp hem-demlük eyler her nefes
Nāle-i ‘uşşāka olmaz ney gibi **feryād-res** (Şem'î Divanı, Gazel 80, Mısra 2). [feryād-res,]

feşāhet: Doğru, düzgün söyleyiş, açıklık, anlaşılır.
Açılır bāğ-ı belāğatde **feşāhet** gülleri
Hırmen-i fazlinde bu devrūñ ‘Uṭārid hūşe-çin (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 107). [feşāhet,]

fe’staķim: "Emrolunduğun gibi doğru ol." Hud, 11/112.
Her nihāl-i rāst eyler **fe’staķim** sırrın beyān
Oldı serv-i istikāmetle müzeyyen bāğ-ı dīn (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 89). [fe’staķim,]

feth: Fetih, ele geçirme.
Anūñ **fethiyle** kesr oldı ser-ā-ser qalbi a’dānūñ
Delil-i naşş-ı kâṭı’dur elinde tiğ-i bürrānı (Şem'î Divanı, Kaside 15, Mısra 35). [fethiyle, -i, -yle]

Hezārān düşmenūñ başını qahrūñ tiği tōb eyler
Kaçan meydān-ı nuşretde çalınsa **feth** çevgānı (Şem'î Divanı, Kaside 4, Mısra 50). [feth,]

Hezārān düşmenūñ başını qahrūñ tiği tōb eyler
Kaçan meydān-ı nuşretde çalınsa **feth** çevgānı (Şem'î Divanı, Kaside 4, Mısra 50). [feth,]

feth eyle-: Elde etmek, ele geçirmek, sâhip olmak, kazanmak.
N’ola **feth eylerse** bu sūr-ı meserret bābı kim
Destine virdi felek mihr-i nişān-ı ‘izzeti (Şem'î Divanı, Kaside 6, Mısra 11). [feth eylerse, -r, -se]

feth id-: Elde etmek, ele geçirmek, sâhip olmak, kazanmak.

Çin ü Mâçîni açup gün gibi tîğ-i hüsn ile

Rûm ü Şâmî **feth iden** gün yüzli mâhümdür benüm (Şem'î Divanı, Gazel 118, Mısra 8). [feth iden, -en]

Dürer-i şebnem ile serv-i sehî gevher-bâr

Feth idüp kaşr-ı zebercedde zümürdür revzen (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 22). [feth idüp, -üp]

feth ü fütüh: Fetih ve zaferler.

Şâh-i 'ışkuñdur açan cümle gönüller mülkini

Bundan özge nic' olur pâdişehüm **feth ü fütüh** (Şem'î Divanı, Gazel 25, Mısra 6). [feth ü fütüh,]

feth ü zafer: Fetih ve zafer.

'Alem-i nuşret ile râyet-i İslâmı çeküp

Oldı önince anüñ **feth ü zafer** rāh-nümā (Şem'î Divanı, Kaside 2, Mısra 14). [feth ü zafer,]

fetil: Kandil fitili II (Aşığın) can ipliği.

Şem'üñ ki yandı cismi ser-ā-ser **fetil** ile

Gösterdi rāh-i 'ışkuñ rüşen delil ile (Şem'î Divanı, Gazel 164, Mısra 1). [fetil,]

Yanarken sinede kandil-i 'ışkuñ

Fetili dil yürek yağıydı yağı (Şem'î Divanı, Gazel 175, Mısra 4). [fetili, -i]

fetil id-: Çok sarhoş etmek.

Rişte-i cânın **idüpdür** şanemā Şem'î **fetil**

Yanmağa zülf ü ruñüñ şevkiyle leyl ü nehār (Şem'î Divanı, Gazel 57, Mısra 13). [fetil idüpdür, -üp, -dür]

fettān: Gönlü kendine çeken, kendine hayran eden, cilveli (kimse), câzibeli.

Çamer devrinde her **fettān** 'acāyib şivekār olmuş

Kimine nāz fenn olmuş kimine şive kār olmuş (Şem'î Divanı, Gazel 83, Mısra 1). [fettān,]

Ol şacı mekkār elinden el-ğazer

Ol gözi **fettān** elinden el-ğiyās (Şem'î Divanı, Gazel 22, Mısra 4). [fettān,]

Māh-rüler aresinde gün gibi bir dānedür

Hüsn ile devr-i çamerde bir cihān **fettāndur** (Şem'î Divanı, Gazel 44, Mısra 8). [fettāndur, -ı, -dur]

fetvā-yi pîr-i 'ışk: Aşk üstadının fetvası.

Fetvā-yi pîr-i 'ışk ile kanı helāl olur

Zāhid şerāb-ı 'ışkı şu kim görmeye mübāh (Şem'î Divanı, Gazel 27, Mısra 5). [fetvā-yi pîr-i 'ışk,]

feyz eyle-: Bağışlamak, bereketlendirmek.

Āb-ı hayāt-ı cüdünü **feyz eyle** Hızr-vār

Şem'î uzatma sözüñi taşdı'den şaķın (Şem'î Divanı, Kaside 9, Mısra 57). [feyz eyle,]

feyz vir-: Mâneviyâtından veya ilminden başkalarını faydalandırmak, aydınlatmak, feyizlendirmek.

Ṭālî'ün şem'inün üstine döner leyl ü nehâr

Mâh kim feyz virür 'âleme envâriyle (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 56). [feyz virür, -ür]

fezâ: Görülen ve görülmeyen bütün gök cisimlerini içine alan uçsuz bucaksız boşluk, uzay.

'Arşa-i kadri fezâsında cihân bir ser-i mü

Pertev-i rüyî ziyâsında kamer cirm-i Sühâ (Şem'î Divanı, Kaside 2, Mısra 63). [fezâsında, -sı, -n, -da, -]

fezâ-yi şahrâ: Çöl alanı.

Şıgımaz yire göğe leşker-i ins ile melek

Ṭağ u ṭaş götürir nice fezâ-yi şahrâ (Şem'î Divanı, Kaside 2, Mısra 26). [fezâ-yi şahrâ,]

fidâ: Feda, feda olsun.

Zerrât-ı hâk-i pâyüñe mülk-i cihân nişâr

Her gün yüzüñi görmege biñ cân ü ser fidâ (Şem'î Divanı, Gazel 11, Mısra 6). [fidâ,]

Bir avuç kan nedurur k'eyleyevüz anı dirîğ

Bir nefes cân nedurur k'olmaya cânâne fidâ (Şem'î Divanı, Kaside 2, Mısra 38). [fidâ,]

fidâ eyle-: Bir şey uğrunda değerli bir şeyden vazgeçmek, gözden çıkarmak.

Yâr yolında külek-i cânı fidâ eyleyelüm

Âhîret hâkını dünyâde edâ eyleyelüm (Şem'î Divanı, Gazel 117, Mısra 1). [fidâ eyleyelüm, -y, -elüm]

figân: İstirapla bağırma, haykırma, feryat.

Ṭutdı ğıriv 'âlemi ol meh-liķâ için

Âh ü figân u nâleyile ṭoldı her diyâr (Şem'î Divanı, Kaside 12, Mısra 34). [figân,]

Göñülde çünki mehekdür şerâb-ı hâlet-i 'ışk

Şekerde lezzet ü neyde figân imiş bildük (Şem'î Divanı, Gazel 106, Mısra 4). [figân,]

figân-ı mürğ-ı çemen: Bülbülün feryadı.

Figân-ı mürğ-ı çemen nây ile olup dem-sâz

Şadâ-yi zümre-i 'işret semâye itdi şu'üd (Şem'î Divanı, Gazel 37, Mısra 7). [figân-ı mürğ-ı çemen,]

fikir: Düşünce, hayal.

Teng ider hâlûmi bir ğonce-lebün fikriyle

Bize eyvân-ı felek zerre kadar virmedi kâh (Şem'î Divanı, Gazel 29, Mısra 7). [fikriyle, -i, -y, -ile]

Yaşüñi men' idimez Şem'î vücüdün fikri

Bir avuç hâk yolın bağlayamaz Ceyhünün (Şem'î Divanı, Gazel 100, Mısra 13). [fikri, -i]

Şanemâ kâmet ü zülf ü dehenün oldı me'âl

Râ şaşün fikri elif kâmetümi eyledi dâl (Şem'î Divanı, Kaside 8, Mısra 66). [fikri, -i]

fıkr id-: Düşünmek.

Dil **fıkr ider** miyânüñi cân sırr-ı la'lüñi

Cânâ cihânde her kişinüñ bir hayâli var (Şem'î Divanı, Gazel 58, Mısra 7). [fıkr ider, -er]

fıkr-i 'amîket: Derin düşünce.

Qâşır ez **fıkr-i 'amîket** rây-i aşhâb-ı hured

'Âciz ez derk-i daîket fehm ü 'aql-ı hürde-bîn (Şem'î Divanı, Kaside 13, Mısra 75). [fıkr-i 'amîket, -et]

fıkr-i hür ü gılmân: Cennet kızları ve cennet delikanlılarının fikri.

İğen bön düşme ey şüfi ko **fıkr-i hür ü gılmânı**

Bu gün gel hâtırın hoş gör temâşâ eyle cânânı (Şem'î Divanı, Gazel 185, Mısra 1). [fıkr-i hür ü gılmânı, -ı]

fıkr-i leb: (Sevgilinin) dudağının fikri.

Ğarež bir acı tatlu geçmedür bu fânî dünyâde

Ğam-ı bālân ile **fıkr-i lebüñ** baña belâ besdür (Şem'î Divanı, Gazel 60, Mısra 4). [fıkr-i lebüñ, -üñ]

fıkr-i mü-şikâf: Kılı kırk yaran fikir.

Zerrece bilmez lebüñ kılca miyânüñ añlamaz

Biñ yararsa ger kılı dikkâtle **fıkr-i mü-şikâf** (Şem'î Divanı, Gazel 94, Mısra 10). [fıkr-i mü-şikâf,]

fi'l-hâl: O anda, hemen şimdi.

Nice inşâ ideyin vaşfuñ kim lâyıq ola

Dir iken mihrüñ ile toğdı bu maṭla' **fi'l-hâl** (Şem'î Divanı, Kaside 8, Mısra 64). [fi'l-hâl,]

fırâk: Ayrılık.

Derd ü ğam-ı fırâk ile terk eyleyüp diyâr

Cânân **fırâkı** bir yaña gurbet belâsı hem (Şem'î Divanı, Kaside 9, Mısra 22). [fırâkı, -ı]

Yansa Şem'î tañ degül her şeb **fırâkıñ** nârına

Pertev-i nûr-ı cemâlünden cüdâdür Muştafâ (Şem'î Divanı, Gazel 2, Mısra 9). [fırâkıñ, -uñ]

Ey ṭabīb-i cân ü dil olmazsa vaşlûñ merhemi

İdimez kimse **fırâkıñ** dâğına hergiz 'ilâc (Şem'î Divanı, Gazel 24, Mısra 4). [fırâkıñ, -uñ]

fırâk odiyâ yak-: Ayrılık ateşiyle yakmak.

Fırâk odiyâ yakar Şem'iyâ bizi dildâr

Anüñçün eyledi âhüm felek yüzün pür-düd (Şem'î Divanı, Gazel 37, Mısra 13). [fırâk odiyâ yakar, -ar]

fırâk-ı yâr: Sevgiliden ayrılık.

Âteş-i hecr ü **fırâk-ı yârdan** ḥavfüm ziyâd

Yâ ğyâse'l-müsteğşin neccinâ mimmâ neḥâf (Şem'î Divanı, Gazel 94, Mısra 3). [fırâk-ı yârdan, -den]

firārī id-: Kaçmak.

Sen olmasa cihānden **iderdi firārī** lutf

Haḳḳā budur ki ravze-i bāğ-ı behişt olur (Şem'î Divanı, Kaside 11, Mısra 23). [firārī iderdi, -er, -di]

firdevs-i a'lā: Yüce cennet, cennetin tamamı veya bir bölümü için kullanılan isimlerden biri.

Cennete döndürdü dünyâyı ser-â-ser nev-behâr

Bâğler **Firdevs-i a'lā** gülsitân ḥuld-i berîn (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 4). [firdevs-i a'lā,]

Gülşen-i küyündurur **Firdevs-i a'lāden** garež

Pertev-i ḥüsünüdurur nūr-ı tecellāden garež (Şem'î Divanı, Gazel 87, Mısra 1). [firdevs-i a'lāden, -den]

Boyūñ Tūbī yüzüñ cennet ṭudāğūñ āb-ı Kevserdür

Bu vech ile güzel ḳopmaz meger **Firdevs-i a'lāden** (Şem'î Divanı, Gazel 123, Mısra 6). [firdevs-i a'lāden, -den]

firdevs-i berîn: Yüce cennet.

Şehri gülzār-i İrem yaylağı **Firdevs-i berîn**

Gösterür iki cihān zevḳın şafası Bursanūñ (Şem'î Divanı, Gazel 104, Mısra 3). [firdevs-i berîn,]

firdevs-i ekber: En büyük cennet.

Cihān anūñ şafasıyle bu gün **Firdevs-i ekberdür**

Açarsa şarkı vü garbı n'ola gün gibi tıgiyle (Şem'î Divanı, Kaside 1, Mısra 63). [firdevs-i ekberdür, -dür]

Der ḥaḳḳ-ı Muḥammed Beg 'aleyhi'r-raḥmeti ve'l-ḡufrān

Yine 'ālem behār ile bu gün **Firdevs-i ekberdür** (Şem'î Divanı, Kaside 10, Mısra 2). [firdevs-i ekberdür, -dür]

firdevs-i gülzār-i feşāhet: Ahenkli ve manalı gül bahçesinin cenneti.

Ya ḥod cān bezmine dil bāğbānı armağan için

Virür bir deste gül **Firdevs-i gülzār-i feşāhetden** (Şem'î Divanı, Kaside 3, Mısra 20). [firdevs-i gülzār-i feşāhetden, -den]

fiten: Fitneler.

Cihānı birbirine urdı ḡamzeñ

Güzellük mülki olmazmış **fitensüz** (Şem'î Divanı, Gazel 77, Mısra 8). [fitensüz, -süz]

fitne: Karışıklık, kargaşalık.

Leşker-i Ye'cūcī şerrüñ **fitnesin** def' itmege

İtdi dīvār-ı şerī'at seddini ḥısn-ı ḥaşīn (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 87). [fitnesin, -si, -n]

fitne düş-: Fitneye, bozgunculuğa düşmek.

Eger **düşmezse** āḥir Rūme **fitne**

Nedür bu zülḫ ü ḥāl ü çeşm ü ebrü (Şem'î Divanı, Gazel 140, Mısra 5). [fitne düşmezse, -mez, -se]

fitne vü âşûbı: Karışıklık ve kargaşalık.

Tâ haşr olunca **fitne vü âşûbı** def' ider

Seng-i harâret ile yıkalır hîşâr-ı lutf (Şem'î Divanı, Gazel 95, Mısra 9). [fitne vü âşûbı, -ı]

Dest-i şerîfün ile ider iftiḥârı lutf

Tâ haşr olunca **fitne vü âşûbı** def' ider (Şem'î Divanı, Kaside 11, Mısra 12). [fitne vü âşûbı, -ı]

fitne-i âhîr zemân: Ahir zaman fitnesi, dedikodu. II Sevgilinin hattı.

Kitâb-ı âyet-i ḥüsnüñ gelince itdi temâm

Haṭuñı **fitne-i âhîr zemân** imiş bildük (Şem'î Divanı, Gazel 106, Mısra 10). [fitne-i âhîr zemân,]

fitne-i devr-i kamer: Ahir zaman fitnesi.

Aldı biñ şiveyle göñlümi bir nâzı güzel

Fitne-i devr-i kamer ğamze-i ğammâzı güzel (Şem'î Divanı, Gazel 109, Mısra 2). [fitne-i devr-i kamer,]

fitrâk: At eyerinin arka kısmındaki eşya bağlamaya yarayan kayış, terki bağı.

Çü şayd itdün beni ey cüst ü çâlâk

Şaçünden boynuma ṭak imdi **fitrâk** (Şem'î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 32). [fitrâk,]

fülk: Gemi, sandal, kayık.

‘Aceb deryâdurur deryâ-yi eşk-i çeşmi ‘uşşâķuñ

Nesîm-i âhsüz geçmez felek **fülki** bu deryâden (Şem'î Divanı, Gazel 123, Mısra 12). [fülki, -i]

Hidâyet kevkebi ṭoĝdı yine bürc-i ‘inâyetden

Felek **fülki** ḥalâş itdi bizi girdâb-ı miḥnetden (Şem'î Divanı, Kaside 3, Mısra 2). [fülki, -i]

fülk-i ten: Gönül gemisi.

Deryâ-yi ıztırâba düşüpdür bu **fülk-i ten**

Yâ ğarķ olur hevâyile yâ ḥod bulur kinâr (Şem'î Divanı, Gazel 46, Mısra 13). [fülk-i ten,]

fûls-i aḥmer: Kırmızı para; bakır para.

Bâzâr-i ğamde geçmeye bir **fûls-i aḥmere**

Ol mâl-i bî-ķiyâs ile bu genc-i bî-şümâr (Şem'î Divanı, Kaside 12, Mısra 15). [fûls-i aḥmere, -e]

fürkat: Ayrılık, sevgiliden ayrı kalmak.

Fürkatüñden kormam yoksa vişâli n'eylerem

Gün yüzüñ görmek efendüm ‘ayn-i vuşletdür baña (Şem'î Divanı, Gazel 7, Mısra 3). [fürkatüñden, -üñ, -den]

Fürkatüñden incinüp cân virmege itdüm heves

Sensüzün ‘ömrüm baña dirlik ne mümkün bir nefes (Şem'î Divanı, Gazel 81, Mısra 1). [fürkatüñden, -üñ, -den]

Yâre **fürkat** yâresin ta‘lîm idenler bitmesün

Oñmasunlar dâĝ-ı hicrânı idenler iḥtirâ‘ (Şem'î Divanı, Gazel 92, Mısra 7). [fürkat,]

Sen gülersin benüm ağladuğuma **fürkat** ile
Yoḥsa ey şūḥ-ı cihān saña temāṣā mı gelür (Şem'î Divanı, Gazel 54, Mısra 7). [fürkat,]

fürkatine düş-: Ayrılık, araya ayrılık girmesi.

Her kim ol cān-ı cihānün irişür vuşletine

Ayrılır cān ü cihānden **düşicek fürkatine** (Şem'î Divanı, Gazel 156, Mısra 2). [fürkatine düşicek, -icek,]

fürkat-i didār: (Sevgilinin) yüzünden ayrı kalmak.

Vā'izün rüz-ı kıyāmetle cehennem didügi

Fürkat-i didār ile süz-ı nihānümdür ğarez (Şem'î Divanı, Gazel 88, Mısra 8). [fürkat-i didār,]

furşat: Fırsat, uygun zaman, elverişli durum.

Sākî şalardı sā'id-i sīmīni boynüme

El virse **furşat** eylese devlet müsā'ade (Şem'î Divanı, Gazel 147, Mısra 8). [furşat,]

furşatı fevt eyle- Fırsatı kaçırmamak; elverişli durumdan yararlanmak.

Furşatı fevt eylemeñ gül gibi şöḥbet vaḳtidür

Cām-ı Cem şun sākīyā Sulṭān Süleymān devridür (Şem'î Divanı, Murabba 1, Mısra 19). [furşatı fevt eylemeñ, -me, -ñ]

G

ğāfil ol-: Gaflet içinde olmak, habersiz bulunmak.

Ğāfil olma ey melek āhüm okından kıl hāzer

Kim tokuz kat cevşen-i eflākden eyler güzër (Şem'î Divanı, Gazel 59, Mısra 1). [ğāfil olma, -ma]

Ğāfil olma seni bir naḳş ile bī-cān eyler

Şaḳın aldanma göñül ol şanemün şüretine (Şem'î Divanı, Gazel 171, Mısra 3). [ğāfil olma, -ma]

ğaflet: Çevresinde olanları farkedememe, dalgınlık, dikkatsizlik.

Yañılup **ğaflet** ile gün yüzine māh didük

Yār yanında bu gün yirlere düşdi yüzümüz (Şem'î Divanı, Gazel 71, Mısra 5). [ğaflet,]

gāh: Bazen, bazı zaman, kah.

Gāh öpüp **gāh** ısrup **gāh** emer leblerüñi

Sākīyā cānümüze bunca cezālar niçe bir (Şem'î Divanı, Gazel 45, Mısra 9). [gāh,]

Sen gonce gibi **gāh** kızıl **gāh** yeşil gey

Üftādelerün berg-i ḥazān gibi şararsın (Şem'î Divanı, Gazel 137, Mısra 3). [gāh,]

gāh gehi: Bazen, zaman zaman.

Kerem ü luṭf ü 'ināyet nāzerin eyler iseñ

Pādişāhüm n'ola biz bendeñüze **gāh gehi** (Şem'î Divanı, Gazel 179, Mısra 10). [gāh gehi,]

gāhî: Bazen, zaman zaman.

Gāhî miyân-ı bağ ü gehî küşe-i kinâr

Ben derdmend düşmüş idim yârden cüdâ (Şem'î Divanı, Kaside 9, Mısra 19). [gāhî,]

ġalet: Yanlış, hata, sehiv.

Nokta kıor meygün lebüne eyleyüp şüfi **ġalet**

Hâm olur cām üzre her kim bilmeyüp kıorsa nuķat (Şem'î Divanı, Gazel 90, Mısra 1). [ġalet,]

ġalib: Üstün gelen, yenen, galebe çalan (kimse).

Bilmezdi kimse sırrını **ġalib** nihân idi

La'lûnle geldi şürete ser-çeşme-i hâyât (Şem'î Divanı, Gazel 17, Mısra 5). [ġalib,]

ġalibâ: Öyle görünüyor ki, zannediyorum ki.

Ez behâr-ı hurremî hergiz gül-i şâdî ne-rüst

ġalibâ büy-i vefâ der gül-izâr-ı men ne-şüd (Şem'î Divanı, Gazel 32, Mısra 4). [ġalibâ,]

‘Âķıbet kâfir alur dirler müselmân illerin

Hüsn ilin almaġa haķtuñ **ġalibâ** leşker çeker (Şem'î Divanı, Gazel 64, Mısra 4). [ġalibâ,]

Cümle-i maķşüd bir ma'nide ammâ şüretâ

ġalibâ hâl ü haķ-ı zülfünden oldu ihtilâf (Şem'î Divanı, Gazel 94, Mısra 8). [ġalibâ,]

ġam: Acı, keder, üzüntü.

Aġlasam ey Yûsuf-ı Mısr-ı melâhet **ġam** degül

Küyüne Bağdâd dirler n'ola eşķüm olsa Şaķ (Şem'î Divanı, Gazel 90, Mısra 7). [ġam,]

ġam degül itsem ümid-i vaşl ile câne vedâ

Yegdür ölmek tîġ-i hicrân ile ammâ inķıķâ (Şem'î Divanı, Gazel 92, Mısra 1). [ġam,]

Niçe niçe içmişem mey yirine hûn-ı ciger

Döne döne itmişem **ġam** nârine baġrüm kebâb (Şem'î Divanı, Gazel 14, Mısra 10). [ġam,]

Miftâh oldu ‘ıyd-i cemâle hilâl-i yâr

Meyhânesine gönîlümüñ urmışdı **ġam** kilid (Şem'î Divanı, Gazel 35, Mısra 4). [ġam,]

ġam leşkeri: Dert askeri.

Çekdi süsen tîġler oldu hevâ-dâr-ı şabâ

Ṭöb olup **ġam leşkerin** taġıtdı cem'-i yâsemîn (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 22). [ġam leşkerin, -n]

ġam ü şâdî: Keder ve mutluluk.

ġam ü şâdî geçermiş çünki bildük

Bir iki gün ya aġladuķ ya güldük (Şem'î Divanı, Beyit 1, Mısra 1). [ġam ü şâdî,]

ġam yi-: Tasa etmemek, kaygı çekmemek, üzülmemek.

Dil-teşneler hevâsıyle cüst-ü-cû ider

Ġam yime Şem'î bir gün irer çeşmesâr-ı luţf (Şem'î Divanı, Gazel 95, Mısra 12). [ġam yime,]

Yârına kalan belâdan **ġam yime** vardur meşel

Ne devâsüz derd olur ne ħod sü'âl-i bî-cevâb (Şem'î Divanı, Gazel 13, Mısra 7). [ġam yime,]

ġam-ġîn id-: Kederlendirmek, üzmek.

İdüpdür çeşm-i mestûñ eyle **ġam-ġîn**

‘Aşâyile тұtur yirden o miskîn (Şem'î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 19). [ġam-ġîn idüpdür, -üp, -dür]

ġam-ġüsâr-ı men: Benim dert ortağım.

Hıçkes der vâdi-i ‘ışķ-ı tu yâr-i men ne-şüd

Ġam besî ħordem velî kes **ġam-ġüsâr-ı men** ne-şüd (Şem'î Divanı, Gazel 32, Mısra 2). [ġam-ġüsâr-ı men,]

ġam-ġâne: Ġam yuvası. II Dünya.

Ġam-ġānesini mesken ider göñlümün gelür

Yir gök götürmedüġi każadan gelen belâ (Şem'î Divanı, Gazel 10, Mısra 3). [ġam-ġānesini, -si, -ni]

Āhüm ile yile virmezdim felek **ġam-ġānesin**

Ey büt-i simin-beden baġrūñ eger taş olmasa (Şem'î Divanı, Gazel 167, Mısra 3). [ġam-ġānesin, -si, -n]

ġam-ġ'ār: Üzüntülü, gamlı.

Ķararmışdur gözi bımârlıķdan

Şararmışdur özi **ġam-ġ'ārlıķdan** (Şem'î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 18). [ġam-ġ'ārlıķdan, -lık, -dan]

ġam-ı bālāñ: (Sevgilinin) boyunun kederi.

Ķarez bir acı tatlu geçmedür bu fāñi dünyāde

Ġam-ı bālāñ ile fikr-i lebūñ baña belâ besdür (Şem'î Divanı, Gazel 60, Mısra 4). [ġam-ı bālāñ, -ñ]

ġam-ı dilber: Güzelin derdi.

Göñül bu rāh-i ‘ışķ içre ne Ķutsuz tālî'ün vardur

Ġam-ı dilberden özge hiç kimse saña yâr olmaz (Şem'î Divanı, Gazel 78, Mısra 8). [ġam-ı dilberden, -den]

ġam-ı dünyā-yi deni: Alçak dünyanın kahrı.

Cehd idüp cām-ı maġabbetle göñül mest olğör

Ġam-ı dünyā-yi deniden ideğör cāñı ħalāş (Şem'î Divanı, Gazel 85, Mısra 4). [ġam-ı dünyā-yi deniden, -den]

ġam-ı dünyā: Dünya gamı.

Ġam-ı dünyāyile müşevveş olup

Kendüñi Şem'î virme teşvîşe (Şem'î Divanı, Gazel 145, Mısra 9). [ġam-ı dünyāyile, -y, -ile]

ġam-ı hicrāñ: Ayrılık acısı.

Yine bülbülleri fery de geldi

 am-ı hicr n elinden d de geldi (* em'  Divanı, Mesnevi 1, Mısra 62*). [* am-ı hicr n,*]

 am-ı  ı k: Aşk kederi.

Bile oldu a ** am-ı  ı k** ile mi net b k 

Sa a olsun bu  af  devlet    zzet b k  (* em'  Divanı, Gazel 190, Mısra 1*). [* am-ı  ı k,*]

 am-ı y r: Sevgilinin kederi.

C n virürsem ** am-ı y r** ile sel m m iled  

B ri bir kerre s g p r  umuzu   d itsün (* em'  Divanı, Gazel 139, Mısra 7*). [* am-ı y r,*]

 amm z: S z taşıyan, l f yetiştiren, fitleyen (kimse).

Beni f   itdi yaşum  ı dı gözden

Bel  gözden çıkar   ndeyse ** amm z** (* em'  Divanı, Gazel 76, Mısra 6*). [* amm z,*]

 amze: G z süzerek göz ucu ile bakma, göz kuyruğunda görülen gönül çekici hareket.

Cih n  birbirine urdı ** amze **

G zelli  mülki olmazm   fitensüz (* em'  Divanı, Gazel 77, Mısra 7*). [* amze , - *]

Ba  m üstünde kılıçlar  ta ger ** amzeler  **

Ba  virür bu dil-i b -  re  ap  nden gitmez (* em'  Divanı, Gazel 74, Mısra 3*). [* amzeler  , -ler, -  *]

 amze  a ar g   ldeki z l   girihlerin

Oldur cih nde var ise  all l-i m  kil t (* em'  Divanı, Gazel 17, Mısra 7*). [* amze , - *]

 amze-i dil-düz: Gönül delici yan bakış.

   m bitürdi ** amze-i dil-d z  ** ey nig r

C n riştesini sine-i  ad-  kden götür (* em'  Divanı, Gazel 67, Mısra 5*). [* amze-i dil-d z  , -  *]

 amze-i  amm z: Fitneci yan bakış.

 em'iy    ir seni cevri ile öldürmez dime

Her ne kim dirse  gelür ol ** amze-i  amm zden** (* em'  Divanı, Gazel 126, Mısra 14*). [* amze-i  amm zden, -den*]

 a ınu  ey d  tlar ol ** amze-i  amm zden**

Kim ayırm  dur beni c n m gibi hem-r zden (* em'  Divanı, Gazel 126, Mısra 1*). [* amze-i  amm zden, -den*]

 amze-i   n-  r: (Sevgilinin) zalim yan bakış.

 utam ki başa vardı g   l z l -i y r ile

Ol ya eden bu ** amze-i   n-  r ** n'eylesün (* em'  Divanı, Gazel 125, Mısra 8*). [* amze-i   n-  r ,*]

 amze-i   n-r z: (Sevgilinin) kan dökücü yan bakış.

Başından yine ol ** amze-i   n-r zler  **

 anum   anlı ya  m gibi yire çare gibi (* em'  Divanı, Gazel 180, Mısra 5*). [* amze-i   n-r zler  , -ler, -  *]

ġamze-i nergis: Sevgilinin yan bakışı.

ġamze-i nergis işaret eyledi gülşende kim

Hâzihî cennâtü ‘adnin fe’dhulühâ hâlidîn (Şem’î Divanı, Kaside 14, Mısra 19). [ġamze-i nergis,]

ġamzeñ uci: Gamzen yüzünden, sebebinden.

Düşdi gönlüm ‘âkıbet **ġamzeñ ucından** hançere

N’eylesün bî-çäre kim qahr ile geçdi cânına (Şem’î Divanı, Gazel 161, Mısra 9). [ġamzeñ ucından, -n, -dan]

ġarb: Batı.

Cihân anüñ şafâsiyle bu gün Firdevs-i ekberdür

Açarsa şarkı vü **ġarbi** n’ola gün gibi tîgiyle (Şem’î Divanı, Kaside 1, Mısra 64). [ġarbi, -ı]

Degüldür mihr ile meh kâse-i zerrîn ile her dem

Şaşınur şarkâ vü **ġarba** simât-ı kâdrîñüñ h’ânı (Şem’î Divanı, Kaside 4, Mısra 44). [ġarba, -a]

ġarez: Gaye, maksat, istek.

Bunca feryâd ü figân ü bunca âh ü nâleler

Vaşl-ı dilberdür cihânde bunca ġavġâden **ġarez** (Şem’î Divanı, Gazel 87, Mısra 6). [ġarez,]

Seyl-i eşkümdür cihânde ġark-ı tûfândan murâd

Yaşümün evşâfidur bu yidi deryâden **ġarez** (Şem’î Divanı, Gazel 87, Mısra 8). [ġarez,]

ġarib: Kimsesiz, zavallı, biçare.

Ser-i küyün diyârümdür işigün iti yârümdür

ġaribem döstüm ayruġ benüm yâr ü diyârüm yok (Şem’î Divanı, Gazel 98, Mısra 6). [ġaribem, -em]

Luţfünle bu **ġaribe** n’ola kılsañ i’tibâr

Şulmât-ı ġamde ġoma eyâ şem’-i saltanet (Şem’î Divanı, Kaside 9, Mısra 55). [ġaribe, -e]

Gönderi çıkdı bile bende vü şehri vü **ġarib**

Seni işmarladuġ Allâha didi bây ü gedâ (Şem’î Divanı, Kaside 2, Mısra 15). [ġarib,]

ġark id-: Batırmak.

‘Âlemi **ġark ideli** kanlu yaşüm tûfânı

aldı añılmaz olupdur güzelüm kışşe-i Nûh (Şem’î Divanı, Gazel 25, Mısra 7). [ġark ideli, -eli]

ġark itdi döne döne gözüüm zevraġın yaşüm

Girdâb-ı baġr-i ‘ışķa düşen bulmadı necât (Şem’î Divanı, Gazel 17, Mısra 3). [ġark itdi, -di]

ġark ol-: Batmak, boġulmak.

Deryâ-yi ıztırâba düşüpdür bu fülk-i ten

Yâ **ġark olur** hevâyile yâ ġod bulur kinâr (Şem’î Divanı, Gazel 46, Mısra 14). [ġark olur, -ur]

ġark olurduñ yaşuma bir dem kinâre gelmese

Ol boyı serv-i revânün ey göñül âzâdisın (Şem’î Divanı, Gazel 128, Mısra 7). [ġark olurduñ, -ur, -du, -ñ]

ġarka vir-: Boġmak, sular altında bırakmak. II Hüzne boġmak, harap etmek, üzmek.

Vücüdüm zevraķın deryā-yi eşküm **virmedin ġarka**

Çıkarsa baķr-i ĥayretten bizi bir āşinā olsa (Şem'î Divanı, Gazel 142, Mısra 3). [ġarka virmedin, -me, -din]

Ġarka virmezdi gözüüm baķrı tenüm zevraķını

Rüzġār ile benüm 'ömrüm eger olsa kinār (Şem'î Divanı, Gazel 57, Mısra 7). [ġarka virmezdi, -mez, -di]

ġark-ı keyde'l-ĥā'inin: Hainlerin tuzaġında boġulmak.

Naşş-ı kâṭı'dur elinde tiġ-i şer'-i Zü'l-celāl

Ser-be-ser kaṭ' olsa n'ola **ġark-ı keyde'l-ĥā'inin** (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 66). [ġark-ı keyde'l-ĥā'inin,]

ġark-ı tūfān: Fırtınada boġulmak.

Seyl-i eşkümdür cihānde **ġark-ı tūfāndan** murād

Yaşümün evşāfidur bu yidi deryāden ġarez (Şem'î Divanı, Gazel 87, Mısra 7). [ġark-ı tūfāndan, -dan]

ġarre: Parlak, gösterişli.

Nice teşbih ideyin gün yüzünü aye Ḥasen

Ya kaşūñ **ġarresini** ġurre-i ġarrāye Ḥasen (Şem'î Divanı, Gazel 129, Mısra 2). [ġarresini, -si, -n, -i]

ġavġā: Kavgā, dövüş.

Bunca feryād ü fiġān ü bunca āh ü nāleler

Vaşl-ı dilberdür cihānde bunca **ġavġāden** ġarez (Şem'î Divanı, Gazel 87, Mısra 6). [ġavġāden, -den]

ġavvās: Dalgıç.

İrimez yıllar ile gevher-i maķşūde eli

Olmaz degme kişı baķr-i şafāde **ġavvās** (Şem'î Divanı, Gazel 85, Mısra 8). [ġavvās,]

ġavvās ol-: Dalmak.

Biz şafā baķrine meyĥānede **ġavvās olduk**

Başımız elde ayaġ itdük azıtduk izümüz (Şem'î Divanı, Gazel 71, Mısra 3). [ġavvās olduk, -duk]

ġāyet: Çok, pek çok.

Didüm ey meh gün yüzün vaşfın okurdum ĥābde

Didi kim **ġāyet** güzeldür ĥüsn-i ta'birün senün (Şem'î Divanı, Gazel 102, Mısra 12). [ġāyet,]

Ey lebi şirīn iġen **ġāyetde** tatlu yārsın

Acılık görme cihānde kim şeker ġüftārsın (Şem'î Divanı, Gazel 132, Mısra 1). [ġāyetde, -de]

ġayr: Başka bir kimse, başkası.

Kesdüm ümīdi **ġayrden** ol bī-vefā için

Derviş odur ki eyleye kaṭ'-ı ta'allukāt (Şem'î Divanı, Gazel 17, Mısra 9). [ġayrden, -den]

Dil-i bî-çāreme cānā lebūñ dūrdu şifā besdür
Gerekmez **ğayri** dermānı baña derdūñ devā besdür (Şem'î Divanı, Gazel 60, Mısra 2). [ğayri, -i]

Gözlerüm yaşı gibi çıkdı gözümden dünyā
Yārden **ğayri** görünmez gözūme kimse benüm (Şem'î Divanı, Gazel 116, Mısra 12). [ğayri, -i]

ğayret: İçten gelerek çalışma, belli bir şey için çabalama, didinme, çaba, ceht.
Tiğ-i himmet kuşanup bindi se'ādet atına
Geydi **ğayret** zirihiñ ol şeh-i Cemşid-ķabā (Şem'î Divanı, Kaside 2, Mısra 12). [ğayret,]

ğayret-i hūr: Hurileri kıskandıran güzel.
Gül kamer lāle şafaķ reşk-i sevābit ezhār
Hulle-i sebz ile ebķār-ı çemen **ğayret-i hūr** (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 18). [ğayret-i hūr,]

ğayret-i hūr ü melek: Melek ve huri görünümlü sevgilinin yaptıkları.
Olalı hüsññ behişti **ğayret-i hūr ü melek**
Kādr ile oldu işigūñ Ka'besi reşk-i felek (Şem'î Divanı, Gazel 105, Mısra 1). [ğayret-i hūr ü melek,]

ğayri: Başka bir kimse, başkası.
Māh-rūler bize cevri itmege nāz eyleyeler
İdeler **ğayrilerle** mihr ü vefālar niçe bir (Şem'î Divanı, Gazel 45, Mısra 4). [ğayrilerle, -ler, -le]

Baña cevri ü **ğayriye** eyler vefā
Ol şeh-i hūbān elinden el-ğyās (Şem'î Divanı, Gazel 22, Mısra 7). [ğayriye, -y, -e]

ğazā it-: Savaşmak (İslam dini uğruna kâfirlerle savaşmak).
Hāķ 'ināyet idūben itdi erenler himmet
'İyde gāziler **itdi** yine bir hūb **ğazā** (Şem'î Divanı, Kaside 2, Mısra 40). [ğazā itdi, -di]

ğazel: Divan şiirinin en yaygın nazım şekillerinden biri olan gazelin sözlük anlamı, kadınlarla âşıkāne sohbet etmek ve aşk üzerine konuşmaktır. Edebî bir terim olarak gazel, ilk beyti kendi içinde diğeri beyitlerinin ikinci mısraları ilk beyitle kafiyeli olan, 4-15 beyit arasında yazılabilen, son beyitte şairin mahlasının bulunduğu ve kafiye şeması aa, xa, xa, xa, xa şeklinde olan nazım biçiminin adıdır.
Gülşende idūñ dün gice Şem'î yine gündüz
Bir taze **ğazel** gül gibi yine yārāne tekellūf (Şem'î Divanı, Gazel 96, Mısra 10). [ğazel,]

Zülfūñ evşāfında Şem'î bir **ğazel** dimiş yine
Tāze sūnbüllerle tezyin eylemiş divānını (Şem'î Divanı, Gazel 189, Mısra 9). [ğazel,]

Çün ķaddi vaşfin eyledüm ol serv-ķāmetūñ
Añdurisar kıyāmete dek bu **ğazel** beni (Şem'î Divanı, Gazel 188, Mısra 6). [ğazel,]

ğāzî: Din uğrunda harbeden, cihadda yaralanmış veya harbetmiş olan kimse.
Āb-ı tiğiyile ķarup yirlere düşmen ķanını
Ğāziler atları ayağına yaķdı hūnnā (Şem'î Divanı, Kaside 2, Mısra 42). [ğāziler, -ler]

Hak ‘ināyet idüben itdi erenler himmet
‘İyde **gâziler** itdi yine bir hûb gazâ (Şem’î Divanı, Kaside 2, Mısra 40). [gâziler, -ler]

geç-: Yaşanıp tükenmek, yaşanmak.

Geçdi ‘ömrüm şu gibi eşk-i revânüm çağlar
Acıyup deryâlar ağlar hâlûme ırmağlar (Şem’î Divanı, Gazel 39, Mısra 1). [geçdi, -di]

geç-: Çıkmak, oturmak (tahta oturmak bağlamında).

Câm elinde Cem gibi **geçmiş** mahabbet tahtına
‘Âlemün sultânıdır her bir gedâsı Bursanün (Şem’î Divanı, Gazel 104, Mısra 7). [geçmiş, -miş]

geç-: Bırakmak, vazgeçmek.

Cihânde Şem’î-yi şürîde-veş bir rind-i kallâşem
Neden geçdümse **geçdüm** geçmezem câm-ı muşaffâden (Şem’î Divanı, Gazel 123, Mısra 16). [geçdüm, -dü, -m]

Cihânde Şem’î-yi şürîde-veş bir rind-i kallâşem
Neden geçdümse geçdüm **geçmezem** câm-ı muşaffâden (Şem’î Divanı, Gazel 123, Mısra 16). [geçmezem, -mez, -em]

geç-: Bir yerden geçmek, bir yere uğramak.

‘Aceb deryâdurur deryâ-yi eşk-i çeşmi ‘uşşâkuñ
Nesîm-i âhsüz **geçmez** felek fülki bu deryâden (Şem’î Divanı, Gazel 123, Mısra 12). [geçmez, -mez]

geç-: Vaktin ilerlemesi.

Kıl vefâ mir’ât-i hüsne virmedin haţtuñ keder
Bu şafâ kalmaz **geçer** şu gibi ‘ömrüm çağlar (Şem’î Divanı, Gazel 39, Mısra 12). [geçer, -er]

Şem’iyâ **geçdi** günün hicrân-ı dünle âh kim
Gün toğup başüñe bir gün görmedün şubh-ı vişâl (Şem’î Divanı, Gazel 107, Mısra 13). [geçdi, -di]

geç-: (Delip) geçmek.

Tîr-i müjeñ eglenmedi **geçdi** siperümden
Tırmadı güzër eyledi ya‘ni cigerümden (Şem’î Divanı, Gazel 133, Mısra 1). [geçdi, -di]

Gerçi kim benden **geçüpdür** tîr-i müjgânün senün
Ölmeyince ey kemân-ebrû ben andan geçmezem (Şem’î Divanı, Gazel 115, Mısra 3). [geçüpdür, -üp, -dür]

geç-: Geçerli olmak, yürürlükte olmak, hükmü yürütmek.

Bâzâr-i gamde **geçmeye** bir fûls-i aħmere
Ol mâl-i bî-kıyâs ile bu genc-i bî-şümâr (Şem’î Divanı, Kaside 12, Mısra 15). [geçmeye, -me, -y, -e]

geç-: Belirli zamandan sonra olan.

Ėam ü şâdi **geçermiş** çünkü bildük
Bir iki gün ya ağladuk ya güldük (Şem’î Divanı, Beyit 1, Mısra 1). [geçermiş, -er, -miş]

geçin-: Geçinmek, hayatını devam ettirmek, yaşamak.

Zâhid ki mu'tekif **geçinür** bürriyâyile

Gör eblehi ki cennet umar bu riyâyile (Şem'î Divanı, Gazel 166, Mısra 1). [geçinür, -ür]

Sözinüñ beyti serây oldı kaşâyid şehri

Beg **geçinse** n'ola 'âşık dañi dīvānler ile (Şem'î Divanı, Gazel 152, Mısra 10). [geçinse, -se]

gedā: Dilenci, yoksul, fakir.

Cām elinde Cem gibi geçmiş maḥabbet taḥtına

'Ālemüñ sultānidur her bir **gedāsı** Bursanüñ (Şem'î Divanı, Gazel 104, Mısra 8). [gedāsı, --sı, -]

Hüsnüñ zekâtı 'âşıkā bir büse kıl 'atā

Şehden olur **gedālere** ḥakkā nāzer lezīz (Şem'î Divanı, Gazel 38, Mısra 16). [gedālere, -ler, -e]

gel-: Gelmek.

Leb-i şekker-şikenüñ medḥ ider ey serv-i revān

Ṭab'-ı Şem'î gibi bir ṭūṭi-i gūyā mı **gelür** (Şem'î Divanı, Gazel 54, Mısra 10). [gelür, -ür]

Sen gülersin benüm ağladuğuma fūrkat ile

Yohsa ey şūḥ-ı cihān saña temāşā mı **gelür** (Şem'î Divanı, Gazel 54, Mısra 8). [gelür, -ür]

Çok varurlar ser-i kūyüñe senüñ bī-ser ü pā

Hiç benüm bigi varur bī-ser ü bī-pā mı **gelür** (Şem'î Divanı, Gazel 54, Mısra 6). [gelür, -ür]

Gülşen-i bağ-ı leṭāfetde kadūñ bigi dañi

Rāstı luṭf ile bir serv-i dilārā mı **gelür** (Şem'î Divanı, Gazel 54, Mısra 4). [gelür, -ür]

Gülşen-i ḥüsne ruḥüñ tek gül-i zibā mı **gelür**

Yā aña bencileyin bülbül-i gūyā mı **gelür** (Şem'î Divanı, Gazel 54, Mısra 2). [gelür, -ür]

Gülşen-i ḥüsne ruḥüñ tek gül-i zibā mı **gelür**

Yā aña bencileyin bülbül-i gūyā mı **gelür** (Şem'î Divanı, Gazel 54, Mısra 1). [gelür, -ür]

Geldüğince sineme bir laḥze ārām eylemez

Tīr-i ğamzeñ ey kemān-ebrū iğen nāzük geçer (Şem'î Divanı, Gazel 59, Mısra 7). [geldüğince, -düg, -ince]

N'ola ger yoğ ise mescidde bizüm rağbetümüz

Gele meyḥāneye zāhid göresin ḥürmetümüz (Şem'î Divanı, Gazel 73, Mısra 2). [gele, -e]

Benüm rūḥ-ı revānüm sineye **gel**

Bilürsin çünki cān olmaz bedensüz (Şem'î Divanı, Gazel 77, Mısra 9). [gel,]

gel: Belirmek, görünmek, ortaya çıkmak.

Bir cām içürdi göñlüme mihrüñ seherde kim

Her zerre **geldi** çeşmüme cām-ı cihān-nümā (Şem'î Divanı, Gazel 9, Mısra 4). [geldi, -di]

Aller geymiş kızıl güller taḥnımış başına

Kağı gülşenden **gelür** serv-i ḥirāmānüm benüm (Şem'î Divanı, Gazel 114, Mısra 6). [gelür, -ür]

gel: Ulaşmak, varmak.

‘Acâyib hâleti vardır **gelen** gitmez Sitanbulden

Şanasın bağ-ı cennetdür giren çıkmaz Kâlataden (Şem’î Divanı, Gazel 123, Mısra 13). [gelen, -en]

gel: Ulaşmak, varmak.

Dünyâye çünkü her kişi ‘uryân **gelür** gider

Ey h’âce Şem’î cübbe vü destârı n’eylesün (Şem’î Divanı, Gazel 125, Mısra 13). [gelür, -ür]

Şem’iyâ âhîr seni cevri ile öldürmez dime

Her ne kim dirseñ **gelür** ol gâmeze-i gâmmâzden (Şem’î Divanı, Gazel 126, Mısra 14). [gelür, -ür]

Diñ şüfiye ki şavma‘ayî şüret itmesün

Meydân-ı ‘ışka **gelsün** igen ‘illet itmesün (Şem’î Divanı, Gazel 131, Mısra 2). [gelsün, -sün]

gel: "Buyur, haydi gel!" anlamlarında bir temenni, davet ve çağırma sözü.

Gel ey ‘âşıklerüñ nûr-ı şafâsı

Göñüller Ka‘besinüñ Muştâfâsı (Şem’î Divanı, Gazel 182, Mısra 1). [gel,]

İgen bön düşme ey şüfi ko fikr-i hür ü gılmânı

Bu gün **gel** hâşırın hoş gör temâşâ eyle cânânı (Şem’î Divanı, Gazel 185, Mısra 2). [gel,]

Kıyâme **gelse** kaddüñ ey şanevber

Gelür her yañeden Allâhuekber (Şem’î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 12). [gelür, -ür]

gel-: (Nidâya) Başlamak.

Gel lutf ile efendüm açılsun güler yüzüñ

Ref‘ it hicâbı ‘arz idüp ey gül-‘izâr ruḥ (Şem’î Divanı, Gazel 28, Mısra 3). [gel,]

gel gör: Gel gör, hâlîme bak.

Çerḥe girdi mihr ü meh eyler semâ‘ı nüh felek

Zühre el urdı şafâ çengine **gel gör** şöḥbeti (Şem’î Divanı, Kaside 6, Mısra 24). [gel gör,]

gelüp git-: Gelip gitmek. II Doğup ölmek; bir mevkiye bulunup o makamdan ayrılmak.

Kime cân virdi lebüñ tek kimi itdi güyâ

Gerçi bu bâğa **gelüp gitdi** hezârân gönçe (Şem’î Divanı, Gazel 159, Mısra 12). [gelüp gitdi, -di]

genc: Genç, taze (güzel).

Bulıcaḳ yâri câme-h’âbında

Şanuram uğradum yatur **gence** (Şem’î Divanı, Gazel 153, Mısra 4). [gence, -e]

genc-i bî-şümâr: Sayısız hazîne.

Bâzâr-i gâme geçmeye bir fûls-i aḥmere

Ol mâl-i bî-kıyâs ile bu **genc-i bî-şümâr** (Şem’î Divanı, Kaside 12, Mısra 16). [genc-i bî-şümâr,]

genc-i 'ışk: Aşk hazinesi.

Maḳām olmadı **genc-i 'ışka** Şem'ī

Bu gōnlüm şehri vīrān olmayınca (Şem'ī Divanı, Gazel 162, Mısra 9). [genc-i 'ışka, -a]

Genc-i 'ışkuñ sırrını açmazdı kimse cān virüp

Yirde ḳalurdı eger Mañşūr ber-dār olmasa (Şem'ī Divanı, Gazel 149, Mısra 7). [genc-i 'ışkuñ, -uñ]

ger: Eğer, şayet.

Başüm üstünde kılıçlar ṭuta **ger** ḡamzelerüñ

Baş virür bu dil-i bī-çäre ḳapüñden gitmez (Şem'ī Divanı, Gazel 74, Mısra 3). [ger,]

Ger vefālar idesin yā ḥo cefā eyleyesin

Şem'ī-yi sūḥteye her ne iderseñ yitmez (Şem'ī Divanı, Gazel 74, Mısra 9). [ger,]

Şöyle bīmār olmışam efkār-ı çeşm-i yār ile

Cümle 'ālem **ger** ṭabīb olursa itmezler 'ilāc (Şem'ī Divanı, Gazel 23, Mısra 4). [ger,]

N'ola **ger** yoğ ise mescidde bizüm rağbetümüz

Gele meyhāneye zāhid göresin ḥürmetümüz (Şem'ī Divanı, Gazel 73, Mısra 1). [ger,]

Zerrece bilmez lebüñ ḳılca miyānüñ añlamaz

Biñ yararsa **ger** ḳılı diḳḳatle fikr-i mū-şikāf (Şem'ī Divanı, Gazel 94, Mısra 10). [ger,]

gerçi: Aslına bakılırsa, aslında.

Gerçi kim cānler bulur bezm-i maḥabbetden şafā

'İyd-i vuşlet cāmına ammā hezārān merḥabā (Şem'ī Divanı, Gazel 7, Mısra 1). [gerçi,]

Dilā sen deñlü virmez 'ışka şüret

Bu yolda **gerçi** Ferhād oldu üstād (Şem'ī Divanı, Gazel 36, Mısra 10). [gerçi,]

Kimse 'ışkuñ kārbanınıñ nişānı virmedi

Nāle-i 'uşşāḳden **gerçi** kim olmışdur ceres (Şem'ī Divanı, Gazel 80, Mısra 10). [gerçi,]

gerd-i küdüret: Bulanıklık, gam, tasa tozu.

Şafā ḥurşidi berḳ urdı areden gitdi ebr-i ḡam

Gōñüller cāmı şāf oldu yine **gerd-i küdüret**den (Şem'ī Divanı, Kaside 3, Mısra 48). [gerd-i küdüret, -den]

gerd-i melāl: Hüzün, keder tozu.

Aldı ḥurşid-i cihān-tāb ele zerrin cārüb

Sāḥet-i şaḥn-ı çemende ḳomadı **gerd-i melāl** (Şem'ī Divanı, Kaside 8, Mısra 8). [gerd-i melāl,]

gerdine iriş-: Tozuna ulaşmak. II Talihine ulaşmak.

Semend-i çerḥ **gerdine irişmezdi** muḳarrerdür

Anüñçün ehl-i diller luṭfüne cān ile māyıldür (Şem'ī Divanı, Kaside 10, Mısra 35). [gerdine irişmezdi, -mez, -di]

gerdün: Dönen, devreden. II Dünya, sema, felek, gökyüzü.

Ne revādür bu ki devründe senün döne döne

Ṭās ṭās ağuların nūş ıdevüz **gerdünüñ** (Şem'î Divanı, Gazel 100, Mısra 4). [gerdünüñ, -üñ]

Ey Süleymân-ı zemân kande çeker mür-i za'îf

Ṭağ u ṭaş çekmez iken cevri yükün **gerdünüñ** (Şem'î Divanı, Gazel 99, Mısra 6). [gerdünüñ, -üñ]

gerdün-misāl: Felek gibi.

‘Arşa-i ‘arşa kuruldı ḥaymeler **gerdün-misāl**

Ref‘ olup şan kim felek ‘arz itdi bāğ-ı cenneti (Şem'î Divanı, Kaside 6, Mısra 17). [gerdün-misāl,]

gerek: Lazım, gerekli.

Şem‘î kişide gevher-i baḥr-i hüner **gerek**

Ol şehriyâr-i ḥüsne ola tā kim aşinā (Şem'î Divanı, Gazel 10, Mısra 9). [gerek,]

Ṭutayın ser-te-ser dünyā benümdür

Gerekmez baña dilbersüz vilāyet (Şem'î Divanı, Gazel 16, Mısra 14). [gerekmez, -mez]

germ eyle-: Hararetlendirmek, coşkunluk, şevk vermek.

Gün gibi **germ eylesün** bezm ehlini peymāneler

Güm güm ötsün na‘ra-i ‘uşşākden ḥum-ḥāneler (Şem'î Divanı, Murabba 1, Mısra 9). [germ eylesün, -sün]

germ ol-: Hararetlenmek, ısınmak; coşmak, kendinden geçmek.

Çü âteş **germ ola** nerm olur āhen

‘Aceb bilsem n’içün nerm olmaduñ sen (Şem'î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 47). [germ ola, -a]

Germ olup mihr itmesün devrinde cānān ile baḥş

Zerredür ol idimez ḥurşid-i raḥşān ile baḥş (Şem'î Divanı, Gazel 20, Mısra 1). [germ olup,]

Yār didārın görüpdür ol şafāden **germ olup**

Cenneti ‘aynüne almaz kaplucāsı Bursanüñ (Şem'î Divanı, Gazel 104, Mısra 5). [germ olup, -up]

Dem-ā-dem **germ olup** ṭāk-ı felekden zer şaçar ḥurşid

N’ola devlet ‘arūsına olursa sāye-bān ḥayme (Şem'î Divanı, Gazel 150, Mısra 7). [germ olup, -up]

germ ol-: Kızışmak II Pazarlık bağlamına.

Germ olup bāzār-i ḥüsnünde metā‘-ı vaşlūñe

Dil virür cān naḳdini bakmaz anüñ hicrānına (Şem'î Divanı, Gazel 161, Mısra 5). [germ olup, -up]

germ-i behār: Baharın sıcaklığı.

‘Aşıkān rā âteş-i cām-ı gül ü **germ-i behār**

Zāhid-i bî-süz rā efsürdegi vü erba‘ın (Şem'î Divanı, Kaside 13, Mısra 35). [germ-i behār,]

germiyyet: Sıcaklık, hararet. II Coşkunluk.

Şevk ile döndi felek mænend-i fânûs-ı hayâl
Eyledi pervâne mâhî şem‘inüñ **germiyyeti** (Şem‘î Divanı, Kaside 6, Mısra 52). [germiyyeti, -i]

Cemâlün şem‘inüñ **germiyyeti** var
Beni yakmağa beñzer niyyeti var (Şem‘î Divanı, Gazel 47, Mısra 1). [germiyyeti, -i]

geşt id-: Dolaşmak, gezmek.

Ŧonanmış idi zînet ile nev ‘arûs-vâr

Geşt ider idi her kişı yâriyle her ʔaref (Şem‘î Divanı, Kaside 9, Mısra 18). [geşt ider, -er]

getür-: (Bir yere) Bir kimse veya şeyle birlikte gelmek, gelirken o kimse veya şey yanında olmak.

Hayâ vü şıdk u ‘adl ile çeküp Hayder-şıfat tîgi

Getürdüñ yirine himmetle nām-ı Āl-i ‘Osmānı (Şem‘î Divanı, Kaside 4, Mısra 48). [getürdüñ, -dü, -ñ]

Göz göre kan içüp yine tezvîr eyledi

La‘lün **getürdi** kanımuza ey nigâr haʔ (Şem‘î Divanı, Gazel 89, Mısra 4). [getürdi, -di]

La‘lden mîve **getürmiş** serv-i sîmînler biter

Hâki cevher rûh-perverdür hevâsı Bursanüñ (Şem‘î Divanı, Gazel 103, Mısra 7). [getürmiş, -miş]

gevher: Cevher, mücevher.

Üstüne **gevher** şaçar mâh-i sipîhr-i salţanet

Hâk-i pâyüne se‘adet mihrî zer-efşân ola (Şem‘î Divanı, Gazel 4, Mısra 3). [gevher,]

Bunca **gevherlerle** deryâ ʔatre gelmez ‘aynüme

Bunca dürlere felek çeşm-i cihân-bînden çıkar (Şem‘î Divanı, Gazel 63, Mısra 11). [gevherlerle, -ler, -le]

Mâcerâ-yi ğam bilindi giryesinden ‘âşıkun

Şâhid ol ma‘niye sîmâsındaki **gevher** yiter (Şem‘î Divanı, Gazel 69, Mısra 8). [gevher,]

gevher saç-: İnciler saçmak.

Dökilen encüm degüldi şubh-dem eflâkden

Üstine **gevher saçardı** hürîler cem‘iyyeti (Şem‘î Divanı, Kaside 6, Mısra 56). [gevher saçardı, -ar, -dı]

gevher-bâr: Gevher yağdıran, cevher yüklü olan.

Dürer-i şebnem ile serv-i sehî **gevher-bâr**

Feth idüp ʔaşr-ı zebercedde zümürred revzen (Şem‘î Divanı, Kaside 7, Mısra 21). [gevher-bâr,]

Dıraht-i ‘izz ü temkînün felekde sāye-güsterdür

Zer-efşân mihr-veş desti şehâb-ı luţfî **gevher-bâr** (Şem‘î Divanı, Kaside 10, Mısra 50). [gevher-bâr,]

Ger hevâyile ola ebr gibi **gevher-bâr**

Zillet anün ki hevâ odi ide yalıncağ (Şem‘î Divanı, Kaside 7, Mısra 97). [gevher-bâr,]

gevher-i bahr-i hüner: Marifet denizinin mücevheri.

Şem'î kişide **gevher-i baħr-i hūner** gerek
Ol şehriyār-i hūсне ola tā kim āşinā (Şem'î Divanı, Gazel 10, Mısra 9). [gevher-i baħr-i hūner,]

gevher-i eşk: (Âşığın) inci gibi gözyaşları.
Gevher-i eşküm nedür kim itmeyem anı nişār
Ayağun toprağına cānler fidādür Muştafā (Şem'î Divanı, Gazel 2, Mısra 5). [gevher-i eşküm, --i-üm]

gevher-i maḳşūd: I. Maksadın cevheri. II. Ulaşılmak istenenin en kıymetlisi.
İrimez yıllar ile **gevher-i maḳşūde** eli
Olıma degme kişi baħr-i şafāde ğavvāş (Şem'î Divanı, Gazel 85, Mısra 7). [gevher-i maḳşūde, -e]

gevher-i şebnem: Çiy tanesi cevheri.
Eyledi şāhid-i gül bülbüle 'arz-ı didār
Gevher-i şebnem olup 'aks-i şafaḳla yāḳūt (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 24). [gevher-i şebnem,]

gey: Giymek, takmak.
Āfitābüm Şem'î-veş yaḳdūñ cihānı ser-te-ser
Altun üsküfle **geyüp** gün gibi nārenci ḳabā (Şem'î Divanı, Gazel 8, Mısra 14). [geyüp, -üp]

Gün gibi altun benekli āsümāniler **geyüp**
Seyr ider yıldızlar ile māh-i tābānüm benüm (Şem'î Divanı, Gazel 114, Mısra 3). [geyüp, -üp]

Aller **geymiş** kızıl güller taḳınmış başına
Ḳaḅḅı gülşenden gelür serv-i hırāmānüm benüm (Şem'î Divanı, Gazel 114, Mısra 5). [geymiş, -miş]

İşigine rūz ü şeb yüz sürmeyeydi mihr ü māh
Hil'at-i zerrin **geyüp** bulmazlar idi rif'ati (Şem'î Divanı, Kaside 6, Mısra 68). [geyüp, -üp]

gez: Bir yerde dolaşmak, yürümek, gezinmek.

Uyup her serv-reftāre ne ister bilmezem Şem'î
Düşüp kūy-i ḥarābāte **gezer** meyhāne meyhāne (Şem'î Divanı, Gazel 143, Mısra 14). [gezer, -er]

Gezer şu gibi bir dem yok ḳarārı
Arar her güşede sen gül-'izārı (Şem'î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 23). [gezer, -er]

Nesim-i şubḥ āşüfte **gezer** taḅlarda ser-gerdān
Hevā-yi zülf-i dilberle delürmiş bī-ḳarār olmuş (Şem'î Divanı, Gazel 83, Mısra 7). [gezer, -er]

Dülbendüñi nāz ile zarifāne şararsın
Meydān-ı maḥabbetde **gezüp** 'aşıḳ ararsın (Şem'î Divanı, Gazel 137, Mısra 2). [gezüp, -üp]

gezend it-: Zarar vermek, kötülük yapmak.
Yüri mey nüş ḳıl 'aḳl ile cāne
Nice bir hecr zehriyle **gezend it** (Şem'î Divanı, Gazel 18, Mısra 12). [gezend it,]

gibi: Benzetme ve örnek ifade eder.

Ney **gibi** bağrın delüp yıllerle nālān olmayan

Bezm-i ğamde ‘āşıkūñ āhın şanur bād-ı hevā (Şem’î Divanı, Gazel 1, Mısra 9). [gibi,]

Gül **gibi** nāzüksin ey serv-i ser-efrāzüm benüm

Qorqaram kār itmesün āh-i seĥergāhüm saña (Şem’î Divanı, Gazel 3, Mısra 3). [gibi,]

Ayaĥuñ topraĥını cānā göreliden gözlerüm

Hāq bilür dünyā **gibi** çıkdı gözümden tütüyā (Şem’î Divanı, Gazel 6, Mısra 10). [gibi,]

Behār eyyāmdur gül **gibi** ĥand it

Niçe bir nār-ı ğamde cān sipend it (Şem’î Divanı, Gazel 18, Mısra 1). [gibi,]

Āyet-i ĥüsnüñ **gibi** rüşen delilüm var iken

Şem’iyem kimdür iden yanümde bürhān ile baĥş (Şem’î Divanı, Gazel 19, Mısra 13). [gibi,]

Mīve-i cennet **gibi** cāne ĥidā-yi rühdur

Büse-i la’lūñ ider meclisde yārān ile baĥş (Şem’î Divanı, Gazel 20, Mısra 5). [gibi,]

Tāc-ı zerrīn-i se’adet ister iseñ Şem’iyā

Ŧut gözüñ nerges **gibi** kendüñde dāyim gözüñ aç (Şem’î Divanı, Gazel 23, Mısra 10). [gibi,]

İncinürmiş işidüp feryādümi bülbül **gibi**

Baĥrı Ŧaşdandur velikin gül **gibi** nāzük-mizāc (Şem’î Divanı, Gazel 24, Mısra 5). [gibi,]

İncinürmiş işidüp feryādümi bülbül **gibi**

Baĥrı Ŧaşdandur velikin gül **gibi** nāzük-mizāc (Şem’î Divanı, Gazel 24, Mısra 6). [gibi,]

Qavl-i ‘iside bāde oldu ĥelāl

Var lebüñ nukli **gibi** nakl-i şaĥiĥ (Şem’î Divanı, Gazel 26, Mısra 12). [gibi,]

giç-: (Delip) geçmek.

Ĥazer kıl ey melek kim āsümānden

Giçer ‘āşıklerüñ tır-i dü’āsı (Şem’î Divanı, Gazel 182, Mısra 10). [giçer, -er]

gice: Gece.

Olsun hemişe **gicelerüñ** Qadr ile Berāt

Eyyām-ı devletüñ qamu nevrüz ü ‘ıyd ola (Şem’î Divanı, Gazel 11, Mısra 3). [gicelerüñ, -ler, -üñ]

Nice fark eyleyelüm biz **giceden** gündüzümüz

Māh-rüler aresinde yoĥ imiş yılduzumuz (Şem’î Divanı, Gazel 79, Mısra 1). [giceden, -den]

Ĥ’āb-ı ĥafletden uyanmaz Şem’iyā baĥtüñ senüñ

Giceler tā şubĥ olınca gerçi kim bīdārsın (Şem’î Divanı, Gazel 132, Mısra 10). [giceler, -ler]

Oķır Şem’î **giceler** şubĥe dek şevķ-ı cemālünüle

Dilinde āyet-i ve’n-nür ezberdür Ĥasen Bālī (Şem’î Divanı, Gazel 187, Mısra 9). [giceler, -ler]

Gül yüzüñçün **giceler** şubhe degin zâr ü nizâr
Cân virür gülşen-i küyüñde benüm bigi hezâr (Şem'î Divanı, Gazel 57, Mısra 1). [giceler, -ler]

gice gündüz: Aralıksız, sürekli, her zaman.

Gice gündüz dimeyüp kaç'-ı menâzil itdi
Tayy idüp kevn ü mekânı nitekim bād-ı şabā (Şem'î Divanı, Kaside 2, Mısra 19). [gice gündüz,]

Gice gündüz dü'ā eyler dil ü cân ile mü'minler
Cihân tırdıqça ol şâhüñ tura devletlü dīvānı (Şem'î Divanı, Kaside 4, Mısra 61). [gice gündüz,]

giceden gündüzümüz ol-: Gece gündüz olmak. II Olumsuz bir durumun olumluya dönmesi.

Gün yüzüñ üzre göreliden şeb-i zülf-i siyehüñ
Kimse fark itmez **olupdur giceden gündüzümüz** (Şem'î Divanı, Gazel 70, Mısra 4). [giceden gündüzümüz olupdur, -up, -dur]

gid-: Dünyadan gitmek, ölmek.

Dünyāye çünki her kişi 'uryān gelür **gider**
Ey h'āce Şem'î cübbe vü destārı n'eylesün (Şem'î Divanı, Gazel 125, Mısra 13). [gider, -er]

gid-: Gitmek, varmak.

Zâhidā niçeye dek mescid öñinde turalum
Mesken olmaz **gidelüm** 'āşika meyhāne gibi (Şem'î Divanı, Gazel 191, Mısra 6). [gidelüm, -elü, -m]

ğidā: Hayat kaynağı, kuvvet ve güç veren şey, besleyici unsur.

Rūha **ğidā** vü qalbe şafā cisme cān olur
Şirîn lebüñ gibi olıcağ olsa her lezîz (Şem'î Divanı, Gazel 38, Mısra 5). [ğidā,]

Sâkiyā la'l-i lebüñle içelüm cām-ı şabūh
Birisi cāne **ğidādur** birisi rāhet-i rūh (Şem'î Divanı, Gazel 25, Mısra 2). [ğidādur, -dur]

Bu gün ehl-i şafā bezmi **ğidāsı** rūh-perverdür
Hayālüñ her kişinüñ n'ola çeşminde revān olsa (Şem'î Divanı, Kaside 1, Mısra 69). [ğidāsı, -sı]

ğidā-yi rūh: Ruhun gıdası.

Hüsnüñ güliyle kand-i lebüñdür **ğidā-yi rūh**
Cennet güliyle olsa olur gül-şeker lezîz (Şem'î Divanı, Gazel 38, Mısra 11). [ğidā-yi rūh,]

Bir söz ki cānden ola olurmuş **ğidā-yi rūh**
Senden gelen haber gibi olmaz haber lezîz (Şem'î Divanı, Gazel 38, Mısra 9). [ğidā-yi rūh,]

ğidā-yi rūh: Ruhun gıdası.

Mīve-i cennet gibi cāne **ğidā-yi rūhdur**
Büse-i la'lüñ ider meclisde yārān ile baḥs (Şem'î Divanı, Gazel 20, Mısra 5). [ğidā-yi rūhdur, -dur]

gide gide: Gittikçe, giderek.

Ey Şem‘î yûri sâlik-i ‘ışk ol gice gündüz
Kim **gide gide** menzil-i maşûde irersin (Şem‘î Divanı, Gazel 137, Mısra 10). [gide gide,]

gılâf: Kılıf, kın.

Tiğ-i kahrûn eylese hısmûn **gılâfından** zühûr
Cehd idüp efsâd-ı dîn itmezdi kavm-i müfsidîn (Şem‘î Divanı, Kaside 14, Mısra 81). [gılâfından, -ı, -n, -dan]

gînâ vir-: Zenginlik ve varlık vermek. II İhyâ etmek; lutuf ve ihsâna mazhar etmek.

Dü cihân varluğunu hıbbeye almaz Şem‘î
Bir **gînâ virdi** Hudâ dünyede ‘ayyâşlere (Şem‘î Divanı, Gazel 155, Mısra 10). [gînâ virdi, -di]

gir-: Girmek, içeri girmek.

‘Acâyib hâleti vardur gelen gitmez Sitanbulden
Şanasın bağ-ı cennetdûr **giren** çıkmaz Kâlataden (Şem‘î Divanı, Gazel 123, Mısra 14). [giren, -en]

Meyi ma‘şûk ile nûş eylemeyen dünyâde
Zâhidâ cennete **girmez** dir imiş pîr-i muğân (Şem‘î Divanı, Gazel 136, Mısra 12). [girmez, -mez]

Şamu güzellerûn güzelüm pâdişâhısın
Gir nâz ile şalın bu güzelliük serâyine (Şem‘î Divanı, Gazel 160, Mısra 6). [gir,]

gir-: (Aynada) görünmek.

Nâzûklüğün görûn ki muķâbil olur diyü
Bir şûret ile âyeneye ol şanem **girür** (Şem‘î Divanı, Gazel 52, Mısra 10). [girür, -ür]

gir-: Duymak. II Anlamak.

Ol kadar yüksek uçar ‘aql-ı hü mâ-pervâz kim
Güşine **girmez** şadâ-yi şeh-per-i Rûhü’l-emîn (Şem‘î Divanı, Kaside 14, Mısra 112). [girmez, -mez]

girdâb-ı baħr-i ‘ışk: Aşk denizinin girdabı.

Çarķ itdi döne döne gözüm zevraķın yaşıum
Girdâb-ı baħr-i ‘ışka düşen bulmadı necât (Şem‘î Divanı, Gazel 17, Mısra 4). [girdâb-ı baħr-i ‘ışka, -a]

girdâb-ı miħnet: Sıkıntı girdabı.

Hidâyet kevkebi toĝdı yine bürc-i ‘inâyetden
Felek fülki ħalâş itdi bizi **girdâb-ı miħnetden** (Şem‘î Divanı, Kaside 3, Mısra 2). [girdâb-ı miħnetden, -den]

gird-bâliş: Yuvarlak yastık.

Felek taħt u güneş altun benekli **gird-bâlişdür**
Aña bu mesned-i ‘âlî virilmiş ‘arş-ı rifâtden (Şem‘î Divanı, Kaside 3, Mısra 27). [gird-bâlişdür, -dür]

giriştâr: Tutulmuş, yakalanmış, tutkun, müptelâ.

Her bir kılında zülfi hisâbınca bende var
İnşâf idüñ ki bunca **giriiftârî** n'eylesün (Şem'î Divanı, Gazel 125, Mısra 4). [giriiftârî, -ı]

giriñ: Düşüm.

Ğamzeñ açar göñüldeki zülfüñ **giriñlerin**
Oldur cihānde var ise hâllâl-i müşkilât (Şem'î Divanı, Gazel 17, Mısra 7). [giriñlerin, -ler, -in]

ğiriv tut-: Bağırmaq, feryat etmek.

Tutdı ğiriv 'âlemi ol meh-likâ için
Âh ü fiğân u nâleyile töldi her diyâr (Şem'î Divanı, Kaside 12, Mısra 33). [ğiriv tutdı, -dı]

giryân ol-: Ağlamak.

Nitekim gülzâr-i hüsnüñ gülleri hândân ola
Gül gibi gül sen begüm bülbüllerüñ **giryân ola** (Şem'î Divanı, Gazel 4, Mısra 2). [giryân ola, -a]

Benem ol bülbül-i güyâ gibi **giryân olmuş**
Sensin ol bir gül-i zibâ gibi hândân olmuş (Şem'î Divanı, Gazel 84, Mısra 1). [giryân olmuş, -muş]

giryê: Ağlama, gözyaşı.

Mâcerâ-yi ğam bilindi **giryêsindeñ** 'âşikuñ
Şâhid ol ma'niye simâsındaki gevher yiter (Şem'î Divanı, Gazel 69, Mısra 7). [giryêsindeñ, -si, -n, -den]

git: Ayrılmak, uzaklaşmak.

Başüm üstünde kılıçlar tuta ger ğamzelerüñ
Baş virür bu dil-i bî-çäre kapüñden **gitmez** (Şem'î Divanı, Gazel 74, Mısra 4). [gitmez, -mez]

Şevkı göñlüñden dilüñden **gitmesün** bu söz müdâm
Şâd ol ki **gitdi** ğam irişüp luţf-ı bî-şümâr
Fahır-i mülük Hâzret-i Aĥmed Beg ol k'anüñ (Şem'î Divanı, Kaside 9, Mısra 29). [gitdi, -di]

Bulanmadın tırılmadı **gitdi** gözüm yaşı
Bilmedi kimse hâli nedür mâcerâsı ne (Şem'î Divanı, Gazel 144, Mısra 9). [gitdi, -di]

gög: Gökyüzü, sema.

Olur olmaz yire gün gibi tenezzül itme
Cân **gögidür** yiri sen mâh-i hilâl-ebrünüñ (Şem'î Divanı, Gazel 100, Mısra 10). [gögidür, -i, -dür]

göğsin döğ-: Hayıflanmak, yazıklanmak.

Göğsin döğerdi şevk ile cân perde-sâz olup
Dil inler idi derd ile güyâ rebâb idi (Şem'î Divanı, Gazel 181, Mısra 5). [göğsin döğerdi, -er, -di]

göğsin geçür-: Üzüntülü bir şekilde soluk almak, içini çekmek.

Hâsret-i Şirîn ile Ferhâd bir âh itdi kim
Yakdı bağrın lâleler **göğsin geçürdi** tağlar (Şem'î Divanı, Gazel 40, Mısra 8). [göğsin geçürdi, -di]

gögsini aç-: Göğsünü açmak, koynunu göstermek.

Yüregi olan **açar gögsini** mănend-i siper

Her kimün cevheri var tiğ gibi buldı şafâ (Şem'î Divanı, Kaside 2, Mısra 43). [gögsini açar, -ar]

gök: Gökyüzü, sema.

İzin tozına şalsa zülfün hümâsı sâye

Her zerre ta'n ideydi gün gibi **gökde** aye (Şem'î Divanı, Beyit 2, Mısra 2). [gökde, -de]

Ey cemâlün âfitâbı mazher-i nûr-ı Hudâ

Oldı nâzil gün yüzün vaşında **gökden** ve'd-đuḥâ (Şem'î Divanı, Gazel 6, Mısra 2). [gökden, -den]

Bād-ı âhüm **gökde** egmişdür nihâl-i Sidreyi

Bilmezem yâ Reb n'îçün meyl itmez ol serv-i bülend (Şem'î Divanı, Gazel 33, Mısra 5). [gökde, -de]

Yirde **gökde** mişli yok bir âfitâbüm var benüm

Ey felek ya'nî senün de mäh-i tâbânün mi var (Şem'î Divanı, Gazel 41, Mısra 15). [gökde, -de]

Yâr ışığında bizi ednâ görürsin zâhidâ

Bir melek-ruḥsâr ile **göklerde** seyrânün mi var (Şem'î Divanı, Gazel 41, Mısra 10). [göklerde, -ler, -de]

Görinen **gökde** hilâl ile sitâre şanmañ

Göz diküp çerḫ-i felek kaçdine açdum çengâl (Şem'î Divanı, Gazel 112, Mısra 3). [gökde, -de]

Leşker-i eşkümlle bahtüm gördi ceng itmek diler

Şem'iyâ **gökde** sitârem çekdi âhümnden 'alem (Şem'î Divanı, Gazel 115, Mısra 16). [gökde, -de]

gökçek: Güzel, şîrin, hoş, latif. II Sevgili.

Dirligi **gökçek** olur ḥâne-i 'işretde müdâm

Sâkiyâ her kime kim duḫter-i rez ola ḥelâl (Şem'î Divanı, Kaside 8, Mısra 39). [gökçek, -de]

gökden in-: Gökten inmek; Allah tarafından gönderilmek.

Şemse-i zerrini gündür tavḫ-ı sîmîni hilâl

Gökden inmişdür aña gūyâ bu devlet ḫil'ati (Şem'î Divanı, Kaside 6, Mısra 4). [gökden inmişdür, -miş, -dür]

göklere boyan-: Feryat ve figanın göklere kaplayacak kadar çok olması.

Gökler boyandı göklere düd-ı siyâh ile

'Âşıklerüne zülf ü ruḫün gün mi gösterür (Şem'î Divanı, Gazel 52, Mısra 3). [göklere boyandı, -dı]

göklere çık-: Çok yükselmek, çok şiddetli olmak.

Uydurup çengine Zühre okur eş'ârımuza

Gün yüzün vaşfi ile **göklere çıktı** sözümüz (Şem'î Divanı, Gazel 79, Mısra 8). [göklere çıktı, -dı]

göklere çık-: Pek çok övmek.

Uydurup çengine Zühre okur eş'ârımuza

Gün yüzün vaşf ideli **göklere çıktı** sözümüz (Şem'î Divanı, Gazel 71, Mısra 12). [göklere çıktı, -dı]

göklere şavur-: Gökyüzüne savurmak.

Âteş-i âh yakup **göklere şavurdu** külüm

Yâr yolında bizüm görmedi kimse tozumuz (Şem'î Divanı, Gazel 71, Mısra 9). [göklere şavurdu, -dı]

gölge: Işığın geçmesine engel olan bir cismin ışıklı yer üzerinde meydana getirdiği karartı, sâye.

Şakınurken âfitâbüm kendü **gölgemden** seni

Bilmezem n'eyler diye ağıyâr-i bed-ıh'âhüm saña (Şem'î Divanı, Gazel 3, Mısra 5). [gölgemden, -m, -den]

gölgesi düş-: Üzerinde bir cismin karartısı görünmek. II Sevgilinin aşığın üzerinde bıraktığı etki.

Şan hümâdür ki **düşer gölgesi** hürşid üzre

Şalıcak zülf-i ruḥüñ gün yüzüne sâye Ḥasen (Şem'î Divanı, Gazel 129, Mısra 7). [gölgesi düşer, -er]

ğonce: Yaprakları henüz açılmamış veya az açılmış çiçek.

Gül yüzüñle dehenüñ vaşf idicek bād-ı şabā

Ṭaralup **ğonce** gibi gül yakasın çāk eyler (Şem'î Divanı, Gazel 66, Mısra 12). [ğonce,]

Dehānüñ gibi bir **ğonce** bulunmaz bağ-ı ḥüsn içre

Cemālüñ gibi 'âlemd e senüñ bir gül-'izār olmaz (Şem'î Divanı, Gazel 78, Mısra 5). [ğonce,]

Nitekim bülbül ide ğonceye biñ dürlü niyāz

Nitekim **ğonce** ide bülbüle şad ğunc ü delāl (Şem'î Divanı, Gazel 112, Mısra 6). [ğonce,]

Sen **ğonce** gibi gāh kızıl gāh yeşil gey

Üftādelerüñ berg-i ḥazān gibi şararsın (Şem'î Divanı, Gazel 137, Mısra 3). [ğonce,]

N'ola mektüb-ı maḥabbetde olursa mähler

Ṭolidur **ğonce** gibi koyı ter sünbüller ile (Şem'î Divanı, Gazel 146, Mısra 8). [ğonce,]

Kime cān virdi lebüñ tek kimi itdi gūyā

Gerçi bu bāğa gelüp gitdi hezārān **ğonce** (Şem'î Divanı, Gazel 159, Mısra 12). [ğonce,]

Taḥt-ı pîrûze geçer efser-i la'lîn urıñup

Yaraşur olsa çemen Mısrına sulṭān **ğonce** (Şem'î Divanı, Gazel 159, Mısra 10). [ğonce,]

ğonce: Yaprakları henüz açılmamış veya az açılmış çiçek. II Sevgilinin ağzı.

Gülşen-i bağ-ı cemālüñ sevdi gönüm bülbülü

Bir lebi **ğonce** yüzi gül gözleri bādāmını (Şem'î Divanı, Gazel 178, Mısra 10). [ğonce,]

Nitekim bülbül ide **ğonceye** biñ dürlü niyāz

Nitekim ğonce ide bülbüle şad ğunc ü delāl (Şem'î Divanı, Kaside 8, Mısra 89). [ğonceye, -y, -e]

Anüñçün jâlelerden **ğonceler** dil-teng olup terdür

İşitmiş ḥāl-i 'anber-bārüne öykündüğün 'üduñ (Şem'î Divanı, Kaside 10, Mısra 19). [ğonceler, -ler]

Naẓîri yok başiretde bu gün serdār-ı serverdür

Açılmış nāz ile **ğonce** nesim-i şubḥ dellāl (Şem'î Divanı, Kaside 10, Mısra 24). [ğonce,]

Ciger h n eyleyüp  an a lar iken h r-ı hicr nde
Tebessüm eyledi ** once** sevindi bülbülü c n  (* em'  Divanı, Kaside 15, Mısra 18*). [* once,]*

Ser- -ser berg ile   yle  onandı   meti serv  n
D r-i şebnemle her ** once** yazar yığıt-ı h nd n  (* em'  Divanı, Kaside 15, Mısra 20*). [* once,]*

 once: *Yaprakları henüz açılmamış veya az açılmış   ek. II Sevgili.*
G l güldüğince olur idi  andel b z r
N z itdüğince bülbüle ebkar  ** oncen   ** (* em'  Divanı, Kaside 9, Mısra 14*). [* oncen   , -n  *]

 once lebi: *Gonca dudaklı (sevgili).*
Yüregüm ağzuma gelür işidüp ** once lebi**
Söylese n z ile bülbül gibi  v z  güzel (* em'  Divanı, Gazel 109, Mısra 9*). [* once lebi, -i*]

 once-dehen: *Gonca ağızlı, ağzı küçük ve güzel olan.*
Görmedük geçdi h y l ile cih nde günümüz
 pmege  u ma a bir ** once-dehen** m y miy n (* em'  Divanı, Gazel 136, Mısra 6*). [* once-dehen,]*

Cevri  o  eyle başa  am degül ey ** once-dehen**
Bu imiş nah n   asemn daki kısmet b    (* em'  Divanı, Gazel 190, Mısra 5*). [* once-dehen,]*

 onceh : *Goncalar.*
Ez ber y  zinet-i g   -   ar  -  g lsit n
 onceh  la' -i Beda   n y sem n dürr-  sem n (* em'  Divanı, Kaside 13, Mısra 16*). [* onceh ,]*

 once-i h nd ne: *Açılmış g l.*
G le bak a yüzüne g l gibi g  l  n  açılır
Ne m ferrih  ola ol ** once-i h nd ne** bedel (* em'  Divanı, Gazel 111, Mısra 4*). [* once-i h nd ne, -e*]

 once-i h nd n: *Açılmış g l.*
G l  en-  hüsne gelür yüz levhasın b li gibi
Gelmeye bir yüzi g l ** once-i h nd n ** güzel (* em'  Divanı, Gazel 108, Mısra 12*). [* once-i h nd n , - *]

 once-i zanbak: *Zambak tomurcuğu.*
Nitekim ehl-   af  bezmini c m-  gül-n r
 once-i zanbak uyar a n'ola  em' -  k f r (* em'  Divanı, Kaside 7, Mısra 30*). [* once-i zanbak,]*

 er   -  bezm-  nevr z  yak r gülşende her nerges
Uyar a ** once-i zanbak** ne var  em' -   ebist n  (* em'  Divanı, Kaside 15, Mısra 22*). [* once-i zanbak,]*

 once-leb: *Gonca dudaklı (sevgili).*
Teng ider h l mi bir ** once-leb  ** fikriyile
Bize eyv n-  felek zerre  adar virmedi k   (* em'  Divanı, Gazel 29, Mısra 7*). [* once-leb  , -  *]

Şubh-dem ol **gonce-leb** açmağa gönlin gül gibi
Gün gibi toğdı şehir bu maṭla^c-ı ğarrā hemîn (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 31). [gonce-leb,]

Cân bağışlar **gonce-leb** gül yüzlü dilber sevmedün
Zâhidâ ya'nî senün de dünyede cânün mi var (Şem'î Divanı, Gazel 41, Mısra 5). [gonce-leb,]

Güzellük gülsitânında nigârüm **gonce-leb** olmuş
Cemâli gül gibi gülmiş açılmış lâlezâr olmuş (Şem'î Divanı, Gazel 83, Mısra 3). [gonce-leb,]

gonce-veş: Gonca gibi.

Ey gönül dil-teng olup kan yutma her dem **gonce-veş**
Gül gibi gönülün açılun lâl-veş nûş it şerâb (Şem'î Divanı, Gazel 13, Mısra 3). [gonce-veş,]

Yâr bakmaz yüzine derd ile biñ kan ağlasun
Gönce-veş tıdurmayan dürr ile mercân koynına (Şem'î Divanı, Gazel 169, Mısra 4). [gonce-veş,]

Yanupdur lâl-veş gibi cân ü dil nâr-ı mezelletde
Tıdudur **gonce-veş** kan ile bağırum hâr-ı miñnetden (Şem'î Divanı, Kaside 3, Mısra 54). [gonce-veş,]

Anı kim eylemeye mihr-i 'inâyet bîdâr
Gönce-veş bağırum kan eyledi gülzâr-i cihân (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 102). [gonce-veş,]

gönder-: Belli bir yere, belli bir işi yapmak üzere gitmesini sağlamak.

Kimi **göndersem** gerekdür yâr işigine müdâm
Yıl gibi ırmaz yiler bir hoş levendüm var iken (Şem'î Divanı, Gazel 127, Mısra 5). [göndersem, -se, -m]

gönderi çık-: Uğurlamak, teşyi etmek.

Gönderi çıktı bile bende vü şehri vü ğarîb
Seni ısmarladuk Allâha didi bây ü gedâ (Şem'î Divanı, Kaside 2, Mısra 15). [gönderi çıktı, -dı]

gönlekden geç-: Evlat olarak kabul etmek, evlat edinmek.

Rûze-i hecründe 'ıyd-i vaşl için oldum hilâl
Geçmedüm gönlekden ey meh gerçi kim oldum hayâl (Şem'î Divanı, Gazel 107, Mısra 2). [gönlekden geçmedüm, -den-me, -dü, -m]

gönli açıl-: Rahatlamak, ferahlamak.

Behâr olur **açılur** her kişinün gül gibi **gönli**
Yağar cân içre her meclis çerâğı bezm-i cennetden (Şem'î Divanı, Kaside 3, Mısra 43). [gönli açılur, -ur]

gönlin aç-: Neşelenmek, ferahlamak, rahatlamak.

Kullarıdır ki ayağ üzre ırmaz serv ü çenâr
Gül gibi **gönlin açarsa** demidür gülşende (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 46). [gönlin açarsa, -ar, -sa]

gönlini yaz-: Gönül almak, gönünü hoş etmek, eğlendirmek.

Oğuyup bir perinün **gönlini yazdı** hûbler
Şan Süleymân devridür oldı periler da'veti (Şem'î Divanı, Kaside 6, Mısra 15). [gönlini yazdı, -dı]

gönlüm al-: Gönlü fethetmek; hoşnut etmek, sevindirmek.

Aldı gönlüm dōstlar bir dil-rübāsı Bursanūñ

Kūyi cennet kendūzi hūrī-liķāsı Bursanūñ (Şem'î Divanı, Gazel 103, Mısra 1). [gönlüm aldı, -dı]

gönlüm düş-: Âşık olmak, tutulmak.

Düşdi gönlüm ‘ākıbet ğamzeñ ucından hānçere

N'eylesün bī-çāre kim kahr ile geçdi cānına (Şem'î Divanı, Gazel 161, Mısra 9). [gönlüm düşdi, -di]

gönlüm yap-: Hoşa giden davranışlarla veya sözle birinin kurgunluğunu gidermek.

Bir cefā taşıyla niçe **yapılsun gönlüm**

Çü meşeldür yalñüz taş ile divār olmaz (Şem'î Divanı, Gazel 75, Mısra 3). [gönlüm yapılsun, -ıl, -sun]

gönlümi aç-: Ferahlık vermek, sıkıntısını giderip neşelendirmek, içini açmak.

Hıdmete tursun şūrāhī şem'-i bezm-ārā gibi

Nesne **açmaz gönlümi** cām-ı mey-i şahbā gibi (Şem'î Divanı, Muhammes 1, Mısra 24). [gönlümi açmaz, -maz]

gönlümi al-: Birinin gönlünü almak kalbi kırılmış, üzgün birini sevindirmek, hoşnut etmek. II Aşık etmek.

Aldı biñ şiveyle **gönlümi** bir nāzı güzel

Fitne-i devr-i kâmer ğamze-i ğammāzı güzel (Şem'î Divanı, Gazel 109, Mısra 1). [gönlümi aldı, -dı]

gönlümi sı-: Gönül kırmak.

Yıkduñ cefā taşıyla **sıduñ gönlümi** benüm

Luţfüñle al elüñe yin'ey şāh-i dil-nevāz (Şem'î Divanı, Gazel 72, Mısra 17). [gönlümi sıduñ, -du, -ñ]

gönlümün şehri: Gönül şehri. II. Âşığın gönlü.

Mihr ü meh gibi yakarlar birbirinden çerāğ

Gönlümün şehri töludur gün gibi meh-pāreler (Şem'î Divanı, Gazel 56, Mısra 6). [gönlümün şehri,]

gönlüñe ğubār gel-: Kederlenmek, üzülmek, gönlü kırılmak.

Hālını ‘arz ide ben hākūñ eger bād-ı şabā

Gelmesün gönlüñe billāh şaķın ey şāh **ğubār** (Şem'î Divanı, Gazel 57, Mısra 4). [gönlüñe ğubār gelmesün, -me, -sün]

gönlüni bağla-: Sevgi ile bağlanmak.

Ėareler geysün bulıtlar gibi dāyim ağlasun

Her kişi kim **gönlüni** sünbüllerüñe **bağlar** (Şem'î Divanı, Gazel 39, Mısra 8). [gönlüni bağlar, -r]

gönlüñi düşür-: Gönlünü düşürmek, aşık olmak.

Fikr it cemālī ķo gül-i ğülzār-i cenneti

Şüfī **düşürme gönlüñi** hāşākdēn götür (Şem'î Divanı, Gazel 67, Mısra 10). [gönlüñi düşürme, -me]

göñül: "Ey gönül!" anlamlarında bir ifade.

Germ olursun ey **göñül** gün yüzlü cânânüñ mi var
Şubh olunca sinede bir mâh-i tâbânüñ mi var (Şem'î Divanı, Gazel 41, Mısra 1). [göñül,]

göñül: İnsanın duygularını taşıyan iç alemi.
Şem'-i ruhûñle oldı **göñül** câmı pür-sürür
Cân bezmi câm-ı la'lüñ ile oldı pür-şafâ (Şem'î Divanı, Gazel 10, Mısra 7). [göñül,]

Göñül havf eyleme yârüñ varup ağıyâre yâr olmaz
Bu rüşendür ki 'âlemd e hümmâ zâğa şikâr olmaz (Şem'î Divanı, Gazel 78, Mısra 1). [göñül,]

Uşanmaz sihr-i çeşminden **göñül** zülfinde sen yârüñ
Ne ğam kim Tûr-ı Mûsâdür anüñ her târı mâr olmaz (Şem'î Divanı, Gazel 78, Mısra 3). [göñül,]

Göñül bu râh-i 'ışk içre ne kıtsuz tâli'üñ vardur
Ĝam-ı dilberden özge hiç kimse saña yâr olmaz (Şem'î Divanı, Gazel 78, Mısra 7). [göñül,]

Nakd-i eşk ile **göñül** degmeye olma yoldaş
'ışk yolında şakın bir pula olur biñ baş (Şem'î Divanı, Gazel 82, Mısra 1). [göñül,]

Cehd idüp câm-ı maħabbetle **göñül** mest olıgôr
Ĝam-ı dünyâ-yi deniden idegôr cânı ħalâş (Şem'î Divanı, Gazel 85, Mısra 3). [göñül,]

Sen revân olup **göñül** ardüñce olduĝı revân
Ey perî-peyker melek ruh-ı revânümdür ĝarez (Şem'î Divanı, Gazel 88, Mısra 3). [göñül,]

göñül vir-: Bütün varlığı ile bağlanmak, gönül bağlamak.
Şular kim şun'-ı Hâlikdür **göñül virür** aña 'uşşâk
Şorarsañ cümle 'âşıklar severler hem sevilürler (Şem'î Divanı, Gazel 68, Mısra 3). [göñül virür, -ür]

göñüller ka'besi: Gönülün Ka'besi.
Cihân säyeñde âsüde **göñüller Ka'besi** pür-nür
Tolupdur pertev-i nûruñ ile ey zıll-i Yezdânî (Şem'î Divanı, Kaside 15, Mısra 51). [göñüller ka'besi,]

Gel ey 'âşıklarüñ nûr-ı şafâsı
Göñüller Ka'besinüñ Muştafâsı (Şem'î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 8). [göñüller ka'besinüñ, -nüñ]

göñüller tahtı: Gönüller tahtı. II Âşıkların gönülleri.
Kemend-i kahr ile itdüñ cihân ser-leşkerin bende
Sehâ vü lutf ile olduñ **göñüller tahtınüñ** hânı (Şem'î Divanı, Kaside 15, Mısra 50). [göñüller tahtınüñ, -nüñ]

gör-: Görmek.
Nakd-i cân almak dilersin gönülümün za'fın **görüp**
Kağrı zâlimdür alan bir şeh-r-i vîrândan ħarâc (Şem'î Divanı, Gazel 24, Mısra 7). [görüp, -üp]

Sinemüñ daĝını meyl itdi **görüp** ol yüzi gül
Meyl olur güller ile zeyn olıcak her kırı şâh (Şem'î Divanı, Gazel 29, Mısra 3). [görüp, -üp]

Dāl oldu 'ışık derdine zīrā ki **görmedük**
Ḳaddūñ yolında toḡru elif gibi hīç eḥād (Şem'î Divanı, Gazel 34, Mısra 5). [görmedük, -me, -dü, -k]

Bezenmiş bezm-i ḥüsnüñ cām elüñde
Süre **gör** sākiyā devrān senüñdür (Şem'î Divanı, Gazel 53, Mısra 6). [gör,]

Zāhid ki zühd ü şavm ile perhīze ṭayanur
Bî-çāre **gör** ki ḥālet-i 'ışkı yenür şanur (Şem'î Divanı, Gazel 55, Mısra 2). [gör,]

Vā ḥasretā ki **görmezem** ol gül-'izārümi
Ḥün-ı cigerle dīdelerüm ḳāne boyanur (Şem'î Divanı, Gazel 55, Mısra 7). [görmezem, -mez, -em]

Şem'î cemālî vaşfını **görince** ol nigār
Taḥsīnler itdi didi ne rüşen maḳālî var (Şem'î Divanı, Gazel 58, Mısra 13). [görince, -ince]

Görinen encüm degül ey māh-rū kevn ü mekân
Āteş-i āh-i dil-i Şem'iden oldu pür-şerer (Şem'î Divanı, Gazel 59, Mısra 17). [görinen, -i, -n, -en]

Āteş-i āh yakup göklere şavurdu külüm
Yār yolında bizüm **görmedi** kimse tozumuz (Şem'î Divanı, Gazel 71, Mısra 10). [görmedi, -me, -di]

İncinme **gördüğümce** seni eylesem niyāz
Cānā cefāyı artuḡ idersin vefāyı az (Şem'î Divanı, Gazel 72, Mısra 1). [gördüğümce, -düg, -üm, -ce]

Kimüñ āhına meyl itmiş gözi yaşın **görüp** yā Reb
Benüm serv-i ḥurāmānüm kime varup kinār olmış (Şem'î Divanı, Gazel 83, Mısra 9). [görüp, -üp]

Pehlevānler başmaḡa kimdür bu gün hengāme-gir
Görelüm gel sākiyā baş ḳo ayak meydāne baş (Şem'î Divanı, Gazel 86, Mısra 4). [görelüm, -elüm]

Ḳan içüp ayak götürmek nice olur **göresin**
Zāhidā başüñde devlet var ise meyḥāne baş (Şem'î Divanı, Gazel 86, Mısra 5). [göresin, -e, -sin]

gör-: Bir şeye tanık olmak.

Gün yüzüñ **gördükce** ey meh-rū gözümden yaş çıkar
Āteş-i sūz-ı derünümden göge āteş çıkar (Şem'î Divanı, Gazel 51, Mısra 1). [gördükce, -dükce]

gör: Gözle ve ışık yardımı ile bir nesne veya kimsenin varlığını algılamak, hissetmek.

Dil **gördi** dāl-i zülfiyile ağzı mīmīni
Didi ki bundan olur olursa baña meded (Şem'î Divanı, Gazel 34, Mısra 3). [gördi, -di]

Mihr-i ruḥüñ ne cāne ki cānā şafā virür
Her ḳānde bakşa gün yüzünüñ pertevin **görür** (Şem'î Divanı, Gazel 52, Mısra 2). [görür, -ür]

gör-: Belirmek, ortaya çıkmak.

Müşebbek micmer-i bezm-i belādur Şem'iyā cismüñ
Duḡān-ı āteş-i dildür **görinen** müylar tende (Şem'î Divanı, Gazel 158, Mısra 10). [görinen, -i, -n, -en]

göre: Açısından, düşüncesince; nazaran, kıyasla.

Bilmedi n'eydügin iksir-i hayât-ı ebedî

Ayağın toprağın ol kim **göre** dünyâye bedel (Şem'î Divanı, Gazel 110, Mısra 6). [göre,]

göreliden: Gördüğünden bu yana, gördüğü zamandan beri.

Gün yüzün üzre **göreliden** şeb-i zülf-i siyehüñ

Kimse fark itmez olupdur giceden gündüzümüz (Şem'î Divanı, Gazel 70, Mısra 3). [göreliden,]

görelî: Gördüğünden beri.

Görelî ey meh cemâlün âfitâbın bî-sehâb

Şu gibi şeydâ olup zencire düşdi âfitâb (Şem'î Divanı, Gazel 14, Mısra 1). [görelî,]

Görelî serv-i ser-efrâzüñi ey gülün-i nâz

Çöpçe gelmez gözüme Sidre vü Tûbî vü çenâr (Şem'î Divanı, Gazel 57, Mısra 5). [görelî,]

görin-: Belirmek, ortaya çıkmak.

Nesim-i gönce-i la'lün cihâne virdi hayât

'Aceb budur ki 'ademden **görindi** cümle vücüd (Şem'î Divanı, Gazel 37, Mısra 12). [görindi, -di]

Görinmez niçe günlerdür 'aceb ol gözleri âhû

Kimün âhi kemendi bendine düşmiş şikâr olmuş (Şem'î Divanı, Gazel 83, Mısra 11). [görinmez, -mez]

Süz-ı 'ışık ile **görinmez** gözüme nâr-ı cahîm

Çorçum oldur ki olam âteş-i hicrâne bedel (Şem'î Divanı, Gazel 111, Mısra 9). [görinmez, -mez]

göster-: Açığa çıkarmak, görünür hale getirmek.

Gösterür iki cihân naşın mu'ayyen ey gönül

Hâk-i pâyi tütüyasınıñ şafâsı gözün aç (Şem'î Divanı, Gazel 24, Mısra 9). [gösterür, -ür]

Ey melek-simâ seni bir lahze **göstermez** baña

Bilmezem n'ister 'aceb benden sipihr-i kine-ver (Şem'î Divanı, Gazel 59, Mısra 3). [göstermez, -mez]

Şimdi biz bendelere lutfünü **göster** görelüm

Şoñra cevri eyler iseñ Şem'îye miñnet bâkî (Şem'î Divanı, Gazel 190, Mısra 9). [göster,]

götür: (Bulunulan yerden daha uzak bir yere) Taşımak, ulaştırmak, iletmek. II Derdi, tasayı ve üzüntüyü gidermek.

Sâkî gubârı gel dil-i gamnâkden **götür**

Öldüm kıyâmetüm elüm al hâkden **götür** (Şem'î Divanı, Gazel 67, Mısra 1). [götür,]

Sâkiyâ dilden **götür** havfı berü şun câm-ı şâf

Bâde-i mihr ü mañabbet içmeyen olmaz mu'âf (Şem'î Divanı, Gazel 94, Mısra 1). [götür,]

götür: (Bulunulan yerden daha uzak bir yere) Taşımak, ulaştırmak, iletmek.

Dürd-i şabûhı kühl idinüp cân gözin uyar

Şem'î hicâbı dide-i idrâkden **götür** (Şem'î Divanı, Gazel 67, Mısra 12). [götür,]

Fıkr it cemālî ço gül-i gülzâr-i cenneti
Şûfî düşürme gön'lüñi hâşâkden **götür** (Şem'î Divanı, Gazel 67, Mısra 10). [götür,]

Bahtüñden itme töhmeti eflâkden **götür** (*Şem'î Divanı, Gazel 67, Mısra 8*). [*götür,*]

İşüm bitürdi gamze-i dil-düzün ey nigâr
Cân riştesini sine-i şad-çâkden **götür** (*Şem'î Divanı, Gazel 67, Mısra 6*). [*götür,]*

göynük: Gönül yanığı, acı, dert, ızdırıp, keder.

Bu şerha şerha sînem **göynüklerümle** pürdür
Dâğ-ı cefâyê hergiz ey mâh-pâre yir yok (Şem'î Divanı, Gazel 97, Mısra 5). [göynüklerümle, -ler, -üm, -le]

Oñulmaz derdüñüñ dāğın yüri ‘arz eyle dildāre
Niçe bir sinede Şem’î bu **göynükler** nihān olsun (Şem’î Divanı, Gazel 122, Mısra 14). [göynükler, -ler]

Def gibi göğsün döğüp bağırın delersin ney gibi
Şem'îyā **göynüklerün** her dem cigerler dāğlar (Şem'î Divanı, Gazel 39, Mısra 14). [göynüklerün, -ler, -ün]

Gül gibi **göynüklerüñden** incinür şanma beni
 ‘Āşıka altun beneklü cāmelerdür dağlar (*Şem’î Divanı, Gazel 39, Mısra 3*). [*göynüklerüñden, -ler, -üñ, -den*]

göyün-: Yanmak, tutuşmak. II Aşk acısıyla üzülmek, kederlenmek.

Âteş-i derd ü belâ içre yalıncağ göricek
Şemʿi-yi sūh̄teye didi **göyündi** özümüz (Şemʿî Divanı, Gazel 70, Mısra 14). [göyündi, -di]

göz: Görme organı, ayn, çeşm.

Zaḥm-i tîrûn yimeyen sînesi pür-derd olmaz
Bağrı baş olmayanuñ **gözleri** olmaz tolu yaş (*Şem‘î Divanı, Gazel 82, Mısra 10*). [*gözleri, -ler, -i*]

Görinmez niçe günlerdür ‘aceb ol **gözleri** âhû
Kimüñ âhî kemendi bendine düşmiş şikâr olmuş (*Şem’î Divanı, Gazel 83, Mısra 11*). [*gözleri, -ler, -i*]

‘İşk âteşinüñ **gözleri** şevkından urur dem
Hün-ı cigerüm kim saçılır dîdelerümden (*Şem’î Divanı, Gazel 133, Mısra 3*). [*gözleri, -ler, -i*]

Gülşen-i bāğ-ı cemālūñ sevdi göñlüm bülbüli
 Bir lebi gonce yüzi gül **gözleri** bādāmını (*Şem'î Divanı*, Gazel 178, Mısra 10). [*gözleri*, -ler, -i].

göz aç-: Uyanık olmak, dikkatli olmak.

Görinen nerges ü encüm degüldür yirde vü gökde
Göz açup her taraf gözler zemîn ü âsümân anı (*Şem'î Divanı, Kaside 15, Mısra 82*). [*göz açup, -up*]

göz dik-: Bir şeyi elde etmeyi aklına koymak, ele geçirmek istemek.

Görinen gökde hilâl ile sitârem şanmañ

Göz diküp çerh-i felek kaçdüme açdı çengâl (Şem'î Divanı, Kaside 8, Mısra 84). [göz diküp, -üp]]

göz göre: Belli ve apaçık olarak, herkesin gözü önünde.

Nice elden kıoyalum **göz göre** inşâf eyle

Zâhidâ cām-ı şerâb ile açıldı gözümüz (Şem'î Divanı, Gazel 71, Mısra 7). [göz göre,]

Beni men' eyleme zâhid yûri cânânümden

Göz göre ayırlayın mı varayın cânümden (Şem'î Divanı, Gazel 130, Mısra 2). [göz göre,]

göz karard-: Hiçbir şeyi göremez hâle gelmek, ihtiyarını, iradesini kaybetmek.

Göz karardup dâne-i hâlin direrken mürğ-ı dil

Lâ-cerem düşdi kare zülfinüñ ağı üstine (Şem'î Divanı, Gazel 170, Mısra 7). [göz karardup, -up]

göz ucu: Yan bakış, gamze.

Cür'añı şunmak rakîb-i kâfire maḥz-ı günâh

Göz ucuyla merhabâ ağıyar ile 'ayn-ı vebâl (Şem'î Divanı, Gazel 107, Mısra 8). [göz ucuyla,]

göz yaşıyla: Gözyaşı.

Göz yaşıyla tolanur kapuñı seyyâre gibi

Düşmesün kimse hevâyî dil-i âvâre gibi (Şem'î Divanı, Gazel 180, Mısra 1). [göz yaşıyla, -y, -la]

göz yaşların dök-: Ağlamak.

Âh idüp **göz yaşların dökme** bulutdan nem kapar

Tâzedür gül yaprağından dilber-i nâzûk-mizâc (Şem'î Divanı, Gazel 23, Mısra 5). [göz yaşların dökme, -me]

gözden çıkar-: Bir malın, sahip olunan değerli bir şeyin elden gitmesine razı olmak, elden çıkmamasına razı olmak.

Beni fâş itdi yaşum çıkdı gözden

Belî **gözden çıkar** kândeyselre ğammâz (Şem'î Divanı, Gazel 76, Mısra 6). [gözden çıkar,]

göze göstermez ol-: Göze görünmemesini sağlamak, önemsizleştirmek, değersizleştirmek.

Vay eger olmaz ise şâhid-i maḥşûd kinâr

Göze göstermez olupdur beni bir mür-i za'îf (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 88). [göze göstermez olupdur, -up, -dur]

gözet-: Gözlemek, izlemek.

Dil tıtdı rāh-i 'ışkuñı zâhid riyâ yolın

Âsân degül **gözetmek** efendi belâ yolın (Şem'î Divanı, Gazel 124, Mısra 2). [gözetmek, -mek]

Gözetgil ehl-i diller şöhetini

Bulasın tâ ki cânüñ rāhetini (Şem'î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 95). [gözetgil, -gil]

gözi aç: Aç gözli.

Toymanı gönlüm gözüm hüsniñ temâşâ itmeden
Yimeden cennet ta‘âmın toya mı her **gözi aç** (Şem‘î Divanı, Gazel 23, Mısra 8). [gözi aç, -a]

gözi göñli aç-: Neşelenmek, ferahlamak.

Açar cânler gülistânın **gözi göñli** münevverdür
Sipîhr-i salţanet bürcinde ‘âli ahtar-i şâhî (Şem‘î Divanı, Kaside 10, Mısra 31). [gözi göñli açar, -ar]

Bâğ-ı cennet nergesi çeşmüñ yüzüñdür gülşeni
Açılır göñli gözi kim görse didârüñ senüñ (Şem‘î Divanı, Gazel 101, Mısra 4). [gözi göñli açılır, -ıl, -ur]

gözi karar-: Hastalanmak, hırs ve ümitsizlik nedeniyle ne yaptığını bilemeyecek hale gelmek.

Kararmışdur gözi bîmârlıkdan
Şararmışdur özi gam-ı h‘ârlıkdan (Şem‘î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 17). [gözi kararmışdur, -mış, -dur]

gözi yaşı: Gözyaşı.

Kimüñ âhına meyl itmiş **gözi yaşın** görüp yâ Reb
Benüm serv-i hîrâmânüm kime varup kinâr olmuş (Şem‘î Divanı, Gazel 83, Mısra 9). [gözi yaşın,]

gözün aç- Uyarı, uyanık ve dikkatli olmak.

‘Înâyet âbını sepmezse bir dem şâhid-i himmet
Kare bahtüm **gözün açmaz** uyanmaz h‘âb-ı gafletden (Şem‘î Divanı, Kaside 3, Mısra 56). [gözün açmaz, -maz]

gözine gel-: Önemsememek, değersiz görmek.

Şular kim mest olupdur meclis-i cām-ı maḥabbetden
Gözine zerrece **gelmez** dü ‘âlem mülkinüñ mâli (Şem‘î Divanı, Gazel 174, Mısra 6). [gözine gelmez, -mez]

Gözine ḥabbece **gelmez** cihânüñ mülki vü mâli
Degül bir kaçre yanında eger ḥarc itse ‘ummânı (Şem‘î Divanı, Kaside 15, Mısra 89). [gözine gelmez, -mez]

gözine kan otur-: Gözüñ kanlanması.

Gözine kan oturmuş ağlamakdan
Elüñde reşk idüben câme ḥâtem (Şem‘î Divanı, Kaside 5, Mısra 35). [gözine kan oturmuş, -mış]

gözine zerre gel-: Gözüne görünmemek; yanında bir değeri olmamak.

Şâhbâz-ı ḥarem-i ‘arş-ı fezâdür ṭab‘üñ
Zerre gelmez gözine çerḥ kaçan kim açâ bâl (Şem‘î Divanı, Kaside 8, Mısra 50). [gözine zerre gelmez, -mez]

gözle-: Dikkatle bakmak, gözlemlemek; gizlice bakmak, gözetlemek.

Yıllardurur ki rûze-i hecrüñle geçmişem
Ey mâh **gözlesem** n’ola kaçüñ hilâlini (Şem‘î Divanı, Gazel 184, Mısra 4). [gözlesem, -se, -m]

Vâ‘iz sözini **gözler** iseñ Şem‘iyâ eger

‘Âlemde kimse kimseyile şoḥbet itmesün (Şem‘î Divanı, Gazel 131, Mısra 9). [gözler, -r]

Kim idi nokta koyan hâl ü haṭṭuñ devrinde
Her kişi dāyiresin **gözlese** pergār gibi (Şem'î Divanı, Gazel 177, Mısra 6). [gözlese, -se]

Görinen nerges ü encüm degüldür yirde vü gökde
Göz açup her ʔaref **gözler** zemîn ü âsümân anı (Şem'î Divanı, Kaside 15, Mısra 82). [gözler, -r]

gözleri âhû: Gözleri ahu gibi olan (kimse). II Ceylan gözlü sevgili.
Eyledi müşğîn saçın ol **gözleri âhû** kemend
Şayd idüp geçdi dil-i miskine bend üstine bend (Şem'î Divanı, Gazel 33, Mısra 1). [gözleri âhû,]

gözlerimiz kan tol-: Çok ağlamaktan gözleri kanlanmak.
Kan tolar gözlerimiz hecr ile Ya'kûb gibi
Çokdur ey Yûsuf-ı gül-çihre saña hasretümüz (Şem'î Divanı, Gazel 73, Mısra 9). [gözlerimiz kan tolar, -ar]

gözlük idin-: Kendine gözlük yapmak.
N'ola görürse iki cihân nakşını 'ıyân
Gözlük idindi cām-ı meyi pîr-i meykede (Şem'î Divanı, Gazel 147, Mısra 10). [gözlük idindi, -di]

gözüm toy-: Çok istenen bir şeyin yeterli miktarı elde edildikten sonra daha çoğunu istememek.
Toymadı gönlüm **gözüm** hûsnûñ temâşâ itmeden
Yimeden cennet ʔa'âmın toya mı her gözi aç (Şem'î Divanı, Gazel 23, Mısra 7). [gözüm toymadı, -ma, -dı]

gözümden çık-: Gözden düşmek, değerini kaybetmek.
Gözlerüm yaşı gibi **çıkdı gözüm**den dünyâ
Yârden gayri görünmez gözüme kimse benim (Şem'î Divanı, Gazel 116, Mısra 11). [gözümden çıkdı, -dı]

gözüme çöpçe gel-: Gözümde çöp kadar kıymeti kalmamıştır.
Görelî serv-i ser-efrâzüñi ey gülbün-i nâz
Çöpçe gelmez gözüme Sidre vü Tûbî vü çenâr (Şem'î Divanı, Gazel 57, Mısra 6). [gözüme çöpçe gelmez, -mez]

gözüme görin-: Ortada, belli, belirgin olmak, göze görünmek, görünür olmak.
Perî-peyker melek-simâ güzeller çokdurur ammâ
Görinmez gözüme sensüz gerek hûr-ı cinân olsun (Şem'î Divanı, Gazel 122, Mısra 6). [gözüme görünmez, -mez]

Gözlerüm yaşı gibi çıkdı gözümden dünyâ
Yârden gayri **görinmez gözüme** kimse benim (Şem'î Divanı, Gazel 116, Mısra 12). [gözüme görünmez, -mez]

Aşılaldan berü agyâr turup karşına
Der-i dildâr **görinür gözüme** dâr gibi (Şem'î Divanı, Gazel 177, Mısra 12). [gözüme görünür, -ür]

gözüme ʔur-: Nankörlük eden birisi için "Tanrı cezanı versin." anlamında ilenme bildirir.
Hâk-i pâyüñ **gözüme ʔursun** eger bilmez isem
Gözlerüñ zaḥm urduğınca la'lüñ ekdügi nemek (Şem'î Divanı, Gazel 105, Mısra 3). [gözüme ʔursun, -sun]

gözümüz açıl-: Yararlıyı yararsız, iyiyi kötüyü ayırt edebilir duruma gelmek.

Tâ ölince sürelüm devrini zerrîn kadehüñ

Çünkü nerges gibi câmiyla **açıldı gözümüz** (Şem'î Divanı, Gazel 70, Mısra 8). [gözümüz açıldı, -dı]

Nice elden kıyalum göz göre inşâf eyle

Zâhidâ câm-ı şerâb ile **açıldı gözümüz** (Şem'î Divanı, Gazel 71, Mısra 8). [gözümüz açıldı, -dı]

gözüñ aç: Dikkatli olmak, dikkat etmek.

Tâc-ı zerrîn-i se'âdet ister iseñ Şem'iyâ

Ût gözüñ nerges gibi kendüñde dâyim **gözüñ aç** (Şem'î Divanı, Gazel 23, Mısra 10). [gözüñ aç,]

Gösterür iki cihân naşşın mu'ayyen ey gönül

Hâk-i pâyi tûtiyâsınuñ şafâsı **gözüñ aç** (Şem'î Divanı, Gazel 24, Mısra 10). [gözüñ aç,]

H'âb-ı gâfletden başuñ kâldur **gözüñ aç** bir nefes

Ayağuñ ucında miskîn çeşme-i hayvân aķar (Şem'î Divanı, Gazel 62, Mısra 3). [gözüñ aç,]

Niçe bir künc-i ğamde Şem'iyâ beñzüñ hâzân itmek

Gözüñ aç gül gibi mey iç cihân bâğ ü behâr olmış (Şem'î Divanı, Gazel 83, Mısra 14). [gözüñ aç,]

gözüñ gönülün aç-: Neşelenmek, ferahlamak.

Mürüvvet ehline zîrâ hidâyet şem'î rehberdür

Açup gönülün gözüñ yazmağ için dîvân gülşende (Şem'î Divanı, Kaside 10, Mısra 46). [gözüñ gönülün açup, -up]

gözüñ gönülün tol-: İstenilen şeyden bol bol vermek, bir kimseye artık ufacak bir şey istemeyecek kadar çok vermek.

Dilerseñ kim **tola gönülün gözüñ** nûr-ı şafâyile

Maħabbet câmını Şem'î tolu gör bakmağıl hâlî (Şem'î Divanı, Gazel 174, Mısra 9). [gözüñ gönülün tola, -a]

gözüñ Ût: Dikkat vermek.

Tâc-ı zerrîn-i se'âdet ister iseñ Şem'iyâ

Ût gözüñ nerges gibi kendüñde dâyim gözüñ aç (Şem'î Divanı, Gazel 23, Mısra 10). [gözüñ Ût,]

ġubâr: Toz. II Keder, üzüntü.

Sâķi **ġubârı** gel dil-i ġamnâkden götür

Öldüm kıyâmetüm elüm al hâkden götür (Şem'î Divanı, Gazel 67, Mısra 1). [ġubârı, -ı]

Añmaz haţuñ **ġubârını** sâķi lebüñ emen

Gül gibi mey içen kişi esrârı n'eylesün (Şem'î Divanı, Gazel 125, Mısra 11). [ġubârını, -ı, -n, -ı]

Nice miskînlerüñ 'ömri **ġubârı**

Ser-i zülfüñ ucından oldu berbâd (Şem'î Divanı, Gazel 36, Mısra 3). [ġubârı, -ı]

ġubâr: Toz, ince toprak. II Hat sanatında nesih, rikâ' gibi ince yazılmaya elverişli yazıların toz gibi gözle görülemeyecek kadar küçük yazılmış şekli.

Devr-i lebünde luṭf ile yâḳûtı nesh ider
Reyḥanla gül yüzünde yazaldan **gubâr** ḥaṭ (Şem'î Divanı, Gazel 89, Mısra 6). [gubâr,]

gubâr kal-: Toz kalmamak.

Ḳalmadı âb ile eflâküñ aresinde **gubâr**

Zeyn ider şemse-i zerrîn ile gül muşḥafını (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 5). [gubâr ḳalmadı, -dı]

gubâr ko-: Toz bırakmamak. II Gönülde gamın verdiği kederleri temizlemek.

Hüsnüñ serâyın eyledi cārüb-ı zülf pāk

Ḳomadı zerre denlû gönülde **gubâr** ruh (Şem'î Divanı, Gazel 28, Mısra 10). [gubâr ḳomadı, -dı]

gubâr ol-: Toz toprak olmak.

Göñlümün âyenesinde eger **olmasa gubâr**

Bir yaña âhüm odı bir yaña seyl-i eşküñ (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 85). [gubâr olmasa, -ma, -sa]

Şāhibā ol kişi kim **olmaya** ḳalbinde **gubâr**

İşigüñ melce'ini her kim idinmezse penāh (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 79). [gubâr olmaya, -ma, -y, -a]

Ḳo etegüñ öñince beni seyr idem şehā

K'ekşer öñinde bād-ı şabānuñ **gubâr olur** (Şem'î Divanı, Gazel 65, Mısra 4). [gubâr olur, -ur]

güftār: Söz, kelam.

Yā ser-i müdür dehānün naḳşı yā ḥod zerredür

Söyledükce ḳıl yarar diḳḳatde **güftārün** senün (Şem'î Divanı, Gazel 101, Mısra 6). [güftārün, -ün]

Leblerün vaşfindadur ey Husrev-i Şirîn-dehen

Şehd ü şekkerden leziz olduḡ **güftārüm** benüm (Şem'î Divanı, Gazel 119, Mısra 10). [güftārüm, -üm]

güher: Cevher, mücevher, elmas, inci.

Ḳare toprakça kıymetün yokdur

İşigine gerek **güher** taş (Şem'î Divanı, Gazel 176, Mısra 6). [güher,]

Şüretde gerçi naẓmdurur sözleri veli

Ma'nî yüzinde Şem'î ṭapüne **güher** taşur (Şem'î Divanı, Kıt'a 1, Mısra 12). [güher,]

Gördüm düşümde dün gice zihnün serâyine

Çinî ṭabaḳla bir meh-i tâbān **güher** taşur (Şem'î Divanı, Kıt'a 1, Mısra 2). [güher,]

güher-i rāy: Düşüncenin cevheri.

Devletün naḥli gibi la'l ü cevāhir vire bār

Ṭaḳdı meşşāṭa-i fikrün **güher-i rāyün** ile (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 68). [güher-i rāyün, -ün]

gül-: Gülmek.

Güzellük gülsitānında nigārüm ḡonce-leb olmuş

Cemālî gül gibi **gülmiş** açılmış lālezār olmuş (Şem'î Divanı, Gazel 83, Mısra 4). [gülmiş, -miş]

Gül **güldüğince** olur idi ‘andelîb zâr

Nâz itdüğince bülbüle ebkârı gönçenüñ (Şem’î Divanı, Kaside 9, Mısra 13). [güldüğince, -düg, -ince]

gül: Gül, çiçek.

Behâr eyyâmıdır **gül** gibi hând it

Niçe bir nâr-ı gânde cân sipend it (Şem’î Divanı, Gazel 18, Mısra 1). [gül,]

İncinürmiş işidüp feryâdümi bülbül gibi

Bağrı taşdandır velikin **gül** gibi nâzûk-mizâc (Şem’î Divanı, Gazel 24, Mısra 6). [gül,]

gül-: Ses çıkarmadan hafifçe gülümsemek, tebessüm etmek.

Sen **gülersin** benüm ağladuğuma fûrkât ile

Yohsa ey şûh-ı cihân saña temâşâ mı gelür (Şem’î Divanı, Gazel 54, Mısra 7). [gülersin, -er, -sin]

gül: Gül, çiçek. (sevgili).

Gülşen-i hüsne gelür yüz levhasın bâli gibi

Gelmeye bir yüzi **gül** gönçe-i hândânı güzel (Şem’î Divanı, Gazel 108, Mısra 12). [gül,]

Gülşen-i bâğ-ı cemâle güzelüm sencileyin

Gelmedi bir yüzi **gül** serv-i hırâmânı güzel (Şem’î Divanı, Gazel 108, Mısra 4). [gül,]

Pâk-dâmen serv bir ser-keş kıyâmet hûbdur

Yüzi ağ alnı açuk **gül** bir nigâr-ı meh-cebîn (Şem’î Divanı, Kaside 14, Mısra 34). [gül,]

Bülbül kılurdu karşıasına nâle-i hezâr

Gül hıdmetinde tûrmuş idi serv-i müstaķim (Şem’î Divanı, Kaside 9, Mısra 8). [gül,]

N’ola ta’n eyler ise zînet-i eflâke zemîn

Gül kamer lâle şafak şekl-i şihâb oldu nihâl (Şem’î Divanı, Kaside 8, Mısra 12). [gül,]

Gül re’îs olmuş aña serv-i sehî sancaķdâr

Zeyn idüp karşıasına nerges-i zerrîn-külehi (Şem’î Divanı, Kaside 7, Mısra 41). [gül,]

gül ‘arûs: Geline benzeyen gül, gül gelini.

Naḥl-i kâfûr ile zeyn oldu ḥarîm-i gülzâr

Gül ‘arûsına nesîm-i şehîrî meşşâta (Şem’î Divanı, Kaside 7, Mısra 38). [gül ‘arûsına, -n, -a]

gül bezmi: Gül meclisi. II İçki meclisi, meyhane.

Cennetüñ begliğini ister iseñ gülşene var

Açdı **gül bezmini** târîḥ-i gülîstân-ı şehir (Şem’î Divanı, Kaside 7, Mısra 28). [gül bezmini, -n, -i]

Nesîm-i şubḥ gülşende dem urdı zülf-i sünbûlden

N’ola **gül bezminüñ** olsa benefşe ‘anber-efşânı (Şem’î Divanı, Kaside 15, Mısra 26). [gül bezminüñ, -nüñ]

Ağzın açmış gönçeler **gül bezminüñ** ḥayrânıdır

Gönçe-i zanbaḥ bu bezmüñ şem’-i nûr-efşânıdır (Şem’î Divanı, Muhammes 1, Mısra 3). [gül bezminüñ, -nüñ]

göl budāğı: Göl fidanı. II Sevgili.

Ey **göl budāğı** sen dağı taze nihâlsin

N'ola böyüdüñ olduñ ise böyle ser-firâz (Şem'î Divanı, Gazel 72, Mısra 9). [göl budāğı,]

Ayağıñ tozına ser-keşlik itme

Olur çün hâke mâyil **göl budāğı** (Şem'î Divanı, Gazel 175, Mısra 6). [göl budāğı,]

Açıldı gün gibi güller şehirle **göl budāğında**

Yine tāvus-ı cennet cilvesinüñ geldi devrânı (Şem'î Divanı, Kaside 15, Mısra 15). [göl budāğında, -n, -da]

göl devrânıdur: Göl zamanı.

Sâkiyâ mey şun behâr eyyâmı **göl devrânıdur**

Göl ki âşâr-i cemâl-i Aḥmed-i Muḥtârdur (Şem'î Divanı, Muhammes 1, Mısra 35). [göl devrânıdur, -dur]

Cennete döndi cihân Kevşer yirine mül yiter

Sâkiyâ mey şun behâr eyyâmı **göl devrânıdur** (Şem'î Divanı, Muhammes 1, Mısra 10). [göl devrânıdur, -dur]

göl gibi: Göl (çiçek) gibi.

Ey gönül dil-teng olup kan yutma her dem gonce-veş

Göl gibi gönülün açıl sun lâlâ-veş nüş it şerâb (Şem'î Divanı, Gazel 13, Mısra 4). [göl gibi,]

Zühd için zâhid çekerse yiridür dünyâ gâmin

Rind olan **göl gibi** mey bâr-ı girânı har çeker (Şem'î Divanı, Gazel 64, Mısra 8). [göl gibi,]

göl gül ol-: Pembe pembe allanmak.

Tâb-ı mül den yañağıñ **göl gül olursa** sâkî

Zeyn olur meclisimiz taze kızıl güller ile (Şem'î Divanı, Gazel 146, Mısra 9). [göl gül olursa, -ur, -sa]

göl hengâmı: Göl mevsimi.

Nev-behâr eyyâmı **göl hengâmı** 'işret vâktidür

Dost-kâmil içün mihr ü maḥabbet vâktidür (Şem'î Divanı, Murabba 1, Mısra 17). [göl hengâmı,]

göl mevsimi: Güllerin açıldığı vakit. II Sevgilinin aşıklara kendini gösterme zamanı.

Göl mevsiminde gelse benefşe olur laṭîf

Devr-i ruḥünde olsa n'ola âşikâr ḥaṭ (Şem'î Divanı, Gazel 89, Mısra 7). [göl mevsiminde, -n, -de]

göl yaprağı: Göl yaprağı.

Âh idüp göz yaşların dökme bulıtdan nem kıpar

Tâzedür **göl yaprağından** dilber-i nâzük-mizâc (Şem'î Divanı, Gazel 23, Mısra 6). [göl yaprağından, -n, -dan]

göl yūsufi: Yusuf peygambere benzeyen gül.

Ḥalkâ-i sünbül saçun bend-i maḥabbetdür baña

Sensüz ey **göl Yūsufi** zindân olupdur bağlar (Şem'î Divanı, Gazel 39, Mısra 6). [göl yūsufi, -ı]

göl yüzöl dilber: Gül yüzöl güzel, sevgili.

Cân bağışlar önce-leb **göl yüzöl dilber** sevmedün

Zâhidâ ya'nî senün de dünyede cânün mi var (Şem'î Divanı, Gazel 41, Mısra 5). [gül yüzöl dilber,]

gül yüz: Gül yüzöl.

Devr-i lebünle lutf ile yâkütî nesh ider

Reyhanla **gül yüzünle** yazaldan gubâr haç (Şem'î Divanı, Gazel 89, Mısra 6). [gül yüzünle, -ün, -de]

Elâ ey nev-behâr-ı âlem-i cân

Açıldı **gül yüzünle** verd-i handân (Şem'î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 52). [gül yüzünle, -ün, -den]

gülâb: Gül suyu.

Melekler hür ü gilmânî şerâbı âb-ı Kevserdür

Gülâb ü misk ü anberle cihân gül gibi hoş-bûdur (Şem'î Divanı, Kaside 1, Mısra 10). [gülâb,]

Gülâbe ta'n ider âbı mu'atfer hâki anberdür

Eger tutmadıyise şavm-ı hecrin şahid-i ıydün (Şem'î Divanı, Kaside 1, Mısra 13). [gülâbe, -e]

gulâm-ı zer-külâh: Altın külahlı köle.

Güneş bir altın üsküflü kuluñdur âsitânünle

Gulâm-ı zer-külâhün bende itmiş mâh-i tâbân (Şem'î Divanı, Kaside 4, Mısra 38). [gulâm-ı zer-külâhün, -ün]

gül-be-şekker: Gül tatlısı.

Şeker bādām ile sîb ü enâr ü **gül-be-şekkerdür**

Temâşâ eyledüm bâzâr-i hüsün ol dil-ârânun (Şem'î Divanı, Kaside 1, Mısra 17). [gül-be-şekkerdür, -dür]

gülbün-i hâme: Şairin gül bahçesi.

Serverâ **gülbün-i hâmeñle** bulupdur revnâç

Gülşen-i bağ-ı feşâhet çemen-i câh ü celâl (Şem'î Divanı, Kaside 8, Mısra 51). [gülbün-i hâmeñle, -ñ, -le]

gülbün-i nâz: İşveli gül ağacı.

Görelî serv-i ser-efrâzüñ ey **gülbün-i nâz**

Çöpçe gelmez gözüme Sîdre vü Tübî vü çenâr (Şem'î Divanı, Gazel 57, Mısra 5). [gülbün-i nâz,]

gülbün-i sebz: Sebze ağacı.

Fenzurü âyetini eyledi bülbül tekrâr

Gülbün-i sebz bezendi gül-i hamrâler ile (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 12). [gülbün-i sebz,]

gül-deste: Gül demeti. II Sevgilinin gül gibi kırmızı yanağı.

Mîhr ü meh bağ-ı cemâlünle iki **gül-destedür**

Bâğ-ı kudret armağanıdır saña ey meh-cebîn (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 91). [gül-destedür, -dür]

‘Aceb **göl-deste** kim bñy-i nesim-i cân-fezâsiyle
Dem urur nâfe-i hulkı gibi gölzâr-i cennetden (Şem‘î Divanı, Kaside 3, Mısra 21). [göl-deste,]

güler yüzüñ: Gülen, asık olmayan yüz, candan ve samîmî davranış.
Gel luţf ile efendüm açılsun **güler yüzüñ**
Ref‘ it hicâbı ‘arz idüp ey gül-‘izâr ruh (Şem‘î Divanı, Gazel 28, Mısra 3). [güler yüzüñ, -üñ]

gulgul: Bağrışıp çağırışma, şamata. II Şarkı söylemek.
Hüsnüññ mecmû‘asında kâkülññ sünbül yiter
Câmler güldür şürâhî **gulguli** bülbül yiter (Şem‘î Divanı, Muhammes 1, Mısra 8). [gulguli, -i]

Her yañeden nâle vü feryâd ider bülbülleri
Çıñradur her dem felekler tāsını **gulgulleri** (Şem‘î Divanı, Muhammes 1, Mısra 28). [gulgulleri, -ler, -i]

gulgul-i bülbül: Bülbülün çağlığı, haykırışı.
Gül-i ter cân-ı gül-rengüm şürâhî **gulgul-i bülbül**
Hevâ gölzârı bezminde bize berg ü nevâ besdür (Şem‘î Divanı, Gazel 60, Mısra 11). [gulgul-i bülbül,]

gulgün: Gül renkli, pembe.
Bâ şabûhî leşker-i gam râ şebîhün mikünem
Sâkiyâ **gulgün** semendî zanki vahdet fırsat est (Şem‘î Divanı, Gazel 15, Mısra 6). [gulgün,]

gül-i bâğ-ı cemâl: Güzellik bahçesinin gülü. II Sevgili.
Ez **gül-i bâğ-ı cemâleş** dâğ-ber-cân behişť
Şerbet-i la‘l-i lebeş râ teşne-dil mâ‘î ma‘în (Şem‘î Divanı, Kaside 13, Mısra 31). [gül-i bâğ-ı cemâleş, -eş]

gül-i bâğ-ı irem: Cennet bahçesinin gülü.
Gül-i bâğ-ı İrem hüsnüñ kıyâmet kâmetüñ Tûbî
Çerâğ-ı mâh hüsnüñle münevverdür Hâsen Bâlî (Şem‘î Divanı, Gazel 187, Mısra 3). [gül-i bâğ-ı irem,]

gül-i bâğ-ı vefâ: Vefa bağının gülü.
Ol serv-i lâle-ruh **gül-i bâğ-ı vefâ** iken
Gör nice şaldı yirlere anı bu rûzgâr (Şem‘î Divanı, Kaside 12, Mısra 23). [gül-i bâğ-ı vefâ,]

gül-i bustân-ı ma‘nî: Manalar bostanının gülüdür.
Göñül âyinesi jeng-i küdüretten mükedderdür
Saña hüsn-i dü‘â itmek **gül-i bustân-ı ma‘nîdür** (Şem‘î Divanı, Kaside 10, Mısra 58). [gül-i bustân-ı ma‘nîdür, -dür]

gül-i ferruh-fâl: Sevgilinin gülü.
Zulmet-i hâr cefâsın götürüp gülşenden
Maţla‘-ı şubh-ı şafâ oldı **gül-i ferruh-fâl** (Şem‘î Divanı, Kaside 8, Mısra 4). [gül-i ferruh-fâl,]

göl-i firdevs-i rüḥānī: Melek cennetinin gülü.

Çemen irdi behişt oldu nesim-i subḥ-ı cān-perver

Açıldı gülşen-i cānde **göl-i Firdevs-i rüḥānī** (Şem'î Divanı, Kaside 15, Mısra 14). [göl-i firdevs-i rüḥānī,]

Açıldı gülşen-i cānde **göl-i Firdevs-i rüḥānī**

İnāyet güllerin dirdüm yine gülzār-i rahmetden (Şem'î Divanı, Kaside 3, Mısra 13). [göl-i firdevs-i rüḥānī,]

göl-i gülzār-i cennet: Cennetteki gül bahçesinin gülü.

Göl-i gülzār-i cennetdür ya ḥod bağ-ı cinān ḥayme

Kim olmuş ak güller ile mu'allak gülsitān ḥayme (Şem'î Divanı, Gazel 150, Mısra 1). [göl-i gülzār-i cennetdür, -dür]

Fikr it cemāli ḳo **göl-i gülzār-i cenneti**

Şüfî düşürme gönlüni ḥāşākten götür (Şem'î Divanı, Gazel 67, Mısra 9). [göl-i gülzār-i cenneti, -i]

göl-i gülzār-i irem: Cennet bağındaki gül bahçesinin gülü.

Göl yüzün şevkıyle ey **göl-i gülzār-i İrem**

Lālezār itdi cihāni gözümüñ kanlu yaşı (Şem'î Divanı, Gazel 183, Mısra 5). [göl-i gülzār-i irem,]

göl-i ḥamrā: Kırmızı gül.

Fenzurū āyetini eyledi bülbül tekrār

Gülbün-i sebz bezendi **göl-i ḥamrāler** ile (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 12). [göl-i ḥamrāler, -ler]

göl-i ḥandān: Açılmış gül. II Sevgili.

Görüp esrār-ı lebün ey **göl-i ḥandān** ḡonce

Ḳıldı dem-beste olup vālih ü ḥayrān ḡonce (Şem'î Divanı, Gazel 159, Mısra 1). [göl-i ḥandān,]

N'eyleyem ol gülşen-i ḥüsnün **göl-i ḥandānını**

Diñlemez ben bülbül-i şüridenün eḡḡānını (Şem'î Divanı, Gazel 189, Mısra 1). [göl-i ḥandānını, -ın, -ı]

Bülbül-i şüride-veş inleteme her dem zār ü zār

Gülşen-i ḥüsnün **göl-i ḥandānısın** Yūsufcuḡum (Şem'î Divanı, Gazel 120, Mısra 12). [göl-i ḥandānısın, -ı, -sın]

Gelünüz seyr idelüm serv-i ḥırāmānler ile

İdelüm bağı müşerref **göl-i ḥandānler** ile (Şem'î Divanı, Gazel 151, Mısra 2). [göl-i ḥandānler, -ler]

göl-i mısrī: Mısırın gül yanaklısı. II Hz. Yusuf.

Göl-i Mısrī dirildi çünkü şāḥün gülsitānından

Seḡer Mervrūd ile oldu münevver Rüm bostānı (Şem'î Divanı, Kaside 15, Mısra 27). [göl-i mısrī,]

göl-i nesrīn: Yabani gül.

Sım ü zer şaçsun ayaḡına **göl-i nesrīn** gibi

Gülşen-i ḥüsnün seven bir serv-i sim-endāmını (Şem'î Divanı, Gazel 178, Mısra 5). [göl-i nesrīn,]

göl-i şādī: Mutluluk gülü.

Ez behār-ı hurremî hergiz **gül-i şādî** ne-rüst
Ġālībā bûy-i vefâ der gül-‘izâr-ı men ne-şüd (Şem’î Divanı, Gazel 32, Mısra 3). [gül-i şādî,]

gül-i sirâb-ı hüsn: Güzelliğinin suya dolmuş gülü.
Güzellük meclisi Hakkâ budur kim yirde vü gökde
Gül-i sirâb-ı hüsnünden ‘aceb terdür Hasen Bâlî (Şem’î Divanı, Gazel 187, Mısra 6). [gül-i sirâb-ı hüsnünden, -üñ, -den]

gül-i ter: Taze gül.
Sekiz cennet cemâlûñ gülşeninden bir **gül-i terdür**
Buyursañ cümle ‘işyân ehlini zîr ü zeber eyler (Şem’î Divanı, Kaside 1, Mısra 57). [gül-i terdür, -dür]

gül-i zibâ: Renkli gül.
Gülşen-i hüsnê ruḥûñ tek **gül-i zibâ** mı gelür
Yâ aña bencileyin bülbül-i güyâ mı gelür (Şem’î Divanı, Gazel 54, Mısra 1). [gül-i zibâ,]

Benem ol bülbül-i güyâ gibi giryân olmuş
Sensin ol bir **gül-i zibâ** gibi ḥandân olmuş (Şem’î Divanı, Gazel 84, Mısra 2). [gül-i zibâ,]

gülistân: Gül bahçesi.
Hevâ-yi nâfe-i ḥulḳı açar cânler **gülistânın**
Nesîm-i ruḥ-perverdür gelür gülzâr-i rahmetden (Şem’î Divanı, Kaside 3, Mısra 39). [gülistânın, -iñ]

Se‘âdet gülleriyle zeyn ider diller **gülistânın**
Toğarsa âfitâb-ı himmeti bürc-i ‘inâyetden (Şem’î Divanı, Kaside 3, Mısra 41). [gülistânın, -iñ]

Şabâ hüsnüñ behârından haber virse **gülistâne**
Yaḳalar çâk idüp güller gelür bülbüller efgâne (Şem’î Divanı, Gazel 143, Mısra 1). [gülistâne, -e]

gülistân: Gül bahçesi.
Müşerref eyledi geldi serây-i cennet-âbâdın
Açıldı gül gibi güldi yine devlet **gülistânı** (Şem’î Divanı, Kaside 4, Mısra 18). [gülistânı, -ı]

Dükân-ı bâğda sermâyesi misk ile ‘anberdür
Çemen hurrem şabâ hoş-dem **gülistân** pür-şafâ olmuş (Şem’î Divanı, Kaside 10, Mısra 26). [gülistân,]

Açar cânler **gülistânın** gözi göñli münevverdür
Sipîhr-i saltânet bürcinde ‘âlî aḥter-i şâhî (Şem’î Divanı, Kaside 10, Mısra 31). [gülistânın, -ı, -n]

Naḳş-i eflâk-i maḥabbet mî nümâyed şahn-ı bâğ
Eşk-i bülbül çün **gülistân** şâhid-i gül meh-cebîn (Şem’î Divanı, Kaside 13, Mısra 12). [gülistân,]

Behâr oldı yine tâvus-ı cennet kıldı cevlanı
Açıldı şâḥ-ı gül reşk-i behişt itdi **gülistânı** (Şem’î Divanı, Kaside 15, Mısra 2). [gülistânı, -ı]

Şehâ tâvus-veş zeyn eylemiş hüsnüñ **gülistân**
Ol altun güllü atlasla gümüş serv-i ḥırâmânı (Şem’î Divanı, Kaside 15, Mısra 53). [gülistânı, -ı]

Cemālün âfitâbiyle münevver salṭanet bâğı
Nesīm-i birr-i ḥulḳuñla güler devlet **gülistanı** (Şem'î Divanı, Kaside 15, Mısra 56). [gülistanı, -ı]

gülistân-ı devlet: Devletin gül bahçesi.

‘Âlemde geh ḥazân ola vü gâh nev-behâr
Ser-sebz ü ḥurrem ola **gülistân-ı devletüñ** (Şem'î Divanı, Kaside 9, Mısra 62). [gülistân-ı devletüñ, -üñ]

gül-‘izâr: Gül yanaklı, gül gibi pembe yanaklı.

Vâ ḥasretâ ki görmezem ol **gül-‘izârümi**
Ḥün-ı cigerle dîdelerüm kâne boyanur (Şem'î Divanı, Gazel 55, Mısra 7). [gül-‘izârümi, -üm, -i]

Dehânün gibi bir gonce bulunmaz bâğ-ı ḥüsn içre
Cemālün gibi ‘âlemde senün bir **gül-‘izâr** olmaz (Şem'î Divanı, Gazel 78, Mısra 6). [gül-‘izâr,]

Şalınur sâye-veş üftâdeler bir serv-kadd ile
Dirigâ dehr bâğında benüm bir **gül-‘izârüm** yok (Şem'î Divanı, Gazel 98, Mısra 4). [gül-‘izârüm, -üm]

Gel luṭf ile efendüm açılsun güler yüzün
Ref' it ḥicâbî ‘arz idüp ey **gül-‘izâr** ruḥ (Şem'î Divanı, Gazel 28, Mısra 4). [gül-‘izâr,]

Gezer şu gibi bir dem yok qarârı
Arar her güşede sen **gül-‘izârı** (Şem'î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 24). [gül-‘izârı, -ı]

gülle-i ḥaşm-ı ğaddâr: Acımasız düşmanın güllesi.

Ṭabl-bâzuñ nitekim **gülle-i ḥaşm-ı ğaddâr**
Çevirüp şubḥa-i billür-ı Süreyyâyı felek (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 63). [gülle-i ḥaşm-ı ğaddâr,]

gül-şeker ol-: Gül şekeri olmak. (sevgilinin dudakları).

Ḥüsnün gülîyle kand-i lebüñdür gıdâ-yi rûḥ
Cennet gülîyle olsa **olur gül-şeker** lezîz (Şem'î Divanı, Gazel 38, Mısra 12). [gül-şeker olsa, -sa]

gülşen: Gül bahçesi, gülistan.

Şâhid-i gül yine ‘arz eyledi **gülşende** cemâl
Gülşenün güldi yüzi buldı leṭâfetde kemâl (Şem'î Divanı, Kaside 8, Mısra 1). [gülşende, -de]

Mürüvvet ehline zîrâ hidâyet şem'î rehberdür
Açup göñlün gözüñ yazmağ için dîvân **gülşende** (Şem'î Divanı, Kaside 10, Mısra 46). [gülşende, -de]

Zulmet-i ḥâr cefâsın götürüp **gülşenden**
Maṭla‘-ı şubḥ-ı şafâ oldu gül-i ferruḥ-fâl (Şem'î Divanı, Kaside 8, Mısra 3). [gülşenden, -den]

gülşen id-: Gül bahçesine çevirmek.

Sinemün dağı şafâsı küllḥanı **gülşen ider**
Eşk-i çeşmüm lâlezâriyle baña tağ üstü bâğ (Şem'î Divanı, Gazel 93, Mısra 3). [gülşen ider, -er]

gölşen-i bāğ-ı behişt: Cennet bahçesinin gülistanı.

Gölşen-i bāğ-ı behiştüñ ola ger mîvesi nâz

Olmaya şivede ol serv-i hırâmâne bedel (Şem'î Divanı, Gazel 111, Mısra 5). [gölşen-i bāğ-ı behiştüñ, -üñ]

gölşen-i bāğ-ı belâğat: Güzel ve sanatlı söyleyişler bağının gül bahçesi.

Bu ıab'üm naıhl-bendi bağladı bir naıhl-i mevrünü

Kim anüñ gülleridür **gölşen-i bāğ-ı belâğatden** (Şem'î Divanı, Kaside 3, Mısra 16). [gölşen-i bāğ-ı belâğatden, -den]

gölşen-i bāğ-ı cemâl: Güzellik bahçesinin gülistanı.

Gölşen-i bāğ-ı cemâle güzelüm sencileyin

Gelmedi bir yüzi gül serv-i hırâmânı güzel (Şem'î Divanı, Gazel 108, Mısra 3). [gölşen-i bāğ-ı cemâle, -e]

gölşen-i bāğ-ı cinân: Cennet bahçesinin gülistanı.

Şem'iyem künc-i ğamüñ virmezem ey meh felege

Gölşen-i bāğ-ı cinânden baña yigdür vaıenüm (Şem'î Divanı, Gazel 116, Mısra 16). [gölşen-i bāğ-ı cinânden, -den]

gölşen-i bāğ-ı feşâhet: Fesahat bağının gül bahçesi.

Serverâ gülbün-i hâmeñle bulupdur revnaı

Gölşen-i bāğ-ı feşâhet çemen-i cāh ü celâl (Şem'î Divanı, Kaside 8, Mısra 52). [gölşen-i bāğ-ı feşâhet,]

gölşen-i bāğ-ı leîâfet: Güzellik bahçesinin gülistanı.

Gölşen-i bāğ-ı leîâfetde kadüñ bigi daıı

Râstî luıf ile bir serv-i dilârâ mı gelür (Şem'î Divanı, Gazel 54, Mısra 3). [gölşen-i bāğ-ı leîâfetde, -de]

gölşen-i cān: Can bahçesi.

Zâhidâ Sidre vü Tübî haberinden ne biter

Gölşen-i cānde olan serv-i dil-ârâyi göre (Şem'î Divanı, Gazel 168, Mısra 6). [gölşen-i cānde, -de]

Açıldı **gölşen-i cānde** gül-i Firdevs-i rüĥânî

İnâyet güllerin dirdüm yine gülzâr-i rahmetden (Şem'î Divanı, Kaside 3, Mısra 13). [gölşen-i cānde, -de]

Çemen irdi behişt oldu nesîm-i subıı-ı cān-perver

Açıldı **gölşen-i cānde** gül-i Firdevs-i rüĥânî (Şem'î Divanı, Kaside 15, Mısra 14). [gölşen-i cānde, -de]

gölşen-i cennet: Cennet bahçesi.

Didiler ĥâl-i siyekârüne ĥaddüñde görüp

Gül dirür **gölşen-i cennetde** Bilâl-i Ĥabeşî (Şem'î Divanı, Gazel 183, Mısra 8). [gölşen-i cennetde, -de]

El ele alup şalnır bāğda serv ü çenâr

Gölşen-i cennetde şan kim iki ĥür-ı nâzenin (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 30). [gölşen-i cennetde, -de]

gölşen-i eflāk: Göklere gül bahçesi.

Kâtib-i kudreti gör kim neler eyler izhâr

Ta'n iderse yiridür **gülşen-i eflâke** zemîn (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 16). [gülşen-i eflâke, -e]

gülşen-i firdevse: Cennet gül bahçesi.

Reşk iderse naḥle Tûbî şerbetine Selsebîl

Gülşen-i Firdevse ta'n eyler bu sözüñ zîneti (Şem'î Divanı, Kaside 6, Mısra 28). [gülşen-i firdevse, -e]

gülşen-i firdevs-i a'lâ: Yüce cennetin gül bahçesi.

Bakmadılar **gülşen-i Firdevs-i a'lâdan** yaña

Ehl-i diller her naẓer dîdâr-ı yâre bakdılar (Şem'î Divanı, Gazel 48, Mısra 5). [gülşen-i firdevs-i a'lâdan, -dan]

gülşen-i hulk: Yaratılışın gül bahçesi.

Yol bulur leşker-i gam nüh felek olursa hîşâr

Bâğ-ı luṭfünde olan **gülşen-i hulkun** gülinüñ (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 82). [gülşen-i hulkun, -un]

gülşen-i hüsn: Güzelliğin gül bahçesi.

Sîm ü zer saçsun ayağına gül-i nesrîn gibi

Gülşen-i hüsnüñ seven bir serv-i sîm-endâmını (Şem'î Divanı, Gazel 178, Mısra 6). [gülşen-i hüsnüñ, -üñ]

N'eyleyem ol **gülşen-i hüsnüñ** gül-i ḥandânını

Diñlemez ben bülbül-i şüridenüñ efgânını (Şem'î Divanı, Gazel 189, Mısra 1). [gülşen-i hüsnüñ, -üñ]

gülşen-i 'izzet: Şerefli gül bahçesi.

Olasın devlet ile **gülşen-i 'izzetde** mukîm

Zâtüñi tâze ṭuta luṭf ile Ḥaḳ celle celâl (Şem'î Divanı, Kaside 8, Mısra 91). [gülşen-i 'izzetde, -de]

gülşen-i kūy: Sevgilinin mahallesinin gül bahçesi.

Gül yüzüñçün giceler şubḥe deġin zâr ü nizâr

Cân virür **gülşen-i kūyünde** benüm bigi hezâr (Şem'î Divanı, Gazel 57, Mısra 2). [gülşen-i kūyünde, -ün, -de]

Câm-ı lebünle **gülşen-i kūyünde** mest olan

Bâğ-ı cinânı yâd ide mi Selsebîl ile (Şem'î Divanı, Gazel 164, Mısra 5). [gülşen-i kūyünde, -ün, -de]

gülşen-i şive: Cilvenin gül bahçesi.

Akıdur ḥalkı ayağına yaşüm gibi revân

Gülşen-i şivede bir serv-i ser-efrâzı güzel (Şem'î Divanı, Gazel 109, Mısra 4). [gülşen-i şivede, -de]

gülsitân: Gül bahçesi, güli çok olan yer.

Güzellük **gülsitânında** nigârüm gonçe-leb olmuş

Cemâli gül gibi gülmiş açılmış lâlezâr olmuş (Şem'î Divanı, Gazel 83, Mısra 3). [gülsitânında, -ı, -n, -da]

Her elifden sinede ḳaddün nihâlidür murâd

Tâze tâze dâğlardan **gülsitânümdür** garez (Şem'î Divanı, Gazel 88, Mısra 6). [gülsitânümdür, -üm, -dür]

Gül-i gülzâr-i cennetdür ya hüd bâğ-ı cinân hayme
Kim olmuş aķ güller ile mu‘allak **gülsitân** hayme (Şem‘î Divanı, Gazel 150, Mısra 2). [gülsitân,]

Cennete döndürdi dünyâyı ser-â-ser nev-behâr
Bâğler Firdevs-i a‘lâ **gülsitân** huld-i berîn (Şem‘î Divanı, Kaside 14, Mısra 4). [gülsitân,]

Kaşr-ı yâķût oldu şan cennetde her bir **gülsitân**
Sebzden itdi zümürürd ferş mi‘mâr-ı zemîn (Şem‘î Divanı, Kaside 14, Mısra 15). [gülsitân,]

gülzârı bezm: Eğlence meclisinin gül bahçesi.
Gül-i ter câm-ı gül-rengüm şürâhî ğulgul-i bülbül
Hevâ **gülzârı bezminde** bize berg ü nevâ besdür (Şem‘î Divanı, Gazel 60, Mısra 12). [gülzârı bezminde, -i, -n, -de]

gülzâr-i cennet: Cennetdeki gül bahçesi.
‘Aceb gül-deste kim büy-i nesîm-i cân-fezâsiyle
Dem urur nâfe-i hulkı gibi **gülzâr-i cennetden** (Şem‘î Divanı, Kaside 3, Mısra 22). [gülzâr-i cennetden, -den]

gülzâr-i cihân: Dünya bahçesi.
Anı kim eylemeye mihr-i ‘inâyet bîdâr
Ėonce-veş bağrumı kan eyledi **gülzâr-i cihân** (Şem‘î Divanı, Kaside 7, Mısra 102). [gülzâr-i cihân,]

gülzâr-i çîn: Çin bahçesi.
Ser-â-ser mağz-ı ‘âlem ol hevâyile mu‘aţterdür
Hevâ müşĖin deminden yir yüzün **gülzâr-i çîn** itdi (Şem‘î Divanı, Kaside 1, Mısra 12). [gülzâr-i çîn,]

gülzâr-i devlet: Devletin gül bahçesi.
În‘âm ide tâ ki saña şad-hezâr-i luţf
BaĖtûn Ėülüyle zeyn ola **gülzâr-i devletüñ** (Şem‘î Divanı, Kaside 11, Mısra 40). [gülzâr-i devletüñ, -üñ]

gülzâr-i eflâk: Göklerin gül bahçesi.
Gül kamer yıldız semen şahn-ı benefşe âsümân
Ta‘n iderse yiridür **gülzâr-i eflâke** zemîn (Şem‘î Divanı, Kaside 14, Mısra 14). [gülzâr-i eflâke, -e]

gülzâr-i hüsñ: Güzelliğinin gül bahçesi.
Nitekim **gülzâr-i hüsñüñ** gülleri Ėandân ola
Gül Ėibi gül sen begüm bülbüllerüñ giryân ola (Şem‘î Divanı, Gazel 4, Mısra 1). [gülzâr-i hüsñüñ, -üñ]

gülzâr-i irem: Cennetin gül bahçesi.
Şehri **gülzâr-i İrem** yaylağı Firdevs-i berîn
Ėösterür iki cihân zevĖın şafası Bursanüñ (Şem‘î Divanı, Gazel 104, Mısra 3). [gülzâr-i irem,]

gülzâr-i ‘ömr: Ömrün gül bahçesi.

Nitekim zeyn ola güllerle ‘arūs-ı nev-behār
Görmesin hergiz hāzān **gūlzār-i ‘ömrüñ** zīneti (Şem’î Divanı, Kaside 6, Mısra 82). [gūlzār-i ‘ömrüñ, -üñ]

gūlzār-i rahmet: Rahmetin gül bahçesi.

Hevā-yi nāfe-i hūlkı açar cānler gülüstānın

Nesīm-i rüh-perverdür gelür **gūlzār-i rahmetden** (Şem’î Divanı, Kaside 3, Mısra 40). [gūlzār-i rahmetden, -den]

Açıldı gülşen-i cānde gül-i Firdevs-i rühānī

‘İnāyet güllerin dirdüm yine **gūlzār-i rahmetden** (Şem’î Divanı, Kaside 3, Mısra 14). [gūlzār-i rahmetden, -den]

güm güm: Çok ses çıkarmak.

‘Alemler āhler yir yir dögilür sineler **güm güm**

İşıklar gibi ‘āşıklar baş açdı girdi meydāne (Şem’î Divanı, Gazel 143, Mısra 3). [güm güm,]

Gün gibi germ eylesün bezm ehlini peymāneler

Güm güm ötsün na‘ra-i ‘uşşākden hūm-hāneler (Şem’î Divanı, Murabba 1, Mısra 10). [güm güm,]

gümān: Zan, şüphe.

Dehānı yoklığına zerre deñlü yok şüphe

Miyānı kılca belürmez **gümān** imiş bildük (Şem’î Divanı, Gazel 106, Mısra 12). [gümān,]

gümüş: Gümüş II Parlak, beyaz.

Ayuñ on dördin **gümüş** serv üzre taşvır eylemiş

Gün yüzünle kāmētüñ Naqqāş-ı şun‘-ı bī-mişāl (Şem’î Divanı, Gazel 107, Mısra 5). [gümüş,]

Yumağa la‘lün için çeşme-i hayvānden elüm

Yaraşur ay ü güneş olsa **gümüşden** legenüm (Şem’î Divanı, Gazel 116, Mısra 14). [gümüşden, -den]

Şarınsa şemsi dülbendin güneş gibi güzel Aḥmed

Gören dir āfitāb inmiş **gümüş** serv-i hırāmāne (Şem’î Divanı, Gazel 143, Mısra 8). [gümüş,]

gün: Yirmi dört saatlik zaman dilimi.

Görinmez niçe **günlerdür** ‘aceb ol gözleri āhū

Kimün āhı kemendi bendine düşmiş şikār olmuş (Şem’î Divanı, Gazel 83, Mısra 11). [günlerdür, -ler, -dür]

Ġam ü şādī geçermiş çünkü bildük

Bir iki **gün** ya ağladuğ ya güldük (Şem’î Divanı, Beyit 1, Mısra 2). [gün,]

gün: Aydınlık, parlak (yüz).

Ruḥlerüñ **gün** beñlerüñ seyyāreler kaşüñ hilāl

Bir muşavver nürdür ey māh taşvırüñ senüñ (Şem’î Divanı, Gazel 102, Mısra 3). [gün,]

gün: Güneş.

İctimā‘ itdi şanasın cem‘ olup hūr u melek

Ay ü **gün** bir yire gelmiş gibi buldı şöḥreti (Şem’î Divanı, Kaside 6, Mısra 64). [gün,]

Dür-feşân olup kamer hürşid olur zer-nişân
Ay ü **gün** ta'zîm idüp itdi felekler ragbeti (Şem'î Divanı, Kaside 6, Mısra 60). [gün,]

Şemse-i zerrîni **gündür** tavk-ı sîmîni hilâl
Gökden inmişdür aña güyâ bu devlet hil'ati (Şem'î Divanı, Kaside 6, Mısra 3). [gündür, -dür]

gün gibi: Aşîkar, ortada.
Gelmedi iki cihânde **gün gibi** mişlûn senüñ
İki âlem âfitâbı sensin ey bedr-i dücâ (Şem'î Divanı, Gazel 6, Mısra 5). [gün gibi,]

gün göster-: Mutlu etmek, huzura kavuşturmak.
Başuma gün toğmadı şubh-ı vişâle irmedüm
Baña **gün göstermeyen** anüñ şeb-i hicrânıdır (Şem'î Divanı, Gazel 43, Mısra 8). [gün göstermeyen, -me, -y, -en]

Gökler boyandı göklere düd-ı siyâh ile
‘Aşîkleriñe zülf ü ruhuñ gün mi gösterür (Şem'î Divanı, Gazel 52, Mısra 4). [gün gösterür, -ür]

gün toğ-: Güneşin doğması, sabah olmak. II İsteklerini gerçekleştirmek için iyi bir duruma erişmek veya eline olağanüstü bir fırsat geçmek.

Gün toğar şanmañ şafaqdan haşre dek Ferhâd için
Başına odlar yakup feryâd iderler tağlar (Şem'î Divanı, Gazel 39, Mısra 9). [gün toğar, -ar]

gün yüzü: Güneş gibi parlak yüz.
Meh-pâreler içinde selâm olsun Ahmede
K'oldı delil **gün yüzü** nûr-ı Muhammede (Şem'î Divanı, Gazel 147, Mısra 2). [gün yüzü, -i]

Gün yüzinde görmemiş Şem'î şehâb-ı zülfini
Dünyede bulmaz belî nûr ile zulmet ictimâ' (Şem'î Divanı, Gazel 92, Mısra 13). [gün yüzinde, -i, -n, -de]

Yañılup gaflet ile **gün yüzine** mâh didük
Yâr yanında bu gün yirlere düşdi yüzümüz (Şem'î Divanı, Gazel 71, Mısra 5). [gün yüzine, -i, -n, -e]

Mağv oldu Şem'î **gün yüzine** karşı ol mehûñ
Geçdi özinden âteş-i şevk ü şafâyile (Şem'î Divanı, Gazel 166, Mısra 9). [gün yüzine, -i, -n, -e]

gün yüzli: Güzel ve nurlu yüzlü.
Çin ü Mâçîni açup gün gibi tiğ-i hüsn ile
Rûm ü Şâmı feth iden **gün yüzli** mâhümdür benüm (Şem'î Divanı, Gazel 118, Mısra 8). [gün yüzli,]

Germ olursun ey gönül **gün yüzlü** cânânüñ mi var
Şubh olunca sînade bir mâh-i tâbânüñ mi var (Şem'î Divanı, Gazel 41, Mısra 1). [gün yüzlü,]

Üşenmiş Şem'iyâ bârân-ı eşk ü berk-ı âhümden
Anüñçün eylemiş **gün yüzlü** cânânüñ nihân hayme (Şem'î Divanı, Gazel 150, Mısra 12). [gün yüzlü,]

Âsümân-ı hüsnüñ ol **gün yüzlü** şimdi mâhıdır
Yüz sürerler mihr ü meh güyâ felek dergâhıdır (Şem'î Divanı, Murabba 2, Mısra 9). [gün yüzlü,]

ğunc ü delâl: Naz ve edâ.

Nitekim bülbül ide gonceye biñ dürlü niyâz

Nitekim gonce ide bülbüle şad **ğunc ü delâl** (Şem'î Divanı, Gazel 112, Mısra 6). [ğunc ü delâl,]

gündüz: Güneşin doğuşu ile batışı arasındaki aydınlık zaman, gün.

Nice fark eyleyelüm biz giceden **gündüzümüz**

Mâh-rûler aresinde yoğ imiş yıldızumuz (Şem'î Divanı, Gazel 79, Mısra 1). [gündüzümüz, -ümüz]

Ey Şem'î yüri sâlik-i 'ışk ol gice **gündüz**

Kim gide gide menzil-i maşûde irersin (Şem'î Divanı, Gazel 137, Mısra 9). [gündüz,]

Ey ma'den-i kerem sañadur intizâr-ı lutf

Gicesi qadr ü **gündüzi** bayrâm olur anüñ (Şem'î Divanı, Kaside 11, Mısra 20). [gündüzi, -i]

Gülşende idüñ dün gice Şem'î yine **gündüz**

Bir tâze ğazel gül gibi yine yârâne tekellûf (Şem'î Divanı, Gazel 96, Mısra 9). [gündüz,]

güneş: Gezegenlerin ışıq ve ısı kaynağı olan büyük gök cismi.

Sütünü Sidre vü ay ü **güneşdür** şemseler yir yir

Melek-simâ güzellerle olupdur âsümân hayme (Şem'î Divanı, Gazel 150, Mısra 3). [güneşdür, -dür]

Toğrusı Sidre olup qaddi hilâl olsa kaşı

Beñzedürdüm saña ey nûr-ı muşavver **güneşi** (Şem'î Divanı, Gazel 183, Mısra 2). [güneşi, -i]

Güneş bir altun üsküflü kuluñdur âsitânüñde

Gulâm-ı zer-külâhüñ bende itmiş mâh-i tâbânı (Şem'î Divanı, Kaside 4, Mısra 37). [güneş,]

Kimüñ ki Hâk eline vire Zülfiķâr-ı lutf

İster **güneş** gibi ola tâbende dâyimâ (Şem'î Divanı, Kaside 11, Mısra 18). [güneş,]

güneş: Gezegenlerin ışıq ve ısı kaynağı olan büyük gök cismi. II Sevgilinin güneş gibi parlak yüzü.

Güneş gibi gel imdi olma ser-keş

İgende yüksek uçma ey perî-veş (Şem'î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 85). [güneş,]

Tiğ ile geldi **güneş** açdı çemen milketini

Leşker-i 'ıyş ü tareb oldı cihân mâl-â-mâl (Şem'î Divanı, Kaside 8, Mısra 19). [güneş,]

güneş yüzlü: Güneş gibi yüz.

Güzellük âsümânında naẓirin görmemiş kimse

Güneş yüzlü hilâl ebrû bize bir meh-liķâ olsa (Şem'î Divanı, Gazel 142, Mısra 6). [güneş yüzlü,]

Altun üsküflü **güneş yüzlü** güzeller Şem'î

Ne se'âdetdür olagör meh-i tâbânler ile (Şem'î Divanı, Gazel 151, Mısra 13). [güneş yüzlü,]

Ey **güneş yüzlü** beni kimse hayâl eyleyimez

Olmuşam tâb-ı teb-i mihrüñ ile şöyle hayâl (Şem'î Divanı, Kaside 8, Mısra 81). [güneş yüzlü,]

güneş-tal'et: Güneş gibi parlak yüz.

Bir kamer-behcet **güneş-tal'et** sitâre-menzilet

Gün gibi zâhir degül mi mihrinüñ mâhiyyeti (Şem'î Divanı, Kaside 6, Mısra 65). [güneş-tal'et,]

günümüz toğ- Güneşin doğması, sabah olmak. II İsteklerini gerçekleştirmek için iyi bir duruma erişmek veya eline olağanüstü bir fırsat geçmek.

Sâkiyâ cām-ı şabûh ile **toğarsa günümüz**

Mihr idüp yâr döner üstümüze devr-i zemân (Şem'î Divanı, Gazel 136, Mısra 9). [günümüz toğarsa, -ar, -sa]

Se'âdetle şalup sâye hümâ-yi evc-i sultânî

Günümüz toğdı gördük âfitâb-ı zıll-ı Yezdânı (Şem'î Divanı, Kaside 4, Mısra 2). [günümüz toğdı, -dı]

gurbet: Doğup yaşanılmış olan yerden uzak yer, yabancı memleket.

Kim olurdu hem-demüm **gurbetde** olmasa yaşüm

Kim dönerdi üstüme âhüm hevâ-dâr olmasa (Şem'î Divanı, Gazel 149, Mısra 5). [gurbetde, -de]

Velikin derd ü faqr ü **gurbet** ile

Yaşüm sîm oldu vü zerd oldu çihrem (Şem'î Divanı, Kaside 5, Mısra 47). [gurbet,]

Derd ü gam-ı firâk ile terk eyleyüp diyâr

Cânân firâkı bir yaña **gurbet** belâsı hem (Şem'î Divanı, Kaside 9, Mısra 22). [gurbet,]

Şem'î cihânden al bile git tiğ-i zaḥmını

Gurbetde yârden saña ol yâdigâr olur (Şem'î Divanı, Gazel 65, Mısra 10). [gurbetde, -de]

gurre-i garrâye: Hilal.

Şem'iyâ nûn ü kalem ḥakkıçün olmaz hergiz

Mâh-i nev lutf ile ol **gurre-i garrâye** bedel (Şem'î Divanı, Gazel 110, Mısra 14). [gurre-i garrâye, -ye]

Nice teşbih ideyin gün yüzünü aye Ḥasen

Ya kaçûñ ḡarresini **gurre-i garrâye** Ḥasen (Şem'î Divanı, Gazel 129, Mısra 2). [gurre-i garrâye, -y, -e]

gurre-i garrâ-yi şabâh: Sabah parlayan ay.

‘Alemlî ‘aksidurur **gurre-i garrâ-yi şabâh**

Nîzesi perçemidür turre-i müşğîn-i mesâ (Şem'î Divanı, Kaside 2, Mısra 61). [gurre-i garrâ-yi şabâh,]

gurûr it-: Kendini beğenmek, büyüklük taslamak, kibirlenmek.

Ey dil **gurûr itme** bu dehrüñ şafâsına

Devrinde cām-ı Cemlere virmişdür inkisâr (Şem'î Divanı, Kaside 12, Mısra 17). [gurûr itme, -me]

güş: Kulak.

Pîr-i vâ‘iz kavlini her gün işitme ey göñül

Kim mey ü maḥbûb için **güşüñde** bendüm var iken (Şem'î Divanı, Gazel 127, Mısra 8). [güşüñde, -üñ, -de]

Ol kadar yüksek uçar ‘aql-ı hümā-pervāz kim
Güşine girmez şadā-yi şeh-per-i Rūhū’l-emīn (Şem’î Divanı, Kaside 14, Mısra 112). [güşine, -i, -n, -e]

Şāhid-i saltānetüñ **güşine** dürr-i şeh-vār
Yüz sürüp geldi se‘ādet ilinüñ pādīşehi (Şem’î Divanı, Kaside 7, Mısra 69). [güşine, -i, -n, -e]

güş eyle-: İşitmek, dinlemek, kulak vermek.

Nice **güş eyleye** Şem’î kişi ağıyār sözün
Penbe-i ğaflet ile toptoludur rāh-i şimālū (Şem’î Divanı, Gazel 29, Mısra 9). [güş eyleye, -ye]

güş ur-: Dinlemek, kulak asmak.

Yüz çevirdüñ gül gibi feryād ü āhümden benüm
Zār idüp ben bülbülü **güş urmaduñ** efġānūme (Şem’î Divanı, Gazel 154, Mısra 8). [güş urmaduñ, -ma, -duñ]

güşād: Açılış, açma.

Bağlandı yolları yine gönüm **güşādınūñ**
İrgürmedi murādına nerrād-ı rüzgār (Şem’î Divanı, Gazel 49, Mısra 3). [güşādınūñ, -ı, -nuñ]

güşe: Köşe.

Gezer şu gibi bir dem yok karar
Arar her **güşede** sen gül-‘izārı (Şem’î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 24). [güşede, -de]

güşe-gir-: Bir köşeye çekilmiş, insanlardan uzaklaşmış, münzevî.

Eyledi cevri kemān gibi cihānde **güşe-gir**
Atdı ok gibi yabāne zulmü dest-i himmeti (Şem’î Divanı, Kaside 6, Mısra 77). [güşe-gir,]

güşe-i kavsi: (Sevgilinin) kaşının köşesi.

Urmağa çerh okların dāyim ‘adūnūñ cānına
Eyledi tir-i celālūñ **güşe-i kavsi** kemīn (Şem’î Divanı, Kaside 14, Mısra 84). [güşe-i kavsi, -i]

güşe-i meyhāne: Meyhane köşesi.

Sālik-i ‘ışkām benüm pīrüm hārābāt ehлідür
Güşe-i meyhāne künc-i hānķāhümdür benüm (Şem’î Divanı, Gazel 118, Mısra 10). [güşe-i meyhāne,]

Gün toġar başına rindüñ **güşe-i meyhānede**

Cām hūrşid ü şūrāhī maṭla‘-ı nūr-ı şafā (Şem’î Divanı, Gazel 8, Mısra 3). [güşe-i meyhānede, --i-de]

Güşe-i meyhāneler Beytü’l-harām olmak gerek

Sākiyā mey şun behār eyyāmı gül devrānıdır (Şem’î Divanı, Muhammes 1, Mısra 19). [güşe-i meyhāneler, -ler]

güş-ı ‘arūs-ı gülsitān: Gül bahçesinin yeni gelin gibi kulağı.

Zeyn olursa yaraşur **güş-ı ‘arūs-ı gülsitān**
Gönceler la’l-i Bedaḥşān yāsemīn dürr-i şemīn (Şem’î Divanı, Kaside 14, Mısra 11). [güş-ı ‘arūs-ı gülsitān,]

ğuşşe: Kasvet, hüzn, iç sıkıntısı.

Nitekim pür-ferahdür bezm-i lutfün

Cefâden **ğuşşe** yokdur güşşeden gam (Şem'î Divanı, Kaside 5, Mısra 8). [ğuşşe,]

Görme hergiz gam yüzün işitme adın **güşşenüñ**

Hak idüp zâtün müşerref eylesün gönülün küşad (Şem'î Divanı, Tarih 1, Mısra 3). [güşşenüñ, -nüñ]

Gönce vü cām ü şürāhî ağız açmışlar müdām

Ğuşşe vü gamden bu gün almak dilerler intikām (Şem'î Divanı, Muhammes 1, Mısra 32). [ğuşşe,]

güstāh ol-: Küstah, edepsiz olmak. II Pervasız olmak.

Bāğ-ı ıřkuñda gönül mürğü uçup şāh-be-şāh

Şulu şeftālūye meyl itse **olur** mı **güstāh** (Şem'î Divanı, Gazel 29, Mısra 2). [güstāh olur, -ur]

güvāh: Şahit, delil, tanık.

Dāğlar kim urmuşam bu sīne-i sūzānūme

Mihrüñe ey māh-rū şādık **güvāhümdür** benüm (Şem'î Divanı, Gazel 118, Mısra 6). [güvāhümdür, -üm, -dür]

güyā: Sözde, sanki.

Manıku't-tayrūñ rümūzın söylemiş Mecnūn ile

Mürğ-ı zirekdür ider **güyā** Süleymān ile bahş (Şem'î Divanı, Gazel 20, Mısra 12). [güyā,]

Gögsin dögerdi şevk ile cān perde-sāz olup

Dil inler idi derd ile **güyā** rebāb idi (Şem'î Divanı, Gazel 181, Mısra 6). [güyā,]

Zahm-i tir ile olup tenleri mānend-i kafes

Dilleri hāne-i zenbüre dönüpdür **güyā** (Şem'î Divanı, Kaside 2, Mısra 52). [güyā,]

Şemse-i zerrini gündür tavk-ı sīmīni hilāl

Gökden inmişdür aña **güyā** bu devlet hil'ati (Şem'î Divanı, Kaside 6, Mısra 4). [güyā,]

Ey şeh-i kişver-güşā **güyā** zi behr-i feth-i tust

Süre-i innā fetañnā āyet-i fethān mübīn (Şem'î Divanı, Kaside 13, Mısra 71). [güyā,]

güyā it-: Konuşturmak, söyletmek.

Kime cān virdi lebūñ tek kimi **itdi güyā**

Gerçi bu bāğa gelüp gitdi hezārān gönce (Şem'î Divanı, Gazel 159, Mısra 11). [güyā itdi, -di]

güyā ki: Sanki.

Pür-āteşdür gözi nergeslerūñ **güyā ki** micmerdür

Başında tāt-ı zerrini götürmüş çeşmine nerges (Şem'î Divanı, Kaside 10, Mısra 21). [güyā ki,]

güyiyā: Güya, sanki.

Mir'āt içinde ruhlerūññ 'aksi **güyiyā**

Naṭ'ı hüsünde karşı konan ey nigār ruh (Şem'î Divanı, Gazel 28, Mısra 7). [güyiyā,]

Şöyle açdün tîğ-i himmetle ‘adâlet mülkini
Güyyiâ şânünde indi âyet-i fethan mübîn (Şem’î Divanı, Kaside 14, Mısra 74). [güyyiâ,]

güzâr id-: Geçmek, geçip gitmek.

Sāye-i serv-i revāne **idicek** âb **güzâr**

H’âb-ı gâfletden uyansa n’ola a’yân-ı çemen (Şem’î Divanı, Kaside 7, Mısra 9). [güzâr idicek, -icek]

güzel: Güzel kimse, sevgili.

Var mı bir Şem’î gibi bu işe ‘âşık oluban

Gördüğü her **güzelüñ** hüsne hayrân olmış (Şem’î Divanı, Gazel 84, Mısra 10). [güzelüñ, -üñ]

‘Âşık-ı bîmâre tîmâr eylemek âsân olur

Olduğınca sen **güzeller** serveri ‘âlemde sağ (Şem’î Divanı, Gazel 93, Mısra 12). [güzeller, -ler]

Şerâb-ı ‘ışk ile mestem gidüpdür ihtiyâr elden

Güzeller sevmeye şüfî anüñçün ihtiyârüm yok (Şem’î Divanı, Gazel 98, Mısra 12). [güzeller, -ler]

Didüm ey meh gün yüzüñ vaşfın okurdum h’âbde

Didi kim gâyet **güzeldür** hüsni-i ta‘birüñ senüñ (Şem’î Divanı, Gazel 102, Mısra 12). [güzeldür, -dür]

güzel: Güzel, hoş.

Gerçi bahtı kıaredür zülf ü ruḥüñ gibi velî

‘Âşıkun iki cihânde dîni imâni **güzel** (Şem’î Divanı, Gazel 108, Mısra 8). [güzel,]

Cân virüp olsa cüdâ la’l-i revân-baḥşinden

Şem’î-yi haste-dilüñ oldu meger cânı **güzel** (Şem’î Divanı, Gazel 108, Mısra 14). [güzel,]

Gülşen-i hüsne gelür yüz levhasın bâli gibi

Gelmeye bir yüzi gül gonce-i ḥandânı **güzel** (Şem’î Divanı, Gazel 108, Mısra 12). [güzel,]

Tûṭi-i ṭab’-ı şeker-bârüme dem-sâz olıma

Gülşenüñ gerçi olur mürğ-ı hoş-elḥânı **güzel** (Şem’î Divanı, Gazel 108, Mısra 10). [güzel,]

Didiler çerḥe girüp yâr semâ’ eyleyicek

Nice ṭāvus ola bu resm ile cev lâni **güzel** (Şem’î Divanı, Gazel 108, Mısra 6). [güzel,]

güzeller şâhi: Güzeller sultanı.

Hem **güzeller şâhidur** hem hûbler sultânıdır

Ol perî-peyker melek kim adı Ca’fer-zâdedür (Şem’î Divanı, Murabba 2, Mısra 23). [güzeller şâhidur, -dur]

Bendesidür hûbler şimdi **güzeller şâhidur**

Ol perî-peyker melek kim adı Ca’fer-zâdedür (Şem’î Divanı, Murabba 2, Mısra 11). [güzeller şâhidur, -dur]

Ol **güzeller şâhısın** kim pîş-keş-i mihr ile mâh

İşigüne ṭas-ı sîmîn ile her gün zer çeker (Şem’î Divanı, Gazel 64, Mısra 9). [güzeller şâhısın, -sın]

Şu’le-i mihri felek eyledi zerrîn-cârüb

Sen **güzeller şehinüñ** yollarını pāk eyler (Şem’î Divanı, Gazel 66, Mısra 4). [güzeller şehinüñ, -nüñ]

güzellük: Güzellik.

Güzellük Mısrı içre hüsni tahtı

Bu gün ey Yüsuf-ı Ken'ân senündür (Şem'î Divanı, Gazel 53, Mısra 7). [güzellük,]

Güzellük âsümânında bu gün ben bir melek gördüm

Eger sultân-ı dehr olsa kıl eyler hüsni ahlâkı (Şem'î Divanı, Gazel 172, Mısra 7). [güzellük,]

Cihânı birbirine urdı gamzeñ

Güzellük mülki olmazmış fitensüz (Şem'î Divanı, Gazel 77, Mısra 8). [güzellük,]

güzellük mülki: Güzellik ülkesi.

Gel ey hüsni ikliminüñ kâmrânı

Güzellük mülkinüñ şâhib-kırânı (Şem'î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 28). [güzellük mülkinüñ, -nüñ]

güzellük mülkinüñ sultânı: Güzellik ülkesinin sultanı.

Bir lebi şîrine dil virdüm ki âdem câmidur

Adı Hüsrevdür **güzellük mülkinüñ sultânıdır** (Şem'î Divanı, Gazel 43, Mısra 2). [güzellük mülkinüñ sultânıdır, -dur]

güzelüm: Beğenilen, sevilen kimseler için kullanılan hitap sözü. II Sevgili.

Kamu güzellerüñ **güzelüm** pâdişâhısın

Gir nâz ile şalın bu güzellük serâyine (Şem'î Divanı, Gazel 160, Mısra 5). [güzelüm,]

‘Âlemi garķ ideli kanlu yaşüm tûfânı

Kaldı añılmaz olupdur **güzelüm** kışşe-i Nûh (Şem'î Divanı, Gazel 25, Mısra 8). [güzelüm,]

Başdan aşar igen daħi yüz virme zülfüne

Boynüne düşmesün **güzelüm** çok vebâli var (Şem'î Divanı, Gazel 58, Mısra 6). [güzelüm,]

Gülşen-i bâğ-ı cemâle **güzelüm** sencileyin

Gelmedi bir yüzi gül serv-i hırâmânı güzel (Şem'î Divanı, Gazel 108, Mısra 3). [güzelüm,]

güzer: Geçilen yer, geçme, geçiş.

Ne yirde k'eyleye **güzeri** çeşmesâr-ı luţf

Ey dil niçeye dek yanasın nâr-ı zillette (Şem'î Divanı, Kaside 11, Mısra 25). [güzeri, -i]

güzer eyle-: Geçmek.

Tîr-i müjeñ eglenmedi geçdi siperümden

Ŧırmadı **güzer eyledi** ya'ni cigerümden (Şem'î Divanı, Gazel 133, Mısra 2). [güzer eyledi, -di]

Gâfil olma ey melek âhüm okından kıl hâzer

Kim toķuz kât cevşen-i eflâkden **eyler güzer** (Şem'î Divanı, Gazel 59, Mısra 2). [güzer eyler, -r]

H

h'âb: Uyku.

Sâkiyâ devründe baş kaldurmaz oldu **ẖābden**
Meclis ehline ayak götür biraz peymâne baş (Şem'î Divanı, Gazel 86, Mısra 7). [ẖābden, -den]

Didüm ey meh gün yüzün vaşın okurdum **ẖābde**
Didi kim gâyet güzeldür ẖüsni ta'birün senün (Şem'î Divanı, Gazel 102, Mısra 11). [ẖābde, -de]

habāb: Su üzerinde peydâ olan hava kabarcığı.
Bir cām-ı cān-fezâyile dil pür-sürür idi
K'ol cām içinde kâse-i gerdün **habāb** idi (Şem'î Divanı, Gazel 181, Mısra 8). [habāb,]

Sünüler hey'et-i mähî **habāb** ol bahre migferdür
Şehā bahr-i nevālünden bir içim şuyidi deryā (Şem'î Divanı, Kaside 1, Mısra 55). [habāb,]

habāb-ı kemterin: En küçük hava kabarcığı.
Meclis-i kadründe şāhā mey şafaq cām āfitāb
Himmetün cāmında çerh olmuş **habāb-ı kemterin** (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 100). [habāb-ı kemterin,]

habāb-ı mey: Şarabın üzerinde bulunan hava kabarcıkları.
Habāb-ı mey gibi başden çıkarsun key şağın Şem'î
Hevā-yi zühde baş koşma senünle dilleşür sākî (Şem'î Divanı, Gazel 172, Mısra 11). [habāb-ı mey,]

habbe: Küçük tâne, buğday, arpa vb. tahıl tânesi.
Tūtî-i güyā kafesde **habbeye** muhtâc olup
Şekkerün bakmaz yüzine eyle toymış zāğlar (Şem'î Divanı, Gazel 40, Mısra 11). [habbeye, -ye]

habbece: Ufacık, zerre kadar.
Habbece gelmez hümā-yi himmetün şahbāzına
Mezra'-ı sebz-i felekde ẖüşe-i dürr-i semîn (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 101). [habbece,]

Gözine **habbece** gelmez cihānün mülki vü mālî
Degül bir kaçre yanında eger ẖarc itse 'ummānî (Şem'î Divanı, Kaside 15, Mısra 89). [habbece,]

habbeye al-: Önemsemek, değer vermek.
Dü cihān varluğunu **habbeye almaz** Şem'î
Bir gınā virdi Hūdā dünyede 'ayyāşlere (Şem'î Divanı, Gazel 155, Mısra 9). [habbeye almaz, -maz]

habbeye say-: Kıymetli görmemek; zerre kıymeti olmamak.
Tūtalum oldu kişi tūtî-i şekker-güftār
Sözinün dürlerini **habbeye saymaz** kimse (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 96). [habbeye saymaz,]

haber: Olmuş veya olmakta bulunan bir şeye dair orada olmayanlara erişen bilgi, ondan ona nakledilen söz.
Bir söz ki cāden ola olurmuş gūdā-yi rūh
Senden gelen **haber** gibi olmaz **haber** lezîz (Şem'î Divanı, Gazel 38, Mısra 10). [haber,]

haber: Bilgi, havadis.

Zâhidâ Sidre vü Tûbî **haberinden** ne biter

Gülşen-i cânde olan serv-i dil-ârâyi göre (Şem'î Divanı, Gazel 168, Mısra 5). [haberinden, -i, -n, -den]

Bir söz ki cânden ola olurmuş gıdâ-yi rûh

Senden gelen **haber** gibi olmaz **haber** lezîz (Şem'î Divanı, Gazel 38, Mısra 10). [haber,]

haber vir-: Bir şeyi bildirmek, bir şey hakkında bilgi vermek.

Şehr-i ıışkuında kim öldi dâğ-ı mihrüñle gönül

Virmedi kimse anüñ nâm ü nişânından **haber** (Şem'î Divanı, Gazel 59, Mısra 16). [haber virmedi, -me, -di]

Şabâ hüsünüñ behârından **haber virse** gülistâne

Yağalar çâk idüp güller gelür bülbüller efğâne (Şem'î Divanı, Gazel 143, Mısra 1). [haber virse, -se]

h'âb-ı gaflet: Gaflet uykusu.

Gün gibi câm-ı şabûh ile yumazsağ yüzümüz

h'âb-ı gafletde kalur hergiz açılmaz gözüümüz (Şem'î Divanı, Gazel 71, Mısra 2). [h'âb-ı gafletde, -de]

İnâyet âbını sepmezse bir dem şâhid-i himmet

Kâre bahtüm gözin açmaz uyanmaz **h'âb-ı gafletden** (Şem'î Divanı, Kaside 3, Mısra 56). [h'âb-ı gafletden, -den]

habîb: Sevgili, dost.

Delinsün ney gibi bağrüm **habîbüm**

Açarsam sırr-ı ıışkuından eger râz (Şem'î Divanı, Gazel 76, Mısra 3). [habîbüm, -üm]

İşigün dâr-ı şifâsında virür derd ile cân

Olmasun kimse **habîbüm** dil-i bî-çâre gibi (Şem'î Divanı, Gazel 180, Mısra 8). [habîbüm, -üm]

hablû'l-metîn: Çok kuvvetli ip. II İslam dini, Kur'an.

Çekmege çâh-i mezelletden gönüller Yûsufın

Rişte-i zerrini itdün gün gibi **hablû'l-metîn** (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 72). [hablû'l-metîn,]

h'âce: Efendi, hoca.

Dünyâye çünki her kişi uryân gelür gider

Ey **h'âce** Şem'î cübbe vü destârı n'eylesün (Şem'î Divanı, Gazel 125, Mısra 14). [h'âce,]

Bâzâr-i gamde gör ki bu dellâl-i fitne-cüy

Rahtını niçe **h'âcelerün** kıldı tarmâr (Şem'î Divanı, Kaside 12, Mısra 12). [h'âcelerün, -ler, -ün]

Açdı gül **h'âcesinün** tengini bezzâz-ı nesim

Oldı bâzâr-i çemende yine bülbül dellâl (Şem'î Divanı, Kaside 8, Mısra 15). [h'âcesinün, -si, -nün]

hâcet kapusın aç-: "Duâların kabul olacağı zamandır" anlamında bir söz.

Gökde **hâcet kapusın açmadı** miftâh-ı dü'â

Görmeyince der-i meyhâne-i ıışkı meftûh (Şem'î Divanı, Gazel 25, Mısra 3). [hâcet kapusın açmadı, -ma, -dı]

ḥaclet: Mahçup olma, utanma.

Ḥacletinden yirlere olur berāber āfitāb

Āsitānından kaçan gün gibi ol meh-veş çıkar (Şem'î Divanı, Gazel 51, Mısra 7). [ḥacletinden, -i, -n, -den]

Buldu **ḥaclet** şemse-i gülden felekde mihr ü meh

Bāğda reşk-i Süreyyā oldu cem'-i yāsemîn (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 7). [ḥaclet,]

ḥadd: (Sevgilinin) yanağı.

Didiler ḥāl-i siyehkārūne **ḥaddūñde** görüp

Gül dirür gülşen-i cennetde Bilāl-i Ḥabeşî (Şem'î Divanı, Gazel 183, Mısra 7). [ḥaddūñde, -de, -üñ]

ḥadd: Sınır.

Benüm **ḥaddümden** artuk sözlerüm çok

Ḳayurmaz ey perî-rû 'aqlımız yok (Şem'î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 33). [ḥaddümden, -üm, -den]

ḥadd ü ḡāyet: Sınır ve son.

Yokdurur vaşf-ı cemilūñde çü **ḥadd ü ḡāyet**

Cân ü dilden ideyin zāt-ı şerîfūne dü'ā (Şem'î Divanı, Kaside 2, Mısra 69). [ḥadd ü ḡāyet,]

ḥadden aşur-: Ölçüyü kaçırmak, gereğinden fazla aşırıya gitmek.

Cefā vü cevruñi **ḥadden aşurma** Şem'îye rahm it

Bilürsin ey perî-peyker güzellük pāydār olmaz (Şem'î Divanı, Gazel 78, Mısra 9). [ḥadden aşurma, -den-ma]

ḥaddi zātında: Aslında, esasen.

Öykünürem dir-imiş şeker lebūne ḥusrevā

Kelledür bağlansa cāyız **ḥaddi zātında** dimāğ (Şem'î Divanı, Gazel 93, Mısra 6). [ḥaddi zātında,]

ḥaddüm degül: (Bir kimsenin bir şey yapmaya) Hakkı, yetkisi veya yeterliği olmamak, (o iş) ona düşmemek.

Seni sevmek **degüldür ḥaddüm** ammā

Belālu 'ışkuñ itdi şabrı yağmā (Şem'î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 39). [ḥaddüm degüldür, -dür]

ḥadeng: Ok.

Ḥadengin cāne urdukça virür cān üstine cānler

'Aceb ne sihr ider yā Reb nigārūñ çeşm-i fettānı (Şem'î Divanı, Gazel 185, Mısra 3). [ḥadengin, -in]

ḥadeng-i ḡamze: Sevgilinin yan bakış oku.

Ne dil var çekmedük cānden **ḥadeng-i ḡamzesi** yārūñ

Anūñ cevruñi kim çekmez kime geçmez anūñ nāzı (Şem'î Divanı, Gazel 173, Mısra 11). [ḥadeng-i ḡamzesi, -si]

ḥāk: Allah.

Şem'iyā ihlāş ile olan dü'ānūñ ḥākķıçūn

Umaram **Ḥākdan** 'adedsüz lutf ile ihsān ola (Şem'î Divanı, Gazel 4, Mısra 10). [ḥākdan, -dan]

Ayağın toprağını cānā göreliden gözlerüm
Hak bilür dünyā gibi çıktı gözümden tütüyā (Şem'î Divanı, Gazel 6, Mısra 10). [hak,]

Ey şeker-leb **Hak** bilür kim cān-ı şirinden leziz
Nükte-i la'lünden itmek ehl-i 'irfān ile bahş (Şem'î Divanı, Gazel 19, Mısra 5). [hak,]

hak: Toprak.
Hālını 'arz ide ben **hakūn** eger bād-ı şabā
Gelmesün gönlüne billāh şaḥn ey şāh ḡubār (Şem'î Divanı, Gazel 57, Mısra 3). [hakūn, -ün]

Gülābe ta'n ider ābı mu'aṭṭer **haki** 'anberdür
Eger tıtmadıyse şavm-ı hecrin şāhid-i 'ıydūn (Şem'î Divanı, Kaside 1, Mısra 13). [haki, -i]

Sākī ḡubārı gel dil-i ḡamnākten götür
Öldüm kıyāmetüm elüm al **hakden** götür (Şem'î Divanı, Gazel 67, Mısra 2). [hakden, -den]

hak: Doğru.
Gözlerümdür gönlümün sırrın dem-ā-dem fāş iden
Hak dimişler külli sırrın cāveze'l-işneyini şā' (Şem'î Divanı, Gazel 92, Mısra 6). [hak,]

hak celle celāl: Yüce Allah.
Olasın devlet ile gülşen-i 'izzetde muḳīm
Zātūnī tāze ṭuta luṭf ile **Hak celle celāl** (Şem'î Divanı, Kaside 8, Mısra 92). [hak celle celāl,]

hak eyle-: Toprak etmek, öldürmek. II Yok etmek, ortadan kaldırmak.
Serverā her kim işigünde özin **hak eyler**
Tāc idüp mihr ü mehi taḥtını eflāk eyler (Şem'î Divanı, Gazel 66, Mısra 1). [hak eyler, -r]

Şem'iyā āteş-i ḥasretle seni **hak eyler**
Āb-ı vaşl irmez ise bu dil-i āteşnāke (Şem'î Divanı, Gazel 165, Mısra 9). [hak eyler, -r]

hak id-: Hakkı olan şeyi elde etmek, layık olduğu karşılığı almak.
Görme hergiz ḡam yüzün iştme adın ḡuşşenün
Hak idüp zātūn müşerref eylesün gönlün küşād (Şem'î Divanı, Tarih 1, Mısra 4). [hak idüp, -üp]

hak ile yeksān ol-: Ölümünün üzerinden çok zaman geçtiği için artık çürümüş olmak, toprağa karışmış olmak. II Ölmek.
Sāye-veş **hak ile yeksān olayın** yanında
Tek cüdā düşmeyeyin serv-i ḥırāmānūmden (Şem'î Divanı, Gazel 130, Mısra 5). [hak ile yeksān olayın, -ayın]

hak ol-: Mezara gömülmek, ölmek; öldükten sonra bedeni çürüyüp toprağa karışmak.
Şem'iyā zūlfı ucından **hak olan** miskīn için
Ḳareler geymiş şaḥn çözmiş bulıtlar aḡlar (Şem'î Divanı, Gazel 40, Mısra 13). [hak olan, -an]

Yolında **hāk olanuñ** meh gibi mihr āfitābiyle
Hālāş eyler işin altun idüp hāk-i mezelletden (Şem'î Divanı, Kaside 3, Mısra 37). [hāk olanuñ, -an, -uñ]

Bezmünde **hāk olanuñ** bir cür'asıyçün ey şeh
Her zerresi virür fer' cām-ı cihān-nümāye (Şem'î Divanı, Gazel 163, Mısra 11). [hāk olanuñ, -an, -üñ]

Hevā-yi pāy-i büseñle düşüp yollarda **hāk oldum**
Bulınmaz 'ışık yolında benüm bigi bir efkende (Şem'î Divanı, Gazel 158, Mısra 5). [hāk oldum, -du, -m]

hāk te'ālā: Yüce Allah.

Hāk te'ālā eyleyüp iki cihānde ber-murād
Devlet-i dünyā vü 'uqbā zātüne fermān ola (Şem'î Divanı, Gazel 4, Mısra 7). [hāk te'ālā,]

Hāk te'ālā nitekim kahr ide düşmenlerüñi
Serverā cümleñün üzre kılıcuñ üstün ola (Şem'î Divanı, Kaside 2, Mısra 73). [hāk te'ālā,]

Ey mürüvvet mülkini luṭfiyle ma'mür eyleyen
Hāk Te'ālā eylesün iki cihānde ber-murād (Şem'î Divanı, Tarih 1, Mısra 2). [hāk te'ālā,]

Şem'iyā 'ömri mezid olsun ü cüdı müstedām
Hāk te'ālā eylesün iki cihānde şād-kām (Şem'î Divanı, Murabba 1, Mısra 34). [hāk te'ālā,]

hāk yolu: Allah'a ulaştıran yol, doğru yol.

Yaşüñi men' idimez Şem'î vücüdün fikri
Bir avuç **hāk yolın** bağlaymaz Ceyhünün (Şem'î Divanı, Gazel 100, Mısra 14). [hāk yolın, -n]

hākden gel-: Hakk'ın, Allah'ın kulu için uygun gördüğü; kader manasına kullanılmıştır.

Gün gibi rif'atdedür ol meh tenezzül eylemez
'Ār ider ben **hākden gelmez** anuñçün yanüme (Şem'î Divanı, Gazel 154, Mısra 4). [hākden gelmez, -mez]

hāke berāber id-: Çiğnemek, yerlerde süründürmek.

Yıkıldılar kal'alerin **hāke berāber idüben**
Od urup milketine mālın iderler yağmā (Şem'î Divanı, Kaside 2, Mısra 29). [hāke berāber idüben, -üben]

hāke şal-: Harap etmek, perişan etmek.

Her kañğı **hāke şalsa** zülfün hümāsı sāye
Her zerresi virür fer' gün gibi gökde aye (Şem'î Divanı, Gazel 163, Mısra 1). [hāke şalsa, -sa]

hāke sür-: Toprağa sürmek, bulaştırmak.

'Ālem-i āteş-i āhı dikelüm eflāke
Sürelüm rüy-i niyāzı dil ü cānden **hāke** (Şem'î Divanı, Gazel 165, Mısra 2). [hāke sürelüm, -elüm]

hāki: Yeşile çalan toprak rengi.

La'lden mīve getürmiş serv-i siminler biter
Hāki cevher ruh-perverdür hevāsı Bursanüñ (Şem'î Divanı, Gazel 103, Mısra 8). [hāki,]

hāk-i der-i meykede-i eflāk: Gökyüzü meyhanesinin kapısının toprağı.

Hem-demümdür nitekim gözlerimün kanlu yaşı

Virmezem **hāk-i der-i meykede-i eflāke** (Şem'î Divanı, Gazel 165, Mısra 4). [hāk-i der-i meykede-i eflāke, -e]

hāk-i der-i yār: Sevgilinin kapısının toprağı.

Ne ferāğat yiri var **hāk-i der-i yār** gibi

Ne şafā menzili var hāne-i hammār gibi (Şem'î Divanı, Gazel 177, Mısra 1). [hāk-i der-i yār,]

Nūr-ı başerümdür çü benim **hāk-i der-i yār**

Yā Reb beni dūr eyleme nūr-ı başerümden (Şem'î Divanı, Gazel 133, Mısra 5). [hāk-i der-i yār,]

hāk-i der: Kapı toprağı.

Taht-ı pîrüzî felek olursa mihr altunlu tāt

Var iken **hāk-i derüñ** itmez bu gönüm ihtiyāc (Şem'î Divanı, Gazel 23, Mısra 2). [hāk-i derüñ, -üñ]

Bir zerre ilerse gözüme **hāk-i derüñden**

İksir-i hayāt ola kāmuya nāzerümden (Şem'î Divanı, Gazel 133, Mısra 7). [hāk-i derüñden, -üñ, -den]

hāk-i mezellet: Ayaklar altında.

Yolında hāk olanuñ meh gibi mihr āfitābiyle

Halāş eyler işin altun idüp **hāk-i mezelletden** (Şem'î Divanı, Kaside 3, Mısra 38). [hāk-i mezelletden, -den]

Götürdi zerre zerre sāye-veş **hāk-i mezelletden**

İnāyet āsümānıñ doğup hürşid-i rahşānı (Şem'î Divanı, Kaside 4, Mısra 3). [hāk-i mezelletden, -den]

hāk-i pāy: (Sevgilinin) ayak bastığı toprak, yer.

Țutar devlet nesimi **hāk-i pāyin** evc-i rif'atde

Nitekim bād-ı kudret kadr ile taht-ı Süleymānı (Şem'î Divanı, Kaside 4, Mısra 29). [hāk-i pāyin, -i, -n]

Kamer gibi mücellā itmege cān naḳdinüñ kalbin

Gönül bir āfitābün **hāk-i pāyinden** türāb ister (Şem'î Divanı, Gazel 42, Mısra 10). [hāk-i pāyinden, -i, -n, -den]

Çekelden gözlerine tütüyāy **hāk-i pāyinden**

Nāzer kesb itdi a'yān-ı felek erkān-ı devletden (Şem'î Divanı, Kaside 3, Mısra 29). [hāk-i pāyinden, -i, -n, -den]

Kudūmi **hāk-i pāyiyle** hayāt-ı cāvidān bulduk

Se'ādetle selāmetde görüp devletlü sulṭānı (Şem'î Divanı, Kaside 4, Mısra 5). [hāk-i pāyiyle, -i, -y, -le]

hākikat: Gerçekte, aslına bakılırsa.

Seni bu hüsni-i hūlḳ ile görenler hep melek dirler

Hākikatde perî yüzlüm degülsin sen bu dünyāden (Şem'î Divanı, Gazel 123, Mısra 4). [hākikatde, -de]

hakk: Bir kimseye sarf edilen ve ancak ona layık olmakla ödenebilecek büyük emek ve gayret.

Yār yolında külek-i cānı fidā eyleyelüm

Āḫiret **hakkımı** dünyāde edā eyleyelüm (Şem'î Divanı, Gazel 117, Mısra 2). [hakkımı, -ı, -n, -ı]

Benüm ‘âlemde ey meh-rû senüñ gibi nigârüm yok
Ayağın toprağı **hakķı** tapünden özge varüm yok (Şem’î Divanı, Gazel 98, Mısra 2). [hakķı, -ı]

hakķā: Doğrusu, gerçekte.

Hüsnüñ zekâtı ‘āşıkā bir bûse kıl ‘atā
Şehden olur gedālere **hakķā** nāzer lezîz (Şem’î Divanı, Gazel 38, Mısra 16). [hakķā,]

Güzellük meclisi **Hakķā** budur kim yirde vü gökde
Gül-i sirāb-ı hüsnünden ‘aceb terdür Hāsen Bālî (Şem’î Divanı, Gazel 187, Mısra 5). [hakķā,]

Sen olmasāñ cihānden iderdi firārı lutf
Hakķā budur ki ravze-i bāğ-ı behişt olur (Şem’î Divanı, Kaside 11, Mısra 24). [hakķā,]

hakķıçün: Hakķı için.

Āsitānün Ka‘bedür nūr-ı Muḥammed **hakķıçün**
Anüñ içün Ka‘be-i ehl-i şafādür Muştafā (Şem’î Divanı, Gazel 2, Mısra 3). [hakķıçün,]

Şem‘iyā ihlāş ile olan dü‘ānün **hakķıçün**
Umaram Hāḡdan ‘adedsüz lutf ile iḡsān ola (Şem’î Divanı, Gazel 4, Mısra 9). [hakķıçün,]

Şem‘iyā nün ü kalem **hakķıçün** olmaz hergiz
Māh-i nev lutf ile ol ġurre-i ġarrāye bedel (Şem’î Divanı, Gazel 110, Mısra 13). [hakķıçün,]

hāksār: Toz toprak içinde kalmış. II Perîşan, düşkün, hakir.

Çün işiginde yārün ben **hāksāre** yir yok
Bildüm ki yirde gökde hergiz karāre yir yok (Şem’î Divanı, Gazel 97, Mısra 1). [hāksāre, -e]

Derd-i cefā-yi ġurbet ile olma **hāksār**
Bend-i belāda nice olursın esir-i ġam (Şem’î Divanı, Kaside 9, Mısra 27). [hāksār,]

Yā Reb bu dehr-i dün baḡtı bî-vefāyımış
K’itdi o serv-i sîm-beri böyle **hāksār** (Şem’î Divanı, Kaside 12, Mısra 26). [hāksār,]

hāl: Bedende olan siyah nokta, ben.

Gül yüzünle yakdı **hālün** baġruma dāğ üzre dāğ
Anlaruñ şevķiyle buldum lāle vü gülden ferāġ (Şem’î Divanı, Gazel 93, Mısra 1). [hālün, -ün]

Eger düşmezse āḡir Rūme fitne
Nedür bu zülf ü **hāl** ü çeşm ü ebrū (Şem’î Divanı, Gazel 140, Mısra 6). [hāl,]

Düşelden çeşmüme **hālün** meges-vār
Perî yüzlüm gözümde uçar uyķu (Şem’î Divanı, Gazel 140, Mısra 9). [hālün, -ün]

Naṡ‘-ı cemāl üzre sürüp **hāl** beydaķın
Māt eyledi cihānı açup şāh-vār ruḡ (Şem’î Divanı, Gazel 28, Mısra 5). [hāl,]

hāl: Vaziyet, durum, keyfiyet.

Teng ider **hālūmi** bir gonce-lebūñ fikriyle
Bize eyvān-ı felek zerre kadar virmedi kâh (Şem'î Divanı, Gazel 29, Mısra 7). [hālūmi, -üm, -i]

Geçdi 'ömrüm şu gibi eşk-i revānüm çağlar
Acıyup deryālar ağlar **hālūme** ırmağlar (Şem'î Divanı, Gazel 39, Mısra 2). [hālūme, -üm, -e]

Hālini 'arz ide ben hākūñ eger bād-ı şabā
Gelmesün göñlüñe billāh şaķın ey şāh ğubār (Şem'î Divanı, Gazel 57, Mısra 3). [hālini, -i, -n, -i]

Güneş bālın felek altun beneklü cāme-h'āb olsa
Bilürseñ **hālūñi** şūfi saña bir büriyā yigdür (Şem'î Divanı, Gazel 61, Mısra 4). [hālūñi, -üñ, -i]

Qo şikāyet sözini vaķt-i dü'ādür Şem'î
Hālūñi sen qo şikāyetle dimeñ emr-i muhāl (Şem'î Divanı, Gazel 112, Mısra 10). [hālūñi, -üñ, -i]

Hālūmi añladılar āh-i ciger-süzumdan
Bildiler n'eydigūmi nāle vü efgānūmden (Şem'î Divanı, Gazel 130, Mısra 9). [hālūmi, -üm, -i]

hāl ü haṭṭ: (Sevgilinin) beni ve ayva tüyleri.
Kim idi nokṭa koyan **hāl ü haṭṭuñ** devrinde
Her kişi dāyiresin gözlese pergār gibi (Şem'î Divanı, Gazel 177, Mısra 5). [hāl ü haṭṭuñ, -uñ]

halaķa'l-mevte ve'l-hayāt: Ölümü ve hayatı yarattı.
Gelmiş lebiyle ğamzesi şānında Şem'iyā
Tefsir-i āyet-i **halaķa'l-mevte ve'l-hayāt** (Şem'î Divanı, Gazel 17, Mısra 16). [halaķa'l-mevte ve'l-hayāt,]

hālāş eyle-: Kurtarmak.
Deryā-yi ğamden **eyledi** dil fülkini **hālāş**
Şükr eyle Şem'î irdi hele Hızr-vār haṭ (Şem'î Divanı, Gazel 89, Mısra 13). [hālāş eyledi, -di]

Yolında hāk olanuñ meh gibi mihr āfitābiyle
Hālāş eyler işin altun idüp hāk-i mezelletden (Şem'î Divanı, Kaside 3, Mısra 38). [hālāş eyler, -r]

Eylesün kādri şeb-i zülfüñ nuḥūsetden **hālāş**
'İydimüz olsun mübārek gün gibi 'arz it cemāl (Şem'î Divanı, Gazel 107, Mısra 9). [hālāş eylesün, -sün]

hālāş it-: Kurtarmak.
Hidāyet kevkebi toĝdı yine bürc-i 'ināyetden
Felek fülki **hālāş itdi** bizi girdāb-ı miḥnetden (Şem'î Divanı, Kaside 3, Mısra 2). [hālāş itdi, -di]

hālāş ol-: Kurtulmak.
Niçe yıl ṭālib-i āb-ı hayāt-ı zühdi idi göñlüm
Şerāb-ı 'ışķı nūş itdüm **hālāş oldum** bu zulmetden (Şem'î Divanı, Kaside 3, Mısra 12). [hālāş oldum, -du, -m]

Hālāş olmak ne mümkün bir göñül kim mübtelā olsa
Alınmaz 'ışķ elinden iki 'ālem bir yañe olsa (Şem'î Divanı, Gazel 142, Mısra 1). [hālāş olmak,]

Belâ zindân-ı çâhından **halâş olmak** ne mümkündür
Yapışmazsañ eger ey dil kemend-i âh ü efğâne (Şem'î Divanı, Gazel 143, Mısra 11). [halâş olmak,]

Musaḥḥer hükümüne ‘âlem felek emrüne çâkerdür
Halâş olur belâ vü derd ü gâmden iki ‘âlemde (Şem'î Divanı, Kaside 1, Mısra 60). [halâş olur, -ur]

halâvet: Tatlılık, hoşluk.

Dili tatlu sözi şîrîn lebi cân gibi lezîz

Bu **halâvetle** kim olur o perî şâne bedel (Şem'î Divanı, Gazel 111, Mısra 12). [halâvetle, -le]

hâle: Güneşin ve ayın etrafında bazen görülen, ışıktan oluşan parlak halka.

Bedr iken devr-i kâmerde şanasın kim **hâledür**

Şem'iyâ par par yanar ḥusni tırâş oldukça ḥaṭ (Şem'î Divanı, Gazel 90, Mısra 9). [hâledür, -dür]

Hâle vü encüm degül yüksek uçanlar şaydine

Mâh ḳurmuş dâne-i sîm ile zerrîn dāmını (Şem'î Divanı, Gazel 178, Mısra 7). [hâle,]

ḥâlet: Hal, keyfiyet, nitelik.

Şerâb-ı la'lüñi sâķî ne cân imiş bildük

Gönülde **ḥâlet** ü tende revân imiş bildük (Şem'î Divanı, Gazel 106, Mısra 2). [ḥâlet,]

‘Acâyib **ḥâleti** vardur gelen gitmez Sitanbulden

Şanasın bâğ-ı cennetdür giren çıkmaz Ḳalataden (Şem'î Divanı, Gazel 123, Mısra 13). [ḥâleti, -i]

Görmemiş Cemşîd ü Cem bezm-i şafâsı **ḥâletin**

Gelmemiş devr-i zemâne câminüñ keyfiyeti (Şem'î Divanı, Kaside 6, Mısra 43). [ḥâletin, -i, -n]

ḥâlet vir-: Durum, keyfiyet vermek. II Kendinden geçmek.

Cihân keyfiyetinüñ bildi ḥâlin

Aña kim ‘ışķ câmı **virdi ḥâlet** (Şem'î Divanı, Gazel 16, Mısra 12). [ḥâlet virdi, -di]

ḥâlet-i ‘ışķ: Aşkın sebep olduğu hâller.

Zâhid ki zühd ü şavm ile perhîze ṭayanur

Bî-çâre gör ki **ḥâlet-i ‘ışķı** yenür şanur (Şem'î Divanı, Gazel 55, Mısra 2). [ḥâlet-i ‘ışķı, -ı]

ḥalḥâl: Ayak bileziği.

Nergesin tâc-ı zerin itdi muraşşa‘ şebnem

Ṭaķdı serv ayağına âb-ı gümüşden **ḥalḥâl** (Şem'î Divanı, Kaside 8, Mısra 10). [ḥalḥâl,]

ḥâlî: Boş, تنها, ıssız.

Ṭoludur tîr-i âhümle bu menzîl

Cihân **ḥâlî** degüldür olma gâfil (Şem'î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 90). [ḥâlî,]

ḥâl-i ‘anber: Amber kokulu ben.

ḥāl-i ‘anber kim düşüp dilber tutağı üstine
Ḥasretinden cânümün dağ urdı dağı üstine (Şem’î Divanı, Gazel 170, Mısra 1). [ḥāl-i ‘anber,]

ḥāl-i ‘anber-bār: (Sevgilinin) amber kokulu beni.
Anüñçün jâlelerden gonciler dil-teng olup terdür
İşitmiş **ḥāl-i ‘anber-bārüñe** öykündüğün ‘üduñ (Şem’î Divanı, Kaside 10, Mısra 20). [ḥāl-i ‘anber-bārüñe, -üñ, -e]

ḥālî bak-: Boş bakmak.
Dilerseñ kim tola göñlün gözüñ nūr-ı şafâyile
Maḥabbet cāmını Şem’î tolu gör **bakmağıl ḥālî** (Şem’î Divanı, Gazel 174, Mısra 10). [ḥālî bakmağıl, -ma, -ğıl]

ḥāl-i mu‘anber: Amber kokulu ben.
Meclis-i ḥüsnündeki **ḥāl-i mu‘anber** ‘ışkına
Micmer-i ‘ışkuñda Şem’î cāmını ‘üd eyledi (Şem’î Divanı, Gazel 186, Mısra 9). [ḥāl-i mu‘anber,]

ḥālî ol-: Eksik olmak.
Dilümde şubhe dek bülbül gibi her gice ezberdür
Elünden gül gibi cām-ı murāduñ **olmasun ḥālî** (Şem’î Divanı, Kaside 10, Mısra 60). [ḥālî olmasun, -ma, -sun]

ḥāl-i siyeh: Siyah ben.
Ol güneş kim gül yüzi **ḥāl-i siyehden** sâdedür
Serv-қadler içre her dem rāstî āzādedür (Şem’î Divanı, Murabba 2, Mısra 1). [ḥāl-i siyehden, -den]

Secde kılmış kaşı mihrābına **ḥāl-i siyehi**
Şanasın kim ḥarem-i Ka‘beye yüz sürdi Bilāl (Şem’î Divanı, Gazel 113, Mısra 7). [ḥāl-i siyehi, -i]

ḥāl-i siyehkār: Günahkar ben.
Didiler **ḥāl-i siyehkārüñe** ḥaddüñde görüp
Gül dirür gülşen-i cennetde Bilāl-i Ḥabeşî (Şem’î Divanı, Gazel 183, Mısra 7). [ḥāl-i siyehkārüñe, -üñ, -e]

ḥālîl: Sâdık ve gerçek dost. II Sevgili.
Ka‘be-i küyüñde ‘ömrüm ölmege cânler virür
Ey **Ḥālîlüm** ben kadar ‘âlemde қurbānün mi var (Şem’î Divanı, Gazel 41, Mısra 8). [ḥālîlüm, -üm]

ḥālîl-i cân ü dil: Gönül ve can dostu.
Āsitānuñ Ka‘bedür teslim olan ‘uşşāқden
Ey **Ḥālîl-i cân ü dil** her yañeden қurbān aқar (Şem’î Divanı, Gazel 62, Mısra 8). [ḥālîl-i cân ü dil,]

ḥālîş it-: Temizlemek.
Sefer nārında қāl itdün şararduñ püte-i gamde
Cihānı **ḥālîş itdün** ey ‘adālet cevheri kāmı (Şem’î Divanı, Kaside 4, Mısra 52). [ḥālîş itdün, -dü, -ñ]

hālîş ol-: Saflaşmak, arınmak.

Hālîş olduk zer gibi seng-i cefâden vaz gel

Çün ‘ayârî şâf ola şarrâfe ‘ayb olur mehek (Şem’î Divanı, Gazel 105, Mısra 7). [hālîş olduk, -du, -k]

halk: Ahali, insanlar, yaratılmış olanlar.

Dāmān-ı ‘ışk-ı yâri elüñden koma şakın

Şem’î olursa iki cihân **halkı** bir yaña (Şem’î Divanı, Gazel 9, Mısra 14). [halkı, -ı]

Hevâ-yi zühed ile zâhid çıkardı perdeden **halkı**

Muğannî darb-ı dest ile uşûle koydı ‘uşşâkı (Şem’î Divanı, Gazel 172, Mısra 5). [halkı, -ı]

Vücûdum zerreden **halkuñ** gözine dahî kemterdür

Açılmaz jeng-i gamden gönülümün âyinesi bir dem (Şem’î Divanı, Kaside 1, Mısra 75). [halkuñ, -uñ]

Nağş-i hüsnün zeyn idelden ey şanem Nağğâş-ı şun‘

Oldı bu **halkuñ** kimi Zeynî kimisi Nağşibend (Şem’î Divanı, Gazel 33, Mısra 8). [halkuñ, -uñ]

halk: Yaratma, yok iken var etme.

Halk ile hulk eylemek kârı sehâvet şânıdur

Şan‘ati lutf ü kerem mihr ü mürüvvet ‘âdeti (Şem’î Divanı, Kaside 6, Mısra 75). [halk,]

halka-i dūd-ı siyâh: Kara dumanın halkası.

Halka-i dūd-ı siyâhem dām ber eflāk zed

An hüma ber evc-i hüsn ammâ şikâr-ı men ne-şüd (Şem’î Divanı, Gazel 32, Mısra 5). [halka-i dūd-ı siyâhem, -em]

halka-i sünbül: Sünbülün kıvrımı.

Halka-i sünbül saçuñ bend-i maħabbetdür baña

Sensüz ey gül Yüsufi zindân olupdur bağlar (Şem’î Divanı, Gazel 39, Mısra 5). [halka-i sünbül, -uñ]

halk-ı ‘âlem: Bütün insanlar.

Unutsun **halk-ı ‘âlem** kışse-i Mecnûn ü Ferhâdı

Didi bir iş ideyin kim cihânde dâstân olsun (Şem’î Divanı, Gazel 122, Mısra 9). [halk-ı ‘âlem,]

halk-ı cihân: Bütün insanlar.

Halk-ı cihânde itdi Hudâ zâtüñ ihtiyâr

Ey baħr-i mekrümet ne ‘aceb ebrdür kefüñ (Şem’î Divanı, Kaside 9, Mısra 43). [halk-ı cihânde, -de]

hallâl-i müşkilât: Zorlukları, sıkıntıları çözen.

Ġamzeñ açar gönüldeki zülfüñ girihlerin

Oldur cihânde var ise **hallâl-i müşkilât** (Şem’î Divanı, Gazel 17, Mısra 8). [hallâl-i müşkilât,]

hall-i hakâyık: Hakikatleri çözümleyen.

Nazeri **hall-i haḳāyıkda** olur mūy-şikāf

Ḳalemi keşf-i deḳāyıkda olur çihre-küşā (Şem'î Divanı, Kaside 2, Mısra 65). [hall-i haḳāyıkda, -da]

hālūmi sor-: Halini sormak; sağlığının veya durumunun nasıl olduğunu anlamak için ilgilenmek. II (Beyitte) aşığın durumundan haberdar olmak, durumunu merak etmek kastedilmiştir.

Hālūmi şormaz benüm virmez sü'ālūmden cevāb

Baḳa ne itsün lebūñ ḥikmetde Loḳmān ile baḥş (Şem'î Divanı, Gazel 21, Mısra 5). [hālūmi şormaz, -maz-üm, -i]

ḥalvet-serāy-i 'izzet: Şeref köşkü.

Ḥalvet-serāy-i 'izzetüñe māh şu'le-dār

Āşār-ı 'izz ü devleti izḥār kılmāğa (Şem'î Divanı, Kaside 9, Mısra 41). [ḥalvet-serāy-i 'izzetüñe, -üñ, -e]

ḥam: Eğri, bükülmüş, yay biçiminde, kemerli.

Eger çekmese bār-ı ḥaşmetüñi

Olur mıydı felekler ḳāmeti **ḥam** (Şem'î Divanı, Kaside 5, Mısra 34). [ḥam,]

ḥam eyle-: Eğri hale getirmek, belini bükmek.

Cīm-i zülfūñ mīm-i ağzūñle bir olup dem-be-dem

Noḳta ḳorsa ḥālūñ **eyler** cimlerūñ ḳaddini **ḥam** (Şem'î Divanı, Gazel 115, Mısra 12). [ḥam eyler, -r]

ḥām ol-: Eğrilmek, bükülmek; iki büküm olmak. II Sevgilinin eziyeti, kederiyle beli bükülmek.

Şem'iyem cām-ı maḥabbetden ḥurūş itdüm yine

Ḥām olan bī-dillerūñ raḡmına cūş itdüm yine (Şem'î Divanı, Muhammes 1, Mısra 42). [ḥām olan, -an]

ḥām ol-: Eğrilmek, bükülmek; iki büküm olmak.

Noḳta ḳor meygūñ lebūñe eyleyüp şūfi ḡaleṭ

Ḥām olur cām üzre her kim bilmeyüp ḳorsa nuḳaṭ (Şem'î Divanı, Gazel 90, Mısra 2). [ḥām olur, -ur]

ḥamāyil: Muska, tılsım.

Ḳavlūñi boynumuza eyle **ḥamāyil** diyelüm

Ḥişm idüp sögse gerek biz de dü'ā eyleyelüm (Şem'î Divanı, Gazel 117, Mısra 7). [ḥamāyil,]

ḥamdülillāh: Allah'a hamdolsun, elḥamdülillāh.

Ḥamdulillāh didiler bir yire geldi iki 'ıyd

Birisi 'ıyd-i ḡazā birisi 'ıyd-i adḥā (Şem'î Divanı, Kaside 2, Mısra 35). [ḥamdulillāh,]

ḥāme: Kalem.

Aḳıtdı ağzı yarın āb-ı Ḥızrūñ

Olup mu'ciz-nümā vaşfüñde **ḥāmem** (Şem'î Divanı, Kaside 5, Mısra 42). [ḥāmem, -m]

Yüzün ele al **ḥāme** gibi göñlümün ey dost

Düşmenlerüñüñ nāme gibi baḡrı ḳararsın (Şem'î Divanı, Gazel 137, Mısra 5). [ḥāme,]

hāmūş eyle-: Susturmak.

Ḳāmet ü zülf ü dehānūñ beni **hāmūş eyler**

Söyledür gerçi dimişler şanemā issini māl (Şem'î Divanı, Kaside 8, Mısra 77). [hāmūş eyler, -r]

hān: Hükümdar, padişah.

Kemend-i ḳahr ile itdüñ cihān ser-leşkerin bende

Seḫā vü luḫf ile olduñ göñüller taḫtınıñ **hānı** (Şem'î Divanı, Kaside 15, Mısra 50). [hānı, -ı]

h'ān: Sofra, yemek.

Degüldür mihr ile meh kāse-i zerrīn ile her dem

Ṭaşınur şarkā vü ḡarba simāt-ı ḳadriñüñ **h'ānı** (Şem'î Divanı, Kaside 4, Mısra 44). [h'ānı, -ı]

hançer: Hançer, kılıç.

Altun üsküflü gümüş **hançerlü** ol beg-zādeler

Sāḡer-i sīmīn ile almiş eline cām-ı zer (Şem'î Divanı, Murabba 1, Mısra 13). [hançerlü, -lü]

Düşdi göñlüm 'ākıbet ḡamzeñ ucından **hançere**

N'eylesün bī-çāre kim ḳahr ile geçdi cānına (Şem'î Divanı, Gazel 161, Mısra 9). [hançere, -e]

Dir imiş yārelerüm ḡamzesi **hançerler** ile

Saḡa ey ḡaste göñül bu daḡı bir pāre gibi (Şem'î Divanı, Gazel 180, Mısra 3). [hançerler, -ler]

hançer çek-: Hançeri birisine karşı doğrultmak, saldırmak.

Duḡānı çerḡı zeyn itmışdür anı şanmañ aḡterdür

Çeküpdür şu'le-i şem'î-i celālūñ āteşin **hançer** (Şem'î Divanı, Kaside 1, Mısra 36). [hançer çeküpdür, -üp, -dür]

hand it-: Gülmek.

Behār eyyāmıdır gül gibi **hand it**

Niçe bir nār-ı ḡamde cān sipend it (Şem'î Divanı, Gazel 18, Mısra 1). [hand it,]

Hoḳḳa-i yāḳūt-ı pür-dürrüñ açarsın mührini

Gül gibi ey ḡonce-leb **itdükce** biñ nāz ile **hand** (Şem'î Divanı, Gazel 33, Mısra 16). [hand itdükce, -dükce]

handān: Gülen, şen, neşeli.

Handān ü ḡurrem idi nitekim cemāl-i yār

Mesned-nişin-i taḡt-ı cemāl idi şāh-i gül (Şem'î Divanı, Kaside 9, Mısra 5). [handān,]

handān ol-: Yüzü gülmek, sevinmek.

Nitekim gülzār-i ḡüsñüñ gülleri **handān ola**

Gül gibi gül sen begüm bülbüllerüñ giryān ola (Şem'î Divanı, Gazel 4, Mısra 1). [handān ola, -a]

Benem ol bülbül-i ḡüyā gibi giryān olmış

Sensin ol bir gül-i zibā gibi **handān olmış** (Şem'î Divanı, Gazel 84, Mısra 2). [handān olmış, -mış]

hâne: Ev. II Aşığın gönlü.

Bu gönlüm **hânesin** pür-nür idüpdür

Cemâlün âfîtabının ziyâsı (Şem'î Divanı, Gazel 182, Mısra 3). [hânesin, -si, -n]

hâne-i hammâr: Meyhane.

Ne ferâgat yiri var hâk-i der-i yâr gibi

Ne şafâ menzili var **hâne-i hammâr** gibi (Şem'î Divanı, Gazel 177, Mısra 2). [hâne-i hammâr,]

hâne-i 'işret: İçki içme yeri. II Meyhane.

Dirliği gökçek olur **hâne-i 'işretde** müdâm

Sâkiyâ her kime kim duhter-i rez ola hêlâl (Şem'î Divanı, Kaside 8, Mısra 39). [hâne-i 'işretde, -de]

hâne-i zenbûr: Eşek arısının evi.

Zahm-i tîr ile olup tenleri mânend-i kafes

Dilleri **hâne-i zenbûre** dönüpdür gûyâ (Şem'î Divanı, Kaside 2, Mısra 52). [hâne-i zenbûre, -e]

hâneye od düşse mûr ü mâr inden çıkar: Eve ateş düşse karınca ve yılan kovuğundan çıkar.

Hecr odı dilden çıkarmaz zülf ü haţtuñ hâletin

Hâneye od düşse gerçi mûr ü mâr inden çıkar (Şem'î Divanı, Gazel 63, Mısra 8). [hâneye od düşse mûr ü mâr inden çıkar,]

h'ân-ı cemâl: Güzellik sofrası.

Hilâlün câmı devrinde anüñçün bedr-i enverdür

Cihân **h'ân-ı cemâliyle** çü cennât-ı na'îm oldu (Şem'î Divanı, Kaside 1, Mısra 8). [h'ân-ı cemâliyle, -i, -y, -le]

h'ân-ı cûd: Cömertlik hükümdarı.

Ez berâyî **h'ân-ı cûdeş** heft gerdün süfrehâ

Behr-i tu'me nesr-i hûr her şubh âncâ rîze-çîn (Şem'î Divanı, Kaside 13, Mısra 59). [h'ân-ı cûdeş, -eş]

h'ân-ı lutf: İyilik, cömertlik sofrası.

Yâ Reb maķâmı ravze-i huld-i berîn ola

Toylaya **h'ân-ı lutfiyle** anı Kirdigâr (Şem'î Divanı, Kaside 12, Mısra 42). [h'ân-ı lutfiyle, -i, -y, -ile]

hâr: Diken.

Yol virmez idi gülşen-i hüsnüñ güline **hâr**

Nerm itmeseydi her dem anı eşk-i cüy-bâr (Şem'î Divanı, Gazel 46, Mısra 1). [hâr,]

Cevr-i agyâr bize yaramaz agyâre naşib

Ne 'aceb gülşen olur kimine gül kimine **hâr** (Şem'î Divanı, Gazel 57, Mısra 10). [hâr,]

Gül ruhlerün gören kişi gülzârı n'eylesün

Bülbül ki hem-dem oldu güle **hârı** n'eylesün (Şem'î Divanı, Gazel 125, Mısra 2). [hârı, -ı]

h  r: Eşek.

Zühd i   n z  hid çekerse yiridür d  ny     am  n
Rind olan g  l gibi mey b  r-ı gir  n   **h  r**   eker (  em'   Divanı, Gazel 64, Mısra 8). [h  r,]

h  r    hes:   alı   ırpı.

K  l idersin   em'iy     h-i cih  n-efr  z ile
Y  r yolında eger d  ny   olursa **h  r    hes** (  em'   Divanı, Gazel 80, Mısra 12). [h  r    hes,]

Mesned-i h  s  n üzre gel yüz 'izz ile bi  n n  z ile
Bülbülün yiri   afesd  r    iy  n   **h  r    hes** (  em'   Divanı, Gazel 81, Mısra 12). [h  r    hes,]

Ocağına   u koymı  d  r 'ad  n  n leşker-i tiği
Biterken **h  r    hes**   an kim   alar ba  r 'umm  n   (  em'   Divanı, Kaside 15, Mısra 42). [h  r    hes,]

h    r    z  r: Hakir ve zavallı.

  h  mle eşk-i çeşmüm yir gök götürmez ey meh
Mihr  n  le yirde gökde ben **h    r    z  re** yir yok (  em'   Divanı, Gazel 97, Mısra 10). [h    r    z  re, -e]

h  r  b: Kötü durumda, bitik, per    an.

H  c kes   geh ne-    d ez h  let-i esr  r-ı 'ı  k
'    k  n mest    **h  r  b** ez mihr-i   n keyfiyyet est (  em'   Divanı, Gazel 15, Mısra 4). [h  r  b,]

h  r  b ol-: Per    an olmak, çok   z  lmek.

G  n  l  m  n   ır  a ser  y  dur h  y  l  n meskeni
Server   l  y  k m  dur kim **ola** devründe **h  r  b** (  em'   Divanı, Gazel 13, Mısra 10). [h  r  b ola, -a]

h  r  b  t ehli: Meyhane ehli. II Rint.

S  lik-i 'ı  k  m benüm p  r  m **h  r  b  t ehlidür**
G    e-i mey  h  ne künc-i h  n  k  h  md  r benüm (  em'   Divanı, Gazel 118, Mısra 9). [h  r  b  t ehlidür, -d  r]

h  r  c al-: Hara   vergisini almak. II Zor kullanarak kendine pay almak.

Nak  d-i c  n almak   dilersin g  n  l  m  n za'f  n görüp
K  n       limd  r **alan** bir   ehr-i v  r  ndan **h  r  c** (  em'   Divanı, Gazel 24, Mısra 8). [h  r  c alan, -an]

h  r  m id-: Hayr  n   görmemesini, yaramamas  n   dilemek, yasaklamak.

K  fir rak  be c  m-ı leb  n eyleyüp h  l  l
S  k   rev   m  dur **idesin** '    ka **h  r  m** (  em'   Divanı, Gazel 121, Mısra 6). [h  r  m idesin, -e, -sin]

h  r  m-ender-h  r  m: Haram içinde haram.

Dirlig  m   b-ı h  y  t olursa sensüz bir nefes
C  m-ı 'ı  k  n  s  z **h  r  m-ender-h  r  m** olsun başına (  em'   Divanı, Gazel 8, Mısra 10). [h  r  m-ender-h  r  m,]

ḥarāmī: Haydut, yol kesen. II Kulu hak yoldan saptıran kişiler.

Gerçi şerāb bir delükanlı **ḥarāmīdür**

Nāzüklük ile biz emerüz aldug alını (Şem'î Divanı, Gazel 184, Mısra 9). [ḥarāmīdür, -dür]

ḥarc eyle-: Harcamak, tüketmek, sarfetmek.

Sim-i eşküm Şem'iyā **ḥarc eylemezdüm** şu gibi

Mey içüp maḥbûb sevmek olmasa kārüm benüm (Şem'î Divanı, Gazel 119, Mısra 13). [ḥarc eylemezdüm, -mez, -dii, -m]

ḥarc it-: Harcamak, tüketmek, sarfetmek.

Gözine ḥabbece gelmez cihānün mülki vü mālī

Degül bir kaçre yanında eger **ḥarc itse** ‘ummānı (Şem'î Divanı, Kaside 15, Mısra 90). [ḥarc itse, -se]

ḥarca-: Harcamak, sarfetmek.

Sermāye-i maḥabbet ile nakd-i ‘ömrünü

Devlet anün ki sevdiği yolında **ḥarcanur** (Şem'î Divanı, Gazel 55, Mısra 10). [ḥarcanur, -n, -ur]

ḥarem-i ka'be: Kâbe'nin herkesin girmesine izin verilmeyen, saygı gösterilmesi gereken yeri.

Secde kılmış kaşı mihrābına ḥāl-i siyehi

Şanasın kim **ḥarem-i Ka'beye** yüz sürdi Bilāl (Şem'î Divanı, Gazel 113, Mısra 8). [ḥarem-i ka'beye, -y, -e]

ḥār-ı hicrân: Ayrılık diken. II Ayrılık acısı.

Ciger ḥün eyleyüp kan ağlar iken **ḥār-ı hicrānde**

Tebessüm eyledi gonce sevindi bülbülün cânı (Şem'î Divanı, Kaside 15, Mısra 17). [ḥār-ı hicrānde, -de]

ḥār-ı miḥnet: Eziyet diken. II Cefa ateşi.

Yanupdur lāle gibi cân ü dil nār-ı mezelletde

Tolidur gonce-veş kan ile bağrüm **ḥār-ı miḥnetden** (Şem'î Divanı, Kaside 3, Mısra 54). [ḥār-ı miḥnetden, -den]

ḥār-ı zulmet: Karanlığın diken.

Ḥār-ı zulmetden gelüp bülbüller efğān eylemiş

Baş açup her bir çiçek çāk-i giribān eylemiş (Şem'î Divanı, Muhammes 1, Mısra 13). [ḥār-ı zulmetden, -den]

ḥarīdār: Alıcı, müşteri.

Yūsuf-ı baḥtün **ḥarīdārı** şeh-i devrān olup

Müşterī vezn eyleyüp mihr ile meh mizān ola (Şem'î Divanı, Gazel 4, Mısra 5). [ḥarīdārı, -ı]

Mihr ü mehdür müşterī ‘ālem **ḥarīdārün** senün

Germ olursa tañ midur gün gibi bāzārün senün (Şem'î Divanı, Gazel 101, Mısra 1). [ḥarīdārün, -ün]

ḥarīm: Yabancılar yasak olan, yabancıardan korunan mukaddes yer.

Ka'be-i luṭfün **ḥarīmi** dāḥili buldı necāt

Bende vü hırş u hevā āzād olup oldı emīn (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 121). [ḥarīmi, -i]

harım-i bāğ-ı cennet: Cennet bahçesinin avlusu.

Harım-i bāğ-ı cennetden baña kūy-i Vefā yigdür

Hezārān hūr u gilmānden gönül bir dil-rübā yigdür (Şem'î Divanı, Gazel 61, Mısra 1). [harım-i bāğ-ı cennetden, -den]

harım-i büstān: Çiçek bahçesinin avlusu.

Çün nigāristān-ı cennet şüd **harım-i büstān**

Hordehā-yi naqş-i ü bîrûn zi 'aql-ı hurde-bîn (Şem'î Divanı, Kaside 13, Mısra 3). [harım-i büstān,]

harım-i gülzār: Gül bahçesinin avlusu.

Reşk-i Firdevs-i cinān oldu **harım-i gülzār**

La'l ü yāqūt ile zeyn oldu dirāht-i unnāb (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 19). [harım-i gülzār,]

Nahl-i kâfur ile zeyn oldu **harım-i gülzār**

Gül 'arūsına nesim-i şehērî meşşāta (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 37). [harım-i gülzār,]

harrāz: Terzi.

Zeyn olupdur Şem'iyā kanlu yaşıñle ruhlerüñ

Rişte-i al aşdı şan **harrāzler** dükkānına (Şem'î Divanı, Gazel 161, Mısra 14). [harrāzler, -ler]

hāş: Hususi, özel.

Dāhil itmez hāşılı dil māhı mihrüñ kūyine

Şāh-i 'ışkuñ **hāşidur** timāre olmaz müşterek (Şem'î Divanı, Gazel 105, Mısra 6). [hāşidur, -ı, -dur]

hāşāk: Çöp, süprüntü.

Fikr it cemāli қо gül-i gülzār-i cenneti

Şüfî düşürme gönülünü **hāşākden** götür (Şem'î Divanı, Gazel 67, Mısra 10). [hāşākden, -den]

hāşelillah: Allah göstermesin, asla kat'iyen, hiçbir vakit.

Şem'î-yi bî-çāreden men' eylemezsın la'lüñi

Hāşelillāh sen mürüvvet kânısın Yūsufcuğum (Şem'î Divanı, Gazel 120, Mısra 14). [hāşelillāh,]

hasen: Hz. Peygamberin torunlarından birinin adı. II Hasan adında bir kimse.

Şem'iyem biñ cān ile meddāh-ı āl-i Aḥmedem

Sen **Hasen** hüsünde itsem n'ola Ḥassān ile baḥş (Şem'î Divanı, Gazel 20, Mısra 14). [hasen,]

hasen: Güzel. II Peygamber Efendimizin torunu.

Nice teşbîh ideyin gün yüzünü aye **Hasen**

Ya kaşuñ ğarresini ğurre-i ğarrāye **Hasen** (Şem'î Divanı, Gazel 129, Mısra 1). [hasen,]

Tolaşup Şem'î-yi aşüfteye çok bend eyler

Hey dimezseñ eger ol zülf-i semen-sāye **Hasen** (Şem'î Divanı, Gazel 129, Mısra 12). [hasen,]

İki ‘âlemde benüm başüm için devleti yok
Ayağın toprağın ol kim vire dünyāye **Ḥasen** (Şem’î Divanı, Gazel 129, Mısra 10). [ḥasen,]

Şan hümādür ki düşer gölgesi hırşid üzre
Şalıcağ zülf-i ruḥüñ gün yüzüne sāye **Ḥasen** (Şem’î Divanı, Gazel 129, Mısra 8). [ḥasen,]

ḥasen bālî: *Hasen Bali. (Özel isim).*

Ṭudāğun şekkeri pālūde-i terdür **Ḥasen Bālî**
Lebün şekker sözüñ kâd-i mükerrerdür **Ḥasen Bālî** (Şem’î Divanı, Gazel 187, Mısra 1). [ḥasen bālî,]

Gül-i bağ-ı İrem ḥüsnüñ kıyāmet kâmetün Ṭübî
Çerāğ-ı mäh ḥüsnüñle münevverdür **Ḥasen Bālî** (Şem’î Divanı, Gazel 187, Mısra 4). [ḥasen bālî,]

Güzellük meclisi Ḥaḳḳā budur kim yirde vü gökde
Gül-i sırāb-ı ḥüsnünden ‘aceb terdür **Ḥasen Bālî** (Şem’î Divanı, Gazel 187, Mısra 6). [ḥasen bālî,]

Gönül geçmez vişālün lezzetinden zehr-i hecrüñle
Baña zehr-i gamün şehd ile şekkerdür **Ḥasen Bālî** (Şem’î Divanı, Gazel 187, Mısra 8). [ḥasen bālî,]

Oḳır Şem’î giceler şubhe dek şevḳ-ı cemālünle
Dilinde āyet-i ve’n-nür ezberdür **Ḥasen Bālî** (Şem’î Divanı, Gazel 187, Mısra 10). [ḥasen bālî,]

ḥāşılı: *Sonuç olarak, sözün kısası, velhâsıl, hulâsa.*

Dāḥil itmez **ḥāşılı** dil mähî mihrün küyine
Şāh-i ‘iṣḳun ḥāşidur tīmāre olmaz müşterek (Şem’î Divanı, Gazel 105, Mısra 5). [ḥāşılı,]

ḥasîs: *Alçak, kıymetsiz; cimri, pinti.*

Yolünde cān virenlere ser-keşlik eyleyüp
Her bir **ḥasîse** dehr-i denî gibi olma rām (Şem’î Divanı, Gazel 121, Mısra 8). [ḥasîse, -e]

ḥāşiyet-i kevser: *Kevser'in faydaları.*

İ’tidāl ile hevā buldı cinān lezzetini
N’ola **ḥāşiyet-i Kevser** vire ger āb-ı zülāl (Şem’î Divanı, Kaside 8, Mısra 26). [ḥāşiyet-i kevser,]

ḥaşlet ü şî‘ār: *Yaratılıştan gelen huy ve düstur.*

K’olmuşdur aña cūd ü şehā **ḥaşlet ü şî‘ār**
Ey dil yürî niyāz ile yüz sür işigine (Şem’î Divanı, Kaside 9, Mısra 49). [ḥaşlet ü şî‘ār,]

ḥaşm: *Düşman.*

Ayağa urdılar başdan bu gün bāzār-i rezminde
Meta‘-ı ‘ömrine **ḥaşmüñ** ne iderlerse erzānî (Şem’î Divanı, Kaside 15, Mısra 86). [ḥaşmüñ, -üñ]

K’aḥbābe zer nişār ider a‘dāye zehr-i mār

Ḥaşmüñ piyāde kıl nitekim şāh-i mäh-ruḥ (Şem’î Divanı, Kaside 9, Mısra 46). [ḥaşmüñ, -üñ]

ḥaṣmāne: *Hasımca, düşmanca.*

Pehlevān iseñ eger yanmaḳda ey pervāne gel

‘Işḳ meydānında Şem’iyle ʔutuş **ḥaṣmāne** baş (Şem’î Divanı, Gazel 86, Mısra 10). [ḥaṣmāne,]

ḥaṣm-ı bed-kıṣ: *Dinsiz düşman.*

Sünüler şekl-i ejder ‘alemler şîr-peykerdür

‘Aceb deryādudur deryā-yi ḥūnı **ḥaṣm-ı bed-kıṣūñ** (Şem’î Divanı, Kaside 1, Mısra 54). [ḥaṣm-ı bed-kıṣūñ, -üñ]

ḥaṣr ol-: *Öldükten sonra yeniden dirilmek.*

Tā **ḥaṣr olunca** fitne vü āṣūbı def’ ider

Seng-i ḥarāret ile yıḳalar ḥiṣār-ı luṭf (Şem’î Divanı, Gazel 95, Mısra 9). [ḥaṣr olunca, -ınca]

Bir dāḡ irdi cānūme bezm-i ḡamūñde kim

Tā **ḥaṣr olunca** irmeye kimse devāsına (Şem’î Divanı, Gazel 144, Mısra 14). [ḥaṣr olunca, -ınca]

Dükenmez biñde birin **ḥaṣr olunca** dir iseñ Şem’î

Dü‘ā ḳıl bir dü‘ā yegdür saña biñ biñ şikāyetden (Şem’î Divanı, Kaside 3, Mısra 57). [ḥaṣr olunca, -ınca]

ḥaṣre dek: *Kıyamete kadar.*

Gün toḡar şanmañ şafaḳdan **ḥaṣre dek** Ferhād için

Başına odlar yaḳup feryād iderler taḡlar (Şem’î Divanı, Gazel 39, Mısra 9). [ḥaṣre dek,]

Yıḳılmaz **ḥaṣre dek** ‘adlūñ esāsı

Binā-yi ‘izz ü devlet oldı muḥkem (Şem’î Divanı, Kaside 5, Mısra 11). [ḥaṣre dek,]

ḥasret: *Bir şeyi çok arzulayıp ona kavuşamamaktan gelen üzüntü, özlem.*

Beni Ya‘ḳūb-veş aḡlatmaḡ için **ḥasret** ile

Mıṣr-ı ḥüсне ol şeker-leb yine sulṭān olmış (Şem’î Divanı, Gazel 84, Mısra 3). [ḥasret,]

Nesīm-i zülḫ ü çeşmūñ **ḥasretinden**

Şabā gibi düşer taḡlara āhū (Şem’î Divanı, Gazel 141, Mısra 15). [ḥasretinden, -i, -n, -den]

Ḥāl-i ‘anber kim düşüp dilber ʔutaḡı üstine

Ḥasretinden cānūmūñ dāḡ urdı dāḡı üstine (Şem’î Divanı, Gazel 170, Mısra 2). [ḥasretinden, -i, -n, -den]

ḥasret-i la’l: *Sevgilinin lal taşı gibi kırmızı olan dudaḡının özlemi.*

Ḥasret-i la’lūñle çıḳdı lālenūñ baḡrında baş

Deldi baḡrın dūr gibi lü’lū’ dişūñçün yāsemīn (Şem’î Divanı, Kaside 14, Mısra 45). [ḥasret-i la’lūñle, -üñ, -le]

ḥasret-i mūy: *(Sevgilinin) saçının telinin hasreti.*

Ḥasret-i mūy miyānūñle senūñ ey ḡonce-leb

Şöyle inceldüm vüçüdüm idimez kimse ḡayāl (Şem’î Divanı, Gazel 107, Mısra 11). [ḥasret-i mūy,]

ḥasret-i şem’-i ruḡ: *Sevgilinin mum gibi parlak yanaḡının hasreti.*

Hasret-i şem^c-i ruḥūñden senūñ ey Zühre-cebīn

Yaḳar āhūm iriřup her gice ḳandīl-i mehi (Şem'î Divanı, Gazel 179, Mısra 3). [ḥasret-i şem^c-i ruḥūñden, -üñ, -den]

ḥasret-i şīrīn ile ferḥād: Şīrīn ile Ferḥad'ın hasreti.

Hasret-i Şīrīn ile Ferḥād bir āh itdi kim

Yakdı baḡrın lāleler göḡsin geḳürdi ṭaḡlar (Şem'î Divanı, Gazel 40, Mısra 7). [ḥasret-i şīrīn ile ferḥād,]

ḥassān: Hz. Muhammed döneminde yaşıyıp peygamber şairi olarak ünlenmiş Arap şairi Hassan bin Sabit.

Şem'īyem biñ cān ile meddāḡ-ı āl-i Aḡmedem

Sen Ḥasen ḥüsninde itsem n'ola **Ḥassān** ile baḡs (Şem'î Divanı, Gazel 20, Mısra 14). [ḥassān,]

ḥaste: Hasta II Aşık.

Vaşlūñe cānler virüp n'ola idersem ārzū

Ḥaste göñlüm derdinūñ dermānısın Yūsufcuḡum (Şem'î Divanı, Gazel 120, Mısra 10). [ḥaste,]

Ḥasteyem yār benüm derdüme dermānūmdür

Hey meded öldüm ayırmañ beni dermānūmden (Şem'î Divanı, Gazel 130, Mısra 3). [ḥasteyem, -y, -em]

Her gün o māḥūñ işigini yasdanur güneş

Ben **ḥaste** gibi beñzer anūñ de zevāli var (Şem'î Divanı, Gazel 58, Mısra 4). [ḥaste,]

Dir imiş yārelerüm ḡamzesi ḥanḡerler ile

Saña ey **ḥaste** göñül bu daḡı bir pāre gibi (Şem'î Divanı, Gazel 180, Mısra 4). [ḥaste,]

ḥaste eyle-: Hastalanmak.

Ḥaste eyler gözleri şıḡḡat baḡışlar lebleri

‘Aşık-ı dil-ḥastenūñ hem derdi hem dermānıdır (Şem'î Divanı, Gazel 43, Mısra 9). [ḥaste eyler, -r]

ḥaste-dil: Hasta gönül.

Cān virüp olsa cüdā la‘l-i revān-baḡşinden

Şem'ī-yi **ḥaste-dilūñ** oldu meḡer cānı ḡüzel (Şem'î Divanı, Gazel 108, Mısra 14). [ḥaste-dilūñ, -üñ]

ḥastelig: Hastalık.

Bülbül-i ḥaste-dilem nāleme raḡm eyle didüm

Didi kim yañşak olur **ḥasteliḡi** şayrunuñ (Şem'î Divanı, Gazel 100, Mısra 12). [ḥasteliḡi, -i]

ḥasūd: Çok kıskanç, haset eden, kıskanan (kimse).

Ḥasūd ölsün diyü dildārı öpmek lezzet-i cāndür

Ne bilsün aḡzı ṭadını yimeyenler bu ḥelvāden (Şem'î Divanı, Gazel 123, Mısra 7). [ḥasūd,]

Gök batmış idi göklere düd-ı siyāh ile

Nār-ı ḥasedde baḡrı **ḥasūdūñ** kebāb idi (Şem'î Divanı, Gazel 181, Mısra 10). [ḥasūdūñ, -üñ]

İçegör bezm-i miḥnetde maḥabbet cāmını Şem'î

Ḥasūdūñ bağıri ḳan olsun 'adū içsün ciger ḳanın (Şem'î Divanı, Gazel 134, Mısra 14). [ḥasūdūñ, -üñ]

ḥaṭ: Ayva tüyü.

Devr-i ḳamerde fitne-i āḥir zemān olur

Ortaya gelmeyüp n'ola ṭutsa kinār **ḥaṭ** (Şem'î Divanı, Gazel 89, Mısra 10). [ḥaṭ,]

Devr-i ruḥūñde zāhir olup ey nigār **ḥaṭ**

Nesh' oldı gül şaḥîfesine müşk-bār **ḥaṭ** (Şem'î Divanı, Gazel 89, Mısra 1). [ḥaṭ,]

Deryā-yi ḡamden eyledi dil fülkini ḥalāş

Şükr eyle Şem'î irdi hele Hızır-vār **ḥaṭ** (Şem'î Divanı, Gazel 89, Mısra 14). [ḥaṭ,]

ḥātem: Arapların Tayy kabilesinden ünlü İbn Abdullah bin Sa'd'ın lakabı olup cömertlik timsali olarak anılmıştır.

Kefî **Ḥātemdurur** ya'nî dem-i cūdında Ḥayderdür

Olupdur dest ü ṭab' u ḥüy ü ḥilkatde kemāliyle (Şem'î Divanı, Kaside 10, Mısra 51). [ḥātemdurur, -durur]

ḥātem: Mühür, yüzük.

Baş egüpdür ser-be-ser dünyā ser-ā-ser tiḡüñe

Gün gibi ḳıldı cihānı **ḥātemin** zîr-i nigîn (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 106). [ḥātemin, -i, -n]

Gözine ḳan oturmuş ağlamaḳdan

Elünde reşk idüben cāme **ḥātem** (Şem'î Divanı, Kaside 5, Mısra 36). [ḥātem,]

ḥātem-i la'l: Kırmızı mühür. II Sevgilinin dudakları.

Āfitābüm ser-be-ser dünyā elüñ altındadır

Sen Süleymān-ı zemānsın **ḥātem-i la'lüñ** nigîn (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 64). [ḥātem-i la'lüñ, -üñ]

ḥātem-i mülk-i seḥā: Cömertlik ülkesinin yüzüğü.

Şehā ol **ḥātem-i mülk-i seḥāsın** şehri-i 'adlūñde

Serāy-i luṭfuññ hergiz yapılmaz bāb-ı iḥsānı (Şem'î Divanı, Kaside 15, Mısra 57). [ḥātem-i mülk-i seḥāsın, -sın]

ḥaṭ-ı reyḥān: Ayva tüyü. II Reyhani hat yazısı.

Ḥaṭ-ı reyḥān ile naḳş-i zemîn levḥi muşavverdür

Çemenler şaḥn-ı cāmî'dür yine āyāt-ı rahmetle (Şem'î Divanı, Kaside 10, Mısra 7). [ḥaṭ-ı reyḥān,]

Ser-ā-ser şafḥa-i bāḡa **ḥaṭ-ı reyḥān** muḥarrerdür

Şükûfe bād-ı şubḥ ile direm-rîz oldı gülşende (Şem'î Divanı, Kaside 10, Mısra 9). [ḥaṭ-ı reyḥān,]

ḥaṭ-ı şebdîz: Karayaḡız atın takip ettiḡi yol.

Reh-i 'ıṣḳuñda ne tozlar ḳoparam āḥümle

Ḥaṭ-ı Şebdîzüñe ḳoşduñ çü ruḥ-ı Gülgünüñ (Şem'î Divanı, Gazel 100, Mısra 6). [ḥaṭ-ı şebdîzüñe, -üñ, -e]

ḥaṭ-ı yāḳūt u reyḥān: Yakut ve Reyhan hattı, yazısı.

Yazar luṭf âyetin levḥ-i çemende kâtib-i kudret
Ki nesh eyler leṭâfetde **ḥaṭ-ı Yâkût u Reyḥânî** (Şem'î Divanı, Kaside 15, Mısra 8). [ḥaṭ-ı yâkût u reyḥânî, -ı]

ḥaṭ-ı zülf: Saçların her bir teli.

Cümle-i maḫşûd bir ma'nide ammâ şüretâ

Ġalibâ ḥâl ü **ḥaṭ-ı zülfünden** oldu ihtilâf (Şem'î Divanı, Gazel 94, Mısra 8). [ḥaṭ-ı zülfünden, -üñ, -den]

ḥâtif-i ğayb: Görünmeyen bir çağırıcı.

Hâtif-i ğayb eyledi ilhâm

Oldı târiḥ rûḥına rahmet (Şem'î Divanı, Tarih 2, Mısra 3). [ḥâtif-i ğayb,]

ḥâtır: Hal, durum, vaziyet.

Ola kim bir gün soraydı **ḥâtırım** nâgeh diyü

Yıllar oldu istemez timârı bîmârüñ senüñ (Şem'î Divanı, Gazel 101, Mısra 11). [ḥâtırım, -um]

İgen bön düşme ey şüfi ko fikr-i ḥür ü ğilmânı

Bu gün gel **ḥâtırım** hoş gör temâşâ eyle cânânı (Şem'î Divanı, Gazel 185, Mısra 2). [ḥâtırın, -ı, -n]

ḥatm eyle-: Tamamlamak, bitirmek, sona erdirmek.

Cüdüñ dıraḥt-i şâḥ-ı keremde nişâr-ı luṭf

Ḥatm eyle Şem'î medḥini anüñ dü'â ile (Şem'î Divanı, Kaside 11, Mısra 38). [ḥatm eyle,]

İdüp luṭf âyetin ma'nide tefsîr

Sözi **ḥatm eyledüm** vallâhü a'lem (Şem'î Divanı, Kaside 5, Mısra 44). [ḥatm eyledüm, -düy, -m]

ḥaṭṭ-ı 'anberîn: Anber kokulu ayva tüyü.

Düd-ı âhümden tütüpdür gün yüzüñ âyînesin

Dâmen-i zülfüñ ğubârın şanma **ḥaṭṭ-ı 'anberîn** (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 54). [ḥaṭṭ-ı 'anberîn,]

ḥaṭṭ-ı ğubâr: Gubari yazısı. II Sevgilinin yanağındaki ayva tüyleri.

Şanemâ **ḥaṭṭ-ı ğubârüñ** gibi reyḥân bitmez

Nitekim kâmetüñe serv-i ḥırâmân yitmez (Şem'î Divanı, Gazel 74, Mısra 1). [ḥaṭṭ-ı ğubârüñ, -üñ]

ḥaṭṭ-ı reyḥânî: Reyhani hat yazısı.

Ḥaṭṭ-ı Reyḥânî yazar gül gibi göñlüñ açılır

Olmaya bâğ-ı ruḥ-ı yâr gibi yazı güzel (Şem'î Divanı, Gazel 109, Mısra 11). [ḥaṭṭ-ı reyḥânî,]

Cemâlüñ muşḥafın tezyîn idüpdür **ḥaṭṭ-ı Reyḥânî**

Berât-ı ḥüsne virmişdür kaşüñ tuğrâ-yi 'unvânı (Şem'î Divanı, Kaside 15, Mısra 65). [ḥaṭṭ-ı reyḥânî,]

ḥavâle ol-: Musallat olmak.

Olur dil mürğına zülfi **ḥavâle**

Şalar begler şanasın şayde şahbâz (Şem'î Divanı, Gazel 76, Mısra 11). [ḥavâle olur, -ur]

havf: Korku.

Āteş-i hecr ü firâk-ı yârden **havfüm** ziyâd

Yâ gıyâse'l-müsteğîşin neccinâ mimmâ nehâf (Şem'î Divanı, Gazel 94, Mısra 3). [havfüm, -üm]

Sâkiyâ dilden götür **havfı** berü şun cām-ı şâf

Bâde-i mihr ü maḥabbet içmeyen olmaz mu'âf (Şem'î Divanı, Gazel 94, Mısra 1). [havfı, -ı]

havf eyle-: Korkmak.

Göñül **havf eyleme** yârüñ varup ağıyâre yâr olmaz

Bu rüşendür ki 'âlemd e hümmâ zâğa şikâr olmaz (Şem'î Divanı, Gazel 78, Mısra 1). [havf eyleme, -me]

havz: Havuz.

Akçesüz pulsüz kuçar 'uryân idüp dilberleri

Dâm idüp **havzın** hoş olur kaplucası Bursanüñ (Şem'î Divanı, Gazel 103, Mısra 12). [havzın, -ı, -n]

hayâ: Edep.

Seḥâ sâbit vefâ zâhir **hayâ** ḥilm ile muzmerdür

Qarâr ü şabr ü terbiyyetle olur 'âkıbet Şem'î (Şem'î Divanı, Kaside 10, Mısra 53). [hayâ,]

hayâden yire geç-: Çok utanmak.

Bulsa **geçerdi** yire **hayâden** biḥâr-i luṭf

Ḥikmet degül mi meḥâr-ı şâḥ ü gedâyiken (Şem'î Divanı, Kaside 11, Mısra 9). [hayâden yire geçerdi, -er, -di]

hayâl: (Sevgilinin) hayali, düşüncesi.

Ey beli ince vü lebi ḡonce

Baḥa oldı **hayâlün** eglence (Şem'î Divanı, Gazel 153, Mısra 2). [hayâlün,]

Bir nefes dil olımaḥ ḥâli **hayâlinden** anüñ

Ḥaşre dek baḥmayısar ḡayre bu sevdâyı göre (Şem'î Divanı, Gazel 168, Mısra 3). [hayâlinden, -i, -n, -den]

Dil virdi Şem'î bir şanem-i dil-rübâyâ kim

Zâhid düşinde görmedi anüñ **hayâlini** (Şem'î Divanı, Gazel 184, Mısra 12). [hayâlini, -i, -n, -i]

Bu gün ehl-i şafâ bezmi ḡıdâsı rûḥ-perverdür

Hayâlün her kişinüñ n'ola çeşminde revân olsa (Şem'î Divanı, Kaside 1, Mısra 70). [hayâlün, -ün]

hayâl: Gerçekleşmesi imkansız veya güç olan fikir, düş.

Ey güneş yüzlü beni kimse **hayâl** eyleyimez

Olmuşam tâb-ı teb-i mihrün ile şöyle **hayâl** (Şem'î Divanı, Kaside 8, Mısra 82). [hayâl,]

Göñlümün şırça serâyıdır **hayâlün** meskeni

Serverâ lâıyık mıdur kim ola devründe ḥarâb (Şem'î Divanı, Gazel 13, Mısra 9). [hayâlün, -ün]

Dil fibr ider miyânünüñ cân sırr-ı la'lünüñ

Cânâ cihânde her kişinüñ bir **hayâli** var (Şem'î Divanı, Gazel 58, Mısra 8). [hayâli, -i]

Senün küyün **hayâliyle** cihânde eglenür gönüm
Bu yâd illerde eglence bize bir âşinâ besdür (Şem'î Divanı, Gazel 60, Mısra 9). [hayâliyle, -i, -y, -le]

Gözlerümde al tütüdür **hayâli** la'lünün
Kırpüğümde ey hüma-ţal'et aña itdüm kafes (Şem'î Divanı, Gazel 81, Mısra 5). [hayâli, -i]

hayâl eyle-: (Gerçekleşmesi arzu edilen bir şeyi) Zihinde tasarlayıp canlandırmak, düşünmek.
Ey güneş yüzlü beni kimse **hayâl eyleyimez**
Olmışam tâb-ı teb-i mihrün ile şöyle hayâl (Şem'î Divanı, Kaside 8, Mısra 81). [hayâl eyleyimez, -y, -i, -mez]

hayâl id-: (Gerçekleşmesi arzu edilen bir şeyi) Zihinde tasarlayıp canlandırmak, düşünmek.
Hasret-i müy miyânünle senün ey gonce-leb
Şöyle inceldüm vücüdüm **idimez** kimse **hayâl** (Şem'î Divanı, Gazel 107, Mısra 12). [hayâl idimez, -imez]

hayâl ol-: Görünmez olmak, yok olmak.
Tuymaya girsem eger zerrece mürün gözine
Ey Süleymân-ı zemân şöyle **hayâl oldu** tenüm (Şem'î Divanı, Gazel 116, Mısra 8). [hayâl oldu, -dı]

Rûze-i hecründe 'ıyd-i vaşl için oldum hilâl
Geçmedüm gönlekden ey meh gerçi kim **oldum hayâl** (Şem'î Divanı, Gazel 107, Mısra 2). [hayâl oldum, -du, -m]

hayâl-i miyân-: (Sevgilinin) belinin hayali.
Râz-ı dehânün ile **hayâl-i miyânüne**
Hiç kimse irmedi şanemâ kâl-ü-kıl ile (Şem'î Divanı, Gazel 164, Mısra 3). [hayâl-i miyânüne, -ün, -e]

hayât âbi-: İçenlere ebedi hayat verdiği inanan efsanevi su; ab-ı hayat.
Çü âb-ı la'l-i cân-bağşüne irmez
Mesîh itse **hayât âbına** emsem (Şem'î Divanı, Kaside 5, Mısra 40). [hayât âbına, -n, -a]

hayât vir-: Canlandırmak.
Nesim-i gonce-i la'lün cihâne **virdi hayât**
'Aceb budur ki 'ademden görindi cümle vücüd (Şem'î Divanı, Gazel 37, Mısra 11). [hayât virdi, -di]

Nağme-i bülbül nesim-i şubh ile **virür hayât**
'Âşık-ı dil-hasteye olsun hezârân âferîn (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 25). [hayât virür, -ür]

hayât-ı cavidân-: Ebedi, sonsuz hayat.
Yolünde hâk olup 'ömrüm **hayât-ı cavidân** buldum
Ayağın toprağı yigdür baña dünyâ vü 'uqbâden (Şem'î Divanı, Gazel 123, Mısra 9). [hayât-ı cavidân,]

hayât-ı cavidân bul-: Ebedi, sonsuz hayat bulmak.
Kudümi hâk-i pâyiyle **hayât-ı cavidân bulduk**
Se'âdetle selâmetde görüp devletlü sultânı (Şem'î Divanı, Kaside 4, Mısra 5). [hayât-ı cavidân bulduk, -du, -k]

hayât-ı cāvidānī: Ebedi, sonsuz hayat.

Sükkeri mısr-ı melâhetden şuyı âb-ı hayât

Cânler virür **hayât-ı cāvidānī** şerbeti (Şem'î Divanı, Kaside 6, Mısra 36). [hayât-ı cāvidānī,]

hayât-ı 'ömr: Ömrümün geçimi.

Sensüz **hayât-ı 'ömrüm** gâyetde müşkil ancak

Gel hey kıyâmetüm gel bu intizâre yir yok (Şem'î Divanı, Gazel 97, Mısra 7). [hayât-ı 'ömrüm, -üm]

hayder: Asıl anlamı “arslan” olan kelime Hazret-i Ali'ye lakap olmuş, onun yiğitlik ve cesâretinden dolayı “yiğit ve cesur” anlamında kullanılmıştır.

Kefi Hâtemdurur ya'nî dem-i cūdında **Hayderdür**

Olupdur dest ü tab' u hûy ü hilkatde kemâliyle (Şem'î Divanı, Kaside 10, Mısra 51). [hayderdür, -dür]

Çeküben Zülfikâr-ı gamzesini

Gönüller mülkini feth itdi **Hayder** (Şem'î Divanı, Gazel 50, Mısra 8). [hayder,]

hayder-i kerrâr: Savaş esnasında döne döne düşmanın üzerine defalarca saldıran Hazreti Ali'nin lakabı.

Sürh-püş olmuşdur şan **Hayder-i Kerrârdur**

Bâl açup uçmak diler yâ Ca'fer-i Tayyârdur (Şem'î Divanı, Muhammes 1, Mısra 37). [hayder-i kerrârdur, -dur]

hayder-şifat: Hz. Ali vasıflı.

Hayâ vü şiddet u 'adl ile çeküp **Hayder-şifat** tîği

Getürdün yirine himmetle nâm-ı Âl-i 'Osmânı (Şem'î Divanı, Kaside 4, Mısra 47). [hayder-şifat,]

hayfâ: Yazık.

Hayrete vardum geçerken serv-i nâzüm şu gibi

Nice geçdi bilmedüm **hayfâ** bu 'ömr-i nâzenîn (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 50). [hayfâ,]

hâyil: Engel.

Hâyil degüldür âhüme ey müdde'î felek

Şakın şakın ki tutmadı kimse dü'â yolın (Şem'î Divanı, Gazel 124, Mısra 7). [hâyil,]

hâyil ol-: Engel teşkil etmek, mâni olmak.

Felekler **hâyil olmaz** ol hüma itdükce pervâzı

Ne deñlü yüksek uçarsa ko uçsun 'ışk şahbâzı (Şem'î Divanı, Gazel 173, Mısra 1). [hâyil olmaz, -maz]

Hülle-i cennet olursa çekeyin çâk ideyin

Dem-i vuşletde baña **hâyil olur** pîrehenüm (Şem'î Divanı, Gazel 116, Mısra 6). [hâyil olur, -ur]

hayli: Çokça, epeyce, oldukça.

Bu gün dilberlerün **hayli** biri birinedür meyli

Kimi Mecnûn kimi Leyli severler hem sevilürler (Şem'î Divanı, Gazel 68, Mısra 5). [hayli,]

ḥayl-i nuḥūset: Uğursuzluk süvarisi.

Ṭokuz kat āhenin ḥısn-ı ḥaṣındır leşker-i encüm

Şeh-i kadrini ḥıfz eyler anün **ḥayl-i nuḥūsetden** (Şem'î Divanı, Kaside 3, Mısra 26). [ḥayl-i nuḥūsetden, -den]

ḥayme: Çadır.

Gül-i gülzâr-i cennetdür ya ḥod bâğ-ı cinân **ḥayme**

Kim olmuş ak güller ile mu'allak gülsitân **ḥayme** (Şem'î Divanı, Gazel 150, Mısra 1). [ḥayme,]

Sütünü Sidre vü ay ü güneşdür şemseler yir yir

Melek-simâ güzellerle olupdur âsümân **ḥayme** (Şem'î Divanı, Gazel 150, Mısra 4). [ḥayme,]

Dem-â-dem germ olup tāk-ı felekden zer saçar ḥurşid

N'ola devlet 'arūsına olursa sāye-bân **ḥayme** (Şem'î Divanı, Gazel 150, Mısra 8). [ḥayme,]

ḥayme-i billūr: Parıltılı çadır.

La'l-i sîr-âb ile zeyn oldı ser-â-ser eşcâr

Şahn-ı pîrûze çemen **ḥayme-i billūr** dıraḥt (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 26). [ḥayme-i billūr,]

ḥayme-i gerdün-āsā: Dünya gibi çadır.

İrdi ser-menzil-i maḳşûde şehinşâh-i cihân

Ḳurılır devlet ile **ḥayme-i gerdün-āsā** (Şem'î Divanı, Kaside 2, Mısra 22). [ḥayme-i gerdün-āsā,]

ḥaymeler kur-: Çadır kurmak; geçici bir süreliğine bir yere yerleşmek, bir yerde bulunmak.

'Arşa-i 'arşa **ḳurıldı ḥaymeler** gerdün-misāl

Ref' olup şan kim felek 'arz itdi bâğ-ı cenneti (Şem'î Divanı, Kaside 6, Mısra 17). [ḥaymeler ḳurıldı, -ul, -dı]

ḥayr: Maddî veya mânevî karşılık beklenilmeden yapılan iyilik, yardım, ihsan.

Ḳadem **ḥayr** ile başduñ çün melekler

Didiler **ḥayr** maḳdem **ḥayr** maḳdem (Şem'î Divanı, Kaside 5, Mısra 5). [ḥayr,]

ḥayr maḳdem: Gelişi hayırlı olan.

Ḳadem **ḥayr** ile başduñ çün melekler

Didiler **ḥayr maḳdem** **ḥayr** maḳdem (Şem'î Divanı, Kaside 5, Mısra 6). [ḥayr maḳdem,]

ḥayrân: Bir kimse veya bir şey karşısında hayranlık duyan, onu çok beğenen, takdir eden.

Müftî vü şeyḥ ü müderris vâlih ü **ḥayrân** ü mest

Nice itsünler lebün keyfiyyetin cân ile baḥş (Şem'î Divanı, Gazel 20, Mısra 9). [ḥayrân,]

Yalıñüz şanmañ ki anün çerḥ ser-gerdânıdur

Ṭaña ḳalmış mihr ü meh ak yılduzuñ **ḥayrânıdur** (Şem'î Divanı, Gazel 44, Mısra 2). [ḥayrânıdur, -ı, -dur]

Ağzın açmış gonceler gül bezminün **ḥayrânıdur**

Gönce-i zanbaḳ bu bezmün şem'-i nûr-efşânıdur (Şem'î Divanı, Muhammes 1, Mısra 3). [ḥayrânıdur, -ı, -dur]

hayrân ol-: Çok beğenmek.

Var mı bir Şem'î gibi bu işe 'âşık oluban

Gördüğü her güzelün hüsnine **hayrân olmuş** (Şem'î Divanı, Gazel 84, Mısra 10). [hayrân olmuş, -miş]

hayretde kal-: Olan biteni muhakeme edemez olmak, düşünemez hale gelmek.

Çoklar pür itdi medreseyi kıl-ü-kâl ile

Hayretde kaldı bilmedi 'ışkuñ maķālını (Şem'î Divanı, Gazel 184, Mısra 8). [hayretde kaldı, -dı]

hayrete var-: Çok şaşırmak, şaşırp kalmak.

Hayrete vardum geçerken serv-i nâzûm şu gibi

Nice geçdi bilmedüm hayfâ bu 'ömr-i nâzenîn (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 49). [hayrete vardum, -du, -m]

hayret-ender-hayret: Hayret içinde hayret, hayrete düşmek.

Gâh mest ü gâh hayrân-ı ğubâr-ı haţţ-ı yâr

Şem'î-yi âşüfte-dil râ **hayret-ender-hayret** est (Şem'î Divanı, Gazel 15, Mısra 10). [hayret-ender-hayret,]

hayrû'l-hâkimîn: (Allah) Hükmedenlerin en iyisidir.

Zât-ı pâküñ lâyıķ-ı seccâde-i 'adl eyleyüp

Mesned-i şer'î müşerref kıldı **hayrû'l-hâkimîn** (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 68). [hayrû'l-hâkimîn,]

hayy-i lâ-yezâl: Ebedi olan Allah.

Kılsun ziyâde 'ömrüñi ol **Hayy-i Lâ-yezâl**

Kıl sen daķı bu Şem'îye revġan pirinc 'aţâ (Şem'î Divanı, Gazel 11, Mısra 9). [hayy-i lâ-yezâl,]

haz eyle: Hoşlanmak, zevk almak.

Görmezse eger anı bir kılca kılr cânı

Göñlüm şu kadar **eyler** ol müy miyânden **haz** (Şem'î Divanı, Gazel 91, Mısra 6). [haz eyler, -r]

Şem'î ruhınñ zikri nûr âyetidür dilde

Biñ cân ile dil **eyler** bu vird-i zebânden **haz** (Şem'î Divanı, Gazel 91, Mısra 10). [haz eyler, -r]

haz iderlermiş: Hoşlanmak, zevk almak.

Yay eyle büküp kıddüñ âhüñ okına ey dil

Dilberler **iderlermiş** tîr ile kemânden **haz** (Şem'î Divanı, Gazel 91, Mısra 8). [haz iderlermiş, -er, -ler, -miş .

Zâhid n'ola itmezse sen rûh-ı revânden haz

Dil-mürdeler **idimez** cân ile cihânden **haz** (Şem'î Divanı, Gazel 91, Mısra 2). [haz idimez, -i, -mez]

hazân: Güz, sonbahar.

Nitekim zeyn ola güllerle 'arûs-ı nev-behâr

Görmesin hergiz **hazân** gülzâr-i 'ömrüñ zîneti (Şem'î Divanı, Kaside 6, Mısra 82). [hazân,]

‘Älemde geh **hazân** ola vü gâh nev-behâr
Ser-sebz ü hurrem ola gülistân-ı devletüñ (Şem’î Divanı, Kaside 9, Mısra 61). [hazân,]

hazân it-: Sonbahar etmek. II Gençliği soldurmak.
Niçe bir künc-i gamde Şem’iyâ beñzüñ **hazân itmek**
Gözüñ aç gül gibi mey iç cihân bâğ ü behâr olmuş (Şem’î Divanı, Gazel 83, Mısra 13). [hazân itmek, -mek]

hazer kıl-: Çekilmek, sakınmak.
Gâfil olma ey melek âhüm okından **kıl hazer**
Kim toköz kat cevşen-i eflâkden eyler güzêr (Şem’î Divanı, Gazel 59, Mısra 1). [hazer kıl,]

Hazer kıl ey melek kim âsümânden
Giçer ‘âşıklerüñ tîr-i dü’âsı (Şem’î Divanı, Gazel 182, Mısra 9). [hazer kıl,]

hâzihi cennâtü ‘adnin fe’dhulühâ hâlidîn: Bunlar Adn cennetleridir, ebedî kalmak üzere girin buraya. Zümer suresi 73 ayet.
Gamze-i nergîs işâret eyledi gülşende kim
Hâzihi cennâtü ‘adnin fe’dhulühâ hâlidîn (Şem’î Divanı, Kaside 14, Mısra 20). [hâzihi cennâtü ‘adnin fe’dhulühâ hâlidîn,]

hâzır ol-: Hazır durumda bulunmak.
Oldı âgâh yine cümle memâlikde mülûk
Hâzır ol diyü münâdi-yi kâzâ itdi nidâ (Şem’î Divanı, Kaside 2, Mısra 4). [hâzır ol,]

hâzır-baş ol-: Bir işi hemen yapabilecek durumda olmak.
Başümi aldum ele dilberimüñ yolında
Er olan kişi gerekdür kim **ola hâzır-baş** (Şem’î Divanı, Gazel 82, Mısra 8). [hâzır-baş ola, -a]

hâzret-i ahmed beg: Ahmed Bey Hazretleri.
Şâd ol ki gitdi gam irişüp lutf-ı bî-şümâr
Fâhr-i mülûk **Hâzret-i Ahmed Beg** ol k’anüñ (Şem’î Divanı, Kaside 9, Mısra 30). [hâzret-i ahmed beg,]

hâzret-i pîri paşa: Piri Paşa Hazretleri.
Ma‘den-i fażl ü hüner server-i eşrâf ü kibâr
Mâlik-i mülk-i kerem **Hâzret-i Pîri Paşa** (Şem’î Divanı, Kaside 7, Mısra 48). [hâzret-i pîri paşa,]

hâzret-i sultân süleymân: Kanuni Sultan Süleyman.
Mâh-i bürc-i saltanet hürşîd-i evc-i ma‘delet
Hâzret-i Sultân Süleymân server-i rüy-i zemîn (Şem’î Divanı, Kaside 14, Mısra 62). [hâzret-i sultân süleymân,]

hazz: Bir şeyin insana verdiği hoş giden tatlı duygu, zevk.
Sâki-i gül-ruh elinden içdügüm hün-ı ciger
Hızr elinden virmez ol **hazzı** hezârân cām-ı Cem (Şem’î Divanı, Gazel 115, Mısra 8). [hazzı, -ı]

Vefâden çünkü **hazzüñ** yok düşürme gönlümü bende
Yüri var ey cefâ-pîşe senüñ sende benüm bende (Şem'î Divanı, Gazel 158, Mısra 1). [hazzüñ, -üñ]

hebâ ol-: Ziyan olmak, boşa harcanmak.

Ço ikiligi birlige yet 'ışk-ı yâr ile

Geç gayrden ki gayrüñ **olur** varlığı **hebâ** (Şem'î Divanı, Gazel 9, Mısra 8). [hebâ olur, -ur]

hecr: Ayrılık.

Yüri mey nûş kıl 'aql ile câne

Nice bir **hecr** zehriyle gezend it (Şem'î Divanı, Gazel 18, Mısra 12). [hecr,]

Çan tolar gözlerimiz **hecr** ile Ya'kûb gibi

Çokdur ey Yûsuf-ı gül-çihre saña hasretümüz (Şem'î Divanı, Gazel 73, Mısra 9). [hecr,]

Hecr odı dilden çıkarmaz zülf ü haţţuñ hâletin

Hâneye od düşse gerçi mür ü mâr inden çıkar (Şem'î Divanı, Gazel 63, Mısra 7). [hecr,]

Hecrüñde ańduğumca şehâ gün yüzüñ senüñ

Çanlu yaşımla her şarefüm lâlezâr olur (Şem'î Divanı, Gazel 65, Mısra 5). [hecrüñde, -üñ, -de]

hecr-i bî-pâyân: Sonsuz ayrılık.

Derd-i bî-dermân elinden el-gıyâs

Hecr-i bî-pâyân elinden el-gıyâs (Şem'î Divanı, Gazel 22, Mısra 2). [hecr-i bî-pâyân,]

heft: Yedi.

Bir ola zâtüñ ile şeş cihet ü **heft** ü çehâr

Olasın devlet ile bâğ-ı se'âdetde muķim (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 107). [heft,]

helâl eyle-: Bir kimse veya bir şey üzerinde hiçbir hak öne sürmeksizin başışlamak, helal etmek.

Kâfir rakîbe câm-ı lebüñ **eyleyüp helâl**

Sâķi revâ mıdur idesin 'aşîka haram (Şem'î Divanı, Gazel 121, Mısra 5). [helâl eyleyüp, -y, -üp]

helâl ol-: Yapılmasında veya kullanılmasında dinen sakınca bulunmamak; uygun ve yerinde olmak.

Dirliği gökçek olur hâne-i 'işretde müdâm

Sâķiyâ her kime kim duķter-i rez **ola helâl** (Şem'î Divanı, Kaside 8, Mısra 40). [helâl ola, -a]

Çavl-i 'iside bâde oldu helâl

Var lebüñ nuķli gibi naķl-i şahîh (Şem'î Divanı, Gazel 26, Mısra 11). [helâl oldu, -dı]

Fetvâ-yi pîr-i 'ışk ile kanı **helâl olur**

Zâhid şerâb-ı 'ışkı şu kim görmeye mübâh (Şem'î Divanı, Gazel 27, Mısra 5). [helâl olur, -ur]

hele: Bilhassa, özellikle.

Hele gel şimdi lebüñ câmını şun nûş idelüm

Aremüzde senüñ ile yine şöķbet bâķi (Şem'î Divanı, Gazel 190, Mısra 3). [hele,]

Cân çıkınca **hele** hıdmetde bir eksük komaduk
Eger ölmezsek efendi yine hıdmet bâkî (Şem'î Divanı, Gazel 190, Mısra 7). [hele,]

helvâ: Şeker, yağ, un veya irmikle yapılan tatlı. II. Sevgilinin dudağı.
Hasûd ölsün diyü dildârı öpmek lezzet-i cândür
Ne bilsün ağzı şadını yimeyenler bu **helvâden** (Şem'î Divanı, Gazel 123, Mısra 8). [helvâden, -den]

hemân: Aksine, ancak.
Çeşme-i âb-ı hayâtüñ adı var dünyâde
Yoksa dilber lebidür var ise dünyâde **hemân** (Şem'î Divanı, Gazel 136, Mısra 8). [hemân,]

hemçü: Gibi.
Rûy-i niyâz râ be zemîn **hemçü** mâ nihâd
Her kû hevâ-yi kâmet-i ân serv-i nâz kerd (Şem'î Divanı, Gazel 31, Mısra 7). [hemçü,]

Hemçü Mirrîh ü 'Uṭârid kerd bâ seyf ü kalem
Âsümân-ı salṭanet râ muntazam çün mülk-i dîn (Şem'î Divanı, Kaside 13, Mısra 73). [hemçü,]

hem-dem: Cancığır arkadaş, dost.
Bezm-i ğamde inleyüp **hem-demlûk** eyler her nefes
Nâle-i 'uşşâka olmaz ney gibi feryâd-res (Şem'î Divanı, Gazel 80, Mısra 1). [hem-demlûk, -lûk]

Ḳande **hem-demlûk** iderdi 'âşık-ı dil-ḥasteye
Sâgerüñ pür-ḥûn olup bağı eger baş olmasa (Şem'î Divanı, Gazel 167, Mısra 5). [hem-demlûk, -lûk]

Kim olur **hem-demüm** göñlüm kim egler meclis-i ğamde
Şerâb-ı eşkümün âhüm eger olmasa dem-sâzı (Şem'î Divanı, Gazel 173, Mısra 9). [hem-demüm, -üm]

Ne vardur mey gibi Şem'î maḥabbet ehline **hem-dem**
Ne olur 'âşık-ı dil-ḥastenün ney gibi hem-râzı (Şem'î Divanı, Gazel 173, Mısra 13). [hem-dem,]

hem-dem ol-: Arkadaş olmak, yakın ve samimi olmak.
Açıldı gönceler bâğ oldu ḥurrem
Şabâ 'îsî demiyle oldu hem-dem (Şem'î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 58). [hem-dem oldu, -dı]

Câmler **hem-dem olup** la'î-i leb-i cânânüme
Âh kim her dem benüm odlar yaḳarlar cânüme (Şem'î Divanı, Gazel 154, Mısra 1). [hem-dem olup, -up]

hem-dem-i âğyâr: I. Ellerin, yabancılardan dostu. II. Rakibin arkadaşı.
Serv-ḳâmet-sin semen-sîmâsın ey sîmin-beden
Gül gibi hoş-bûsın ammâ **hem-dem-i âğyârsın** (Şem'î Divanı, Gazel 132, Mısra 4). [hem-dem-i âğyârsın, -sın]

hem-dem-i ḥâr: Diken ile dost olma, rakibin dostu.
Gül gibi ḥurrem olurdu yâr âğyâr olmasa
Başlar üze yiri vardı **hem-dem-i ḥâr** olmasa (Şem'î Divanı, Gazel 149, Mısra 2). [hem-dem-i ḥâr,]

hemîn: Hemen, o anda.

Meşreb-i ehl-i şafâde ‘aybdür kaçmak **hemîn**

Ney gibi hem-dem olıcağ mey gibi dem-sâzden (Şem’î Divanı, Gazel 126, Mısra 5). [hemîn,]

Yokdurur devründe hünîn-dil meger cām-ı şerâb

Çan yudar devrân elinden ehl-i dillerdür **hemîn** (Şem’î Divanı, Kaside 14, Mısra 118). [hemîn,]

hemîşe: Daima, her zaman.

Olsun **hemîşe** gicelerün Qadr ile Berât

Eyyâm-ı devletün kamu nevrüz ü ‘ıyd ola (Şem’î Divanı, Gazel 11, Mısra 3). [hemîşe,]

Ol meh-likâ ki gün gibi rüşen cemâli var

Olsun **hemîşe** gün gibi rüşen cemâli var (Şem’î Divanı, Gazel 58, Mısra 2). [hemîşe,]

hem-meşreb: Yaratılışı, huyu bir olan.

Nigîn-i fazla ins ü cin riyâsüz hep musahherdür

Olupdur tab‘-ı deryâ-yi güher-bârünle **hem-meşreb** (Şem’î Divanı, Kaside 10, Mısra 38). [hem-meşreb,]

hem-nişin ol-: Beraber oturup kalkan, teklifsiz arkadaş olmak.

Gün toğup başına urındı se‘âdet tâcını

İşigünde hâk-i pâyünle **olanlar hem-nişin** (Şem’î Divanı, Kaside 14, Mısra 38). [hem-nişin olanlar, -an, -lar]

hem-pâye: Rütbece bir, aynı derecede.

Felek-şadr ü melek-şadr ü şeh-i seyyâre-leşkerdür

Şerefde şoffa-i şadrün serir-i ‘arşa **hem-pâye** (Şem’î Divanı, Kaside 1, Mısra 66). [hem-pâye,]

Kef-i dür-pâşün içre baħr-i tîğün mevci cevherdür

Serir-i şadrüne olsa yaraşur ‘arş **hem-pâye** (Şem’î Divanı, Kaside 1, Mısra 38). [hem-pâye,]

hem-râh: Yol arkadaşı, yoldaş.

Nâle eyler kârbân-ı ‘ışık ile **hem-râh** olan

Çalbi âhendür velikin gör nice inler ceres (Şem’î Divanı, Gazel 81, Mısra 3). [hem-râh,]

hem-râz: Sırdaş, dost.

Çapüñdür şahid-i maşûde her dem

Riyâsüz hem-dem ü **hem-râz** ü maħrem (Şem’î Divanı, Kaside 5, Mısra 10). [hem-râz,]

Şaķınun ey döstlar ol ğamze-i ğammâzden

Kim ayırmışdur beni cânüm gibi **hem-râzden** (Şem’î Divanı, Gazel 126, Mısra 2). [hem-râzden, -den]

Ne vardur mey gibi Şem’î maħabbet ehline hem-dem

Ne olur ‘aşık-ı dil-ħastenün ney gibi **hem-râzı** (Şem’î Divanı, Gazel 173, Mısra 14). [hem-râzı, -ı]

hem-reng ol-: Aynı nitelikte olmak.

Ṭūṭī-i ṭab'ümle **hem-reng olmaz** zāğ-ı raķīb

Niçe pervāz eylesün ey meh hümāyile meges (Şem'î Divanı, Gazel 80, Mısra 7). [hem-reng olmaz, -ımaz]

hem-sāye: Komşu.

Devr-i 'adlünde cefāsına ider istiğfār

Himmetün servine **hem-sāye** olursa Ṭūbī (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 66). [hem-sāye,]

hem-ser: Arkadaş.

Livā-yi rif'atüne muntehā-yi Sidre **hem-serdür**

Yücelmiş āb-ı luṭfünle behişt-i bāğ-ı 'adlünde (Şem'î Divanı, Kaside 1, Mısra 39). [hem-serdür, -dür]

Tā ki naḥl-i himmetet bā şāḥ-ı Ṭūbī **hem-ser** est

Tā dehed gülhā-yi cüdet revnağ-ı ḥuld-i berīn (Şem'î Divanı, Kaside 13, Mısra 91). [hem-ser,]

Livā-yi rāyet-i kadrünle şāḥ-ı Ṭūba **hem-serdür**

İderler merḥabālar mest olup cām-ı maḥabbetle (Şem'î Divanı, Kaside 1, Mısra 67). [hem-serdür, -dür]

hem-sîn: Aynı yaşta olan kimse, yaşıtlı.

İdince 'azm-i rezm eyler hilāli mihre **hem-sîne**

İde çün bezm ider hem-dem hilāle mihr-i raḥşānı (Şem'î Divanı, Kaside 4, Mısra 39). [hem-sîne, -e]

hem-tā: Eş, benzer.

Şādef-i ṭab'-ı güher-zādüñle **hem-tā** mı olur

Ki dizer rişte-i nazma yine biñ dürlü le'al (Şem'î Divanı, Kaside 8, Mısra 53). [hem-tā,]

hengāme-gîr: Kavga eden (kimse).

Pehlevānler başmağa kimdür bu gün **hengāme-gîr**

Görelüm gel sākiyā baş ḳo ayak meydāne baş (Şem'î Divanı, Gazel 86, Mısra 3). [hengāme-gîr,]

hep: Sürekli olarak, her zaman, daima.

Düşerler sāye-veş **hep** ıztırābe

Şalınsa nāz ile ol serv-ķāmet (Şem'î Divanı, Gazel 16, Mısra 9). [hep,]

Seni bu ḥüsn-i ḥulķ ile görenler **hep** melek dirler

Ḥaķīķatde perī yüzlüm degülsin sen bu dünyāden (Şem'î Divanı, Gazel 123, Mısra 3). [hep,]

Nigīn-i fażla ins ü cin riyāsüz **hep** musaḥḥerdür

Olupdur ṭab'-ı deryā-yi güher-bārünle hem-meşreb (Şem'î Divanı, Kaside 10, Mısra 37). [hep,]

her: Bütün, hep.

Yiter ehl-i şāfāya bu se'ādet

K'ide **her** cāme sāķī buse 'ādet (Şem'î Divanı, Gazel 16, Mısra 2). [her,]

Toyımadı gönlüm gözüüm hüsnuñ temâşâ itmeden
Yımeden cennet ta‘âmin toya mı **her** gözi aç (Şem‘î Divanı, Gazel 23, Mısra 8). [her,]

Cân virüp itse n’ola **her** kişi cânâ ihtiyâc
Büse-i la‘lûñ virür vaşlûñ metâ‘ına revâc (Şem‘î Divanı, Gazel 24, Mısra 1). [her,]

Dil tenümde seyr ider **her** yâreden didârüñi
Mü‘mine kabrinde cennet revzeni manzer yiter (Şem‘î Divanı, Gazel 69, Mısra 3). [her,]

Kamer devrinde **her** fettân ‘acâyib şivekâr olmuş
Kimine nâz fenn olmuş kimine şive kâr olmuş (Şem‘î Divanı, Gazel 83, Mısra 1). [her,]

her bir: Tek tek, ayrı ayrı.

Kaşr-ı yâkût oldu şan cennetde **her bir** gülsitân
Sebzden itdi zümürürd ferş mi‘mâr-ı zemîn (Şem‘î Divanı, Kaside 14, Mısra 15). [her bir,]

Hâr-ı zulmetden gelüp bülbüller efğân eylemiş
Baş açup **her bir** çiçek çâk-i giribân eylemiş (Şem‘î Divanı, Muhammes 1, Mısra 14). [her bir,]

Nice gül **her biri** bir âfitâb-ı ‘âlem-ârâdur
Tulû‘ eyler behişt ü ravze-i mihr ü maħabbetden (Şem‘î Divanı, Kaside 3, Mısra 17). [her biri,]

her birisi: Her biri, ayrı ayrı.

Yaylar çatdı kaşın dürdi siperler yüzini
Gösterür **her birisi** düşmene yüz derd ü belâ (Şem‘î Divanı, Kaside 2, Mısra 46). [her birisi,]

her dâne: Her biri.

Şanasın **her dâne** pirinci bir incidür anüñ
Çekdiler altun noħudlu dürlü dürlü ni‘meti (Şem‘î Divanı, Kaside 6, Mısra 31). [her dâne,]

her dem: Her zaman, her an, dâima.

Def gibi gögsüñ döğüp bağrûñ delersin ney gibi
Şem‘iyâ göynüklerüñ **her dem** cigarler dâğlar (Şem‘î Divanı, Gazel 39, Mısra 14). [her dem,]

Şerâb-ı la‘l-i dilberden içüp kanmak diler **her dem**
Nice divânedür Şem‘î görüñ âteşden âb ister (Şem‘î Divanı, Gazel 42, Mısra 13). [her dem,]

Yol virmez idi gülşen-i hüsnuñ güline hâr
Nerm itmeseyidi **her dem** anı eşk-i cüy-bâr (Şem‘î Divanı, Gazel 46, Mısra 2). [her dem,]

Çıkmadı peykânlerüñ bu sîne-i mecrûħdan
Tirüñ ucından benüm bağrümde **her dem** baş çıkar (Şem‘î Divanı, Gazel 51, Mısra 4). [her dem,]

Sâkiyâ meclisde **her dem** büse-i la‘lûñ için
Cân virüp cân almadur ‘aşıklar itdügi nizâ‘ (Şem‘î Divanı, Gazel 92, Mısra 3). [her dem,]

Ney gibi bağrüm delüp inletme **her dem** ey felek
Çün bilürsin yirde kıalmaz âh ü efğânüm benüm (Şem‘î Divanı, Gazel 114, Mısra 9). [her dem,]

her derde em: Her derde deva.

Fürkatüñ derdine cânā var mıdır didüm devā

Ol tabīb-i cân didi la'lümdurur **her derde em** (Şem'î Divanı, Gazel 115, Mısra 10). [her derde em,]

her gice: Her gece.

Ey mäh-çihre **her gice** kândil-i âsümân

Şem'î ruḥüñden itdügi âhından uyanur (Şem'î Divanı, Gazel 55, Mısra 11). [her gice,]

Hasret-i şem'-i ruḥüñden senüñ ey Zühre-cebîn

Yağar âhüm irişüp **her gice** kândil-i mehi (Şem'î Divanı, Gazel 179, Mısra 4). [her gice,]

Şem'iyā dil uzadup **her gice** eflāki yağar

Nār-ı âhüm ki çıkar sîne-i sūzānümünden (Şem'î Divanı, Gazel 130, Mısra 13). [her gice,]

Dilümde şubḥe dek bülbül gibi **her gice** ezberdür

Elüñden gül gibi cām-ı murāduñ olmasun ḥālî (Şem'î Divanı, Kaside 10, Mısra 59). [her gice,]

her gün: Her gün, daima.

Ol güzeller şāhısın kim pîş-keş-i mihr ile mäh

İşigüñe tās-ı sīmīn ile **her gün** zer çeker (Şem'î Divanı, Gazel 64, Mısra 10). [her gün,]

Pir-i vā'iz kavlını **her gün** işitme ey gönül

Kim mey ü maḥbûb için güşüñde bendüm var iken (Şem'î Divanı, Gazel 127, Mısra 7). [her gün,]

her kaçan: Her ne zaman.

Şem'iyā süre-i ve'l-leyl gelür tāl'üñe

Her kaçan muşḥaf-ı ḥüsninden o dilber açā fāl (Şem'î Divanı, Gazel 113, Mısra 10). [her kaçan,]

her ki: Kim olursa olsun, herkes.

Āfitāb-ı şevḳ ile cân bezmini pür-nür ider

Her ki bir meh-rü elinden gün gibi sāğır çeker (Şem'î Divanı, Gazel 64, Mısra 12). [her ki,]

Sāḳiyā cām-ı lebüñden **her ki** bir sāğır çeker

Cân bulur 'isî deminden cām-ı cân-perver çeker (Şem'î Divanı, Gazel 64, Mısra 1). [her ki,]

Her ki girdi dünyede bir kerre cânān koynına

Girmedi öldi dirildi ḥür u ḡlīmān koynına (Şem'î Divanı, Gazel 169, Mısra 1). [her ki,]

her kim: Kim olursa olsun, herkes.

Serverā **her kim** işigüñde özin ḥāk eyler

Tāc idüp mihr ü mehi taḥtını eflāk eyler (Şem'î Divanı, Gazel 66, Mısra 1). [her kim,]

Noḳta ḳor meygün lebüñe eyleyüp şūfî galet

Ḥām olur cām üzre **her kim** bilmeyüp ḳorsa nuḳat (Şem'î Divanı, Gazel 90, Mısra 2). [her kim,]

Şem'iyâ odlare yansa n'ola pervâne gibi

Her kim eylerse heves ol şanemüñ şöhetine (Şem'î Divanı, Gazel 156, Mısra 10). [her kim,]

Her kim ol cân-ı cihânüñ irişür vuşletine

Ayrılır cân ü cihânden düşicek fûrkatine (Şem'î Divanı, Gazel 156, Mısra 1). [her kim,]

her kimüñ kim: Her kimin ki.

Ayağüñ toprağın virmez cihâne

Başında **her kimüñ kim** devleti var (Şem'î Divanı, Gazel 47, Mısra 8). [her kimüñ kim,]

her kişi: Herkes.

Her kişi bir kez ölür bî-çâre Şem'î her nefes

Böyle olur zâhidâ ehl-i maḥabbetde fenâ (Şem'î Divanı, Gazel 1, Mısra 13). [her kişi,]

Ḳareler geysün bulıtlar gibi dâyim ağlasun

Her kişi kim gönünü sünbüllerüne bağlar (Şem'î Divanı, Gazel 39, Mısra 8). [her kişi,]

Ayağı toprağına kıl olsa Şem'î tañ degül

Her kişi kendü vücudı mülkinüñ sulṭâmdur (Şem'î Divanı, Gazel 44, Mısra 10). [her kişi,]

Meşrebi şâf degül kendüzini pāk idimez

Şu gibi **her kişi** kim 'aşıḳ-ı dîdâr olmaz (Şem'î Divanı, Gazel 75, Mısra 6). [her kişi,]

Dünyâye çünki **her kişi** 'uryân gelür gider

Ey h'âce Şem'î cübbe vü destârı n'eylesün (Şem'î Divanı, Gazel 125, Mısra 13). [her kişi,]

her kişinin hürmeti kendü elinde olur: Her kişinin hürmeti kendi elinde olur.

Câm-ı mihrüñ nüş iden ḳalmaz ayakda serverâ

Kim olur her kişinin kendü elinde hürmeti (Şem'î Divanı, Kaside 6, Mısra 74). [her kişinin hürmeti kendü elinde olur,]

her nâzer: Her bakışta.

Baḳmadılar gülşen-i Firdevs-i a'lâdan yaña

Ehl-i diller **her nâzer** dîdâr-ı yâre baḳdılar (Şem'î Divanı, Gazel 48, Mısra 6). [her nâzer,]

her ne: Her ne olursa olsun, her şey.

Ger vefâlar idesin yâ ḥo cefâ eyleyesin

Şem'î-yi sülṭeye **her ne** iderseñ yitmez (Şem'î Divanı, Gazel 74, Mısra 10). [her ne,]

Râziyem **her ne** iderse baña serv ü semenüm

Tiğ-i cevriyle şad pâre kılursa bedenüm (Şem'î Divanı, Gazel 116, Mısra 3). [her ne,]

Umaram **her ne** kim Ḥaḳdan murâd itseñ müyesserdür (Şem'î Divanı, Kaside 1, Mısra 85). [her ne,]

Dü'â ile irişür saña **her ne** kim muḳadderdür

Nitekim ola bu ‘ıyd-i mübârekle cihân hürrem (Şem’î Divanı, Kaside 1, Mısra 81). [her ne,]

her ne kadar: Başına geldiği şart cümlesindeki hükmün doğru ve yerinde olduğunu belirttiikten sonra bu hükme zıt düşen hususlar bulunduğunu bildirir: ... ise de, -dir ama.

Gün gibi çalmağ için mihr ü maḥabbet tōbını

Hüb olur **her ne kadar** ‘arşa-i dil olsa ferāḥ (Şem’î Divanı, Gazel 29, Mısra 6). [her ne kadar,]

Dōstlar **her ne kadar** yirlere çalsa düşmen

‘Aşkın yirde kımaz yār olıcağ yār gibi (Şem’î Divanı, Gazel 177, Mısra 3). [her ne kadar,]

Sengîn-dilse **her ne kadar** bu muşibetüñ

Āhın işitdi inledi derd ile kühsār (Şem’î Divanı, Kaside 12, Mısra 35). [her ne kadar,]

her nefes: Her an, daima, sürekli.

Her kişi bir kez ölür bî-çāre Şem’î **her nefes**

Böyle olur zāhidā ehl-i maḥabbetde fenā (Şem’î Divanı, Gazel 1, Mısra 13). [her nefes,]

Bezm-i ğamde inleyüp hem-demlük eyler **her nefes**

Nāle-i ‘uşşāka olmaz ney gibi feryād-res (Şem’î Divanı, Gazel 80, Mısra 1). [her nefes,]

her nesne kim ğarīb ola ol mu‘teber olur: Garip olan her şey geçerli olur.

İhsānı bî-nihāyet anüñ luṭfı bî-şümār

Her nesne kim ğarīb ola ol mu‘teber olur (Şem’î Divanı, Kaside 9, Mısra 54). [her nesne kim ğarīb ola ol mu‘teber olur, -ur]

her niçe kim: Her ne kadar ki.

İtdüñ dü‘ā-yi devletini çün hezār-bār

Her niçe kim teḥarrük ide çerḥ-i bî-şebāt (Şem’î Divanı, Kaside 9, Mısra 60). [her niçe kim,]

her şeb: Her gece.

Yansa Şem’î tañ degül **her şeb** firāķüñ nārına

Pertev-i nūr-ı cemālünden cüdādür Muştafā (Şem’î Divanı, Gazel 2, Mısra 9). [her şeb,]

Başına gün toğsa çerḥüñ tañ mıdur her şubḥ-dem

Şubḥe dek **her şeb** koyar bir māhı ‘uryān kıynına (Şem’î Divanı, Gazel 169, Mısra 14). [her şeb,]

her şubḥ: Her sabah.

Ez berāyī ḥ‘ān-ı cūdeş heft gerdün süfrehā

Behr-i tū‘me nesr-i hūr **her şubḥ** āncā rīze-çin (Şem’î Divanı, Kaside 13, Mısra 60). [her şubḥ,]

her teref: Her taraf, dört bir yan.

Ṭonanmış idi zīnet ile nev ‘arūs-vār

Geşt ider idi her kişi yāriyle **her teref** (Şem’î Divanı, Kaside 9, Mısra 18). [her teref,]

Görinen nerges ü encüm degüldür yirde vü gökde

Göz açup **her teref** gözler zemīn ü āsümān anı (Şem’î Divanı, Kaside 15, Mısra 82). [her teref,]

her tārī mār olmaz: Her bir saç teli yılan olmak.

Uşanmaz sihr-i çeşminden gönül zülfinde sen yārūñ

Ne ğam kim Tūr-ı Mūsādūr anuñ **her tārī mār olmaz** (Şem'î Divanı, Gazel 78, Mısra 4). [her tārī mār olmaz, -maz]

her yaña: Her tarafa, her yöne.

Devr idüp gün gibi **her yaña** şafā cāmlarını

Süreler qarşümöze bunca şafālar niçe bir (Şem'î Divanı, Gazel 45, Mısra 11). [her yaña,]

Çıgırışup **her yañeden** yarıcūñ Allāh diyü

Şāf tutup ehl-i niyāz eylediler cümle dü'ā (Şem'î Divanı, Kaside 2, Mısra 17). [her yañeden, -den]

Leşker-i ğam dostum **her yañeden** elbir idüp

Bu dil-i vīrānemūñ bilsem nesin yağma ider (Şem'î Divanı, Gazel 59, Mısra 9). [her yañeden, -den]

hercāyī ol-: Kararsız, vefasız olmak.

Varmasa elden ele gül gibi **hercāyī olup**

Kendüyi itmez idi 'āleme destān ğonce (Şem'î Divanı, Gazel 159, Mısra 7). [hercāyī olup, -up]

hercāyīlik: Her aşığa yüz verme hali, sabırsızlık ve kararsızlık durumu.

Hercāyīlikde gün gibi hiç yokdur eksüğüñ

Māhiyyetūñ bilindi senūñ ey kamer temām (Şem'î Divanı, Gazel 121, Mısra 3). [hercāyīlikde, -de]

hergiz: Asla, katiyen, hiçbir zaman.

İ'timād itmez sözine Şem'iyā **hergiz** anuñ

Ol kişi kim var deye dünyāde dilberde vefā (Şem'î Divanı, Gazel 7, Mısra 11). [hergiz,]

Şalınmaz bu cihān bāğında **hergiz**

Ne yār āğyārsüz ne gül dikensüz (Şem'î Divanı, Gazel 77, Mısra 3). [hergiz,]

Çekmeyenler kāmēt ü zūlf ü dehānūñ cevriñi

Bilmedi 'ālemdē **hergiz** n'eydüğün derd ü elem (Şem'î Divanı, Gazel 115, Mısra 6). [hergiz,]

Dönmedi **hergiz** murādüm üzre āh

Bī-vefā devrān elinden el-ğiyāṣ (Şem'î Divanı, Gazel 22, Mısra 5). [hergiz,]

hevā: Heves, arzu.

Luṭfūñ **hevāsi** 'ıtr ile pür kıldı 'ālemi

Hulkuñ nesīmi eyledi āfākı hoş-hevā (Şem'î Divanı, Gazel 11, Mısra 7). [hevāsi, -sı]

Dil-teşneler **hevāsiyle** cüst-ü-cū ider

Ġam yime Şem'î bir gün irer çeşmesār-ı luṭf (Şem'î Divanı, Gazel 95, Mısra 11). [hevāsiyle, -sı, -y, -ile]

La'lden mīve getürmiş serv-i sīmīnler biter

Hāki cevher rūḥ-perverdūr **hevāsi** Bursanūñ (Şem'î Divanı, Gazel 103, Mısra 8). [hevāsi, -sı]

Başüne odlar yakar mihrün tıyar meh-päreler
Şem'iyâ âh itme götürmez **hevâsı** Bursanün (Şem'î Divanı, Gazel 104, Mısra 10). [hevâsı, -sı]

Âvâre itdi kendü gibi küy-i yârde
Başdan çıkardı yaşümi âhüm **hevâyile** (Şem'î Divanı, Gazel 166, Mısra 4). [hevâyile, -y, -ile]

Düşdi ıışkuñ **hevâsına** Şem'î
Diñmedi diñmesün gözi yaşı (Şem'î Divanı, Gazel 176, Mısra 9). [hevâsına, -sı, -n, -a]

hevâ bul-: Heveslenmek, arzu etmek, istemek.

İ'tidâl ile **hevâ buldı** cinân lezzetini
N'ola hâşiyet-i Kevşer vire ger âb-ı zülâl (Şem'î Divanı, Kaside 8, Mısra 25). [hevâ buldı, -dı]

hevâ odi: Arzu ateşi. II Sevgiliye kavuşma arzusunun kederi.

Ger hevâyile ola ebr gibi gevher-bâr
Zillet anün ki **hevâ odi** ide yalnızcağ (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 98). [hevâ odi,]

hevâ-dâr: Aşık.

Dūd-ı âh-i pür-şerârümle dönerler üstüne
Mihr ü mâh ile feleklerdür **hevâ-dârün** senün (Şem'î Divanı, Gazel 101, Mısra 8). [hevâ-dârün, -ün]

Kim olurdu hem-demüm gurbetde olmasa yaşüm
Kim dönerdi üstüme âhüm **hevâ-dâr** olmasa (Şem'î Divanı, Gazel 149, Mısra 6). [hevâ-dâr,]

hevâ-dâr ol-: Âşık, tutkun olmak.

Olup her serv-i bälâye hevâ-dâr
Uçarsın yârlerden nitekim şu (Şem'î Divanı, Gazel 141, Mısra 5). [hevâ-dâr olup, -up]

Leşker-i ins ü melek cümle **hevâ-dâr olup**
Eyledi şâh Süleymân-ı zemân 'azm-i gâzâ (Şem'î Divanı, Kaside 2, Mısra 9). [hevâ-dâr olup, -up]

hevâ-dâr-ı şabâ: Saba rüzgarını seven.

Çekdi süsen tîğler oldı **hevâ-dâr-ı şabâ**
Töb olup gâm leşkerin tağıtdı cem'-i yâsemîn (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 21). [hevâ-dâr-ı şabâ,]

hevâyî: Nefsine düşkün, ciddi şeylere ilgisiz olan kimse, uçarı.

Göz yaşıyla tolanur kapuñı seyyâre gibi
Düşmesün kimse **hevâyî** dil-i âvâre gibi (Şem'î Divanı, Gazel 180, Mısra 2). [hevâyî,]

Bir dil ki ola kişverinün şehriyârı lutf
Kebk-i murâde kânde irer her **hevâyî** dil (Şem'î Divanı, Kaside 11, Mısra 34). [hevâyî,]

hevâ-yi âteş-i ıışk: Aşk ateşinin tutkunu.

Başde **hevâ-yi âteş-i ıışk** u gözüñde nem
Sen varmayınca kim vare Şem'î Hüdâ yolın (Şem'î Divanı, Gazel 124, Mısra 9). [hevâ-yi âteş-i ıışk,]

hevā-yi çeşme-i āb-ı hayāt: Ölümsüzlük suyunun çeşmesinin arzusu.

Key buved cān rā **hevā-yi çeşme-i āb-ı hayāt**

Çün nesīm-i lūtf-ı ū dem zed miyān-ı mā' u tīn (Şem'î Divanı, Kaside 13, Mısra 55). [hevā-yi çeşme-i āb-ı hayāt,]

hevāyî mihir: Güneşin arzusu. II Aşkının arzusu.

Fikr itme hūr-ı cenneti dildār-ı yāre bak

Ço bu **hevāyî mihri** eflākden götür (Şem'î Divanı, Gazel 67, Mısra 4). [hevāyî mihri, -üñ, -i]

hevā-yi nāfe-i hulk: Yaradılış miskinin hevesi.

Hevā-yi nāfe-i hulkı açar cānler gülistanın

Nesīm-i rūh-perverdūr gelür gülzār-i rahmetden (Şem'î Divanı, Kaside 3, Mısra 39). [hevā-yi nāfe-i hulkı, -ı]

hevā-yi pāy-i büse: Ayağını öpmenin arzusu.

Hevā-yi pāy-i büseñle düşüp yollarda hāk oldum

Bulınmaz 'ışk yolında benüm bigi bir efkende (Şem'î Divanı, Gazel 158, Mısra 5). [hevā-yi pāy-i büseñle, -ñ, -le]

hevā-yi yār: Sevgilinin arzusu.

Bir sīm-ten şanem gibi par par yanardı şem'

Ammā **hevā-yi yār** ile pür-iztirāb idi (Şem'î Divanı, Gazel 181, Mısra 4). [hevā-yi yār,]

Hevā-yi yār ile göñlüm hümāsı

Geçer mihir āşiyānın itse pervāz (Şem'î Divanı, Gazel 76, Mısra 9). [hevā-yi yār,]

hevā-yi zühd: Takva hevesi.

Hevā-yi zühd ile zāhid çıkardı perdeden hālķı

Muğannī dārb-ı dest ile uşūle koydı 'uşşākı (Şem'î Divanı, Gazel 172, Mısra 5). [hevā-yi zühd,]

Hābāb-ı mey gibi başden çıkarsun key şaķın Şem'

Hevā-yi zühde baş koşma senüñle dilleşür sākī (Şem'î Divanı, Gazel 172, Mısra 12). [hevā-yi zühde, -e]

hevā-yi zūlf-i dilber: Sevgilinin saçının aşkı.

Nesīm-i şubh āşüfte gezer tağlarda ser-gerdān

Hevā-yi zūlf-i dilberle delürmiş bī-ķarār olmuş (Şem'î Divanı, Gazel 83, Mısra 8). [hevā-yi zūlf-i dilberle, -le]

heves: Arzu, istek.

Dest-būsüñ **hevesin** eyleyeli hāme gibi

Tenümi hasret ile eylemişem şöyle ki nāl (Şem'î Divanı, Kaside 8, Mısra 79). [hevesin, -i, -n]

heves eyle-: Heveslenmek.

Şem'iyā odlare yansa n'ola pervāne gibi

Her kim **eyleyse heves** ol şanemüñ şöhetine (Şem'î Divanı, Gazel 156, Mısra 10). [heves eyleyse, -r, -se]

Şem'iyâ odlare yansa n'ola pervâne gibi
Her kim **eylerse heves** ol şanemüñ şüretine (Şem'î Divanı, Gazel 171, Mısra 10). [heves eylerse, -r, -se]

heves it-: Heveslenmek.

Fürkatüñden incinüp cân virmege **itdüm heves**
Sensüzün 'ömrüm baña dirlik ne mümkün bir nefes (Şem'î Divanı, Gazel 81, Mısra 1). [heves itdüm, -dü, -m]

heves-i la'l-i revân-bağs: Cana can katan kırmızı dudağının arzusu.

Heves-i la'l-i revân-bağşüñ ile âb-ı hayât
Mağv olup geçdi özinden nitekim âb-ı zülâl (Şem'î Divanı, Kaside 8, Mısra 69). [heves-i la'l-i revân-bağşüñ, -üñ]

heves-i zülf-i perişân: (Sevgilinin) dağınık saçının arzusu.

Cân virürsem **heves-i zülf-i perişânler** ile
Cennete döndüreler kabrümü reyhanler ile (Şem'î Divanı, Gazel 152, Mısra 1). [heves-i zülf-i perişânler, -ler]

heves-i zülf-i semen-sâ: Yasemin gölgeli zülfün arzusu.

Ser ki ölmez **heves-i zülf-i semen-sâler** ile
Yiridür taşlere çalsañ nitekim kırı sifâl (Şem'î Divanı, Kaside 8, Mısra 33). [heves-i zülf-i semen-sâler, -ler]

hey: Seslenmek ve bir kimsenin dikkatini çekmek için kullanılır.

Sensüz hayât-ı 'ömrüm gâyetde müşkil ancak
Gel **hey** kıyâmetüm gel bu intizâre yir yok (Şem'î Divanı, Gazel 97, Mısra 8). [hey,]

Sâkî-i 'ıyş ü tîreb el çekdi ben dil-ğasteden
Çandesin **hey** gam diyen yâr-i vefâ-dârüm benüm (Şem'î Divanı, Gazel 119, Mısra 6). [hey,]

Çolaşup Şem'î-yi âşüfteye çok bend eyler
Hey dimezseñ eger ol zülf-i semen-sâye Hasen (Şem'î Divanı, Gazel 129, Mısra 12). [hey,]

Çasteyem yâr benüm derdüme dermânümdür
Hey meded öldüm ayırmañ beni dermânümden (Şem'î Divanı, Gazel 130, Mısra 4). [hey,]

Hey kıyâmet gel beni bir lahze toprakdan götür
Bir çadem baş luğf idüp bu külbe-i ahzânüme (Şem'î Divanı, Gazel 154, Mısra 5). [hey,]

heybet: İnsanda korku ve saygı duygusu uyandıran etkili görünüş, ululuk, azamet.

'Adünñ defter-i bahtı nitekim 'ömrü ebterdür
'Aceb mi mûra dönse **heybetüñden** leşker-i düşmen (Şem'î Divanı, Kaside 1, Mısra 52). [heybetüñden, -üñ, -den]

Heycâ deminde **heybet** ile şîr-i kîne-dâr
Ser-defter oldı zümre-i ehl-i mürüvvete (Şem'î Divanı, Kaside 9, Mısra 33). [heybet,]

heycâ: Savaş, kavgâ.

Heycâ deminde heybet ile şîr-i kîne-dâr
Ser-defter oldı zümre-i ehl-i mürüvvete (Şem'î Divanı, Kaside 9, Mısra 33). [heycâ,]

hey'et: Topluluk.

Göricek **hey'et** ile haşm 'aşā-yi kadriñ

Her ser-i mûy olur tenlerine ejderhâ (*Şem'î Divanı, Kaside 2, Mısra 55*). [*hey'et,*]

hey'et-i mähî: Balık suretli.

Sünüler **hey'et-i mähî** habâb ol bahre migferdür

Şehâ bahır-i nevâlünden bir içim şuyidi deryâ (*Şem'î Divanı, Kaside 1, Mısra 55*). [*hey'et-i mähî,*]

hezār: Bülbül.

Gül yüzünçün giceler şubhe degin zâr ü nizâr

Cân virür gülşen-i küyünde benüm bigi **hezār** (*Şem'î Divanı, Gazel 57, Mısra 2*). [*hezār,*]

Diyimez biñde birin olsa benüm bigi **hezār**

Gösterürdi niçe ebkâr-ı me'ânî şüret (*Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 83*). [*hezār,*]

hezār it-: Binlerce etmek, binlerce yapmak (binlerce feryat etmek bağlamında).

Hezār itdi çemende çü nağme-i Dāvūd

Zebūr-ı gülden okundu hulaşa-i maşşūd (*Şem'î Divanı, Gazel 37, Mısra 1*). [*hezār itdi, -di*]

hezārân: Binlerce, bin kere.

Gerçi kim cânler bulur bezm-i maḥabbetden şafâ

'İyd-i vuşlet cāmına ammâ **hezārân** merḥabâ (*Şem'î Divanı, Gazel 7, Mısra 2*). [*hezārân,*]

Cân fidâ itsün dir imişsin vişâlüm isteyen

Tek kabûl it dostum olsun **hezārân** cân fidâ (*Şem'î Divanı, Gazel 7, Mısra 8*). [*hezārân,*]

Ḥarîm-i bağ-ı cennetden baña küy-i Vefâ yigdür

Hezārân hûr u gilmânden gönül bir dil-rübâ yigdür (*Şem'î Divanı, Gazel 61, Mısra 2*). [*hezārân,*]

Kime cân virdi lebün tek kimi itdi gūyâ

Gerçi bu bâğa gelüp gitdi **hezārân** gönce (*Şem'î Divanı, Gazel 159, Mısra 12*). [*hezārân,*]

hezār-bār: Bin kere.

İtdün dü'a-yi devletini çün **hezār-bār**

Her niçe kim teḥarrük ide çerḥ-i bî-şebât (*Şem'î Divanı, Kaside 9, Mısra 59*). [*hezār-bār,*]

hiç: Asla, hiç bir zaman.

Baş koyup ortaya meydâne çeker 'uşşâkı

Dostum Şem'î gibi **hiç** ciger-dâr olmaz (*Şem'î Divanı, Gazel 75, Mısra 16*). [*hiç,*]

Hercâyilikde gün gibi **hiç** yokdur eksügün

Mâhiyyetün bilindi senün ey kamer temâm (*Şem'î Divanı, Gazel 121, Mısra 3*). [*hiç,*]

Dâl oldu 'ışk derdine zîrâ ki görmedük

Ḳaddün yolında toğru elif gibi **hiç** eḥad (*Şem'î Divanı, Gazel 34, Mısra 6*). [*hiç,*]

Çok varurlar ser-i kŷüüne senŷñ bī-ser ü pā
Hic benüm bigi varur bī-ser ü bī-pā mı gelür (Şem'î Divanı, Gazel 54, Mısra 6). [hic,]

hic kes: *Hiç kimse.*

Hic kes āgeh ne-şüd ez hālet-i esrār-ı ʿışk
ʿĀşıkān mest ü harāb ez mihr-i in keyfiyyet est (Şem'î Divanı, Gazel 15, Mısra 3). [hic kes,]

hic kimse: *Bir kişi bile.*

Göñül bu rāh-i ʿışk içre ne kıtsuz tālī'ün vardur
Ġam-ı dilberden özge **hic kimse** saña yār olmaz (Şem'î Divanı, Gazel 78, Mısra 8). [hic kimse,]

Rāz-ı dehānŷñ ile hayāl-i miyānŷñ
Hic kimse irmedi şanemā kāl-ü-kāl ile (Şem'î Divanı, Gazel 164, Mısra 4). [hic kimse,]

ʿĀşık-ı bī-çāreler baş virdiler evvel kadem
Rāh-i ʿışkuñ irmedi **hic kimseler** pāyānına (Şem'î Divanı, Gazel 161, Mısra 4). [hic kimseler, -ler]

Āh kim mahv oldu yaşımden vücūdum ser-be-ser
Yā ilāhī olmasun **hic kimseler** benden beter (Şem'î Divanı, Gazel 59, Mısra 6). [hic kimseler, -ler]

hicāb: *Perde, örtü, engel.*

Gönlümüzden luṭf idüp doğmazsañ ey meh-rū eger
Ṭālī'üm mihr-i çoğup gitmez aremüzden **hicāb** (Şem'î Divanı, Gazel 14, Mısra 6). [hicāb,]

Gel luṭf ile efendüm açılsun güler yüzŷñ
Ref' it **hicābı** ʿarz idüp ey gül-ʿizār ruh (Şem'î Divanı, Gazel 28, Mısra 4). [hicābı, -ı]

Ṭoğdı hırşid-i tareb berķ urdı cām-ı āfitāb
Gün gibi ref' eyle ey meh-rū cemālŷñden **hicāb** (Şem'î Divanı, Gazel 13, Mısra 2). [hicāb,]

Dürd-i şabŷhı kühl idinüp cān gözün uyar
Şem'î **hicābı** dide-i idrākden götür (Şem'î Divanı, Gazel 67, Mısra 12). [hicābı, -ı]

hicāb ol-: *Perdelemek, örtmek, kapatmak.*

Dilā bir kılca cān için ne kayğū
Hicāb olur gözüñde olsa bir mŷ (Şem'î Divanı, Gazel 141, Mısra 2). [hicāb olur, -ur]

hicrān: *Ayrılık, ayrılık acısı.*

İki ʿālemdē kıymet mi olurdu Şem'iyā hergiz
Metā'-ı vaşl-ı cānānŷñ eger olmasa **hicrānı** (Şem'î Divanı, Gazel 185, Mısra 12). [hicrānı, -ı]

Dāğ ile **hicrān** yakup deldi firākın tiğ ile
Bir nāzerle itmedi zālīm gözüñ bir kez dilek (Şem'î Divanı, Gazel 105, Mısra 11). [hicrān,]

hicrân-ı dün: Gecenin ayrılığı.

Şem'iyâ geçdi günün **hicrân-ı dünle** âh kim

Gün toğup başüñe bir gün görmedün şubh-ı vişâl (Şem'î Divanı, Gazel 107, Mısra 13). [hicrân-ı dünle, -le]

hidâyet: Doğru yol, hak yolu. II Müslümanlık.

Hidâyet kevkebi toğdı yine bürc-i 'inâyetden

Felek fülki hâlâş itdi bizi girdâb-ı miñnetden (Şem'î Divanı, Kaside 3, Mısra 1). [hidâyet,]

Mürüvvet ehline zîrâ **hidâyet** şem'î rehberdür

Açup göñlün gözüñ yazmağ için dîvân gülşende (Şem'î Divanı, Kaside 10, Mısra 45). [hidâyet,]

hıdmet: Hizmet, görev, vazife.

Ayağ üzre tırur bezmüñde şem'ün

Yanar odlar başında **hıdmeti** var (Şem'î Divanı, Gazel 47, Mısra 4). [hıdmeti, -i]

Hıdmetüñde yanalum âteş-i şevkuñla müdâm

Şem'iyüz çünkü bizüm yanmağ imiş **hıdmetümüz** (Şem'î Divanı, Gazel 73, Mısra 16). [hıdmetümüz, -ümüz]

Hıdmetüñde yanalum âteş-i şevkuñla müdâm

Şem'iyüz çünkü bizüm yanmağ imiş **hıdmetümüz** (Şem'î Divanı, Gazel 73, Mısra 15). [hıdmetüñde, -üñ, -de]

Cân çıkınca hele hıdmetde bir eksük komaduk

Eger ölmezsek efendi yine **hıdmet** bâkî (Şem'î Divanı, Gazel 190, Mısra 8). [hıdmet,]

hıdmet it-: Hizmet etmek.

Yüz sürse izi tozına dünyâce hâzır ider

Ol pâdişâhe kişi nice **hıdmet itmesün** (Şem'î Divanı, Gazel 131, Mısra 6). [hıdmet itmesün, -me, -sün]

Süleymân k'aña dünyâ **hıdmet itmiş**

Çarıncayle geh geh şöhet itmiş (Şem'î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 83). [hıdmet itmiş, -miş]

hıdmete tır-: Hizmet etmek için kıyam etmek, ayağa kalkmak.

Hıdmete tırsun şürâhî şem'-i bezm-ārâ gibi

Nesne açmaz göñlümi cām-ı mey-i şahbâ gibi (Şem'î Divanı, Muhammes 1, Mısra 23). [hıdmete tırsun, -sun]

hıdmeti eyle-: Hizmet etmek, kulluk yapmak.

Giceler tâ şubh olunca nev-'arūsın bahtına

Şem'-i devlet od yanar başında **eyler hıdmeti** (Şem'î Divanı, Kaside 6, Mısra 62). [hıdmeti eyler, -r]

hıdmetine var-: Birinin işini görmek, görev, vazife yapmak.

Didi büt-hāneye cārüb ideyin müjgānüm

Yüz sürüp pîr-i muğānün **varayın hıdmetine** (Şem'î Divanı, Gazel 171, Mısra 6). [hıdmetine varayın, -ayın]

hıfz: Koruma, saklama, muhâfaza etme.

Kevkeb-i sa‘dûn nüĥüset leşkerinden **hıfz** için
Bir demürden ħal‘adur gŷyā bu çerĥ-i heftümîn (Şem‘î Divanı, Kaside 14, Mısra 85). [hıfz,]

hıfz eyle-: Korumak, saklamak, muĥâfaza etmek. II Ezberlemek, aklında tutmak.
Tokuз kat āhenîn ĥısn-ı ĥaşındür leşker-i encüm
Şeh-i ħadrini **hıfz eyler** anüñ ĥayl-i nuĥüsetden (Şem‘î Divanı, Kaside 3, Mısra 26). [hıfz eyler, -r]

hikmet: Bir şeyin oluşundaki akıl erdirilemeyen sebep, gizli sebep.
Umûr-i salţanetde her vezîri Āşef-i şānî
Mesîĥ-i nuţkı cān-perver dem ursa n’ola **hikmetden** (Şem‘î Divanı, Kaside 3, Mısra 32). [hikmetden, -den]

Bulsa geçerdı yire ĥayāden biĥār-i luţf
Hikmet degŷl mi meĥār-ı şāh ü gedāyiken (Şem‘î Divanı, Kaside 11, Mısra 10). [hikmet,]

Derd-i ‘ıŷkuñ ‘ilmini şol resme taĥşil itdi kim
‘Ār ider dil itmege **hikmetde** Loĥmān ile baĥş (Şem‘î Divanı, Gazel 19, Mısra 8). [hikmetde, -de]

hilāl: Yeni ay. II Sevgilinin yay gibi hilal kaşları.
Gördük kaşüñ **hilālını** sākî irişdi ‘ıyd
Mey vir ki oldı tālî‘-i ferĥundemŷ sa‘îd (Şem‘î Divanı, Gazel 35, Mısra 1). [hilālını, -i, -n, -i]

Ruĥlerüñ gün beñlerüñ seyyāreler kaşüñ **hilāl**
Bir muşavver nŷrdur ey māĥ taşvirüñ senüñ (Şem‘î Divanı, Gazel 102, Mısra 3). [hilāl,]

Görinen gökde **hilāl** ile sitāre şanmañ
Göz dikŷp çerĥ-i felek kaşdine açdum çengāl (Şem‘î Divanı, Gazel 112, Mısra 3). [hilāl,]

Nice medĥ eyleyeyin ‘aĥlın alur her görenüñ
Gözi cādŷ şaĥı sŷnbŷl yŷzi gŷl kaşı **hilāl** (Şem‘î Divanı, Gazel 113, Mısra 6). [hilāl,]

hilāl: Yeni ay.
İdince ‘azm-i rezm eyler **hilālî** mihre hem-sine
İde çŷn bezm ider hem-dem hilāle mihr-i raĥşānı (Şem‘î Divanı, Kaside 4, Mısra 39). [hilālî, -i]

hilāl ebrŷ: Kaşları hilāl biçiminde olan.
Gŷzellŷk āsŷmānında nażîrin görmemiş kimse
Güneş yŷzlŷ **hilāl ebrŷ** bize bir meh-liĥā olsa (Şem‘î Divanı, Gazel 142, Mısra 6). [hilāl ebrŷ,]

hilāl ol-: Hilal olmak. II (Bayram ile hilāl arasındaki ilgi "rŷ‘yet-i hilāl" : ayı görme denilen hadise bakımındandır. Eskiden ayın görünmesiyle başlayan ramazan, şevval ayı hilālının görünmesiyle sona ererdi. Hilālın görünmesi aynı zamanda bayramın başlangıcını da tayin ederdi, ayın görünmesi kadı huzurunda şahitlerle ispat edilir, çıkan hükŷm üzerine ramazan ve bayram davullarla halka ilān edilirdi.).

Rŷze-i hecrŷnde ‘ıyd-i vaşl için **oldum hilāl**
Geçmedŷm gŷñlekden ey meh gerĥi kim oldum ĥayāl (Şem‘î Divanı, Gazel 107, Mısra 1). [hilāl oldum, -du, -m]

hilāl-ebrū: Kaşları hilāl biçiminde olan.

Rûze vü qadr ü berâtüñ bilmişüz mâhiyyetin

Bir **hilāl-ebrüyile** ‘ıyd-i vişâle merhabâ (Şem’î Divanı, Gazel 1, Mısra 4). [hilāl-ebrüyile, -y, -ile]

Ey **hilāl-ebrū** kaşüñ mihrâbüñe baş egdürüp

‘Âşıkun kâddini bükmeke selâm olsun saña (Şem’î Divanı, Gazel 6, Mısra 7). [hilāl-ebrū,]

Yağarlar bezm-i vuşletde kişiyi Şem’î meh-rüler

Hilāl-ebrū güzellerle ırakdan merhabâ yigdür (Şem’î Divanı, Gazel 61, Mısra 10). [hilāl-ebrū,]

hilāl-i yâr: Sevgilinin hilâl şeklindeki kaşı.

Miftâh oldu ‘ıyd-i cemâle **hilāl-i yâr**

Meyhânesine gönümün urmışdı gam kilid (Şem’î Divanı, Gazel 35, Mısra 3). [hilāl-i yâr,]

hil’at-i dîbâ: İpekli kumaştan kaftan.

Püşiş-i penbe-i dâğ u dil-i pür-süz-ı güdâz

Şem’î-yi sülhte râ **hil’at-i dîbâ** bâşed (Şem’î Divanı, Gazel 30, Mısra 10). [hil’at-i dîbâ,]

hil’at-i şâhî: Şahlara yakışır kaftan.

Ne hülle ârzü eyler gönül ne **hil’at-i şâhî**

Baňa ser örtüsi iki cihânde bir ‘abâ besdür (Şem’î Divanı, Gazel 60, Mısra 7). [hil’at-i şâhî,]

hil’at-i zerrîn: Altından yapılmış kaftan.

İşigine rûz ü şeb yüz sürmeyeydi mihr ü mäh

Hil’at-i zerrîn geyüp bulmazlar idi rif’ati (Şem’î Divanı, Kaside 6, Mısra 68). [hil’at-i zerrîn,]

hilkat: Yaratılıştan gelen, sonradan kazanılmayan hal, tabiat.

Kefî Hâtemdurur ya’nî dem-i cûdında Hayderdür

Olupdur dest ü şab’ u hüy ü **hilkatde** kemâliyle (Şem’î Divanı, Kaside 10, Mısra 52). [hilkatde, -de]

hilm: Yumuşak huyluluk.

Sehâ sâbit vefâ zâhir hayâ **hilm** ile muzmerdür

Qarâr ü şabr ü terbiyyetle olur ‘âkıbet Şem’î (Şem’î Divanı, Kaside 10, Mısra 53). [hilm,]

Kimün kim toğdı başına şems-i nehâr-ı luţf

Ey ‘ilm ü **hilm** ü fazl ile bî-mişl ü bî-bedel (Şem’î Divanı, Kaside 11, Mısra 22). [hilm,]

himmet: Lütuf, ihsan, yardım.

Himmetünde Şem’î kim feth itdi ma’nâ gencini

Açmadı kimse Süleymân olalı böyle defn (Şem’î Divanı, Kaside 14, Mısra 115). [himmetünde, -ün, -de]

Devr-i ‘adlünde cefâsına ider istiğfâr

Himmetün servine hem-sâye olursa Tûbî (Şem’î Divanı, Kaside 7, Mısra 66). [himmetün, -ün]

Himmetüñ kevkebidür oldı felekde seyyār
Rāyet-i rāyüñ ile pāye-i қadrüñ ‘ālī (Şem’î Divanı, Kaside 7, Mısra 57). [himmetüñ, -üñ]

himmet it-: Yardım etmek, gayret etmek, emek vermek.
Hak ‘ināyet idüben **itdi** erenler **himmet**
‘Iyde gāziler itdi yine bir hūb gāzā (Şem’î Divanı, Kaside 2, Mısra 39). [himmet itdi, -di]

himmetüñ cāmı: Lütfunun, yardımının kadehi.
Meclis-i қadrüñde şāhā mey şafaқ cām āfitāb
Himmetüñ cāmında çerh olmış ḥabāb-ı kemter’in (Şem’î Divanı, Kaside 14, Mısra 100). [himmetüñ cāmında, -n, -da]

hindü: Hintli.
Ne rāy ile olur Bercīs anüñ düstür-ı dīvānı
Ne **Hindüdur** Zuḥal k’ola serāy-i қadri derbānı (Şem’î Divanı, Kaside 15, Mısra 84). [hindüdur, -dur]

ḥınnā yak-: Kına yakmak.
Āb-ı tıḡıyle қarup yirlere düşmen қanını
Gāziler atları ayaḡına **yakdı ḥınnā** (Şem’î Divanı, Kaside 2, Mısra 42). [ḥınnā yakdı, -dı]

ḥırmıñ-i fażl: Fazilet harmanı.
Açılır bāḡ-ı belāḡatde feşāhet gülleri
Ḥırmıñ-i fażlinde bu devrüñ ‘Uṭārid ḥūşe-çin (Şem’î Divanı, Kaside 14, Mısra 108). [ḥırmıñ-i fażlinde, -i, -n, -de]

ḥırs: Sonu gelmeyen istek, aşırı tutku.
Ka‘be-i luṭfün ḥarīmi dāḡılı buldı necāt
Bende vü **ḥırş** u hevā āzād olup oldı emīn (Şem’î Divanı, Kaside 14, Mısra 122). [ḥırş,]

ḥisāb: Sayı, hesap.
Her bir kılında zülfi **ḥisābınca** bende var
İnşāf idüñ ki bunca giriftārı n’eylesün (Şem’î Divanı, Gazel 125, Mısra 3). [ḥisābınca, -ınca]

ḥisāb id-: Saymak, hesaplamak; düşünmek, zihnen ölçüp biçmek.
Şol қadar içdüm meyi şu deñlü sevdüm dilberi
DeFTER ü dīvāne şıḡmaz kim **ider** anı **ḥisāb** (Şem’î Divanı, Gazel 13, Mısra 6). [ḥisāb ider, -er]

ḥişār: Kale, sığınak.
Kendüye çünki **ḥişār** eyledi şehr-i ‘ademi
Leşker-i ḡam bulımaz yol bu dil-i bī-bāke (Şem’î Divanı, Gazel 165, Mısra 5). [ḥişār,]

ḥişār ol-: Duvar olmak.
Yol bulur leşker-i ḡam nüh felek **olursa ḥişār**
Bāḡ-ı luṭfünde olan ḡülşen-i ḡulkuñ ḡülinüñ (Şem’î Divanı, Kaside 7, Mısra 81). [ḥişār olursa, -ur, -sa]

hişār-ı lutf: Cömertlik hisarı.

Tā ḥaşr olunca fitne vü âşûbı def ider

Seng-i ḥarâret ile yıkalır **hişār-ı lutf** (Şem'î Divanı, Gazel 95, Mısra 10). [hişār-ı lutf,]

Dest-i havâdis ile yıkılmaz **hişār-ı lutf**

Çalına ṭabl-ı emn bula râḥeti cihân (Şem'î Divanı, Kaside 11, Mısra 13). [hişār-ı lutf,]

hısm: Öfke, kızgınlık, gazap.

Tig-i kahrûn eylese **hısmûn** gılâfından zuhûr

Cehd idüp efsâd-ı dîn itmezdi kavm-i müfsidîn (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 81). [hısmûn, -un]

hısm id-: Kızmak, öfkelenmek.

Kavlûnı boynumuza eyle hamâyıl diyelüm

Hısm idüp söge gerek biz de dü'â eyleyelüm (Şem'î Divanı, Gazel 117, Mısra 8). [hısm idüp, -üp]

Hısm itdügince baña öğündün rakib ile

Yâri olan senün gibi ağyârı n'eylesün (Şem'î Divanı, Gazel 125, Mısra 9). [hısm itdügince, -düg, -ince]

hısn-ı ḥaşîn: Kuvvetli, sağlam muhafaza edilen kale.

Leşker-i Ye'cûcî şerrün fitnesin def itmege

İtdi divâr-ı şer'at seddini **hısn-ı ḥaşîn** (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 88). [hısn-ı ḥaşîn,]

Toğuz kat âhenin **hısn-ı ḥaşîndür** leşker-i encüm

Şeh-i kadrini hıfz eyler anün hayl-i nuḥûsetden (Şem'î Divanı, Kaside 3, Mısra 25). [hısn-ı ḥaşîndür, -dür]

hiṭâ: Çin'in kuzeyi ile Türkistan topraklarında bulunan miskleriyle meşhur bir yer.

Her şehergeh kim şabâ ol zülf-i pür-çinden çıkar

Şan **Hiṭâ** 'aṭṭârıdır kim müşk alup Çinden çıkar (Şem'î Divanı, Gazel 63, Mısra 2). [hiṭâ,]

hiṭâb id-: (Bir şey birinin) Üzerinde etki meydana getirmek.

Didi **hiṭâb idüp** ki eyâ tîre rûzgâr

Nâr-ı belâ vü fûrkat ile yakma cânûnî (Şem'î Divanı, Kaside 9, Mısra 25). [hiṭâb idüp, -üp]

hızır-ı ilm: Hızır vasıflı.

Ey **Hızır-ı ilm** ü Sikender-seyr ü Mûsâ-ihtirâm

V'ey Süleymân-ḥâtem ü Aḥmed-nişân ü Cem-nigîn (Şem'î Divanı, Kaside 13, Mısra 65). [hızır-ı ilm,]

hizmet: Görev, vazife.

Der-i meyḥâneye cârüb idüben müjgânüm

Yüz sürüp pîr-i muğânün varayın **hizmetine** (Şem'î Divanı, Gazel 156, Mısra 6). [hizmetine, -i, -n, -e]

hizmet-kâr: Hizmet eden kimse, hizmetçi.

Bendeñüñ bendesine olmağ için **hizmet-kār**

Düz-d-i ğamden şaşınup bunca göñüller şehrin (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 71). [hizmet-kār,]

hizmetler eyle-: Hizmet etmek, kulluk yapmak.

Ben karşıñe kuluñ gibi el kavşurup tıram

Hizmetler eyleyem saña ey dil-rübā yine (Şem'î Divanı, Gazel 160, Mısra 8). [hizmetler eyleyem, -y, -em]

hızr: Âbıhayat içtiği için ölümsüzlüğe erdiğine, bereketi temsil ettiğine ve kul sıkıştığında imdâdına yettiğine inanılan, bir görüşe göre peygamber, bir görüşe göre velî olan zat.

Âb-ı hayvân 'ömr-i bî-pâyân saña ey **Hızr** kim

‘Aşıka bir gül şeker-leb serv-kad dilber yiter (Şem'î Divanı, Gazel 69, Mısra 5). [hızr,]

Hevâ 'isî-nefes gonce dem urur nefh-i Meryemden

Çemenler **Hızr** şundı lebleri çün âb-ı hayvânı (Şem'î Divanı, Kaside 15, Mısra 10). [hızr,]

Ey göñül 'ıyş it ki 'ıyş itmek cihânüñ cânıdır

Hızrdur sâkî şürâhî çeşme-i hayvânıdır (Şem'î Divanı, Muhammes 1, Mısra 2). [hızrdur, -dur]

Sâkî-i gül-ruh elinden içdügüm hün-ı ciger

Hızr elinden virmez ol hazzı hezârân cām-ı Cem (Şem'î Divanı, Gazel 115, Mısra 8). [hızr,]

hızr-ı zemâne: Dönemin Hızır'ı.

Şuşamışları ey **Hızr-ı zemâne**

Şuvar kim çeşme-i hayvân senüñdür (Şem'î Divanı, Gazel 53, Mısra 11). [hızr-ı zemâne, -e]

hızr-sîret: Hızır ahlaklı.

İrer Mūsā-şıfat dil cevher-i iksîr-i maşşûda

İçüp âb-ı hayât-ı himmeti bir **Hızr-sîret**den (Şem'î Divanı, Kaside 3, Mısra 4). [hızr-sîret, -den]

hızr-ı çeşme-i hayvânı: Hz. Hızır'ın hayat suyu çeşmesi.

Leblerin depretdüğince söz yirine cân yağar

Ya Mesîhâdür ya **Hızr-ı çeşme-i hayvânıdır** (Şem'î Divanı, Gazel 44, Mısra 6). [hızr-ı çeşme-i hayvânıdır, -ı, -dur]

hızr-vār: Hızır gibi.

Deryâ-yi ğamden eyledi dil fülkini halâş

Şükr eyle Şem'î irdi hele **Hızr-vār** haş (Şem'î Divanı, Gazel 89, Mısra 14). [hızr-vār,]

Âb-ı hayât-ı cüdünü feyz eyle **Hızr-vār**

Şem'î uzatma sözüñi taşdî'den şaşın (Şem'î Divanı, Kaside 9, Mısra 57). [hızr-vār,]

ho: Da, de.

Qo şikâyet sözini vaqt-i dü'âdür Şem'î

Hâlünü sen **ho** şikâyetle dimeñ emr-i muhâl (Şem'î Divanı, Kaside 8, Mısra 88). [ho,]

N'îçün mahrûm olam ben **hod** sözüm vaşfünde şekkerdür
Bilürler hâlûnî şâhib-keremler nükte-dânlerdür (*Şem'î Divanı, Kaside 1, Mısra 79*). [*hod,]*

Vefâsüz yâr derdinden benüm **hod** baña yetmişdür
Raķībâ cevrlar itme baña bir yañeden sen de (*Şem'î Divanı, Gazel 158, Mısra 3*). [*hod,]*

hokka-i yakût-ı pür-dürr: İnci dolu yakut kabı.
Hokka-i yakût-ı pür-dürrüñ açarsın mührini
Gül gibi ey gonce-leb itdükce biñ nâz ile hand (*Şem'î Divanı, Gazel 33, Mısra 15*). [*hokka-i yakût-ı pür-dürrüñ, -üñ]*

hōş: Hoş, güzel.
Geçüp dil cām-ı 'ışkuñla özinden
Benüm rûhum igen **hōş** rāheti var (*Şem'î Divanı, Gazel 47, Mısra 6*). [*hōş,]*

Kimi göndersem gerekdür yâr ışigine müdām
Yıl gibi ırmaz yiler bir **hōş** levendüm var iken (*Şem'î Divanı, Gazel 127, Mısra 6*). [*hōş,]*

Hōş devr idi zemāne eger olsa ber-ķarār
Ammā ķararı yok nitekim eşk-i cūy-bār (*Şem'î Divanı, Kaside 12, Mısra 1*). [*hōş,]*

hōş gel-: (Yapılan, olan bir şey birinin) Hoşuna gitmek.
Var ey ṭabīb derdüme emsem buyurma kim
Bimār-ı yâr olucağum baña **hōş gelür** (*Şem'î Divanı, Gazel 52, Mısra 8*). [*hōş gelür, -ür]*

hōş gör-: Müsâmahe ile karşılamak, kızılacak bir şeyi hoş görü ile karşılayıp affetmek.
Bedr it hilâli gün gibi bir meh-likâyile
Hōş gör bu devri tâ ki felek reşk ide saña (*Şem'î Divanı, Gazel 9, Mısra 10*). [*hōş gör,]*

İgen bön düşme ey şüfî ķo fikr-i hūr ü ğılmānı
Bu gün gel hāṭırın **hōş gör** temāşâ eyle cānānı (*Şem'î Divanı, Gazel 185, Mısra 2*). [*hōş gör,]*

hōş ol-: Esenlikte olmak.
Akķesüz pulsüz ķuķar 'uryān idüp dilberleri
Dām idüp hāvzın **hōş olur** ķaplucāsı Bursanüñ (*Şem'î Divanı, Gazel 103, Mısra 12*). [*hōş olur, -ur]*

hōş-bū: Güzel kokulu.
Serv-ķāmetsin semen-sīmāsın ey sīmin-beden
Gül gibi **hōş-būsın** ammā hem-dem-i aġyārsın (*Şem'î Divanı, Gazel 132, Mısra 4*). [*hōş-būsın, -sın]*

Şabā **hōş-bū** hevāyile dimāğ-ı cān mu'atṭerdür
Yine 'aks-i şakāyıkla felek saṭṭı mülevvendür (*Şem'î Divanı, Kaside 10, Mısra 5*). [*hōş-bū,]*

Melekler hūr ü ğılmānı şerābı āb-ı Kevşerdür
Gülāb ü misk ü 'anberle cihān gül gibi **hōş-būdur** (*Şem'î Divanı, Kaside 1, Mısra 10*). [*hōş-būdur, -dur]*

hoş-dem: Samimi arkadaş.

Dükân-ı bâğda sermâyesi misk ile ‘anberdür

Çemen hürrem şabâ **hoş-dem** gülistân pür-şafâ olmuş (Şem’î Divanı, Kaside 10, Mısra 26). [hoş-dem,]

hoş-hevâ: Havası tatlı, iyi.

Luţfûñ hevâsı ‘ıtr ile pür kıldı ‘âlemi

Hulkuñ nesîmi eyledi âfâkı **hoş-hevâ** (Şem’î Divanı, Gazel 11, Mısra 8). [hoş-hevâ,]

hoş-hurâm ol-: Güzel salınılı olmak.

Terenmüm eyledi kebk ü tezervi **hoş-hurâm oldu**

Ser-âgâz eyledi bülbül gibi mürğ-i hoş-elhânı (Şem’î Divanı, Kaside 4, Mısra 21). [hoş-hurâm oldu, -dı]

hoşnûd eyle-: Memnun etmek, gönlinü hoş etmek, râzı etmek.

Merhem-i vaşlın umarken urdı fûrkât yâresin

Müstedâm olsun efendüm bizi **hoşnûd eyledi** (Şem’î Divanı, Gazel 186, Mısra 8). [hoşnûd eyledi, -di]

hûb: Güzel.

Gün gibi çalmağ için mihr ü maḥabbet ṭöbını

Hûb olur her ne kadar ‘arşa-i dil olsa ferâḥ (Şem’î Divanı, Gazel 29, Mısra 6). [hûb,]

Qo beni yelteme ey dil kerem it **hûblere**

Ṭâlî‘üm ben bilürem kimse baña yâr olmaz (Şem’î Divanı, Gazel 75, Mısra 9). [hûblere, -ler, -e]

Hûbluk hükmi olup olalı dīvân-ı cemâl

Yazmadı kimse nişân ol kaşı tuğrâye bedel (Şem’î Divanı, Gazel 110, Mısra 11). [hûbluk, -luk]

Hûbler cem‘ olup itmiş bu gice şoḥbet-i ḥâş

Def ṭutup çerḥe girüp mihr ü meh olmuş rakḳâş (Şem’î Divanı, Gazel 85, Mısra 1). [hûbler, -ler]

Hûbler sögdi baña vâlih ü şeydâ göricek

Üşdiler taşladılar la‘l-i Bedaḥşânler ile (Şem’î Divanı, Gazel 151, Mısra 9). [hûbler, -ler]

hûb-ı hıṭâ: Hıta memleketinin güzeli.

Şanki âhû-yi Ḥotendür çeşmüñ ey **hûb-ı Hıṭâ**

Çin-i zülfüñ şayd için olmuş aña müşgîn kemend (Şem’î Divanı, Gazel 33, Mısra 3). [hûb-ı hıṭâ,]

hüccet: Delil, belge.

Sensin ol kim seni Ḥaḳ **hüccet** için dünyâye

Nâme-i fazl ü hüner birle idüpdür irsâl (Şem’î Divanı, Kaside 8, Mısra 45). [hüccet,]

hudâ: Allah, Tanrı, Cenâbıhak.

Başde hevâ-yi âteş-i ‘ışḳ u gözünde nem

Sen varmayınca kim vare Şem’î **Hudâ** yolın (Şem’î Divanı, Gazel 124, Mısra 10). [hudâ,]

Dü cihân varluğunu hâbbeye almaz Şem'î
Bir gınâ virdi **Ĥudâ** dünyede ‘ayyâşlere (Şem'î Divanı, Gazel 155, Mısra 10). [Ĥudâ,]

Cihân ser-keşlerin itdi ser-â-ser ĥükmine bende
Ĥudâ emriyle tâbi‘ itse n’ola çerĥ-i gerdâni (Şem'î Divanı, Kaside 4, Mısra 36). [Ĥudâ,]

Selâmet milketinde zât-ı pâküñ
Ĥudâyı bî-niyâz itdi müselleme (Şem'î Divanı, Kaside 5, Mısra 14). [Ĥudâyı, -y, -ı]

ĥüden li'l-mütteĥîn: "Muttakiler* (duyarlı olanlar) için bir yol göstericidir. " Bakara, 2/2.
Bezm-i luţfüñ şem'idür innâ hedeynâhü's-sebîl
Meclis-i fażlüñ çerâğdur **ĥüden li'l-mütteĥîn** (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 70). [ĥüden li'l-mütteĥîn,]

ĥükm: Bir şeyin şöyle veya böyle olduğu hakkında verilen karar, yargı.
Musaĥĥer **ĥükmüñe** ‘âlem felek emrüñe çâkerdür
Ĥalâş olur belâ vü derd ü ĥamden iki ‘âlemde (Şem'î Divanı, Kaside 1, Mısra 59). [ĥükmüñe, -üñ, -e]

Gün gibi çekdüñ cemâlüñ tiĥin ey kaşı kemân
Oĥ gibi oldu gönüller mülkine **ĥükmüñ** revân (Şem'î Divanı, Gazel 135, Mısra 2). [ĥükmüñ, -üñ]

Cihân ser-keşlerin itdi ser-â-ser **ĥükmine** bende
Ĥudâ emriyle tâbi‘ itse n’ola çerĥ-i gerdâni (Şem'î Divanı, Kaside 4, Mısra 35). [ĥükmine, -i, -n, -e]

ĥulâşa-i maĥşûd: Kastedilen sözün kıtası.
Hezâr itdi çemende çü naĥme-i Dâvûd
Zebûr-ı gülden oĥundı **ĥulâşa-i maĥşûd** (Şem'î Divanı, Gazel 37, Mısra 2). [ĥulâşa-i maĥşûd,]

ĥuld-i berîn: Kutsal cennet.
Cennete döndürdi dünyâyı ser-â-ser nev-behâr
Bâĥler Firdevs-i a'lâ gülsitân **ĥuld-i berîn** (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 4). [ĥuld-i berîn,]

ĥulk: Doĥuştan olan huy, yaratılış, tabiat.
Şahbâz-ı şâh-i ‘adlûñ olupdur şikârı luţf
Ĥulkun nesîmi esdi umaram ki eyleye (Şem'î Divanı, Kaside 11, Mısra 36). [ĥulkun, -un]

Ĥalk ile **ĥulk** eylemek kârı seĥâvet şânıdur
Şan‘ati luţf ü kerem mihr ü mürüvvet ‘âdeti (Şem'î Divanı, Kaside 6, Mısra 75). [ĥulk,]

ĥulk-ı ĥasen: Güzel ahlak.
Âñki bâ **ĥulk-ı ĥasen** dâd tü râ ĥüsn-i edeb
Kerd mâ râ be-ĥam-ı ‘ışĥ ‘aceb-ter zi ‘aceb (Şem'î Divanı, Gazel 12, Mısra 1). [ĥulk-ı ĥasen,]

ĥulle: Cennette giyilecek elbise.
Ne **ĥulle** ârzü eyler gönül ne ĥil‘at-i şâhî
Baña ser örtüsü iki cihânde bir ‘abâ besdür (Şem'î Divanı, Gazel 60, Mısra 7). [ĥulle,]

Bād-ı şabā görüp güle eylerdi i'tizār
Geymişdi sebz **hullesini** pîr-i Zāl-i dehr (Şem'î Divanı, Kaside 9, Mısra 16). [hullesini, -si, -n, -i]

hulle-i cennet: Cennet elbisesi.

Hulle-i cennet olursa çekeyin çāk ideyin
Dem-i vuşletde baña hâyil olur pîrehenüm (Şem'î Divanı, Gazel 116, Mısra 5). [hulle-i cennet,]

hulle-i sebz: Yeşil cennet elbisesi.

Gül kamer lāle şafaķ reşk-i şevābit ezhār
Hulle-i sebz ile ebkār-ı çemen ğayret-i hūr (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 18). [hulle-i sebz,]

hümā: Talih kuşu.

İzin tozına şalsa zülfüñ **hümāsi** sāye
Her zerre ta'n ideydi gün gibi gökde aye (Şem'î Divanı, Beyit 2, Mısra 1). [hümāsi, -sı]

Hevā-yi yār ile göñlüm **hümāsi**
Geçer mihr āşiyānın itse pervāz (Şem'î Divanı, Gazel 76, Mısra 9). [hümāsi, -sı]

Sensüzün 'ömrüm cihānde bir nefes olmaz karar
Gün yüzünsüz ey **hümā** dünyā demürden bir kafes (Şem'î Divanı, Gazel 80, Mısra 6). [hümā,]

Çonmayup degme yire kendü hevāsında uçar
Bir **hümā** sâyeli şāhin gibi pervāzı güzel (Şem'î Divanı, Gazel 109, Mısra 6). [hümā,]

Ol **hümā** yüksek uçar ammā şikārüñdür senüñ
Dūd-ı pîç-ā-pîç-i āhüñle cihān şayyādısın (Şem'î Divanı, Gazel 128, Mısra 5). [hümā,]

Şan **hümādür** ki düşer gölgesi hırşid üzre
Şalıcaķ zülf-i ruñüñ gün yüzüne sāye Ḥāsen (Şem'î Divanı, Gazel 129, Mısra 7). [hümādür, -dur]

Gün yüzünde Sidre kaddüñ üzre zülfüñ ey melek
Bir **hümādür** kim ayüñ on dördin itmiş āşiyān (Şem'î Divanı, Gazel 135, Mısra 10). [hümādür, -dur]

Her kañğı hāke şalsa zülfüñ **hümāsi** sāye
Her zerresi virür fer' gün gibi gökde aye (Şem'î Divanı, Gazel 163, Mısra 1). [hümāsi, -sı]

Felekler hâyil olmaz ol **hümā** itdükce pervāzı
Ne deñlü yüksek uçarsa ķo uçsun 'ışk şāhbāzı (Şem'î Divanı, Gazel 173, Mısra 1). [hümā,]

Cān gülşenine eyledi pervāz ol **hümā**
Bülbüllerin firāk ile inletdi zār zār (Şem'î Divanı, Kaside 12, Mısra 27). [hümā,]

hümā-ṭal'et: Hümā görünüşlü, hümā kuşu gibi güzel görünen.

Gözlerümde al tūṭidür ḥayāli la'lüñüñ
Kırpüğümde ey **hümā-ṭal'et** aña itdüm kafes (Şem'î Divanı, Gazel 81, Mısra 6). [hümā-ṭal'et,]

hümā-yi evc-i himmet: Cömertliğı yüce Hümā kuşu.

Hümā-yi evc-i himmet bāl açup itmişdi pervāzı
Şikārın şayd idüp geldi yine şahbāz-ı sulṭānī (Şem'î Divanı, Kaside 4, Mısra 9). [hümā-yi evc-i himmet,]

hümā-yi evc-i sulṭānī: Padişahlığın yüce Hüma kuşu.
Se'âdetle şalup sāye **hümā-yi evc-i sulṭānī**
Günümüz toğdı gördük âfitāb-ı zıll-i Yezdānī (Şem'î Divanı, Kaside 4, Mısra 1). [hümā-yi evc-i sulṭānī, -i]

hümā-yi himmet: İyiliğin talih kuşu.
Habbecce gelmez **hümā-yi himmetüñ** şahbāzına
Mezra'-ı sebz-i felekde hūşe-i dürr-i şemîn (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 101). [hümā-yi himmetüñ, -üñ]

hümāyün it-: Mübarek kılmak.
Yine gül Ahmedine âyetü'l-haḳ eyleyüp nāzil
Per-i hoşın açup süsen **hümāyün itdi** bostānı (Şem'î Divanı, Kaside 15, Mısra 4). [hümāyün itdi, -di]

hum-hâne: Şarap küpleri konan yer. II Meyhane.
Gün gibi germ eylesün bezm ehlini peymāneler
Güm güm ötsün na'ra-i 'uşşākden **hum-hāneler** (Şem'î Divanı, Murabba 1, Mısra 10). [hum-hāneler, -ler]

hüner: Bir işte gösterilen ustalık, beceriklilik.
Ma'den-i faẓl ü **hüner** server-i eşrāf ü kibār
Mālik-i mülk-i kerem Ḥazret-i Piri Paşa (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 47). [hüner,]

Sensin ol kim seni Ḥaḳ hüccet için dünyāye
Nāme-i faẓl ü **hüner** birle idüpdür irsāl (Şem'î Divanı, Kaside 8, Mısra 46). [hüner,]

hünî: Kanlı. II Kan dökmeye alışık (kimse), zālîm, kātîl.
Ne **hünîdür** gözüñ sākî ki bağrümde kebāb ister
Döküp nā-haḳ yire kanüm gözüm yaşın şerāb ister (Şem'î Divanı, Gazel 42, Mısra 1). [hünîdür, -dür]

hün-ı ciger iç-: Çok eziyet çekmek, acı çekmek.
Devr-i la'lünde senüñ ey sākî-i bezm-i cemāl
İçdügüm kanlu yaşümdür yidügüm **hün-ı ciger** (Şem'î Divanı, Gazel 59, Mısra 14). [hün-ı ciger içdügüm, -dük, -üm]

Sākî-i gül-ruḥ elinden **İçdügüm hün-ı ciger**
Hızr elinden virmez ol ḥazṣı hezārān cām-ı Cem (Şem'î Divanı, Gazel 115, Mısra 7). [hün-ı ciger içdügüm, -dük, -üm]

hün-ı ciger yut-: Çok ızdırıp çekmek, elem ve eziyete katlanmak.
Ol kadar **hün-ı ciger yutdı** gamüñle Şem'î kim
Ağladuḳça gözlerinden şu yirine kan akar (Şem'î Divanı, Gazel 62, Mısra 13). [hün-ı ciger yutdı, -dı]

hün-ı ciger: Ciğer kanı. II Gönlün kan ağlaması.

Vā ḥasretā ki görmezem ol gül-‘izārūmi

Ḥūn-ı cigerle dīdelerüm kane boyanur (Şem’î Divanı, Gazel 55, Mısra 8). [ḥūn-ı cigerle, -le]

‘İşk âteşinūn gözleri şevkından urur dem

Ḥūn-ı cigerüm kim saçılır dīdelerümden (Şem’î Divanı, Gazel 133, Mısra 4). [ḥūn-ı cigerüm, -üm]

ḥūnīn-dil: Kanlı gönül.

Yokdurur devründe **ḥūnīn-dil** meger cām-ı şerāb

Çan yudar devrān elinden ehl-i dillerdür hemīn (Şem’î Divanı, Kaside 14, Mısra 117). [ḥūnīn-dil,]

ḥūr ü ḡilmān: Cennetteki kız ve cennetteki erkek.

Kūyūn behişt-i içre göreydi **ḥūr ü ḡilmān**

Ṭübā lehüm diyeydi sen serv-i meh-liḡāye (Şem’î Divanı, Gazel 163, Mısra 7). [ḥūr ü ḡilmān,]

Her ki girdi dünyede bir kerre cānān koynına

Girmedi öldi dirildi **ḥūr u ḡilmān** koynına (Şem’î Divanı, Gazel 169, Mısra 2). [ḥūr u ḡilmān,]

Ḥarīm-i bāḡ-ı cennetden baña kūy-i Vefā yigdür

Hezārān **ḥūr u ḡilmānden** gönül bir dil-rübā yigdür (Şem’î Divanı, Gazel 61, Mısra 2). [ḥūr u ḡilmānden, -den]

Melekler **ḥūr ü ḡilmānı** şerābı āb-ı Kevşerdür

Gülāb ü misk ü ‘anberle cihān gül gibi hoş-būdur (Şem’î Divanı, Kaside 1, Mısra 9). [ḥūr ü ḡilmānı, -ı]

ḥūr u melek: Huri ve melek.

İctimā‘ itdi şanasın cem‘ olup **ḥūr u melek**

Ay ü gün bir yire gelmiş gibi buldı şöḥreti (Şem’î Divanı, Kaside 6, Mısra 63). [ḥūr u melek,]

ḥūr-ı behişt: Cennet kızı, çok güzel kız veya kadın, hūri.

Nāz ile kūyinde seyr itdükce ol **ḥūr-ı behişt**

Dir felekler reşk idüp yā leytenī küntü türāb (Şem’î Divanı, Gazel 14, Mısra 3). [ḥūr-ı behişt,]

ḥūrī: Cennet kızı.

Şürete gelmez senūn devründe ey **ḥūrī** perī

Şöyle beñzer kim utanur sen büt-i ṭannāzden (Şem’î Divanı, Gazel 126, Mısra 9). [ḥūrī,]

Bezm olmuş idi cennet ü **ḥūrī** nigārler

Kevşer yirine içdüḡi Şem’î şerāb idi (Şem’î Divanı, Gazel 181, Mısra 11). [ḥūrī,]

Çerḡe girmiş gün gibi çözmüş saçın meh-pāreler

Def ṭutar ay ü güneş **ḥūrīler** eyler şöḡbeti (Şem’î Divanı, Kaside 6, Mısra 48). [ḥūrīler, -ler]

Dökilen encüm degüldi şubḡ-dem eflākden

Üstine gevher saçardı **ḥūrīler** cem‘iyyeti (Şem’î Divanı, Kaside 6, Mısra 56). [ḥūrīler, -ler]

ḥūr-ı cenneti: Cennet kızı.

Fikr itme **hür-ı cenneti** dildâr-ı yâre bak
Ço bu hevâyî mihrûnî eflâkden götür (Şem'î Divanı, Gazel 67, Mısra 3). [hür-ı cenneti, -i]

hür-ı cinân: Cennet hurileri.

Perî-peyker melek-sîmâ güzeller çokdurur ammâ
Görinmez gözüme sensüz gerek **hür-ı cinân** olsun (Şem'î Divanı, Gazel 122, Mısra 6). [hür-ı cinân,]

hür-ı 'în: İri ve güzel gözlü huri.

Serverâ kadrûn serâyı suffesin pâk itmege
Gün gibi cârüb iderse n'ola zülfin **hür-ı 'în** (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 80). [hür-ı 'în,]

hür-ı nâzenîn: Narin huri.

El ele alup şalınur bâğda serv ü çenâr
Gülşen-i cennetde şan kim iki **hür-ı nâzenîn** (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 30). [hür-ı nâzenîn,]

hürî-likâ: Hûri yüzlü, çok güzel yüzlü.

Aldı gön'lüm döstlar bir dil-rübâsı Bursanûn
Küyi cennet kendüzi **hürî-likâsı** Bursanûn (Şem'î Divanı, Gazel 103, Mısra 2). [hürî-likâsı, -sı]

hürmet: Bir şeye veya bir kimseye değer vermekten ileri gelen ölçülü davranma hissi, çekinme ile karışık bir sevginin verdiği dikkat ve itina gösterme duygusu, saygı.

N'ola ger yoğ ise mescidde bizüm râğbetümüz
Gele meyhâneye zâhid göresin **hürmetümüz** (Şem'î Divanı, Gazel 73, Mısra 2). [hürmetümüz, -ümüz]

hürmet it-: Saygı göstermek, saymak.

Câm-ı mey-i maḥabbeti virsün tolu tolu
Pir-i muğâne diñ ki bize **hürmet itmesün** (Şem'î Divanı, Gazel 131, Mısra 4). [hürmet itmesün, -me, -sün]

hurrem: Sevinçli, şen, gönül açıcı.

Ey devrinûn güliyle müzeyyen behâr-ı lutf
Hurrem nesîm-i hulkuñ ile sebzezâr-i lutf (Şem'î Divanı, Gazel 95, Mısra 2). [hurrem,]

Ḥandân ü **hurrem** idi nitekim cemâl-i yâr

Mesned-nişîn-i taht-ı cemâl idi şâh-i gül (Şem'î Divanı, Kaside 9, Mısra 5). [hurrem,]

Dü'â ile irişür saña her ne kim muḳadderdür

Nitekim ola bu 'ıyd-i mübârekle cihân **hurrem** (Şem'î Divanı, Kaside 1, Mısra 82). [hurrem,]

Dükân-ı bâğda sermâyesi misk ile 'anberdür

Çemen **hurrem** şabâ hoş-dem gülistân pür-şafâ olmuş (Şem'î Divanı, Kaside 10, Mısra 26). [hurrem,]

hurrem ol-: Sevinmek, mutlu olmak.

Ḳudümünle eyâ maḳşûd-ı 'âlem
Gönüller güldi cânler **oldı hurrem** (Şem'î Divanı, Kaside 5, Mısra 2). [hurrem oldı, -dı]

Açıldı gönceler bağ **oldı hurrem**

Şabâ 'îsî demiyle oldı hem-dem (Şem'î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 57). [hurrem oldı, -dı]

hurrem ü handân: Güler yüzlü ve neşeli.

Şâh-ı şükûfe eyler idi sîm ü zer nişâr

Ebr ağladukça **hurrem ü handân** idi çemen (Şem'î Divanı, Kaside 9, Mısra 12). [hurrem ü handân,]

hurşid: Güneş.

Gün toğar başına rindün gûşe-i meyhânedede

Câm **hurşid** ü şürâhî maṭlaṭ-ı nûr-ı şafâ (Şem'î Divanı, Gazel 8, Mısra 4). [hurşid,]

Şan hümâdür ki düşer gölgesi **hurşid** üzre

Şalıcak zûlf-i ruhûñ gün yüzüne sâye Ḥasen (Şem'î Divanı, Gazel 129, Mısra 7). [hurşid,]

Dem-â-dem germ olup ṭâḡ-ı felekden zer şaçar **hurşid**

N'ola devlet 'arûsına olursa sâye-bân ḥayme (Şem'î Divanı, Gazel 150, Mısra 7). [hurşid,]

hurşid-i cihân-tâb: Alemi aydımlatan güneş.

Aldı **hurşid-i cihân-tâb** ele zerrîn cârüb

Sâhet-i şâhn-ı cemende komadı gerd-i melâl (Şem'î Divanı, Kaside 8, Mısra 7). [hurşid-i cihân-tâb,]

hurşid-i enver: En parlak güneş.

Zerreyi **hurşid-i enver** kaṭreyi ummân ider

'İşkür bu itdürür mûrî Süleymân ile baḥş (Şem'î Divanı, Gazel 19, Mısra 11). [hurşid-i enver,]

Ayağı tozinuñ her zerresi **hurşid-i enverdür**

Bürîde-encüm ü tāsî felekdür pûtesi **hurşid** (Şem'î Divanı, Kaside 1, Mısra 43). [hurşid-i enverdür, -dür]

hurşid-i evc-i 'izzet: İtibar güneşinin zirvesi.

Hurşid-i evc-i 'izzet ile çerḡ-ı bî-ḡarâr

Divâr-ı ḡaşr-ı ḡadrûne bir şemse âfitâb (Şem'î Divanı, Kaside 9, Mısra 39). [hurşid-i evc-i 'izzet,]

hurşid-i evc-i ma'delet: Adalet göğünün güneşi.

Mâh-i bürc-i salṭanet **hurşid-i evc-i ma'delet**

Ḥazret-i Sulṭân Süleymân server-i rûy-i zemîn (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 61). [hurşid-i evc-i ma'delet,]

hurşid-i raḡşân: Parlak güneş.

İtmesün meh-pâreler gün gibi cānân ile baḥş

Kevkebe lâyık degül **hurşid-i raḡşân** ile baḥş (Şem'î Divanı, Gazel 19, Mısra 2). [hurşid-i raḡşân,]

Germ olup mihr itmesün devrinde cānân ile baḥş

Zerredür ol idimez **hurşid-i raḡşân** ile baḥş (Şem'î Divanı, Gazel 20, Mısra 2). [hurşid-i raḡşân,]

hürşid-i semâ: Gökyüzünün güneşi.

Yırde gökde ne ki var cümle yarağ eylediler

Çekdi süsen kılıcın nite ki **hürşid-i semâ** (Şem'î Divanı, Kaside 2, Mısra 6). [hürşid-i semâ,]

hürşid-i tareb: Sevinç ve şenlik güneşi.

Toğdı **hürşid-i tareb** berķ urdı cām-ı âfitâb

Gün gibi ref' eyle ey meh-rû cemâlünden hicâb (Şem'î Divanı, Gazel 13, Mısra 1). [hürşid-i tareb,]

hürşid-i yakîn: Gerçek güneş.

Cām-ı mihrûn şahidi kurbûn hicâbın def' idüp

Maṭla'ı şubḥ-ı şafâden doğdı **hürşid-i yakîn** (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 114). [hürşid-i yakîn,]

hürşid-veş: Güneş gibi.

Anûnçün cüy-bâr-ı âb-ı tîğûn mevci cevherdür

Umaram şahid-i baḥtûn bula **hürşid-veş** rif'at (Şem'î Divanı, Kaside 10, Mısra 40). [hürşid-veş,]

hürüş it-: Coşup taşmak, kendinden geçmek.

Şem'iyem cām-ı maḥabbetden **hürüş itdüm** yine

Hâm olan bî-dillerûn rağmına cûş itdüm yine (Şem'î Divanı, Muhammes 1, Mısra 41). [hürüş itdüm, -dü, -m]

hüşe-çîn: Harman sonu tarlada kalan kesik, döküntü başakları toplayıcı, toplayan (kimse).

Ber ser-i 'ıkd-i Süreyyâ ez çi rû ḥam şüd hilâl

Ger ne-şüd ber ḥirmen-i kudret gedâyî **hüşe-çîn** (Şem'î Divanı, Kaside 13, Mısra 84). [hüşe-çîn,]

Açılır bâğ-ı belâgatde feşâhet gülleri

Ḥirmen-i fazlinda bu devrûn 'Uṭârid **hüşe-çîn** (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 108). [hüşe-çîn,]

hüşe-i dürr-i semîn: Kıymetli inci tanesinin salkımı.

Ḥabbece gelmez hümâ-yi himmetûn şahbâzına

Mezra'ı sebz-i felekde **hüşe-i dürr-i semîn** (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 102). [hüşe-i dürr-i semîn,]

hüşn: Güzellik.

Ṭoymadı gönlüm gözüm **hüşnüñ** temâşâ itmeden

Yimeden cennet ṭa'âmın ṭoya mı her gözi aç (Şem'î Divanı, Gazel 23, Mısra 7). [hüşnüñ, -üñ]

Hüşnüñ serâyın eyledi cārûb-ı zülf pāk

Ḳomadı zerre deñlü gönülde ğubâr ruḥ (Şem'î Divanı, Gazel 28, Mısra 9). [hüşnüñ, -üñ]

Ol mâh gün gibi olsa **hüşn** ile ber-kemâl

Şem'î cemâli gibi ola 'ömri ber-mezîd (Şem'î Divanı, Gazel 35, Mısra 9). [hüşn,]

Olahı **hüşnüñ** behiştî ğayret-i ḥür ü melek

Ḳadr ile oldı işigün Ka'besi reşk-i felek (Şem'î Divanı, Gazel 105, Mısra 1). [hüşnüñ, -üñ]

Var mı bir Şem‘î gibi bu işe ‘âşık oluban
Gördüğü her güzelün **hüsne** hayrân olmuş (Şem‘î Divanı, Gazel 84, Mısra 10). [hüsne, -i, -n, -e]

hüsn iklimi: Güzellik ülkesi.

Gel ey **hüsn ikliminün** kâmrânı
Güzellük mülkinün şâhib-kırânı (Şem‘î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 27). [hüsn ikliminün, -nün]

hüsn ili: Güzellik şehri.

Hüsn ili serverleri begler ağalar ‘ışkına
Câm-ı Cem şun sâkiyâ Sultân Süleymân devridür (Şem‘î Divanı, Murabba 1, Mısra 7). [hüsn ili, -i]

hüsn-i ahlâk: Ahlak güzelliği.

Güzellük âsümânında bu gün ben bir melek gördüm
Eger sultân-ı dehr olsa kûl eyler **hüsn-i ahlâkı** (Şem‘î Divanı, Gazel 172, Mısra 8). [hüsn-i ahlâkı, -ı]

hüsn-i dü‘â it-: Duanın güzelini etmek.

Göñül âyinesi jeng-i küdüretten mükedderdür
Saña **hüsn-i dü‘â itmek** gül-i bustân-ı ma‘nîdür (Şem‘î Divanı, Kaside 10, Mısra 58). [hüsn-i dü‘â itmek, -mek]

hüsn-i edeb: Edebin güzelliği.

Ânki bâ hulk-ı hasen dâd tû râ **hüsn-i edeb**
Kerd mâ râ be-ğam-ı ‘ışk ‘aceb-ter zi ‘aceb (Şem‘î Divanı, Gazel 12, Mısra 1). [hüsn-i edeb,]

hüsn-i hat: Güzel yazı yazma sanatı.

İrişüp devr-i lebûnde virdi yâkûte şeref
Mücib-i şöhetdurur ‘âlemde cânâ **hüsn-i hat** (Şem‘î Divanı, Gazel 90, Mısra 4). [hüsn-i hat,]

hüsn-i hulk: Yaradılış güzelliği.

Seni bu **hüsn-i hulk** ile görenler hep melek dirler
Hâkikatde perî yüzlüm degülsin sen bu dünyâden (Şem‘î Divanı, Gazel 123, Mısra 3). [hüsn-i hulk,]

hüsn-i makâl: Söz güzelliği.

Varak-ı gülden okur vaşf-ı cemâlün bülbül
Serverâ bencileyin bulsa gerek **hüsn-i makâl** (Şem‘î Divanı, Kaside 8, Mısra 74). [hüsn-i makâl,]

hüsn-i ta‘bir: Söyleyişin güzelliği, güzel ifade.

Didüm ey meh gün yüzün vaşfın okurdum h‘âbde
Didi kim gâyet güzeldür **hüsn-i ta‘birün** senün (Şem‘î Divanı, Gazel 102, Mısra 12). [hüsn-i ta‘birün, -ün]

hüsünü güli: Güzellik gülü.

Hüsünü güliyle kand-i lebûndür gıdâ-yi rûh
Cennet güliyle olsa olur gül-şeker lezîz (Şem‘î Divanı, Gazel 38, Mısra 11). [hüsünü güliyle, -i, -y, -le-ün]

hüsnüñ zekâtı: Güzelliğinin zekatı.

Hüsnüñ zekâtı ‘âşıkā bir buse kıl ‘atā

Şehden olur gedālere ḥakkā naẓer lezīz (Şem’î Divanı, Gazel 38, Mısra 15). [hüsnüñ zekâtı,]

hüsrev: Hüsrev ü Şirin öyküsünün erkek kahramanı olan hükümdar.

Cân ḥazẓ ider tütınca lebünçün ‘adem yolın

Şirîn yolında **Hüsreve** olur sefer lezīz (Şem’î Divanı, Gazel 38, Mısra 8). [hüsreve, -e]

Bir lebi Şirîne dil virdüm ki âdem cānidur

Adı **Hüsrevdür** güzelliük mülkünün sultānidur (Şem’î Divanı, Gazel 43, Mısra 2). [hüsrevdür, -dür]

hüsrev: Hükümdar, padişah. II Aşık.

‘Aceb ḥālet degül mi ‘ışk-ı Şirîn

İder **Hüsrevleri** yolında Ferhād (Şem’î Divanı, Gazel 36, Mısra 8). [hüsrevleri, -ler, -i]

Niçe serverler olur Ferhād gibi pāymāl

Niçe **Hüsrevler** bu yolda cān-ı Şirînden çıkar (Şem’î Divanı, Gazel 63, Mısra 10). [hüsrevler, -ler]

hüsrev ü dārā: Hüsrev ve Dara. (Hüsrev (Perviz lakaplı İran şahı) ve Dara (İhtişam ve ululuk sembolü olan, ünlü İran şahı).

Zafer mîr-i ‘ālem nuşret sipehsālār-ı leşkerdür

İşigi bendesinün bendesidür **Hüsrev ü Dārā** (Şem’î Divanı, Kaside 1, Mısra 32). [hüsrev ü dārā,]

Felek taht ile gün tāt olayıdı terk iderlerdi

Göreydi **Hüsrev ü Dārā** bu erkān ile divānı (Şem’î Divanı, Kaside 15, Mısra 80). [hüsrev ü dārā,]

hüsrevā: Ey hükümdar, ey padişah.

Hüsrevā ‘arz eylemezseñ la‘l-i şekker-bārūñi

Nuṭka gelmez tūṭi-i ṭab‘-ı şeker-bārüm benüm (Şem’î Divanı, Gazel 119, Mısra 3). [hüsrevā,]

Öykünürem dir-imiş şekker lebüne **hüsrevā**

Kelledür bağlansa cāyiz ḥaddi zātında dimāğ (Şem’î Divanı, Gazel 93, Mısra 5). [hüsrevā,]

Tūṭi-i şirîn-makālem **hüsrevā** ammā çi sūd

Dāne-i ḥabb-ı nebāt-ı men tegerg-i miḥnet est (Şem’î Divanı, Gazel 15, Mısra 11). [hüsrevā,]

hüsrev-i ‘ādil: Adaletli padişah.

Emîrül-l-mü‘minîn Sultān Süleymān **hüsrev-i ‘ādil**

Kim oldur milket-i dînün emîr ü şāh ü sultānı (Şem’î Divanı, Kaside 15, Mısra 33). [hüsrev-i ‘ādil,]

hüsrev-i ‘ışk: Aşk padişahı.

Hüsrev-i ‘ışkam işigün baña taht-ı zer yiter

Na‘l-i gülgün gubārı başüme efser yiter (Şem’î Divanı, Gazel 69, Mısra 1). [hüsrev-i ‘ışkam, -am]

hüsrev-i mesned-nişin: Makamda bulunan padişah, hükümdar.

Bister-i bālin-i rāhet rā kucā bined be-ḥāb
Ānki çün Şem'î buved ey **ḥusrev-i mesned-nişîn** (Şem'î Divanı, Kaside 13, Mısra 90). [ḥusrev-i mesned-nişîn,]

ḥusrev-i şîrîn-dehen: Tatlı dilli Hüsrev.

Leblerüñ vaşındadur ey **Ḥusrev-i Şîrîn-dehen**
Şehd ü şekkerden lezîz olduğı güftârüm benüm (Şem'î Divanı, Gazel 119, Mısra 9). [ḥusrev-i şîrîn-dehen,]

ḥuşûşâ: Bilhassa, özellikle.

Devr-i gül sūr-ı behişt-âsâ **ḥuşûşâ** nev-behâr
Geldi şan kim bir yire iki cihânüñ zîneti (Şem'î Divanı, Kaside 6, Mısra 13). [ḥuşûşâ,]

huşyâr: Akli başında olan, sarhoş olmayan kimse, ayık.

Yâr ile esrârımı bir kimse hergiz bilmese
Kâşki cümle cihân mest olsa **huşyâr** olmasa (Şem'î Divanı, Gazel 149, Mısra 4). [huşyâr,]

ḥüy: Doğuştan olan tabiat, yaratılış, mizaç.

Kefi Ḥâtemdurur ya'nî dem-i cûdında Ḥayderdür
Olupdur dest ü ṭab' u **ḥüy** ü ḥilkatde kemâliyle (Şem'î Divanı, Kaside 10, Mısra 52). [ḥüy,]

ḥüzn: Üzüntü, gam, keder.

Ben senüñ Ya'ḳûbunam derd ü belâ vü **ḥüzn** ile
Sen güzellük mülkinüñ sultânısın Yûsufcuğum (Şem'î Divanı, Gazel 120, Mısra 3). [ḥüzn,]

Ḥüzn ile Ya'ḳûb ü derd-i ıṣṣ ile Eyyûbdür

Bu dil-i bî-çâre-veş olmaya hergiz derdmend (Şem'î Divanı, Gazel 33, Mısra 11). [ḥüzn,]

I

ıḳd-i vuşlet: Kavuşma gerdanlığı.

Var idi dürc-i felekde iki dürr-i şâh-vâr
Rişte-i nazma dizildi buldı **ıḳd-i vuşleti** (Şem'î Divanı, Kaside 6, Mısra 10). [ıḳd-i vuşleti, -i]

ırak: Uzak.

Yaḳarlar bezm-i vuşletde kişiyi Şem'î meh-rûler
Hilâl-ebrû güzellerle **ırakdan** merḥabâ yigdür (Şem'î Divanı, Gazel 61, Mısra 10). [ırakdan, -dan]

İşidüp cânlerine od düşer ehl-i nâruñ

Oldılar düd gibi tâ ki **ırakdan** peydâ (Şem'î Divanı, Kaside 2, Mısra 32). [ırakdan, -dan]

ırmağ: Irmak.

Geçdi 'ömrüm şu gibi eşk-i revânüm çağlar
Acıyup deryâlar ağlar ḥâlûme **ırmağlar** (Şem'î Divanı, Gazel 39, Mısra 2). [ırmağlar, -lar]

Serv-i âzādüm koyup seyr-i gülîstân eylesem
Bâğlar zindân olup zencîr olur **ırmağlar** (Şem'î Divanı, Gazel 40, Mısra 6). [ırmağlar, -lar]

Nev-behâr oldu yine şeydâ olup **ırmağlar**
Kânlu yaşûm gibi zencîrin sürüyüp çağlar (Şem'î Divanı, Gazel 40, Mısra 1). [ırmağlar, -lar]

ışın-: Hoşlanmaya başlamak, yakınlık duymak, alışmak.
Şanurdum âteş-i fûrkatden özge bir belâ yokdur
Seni âğyâr ile gördüm **ışındum** nâr-ı hicrâne (Şem'î Divanı, Gazel 143, Mısra 6). [ışındum, -du, -m]

ısır-: Isırmak, dişlemek.
Gâh öpüp gâh **ısrup** gâh emer leblerüñi
Sâkiyâ cânümüze bunca cezâlar niçe bir (Şem'î Divanı, Gazel 45, Mısra 9). [ısrup, -up]

ışk: Aşk.
Aḥmedüñ yolında Şem'î varüñi eyle nişâr
Muştafâ **ışkına** ammâ cânüñi eyle fidâ (Şem'î Divanı, Gazel 5, Mısra 16). [ışkına, -a, -ı]
Zülfüñ için cân ü dil **ışkuñda** pîç-â-pîç olup
Oda düşmiş mü gibi dâyim çekerler ıztırâb (Şem'î Divanı, Gazel 13, Mısra 11). [ışkuñda, -un, -da]
Cihân keyfiyyetinüñ bildi ḥâlin
Aña kim **ışk** câmi virdi ḥâlet (Şem'î Divanı, Gazel 16, Mısra 12). [ışk,]
Bilür âlem bu **ışkuñ** lezzetini
Yürî var Şem'iyâ sen saña pend it (Şem'î Divanı, Gazel 18, Mısra 9). [ışkuñ, -uñ]

Zerreyi ḥurşîd-i enver kaçreyi ummân ider
İşkür bu itdürür mûrî Süleymân ile baḥs (Şem'î Divanı, Gazel 19, Mısra 12). [ışkür, -dur]

Ey perî mecnûn olurdu **ışk** ile şeydâ olup
Göñlümün divânesin zencîr-i zülfüñ bağlar (Şem'î Divanı, Gazel 40, Mısra 9). [ışk,]

Her kişi kim toğrudur **ışkuñda** ey serv-i sehî
Şem'î-veş yanup diler 'ömrini eyler i'tirâf (Şem'î Divanı, Gazel 94, Mısra 13). [ışkuñda, -un, -da]

Ezelden Şem'iyem sâkî şerâb ü şem'e yâr oldum
Cihâne **ışk** ile geldüm benüm zühd ile kârüm yok (Şem'î Divanı, Gazel 98, Mısra 14). [ışk,]

Yakasüz oluban kalsañ kefensüz gam degül ey dil
Elüñden öl diril cehd it çıkarma **ışk** dāmânın (Şem'î Divanı, Gazel 134, Mısra 10). [ışk,]

Bedterîn yanmağa **ışk** odına şimden Şem'î
Çevirüp başına pervâneyi âzâd itsün (Şem'î Divanı, Gazel 139, Mısra 9). [ışk,]

Aña kim **ışk** işi ola pîşe
Okumağ yazmağ olmaz endişe (Şem'î Divanı, Gazel 145, Mısra 1). [ışk,]

Nice Rüstemleri zebûn eyler
Tutamaz kimse **‘ışk** ile pençe (Şem’î Divanı, Gazel 153, Mısra 8). [‘ışk,]

Hevâ-yi pâ-yi büseñle düşüp yollarda hâk oldum
Bulınmaz **‘ışk** yolında benüm bigi bir efkende (Şem’î Divanı, Gazel 158, Mısra 6). [‘ışk,]

Başa varmazdı işüm bâde ayakdaş olmasa
Menzili kaç‘ eylemezdim **‘ışk** yoldaş olmasa (Şem’î Divanı, Gazel 167, Mısra 2). [‘ışk,]

Felekler hâyil olmaz ol hüma itdükce pervâzı
Ne deñlü yüksek uçarsa ko uçsun **‘ışk** şahbâzı (Şem’î Divanı, Gazel 173, Mısra 2). [‘ışk,]

‘ışk âteşi: Aşk ateşi.

‘Ârif ol elden koma Şem’î mahabbet cāmını
Nâr-ı düzeğden ne gam **‘ışk âteşi** mu‘tâdısın (Şem’î Divanı, Gazel 128, Mısra 12). [‘ışk âteşi,]

Şâf iden kalbümüzün nakdini **‘ışk âtesidür**
Kıymeti artuğ olur yansa oda altunuñ (Şem’î Divanı, Gazel 99, Mısra 9). [‘ışk âtesidür, -dür]

‘ışk ehli: Aşk erbabı. II Aşıklar.

İçenler cām-ı ‘ışkuñ şerbetini
Bilür **‘ışk ehlinün** keyfiyyetini (Şem’î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 38). [‘ışk ehlinün, -nün]

‘ışk işi: Aşkın uğraşı, meşguliyeti. II Âşık olma, aşka düşme durumu.

Şakın cân oynaram diyü yolında eyleme minnet
Oyuncağ şanma bu kârı degüldür **‘ışk işi** bâzı (Şem’î Divanı, Gazel 173, Mısra 8). [‘ışk işi,]

‘ışk-ı şîrîn: Şîrin’in aşkı.

‘Aceb hâlet degül mi **‘ışk-ı şîrîn**
İder Hüsrevleri yolında Ferhâd (Şem’î Divanı, Gazel 36, Mısra 7). [‘ışk-ı şîrîn,]

‘ışk-ı yâr: Sevgilinin aşkı.

Ko ikiligi birlige yet **‘ışk-ı yâr** ile
Geç gayrden ki gayrün olur varlığı hebâ (Şem’î Divanı, Gazel 9, Mısra 7). [‘ışk-ı yâr,]

‘itr: Güzel koku.

Luţfün hevâsı **‘itr** ile pür kıldı ‘âlemi
Hulkuñ nesîmi eyledi âfâkı hoş-hevâ (Şem’î Divanı, Gazel 11, Mısra 7). [‘itr,]

ittılâ‘ bul-: Öğrenmek, haberdar olmak.

Mest olup ‘ışkuñ meyiyle itmeyen keşf-i hicâb
Sâkiyâ cām-ı lebün sırrına **bulmaz ittılâ‘** (Şem’î Divanı, Gazel 92, Mısra 12). [ittılâ‘ bulmaz, -maz]

‘iyân: Açıkça, belli bir şekilde.

N'ola görürse iki cihān nakşını **‘ıyān**

Gözlük idindi cām-ı meyi pîr-i meykede (Şem'î Divanı, Gazel 147, Mısra 9). [‘ıyān,]

‘ıyān ol-: Görünür hâle gelmek, belli olmak, açıkça meydana çıkmak.

Ey kamer-ṭal‘et kemāl-i ḥüsn ile mümtāz olup

Māh-rûler aresinde gün gibi **olduñ ‘ıyān** (Şem'î Divanı, Gazel 135, Mısra 4). [‘ıyān olduñ, -du, -ñ]

‘ıyd: Bayram.

Bunca **‘ıyd** oldu benümle itmedüñ bir merḥabā

Çok vefāsüz görmişem illā selām olsun saña (Şem'î Divanı, Gazel 1, Mısra 1). [‘ıyd,]

Gördük kaşüñ hilālını sākî irişdi **‘ıyd**

Mey vir ki oldu ṭālî‘-i ferḥundemüz sa‘îd (Şem'î Divanı, Gazel 35, Mısra 1). [‘ıyd,]

‘ıydde meh-pāreler kākül perîşān eyleyüp

Şaldılar yüz nāz ilen gün gibi zerrîn ṭaylesān (Şem'î Divanı, Gazel 135, Mısra 7). [‘ıydde, -de]

Ḥamdulillāh didiler bir yire geldi iki **‘ıyd**

Birisi ‘ıyd-i gāzā birisi ‘ıyd-i adḥā (Şem'î Divanı, Kaside 2, Mısra 35). [‘ıyd,]

Hāk ‘ināyet idüben itdi erenler himmet

‘ıydde gāziler itdi yine bir ḥüb gāzā (Şem'î Divanı, Kaside 2, Mısra 40). [‘ıydde, -de]

Nitekim **‘ıyd** ola diller ola biñ cān ile mesrūr

Şeh-i ‘ālem-penāhı şaklağıl yā Reb küdüretden (Şem'î Divanı, Kaside 3, Mısra 59). [‘ıyd,]

‘Aks-i cām-ı mey ile **‘ıyd** ü behār oldu diyü

Sākî-i gönce-dehenler elini eyledi al (Şem'î Divanı, Kaside 8, Mısra 29). [‘ıyd,]

‘ıyd ol-: Bayram olmak.

Olsun hemîşe gicelerüñ Ḳadr ile Berāt

Eyyām-ı devletüñ kamu nevrüz ü **‘ıyd ola** (Şem'î Divanı, Gazel 11, Mısra 4). [‘ıyd ola, -a]

‘ıydgāh: Bayram yeri.

Neden inceldi māh-i nev ne için böyle lāgerdür

Cemālî **‘ıydgāhında** bezenmiş şāhid-i ‘ıydüñ (Şem'î Divanı, Kaside 1, Mısra 16). [‘ıydgāhında, -ı, -n, -da]

‘ıyd-i adḥā: Kurban bayramı.

Ḥamdulillāh didiler bir yire geldi iki ‘ıyd

Birisi ‘ıyd-i gāzā birisi **‘ıyd-i adḥā** (Şem'î Divanı, Kaside 2, Mısra 36). [‘ıyd-i adḥā,]

‘ıyd-i adḥā-yi vefā: Sadakatin kurban bayramı.

Şular kim **‘ıyd-i adḥā-yi vefāde** itdi cān qurbān

İçüp cām-ı şafāyî buldılar cān bezm-i vahdetden (Şem'î Divanı, Kaside 3, Mısra 7). [‘ıyd-i adḥā-yi vefāde, -de]

‘ıyd-i behār: Bahar bayramı.

Ŧonadur birbirini **‘ıyd-i behār** ile yine

Açılıp şād ola tā kim şeh-i ferhunde-hişāl (Şem’î Divanı, Kaside 8, Mısra 41). [‘ıyd-i behār,]

‘ıyd-i cemāl: Güzellik bayramı.

Miftāh oldu **‘ıyd-i cemāle** hilāl-i yār

Meyhānesine gönlümün urmuşdı gam kilid (Şem’î Divanı, Gazel 35, Mısra 3). [‘ıyd-i cemāle, -e]

‘ıyd-i ekber: Büyük olaylar sebebiyle yapılan şenlik. II İlk günü cumaya rastlayan kurban bayramı.

Der-hakk-ı Sultān Süleymān ‘aleyhi rahmeti ve’l-ğufrān

Bi-ḥamdillāh bu gün qadr ile ‘ālem **‘ıyd-i ekberdür** (Şem’î Divanı, Kaside 1, Mısra 2). [‘ıyd-i ekberdür, -dür]

‘ıyd-i ğazā: Ramazan bayramı.

Ḥamdulillāh didiler bir yire geldi iki ‘ıyd

Birisi **‘ıyd-i ğazā** birisi ‘ıyd-i aḍḥā (Şem’î Divanı, Kaside 2, Mısra 36). [‘ıyd-i ğazā,]

‘ıyd-i mübārek: Mübarek bayram.

Dü‘ā ile irişür saña her ne kim muḳadderdür

Nitekim ola bu **‘ıyd-i mübārekle** cihān ḥurrem (Şem’î Divanı, Kaside 1, Mısra 82). [‘ıyd-i mübārekle, -le]

‘ıyd-i sultānī: Padişahın bayramı.

Sipend encüm şafaḳ âteş hilāl ol bezme micmerdür

Müzeyyen itdi dünyayı ser-ā-ser **‘ıyd-i sultānī** (Şem’î Divanı, Kaside 1, Mısra 22). [‘ıyd-i sultānī, -ī]

‘ıyd-i vaşl: (Sevgiliye) kavuşma bayramı.

Rûze-i hecrüñde **‘ıyd-i vaşl** içün oldum hilāl

Geçmedüm göñlekden ey meh gerçi kim oldum ḥayāl (Şem’î Divanı, Gazel 107, Mısra 1). [‘ıyd-i vaşl,]

Rûz-ı hicrāne deġişdi **‘ıyd-i vaşl** eyyāmını

Bursanüñ her kim bu gün seyr itmedi bayrāmını (Şem’î Divanı, Gazel 178, Mısra 1). [‘ıyd-i vaşl,]

Rûze vü qadr ü berātüñ bilmişüz māhiyyetin

Bir hilāl-ebrüyle **‘ıyd-i vişāle** merḥabā (Şem’î Divanı, Gazel 1, Mısra 4). [‘ıyd-i vişāle, -e]

‘ıyd-i vişāl: (Sevgiliye) kavuşma bayramı.

Aḥmedüñ **‘ıyd-i vişālī** ‘āşıkuñ mī‘rācıdur

İrişür ḳadre aña kim Muştafā eyler vefā (Şem’î Divanı, Gazel 5, Mısra 5). [‘ıyd-i vişālī, -i]

‘ıyş: Yaşama, yaşayış.

Telḥ idi **‘ıyşum** belā bezminde nüş itdüm yine

Göñlümün nerdin şafā ṯāsına ṯüş itdüm yine (Şem’î Divanı, Muhammes 1, Mısra 43). [‘ıyşum, -um]

‘ıyş it-: Yiyip içmek.

Ey göñül **‘ıyş it** şerâb-ı la‘l-i cânân devridür

Cür‘ası biñ cân deger cām-ı mey-i cân devridür (Şem‘î Divanı, Murabba 1, Mısra 1). [‘ıyş it,]

Ey göñül **‘ıyş it** ki ‘ıyş itmek cihânüñ cânıdır

Hızrdur sâkî şürâhî çeşme-i hayvânıdır (Şem‘î Divanı, Muhammes 1, Mısra 1). [‘ıyş it,]

‘ıyş-ı bülend it-: Hayatın zevkini çıkarmayı yüceltmek.

Yüri bir servi boylu dilber ile

Kinâr-ı âbda **‘ıyş-ı bülend it** (Şem‘î Divanı, Gazel 18, Mısra 4). [‘ıyş-ı bülend it,]

ıztırâb çek-: Bir şeyin verdiği acının, azabın etkisi altında bulunmak.

Zülfüñ için cân ü dil ‘ışkuñda pîç-â-pîç olup

Oda düşmiş mü gibi dāyim **çekerler ıztırâb** (Şem‘î Divanı, Gazel 13, Mısra 12). [ıztırâb çekerler,]

ıztırâbe düş-: Acı çekmek, çok üzülme.

Düşerler sâye-veş hep **ıztırâbe**

Şalınsa nâz ile ol serv-kâmet (Şem‘î Divanı, Gazel 16, Mısra 9). [ıztırâbe düşerler, -er, -ler]

İ

ibrām: Bıktırıncaya kadar üstüne düşme, can sıkacak şekilde ısrar etme, zorlama.

Nüş iderdün zehr ise zâhid degül kim cām-ı mey

Şem‘îye dilberlerüñ görseñ eger **ibrāmını** (Şem‘î Divanı, Gazel 178, Mısra 12). [ibrāmını, -ı, -n, -ı]

ıç-: İçmek, yudumlamak.

Añmaz haţuñ gubârını sâkî lebüñ emen

Gül gibi mey **ıçen** kişi esrârı n’eylesün (Şem‘î Divanı, Gazel 125, Mısra 12). [ıçen, -en]

Zâhidâ mey **ıçüben** halka kerâmet göster

Yüri seccâdesini nâm ile nengüñ şuya şal (Şem‘î Divanı, Kaside 8, Mısra 35). [ıçüben, -üben]

İşigüñ iti sifâliyle ciger kanın ıçen

Cām-ı Cem **ıçmege** ‘âr eyleye sultânler ile (Şem‘î Divanı, Gazel 152, Mısra 8). [ıçmege, -meg, -e]

Sâkiyâ dilden götür havfı berü şun cām-ı şâf

Bâde-i mihr ü maḥabbet **ıçmeyen** olmaz mu‘âf (Şem‘î Divanı, Gazel 94, Mısra 2). [ıçmeyen, -me, -y, -en]

Cām **ıçüp** her bir gedâyile öpüşme dem-be-dem

Çan olur çan üstine devletlü sultânüm benüm (Şem‘î Divanı, Gazel 114, Mısra 7). [ıçüp, -üp]

Sîm-i eşküm Şem‘iyâ harc eylemezdim şu gibi

Mey **ıçüp** maḥbûb sevmek olmasa kârüm benüm (Şem‘î Divanı, Gazel 119, Mısra 14). [ıçüp, -üp]

Yağalar çâk idüp ‘uşşâk iderler âh ü efgâni

Şerâb-ı nâz **ıçüp** dilber yürür mestâne mestâne (Şem‘î Divanı, Gazel 143, Mısra 10). [ıçüp, -üp]

İç: Bir şeyin kendi sınırları arasında kalan kısmı, dâhil.

Oldı bu şırça serâyüñ **İÇİ** pür-naķş-i nigār

Sine-şâf eylediler bunca küdüret var iken (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 3). [içi, -i]

İçinde: Arasında, içinde.

Mir'ât **İÇİNDE** ruhlerüññüñ 'aksi güyiyâ

Naţ'-ı hüsünde karşı konan ey nigār ruh (Şem'î Divanı, Gazel 28, Mısra 7). [içinde,]

Çerhe girmişdür döner gün gibi mäh-i âsümân

Devr **İÇİNDE** bir meh-i bî-mihr ser-gerdânıdur (Şem'î Divanı, Gazel 43, Mısra 4). [içinde,]

Meh-pâreler **İÇİNDE** selâm olsun Ahmede

K'oldı delil gün yüzi nûr-ı Muhammede (Şem'î Divanı, Gazel 147, Mısra 1). [içinde,]

İçre: İçinde.

Ten zevrakı hicâbını ref' itdün areden

Deryâ-yi vahdet **İÇRE** olup cümle âşinâ (Şem'î Divanı, Gazel 9, Mısra 6). [içre,]

Güzellük Mısrı **İÇRE** hüsni tahtı

Bu gün ey Yûsuf-ı Ken'ân senüñdür (Şem'î Divanı, Gazel 53, Mısra 7). [içre,]

Âteş-i derd ü belâ **İÇRE** yalıncaķ göricek

Şem'î-yi sülhteye didi göyüñdi özümüz (Şem'î Divanı, Gazel 70, Mısra 13). [içre,]

Dehânüñ gibi bir gonce bulunmaz bağ-ı hüsni **İÇRE**

Cemâlüñ gibi 'âlemde senüñ bir gül-'izâr olmaz (Şem'î Divanı, Gazel 78, Mısra 5). [içre,]

İçün: İçin.

Zülfüñ **İÇÜN** cân ü dil 'işkuñda pîç-â-pîç olup

Oda düşmiş mü gibi dâyim çekerler ıztırâb (Şem'î Divanı, Gazel 13, Mısra 11). [içün,]

Kesdüm ümîdi gayrden ol bî-vefâ **İÇÜN**

Dervîş odur ki eyleye kaţ'-ı ta'allukât (Şem'î Divanı, Gazel 17, Mısra 9). [içün,]

Şanki âhü-yi Hotendür çeşmüñ ey hûb-ı Hıfâ

Çîn-i zülfüñ şayd **İÇÜN** olmuş aña müşgîn kemend (Şem'î Divanı, Gazel 33, Mısra 4). [içün,]

Gün toğar şanmañ şafaķdan haşre dek Ferhâd **İÇÜN**

Başına odlar yakup feryâd iderler tağlar (Şem'î Divanı, Gazel 39, Mısra 9). [içün,]

Şem'iyâ zülfi ucından hâķ olan miskîn **İÇÜN**

Ėareler geymiş saçın çözmüş bulutlar ağlar (Şem'î Divanı, Gazel 40, Mısra 13). [içün,]

İd-: Etmek, yapmak.

Ger vefâlar idesin yâ ho cefâ eyleyesin

Şem'î-yi sülhteye her ne **İDERSEÑ** yitmez (Şem'î Divanı, Gazel 74, Mısra 10). [iderseñ, -er, -se, -ñ]

Gönlünü cennet **idüp** 'âşık-ı didâr eyler
İki 'âlemde ne var cām-ı muşaffāye bedel (Şem'î Divanı, Gazel 110, Mısra 7). [idüp, -üp]

Nitekim bülbül **ide** gönceye biñ dürlü niyâz
Nitekim gönce **ide** bülbüle şad gunc ü delâl (Şem'î Divanı, Gazel 112, Mısra 6). [ide, -e]

idin-: Edinmek, sahiplenmek.

Şâhibâ ol kişi kim olmaya kalbinde gubâr
İşigün melce'ini her kim **idinmezse** penâh (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 80). [idinmezse, -mez, -se]

idrâk eyle-: Anlamak, kavramak.

Nükte-i la'l-i lebûn fehm idimez ehl-i hîred
Sırr-ı cândür dehenûn anı kim **idrâk eyler** (Şem'î Divanı, Gazel 66, Mısra 8). [idrâk eyler, -r]

iflâh-ı dil id-: Gönlün selamete çıkması.

İhyâ-yi bezm-i rûh itdün **iflâh-ı dil idüp**
Yâ ma'sere'l-ehibbeti hayyü 'ale'l-felâh (Şem'î Divanı, Gazel 27, Mısra 3). [iflâh-ı dil idüp, -üp]

iftihâr: Övünme, övünç.

Dest-i şerîfün ile ider **iftihârı** luţf
Tâ haşr olunca fitne vü âşûbî def' ider (Şem'î Divanı, Kaside 11, Mısra 11). [iftihârı, -ı]

iftihâr kıl-: Övünmek.

Zât-ı şerîfiyile **kılır** begler **iftihâr**
Mihir ü vefâde şefkat ile şâh-i dil-nevâz (Şem'î Divanı, Kaside 9, Mısra 31). [iftihâr kılır, -ur]

iftihâr-ı luţf: Cömertlik övüncü.

..... ? degül taḥayyür-i şâh ü gedâyiken
Zât-ı şerîfün ile ider **iftihâr-ı luţf** (Şem'î Divanı, Gazel 95, Mısra 8). [iftihâr-ı luţf,]

iftitâh it-: Açmak.

Bezminde 'ışkuñ olmadı şadr ü şaff-ı ni'âl
Kimden dilerse sâķi-i 'ışķ **itdi iftitâh** (Şem'î Divanı, Gazel 27, Mısra 8). [iftitâh itdi, -di]

igen: Çok, gayet, ziyade.

Geçüp dil cām-ı 'ışķuñla özinden
Benüm rûḥum **igen** hoş rāḥeti var (Şem'î Divanı, Gazel 47, Mısra 6). [igen,]

Başdan aşar **igen** daḥi yüz virme zülfüñe
Boynüñe düşmesün güzelüm çok vebâli var (Şem'î Divanı, Gazel 58, Mısra 5). [igen,]

Geldügince sineme bir laḥze ârām eylemez
Tir-i gāmzeñ ey kemân-ebrü **igen** nâziük geçer (Şem'î Divanı, Gazel 59, Mısra 8). [igen,]

Geldügince sineme bir lahze ārām eylemez
Ey kemān-ebrū **igen** nāzūk geçer tīrūn senūn (Şem'î Divanı, Gazel 102, Mısra 10). [igen,]

ihlās: Samimiyet, doğruluk, bağlılık.
Şem'iyā **ihlās** ile olan dü'ānūn hāḳḳıçūn
Umaram Hāḳdan 'adedsüz lūf ile ihsān ola (Şem'î Divanı, Gazel 4, Mısra 9). [ihlās,]

ihlās id-: Temiz sevgiyle yürekten bağlanmak.
Zerre deñlü 'amelūn gün gibi tābende olur
Yār yolında eger zāhid **iderseñ ihlās** (Şem'î Divanı, Gazel 85, Mısra 6). [ihlās iderseñ, -er, -se, -ñ]

ihsān: Lütuf, kerem, iyilik.
Şem'iyā ihlās ile olan dü'ānūn hāḳḳıçūn
Umaram Hāḳdan 'adedsüz lūf ile **ihsān** ola (Şem'î Divanı, Gazel 4, Mısra 10). [ihsān,]

Bu gün **ihsān** ile şān pādīshāh-i heft-kişverdūr
Şeh-i encüm-haşem Sulṭān Süleymān şāh-i baḥr ü berr (Şem'î Divanı, Kaside 1, Mısra 23). [ihsān,]

Yār bir būsēsini ger ṭuta biñ cāne bedel
Bir kerem olmaya dünyāde bu **ihsāne** bedel (Şem'î Divanı, Gazel 111, Mısra 2). [ihsāne, -e]

ihtilāf ol-: Farklı olmak, uymamak.
Cümle-i maḳşūd bir ma'nide ammā şüretā
Ġālibā ḥāl ü ḥaṭ-ı zūlfünden **oldı ihtilāf** (Şem'î Divanı, Gazel 94, Mısra 8). [ihtilāf oldı, -dı]

ihtirā' id-: Keşfetmek.
Yāre fūrḳat yāresin ta'līm idenler bitmesün
Oñmasunlar dāğ-ı hicrānı **idenler ihtirā'** (Şem'î Divanı, Gazel 92, Mısra 8). [ihtirā' idenler, -en, -ler]

ihtiyāc it-: İhtiyaç duymak, muhtaç olmak.
Taḥt-ı pīrūzī felek olursa mihr altunlu tāc
Var iken ḥāḳ-i derūn **itmez** bu göñlüm **ihtiyāc** (Şem'î Divanı, Gazel 23, Mısra 2). [ihtiyāc itmez, -mez]

Cān virüp **itse** n'ola her kişi cānā **ihtiyāc**
Büse-i la'lūn virür vaşlūn metā'ına revāc (Şem'î Divanı, Gazel 24, Mısra 1). [ihtiyāc itse, -se]

ihtiyār: Seçme, intihap etme, tercih etme.
Şerāb-ı 'ışḳ ile mestem gidüpdür ihtiyār elden
Güzeller sevmeye şūfī anūnçün **ihtiyārüm** yok (Şem'î Divanı, Gazel 98, Mısra 12). [ihtiyārüm, -üm]

Şerāb-ı 'ışḳ ile mestem gidüpdür **ihtiyār** elden
Güzeller sevmeye şūfī anūnçün ihtiyārüm yok (Şem'î Divanı, Gazel 98, Mısra 11). [ihtiyār,]

ihtiyār it-: Seçmek, tercih etmek.

Halk-ı cihānde **itdi** Hudā zātūñ **ihtiyār**

Ey baħr-i mekrümet ne ‘aceb ebrdür kefüñ (Şem’î Divanı, Kaside 9, Mısra 43). [ihtiyār itdi, -di]

Seni begler aresinde anūñçün **ihtiyār itdüm**

Kul olmaz degme bir şāha göñül ‘ālî-cenāb ister (Şem’î Divanı, Gazel 42, Mısra 5). [ihtiyār itdüm, -dü, -m]

ihyā id-: Diriltmek, hayat vermek.

Bir nefesde baħş ile biñ mürdeyi **ihyā ider**

‘İlm-i ihyāde kim eyler la’l-i cānān ile baħş (Şem’î Divanı, Gazel 20, Mısra 7). [ihyā ider, -er]

Ser-nāmesiyle nāme-i luṭf oldu nām-dār

Luṭf ü kerem vilāyetin **ihyā ider** diyü (Şem’î Divanı, Kaside 9, Mısra 36). [ihyā ider, -er]

‘ikāl: Ayak bağı, bağ, köstek.

Baña rām olmaz idi tevsen-i dehr-i ser-keş

Yaşımūñ silsilesi taḳmasa boynına **‘ikāl** (Şem’î Divanı, Gazel 112, Mısra 8). [‘ikāl,]

Baña rām olmaz idi tevsen-i dehr-i ser-keş

Yaşümūñ silsilesi daḳmasa pāyine **‘ikāl** (Şem’î Divanı, Kaside 8, Mısra 86). [‘ikāl,]

iki ‘ālem: Dünya ve ahiret.

Bu gün Cem devletinde bir dem itdūñ

Şafā buldı o demden **iki ‘ālem** (Şem’î Divanı, Kaside 5, Mısra 16). [iki ‘ālem,]

Hālāş olmak ne mümkün bir göñül kim mübtelā olsa

Alınmaz ‘ışk elinden **iki ‘ālem** bir yañe olsa (Şem’î Divanı, Gazel 142, Mısra 2). [iki ‘ālem,]

Sürüp cennet şafāsını o bezm-i cān-fezā içre

Bulurlar **iki ‘ālem** zevkını bir cām-ı ‘işretten (Şem’î Divanı, Kaside 3, Mısra 46). [iki ‘ālem,]

Hele ben añladuğum budur **iki ‘ālemde**

Kişiy e ‘ışk gibi yār-i vefā-dār olmaz (Şem’î Divanı, Gazel 75, Mısra 7). [iki ‘ālemde, -de]

Kiş bir kılca ‘ömrün yeg görürken **iki ‘ālemde**

Ayağūñ tozına cānler virür terk itmege cānın (Şem’î Divanı, Gazel 134, Mısra 5). [iki ‘ālemde, -de]

Sekiz cennet şafāsın kesb iderdük **iki ‘ālemde**

Eger bir berg-i sebz olsa bize bāğ-ı ‘ināyetden (Şem’î Divanı, Kaside 3, Mısra 49). [iki ‘ālemde, -de]

iki cihān: Dünya ve ahiret.

Dāmān-ı ‘ışk-ı yāri elüñden ḳoma şaḳın

Şem’î olursa **iki cihān** halkı bir yaña (Şem’î Divanı, Gazel 9, Mısra 14). [iki cihān,]

Gösterür **iki cihān** naḳşın mu‘ayyen ey göñül

Hāk-i pāyi tūtiyāsınuñ şafāsı gözūñ aç (Şem’î Divanı, Gazel 24, Mısra 9). [iki cihān,]

Şehri güzlār-i İrem yaylağı Firdevs-i berin

Gösterür **iki cihān** zevkın şafāsı Bursanūñ (Şem’î Divanı, Gazel 104, Mısra 4). [iki cihān,]

N'ola görürse **iki cihān** naķşını 'ıyān
Gözlük idindi cām-ı meyi pīr-i meykede (Şem'î Divanı, Gazel 147, Mısra 9). [iki cihān,]

Haķ te'ālā eyleyüp **iki cihānde** ber-murād
Devlet-i dünyā vü 'uķbā zātūne fermān ola (Şem'î Divanı, Gazel 4, Mısra 7). [iki cihānde, -de]

Gelmedi **iki cihānde** gün gibi mişlūn senūn
İki 'ālem āfītābı sensin ey bedr-i dūcā (Şem'î Divanı, Gazel 6, Mısra 5). [iki cihānde, -de]

iki gözüm: İki göz kadar kıymetli olan kişi.
Tūtiyā minnetini çekmez idük **iki gözüm**
Ayağūn ıtoprağını bir dağı görse gözümüz (Şem'î Divanı, Gazel 70, Mısra 9). [iki gözüm,]

ikilig: Görüş veya düşünce de ikiye ölmüş olma durumu.
Ko **ikiligi** birliğe yet 'ıķ-ı yār ile
Geç gayrden ki gayrūn olur varlığı hebā (Şem'î Divanı, Gazel 9, Mısra 7). [ikiligi, -i]

ikrār it-: Söylemek, ısrarlı bir şekilde bir konu üzerinde konuşmak.
Seni sevdiğimi ey meh n'ola **ikrār itsem**
Gün gibi rüşen olan nesneye inkār olmaz (Şem'î Divanı, Gazel 75, Mısra 13). [ikrār itsem, -se, -m]

ikrār ol-: Sözle ifade etmek.
Cām-ı 'ıķkuñ ne şorarsın baña keyfiyyetini
Zāhidā çünkü bilürsin buña **ikrār olmaz** (Şem'î Divanı, Gazel 75, Mısra 12). [ikrār olmaz, -maz]

iksir-i hayāt: Hayat iksiri.
Kare ıtoprağı terbiyyetle **iksir-i hayāt** eyler
Mürüvvet perteviyle āfītāb-ı bürc-i ihsānı (Şem'î Divanı, Kaside 4, Mısra 31). [iksir-i hayāt,]

iksir-i hayāt-ı ebedi: Sonsuz hayat iksiri.
Bilmedi n'eydügin **iksir-i hayāt-ı ebedi**
Ayağūn ıtoprağın ol kim göre dünyāye bedel (Şem'î Divanı, Gazel 110, Mısra 5). [iksir-i hayāt-ı ebedi,]

iksir-i murād: Arzu iksiri.
Cevher-i hāk-i kef ü pāyüñdür **iksir-i murād**
Zātūn ol pākize-gevherdür ki yokdur kıymeti (Şem'î Divanı, Kaside 6, Mısra 71). [iksir-i murād,]

Biledür zāt-ı şerifüñle kulüb-ı ahrār
Ayağūn ıtoprağını bilmedi **iksir-i murād** (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 78). [iksir-i murād,]

iktirān bul-: Yaklaşmak.
Kevkebüm māh-i se'ādetle **bulurdu iktirān**
Ey meh-i hūrşid-ıtal'et saña olaydum karin (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 39). [iktirān bulurdu, -ur, -dı]

il: Diyar, ülke.

‘Âkıbet kâfir alur dirler müselmân **illerin**

Hüsn ilin almağa haṭṭuñ gālībā leşker çeker (Şem’î Divanı, Gazel 64, Mısra 3). [illerin, -ler, -i, -n]

‘Âkıbet kâfir alur dirler müselmân illerin

Hüsn **ilin** almağa haṭṭuñ gālībā leşker çeker (Şem’î Divanı, Gazel 64, Mısra 4). [ilin, -i, -n]

Ne revādür bu eyā hüsn **ilinüñ** pâdişehi

Yaḳa cân mülkin oda zulm ile ‘ışkuñ sipahi (Şem’î Divanı, Gazel 179, Mısra 1). [ilinüñ, -i, -nüñ]

Şāhid-i saltānetüñ gūşine dürr-i şeh-vār

Yüz sürüp geldi se‘âdet **ilinüñ** pâdişehi (Şem’î Divanı, Kaside 7, Mısra 70). [ilinüñ, -i, -nüñ]

Uydurup karşımıze hüsn **ili** serverlerini

Bize dād itmeyeler begler ağalar niçe bir (Şem’î Divanı, Gazel 45, Mısra 5). [ili, -i]

il yüzi: Ele karşı, insanlara karşı.

Diñ o Şirîn-dehene âdemi Ferhād itsün

Eylemezse hele **il yüzine** bir ad itsün (Şem’î Divanı, Gazel 139, Mısra 2). [il yüzine, -n, -e]

‘ilâc id-: Deva bulmak, şifa bulmak.

Ey ṭabīb-i cân ü dil olmazsa vaşlūñ merhemi

İdimez kimse firākuñ dāğına hergiz **‘ilâc** (Şem’î Divanı, Gazel 24, Mısra 4). [‘ilâc idimez, -i, -mez]

iled-: Götürmek, ulaştırmak.

Cân virürsem ğam-ı yār ile selāmüm **iledüñ**

Bāri bir kerre söğüp rûhumuzı şād itsün (Şem’î Divanı, Gazel 139, Mısra 7). [iledüñ, -üñ]

ilhām eyile-: İçre doğmasına sebep olmak.

Hātif-i ğayb **eyledi ilhām**

Oldı târiḥ rûhına rahmet (Şem’î Divanı, Tarih 2, Mısra 3). [ilhām eyledi, -di]

illā: Özellikle, mutlaka.

Bunca ‘ıyd oldı benümle itmedüñ bir merḥabā

Çok vefāsüz görmişem **illā** selām olsun saña (Şem’î Divanı, Gazel 1, Mısra 2). [illā,]

Bu kemāl-i hüsni kim virmişdür Allāhüm saña

Virmemişdür kimseye **illā** ki ey mähüm saña (Şem’î Divanı, Gazel 3, Mısra 2). [illā,]

Åşefā şöyle idüpdür beni ğam zār ü nizār

Bilimez ḥālümü kimse benüm **illā** ki Hudā (Şem’î Divanı, Kaside 7, Mısra 90). [illā,]

‘illet it-: Çok sinirlendirmek, kızdırmak.

Diñ şūfiye ki şavma‘ayı şüret itmesün

Meydān-ı ‘ışka gelsün igen **‘illet itmesün** (Şem’î Divanı, Gazel 131, Mısra 2). [‘illet itmesün, -me, -sün]

‘ilm: Bilme, bilgi.

Kimüñ kim çoğdı başına şems-i nehâr-ı luţf

Ey ‘ilm ü hilm ü fazl ile bî-mişl ü bî-bedel (Şem’î Divanı, Kaside 11, Mısra 22). [‘ilm,]

Derd-i ‘ışkuñ ‘ilmini şol resme taḥşil itdi kim

‘Âr ider dil itmege ḥikmetde Loḡmân ile baḥs (Şem’î Divanı, Gazel 19, Mısra 7). [‘ilmini, -i, -n, -i]

ilt-: Götürmek, ulaştırmak.

Her dem işüm maḥalle-i cānāne gitmedür

Küy-i cināne ilte gibi bu ‘amel beni (Şem’î Divanı, Gazel 188, Mısra 4). [ilte, -e]

ilticā kıl-: Sığınmak.

Devletle ‘izzet atına oldukça sen süvâr

Ḳıl ilticā o zāt-ı se‘adet-penāhe kim (Şem’î Divanı, Kaside 9, Mısra 48). [ilticā kıl,]

iltifāt id-: Değer vermek, güler yüz göstermek.

Sultān-ı ‘ışk ideli ey şāh iltifāt

Gelmez gözüme zerrece mihrüñle kāyināt (Şem’î Divanı, Gazel 17, Mısra 1). [iltifāt ideli, -eli]

īmān: Güçlü inanç, kalpten itaat etme; bağlılık, samimiyet.

Beni ḳo ḥālūme nāşih ki göñlüm bir büt-i Çinüñ

Ṭolaşdı küfr-i zülfine yitürdüm dîn ü imānı (Şem’î Divanı, Gazel 185, Mısra 6). [imānı, -ı]

Gerçi baḥtı ḳaredür zülf ü ruḥüñ gibi veli

‘Aşıḳuñ iki cihānde dīni imānı güzel (Şem’î Divanı, Gazel 108, Mısra 8). [imānı, -ı]

īmān getür-: Allah'a inanmak, iman etmek.

Kāfir oldu diyü nerges gözüne öykünüben

Ḳaldurur barmağını getürür imān ḡonce (Şem’î Divanı, Gazel 159, Mısra 6). [imān getürür, -ür]

imdi: Şimdi.

Çü şayd itdüñ beni ey cüst ü çālāk

Şaçüñden boynuma ṭaḳ imdi fitrāk (Şem’î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 32). [imdi,]

Güneş gibi gel imdi olma ser-keş

İgende yüksek uçma ey perī-veş (Şem’î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 85). [imdi,]

imtiyāz bul-: Ayrıcalık bulmak, ayrıcalık görmek.

Mişlüñ güzel mi geldi bu dünyā serāyine

Bulduñ cihānde gün gibi ey māh imtiyāz (Şem’î Divanı, Gazel 72, Mısra 8). [imtiyāz bulduñ, -du, -ñ]

in-: (Bulunduğu yerden) Aşağıya doğru gelmek.

Reftâre başla nâz ile sihr eyle ey nigâr

Yüz sürmege ayağına tâ gökden ay **ine** (Şem'i Divanı, Gazel 160, Mısra 4). [ine, -e]

Şarınca şemsi dülbendin güneş gibi güzel Ahmed

Gören dir âfitâb **inmiş** gümüş serv-i hırâmâne (Şem'i Divanı, Gazel 143, Mısra 8). [inmiş, -miş]

in-: (Allah'ın emirleri, tebliğleri peygamberleri vasıtasıyla kullarına) Gönderilmek, nâzil olmak.

Şöyle açdûñ tîğ-i himmetle 'adâlet mülkini

Güyyiâ şânüñde **indi** âyet-i fetħan mübîn (Şem'i Divanı, Kaside 14, Mısra 74). [indi, -di]

'inân-ı şabr: Sabrın kontrolü.

Sergeşte olsa tañ mı gönül bî-çarâr olup

Aldı **'inân-ı şabrüm** elümden o şeh-süvâr (Şem'i Divanı, Gazel 46, Mısra 10). ['inân-ı şabrüm, -üm]

'inâyet: Lütuf, ihsan, iyilik.

Kerem ü luṭf ü **'inâyet** nâzerin eyler iseñ

Pâdişâhüm n'ola biz bendeñüze gâh gehî (Şem'i Divanı, Gazel 179, Mısra 9). ['inâyet,]

Haḫ **'inâyet** idüben itdi erenler himmet

'İyde gâziler itdi yine bir hûb gâzâ (Şem'i Divanı, Kaside 2, Mısra 39). ['inâyet,]

İşigi secdegâhı kıble-i Fağfür ü Kayserdür

Kaçan kim 'azm-i rezm itse **'inâyet** rehber ü yoldaş (Şem'i Divanı, Kaside 1, Mısra 30). ['inâyet,]

inbisât it-: Mutlu olmak, içi açılıp ferahlamak.

Mürüvvet bezmgâhında şu deñlü **inbisât itdüñ**

Tekellüf areden gitdi cihân oldı Süleymâni (Şem'i Divanı, Kaside 15, Mısra 73). [inbisât itdüñ, -dü, -ñ]

ince: (Bedenin) ince olma durumu, zayıflık.

Ey beli **ince** vü lebi gonce

Baña oldı ḫayâlün eglence (Şem'i Divanı, Gazel 153, Mısra 1). [ince,]

inceden ince: En küçük ayrıntılarına değin, derin anlamı olan.

Vaşf idelden miyân ü kâkülünü

Sözlerüm oldı **inceden ince** (Şem'i Divanı, Gazel 153, Mısra 6). [inceden ince,]

incel-: (Bedenin) ince olma durumu, zayıflık.

Hasret-i müy miyânünle senün ey gonce-leb

Şöyle **inceldüm** vücüdüm idimez kimse ḫayâl (Şem'i Divanı, Gazel 107, Mısra 12). [inceldüm, -dü, -m]

Neden **inceldi** mâh-i nev ne içün böyle lâğerdür

Cemâli 'ıydgâhında bezenmiş şâhid-i 'ıydüñ (Şem'i Divanı, Kaside 1, Mısra 15). [inceldi, -di]

inci: Kıymetli ve parlak sedef renkli süs tanesi.

Şanasın her dâne pirinci bir **incidür** anüñ
Çekdiler altun nohudlu dürlü dürlü ni‘meti (Şem’î Divanı, Kaside 6, Mısra 31). [incidür, -dür]

incin-: Gönlü kırılmak, gücüne gidip üzölmek.
Fürkatüñden **incinüp** cân virmege itdüm heves
Sensüzün ‘ömrüm baña dirlik ne mümkün bir nefes (Şem’î Divanı, Gazel 81, Mısra 1). [incinüp, -üp]

Göl gibi göynüklerüñden **incinür** şanma beni
‘Aşıkā altun beneklü cāmelerdür dāğlar (Şem’î Divanı, Gazel 39, Mısra 3). [incinür, -ür]

indir-: Yukarıdan aşağıya inmesini sağlamak.
Yüzüñ āb içre gördi didi Şem’î
Yire **indirmiş** ayı gör bu cādū (Şem’î Divanı, Gazel 141, Mısra 18). [indirmiş, -miş]

N’idügin añlayasın Şem’îñüñ ey mäh-cebîn
Zühreyi **indüricek** bezmüne efgānler ile (Şem’î Divanı, Gazel 152, Mısra 14). [indüricek, -icek]

inkār eyle-: (Yaptığını, söylediğini) Israrla saklamak, (olanı ve doğruyu) kabul etmemek.
Zāhidā sen aḥseni takvime **inkār eyledüñ**
Oldı rüşen gün gibi ‘ālemde tezvîrüñ senüñ (Şem’î Divanı, Gazel 102, Mısra 5). [inkār eyledüñ, -dü, -ñ]

inkār it-: (Yaptığını, söylediğini) Israrla saklamak, (olanı ve doğruyu) kabul etmemek.
Lebüñ kan içdüğine **itme inkār**
Kaşüñle gözlerüñ eyler şehādet (Şem’î Divanı, Gazel 16, Mısra 5). [inkār itme,]

inkār ol-: Yaptığını kabul etmemek, reddetmek, yadsımak.
Seni sevdiğümi ey meh n’ola ikrār itsem
Gün gibi rüşen olan nesneye **inkār olmaz** (Şem’î Divanı, Gazel 75, Mısra 14). [inkār olmaz, -maz]

inkisār-: Kırılma, incinme, üzölme. II Gönöl kırgınlığı.
Benüm cânān ile çün kim bütündür ‘ahd ü peymānum
Şınursa kāsesi çerḥüñ ko şınsun **inkisārüm** yok (Şem’î Divanı, Gazel 98, Mısra 10). [inkisārüm, -üm]

inkisār vir-: Kırgınlık, incinme vermek.
Ey dil gurūr itme bu dehrüñ şafāsına
Devrinde cām-ı Cemlere **virmişdür inkisār** (Şem’î Divanı, Kaside 12, Mısra 18). [inkisār virmişdür, -miş, -dür]

inkıtā-: Bağını kesme, son bulma.
Ġam degöl itsem ümîd-i vaşl ile cânē vedā‘
Yegdür ölmek tiğ-i hicrān ile ammā **inkıtā** (Şem’î Divanı, Gazel 92, Mısra 2). [inkıtā,]

iñile-: Üzüntü ve kederle sızlanmak, acıyla sesler çıkarmak.

Bezm-i gamde **iñleyüp** hem-demlük eyler her nefes
Nāle-i ‘uşşāka olmaz ney gibi feryād-res (Şem’î Divanı, Gazel 80, Mısra 1). [iñleyüp, -y, -üp]

Gögsin dögerdi şevk ile cān perde-sāz olup
Dil **iñler** idi derd ile gūyā rebāb idi (Şem’î Divanı, Gazel 181, Mısra 6). [iñler, -r]

Sengīn-dilse her ne kadar bu muşibetūñ
Āhın işitdi **iñledi** derd ile kühsār (Şem’î Divanı, Kaside 12, Mısra 36). [iñledi, -di]

iñlet-: İnlemesine yol açmak, çok eziyet çektirmek.
Bülbül-i şūrīde-veş **iñletme** her dem zār ü zār
Gülşen-i hüsnuñ gül-i handānısın Yūsufcuğum (Şem’î Divanı, Gazel 120, Mısra 11). [iñletme, -me]

Cān gülşenine eyledi pervāz ol hümā
Bülbüllerin firāk ile **iñletdi** zār zār (Şem’î Divanı, Kaside 12, Mısra 28). [iñletdi, -di]

innā hedeynāhū’s-sebīl: "Şüphesiz biz ona (insana) doğru yolu gösterdik." İnsan, 76/3.
Bezm-i lutfūñ şem’idür **innā hedeynāhū’s-sebīl**
Meclis-i fazlūñ çerāğdur hüden li’l-müttekin (Şem’î Divanı, Kaside 14, Mısra 69). [innā hedeynāhū’s-sebīl,]

ins: İnsan.
Perī vü **ins** ü cin mihr-i cemāline musahherdür
Serāyī āsitānı maṭla‘-ı hūrşid-i enverdür (Şem’î Divanı, Kaside 1, Mısra 25). [ins,]

ins ü cin: İnsan ve cin.
N’ola ger **ins ü cin** karşı çıkup ‘izzetler eylerse
‘Adālet mülkünün geldi se‘ādetle Süleymānı (Şem’î Divanı, Kaside 4, Mısra 11). [ins ü cin,]

Nigīn-i fazla **ins ü cin** riyāsüz hep musahherdür
Olupdur ṭab‘-ı deryā-yi güher-bārūñle hem-meşreb (Şem’î Divanı, Kaside 10, Mısra 37). [ins ü cin,]

inşā id-: Yapmak, meydana getirmek. II Bütün yönleriyle dile getirmek, anlatmak.
Nice **inşā ideyin** vaşfuñ kim lāyık ola
Dir iken mihrūñ ile ṭoğdı bu maṭla‘ fi’l-ḥāl (Şem’î Divanı, Kaside 8, Mısra 63). [inşā ideyin, -e, -y, -i, -n]

inşāf eyle-: Hakça davranmak, adālet göstermek, acıyıp merhamet etmek.
Nice elden kıyalum göz göre **inşāf eyle**
Zāhidā cām-ı şerāb ile açıldı gözüümüz (Şem’î Divanı, Gazel 71, Mısra 7). [inşāf eyle,]

insandan kaç-: İnsan kaçmak. (Perilerin insanlardan kaçması bağlamında).
Perī-veş her dem **insandan kaçarsın**
Hümā gibi igen yüksek uçarsın (Şem’î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 87). [insandan kaçarsın, -ar, -sın]

intikām al-: Öç almak.

Ğonce vü cām ü şürāhī ağız açmışlar müdām
Ğuşşe vü ğamden bu gün **almak** dilerler **intikām** (Şem'î Divanı, Muhammes 1, Mısra 32). [intikām almak, -mak]

intizār: Bekleme, bekleyiş. II İnkisar, beddua.

Ben cān virürdüm ol şanemüñ **intizārine**

Gerçi ölümünden oldu eşed dirler intizār (Şem'î Divanı, Gazel 46, Mısra 7). [intizārine, -i, -n, -e]

Sensüz hayāt-ı 'ömrüm ğāyetde müşkil ancak

Gel hey kıyāmetüm gel bu **intizāre** yir yok (Şem'î Divanı, Gazel 97, Mısra 8). [intizāre, -e]

intizār çek-: Birinin gelmesini, bir şeyin olmasını beklemek, gözlemek; beddua etmek, ilenmek.

Devlet **çekerdı** zāt-ı şerīfün-çün **intizār**

Yüz sürmek ile işigüne oldu ser-bülend (Şem'î Divanı, Kaside 9, Mısra 37). [intizār çekerdı, -er, -di]

intizār ol-: Beklemek.

Ben cān virürdüm **ol** şanemüñ **intizārine**

Gerçi ölümünden oldu eşed dirler intizār (Şem'î Divanı, Gazel 46, Mısra 8). [intizār oldu, -dı]

intizār-ı lutf: Lütfun bekleyişi.

Ey ma'den-i kerem sañadur **intizār-ı lutf**

Gicesi ğadr ü gündüzi bayrām olur anüñ (Şem'î Divanı, Kaside 11, Mısra 19). [intizār-ı lutf,]

ir: Ulaşmak.

Çü āb-ı la'l-i cān-bağşüñe **irmez**

Mesih itse hayāt ābına emsem (Şem'î Divanı, Kaside 5, Mısra 39). [irmez, -mez]

Sipih-r-i salṭanetde āfitāb-ı sāye-ğüsterdür

Olup ħurb-i ħimāyetde **iresin** zıll-i mağşüde (Şem'î Divanı, Kaside 10, Mısra 44). [iresin, -e, -sin]

İşigine yüz süren eflāke **irdi** gün gibi

Sevdi Şem'î dostlar bir dilber-i 'ālī-cenāb (Şem'î Divanı, Gazel 13, Mısra 13). [irdi, -di]

Saña ħandil-i mescidden **iren** nār-ı ziyā zāhid

Baňa cām-ı maḥabbetden olan nūr-ı şafā yigdür (Şem'î Divanı, Gazel 61, Mısra 7). [iren, -en]

Ayağün toprağına dil nice **irsün** ey melek

Āfitābe el irişmez māha olmaz dest-res (Şem'î Divanı, Gazel 81, Mısra 7). [irsün, -sün]

Deryā-yi ğamden eyledi dil fülkini ħalāş

Şükr eyle Şem'î **irdi** hele Ħızr-vār ħaṭ (Şem'î Divanı, Gazel 89, Mısra 14). [irdi, -di]

Dil-teşneler hevāsıyile cüst-ü-cū ider

Ğam yime Şem'î bir gün **irer** çeşmesār-ı lutf (Şem'î Divanı, Gazel 95, Mısra 12). [irer, -er]

iriş: Erişmek, gelip çatmak.

Gördük kaşuñ hilâlini sâkî **irîşdi** ‘ıyd
Mey vir ki oldı ṯâlî-i ferhündemüz sa‘îd (Şem‘î Divanı, Gazel 35, Mısra 1). [irîşdi, -di]

Her kim ol cān-ı cihānūñ **irîşür** vuşletine
Ayrılır cān ü cihānden düşicek fūrkatine (Şem‘î Divanı, Gazel 156, Mısra 1). [irîşür, -ür]

Şem‘iyem kim pertev-i şî‘rüm yiterdi ‘āleme
Âh ü yaşüm **irîşe** ṯab‘üm çerāğî üstine (Şem‘î Divanı, Gazel 170, Mısra 10). [irîşe, -e]

Her kim ol cān-ı cihānūñ **irîşür** vuşletine
İrilür cān ü cihānūñ düşicek fūrkatine (Şem‘î Divanı, Gazel 171, Mısra 1). [irîşür, -ür]

Hasret-i şem‘-i ruḥūñden senūñ ey Zühre-cebîn
Yaḳar āhüm **irîşüp** her gice ḳandil-i mehi (Şem‘î Divanı, Gazel 179, Mısra 4). [irîşüp, -üp]

irsāl id-: Göndermek, yollamak. II Koyuvermek, salıvermek.
Sensin ol kim seni Ḥaḳ ḥüccet içün dünyāye
Nāme-i faẓl ü hüner birle **idüpdür irsāl** (Şem‘î Divanı, Kaside 8, Mısra 46). [irsāl idüpdür, -üp, -dür]

iş: Yapılan şey, davranış, eylem.
Her dem **işüm** maḥalle-i cānāne gitmedür
Kūy-i cināne ilte gibi bu ‘amel beni (Şem‘î Divanı, Gazel 188, Mısra 3). [işüm, -üm]

Var mı bir Şem‘î gibi bu **işe** ‘āşık oluban
Gördüğü her güzelüñ ḥüsnine ḥayrān olmış (Şem‘î Divanı, Gazel 84, Mısra 9). [işe, -e]

Başa varmazdı **işüm** bāde ayakdaş olmasa
Menzili ḳaṭ‘ eylemezdim ‘ışk yoldaş olmasa (Şem‘î Divanı, Gazel 167, Mısra 1). [işüm, -üm]

Aña kim ‘ışk **işi** ola pîşe
Okumaḳ yazmaḳ olmaz endişe (Şem‘î Divanı, Gazel 145, Mısra 1). [işi, -i]

Boynı baḡlu ḳul ider sultānleri āzād iken
‘ışk **işin** fehmi eyleñüz Maḥmūd ile Ayāzden (Şem‘î Divanı, Gazel 126, Mısra 4). [işin, -i, -n]

Yakdılar āteş **işin** ol deñlü āteş-bāzlar
Düdlər oldı felek encüm şerār-ı zīneti (Şem‘î Divanı, Kaside 6, Mısra 53). [işin, -i, -n]

işāret eyle-: İşaret etmek. (Göz hareketleriyle bir şeyler anlatmaya çalışmak).
Ġamze-i nergīs **işāret eyledi** gülşende kim
Hāziḥi cennātü ‘adnin fe’dhulūhā ḥālidin (Şem‘î Divanı, Kaside 14, Mısra 19). [işāret eyledi, -di]

‘isî: Hz. İsa.
Sāḳiyā cām-ı lebūñden her ki bir sāḡer çeker
Cān bulur **‘isî** deminden cām-ı cān-perver çeker (Şem‘î Divanı, Gazel 64, Mısra 2). [‘isî,]

‘isî demi: Hz. İsa’nın ölüleri diriltten nefesi.

Nüş idüp yuhyi'l-‘izāmuñ şerbetin ‘azm-i ramīm
Cām-ı bezm-i rûh içer ‘**îsî deminden** mā’ u tîn (Şem’î Divanı, Kaside 14, Mısra 24). [‘îsî deminden, -n, -den]

Açıldı gonceler bağ oldu hurrem
Şabā ‘**îsî demiyle** oldu hem-dem (Şem’î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 58). [‘îsî demiyle, -y, -le]

ışid-: Duymak, haber almak.

Yüregüm ağzuma gelür **ışidüp** gonce lebi
Söylese nâz ile bülbül gibi âvâzı güzel (Şem’î Divanı, Gazel 109, Mısra 9). [ışidüp, -üp]

Eşküm dökildi dâne gibi kıddüm oldu dām
Şayd olduğun **ışideli** ey kebk-i hoş-ıırām (Şem’î Divanı, Gazel 121, Mısra 2). [ışideli, -eli]

H’ābe varmışdur **ışidüp** ‘ışkumuñ efsānesin
Şanmañüz kim Leylünün ‘ışkında Mecnūn virdi cān (Şem’î Divanı, Gazel 138, Mısra 5). [ışidüp, -üp]

İncinürmiş **ışidüp** feryādūmi bülbül gibi
Bağrı taşdandur velikin gül gibi nâzük-mizāc (Şem’î Divanı, Gazel 24, Mısra 5). [ışidüp, -üp]

ışig: Eşik, kapı.

Varğıl aña ki oldur emir-i diyār-ı lutf
Kādrî Efendi **ışigidür** Ka’be-i murād (Şem’î Divanı, Kaside 11, Mısra 28). [ışigidür, -i, -dür]

ışig: Eşik, makam. II Sevgilinin huzuru.

Şem’î eger ki yār **ışiginden** ola cüdā
Bu kâh-ı ser-nigünde aña kim olur sened (Şem’î Divanı, Gazel 34, Mısra 11). [ışiginden, -i, -n, -den]

Yār **ışiginde** bizi ednā görürsin zāhidā
Bir melek-ruhsār ile göklerde seyrānūñ mi var (Şem’î Divanı, Gazel 41, Mısra 9). [ışiginde, -i, -n, -de]

Serverā her kim **ışigünde** özin hāk eyler
Tāc idüp mihr ü mehi tahtını eflāk eyler (Şem’î Divanı, Gazel 66, Mısra 1). [ışigünde, -üñ, -de]

Hüsrev-i ‘ışkām **ışigüñ** baña taht-ı zer yiter
Na’l-i gülgün gubārı başūme efser yiter (Şem’î Divanı, Gazel 69, Mısra 1). [ışigüñ, -üñ]

ışigine yüz sür-: Bir istekle birine başvurmak, ona karşı saygı göstermek, ondan iyilik, ihsan dilemek.

K’olmışdur aña cüd ü sehā haşlet ü şî’ār
Ey dil yürî niyāz ile **yüz sür ışigine** (Şem’î Divanı, Kaside 9, Mısra 50). [ışigine yüz sür,]

ışık: Bâtınî inançları benimseyen dervişlere, Alevî, Hurûfî ve bir kısım Bektâşî dervişlerine verilen isim.

‘Alemler āhler yir yir dögülür sineler güm güm

ışıklar gibi ‘āşıklar baş açdı girdi meydāne (Şem’î Divanı, Gazel 143, Mısra 4). [ışıklar, -lar]

ışın altun id-: İşini bir düzene kavuşturmak, işini yoluna koymak.

Yolında hāk olanuñ meh gibi mihr āfitābiyle
Halāş eyler **işin altun idüp** hāk-i mezelletden (Şem'î Divanı, Kaside 3, Mısra 38). [*işin altun idüp, -üp*]

‘isî-nefes: İsa nefesli.

Hevâ **‘isî-nefes** gonce dem urur nefî-i Meryemden
Çemenler Hızır şundi lebleri çün âb-ı hayvânı (Şem'î Divanı, Kaside 15, Mısra 9). [*‘isî-nefes,*]

işit-: Duymak, haber almak.

Büse-i la‘îni ‘ahdetmiş idi bir kerre
Şoñra **işitdüm** aña dañi peşimân olmış (Şem'î Divanı, Gazel 84, Mısra 8). [*işitdüm, -dü, -m*]

Pîr-i vâ‘iz kavlini her gün **işitme** ey gönül
Kim mey ü mañbûb için güşünde bendüm var iken (Şem'î Divanı, Gazel 127, Mısra 7). [*işitme, -me*]

Sengîn-dilse her ne kadar bu muşibetüñ
Âhın **işitdi** inledi derd ile kühsâr (Şem'î Divanı, Kaside 12, Mısra 36). [*işitdi, -di*]

Görme hergiz gam yüzün **işitme** adın guşşenüñ
Hak idüp zâtüñ müşerref eylesün gönülün küşâd (Şem'î Divanı, Tarih 1, Mısra 3). [*işitme, -me*]

‘ışk âteşi: Aşk ateşi.

‘ışk âteşinüñ gözleri şevkından urur dem
Hün-ı cigerüm kim saçılır dîdelerümden (Şem'î Divanı, Gazel 133, Mısra 3). [*‘ışk âteşinüñ, -nüñ*]

‘ışk meydânı: Aşk meydanı.

Pehlevân iseñ eger yanmağda ey pervâne gel
‘ışk meydânında Şem‘iyle tutuş haşmâne baş (Şem'î Divanı, Gazel 86, Mısra 10). [*‘ışk meydânında, -n, -da*]

ism: Ad, isim.

İsm ile mevcûd olup cism ile ma‘dûm olanuñ
Birisi ‘anķa birisi kîmyâ biri vefâ (Şem'î Divanı, Gazel 1, Mısra 7). [*ism,*]

‘işret: İçki.

Nev-behâr eyyâmı gül hengâmı **‘işret** vaktidür
Dost-kâmilер içüñ mihr ü mañabbet vaktidür (Şem'î Divanı, Murabba 1, Mısra 17). [*‘işret,*]

Vakt-i gül irdi gönül **‘işrete** âğâz idelüm
İtme sermâyesini ‘ömr-i ‘azizüñ pâymâl (Şem'î Divanı, Kaside 8, Mısra 31). [*‘işrete, -e*]

iste-: Talep etmek, arzu etmek.

ẖamer gibi mücellâ itmege cân nağdinüñ kalbin
Gönül bir âfitâbüñ hāk-i pâyinden türâb **ister** (Şem'î Divanı, Gazel 42, Mısra 10). [*ister, -r*]

Nice zühd ü nice takvâ ne dirsın bilmezem şüfi
Behâr eyyâmı gül vakti benüm gönüm şerâb **ister** (Şem'î Divanı, Gazel 42, Mısra 12). [*ister, -r*]

Güzellük âsümânında melek-sîmâ güzeller çok
Ayuñ on dördüne beñzer gönül bir âfitâb **ister** (Şem'î Divanı, Gazel 42, Mısra 8). [ister, -r]

Seni begler areesinde anuñçün ihtiyâr itdüm
Kul olmaz degme bir şâha gönül 'âlî-cenâb **ider** (Şem'î Divanı, Gazel 42, Mısra 6). [ider, -r]

Düşüp meyhâne-i 'ışka gönül rüsvâ-yi 'âm olsa
Baña ne sâķi-i bezm-i ezel mest-i ħarâb **ister** (Şem'î Divanı, Gazel 42, Mısra 4). [ister, -r]

istiğfâr id-: Tövbe etmek, af dilemek.

Devr-i 'adlünde cefâsına **ider istiğfâr**

Himmetün servine hem-sâye olursa Tûbî (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 65). [istiğfâr ider, -er]

istikbâl id-: Karşılama.

Yir idüp başda elin aldı ayakden götürüp

Şeh-i nevrûze benefşe **ideli istikbâl** (Şem'î Divanı, Kaside 8, Mısra 24). [istikbâl ideli, -eli]

'ișyân: Karşı gelme, itaatsizlik etme, baş kaldırma.

Sekiz cennet cemâlün gülşeninden bir gül-i terdür

Buyursañ cümle **'ișyân** ehlini zir ü zeber eyler (Şem'î Divanı, Kaside 1, Mısra 58). ['ișyân,]

it: Köpek, rakip, yabancı.

Ser-i küyün diyârümdür işigün **iti** yârümdür

Ġaribem döstüm ayruķ benüm yâr ü diyârüm yok (Şem'î Divanı, Gazel 98, Mısra 5). [iti, -i]

Beni maħrûm idüp itdün raķibi kendüne maħrem

Dirîgâ âsitânünde bir **itce** i'tibârüm yok (Şem'î Divanı, Gazel 98, Mısra 8). [itce, -ce]

İşigün **iti** sifâliyle ciger kanın içen

Câm-ı Cem içmege 'âr eyleye sulţânler ile (Şem'î Divanı, Gazel 152, Mısra 7). [iti, -i]

i'tibâr: Saygı görme, değerli ve güvenilir olma durumu, saygınlık.

Beni maħrûm idüp itdün raķibi kendüne maħrem

Dirîgâ âsitânünde bir itce **i'tibârüm** yok (Şem'î Divanı, Gazel 98, Mısra 8). [i'tibârüm, -üm]

i'tibâr kıl-: Önem vermek, dikkate almak.

Ĥâk-i mezellet içre düşüp olma pâyemâl

Ya'ni bu dehr-i düne igen **kılma i'tibâr** (Şem'î Divanı, Kaside 12, Mısra 20). [i'tibâr kılma, -ma]

Luţfünle bu ġaribe n'ola **kılsañ i'tibâr**

Zulmât-ı ġamde ħoma eyâ şem'-i salţanet (Şem'î Divanı, Kaside 9, Mısra 55). [i'tibâr kılsañ, -sa, -ñ]

i'tirâf eyle-: İtiraf etmek, açığa çıkarmak.

Her kişi kim toġrudur 'ışkuñda ey serv-i sehî

Şem'î-veş yanup diler 'özrini **eyler i'tirâf** (Şem'î Divanı, Gazel 94, Mısra 14). [i'tirâf eyler, -r]

‘tızār: Özü dileme, mâzeretini bildirme.

Bād-ı şabā görüp güle eylerdi **‘tızār**

Geymişdi sebz hüllesini pîr-i Zâl-i dehr (Şem’î Divanı, Kaside 9, Mısra 15). [‘tızār,]

‘ıyd-i vuşlet: (Sevgiliye) kavuşma bayramı.

Gerçi kim cânler bulur bezm-i maḥabbetden şafâ

‘ıyd-i vuşlet cāmına ammâ hezārân merḥabâ (Şem’î Divanı, Gazel 7, Mısra 2). [‘ıyd-i vuşlet, -i]

Dilerseñ **‘ıyd-i vuşlet** merḥabâsın

Dü ‘âlem naḳşı renginden elüñ yu (Şem’î Divanı, Gazel 141, Mısra 3). [‘ıyd-i vuşlet,]

iz: İz, işaret.

‘Âşık-ı şādıklarūñ men’ itme sürsünler yüzün

Çün seg-i küyüñ **izidür** gül gibi ‘izzet gerek (Şem’î Divanı, Gazel 105, Mısra 10). [izidür, -i, -dür]

Biz şafâ bahrine meyḥānede gavvās olduk

Başımız elde ayağ itdüñ azıtdüñ **izümüz** (Şem’î Divanı, Gazel 71, Mısra 4). [izümüz, -ümüz]

izhār: Açığa vurma, meydana çıkarma, gösterme, âşikar etme.

Bilmezem derd-i derūnum kime idem **izhār**

Rüz ü şeb her kişi dildarıyle ‘ışretde (Şem’î Divanı, Kaside 7, Mısra 91). [izhār,]

izhār eyle-: Ortaya çıkarmak, görünmesini sağlamak.

Kâtib-i ḳudreti gör kim neler **eyleyler izhār**

Ṭa’ñ iderse yiridür gülşen-i eflāke zemîn (Şem’î Divanı, Kaside 7, Mısra 15). [izhār eyleyler, -r]

izhār ḳul-: Açığa vurma, meydana çıkarma, gösterme, âşikar etme.

Ḥalvet-serāy-i ‘izzetüñe mäh şu’le-dār

Âşār-ı ‘izz ü devleti **izhār ḳılmağa** (Şem’î Divanı, Kaside 9, Mısra 42). [izhār ḳılmağa, -mağ, -a]

izi tozu: Sevgilinin yürüdüğü yolun izinin tozu, o yol üzerinde bulunan toprak.

Yüz sürse **izi tozına** dünyāce ḥazḳ ider

Ol pâdişāhe kişi nice ḥıdmet itmesün (Şem’î Divanı, Gazel 131, Mısra 5). [izi tozına, -n, -a]

‘izz: Yücelik, ululuk, şeref, değer, itibar.

Mesned-i ḥüsn üzre gel yüz **‘izz** ile biñ nāz ile

Bülbülün yiri ḳafesdür âşiyānı ḥār ü ḥes (Şem’î Divanı, Gazel 81, Mısra 11). [‘izz,]

‘izz ü devlet: Yücelik ve ululuk.

Süleymān-ı zemānsın Şem’î bir mür-i muḥaḳkerdür

Muḳārin olmadum çün **‘izz ü devlet** âfitābına (Şem’î Divanı, Kaside 1, Mısra 74). [‘izz ü devlet,]

Şafâ vü zevk ile irdük sürür-ı ‘ıyd-i cān-bahş
Bi-ḥamdillāh ki mahrûm olmaduk bu ‘**izz ü devletden** (Şem’î Divanı, Kaside 3, Mısra 6). [‘izz ü devletden, -den]

Oldı şi‘ârı cāme-i himmet-dişār-ı luṭf
İki cihānde lâyıḳ olur ‘**izz ü devlete** (Şem’î Divanı, Kaside 11, Mısra 32). [‘izz ü devlete, -e]

Ger anüñ şān-ı şerîfinde se‘âdet olmasa
Aña virmezdi Hudâ bu deñlü ‘**izz ü devleti** (Şem’î Divanı, Kaside 6, Mısra 70). [‘izz ü devleti, -i]

‘izzet: İkrām, kıymet.

Mâ-ḥaşal dünyâ ṭuralı gelmemişdür ‘âleme
Ni‘meti vü ‘**izzeti** vü zîneti vü şöhreti (Şem’î Divanı, Kaside 6, Mısra 42). [‘izzeti, -i]

‘Âşık-ı şādıklarun men‘ itme sürsünler yüzün
Çün seg-i küyün izidür gül gibi ‘**izzet** gerek (Şem’î Divanı, Gazel 105, Mısra 10). [‘izzet,]

Devletle ‘**izzet** atına oldukça sen süvār
Kıl ilticâ o zât-ı se‘âdet-penâhe kim (Şem’î Divanı, Kaside 9, Mısra 47). [‘izzet,]

‘izzetler eyle-: Saygı, hürmet göstermek; değer vermek.

N’ola ger ins ü cin qarşu çıkup ‘**izzetler eylerse**
‘Adâlet mülkünün geldi se‘âdetle Süleymânı (Şem’î Divanı, Kaside 4, Mısra 11). [‘izzetler eylerse, -r, -se]

İbrâhîm paşa: Pargalı İbrahim Paşa, Makbul İbrahim Paşa, Frenk İbrahim Paşa, Damat İbrahim Paşa ya da öldürüldükten sonraki unvanıyla Maktul İbrahim Paşa, I. Süleyman saltanatı döneminde sadrazamlık yapan, önemli siyasi ve askerî olaylarda rol oynayan Osmanlı devlet adamı.

Didiler yâ Reb **İbrâhîm Paşa**
İki ‘âlemde olsun şād ü ḥurrem (Şem’î Divanı, Kaside 5, Mısra 19). [İbrâhîm paşa,]

Devr-i Âdemden berü kimse nişânün virmedi
Bir ziyâfet itdi **İbrâhîm Paşa ḥazreti** (Şem’î Divanı, Kaside 6, Mısra 58). [İbrâhîm paşa ḥazreti,]

İç-: İçmek, yudumlamak.

Gül yüzün devrinde her kim **İçdi** cām-ı la‘lünü
Şoḥbet anün şoḥbeti devrân anün devrânıdur (Şem’î Divanı, Gazel 43, Mısra 5). [İçdi, -di]

İçüp şerâb-ı ‘ışkı geçdüm iki cihānden
Niçe idem müdārâ bu dehr-i bî-vefâye (Şem’î Divanı, Gazel 163, Mısra 9). [İçüp, -üp]

Ḥāk-i pâyünle şehâ minnet ider baña rakīb
İçmezem âb-ı ḥayâtı ölürem minnetine (Şem’î Divanı, Gazel 171, Mısra 8). [İçmezem, -mezem]

Alursa cānümi ḡamzeñ n’ola ‘ömrüm revân olsun
İçerse leblerün ḡanüm efendüm nüş-ı cān olsun (Şem’î Divanı, Gazel 122, Mısra 2). [İçerse, -er, -se]

İctimâ‘ it-: Toplanmak.

İctimā' itdi şanasın cem' olup hūr u melek

Ay ü gün bir yire gelmiş gibi buldı şöhreti (Şem'î Divanı, Kaside 6, Mısra 63). [ictimā' itdi, -di]

igen: Çok, gayet, ziyade.

İgende çok eser şavurur kūy-i yārde

Bir toz kıpırsa taş mıdır âhüm şabâyile (Şem'î Divanı, Gazel 166, Mısra 7). [igende, -de]

İgen bön düşme ey şūfi kı fikr-i hūr ü gılmānı

Bu gün gel hâtırın hoş gör temāşā eyle cānānı (Şem'î Divanı, Gazel 185, Mısra 1). [igen,]

İgen zulm-i şarîh itme esirge ehl-i imānı

Göre göz odlare yakma be kâfir bir müselmānı (Şem'î Divanı, Gazel 185, Mısra 9). [igen,]

İhsân: Lütuf, kerem, iyilik.

İhsāmı bî-nihāyet anūn lutfı bî-şümār

Her nesne kim garîb ola ol mu'teber olur (Şem'î Divanı, Kaside 9, Mısra 53). [İhsānı, -ı]

İhtiyār ile kışi kendüyi bed-nām itmez: Kendi isteğiyle kışi kendi adını kötüye çıkarmaz.

Zāhidā 'āşıkā ta'n eyleme rüsvāyi diyü

İhtiyār ile kışi kendüyi bed-nām itmez (Şem'î Divanı, Gazel 74, Mısra 6). [İhtiyār ile kışi kendüyi bed-nām itmez, -mez]

İhyā-yi bezm-i rūh it-: Ruhlar meclisinin ölü kalpleri iman, aşk, irfan ile diriltmesi.

İhyā-yi bezm-i rūh itdüñ iflāh-ı dil idüp

Yā ma'şere'l-eḥibbeti hayyū 'ale'l-felāh (Şem'î Divanı, Gazel 27, Mısra 3). [İhyā-yi bezm-i rūh itdüñ, -dü, -ñ]

İki 'ālem: Dünya ve ahiret.

Gelmedi iki cihānde gün gibi mişlūñ senüñ

İki 'ālem āfitābı sensin ey bedr-i dücā (Şem'î Divanı, Gazel 6, Mısra 6). [iki 'ālem,]

Gerekmez dāmeni dehrüñ eger bir şeb-çerāğ olsa

İki 'ālemde eglence baña bir meh-likā besdür (Şem'î Divanı, Gazel 60, Mısra 6). [iki 'ālemde, -de]

İki 'ālemde cemāl ise murādüñ yāri gör

Zāhidā bilsem nedür saña bu sevdāden ğarez (Şem'î Divanı, Gazel 87, Mısra 11). [iki 'ālemde, -de]

İki 'ālemde kesilmezler yanüñden bir nefes

Derd ü ğamdür Şem'iyā yār ü vefādārüñ senüñ (Şem'î Divanı, Gazel 101, Mısra 13). [iki 'ālemde, -de].

İki cihān: Dünya ve ahiret.

Şem'î cihānde 'āşık-ı dīdār olanlara

İki cihān deminden olur bir nāzer leziz (Şem'î Divanı, Gazel 38, Mısra 18). [iki cihān,]

Oldı şı'arı cāme-i himmet-disār-ı lutf

İki cihānde lāyık olur 'izz ü devlete (Şem'î Divanı, Kaside 11, Mısra 32). [iki cihānde, -de]

Dünyâ vü âhîret baña hüsniñ kemâli bes
İki cihânde devlet anüñ kim kemâli var (Şem'î Divanı, Gazel 58, Mısra 12). [iki cihânde, -de]

İki cihânde dirlik yiterdi pâdişâhüm
İksîr-i hâk-i pâyüñ el virse ben gedâye (Şem'î Divanı, Gazel 163, Mısra 3). [iki cihânde, -de]

İki taş al-: İki tane taş almak. II Pişmanlığı ikiye katlanmak, artmak.
Görinen ay ü güneş şanma felek mihrüñ ile
İki taş aldı döger gögsini dīvâne-mişâl (Şem'î Divanı, Kaside 8, Mısra 68). [iki taş aldı, -dı]

İksîr-i hâk-i pây: Ayağın toprağının iksiri.
İki cihânde dirlik yiterdi pâdişâhüm
İksîr-i hâk-i pâyüñ el virse ben gedâye (Şem'î Divanı, Gazel 163, Mısra 4). [İksîr-i hâk-i pâyüñ, -üñ]

İksîr-i hayât: Hayat iksiri.
Bir zerre irerse gözüme hâk-i derüñden
İksîr-i hayât ola kāmuya nâzerümden (Şem'î Divanı, Gazel 133, Mısra 8). [İksîr-i hayât,]

İl: Ülke, yurt, memleket.
Dünyâ turalı gelmedi mişli güzel diyü
İller içinde Şem'î seni medh idüp yürür (Şem'î Divanı, Gazel 52, Mısra 12). [iller, -ler]

İlâhî: Ey Allah'ım!.
Laḥmüke laḥmîgeçermiş ol iki meh-pâreler
Yâ **İlâhî** birbirinden eyleme anı cüdâ (Şem'î Divanı, Gazel 5, Mısra 12). [İlâhî,]

Âh kim maḥv oldu yaşümden vücüdüm ser-be-ser
Yâ **İlâhî** olmasun hiç kimseler benden beter (Şem'î Divanı, Gazel 59, Mısra 6). [İlâhî,]

İlm-i ihyâ: Ölü kalpleri diriltten bilgi.
Bir nefesde baḥş ile biñ mürdeyi ihyâ ider
İlm-i ihyâde kim eyler la'l-i cānān ile baḥş (Şem'î Divanı, Gazel 20, Mısra 8). [İlm-i ihyâde, -de]

İn'âm id-: Nimetlendirmek, ihsan etmek, başışlamak.
İn'âm ide tâ ki saña şad-hezâr-i luṭf
Baḥtûñ güliyle zeyn ola güzlâr-i devletüñ (Şem'î Divanı, Kaside 11, Mısra 39). [in'âm ide, -e]

İnâyet: Lütuf, ihsan, iyilik.
İnâyet âbını sepmezse bir dem şâhid-i himmet
Çare baḥtüm gözin açmaz uyanmaz ḥ'âb-ı ḡafletden (Şem'î Divanı, Kaside 3, Mısra 55). [İnâyet,]

Açıldı gülşen-i cânde gül-i Firdevs-i rûḡānî
İnâyet güllerin dirdüm yine güzlâr-i raḥmetden (Şem'î Divanı, Kaside 3, Mısra 14). [İnâyet,]

Götürdi zerre zerre sāye-veş hāk-i mezelletden
‘**ināyet**’ āsümānınıñ doğup hūrşid-i rahşānı (Şem’î Divanı, Kaside 4, Mısra 4). [‘ināyet,]

incin-: Gönli kırılmak, gücüne gidip üzülmek.

İncinürmiş işidüp feryādımı bülbül gibi
Bağrı taşdandır velikin gül gibi nāzük-mizāc (Şem’î Divanı, Gazel 24, Mısra 5). [incinürmiş, -ür, -miş]

İncinme gördüğümce seni eylesem niyāz

Cānā cefāyı artuğ idersin vefāyı az (Şem’î Divanı, Gazel 72, Mısra 1). [incinme, -me]

iñlet-: İnlemesine yol açmak, çok eziyet çektirmek.

Ney gibi bağrüm delüp **iñletme** her dem ey felek
Çün bilürsin yirde qalmaz āh ü efgānüm benüm (Şem’î Divanı, Gazel 114, Mısra 9). [iñletme, -me]

inşāf id-: Hakça davranmak, adālet göstermek, acıyıp merhamet etmek.

Her bir kılında zülfi hisābınca bende var
İnşāf idüñ ki bunca giriftārı n’eylesün (Şem’î Divanı, Gazel 125, Mısra 4). [inşāf idüñ, -üñ]

irem tāvusu: Cennet tavusu.

Gün yüzüñde ey kâmer-ṭal’et bu zülf-i ‘anberin
Şan **İrem tāvusıdur** yā şeh-per-i Rūḥü’l-emīn (Şem’î Divanı, Kaside 14, Mısra 36). [irem tāvusıdur, -dur]

işbu: İşte bu.

işbu dü’āya şıdık ile āmīn diyenlere
Şem’î cemālī nūrını ‘arz ide BİR ü Bār (Şem’î Divanı, Kaside 12, Mısra 45). [işbu,]

işid-: Duymak, haber almak.

işidüp āhümi ol kâmet-i bālā şalınur
Şalınur bād-ı şabāden nitekim serv-i sehī (Şem’î Divanı, Gazel 179, Mısra 5). [işidüp, -üp]

işidüp cānlerine od düşer ehl-i nāruñ

Oldılar dūd gibi tā ki ırāqdan peydā (Şem’î Divanı, Kaside 2, Mısra 31). [işidüp, -üp]

işig: Eşik, makam. II Sevgilinin huzuru.

işigüñde yaşıme ve’n-necm okurlar ey melek
Hāk dimişler tenzilü’l-esmāu min şavbi’s-semā (Şem’î Divanı, Gazel 6, Mısra 3). [işigüñde, -üñ, -de]

Ol güzeller şāhısın kim pîş-keş-i mihr ile māh

işigüñe tās-ı sīmīn ile her gün zer çeker (Şem’î Divanı, Gazel 64, Mısra 10). [işigüñe, -üñ, -e]

Devlet çekirdi zāt-ı şerīfün-çün intizār

Yüz sürmek ile **işigüñe** oldı ser-bülend (Şem’î Divanı, Kaside 9, Mısra 38). [işigüñe, -üñ, -e]

İşigüñ iti sıfâliyle ciger anın ien

C m-ı Cem imege  ar eyleye sult nler ile ( em'  Divanı, Gazel 152, Mısra 7). [i ig  , -  ]

İ ig    a ıyile egleyeyin

Bir iki gün bu o madu  ba ı ( em'  Divanı, Gazel 176, Mısra 3). [i ig  , -  ]

İşigine yüz s r-: Bir istekle birine başvurmak, ona karşı saygı göstermek, ondan iyilik, ihsan dilemek.

İşigine yüz süren efl ke irdi gün gibi

Sevdi  em'  dostlar bir dilber-i   li-cen b ( em'  Divanı, Gazel 13, Mısra 13). [işigine yüz süren, -en-i, -n, -e]

İşigine r z    eb yüz sürmeyeydi mihr   m h

H l'at-i zerr n geyüp bulmazlar idi rif'ati ( em'  Divanı, Kaside 6, Mısra 67). [işigine yüz sürmeyeydi, -i, -n, -e-me, -y, -ey, -di]

İ it-: Duymak, haber almak.

An    n j lelerden g nceler dil-teng olup terdür

İşitmiş h l-i  anber-b r  e  yk nd  in   du  ( em'  Divanı, Kaside 10, Mısra 20). [işitmiş, -miş]

iskender-i s n : İkinci İ kender.

 alarsa  gün gibi ti   n irişür  arka v   arba

S leym n-ı zem nsın sen nice **İ kender-i s n ** ( em'  Divanı, Kaside 15, Mısra 44). [iskender-i s n ,]

İşleri altun ol-: İ i düzene kavuşmak, yoluna girmek.

İşleri altun olur el viricek p di eh m

K my d r aya  n  opra ı  all  lere ( em'  Divanı, Gazel 155, Mısra 5). [işleri altun olur, -ur]

İstim 'ı: İşitme, duyma, dinleme.

İstim 'ından sem ' itdi zem n ehli an  

R   e koydu Zühreyi  er  üzre  eng  n h leti ( em'  Divanı, Kaside 6, Mısra 45). [istim 'ından, -n, -dan]

İ  m bit r:  ld rmek. II Birine yardımcı olup i ini halletmek, tamamlamak.

İ  m bitürdi  amze-i dil-d z  n ey nig r

C n riştesini sine-i  ad-  kden götür ( em'  Divanı, Gazel 67, Mısra 5). [i  m bitürdi, -di]

İ' id l: Aşırı olmama, ne çok fazla ne çok az, tam gerektiği kadar olma, orta halde bulunma,  l  l  l  k.

İ' id l ile hev  buldı cin n lezzetini

N'ola h   yyet-i Kevşer vire ger  b-ı z l l ( em'  Divanı, Kaside 8, Mısra 25). [i' id l,]

İ' im d it-: Güvenmek, inanmak.

İ' im d itmez sözine  em' y  hergiz anu 

Ol kişi kim var deye d ny de dilberde vef  ( em'  Divanı, Gazel 7, Mısra 11). [i' im d itmez, -mez]

jāle: Çiy, şebnem. II Divan edebiyatında sevgilinin yanak ve dudağındaki ter için mazmun olarak kullanılmıştır.

Anüñçün **jālelerden** gonceler dil-teng olup terdür / İştmiş hāl-i ‘anber-bārüne öykündüğün ‘üduñ (Şem’î Divanı, Kaside 10, Beyit 10). [jālelerden, -ler, -den]

jeng-i ğam: Gam kiri.

Vücüdum zerreden halkuñ gözine daħi kemterdür / Açılmaz **jeng-i ğamden** gönölümün āyinesi bir dem (Şem’î Divanı, Kaside 1, Beyit 38). [jeng-i ğamden, -den]

jeng-i küdür: Üzüntü, kaygı pası.

Gönül āyinesi **jeng-i küdürden** mükedderdür / Saña hüsni dü‘ā itmek gül-i bustān-ı ma‘nīdür (Şem’î Divanı, Kaside 10, Beyit 29). [jeng-i küdürden, -den]

K

kabā: Üste giyilen elbise, öñü dâima açık duran kaftan.

Āfitābüm Şem’î-veş yaqdūñ cihānı ser-te-ser

Altun üsküfle geyüp gün gibi nārenci **kabā** (Şem’î Divanı, Gazel 8, Mısra 14). [kabā,]

ka‘be: Bütün Müslümanların kıblesi ve ziyaret yeri olan Mekke şehrindeki mukaddes bina, beytullah.

Āsitānuñ **Ka‘bedür** nūr-ı Muḥammed ḥaqqıçün

Anüñ içün Ka‘be-i ehl-i şafādür Muştafā (Şem’î Divanı, Gazel 2, Mısra 3). [ka‘bedür, -dür]

Ka‘be vü mescid ü mihrābe gönül baş egmez

Olalıdan berü kıblem işigün secdegehi (Şem’î Divanı, Gazel 179, Mısra 7). [ka‘be,]

Gel ey ‘aşıklerüñ nūr-ı şafāsı

Gönüller **Ka‘besinüñ** Muştafāsı (Şem’î Divanı, Gazel 182, Mısra 2). [ka‘besinüñ, -si, -nün]

Āsitānuñ **Ka‘bedür** teslim olan ‘uşşākden

Ey Ḥalil-i cān ü dil her yañeden kurbān aḳar (Şem’î Divanı, Gazel 62, Mısra 7). [ka‘bedür, -dür]

Kime mescid kime **Ka‘be** kime zühd ü kime takvā

Saña Şem’î cihānde cām-ı ‘ışk-ı bī-riyā besdür (Şem’î Divanı, Gazel 60, Mısra 13). [ka‘be,]

ka‘be yap-: Kābe inşa etmek. II Gönül yapmak.

‘Arşı yıkmaḳ gibidür kalbümü yıkmasün igen

Ka‘be yapmaḳ gibidür gönölümü ābād itsün (Şem’î Divanı, Gazel 139, Mısra 4). [ka‘be yapmaḳ, -maḳ]

ka'be-i ehl-i şafâ: Gönlü temizlerin (âşıkların) Kâbe'si.

Âsitânüñ Ka'bedür nûr-ı Muhammed hakkıçün

Anüñ içün **Ka'be-i ehl-i şafâdür** Muştafâ (Şem'î Divanı, Gazel 2, Mısra 4). [ka'be-i ehl-i şafâdür, -dür]

ka'be-i erbâb-ı hâcet: İhtiyaç sahiplerinin Kabe'si.

Başına gün toğar anüñ ki yüz sürmek müyesserdür

Anüñ kim bârgâhı **Ka'be-i erbâb-ı hâcetdür** (Şem'î Divanı, Kaside 1, Mısra 28). [ka'be-i erbâb-ı hâcetdür, -dür]

ka'be-i küy: (Sevgilinin) Kabe'ye benzetilen mahallesi, bulunduğu yer; gönül.

Ka'be-i küyünde 'ömrüm ölmege cânler virür

Ey Halilüm ben kadar 'âlemde kurbânüñ mi var (Şem'î Divanı, Gazel 41, Mısra 7). [ka'be-i küyünde, -üñ, -de]

Umaruz nûr-ı cemâlüñle müşerref olavuz

Ka'be-i küyüñdür çünkü bizüm niyyetümüz (Şem'î Divanı, Gazel 73, Mısra 6). [ka'be-i küyüñdür, -üñ, -e, -dür]

ka'be-i lutf: Lütf Kabe'si.

Ka'be-i lutfüñ harîmi dâhîli buldı necât

Bende vü hırş u hevâ âzâd olup oldu emîn (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 121). [ka'be-i lutfüñ, -üñ]

ka'be-i mihr ü maḥabbet: Sevgi ve muhabbetin Kabesi.

Fenâ ihrâmını geydi geçüp şöret libâsından

Şafâ yüzün görenler **Ka'be-i mihr ü maḥabbetden** (Şem'î Divanı, Kaside 3, Mısra 10). [ka'be-i mihr ü maḥabbetden, -den]

ka'be-i murâd: Erişilmek istenen Ka'be.

Vargıl aña ki oldur emîr-i diyâr-ı lutf

Ḳadrî Efendi işgidür **Ka'be-i murâd** (Şem'î Divanı, Kaside 11, Mısra 28). [ka'be-i murâd,]

ka'be-i vaşl: Kavuşma Kabe'si.

Sürülmez **Ka'be-i vaşlüñ** şafâsı

Ḥabîbüm tâ ki 'uryân olmayınca (Şem'î Divanı, Gazel 162, Mısra 5). [ka'be-i vaşlüñ, -üñ]

ḳabr: Kabir, mezar.

Cân virürsem heves-i zülf-i perîşânler ile

Cennete döndüreler **ḳabrümi** reyḥânler ile (Şem'î Divanı, Gazel 152, Mısra 2). [ḳabrümi, -üm, -i]

Dil tenümde seyr ider her yâreden didârüñi

Mü'mine **ḳabrinde** cennet revzeni manzer yiter (Şem'î Divanı, Gazel 69, Mısra 4). [ḳabrinde, -i, -n, -de]

ḳabûl eyle: Onaylamak, benimsemek.

Devlet anüñ ki ehl-i şafâ **eyleye ḳabûl**

Vây ol kişiye kim ide derd ehli anı red (Şem'î Divanı, Gazel 34, Mısra 9). [ḳabûl eyleye, -y, -e]

ķabŭl it-: Onaylamak, benimsemek.

Cān fidā itsŭn dir imişsin viřālŭm isteyen

Tek **ķabŭl it** dostum olsun hezārān cān fidā (şem'î Divanı, Gazel 7, Mısra 8). [ķabŭl it,]

ķaç-: Birinden veya bir şeyden kurtulmak için sŭratle uzaklaşmak.

Cānlerinden yig severler unki sen cāneneyi

Pes n'için **ķaçmak** gerekdŭr rind-i řāhid-bāzden (şem'î Divanı, Gazel 126, Mısra 12). [ķaçmak, -mak]

Meşreb-i ehl-i řafāde 'aybdŭr **ķaçmak** hemŭn

Ney gibi hem-dem olıcaķ mey gibi dem-sāzden (şem'î Divanı, Gazel 126, Mısra 5). [ķaçmak, -mak]

ķaçan: Ne zaman.

Ĥacletinden yirlere olur berāber āfitāb

Āsitānından **ķaçan** gŭn gibi ol meh-veş ıķar (şem'î Divanı, Gazel 51, Mısra 8). [ķaçan,]

Pāk itmeyince yolnı āb-ı revān gibi

Her tŭre-dil **ķaçan** vare ehl-i řafā yolnı (şem'î Divanı, Gazel 124, Mısra 4). [ķaçan,]

Hezārān dŭřmenŭn başını ķahrŭn tigi tŭb eyler

ķaçan meydān-ı nuşretde alınsa feth çevgānı (şem'î Divanı, Kaside 4, Mısra 50). [ķaçan,]

Ĥaţţuŭn **ķaçan ki** gŭn yŭzŭne perde-dār olur

'Ālem gŭzŭme ķare řauŭn gibi tār olur (şem'î Divanı, Gazel 65, Mısra 1). [ķaçan ki,]

ķaçan kim: Ne zaman ki.

İşigi secdegāhı ķible-i Fağfŭr ũ Ĥayserdŭr

ķaçan kim 'azm-i rezm itse 'ināyet rehber ũ yoldaş (şem'î Divanı, Kaside 1, Mısra 30). [ķaçan kim,]

řāhbāz-ı ĥarem-i 'arş-ı fezādŭr şab'ŭn

Zerre gelmez gŭzine erĥ **ķaçan kim** aa bāl (şem'î Divanı, Kaside 8, Mısra 50). [ķaçan kim,]

ķadar: Ŗlŭsŭnde, derecesinde, gibi, dek, miktarda.

Gŭrmezse eger anı bir ķılca ķılır cānı

Gŭnŭlŭm şu **ķadar** eyler ol mŭy miyānden ĥař (şem'î Divanı, Gazel 91, Mısra 6). [ķadar,]

Perverde olsa aşlı eger Selsebŭl ile

Olmaz behişt mŭvesi la'lŭn **ķadar** lezŭz (şem'î Divanı, Gazel 38, Mısra 4). [ķadar,]

Ol **ķadar** ĥŭn-ı ciger yutdı ĥamŭnle şem'î kim

Ağladuķça gŭzlerinden şu yirine ķan aķar (şem'î Divanı, Gazel 62, Mısra 13). [ķadar,]

ķadd: Boy, endam.

Ey hilāl-ebrŭ řařuŭn miĥrābŭne baş egdŭrŭp

'Āřıķuŭn **ķaddini** bŭkmekde selām olsun saŭa (şem'î Divanı, Gazel 6, Mısra 8). [ķaddini, -in, -i]

Ƙaddüñ kıyâmın aındı gönül eyledi sücüd
Oldı bahâne arada ey serv-ƙad nemâz (Şem'î Divanı, Gazel 72, Mısra 13). [ƙaddüñ, -üñ]

Her elifden sinede **ƙaddüñ** nihâlidür murâd
Tâze tâze dâğlardan gülsitânümdür ğarez (Şem'î Divanı, Gazel 88, Mısra 5). [ƙaddüñ, -üñ]

Cim-i zülfüñ mîm-i ağzûñle bir olup dem-be-dem
Nokta ƙorsa hâlûñ eyler cimlerüñ **ƙaddini** ham (Şem'î Divanı, Gazel 115, Mısra 12). [ƙaddini, -in, -i]

Eşküm dökildi dâne gibi **ƙaddüm** oldı dâm
Şayd olduĝuñ işideli ey kebk-i hoş-ıırâm (Şem'î Divanı, Gazel 121, Mısra 1). [ƙaddüm, -üm]

Yoluñda oğ gibi toĝru degülsem ey kemân-ebrû
Bükilsün dâl-i zülfünden elif **ƙaddüm** kemân olsun (Şem'î Divanı, Gazel 122, Mısra 12). [ƙaddüm, -üm]

Toĝrusı Sidre olup **ƙaddi** hilâl olsa ƙaşı
Beñzedürdüm saña ey nûr-ı muşavver güneşi (Şem'î Divanı, Gazel 183, Mısra 1). [ƙaddi, -i]

Çün **ƙaddi** vaşfın eyledüm ol serv-ƙâmetüñ
Añdurısar kıyâmete dek bu ğazel beni (Şem'î Divanı, Gazel 188, Mısra 5). [ƙaddi, -i]

ƙaddüñ bük: Belini bükme.

Yay eyle **büküp ƙaddüñ** âhüñ oına ey dil
Dilberler iderlermiş tîr ile kemânden ħaz (Şem'î Divanı, Gazel 91, Mısra 7). [ƙaddüñ büküp, -üp]

ƙadeh: İçki içmekte kullanılan küçük bardak, cam.

Tuyulursın **ƙadehle** içme şüfi
Meyi zarf ile içmekdür zarâfet (Şem'î Divanı, Gazel 16, Mısra 3). [ƙadehle, -le]

Tâ ölince sürelüm devrini zerrîn **ƙadehüñ**
Çünki nerges gibi câmıyla açıldı gözümüz (Şem'î Divanı, Gazel 70, Mısra 7). [ƙadehüñ, -üñ]

Ƙan tolmayınca baĝrı kişinüñ **ƙadeh** gibi
Lâyık olur mı câm-ı lebüñ merĥabâsına (Şem'î Divanı, Gazel 144, Mısra 5). [ƙadeh,]

Gün gibi dönsün **ƙadeh** ol mâh-i tâbân devridür
Câm-ı Cem şun sâkıyâ Sultân Süleymân devridür (Şem'î Divanı, Murabba 1, Mısra 3). [ƙadeh,]

‘Aks-i ĥüsninden **ƙadeh** bedr-i temâm olmağ gerek
Külbe-i aĥzânımız Dârü’s-selâm olmağ gerek (Şem'î Divanı, Muhammes 1, Mısra 17). [ƙadeh,]

ƙadem: Adım.

‘Âşıq-ı bî-çâreler baş virdiler evvel **ƙadem**
Râh-i ‘ışkuñ irmedi hiç kimseler pâyânına (Şem'î Divanı, Gazel 161, Mısra 3). [ƙadem,]

ƙadem baş-: Ayaĝını basmak, adım atmak, bir yere girmek, bir yere varmak.

Hey kıyâmet gel beni bir lahze toprakdan götür
Bir **ƙadem baş** luğf idüp bu külbe-i aĥzânüme (Şem'î Divanı, Gazel 154, Mısra 6). [ƙadem baş,]

Pādişāhüm bende-ḥāneñdür dil-i vîrâne baş
Gel **ḳadem** rencide kıl bu külb-i aḥzāne baş (Şem'î Divanı, Gazel 86, Mısra 2). [**ḳadem** baş,]

ḳadr: *Kadir gecesi.*

Rûze vü **ḳadr** ü berātün bilmişüz mâhiyyetin
Bir hilâl-ebrûyile 'ıyd-i vişâle merḥabâ (Şem'î Divanı, Gazel 1, Mısra 3). [**ḳadr**,]

Olsun hemîşe gicelerün **Ḳadr** ile Berât
Eyyâm-ı devletün ḳamu nevrüz ü 'ıyd ola (Şem'î Divanı, Gazel 11, Mısra 3). [**ḳadr**,]

ḳadr: *Değer, kıymet, itibar.*

Olalı ḥüsnün beḥiştî gayret-i ḥür ü melek
Ḳadr ile oldı işigün Ka'besi reşk-i felek (Şem'î Divanı, Gazel 105, Mısra 2). [**ḳadr**,]

Aḥmedün 'ıyd-i vişâli 'âşıkuñ mî'râcıdur
İrişür **ḳadre** aña kim Muştafâ eyler vefâ (Şem'î Divanı, Gazel 5, Mısra 6). [**ḳadre**, -e]

Öykünimez **ḳadr** ile şāhâ serāy-i ḥüsnüne
Nürdan gerçi felekde iki şādırvân aḳar (Şem'î Divanı, Gazel 62, Mısra 11). [**ḳadr**,]

Eylesün **ḳadri** şeb-i zülfün nuḥüsetden ḥalâş
'ıydımız olsun mübârek gün gibi 'arż it cemâl (Şem'î Divanı, Gazel 107, Mısra 9). [**ḳadri**, -i]

ḳadr ü kıymet bil-: *Bir şeyin değerini ve kıymetini bilmek.*

Güzeller **ḳadr ü kıymet bilmeyelden**
Düşüpdür dür gibi sözler kesâde (Şem'î Divanı, Gazel 157, Mısra 9). [**ḳadr ü kıymet bilmeyelden**, -me, -y, -elden]

ḳadrî efendi: *Anadolu Kazaskeri Kadri Çelebi.*

Varḡıl aña ki oldur emîr-i diyâr-ı luṭf
Ḳadrî Efendi işigidür Ka'be-i murâd (Şem'î Divanı, Kaside 11, Mısra 28). [**ḳadrî efendi**,]

ḳafes: *Hayvanlar için aralıklı tel, metal veya ağaç çubuklardan yapılmış taşınabilir bölme.*

Mesned-i ḥüsn üzre gel yüz 'izz ile biñ nâz ile
Bülbülün yiri **ḳafesdür** âşiyânı ḥâr ü ḥes (Şem'î Divanı, Gazel 81, Mısra 12). [**ḳafesdür**, -dür]

Sensüzün 'ömrüm cihānde bir nefes olmaz ḳarâr
Gün yüzüñsüz ey ḥümâ dünyâ demürden bir **ḳafes** (Şem'î Divanı, Gazel 80, Mısra 6). [**ḳafes**,]

Ṭūṭî-i güyâ **ḳafesde** ḥabbeye muḥtâc olup
Şekkerün bakmaz yüzine eyle ṭoymış zāḡlar (Şem'î Divanı, Gazel 40, Mısra 11). [**ḳafesde**, -de]

Arede Şem'î-yi âşüfte yanar leyl ü nehâr
Felegün uşbu demürden **ḳafesinde** ey dil (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 94). [**ḳafesinde**, -i, -n, -de]

ḳafes it-: *Kafes (gibi) yapmak. II Delik deşik etmek, yaralamak; aldatmak, tuzağa düşürmek.*

Gözlerümde al tûṭîdür ḥayâli la'îlûññ
Kırpüğümde ey hümmâ-ṭal'et aña **itdüm kafes** (Şem'î Divanı, Gazel 81, Mısra 6). [kafes itdüm, -dü, -m]

kâfir: Allah'ın varlığını inkar eden.

İgen zulm-i şarîḥ itme esirge ehl-i imâni
Göre göz odlare yakma be **kâfir** bir müselmânı (Şem'î Divanı, Gazel 185, Mısra 10). [kâfir,]

‘Âkıbet **kâfir** alur dirler müselmân illerin
Hüsn ilin almağa ḥaṭṭuñ ğâlibâ leşker çeker (Şem'î Divanı, Gazel 64, Mısra 3). [kâfir,]

Kâfir rakıbe cām-ı lebûñ eyleyüp ḥelâl
Sâkî revâ mıdur idesin ‘âşıkâ ḥarâm (Şem'î Divanı, Gazel 121, Mısra 5). [kâfir,]

kâfir ol-; Allah'ın varlığını inkar etmek.

Kâfir oldu diyü nerges gözüne öykünüb
Qaldurur barmağını getürür imân gonce (Şem'î Divanı, Gazel 159, Mısra 5). [kâfir oldu, -dı]

Geldi ḥaṭṭuñ âyet-i ḥüsnüñi tağyir eyledi
Âyeti tağyir iden **kâfir olur** dinden çıkar (Şem'î Divanı, Gazel 63, Mısra 6). [kâfir olur, -ur]

kâḥ: Köşk, kasır, kule gibi yüksek binâ.

Teng ider ḥâlûmi bir gonce-lebûñ fikriyle
Bize eyvân-ı felek zerre qadar virmedi **kâḥ** (Şem'î Divanı, Gazel 29, Mısra 8). [kâḥ,]

ki aḥbâb: Dost, bildik, tanıdık; sevilen kimseler, dostlar.

K'aḥbâbe zer nişâr ider a'ḍâye zehr-i mâr
Ḥaşmüñ piyâde kıl nitekim şâh-i mâh-ruḥ (Şem'î Divanı, Kaside 9, Mısra 45). [k'aḥbâbe, -e]

kâḥ-ı ser-nigün: Bahtsız köşk.

Şem'î eger ki yâr işiginden ola cüdâ
Bu **kâḥ-ı ser-nigünde** aña kim olur sened (Şem'î Divanı, Gazel 34, Mısra 12). [kâḥ-ı ser-nigünde, -de]

ki âh-i süz: Ki yakıcı ah.

Qo söyinsün bu yidi Şem'î tokuz kâşânenüñ
K'âh-i süzü âsümâne meş'al-i enver yiter (Şem'î Divanı, Gazel 69, Mısra 10). [k'âh-i süzü, -ı]

ḳahr: İnsanın içine işleyen derin üzüntü, sıkıntı, keder.

Senden göñül uşanmadı ḳahr-ı rakıḇ ile
Ḳahr ile gerçi kim kişi câninden uşanur (Şem'î Divanı, Gazel 55, Mısra 6). [ḳahr,]

Düşdi göñlüm ‘âkıbet ğamzeñ ucından ḥançere
N'eylesün bî-çâre kim **ḳahr** ile geçdi cânına (Şem'î Divanı, Gazel 161, Mısra 10). [ḳahr,]

Hezārân düşmenüñ başını **ḳahrüñ** tiği tōb eyler
Qaçan meydân-ı nuşretde çalınsa feth çevġanı (Şem'î Divanı, Kaside 4, Mısra 49). [ḳahrüñ, -üñ]

Hak te‘ālā nitekim **kahr ide** düşmenlerüni
Serverā cümleñüñ üzre kılıcuñ üstün ola (Şem’î Divanı, Kaside 2, Mısra 73). [kahr ide, -e]

kahr id-: Ezmek, perişan etmek, mahvetmek, yok etmek.
Saña yavuz şananları **kahr ide** Kirdigār (Şem’î Divanı, Kaside 9, Mısra 63). [kahr ide, -e]

kahr-ı rakīb: Rakibin kahrı.
Senden göñül uşanmadı **kahr-ı rakīb** ile
Kahr ile gerçi kim kişi câninden uşanur (Şem’î Divanı, Gazel 55, Mısra 5). [kahr-ı rakīb,]

kākül: Saç, perçem.
Rāstî kaddüñ belādur bu dil-i üftādeye
kākülün ammā belā üzre belādür Muştafā (Şem’î Divanı, Gazel 2, Mısra 8). [kākülün, -ün]

‘İyde meh-pāreler **kākül** perişān eyleyüp
Şaldılar yüz nāz ilen gün gibi zerrin t̄aylesān (Şem’î Divanı, Gazel 135, Mısra 7). [kākül,]

kal-: (Bir süre bir yerde) bulunmaya devam etmek.
Gün gibi cām-ı şabūh ile yumazsak yüzümüz
H’āb-ı gāfletde **kalur** hergiz açılmaz gözümüz (Şem’î Divanı, Gazel 71, Mısra 2). [kalur, -ur]

kal-: (Bir sebepten dolayı) Yapacağı şeyi yapamamak, gideceği yere gidememek, yapmaktan veya gitmekten mahrum olmak.
Behār eyyāmıdır hāzz it yūri bir serv-i bālāden
Teferrücgāhdür ‘ālem göñül **kalma** temāşāden (Şem’î Divanı, Gazel 123, Mısra 2). [kalma, -ma]

Göricek nazm-ı şeker-bārüñi dem-beste **kalur**
T̄ütî-i bāğ-ı şuħan bülbul-i gülzār-i maķāl (Şem’î Divanı, Kaside 8, Mısra 47). [kalur, -ur]

kal-: (Bir işin) kılması, henüz tamamlanmaması.
‘Ālemi garķ ideli kanlu yaşüm t̄ufānı
Kaldı añılmaz olupdur güzelüm kışşe-i Nūh (Şem’î Divanı, Gazel 25, Mısra 8). [kaldı, -dı]

kal-: Kalmak, bulunmak.
Kuçam dirdüm nigārı pîrehensüz
Çürütdüm varumı **kaldum** kefensüz (Şem’î Divanı, Gazel 77, Mısra 2). [kaldum, -du, -m]

Yakasüz oluban **kalsañ** kefensüz ğam degül ey dil
Elüñden öl diril cehd it çıkarma ‘ışķ dāmānın (Şem’î Divanı, Gazel 134, Mısra 9). [kalsañ, -sa, -ñ]

Bāzār-i ğamde aşşıya **kalmışdur** ey göñül
Vir naķd-i cânı yāre ne şaydüñ behāsına (Şem’î Divanı, Gazel 148, Mısra 5). [kalmışdur, -mış, -dur]

kāl it: Mâden külçelerini eriterek içindeki maddeleri ayırmak.

S-efer nârında **kal itdün** şararduñ püte-i gâmdede
Cihânî hâliş itdün ey ‘adâlet cevheri kânı (Şem’î Divanı, Kaside 4, Mısra 51). [kal itdün, -dü, -n]

kal’a: Kale kelimesinin eski metinlerde geçen asıl şekli.
Yıkıldılar **kal’alerin** hâke berâber idüben
Od urup milketine mâlin iderler yağmâ (Şem’î Divanı, Kaside 2, Mısra 29). [kal’alerin, -ler, -i, -n]

Kevkeb-i sa’dün nüḥûset leşkerinden hıfz için
Bir demürden **kal’adur** güyâ bu çerḥ-i heftümîn (Şem’î Divanı, Kaside 14, Mısra 86). [kal’adur, -dur]

kalata: Galata, İstanbul’un semti.
‘Acâyib hâleti vardur gelen gitmez Sitanbulden
Şanasın bâğ-ı cennettür giren çıkmaz **kalataden** (Şem’î Divanı, Gazel 123, Mısra 14). [kalataden, -den]

kalb: İman, sevgi ve nefretin, iyi ve kötü bütün duyguların, anlayış, duyuş, sezîş yeteneklerinin kaynağı olduğu kabul edilen, insanın mânevî varlığının merkezi, gönül.
Rûḥa ḡidâ vü **kalbe** şafâ cisme cân olur
Şîrin lebüñ gibi olıcaḥ olsa her lezîz (Şem’î Divanı, Gazel 38, Mısra 5). [kalbe, -e]

Dime nemdür ‘âşık-ı dil-ḥaste göñli nem kıpar
Kalbi şâf olan olur âyîne-veş nâzûk-mizâc (Şem’î Divanı, Gazel 24, Mısra 12). [kalbi, -i]

‘Arşî yıkmaḥ gibidür **kalbümi** yıkmasün igen
Ka’be yapmaḥ gibidür göñlümi âbâd itsün (Şem’î Divanı, Gazel 139, Mısra 3). [kalbümi, -üm, -i]

İki ‘âlemde ḡarez **kalbe** şafâ virmeg-imiş
Sürelüm biz de şafâyî meh-i tâbânler ile (Şem’î Divanı, Gazel 152, Mısra 11). [kalbe, -e]

kalb-i a’dâ: Düşmanların kalbi.
Tigler dil uzadup dir ki ciger-dâr kanı
Sünûler yalmanup eydür kanı **kalb-i a’dâ** (Şem’î Divanı, Kaside 2, Mısra 48). [kalb-i a’dâ,]

kalem: Yazı yazmaya yarayan araç.
Nâzeri ḥall-i ḥakâyıkda olur müy-şikâf
Ḳalemi keşf-i deḡâyıkda olur çihre-küşâ (Şem’î Divanı, Kaside 2, Mısra 66). [kalemi, -i]

ḳalem kıḻ: Kalem hâline getirmek.
Ḳıl ḳalem almış ele münşî-i zerrîn-perḡâr
Şüret-i besmeleye levḥa-i sîmîn eyler (Şem’î Divanı, Kaside 7, Mısra 7). [ḳalem kıḻ,]

ḳallâş: Sözünde durmaz, iki yüzlü, döneḡ, hîleḡâr (kimse).
İşleri altun olur el viriceḡ pâdişehüm
Kımyâdür ayaḡuñ ṭopraḡı **ḳallâşlere** (Şem’î Divanı, Gazel 155, Mısra 6). [ḳallâşlere, -ler, -e]

kāl-ü-kıl: Dedikodu, kıylükāl.

Rāz-ı dehānūñ ile hayāl-i miyānūñe

Hiç kimse ırmadı şanemā **kāl-ü-kıl** ile (Şem'î Divanı, Gazel 164, Mısra 4). [kāl-ü-kıl,]

kamer: Ay, mah.

Ɛkamer gibi mücellā itmege cān naƐdinūñ Ɛalbin

Göñül bir āfitābūñ ĥāk-i pāyinden türāb ister (Şem'î Divanı, Gazel 42, Mısra 9). [kamer,]

Gün yüzlüler muƐābele itse **kamer** olur

Kim naƐş-i ĥüsnūñ anlere yüz virmez ey nigār (Şem'î Divanı, Gazel 49, Mısra 5). [kamer,]

kamer: Ay (gibi parlak ve güzel olan sevgili).

Āfitābüm ne **Ɛamersin** ki yüzüñi göricek

Her kişi zāyil olur sāye-i dīvār gibi (Şem'î Divanı, Gazel 177, Mısra 7). [Ɛamersin, -sin]

kamer-Ɛal'et: Ay yüzlü.

Zerrece gelmez baña sensüz cihānūñ varlığı

Gün yüzündür ey **kamer-Ɛal'et** bu dünyāden ĥarez (Şem'î Divanı, Gazel 87, Mısra 4). [kamer-Ɛal'et,]

Ey **kamer-Ɛal'et** kemāl-i ĥüsn ile mümtāz olup

Māh-rüler aresinde gün gibi olduñ 'ıyān (Şem'î Divanı, Gazel 135, Mısra 3). [kamer-Ɛal'et,]

Gün yüzünde ey **kamer-Ɛal'et** bu zülf-i 'anberin

Şan İrem Ɛāvusıdır yā şeh-per-i Rūĥü'l-emīn (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 35). [kamer-Ɛal'et,]

kāmet: Boy, endam.

Ayuñ on dördin gümüş serv üzre taşvır eylemiş

Gün yüzüñle **kāmetüñ** NaƐƐāş-ı şun'-ı bī-mişāl (Şem'î Divanı, Gazel 107, Mısra 6). [kāmetüñ, -üñ]

Gül-i bāğ-ı İrem ĥüsnūñ kıyāmet **kāmetüñ** Tūbī

Çerāğ-ı māh ĥüsnūñle münevverdür Ĥasen Bālī (Şem'î Divanı, Gazel 187, Mısra 3). [kāmetüñ, -üñ]

Şanemā kāmet ü zülf ü dehenüñ oldu me'āl

Rā Ɛaşüñ fikri elif **kāmetümi** eyledi dāl (Şem'î Divanı, Kaside 8, Mısra 66). [kāmetümi, -üm, -i]

kāmet-i bālā: Uzun boy.

İşidüp āhümi ol **kāmet-i bālā** şalınur

Şalınur bād-ı şabāden nitekim serv-i sehī (Şem'î Divanı, Gazel 179, Mısra 5). [kāmet-i bālā,]

Nāz ile siĥr itdügiyçün dem-be-dem reftārde

Şu gibi ol **kāmet-i bālāye** diller aƐdılar (Şem'î Divanı, Gazel 48, Mısra 8). [kāmet-i bālāye, -ye]

kāmil ol-: Olgunlaşmak.

Kāmil oldu her güzel nāz ile fenn-i şivede

Şem'iyem n'ola idersem ben de Selmān ile baĥş (Şem'î Divanı, Gazel 21, Mısra 9). [kāmil oldu, -dı]

kāmrān: Arzusuna, muradına ermiş, bahtiyar.

Gel ey hüsn ikliminin **kāmrānı**

Güzellik mülkinin şāhib-kırānı (Şem'î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 27). [kāmrānı, -ı]

kamu: Hep, bütün.

Olsun hemîşe gicelerün Qadr ile Berāt

Eyyām-ı devletün **kamu** nevrüz ü 'ıyd ola (Şem'î Divanı, Gazel 11, Mısra 4). [kamu,]

Yine bir nāzenîne düşdi Şem'î

Ki **kamu** nāzenîne öğredür nāz (Şem'î Divanı, Gazel 76, Mısra 14). [kamu,]

Bir zerre irerse gözüme hāk-i derüнден

İksir-i hayāt ola **kamuya** nāzerümden (Şem'î Divanı, Gazel 133, Mısra 8). [kamuya, -y, -a]

kan-: Doymak.

Şerāb-ı la'l-i dilberden içüp **kanmak** diler her dem

Nice dīvānedür Şem'î görüñ âteşden āb ister (Şem'î Divanı, Gazel 42, Mısra 13). [kanmak, -mak]

Teşnedür 'ālem şerāb-ı 'ışkā **kandurmak** gerek

Cām-ı Cem şun sākiyā Sulţān Süleymān devridür (Şem'î Divanı, Murabba 1, Mısra 23). [kandurmak, -dur, -mak]

kan: Plazma ve kan yuvarlarından meydana gelen ve damarların içinde dolaşarak vücut dokularını besleyen kırmızı renkli sıvı.

Nedendür mācerā-yi eşk-i çeşmüm

Ola yanüñde **kān** ile berāber (Şem'î Divanı, Gazel 50, Mısra 6). [kān,]

Görinen şanmañ şafaqdür sāger-i hürşid ile

Sāki-i devrān elinde devr ider **kanüm** benüm (Şem'î Divanı, Gazel 114, Mısra 12). [kanüm, -üm]

Tiğler dil uzadup dir ki ciger-dār **kanı**

Sünüler yalmanup eydür **kanı** kalb-i a'ḍā (Şem'î Divanı, Kaside 2, Mısra 48). [kanı, -ı]

Tirler ağzın açar içmege düşmen **kanını**

Her tüfek od saçar ağzından olup ejderhā (Şem'î Divanı, Kaside 2, Mısra 49). [kanını, -ı, -n, -ı]

kan-: İnanmak.

Vā'izā ögüp ögüp **kanmaduğunı** 'ālemde

Āb-ı Kevşer didüğün la'l-i şeker-bār gibi (Şem'î Divanı, Gazel 177, Mısra 9). [kanmaduğunı, -ma, -duğ, -uñ]

kan ağla-: Derin acı ve üzüntü duymak, içi yanmak, çok yakınmak.

Ciger hūn eyleyüp **kan ağlar** iken hār-ı hicrānde

Tebessüm eyledi gonce sevindi bülbülün cānı (Şem'î Divanı, Kaside 15, Mısra 17). [kan ağlar, -r]

Lāle-veş bağrüm yakup **kan ağlasam** 'ayb eylemeñ

Bî-vefādur dōstlar dünyā gibi yārüm benüm (Şem'î Divanı, Gazel 119, Mısra 7). [kan ağlasam, -sa, -m]

N'ola **kan ağlasam** gamzeñ ucından

Geçüpdür cânüme cânâ ziyâde (Şem'î Divanı, Gazel 157, Mısra 7). [**kan ağlasam**, -sa, -m]

Yâr bakmaz yüzine derd ile biñ **kan ağlasun**

Ğonce-veş tıdurmayan dürr ile mercân kıynına (Şem'î Divanı, Gazel 169, Mısra 3). [**kan ağlasun**, -sun]

kan iç-: Adam öldürmek, cânîlik etmek.

Lebüñ **kan içdüğine** itme inkâr

Kaşüñle gözlerüñ eyler şehâdet (Şem'î Divanı, Gazel 16, Mısra 5). [**kan içdüğine**,]

Tirüññ **kan içdüğini** sinelerde göricek

Tigüññ ağzı şulandı ey şeh-i şâhib-kırân (Şem'î Divanı, Gazel 138, Mısra 9). [**kan içdüğini**, -dük, -in, -i]

Mest olduğınca mey yirine **kan içer** lebüñ

Cellâd-ı gamzeñe n'ola dirlerse zü'l-ğumâr (Şem'î Divanı, Gazel 46, Mısra 11). [**kan içer**, -er]

Kan içüp ayak götürmek nice olur göresin

Zâhidâ başüñde devlet var ise meyhâne baş (Şem'î Divanı, Gazel 86, Mısra 5). [**kan içüp**, -üp]

kan id-: Kan dökmek, öldürmek.

Ol elâ gözlüm süzüp nergeslerin yüz nâz ile

Kan ider kan üzre geymiş gül gibi al üzre al (Şem'î Divanı, Gazel 107, Mısra 4). [**kan ider**, -er]

kan ol-: Bir anlaşmazlıktan dolayı kan dökülmek, cinayet işlemek.

Kan olursa gamzesi tiginden ey dil azdür

Saña kim dir varasın mestüñ bıçağı üstine (Şem'î Divanı, Gazel 170, Mısra 5). [**kan olursa**, -ur, -sa]

kan tolı: Yüreği kederle dolmak, çok üzülmek.

Yanupdur lâle gibi cân ü dil nâr-ı mezelletde

Tolidur ğonce-veş **kan** ile bağrüm hâr-ı miñnetden (Şem'î Divanı, Kaside 3, Mısra 54). [**kan tolidur**, -dur]

kan tol-: Yüreği kederle dolmak, çok üzülmek.

Kan tılmayınca bağı kıñinüñ kadeh gibi

Lâyık olur mı cām-ı lebüñ merhâbâsına (Şem'î Divanı, Gazel 144, Mısra 5). [**kan tılmayınca**, -ma, -y, -ınca]

kan üstine kan ol: Çok kan dökmek, kana bulaşmak. II Dert ve ızdırapla dolmak.

Cām içüp her bir gedâyile öpüşme dem-be-dem

Kan olur kan üstine devletlü sulţânüm benüm (Şem'î Divanı, Gazel 114, Mısra 8). [**kan üstine kan olur**, -ur]

kan yud: Çok ıztırap çekmek, elem ve eziyete katlanmak.

Yokdurur devründe hünin-dil meger cām-ı şerâb

Kan yudar devrân elinden ehl-i dillerdür hemîn (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 118). [**kan yudar**, -ar]

Ne 'aceb kârgâh olur dünyâ

Kan yudar la'l ü diş biler tişe (Şem'î Divanı, Gazel 145, Mısra 6). [**kan yudar**, -ar]

‘Âşıkuñ **kan yutduğın** gördi şürâhî acıyup
Sâgerüñ bağrında başlar çıkdı mânend-i habâb (Şem’î Divanı, Gazel 14, Mısra 11). [kan yutduğın, -duk, -ı, -n]

Ey gönül dil-teng olup **kan yutma** her dem gonce-veş
Gül gibi gönülün açılun lâle-veş nüş it şerâb (Şem’î Divanı, Gazel 13, Mısra 3). [kan yutma, -ma]

k’aña: Ki ona.
Süleymân **k’aña** dünyâ hıdmet itmiş
Çarincayile geh geh şöhet itmiş (Şem’î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 83). [k’aña,]

kana kan ol-: Kısas olmak, başa gelen bir durum neticesinde faillerinin de aynı duruma maruz kalmasını talep etmek.
Niçe başlar gider kanlar dökilür kimseler şormaz
Tarık-ı ‘ışkdur bunda dimezler **kana kan olsun** (Şem’î Divanı, Gazel 122, Mısra 4). [kana kan olsun, -sun]

kand: Şeker, şeker kamışı.
Felek çün saña şundı zehr-i kahrı
Leb-i yâr ile var cüllâb ü **kand** it (Şem’î Divanı, Gazel 18, Mısra 8). [kand,]

kand ol-: Şeker olmak.
Var iken cām-ı lebüñ rûh-ı revânüm yâd idüp
Almayayın ağzûme âb-ı hayât **olursa kand** (Şem’î Divanı, Gazel 33, Mısra 14). [kand olursa, -ur, -sa]

kande: Nerede.
Mıhr-i ruḥüñ ne câne ki cānâ şafâ virür
Her **kande** baksa gün yüzünüñ pertevin görür (Şem’î Divanı, Gazel 52, Mısra 2). [kande,]

Ḳande var la‘l-i leb-i yâr gibi şanı güzel
Dostlar olsa n’ola ehl-i dilüñ cānı güzel (Şem’î Divanı, Gazel 108, Mısra 1). [kande,]

Sâkî-i ‘ıyş ü ṯareb el çekdi ben dil-ḥasteden
Ḳandesin hey gam diyen yâr-i vefâ-dârüm benüm (Şem’î Divanı, Gazel 119, Mısra 6). [kandesin, -sin]

Ḳande hem-demlük iderdi ‘âşık-ı dil-ḥasteye
Sâgerüñ pür-ḥün olup bağı eger baş olmasa (Şem’î Divanı, Gazel 167, Mısra 5). [kande,]

Bir dil ki ola kişverinüñ şehriyârı lutf
Kebk-i murâde **kande** irer her hevâyî dil (Şem’î Divanı, Kaside 11, Mısra 34). [kande,]

Ey Süleymân-ı zemân **kande** çeker mür-i za‘îf
Tağ u taş çekmez iken cevri yükün gerdünüñ (Şem’î Divanı, Gazel 99, Mısra 5). [kande,]

kandeyse: Neredeyse.
Beni fâş itdi yaşum çıkdı gözden
Belî gözden çıkar **kandeyse** gammâz (Şem’î Divanı, Gazel 76, Mısra 6). [kandeyse,]

ḳand-i leb: Dudağın şekeri; dudağın lezzeti.

Ḥüsnün güliyle **ḳand-i lebüñdür** gıdā-yi rūḥ

Cennet güliyle olsa olur gül-şeker leziz (Şem'i Divanı, Gazel 38, Mısra 11). [ḳand-i lebüñdür, -üñ, -dür]

ḳand-i mükerrer: Tekrar tekrar kaynatılarak özenle yapılmış şeker, tatlı.

Ṭudāğın şekkeri pālūde-i terdür Ḥasen Bālī

Lebüñ şekker sözün **ḳand-i mükerrerdür** Ḥasen Bālī (Şem'i Divanı, Gazel 187, Mısra 2). [ḳand-i mükerrerdür, -dür]

Zenaḥdānı şeker-sīb ü lebi **ḳand-i mükerrerdür**

Dimāğın her melek-simā mu'aṭṭer itdügi budur (Şem'i Divanı, Kaside 1, Mısra 19). [ḳand-i mükerrerdür, -dür]

ḳandil: Mum, چراغ, meşale.

Kaldı ayakda şafā **ḳandili** yandurmak gerek

Bu maḥabbet şem'ini başdan uyandurmak gerek (Şem'i Divanı, Murabba 1, Mısra 21). [ḳandili, -i]

ḳandil-i āsümān: Gökyüzü kandili. (Güneş, ay, yıldızlar).

Ey māh-çihre her gice **ḳandil-i āsümān**

Şem'i ruhūñden itdügi āhından uyanur (Şem'i Divanı, Gazel 55, Mısra 11). [ḳandil-i āsümān,]

ḳandil-i 'ışk: Aşk kandili.

Yanarken sinede **ḳandil-i 'ışkuñ**

Fetili dil yürek yağıydı yağı (Şem'i Divanı, Gazel 175, Mısra 3). [ḳandil-i 'ışkuñ, -uñ]

ḳandil-i meh: Ay kandili.

Ḥasret-i şem'-i ruhūñden senüñ ey Zühre-cebīn

Yaḳar āhüm irişüp her gice **ḳandil-i mehi** (Şem'i Divanı, Gazel 179, Mısra 4). [ḳandil-i mehi, -i]

ḳandil-i mescid: Mescidin kandili.

Saḥa **ḳandil-i mescidden** iren nār-ı ziyā zāhid

Baḥa cām-ı maḥabbetden olan nūr-ı şafā yigdür (Şem'i Divanı, Gazel 61, Mısra 7). [ḳandil-i mescidden, -den]

ḳane boyan-: Kan içinde bırakmak, kanla doldurmak.

Vā ḥasretā ki görmezem ol gül-'izārümi

Ḥün-ı cigerle dīdelerüm **ḳane boyanur** (Şem'i Divanı, Gazel 55, Mısra 8). [ḳane boyanur, -ur]

ḳaḅı: Hangi.

Naḳd-i cān almak dilersin göñlümün za'fın görüp

ḳaḅı zālimdür alan bir şehir-i vīrāndan ḥarāc (Şem'i Divanı, Gazel 24, Mısra 8). [ḳaḅı,]

Aller geymiş kızıl güller taḳınmış başına

ḳaḅı gülşenden gelür serv-i ḥırāmānüm benüm (Şem'i Divanı, Gazel 114, Mısra 6). [ḳaḅı,]

Her **kanğı** hāke şalsa zülfün hümāsı sāye
Her zerresi virür fer' gün gibi gökde aye (Şem'î Divanı, Gazel 163, Mısra 1). [kanğı,]

kanı: Hani, nerede?.

Kanı bir bencileyin derd ile sevdāya düşüp
Zülf-i dilber gibi ahvālî perişān olmuş (Şem'î Divanı, Gazel 84, Mısra 5). [kanı,]

Kanı Vefā ki mazher-i nūr-ı Hudāyidi
Olmışdı mihri gün gibi 'ālemde āşikār (Şem'î Divanı, Kaside 12, Mısra 21). [kanı,]

kanı kan ile yu-: Kötülük, kötülük yapılarak düzeltilmez.

Zahm-i hūn-ālūdemo kanlu yaşūmle yuma kim

Kanı kan ile yumağ düşmez benüm şāhūm saña (Şem'î Divanı, Gazel 3, Mısra 8). [kanı kan ile yumağ, -mağ]

kān-ı kerem: Kerem, başış kaynağı.

Kim olam ben kim idem vaşfūnı ey **kān-ı kerem**

Ben degül 'āciz ola Hüsrev ü Selmān ü Kemāl (Şem'î Divanı, Kaside 8, Mısra 75). [kān-ı kerem,]

Sen ol **kān-ı keremsin** kim kefi-gevhher-nişārūnden

Pür oldı la'l ü gevhherle sipihr ü kūh dāmānı (Şem'î Divanı, Kaside 15, Mısra 47). [kān-ı keremsin, -sin]

kanın dök-: Kanını akıtmak, öldürmek.

Sāki-i devr-i zemānūn ne 'aceb hāleti var

Cān virür **dökmege kanın** bu dil-i pür-hūnūn (Şem'î Divanı, Gazel 99, Mısra 8). [kanın dökmege, -meg, -e]

kanına aşlar yır-: Birinin ölümüne yol açıp sevinmek, bir kimsenin çok kötü duruma düşmesine veya ölümüne yol açacak kadar düşman olmak; birinden intikam almak.

Bilmezem yā Reb nedendür kim bu dehr-i püre-zen

'Aşik-ı dil-hāstenūn **aşlar yırmış kanına** (Şem'î Divanı, Gazel 161, Mısra 8). [kanına aşlar yırmış, -ar, -mı]

kanını yirlere kar-: Kanını toprağa karıştırmak, kanını dökmek, öldürmek.

Āb-ı tiğiyle **karup yirlere** düşmen **kanını**

Gāziler atları ayağına yakdı hūnnā (Şem'î Divanı, Kaside 2, Mısra 41). [kanını yirlere karup, -up]

kanlar ağla-: Derin acı ve üzüntü duymak, içi yanmak, çok yakınmak.

Ġamūnden **kanlar ağlar** irdüğine

Dükenmez gözlerimūn mācerāsı (Şem'î Divanı, Gazel 182, Mısra 7). [kanlar ağlar, -r]

kanlar dök-: Yaralamak veya öldürmek, birinin canını almak, cana kıymak.

Ol kadar yüz buldı senden kim dem-ā-dem döstum

Baş keser **kanlar döker** yanūnde şemşirūn senūn (Şem'î Divanı, Gazel 102, Mısra 8). [kanlar döker, -er]

Niçe başlar gider **kanlar dökülür** kimseler şormaz

Tarık-ı 'ışkıdur bunda dimezler kana kan olsun (Şem'î Divanı, Gazel 122, Mısra 3). [kanlar dökülür, -il, -ür]

kanlu yaşı: Çok fazla ağlama sonunda akıtılan ızdırıp dolu göz yaşı.

Hem-demümdür nitekim gözlerimün **kanlu yaşı**

Virmezem hâk-i der-i meykede-i eflâke (Şem'î Divanı, Gazel 165, Mısra 3). [kanlu yaşı, -ı]

Gül yüzün şevkiyle ey gül-i gülzâr-i İrem

Lâlezâr itdi cihânı gözümün **kanlu yaşı** (Şem'î Divanı, Gazel 183, Mısra 6). [kanlu yaşı, -ı]

Pehlevânsın döstüm tîğ-i cefâ çekmekde kim

Kanlu yaşlarla pür itdün sinemün meydânını (Şem'î Divanı, Gazel 189, Mısra 8). [kanlu yaşlarla, -lar, -la]

kanüm dök-: Yaralamak veya öldürmek, birinin canını almak, cana kıymak.

Ne hûnîdür gözüñ sâkî ki bağrümde kebâb ister

Döküp nâ-ḥaḳ yire **kanüm** gözüm yaşın şerâb ister (Şem'î Divanı, Gazel 42, Mısra 2). [kanüm döküp, -üp]

kanumı yire kar-: Kanını dökmek, öldürmek.

Bağışından yine ol gamze-i hûn-rîzlerün

Kanumı kanlu yaşüm gibi **yire kare** gibi (Şem'î Divanı, Gazel 180, Mısra 6). [kanumı yire kare, -e]

kânün: Kanun, çalgı aleti.

Bezm-i gülde yine **kânün** ile dem-sâz olalum

Bülbülün diñdürelüm şıklığın efgânler ile (Şem'î Divanı, Gazel 151, Mısra 7). [kânün,]

Nâyler ağız bir idüp yine mûsikâr ile

Çeng ile **kânûna** virmezse 'aceb mi nevbeti (Şem'î Divanı, Kaside 6, Mısra 26). [kânûna, -a]

Bezm-i gamde şanemâ kâmetümi çeng idüben

Cânümüz bir kıla döndürme midür **kânününü** (Şem'î Divanı, Gazel 100, Mısra 8). [kânününü, -ünü]

k'anufi: Ki onun.

Şâd ol ki gitdi gam irişüp luṭf-ı bî-şümâr

Faḥr-i mülük Ḥazret-i Ahmed Beg ol **k'anüñ** (Şem'î Divanı, Kaside 9, Mısra 30). [k'anüñ,]

kânün-ı 'ışk: Aşkın kuralları.

Yak sâz ü söz ile oda göñlüñi 'üd-veş

Kânün-ı 'ışka uy kim ola derdüñe şifâ (Şem'î Divanı, Gazel 9, Mısra 12). [kânün-ı 'ışka, -a]

kapluca: Kaplıca.

Akçesüz pulsüz kuçar 'uryân idüp dilberleri

Dâm idüp ḥavzın hoş olur **kaplucası** Bursanüñ (Şem'î Divanı, Gazel 103, Mısra 12). [kaplucası, -s, -ı]

Yâr didârin görüpdür ol şafâden germ olup
Cenneti ‘aynüne almaz **kaplucâsı** Bursanüñ (Şem’î Divanı, Gazel 104, Mısra 6). [kaplucâsı, -s, -ı]

Üstüne açdı Tañrı se‘âdet **kapusını**
Luţfün neticesin göresin kim neler taşur (Şem’î Divanı, Kıt’a 1, Mısra 9). [kapusını, -sı, -n, -ı]

kapü: Eşik, makam, huzur. II Sevgilinin eşiği.
Başüm üstünde kılıçlar tuta ger gamzelerün
Baş virür bu dil-i bî-çâre **kapüñden** gitmez (Şem’î Divanı, Gazel 74, Mısra 4). [kapüñden, -ñ, -den]

Göz yaşıyla tolanur **kapuñı** seyyâre gibi
Düşmesün kimse hevâyî dil-i âvâre gibi (Şem’î Divanı, Gazel 180, Mısra 1). [kapuñı, -ñ, -ı]

kapüñe var: Birinin hizmetinde bulunmak; bir kimseden yardım dilenmek.
Pâdişâhüm tapüñe zulmüñi ‘arz itmek için
Od yakup başına Şem’î **kapüñe vare** gibi (Şem’î Divanı, Gazel 180, Mısra 10). [kapüñe vare,]

kâr: İş, güç, uğraş.
Sîm-i eşküm Şem’iyâ harc eylemezdim şu gibi
Mey içüp mahbûb sevmek olmasa **kârüm** benüm (Şem’î Divanı, Gazel 119, Mısra 14). [kârüm, -üm]

Ezelden Şem’iyem sâkî şerâb ü şem’e yâr oldum
Cihâne ‘ışk ile geldüm benüm zühd ile **kârüm** yok (Şem’î Divanı, Gazel 98, Mısra 14). [kârüm, -üm]

Şakın cân oynaram diyü yolında eyleme minnet
Oyuncak şanma bu **kârı** degüldür ‘ışk işi bâzî (Şem’î Divanı, Gazel 173, Mısra 8). [kârı, -ı]

kâr it-: Kazanç sağlamak, kazanmak. II Tesir etmek, müessir olmak, fayda vermek. [Bu anlamda daha çok olumsuz şekli kullanılır].
Gül gibi nâzüksin ey serv-i ser-efrâzüm benüm
Qorqaram **kâr itmesün** âh-i şehergâhüm saña (Şem’î Divanı, Gazel 3, Mısra 4). [kâr itmesün, -me, -sün]

Şem’iyem zâhid beni men’ itme bezm-i yârden
Yanmağa mûm olmışamdur **kâr itmez** baña pend (Şem’î Divanı, Gazel 33, Mısra 18). [kâr itmez, -mez]

karâr: Rahat, huzur, dinlenme, âram.
Çün işiginde yârün ben hâksâre yir yok
Bildüm ki yirde gökde hergiz **karâre** yir yok (Şem’î Divanı, Gazel 97, Mısra 2). [karâre, -e]

karâr: Kararmak, siyahlaşmak. II Manevî bağlamda günahlar sebebiyle kötüleşmek, günaha düşmek.
Var ise bir serv-i bâlâden yire düşmüşdurur
Cümle endâmı **kararmış** sâyeñüñ ey dilsitân (Şem’î Divanı, Gazel 138, Mısra 8). [kararmış, -mış]

Kararmadı günüm dün gibi ‘ömrüm
Qare zulfün perîşân olmayınca (Şem’î Divanı, Gazel 162, Mısra 3). [kararmadı, -ma, -dı]

karār ider: Yaşamak, durmak, dinlenmek..

Devr eyleyüp cihānı ʔapūñde **karār ider**

Oldı felekde gün gibi zātūñ medār-ı luʔf (Şem'î Divanı, Gazel 95, Mısra 5). [karār ider, -er]

Se'âdetle **karār itdi** serîr-i 'izz ü devletde

Şafâyile oturdı her kişinüñ yirine cânı (Şem'î Divanı, Kaside 4, Mısra 15). [karār itdi, -di]

İtdi gül pâdişehi taht-ı zebercedde **karār**

Câmleridür ki döner ay ü güneş bezminde (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 43). [karār itdi, -di]

Karār itmez gönülde büy-i zülfüñ

Didi böyle gelür böyle gider bu (Şem'î Divanı, Gazel 140, Mısra 11). [karār itmez, -mez]

karār ol-: Huzur olmamak, bir yerde duramamak.

Sensüzün 'ömrüm cihānde bir nefes **olmaz karār**

Gün yüzünsüz ey hümā dünyā demürden bir ʔafes (Şem'î Divanı, Gazel 80, Mısra 5). [karār olmaz, -maz]

karār ü şabr ü terbiyyet: Tahammül, dayanma ve görgü.

Seḫā şābit vefā zāhir ḫayā ḫilm ile mużmerdür

Karār ü şabr ü terbiyyetle olur 'ākıbet Şem'î (Şem'î Divanı, Kaside 10, Mısra 54). [karār ü şabr ü terbiyyetle, -le]

karārı yok: Kararsız, sebat etmeyen, yerinde duramayan (şey). II Aşğın kararsız gönü.

Ḫōş devr idi zemāne eger olsa ber-ʔarār

Ammā **karārı yok** nitekim eşk-i cüy-bār (Şem'î Divanı, Kaside 12, Mısra 2). [karārı yok,]

Gezer şu gibi bir dem **yok karārı**

Arar her güşede sen gül-'izārı (Şem'î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 23). [karārı yok,]

kārbān: Kervan.

Kimse 'ışkuñ **kārbānınuñ** nişānı virmedi

Nāle-i 'uşşāḫden gerçi kim olmışdur ceres (Şem'î Divanı, Gazel 80, Mısra 9). [kārbānınuñ, -ı, -nuñ]

kārbān-ı cān ü dil: Can ve gönül kervanı.

Kārbān-ı cān ü dil gitdüke küyünden yaña

Kūs-ı riḫlet nāle vü feryād ü āhümdür benüm (Şem'î Divanı, Gazel 118, Mısra 11). [kārbān-ı cān ü dil,]

kārbān-ı 'ışk: Aşk kervanı.

Nāle eyler **kārbān-ı 'ışk** ile hem-rāh olan

Ḫalbi āhendür velikin gör nice inler ceres (Şem'î Divanı, Gazel 81, Mısra 3). [kārbān-ı 'ışk,]

kār-bār-ı 'aqlı: Akıl işi.

Eyā sākī getir billāh bāde

Uralum **kār-bār-ı 'aqlı** bāde (Şem'î Divanı, Gazel 157, Mısra 2). [kār-bār-ı 'aqlı, -ı]

ḳare: Kara.

Ḥaṭṭuñ kaçan ki gün yüzüne perde-dâr olur
‘Âlem gözüme **ḳare** saçuñ gibi târ olur (Şem’î Divanı, Gazel 65, Mısra 2). [ḳare,]

Dil düşmedi tutam ki **ḳare** zülfüñ âğına
Ol ğamzelerle çeşm-i siyehkârı n’eylesün (Şem’î Divanı, Gazel 125, Mısra 5). [ḳare,]

Hecrüñde gözlerüm yaşı ey serv-i hoş-hırâm
Bir bahrdür ki gözler irişmez **ḳaresine** (Şem’î Divanı, Gazel 148, Mısra 4). [ḳaresine, -si, -n, -e]

ḳare: Kara. II Siyah zülûf.

Baş egüp şafha-i gülzârı benefşe **ḳareler**
Eyle beñzer ki ḥaṭṭüñdür şanemâ aldı mişâl (Şem’î Divanı, Kaside 8, Mısra 71). [ḳareler, -ler]

ḳare baht: Kötü talih, kısmetsiz.

‘Înâyet âbını sepmezse bir dem şâhid-i himmet
Ḳare bahtüm gözin açmaz uyanmaz ḥ’âb-ı ğafletden (Şem’î Divanı, Kaside 3, Mısra 56). [ḳare bahtüm, -üm]

ḳare yüzlü: Yüzü kara, utanacak bir durumu bulunan.

Ne ḳare günlere kalduk ki **ḳare yüzlü** raķib
Şalınur sâye gibi serv-i hırâmânler ile (Şem’î Divanı, Gazel 152, Mısra 3). [ḳare yüzlü,]

ḳare zülf: Siyah saç; sevgilinin siyah saçları.

Göz qarardup dâne-i ḥâlin direrken mürġ-ı dil
Lâ-cerem düşdi **ḳare zülfinüñ** ağı üstine (Şem’î Divanı, Gazel 170, Mısra 8). [ḳare zülfinüñ, -i, -nüñ]

Ḳararmadı günüm dün gibi ‘ömrüm
Ḳare zülfüñ perişân olmayınca (Şem’î Divanı, Gazel 162, Mısra 4). [ḳare zülfüñ, -üñ]

ḳareler gey-: Yas alâmeti olarak siyahlar giymek, başına siyah bir şey bağlamak. II Yas tutmak, mâteme bürünmek.

Şem’iyâ zülfi ucından ḥâk olan miskîn içün
Ḳareler geymiş saçın çözmiş bulıtlar ağlar (Şem’î Divanı, Gazel 40, Mısra 14). [ḳareler geymiş, -miş]

Ḳareler geysün bulıtlar gibi dâyim ağlasun
Her kişi kim göñlüni sünbüllerüñe bağlar (Şem’î Divanı, Gazel 39, Mısra 7). [ḳareler geysün, -sün]

Âhüm duḥâniyle felek **ḳareler geyüp**
Ağlar yaşın yaşın nitekim ebr-i nev-behâr (Şem’î Divanı, Kaside 12, Mısra 39). [ḳareler geyüp, -üp]

ḳargâh: İş yeri, fabrika, atölye. II Dünya.

Ne ‘aceb **ḳargâh** olur dünyâ
Ḳan yudar la’l ü diş biler tişe (Şem’î Divanı, Gazel 145, Mısra 5). [ḳargâh,]

ḳarı eyle-: İşlemek, etkilemek.

Halk ile hulûk **eylemek kârî** sehâvet şânıdur
Şan'ati lutf ü kerem mihr ü mürüvvat 'âdeti (Şem'î Divanı, Kaside 6, Mısra 75). [*kârî* eylemek, -mek]

karîn: Yakın.

Görmek isterseñ eger mâhı Süreyyâya **karîn**
Yâr dülbendini gör aķ karanfüller ile (Şem'î Divanı, Gazel 146, Mısra 5). [*karîn*,]

karîn ol-: Yakın olmak; bir şeye nail olmak, bir şeye sahip olmak.

Kevkebüm mâh-i se'âdetle bulurdu iktirân
Ey meh-i hürşid-ţal'et saña **olaydum karîn** (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 40). [*karîn* olaydum, -a, -y, -du, -m]

Gün yüzünde beñlerüñ devr-i kamerdür şanasın
Kevkeb-i 'izzet se'âdet mâhına **oldı karîn** (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 52). [*karîn* oldı, -dı]

karınca: Toprağın içinde toplu halde yaşayan ve birçok çeşidi bulunan, zar kanatlı eklem bacaklı böcek türü.

Süleymân k'aña dünyâ hıdmet itmiş
Karıncayile geh geh şöhet itmiş (Şem'î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 84). [*karıncayile*, -y, -ile]

karındaş ol-: Kardeş olmak.

Bezm-i ğamde hem-dem olmazdı dem-â-dem sâkiyâ
Bâde-i şahbâyile yaşıum **karındaş olmasa** (Şem'î Divanı, Gazel 167, Mısra 8). [*karındaş* olmasa, -ma, -sa]

karşı: -e doğru; karşılık olarak.

Uydurup **karşımüze** hüsn ili serverlerini
Bize dâd itmeyeler begler ağalar niçe bir (Şem'î Divanı, Gazel 45, Mısra 5). [*karşımüze*, -müz, -e]

Mağv oldı Şem'î gün yüzine **karşı** ol mehüñ
Geçdi özinden âteş-i şevk u şafâyile (Şem'î Divanı, Gazel 166, Mısra 9). [*karşı*,]

Devr idüp gün gibi her yaña şafâ câmlarını
Süreler **karşümüze** bunca şafâlar niçe bir (Şem'î Divanı, Gazel 45, Mısra 12). [*karşümüze*, -müz, -e]

Aşılaldan berü agyâr тұrup **karşusma**
Der-i dildâr görinür gözüme dâr gibi (Şem'î Divanı, Gazel 177, Mısra 11). [*karşusma*, -sı, -n, -a]

karşı çık-: Gelen bir kimseyi karşılamak, istikbal etmek.

N'ola ger ins ü cin **karşı çıkup** 'izzetler eylerse
'Adâlet mülkinüñ geldi se'âdetle Süleymânı (Şem'î Divanı, Kaside 4, Mısra 11). [*karşı çıkup*, -up]

kaş: Gözlerin üzerinde kavisli bir çizgi meydana getirecek biçimde yer alan kısa kıllar.

Pertev-i nûr-ı Muhammeddür cemâli Ahmedüñ
Kaşleri şakku'l-kamerdür Muştafâ nûr-ı Hudâ (Şem'î Divanı, Gazel 5, Mısra 8). [*kaşleri*, -ler, -i]

Beñzemeyeydi **kaşleri** mihrâbına hilâl
Baş egmez idi kimse bu tāk-ı zebercede (Şem'î Divanı, Gazel 147, Mısra 3). [*kaşleri*, -ler, -i]

Ey hilāl-ebrū **kaşûñ** mihrābüñe baş egdürüp
‘Aşıkun kaddini bükmeke selām olsun saña (Şem’î Divanı, Gazel 6, Mısra 7). [kaşûñ, -üñ]

Cemālün muşhafın tezyin idüpdür haṭṭ-ı Reyhānün
Berāt-ı hüsne virmişdür **kaşûñ** tuğrā-yi ‘unvānı (Şem’î Divanı, Gazel 185, Mısra 8). [kaşûñ, -üñ]

Rā **kaşûñ** üzre nokṭa-i ḥālün
Cīm-i zülfünle eyledi tercih (Şem’î Divanı, Gazel 26, Mısra 5). [kaşûñ, -üñ]

kāşāne: Büyük, süslü köşk.

Qo söyinsün bu yidi Şem’î tokuz **kāşānenün**
K’āh-i sūzi āsūmāne meş‘al-i enver yiter (Şem’î Divanı, Gazel 69, Mısra 9). [kāşānenün, -nün]

kaşāyid şehri: Kasideler şehri.

Sözünün beyti serāy oldı **kaşāyid şehri**
Beg geçinse n’ola ‘āşık daḥi divānler ile (Şem’î Divanı, Gazel 152, Mısra 9). [kaşāyid şehri,]

kaşd: Niyet, istek, amaç.

Görinen gökde hilāl ile sitāre şanmañ
Göz diküp çerḥ-i felek **kaşdine** açdum çengāl (Şem’î Divanı, Gazel 112, Mısra 4). [kaşdine, -i, -n, -e]

kāse: Çini veya billurdan yapılmış derince tas ya da çanak. II Dokuz kat feleğin her bir katı.

Benüm cānān ile çün kim bütündür ‘ahd ü peymānum
Şınursa **kāsesi** çerḥün qo şınsun inkisārüm yok (Şem’î Divanı, Gazel 98, Mısra 10). [kāsesi, -si]

kāse-i gerdün: Feleğin kasesi.

Bir cām-ı cān-fezāyile dil pür-sürür idi
K’ol cām içinde **kāse-i gerdün** ḥabāb idi (Şem’î Divanı, Gazel 181, Mısra 8). [kāse-i gerdün,]

kāse-i sīm: Gümüş kase.

Bir sīm-ten elün öper altun ayağ ile
Bir āfitāb **kāse-i sīm** ile zer taşur (Şem’î Divanı, Kıt’a 1, Mısra 4). [kāse-i sīm,]

kāse-i zerrin: Altından yapılmış kase.

Degüldür mihr ile meh **kāse-i zerrin** ile her dem
Taşınur şarka vü ğarba simāt-ı kadriñün ḥ’ānı (Şem’î Divanı, Kaside 4, Mısra 43). [kāse-i zerrin,]

kaşın çat-: Kızgınlığını, öfkesini kaşlarını birbirine yaklaştırarak belli etmek, sinirlenmek.

Yaylar **çatdı kaşın** dürdi siperler yüzini
Gösterür her birisi düşmene yüz derd ü belā (Şem’î Divanı, Kaside 2, Mısra 45). [kaşın çatdı, -dı]

kāşki: Keşke.

Yār ile esrārımı bir kimse hergiz bilmese

Kāşki cümle cihān mest olsa huşyār olmasa (Şem'î Divanı, Gazel 149, Mısra 4). [kāşki,]

kaşr-ı billür: Camdan yapılmış köşk.

Her ağaç bir **kaşr-ı billür** oldu cennet büstān

La'lden ferş oldu lāle şahñ-ı firūzî zemîn (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 9). [kaşr-ı billür,]

kaşr-ı gülşen: Gül bahçesi sarayı.

Şemse-i gül rā küned taḥrîr Naḳkâş-ı behār

Kaşr-ı gülşen rā küned reşk nigāristān-ı Çîn (Şem'î Divanı, Kaside 13, Mısra 6). [kaşr-ı gülşen,]

kaşr-ı yâkût: Yakut köşkü.

Kaşr-ı yâkût oldu şan cennetde her bir gülsitān

Sebzden itdi zümürürd ferş mî'mār-ı zemîn (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 15). [kaşr-ı yâkût,]

kaşr-ı zeberced: Zebercet gibi olan saray. II Göküyü.

Ṭonanup çıkdı yine **kaşr-ı zeberced** üzre

Göstere tā ki 'arūs-ı gül-i nev-reste cemāl (Şem'î Divanı, Kaside 8, Mısra 17). [kaşr-ı zeberced,]

Dürer-i şebnem ile serv-i sehî gevher-bār

Feth idüp **kaşr-ı zebercedde** zümürürd revzen (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 22). [kaşr-ı zebercedde, -de]

kassām: Bölen, taksim eden, kısım kısım ayıran (kimse).

Ezel **kassāmı** itmiş böyle kısmet

Ki ola dest-i luṭfün ḥalka maḳsem (Şem'î Divanı, Kaside 5, Mısra 23). [kassāmı, -ı]

kaṭ' eyle-: Kesmek.

Cihāne yol keser Ferḥād-veş kūh-ı maḥabbetde

Şu kim Mecnūn gibi **kaṭ' eyledi** 'ışkuñ beyābānın (Şem'î Divanı, Gazel 134, Mısra 8). [kaṭ' eyledi, -di]

Başa varmazdı işüm bāde ayakdaş olmasa

Menzili **kaṭ' eylemezdüm** 'ışk yoldaş olmasa (Şem'î Divanı, Gazel 167, Mısra 2). [kaṭ' eylemezdüm, -mez, -dü, -m]

kaṭ' olsa: Kesilmek, bitmek, sona ermek.

Naşş-ı kâṭı'dur elinde tiğ-i şer'-i Zü'l-celāl

Ser-be-ser **kaṭ' olsa** n'ola ğarḳ-ı keyde'l-ḥā'inin (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 66). [kaṭ' olsa, -sa]

kaṭ'-ı menāzil it-: Yol kat etmek, ilerlemek.

Gice gündüz dimeyüp **kaṭ'-ı menāzil itdi**

Ṭayy idüp kevn ü mekânı nitekim bād-ı şabā (Şem'î Divanı, Kaside 2, Mısra 19). [kaṭ'-ı menāzil itdi, -di]

kaṭ'-ı ta'allukāt: Akraba ve yakınlardan uzak durma.

Kesdüm ümîdi gayrden ol bî-vefâ için
Dervîş odur ki eyleye **kaṭṭ-ı ta'allukât** (Şem'î Divanı, Gazel 17, Mısra 10). [kaṭṭ-ı ta'allukât,]

kâtib-i kudret: Kudret sahibi katip, Allah.

Yazar lutf âyetin levh-i çemende **kâtib-i kudret**
Ki nesh eyler leṭâfetde ḥaṭ-ı Yâḳût u Reyḥânı (Şem'î Divanı, Kaside 15, Mısra 7). [kâtib-i kudret,]

Kâtib-i kudreti gör kim neler eyler izhâr
Ṭa'n iderse yiridür gülşen-i eflâke zemîn (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 15). [kâtib-i kudreti, -i]

kaṭre: Damla.

Teşne gönlüm ḥazz ider peykânleründen döstüm
Şanasın bir **kaṭresi** biñ çeşme-i cândür baña (Şem'î Divanı, Gazel 7, Mısra 14). [kaṭresi, -si]

Zerreyi ḥurşid-i enver **kaṭreyi** ummân ider
'İşkdur bu itdürür mürî Süleymân ile baḥs (Şem'î Divanı, Gazel 19, Mısra 11). [kaṭreyi, -yi]

Bunca gevherlerle deryâ **kaṭre** gelmez 'aynûme
Bunca dürlere felek çeşm-i cihân-bînden çıkar (Şem'î Divanı, Gazel 63, Mısra 11). [kaṭre,]

Kemâl-i himmetünde **kaṭreler** çün baḥr-i aḥzêrdür
Eger küh-ı belâ olsa vücûdı cümle a'dânüñ (Şem'î Divanı, Kaside 1, Mısra 47). [kaṭreler, -ler]

kavl: Söz, kelim.

Ḳavlümüz cân virüben 'ahde vefâ itmek idi
Ṭuralum **ḳavlümüze** 'ahde vefâ eyleyelüm (Şem'î Divanı, Gazel 117, Mısra 4). [ḳavlümüze, -ümüz, -e]

Pîr-i vâ'iz **ḳavlini** her gün işitme ey göñül
Kim mey ü maḥbûb için güşünde bendüm var iken (Şem'î Divanı, Gazel 127, Mısra 7). [ḳavlini, -i, -n, -i]

ḳavl-i 'îsîde: Hz. İsa'nın sözü.

Ḳavl-i 'îsîde bâde oldu ḥelâl
Var lebûñ nuḳli gibi naḳl-i şaḥîḥ (Şem'î Divanı, Gazel 26, Mısra 11). [ḳavl-i 'îsîde, -de]

ḳavm-i müfsidîn: Fesat çıkaran kavim.

Tiğ-i ḳahrûñ eylese ḥısmûñ ḡılâfından zuhûr
Cehd idüp efsâd-ı dîn itmezdi **ḳavm-i müfsidîn** (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 82). [ḳavm-i müfsidîn,]

ḳavs ol-: Kavis şeklinde olmak.

Ḳavs olup tîr ile ḳurdı kemânın meh-i nev
Gök demür oldu felek geydi zirihler deryâ (Şem'î Divanı, Kaside 2, Mısra 7). [ḳavs olup, -up]

ḳavs-i kuzeh: Gökkuşağı.

Felek düşmenlerüñ seyl etmek için dem-be-dem ḳanın
Olur **ḳavs-i kuzeh** yayı ḳazâ okları bârânı (Şem'î Divanı, Kaside 15, Mısra 40). [ḳavs-i kuzeh,]

kaygu: Gam, keder, tasa.

Dilā bir kılca cān için ne **kaygu**

Hiçab olur gözüñde olsa bir mû (Şem'î Divanı, Gazel 141, Mısra 1). [kaygu,]

kāyināt: Yaratılmış şeylerin hepsi, yer gök bütün varlıklar ve bütün mahlûkat, âlem, evren.

Sultān-ı 'ışık ideli ey şah iltifāt

Gelmez gözüme zerrece mihrüñle **kāyināt** (Şem'î Divanı, Gazel 17, Mısra 2). [kāyināt,]

kayser: Roma ve Germen imparatorlarına verilen unvan. II Hükümdar.

Şanı Keyhusrev şanı **Kayser** ya şanı Keykubād

Cām-ı Cem şun sākīyā Sultān Süleymān devridür (Şem'î Divanı, Murabba 1, Mısra 27). [kayser,]

kayur-: Kaygılanmak, tasalanmak.

Benüm haddümden artuğ sözlerüm çok

Kayurmaz ey perî-rû 'aqlımız yok (Şem'î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 34). [kayurmaz, -maz]

kazā: Kader, alın yazısı. II Bela, felaket.

Felek düşmenlerüñ seyl etmek için dem-be-dem şanın

Olur şavs-i küzeş yayı **kazā** okları bārānı (Şem'î Divanı, Kaside 15, Mısra 40). [kazā,]

Şam-hānesini mesken ider gönümün gelür

Yir gök götürmediği **kazādan** gelen belā (Şem'î Divanı, Gazel 10, Mısra 4). [kazādan,]

kebāb: Kebap. II Yanmış gönül.

Ne hünidür gözüñ sākî ki bağrümde **kebāb** ister

Döküp nā-hağ yire şanüm gözüm yaşın şerāb ister (Şem'î Divanı, Gazel 42, Mısra 1). [kebāb,]

Gök batmış idi göklere dūd-ı siyāh ile

Nār-ı şasedde bağı şasüdüñ **kebāb** idi (Şem'î Divanı, Gazel 181, Mısra 10). [kebāb,]

kebk: Keklik.

Terennüm eyledi **kebk** ü tezervi hoş-hırām oldu

Ser-āğāz eyledi bülbül gibi mürğ-ı hoş-elhānı (Şem'î Divanı, Kaside 4, Mısra 21). [kebk,]

Gönümün **kebkini** şayd eyledi şahin bakışı

Altun üsküflü şu bir Rüm ili şahbāzı güzel (Şem'î Divanı, Gazel 109, Mısra 7). [kebkini, -i, -n, -i]

kebk-i hırāmān: Salınarak giden keklik. II Sevgili.

Bu eyyām içre ey **kebk-i hırāmān**

İdersin nitekim şāvus cevelān (Şem'î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 63). [kebk-i hırāmān,]

kebk-i hoş-hırām: I. Yürüyüşü güzel keklik. II. Salına salına yürüyen sevgili.

Eşküm dökildi dâne gibi kıddüm oldı dām
Şayd olduğun işideli ey **kebk-i hoş-ıurām** (Şem'î Divanı, Gazel 121, Mısra 2). [kebk-i hoş-ıurām,]

kebk-i murād: Arzulanan keklik.

Bir dil ki ola kişverinün şehriyārı luţf

Kebk-i murāde kande irer her hevāyî dil (Şem'î Divanı, Kaside 11, Mısra 34). [kebk-i murāde, -e]

kebk-i ra'nā: Parlak keklik.

Göñül şahbāzını şaldum yine bir **kebk-i ra'nāya**

Cihānı tutsa n'ola tabl-bāz-ı sinem āvāzı (Şem'î Divanı, Gazel 173, Mısra 3). [kebk-i ra'nāya, -y, -a]

keder vir-: Üzüntü vermek, sıkıntı vermek, kederlendirmek.

Kıl vefā mir'āt-i hüsne **virmedin** haţtuñ **keder**

Bu şafā kıalmaz geçer şu gibi 'ömrüm çağlar (Şem'î Divanı, Gazel 39, Mısra 11). [keder virmedin, -me, -di, -n]

kef: El (Cömertlik eli bağlamında).

Kefi Hâtemdurur ya'nî dem-i cūdında Hayderdür

Olupdur dest ü tab' u hüy ü hilkatde kemāliyle (Şem'î Divanı, Kaside 10, Mısra 51). [kefi, -i]

Halk-ı cihānde itdi Hudā zātün ihtiyār

Ey bahr-i mekrümet ne 'aceb ebrdür **kefüñ** (Şem'î Divanı, Kaside 9, Mısra 44). [kefüñ, -üñ]

kefen: Ölüye sarılan beyaz kumaş.

Kuçam dirdüm nigārı pîrehensüz

Çürütdüm varumı kıaldum **kefensüz** (Şem'î Divanı, Gazel 77, Mısra 2). [kefensüz, -süz]

'Ar idermiş beni öldürmege ol sîm-tenüm

Varayın yalvarayın boynüme tıakup **kefenüm** (Şem'î Divanı, Gazel 116, Mısra 2). [kefenüm, -üm]

Yakasüz oluban kıalsañ **kefensüz** gam degül ey dil

Elünden öl diril cehd it çıkarma 'ışk dāmānın (Şem'î Divanı, Gazel 134, Mısra 9). [kefensüz, -süz]

keff: Avuç.

Muhammed Beg Efendi desti gibi **keffi** pür-zerdür

Nazîri yokdurur ol âfitâb-ı bürc-i ihsānün (Şem'î Divanı, Kaside 10, Mısra 29). [keffi, -i]

keff-i güher-pāş: Cevherler saçan avuç.

Māh-i evc-i saltānet **keff-i güher-pāşüñdurur**

Dest-i dür-pāşüñ olursa yaraşur mihr-âteşin (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 95). [keff-i güher-pāşüñdurur, -üñ, -durur]

La'l-i sîr-āb ile pürdür eli mānend-i enār

Nice teşbih ideyin **keff-i güher-pāşüñe** kim (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 52). [keff-i güher-pāşüñe, -üñ, -e]

kef-i dür-pāş: İnci saçan el.

Kef-i dūr-pāşūñ içre baħr-i tīgūñ mevcı cevherdür

Serir-i ƣadrūñe olsa yaraşur ‘arş hem-pāye (Şem’î Divanı, Kaside 1, Mısra 37). [kef-i dūr-pāşūñ, -üñ]

kef-i gevher-nisār: Cevher saçan avuç. II Cömert el.

Sen ol kân-ı keremsin kim **kef-i gevher-nişārüñden**

Pür oldı la‘l ü gevherle sipihr ü küh dāmāñı (Şem’î Divanı, Kaside 15, Mısra 47). [kef-i gevher-nişārüñden, -üñ, -den]

k’ekser: Ki genellikle; çoğu zaman.

Ƣo etegüñ öñince beni seyr idem şehā

K’ekser öñinde bād-ı şabānuñ ğubār olur (Şem’î Divanı, Gazel 65, Mısra 4). [k’ekser,]

kelām: Söz, konuşma.

Leblerüñ deprendüğüñce dil bulur cāñ lezzetin

Yūsuf-ı Mışr-ı melāħetsin **kelāmüñ** şekkerin (Şem’î Divanı, Kaside 14, Mısra 44). [kelāmüñ, -üñ]

kelle: Baş, kafa.

Öykünürem dir-imiş şekker lebüñe ħusrevā

Kelledür bağlansa cāyız ħaddi zātında dimāğ (Şem’î Divanı, Gazel 93, Mısra 6). [kelledür, -dür]

Baş ƣor gelür ayağuna gün gibi **kelleler**

Bezmüñde nice māh-i melāħet şeker taşur (Şem’î Divanı, Kıt’a 1, Mısra 5). [kelleler, -ler]

kelle-i gürg: Kurdun kafası.

Senüñ ey şāh-i şir-efken olupdur devr-i ‘adlūñde

Hezārāñ **kelle-i gürgüñ** bu gün bir berre çübāñı (Şem’î Divanı, Kaside 4, Mısra 54). [kelle-i gürgüñ, üñ]

kemāl: Erginlik ,olgunluk, yetkinlik.

Kefi Ĥātemdurur ya‘nī dem-i cūdında Ĥayderdür

O olupdur dest ü ƣab‘ u ħüy ü ħılƣatde **kemāliyle** (Şem’î Divanı, Kaside 10, Mısra 52). [kemāliyle, -i, -y, -le]

Dünyā vü āħiret baña ħüsnüñ **kemāli** bes

İki cihāñde devlet anüñ kim **kemāli** var (Şem’î Divanı, Gazel 58, Mısra 11). [kemāli, -i]

kemāl: Kemāl-i Hucendî.(13.yy İranlı şair).

Kim olam ben kim idem vaşfüñi ey kân-ı kerem

Ben degül ‘āciz ola Ĥusrev ü Selmāñ ü **Kemāl** (Şem’î Divanı, Kaside 8, Mısra 76). [kemāl,]

kemāl bul-: Kemāle ermek; olgunlaşmak.

Şāhid-i gül yine ‘arz eyledi gülşende cemāl

Gülşenüñ güldi yüzi **buldı** leţāfetde **kemāl** (Şem’î Divanı, Kaside 8, Mısra 2). [kemāl buldı, -dı]

kemāl-i himmet: (Bir kimsenin) Yardım ve ihsanının çokluğu.

Kemāl-i himmetüñde kaçreler çün baħr-i aħzerdür

Eger küh-ı belā olsa vücūdı cümle a‘dānūñ (Şem‘î Divanı, Kaside 1, Mısra 47). [kemāl-i himmetüñde, -üñ, -de]

kemāl-i ħüsn: Güzellğin olgunluğu.

Āfitābüñ pençesin burdı **kemāl-i ħüsn** ile

Rüstem-i şāhib-ķırānler didiler ‘ışķuñda bes (Şem‘î Divanı, Gazel 80, Mısra 3). [kemāl-i ħüsn,]

Ey kamer-ťal‘et **kemāl-i ħüsn** ile mümtāz olup

Māh-rüler aresinde gün gibi olduñ ‘ıyān (Şem‘î Divanı, Gazel 135, Mısra 3). [kemāl-i ħüsn,]

Bu **kemāl-i ħüsni** kim virmişdür Allāhüm saña

Virmemişdür kimseye illā ki ey māhüm saña (Şem‘î Divanı, Gazel 3, Mısra 1). [kemāl-i ħüsni, -i]

kemān: Eğri, kavisli, yay gibi ince. II Sevgilinin kaşı.

Gün gibi çekdüñ cemālūñ tiğın ey kaşı **kemān**

Oķ gibi oldu göñüller mülkine ħükmüñ revān (Şem‘î Divanı, Gazel 135, Mısra 1). [kemān,]

Yāreler yazmaz idi ħālūmi ey kaşı **kemān**

Şu‘le-i āhüm eger şokmasa ağzına zebān (Şem‘î Divanı, Gazel 136, Mısra 1). [kemān,]

Yay eyle büküp kaddüñ āhūñ oķına ey dil

Dilberler iderlermiş tır ile **kemānden** ħaz (Şem‘î Divanı, Gazel 91, Mısra 8). [kemānden, -den]

kemān eyle-: Yay gibi yapmak, eğmek, bükmek.

Eyledi cevri **kemān** gibi cihānde gūşe-gır

Atdı oķ gibi yabāne zūlmü dest-i himmeti (Şem‘î Divanı, Kaside 6, Mısra 77). [kemān eyledi, -di]

kemān ol-: Yay olmak.

Yoluñda oķ gibi toğru degülsem ey kemān-ebrū

Bükilsün dāl-i zūlfüñden elif kaddüm **kemān olsun** (Şem‘î Divanı, Gazel 122, Mısra 12). [kemān olsun, -sun]

kemān-ebrū: Kaşı yay gibi düzgün olan, keman kaşı.

Geldügince sineme bir laħze ārām eylemez

Ey **kemān-ebrū** igen nāzūk geđer tırūñ senūñ (Şem‘î Divanı, Gazel 102, Mısra 10). [kemān-ebrū,]

Gerçi kim benden gečüpdür tır-i müjgānūñ senūñ

Ölmeyince ey **kemān-ebrū** ben andan gečmezem (Şem‘î Divanı, Gazel 115, Mısra 4). [kemān-ebrū,]

Yoluñda oķ gibi toğru degülsem ey **kemān-ebrū**

Bükilsün dāl-i zūlfüñden elif kaddüm kemān olsun (Şem‘î Divanı, Gazel 122, Mısra 11). [kemān-ebrū,]

Geldügince sineme bir laħze ārām eylemez

Tır-i ħamzeñ ey **kemān-ebrū** igen nāzūk geđer (Şem‘î Divanı, Gazel 59, Mısra 8). [kemān-ebrū,]

kemānın ħur-: Yayını kurmak.

Qavs olup tır ile **kurdi kemān**ın meh-i nev
Gök demür oldu felek geydi zirihler deryā (Şem'î Divanı, Kaside 2, Mısra 7). [kemānın kurdi, -dı]

kemend eyle-: Bağlamak.

Eyledi müşğın saçın ol gözleri āhū **kemend**
Şayd idüp geçdi dil-i miskine bend üstine bend (Şem'î Divanı, Gazel 33, Mısra 1). [kemend eyledi, -di]

kemend ol-: Bir cismi çekmek amacıyla atılan ucu ilmikli kalın ip. II Sevgilinin kıvrımlı saçı olmak.

Şanki āhū-yi Hotendür çeşmüñ ey hūb-ı Hıttā
Çin-i zülfüñ şayd için **olmuş** aña müşğın **kemend** (Şem'î Divanı, Gazel 33, Mısra 4). [kemend olmuş, -mış]

kemend-i āh ü efgān: Feryat ve fiğan kemendi. II Sevgilinin saçları.

Belā zindān-ı çāhından hālāş olmak ne mümkündür
Yapışmazsañ eger ey dil **kemend-i āh ü efgāne** (Şem'î Divanı, Gazel 143, Mısra 12). [kemend-i āh ü efgāne, -e]

kemend-i kahr: Keder kementi.

Kemend-i kahr ile itdüñ cihān ser-leşkerin bende
Sehā vü lutf ile olduñ gönüller tahtınuñ hānı (Şem'î Divanı, Kaside 15, Mısra 49). [kemend-i kahr,]

kemend-i zülf: (Sevgilinin) saçlarının kıvrımı.

Ol güzeller şahınuñ düşdi **kemend-i zülfine**
Bende-i 'ışık oldu Şem'î 'ālemüñ sultānidur (Şem'î Divanı, Gazel 43, Mısra 11). [kemend-i zülfine, -i, -n, -e]

kemer kuşat-: Uсталık pāyesi vermek.

Kuşatdüñ zer **kemer** zeyn eyledüñ altun beneklerle
Yanüñde pādīşāhüm tiğ gibi nice 'uryānı (Şem'î Divanı, Kaside 4, Mısra 45). [kemer kuşatdüñ, -dü, -ñ]

kemīn: Pusu.

Urmağa çerh okların dāyim 'adünüñ cānına
Eyledi tır-i celālūñ güşe-i kavsi **kemīn** (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 84). [kemīn,]

kemter: Çok değersiz, çok aşağı, pek itibarsız, en hakir.

Şehā kadrüñ güninde zerrelerden daħi **kemterdür**
Tağılmış bād-ı kahrüñden perīşān-hāl ü ser-gerdān (Şem'î Divanı, Kaside 1, Mısra 49). [kemterdür, -dür]

Vücüdum zerreden halkuñ gözine daħi **kemterdür**

Açılmaz jeng-i gāmden göñlümüñ āyinesi bir dem (Şem'î Divanı, Kaside 1, Mısra 75). [kemterdür, -dür]

kerāmet: Çok isabetli söz ve davranış, ermişçesine söylenen söz veya yapılan şey.

Saňa yitmez mi bu **kerāmet** kim
Pādīşāhler kıl oldu dervīşe (Şem'î Divanı, Gazel 145, Mısra 7). [kerāmet,]

Kerem kânı mürüvvet ma'denisin

Kerâmetle n'ola olsañ mükerrerem (Şem'î Divanı, Kaside 5, Mısra 22). [kerâmetle, -le]

kerâmet göster-: Kendisinden kerâmet sayılacak olağanüstü bir hal zuhur etmek.

Zâhidâ mey içüben halka **kerâmet göster**

Yüri seccâdesini nâm ile nengüñ şuya şal (Şem'î Divanı, Kaside 8, Mısra 35). [kerâmet göster,]

kerem: Cömertlik, iyilik, merhamet.

Kerem ü lutf ü 'ināyet naẓerin eyler iseñ

Pâdişâhüm n'ola biz bendeñüze gâh gehî (Şem'î Divanı, Gazel 179, Mısra 9). [kerem,]

Kerem kânı mürüvvet ma'denisin

Kerâmetle n'ola olsañ mükerrerem (Şem'î Divanı, Kaside 5, Mısra 21). [kerem,]

Kerem ehline maşşûdî dü 'âlemde müyesserdür

Ümîdüm vardurur şâhâ Süleymân-ı zemânden kim (Şem'î Divanı, Kaside 10, Mısra 41). [kerem,]

kerem it-: Lutufî muâmelede bulunmak, lutfetmek.

Ço beni yelteme ey dil **kerem it** hüblere

Ṭâli'üm ben bilürem kimse baña yâr olmaz (Şem'î Divanı, Gazel 75, Mısra 9). [kerem it,]

kerem ol-: Lütfun, cömertliğin olması.

Yâr bir büsesini ger çuta biñ câne bedel

Bir **kerem olmaya** dünyâde bu ihsâne bedel (Şem'î Divanı, Gazel 111, Mısra 2). [kerem olmaya, -ma, -y, -a]

kes-: Bıçak, makas vb. bir araçla bir şeyi ikiye ayırmak, parçalamak, doğramak.

Kes zülfüñi uzatmasun ey şâh zûlm elin

Alma cihânde boynüñe kimse vebâlini (Şem'î Divanı, Gazel 184, Mısra 5). [kes,]

kes: Kimse, kişi, şahıs.

Hîçkes der vâdi-i 'ışk-ı tu yâr-i men ne-şüd

Çam besî ħordem velî **kes** çam-güsâr-ı men ne-şüd (Şem'î Divanı, Gazel 32, Mısra 2). [kes,]

kes-: Bir şeyden yoksun bırakmak, vermemek.

Kesme cevruñ bir nefes öldürme kurbân olduğum

'Âşıkun âb-ı ħayât-ı câvidânıdur vefâ (Şem'î Divanı, Gazel 8, Mısra 5). [kesme, -me]

kes-: Bırakmak, vazgeçmek.

Zebân-ı pāk-gevherle sü'âlin **kesdi** a'dānuñ

Delîl-i kaç' ile virür cevâbı tiğ-i bürrânı (Şem'î Divanı, Kaside 4, Mısra 33). [kesdi, -di]

kesâde düş-: Değersizleşmek.

Güzeller kâdr ü kıymet bilmeyelden

Düşüpdür dür gibi sözler **kesâde** (Şem'î Divanı, Gazel 157, Mısra 10). [kesâde düşüpdür, -üp, -dür]

kesb id-: Kazanmak, edinmek.

Merve hakkıyçün niçe nûr-ı Şafâler **kesb ider**

Âsitânüñ Ka'besin gün gibi iderler tavâf (Şem'î Divanı, Gazel 94, Mısra 11). [kesb ider, -er]

Sekiz cennet şafâsın **kesb iderdük** iki 'âlemde

Eger bir berg-i sebz olsa bize bağ-ı 'inâyetden (Şem'î Divanı, Kaside 3, Mısra 49). [kesb iderdük, -er, -dü, -k]

Çekelden gözlerine tütüyâyı hâk-i pâyinden

Nâzer **kesb itdi** a'yan-ı felek erkân-ı devletden (Şem'î Divanı, Kaside 3, Mısra 30). [kesb itdi, -di]

keşf-i dekâyık: Anlaşılmaması güç olan ve dikkat isteyen ince şeylerin keşfi.

Nâzeri hâll-i hâkâyıkda olur müy-şikâf

Çalemi **keşf-i dekâyıkda** olur çihre-küşâ (Şem'î Divanı, Kaside 2, Mısra 66). [keşf-i dekâyıkda, -da]

keşf-i hicâb: Perdeyi açmak. II Allah ile kul arasındaki engellerin ortadan kalkması.

Mest olup 'ıškuñ meyiyle itmeyen **keşf-i hicâb**

Sâkiyâ câm-ı lebûñ sırrına bulmaz ıttılâ' (Şem'î Divanı, Gazel 92, Mısra 11). [keşf-i hicâb,]

kesil-: Artık ilgisi kalmamak, ayrılmak, uzaklaşmak, vazgeçmek, terketmek.

İki 'âlemde **kesilmezler** yanüñden bir nefes

Derd ü gamdûr Şem'iyâ yâr ü vefâdârüñ senüñ (Şem'î Divanı, Gazel 101, Mısra 13). [kesilmezler, -mez, -ler]

kesr ol-: Kırılmak, yıkılmak. II Ölmek.

Anüñ fethiyle **kesr oldı** ser-â-ser kâlbî a'dânüñ

Delîl-i naşş-ı kâti'dur elinde tığ-ı bürrânı (Şem'î Divanı, Kaside 15, Mısra 35). [kesr oldı, -dı]

kesret: Çokluk, bolluk, fazlalık, ziyâdelik.

Nây rûh-efzâ olup 'âlem dirildi bî-hisâb

Rûz-ı mahşerden nişân oldı bu sözüñ **kesreti** (Şem'î Divanı, Kaside 6, Mısra 50). [kesreti, -i]

kevkeb: Yıldız.

Bedr olup mâh olıma ol ruh-ı zibâye bedel

Nice **kevkebdür** olan mâh-i şeb-ârâye bedel (Şem'î Divanı, Gazel 110, Mısra 2). [kevkebdür, -dür]

Şâhbâzist ki şaydî zi felek mî âred

Şehsüvârî ki bülend-baht buved ez **kevkeb** (Şem'î Divanı, Gazel 12, Mısra 10). [kevkeb,]

Hidâyet **kevkebi** toğdı yine bürc-i 'inâyetden

Felek fülki hâlâş itdi bizi girdâb-ı miñnetden (Şem'î Divanı, Kaside 3, Mısra 1). [kevkebi, -i]

kevkeb-i bahteş: Talih yıldızı; baht, kader.

Cân-ı âgâheş berî cün **kevkeb-i bahteş** zi h'âb
Dide-i ü dürbîn ez sürme-i 'ayne'l-yakîn (Şem'î Divanı, Kaside 13, Mısra 61). [kevkeb-i bahteş, -eş]

kevkeb-i eşk: Gözyaşı yıldızı.

Yanüñce **kevkeb-i eşküm** gibi leşkerlerüñ vardır
Güzeller şâhısın tutsa'n n'ola gün gibi âfâkı (Şem'î Divanı, Gazel 172, Mısra 3). [kevkeb-i eşküm, -üm]

kevkeb-i 'izzet: Yücelik yıldızı.

Gün yüzüñde beñlerüñ devr-i kamedür şanasın
Kevkeb-i 'izzetse'âdet mâhına oldı çarîn (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 52). [kevkeb-i 'izzet,]

kevkeb-i sa'd: Kutlu yıldız.

Kevkeb-i sa'düñ nühüset leşkerinden hıfz için
Bir demürden kal'adur güyâ bu çerh-i heftümîn (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 85). [kevkeb-i sa'düñ, -üñ]

kevkeb-i vaşf: Övme yıldızı.

İderken **kevkeb-i vaşfüñle** kadri âsümânüñ zeyn
Toğar dil maşrıkindan gün gibi bu ma'la'-ı bânî (Şem'î Divanı, Kaside 15, Mısra 59). [kevkeb-i vaşfüñle, -üñ, -le]

kevn ü mekân: Varlık âlemi, kâinat.

Görinen encüm degül ey mâh-rü **kevn ü mekân**
Âteş-i âh-i dil-i Şem'iden oldı pür-şerer (Şem'î Divanı, Gazel 59, Mısra 17). [kevn ü mekân,]

Gice gündüz dimeyüp kaç'-ı menâzil itdi
Tayy idüp **kevn ü mekânı** nitekim bād-ı şabâ (Şem'î Divanı, Kaside 2, Mısra 20). [kevn ü mekânı, -ı]

kevser: Cennette bulunan, içenin bir daha susuzluk çekmeyeceği tatlı, ölümsüzlük suyu II Sevgilinin dudağı.

Bezm olmuş idi cennet ü hürî nigârlar
Kevser yirine içdüğü Şem'î şerâb idi (Şem'î Divanı, Gazel 181, Mısra 12). [kevser,]

Kevserden el yudı yumaz âb-ı hayâte yüz

Şem'î tadandı cām-ı maḥabbet şafāsına (Şem'î Divanı, Gazel 148, Mısra 7). [kevserden, -den]

Şanevber bâğda tütü zülâl-i Hızr **Kevserdür**

Dem-i 'isî gibi olmuş nesim-i şubḥ cān-perver (Şem'î Divanı, Kaside 10, Mısra 3). [kevserdür, -dür]

Şanevber bâğda tütü zülâl-i Hızr **Kevserdür**

Dem-i 'isî gibi olmuş nesim-i şubḥ cān-perver (Şem'î Divanı, Kaside 10, Mısra 3). [kevserdür, -dür]

key: "Ne vakit, ne zaman" anlamına gelen kelime.

Ḥabâb-ı mey gibi başden çıkarsun **key** şakın Şem'î
Hevâ-yi zühde baş koşma senüñle dilleşür sâkî (Şem'î Divanı, Gazel 172, Mısra 11). [key,]

keyfiyyet: Durum, vasıf, nitelik.

Keyfiyyetini zerrece bilseydi sâkiyâ

Öykünmez idi la'lüñe ser-çeşme-i hayât (Şem'î Divanı, Gazel 17, Mısra 13). [keyfiyyetini, -i, -n, -i]

Müftî vü şeyh ü müderris vâlih ü hayrân ü mest

Nice itsünler lebûñ **keyfiyyetin** cân ile bahş (Şem'î Divanı, Gazel 20, Mısra 10). [keyfiyyetin, -i, -n]

Mey gibi cûşa gelüp ney gibi efgân iderüz

N'idügin kimse bizüm bilmedi **keyfiyyetümüz** (Şem'î Divanı, Gazel 73, Mısra 8). [keyfiyyetümüz, -ümüz]

Câm-ı 'ışkuñ ne şorarsın baña **keyfiyyetini**

Zâhidâ çünki bilürsin buña ikrâr olmaz (Şem'î Divanı, Gazel 75, Mısra 11). [keyfiyyetini, -i, -n, -i]

İçenler câm-ı 'ışkuñ şerbetini

Bilür 'ışk ehlinüñ **keyfiyyetini** (Şem'î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 38). [keyfiyyetini, -i, -n, -i]

keyfiyyet-i leb: Dudağının vasfı.

Keyfiyyet-i lebinde sözüm muhtaşer velî

Zülf ile kıddin añma k'olur kışşemüz dırâz (Şem'î Divanı, Gazel 72, Mısra 11). [keyfiyyet-i lebinde, -i, -n, -de]

keyhusrev: Şehname'de adı geçen Fars hükümdarlarından Keykavus'un oğlu, Siyavuş'un torunudur.

Çanı **Keyhusrev** çanı Kayşer ya çanı Keykubâd

Câm-ı Cem şun sâkiyâ Sultân Süleymân devridür (Şem'î Divanı, Murabba 1, Mısra 27). [keyhusrev,]

keykubâd: Şahname'de adı geçen ve Keyânîyân Sülalesinin ilk hükümdarı olan adaletiyle ün salmış padişah.

Çanı Keyhusrev çanı Kayşer ya çanı **Keykubâd**

Câm-ı Cem şun sâkiyâ Sultân Süleymân devridür (Şem'î Divanı, Murabba 1, Mısra 27). [keykubâd,]

k'eyle: Ki eylemek.

Ne yirde **k'eyleye** güzeri çeşmesâr-ı luţf

Ey dil niçeye dek yanasın nâr-ı zillile (Şem'î Divanı, Kaside 11, Mısra 25). [k'eyleye, -ye]

kibâr: Bir toplumun yüksek tabakasına mensup, soylu ve seçkin sınıfına âit kimse veya kimseler.

Ma'den-i fazl ü hüner server-i eşrâf ü **kibâr**

Mâlik-i mülk-i kerem Hâzret-i Pîrî Paşa (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 47). [kibâr,]

kible: Müslümanların namazda yöneldiği taraf, Kabe. II Aşıkların kutsal olarak gördükleri sevgilinin mahallesini.

Ka'be vü mescid ü mihrâbe gönül baş egmez

Olalıdan berü **kiblem** işigün secdegehi (Şem'î Divanı, Gazel 179, Mısra 8). [kiblem, -m]

kible-i fağfûr ü kayser: Fağfûr ve Kayser'in kiblesi.

İşigi secdegâhı **kible-i Fağfûr ü Kayserdür**

Çağan kim 'azm-i rezm itse 'inâyet rehber ü yoldaş (Şem'î Divanı, Kaside 1, Mısra 29). [kible-i fağfûr ü kayserdür, -dür]

k'ide: Ki ede, ki etsin.

Yiter ehl-i şafāya bu se‘ādet
K’ide her cāme sākī buse ‘ādet (Şem’î Divanı, Gazel 16, Mısra 2). [k’ide,]

kıl-: "Ol-" yardımcı fiili.
Derd-i derūnı cūşe gelüp bu firāk ile
Akıtdı gözleri yaşını **kıldı** çeşmesār (Şem’î Divanı, Kaside 12, Mısra 38). [kıldı, -dı]

kıl: Kıl, saç teli.
Gözüme gösterür biñ başlu ejder
Şaçūñūñ her **kılın** ol çeşmi cādū (Şem’î Divanı, Gazel 141, Mısra 14). [kılın, -ı, -n]

Her bir **kılında** zülfi hisābınca bende var
İnşāf idūñ ki bunca giriftārı n’eylesün (Şem’î Divanı, Gazel 125, Mısra 3). [kılında, -ı, -n, -da]

kıl yar-: Çok titiz davranmak, bir şeyi en ince ayrıntısına kadar incelemek.
Yā ser-i müdur dehānūñ naqşı yā hōd zerredür
Söyledükce **kıl yarar** diğkātde güftārūñ senūñ (Şem’î Divanı, Gazel 101, Mısra 6). [kıl yarar, -ar]

kılca: Çok az, pek önemsiz, kıl kadar.
Görmedüm **kılca** vefā mūy miyānūñden senūñ
Gerçi dirler dōstum lā-hayra illā fi’l-vasaṭ (Şem’î Divanı, Gazel 90, Mısra 5). [kılca,]

Dehānı yoklığına zerre deñlü yok şüphe
Miyānı **kılca** belürmez gümān imiş bildük (Şem’î Divanı, Gazel 106, Mısra 12). [kılca,]

Zerrece bilmez lebūñ **kılca** miyānūñ añlamaz
Biñ yararsa ger kılı diğkātle fikr-i mū-şikāf (Şem’î Divanı, Gazel 94, Mısra 9). [kılca,]

Dilā bir **kılca** cān içün ne kayğū
Hicāb olur gözüñde olsa bir mū (Şem’î Divanı, Gazel 141, Mısra 1). [kılca,]

kılı biñ yar-: Çok titiz davranmak, bir şeyi en ince ayrıntısına kadar incelemek.
Zerrece bilmez lebūñ kılca miyānūñ añlamaz
Biñ yararsa ger **kılı** diğkātle fikr-i mū-şikāf (Şem’î Divanı, Gazel 94, Mısra 10). [kılı biñ yararsa, -ar, -sa]

kılıc: Çelikten yapılmış, eğri veya düz, uzun kesici silah.
Hāk te‘ālā nitekim kahr ide düşmenlerūñi
Serverā cūmlenūñ üzre **kılıcuñ** üstün ola (Şem’î Divanı, Kaside 2, Mısra 74). [kılıcuñ, -uñ]

Tüfek ra‘d ü **kılıç** şimşek yağar yağmur gibi oklar
‘Adūñūñ başına kōpsa ‘aceb mi Nūh tūfānı (Şem’î Divanı, Kaside 15, Mısra 87). [kılıç,]

Başūm üstünde **kılıçlar** tuta ger ğamzelerūñ
Baş virür bu dil-i bī-çāre kápūñden gitmez (Şem’î Divanı, Gazel 74, Mısra 3). [kılıçlar, -lar]

kılıcın çek-: Kılıcı kınından çekip çıkarmak, hücûma kalkmak.

Yirde gökde ne ki var cümle yarağ eylediler

Çekdi süsen **kılıcın** nite ki hürşid-i semâ (Şem'î Divanı, Kaside 2, Mısra 6). [kılıcın çekdi, -di]

kılıcûñ 'arşa aş-: Çok büyük zafer kazanmak.

Elüñüñ üzre el yokdur nitekim tiğüñ üzre tiğ

Kılıcûñ 'arşa aşduñ gün gibi ey Tañrı arslanı (Şem'î Divanı, Kaside 15, Mısra 46). [kılıcûñ 'arşa aşduñ, -duñ]

kilid ur-: Kilitlemek.

Miftâh oldı 'ıyd-i cemâle hilâl-i yâr

Meyhânesine göñlümün **urmuşdı** gam **kilid** (Şem'î Divanı, Gazel 35, Mısra 4). [kilid urmuşdı, -mış, -dı]

kıl-ü-kâl: Dedikodu, boş söz.

Çoklar pür itdi medreseyi **kıl-ü-kâl** ile

Hayretde kaldı bilmedi 'ışkuñ maķâlîni (Şem'î Divanı, Gazel 184, Mısra 7). [kıl-ü-kâl,]

kim oldur: Ki o.

Emîrû'l-mü'minîn Sultân Süleymân husrev-i 'âdil

Kim oldur milket-i dinün emîr ü şâh ü sultânı (Şem'î Divanı, Kaside 15, Mısra 34). [kim oldur, -dur]

kimesne: Kimse, hiç kimse.

Resen-i zer uzadur gün gibi dest-i keremün

Ķala mı çâh-i mezelletde **kimesne** pâ-mâl (Şem'î Divanı, Kaside 8, Mısra 60). [kimesne,]

Cevr-i ağıyar bize yaramaz ağıyâre naşib

Ne 'aceb gülşen olur **kimine** gül **kimine** hâr (Şem'î Divanı, Gazel 57, Mısra 10). [kimine, -n, -e]

kimi: Bazısı.

Ķamer devrinde her fettân 'acâyib şivekâr olmuş

Kimine nâz fenn olmuş **kimine** şive kâr olmuş (Şem'î Divanı, Gazel 83, Mısra 2). [kimine, -n, -e]

Naķş-i ħüsnün zeyn idelden ey şanem Naķķâş-ı şun^c

Oldı bu ħalkuñ **kimi** Zeynî kimisi Naķşibend (Şem'î Divanı, Gazel 33, Mısra 8). [kimi,]

Ne 'aceb gülşen olur **kimine** gül **kimine** hâr

Göñlümün sırça serâyı yapılup beglük idem (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 103). [kimine,]

kimse: Hiç kimse.

Ķteş-i âh yakup göklere şavurdı külüm

Yâr yolında bizüm görmedi **kimse** tozumuz (Şem'î Divanı, Gazel 71, Mısra 10). [kimse,]

Kimse ‘ışkuñ kârbânının nişânın virmedi
Nâle-i ‘uşşâkden gerçi kim olmışdur ceres (Şem’î Divanı, Gazel 80, Mısra 9). [kimse,]

Vâ‘iz sözini gözler iseñ Şem‘iyâ eger
‘Âlemde kimse **kimseyile** şöhet itmesün (Şem’î Divanı, Gazel 131, Mısra 10). [kimseyile, -y, -ile]

Bilmezdi **kimse** sırrını gâlib nihân idi
La‘lûñle geldi şürete ser-çeşme-i hayât (Şem’î Divanı, Gazel 17, Mısra 5). [kimse,]

Mey gibi cûşa gelüp ney gibi efgân iderüz
N’idüğün **kimse** bizüm bilmedi keyfiyyetümüz (Şem’î Divanı, Gazel 73, Mısra 8). [kimse,]

kimyâ: Ender bulunan kıymetli şey, iksir.
İsm ile mevcûd olup cism ile ma‘dûm olanuñ
Birisi ‘anķa birisi **kimyâ** biri vefâ (Şem’î Divanı, Gazel 1, Mısra 8). [kimyâ,]

İşleri altun olur el viricek pâdişehüm
Kımyâdür ayağun toprağı kâllâşlere (Şem’î Divanı, Gazel 155, Mısra 6). [kimyâdür, -dür]

kin it-: Kin tutmak, bir kimseye karşı öç almak istemek, kin duygusunu sürdürmek.
Dür cefâ defterlerin yazup vefâ ‘unvânını
Çin idüp ebrûlerûñ ‘âşîklerleñ **itme kin** (Şem’î Divanı, Kaside 14, Mısra 56). [kin itme, -me]

kinâr: Kucak.
Deryâ-yi ıztırâba düşüpdür bu fülk-i ten
Yâ ğarķ olur hevâyile yâ ğod bulur **kinâr** (Şem’î Divanı, Gazel 46, Mısra 14). [kinâr,]

kinâr: Kenar.
Ĝarķ olurduñ yaşuma bir dem **kinâre** gelmese
Ol boyı serv-i revânûñ ey göñül âzâdısın (Şem’î Divanı, Gazel 128, Mısra 7). [kinâre, -e]

kinâr id-: Kiyısına varmak, kucaklamak.
Yılduzı barışdı ol mâh-i cihân-ârâyile
Bağrına başdı **kinâr idüp** ‘arûs-ı devleti (Şem’î Divanı, Kaside 6, Mısra 8). [kinâr idüp, -üp]

kinâr ol-: Sarılmak.
Vay eger **olmaz** ise şahid-i maķşûd **kinâr**
Göze göstermez olupdur beni bir mür-i za‘îf (Şem’î Divanı, Kaside 7, Mısra 87). [kinâr olmaz, -maz]

Kimûñ âhına meyl itmiş gözi yaşın görüp yâ Reb
Benüm serv-i ħıramânüm kime varup **kinâr olmuş** (Şem’î Divanı, Gazel 83, Mısra 10). [kinâr olmuş, -miş]

Ĝarķa virmezdi gözüüm bahri tenüm zevraķını
Rüzĝâr ile benüm ‘ömrüm eger **olsa kinâr** (Şem’î Divanı, Gazel 57, Mısra 8). [kinâr olsa, -sa]

kinār tut-: Mesken edinmek; bir yere yerleşmek.

Devr-i kâmerde fitne-i âhîr zemân olur

Ortaya gelmeyüp n'ola **tutsa kinār** haţ (Şem'î Divanı, Gazel 89, Mısra 10). [kinār tutsa, -sa]

kināre: Kenar. II Bir odada iki yana serilen halı, kenar halısı.

Deryâ-yi eşk-i çeşmüm 'arz itdi mâcerâyı

Ol serv-i nâz geldi didi **kināre** yir yok (Şem'î Divanı, Gazel 97, Mısra 4). [kināre,]

kināre çek-: Tenhaya çağırmaq.

Çeküp ol serv-i âzâdı **kināre**

Ŧolayup zülfini boynüñe bend it (Şem'î Divanı, Gazel 18, Mısra 5). [kināre çeküp, -üp]

kinār-ı âb: Su kenarı.

Yüri bir servi boylu dilber ile

Kinār-ı âbda 'ıyş-ı bülend it (Şem'î Divanı, Gazel 18, Mısra 4). [kinār-ı âbda, -da]

Meger kim şîve öğrenmiş çemende serv-şadlerden

Kinār-ı âbde her dem olur dâmen-keşân hayme (Şem'î Divanı, Gazel 150, Mısra 6). [kinār-ı âbde, -de]

kirâmen kâtibin: İnsanın iki yanında bulunduğu ve sağdakinin sevapları, soldakinin günahları yazdığı kabul edilen iki melek.

Devr-i 'adlünde dürüp tûmâr-ı kahrûñ defterin

Umaram yazmaya cürmümi **Kirâmen Kâtibin** (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 78). [kirâmen kâtibin,]

kirdigâr: Allah, Tanrı.

Saňa yavuz şananları kahr ide **Kirdigâr** (Şem'î Divanı, Kaside 9, Mısra 63). [kirdigâr,]

Yâ Reb maķâmı ravze-i huld-i berîn ola

Ŧoylaya h'ân-ı luţfiyle anı **Kirdigâr** (Şem'î Divanı, Kaside 12, Mısra 42). [kirdigâr,]

kirpüg: Kirpik.

Yollarüñ pāk idüben âb-feşân olmakda

Yol sürer **kirpügüm** ey şeh nice ferrâşlere (Şem'î Divanı, Gazel 155, Mısra 4). [kirpügüm, -üm]

Gözlerümde al tûñdür hayâli la'lüñüñ

Kirpügümden ey hüñâ-ţal'et aña itdüm kâfes (Şem'î Divanı, Gazel 81, Mısra 6). [kirpügümden, -üm, -den]

kise: Kese.

Rindler niçe kez almış iken büsesin anüñ

Gör **kiseyi** çekmez yine tavrâne tekellüf (Şem'î Divanı, Gazel 96, Mısra 8). [kiseyi, -y, -i]

kişi: İnsan, şahıs, kimse.

İ'timâd itmez sözine Şem'iyâ hergiz anuñ

Ol **kişi** kim var deye dünyâde dilberde vefâ (Şem'î Divanı, Gazel 7, Mısra 12). [kişi,]

Cân virüp itse n'ola her **kişi** cânâ ihtiyâc
Büse-i la'lûn virür vaşlûn metâ'ına revâc (Şem'î Divanı, Gazel 24, Mısra 1). [kişi,]

Nice gûş eyleye Şem'î **kişi** ağıyar sözün
Penbe-i ğaflet ile toptoludur rāh-i şimāh (Şem'î Divanı, Gazel 29, Mısra 9). [kişi,]

Senden göñül uşanmadı kahr-ı rakīb ile
Kahr ile gerçi kim **kişi** câninden uşanur (Şem'î Divanı, Gazel 55, Mısra 6). [kişi,]

kismet: Nasip, kader, talih.

Cevri çoğ eyle baña ğam degül ey ğonce-dehen
Bu imiş naħnu kaşemnadaki **kismet** bākī (Şem'î Divanı, Gazel 190, Mısra 6). [kismet,]

kismet it-: Nasip etmek.

Ezel kaşsāmı **itmiş** böyle **kismet**
Ki ola dest-i lutfûn halka maķsem (Şem'î Divanı, Kaside 5, Mısra 23). [kismet itmiş, -miş]

kışse: Kısa hikâye, ibretli hikâye, fıkra, rivayet. II Macera, sergüzeşt.

Keyfiyyet-i lebinde sözüm muhtaşer velī
Zülf ile kaddin ańma k'olur **kışsemüz** dırāz (Şem'î Divanı, Gazel 72, Mısra 12). [kışsemüz, -müz]

kışse-i efsâne-i tezvîr: Ara bozuculuk efsanesinin hikayesi.

Kışse-i efsâne-i tezvîrendür bu riyā
‘Aşık-ı şadıkda olmaz da‘vî-i lāf-ı güzāf (Şem'î Divanı, Gazel 94, Mısra 5). [kışse-i efsâne-i tezvîrendür, -den, -dür]

kışse-i ‘ışk: Aşk hikayesi.

Kim okur kim dińler idi **kışse-i ‘ışkum** benüm
Bülbül ü gül itmese Şem'î cihāne dāstān (Şem'î Divanı, Gazel 138, Mısra 11). [kışse-i ‘ışkum, -um]

kışse-i mecnûn ü ferhād: Mecnun ve Ferhat hikayesi.

Unutsun halk-ı ‘ālem **kışse-i Mecnûn ü Ferhādı**
Didi bir iş ideyin kim cihānde dāstān olsun (Şem'î Divanı, Gazel 122, Mısra 9). [kışse-i mecnûn ü ferhādı, -ı]

kışse-i nūh: Nuh kıssası.

‘Ālemi ğarķ ideli kanlu yaşüm tūfānı
Kaldı ańılmaz olupdur güzelüm **kışse-i Nūh** (Şem'î Divanı, Gazel 25, Mısra 8). [kışse-i nūh,]

kişver: Memleket, ülke.

Bir dil ki ola **kişverinüñ** şehriyārı lutf
Kebk-i murāde kande irer her hevāyî dil (Şem'î Divanı, Kaside 11, Mısra 33). [kişverinüñ, -i, -nün]

kişver-i a‘dā: Düşmanların ülkesi.

Bu kadar leşker ile **kişver-i a‘dāye** irüp
Pāymāl eylemedük yir kıomadılar ašlā (Şem‘î Divanı, Kaside 2, Mısra 27). [kişver-i a‘dāye, -y, -e]

k‘it: Ki etmek, yapmak.

Yā Reb bu dehr-i dūn bahtı bī-vefāyımış

K‘itdi o serv-i sīm-beri böyle hāksār (Şem‘î Divanı, Kaside 12, Mısra 26). [k‘itdi, -di]

kitāb-ı āyet-i hūsn: Güzellik ayetinin kitabı.

Kitāb-ı āyet-i hūsnüñ gelince itdi temām

Haṭuñı fitne-i āḥir zemān imiş bildük (Şem‘î Divanı, Gazel 106, Mısra 9). [kitāb-ı āyet-i hūsnüñ, -üñ]

kitāl id-: Birbirini öldürmek.

Şeşperin aldı ele geydi zirihler süsen

Eyle beñzer kim **ider** leşker-i zühd ile **kitāl** (Şem‘î Divanı, Kaside 8, Mısra 22). [kitāl ider, -er]

kiyām: Ayağa kalkma, ayakta durma.

Ḳaddüñ **kiyāmın** añdı gönül eyledi sücüd

Oldı bahāne arada ey serv-ḳad nemāz (Şem‘î Divanı, Gazel 72, Mısra 13). [kiyāmın, -ı, -n]

kiyāme gel-: Ayağa kalkmak, ayakta durmak.

Çü şaldı berg-i çemen şaḥn-ı bāḡa seccāde

Ḳiyāme geldi nihāl ü benefşe itdi sücüd (Şem‘î Divanı, Gazel 37, Mısra 4). [kiyāme geldi, -di]

Mü‘ezzinler didi Allāhüekber

Ḳiyāme geldi beñzer ol kiyāmet (Şem‘î Divanı, Gazel 16, Mısra 8). [kiyāme geldi, -di]

Ḳiyāme gelse ḳaddüñ ey şanevber

Gelür her yañeden Allāhuekber (Şem‘î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 11). [kiyāme gelse, -se]

ḳiyāmet: Dünyanın sonu, bütün ölülerin dirilerek mahşerde toplanacakları zaman.

Gül-i bāḡ-ı İrem hūsnüñ **ḳiyāmet** ḳāmetüñ Ṭübī

Çerāḡ-ı māh hūsnüñle münevverdür Ḥasen Bālī (Şem‘î Divanı, Gazel 187, Mısra 3). [ḳiyāmet,]

Çün ḳaddi vaşfın eyledüm ol serv-ḳāmetüñ

Añdurısar **ḳiyāmete** dek bu ḡazel benī (Şem‘î Divanı, Gazel 188, Mısra 6). [ḳiyāmete, -e]

Mü‘ezzinler didi Allāhüekber

Ḳiyāme geldi beñzer ol **ḳiyāmet** (Şem‘î Divanı, Gazel 16, Mısra 8). [ḳiyāmet,]

Ḳorḳaram zāhidā **ḳiyāmetde**

Elüñ almaz riyāyile tesbiḥ (Şem‘î Divanı, Gazel 26, Mısra 7). [ḳiyāmetde, -de]

Hey **ḳiyāmet** luṭf idüp seyr-i mezār itseñ eger

Şem‘î-veş baş ḳaldurur ‘aşıḳlerüñ sinden çıkar (Şem‘î Divanı, Gazel 63, Mısra 13). [ḳiyāmet,]

kıyâmet kop-: Kıyâmet günü gelmek. II Bir yerde çok gürültü ve telaş olması.

Şanuram **kopdı kıyâmet** toğdı mağribden güneş

Gün yüzün ey meh şehir çün ebr-i müşğinden çıkar (Şem'î Divanı, Gazel 63, Mısra 3). [kıyâmet kopdı, -dı]

kıymet: Değer.

Çare toprakça **kıymetüñ** yokdur

İşigine gerek güher taş (Şem'î Divanı, Gazel 176, Mısra 5). [kıymetüñ, -üñ]

kıymet mi olurdu: Kıymet biçilebilir mi?

İki 'âlemde **kıymet mi olurdu** Şem'iyâ hergiz

Metâ'-ı vaşl-ı cânânüñ eger olmasa hicrânı (Şem'î Divanı, Gazel 185, Mısra 11). [kıymet mi olurdu,]

kıymeti yok: Değersiz, önemi yok.

Cevher-i hâk-i kef ü pâyüñdür iksir-i murâd

Zâtüñ ol pâkize-gevherdür ki **yokdur kıymeti** (Şem'î Divanı, Kaside 6, Mısra 72). [kıymeti yokdur, -dur]

kızıl: Parlak kırmızı renk.

Aller geymiş **kızıl** güller taşınmış başına

Çanğı gülşenden gelür serv-i hırâmânüm benüm (Şem'î Divanı, Gazel 114, Mısra 5). [kızıl,]

Sen gence gibi gâh **kızıl** gâh yeşil gey

Üftâdelerüñ berg-i hâzân gibi şararsın (Şem'î Divanı, Gazel 137, Mısra 3). [kızıl,]

Tâb-ı mülden yañağün gül gül olursa sâkî

Zeyn olur meclisimüz tâze **kızıl** güller ile (Şem'î Divanı, Gazel 146, Mısra 10). [kızıl,]

Şafağ rengiyle al oldu sipihr-i nilgün güyâ

Kızıl otağını kurdı şehirde Âl-i 'Osmânî (Şem'î Divanı, Kaside 15, Mısra 32). [kızıl,]

ko: Bırak.

İgen bön düşme ey şüfi **ko** fikr-i hür ü gılmânı

Bu gün gel hâtırın hoş gör temâşâ eyle cânânı (Şem'î Divanı, Gazel 185, Mısra 1). [ko,]

Beni **ko** hâlûme nâşih ki gönüm bir büt-i Çinüñ

Çolaşdı küfr-i zülfine yitürdüm dîn ü imânı (Şem'î Divanı, Gazel 185, Mısra 5). [ko,]

Ko ikiligi birlige yet 'ışk-ı yâr ile

Geç gayrden ki gayrünü olur varlığı hebâ (Şem'î Divanı, Gazel 9, Mısra 7). [ko,]

Zikr-i lebi şöñunda **ko** evşâf-ı cenneti

Şehd ü şeker şöñunda degül mîveler lezîz (Şem'î Divanı, Gazel 38, Mısra 13). [ko,]

Fikr it cemâli **ko** gül-i gülzâr-i cenneti

Şüfi düşürme gönünüñ hâşâkden götür (Şem'î Divanı, Gazel 67, Mısra 9). [ko,]

k'ol: Ki o.

Meh-pāreler içinde selām olsun Aḥmede

K'oldı delil gün yüzi nūr-ı Muḥammede (Şem'î Divanı, Gazel 147, Mısra 2). [k'oldı, -dı]

Bir cām-ı cān-fezāyile dil pür-sürür idi

K'ol cām içinde kāse-i gerdün ḥabāb idi (Şem'î Divanı, Gazel 181, Mısra 8). [k'ol,]

Her ṭarefden bezl idüp zevk u şafā ni'metlerin

Bezm-i 'ıyşa yazdılar **k'ola** se'adet 'işreti (Şem'î Divanı, Kaside 6, Mısra 30). [k'ola, -a]

Ne rāy ile olur Bercīs anüñ düstür-ı dīvānı

Ne Hindüdür Zuḥal **k'ola** serāy-i ḳadri derbānı (Şem'î Divanı, Kaside 15, Mısra 84). [k'ola, -a]

ḳolayine gel-: Bir şeyi böyle yapmayı daha rahat ve kolay bulmak, işine gelmek.

Şal ḳollaruñı boynüme didümdi ol nigār

Nāz eyleyüp **gelüp** didi olmaz **ḳolayine** (Şem'î Divanı, Gazel 160, Mısra 10). [ḳolayine gelüp, -üp]

ḳon-: Koymak, bırakmak.

Mir'āt içinde ruhlerüñüñ 'aksi güyiyā

Naṭ'-ı ḥüsünde ḳarşu **ḳonan** ey nigār ruh (Şem'î Divanı, Gazel 28, Mısra 8). [ḳonan, -an]

ḳonmayup degme yire kendü hevāsında uçar

Bir ḥümā sāyelü şāhin gibi pervāzı güzel (Şem'î Divanı, Gazel 109, Mısra 5). [ḳonmayup, -ma, -y, -up]

ḳop-: Ayrılmak.

Boyüñ Ṭūbî yüzüñ cennet ṭudāguñ āb-ı Kevserdür

Bu vech ile güzel **ḳopmaz** meger Firdevs-i a'läden (Şem'î Divanı, Gazel 123, Mısra 6). [ḳopmaz, -maz]

ḳop-: Ortaya çıkmak, zuhur etmek.

ḳopdı meydān-ı vefāde iki serv-i dil-rübā

Birinüñ Aḥmeddür adı birisinüñ Muşṭafā (Şem'î Divanı, Gazel 5, Mısra 1). [ḳopdı, -dı]

ḳork-: Kaygı, üzüntü, endişe.

Süz-ı 'ışk ile görünmez gözüme nār-ı caḥīm

ḳorkum oldur ki olam āteş-i hicrāne bedel (Şem'î Divanı, Gazel 111, Mısra 10). [ḳorkum, -um]

Dūd-ı āhı Şem'înüñ ser-keşlik eyler dem-be-dem

ḳorkaram bir gün irişür ey yüzi māḥüm saña (Şem'î Divanı, Gazel 3, Mısra 12). [ḳorkaram, -ar, -am]

Gül gibi nāzüksin ey serv-i ser-efrāzüm benüm

ḳorkaram kār itmesün āh-i şehergāhüm saña (Şem'î Divanı, Gazel 3, Mısra 4). [ḳorkaram, -ar, -am]

Fürḳatünden **ḳorkaram** yoksa vişāli n'eylerem

Gün yüzüñ görmek efendüm 'ayn-i vuşletdür baña (Şem'î Divanı, Gazel 7, Mısra 3). [ḳorkaram, -aram]

koş-: Büyük bir ilgi duyarak istekle gitmek.

Şem‘iyā n’olsa gerek ‘arşa-i nazm içre bugün

Koşalum tab‘ semendin yine öñdüller ile (Şem‘î Divanı, Gazel 146, Mısra 14). [koşalum, -alum]

Reh-i ‘ışkuñda ne tozlar kıpırdam âhümle

Haţ-ı Şebdizüñe **koşduñ** çü ruh-ı Gülgünüñ (Şem‘î Divanı, Gazel 100, Mısra 6). [koşduñ, -du, -ñ]

koy-: Bir durum içine sokmak, bir hâl içine bırakmak.

Hevā-yi zühed ile zāhid çıkardı perdeden halkı

Muğannî darb-ı dest ile uşûle **koydı** ‘uşşākı (Şem‘î Divanı, Gazel 172, Mısra 6). [koydı, -dı]

koy-: Bırakıp gitmek, terk etmek.

Serv-i āzādüm **koyup** seyr-i gülistān eylesem

Bāğlar zindān olup zencir olur ırmağlar (Şem‘î Divanı, Gazel 40, Mısra 5). [koyup, -up]

koynuna gir-: Koynuna girip yakınlaşmak.

Her ki girdi dünyede bir kerre cānān koynuna

Girmedi öldi dirildi hūr u ğilmān **koynuna** (Şem‘î Divanı, Gazel 169, Mısra 1). [koynuna girdi, -di]

Dāğlar yakdı elifler çekdi Şem‘î n’eylesün

Girmedi bir yüzi gül serv-i hırāmān **koynuna** (Şem‘î Divanı, Gazel 169, Mısra 12). [koynuna girmedi, -me, -di]

koynuna koy-: Koynuna koymak. II Saklamak.

Ehl-i diller meclisinde bülbül-i güyā olur

Ey leb-i gonce **koyan** gül gibi dīvān **koynuna** (Şem‘î Divanı, Gazel 169, Mısra 10). [koynuna koyan, -an]

Hāle vü māhı gören şanur ki bezm-i şāhde

Nüş idüp cāmın **koyar** sāķi-i devrān **koynuna** (Şem‘î Divanı, Gazel 169, Mısra 8). [koynuna koyar, -ar]

Başına gün toğsa çerhüñ tañ mıdur her şubh-dem

Şubhe dek her şeb **koyar** bir māhı ‘uryān **koynuna** (Şem‘î Divanı, Gazel 169, Mısra 14). [koynuna koyar, -ar]

Baş açuk ‘uryān ü büryān oldılar dīvāneler

Koymağ içün bir perî-ruhsārî ‘uryān **koynuna** (Şem‘î Divanı, Gazel 169, Mısra 6). [koynuna koymağ, -mak]

koynun: Yatmakta olan bir kimsenin kollarının arası, kucak.

Yār bakmaz yüzine derd ile biñ kan ağlasun

Gonce-veş tıdurmayan dürr ile mercān **koynuna** (Şem‘î Divanı, Gazel 169, Mısra 4). [koynuna, -ı, -n, -a]

N’ola mektüb-ı maħabbetde olursa mähler

Tıdudur gonce gibi **koynı** ter sünbüller ile (Şem‘î Divanı, Gazel 146, Mısra 8). [koynı, -ı]

kuç-: Kucaklamak, sarmak.

Kuçam dirdüm nigārı pîrehensüz

Çürütdüm varumı kıldum kefensüz (Şem‘î Divanı, Gazel 77, Mısra 1). [kuçam, -am]

Görmedük geçti hayâl ile cihânde günümüz
Öpmege **kuçmağa** bir gonce-dehen müy miyân (Şem'î Divanı, Gazel 136, Mısra 6). [kuçmağa, -mağ, -a]

Akçesüz pulsüz **kuçar** uryân idüp dilberleri
Dâm idüp havzın hoş olur kaplucâsı Bursanüñ (Şem'î Divanı, Gazel 103, Mısra 11). [kuçar, -ar]

kudret: Güç, kuvvet.

Behâ-yi Yûsuf-ı kadriñ şehâ vezn itmege **kudret**
Felekler dâmenin pür-gevher itdi kurdı mizânı (Şem'î Divanı, Kaside 4, Mısra 55). [kudret,]

kudüm: Uzak bir yerden, uzun bir yoldan gelme, bir yere ayak basma.

kudümüñle eyâ maşşûd-ı âlem
Gönüller güldi cânler oldı hürrem (Şem'î Divanı, Kaside 5, Mısra 1). [kudümüñle, -üñ, -le]

kudümi hâk-i pâyiyle hayât-ı câvidân bulduk
Seâdetle selâmetde görüp devletlü sulţânı (Şem'î Divanı, Kaside 4, Mısra 5). [kudümi, -i]

kudüm-ı âşef-i sâni: Hz. Süleyman'ın veziri ikinci Asaf'ın ayak basması.

İrüp her mür-i müştâka virür cân üstine cânı
Süleymân-ı zemân ile **kudüm-ı Âşef-i sâni** (Şem'î Divanı, Kaside 4, Mısra 14). [kudüm-ı âşef-i sâni,]

küdüret: Bulanıklık. II Gam, tasa, kaygı.

N'olaydı Şem'iyâ bu cem'-i bezm-i âlem-ârâde
Küdüret areden gitse kamu ehl-i şafâ olsa (Şem'î Divanı, Gazel 142, Mısra 14). [küdüret,]

Nitekim ıyd ola diller ola biñ cân ile mesrûr
Şeh-i âlem-penâhı şaklağıl yâ Reb **küdüretden** (Şem'î Divanı, Kaside 3, Mısra 60). [küdüretden, -den]

Oldı bu sırça serâyüñ içi pür-nağş-i nigâr
Sine-şâf eylediler bunca **küdüret** var iken (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 4). [küdüret,]

Olmayup bir zerrece Şem'î **küdüretden** eşer
Kâlbî şâf itmekdurur câm-ı muşaffâden garez (Şem'î Divanı, Gazel 87, Mısra 13). [küdüretden, -den]

küfr-i zülf: Saçın karalığı II Aşığı imandan edeni aşk tutsağı yapan saç.

Beni ço hâlûme nâşih ki gönülüm bir büt-i Çinüñ
Tolaşdı **küfr-i zülfine** yitürdüm dîn ü imânı (Şem'î Divanı, Gazel 185, Mısra 6). [küfr-i zülfine, -i, -n, -e]

küh dāmān: Dağ eteği.

Sen ol kân-ı keremsin kim kefi gevher-nişârüñden
Pür oldı la'î ü gevherle sipihr ü **küh dāmānı** (Şem'î Divanı, Kaside 15, Mısra 48). [küh dāmānı,]

küh-i âhen: Demir dağı.

Ger **küh-i âhen** ola bu cism-i nizâr ü zâr
Darb-ı ecel iricegiz olmaya pâydar (Şem'î Divanı, Kaside 12, Mısra 7). [küh-i âhen,]

küh-ı belā: Bela dağı.

Kemāl-i himmetünde kaçreler çün baħr-i aħzerdür

Eger **küh-ı belā** olsa vücudı cümle a‘dānūñ (Şem‘î Divanı, Kaside 1, Mısra 48). [küh-ı belā,]

küh-ı maħabbet: Aşk dağı.

Cihāne yol keser Ferhād-veş **küh-ı maħabbetde**

Şu kim Mecnūn gibi kaç‘ eyledi ‘ışkuñ beyābānın (Şem‘î Divanı, Gazel 134, Mısra 7). [küh-ı maħabbetde, -de]

küh-ı idin-: Sürme yapmak.

Dürd-i şabūhı **küh-ı idinüp** cān gözin uyar

Şem‘î hicābı dide-i idrākten götür (Şem‘î Divanı, Gazel 67, Mısra 11). [küh-ı idinüp, -in, -üp]

küh-ı şifāhānı: Isfahan sürmesi *Isfahān, en güzel ve kaliteli sürmenin çıkarıldığı yerdir (sevgilinin ayak bastığı toprağın Isfahān sürmesi kadar değerli görülmesi bağlamında).

N’idelüm **küh-ı şifāhānı** alup ‘aynümüze

Gözlerüm nūr izüñ tozunadur minnetümüz (Şem‘î Divanı, Gazel 73, Mısra 13). [küh-ı şifāhānı, -ı]

kūhsār: Dağlık yer, dağ tepesi.

Sengīn-dilse her ne kadar bu muşibetüñ

Āhın iştidi inledi derd ile **kūhsār** (Şem‘î Divanı, Kaside 12, Mısra 36). [kūhsār,]

Ey gönül derd ü belā **kūhsārınūñ** Ferhādısın

Cāne urduñ tişeyi üstādlar üstādsın (Şem‘î Divanı, Gazel 128, Mısra 1). [kūhsārınūñ, -i, -nūñ]

Ayağın dāmenine çekdi oturdı **kūhsār**

Perçem-i nizeñ olursa yaraşur mūy-ı ‘adū (Şem‘î Divanı, Kaside 7, Mısra 61). [kūhsār,]

kūhsār-ı dehr: Dünyanın dağlık yeri.

İtdi tabl-ı şevketüñ **kūhsār-ı dehri** pür-şadā

Nuşretüñ kūsın felekler tās itdi pür-šanīn (Şem‘î Divanı, Kaside 14, Mısra 103). [kūhsār-ı dehri, -i]

kul: Allah tarafından yaratılmış olan insan, abd, köle.

Cān naqdini virsem n’ola cānāne tekellūf

Eyler **kul** olan varını sultāne tekellūf (Şem‘î Divanı, Gazel 96, Mısra 2). [kul,]

Nüş idersin baş açuk mihr ü maħabbet cāmını

Bende-i sultān-ı ‘ışkuz **kullara** olmaz yaşağ (Şem‘î Divanı, Gazel 93, Mısra 10). [kullara, -lar, -a]

Ben qarşüne **kuluñ** gibi el kavşurup tıram

Hizmetler eyleyem saña ey dil-rübā yine (Şem‘î Divanı, Gazel 160, Mısra 7). [kuluñ, -uñ]

Güneş bir altun üsküflü **kuluñdur** āsitānūñde

Gulām-ı zer-külāhūñ bende itmiş mäh-i tābānı (Şem‘î Divanı, Kaside 4, Mısra 37). [kuluñdur, -uñ, -dur]

Ƙullarıdır ki ayağ üze ƙurur serv ü çenār

Gül gibi göñlin açarsa demidür gülşende (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 45). [ƙullarıdır, -lar, -ı, -dur]

ƙül: Yanan şeylerden artakalan toz hâlindeki madde. II Aşığın bedeni.

Āteş-i āh yakup göklere şavurdu **ƙülüm**

Yār yolında bizüm görmedi kimse tozumuz (Şem'î Divanı, Gazel 71, Mısra 9). [ƙülüm, -üm]

ƙul eyle-: Bir kimseyi kendisine hizmetkar yapmak, köle etmek.

Güzellük āsümânında bu gün ben bir melek gördüm

Eger sultān-ı dehr olsa **ƙul eyler** hüsn-i ahlākı (Şem'î Divanı, Gazel 172, Mısra 8). [ƙul eyler, -r]

ƙül id-: Tamâmen yanmak, yanıp ƙül hâline gelmek. II Mahvolmak, helâk olmak.

Dil-i Şem'îye tecelli ide ger şem'-i ruḥüñ

Āteş-i süz-ı derünü **ƙül ider** tağ u ƙaşı (Şem'î Divanı, Gazel 183, Mısra 10). [ƙül ider, -er]

ƙul id-: Bir kimseyi kendisine hizmetkar yapmak, köle etmek.

Boynı bağılu **ƙul ider** sultānleri āzād iken

‘İşk işin fehm eyleñüz Maḥmūd ile Ayāzden (Şem'î Divanı, Gazel 126, Mısra 3). [ƙul ider, -er]

ƙül id-: Yakmak, kavurmak.

Ƙül idersin Şem'iyā āh-i cihān-efrüz ile

Yār yolında eger dünyā olursa ḥār ü ḥes (Şem'î Divanı, Gazel 80, Mısra 11). [ƙül idersin, -er, -sin]

ƙul ile ḥaḳ aresine giren şeytān olur: Kul ile Allah arasına giren şeytan olur.

Zāhid saña ne her kişi n'eylerse kendüye

Şeytān olur giren ƙul ile Ḥaḳ aresine (Şem'î Divanı, Gazel 144, Mısra 8). [ƙul ile ḥaḳ aresine giren şeytān olur,]

ƙul ol-: Hükmüne girmek, bağlanmak, kulluk yapmak, hizmette bulunmak.

Saña yitmez mi bu kerāmet kim

Pādişāhler **ƙul oldu** dervīşe (Şem'î Divanı, Gazel 145, Mısra 8). [ƙul oldu, -dı]

Seni begler areesinde anüñçün ihtiyār itdüm

Ƙul olmaz degme bir şāha göñül ‘ālī-cenāb ister (Şem'î Divanı, Gazel 42, Mısra 6). [ƙul olmaz, -maz]

ƙül ol-: Tamâmen yanmak, yanıp ƙül hâline gelmek. II Mahvolmak, helâk olmak.

Ƙül olmuş āteş-i ḥecr ile Şem'î

Senüñ gibi hezārān mübtelāsı (Şem'î Divanı, Gazel 182, Mısra 11). [ƙül olmuş, -mış]

ƙul ol-: Hükmüne girmek, bağlanmak, kulluk yapmak, hizmette bulunmak.

Ayağı toprağına **ƙul olsa** Şem'î ƙañ degül

Her kişi kendü vücūdı mülkinüñ sultānıdır (Şem'î Divanı, Gazel 44, Mısra 9). [ƙul olsa, -sa].

Sen perî-rû gibi ey dil bir efendüm var iken

Kime **kul olsam** gerek boynümde bendüm var iken (Şem'î Divanı, Gazel 127, Mısra 2). [kul olsam, -sa, -m]

kulağına koy-: Sırası gelince hatırlanması için birine bir şey söylemek; iyice anlatmak, telkinde bulunmak.

Ne **koyarsın kulağına** sâkî

Bezme geldükce reng alur şişe (Şem'î Divanı, Gazel 145, Mısra 3). [kulağına koyarsın, -ar, -sın]

külâh: Başa giyilen şapka.

Yine gönçe geyüp la'lin **külâhı**

Çemen mülkünün oldu pâdişâhı (Şem'î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 59). [külâhı, -ı]

Servler şâf şâf turup gül şâh-i dîvân eylemiş

Nerges-i zerrîn **külâhı** aña derbân eylemiş (Şem'î Divanı, Muhammes 1, Mısra 12). [külâhı, -ı]

külbe-i ahzân: Hüzünler kulübesi; Hz. Ya'kub'un oğlu Yûsuf'tan ayrı düştükten sonra hayatını üzüntü içinde geçirdiği ev. II Aşığın hüzünlü, kederli gönlü.

Pâdişâhüm bende-ğâne'dür dil-i vîrâne baş

Gel qadem rencide kııl bu **külbe-i ahzâne** baş (Şem'î Divanı, Gazel 86, Mısra 2). [külbe-i ahzâne, -e]

'Aks-i hüsninden kadeh bedr-i temâm olmak gerek

Külbe-i ahzânımız Dârü's-selâm olmak gerek (Şem'î Divanı, Muhammes 1, Mısra 18). [külbe-i ahzânımız, -ı, -muz]

Hey kıyâmet gel beni bir lahze toprakdan götür

Bir qadem baş lutf idüp bu **külbe-i ahzânüme** (Şem'î Divanı, Gazel 154, Mısra 6). [külbe-i ahzânüme, -üm, -e]

külbe-i bâzâr-i gülşen: Gül bahçesinin meydanının kulübesi.

Nâfehâ-yi gönçe râ bugşüd 'atâr-ı şabâ

Külbe-i bâzâr-i gülşen pür zi büy-i 'anberîn (Şem'î Divanı, Kaside 13, Mısra 20). [külbe-i bâzâr-i gülşen,]

külek-i cân: Can fıçısı.

Yâr yolında **külek-i cânı** fidâ eyleyelüm

Âhîret hakkını dünyâde edâ eyleyelüm (Şem'î Divanı, Gazel 117, Mısra 1). [külek-i cânı, -ı]

külhan: Hamamlarda döşeme altında bulunan ve ısınmayı sağlayan kapalı büyük ocak. II Azap, keder veren yer.

Sinemün dâğı şafası **külhanı** gülşen ider

Eşk-i çeşmüm lâlezâriyle baña tağ üstü bağ (Şem'î Divanı, Gazel 93, Mısra 3). [külhanı, -ı]

küllî cüz': Bütün parçalar.

Ey gönül odlare yak defter-i nâmûsı yine

Rehn mi eyleyelüm gül gibi **küllî cüz'ümüz** (Şem'î Divanı, Gazel 70, Mısra 12). [küllî cüz'ümüz, -ümüz]

küllî fi'lin mine'l-kabîh kabîh: Her çirkin işten olan çirkindir.

Yaramazlıkdur eyleñ âgyâre

Küllî fi'lin mine'l-kabîh kabîh (Şem'î Divanı, Gazel 26, Mısra 10). [küllî fi'lin mine'l-kabîh kabîh,]

küllî şey'in mine'l-meliḥ meliḥ: Her güzel ve tatlıdan olan şey tatlıdır.

Acı söz tatlıdır şeker-lebden

Küllî şey'in mine'l-meliḥ meliḥ (Şem'i Divanı, Gazel 26, Mısra 4). [külli şey'in mine'l-meliḥ meliḥ,]

küllî sırrın cāveze'l-isneyni şā': İkiyi aşan her sır yayılır. İki kişiyi aşan, bir başkasına da söylenen her sır, yayılır.

Gözlerümdür gönlümün sırrın dem-â-dem fâş iden

Haḳ dimişler **küllî sırrın cāveze'l-isneyni şā'** (Şem'i Divanı, Gazel 92, Mısra 6). [külli sırrın cāveze'l-isneyni şā',]

ḳulüb-ı aḫrār: Hürlerin kalpleri.

Biledür zāt-ı şerîfüñle **ḳulüb-ı aḫrār**

Ayaḡuñ topraḡını bilmedi iksir-i murād (Şem'i Divanı, Kaside 7, Mısra 77). [ḳulüb-ı aḫrār,]

künc-i belā: Bela köşesi.

Bizüm dest-i ḡamüñden yakamız çäk

Yatup **künc-i belāda** zār ü ḡamnāk (Şem'i Divanı, Mesnevi 1, Mısra 74). [künc-i belāda, -da]

künc-i ḡam: Gam, keder köşesi.

Niçe bir **künc-i ḡamde** Şem'iyā beñzüñ ḡazān itmek

Gözün aç gül gibi mey iç cihān bāḡ ü behār olmuş (Şem'i Divanı, Gazel 83, Mısra 13). [künc-i ḡamde, -de]

Şem'iyem **künc-i ḡamüñ** virmezem ey meh felege

Gülşen-i bāḡ-ı cinānden baña yigdür vaṭenüm (Şem'i Divanı, Gazel 116, Mısra 15). [künc-i ḡamüñ, -üñ]

künc-i ḡāñḳāḥ: Tekkenin köşesi.

Sālik-i 'ışḳam benüm pīrüm ḡarābāt ehlidür

Güşe-i meyḡāne **künc-i ḡāñḳāḥümdür** benüm (Şem'i Divanı, Gazel 118, Mısra 10). [künc-i ḡāñḳāḥümdür, -üm, -dür]

ḳur-: Hazırlamak, hazır hale getirmek.

İrdi ser-menzil-i maḳşüde şehinşāḥ-i cihān

Ḳurılur devlet ile ḡayme-i gerdün-āsā (Şem'i Divanı, Kaside 2, Mısra 22). [ḳurılur, -ıl, -ur]

ḳurb: Akran, arkadaşı.

Cām-ı mihrüñ şāhidi **ḳurbüñ** ḡicābın def' idüp

Maṭla'-ı şubḡ-ı şafāden doğdı ḡurşid-i yaḡin (Şem'i Divanı, Kaside 14, Mısra 113). [ḳurbüñ, -üñ]

ḳurbān: Bir amaç uğruna kendini feda eden veya feda edilen kimse. II Aşık.

Ka'be-i küyünde 'ömrüm ölmege cānler virür

Ey Ḥalilüm ben ḳadar 'ālemde **ḳurbānüñ** mi var (Şem'i Divanı, Gazel 41, Mısra 8). [ḳurbānüñ, -üñ]

Āsitānuñ Ka'bedür teslim olan 'uşşāḳden

Ey Ḥalil-i cān ü dil her yañeden **ḳurbān** aḡar (Şem'i Divanı, Gazel 62, Mısra 8). [ḳurbān,]

kurbān it-: (Bir kimse veya şeyi) Bir uğurda fedâ etmek.

Şular kim ‘ıyd-i aḡḡā-yi vefāde **itdi** cān **kurbān**

İçüp cām-ı şafāyı buldılar cān bezm-i vahdetden (Şem’î Divanı, Kaside 3, Mısra 7). [kurbān itdi, -di]

kurbān olduḡ: Kurban olduḡum (yalvarma yakarma sözü).

Kesme cevruñ bir nefes öldürme **kurbān olduḡum**

‘Aşıkun āb-ı ḡayāt-ı cāvidānidur vefā (Şem’î Divanı, Gazel 8, Mısra 5). [kurbān olduḡum, -um]

Ḳanını şu yirine içerlerse yiridür

Ḳurbānler olduḡum yolüne olayın şehīd (Şem’î Divanı, Gazel 35, Mısra 6). [kurbānler olduḡum,]

kurb-i ḡimāyet: Himayenin yakınlığı.

Sipihri-i salṡanetde āfitāb-ı sāye-güsterdür

Olup **kurb-i ḡimāyetde** iresin zıll-i maḡşüde (Şem’î Divanı, Kaside 10, Mısra 44). [kurb-i ḡimāyetde, -de]

ḡuri: Kuru. II Boş, faydasız, değersiz.

Ser ki ölmez heves-i zülfi-i semen-sāler ile

Yiridür taşlere ḡalsañ nitekim **ḡuri** sifāl (Şem’î Divanı, Kaside 8, Mısra 34). [ḡuri,]

Ele cehd ile götür Şem’î maḡabbet cāmın

Bu **ḡuri** tāt ile zühd ü riyālar niḡe bir (Şem’î Divanı, Gazel 45, Mısra 14). [ḡuri,]

Sinemün dāḡını meyl itdi görüp ol yüzi gül

Meyl olur güller ile zeyn olıcaḡ her **ḡuri** sāḡ (Şem’î Divanı, Gazel 29, Mısra 4). [ḡuri,]

ḡurtar-: Kurtulmasını saḡlamak, tehlikeli veya zor durumdan uzaklaştırmak.

Göñül odiyla āhümden yine **ḡurtarmadı** bir dem

Oda yansun yile varsun felek ḡerḡinün evrākı (Şem’î Divanı, Gazel 172, Mısra 9). [ḡurtarmadı, -ma, -dı]

kūs: Kös, büyük davul.

İtdi ṡabl-ı şevketün kūhsār-ı dehri pür-şadā

Nuşretün **kūsın** felekler tās itdi pür-ṡanīn (Şem’î Divanı, Kaside 14, Mısra 104). [kūsın, -i, -n]

ḡuş dili: Kuşların konuştıḡu dil. II Ötme, şakıma; herkesin anlayamayacağı lisan, ifade; aḡlama, inleme.

Her kişi kendü vücūdında Süleymān olsun

Ḳuş dilin söyleşelüm mürḡ-ı ḡoş-elḡānler ile (Şem’î Divanı, Gazel 151, Mısra 6). [ḡuş dilin, -n]

küşād: Açılış, açma.

Görme herḡiz ḡam yüzün işitme adın ḡuşşenün

Ḳaḡ idüp zātün müşerref eylesün göñlün **küşād** (Şem’î Divanı, Tarih 1, Mısra 4). [küşād,]

ḡuşan-: Beline kuşak, kılıç, kemer vb. şeyler bağlamak.

Tiğ-i himmet **kuşanup** bindi se‘âdet atına
Geydi ğayret zirihin ol şeh-i Cemşid-ķabā (Şem‘î Divanı, Kaside 2, Mısra 11). [kuşanup, -up]

küşe-i kinār: Kenarın köşesi.

Gāhî miyân-ı bağ ü gehî **küşe-i kinār**
Ben derdmend düşmiş idim yârden cüdā (Şem‘î Divanı, Kaside 9, Mısra 19). [küşe-i kinār,]

kūs-ı nuşret: Zafer davulu.

Çekdi sultân-ı zafer gün gibi bir şubh livā
Kūs-ı nuşret çalınup tıldı cihân sıyt ü şadā (Şem‘î Divanı, Kaside 2, Mısra 2). [kūs-ı nuşret,]

kūs-ı riḥlet: Göç etme davulu.

Kārbān-ı cān ü dil gitdükce kūyünden yaña
Kūs-ı riḥlet nāle vü feryād ü āhümdür benüm (Şem‘î Divanı, Gazel 118, Mısra 12). [kūs-ı riḥlet,]

kut: Uğur, baht, tâlih.

Göñül bu rāh-i ‘ışk içre ne **kuşuz** tālî‘üñ vardur
Ġam-ı dilberden özge hiç kimse saña yār olmaz (Şem‘î Divanı, Gazel 78, Mısra 7). [kuşuz, -suz]

küiy: Köy, mahalle, semt. II Sevgilinin bulunduğu yer.

Senüñ **küyüñ** hayâliyle cihānde eglenür göñlüm
Bu yād illerde eğlence bize bir āşinā besdür (Şem‘î Divanı, Gazel 60, Mısra 9). [küyüñ, -üñ]

Ağlasam ey Yūsuf-ı Mısr-ı melāḥet ğam degül

Küyüñe Bağdād dirler n’ola eşküm olsa Şaṭ (Şem‘î Divanı, Gazel 90, Mısra 8). [küyüñe, -üñ, -e]

Kārbān-ı cān ü dil gitdükce **küyünden** yaña

Kūs-ı riḥlet nāle vü feryād ü āhümdür benüm (Şem‘î Divanı, Gazel 118, Mısra 11). [küyünden, -üñ, -den]

Sevinürsin dilā **küyinde** yārüñ

Şanasın milket-i ‘Osmān senüñdür (Şem‘î Divanı, Gazel 53, Mısra 9). [küyinde, -i, -n, -de]

Aldı göñlüm dōstlar bir dil-rübāsı Bursanüñ

Küyi cennet kendüzi ḥürî-liķāsı Bursanüñ (Şem‘î Divanı, Gazel 103, Mısra 2). [küyi, -i]

Küyüñ behiştî içre göreydi ḥür ü ğlümān

Tübā lehüm diyeydi sen serv-i meh-liķāye (Şem‘î Divanı, Gazel 163, Mısra 7). [küyüñ, -üñ]

Dāḥil itmez ḥāşılı dil māhı mihrüñ **küyine**

Şāh-i ‘ışkuñ ḥāşıdır tīmāre olmaz müşterek (Şem‘î Divanı, Gazel 105, Mısra 5). [küyine, -i, -n, -e]

küy-: Beklemek, tahammül etmek.

Devr-i gül geldi geçer kimseye **küymez** sākî

Ne tıurursın elüñe cām-ı mey-i gül-reng al (Şem‘î Divanı, Kaside 8, Mısra 37). [küymez, -mez]

kūy-i cinān: Cennet semti.

Her dem işüm maḥalle-i cānāne gitmedür

Kūy-i cināne ilte gibi bu ‘amel beni (Şem’î Divanı, Gazel 188, Mısra 4). [kūy-i cināne, -e]

kūy-i ḥarābāt: Meyhanenin semti.

Uyup her serv-reftāre ne ister bilmezem Şem’î

Düşüp **kūy-i ḥarābāte** gezer meyhāne meyhāne (Şem’î Divanı, Gazel 143, Mısra 14). [kūy-i ḥarābāte, -e]

kūy-i vefā: Vefa semti.

Ḥarīm-i bāğ-ı cennetden baña **kūy-i Vefā** yigdür

Hezārān ḥūr u ḡilmānden ḡoñūl bir dil-rübā yigdür (Şem’î Divanı, Gazel 61, Mısra 1). [kūy-i vefā,]

kūy-i yār: Sevgilinin mahallesi.

Āvāre itdi kendü gibi **kūy-i yārde**

Başdan çıkardı yaşümi āhüm hevāyile (Şem’î Divanı, Gazel 166, Mısra 3). [kūy-i yārde, -de]

İgende çok eser şavurur **kūy-i yārde**

Bir toz kıpırsa şaṅ mıdur āhüm şabāyile (Şem’î Divanı, Gazel 166, Mısra 7). [kūy-i yārde, -de]

L

lā-cerem: Şüphesiz, besbelli.

Göz kıardup dāne-i ḥālın direrken mürğ-ı dil

Lā-cerem düşdi kıare zülfinüñ ağı üstine (Şem’î Divanı, Gazel 170, Mısra 8). [lā-cerem,]

lāger: Cılız, zayıf.

Neden inceldi māl-ı nev ne için böyle **lāgerdür**

Cemālī ‘ıydgāhında bezenmiş şāhid-i ‘ıyduñ (Şem’î Divanı, Kaside 1, Mısra 15). [lāgerdür, -dür]

lā-ḥayra illā fi’l-vasat: Orta yoldan hayırlı bir şey yoktur.

Görmedüm kılca vefā mūy miyānūñden senūñ

Gerçi dirler dōstum **lā-ḥayra illā fi’l-vasat** (Şem’î Divanı, Gazel 90, Mısra 6). [lā-ḥayra illā fi’l-vasat,]

laḥmūke laḥmī geç-: Etin etime geçer.

Laḥmūke laḥmīgeçermiş ol iki meh-pāreler

Yā ilāhī birbirinden eyleme anı cüdā (Şem’î Divanı, Gazel 5, Mısra 11). [laḥmūke laḥmī geçermiş, -miş]

la’l: Parlak kırmızı renkli kıymetli taş. II Sevgilinin kırmızı dudağı.

Bilmezdi kimse sırrını ḡālīb nihān idi

La’lūñle geldi şūrete ser-çeşme-i ḥayāt (Şem’î Divanı, Gazel 17, Mısra 6). [la’lūñle, -üñ, -le]

Keyfiyyetini zerrece bilseydi sākiyā

Öykünmez idi **la'lıüñe** ser-çeşme-i hayāt (Şem'î Divanı, Gazel 17, Mısra 14). [la'lıüñe, -üñ, -e]

Perverde olsa aşlı eger Selsebîl ile

Olmaz behişt mîvesi **la'lıüñ** kadar lezîz (Şem'î Divanı, Gazel 38, Mısra 4). [la'lıüñ, -üñ]

La'lden mîve getürmiş serv-i sîmînler biter

Hâki cevher rûh-perverdûr hevâsı Bursanüñ (Şem'î Divanı, Gazel 103, Mısra 7). [la'lden, -den]

Fürkatüñ derdine cânâ var mıdur didüm devâ

Ol tabîb-i cân didi **la'lümdurur** her derde em (Şem'î Divanı, Gazel 115, Mısra 10). [la'lümdurur, -üm, -durur]

Yumağa **la'lıüñ** için çeşme-i hayvânden elüm

Yaraşur ay ü güneş olsa gümüşden legenüm (Şem'î Divanı, Gazel 116, Mısra 13). [la'lıüñ, -üñ]

Şem'î-yi bî-çâreden men' eylemezsin **la'lıüñi**

Hâşelillâh sen mürüvvet kânısın Yūsufcuğum (Şem'î Divanı, Gazel 120, Mısra 13). [la'lıüñi, -üñ, -i]

Gözlerümde al tûñdür hayâli **la'lıüñüñ**

Kirpügümden ey hüma-ţal'et aña itdüm kafes (Şem'î Divanı, Gazel 81, Mısra 5). [la'lıüñüñ, -ü, -nüñ]

Bön düşürmişler seni **la'li** şerâbın dilberüñ

Ŧatlu Ŧatlu nûş iderler zâhid ağzünden arağ (Şem'î Divanı, Gazel 93, Mısra 7). [la'li, -i]

Her ağaç bir kaşr-ı billür oldu cennet büstân

La'lden ferş oldu lâle şahın-ı firûzî zemîn (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 10). [la'lden, -den]

Yine gönçe geyüp **la'lîn** külâhı

Çemen mülkünüñ oldu pâdişâhı (Şem'î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 59). [la'lîn, -i, -n]

la'lı ü cevâhir: Lal taşı ve cevherler.

Devletüñ naḥli gibi **la'lı ü cevâhir** vire bār

Ŧakdı meşşâṭa-i fikrûñ güher-i rāyüñ ile (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 67). [la'lı ü cevâhir,]

la'lı ü gevher: Parlak kırmızı renkli, kıymetli taş ve mücevher.

Sen ol kân-ı keremsin kim kefi gevher-nişâründen

Pür oldu **la'lı ü gevherle** sipihr ü küñ dāmānı (Şem'î Divanı, Kaside 15, Mısra 48). [la'lı ü gevherle, -le]

la'lı ü yâkût: Lal taşı ve yakut.

Reşk-i Firdevs-i cinân oldu ḥarîm-i gülzâr

La'lı ü yâkût ile zeyn oldu dirâht-i 'unnâb (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 20). [la'lı ü yâkût,]

lâle: Çiçekleri kadeh biçiminde olan, türlü renklerde süs bitkisi. II Sevgilinin yanağı.

Ḥasret-i şîrin ile Ferhâd bir âh itdi kim

Yakdı bağrın **lâleler** göğsin geçürdi ṭağlar (Şem'î Divanı, Gazel 40, Mısra 8). [lâleler, -ler]

Lâle kim virdi nişânın bu dil-i pür-ḥünün

Dâğlanmış cigeri pâresidür Mecnûnün (Şem'î Divanı, Gazel 100, Mısra 1). [lâle,]

Yiridür reşk iderse ger zemîne âsümân şimdi
Semen yıldız şafak **lâle** gül oldu mâh-i tâbânı (Şem'î Divanı, Kaside 15, Mısra 24). [lâle,]

N'ola ta'n eyler ise zînet-i eflâke zemîn
Gül kamer **lâle** şafak şekl-i şihâb oldu nihâl (Şem'î Divanı, Kaside 8, Mısra 12). [lâle,]

Yanupdur **lâle** gibi cân ü dil nâr-ı mezelletde
Toludur gonce-veş kan ile bağırum hâr-ı miñnetden (Şem'î Divanı, Kaside 3, Mısra 53). [lâle,]

Gül kamer **lâle** şafak reşk-i şevâbit ezhâr
Hülle-i sebz ile ebkâr-ı çemen gayret-i hûr (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 17). [lâle,]

lâle: Çiçekleri kadeh biçiminde olan, türlü renklerde süs bitkisi. II Aşık.

Şem'iyâ her **lâle** şan deşt-i belâ Mecnûnidur
Âteş-i âhından od olmuş başında âşiyân (Şem'î Divanı, Gazel 135, Mısra 15). [lâle,]

Hasret-i la'lûñle çıkdı **lâlenüñ** bağırında baş
Deldi bağırn dür gibi lü'lü' dişüñçün yâsemîn (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 45). [lâlenüñ, -nüñ]

lâle: Çiçekleri kadeh biçiminde olan, türlü renklerde süs bitkisi.

Her ağaç bir kaşr-ı billûr oldu cennet büstân
La'lden ferş oldu **lâle** şahñ-ı firûzî zemîn (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 10). [lâle,]

lâle vü gül: Lale ve gül.

Gül yüzüñle yakdı hâlûñ bağıruma dâğ üzre dâğ
Anlaruñ şevkiyle buldum **lâle vü gülden** ferâğ (Şem'î Divanı, Gazel 93, Mısra 2). [lâle vü gülden, -den]

lâle-veş: Ortasında yanığı andıran siyahlık olan lale çiçeği gibi.

Ey göñül dil-teng olup kan yutma her dem gonce-veş
Gül gibi göñlün açısun **lâle-veş** nüş it şerâb (Şem'î Divanı, Gazel 13, Mısra 4). [lâle-veş,]

Lâle-veş bağırum yakup kan ağlasam 'ayb eylemeñ
Bî-vefâdur döstlar dünyâ gibi yârüm benüm (Şem'î Divanı, Gazel 119, Mısra 7). [lâle-veş,]

lâlezâr: Lale bahçesi.

Hecrüñde añduğumca şehâ gün yüzüñ senüñ
Çanlu yaşıumle her çarefüm **lâlezâr** olur (Şem'î Divanı, Gazel 65, Mısra 6). [lâlezâr,]

Güzellük gülsitânında nigârüm gonce-leb olmuş
Cemâli gül gibi gülmiş açılmış **lâlezâr** olmuş (Şem'î Divanı, Gazel 83, Mısra 4). [lâlezâr,]

Gül yüzüñ şevkiyle ey gül-i gülzâr-i İrem
Lâlezâr itdi cihânı gözümün çanlu yaşı (Şem'î Divanı, Gazel 183, Mısra 6). [lâlezâr,]

Göz yaşlarını hasret ile **lâlezâr** idüp
Dâğ-ı firâkıñı kıldı dillerde yâdigâr (Şem'î Divanı, Kaside 12, Mısra 31). [lâlezâr,]

Sinemün dāğı şafası külhanı gülşen ider
Eşk-i çeşmüm **lālezāriyle** baña tağ üstü bağ (Şem'î Divanı, Gazel 93, Mısra 4). [lālezāriyle, -i, -y, -le]

la'î-i bedahşân: Bedehşan yakutu, kırmızı renkte değerli bir taş.

Ez berāyî zînet-i gûş-ı 'arûs-ı gûlsitân
Göncehâ **la'î-i Bedahşân** yâsemîn dürr-i semîn (Şem'î Divanı, Kaside 13, Mısra 16). [la'î-i bedahşân,]

Zeyn olursa yaraşur gûş-ı 'arûs-ı gûlsitân
Gönceler **la'î-i Bedahşân** yâsemîn dürr-i semîn (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 12). [la'î-i bedahşân,]

Hübler sögdi baña vâlih ü şeydâ göricek
Üşdiler taşladılar **la'î-i Bedahşânler** ile (Şem'î Divanı, Gazel 151, Mısra 10). [la'î-i bedahşânler, -ler]

la'î-i cānân: Sevgilinin kırmızı dudağı.

Bir nefesde bahş ile biñ mürdeyi ihyâ ider
'İlm-i ihyâde kim eyler **la'î-i cānân** ile bahş (Şem'î Divanı, Gazel 20, Mısra 8). [la'î-i cānân,]

la'î-i cān-bahş: (Sevgilinin) can veren dudağı.

'Âlemün hüsî ile sen cānânısın Yûsufcuğum
La'î-i cān-bahşüñle cānler cānısın Yûsufcuğum (Şem'î Divanı, Gazel 120, Mısra 2). [la'î-i cān-bahşüñle, -üñ, -le]

la'î-i leb-i cānân: Sevgilinin lal taşı gibi kırmızı olan dudağı.

Câmler hem-dem olup **la'î-i leb-i cānânüme**
Âh kim her dem benüm odlar yaqarlar cānüme (Şem'î Divanı, Gazel 154, Mısra 1). [la'î-i leb-i cānânüme, -üm, -e]

la'î-i leb-i yâr: Sevgilinin lal taşı gibi kırmızı olan dudağı.

Çande var **la'î-i leb-i yâr** gibi şânı güzel
Dostlar olsa n'ola ehl-i dilüñ cānı güzel (Şem'î Divanı, Gazel 108, Mısra 1). [la'î-i leb-i yâr,]

la'î-i leb: (Sevgilinin) lal taşı gibi kırmızı olan dudağı.

Sâkiyâ **la'î-i lebüñle** içelüm cām-ı şabûh
Birisi câne gıdâdur birisi râhet-i rûh (Şem'î Divanı, Gazel 25, Mısra 1). [la'î-i lebüñle, -üñ, -le]

la'î-i revân-bahş: (Sevgilinin) cana can katan kırmızı (dudağı).

Cân virüp olsa cüdâ **la'î-i revân-bahşinden**
Şem'î-yi hâste-dilüñ oldı meger cānı güzel (Şem'î Divanı, Gazel 108, Mısra 13). [la'î-i revân-bahşinden, -i, -n, -den]

la'î-i rûh-efzâ: Cana can katan dudak.

Ol perî-peyker ki 'âlem vâlih ü hayrânıdur
La'î-i rûh-efzâyile iki cihânün cānıdur (Şem'î Divanı, Murabba 2, Mısra 22). [la'î-i rûh-efzâyile, -y, -ile]

la'î-i şeker-bâr: Şeker saçan dudak (Sevgilinin kırmızı dudağı).

Vā'izā ögüp ögüp kanmaduğın 'ālemde
Āb-ı Kevser didüğün **la'l-i şeker-bār** gibi (Şem'î Divanı, Gazel 177, Mısra 10). [la'l-i şeker-bār,]

Gül yüzünü **la'l-i şeker-bārüñi** cān bülbülü
Her dem eyler tütü-i tab'-ı hoş-elhān ile baḥş (Şem'î Divanı, Gazel 19, Mısra 9). [la'l-i şeker-bārüñi, -i-üñ, -i]

Hüsrevā 'arz eylemezseñ **la'l-i şeker-bārüñi**
Nuḫka gelmez tütü-i tab'-ı şeker-bārüm benüm (Şem'î Divanı, Gazel 119, Mısra 3). [la'l-i şeker-bārüñi, -üñ, -i]

la'l-i sîr-âb: Parlak lal taşı.

La'l-i sîr-âb ile zeyn oldı ser-â-ser eşcār
Şaḥn-ı pîrûze çemen ḥayme-i billür dirahṭ (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 25). [la'l-i sîr-âb,]

La'l-i sîr-âb ile pürdür eli mānend-i enār
Nice teşbih ideyin keff-i güher-pāşüne kim (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 51). [la'l-i sîr-âb,]

lām ol-: Bükülmek.

Şem'iyā budur vişālün āḥiri **lām olduğı**
Ya'ni kim 'aşıqlarün ḳaddi olur āḥir dü-tā (Şem'î Divanı, Gazel 7, Mısra 15). [lām olduğı, -duğ, -ı]

laṭîf ol-: Yumuşak ve nazik olmak.

Gül mevsiminde gelse benefşe **olur laṭîf**
Devr-i ruhünde olsa n'ola âşikār ḥaṭ (Şem'î Divanı, Gazel 89, Mısra 7). [laṭîf olur, -ur]

lāyık: Layık, yaraşır, münasip.

Cānā senün gibi güzelün ḥüsni ayine
Lāyık budur ki ay ü güneş ola āyene (Şem'î Divanı, Gazel 160, Mısra 2). [lāyık,]

lāyık degül: Yakışmaz, yaraşmaz, münasip değil.

İtmesün meh-pāreler gün gibi cānān ile baḥş
Kevkebe **lāyık degül** ḥurşid-i raḥşān ile baḥş (Şem'î Divanı, Gazel 19, Mısra 2). [lāyık degül,]

Lāyık degül ki Şem'î yana nār-ı hecr ile
Sen gayrilerle 'ıyş idesin ey şanem müdām (Şem'î Divanı, Gazel 121, Mısra 9). [lāyık degül,]

lāyık mîdur: Hak etmemek, layık olmamak.

Gönlümün şırça serāyîdur ḥayālün meskeni
Serverā **lāyık mîdur** kim ola devründe ḥarāb (Şem'î Divanı, Gazel 13, Mısra 10). [lāyık mîdur, -dur]

lāyık ol-: Uygun ve münâsîp olmak.

Nice inşā ideyin vaşfuñi kim **lāyık ola**
Dir iken mihrün ile toğdı bu maṭla' fi'l-hāl (Şem'î Divanı, Kaside 8, Mısra 63). [lāyık ola, -a]

Oldı şî'arı cāme-i himmet-disār-ı luṭf
İki cihānde **lāyık olur** 'izz ü devlete (Şem'î Divanı, Kaside 11, Mısra 32). [lāyık olur, -ur]

Ƙan ƙolmayınca bağrı kiřinüñ ƙadeę gibi

Lâyık olur mı cām-ı lebüñ merĥabāsına (Şem'î Divanı, Gazel 144, Mısra 6). [lâyık olur, -ur]

lâyık-ı seccâde-i 'adl eyle-: Adalet seccadesini layık eylemek.

Zât-ı pāküñ **lâyık-ı seccâde-i 'adl eyleyüp**

Mesned-i şer'î müşerref kıldı ĥayrî'l-ĥâkimîn (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 67). [lâyık-ı seccâde-i 'adl eyleyüp, -y, -üp]

le'âl: İnciler.

Şadef-i ıtab'-ı güher-zâdüñe hem-tâ mı olur

Ki dizer rişte-i nazma yine biñ dürlü **le'âl** (Şem'î Divanı, Kaside 8, Mısra 54). [le'âl,]

leb: Dudak.

Muştafânüñ leblerinden söz yirine cân yağar

Aĥmedüñ şîrîn **lebinden** irişür cânê şifâ (Şem'î Divanı, Gazel 5, Mısra 10). [lebinden, -i, -n, -den]

Muştafânüñ **leblerinden** söz yirine cân yağar

Aĥmedüñ şîrîn lebinden irişür cânê şifâ (Şem'î Divanı, Gazel 5, Mısra 9). [leblerinden, -ler, -i, -n, -den]

Lebüñ ƙan içdüğine itme inkâr

Ƙaşüñle gözlerüñ eyler şehâdet (Şem'î Divanı, Gazel 16, Mısra 5). [lebüñ, -ün]

Müftî vü şeyĥ ü müderris vâlih ü ĥayrân ü mest

Nice itsünler **lebüñ** keyfiyyetin cân ile baĥş (Şem'î Divanı, Gazel 20, Mısra 10). [lebüñ, -ün]

Bir **lebi** şîrine dil virdüm ki âdem cânıdır

Adı Ĥusrevdür güzellük mülkünüñ sultânıdır (Şem'î Divanı, Gazel 43, Mısra 1). [lebi, -i]

Yüri cām iç **lebi** yâdına Şem'î

Kim aña teşne-dildür âb-ı Kevşer (Şem'î Divanı, Gazel 50, Mısra 9). [lebi, -i]

Dil-i bî-çâreme cânâ **lebüñ** dürdi şifâ besdür

Gerekmez ĥayri dermânı baña derdüñ devâ besdür (Şem'î Divanı, Gazel 60, Mısra 1). [lebüñ, -ün]

Leblerin depretdüvince söz yirine cân ağar

Büse 'ahd itse **lebinden** çeşme-i ĥayvân ağar (Şem'î Divanı, Gazel 62, Mısra 2). [lebinden, -i, -n, -den]

Dilberâ şîrîn **lebüñden** ıatlu cânümdür ĥarez

Şormadan anı ĥayât-ı câvidânümdür ĥarez (Şem'î Divanı, Gazel 88, Mısra 1). [lebüñden, -üñ, -den]

Nokta ƙor meygün **lebüñe** eyleyüp şüfi ĥalet

Ĥâm olur cām üzre her kim bilmeyüp ƙorsa nuĥat (Şem'î Divanı, Gazel 90, Mısra 1). [lebüñe, -üñ, -e]

Dili ıatlu sözi şîrîn **lebi** cân gibi lezîz

Bu ĥalâvetle kim olur o perî şâne bedel (Şem'î Divanı, Gazel 111, Mısra 11). [lebi, -i]

Leblerüñ vaşındadır ey Ĥusrev-i şîrîn-dehen

Şehd ü şekkerden lezîz olduğı güftârüm benüm (Şem'î Divanı, Gazel 119, Mısra 9). [leblerüñ, -ler, -üñ]

Alursa cânümi gamzeñ n'ola 'ömrüm revân olsun
İçerse **leblerüñ** kanüm efendüm nüş-i cân olsun (*Şem'î Divanı, Gazel 122, Mısra 2*). [*leblerüñ, -ler, -üñ*]

Ey **lebi** şîrîn igen gâyetde tatlu yârsın
Acılık görme cihânde kim şeker güftârsın (*Şem'î Divanı, Gazel 132, Mısra 1*). [*lebi, -i*]

Güzellük gülşeninde ey yüzi gül **lebleri** gönçe
Okursañ bülbül olursun eger Sa'dî Gülistânın (*Şem'î Divanı, Gazel 134, Mısra 3*). [*lebleri, -ler, -i*]

Çeşme-i âb-ı hayâtüñ adı var dünyâde
Yoksa dilber **lebidür** var ise dünyâde hemân (*Şem'î Divanı, Gazel 136, Mısra 8*). [*lebidür, -i, -dür*]

Büse cerr itse **lebüñden** Şem'îyi 'ayb itme kim
Suhte mezmûm olur 'âlemde cerrâr olmasa (*Şem'î Divanı, Gazel 149, Mısra 9*). [*lebüñden, -üñ, -den*]

Ey beli ince vü **lebi** gönçe
Baña oldu hayâlüñ eglence (*Şem'î Divanı, Gazel 153, Mısra 1*). [*lebi, -i*]

Gülşen-i bâğ-ı cemâlüñ sevdi göñlüm bülbülü
Bir **lebi** gönçe yüzi gül gözleri bādāmını (*Şem'î Divanı, Gazel 178, Mısra 10*). [*lebi, -i*]

Leblerüñ deprendüğüñce dil bulur cân lezzetin
Yûsuf-ı Mısr-ı melâhetsin kelâmüñ şekerîn (*Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 43*). [*leblerüñ, -ler, -üñ*]

leb-i cân-bağs: Can veren dudak.
Öykünelden **leb-i cân-bağşüñe** ey rûh-ı revân
Geçdi cân-ı mey ile döne döne şöhetümüz (*Şem'î Divanı, Gazel 73, Mısra 3*). [*leb-i cân-bağşüñe, -üñ, -e*]

leb-i gönçe: Gonca dudaklı.
Ehl-i diller meclisinde bülbül-i güyâ olur
Ey **leb-i gönçe** kıoyan gül gibi dīvân kıoyına (*Şem'î Divanı, Gazel 169, Mısra 10*). [*leb-i gönçe,]*

leb-i şekker-şiken: Tatlı söz söyleyen (sevgilinin) dudağı.
Leb-i şekker-şikenüñ medh ider ey serv-i revân
Tab'-ı Şem'î gibi bir tûti-i güyâ mı gelür (*Şem'î Divanı, Gazel 54, Mısra 9*). [*leb-i şekker-şikenüñ, -üñ*]

leb-i yâr: Yarin dudağı.
Felek çün saña şundi zehr-i kahrı
Leb-i yâr ile var cüllâb ü kând it (*Şem'î Divanı, Gazel 18, Mısra 8*). [*leb-i yâr, --i*]

legen: Yayvan kap.
Yumağa la'lüñ için çeşme-i hayvânden elüm
Yaraşur ay ü güneş olsa gümüşden **legenüm** (*Şem'î Divanı, Gazel 116, Mısra 14*). [*legenüm, -üm*]

lehüm: Onlar içindir.

Küyüñ behişt-i içre göreydi hür ü gülman
Tübâ **lehüm** diyeydi sen serv-i meh-likâye (Şem'î Divanı, Gazel 163, Mısra 8). [lehüm,]

leşker: Asker.

Yoğ imiş miñnet ü gam **leşkerinüñ** pâyânı
Şâh-i ıışk ile kişi nice çıķışsın başa baş (Şem'î Divanı, Gazel 82, Mısra 3). [leşkerinüñ, -i, -nüñ]

Leşkerüñ zînetidür zîb ü behâr-ı nuşret
Oldı 'aksiyle felek bāğı behişt-i a'lâ (Şem'î Divanı, Kaside 2, Mısra 59). [leşkerüñ, -üñ]

Kevkeb-i sa'düñ nüñüset **leşkerinden** hıfz için
Bir demürden kal'adur güyâ bu çerh-i heftümîn (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 85). [leşkerinden, -i, -n, -den]

Yanüñce kevkeb-i eşküm gibi **leşkerlerüñ** vardır
Güzeller şâhısın tutsa n'ola gün gibi âfâkı (Şem'î Divanı, Gazel 172, Mısra 3). [leşkerlerüñ, -ler, -üñ]

Bu kadar **leşker** ile kişver-i a'däye irüp
Pâymal eylemedük yir komadılar aşlâ (Şem'î Divanı, Kaside 2, Mısra 27). [leşker,]

leşker çek-: Asker göndermek, asker getirmek.

'Âkıbet kâfir alur dirler müselmân illerin
Hüsün ilin almağa haţtuñ ğâlibâ **leşker çeker** (Şem'î Divanı, Gazel 64, Mısra 4). [leşker çeker, -er]

leşker-i düşmen: Düşman askeri.

'Adünüñ defter-i bahtı nitekim 'ömri ebterdür
'Aceb mi mûra dönse heybetüñden **leşker-i düşmen** (Şem'î Divanı, Kaside 1, Mısra 52). [leşker-i düşmen,]

leşker-i encüm: Yıldızlar ordusu.

Şâh-i ıışkam **leşker-i encüm** öñince Şem'iyâ
Âteş-i âhüm livâ-yi ejdehâ-peyker çeker (Şem'î Divanı, Gazel 64, Mısra 13). [leşker-i encüm,]

Toķuz kat âhenin hışn-ı haşindür **leşker-i encüm**
Şeh-i kâdrini hıfz eyler anüñ hayl-i nuñüsetden (Şem'î Divanı, Kaside 3, Mısra 25). [leşker-i encüm,]

leşker-i eşk: Gözyaşı askeri. II Âşığın gözyaşı.

Leşker-i eşkümlle bahtüm gördi ceng itmek diler
Şem'iyâ gökde sitârem çekdi âhümünden 'alem (Şem'î Divanı, Gazel 115, Mısra 15). [leşker-i eşkümlle, -üm, -le]

leşker-i ezhâr: Çiçekler ordusu.

Çemen mülkini fetḥ itdi ser-â-ser **leşker-i ezhâr**
Cihânı gün gibi açdı yine nevrüz-ı sulţânî (Şem'î Divanı, Kaside 15, Mısra 29). [leşker-i ezhâr,]

'Aks-i hurşid-i cihân-tâb ile şu âylene-vâr
Şeh-i nevrüz gelür **leşker-i ezhârî** çeküp (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 40). [leşker-i ezhârî, -ı]

leşker-i ğam: *Gam askeri.*

Leşker-i ğam dostum her yañeden elbir idüp

Bu dil-i virānemün bilsem nesin yağma ider (*Şem'î Divanı, Gazel 59, Mısra 9*). [*leşker-i ğam,*]

Kendüye çünkü hişār eyledi şehir-i ‘ademi

Leşker-i ğam bulamaz yol bu dil-i bî-bāke (*Şem'î Divanı, Gazel 165, Mısra 6*). [*leşker-i ğam,*]

Bā şabūhî **leşker-i ğam** rā şebîhün mîkūnem

Sākiyā gülgün semendi zanki vahdet fırsat est (*Şem'î Divanı, Gazel 15, Mısra 5*). [*leşker-i ğam,*]

Yol bulur **leşker-i ğam** nüh felek olursa hişār

Bāğ-ı luţfünde olan gülşen-i hulkun gülünün (*Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 81*). [*leşker-i ğam,*]

leşker-i ikbāl: *Yüksek mevkili asker.*

Yaraşur **leşker-i ikbāle** olursañ serdār

Serverā gördi veķārūñle çıķılmaz başa (*Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 59*). [*leşker-i ikbāle, -e*]

leşker-i ins: *İnsan ordusu.*

Şığmaz yire göge **leşker-i ins** ile melek

Tag u taş götürimez nice fezā-yi şahrā (*Şem'î Divanı, Kaside 2, Mısra 25*). [*leşker-i ins,*]

leşker-i ins ü melek: *İnsan ve melek ordusu.*

Leşker-i ins ü melek cümle hevā-dār olup

Eyledi şah Süleymān-ı zemān ‘azm-i ğazā (*Şem'î Divanı, Kaside 2, Mısra 9*). [*leşker-i ins ü melek,*]

leşker-i ‘ışk: *Aşk askeri.*

Şu‘le-i āhından olmazdı başında taylesān

Leşker-i ‘ışkuñda Şem‘î serverā baş olmasa (*Şem'î Divanı, Gazel 167, Mısra 10*). [*leşker-i ‘ışkuñda, -uñ, -da*]

leşker-i ‘ıyş: *Zevk askeri.*

Tiğ ile geldi güneş açdı çemen milketini

Leşker-i ‘ıyş ü tareb oldı cihān māl-ā-māl (*Şem'î Divanı, Kaside 8, Mısra 20*). [*leşker-i ‘ıyş,*]

leşker-i necm-i se‘ādet: *Mutluluk yıldızının askeri.*

Virdüğün ağlayu ağlayu virür ebr-i behār

Leşker-i necm-i se‘ādetle kamer pervāneñ (*Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 54*). [*leşker-i necm-i se‘ādetle, -le*]

leşker-i tiğ: *Kılıç askeri.*

Ocağına şu koymışdur ‘adūññ **leşker-i tiği**

Biterken hār ü hes şan kim şalar bahr ‘ummānı (*Şem'î Divanı, Kaside 15, Mısra 41*). [*leşker-i tiği, -i*]

leşker-i ye‘cūcī: *Yecūc'ün askeri.*

Leşker-i Ye'cûcî şerrüñ fitnessin def' itmege
İtdi dīvār-ı şerī'at seddini hışn-ı haşîn (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 87). [leşker-i ye'cûcî,]

leşker-i zühhd: Takva askeri.
Şeşperin aldı ele geydi zirihler süsen
Eyle beñzer kim ider **leşker-i zühhd** ile kıtāl (Şem'î Divanı, Kaside 8, Mısra 22). [leşker-i zühhd,]

leṭāfet: Güzellik, hoşluk, incelik.
Şāhid-i gül yine 'arz eyledi gülşende cemāl
Gülşenüñ güldi yüzi buldı **leṭāfetde** kemāl (Şem'î Divanı, Kaside 8, Mısra 2). [leṭāfetde, -de]

Yazar luṭf āyetin levḥ-i çemende kâtib-i kudret
Ki nesh eyler **leṭāfetde** ḥaṭ-ı Yâkût u Reyḥânı (Şem'î Divanı, Kaside 15, Mısra 8). [leṭāfetde, -de]

levend: Yeniçeri devrinde deniz erlerine verilen bir isim, asker. II Boylu boslu, yakışıklı, çevik kimse.
Kimi göndersem gerekdür yâr işigine müdām
Yıl gibi ṭurmaz yiler bir hoş **levendüm** var iken (Şem'î Divanı, Gazel 127, Mısra 6). [levendüm, -üm]

levḥ: Levha, sayfa.
Ḥaṭ-ı reyḥân ile naḡş-i zemîn **levḥi** muşavverdür
Çemenler şāhn-ı cāmī'dür yine āyât-ı raḥmetle (Şem'î Divanı, Kaside 10, Mısra 7). [levḥi, -i]

levḥa-i sîmîn: Gümüş levha.
Kıl kalem almış ele münşî-i zerrîn-pergār
Şüret-i besmeleye **levḥa-i sîmîn** eyler (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 8). [levḥa-i sîmîn,]

levḥ-i cemāl: Güzellik sayfası.
Şāhid yiter ki **levḥ-i cemāl** üzre oldılar
Bu ân-ı ḥüsne ḳaddi elif ḳaşı nûmı med (Şem'î Divanı, Gazel 34, Mısra 7). [levḥ-i cemāl,]

levḥ-i çemen: Çimenlik levhası. II Bahçe.
Yazar luṭf āyetin **levḥ-i çemende** kâtib-i kudret
Ki nesh eyler leṭāfetde ḥaṭ-ı Yâkût u Reyḥânı (Şem'î Divanı, Kaside 15, Mısra 7). [levḥ-i çemende, -de]

leyl ü nehār: Gece ve gündüz.
Ṭālī'üñ şem'inüñ üstine döner **leyl ü nehār**
Māh kim feyz virür 'āleme envāriyile (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 55). [leyl ü nehār,]

Arede Şem'i-yi āşüfte yanar **leyl ü nehār**
Felegüñ uşbu demürden ḳafesinde ey dil (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 93). [leyl ü nehār,]

Rişte-i cānın idüpdür şanemā Şem'i fetil
Yanmağa zülf ü ruḥüñ şevḳiyile **leyl ü nehār** (Şem'î Divanı, Gazel 57, Mısra 14). [leyl ü nehār,]

leylî: Siyah, kara. II Leyla ve Mecnun hikâyesinin kadın kahramanı, Leyla.

Bu gün dilberlerüñ hayli biri birinedür meyli

Kimi Mecnûn kimi **Leylî** severler hem sevilürler (Şem'î Divanı, Gazel 68, Mısra 6). [leylî,]

H'âbe varmışdur işidüp 'ışkumuñ efsânesin

Şanmañüz kim **Leylinüñ** 'ışkında Mecnûn virdi cân (Şem'î Divanı, Gazel 138, Mısra 6). [leylinüñ, -nüñ]

lezzî: Tadı güzel olan, lezzetli, tatlı.

Ey şeker-leb Hâk bilür kim cân-ı şîrinden **lezzî**

Nükte-i la'lüñden itmek ehl-i 'îrfân ile baħs (Şem'î Divanı, Gazel 19, Mısra 5). [lezzî,]

Dili tatlu sözi şîrin lebi cân gibi **lezzî**

Bu hâlâvetle kim olur o perî şâne bedel (Şem'î Divanı, Gazel 111, Mısra 11). [lezzî,]

Zîkr-i lebi şöñunda ķo evşâf-ı cenneti

Şehd ü şeker şöñunda degül mîveler **lezzî** (Şem'î Divanı, Gazel 38, Mısra 14). [lezzî,]

lezzî ol-: Lezzetli, tatlı, hoş olmak.

Gerçi kim oldı rûh-ı revânüm şeker lezzî

Pâlûde-i lebüñ gibi **olmaya** ter **lezzî** (Şem'î Divanı, Gazel 38, Mısra 1). [lezzî oldı, -dı]

Leblerüñ vaşfindadur ey Hüsrev-i Şîrin-dehen

Şehd ü şekkerden **lezzî olduğı** güftârüm benüm (Şem'î Divanı, Gazel 119, Mısra 10). [lezzî olduğı, -duğı, -ı]

lezzet: Herhangi bir şeyden alınan zevk, haz, safa.

Göñül geçmez vişâlüñ **lezzetinden** zehr-i hecrüñle

Baňa zehr-i ğamüñ şehd ile şekkerdür Hâsen Bâlî (Şem'î Divanı, Gazel 187, Mısra 7). [lezzetinden, -in, -den]

Bilür 'âlem bu 'ışkuñ **lezzetini**

Yürî var Şem'iyâ sen saňa pend it (Şem'î Divanı, Gazel 18, Mısra 9). [lezzetini, -i, -ni]

Büse-i la'l-i lebi cânâne nisbet eylemiş

Anüñ içün cân virür senbüsesinüñ **lezzeti** (Şem'î Divanı, Kaside 6, Mısra 38). [lezzeti, -i]

Göñülde ķunki meħekdür şerâb-ı hâlet-i 'ışk

Şekerde **lezzet** ü neyde fiğân imiş bildük (Şem'î Divanı, Gazel 106, Mısra 4). [lezzet,]

lezzet-i cân: Can lezzeti.

Hâsüd ölsün diyü dildârı öpmek **lezzet-i cândür**

Ne bilsün ağız tadını yimeyenler bu hêlvâden (Şem'î Divanı, Gazel 123, Mısra 7). [lezzet-i cândür, -dür]

libâs: Elbise, giysi.

Fenâ ihrâmını geydi geķüp şöhet **libâsından**

Şafâ yüzün görenler Ka'be-i mihr ü maħabbetden (Şem'î Divanı, Kaside 3, Mısra 9). [libâsından, -ı, -n, -dan]

lîkin: Ama, ancak, fakat.

Lîkin ‘azâ vü mihnet ü rencin esâsını

Seng-i belâ vü derd ile itmişdür üstüvâr (Şem’î Divanı, Kaside 12, Mısra 3). [lîkin,]

livâ çek-: Sancağ çekmek.

Çekdi sultân-ı zafer gün gibi bir şubh livâ

Küs-ı nuşret çalınup taldı cihân şıyt ü şadâ (Şem’î Divanı, Kaside 2, Mısra 1). [livâ çekdi, -di]

livâ-yi ejdehâ-peyker çek-: Ejderha suretinde bayrak çekmek.

Şâh-i ‘ışkâm leşker-i encüm öñince Şem’iyâ

Âteş-i âhüm livâ-yi ejdehâ-peyker çeker (Şem’î Divanı, Gazel 64, Mısra 14). [livâ-yi ejdehâ-peyker çeker, -er]

livâ-yi râyet-i kadr: Kıymetli sancağın bayrağı.

Livâ-yi râyet-i kadrüñle şâh-ı Tuba hem-serdür

İderler merhabâlar mest olup câm-ı maḥabbetle (Şem’î Divanı, Kaside 1, Mısra 67). [livâ-yi râyet-i kadrüñle, -üñ, -le]

livâ-yi rifat: Yücelik sancağı.

Livâ-yi rifatüñle müntehâ-yi Sidre hem-serdür

Yücelmiş âb-ı lutfüñle behişt-i bâğ-ı ‘adlûñde (Şem’î Divanı, Kaside 1, Mısra 39). [livâ-yi rifatüñle, -üñ, -e]

lokmân: Hikmetli sözleri ve hikâyeleri ile efsaneleşip her derdin devasını bildiği rivayet edilen hekim.

Derd-i ‘ışkuñ ‘ilmini şol resme taḥşîl itdi kim

‘Âr ider dil itmege hikmetde **Loqmân** ile baḥş (Şem’î Divanı, Gazel 19, Mısra 8). [loqmân,]

Ḥâlümi şormaz benüm virmez sü’âlümnden cevâb

Baḥa ne itsün lebün hikmetde **Loqmân** ile baḥş (Şem’î Divanı, Gazel 21, Mısra 6). [loqmân,]

lûle-i ser-çeşme-i cân: Can pınarının borusu.

Zebân-ı kilik-i lutfi **lûle-i ser-çeşme-i cändür**

Berî eyler anüñ bir kaçresi biñ cânı zulmetden (Şem’î Divanı, Kaside 3, Mısra 35). [lûle-i ser-çeşme-i cändür, -dür]

lû’lû’: İnci.

Ḥasret-i la’lûñle çıkdı lâlenüñ bağrında baş

Deldi bağrın dür gibi **lû’lû’** dişüñçün yâsemîn (Şem’î Divanı, Kaside 14, Mısra 46). [lû’lû’,]

lû’lû’-yi ter: Parlak inci.

Baḥtûñ ‘arūsı zeynine meşşâta-i felek

Necm-i se‘âdetüñ gibi **lû’lû’-yi ter** taşur (Şem’î Divanı, Kit’a 1, Mısra 8). [lû’lû’-yi ter,]

lutf: Bağış, bağışlama, ihsan, kerem.

Şem’iyâ ihlâş ile olan dü‘ânüñ ḥaḳkıçün

Umaram Ḥaḳdan ‘adedsüz **lutf** ile iḥsân ola (Şem’î Divanı, Gazel 4, Mısra 10). [lutf,]

İhsânı bî-nihâyet anûñ **luṭfı** bî-şümâr
Her nesne kim ğarîb ola ol mu‘teber olur (Şem‘î Divanı, Kaside 9, Mısra 53). [luṭfı, -ı]

Şem‘iyâ nûn ü kalem ḥakkıçün olmaz hergiz
Mâh-i nev **luṭf** ile ol ğurre-i ğarrâye bedel (Şem‘î Divanı, Gazel 110, Mısra 14). [luṭf,]

Gel **luṭf** ile efendüm açılsun güler yüzün
Ref‘ it ḥicâbı ‘arz idüp ey gül-‘izâr ruḥ (Şem‘î Divanı, Gazel 28, Mısra 3). [luṭf,]

Devr-i lebûñde **luṭf** ile yâḳûtı neşh ider
Reyḥanla gül yüzünde yazaldan ğubâr ḥaṭ (Şem‘î Divanı, Gazel 89, Mısra 5). [luṭf,]

Kerem ü **luṭf** ü ‘inâyet nâzerin eyler iseñ
Pâdişâhüm n‘ola biz bendeñüze ğâh ğehî (Şem‘î Divanı, Gazel 179, Mısra 9). [luṭf,]

Şimdi biz bendelere **luṭfüñi** göster görelüm
Şoñra cevri eyler iseñ Şem‘îye miḥnet bâkî (Şem‘î Divanı, Gazel 190, Mısra 9). [luṭfüñi, -üñ, -i]

luṭf id-: Lutuf olarak yapmak, izin vermek, müsaade etmek.

Dest-i şerîfün ile **ider** iftiḥârı **luṭf**
Tâ ḥaşr olunca fitne vü âşûbı def‘ ider (Şem‘î Divanı, Kaside 11, Mısra 11). [luṭf ider, -er]

Göñlümüzden **luṭf idüp** doğmazsañ ey meh-rû eger
Ṭâlî‘üm mihrî toğup gitmez aremüzden ḥicâb (Şem‘î Divanı, Gazel 14, Mısra 5). [luṭf idüp,]

Hey kıyâmet **luṭf idüp** seyr-i mezâr itseñ eger
Şem‘î-veş baş kâldurur ‘âşıklerün sinden çıkar (Şem‘î Divanı, Gazel 63, Mısra 13). [luṭf idüp, -üp]

Hey kıyâmet gel beni bir lahze toprakdan götür
Bir qadem baş **luṭf idüp** bu külbe-i aḥzânüme (Şem‘î Divanı, Gazel 154, Mısra 6). [luṭf idüp, -üp]

luṭf ol-: İyilikte bulunmak.

Bir dil ki **ola** kişverinün şehriyârı **luṭf**
Kebk-i murâde qande irer her hevâyî dil (Şem‘î Divanı, Kaside 11, Mısra 33). [luṭf ola, -a]

Şahbâz-ı şâh-i ‘adlün **olupdur** şikârı **luṭf**
Ḥulḳuñ nesîmi esdi umaram ki eyleye (Şem‘î Divanı, Kaside 11, Mısra 35). [luṭf olupdur, -up, -dur]

luṭf ü kerem: İyilik ve cömertlik.

Ser-nâmesiyle nâme-i luṭf oldu nâm-dâr
Luṭf ü kerem vilâyetin ihyâ ider diyü (Şem‘î Divanı, Kaside 9, Mısra 36). [luṭf ü kerem,]

Ḥalk ile ḥulḳ eylemek kârı seḥâvet şânıdur
Şan‘ati **luṭf ü kerem** mihr ü mürüvvet ‘âdeti (Şem‘î Divanı, Kaside 6, Mısra 76). [luṭf ü kerem,]

luṭf-ı bî-şümâr: Sayısız, sınırsız cömertlik.

Şâd ol ki gitdi ğam irişüp **luṭf-ı bî-şümâr**
Fâhr-i mülûk Ḥazret-i Aḥmed Beg ol k‘anûñ (Şem‘î Divanı, Kaside 9, Mısra 29). [luṭf-ı bî-şümâr,]

luṭf-ı rebbü'l-âlemîn: Alemlerin rabbi, var olan her şeyin yaratıcısının lütfu.

Ḥande-i gül bîn meters ez defter-i yevmü'l-ḥisâb

Her varak bîn ḥüccetî ez **luṭf-ı Rebbü'l-âlemîn** (Şem'î Divanı, Kaside 13, Mısra 38). [luṭf-ı rebbü'l-âlemîn,]

M

mā' u ṭîn: Su ve çamur. II İnsan-ı kamil.

Nüş idüp yuḥyi'l-izâmüñ şerbetin 'azm-i ramîm

Câm-ı bezm-i rûḥ içer 'îsî deminden **mā' u ṭîn** (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 24). [mā' u ṭîn,]

mâcerâ: Geçmişte yaşanmış veya bir kimsenin başından geçen olay, sergüzeşt.

Cânâ senüñle anlamamış **mâcerâmızı**

Nisbet iden gözüm yaşını cüy-i Nîl ile (Şem'î Divanı, Gazel 164, Mısra 7). [mâcerâmızı, -mız, -i]

Ġamüñden kanlar ağlar irdüğine

Dükenmez gözlerimüñ **mâcerâsı** (Şem'î Divanı, Gazel 182, Mısra 8). [mâcerâsı, -sı]

Yir yüzün bârân-ı eşküm seyli tutdı ser-te-ser

Aremüzde yâr ile ol deñlü geçdi **mâcerâ** (Şem'î Divanı, Gazel 6, Mısra 12). [mâcerâ,]

Baḥr-i eşkümle bir olsa ey şanem tûfân-ı Nûḥ

Âteş-i hecrüñ söyündürmez ne müşkil **mâcerâ** (Şem'î Divanı, Gazel 7, Mısra 10). [mâcerâ,]

Deryâ-yi eşk-i çeşmüm 'arz itdi **mâcerâyı**

Ol serv-i nâz geldi didi kinâre yir yok (Şem'î Divanı, Gazel 97, Mısra 3). [mâcerâyı, -y, -ı]

Bulanmadın tırılmadı gitdi gözüm yaşı

Bilmedi kimse ḥâli nedür **mâcerâsı** ne (Şem'î Divanı, Gazel 144, Mısra 10). [mâcerâsı, -sı]

Geh Buñarbaşın gehî âb-ı ḥayâtın gösterür

Gözlerüm yaşıyle ekşer **mâcerâsı** Bursanüñ (Şem'î Divanı, Gazel 103, Mısra 6). [mâcerâsı, -sı]

mâcerâ-yi eşk-i çeşm: Göz yaşının serüveni, akışı.

Nedendür **mâcerâ-yi eşk-i çeşmüm**

Ola yanüñde kân ile berâber (Şem'î Divanı, Gazel 50, Mısra 5). [mâcerâ-yi eşk-i çeşmüm, -üm]

mâcerâ-yi ğam: Keder macerası.

Mâcerâ-yi ğam bilindi giryesinden 'âşıküñ

Şâhid ol ma'nîye sîmâsındaki gevher yiter (Şem'î Divanı, Gazel 69, Mısra 7). [mâcerâ-yi ğam,]

ma'den: Çok değerli şeyleri kapsayan kaynak.

Kerem kânı mürüvvet **ma'denisin**

Kerâmetle n'ola olsañ mükerrerem (Şem'î Divanı, Kaside 5, Mısra 21). [ma'denisin, -i, -sin]

ma'den-i fazl: Fazilet madeni.

Ma'den-i fazl ü hüner server-i eşrâf ü kibâr
Mâlik-i mülk-i kerem Hâzret-i Pîrî Paşa (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 47). [ma'den-i fazl,]

ma'den-i iksir-i himmet: Gayret iksirinin kaynağı.
Degül ey **ma'den-i iksir-i himmet** kaatre yanüünde
Bu fânî zulmetüñ âb-ı hayât olursa 'ummânı (Şem'î Divanı, Kaside 4, Mısra 57). [ma'den-i iksir-i himmet,]

ma'den-i kerem: Cömertlik madeni.
Ey **ma'den-i kerem** sañadur intizâr-ı lutf
Gicesi qadr ü gündüzi bayrâm olur anüñ (Şem'î Divanı, Kaside 11, Mısra 19). [ma'den-i kerem,]

ma'düm ol-: Yok olmak.
İsm ile mevcûd olup cism ile **ma'düm olanuñ**
Birisi 'anķa birisi kimyâ biri vefâ (Şem'î Divanı, Gazel 1, Mısra 7). [ma'düm olanuñ, -a, -nuñ-an, -uñ]

mağrib: Güneşin battığı yer veya güneşin battığı yön.
Şanuram kıpırdı kıyâmet toğdı **mağribden** güneş
Gün yüzüñ ey meh seher çün ebr-i müşğinden çıkar (Şem'î Divanı, Gazel 63, Mısra 3). [mağribden, -den]

mağz-ı 'âlem: Dünyanın özü.
Ser-â-ser **mağz-ı 'âlem** ol hevâyile mu'atferdür
Hevâ müşğın deminden yir yüzün gülzâr-i Çin itdi (Şem'î Divanı, Kaside 1, Mısra 11). [mağz-ı 'âlem,]

mâh: Ay gibi güzel, sevgili.
Çin ü Mâçini açup gün gibi tîğ-i hüsn ile
Rûm ü Şâmı feth iden gün yüzli **mâhümdür** benüm (Şem'î Divanı, Gazel 118, Mısra 8). [mâhümdür, -um, -dur]

Bu kemâl-i hüsn kim virmişdür Allâhüm saña
Virmemişdür kimseye illâ ki ey **mâhüm** saña (Şem'î Divanı, Gazel 3, Mısra 2). [mâhüm, -u, -m]

Bir zerre mihruñ añlamadı 'aql-ı hurde-bîn
Mâhiyyetüñi bilmedi ey **mâh** mümkinât (Şem'î Divanı, Gazel 17, Mısra 12). [mâh,]

Didüm ki var mıdur saña ey **mâh** dest-res
Didi ki 'âfitâbe el irmek igen ba'id (Şem'î Divanı, Gazel 35, Mısra 7). [mâh,]

Ol **mâh** gün gibi olsa hüsn ile ber-kemâl
Şem'î cemâli gibi ola 'ömri ber-mezîd (Şem'î Divanı, Gazel 35, Mısra 9). [mâh,]

Öykünürmişsin diyü ol **mâha** şem'üñ dem-be-dem
Üşdiler pervâneler başına odlar yaqdılar (Şem'î Divanı, Gazel 48, Mısra 3). [mâha, -a]

Şem'iyâ âhüñ senüñ ol **mâhe** te'sîr eylemez
Gerçi kim süz-ı derünüñden göge âteş çıkar (Şem'î Divanı, Gazel 51, Mısra 9). [mâhe, -e]

Barışmadısa yıldızı o **māhūñ** ey göñül
Bahtūñden itme töhmeti eflākden götür (*Şem'î Divanı, Gazel 67, Mısra 7*). [*māhūñ, -üñ*]

māh: Ay.

Ne hoş cādūdur ol zülf-i mu'anber
İdinmiş **māhı** bālın mihri pister (*Şem'î Divanı, Gazel 50, Mısra 2*). [*māhı, -ı*]

Yañılup gâflet ile gün yüzine **māh** didük
Yār yanında bu gün yirlere düşdi yüzümüz (*Şem'î Divanı, Gazel 71, Mısra 5*). [*māh,]*

Ayağūñ toprağına dil nice irsün ey melek
Āfitābe el irişmez **māha** olmaz dest-res (*Şem'î Divanı, Gazel 81, Mısra 8*). [*māha, -a*]

Bedr olup **māh** olıma ol ruh-ı zībāye bedel
Nice kevkebdür olan māh-i şeb-ārāye bedel (*Şem'î Divanı, Gazel 110, Mısra 1*). [*māh,]*

Görmek isterseñ eger **māhı** Süreyyāya karin
Yār dülbendini gör aķ karanfüller ile (*Şem'î Divanı, Gazel 146, Mısra 5*). [*māhı, -ı*]

Gün yüzünde beñlerūñ devr-i kamerdür şanasın
Kevkeb-i izzet se'ādet **māhına** oldı karin (*Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 52*). [*māhına, -ı, -n, -a*]

māh ile mihr: Ay ile güneş.

Görinen **māh ile mihr** añlama cevr-i yāre
Şabr idüp bencileyin başdı felek bağına taş (*Şem'î Divanı, Gazel 82, Mısra 11*). [*māh ile mihr,]*

maḥabbet: Aşk, sevdā, sevgi.

Cehd idüp elden düşürmezsin **maḥabbet** nerdini
Oynadūñ cān naķdini 'āşıklerūñ nerrādısın (*Şem'î Divanı, Gazel 128, Mısra 9*). [*maḥabbet,]*

Cām elinde Cem gibi geçmiş **maḥabbet** tahtına
'Ālemūñ sultānidur her bir gedāsı Bursanūñ (*Şem'î Divanı, Gazel 104, Mısra 7*). [*maḥabbet,]*

'Ārif ol elden koma Şem'î **maḥabbet** cāmını
Nār-ı düzeḥden ne ğam 'ışķ āteşi mu'tādısın (*Şem'î Divanı, Gazel 128, Mısra 11*). [*maḥabbet,]*

Maḥabbet sebzearında mey-i gül-reng içen şāfi
Geçer bu naķşı çok devr-i zemāne gül gibi alı (*Şem'î Divanı, Gazel 174, Mısra 3*). [*maḥabbet,]*

maḥabbet cāmı: Aşk şarabı.

Ele cehd ile götür Şem'î **maḥabbet cāmın**
Bu kırı tāt ile zühd ü riyālar niçe bir (*Şem'î Divanı, Gazel 45, Mısra 13*). [*maḥabbet cāmın, -n*]

İçegör bezm-i miñnetde **maḥabbet cāmını** Şem'î
Ḥasūdūñ bağı kın olsun 'adū içsün ciger kınan (*Şem'î Divanı, Gazel 134, Mısra 13*). [*maḥabbet cāmını, -ı, -n, -ı*]

Birbiriyle merḥabādan elleri degmez göñül
Sen bu gün umma güzellerden **maḥabbet cāmını** (*Şem'î Divanı, Gazel 178, Mısra 4*). [*maḥabbet cāmını, -n, -ı*]

maḥabbet ehli: Aşk ehli, aşıklar.

Ne vardur mey gibi Şem'î **maḥabbet ehline** hem-dem

Ne olur 'āşık-ı dil-ḥastenüñ ney gibi hem-rāzı (Şem'î Divanı, Gazel 173, Mısra 13). [maḥabbet ehline, -n, -e]

maḥabbet meclisi: Aşk meclisi. II Dost meclisi.

Bugün Şem'î **maḥabbet meclisinde**

Yaḫarsın sūz-ı Ḥusrevden çerāḡı (Şem'î Divanı, Gazel 175, Mısra 11). [maḥabbet meclisinde, -n, -de]

Maḥabbet meclisinde mest olanlar

Bir el öñdin götürmişler ayaḡı (Şem'î Divanı, Gazel 175, Mısra 7). [maḥabbet meclisinde, -n, -de]

maḥabbet şem'î: Aşk mumu. II Aşık.

Kaldı ayakda şafā kândili yandurmaḡ gerek

Bu **maḥabbet şem'ini** başdan uyandurmaḡ gerek (Şem'î Divanı, Murabba 1, Mısra 22). [maḥabbet şem'ini, -n, -i]

maḥalle-i cānān: Sevgilinin mahallesi.

Her dem işüm **maḥalle-i cānāne** gitmedür

Kūy-i cināne ilte gibi bu 'amel beni (Şem'î Divanı, Gazel 188, Mısra 3). [maḥalle-i cānāne, -e]

mā-ḥaşal: Hâsıl olan şey, netice.

Mā-ḥaşal dünyā ṭuralı gelmemişdür 'āleme

Ni'meti vü 'izzeti vü zīneti vü şöhreti (Şem'î Divanı, Kaside 6, Mısra 41). [mā-ḥaşal,]

maḥbūb: Sevilen kimse, sevgili.

Sīm-i eşküm Şem'iyā ḥarc eylemezdim şu gibi

Mey içüp **maḥbūb** sevmek olmasa kārüm benüm (Şem'î Divanı, Gazel 119, Mısra 14). [maḥbūb,]

Meyi **maḥbūb** ile iç diyü zinhār

Dem-ā-dem şāh-i 'ışk eyler yaşıḡı (Şem'î Divanı, Gazel 175, Mısra 9). [maḥbūb,]

māh-cebīn: Ay alınlı, temiz, alnı açık. II Sevgili.

N'idügin añlayasın Şem'inüñ ey **māh-cebīn**

Zühreyi indüricek bezmüne efgānler ile (Şem'î Divanı, Gazel 152, Mısra 13). [māh-cebīn,]

māh-çihre: Ay yüzlü, güzel yüzlü.

Ey **māh-çihre** her gice ḡandil-i āsümān

Şem'î ruḡūnden itdüḡi āhından uyanur (Şem'î Divanı, Gazel 55, Mısra 11). [māh-çihre,]

maḥfil-i gülşen: Gül bahçesi meclisi.

Zebūr-ı gül açıldı **maḥfil-i gülşende** her bülbul

Süleymān devridür güyā ider Dāvūdī elḡānı (Şem'î Divanı, Kaside 15, Mısra 5). [maḥfil-i gülşende, -de]

maḥfil-i ʿışk: Aşk meclisi.

Kaşı mihrābına ʿuşşāk sücüd itmek için

Maḥfil-i ʿışka çıkup yine şalā eyleyelüm (Şemʿî Divanı, Gazel 117, Mısra 6). [maḥfil-i ʿışka, -a]

māh-i āsümān: Gökyüzündeki ay.

Çerhe girmişdür döner gün gibi **māh-i āsümān**

Devr içinde bir meh-i bî-mihr ser-gerdānıdır (Şemʿî Divanı, Gazel 43, Mısra 3). [māh-i āsümān,]

māh-i bedr: Dolunay.

Bilürsin āfitābüñ var zevālî

Bilürsin **māh-i bedrūñ** var hilālî (Şemʿî Divanı, Mesnevi 1, Mısra 92). [māh-i bedrūñ, -üñ]

māh-i bürc-i saltānet: Saltanat burcunun ayı.

Māh-i bürc-i saltānet hürşîd-i evc-i maʿdelet

Ḥazret-i Sultān Süleymān server-i rüy-i zemīn (Şemʿî Divanı, Kaside 14, Mısra 61). [māh-i bürc-i saltānet,]

māh-i cihān-ārā: I. Cihanı süsleyen ay. II. Sevgili.

Şemʿiyem mihrūñle ey **māh-i cihān-ārā** senüñ

Yanduran āfākî sūz-ı şubḥgāhümdür benüm (Şemʿî Divanı, Gazel 118, Mısra 13). [māh-i cihān-ārā,]

Yılduzı barışdı ol **māh-i cihān-ārāyile**

Bağrına başdı kinār idüp ʿarūs-ı devleti (Şemʿî Divanı, Kaside 6, Mısra 7). [māh-i cihān-ārāyile, -y, -ile]

māh-i evc-i saltānet: Saltanat makamının ayı.

Māh-i evc-i saltānet keff-i güher-pāşüñdurur

Dest-i dūr-pāşüñ olursa yaraşur mihr-āteşin (Şemʿî Divanı, Kaside 14, Mısra 95). [māh-i evc-i saltānet,]

māh-i hilāl-ebrü: Hilal kaşlı ay gibi güzel sevgilinin yüzü.

Olur olmaz yire gün gibi tenezzül itme

Cān gögidür yiri sen **māh-i hilāl-ebrünüñ** (Şemʿî Divanı, Gazel 100, Mısra 10). [māh-i hilāl-ebrünüñ, -nüñ]

māh-i kenʿān: Kenan şehrinin ayı. II Hz. Yusuf.

Yılduzı yokdur felekde mihrūñ ey Yūsuf-cemāl

Ḥüsn içinde idimezsın **māh-i Kenʿān** ile baḥş (Şemʿî Divanı, Gazel 20, Mısra 4). [māh-i kenʿān,]

Āfitāb olmaz mukābil saña ey Yūsuf-cemāl

İdimez her bir sitāre **māh-i Kenʿān** ile baḥş (Şemʿî Divanı, Gazel 21, Mısra 8). [māh-i kenʿān,]

māh-i kenʿān-ı melāḥet: Güzellik Ken'an'ının ayı.

Māh-i Kenʿān-ı melāḥetsin yüzün mirʿāt-i Çin

Gün yüzün ʿarż it muşavver nūr kıl mirʿāt için (Şemʿî Divanı, Kaside 14, Mısra 41). [māh-i kenʿān-ı melāḥetsin, -sin]

māh-i melāhet: Güzelliğin ayı. (Sevgilinin ay gibi parlak yüzü).

Baş kor gelür ayağına gün gibi kelleler

Bezmünde nice **māh-i melāhet** şeker taşur (Şem'î Divanı, Kıt'a 1, Mısra 6). [māh-i melāhet,]

māh-i nev: Yeni ay, hilâl.

Neden inceldi **māh-i nev** ne için böyle läğerdür

Cemālî 'ıydgâhında bezenmiş şahid-i 'ıydüñ (Şem'î Divanı, Kaside 1, Mısra 15). [māh-i nev,]

Şem'iyā nün ü kalem hakkıçün olmaz hergiz

Māh-i nev luṭf ile ol ğurre-i ğarrāye bedel (Şem'î Divanı, Gazel 110, Mısra 14). [māh-i nev,]

Görmedi gün yüzini bir nāzer ol dildārüñ

Māh-i nev anüñ için egnine geydi kare şāl (Şem'î Divanı, Gazel 113, Mısra 4). [māh-i nev,]

māh-i se'ādet: Mutluluk ayı.

Kevkebüm **māh-i se'ādetle** bulurdu iktirān

Ey meh-i ḥurşid-ṭal'et saña olaydum karīn (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 39). [māh-i se'ādetle, -le]

māh-i şeb-ārā: Geceyi süsleyen ay.

Bedr olup māh olıma ol ruh-ı zibāye bedel

Nice kevkebdür olan **māh-i şeb-ārāye** bedel (Şem'î Divanı, Gazel 110, Mısra 2). [māh-i şeb-ārāye, -ye]

māh-i sipihr-i saltanet: Saltanat göğünün ayı.

Üstüne gevher şaçar **māh-i sipihr-i saltanet**

Hāk-i pâyüne se'ādet mihri zer-efşān ola (Şem'î Divanı, Gazel 4, Mısra 3). [māh-i sipihr-i saltanet, -i]

māh-i tābān: Yüzü ay gibi parlayan, ay gibi parlak yüzlü.

Āfitābüm gün gibi rūşen delilüñ var iken

Hüsn içinde kim ider sen **māh-i tābān** ile baḥş (Şem'î Divanı, Gazel 19, Mısra 4). [māh-i tābān,]

Gün gibi dönsün kadeḥ ol **māh-i tābān** devridür

Cām-ı Cem şun sākiyā Sulṭān Süleymān devridür (Şem'î Divanı, Murabba 1, Mısra 3). [māh-i tābān,]

Müzeyyen altun üsküflü sipāhî beg yigitlerle

Gelür yılduzlariyle şan cihānüñ **māh-i tābānı** (Şem'î Divanı, Kaside 4, Mısra 8). [māh-i tābānı, -ı]

Güneş bir altun üsküflü kuluñdur āsitānünde

Gulām-ı zer-külāhüñ bende itmiş **māh-i tābānı** (Şem'î Divanı, Kaside 4, Mısra 38). [māh-i tābānı, -ı]

māh-i zer-kemer: Altın kemerli ay.

'Uṭārid mihr-i simin-ḥāme **māh-i zer-kemer** Cevzā

Düşürmüş 'aksini mir'āt-i çerḥe şāh divānı (Şem'î Divanı, Kaside 4, Mısra 25). [māh-i zer-kemer,]

māhiyyet: Bir şeyin ne olduğunu belirleyen asıl unsur, nitelik.

Rüze vü kadr ü berātün bilmişüz **māhiyyetin**

Bir hilāl-ebrüyle ‘ıyd-i vişāle merḥabā (Şem’î Divanı, Gazel 1, Mısra 3). [māhiyyetin, -i, -n]

Hercâyilikde gün gibi hiç yokdur eksügün

Māhiyyetün bilindi senün ey kamer temām (Şem’î Divanı, Gazel 121, Mısra 4). [māhiyyetün, -ün]

İder her zerrenün **māhiyyetini** gün gibi rüşen

Ṭulū‘ itdükce zihni āfitābı bürc-i fikretten (Şem’î Divanı, Kaside 3, Mısra 33). [māhiyyetini, -i, -n, -i]

māh-likā: Ay yüzlü, ay kadar parlak yüzlü güzel.

Niçe bir al geyüp **māh-likālar** niçe bir

Niçe bir gün gibi dünyayı yakalar niçe bir (Şem’î Divanı, Gazel 45, Mısra 1). [māh-likālar, -lar]

maḥmūd: Gazneli Mahmud.

Boynı baḡlu kul ider sultānleri āzād iken

‘Işk işin fehmi eyleñüz **Maḥmūd** ile Ayāzden (Şem’î Divanı, Gazel 126, Mısra 4). [maḥmūd,]

māh-pāre: Ay gibi parlak ve güzel yüzlü sevgili.

Bu şerḥa şerḥa sinem göynüklerümle pürdür

Dāḡ-ı cefāye hergiz ey **māh-pāre** yir yok (Şem’î Divanı, Gazel 97, Mısra 6). [māh-pāre,]

Ey **māh-pāre** zülf ü ruḥün olmasa eger

Bakmazdı kimse dünyenün aḡ ü karesine (Şem’î Divanı, Gazel 144, Mısra 3). [māh-pāre,]

māh-peyker: Yüzü ay gibi parlak ve güzel olan, ay yüzlü.

Bu gün ‘ālemde dilberler severler hem sevilürler

Güzeller **māh-peykerler** severler hem sevilürler (Şem’î Divanı, Gazel 68, Mısra 2). [māh-peykerler, -ler]

maḥrem: Bir kimsenin sırlarını bilecek derecede yakını ve samîmî dostu olan kimse, sırdaş.

Ṭapūñdür şāhid-i maḡşūde her dem

Riyāsüz hem-dem ü hem-rāz ü **maḥrem** (Şem’î Divanı, Kaside 5, Mısra 10). [maḥrem,]

maḥrem it-: Gizlemek, saklamak.

Beni maḥrūm idüp **itdün** raḡibi kendüne **maḥrem**

Dirīgā āsitānünde bir itce i’tibārüm yok (Şem’î Divanı, Gazel 98, Mısra 7). [maḥrem itdün, -dü, -ñ]

māh-rū: Ay yüzlü, yüzü ay gibi parlayan güzel.

Māh-rüler aresinde gün gibi bir dānedür

Ḥüsn ile devr-i kâmerde bir cihān fettānidur (Şem’î Divanı, Gazel 44, Mısra 7). [māh-rüler, -ler]

Yüzüme bakmadılar yaşıme raḥm itmediler

Māh-rüler aresinde yoḡ imiş yılduzumuz (Şem’î Divanı, Gazel 70, Mısra 6). [māh-rüler, -ler]

Nice farḡ eyleyelüm biz giceden gündüzümüz

Māh-rüler aresinde yoḡ imiş yılduzumuz (Şem’î Divanı, Gazel 79, Mısra 2). [māh-rüler, -ler]

Māh-rüler aresinde gün gibi bir dānesin
Şimdi şehriñ āfet-i devrānısın Yūsufcuğum (Şem'î Divanı, Gazel 120, Mısra 5). [māh-rüler, -ler]

Ey kamer-ṭal'et kemāl-i ḥüsn ile mümtāz olup
Māh-rüler aresinde gün gibi olduñ 'ıyān (Şem'î Divanı, Gazel 135, Mısra 4). [māh-rüler, -ler]

Māh-rüler bize cevri itmege nāz eyleyeler
İdeler ğayrilerle mihr ü vefālar niçe bir (Şem'î Divanı, Gazel 45, Mısra 3). [māh-rüler, -ler]

maḥrūm id-: Birinin istediği şeyi vermemek veya istediğini elde etmesine engel olmak, yoksun bırakmak.
Beni **maḥrūm idüp** itdün raķibi kendüñe maḥrem
Diriğā āsitānūñde bir itce iṭibārūm yok (Şem'î Divanı, Gazel 98, Mısra 7). [maḥrūm idüp, -üp]

maḥrūm kıl-: Yoksun bırakmak, mahrum etmek.
Lebüñ çün baldurur göñlüñ gerek mūm
Bizi şekker lebüñden **kılma maḥrūm** (Şem'î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 50). [maḥrūm kılma, -ma]

maḥrūm ol-: Bir şeyden nasibini alamamak, istediğini elde edememek.
N'içün **maḥrūm olam** ben ḥod sözüñ vaşfūñde şekkerdür
Bilürler ḥālūñi şāhib-keremler nükte-dānlerdür (Şem'î Divanı, Kaside 1, Mısra 79). [maḥrūm olam, -am]

Şafā vü zevk ile irdük sürür-ı 'ıyd-i cān-baḥşe
Bi-ḥamdillāh ki **maḥrūm olmaduk** bu 'ızz ü devletden (Şem'î Divanı, Kaside 3, Mısra 6). [maḥrūm olmaduk, -ma, -du, -k]

māh-tāb: Ay ışığı, dolunay. II Sevgilinin yüzü.
Dün gice bezmimüz yine pür-āfitāb idi
Her cām 'aks-i ḥüsn ile bir **māh-tāb** idi (Şem'î Divanı, Gazel 181, Mısra 2). [māh-tāb,]

Her çörek bir āfitāb ü her börek bir **māh-tāb**
Dāne-i ḥabb-ı nebāt oldi nücümün zīneti (Şem'î Divanı, Kaside 6, Mısra 33). [māh-tāb,]

maḥv id-: Ortadan kaldırmak, yok etmek.
Āteş-i şevkuñ ile Şem'î-yi āşüfte gibi
Göricek gün yüzüñi **maḥv iderüz** kendüzümüz (Şem'î Divanı, Gazel 79, Mısra 10). [maḥv iderüz, -er, -üz]

Āteş-i şevkuñ ile Şem'î-yi āşüfte-şıfat
Göricek gün yüzüñi **maḥv iderüz** kendüzümüz (Şem'î Divanı, Gazel 71, Mısra 14). [maḥv iderüz, -er, -üz]

İrdi zulmün zulmetin **maḥv itdi** nūr-ı ma' delet
Pertev-i rahmet irişdi zālike'l-fevzü'l-mübīn (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 75). [maḥv itdi, -di]

Zulmetin mehler areden ref' idüp **maḥv itmege**
Ey gönül çekseñ demidür gün gibi tiğ-i zebān (Şem'î Divanı, Gazel 135, Mısra 13). [maḥv itmege, -meg, -e]

maḥv ol-: Yok olmak, ortadan kalkmak, perişan olmak.

Maḥv oldu Şem'î gün yüzine karşı ol mehûn
Geçdi özinden âteş-i şevk u şafâyile (Şem'î Divanı, Gazel 166, Mısra 9). [maḥv oldu, -dı]

Âh kim **maḥv oldu** yaşımden vücūdum ser-be-ser
Yâ ilâhî olmasun hiç kimseler benden beter (Şem'î Divanı, Gazel 59, Mısra 5). [maḥv oldu, -dı]

Heves-i la'î-i revân-baḥşûn ile âb-ı ḥayât
Maḥv olup geçdi özinden nitekim âb-ı zülâl (Şem'î Divanı, Kaside 8, Mısra 70). [maḥv olup, -up]

maḥz-ı günâh: Günahın ta kendisi.

Cür'añı şunmak rakîb-i kâfire **maḥz-ı günâh**
Göz ucuyla merḥabâ âğyâr ile 'ayn-ı vebâl (Şem'î Divanı, Gazel 107, Mısra 7). [maḥz-ı günâh,]

mâ'-i ma'in: Saf, akar su. II Cennetteki ilahi akarsuyun adı.

Ez gül-i bâğ-ı cemâleş dâğ-ber-cân beḥişt
Şerbet-i la'î-i lebeş râ teşne-dil **mâ'-i ma'in** (Şem'î Divanı, Kaside 13, Mısra 32). [mâ'-i ma'in,]

maḳâl: Söz, kelam.

Çoklar pür itdi medreseyi kıl-ü-ḳâl ile
Ḥayretde ḳaldı bilmedi 'ışkuñ **maḳâlini** (Şem'î Divanı, Gazel 184, Mısra 8). [maḳâlini, -i, -n, -i]

Şem'î cemâli vaşfını görince ol nigâr
Taḥsînler itdi didi ne ruşen **maḳâli** var (Şem'î Divanı, Gazel 58, Mısra 14). [maḳâli, -i]

maḳâm: Mekan, yer, derece, konum.

Yâ Reb **maḳâmı** ravze-i ḥuld-i berîn ola
Tıylaya ḥ'ân-ı luṭfiyile anı Kirdigâr (Şem'î Divanı, Kaside 12, Mısra 41). [maḳâmı, -ı]

maḳâm ol-: Mekan olmak.

Maḳâm olmadı genc-i 'ışka Şem'î
Bu göñlüm şehri vîrân olmayınca (Şem'î Divanı, Gazel 162, Mısra 9). [maḳâm olmadı, -ma, -dı]

maḳsem: Taksim yeri, bir şeyin kollara, kısımlara ayrıldığı yer.

Ezel ḳassâmı itmiş böyle ḳismet
Ki ola dest-i luṭfûñ ḥalka **maḳsem** (Şem'î Divanı, Kaside 5, Mısra 24). [maḳsem,]

maḳşûd: Amaç, istek, gaye.

Nitekim şâhid-i devlet meh-i ferḥunde-aḥterdür
İki 'âlemdə **maḳşûdûñ** murâdûñ Ḥaḳ edâ itsün (Şem'î Divanı, Kaside 1, Mısra 84). [maḳşûdûñ, -üñ]

Dü'â kıl Şem'iyâ **maḳşûd** oldur
İde Ḥaḳ 'izz ü devletle mükerrem (Şem'î Divanı, Kaside 5, Mısra 51). [maḳşûd,]

Kerem ehline **maḳṣūd**ı dü ‘ālemde müyesserdür
Ümîdüm vardurur şāhā Süleymān-ı zemānden kim (Şem’î Divanı, Kaside 10, Mısra 41). [maḳṣūdı, -ı]

Geh cevır ü gehî nâz ü gehî şîveleründen
Maḳṣūdün eger cân ise cânâ ne tekellûf (Şem’î Divanı, Gazel 96, Mısra 4). [maḳṣūdün, -ün]

maḳṣūd eyle-: Maksat edinmek, amaçlamak.

Ey şanem sen kaçşeri mihrâbı **maḳṣūd eyledi**
Âdemi ol kim melâyik içre mescüd eyledi (Şem’î Divanı, Gazel 186, Mısra 1). [maḳṣūd eyledi, -di]

maḳṣūd-ı ‘ālem: Alemin (yaratılmasının) maksadı.

Ḳudümünle eyâ **maḳṣūd-ı ‘ālem**
Gönüller güldi cânler oldu hürrem (Şem’î Divanı, Kaside 5, Mısra 1). [maḳṣūd-ı ‘ālem,]

māl: Varlık, servet.

Şular kim mest olupdur meclis-i cām-ı maḥabbetden
Gözine zerrece gelmez dü ‘ālem mülkinün **māl**i (Şem’î Divanı, Gazel 174, Mısra 6). [māl, -ı]

Yıkıldılar ḳal‘alerin ḥāke berāber idüben
Od urup milketine **māl**in iderler yağmā (Şem’î Divanı, Kaside 2, Mısra 30). [māl, -i, -n]

Gözine ḥabbece gelmez cihānün mülki vü **māl**i
Degül bir ḳaṭre yanında eger ḥarc itse ‘ummānı (Şem’î Divanı, Kaside 15, Mısra 89). [māl, -i]

māl issini söyledür: Mal sahibini söyletir.

Ḳāmet ü zülf ü dehānün beni ḥāmūş eyler
Söyledür gerçi dimişler şanemā **issini māl** (Şem’î Divanı, Kaside 8, Mısra 78). [māl issini söyledür,]

māl-ā-māl: Ağzına kadar dolu, dopdolu.

Tiğ ile geldi güneş açdı çemen milketini
Leşker-i ‘ıyş ü ṭareb oldu cihān **māl-ā-māl** (Şem’î Divanı, Kaside 8, Mısra 20). [māl-ā-māl,]

māl-i bî-ḳıyās: Ölçüsüz, emsalsiz servet.

Bāzār-i ḡamde geçmeye bir fûls-i aḥmere
Ol **māl-i bî-ḳıyās** ile bu genc-i bî-şümār (Şem’î Divanı, Kaside 12, Mısra 16). [māl-i bî-ḳıyās,]

mālîk-i melek-sīmā: Melek yüzlü (sevgiliye) sahip olmak.

Devlet anün ki **mālîk-i melek-sīmā** ola
‘İzzet anün ki oldu musahḥer diyār-ı luṭf (Şem’î Divanı, Gazel 95, Mısra 13). [mālîk-i melek-sīmā,]

mālîk-i mülk-i kerem: Kerem mülkünün sahibi.

Ma‘den-i faẓl ü hüner server-i eṣrāf ü kibār
Mālîk-i mülk-i kerem Ḥazret-i Pîrî Paşa (Şem’î Divanı, Kaside 7, Mısra 48). [mālîk-i mülk-i kerem,]

mālik-i mülk-i şehā: Cömertlik ülkesinin padişahı.

Mālik-i mülk-i şehā mür-i sühan Ca'fer Beg

Buldu revnağ-ı şeref zātıyla fażl ü kemāl (Şem'î Divanı, Kaside 8, Mısra 43). [mālik-i mülk-i şehā,]

ma'mūr eyle-: İmar etmek, bayındır hale getirmek. II Gönül almak.

Ey mürüvvet mülkini luṭfiyle **ma'mūr eyleyen**

Haḳ Te'ālā eylesün iki cihānde ber-murād (Şem'î Divanı, Tarih 1, Mısra 1). [ma'mūr eyleyen, -y, -en]

ma'nā genci: Mana hazinesi.

Himmetünde Şem'î kim fetḥ itdi **ma'nā gencini**

Açmadı kimse Süleymān olalı böyle def'in (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 115). [ma'nā gencini, -n, -i]

mānend-i enār: Nar misali.

La'l-i sîr-âb ile pürdür eli **mānend-i enār**

Nice teşbih ideyin keff-i güher-pāşüne kim (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 51). [mānend-i enār,]

mānend-i fānūs-ı ḥayāl: Hayal fanusu gibi.

Şevḳ ile döndi felek **mānend-i fānūs-ı ḥayāl**

Eyledi pervāne māhı şem'inün germiyyeti (Şem'î Divanı, Kaside 6, Mısra 51). [mānend-i fānūs-ı ḥayāl,]

mānend-i ḥabāb: Su üzerinde peydâ olan hava kabarcığı gibi.

‘Âşıkun kân yutduḡın gördi şürāhî acıyup

Sāḡerün baḡrında başlar çıkdı **mānend-i ḥabāb** (Şem'î Divanı, Gazel 14, Mısra 12). [mānend-i ḥabāb,]

Baḡr-i ḥün üzre yüzer başları **mānend-i ḥabāb**

N'eyledi anlere gör bād-ı gurūr ile hevā (Şem'î Divanı, Kaside 2, Mısra 53). [mānend-i ḥabāb,]

mānend-i ḳafes: Kafese benzer.

Zaḡm-i tîr ile olup tenleri **mānend-i ḳafes**

Dilleri ḥāne-i zenbûre dönüpdür güyā (Şem'î Divanı, Kaside 2, Mısra 51). [mānend-i ḳafes,]

mānend-i siper: Kalkana benzer.

Yüreḡi olan açar göḡsini **mānend-i siper**

Her kimün cevheri var tiḡ gibi buldı şafā (Şem'î Divanı, Kaside 2, Mısra 43). [mānend-i siper,]

ma'nî: Özünde, gerçekte.

Cümle-i maḳşūd bir **ma'nîde** ammā şüretā

Ġālībā ḥāl ü ḥaṭ-ı zülfünden oldu ihtilāf (Şem'î Divanı, Gazel 94, Mısra 7). [ma'nîde, -de]

ma'nî: Anlam. II Hayal, fikir.

Mācerā-yi ḡam bilindi giryesinde ‘âşıkun

Şāhid ol **ma'nîye** sîmāsındaki gevher yiter (Şem'î Divanı, Gazel 69, Mısra 8). [ma'nîye, -y, -e]

İdüp luṭf âyetin **ma'nide** tefsîr

Sözi ḥatm eyledüm vallâhü a'lem (Şem'î Divanı, Kaside 5, Mısra 43). [ma'nide, -de]

māni' ol-: Engel olmak, engellemek, önlemek.

Māni' olursa gün yüzine Şem'iyā rakīb

Ölsün belā vü derd ile varmasın ayine (Şem'î Divanı, Gazel 160, Mısra 11). [māni' olursa, -ur, -sa]

ma'nî yüzü: Mana yüzü.

Şüretde gerçi nazımdurur sözleri velî

Ma'nî yüzinde Şem'î ṭapūne güher ṭaşur (Şem'î Divanı, Kıt'a 1, Mısra 12). [ma'nî yüzinde, -n, -de]

manşūr: Hallac-ı Mansur: Allah'ta eriyip yok olmak anlamında söylediği "Ene'l-Hak", yani "Ben Allah'ım." sözünün yanlış anlaşılması sebebiyle 922'de asılarak öldürülen mutasavvıftır.

Genc-i 'ışkuñ sırrını açmazdı kimse cān virüp

Yirde ḳalurdı eger **Manşūr** ber-dār olmasa (Şem'î Divanı, Gazel 149, Mısra 8). [manşūr,]

manşūr-vār: Hallac-ı Mansur gibi.

Dār idüp yakmak dilerler Şem'iyi **Manşūr-vār**

Dil-rübālar boynına zünnār-ı zülfin ṭaḳdılar (Şem'î Divanı, Gazel 48, Mısra 9). [manşūr-vār,]

manṭıku't-ṭayr: I. Feridüddin Attar'ın ünlü mesnevisi II. Kuş dili.

Manṭıku't-ṭayrūñ rümüzın söylemiş Mecnūn ile

Mürğ-ı zîrekdür ider güyā Süleymān ile baḥş (Şem'î Divanı, Gazel 20, Mısra 11). [manṭıku't-ṭayrūñ, -üñ]

manzer: Görünen yer, görünüş.

Dil tenümde seyr ider her yāreden dīdārūñi

Mü'mine ḳabrinde cennet revzeni **manzer** yiter (Şem'î Divanı, Gazel 69, Mısra 4). [manzer,]

maşrık: Güneşin doğduğu yer, doğu.

İderken kevkeb-i vaşfūñle ḳadri āsümāñüñ zeyn

Ṭoğar dil **maşrıkından** gün gibi bu maṭla'-ı bāñi (Şem'î Divanı, Kaside 15, Mısra 60). [maşrıkından, -ı, -n, -dan]

ma'sūk: Aşkla sevilen, âşık olunan kimse.

‘Âşık odur ki eyleye bir nāze biñ niyāz

Ma'sūk odur ki eyleye biñ cevfe bir vefā (Şem'î Divanı, Gazel 10, Mısra 6). [ma'sūk,]

Meyi **ma'sūk** ile nüş eylemeyen dünyāde

Zāhidā cennete girmez dir imiş pīr-i muğān (Şem'î Divanı, Gazel 136, Mısra 11). [ma'sūk,]

māt eyle-: Satrançta rakibi yenmek.

Naṭ'-ı cemāl üzre sürüp ḥāl beydaḳın

Māt eyledi cihāñi açup şāh-vār ruḥ (Şem'î Divanı, Gazel 28, Mısra 6). [māt eyledi, -di]

maṭlaʿ: Doğuş yeri.

Nice inşā ideyin vaşfuñı kim lāyık ola

Dir iken mihrüñ ile ʔoğdı bu **maṭlaʿ** fi'l-ḥāl (Şem'î Divanı, Kaside 8, Mısra 64). [maṭlaʿ,]

maṭlaʿ-ı bānî: Gönül kuran güneş ve şair yıldızların doğması.

İderken kevkeb-i vaşfüñle ʔadri āsümāñ zeyn

ʔoğar dil maşrıķından gün gibi bu **maṭlaʿ-ı bānî** (Şem'î Divanı, Kaside 15, Mısra 60). [maṭlaʿ-ı bānî,]

maṭlaʿ-ı ğarrā: Gösterişli, parlak giriş beyti.

Şubḥ-dem ol ğonce-leb açmağā ğöñlin gül gibi

Gün gibi ʔoğdı seḥer bu **maṭlaʿ-ı ğarrā** hemîn (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 32). [maṭlaʿ-ı ğarrā,]

maṭlaʿ-ı ḥurşid-i enver: En nurlu güneşin doğduğu yer.

Perî vü ins ü cin mihr-i cemāline musahḥerdür

Serāyî āsitāñı **maṭlaʿ-ı ḥurşid-i enverdür** (Şem'î Divanı, Kaside 1, Mısra 26). [maṭlaʿ-ı ḥurşid-i enverdür, -dür]

maṭlaʿ-ı nūr-ı şafā: Parlaklık ışığının doğduğu yer.

Gün ʔoğar başına rindüñ ğuşe-i meyhānede

Cām ḥurşid ü şürāḥî **maṭlaʿ-ı nūr-ı şafā** (Şem'î Divanı, Gazel 8, Mısra 4). [maṭlaʿ-ı nūr-ı şafā,]

maṭlaʿ-ı şubḥ-ı kerem: Cömertlik sabahının doğuş yeri.

Maṭlaʿ-ı şubḥ-ı kerem mihr-i şafā-baḥşüñdür

Kim ider şubḥ-ı şafā gibi cihāñı pür-ḥāl (Şem'î Divanı, Kaside 8, Mısra 57). [maṭlaʿ-ı şubḥ-ı kerem,]

maṭlaʿ-ı şubḥ-ı şafā: Huzur sabahının doğuş yeri.

Żulmet-i ḥār cefāsın götürüp ğülşenden

Maṭlaʿ-ı şubḥ-ı şafā oldı ğül-i ferruḥ-fāl (Şem'î Divanı, Kaside 8, Mısra 4). [maṭlaʿ-ı şubḥ-ı şafā,]

Cām-ı mihrüñ şāhidi ḳurbüñ ḥicābın def idüp

Maṭlaʿ-ı şubḥ-ı şafāden doğdı ḥurşid-i yaķın (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 114). [maṭlaʿ-ı şubḥ-ı şafāden, -den]

māye-i ʿıyş ü ʔareb: Çalıp söyleyerek eğlenme, yiyip içme yaratılışlı.

Māye-i ʿıyş ü ʔareb çokdurur ammā Şem'î

Bulmadı bir ğöñül eglencesin eş'ār gibi (Şem'î Divanı, Gazel 177, Mısra 13). [māye-i ʿıyş ü ʔareb,]

māyil: Meyledici, meyleden.

Semend-i çerḥ gerdine irişmezdi muḳarrerdür

Anüñçün ehl-i diller luṭfüñe cāñ ile **māyildür** (Şem'î Divanı, Kaside 10, Mısra 36). [māyildür, -dür]

māyil ol-: Gönlinü kaptırmak.

Dilber odur ki **māyil ola** mübtelāsına

ʿAşık odur ki şabr ide cevır ü cefāsına (Şem'î Divanı, Gazel 144, Mısra 1). [māyil ola, -a]

māyil ol-: Meyilli olmak.

Ayağın tozına ser-keşlik itme

Olur çün hâke **māyil** gül budâğı (Şem'î Divanı, Gazel 175, Mısra 6). [māyil olur, -ur]

mazher: Bir şeyin görünür duruma geldiği, görüldüğü, açığa çıktığı, zâhir olduğu yer veya kimse. II Ulaşan, erişen, nâil olan.

Se'âdet ol kişinin kim senün lutfüne **mazherdür**

Behâr-ı 'ıyd-i lutfün 'âlemi bâğ-ı behişt itdi (Şem'î Divanı, Kaside 1, Mısra 61). [mazherdür, -dür]

mazher-i lutf-ı hak: Allah'ın lütfuna erişmek.

Mazher-i lutf-ı Hak 'Ali Dedenün

Rûh-ı pâki idicegez rişlet (Şem'î Divanı, Tarih 2, Mısra 1). [mazher-i lutf-ı hak,]

mazher-i nûr-ı hudâ: Allah'ın ilahi tecellisinin ortaya çıktığı yer.

Ey cemâlün âfitâbı **mazher-i nûr-ı Hudâ**

Oldı nâzil gün yüzün vaşında gökden ve'd-çuhâ (Şem'î Divanı, Gazel 6, Mısra 1). [mazher-i nûr-ı hudâ,]

Çamı Vefâ ki **mazher-i nûr-ı Hudâyidi**

Olmışdı mihri gün gibi 'âlemde âşikâr (Şem'î Divanı, Kaside 12, Mısra 21). [mazher-i nûr-ı hudâyidi, -y, -i, -di]

me'al: Anlam, kavram, mânâ.

Şanemâ kâmet ü zülf ü dehenün oldı **me'al**

Râ kaçün fikri elif kâmetümi eyledi dâl (Şem'î Divanı, Kaside 8, Mısra 65). [me'al,]

mecâl vir-: İmkân, fırsat vermek.

Önce dem-besteyiken açdı nesim-i şehri

Bülbül-i haste-dile **virneg** için nuğa **mecâl** (Şem'î Divanı, Kaside 8, Mısra 6). [mecâl virneg, -meg]

meclis: Sohbet etmek ve eğlenmek amacıyla bir araya gelmiş dost ve arkadaş topluluğu.

Gönüller **meclisi** şem'-i hilâl ile münevverdür

Şafâ hürşidi doğdı yine şubh-ı 'ıyd-i 'işretten (Şem'î Divanı, Kaside 1, Mısra 5). [meclisi, -i]

Behâr olur açılır her kişinin gül gibi gönlü

Yağar cân içre her **meclis** çerâğı bezm-i cennetden (Şem'î Divanı, Kaside 3, Mısra 44). [meclis,]

Felek gibi bisât-ı büstân şahın-ı pür-ahterdür

Cihânde **meclisün** nergesle gül çeşm ü çerâğıdır (Şem'î Divanı, Kaside 10, Mısra 12). [meclisün, -ün]

Mîve-i cennet gibi cânê gıdâ-yi rûhdur

Büse-i la'lün ider **meclisde** yârân ile bahş (Şem'î Divanı, Gazel 20, Mısra 6). [meclisde, -de]

Baş kımayınca ayağa devr-i zemânede

Şem' ü şurâhî olmadı **meclisde** ser-firâz (Şem'î Divanı, Gazel 72, Mısra 16). [meclisde, -de]

Sâkiyâ **meclisde** her dem büse-i la'lün için

Cân virüp cân almadur 'âşiklar itdügi nizâ' (Şem'î Divanı, Gazel 92, Mısra 3). [meclisde, -de]

meclis ehli: Mecliste bulunanlar.

Sâkiyâ devründe baş kaldurmaz oldu h'âbden

Meclis ehline ayak götür biraz peymâne baş (Şem'î Divanı, Gazel 86, Mısra 8). [meclis ehline, -n, -e]

meclis-i cām-ı maḥabbet: Aşk şarabı kadehinin meclisi.

Şular kim mest olupdur **meclis-i cām-ı maḥabbetden**

Gözine zerrece gelmez dü 'âlem mülkinün mâli (Şem'î Divanı, Gazel 174, Mısra 5). [meclis-i cām-ı maḥabbetden, -den]

meclis-i cem: Cem meclisi.

Olup begler vefâ cāmiyle mesrūr

Şafâ buldı demüñle **meclis-i Cem** (Şem'î Divanı, Kaside 5, Mısra 4). [meclis-i cem,]

N'ola ey sâkî-i bezm-i 'adâlet **meclis-i Cemde**

Bizi mest eyleseñ bir cür'ayile cām-ı himmetden (Şem'î Divanı, Kaside 3, Mısra 51). [meclis-i cemde, -de]

meclis-i ehl-i şafâ: Temiz kalplilerin meclisi.

N'ola baş egmese çerḥüñ dürc-i gevher-bārına

Meclis-i ehl-i şafāya la'l ile mercân aḥar (Şem'î Divanı, Gazel 62, Mısra 6). [meclis-i ehl-i şafāya, -ya]

meclis-i fazl: Cömertlik meclisi.

Bezm-i luṭfün şem'idür innā hedeynāhü's-sebīl

Meclis-i fazlün çerāğdur hüden li'l-mütteḥin (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 70). [meclis-i fazlün, -ün]

meclis-i ğam: Gam meclisi.

Kim olur hem-demüm gönüm kim egler **meclis-i ğamde**

Şerāb-ı eşküñüñ āhüm eger olmasa dem-sāzı (Şem'î Divanı, Gazel 173, Mısra 9). [meclis-i ğamde, -de]

meclis-i ḥüsn: Güzellik meclisi.

Meclis-i ḥüsnündeki ḥāl-i mu'anber 'ışkına

Micmer-i 'ışkuñda Şem'î cānını 'üd eyledi (Şem'î Divanı, Gazel 186, Mısra 9). [meclis-i ḥüsnündeki, -ün, -de, -ki]

meclis-i 'ışk: Aşk meclisi.

Dāğ-ı ğamüñle **meclis-i 'ışkuñda** zār zār

Cān ü gönül dönerler elüñden nite ki zār (Şem'î Divanı, Gazel 49, Mısra 1). [meclis-i 'ışkuñda, -uñ, -da]

meclis-i kadr: Değerli meclis.

Meclis-i kadründe şāhā mey şafaḥ cām āfitāb

Himmetün cāmında çerḥ olmış ḥabāb-ı kemterin (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 99). [meclis-i kadründe, -ün, -de]

mecmū'a: İçinde şiirler, seçilmiş söz ve yazılar bulunan el yazması kitap.

Ḥüsnüñ **mecmū'asında** kākülün sünbül yiter

Cāmler güldür şurāḥi ḡulḡuli bülbül yiter (Şem'î Divanı, Muhammes 1, Mısra 7). [mecmū'asında, -sı, -n, -da]

Ol şanem cevri ü cefâ **mecmû'asın** ezber okır
Söyleseñ bilmez geçer mihr ü vefâ destânını (Şem'î Divanı, Gazel 189, Mısra 3). [mecnû'asın, -sın]

mecnûn: Delirmiş, çıldırmış, aşk yüzünden aklı başından gitmiş kimse. II Leyla ile Mecnun hikayesinin erkek kahramanı, Kays.
Bu gün dilberlerüñ hayli biri birinedür meyli
Kimi **Mecnûn** kimi Leyli severler hem sevilürler (Şem'î Divanı, Gazel 68, Mısra 6). [mecnûn,]

Şem'iyâ her lâle şan deşt-i belâ **Mecnûnidur**
Âteş-i âhından od olmuş başında âşiyân (Şem'î Divanı, Gazel 135, Mısra 15). [mecnûnidur, -ı, -dur]

H'âbe varmışdur işidüp 'ışkumuñ efsânesin
Şanmañüz kim Leylîñüñ 'ışkıñda **Mecnûn** virdi cân (Şem'î Divanı, Gazel 138, Mısra 6). [mecnûn,]

Halka-i düd-ı siyâhı bu dil-i mañzûñüñ
Âşiyân oldı başında nitekim **Mecnûñüñ** (Şem'î Divanı, Gazel 99, Mısra 2). [mecnûñüñ, -üñ]

Lâle kim virdi nişânın bu dil-i pür-ñünüñ
Dâğlanmış cigeri pâresidür **Mecnûñüñ** (Şem'î Divanı, Gazel 100, Mısra 2). [mecnûñüñ, -üñ]

Halka-i düd-ı siyâhûñdür başûñde âşiyân
Deşt-i ğam **Mecnûñısın** yâ ğod belâ şimşâdıñsın (Şem'î Divanı, Gazel 128, Mısra 4). [mecnûñısın, -ı, -sın]

Manıku't-ı tayrûñ rümûzın söylemiş **Mecnûn** ile
Mürğ-ı zirekdür ider güyâ Süleymân ile bañs (Şem'î Divanı, Gazel 20, Mısra 11). [mecnûn,]

Cihâne yol keser Ferhâd-veş küh-ı mañabbetde
Şu kim **Mecnûn** gibi kaç' eyledi 'ışkuñ beyâbânın (Şem'î Divanı, Gazel 134, Mısra 8). [mecnûn,]

mecnûn ol-: Sevda sebebiyle kendini kaybetmek. II Delirmek, çıldırmak.
Ey perî **mecnûn olurdı** 'ışk ile şeydâ olup
Göñlümüñ divânesin zencîr-i zülfüñ bağlar (Şem'î Divanı, Gazel 40, Mısra 9). [mecnûn olurdı, -ur, -dı]

med: Med işareti. (Med işareti gibi olan kaş).
Şâhid yiter ki levh-i cemâl üzre oldılar
Bu ân-ı ğüsne kaddi elif kaşı nümü **med** (Şem'î Divanı, Gazel 34, Mısra 8). [med,]

medâr-ı lutf: Lütfun vesilesi.
Devr eyleyüp cihânı tapûñde qarâr ider
Oldı felekde gün gibi zâtüñ **medâr-ı lutf** (Şem'î Divanı, Gazel 95, Mısra 6). [medâr-ı lutf,]

Eyle tavâf cân ile k'oldur **medâr-ı lutf**
Seccâde-i şer'ate virse şeref n'ola (Şem'î Divanı, Kaside 11, Mısra 29). [medâr-ı lutf,]

meddâh-ı âl-i aħmed: Hz. Muhammed'in ailesi.
Şem'iyem biñ cân ile **meddâh-ı âl-i Aħmedem**
Sen Ħasen Ħüsniñde itsem n'ola Ħassân ile bañs (Şem'î Divanı, Gazel 20, Mısra 13). [meddâh-ı âl-i aħmedem,]

meded: Yardım et, imdat eyle, yetiş, aman, eyvah.

Ḥasteyem yār benüm derdüme dermānümdür

Hey **meded** öldüm ayırmañ beni dermānümden (Şem'î Divanı, Gazel 130, Mısra 4). [meded,]

meded ol-: Yardımcı olmak.

Dil gördi dāl-i zülfiyle ağzı mîmini

Didi ki bundan **olur** olursa baña **meded** (Şem'î Divanı, Gazel 34, Mısra 4). [meded olur, -ur]

medh: Övgü, övme.

Dost **medhinden** ne şādî zemm-i düşmenden ne ğam

Fāriğ ü āzādeyem birdür yanümde medh ü zemm (Şem'î Divanı, Gazel 115, Mısra 1). [medhinden, -i, -n, -den]

Cüdün dıraht-i şāh-ı keremde nişār-ı luṭf

Ḥatm eyle Şem'î **medhini** anün dü'ā ile (Şem'î Divanı, Kaside 11, Mısra 38). [medhini, -i, -n, -i]

Medhinün bāğında ṭab'üm şöyle cevlan itdi kim

Reşk ider ṭāvus-ı kudsî ey melek cevlanına (Şem'î Divanı, Gazel 161, Mısra 11). [medhinün, -i, -nün]

medh eyle-: Övmek.

Nice **medh eyleyeyin** 'aqlın alur her görenün

Gözi cādū şaçı sünbül yüzi gül kaşı hilāl (Şem'î Divanı, Gazel 113, Mısra 5). [medh eyleyeyin, -y, -eyin]

medh id-: Övmek.

Leb-i şekker-şikenün **medh ider** ey serv-i revān

Ṭab'-ı Şem'î gibi bir ṭūṭi-i güyā mı gelür (Şem'î Divanı, Gazel 54, Mısra 9). [medh ider, -er]

Dünyā ṭuralı gelmedi mişli güzel diyü

İller içinde Şem'î seni **medh idüp** yürür (Şem'î Divanı, Gazel 52, Mısra 12). [medh idüp, -üp]

medh oku-: Methetmek, övmek.

Bād-ı şabā yilerdi are yirde peyk-vār

Medh okudukça şāhid-i gülzāre 'andelib (Şem'î Divanı, Kaside 9, Mısra 10). [medh okudukça, -dukça]

medh ü senā: Övme ve yüceltme.

Sāḳi-i devr ola kim bizi ayakden götüre

Baş açup el götürüp **medh ü senā** eyleyelüm (Şem'î Divanı, Gazel 117, Mısra 10). [medh ü senā,]

medh ü zemm: Övme ve yermek.

Dost medhinden ne şādî zemm-i düşmenden ne ğam

Fāriğ ü āzādeyem birdür yanümde **medh ü zemm** (Şem'î Divanı, Gazel 115, Mısra 2). [medh ü zemm,]

medrese: İslam ülkelerinde, genellikle İslam dini kurallarına uygun bilimlerin okutulduğu yer.

Çoklar pür itdi **medreseyi** kıl-ü-kāl ile
Hayretde kaldı bilmedi 'ışkuñ maqālını (Şem'î Divanı, Gazel 184, Mısra 7). [medreseyi, -yi]

mefhar-ı şah: Padişahın övünç kaynağı.
Bulsa geçerdi yire hayāden bihār-i lutf
Hikmet degül mi **mefhar-ı şah** ü gedāyiken (Şem'î Divanı, Kaside 11, Mısra 10). [mefhar-ı şah,]

meftüh: Açılmış, açık.
Gökde hācet kapusın açmadı miftāh-ı dü'ā
Görmeyince der-i meyhāne-i 'ışkı **meftüh** (Şem'î Divanı, Gazel 25, Mısra 4). [meftüh,]

meger: "Meğerse, oysa" anlamlarında bağlaç.
Kamer bāzār-i kadrūnde **meger** varise zergerdür
Olupdur āsitān-ı devletūnde zerreler hursid (Şem'î Divanı, Kaside 1, Mısra 45). [meger,]

Her perī-rū varur ayağına teşhīr olup
Götürür başda **meger** mühr-i Süleymān gonca (Şem'î Divanı, Gazel 159, Mısra 4). [meger,]

Dürer-bār olduğı budur şehābūñ pāk-gevherdür
Dür-i dendān-ı dildāre **meger** öykündüğün bilmiş (Şem'î Divanı, Kaside 10, Mısra 18). [meger,]

Yokdurur devrūnde hūnīn-dil **meger** cām-ı şerāb
Çan yudar devrān elinden ehl-i dillerdür hemīn (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 117). [meger,]

meger kim: Meğer ki, oysa ki.
Kimseler yanmaz **meger kim** şem'den pervāneler
Dem-be-dem hem-demlerinden ney ider ancak enīn (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 119). [meger kim,]

meges: Sinek.
Tūtī-i tab'ümle hem-reng olıma zāğ-ı rakīb
Niçe pervāz eylesün ey meh hūmāyile **meges** (Şem'î Divanı, Gazel 80, Mısra 8). [meges,]

meges-vār: Sinek gibi.
Düşelden çeşmüme hālūñ **meges-vār**
Perī yüzlüm gözümden uçar uyku (Şem'î Divanı, Gazel 140, Mısra 9). [meges-vār,]

meh: Ay.
Yūsuf-ı bahtūñ haridārı şeh-i devrān olup
Müşterī vezn eyleyüp mihr ile **meh** mizān ola (Şem'î Divanı, Gazel 4, Mısra 6). [meh,]

Degüldür mihr ile **meh** kase-i zerrīn ile her dem
Taşınur şarka vü garba simāt-ı kadriñūñ h'ānı (Şem'î Divanı, Kaside 4, Mısra 43). [meh,]

Meh gibi meş'ale-i mihrūñ olupdur devvār
Serverā perde-serā-yi harem-i 'izzetden (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 73). [meh,]

meh: Ay gibi güzel, sevgili.

Maḥv oldu Şem'î gün yüzine karşı ol **mehüñ**

Geçdi özinden âteş-i şevk u şafâyile (Şem'î Divanı, Gazel 166, Mısra 9). [mehüñ, -üñ]

Görelî ey **meh** cemâlün âfitâbın bî-seḥâb

Şu gibi şeydâ olup zencîre düşdi âfitâb (Şem'î Divanı, Gazel 14, Mısra 1). [meh,]

Yılduzu yokdur anüñ devrinde gelmez şürete

Âfitâbüñ çerḥi batdı ol **mehüñ** devrânıdır (Şem'î Divanı, Gazel 44, Mısra 4). [mehüñ, -üñ]

Mukâbil olalı ol 'âfitâbe

Mehüñ gün gibi Şem'î şöhreti var (Şem'î Divanı, Gazel 47, Mısra 10). [mehüñ, -üñ]

Şem'iyâ âḥîr seni bu âteş-i hicrân ile

Arelse ol **mehüñ** şubḥ-ı vişâli areler (Şem'î Divanı, Gazel 56, Mısra 16). [mehüñ, -üñ]

Baş egmez ise n'ola cihân âfitâbına

Ey **meh** kimüñ ki sencileyin zülf ü ḥâlî var (Şem'î Divanı, Gazel 58, Mısra 10). [meh,]

meh-cebîn: Açık alınlı, alnı açık, temiz.

Nakş-i eflâk-i maḥabbet mî nümâyed şahn-ı bağ

Eşk-i bülbül çün gülîstân şâhid-i gül **meh-cebîn** (Şem'î Divanı, Kaside 13, Mısra 12). [meh-cebîn,]

Mihr ü meh bağ-ı cemâlünde iki gül-destedür

Bâğ-ı kudret armağanıdır saña ey **meh-cebîn** (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 92). [meh-cebîn,]

mehek: Mihenk taşı, ayar taşı.

Ḥâlîş olduk zer gibi seng-i cefâden vaz gel

Çün 'ayarı şâf ola şarrâfe 'ayb olur **mehek** (Şem'î Divanı, Gazel 105, Mısra 8). [mehek,]

Gönülde çünki **mehekdür** şerâb-ı ḥâlet-i 'ışk

Şekerde lezzet ü neyde fiğân imiş bildük (Şem'î Divanı, Gazel 106, Mısra 3). [mehekdür, -dür]

meh-i bî-mihr ser-gerdân: Başı dönen merhametsiz sevgili.

Çerḥe girmişdür döner gün gibi mâh-i âsümân

Devr içinde bir **meh-i bî-mihr ser-gerdânıdır** (Şem'î Divanı, Gazel 43, Mısra 4). [meh-i bî-mihr ser-gerdânıdır, -ı, -dur]

meh-i ferḥunde-aḥter: Uğurlu yıldız gibi aya benzeyen parlak ve güzel yüzlü sevgili.

Nitekim şâhid-i devlet **meh-i ferḥunde-aḥterdür**

İki 'âlemde maḥşûdüñ murâdüñ Hâk edâ itsün (Şem'î Divanı, Kaside 1, Mısra 83). [meh-i ferḥunde-aḥterdür, -dür]

meh-i ḥurşid-ṭal'et: Güneş (kadar parlak ve güzel) yüzlü ay.

Kevkebüm mâh-i se'âdetle bulurdu iktirân

Ey **meh-i ḥurşid-ṭal'et** saña olaydum ḥarîn (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 40). [meh-i ḥurşid-ṭal'et,]

meh-i nā-mihribān: Merhametsiz, zalim ay. II Merhametsiz sevgili.

Felekden ağlamazdım ey **meh-i nā-mihribān** hergiz

Raķībūn cevri n'eylerdi eger sende vefā olsa (Şem'î Divanı, Gazel 142, Mısra 11). [meh-i nā-mihribān,]

meh-i nev: Yeni ay, hilāl.

Çavs olup tîr ile çurdu kemānın **meh-i nev**

Gök demür oldu felek geydi zirihler deryā (Şem'î Divanı, Kaside 2, Mısra 7). [meh-i nev,]

Meh-i nev bedr ü bārāndur ki zîrā aşl-ı gevherdür

‘Arūs-ı bîkr-i ma‘nî şüretin ‘arz itmege döndi (Şem'î Divanı, Kaside 10, Mısra 55). [meh-i nev,]

Meh-i nev gibi kıddini düta idüp diler ‘özrin

Güneş yüzlüm meh-i tībān bilüp yanüñde noķşānın (Şem'î Divanı, Gazel 134, Mısra 11). [meh-i nev,]

meh-i tībān: Yüzü ay gibi parlayan, ay gibi parlak yüzlü.

Meh-i nev gibi kıddini düta idüp diler ‘özrin

Güneş yüzlüm **meh-i tībān** bilüp yanüñde noķşānın (Şem'î Divanı, Gazel 134, Mısra 12). [meh-i tībān,]

Gördüm düşümde dün gece zihnün serāyine

Çinî çabaķla bir **meh-i tībān** güher taşur (Şem'î Divanı, Kıt'a 1, Mısra 2). [meh-i tībān,]

Saňa ey yüzi güneş mäh muķābil olımaz

Nic'ola şem'-i şebistān **meh-i tībāne** bedel (Şem'î Divanı, Gazel 111, Mısra 8). [meh-i tībāne, -e]

meh-liķā: Ay yüzlü, ay kadar parlak yüzlü güzel.

Bedr it hilālî gün gibi bir **meh-liķāyile**

Hoş gör bu devri tā ki felek reşķ ide saňa (Şem'î Divanı, Gazel 9, Mısra 9). [meh-liķāyile, -(y)ile]

Ol **meh-liķā** ki gün gibi rüşen cemālî var

Olsun hemîşe gün gibi rüşen cemālî var (Şem'î Divanı, Gazel 58, Mısra 1). [meh-liķā,]

Çutdı ğırîv ‘ālemi ol **meh-liķā** içün

Āh ü fiğān u nāleyile çoldı her diyār (Şem'î Divanı, Kaside 12, Mısra 33). [meh-liķā,]

Gerekmez dāmeni dehrün eger bir şeb-çerāğ olsa

İki ‘ālemde eglence baňa bir **meh-liķā** besdür (Şem'î Divanı, Gazel 60, Mısra 6). [meh-liķā,]

Ne aşşı ‘aşıķa mülk-i cihānün şems ü mähından

Gönül bezmi çerāğın yakmağa bir **meh-liķā** yigdür (Şem'î Divanı, Gazel 61, Mısra 6). [meh-liķā,]

meh-pāre: Ay gibi parlak ve güzel yüzlü sevgili.

Laħmüke laħmigeçermiş ol iki **meh-pāreler**

Yā ilāhî birbirinden eyleme anı cüdā (Şem'î Divanı, Gazel 5, Mısra 11). [meh-pāreler, -ler]

Başüñe odlar yakar mihrün çuyar **meh-pāreler**

Şem'iyā āh itme götürmez hevāsı Bursanün (Şem'î Divanı, Gazel 104, Mısra 9). [meh-pāreler, -ler]

‘İydde **meh-pâreler** kâkül perîşân eyleyüp
Şaldılar yüz nâz ilen gün gibi zerrîn taylesân (Şem’î Divanı, Gazel 135, Mısra 7). [meh-pâreler, -ler]

Meh-pâreler içinde selâm olsun Ahmede
K’oldı delil gün yüzü nûr-ı Muḥammede (Şem’î Divanı, Gazel 147, Mısra 1). [meh-pâreler, -ler]

Çerḥe girmiş gün gibi çözmüş saçın **meh-pâreler**
Def tutar ay ü güneş ḥüriler eyler şoḥbeti (Şem’î Divanı, Kaside 6, Mısra 47). [meh-pâreler, -ler]

Ebr-veş yıldız dökilür gün gibi **meh-pâreler**
Gül gibi dürmeye yüzünü ebrûlerini itme çîn (Şem’î Divanı, Kaside 14, Mısra 47). [meh-pâreler, -ler]

meh-rû: Ay yüzlü, yüzü ay gibi parlayan güzel.
Toğdı ḥurşîd-i ṯareb berḳ urdı cām-ı âfitâb
Gün gibi ref’ eyle ey **meh-rû** cemâlünden hicâb (Şem’î Divanı, Gazel 13, Mısra 2). [meh-rû,]

Gönlümüzden lutf idüp doğmazsañ ey **meh-rû** eger
Ṯâlî’üm mihri toğup gitmez aremüzden hicâb (Şem’î Divanı, Gazel 14, Mısra 5). [meh-rû,]

Gün yüzün gördükce ey **meh-rû** gözümde yaş çıkar
Âteş-i sūz-ı derünümde göge âteş çıkar (Şem’î Divanı, Gazel 51, Mısra 1). [meh-rû,]

Ḥüsn meydânında ol **meh-rû** semend-i nâz ile
‘Âḳbet gün gibi ser-tâ-ser cihâm areler (Şem’î Divanı, Gazel 56, Mısra 3). [meh-rû,]

Yaḳarlar bezm-i vuşletde kişiyi Şem’î **meh-rûler**
Hilâl-ebrû güzellerle ırâḳdan merḥabâ yigdür (Şem’î Divanı, Gazel 61, Mısra 9). [meh-rûler, -ler]

Âfitâb-ı şevḳ ile cân bezmini pür-nûr ider
Her ki bir **meh-rû** elinden gün gibi sāḡer çeker (Şem’î Divanı, Gazel 64, Mısra 12). [meh-rû,]

meh-veş: Yüzü aya benzeyen, ay gibi güzel kadın.
Ḥacletinden yirlere olur berâber âfitâb
Âsitânından kaçan gün gibi ol **meh-veş** çıkar (Şem’î Divanı, Gazel 51, Mısra 8). [meh-veş,]

Salṭanet **meh-veşleri** çalup semâ’ eyler yine
Rakşe girdi çerḥ urup bezm-i şafâ cem’iyyeti (Şem’î Divanı, Kaside 6, Mısra 21). [meh-veşleri, -ler, -i]

mekkâr: Çok hîle yapan (kimse), hîleḳâr, düzenbaz.
Ol şacı **mekkâr** elinden el-ḥâzer
Ol gözi fettân elinden el-ḡiyâş (Şem’î Divanı, Gazel 22, Mısra 3). [mekkâr,]

mektûb-ı maḥabbet: Muhabbet/aşk mektubu.
N’ola **mektûb-ı maḥabbetde** olursa mähler
Ṯolidur ḡonce gibi ḳoynı ter sünbüller ile (Şem’î Divanı, Gazel 146, Mısra 7). [mektûb-ı maḥabbetde, -de]

melâmet: Azarlama, kınama, yerme, ayıplama, serzeniş.

Şehrinde ol perinün şıgma selâmet ehli
Şem'î **melâmet** ol kim nâmûs ü 'âre yir yok (Şem'î Divanı, Gazel 97, Mısra 12). [melâmet,]

melâyik: Melekler.

Ey şanem sen kaşleri mihrâbı maşşûd eyledi
Âdemi ol kim **melâyik** içre mescûd eyledi (Şem'î Divanı, Gazel 186, Mısra 2). [melâyik,]

melce: Sığınacak, ilticâ edecek yer, sığınak.

Şâhibâ ol kişi kim olmaya kalbinde gubâr
İşigün **melce'ini** her kim idinmezse penâh (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 80). [melce'ini, -i, -n, -i]

melek: Güzel yüzlü, iyi huylu, mâsum kimse.

Ġâfil olma ey **melek** âhüm okından kıl hâzer
Kim tokuz kat cevşen-i eflâkden eyler güzër (Şem'î Divanı, Gazel 59, Mısra 1). [melek,]

Sen revân olup gönül ardünce olduğı revân
Ey perî-peyker **melek** rûh-ı revânümdür garez (Şem'î Divanı, Gazel 88, Mısra 4). [melek,]

Cûşa gelmiş câm-ı 'ışkuñla bu cümle kâyinât
Çerhe girmiş ey **melek** mihrüñle mâh eyler semâ' (Şem'î Divanı, Gazel 92, Mısra 10). [melek,]

Seni bu hüsn-i hulk ile görenler hep **melek** dirler
Haķıkâtden perî yüzlüm degülsin sen bu dünyâden (Şem'î Divanı, Gazel 123, Mısra 3). [melek,]

Hâzer kıl ey **melek** kim âsümânden
Giçer 'âşıklerün tîr-i dü'âsı (Şem'î Divanı, Gazel 182, Mısra 9). [melek,]

İşigünde yaşıme ve'n-necm okurlar ey **melek**
Haķ dimişler tenzilü'l-esmâü min şavbi's-semâ (Şem'î Divanı, Gazel 6, Mısra 3). [melek,]

Bir şacı şırma çeker eflâke âhüm gün gibi
Bir **melek** zencir-i zerrin ile şan ejder çeker (Şem'î Divanı, Gazel 64, Mısra 6). [melek,]

Ayağün toprağına dil nice irsün ey **melek**
Âfitâbe el irişmez mâha olmaz dest-res (Şem'î Divanı, Gazel 81, Mısra 7). [melek,]

melek-kadr: Melekler kadar kıymetli (kimse).

Melek-kadr ü felek-şadr ü Zuhal-dergâh ü çerh-eyvân
Serây-i kadri yanında degüldür nüh felek şânî (Şem'î Divanı, Kaside 4, Mısra 27). [melek-kadr,]

melek-ruhsâr: Melek yüzlü.

Sen perî-peyker **melek-ruhsârı** teşhîr itmege
Micmer-i nüh-kâsedür eflâk encümdür sipend (Şem'î Divanı, Gazel 33, Mısra 9). [melek-ruhsârı, -ı]

Ol perî-peyker **melek-ruhsâr** elinden âh kim
Eyledi benden beni bigâne olmaz âşinâ (Şem'î Divanı, Gazel 1, Mısra 5). [melek-ruhsâr,]

Yār ışığında bizi ednā görürsin zāhidā

Bir **melek-ruḥsār** ile göklerde seyrānūñ mi var (Şem'î Divanı, Gazel 41, Mısra 10). [melek-ruḥsār,]

melek-şadr: Melek kalpli.

Felek-kaḍr ü **melek-şadr** ü şeh-i seyyāre-leşkerdür

Şerefde şoffa-i şadrūñ serir-i 'arşa hem-pāye (Şem'î Divanı, Kaside 1, Mısra 65). [melek-şadr,]

melek-simā: Melek yüzlü.

Güzellük āsümānında **melek-simā** güzeller çok

Ayuñ on dördüne beñzer göñül bir āfitāb ister (Şem'î Divanı, Gazel 42, Mısra 7). [melek-simā,]

Ey **melek-simā** seni bir lahze göstermez baña

Bilmezem n'ister 'aceb benden sipihr-i kine-ver (Şem'î Divanı, Gazel 59, Mısra 3). [melek-simā,]

Peri-peyker **melek-simā** güzeller çokdurur ammā

Görinmez gözüme sensüz gerek hür-ı cinān olsun (Şem'î Divanı, Gazel 122, Mısra 5). [melek-simā,]

Sütünü Sidre vü ay ü güneşdür şemseler yir yir

Melek-simā güzellerle olupdur āsümān ḥayme (Şem'î Divanı, Gazel 150, Mısra 4). [melek-simā,]

Zenaḥdānı şeker-sīb ü lebi kand-i mükerrerdür

Dimāğın her **melek-simā** mu'aṭṭer itdügi budur (Şem'î Divanı, Kaside 1, Mısra 20). [melek-simā,]

memālik: Memleketler, ülkeler.

Oldı āgāh yine cümle **memālikde** mülük

Ḥāzır ol diyü münādī-yi kaza itdi nidā (Şem'î Divanı, Kaside 2, Mısra 3). [memālikde,]

men' eyle-: Engellemek, yasaklamak.

Beni **men' eyleme** zāhid yüri cānānūmden

Göz göre ayrılayın mı varayın cānūmden (Şem'î Divanı, Gazel 130, Mısra 1). [men' eyleme, -me]

Şem'i-yi bī-çāreden **men' eylemezsın** la'lüñi

Ḥāşelillāh sen mürüvvet kāsın Yūsufcuğum (Şem'î Divanı, Gazel 120, Mısra 13). [men' eylemezsın, -mez, -sın]

Yaşūñi **men' idimez** Şem'i vücūdūñ fikri

Bir avuç ḥāk yolın bağlayamaz Ceyḥūñūñ (Şem'î Divanı, Gazel 100, Mısra 13). [men' idimez, -imez]

'Aşık-ı şādıklarūñ **men' itme** sürsünler yüzün

Çün seg-i küyüñ izidür gül gibi 'izzet gerek (Şem'î Divanı, Gazel 105, Mısra 9). [men' itme, -me]

Şem'iyem zāhid beni **men' itme** bezm-i yārden

Yanmağa mūm olmışamdur kār itmez baña pend (Şem'î Divanı, Gazel 33, Mısra 17). [men' itme, -me]

menba'-ı mürüvvet: Yiğitliğin kaynağı.

Ey **menba'-ı mürüvvet** ü v'ey cāh-i kibriyā

Kılsun ziyāde 'ömrüñi Allāh dāyimā (Şem'î Divanı, Gazel 11, Mısra 1). [menba'-ı mürüvvet,]

menzil: Varılacak yer, mesafe.

Başa varmazdı işüm bāde ayakdaş olmasa

Menzili kaç' eylemezdim 'ışık yoldaş olmasa (Şem'î Divanı, Gazel 167, Mısra 2). [menzili, -i]

Ne ferāğat yiri var hāk-i der-i yār gibi

Ne şafā **menzili** var hāne-i hammār gibi (Şem'î Divanı, Gazel 177, Mısra 2). [menzili, -i]

Țoludur tır-i āhümle bu **menzil**

Cihān hālī degüldür olma gāfil (Şem'î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 89). [menzil,]

menzil-i maķşūd: Varılmak istenen menzil, amaç gaye.

Ey Şem'î yūri sālīk-i 'ışık ol gice gündüz

Kim gide gide **menzil-i maķşūde** irersin (Şem'î Divanı, Gazel 137, Mısra 10). [menzil-i maķşūde, -e]

menzil-i meyhāne: Meyhane yolunda.

Menzil-i meyhāne kim ehl-i başiret hākīdür

İdinür cān gözine şāhib-nazerler tūtiyā (Şem'î Divanı, Gazel 5, Mısra 13). [menzil-i meyhāne,]

mercān: Denizden çıkan kırmızı cevher. II Sevgilinin dudağı.

N'ola baş egmese çerhūñ dürc-i gevher-bārına

Meclis-i ehl-i şafāya la'l ile **mercān** akar (Şem'î Divanı, Gazel 62, Mısra 6). [mercān,]

Yār bakmaz yüzine derd ile biñ kan ağlasun

Ğonce-veş Țoldurmayan dürr ile **mercān** koynına (Şem'î Divanı, Gazel 169, Mısra 4). [mercān,]

merhabā: "Selam, merhaba, hoş geldin!" gibi anlamlara gelen ifade.

Bunca 'ıyd oldu benümle itmedüñ bir **merhabā**

Çok vefāsüz görmişem illā selām olsun saña (Şem'î Divanı, Gazel 1, Mısra 1). [merhabā,]

Rūze vü kadr ü berātūñ bilmişüz māhiyyetin

Bir hilāl-ebrüyile 'ıyd-i vişāle **merhabā** (Şem'î Divanı, Gazel 1, Mısra 4). [merhabā,]

Gerçi kim cānler bulur bezm-i maḥabbetden şafā

'ıyd-i vuşlet cāmına ammā hezārān **merhabā** (Şem'î Divanı, Gazel 7, Mısra 2). [merhabā,]

Birbiriyle **merhabādan** elleri degmez göñül

Sen bu gün umma güzellerden maḥabbet cāmını (Şem'î Divanı, Gazel 178, Mısra 3). [merhabādan, -dan]

Baña yigdür cihānūñ varlığından

Țapūñūñ pādişāhüm **merhabāsı** (Şem'î Divanı, Gazel 182, Mısra 6). [merhabāsı, -sı]

Zehr-i ğam deryāların cām-ı felekden sākıyā

Bir nefesde nūş iden 'aşıklara şad **merhabā** (Şem'î Divanı, Gazel 8, Mısra 2). [merhabā,]

Yağarlar bezm-i vuşletde kişiyi Şem'î meh-rüler

Hilāl-ebrü güzellerle irakdan **merhabā** yigdür (Şem'î Divanı, Gazel 61, Mısra 10). [merhabā,]

merhem ol-: İlaç olmak. II Bir derde çare olmak.

Dil-i bî-çāreye luṭfūñ ṭabībī

Olur derdine em zaḥmīne **merhem** (Şem'î Divanı, Kaside 5, Mısra 50). [merhem olur, -ur]

merhem ur-: Merhem sürmek, çāre bulmak.

N'îçün ey gönümün rüşen-çerāğī

Urursın gayre **merhem** bize dāğī (Şem'î Divanı, Gazel 175, Mısra 2). [merhem urursın, -ur, -sın]

merhem-i vaşl: Kavuşma merhemi.

Merhem-i vaşlin umarken urdī fūrkat yāresin

Müstedām olsun efendüm bizi ḥoşnūd eyledi (Şem'î Divanı, Gazel 186, Mısra 7). [merhem-i vaşlin, -i, -n]

Merhem-i vaşlūñle cānā çāre itmezseñ eger

Dāğ-ı hicrānūñ gibi hergiz oñulmaz yāreler (Şem'î Divanı, Gazel 56, Mısra 7). [merhem-i vaşlūñle, -üñ, -le]

merkez-i devr-i zemīn: Dünya toprağının merkezi.

Şemse-i eyvān-ı kadrūñ şemsesi şems-i felek

Sāye-i çetrūñ muḥīṭī **merkez-i devr-i zemīn** (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 94). [merkez-i devr-i zemīn,]

merve: Mekke'de bulunan hacıların sa'y vazifesini yerine getirdiği tepenin adı.

Merve ḥaḳkıyçün niçe nūr-ı Şafāler kesb ider

Āsitānūñ Ka'besin gün gibi iderler ṭavāf (Şem'î Divanı, Gazel 94, Mısra 11). [merve,]

mervrūd: Güzel kokulu ırmak.

Gül-i Mısrī dirildi çünki şāhūñ gülsitānından

Seḥer **Mervrūd** ile oldu münevver Rūm bostānı (Şem'î Divanı, Kaside 15, Mısra 28). [mervrūd,]

meş'ale-i mihir: Güneş ışınları, parıltıları.

Meh gibi **meş'ale-i mihrūñ** olupdur devvār

Serverā perde-serā-yi ḥarem-i 'izzetden (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 73). [meş'ale-i mihrūñ, -üñ]

meş'al-i enver: Çok parlak ışık.

Ḳo söyinsün bu yidi Şem'î ṭokuz kāşānenūñ

K'āh-i sūzī āsūmāne **meş'al-i enver** yiter (Şem'î Divanı, Gazel 69, Mısra 10). [meş'al-i enver,]

mescid: İbadet edilecek ve secdeye varılacak yer, cami.

Kime **mescid** kime Ka'be kime zūhd ü kime taḳvā

Saḥa Şem'î cihānde cām-ı 'ışk-ı bî-riyā besdür (Şem'î Divanı, Gazel 60, Mısra 13). [mescid,]

N'ola ger yoğ ise **mescidde** bizüm rağbetümüz

Gele meyḥāneye zāhid göresin ḥürmetümüz (Şem'î Divanı, Gazel 73, Mısra 1). [mescidde, -de]

Zāhidā niçeye dek **mescid** öñinde turalum
Mesken olmaz gidelüm ‘āşıkā meyḥāne gibi (Şem’î Divanı, Gazel 191, Mısra 5). [mescid,]

mescid ü mihrāb: Mescit ve mescitteki kible tarafında bulunan zeminden yüksek girintili yer.
Ka‘be vü **mescid ü mihrābe** göñül baş egmez
Olalıdan berü kıblem işigüñ secdegehi (Şem’î Divanı, Gazel 179, Mısra 7). [mescid ü mihrābe, -e]

mescūd eyle-: Huzurunda secde etmek.
Ey şanem sen kaşleri mihrābı maşşūd eyledi
Ādemi ol kim melāyik içre **mescūd eyledi** (Şem’î Divanı, Gazel 186, Mısra 2). [mescūd eyledi, -di]

mesel: Atasözü.
Bir cefā taşyile niçe yapılsun göñlüm
Çü **meşeldür** yalınüz taş ile divār olmaz (Şem’î Divanı, Gazel 75, Mısra 4). [meşeldür, -dür]

Yārına kalan belādan gam yime vardur **mesel**
Ne devāsüz derd olur ne ḥod sü’āl-i bī-cevāb (Şem’î Divanı, Gazel 13, Mısra 7). [mesel,]

mesih: Hz. İsa’nın lakabı.
Āteş-i bādeyle göñlüñ uyar
Şem’î dil-zinde ol nite ki **Mesih** (Şem’î Divanı, Gazel 26, Mısra 14). [mesih,]

mesih it-: Abdest alırken ıslak eli mest üzerine sürmek.
Çü āb-ı la‘l-i cān-baḥşüñe irmez
Mesih itse ḥayāt ābına emsem (Şem’î Divanı, Kaside 5, Mısra 40). [mesih itse, -se]

mesihā: Hz. İsa’nın lakabı.
Leblerin depretdüğince söz yirine cān yağar
Ya **Mesihādür** ya Ḥızrūñ çeşme-i ḥayvānidur (Şem’î Divanı, Gazel 44, Mısra 6). [mesihādür, -dür]

Yolünde derd ile ölmek ḥayāt-ı cāvidānūmdür
Gerekmez āb-ı Ḥızr ile **Mesihāden** devā olsa (Şem’î Divanı, Gazel 142, Mısra 8). [mesihāden, -den]

Ger ḥored kaṭre-ī ez āb-ı ḥayāt-ı leb-i yār
Cān dehed ez nefeseş mürde **Mesihā** bāşed (Şem’î Divanı, Gazel 30, Mısra 8). [mesihā,]

mesihā-dem: Nefesi, mûcize olarak ölüye hayat veren Hz. İsa’nınki gibi güçlü, etkili ve şifâ verici olan (kimse), İsa nefesi.
Degme bir naḳş-i nigārūñ ḥüsni evşāfın idüp
Ol **Mesihā-dem** yanında aṇmağa cānūñ mi var (Şem’î Divanı, Gazel 41, Mısra 12). [mesihā-dem,]

mesih-i nuṭk: Hazret-i İsa’nın beşikte konuşması.
Umūr-i saltānetde her veziri Āşef-i sâni
Mesih-i nuṭk cān-perver dem urşa n’ola ḥikmetden (Şem’î Divanı, Kaside 3, Mısra 32). [mesih-i nuṭk, -ı]

mesken id-: Mesken tutmak, yerleşmek.

Ėam-hānesini **mesken ider** gönlümün gelür

Yir gök götürmediği kazadan gelen belā (Şem'î Divanı, Gazel 10, Mısra 3). [mesken ider, -er]

mesken ol-: Mekan olmak, yurt olmak.

Zāhidā niçeye dek mescid öñinde turalum

Mesken olmaz gidelüm 'aşıka meyhāne gibi (Şem'î Divanı, Gazel 191, Mısra 6). [mesken olmaz, -maz]

meskeni: Oturulan, ikāmet edilen yer, ev, konut, ikāmetgāh.

Gönlümün şırça serāyıdır hayālün **meskeni**

Serverā lāyık midur kim ola devründe hārāb (Şem'î Divanı, Gazel 13, Mısra 9). [meskeni,]

mesned-i 'ālī: Yüce, yüksek dayanak.

Felek taht u güneş altun benekli gird-bālişdür

Aña bu **mesned-i 'ālī** virilmiş 'arş-ı rif'atden (Şem'î Divanı, Kaside 3, Mısra 28). [mesned-i 'ālī,]

mesned-i hüsni: Güzellik makamı.

Mesned-i hüsni üzre gel yüz 'izz ile biñ nāz ile

Bülbülün yiri kafesdür āşiyānı hār ü hes (Şem'î Divanı, Gazel 81, Mısra 11). [mesned-i hüsni,]

mesned-i şer'i: Şeriat makamı, şeriatın dayanağı.

Zāt-ı pākūñ lāyık-ı seccāde-i 'adl eyleyüp

Mesned-i şer'i müşerref kıldı hayrū'l-hākīmın (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 68). [mesned-i şer'i,]

mesned-nişin-i taht-ı cemāl: Güzellik tahtının yüce mevkisi.

Ėandān ü ĥurrem idi nitekim cemāl-i yār

Mesned-nişin-i taht-ı cemāl idi şāh-i gül (Şem'î Divanı, Kaside 9, Mısra 6). [mesned-nişin-i taht-ı cemāl,]

meşreb: Huy, yaratılış, tabiat.

Meşrebi şāf degül kendüzini pāk idimez

Şu gibi her kişi kim 'aşıq-ı didār olmaz (Şem'î Divanı, Gazel 75, Mısra 5). [meşrebi, -i]

meşreb-i ehl-i şafā: Temiz kalplinin mizacı.

Meşreb-i ehl-i şafāde 'aybdür kaçmak hemīn

Ney gibi hem-dem olıcağ mey gibi dem-sāzden (Şem'î Divanı, Gazel 126, Mısra 5). [meşreb-i ehl-i şafāde, -de]

mesrūr: Sevinçli, memnun (kimse), mutlu.

Nitekim 'ıyd ola diller ola biñ cān ile **mesrūr**

Şeh-i 'ālem-penāhı şağlağl yā Reb küdūretden (Şem'î Divanı, Kaside 3, Mısra 59). [mesrūr,]

mesrūr ol-: Sevinmek, memnun olmak.

Olup begler vefâ câmiyle **mesrûr**

Şafâ buldı demüñle meclis-i Cem (Şem'î Divanı, Kaside 5, Mısra 3). [mesrûr olup, -up]

meşşâta: Eskiden gelinleri giydirip süsleyen, gelin başı yapan, düğün evleri için süsler hazırlayan kadın, bezekçi, mâşita.

Naḥl-i kâfûr ile zeyn oldı ḥarîm-i gülzâr

Gül 'arûsına nesîm-i şehîrî **meşşâta** (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 38). [meşşâta,]

meşşâta-i felek: Feleğin bezekçisi.

Baḥtûñ 'arûsı zeynine **meşşâta-i felek**

Necm-i se'âdetûñ gibi lû'lü'-yi ter taşur (Şem'î Divanı, Kıt'a 1, Mısra 7). [meşşâta-i felek,]

meşşâta-i fikr: Düşünce süsleyen.

Devletûñ naḥlî gibi la'l ü cevâhir vire bâr

Ṭakdı **meşşâta-i fikrûñ** güher-i râyûñ ile (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 68). [meşşâta-i fikrûñ, -üñ]

mest: Sarhoş, kendinden geçmiş.

Hîç kes âgeh ne-şûd ez ḥâlet-i esrâr-ı 'ışk

'Âşıkân **mest** ü ḥarâb ez mihr-i 'în keyfiyyet est (Şem'î Divanı, Gazel 15, Mısra 4). [mest,]

Müftî vü şeyḥ ü müderris vâlih ü ḥayrân ü **mest**

Nice itsünler lebûñ keyfiyyetin cân ile baḥş (Şem'î Divanı, Gazel 20, Mısra 9). [mest,]

Şerâb-ı 'ışk ile **mestem** gidüpdür ihtiyâr elden

Güzeller sevmeye şüfî anüñcün ihtiyârüm yok (Şem'î Divanı, Gazel 98, Mısra 11). [mestem, -em]

Ḳan olursa ğamzesi tiğinden ey dil azdûr

Saḥa kim dir varasın **mestûñ** bıçağı üstine (Şem'î Divanı, Gazel 170, Mısra 6). [mestûñ, -üñ]

mest eyle-: Kendinden geçirmek, aklını başından almak, sarhoş etmek.

'Âlemi **mest eyledi** mey-gün lebi peymânesi

Mihr ü meh oldı çerâğ-ı ḥüsninüñ pervânesi (Şem'î Divanı, Murabba 2, Mısra 17). [mest eyledi, -di]

N'ola ey sâķî-i bezm-i 'adâlet meclis-i Cemde

Bizi **mest eylesen** bir cür'ayile cām-ı himmetden (Şem'î Divanı, Kaside 3, Mısra 52). [mest eylesen, -se, -ñ]

mest ol-: Kendinden geçmek, sarhoş olmak.

Ḳaşlerûñ mihrâb idüp zülfüñi tesbîḥ eylemek

Gözlerüñden **mest olan** 'âşıklara 'ayn-ı şavâb (Şem'î Divanı, Gazel 14, Mısra 8). [mest olan,]

Cām-ı lebûñle gülşen-i küyüñde **mest olan**

Bâğ-ı cinânı yâd ide mi Selsebîl ile (Şem'î Divanı, Gazel 164, Mısra 5). [mest olan, -an]

Maḥabbet meclisinde **mest olanlar**

Bir el öñdin götürmişler ayağı (Şem'î Divanı, Gazel 175, Mısra 7). [mest olanlar, -an, -lar]

Mey-i vahdetle ey dil **mest olanlar**

Cihân büt-hânesine didi yâ hû (Şem'î Divanı, Gazel 140, Mısra 13). [mest olanlar, -an, -lar]

mestâne: Sarhoş olmuş, kendinden geçmiş, mahmur.

Bezm içre meye şundi elin kıldı nevâziş

Bir deste güli eyledi **mestâne** tekellûf (Şem'î Divanı, Gazel 96, Mısra 6). [mestâne,]

Yakalar çâk idüp 'uşşâk iderler âh ü efğânı

Şerâb-ı nâz içüp dilber yürür **mestâne** mestâne (Şem'î Divanı, Gazel 143, Mısra 10). [mestâne,]

mest-i harâb: Aşırı derecede içmiş, çok sarhoş.

Düşüp meyhâne-i 'ışka göñül rüsvâ-yi 'âm olsa

Baîa ne sâkî-i bezm-i ezel **mest-i harâb** ister (Şem'î Divanı, Gazel 42, Mısra 4). [mest-i harâb,]

mest-i 'ışk: Aşk sarhoşu.

Mest-i 'ışk olduğumı niçe nihân eyleyeyin

Görünür dâğlarum çâk-i giribânümden (Şem'î Divanı, Gazel 130, Mısra 7). [mest-i 'ışk,]

mes'ûd ol-: Saâdete ermek, mutlu ve bahtiyar olmak.

Seherde gün gibi tutam çemende câm-ı şabûh

Başüme gün toğup **olursa** tâlî'üm **mes'ûd** (Şem'î Divanı, Gazel 37, Mısra 10). [mes'ûd olursa, -ur, -sa]

metâ'ı: Maddî mânevî sermâye, varlık, servet.

Tagılur şabr **metâ'ı** gelicek şehr-i ğame

Şatılur şehr-i mu'azzemde belî eyü kumâş (Şem'î Divanı, Gazel 82, Mısra 5). [metâ'ı,]

meta'-ı 'ömr: Ömür sermayesi. II Yaşam.

Ayağa urdılar başdan bu gün bâzâr-i rezminde

Meta'-ı 'ömrine haşmûn ne iderlerse erzânî (Şem'î Divanı, Kaside 15, Mısra 86). [meta'-ı 'ömrine, -i, -n, -e]

metâ'-ı vaşl-ı cānān: Sevgiliye kavuşma sermayesi.

İki 'âlemde kıymet mi olurdu Şem'iyâ hergiz

Metâ'-ı vaşl-ı cānānūñ eger olmasa hicrânı (Şem'î Divanı, Gazel 185, Mısra 12). [metâ'-ı vaşl-ı cānānūñ, -üñ]

metâ'-ı vaşl: Kavuşma sermayesi.

Behâ-yi hüsünüñ arturdu mihrüñ ammâ kim

Metâ'-ı vaşlüñe hicrân ziyân imiş bildük (Şem'î Divanı, Gazel 106, Mısra 6). [metâ'-ı vaşlüñe, -üñ, -e]

Germ olup bâzâr-i hüsünüñde **metâ'-ı vaşlüñe**

Dil virür cān naqdini bakmaz anūñ hicrânına (Şem'î Divanı, Gazel 161, Mısra 5). [metâ'-ı vaşlüñe, -üñ, -e]

mevc: Dalga.

Kef-i dūr-pāşūñ içre baħr-i tīgūñ **mevci** cevherdür
Serir-i kadrūñe olsa yaraşur ‘arş hem-pāye (Şem’î Divanı, Kaside 1, Mısra 37). [mevci, -i]

Anūñçün cūy-bār-ı āb-ı tīgūñ **mevci** cevherdür
Umaram şāhid-i baħtūñ bula ħurşid-veş rif‘at (Şem’î Divanı, Kaside 10, Mısra 39). [mevci, -i]

mevc ur-: Dalgalanmak.

Eşk-i çeşmüm **mevc urup** cūş eylesün deryā gibi
Çāk çāk olsun yaķalar dāmen-i şāhrā gibi (Şem’î Divanı, Muhammes 1, Mısra 21). [mevc urup, -up]

mevcūd ol-: Var olmak, hazır bulunmak.

İsm ile **mevcūd olup** cism ile ma‘dūm olanuñ
Birisi ‘anķā birisi ķimyā biri vefā (Şem’î Divanı, Gazel 1, Mısra 7). [mevcūd olup, -up]

mevsim-i behār: İlkbahar mevsimi.

Virmişdi rūzgāre şeref **mevsim-i behār**
‘Ālem cemālī bulmuş idi zīnet ü şeref (Şem’î Divanı, Kaside 9, Mısra 3). [mevsim-i behār,]

mevşūf: Herhangi bir niteliğe sahip olan, nitelenmiş.

Seĥā vū cūd ile olmasa **mevşūf**
Behişt-i devlete girmezdi ādem (Şem’î Divanı, Kaside 5, Mısra 31). [mevşūf,]

mey: Şarap, bāde.

Yūri **mey** nūş kıl ‘aķl ile cāne
Nice bir hecr zehriyle gezend it (Şem’î Divanı, Gazel 18, Mısra 11). [mey,]

Gördük kaşūñ hilālını sākī irişdi ‘ıyd
Mey vir ki oldı tālī‘-i ferĥundemūz sa‘īd (Şem’î Divanı, Gazel 35, Mısra 2). [mey,]

Mey gibi cūşa gelüp ney gibi efgān iderüz
N’idüğün kimse bizüm bilmedi keyfiyyetümüz (Şem’î Divanı, Gazel 73, Mısra 7). [mey,]

Meşreb-i ehl-i şafāde ‘aybdür kaçmaķ hemīn
Ney gibi hem-dem olıcaķ **mey** gibi dem-sāzden (Şem’î Divanı, Gazel 126, Mısra 6). [mey,]

Şol kadar içdüm **meysi** şu deñlü sevdüm dilberi
Defter ü dīvāne şıgmaż kim ider anı ĥisāb (Şem’î Divanı, Gazel 13, Mısra 5). [meysi, -i]

Ŧuyulursın kadeĥle içme şūfi
Meysi zarf ile içmekdür zarāfet (Şem’î Divanı, Gazel 16, Mısra 4). [meysi, -i]

Niçe niçe içmişem **mey** yirine ĥūn-ı ciger
Döne döne itmişem ġam nārine baġrüm kebāb (Şem’î Divanı, Gazel 14, Mısra 9). [mey,]

Mest olduğınca **mey** yirine kan içer lebūñ
Cellād-ı ġamzeñe n’ola dirlerse zūl-ĥumār (Şem’î Divanı, Gazel 46, Mısra 11). [mey,]

Bezm içre **meve** şundı elin kıldı nevâziş
Bir deste güli eyledi mestâne tekellüf (Şem'î Divanı, Gazel 96, Mısra 5). [meve, -e]

Meyi maḥbûb ile iç diyü zinhâr
Dem-â-dem şâh-i 'ışk eyler yaşağı (Şem'î Divanı, Gazel 175, Mısra 9). [meyî, -i]

mey ü maḥbûb: Şarap ve dilber.
Pîr-i vâ'iz kavlini her gün işitme ey göñül
Kim **mey ü maḥbûb** için güşünde bendüm var iken (Şem'î Divanı, Gazel 127, Mısra 8). [mey ü maḥbûb,]

meydân: Geniş yer, açık alan, saha.
Okın atdı yayın yaşdı Necâtî
Yüri var Şem'iyâ **meydân** senüündür (Şem'î Divanı, Gazel 53, Mısra 14). [meydân,]

Hüsn **meydânında** ol meh-rû semend-i nâz ile
'Âkîbet gün gibi ser-tâ-ser cihânı areler (Şem'î Divanı, Gazel 56, Mısra 3). [meydânında, -ı, -n, -da]

Pehlevânsın döstüm tîğ-i cefâ çekmekde kim
Kırlı yaşlarla pür itdüñ sinemüñ **meydânını** (Şem'î Divanı, Gazel 189, Mısra 8). [meydânını, -ı, -n, -ı]

Pehlevânler başmağa kimdür bu gün hengâme-gîr
Görelüm gel sâkiyâ baş kı ayak **meydâne** baş (Şem'î Divanı, Gazel 86, Mısra 4). [meydâne, -e]

meydâne çek-: Meydana çıkarma, gösterme.
Baş koyup ortaya **meydâne çeker** 'uşşâkı
Dostum Şem'î gibi hiç ciger-dâr olmaz (Şem'î Divanı, Gazel 75, Mısra 15). [meydâne çeker, -er]

meydâne gir-: Ortaya çıkmak, kendini göstermek veya yarışmak üzere ileriye doğru atılmak.
'Alemler âhler yir yir dögilür sineler güm güm
Işıklar gibi 'âşıklar baş açdı **girdi meydâne** (Şem'î Divanı, Gazel 143, Mısra 4). [meydâne girdi, -di]

meydân-ı 'ışk: Aşk meydanı.
Diñ şüfiye ki şavma'ayı şüret itmesün
Meydân-ı 'ışka gelsün igen 'illet itmesün (Şem'î Divanı, Gazel 131, Mısra 2). [meydân-ı 'ışka, -a]

meydân-ı maḥabbet: Aşk meydanı.
Dülbendüñi nâz ile zarîfâne şararsın
Meydân-ı maḥabbetde gezüp 'âşık ararsın (Şem'î Divanı, Gazel 137, Mısra 2). [meydân-ı maḥabbetde, -de]

meydân-ı nuşret: Zafer meydanı.
Hezârân düşmenüñ başını kahrüñ tîği tîb eyler
Kaçan **meydân-ı nuşretde** çalınsa feth çevgânı (Şem'î Divanı, Kaside 4, Mısra 50). [meydân-ı nuşretde, -de]

meydân-ı vefâ: Vefa meydanı.

Çopdı **meydān-ı vefāde** iki serv-i dil-rübā
Biriniñ Aħmeddür adı birisiniñ Muştafā (Şem'î Divanı, Gazel 5, Mısra 1). [meydān-ı vefāde, -de]

meygūn: Şarap rengi, açık kırmızı renk ve bu renkte olan.
Nokta kor **meygūn** lebüñe eyleyüp şüfî ğalet
Hām olur cām üzre her kim bilmeyüp çorsa nuķaķ (Şem'î Divanı, Gazel 90, Mısra 1). [meygūn,]

mey-gūn leb: (Sevgilinin) Şarap renginde kırmızı dudağı.
‘Ālemi mest eyledi **mey-gūn lebi** peymānesi
Mihr ü meh oldu çerāğ-ı ħüsniniñ pervānesi (Şem'î Divanı, Murabba 2, Mısra 17). [mey-gūn lebi, -i]

Cāma düşdi gördiler **meygūn lebin** āvāreler
Gūn gibi şeydāsı olmışdur anüñ meh-pāreler (Şem'î Divanı, Murabba 2, Mısra 13). [meygūn lebin, -i, -n]

Cāma düşdi gördiler **meygūn lebin** āvāreler
Gūn gibi şeydāsı olmışdur anüñ meh-pāreler (Şem'î Divanı, Murabba 2, Mısra 13). [meygūn lebin, -i, -n]

meyhāne: İçki içilen ve satılan yer.
Biz şafā bahrine **meyhānede** ğavvās olduk
Başımız elde ayağ itdük azıtdük izümüz (Şem'î Divanı, Gazel 71, Mısra 3). [meyhānede, -de]

N'ola ger yoğ ise mescidde bizüm rağbetümüz
Gele **meyhāneye** zāhid göresin ħürmetümüz (Şem'î Divanı, Gazel 73, Mısra 2). [meyhāneye, -ye]

Zāhidā niçeye dek mescid öñinde turalum
Mesken olmaz gidelüm ‘āşıkā **meyhāne** gibi (Şem'î Divanı, Gazel 191, Mısra 6). [meyhāne,]

Miftāh oldu ‘ıyd-i cemāle hilāl-i yār
Meyhānesine göñlümüñ urmışdı ğam kilid (Şem'î Divanı, Gazel 35, Mısra 4). [meyhānesine, -si, -n, -e]

Çan içüp ayak götürmek nice olur göresin
Zāhidā başüñde devlet var ise **meyhāne** baş (Şem'î Divanı, Gazel 86, Mısra 6). [meyhāne,]

Uyup her serv-reftāre ne ister bilmezem Şem'î
Düşüp kūy-i ħarābāte gezer **meyhāne** meyhāne (Şem'î Divanı, Gazel 143, Mısra 14). [meyhāne,]

meyhāne-i ‘ışk: Aşk meyhanesi.
Düşüp **meyhāne-i ‘ışka** göñül rüsvā-yi ‘ām olsa
Baña ne sākī-i bezm-i ezel mest-i ħarāb ister (Şem'î Divanı, Gazel 42, Mısra 3). [meyhāne-i ‘ışka, -a]

mey-i gülgūn: Gül renkli şarap.
Āh-i Şebdiz gibi kimse ayakdaş olıma
‘İşk yolında semendine **mey-i Gülgūnün** (Şem'î Divanı, Gazel 99, Mısra 4). [mey-i gülgūnün, -ün]

mey-i gül-reng: Gül renkli şarap.

Güle karşı yakasın çak idüp 'arz eylemiş dağın
Mey-i gül-reng içüp lüle açılmış aşikâr olmuş (Şem'î Divanı, Gazel 83, Mısra 6). [mey-i gül-reng,]

Maḥabbet sebzezârında **mey-i gül-reng** içen şâfi
Geçer bu nakşî çok devr-i zemâne gül gibi alı (Şem'î Divanı, Gazel 174, Mısra 3). [mey-i gül-reng,]

mey-i 'ışk: Aşk şarabı.

Ṭotalum irdi elüñ âb-ı ḥayâta şûfi

Mey-i 'ışk ile ne var gün gibi şahbâye bedel (Şem'î Divanı, Gazel 110, Mısra 10). [mey-i 'ışk,]

mey-i vahdet: Vahdet şarabı.

Mey-i vahdetle ey dil mest olanlar

Cihân büt-ḥânesine didi yâ hû (Şem'î Divanı, Gazel 140, Mısra 13). [mey-i vahdetle, -le]

meyl: Meyil, yönelme.

Bu gün dilberlerüñ ḥayli biri birinedür **meyli**

Kimi Mecnûn kimi Leyli severler hem sevilürler (Şem'î Divanı, Gazel 68, Mısra 5). [meyli, -i]

meyl it-: Meyletmek; gönül bağlamak, gönül vermek.

Sinemüñ dağını **meyl itdi** görüp ol yüzi gül

Meyl olur güller ile zeyn olıcaḡ her qurı şâḡ (Şem'î Divanı, Gazel 29, Mısra 3). [meyl itdi, -di]

Bâd-ı âhüm gökde egmişdür nihâl-i Sidreyi

Bilmezem yâ Reb n'îçün **meyl itmez** ol serv-i büleñ (Şem'î Divanı, Gazel 33, Mısra 6). [meyl itmez, -mez]

Kimüñ âhına **meyl itmiş** gözi yaşın görüp yâ Reb

Benüm serv-i ḥurâmânüm kime varup kinâr olmuş (Şem'î Divanı, Gazel 83, Mısra 9). [meyl itmiş, -miş]

Bâğ-ı 'ışkuñda gönül mürğî uçup şâḡ-be-şâḡ

Şulu şeftâlûye **meyl itse** olur mı güstâḡ (Şem'î Divanı, Gazel 29, Mısra 2). [meyl itse, -se]

meyl ol-: Meyletmek, yönelmek; ilgi göstermek.

Sinemüñ dağını meyl itdi görüp ol yüzi gül

Meyl olur güller ile zeyn olıcaḡ her qurı şâḡ (Şem'î Divanı, Gazel 29, Mısra 4). [meyl olur, -ur]

mezîd ol-: Uzun olmak, artmak.

Şem'iyâ 'ömri **mezîd olsun** ü cüdî müstedâm

Ḥaḡ te'âlâ eylesün iki cihânde şâd-kâm (Şem'î Divanı, Murabba 1, Mısra 33). [mezîd olsun, -sun]

mezmûm: Beğenilmeyen, makbul sayılmayan, kötü, çirkin, ayıp.

Büse cerr itse lebüñden Şem'iyi 'ayb itme kim

Suḡte **mezmûm** olur 'âlemde cerrâr olmasa (Şem'î Divanı, Gazel 149, Mısra 10). [mezmûm,]

mezra'-ı sebz-i felek: Dünyanın yeşil tarlası.

Dâne-i erzen ne-yerzed pîş-i mürğ-i himmetiş

Mezra‘-ı sebz-i felek yâ hûşe-i dürr-i semîn (Şem‘î Divanı, Kaside 13, Mısra 58). [mezra‘-ı sebz-i felek,]

Ĥabbece gelmez hümā-yi himmetüñ şahbāzına

Mezra‘-ı sebz-i felekde hûşe-i dürr-i semîn (Şem‘î Divanı, Kaside 14, Mısra 102). [mezra‘-ı sebz-i felekde, -de]

micmer: İçinde tütsü yakılan kap, tütsü kabı, buhurdan.

Sipend encüm şafaķ âteş hilāl ol bezme **micmerdür**

Müzeyyen itdi dünyayı ser-ā-ser ‘ıyd-i sulţānî (Şem‘î Divanı, Kaside 1, Mısra 21). [micmerdür, -dür]

Pür-âteşdür gözi nergeslerüñ güyā ki **micmerdür**

Başında tāt-ı zerrini gôtürmiş çeşmine nerges (Şem‘î Divanı, Kaside 10, Mısra 21). [micmerdür, -dür]

micmer-i bezm-i belādur: Keder meclisinin buhurdanı.

Müşebbek **micmer-i bezm-i belādur** Şem‘iyā cismüñ

Duĥān-ı âteş-i dildür görinen müylar tende (Şem‘î Divanı, Gazel 158, Mısra 9). [micmer-i bezm-i belādur, -dur]

micmer-i ‘ışķ: Aşk buhurdanı.

Meclis-i ĥüsnüñdeki ĥāl-i mu‘anber ‘ışķına

Micmer-i ‘ışķuñda Şem‘î cānını ‘ūd eyledi (Şem‘î Divanı, Gazel 186, Mısra 10). [micmer-i ‘ışķuñda, -uñ, -da]

micmer-i nüh-kāse: Dokuz kaseñin tütsü kabı.

Sen perî-peyker melek-ruĥsārı teşĥîr itmege

Micmer-i nüh-kāsedür eflāk encümdür sipend (Şem‘î Divanı, Gazel 33, Mısra 10). [micmer-i nüh-kāsedür, -dür]

miftāĥ: Anahtar.

Miftāĥ oldı ‘ıyd-i cemāle hilāl-i yār

Meyĥānesine göñlümüñ urmışdı ġam kilid (Şem‘î Divanı, Gazel 35, Mısra 3). [miftāĥ,]

miftāĥ-ı dü‘ā: Duanın anahtarı.

Gökde ĥācet ĥapusın açmadı **miftāĥ-ı dü‘ā**

Görmeyince der-i meyĥāne-i ‘ışķı meftūĥ (Şem‘î Divanı, Gazel 25, Mısra 3). [miftāĥ-ı dü‘ā,]

miġfer: Demir başlık.

Süñüler hey‘et-i mähî ĥabāb ol baĥre **miġferdür**

Şehā baĥr-i nevālūñden bir içim şuyidi deryā (Şem‘î Divanı, Kaside 1, Mısra 55). [miġferdür, -dür]

mihnet: Sıkıntı, zorluk, eziyet. II Üzüñtü, dert, keder, elem.

Şimdi biz bendelere lutfüñi göster görelüm

Şoñra cevri eyler iseñ Şem‘iye **mihnet** bākî (Şem‘î Divanı, Gazel 190, Mısra 10). [mihnet,]

Bile oldukça ġam-ı ‘ışķ ile **mihnet** bākî

Sañā olsun bu şafā devlet ü ‘izzet bākî (Şem‘î Divanı, Gazel 190, Mısra 1). [mihnet,]

Likin ‘azā vü **mihnet** ü rencin esāsını
Seng-i belā vü derd ile itmişdür üstüvār (Şem’î Divanı, Kaside 12, Mısra 3). [mihnet,]

mihnet ü ğam: Sıkıntı ve dert.

Yoğ imiş **mihnet ü ğam** leşkerinüñ pâyânı
Şāh-i ‘ışk ile kişi nice çıķışsın başa baş (Şem’î Divanı, Gazel 82, Mısra 3). [mihnet ü ğam,]

mihri: Güneş.

Sultān-ı ‘ışk ideli ey şāh iltifāt
Gelmez gözüme zerrece **mihriüñle** kāyināt (Şem’î Divanı, Gazel 17, Mısra 2). [mihriüñle, -üñle]

Degüldür **mihri** ile meh kāse-i zerrin ile her dem
Taşınur şarka vü ğarba simāt-ı kadrinüñ ẖānı (Şem’î Divanı, Kaside 4, Mısra 43). [mihri,]

Yūsuf-ı bahtūñ haridārı şeh-i devrān olup
Müşteri vezn eyleyüp **mihri** ile meh mizān ola (Şem’î Divanı, Gazel 4, Mısra 6). [mihri,]

Ne hoş cādūdur ol zülf-i mu‘anber
İdinmiş mähü bālın **mihri** pister (Şem’î Divanı, Gazel 50, Mısra 2). [mihri, -i]

mihri: Sevgi, dostluk.

Bir cām içürdi gönlüme **mihriüñ** seherde kim
Her zerre geldi çeşmüme cām-ı cihān-nümā (Şem’î Divanı, Gazel 9, Mısra 3). [mihriüñ, -üñ]

Āhümle eşk-i çeşmüm yir gök götürmez ey meh
Mihriüñle yirde gökde ben ẖār ü zāre yir yok (Şem’î Divanı, Gazel 97, Mısra 10). [mihriüñle, -üñ, -le]

Behā-yi ẖüsnüñi arturdi **mihriüñ** ammā kim
Metā‘-ı vaşlūne hicrān ziyān imiş bildük (Şem’î Divanı, Gazel 106, Mısra 5). [mihriüñ, -üñ]

Şem‘iyem **mihriüñle** ey mäh-i cihān-ārā senüñ
Yanduran āfākı sūz-ı şubhğāhümdür benüm (Şem’î Divanı, Gazel 118, Mısra 13). [mihriüñle, -üñ, -le]

mihri: Güneş. II Sevgilinin yüzü.

Yılduzı yokdur felekde **mihriüñ** ey Yūsuf-cemāl
H̱üsn içinde idimezsın mäh-i Ken‘ān ile baħş (Şem’î Divanı, Gazel 20, Mısra 3). [mihriüñ, -üñ]

Dāẖil itmez ẖāşılı dil mähü **mihriüñ** küyine
Şāh-i ‘ışkuñ ẖāşidur tımāre olmaz müşterek (Şem’î Divanı, Gazel 105, Mısra 5). [mihriüñ, -üñ]

Qanı Vefā ki mazher-i nūr-ı H̱udāyidi
Olmışdı **mihri** gün gibi ‘ālemde āşikār (Şem’î Divanı, Kaside 12, Mısra 22). [mihri, -i]

Cūşa gelmiş cām-ı ‘ışkuñla bu cümle kāyināt
Çerhe girmiş ey melek **mihriüñle** mäh eyler semā‘ (Şem’î Divanı, Gazel 92, Mısra 10). [mihriüñle, -üñ, -le]

mihri id-: Şefkat göstermek, acımak.

Sâkıyâ cām-ı şabûh ile toğarsa günümüz

Mihr idüp yâr döner üstimize devr-i zemân (Şem'î Divanı, Gazel 136, Mısra 10). [mihr idüp, -üp]

mihr ile mäh: Güneş ve ay.

Zerrele almaz gönül **mihr ile mäh** Şem'iyâ

İki 'âlemden benüm ol mihribânümdür gârez (Şem'î Divanı, Gazel 88, Mısra 9). [mihr ile mäh, -ı]

İşigine rûz ü şeb yüz sürmeyeydi **mihr ü mäh**

Hil'at-i zerrîn geyüp bulmazlar idi rif'ati (Şem'î Divanı, Kaside 6, Mısra 67). [mihr ü mäh,]

Dûd-ı âh-i pür-şerârümle dönerler üstüne

Mihr ü mäh ile feleklerdür hevâ-dârûn senûn (Şem'î Divanı, Gazel 101, Mısra 8). [mihr ü mäh,]

mihr ü maḥabbet: Sevgi ve muhabbet, aşk.

Ummañuz ağyârden **mihr ü maḥabbet** cāmını

Dostlar gelmez bilün ehl-i küdüretten şafâ (Şem'î Divanı, Gazel 1, Mısra 11). [mihr ü maḥabbet,]

Nüş idersin baş açuk **mihr ü maḥabbet** cāmını

Bende-i sulṭân-ı 'ışkuz kullara olmaz yaşağ (Şem'î Divanı, Gazel 93, Mısra 9). [mihr ü maḥabbet,]

Oynayaldan yâr ile **mihr ü maḥabbet** nardini

Çıñradur ey dil felekler ṭasını zârûn senûn (Şem'î Divanı, Gazel 101, Mısra 9). [mihr ü maḥabbet,]

Şâh-i 'ışkam almağa **mihr ü maḥabbet** taḥtını

Âteş-i âhüm 'âlem eşküm sipâhümdür benüm (Şem'î Divanı, Gazel 118, Mısra 3). [mihr ü maḥabbet,]

mihr ü meh: Güneş ve ay.

Yalñüz şanmañ ki anûn çerḥ ser-gerdânıdır

Ṭaña ḳalmış **mihr ü meh** aḳ yılduzuñ ḥayrânıdır (Şem'î Divanı, Gazel 44, Mısra 2). [mihr ü meh,]

Mihr ü meh gibi yakarlar birbirinden çerâğ

Gönlümüñ şehri ṭoludur gün gibi meh-pâreler (Şem'î Divanı, Gazel 56, Mısra 5). [mihr ü meh,]

Hübler cem' olup itmiş bu gice şöḥbet-i ḥâş

Def ṭutup çerḥe girüp **mihr ü meh** olmuş rakḳâş (Şem'î Divanı, Gazel 85, Mısra 2). [mihr ü meh,]

Secde itse **mihr ü meh** n'ola ayağñ tozına

Mısr-ı ḥüsñüñ Yūsuf-ı Ken'ânısın Yūsufcuğum (Şem'î Divanı, Gazel 120, Mısra 7). [mihr ü meh,]

Çerḥe girdi **mihr ü meh** eyler semâ'ı nüh felek

Zühre el urdı şafâ çengine gel gör şöḥbeti (Şem'î Divanı, Kaside 6, Mısra 23). [mihr ü meh,]

mihr ü vefâ: Sevgi ve dostluk.

Ol şanem cevır ü cefâ mecmû'asın ezber okır

Söyleseñ bilmez geçer **mihr ü vefâ** destânını (Şem'î Divanı, Gazel 189, Mısra 4). [mihr ü vefâ,]

Her varakden okuyup **mihr ü vefâ** destânın

Açalum gönlümüzi gül gibi divânler ile (Şem'î Divanı, Gazel 151, Mısra 3). [mihr ü vefâ,]

Zât-ı şerîfiyile kılur begler iftîhâr

Mihr ü vefâde şefkat ile şâh-i dil-nevâz (Şem'î Divanı, Kaside 9, Mısra 32). [mihr ü vefâde, -de]

Olupdur Şem'iyâ gün gibi rüşen

Ki yârüñ gönli yok **mihr ü vefâde** (Şem'î Divanı, Gazel 157, Mısra 12). [mihr ü vefâde, -de]

mihr ü vefâlar id-: Sevgi ve dostluk etmek.

Mâh-rûler bize cevri itmege nâz eyleyeler

İdeler gayrilerle **mihr ü vefâlar** niçe bir (Şem'î Divanı, Gazel 45, Mısra 4). [mihr ü vefâlar ideler, -e, -ler]

mihrâb: Cami ve mescitlerin kible tarafındaki duvarına açılan oyuk, girintili yer II Sevgilinin kaşları.

Ey şanem sen kaşleri **mihrâbı** maşşûd eyledi

Âdemi ol kim melâyik içre mescûd eyledi (Şem'î Divanı, Gazel 186, Mısra 1). [mihrâbı, -ı]

Ey hilâl-ebri kaşüñ **mihrâbüñe** baş egdürüp

‘Aşıküñ kâddini bükmeğe selâm olsun saña (Şem'î Divanı, Gazel 6, Mısra 7). [mihrâbüñe, -üñ, -e]

Secde kılmış kaşı **mihrâbına** hâl-i siyehi

Şanasın kim harem-i Ka'beye yüz sürdi Bilâl (Şem'î Divanı, Gazel 113, Mısra 7). [mihrâbına, -ı, -n, -a]

Kaşı **mihrâbına** ‘uşşâk sücûd itmek için

Mañfil-i ‘ışka çıkup yine şalâ eyleyelüm (Şem'î Divanı, Gazel 117, Mısra 5). [mihrâbına, -ı, -n, -a]

Beñzemeyeydi kaşleri **mihrâbına** hilâl

Baş egmez idi kimse bu tāk-ı zebercede (Şem'î Divanı, Gazel 147, Mısra 3). [mihrâbına, -ı, -n, -a]

mihrâb id-: Sevgilinin kavisli yapısıyla mihraba (Câmi, mescit gibi ibâdet yerlerinde kible duvarında bulunan, cemâatle namaz kılınırken imamın önünde durduğu, zeminden biraz yüksek girintili yer.) benzetilen kaşlarını çatması.

Kaşleriñ **mihrâb idüp** zülfüñi tesbiñ eylemek

Gözleriñden mest olan ‘aşıklara ‘ayn-ı şavâb (Şem'î Divanı, Gazel 14, Mısra 7). [mihrâb idüp, -üp]

mihr-âteşin: Kırmızı, parlak güneş.

Mâh-i evc-i saltanet keff-i güher-pâşüñdurur

Dest-i dür-pâşüñ olursa yaraşur **mihr-âteşin** (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 96). [mihr-âteşin,]

mihr-i cemâl: Güzellik güneşi.

Perî vü ins ü cin **mihr-i cemâlîne** musahhherdür

Serâyı âsitânı mañla‘-ı hürşid-i enverdür (Şem'î Divanı, Kaside 1, Mısra 25). [mihr-i cemâlîne, -i, -n, -e]

mihr-i evc-i saltanet: Saltanatın en yüksek notasının güneşi.

Mâh-ı bürc-i pâdişâhî **mihr-i evc-i saltanet**

Sâye-i Perverdigâr u âfitâb-ı çerh-i dîn (Şem'î Divanı, Kaside 13, Mısra 41). [mihr-i evc-i saltanet,]

Şemse-i eyvân-ı kudret **mihr-i evc-i saltanet**

Âsümân-ı ‘izzet reşk-i felek şüd ber-zemîn (Şem'î Divanı, Kaside 13, Mısra 81). [mihr-i evc-i saltanet,]

mihr-i 'ināyet: Lütuf, ihsan, iyilik güneşi. II İlahi sevgili.

Anı kim eylemeye **mihr-i 'ināyet** bîdār

Ğonce-veş bağrumı ılan eyledi gülzār-i cihān (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 101). [mihr-i 'ināyet,]

mihr-i nişān-ı 'izzet: Şeref nişanının güneşi.

N'ola fetḥ eylerse bu sūr-ı meserret bābı kim

Destine virdi felek **mihr-i nişān-ı 'izzet**i (Şem'î Divanı, Kaside 6, Mısra 12). [mihr-i nişān-ı 'izzet, -i]

mihr-i raḥşān: Parlak güneş.

İdince 'azm-i rezm eyler hilālî mihre hem-sîne

İde çün bezm ider hem-dem hilāle **mihr-i raḥşānı** (Şem'î Divanı, Kaside 4, Mısra 40). [mihr-i raḥşānı, -ı]

mihr-i ruḥ: (Sevgilinin) yanağının güneşi.

Mihr-i ruḥüñ ne cāne ki cānā şafā virür

Her kande baksa gün yüzünüñ pertevin görür (Şem'î Divanı, Gazel 52, Mısra 1). [mihr-i ruḥüñ, -üñ]

mihr-i şafā-baḥş: (Sevgilinin) huzur veren güneş gibi yüzü.

Maṭla'-ı şubḥ-ı kerem **mihr-i şafā-baḥşüñdür**

Kim ider şubḥ-ı şafā gibi cihānı pür-ḥāl (Şem'î Divanı, Kaside 8, Mısra 57). [mihr-i şafā-baḥşüñdür, -üñ, -dür]

mihr-i sîmîn-ḥāme: Gümüştēn kalemin güneşi.

'Uṭārid **mihr-i sîmîn-ḥāme** māh-i zer-kemer Cevzā

Düşürmiş 'aksini mir'āt-i çerḥe şāh divānı (Şem'î Divanı, Kaside 4, Mısra 25). [mihr-i sîmîn-ḥāme,]

mihr-i zerrîn-kef: Altın elin dostluğu.

Oldı çün sāye-i eşcār-ı benefşe şeb-i tār

Mihr-i zerrîn-kef alup destine zerrîn cārüb (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 32). [mihr-i zerrîn-kef,]

mihribān: Şefkatli, muhabbetli, güler yüzlü (kimse), dost.

Zerre almaz gönül mihr ile māhı Şem'iyā

İki 'ālemden benüm ol **mihribānümdür** garez (Şem'î Divanı, Gazel 88, Mısra 10). [mihribānümdür, -üm, -dür]

mihr-veş: Güneş gibi.

Dıraḥt-i 'izz ü temkînüñ felekde sāye-güsterdür

Zer-efşān **mihr-veş** desti seḥāb-ı luṭfı gevher-bār (Şem'î Divanı, Kaside 10, Mısra 50). [mihr-veş,]

mikrāz-ı 'ışk: Aşk makası.

Mikrāz-ı 'ışka Şem'î boyun vir nizā'ı ko

'Ayb olur ehl-i diller aresinde 'arbede (Şem'î Divanı, Gazel 147, Mısra 11). [mikrāz-ı 'ışka, -a]

milket: Mülk, ülke.

Yıkıldılar al'alerin ake berāber idūben
Od urup **milketine** mālın iderler yağmā (em' Divanı, Kaside 2, Mısra 30). [milketine, -i, -n, -e]

Selāmet **milketinde** zāt-ı pākūn
udāyı bī-niyāz itdi müsellemler (em' Divanı, Kaside 5, Mısra 13). [milketinde, -i, -n, -de]

milket-i dīn: Din ülkesi.

Emirü'l-mü'minin Sultān Süleymān usrev-i ādil
Kim oldur **milket-i dīnūn** emir ü şah ü sultānı (em' Divanı, Kaside 15, Mısra 34). [milket-i dīnūn, -üñ]

milket-i 'osmān: Osmanlı ülkesi.

Sevinürsün dilā kūyinde yārūn
anasın **milket-i 'Osmān** senūñdür (em' Divanı, Gazel 53, Mısra 10). [milket-i 'osmān,]

millet: Bir halkı meydana getiren insan topluluı, ahali, insanlar.

Cilā-yı āk-i pāyūñsüz be-āyetde mükedderdür
İrūpdür yitmiş iki **millete** bar-i nevālūñden (em' Divanı, Kaside 1, Mısra 78). [millete, -e]

mīm: Arap alfabesinin yirmi dördüncü harfi. II Sevgilinin mīm harfi gibi küçücük olan azı..

Dil gördi dāl-i zūlfıyile azı **mīmini**
Didi ki bundan olur olursa baa meded (em' Divanı, Gazel 34, Mısra 3). [mīmini, -i, -n, -i]

mi'mār ol-: İmar eden, yapan olmak.

Ey şeh-i mülk-i kerem lūtfūñ **olursa mi'mār**
Besledükçe çemen efalını bu nūh ābā (em' Divanı, Kaside 7, Mısra 105). [mi'mār olursa, -ur, -sa]

mi'mār-ı zemīn: Zeminin planı.

aşr-ı yāūt oldı şān cennetde her bir ülsitān
Sebzden itdi zümürürd fer **mi'mār-ı zemīn** (em' Divanı, Kaside 14, Mısra 16). [mi'mār-ı zemīn,]

mīm-i aız: (Sevgilinin) mīm'e benzeyen azı.

Cīm-i zūlfūñ **mīm-i azūñle** bir olup dem-be-dem
Noka orsa ālūñ eyler cimlerūñ addini am (em' Divanı, Gazel 115, Mısra 11). [mīm-i azūñle, -üñ, -le]

minnet: Yapılan iyilie karşı teekkür etme, şükür.

N'idelūm kūhl-i Şifāhānı alup 'aynūmūze
Gözlerüm nūri izūñ tozunadur **minnetūmūz** (em' Divanı, Gazel 73, Mısra 14). [minnetūmūz, -ümüz]

āk-i pāyūñle şehā minnet ider baa raīb
İçmezem āb-ı ayātı ölürem **minnetine** (em' Divanı, Gazel 156, Mısra 8). [minnetine, -i, -n, -e]

āk-i pāyūñle şehā minnet ider baa raīb
İçmezem āb-ı ayātı ölürem **minnetine** (em' Divanı, Gazel 171, Mısra 8). [minnetine, -i, -n, -e]

minnet eyle-: Borcu ve yükü altında kalacağını bile bile bir kimseden kendisi için iyilikte bulunmasını istemek, boyun eğip yalvarmak.
Şakın cân oynaram diyū yolında **eyleme minnet**
Oyuncağ şanma bu kârı degüldür ‘ışk işi bâzî (Şem’î Divanı, Gazel 173, Mısra 7). [minnet eyleme, -me]

minnet gör-: İhsan, lütuf ve kerem olarak görmek.
Ayağün toprağını ehl-i cennet
Görür yirden göge ey mäh **minnet** (Şem’î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 6). [minnet görür, -ür]

minnet id-: Borcu ve yükü altında kalacağını bile bile bir kimseden kendisi için iyilikte bulunmasını istemek, boyun eğip yalvarmak.
Hāk-i pâyüñle şehā **minnet ider** baña raķīb
İçmezem āb-ı hayātı ölürem minnetine (Şem’î Divanı, Gazel 156, Mısra 7). [minnet ider, -er]

Hāk-i pâyüñle şehā **minnet ider** baña raķīb
İçmezem āb-ı hayātı ölürem minnetine (Şem’î Divanı, Gazel 171, Mısra 7). [minnet ider, -er]

minnetini çek-: Bir iyiliğin yükü altında kalmak, ezilmek.
Tütüyā **minnetini çekmez** idük iki gözüm
Ayağün toprağını bir daği görse gözümüz (Şem’î Divanı, Gazel 70, Mısra 9). [minnetini çekmez, -mez]

mi’râc: İslam inancına göre Hz. Muhammed’in, Allah’ın daveti üzerine yedi kat semayı aşıp huzuruna yükselerek onunla görüşmesi mucizesi.
Aḥmedüñ ‘ıyd-i vişâli ‘aşıkuñ **mi’râcıdur**
İrişür kadre aña kim Muştafâ eyler vefâ (Şem’î Divanı, Gazel 5, Mısra 5). [mi’râcıdur, -ı, -dur]

mir’ât: Ayna.
Mir’ât içinde ruhlerüññüñ ‘aksi güyiyā
Naṭ‘-ı ḥüsünde qarşu konan ey nigār ruh (Şem’î Divanı, Gazel 28, Mısra 7). [mir’ât,]

Mäh-i Ken’ân-ı melâḥetsin yüzün mir’ât-i Çin
Gün yüzün ‘arz it muşavver nūr kıl **mir’ât** içün (Şem’î Divanı, Kaside 14, Mısra 42). [mir’ât,]

mir’ât-i çerḥ: Felek aynası.
‘Uṭārid mihr-i simin-ḥāme mäh-i zer-kemer Cevzā
Düşürmiş ‘aksini **mir’ât-i çerḥe** şāh divānı (Şem’î Divanı, Kaside 4, Mısra 26). [mir’ât-i çerḥe, -e]

mir’ât-i çin: Çin aynası.
Mäh-i Ken’ân-ı melâḥetsin yüzün **mir’ât-i Çin**
Gün yüzün ‘arz it muşavver nūr kıl mir’ât içün (Şem’î Divanı, Kaside 14, Mısra 41). [mir’ât-i çin,]

mir’ât-i eflāk: Feleklerin aynası.
Yā döşenmiş gülsitāniler nuķūşı ‘aksidür
Kim virür **mir’ât-i eflāke** behiştî şüreti (Şem’î Divanı, Kaside 6, Mısra 20). [mir’ât-i eflāke, -e]

mir'ât-i hüsne: Güzellik aynası.

Çıl vefâ **mir'ât-i hüsne** virmedin haţtuñ keder

Bu şafâ kalmaz geçer şu gibi 'ömrüm çağlar (Şem'î Divanı, Gazel 39, Mısra 11). [mir'ât-i hüsne, -e]

mîr-i 'alem: Livâ-yı sultânî denilen sultan bayrağını taşıyan, eyâlet sancaklarını muhâfaza eden ve alem (bayrak) mehterlerinin âmiri olan kimse.

Zafer **mîr-i 'alem** nuşret sipehsâlâr-ı leşkerdür

İşigi bendesinüñ bendesidür Hüsrev ü Dârâ (Şem'î Divanı, Kaside 1, Mısra 31). [mîr-i 'alem,]

mîr-i sühân: Sözlerin reisi.

Mâlik-i mülk-i şehâ **mîr-i sühân** Ca'fer Beg

Buldı revnağ-ı şeref zâtıyile fazl ü kemâl (Şem'î Divanı, Kaside 8, Mısra 43). [mîr-i sühân,]

mirrih: Merih, Mars gezegeni.

Hemçü **Mirrih** ü 'Uţârid kerd bâ seyf ü kalem

Âsümân-ı saltanet râ muntazam çün mülk-i dîn (Şem'î Divanı, Kaside 13, Mısra 73). [mirrih,]

misâl al-: Örnek almak.

Baş egüp şafha-i gülzârı benefşe kareler

Eyle beñzer ki haţuñdür şanemâ **aldı misâl** (Şem'î Divanı, Kaside 8, Mısra 72). [misâl aldı, -dı]

misâl-i hür-ı 'în: İri ve güzel gözlü huri gibi.

Nüşâ-i bâğ-ı İrem oldu gönüller gülşeni

Şâhid-i zevk u şafâ anda **misâl-i hür-ı 'în** (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 98). [misâl-i hür-ı 'în,]

misk: Asya dağlarında yaşayan bir ceylân cinsinin erkeğinde karın derisi altında bulunan kese şeklindeki bir bezden elde edilen güzel kokulu siyah madde.

Melekler hür ü ğilmânı şerâbı âb-ı Kevserdür

Gülâb ü **misk** ü 'anberle cihân gül gibi hoş-bûdur (Şem'î Divanı, Kaside 1, Mısra 10). [misk,]

Dükân-ı bâğda sermâyesi **misk** ile 'anberdür

Çemen hürrem şabâ hoş-dem gülistân pür-şafâ olmuş (Şem'î Divanı, Kaside 10, Mısra 25). [misk,]

İzüñ tozını **miske** cismüñi câne tartan

Cân Yüsufını şatdı bî-kadr ü bî-behâye (Şem'î Divanı, Gazel 163, Mısra 5). [miske, -e]

mişkâl: Yirmi dört kırat değerinde bir ağırlık ölçüsü birimi.

Nüh felek dâyre-i himmetüñe bir nokta

Oldı mizân-ı 'aţâña dü cihân bir **mişkâl** (Şem'î Divanı, Kaside 8, Mısra 62). [mişkâl,]

miskîn: Derviş, mürit.

Nice **miskînlerüñ** 'ömri ğubârı

Ser-i zülfüñ ucından oldu berbâd (Şem'î Divanı, Gazel 36, Mısra 3). [miskînlerüñ, -ler, -üñ]

Şem'iyâ zülfi ucından hâk olan **miskîn** için
Kareler geymiş saçın çözmiş bulutlar ağlar (Şem'î Divanı, Gazel 40, Mısra 13). [miskîn,]

H'âb-ı gâfletden başuñ kaldur gözüñ aç bir nefes
Ayağuñ ucında **miskîn** çeşme-i hayvân akar (Şem'î Divanı, Gazel 62, Mısra 4). [miskîn,]

Didüm zülf ü ruḥüñden dil geyer **miskîn** olup şālî
Didi bu Rûmdür dervîş çoğ olur bunuñ abdālî (Şem'î Divanı, Gazel 174, Mısra 1). [miskîn,]

Olur nerges gözüñden eyle bîmâr
Düşer **miskîn** 'aşâye çâr ü nâ-çâr (Şem'î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 16). [miskîn,]

İdüpdür çeşm-i mestüñ eyle gam-gîn
'Aşâyile tûrur yirden o **miskîn** (Şem'î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 20). [miskîn,]

misl: Eş, denk.

Gelmedi iki cihânde gün gibi **mislüñ** senüñ
İki 'âlem âfitâbî sensin ey bedr-i dücâ (Şem'î Divanı, Gazel 6, Mısra 5). [mislüñ, -üñ]

Mislüñ güzel mi geldi bu dünyâ serâyine
Bulduñ cihânde gün gibi ey mâh imtiyâz (Şem'î Divanı, Gazel 72, Mısra 7). [mislüñ, -üñ]

Dünyâ tûralı gelmedi **misli** güzel diyü
İller içinde Şem'î seni medḥ idüp yürür (Şem'î Divanı, Gazel 52, Mısra 11). [misli, -i]

Yirde gökde **misli** yok bir âfitâbüm var benüm
Ey felek ya'nî senüñ de mâh-i tâbânüñ mi var (Şem'î Divanı, Gazel 41, Mısra 15). [misli, -i]

misl ü mânend: Eşi ve benzeri.

Tolaşan gün gibi dünyâyı naẓîrüñ görimez
Misl ü mânendi mi var dünyede sen meh-rünüñ (Şem'î Divanı, Gazel 99, Mısra 12). [misl ü mânendi, -i]

mısr: Ülke.

Güzellük **Mısrı** içre ḥüsn taḥtı
Bu gün ey Yûsuf-ı Ken'ân senüñdür (Şem'î Divanı, Gazel 53, Mısra 7). [mısrı, -ı]

Taḥt-ı pîrûze geçer efser-i la'lîn urunup
Yaraşur olsa çemen **Mısrına** sultân gönce (Şem'î Divanı, Gazel 159, Mısra 10). [mısrına, -ı, -n, -a]

mısr-ı ḥüsn: Güzellik ülkesi.

Beni Ya'kûb-veş aḡlatmağ için ḥasret ile
Mısr-ı ḥüsne ol şeker-leb yine sultân olmış (Şem'î Divanı, Gazel 84, Mısra 4). [mısr-ı ḥüsne, -e]

Secde itse mihr ü meh n'ola ayağuñ tozına
Mısr-ı ḥüsnüñ Yûsuf-ı Ken'ânısın Yûsufcuğum (Şem'î Divanı, Gazel 120, Mısra 8). [mısr-ı ḥüsnüñ, -üñ]

mısr-ı melâḥet: Güzellik ülkesi (Mısır). II Sevgilinin güzel yüzü.

Sükkeri **mısr-ı melâhetden** şuyı âb-ı hayât
Cânler virür hayât-ı câvidânî şerbeti (Şem'î Divanı, Kaside 6, Mısra 35). [mısr-ı melâhetden, -den]

mîve: Meyve.

Zıkr-i lebi şöunda қо evşâf-ı cenneti
Şehd ü şeker şöunda degül **mîveler** lezîz (Şem'î Divanı, Gazel 38, Mısra 14). [mîveler, -ler]

La'lden **mîve** getürmiş serv-i simînler biter
Hâki cevher rûh-perverdür hevâsı Bursanüñ (Şem'î Divanı, Gazel 103, Mısra 7). [mîve,]

Gülşen-i bağ-ı behiştüñ ola ger **mîvesi** nâz
Olmaya şivede ol serv-i hırâmâne bedel (Şem'î Divanı, Gazel 111, Mısra 5). [mîvesi, -si]

Hurrem nesim-i hülkuñ ile sebzezâr-i lutf
Aşlı sehâ vü fer'i vefâ **mîvesi** 'atâ (Şem'î Divanı, Kaside 11, Mısra 4). [mîvesi, -si]

mîve-i cennet: Cennet meyvesi.

Mîve-i cennet gibi câne gıdâ-yi rûhdur
Büse-i la'lün ider meclisde yârân ile bahş (Şem'î Divanı, Gazel 20, Mısra 5). [mîve-i cennet,]

mîve-i lutf: İhsan meyvesi.

Müzeyyen oldı bağ-ı 'adli serv-i istikâmetle
Mu'azzez **mîve-i lutfi** mükerrerrem berg-i ihsânı (Şem'î Divanı, Kaside 4, Mısra 20). [mîve-i lutfi, -ı]

miyân: Bel.

Dehânı yoklığına zerre deñlü yok şüphe
Miyânı kılca belürmez gümân imiş bildük (Şem'î Divanı, Gazel 106, Mısra 12). [miyânı, -ı]

Görmedüm kılca vefâ müy **miyânüñden** senüñ
Gerçi dirler döstüm lâ-hayra illâ fi'l-vasat (Şem'î Divanı, Gazel 90, Mısra 5). [miyânüñden, -üñ, -den]

Görmezse eger anı bir kılca kılur cânı
Gönlüm şu kadar eyler ol müy **miyânden** hâz (Şem'î Divanı, Gazel 91, Mısra 6). [miyânden, -den]

Zerrece bilmez lebün kılca **miyânüñ** añlamaz
Biñ yararsa ger kılı dikkâtle fikr-i mü-şikâf (Şem'î Divanı, Gazel 94, Mısra 9). [miyânüñ, -üñ]

Dil fikr ider **miyânüñi** cân sırr-ı la'lüñi
Cânâ cihânde her kişinüñ bir hayâli var (Şem'î Divanı, Gazel 58, Mısra 7). [miyânüñi, -üñ, -i]

miyân ü kâkül: Bel ve saç.

Vaşf idelden **miyân ü kâkülüñi**
Sözlerüm oldı inceden ince (Şem'î Divanı, Gazel 153, Mısra 5). [miyân ü kâkülüñi, -üñ, -i]

miyân-ı bağ: Bahçe ortası.

Gāhī **miyān-ı bāğ** ü gehī küşe-i kinār
Ben derdmen dūşmıř idim yārden cüdā (Şem'î Divanı, Kaside 9, Mısra 19). [miyān-ı bāğ,]

mizān: Mahşer günü herkesin dünyâda yaptığı iyilik ve kötülüklerin tartılıp değerdendirileceğı mânevî terâzi.
Yūsuf-ı bahtüñ haridārı şeh-i devrān olup
Müşterî vezn eyleyüp mihr ile meh **mizān** ola (Şem'î Divanı, Gazel 4, Mısra 6). [mizān,]

Gün gibi **mizāne** gelmiş şanki bir Yūsuf-cemāl
Āsümān işigi kendü meh-liķāsı Bursanüñ (Şem'î Divanı, Gazel 103, Mısra 9). [mizāne, -e]

mizān-ı 'atā: Af terazisi.
Nüh felek dāyire-i himmetüñe bir nokta
Oldı **mizān-ı 'atāña** dü cihān bir mişķāl (Şem'î Divanı, Kaside 8, Mısra 62). [mizān-ı 'atāña, -ñ, -a]

mizānı kur-: Terazi kurmak.
Behā-yi Yūsuf-ı kadrüñ şehā vezn itmege kudret
Felekler dāmenin pür-gevher itdi **kurdı mizānı** (Şem'î Divanı, Kaside 4, Mısra 56). [mizānı kurdı, -dı]

mü: Tüy, kıl, saç teli.
Zülfüñ için cān ü dil 'ıřkuñda pıç-ā-pıç olup
Oda düşmiş **mü** gibi dāyim çekerler ıztırāb (Şem'î Divanı, Gazel 13, Mısra 12). [mü,]

Dilā bir kılca cān için ne kaygu
Hiçāb olur gözüñde olsa bir **mü** (Şem'î Divanı, Gazel 141, Mısra 2). [mü,]

mu'āf ol-: Bağışlanmak, affedilmek.
Sākiyā dilden götür havfı berü şun cām-ı şāf
Bāde-i mihr ü maḥabbet içmeyen **olmaz mu'āf** (Şem'î Divanı, Gazel 94, Mısra 2). [mu'āf olmaz, -maz]

mu'allak: Bir yere asılı veya bağılı olmadan boşlukta, havada duran.
Gül-i gülzār-i cennetdür ya ḥod bāğ-ı cinān ḥayme
Kim olmuş ak güller ile **mu'allak** gülsitān ḥayme (Şem'î Divanı, Gazel 150, Mısra 2). [mu'allak,]

mu'aṭṭer: Güzel kokulu.
Ser-ā-ser mağz-ı 'ālem ol hevāyile **mu'aṭṭerdür**
Hevā müşğın deminden yir yüzün gülzār-i Çin itdi (Şem'î Divanı, Kaside 1, Mısra 11). [mu'aṭṭerdür, -dür]

Şabā ḥoş-bü hevāyile dimāğ-ı cān **mu'aṭṭerdür**
Yine 'aks-i şakāyıkla felek satḥı mülevvendür (Şem'î Divanı, Kaside 10, Mısra 5). [mu'aṭṭerdür, -dür]

Zenaḥdānı şeker-sīb ü lebi kand-i mükerrerdür
Dimāğın her melek-simā **mu'aṭṭer** itdügi budur (Şem'î Divanı, Kaside 1, Mısra 20). [mu'aṭṭer,]

mu'ayyen: Belli, belirli.

Gösterür iki cihân naşın **mu‘ayyen** ey gönül
Hâk-i pâyi tütüyâsınuñ şafâsı gözün aç (Şem‘î Divanı, Gazel 24, Mısra 9). [mu‘ayyen,]

mu‘azzez: Değerli, kıymetli, yüce.

Müzeyyen oldı bağ-ı ‘adli serv-i istikâmetle

Mu‘azzez mîve-i lutfı mükerrem berg-i ihsânı (Şem‘î Divanı, Kaside 4, Mısra 20). [mu‘azzez,]

Se‘âdetle olup şâbit-nücüm-ı merkez-i devlet

Müretteb yirlü yirinde **mu‘azzez** gördük erkânı (Şem‘î Divanı, Kaside 4, Mısra 24). [mu‘azzez,]

mübâh gör-: Kabul edilebilir görmek.

Fetvâ-yi pîr-i ‘ışk ile kanı helâl olur

Zâhid şerâb-ı ‘ışkı şu kim **görmeye mübâh** (Şem‘î Divanı, Gazel 27, Mısra 6). [mübâh görmeye, -me, -y, -e]

mübârek: Hayırlı, uğurlu, bereketli, verimli.

Mübârek bahtlı begler gibi ferhunde-ahterdür

Se‘âdet ehlinün bahtı çerâğı gün gibi rüşen (Şem‘î Divanı, Kaside 1, Mısra 3). [mübârek,]

mübârek eyle-: Kutlu, bereketli kılmak.

Şem‘iyâ evşâfına olmaz nihâyet kıl dü‘â

Hâk **mübârek eyleyüp** olsun ziyâde devleti (Şem‘î Divanı, Kaside 6, Mısra 80). [mübârek eyleyüp, -y, -üp]

mübârek ol-: “Hayırlı, uğurlu olsun” anlamında tebrik veya iyi dilek sözü olarak kullanılır.

Eylesün kâdri şeb-i zülfün nuhûsetden hâlâş

‘İydimüz **olsun mübârek** gün gibi ‘arz it cemâl (Şem‘î Divanı, Gazel 107, Mısra 10). [mübârek olsun,]

mü-be-mü: Büyük bir dikkatle, inceden inceye, bir bir, tek tek.

Bilmedi râz-ı dehânüñle miyânüñ sırrını

Zerre zerre **mü-be-mü** fikr itdi ‘aql-ı hurde-bîn (Şem‘î Divanı, Kaside 14, Mısra 58). [mü-be-mü,]

mübtelâ: Bir şeye kendini kaptırmış olan, aşık, tutkun.

Dilber odur ki mâyil ola **mübtelâsına**

‘Âşık odur ki şabr ide cevri ü cefâsına (Şem‘î Divanı, Gazel 144, Mısra 1). [mübtelâsına, -sı, -n, -a]

Kül olmuş âteş-i hecr ile Şem‘î

Senün gibi hezârân **mübtelâsı** (Şem‘î Divanı, Gazel 182, Mısra 12). [mübtelâsı, -sı]

mübtelâ ol-: Tutulmak, tutkun olmak.

Hâlâş olmak ne mümkün bir gönül kim **mübtelâ olsa**

Alınmaz ‘ışk elinden iki ‘âlem bir yañe olsa (Şem‘î Divanı, Gazel 142, Mısra 1). [mübtelâ olsa, -sa]

mücellâ it-: Cilalamak, parlatmak.

Ƙamer gibi **mücellâ itmege** cân nağdinüñ ƙalbin
Göñül bir âfitâbüñ hâk-i pâyinden türâb ister (Şem'î Divanı, Gazel 42, Mısra 9). [mücellâ itmege, -meg, -e]

müçib-i şöhret: Şöhretin sebebi.

İrişüp devr-i lebüñde virdi yâķûte şeref

Müçib-i şöhretdurur 'âlemde cânâ hüsni-i haţ (Şem'î Divanı, Gazel 90, Mısra 4). [müçib-i şöhret

mu'ciz-nümâ: Hârikulâde şeyler gösteren, mucize gibi şeyler gösterici.

Cemâli sihr ile **mu'ciz-nümâdür**

Ƙaşı şaķķu'l-ķamerdür çeşmi cādū (Şem'î Divanı, Gazel 140, Mısra 7). [mu'ciz-nümâdür, -dür]

Aķıtdı ağız yarın âb-ı Hızrūñ

Olup **mu'ciz-nümâ** vaşfūñde hāmem (Şem'î Divanı, Kaside 5, Mısra 42). [mu'ciz-nümâ,]

müdām: Daima, sürekli.

Lâyık degül ki Şem'î yana nâr-ı hecr ile

Sen gayrilerle 'ıyş idesin ey şanem **müdām** (Şem'î Divanı, Gazel 121, Mısra 10). [müdām,]

Kimi göndersem gerekdür yâr işigine **müdām**

Yıl gibi ıtırmaz yiler bir hoş levendüm var iken (Şem'î Divanı, Gazel 127, Mısra 5). [müdām,]

Hıdmetüñde yanalum âteş-i şevķuñla **müdām**

Şem'iyüz çünkü bizüm yanmağ imiş hıdmetümüz (Şem'î Divanı, Gazel 73, Mısra 15). [müdām,]

Şevķi göñlüñden dilüñden gitmesün bu söz **müdām**

Cām-ı Cem şun sâķiyâ Sultân Süleymân devridür (Şem'î Divanı, Murabba 1, Mısra 35). [müdām,]

Ğonce vü cām ü şürâhî ağız açmışlar **müdām**

Ğuşşe vü ğamden bu ğün almak dilerler intikām (Şem'î Divanı, Muhammes 1, Mısra 31). [müdām,]

müdām ol-: Daim olmak, sürekli olmak.

Şem'iyâ cām-ı leb-i yâr **müdām olsa** eger

Tevbenüñ herğiz adın aıñmaz idük niçe naşûh (Şem'î Divanı, Gazel 25, Mısra 9). [müdām olsa, -sa]

Dirliği gökçek **olur** hâne-i 'işretde **müdām**

Sâķiyâ her kime kim duħter-i rez ola helâl (Şem'î Divanı, Kaside 8, Mısra 39). [müdām olur, -ur]

müdārâ id-: Yüze ğülme, dost gibi davranma.

İçüp şerâb-ı 'ışkı ğeçdüm iki cihānden

Niçe **idem müdārâ** bu dehr-i bî-vefāye (Şem'î Divanı, Gazel 163, Mısra 10). [müdārâ idem, -em]

müdde'i: İstek ve iddiasında inatla direnen kimse, iddiacı.

Hâyil degüldür âhüme ey **müdde'i** felek

Şaķın şaķın ki ıtıtmadı kimse dü'â yolın (Şem'î Divanı, Gazel 124, Mısra 7). [müdde'i,]

müderriş: Medrese ve büyük camilerde yüksek seviyede ders okutan âlim, medrese hocası.

Müftî vü şeyh ü müderriş vâlih ü hayrân ü mest

Nice itsünler lebûn keyfiyyetin cân ile bahş (Şem'î Divanı, Gazel 20, Mısra 9). [müderriş,]

mü'ezzin: Namaz vakitlerini haber vermek için ezan okumakla görevli kimse.

Mü'ezzinler didi Allâhüekber

Kıyâme geldi beñzer ol kıyâmet (Şem'î Divanı, Gazel 16, Mısra 7). [mü'ezzinler,]

müferrih: Ferahlık veren, iç açıcı.

Güle baksa yüzüne gül gibi gönlün açılır

Ne müferrih ola ol gonce-i handâne bedel (Şem'î Divanı, Gazel 111, Mısra 4). [müferrih,]

müftî: Fıkha dair meselelerin şeriattaki hükümlerini beyan ve açıklamaya memur olan zat.

Müftî vü şeyh ü müderriş vâlih ü hayrân ü mest

Nice itsünler lebûn keyfiyyetin cân ile bahş (Şem'î Divanı, Gazel 20, Mısra 9). [müftî,]

muğannî: Güzel sesle ve musiki kurallarına uyarak şarkı söyleyen kimse, şarkıcı, ses sanatkârı, hânende.

Hevâ-yi zühed ile zâhid çıkardı perdeden halkı

Muğannî darb-ı dest ile uşûle koydı 'uşşâkı (Şem'î Divanı, Gazel 172, Mısra 6). [muğannî,]

muhammed: Hz. Muhammed (sav).

Adı ol mâhûn **Muhammeddür** cemâli ve'd-đuhâ

Ehl-i diller zülfine ve'l-leyl dirlerse revâ (Şem'î Divanı, Murabba 2, Mısra 5). [muhammeddür, -dür]

muhammed beg efendi: Muhammed Bey Efendi.

Muhammed Beg Efendi desti gibi keffi pür-zerdür

Nazîri yokdurur ol âfitâb-ı bürc-i ihsânûn (Şem'î Divanı, Kaside 10, Mısra 29). [muhammed beg efendi,]

muharrem: Yazılmış, kaydedilmiş.

Ser-â-ser şafha-i bâğa haţ-ı reyhân **muharremdür**

Şükûfe bād-ı şubh ile direm-rîz oldu gülşende (Şem'î Divanı, Kaside 10, Mısra 9). [muharremdür, -dür]

muhiţ: Yöre, semt.

Şemse-i evvân-ı kadriñ şemsesi şems-i felek

Sâye-i çetruñ **muhiţi** merkez-i devr-i zemîn (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 94). [muhiţi, -i]

muhkem ol-: Sağlamlaşmak, kalıcı olmak.

Yıkılmaz haşre dek 'adlûn esâsı

Binâ-yi 'izz ü devlet **oldı muhkem** (Şem'î Divanı, Kaside 5, Mısra 12). [muhkem oldu, -dı]

mühr-i devlet: Devletin mührü.

Cihân halkını bir sözle idersin bende vü âzâd

Süleymânîk senüñdür **mühr-i devlet** saña erzânî (Şem'î Divanı, Kaside 15, Mısra 68). [mühr-i devlet,]

mühr-i süleymân: Hz. Süleyman'ın yüzüğüne verilen addır. Bu yüzüğün üstünde İsm-i Âzâm yazılı imiş. Hz. Süleyman bununla tüm varlıklara hükmedermiş.

Her perî-rû varur ayağına teşhîr olup

Götürür başda meger **mühr-i Süleymân** gonce (Şem'î Divanı, Gazel 159, Mısra 4). [mühr-i süleymân,]

Hâtem-i la'lûñle nerm itdün cihânı ey perî

‘Âlemi mûm eyledün **mühr-i Süleymânüñ** mi var (Şem'î Divanı, Gazel 41, Mısra 4). [mühr-i süleymânüñ, -üñ]

mührini aç-: Kilidini açmak.

Hoşka-i yâkût-ı pür-dürrüñ **açarsın mührini**

Gül gibi ey gonce-leb itdükce biñ nâz ile hând (Şem'î Divanı, Gazel 33, Mısra 15). [mührini açarsın, -ar, -sın]

muhtâc ol-: Bir kimse veya şeye ihtiyaç duymak.

Ṭūṭî-i gūyâ kafesde hâbbeye **muhtâc olup**

Şekkerüñ bakmaz yüzine eyle toymış zâğlar (Şem'î Divanı, Gazel 40, Mısra 11). [muhtâc olup, -up]

muhtaşer: Gösteriş ve tantanadan uzak, gösterişsiz.

Keyfiyyet-i lebinde sözüm **muhtaşer** velî

Zülf ile kâddin aña k'olur kışşemüz dırâz (Şem'î Divanı, Gazel 72, Mısra 11). [muhtaşer,]

müjgân: Kirpik.

Didi büt-hâneye cârüb ideyin **müjgânüm**

Yüz sürüp pîr-i muğânüñ varayın hıdmetine (Şem'î Divanı, Gazel 171, Mısra 5). [müjgânüm, -üm]

Der-i meyhâneye cârüb idüben **müjgânüm**

Yüz sürüp pîr-i muğânüñ varayın hıdmetine (Şem'î Divanı, Gazel 156, Mısra 5). [müjgânüm, -üm]

muķābele it-: Karşılaşmak, karşı karşıya gelmek.

Gün yüzlüler **muķābele itse** kamer olur

Kim naķş-i hüsñüñ anlere yüz virmez ey nigār (Şem'î Divanı, Gazel 49, Mısra 5). [muķābele itse, -se]

muķābil ol-: Bir şeyin dengi ve karşılığı olmak.

Muķābil olalı ol ‘āfitābe

Mehüñ gün gibi Şem'î şöñreti var (Şem'î Divanı, Gazel 47, Mısra 9). [muķābil olalı, -alı]

Saña ey yüzi güneş mäh **muķābil olımaz**

Nic'ola şem'î-i şebistân meh-i tábāne bedel (Şem'î Divanı, Gazel 111, Mısra 7). [muķābil olımaz, -ı, -maz]

Āfitāb **olmaz muķābil** saña ey Yūsuf-cemāl

İdimez her bir sitāre mäh-i Ken‘ân ile baħş (Şem'î Divanı, Gazel 21, Mısra 7). [muķābil olmaz, -maz]

mukaddem: Öncelik verilen, önceliği olan, daha üstün, daha değerli.

Cihānden yeg tutar dil hāk-i pāyūn

Ne vardur kişiye cānden **mukaddem** (Şem'î Divanı, Kaside 5, Mısra 46). [mukaddem,]

mukadder: Allah tarafından ezelde belirlenip takdir edilen, alın yazısında bulunan (şey).

Dü'ā ile irişür saña her ne kim **mukadderdür**

Nitekim ola bu 'ıyd-i mübarekle cihān hürrem (Şem'î Divanı, Kaside 1, Mısra 81). [mukadderdür, -dür]

mukārin ol-: Bir arada olmak.

Süleymān-ı zemānsın Şem'î bir mūr-i muhakkırdür

Mukārin olmadum çün 'ızz ü devlet āfitābına (Şem'î Divanı, Kaside 1, Mısra 74). [mukārin olmadum, -ma, -du, -m]

mukarrer: Kesin, süphesiz, muhakkak.

Semend-i çerhı gerdine irişmezdi **mukarrerdür**

Anüñçün ehl-i diller lutfüne cān ile māyıldür (Şem'î Divanı, Kaside 10, Mısra 35). [mukarrerdür, -dür]

mükedder: Kederli, gamlı, üzgün. II Saf ve berrak olmayan, bulanık.

Cilā-yi hāk-i pāyūnsüz be-gāyetde **mükedderdür**

İrüpdür yitmiş iki millete bahır-i nevālünden (Şem'î Divanı, Kaside 1, Mısra 77). [mükedderdür, -dür]

Gönül āyinesi jeng-i küdüretten **mükedderdür**

Saña hüsni-dü'ā itmek gül-i bustān-ı ma'nidür (Şem'î Divanı, Kaside 10, Mısra 57). [mükedderdür, -dür]

mükedder ol-: Kederli, üzüntülü olmak.

Şem'iyā bezm-i maḥabbetde **mükedder olana**

Cām-ı 'ışkı şunalum ehl-i şafā eyleyelüm (Şem'î Divanı, Gazel 117, Mısra 13). [mükedder olana, -an, -a]

mükerrem: Saygı değer, hürmete lâyık, yüce, aziz.

Dü'ā kıl Şem'iyā maḥşud oldur

İde Hāk 'ızz ü devletle **mükerrem** (Şem'î Divanı, Kaside 5, Mısra 52). [mükerrem,]

Müzeyyen oldı bağ-ı 'adli serv-i istikāmetle

Mu'azzez mīve-i lutfi **mükerrem** berg-i iḥsānı (Şem'î Divanı, Kaside 4, Mısra 20). [mükerrem,]

mükerrem ol-: Saygıdeğer olmak.

Kerem kânı mürüvvet ma'denisin

Kerāmetle n'ola **olsaḥ mükerrem** (Şem'î Divanı, Kaside 5, Mısra 22). [mükerrem olsaḥ, -sa, -n]

mukīm: Bir yere yerleşen, bir yerde oturan, kalıcı olan, ikāmet eden (kimse).

Bir ola zātūn ile şeş cihet ü heft ü çehār

Olasın devlet ile bağ-ı se'adetde **mukīm** (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 108). [mukīm,]

Olasın devlet ile gülşen-i izzetde **muķim**

Zātüñi taze ıtuta luţf ile Hāķ celle celāl (Şem'î Divanı, Kaside 8, Mısra 91). [muķim,]

muķtezā: Bir şeyin gereği olan, gereken, lazım gelen şey, gerek.

Yakdı göñlüm dōstlar bir meh-liķası Bursanüñ

Yanalum yanmaķdurur çün **muķtezāsı** Bursanüñ (Şem'î Divanı, Gazel 104, Mısra 2). [muķtezāsı, -sı]

mül: Şarap, mey.

Cennete döndi cihān Kevşer yirine **mül** yiter

Sāķiyā mey şun behār eyyāmı gül devrānıdır (Şem'î Divanı, Muhammes 1, Mısra 9). [mül,]

mülevven: Renkli, renk renk.

Şabā hoş-bū hevāyile dimāę-ı cān mu'atţerdür

Yine 'aks-i şakāyıkla felek satţı **mülevvendür** (Şem'î Divanı, Kaside 10, Mısra 6). [mülevvendür, -dür]

mülk: Ülke, âlem, diyar, dünya.

Ayağı toprağına ķul olsa Şem'î tañ degül

Her kişi kendü vücüdı **mülkinüñ** sultāındur (Şem'î Divanı, Gazel 44, Mısra 10). [mülkinüñ, -i, -nüñ]

Şular kim mest olupdur meclis-i cām-ı maķabbetden

Gözine zerrece gelmez dü 'âlem **mülkinüñ** mālî (Şem'î Divanı, Gazel 174, Mısra 6). [mülkinüñ, -i, -nüñ]

Çeküben Zülfiķār-ı ğamzesini

Göñüller **mülkini** feth itdi Hāyder (Şem'î Divanı, Gazel 50, Mısra 8). [mülkini, -i, -n, -i]

Ben senüñ Ya'ķubunam derd ü belā vü hüzn ile

Sen güzellük **mülkinüñ** sultānısın Yūsufcuęum (Şem'î Divanı, Gazel 120, Mısra 4). [mülkinüñ, -i, -nüñ]

Gün gibi çekdüñ cemālün tiğin ey kaşı kemān

Oķ gibi oldu göñüller **mülkine** hükümüñ revān (Şem'î Divanı, Gazel 135, Mısra 2). [mülkine, -i, -n, -e]

Şāh-i 'ıķķuñdur açan cümle göñüller **mülkini**

Bundan özge nic'olur pādışehüm feth ü fütüh (Şem'î Divanı, Gazel 25, Mısra 5). [mülkini, -i, -n, -i]

mülk-i cihān: Dünya mülkü, ülkesi.

Zerrāt-ı hāk-i pāyüñe **mülk-i cihān** nişār

Her gün yüzüñi görmeğe biñ cān ü ser fidā (Şem'î Divanı, Gazel 11, Mısra 5). [mülk-i cihān,]

Ne aşşı 'āşıķa **mülk-i cihānün** şems ü māhından

Göñül bezmi çerāęın yakmağa bir meh-liķā yigdür (Şem'î Divanı, Gazel 61, Mısra 5). [mülk-i cihānün, -ün]

mülk-i dīn: İslam ülkesi.

Hemçü Mirrīh ü 'Uţārid kerd bā seyf ü kalem

Āsümān-ı salţanet rā muntazam çün **mülk-i dīn** (Şem'î Divanı, Kaside 13, Mısra 74). [mülk-i dīn,]

mülük: Hükümdarlar, padişahlar, melikler.

Oldı āgāh yine cümle memālikde **mülük**

Hāzır ol diyü münādī-yi kaza itdi nidā (Şem'î Divanı, Kaside 2, Mısra 3). [mülük,]

mūm: Bal mumu, erimiş iç yağı, parafin, stearik asit gibi maddelerden daha çok çubuk şeklinde dondurularak yapılan ve ışığından faydalanmak için ortasına yerleştirilmiş bir fitili üst kısmından yakmak suretiyle kullanılan basit bir aydınlatma aracı, şem'. II Seveda, aşk.

Lebüñ çün baldurur göñlüñ gerek **mūm**

Bizi şekker lebüñden kılma maḥrūm (Şem'î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 49). [mūm,]

mūm eyle-: Yumuşatmak, yumuşak başlı ve söz dinler duruma getirmek, uslandırmak, muma çevirmek, muma döndürmek.

Ḥātem-i la'lūñle nerm itdūñ cihānı ey perī

‘Ālemi **mūm eyledūñ** mühr-i Süleymānūñ mi var (Şem'î Divanı, Gazel 41, Mısra 4). [mūm eyledūñ, -dū, -ñ]

mūm ol-: Ateşle erimek, yok olmak, mahvolmak.

Şem'iyem zāhid beni men' itme bezm-i yārden

Yanmağa **mūm olmuşamdur** kār itmez baña pend (Şem'î Divanı, Gazel 33, Mısra 18). [mūm olmuşamdur, -mı, -am, -dur]

mü'min: Allah'ın varlığına, birliğine, Hz. Muhammed'in O'nun kulu ve peygamberi olduğuna ve İslâmiyet'in diğer îman esaslarına inanan, îman sâhibi kimse, müslüman.

Gördi **mü'minler** anı cūş u ḥurūş eylediler

Didiler zehrelerin çāk idelüm çün deryā (Şem'î Divanı, Kaside 2, Mısra 33). [mü'minler, -ler]

Gice gündüz dü'ā eyler dil ü cān ile **mü'minler**

Cihān ṭurduqça ol şāhūñ ṭura devletlü divānı (Şem'î Divanı, Kaside 4, Mısra 61). [mü'minler, -ler]

Dil tenümde seyr ider her yāreden didārūñi

Mü'mine kabrinde cennet revzeni manẓer yiter (Şem'î Divanı, Gazel 69, Mısra 4). [mü'mine, -e]

mümkināt: Mümkün olan, olabilir veya kabul edilebilir şeyler.

Bir zerre mihrūñ añlamadı ‘aql-ı ḥurde-bīn

Māhiyyetüñi bilmedi ey māh **mümkināt** (Şem'î Divanı, Gazel 17, Mısra 12). [mümkināt,]

mümtāz ol-: Ayrı tutulmak, üstün tutulmak.

Ey kamer-ṭal'et kemāl-i ḥüsn ile **mümtāz olup**

Māh-rüler aresinde gün gibi olduñ ‘ıyān (Şem'î Divanı, Gazel 135, Mısra 3). [mümtāz olup, -up]

münādī-yi kaza: Kaderin tellahı.

Oldı āgāh yine cümle memālikde mülük

Hāzır ol diyü **münādī-yi kaza** itdi nidā (Şem'î Divanı, Kaside 2, Mısra 4). [münādī-yi kaza,]

münevver: Aydınlatılmış, aydınlık, nurlu, ışıklı.

Gül-i bâğ-ı İrem hüsnuñ kıyâmet kâmetüñ Tûbî
Çerâğ-ı mâh hüsnuñle **münevverdür** Hasen Bâlî (Şem'î Divanı, Gazel 187, Mısra 4). [münevverdür, -dür]

Göñüller meclisi şem'-i hilâl ile **münevverdür**
Şafâ hırşîdi doğdı yine şubh-ı 'ıyd-i 'ışret-den (Şem'î Divanı, Kaside 1, Mısra 5). [münevverdür, -dür]

Bu rüşendür ki bezm-i gülşen anlarla **münevverdür**
Nitekim gülşen ü bâğ ü behâruñ cüy-bâr oldı (Şem'î Divanı, Kaside 10, Mısra 13). [münevverdür, -dür]

Açar cânler gülistânın gözi göñli **münevverdür**
Sipîhr-i salţanet bürcinde 'âlî ahter-i şâhî (Şem'î Divanı, Kaside 10, Mısra 31). [münevverdür, -dür]

Cemâlün âfitâbiyle **münevver** salţanet bâğı
Nesîm-i birr-i hılkuñla güler devlet gülistanı (Şem'î Divanı, Kaside 15, Mısra 55). [münevver,]

münevver ol-: Aydınlanmak, nurlanmak, ılık ile dolmak.
Gül-i Mısrî dirildi çünkü şâhüñ gülsitânından
Seher Mervrüd ile **oldı münevver** Rûm bostanı (Şem'î Divanı, Kaside 15, Mısra 28). [münevver oldı, -dı]

münhezim: Hezimate uğrayan, bozguna uğrayan.
Münhezim ez cevher-i tîğ-i tu haşm-ı bed-güher
Muntazam ez gevher-i dest-i tu silk-i mülk-i dîn (Şem'î Divanı, Kaside 13, Mısra 67). [münhezim,]

münis: Kolayca dostluk kurabilen, sokulgan, sıcakkanlı, cana yakın.
Ne **münis** ü muşâhib ü ne yâr-i gam-güsâr
Nâgeh nüvîd-i 'âţîfet-i lutf-ı Lem-yazel (Şem'î Divanı, Kaside 9, Mısra 23). [münis,]

münşî-i zerrîn-pergâr: Altın pergelin katibi.
Kıl kalem almış ele **münşî-i zerrîn-pergâr**
Şüret-i besmeleye levha-i simîn eyler (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 7). [münşî-i zerrîn-pergâr,]

muntazam: Düzenli, düzgün.
Münhezim ez cevher-i tîğ-i tu haşm-ı bed-güher
Muntazam ez gevher-i dest-i tu silk-i mülk-i dîn (Şem'î Divanı, Kaside 13, Mısra 68). [muntazam,]

Hemçü Mirrîh ü 'Uţârid kerd bâ seyf ü kalem
Âsümân-ı salţanet râ **muntazam** çün mülk-i dîn (Şem'î Divanı, Kaside 13, Mısra 74). [muntazam,]

müntehâ-yi sidre: Sidre ağacının sonu. II Varılabilecek, erişilebilecek son nokta, son makam.
Livâ-yi rif'atüñe **müntehâ-yi Sidre** hem-serdür
Yücelmiş âb-ı lutfüñle behîşt-i bâğ-ı 'adlünde (Şem'î Divanı, Kaside 1, Mısra 39). [müntehâ-yi sidre,]

mür: Karınca.
Tuymaya girsem eger zerrece **mürüñ** gözine
Ey Süleymân-ı zemân şöyle hayâl oldı tenüm (Şem'î Divanı, Gazel 116, Mısra 7). [mürüñ, -üñ]

‘Adünüñ defter-i bahtı nitekim ‘ömri ebterdür
‘Aceb mi **mūra** dönse heybetüñden leşker-i düşmen (Şem’î Divanı, Kaside 1, Mısra 52). [mūra, -a]

Ben gedā itsem n’ola sen şāh-i hūbān ile baḥş
‘İşkdur bu itdürür **mūri** Süleymān ile baḥş (Şem’î Divanı, Gazel 21, Mısra 2). [mūri, -ı]

murād: Erişilmek istenen, gerçekleşmesi arzu edilen şey, istek, dilek, amaç.
Dönmedi hergiz **murādüm** üzre āh
Bî-vefā devrān elinden el-ğiyās (Şem’î Divanı, Gazel 22, Mısra 5). [murādüm, -üm]

Nitekim şāhid-i devlet meh-i ferḥunde-aḥterdür
İki ‘ālemde maḫşūdūñ **murādūñ** Ḥaḫ edā itsün (Şem’î Divanı, Kaside 1, Mısra 84). [murādūñ, -üñ]

İki ‘ālemde cemāl ise **murādūñ** yāri gör
Zāhidā bilsem nedür saña bu sevdāden ḡareḫ (Şem’î Divanı, Gazel 87, Mısra 11). [murādūñ, -üñ]

Seyl-i eşkümdür cihānde ḡarḫ-ı tūfāndan **murād**
Yaşūmūñ evşāfidur bu yidi deryāden ḡareḫ (Şem’î Divanı, Gazel 87, Mısra 7). [murād,]

Her elifden sinede ḫaddūñ nihālidür **murād**
Tāze tāze dāḡlardan ḡülsitānūmdür ḡareḫ (Şem’î Divanı, Gazel 88, Mısra 5). [murād,]

Bir perī yüzli melekdür iki ‘ālemden **murād**
Yoksa bu fānī cihānden almadı bir kimse dad (Şem’î Divanı, Murabba 1, Mısra 25). [murād,]

murād it-: İstemek, dilemek, arzu etmek, amaçlamak.
Umaram her ne kim Ḥaḫdan **murād itseñ** müyesserdür (Şem’î Divanı, Kaside 1, Mısra 85). [murād itseñ, -se, -ñ]

murādına irgür-: İsteḡine kavuşmak, dileḡi gerçekleşmek, arzusu yerine gelmek.
Baḡlandı yolları yine ḡönlüm ḡüşādınuñ
İrgürmedi murādına nerrād-ı rüzḡār (Şem’î Divanı, Gazel 49, Mısra 4). [murādına irgürmedi, -me, -di]

muraşsa it-: İnci, elmas, yâkut vb. kıymetli taşlarla süslenmiş, mücevherle bezenmiş hale getir(t)mek.
Nergesin tâc-ı zerin **itdi muraşsa** şebnem
Ṭaḫdı serv ayaḡına āb-ı ḡümüşden ḫalḫal (Şem’î Divanı, Kaside 8, Mısra 9). [muraşsa itdi, -di]

mürde: Ölü, ölmüş (kimse).
Bir nefesde baḥş ile biñ **mürdeyi** iḫyā ider
‘İlm-i iḫyāde kim eyler la‘l-i cānān ile baḥş (Şem’î Divanı, Gazel 20, Mısra 7). [mürdeyi, -yi]

mürde-dil: ḡönlü ölü olan, hissiz, duygusuz.
Dirilür luṭfūñ ile **mürde-diller**
N’ola dirsem ṭapūñdür cān-ı ‘ālem (Şem’î Divanı, Kaside 5, Mısra 25). [mürde-diller, -ler]

müretteb: Tertipli, düzenli.

Se‘âdetle olup şâbit-nücüm-ı merkez-i devlet
Müretteb yirlü yirinde mu‘azzez gördük erkânı (Şem‘î Divanı, Kaside 4, Mısra 24). [müretteb,]

mürğ: Kuş.
Bâğ-ı ıřkuñda gönül **mürğ**ı uçup şâh-be-şâh
Şulu şeftâlûye meyl itse olur mı güstâh (Şem‘î Divanı, Gazel 29, Mısra 1). [mürğ, -ı]

Olur dil **mürğna** zülfi havâle
Şalar begler şanasın şayde şahbâz (Şem‘î Divanı, Gazel 76, Mısra 11). [mürğna, -ı, -n, -a]

mürğ-ı dil: Gönül kuşu.
Göz karardup dâne-i hâlin direrken **mürğ-ı dil**
Lâ-cerem düşdi kare zülfinüñ ağı üstine (Şem‘î Divanı, Gazel 170, Mısra 7). [mürğ-ı dil,]

mürğ-ı hoş-elhân: Hoş nağmelerin kuşu.
Terenmüm eyledi kebk ü tezervi hoş-hırâm oldı
Ser-âğâz eyledi bülbül gibi **mürğ-ı hoş-elhânı** (Şem‘î Divanı, Kaside 4, Mısra 22). [mürğ-ı hoş-elhânı, -ı]
Tûti-i tab‘-ı şeker-bârûme dem-sâz olımaz
Gülşenüñ gerçi olur **mürğ-ı hoş-elhânı** güzel (Şem‘î Divanı, Gazel 108, Mısra 10). [mürğ-ı hoş-elhânı, -ı]

mürğ-ı hoş-elhânler: Hoş nağmeli kuş. II Bülbül.
Her kişi kendü vücūdında Süleymân olsun
Kuş dilin söyleşelüm **mürğ-ı hoş-elhânler** ile (Şem‘î Divanı, Gazel 151, Mısra 6). [mürğ-ı hoş-elhânler, -ler]

mürğ-ı hüma-yi himmet: Himmetli talih kuşu.
Pervâz ider şabûh ile gün gibi şabâh
Mürğ-ı hüma-yi himmet açup şevk ile cenâh (Şem‘î Divanı, Gazel 27, Mısra 2). [mürğ-ı hüma-yi himmet,]

mürğ-ı zirek: Akıllı kuş.
Manıku‘t-ı tayrûñ rümûzın söylemiş Mecnûn ile
Mürğ-ı zirekdür ider gûyâ Süleymân ile bahş (Şem‘î Divanı, Gazel 20, Mısra 12). [mürğ-ı zirekdür, -dür]

mür-i muhakker: Hor görülmüş karınca.
Süleymân-ı zemânsın Şem‘î bir **mür-i muhakkerdür**
Muķarin olmadum çün izz ü devlet âfitâbına (Şem‘î Divanı, Kaside 1, Mısra 73). [mür-i muhakkerdür, -dür]

mür-i müstaka: Gönülden isteyen karınca.
İrüp her **mür-i müstaka** virür cân üstine cânı
Süleymân-ı zemân ile kudüm-i Âşef-i şânî (Şem‘î Divanı, Kaside 4, Mısra 13). [mür-i müstaka, -a]

mür-i za‘îf: Güçsüz karınca.

Ey Süleymân-ı zemân kânde çeker **mûr-i za'îf**

Tağ u taş çekmez iken cevri yükün gerdünüñ (Şem'î Divanı, Gazel 99, Mısra 5). [mûr-i za'îf,]

Vay eger olmaz ise şâhid-i maşşûd kinâr

Göze göstermez olupdur beni bir **mûr-i za'îf** (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 88). [mûr-i za'îf,]

mürüvvet: Yiğitlik, mertlik.

Çare toprağı terbiyyetle iksîr-i hayât eyler

Mürüvvet perteviyle âfitâb-ı bürc-i ihsânı (Şem'î Divanı, Kaside 4, Mısra 32). [mürüvvet,]

Kerem kânı **mürüvvet** ma'denisin

Kerâmetle n'ola olsañ mükerrrem (Şem'î Divanı, Kaside 5, Mısra 21). [mürüvvet,]

Halk ile hulk eylemek kârı sehvâvet şânıdur

Şan'ati lutf ü kerem mihr ü **mürüvvet** 'âdeti (Şem'î Divanı, Kaside 6, Mısra 76). [mürüvvet,]

Mürüvvet ehli bezmi gibi gülşen rûh-perverdür

Dür-efşânlıklar eyler gül gibi her şâh gülşende (Şem'î Divanı, Kaside 10, Mısra 27). [mürüvvet,]

Mürüvvet ehline zîrâ hidâyet şem'î rehberdür

Açup gönlün gözün yazmağ için dîvân gülşende (Şem'î Divanı, Kaside 10, Mısra 45). [mürüvvet,]

mürüvvet kânı: Lütuf kaynağı.

Şem'î-yi bî-çâreden men' eylemezsin la'lüñi

Hâşelillâh sen **mürüvvet kânısın** Yûsufcuğum (Şem'î Divanı, Gazel 120, Mısra 14). [mürüvvet kânısın, -sın]

müsâ'ade eyle-: İzin vermek.

Sâkî şalardı sâ'id-i sîmîni boynüme

El virse fırsat **eylese** devlet **müsâ'ade** (Şem'î Divanı, Gazel 147, Mısra 8). [müsâ'ade eylese, -se]

müşâbih: Benzeyen, benzer.

Haddüñe Şem'î **müşâbih** didi şemsi güzelüm

Yiridür odlare yaksañ anı pervâne gibi (Şem'î Divanı, Gazel 191, Mısra 9). [müşâbih,]

muşaffâ: Yabancı maddelerden temizlenmiş, arı duru ve saf duruma getirilmiş, arıtılmış.

Salânet câmı **muşaffâ** bezm-i devlet bî-keder

Câm-ı Cem şun sâkiyâ Sultân Süleymân devridür (Şem'î Divanı, Murabba 1, Mısra 15). [muşaffâ,]

musahher: Ele geçirilmiş, boyun eğdirilmiş.

Devlet anüñ ki mâlik-i melek-sîmâ ola

İzzet anüñ ki oldı **musahher** diyâr-ı lutf (Şem'î Divanı, Gazel 95, Mısra 14). [musahher,]

Musahher hükmüne 'âlem felek emrüne çâkerdür

Halâş olur belâ vü derd ü gamden iki 'âlemde (Şem'î Divanı, Kaside 1, Mısra 59). [musahher,]

muşāhib: Biriyle karşılıklı konuşan, sohbet arkadaşı olan kimse.

Ne mūnis ü **muşāhib** ü ne yār-i ğam-gūsār

Nāgeh nüvid-i ‘āṭifet-i luṭf-ı Lem-yezel (Şem’î Divanı, Kaside 9, Mısra 23). [muşāhib,]

mūsā-şifat: Hz. Musa vasıflı.

İrer **Mūsā-şifat** dil cevher-i iksir-i maşşūda

İçüp āb-ı ḥayāt-ı himmeti bir Hızr-siretten (Şem’î Divanı, Kaside 3, Mısra 3). [mūsā-şifat,]

muşavver: Tasvir edilmiş, suret verilmiş, bir surete konulmuş.

Ruḥlerūn gün beñlerūn seyyāreler kaşşūn hilāl

Bir **muşavver** nūrdur ey māh taşşirūn senūn (Şem’î Divanı, Gazel 102, Mısra 4). [muşavver,]

Ḥaṭ-ı reyḥān ile nakş-i zemīn levḥi **muşavverdūr**

Çemenler şahn-ı cāmī’dūr yine āyāt-ı raḥmetle (Şem’î Divanı, Kaside 10, Mısra 7). [muşavverdūr, -dūr]

muşavver kıl-: Tasvir etmek, tasavvur etmek.

Māh-i Ken‘ān-ı melāhetsin yüzūn mir‘āt-i Çīn

Gün yüzūn ‘arz it **muşavver** nūr **kıl** mir‘āt içün (Şem’î Divanı, Kaside 14, Mısra 42). [muşavver kıl,]

müşebbek: Ağ ve kafes gibi örülmüş veya oyulmuş (nakış, pano vb.).

Müşebbek micmer-i bezm-i belādur Şem‘iyā cismūn

Duḥān-ı āteş-i dildür görinen müylar tende (Şem’î Divanı, Gazel 158, Mısra 9). [müşebbek,]

müsellem it-: Doğruluğu, gerçekliği herkes tarafından kabul edilir hâle getirmek.

Selāmet milketinde zāt-ı pākūn

Ḥudāyī bī-niyāz **itdi müsellem** (Şem’î Divanı, Kaside 5, Mısra 14). [müsellem itdi, -di]

Cihān ṭurduḳça ṭursun devlet ile

İki ‘ālemde Ḥaḳ **itsün müsellem** (Şem’î Divanı, Kaside 5, Mısra 54). [müsellem itsün, -sün]

müselmān: Müslüman.

İgen zulm-i şariḥ itme esirge ehl-i imān

Göre göz odlare yakma be kāfir bir **müselmānı** (Şem’î Divanı, Gazel 185, Mısra 10). [müselmānı, -ı]

‘Āḳıbet kāfir alur dirler **müselmān** illerin

Ḥüsn ilin almağa ḥaṭṭuñ ğālībā leşker çeker (Şem’î Divanı, Gazel 64, Mısra 3). [müselmān,]

müşerref: Şereflenmiş, şerefli.

Gelūñüz seyr idelüm serv-i ḥırāmānler ile

İdelüm baği **müşerref** gül-i ḥandānler ile (Şem’î Divanı, Gazel 151, Mısra 2). [müşerref,]

müşerref eyle-: Şereflelendirmek; onurlandırmak.

Müşerref eyledi geldi serây-i cennet-âbâdın

Açıldı gül gibi güldi yine devlet gülistânı (Şem'î Divanı, Kaside 4, Mısra 17). [müşerref eyledi, -di]

Görme hergiz gam yüzün ıstırma adın guşşenün

Hâk idüp zâtün **müşerref eylesün** gönün küşâd (Şem'î Divanı, Tarih 1, Mısra 4). [müşerref eylesün, -sün]

müşerref kıl-: Şereflelendirmek, onurlandırmak.

Zât-ı pâkûn lâyıķ-ı seccâde-i ‘adl eyleyüp

Mesned-i şer‘i **müşerref kıldı** hayrû‘l-hâkimin (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 68). [müşerref kıldı, -dı]

müşerref ol-: Şeref kazanmak, şereflemek.

Umaruz nûr-ı cemâlünle **müşerref olavuz**

Ka‘be-i küyüñedür çünki bizüm niyyetümüz (Şem'î Divanı, Gazel 73, Mısra 5). [müşerref olavuz, -avuz]

müşevveş: Düzensiz, karışık, karmakarışık.

Gam-ı dünyâyile **müşevveş** olup

Kendüni Şem‘i virme teşvîşe (Şem'î Divanı, Gazel 145, Mısra 9). [müşevveş,]

müşgîn: Misk kokulu.

Şanki âhû-yi Hotendür çeşmün ey hûb-ı Hıttâ

Çin-i zülfün şayd için olmış aña **müşgîn** kemend (Şem'î Divanı, Gazel 33, Mısra 4). [müşgîn,]

Açdı **müşgîn** nâfesin bâzâr-i ‘aţţâr-ı çemen

Geldi bir dem kim şabâ kıldı cihânı ‘anberin (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 5). [müşgîn,]

Çin ü Mâçini tolaştı niçe yıl bād-ı şabâ

Zülfüne şuş olmayınca olmadı **müşgîn** nefes (Şem'î Divanı, Gazel 81, Mısra 10). [müşgîn,]

müşgîn dem: Misk kokulu nefes.

Ser-â-ser mağz-ı ‘âlem ol hevâyile mu‘aţţerdür

Hevâ **müşgîn deminden** yir yüzün gülzâr-i Çin itdi (Şem'î Divanı, Kaside 1, Mısra 12). [müşgîn deminden, -i, -n, -den]

müşgîn saç: Misk kokulu saç.

Eyledi **müşgîn saçın** ol gözleri âhû kemend

Şayd idüp geçdi dil-i miskine bend üstine bend (Şem'î Divanı, Gazel 33, Mısra 1). [müşgîn saçın, -ı, -n]

muşhaf: Kur'an-ı Kerim. II Sevgilinin mübarek kitap gibi olan güzel yüzü.

Cemâlün **muşhafın** tezyin idüpdür hatt-ı Reyhânün

Berât-ı hüsne virmişdür kaşûn tuğrâ-yi ‘unvânı (Şem'î Divanı, Gazel 185, Mısra 7). [muşhafın, -ın]

Çalmadı âb ile eflâkûn aresinde gubâr

Zeyn ider şemse-i zerrin ile gül **muşhafını** (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 6). [muşhafını, -ı, -n, -ı]

Cemâlün **muşhafın** tezyin idüpdür hatt-ı Reyhânî

Berât-ı hüsne virmişdür kaşûn tuğrâ-yi ‘unvânı (Şem'î Divanı, Kaside 15, Mısra 65). [muşhafın, -ı, -n]

Qaldı gülşende te‘add  idimez b d-  se er
Açdı g l **muşhafını**   nki yem n itdi   m l (  em’  Divanı, Kaside 8, Mısra 28). [muşhafını, - , -n, - ]

muşhaf-  h   n: Güzellik kitabı; Kur’an-  Kerim. II Sevgilinin güzel yüzü.
  em‘iy  s re-i ve’l-leyl gelür t l ‘  ne
Her kaçan **muşhaf-  h   ninden** o dilber a a f l (  em’  Divanı, Gazel 113, Mısra 10). [muşhaf-  h   ninden, - , -n, -den]

mu  bet:  nsanın başına ansızın gelen bel , fel ket, dert, sıkıntı. II Uğursuz, pis, murdar, menhus (  ey).
Seng n-dilse her ne ka ar bu **mu  bet   **
  n işitdi   ledi derd ile k    r (  em’  Divanı, Kaside 12, Mısra 35). [mu  bet   , -  ]

m     r: İran kültüründe, ga asındaki deliklerden rüzgar estik e    itli sesler çıkardığı söylenen bir masal kuşu.
N yler ağız bir idüp yine **m     r** ile
Çeng ile k    na virmezse ‘aceb mi neveti (  em’  Divanı, Kaside 6, Mısra 25). [m     r,]

m   : Asya dağlarında yaşayan bir ceyl n cinsinin erkeğinde kar n derisi altında bulunan kese şeklindeki bir bezden elde edilen güzel kokulu siyah madde.
Her se ergeh kim   ab  ol z   f-  p r-  inden     r
  an H   a ‘a    r dur kim **m   ** alup    inden     r (  em’  Divanı, Gazel 63, Mısra 2). [m   ,]

m   -b r: “Misk yağdıran” Etr  fa misk kokusu yayan.
Devr-i ru    nde z   r olup ey nig r h    t
Nesh  oldu g  l     fesinde **m   -b r** h    t (  em’  Divanı, Gazel 89, Mısra 2). [m   -b r,]

Der-h    -  A  med Beg rahmetull  hi ‘aleyhi ve’l-g   r n
Bir      -dem ki b d-    ab  yaydı **m   -b r** (  em’  Divanı, Kaside 9, Mısra 2). [m   -b r,]

m     : Zor, g   .
Bah r-i e     le bir olsa ey   anem t    n-  N   
     -  hecrün s        rmez ne **m     ** m    r  (  em’  Divanı, Gazel 7, Mısra 10). [m     ,]

Sensüz h    t-  ‘  mr  m g     de **m     ** ancak
Gel hey kıy       m gel bu intiz re yir yok (  em’  Divanı, Gazel 97, Mısra 7). [m     ,]

mu     : “Has ve se       , g     de” anlamlarında Hz. Muhammed’in isimlerindendir.
      mey    n-  vef     iki serv-  dil-r  b 
Bir    n A  med  r ad  birisinin   **Mu     ** (  em’  Divanı, Gazel 5, Mısra 2). [mu     ,]

Ağmedün ‘    -  vi   li ‘      n mi‘r     r
     r k   r  a  a kim **Mu     ** eyler vef  (  em’  Divanı, Gazel 5, Mısra 6). [mu     ,]

Pertev-  n  r-  M         r cem li Ağmedün
     r         l-k      r **Mu     ** n  r-  H     (  em’  Divanı, Gazel 5, Mısra 8). [mu     ,]

Ahmedün yolında Şem'î varûnî eyle nişâr

Muştafâ 'ışkına ammâ cânûnî eyle fidâ (Şem'î Divanı, Gazel 5, Mısra 16). [muştafâ,]

Gün yüzünün âyetin ve'ş-şems okurlar Ahmedün

Muştafânûn zülfidür ve'l-leyl ü alnı ve'd-đuhâ (Şem'î Divanı, Gazel 5, Mısra 4). [muştafânûn, -nûn]

müstedâm: Sürekli, devamlı.

Şem'iyâ 'ömri mezîd olsun ü cüdî **müstedâm**

Hağ te'âlâ eylesün iki cihânde şâd-kâm (Şem'î Divanı, Murabba 1, Mısra 33). [müstedâm,]

müstedâm ol-: Daim, sürekli olmak, kalıcı olmak.

Merhem-i vaşlın umarken urdı fûrkat yâresin

Müstedâm olsun efendüm bizi hoşnûd eyledi (Şem'î Divanı, Gazel 186, Mısra 8). [müstedâm olsun,]

müşterek ol-: Ortak olmak.

Dâhil itmez hâşılı dil mâhı mihrûn küyine

Şâh-i 'ışkuñ hâşıdır tîmâre **olmaz müşterek** (Şem'î Divanı, Gazel 105, Mısra 6). [müşterek olmaz, -maz]

müşterî: Jüpiter gezegeni. II Feleğin kadısı ve hatibi olarak bilinen bir gezegen.

Yûsuf-ı bahtûn harîdârî şeh-i devrân olup

Müşterî vezn eyleyüp mihr ile meh mîzân ola (Şem'î Divanı, Gazel 4, Mısra 6). [müşterî,]

Mihr ü mehdür **müşterî** 'âlem harîdârûn senûn

Germ olursa tañ midur gün gibi bâzârûn senûn (Şem'î Divanı, Gazel 101, Mısra 1). [müşterî,]

mu'tâd: Alışmış, alışkın.

'Ârif ol elden kıma Şem'î maḥabbet cāmını

Nâr-ı düzeḥden ne ğam 'ışk âteşi **mu'tâdısın** (Şem'î Divanı, Gazel 128, Mısra 12). [mu'tâdısın, -i, -sın]

mu'tekif: Cami vb. ibadethaneye kapanarak sürekli namaz, niyaz ve ibadetle meşgul olan kimse.

Zâhid ki **mu'tekif** geçinür büriyâyile

Gör eblehi ki cennet umar bu riyâyile (Şem'î Divanı, Gazel 166, Mısra 1). [mu'tekif,]

muṭrib-i bezm: Meclisin sazendesi.

Gül aldı def eline rakşe girdi serv ü çenâr

Çün aldı **muṭrib-i bezmûn** çemende çengine 'ûd (Şem'î Divanı, Gazel 37, Mısra 6). [muṭrib-i bezmûn, -ûn]

müverriḥ: Tarih yazan, tarihçi.

Pâye-i kadriñ olup a'lâ terakḳî idicek

Didi târiḥin **müverriḥ** devlet ü 'izzet ziyâd (Şem'î Divanı, Tarih 1, Mısra 6). [müverriḥ,]

mûy: Tüy, kıl, saç teli.

Görmedüm kılca vefâ **mûy** miyânüñden senüñ
Gerçi dirler döstüm lâ-hayra illâ fi'l-vasaṭ (Şem'î Divanı, Gazel 90, Mısra 5). [mûy,]

Görmezse eger anı bir kılca kılur cânı
Göñlüm şu kadar eyler ol **mûy** miyânden hâz (Şem'î Divanı, Gazel 91, Mısra 6). [mûy,]

Müşebbek micmer-i bezm-i belâdur Şem'iyâ cismüñ
Duḥân-ı âteş-i dildür görinen **mûylar** tende (Şem'î Divanı, Gazel 158, Mısra 10). [mûylar, -lar]

mûy miyân: Kıl gibi ince bel. II Sevgilinin beli.
Görmedük geçdi hayâl ile cihânde günümüz
Öpmege kuçmağa bir gonce-dehen **mûy miyân** (Şem'î Divanı, Gazel 136, Mısra 6). [mûy miyân,]

müyesser: Kolaylıkla elde edilen, nasip olan (şey).
Başına gün toğar anüñ ki yüz sürmek **müyesserdür**
Anüñ kim bârgâhı Ka'be-i erbâb-ı hâcetdür (Şem'î Divanı, Kaside 1, Mısra 27). [müyesserdür, -dür]

Kerem ehline maḫşûdı dü 'âlemde **müyesserdür**
Ümîdüm vardurur şâhâ Süleymân-ı zemânden kim (Şem'î Divanı, Kaside 10, Mısra 41). [müyesserdür, -dür]

mûy-ı 'adû: Düşmanın saç teli.
Ayağın dâmenine çekdi oturdu kühsâr
Perçem-i nizeñ olursa yaraşur **mûy-ı 'adû** (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 62). [mûy-ı 'adû,]

mûy-şikâf: Bir meseleyi kılı kırk yararcasına büyük bir dikkatle inceleyen, araştıran (kimse).
Naẓeri ḥall-i ḫâkâyıkda olur **mûy-şikâf**
Ḳalemi keşf-i deḫâyıkda olur çihre-küşâ (Şem'î Divanı, Kaside 2, Mısra 65). [mûy-şikâf,]

müzeyyen: Süslenmiş, bezenmiş, süslü, zînetli.
Ey devrinüñ güliyle **müzeyyen** behâr-ı luṭf
Hurrem nesîm-i ḫulkuñ ile sebzezâr-ı luṭf (Şem'î Divanı, Gazel 95, Mısra 1). [müzeyyen,]

Sipend encüm şafaḳ âteş hilâl ol bezme micmerdür
Müzeyyen itdi dünyâyı ser-â-ser 'ıyd-i sultânî (Şem'î Divanı, Kaside 1, Mısra 22). [müzeyyen,]

Der-ḫaḳḳ-ı Şehriyâr
Ey devletüñ güliyle **müzeyyen** behâr-ı luṭf (Şem'î Divanı, Kaside 11, Mısra 2). [müzeyyen,]

Müzeyyen altun üsküflü sipâhî beg yigitlerle
Gelür yılduzlariyle şan cihânüñ mâh-i tâbânı (Şem'î Divanı, Kaside 4, Mısra 7). [müzeyyen,]

müzeyyen kıl-: Süslemek, donatmak.
Buldı terbiyyet anüñ devrinde erbâb-ı naẓer
Şükr kim anı **müzeyyen kıldı** Rebbü'l-'âlemîn (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 110). [müzeyyen kıldı, -dı]

müzeyyen ol-: Süslenmek.

Müzeyyen oldu bağ-ı ‘adli serv-i istikâmetle

Mu‘azzez mîve-i lutfi mükerrem berg-i ihsânı (Şem‘î Divanı, Kaside 4, Mısra 19). [müzeyyen oldu, -dı]

Her nihâl-i râst eyler fe’staķim sırrın beyân

Oldu serv-i istikâmetle **müzeyyen** bağ-ı dîn (Şem‘î Divanı, Kaside 14, Mısra 90). [müzeyyen oldu, -dı]

mużmer: Gizlenmiş, saklanmış, dışarıya vurulmamış (şey).

Seḥā sābit vefā zāhir ḥayā ḥilm ile **mużmerdür**

Ḳarār ü şabr ü terbiyyetle olur ‘ākıbet Şem‘î (Şem‘î Divanı, Kaside 10, Mısra 53). [mużmerdür, -dür]

N

nā-çār: Çaresiz.

Olursa âteş içre ey gül ârām

İdelüm biz daḥi **nā-çār** ü nā-kām (Şem‘î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 78). [nā-çār,]

nāfe-i ḥulḳ: Tabiatın, yaradılışın miski.

‘Aceb gül-deste kim bü-y-i nesīm-i cān-fezāsiyle

Dem urur **nāfe-i ḥulḳı** gibi gülzār-i cennetden (Şem‘î Divanı, Kaside 3, Mısra 22). [nāfe-i ḥulḳı, -ı]

nāfesin aç-: Sevgilinin misk kokulu saçlarını açmak.

Açdı müşḡin **nāfesin** bāzār-i ‘aṭṭār-ı çemen

Geldi bir dem kim şabā kıldı cihānı ‘anberin (Şem‘î Divanı, Kaside 14, Mısra 5). [nāfesin açdı, -dı]

nāgeh: Ansızın, birdenbire.

Ola kim bir gün şoraydı ḥāṭırum **nāgeh** diyü

Yıllar oldu istemez tımārı bīmārūñ senüñ (Şem‘î Divanı, Gazel 101, Mısra 11). [nāgeh,]

Ne mūnis ü muşāḥib ü ne yār-i ḡam-gūsār

Nāgeh nüvid-i ‘āṭıfet-i lutf-ı Lem-yezel (Şem‘î Divanı, Kaside 9, Mısra 24). [nāgeh,]

nağme-i bülbul: Bülbulün sesi, inlemesi.

Nağme-i bülbul nesīm-i şubḥ ile virür ḥayāt

‘Aşık-ı dil-ḥasteye olsun hezārān āferin (Şem‘î Divanı, Kaside 14, Mısra 25). [nağme-i bülbul,]

nağme-i dāvūd: Davut Peygamberin güzel sesi.

Hezār itdi çemende çü **nağme-i Dāvūd**

Zebūr-ı gülden okundu ḥulāşa-i maḳşūd (Şem‘î Divanı, Gazel 37, Mısra 1). [nağme-i dāvūd,]

nağme-i pür-süz: Çok yanık ezgi.

Nağme-i pür-süz ile nerm itdi āhen-dilleri

Niceyi ey dil Zebūr-ı ‘ışḳ Dāvūd eyledi (Şem‘î Divanı, Gazel 186, Mısra 3). [nağme-i pür-süz,]

nā-ḥak yire: Boşu boşuna, haksız yere, haksız olarak.

Ne ḥünidür gözüñ sākī ki bağrüm-den kebāb ister

Döküp **nā-ḥak yire** kanüm gözüm yaşın şerāb ister (Şem'î Divanı, Gazel 42, Mısra 2). [nā-ḥak yire,]

naḥl: Fidan.

Devletün **naḥli** gibi la'î ü cevāhir vire bār

Ṭaḳdı meşşāṭa-i fikrūñ güher-i rāyūñ ile (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 67). [naḥli, -i]

naḥl-bend: Ağaç budayan kimse.

Bu ṭab'üm **naḥl-bendi** bağladı bir naḥl-i mevzūnı

Kim anūñ gülleridür gülşen-i bāğ-ı belāğatden (Şem'î Divanı, Kaside 3, Mısra 15). [naḥl-bendi, -i]

naḥl-i himmet: Lütuf fidanı.

Tā ki **naḥl-i himmetet** bā şāḥ-ı Ṭübī hem-ser est

Tā dehed gülhā-yi cūdet revnaḳ-ı ḥuld-i berīn (Şem'î Divanı, Kaside 13, Mısra 91). [naḥl-i himmetet, -et]

naḥl-i kāfūr: Kafur ağacı. II Fidan gibi uzun ve ince vücutlu güzel.

Naḥl-i kāfūr ile zeyn oldı ḥarīm-i gülzār

Gül 'arūsına nesīm-i seherī meşşāṭa (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 37). [naḥl-i kāfūr,]

naḥl-i mevzūn: Güzel, düzgün fidan. II Uzun ve düzgün boylu genç sevgili.

Bu ṭab'üm naḥl-bendi bağladı bir **naḥl-i mevzūnı**

Kim anūñ gülleridür gülşen-i bāğ-ı belāğatden (Şem'î Divanı, Kaside 3, Mısra 15). [naḥl-i mevzūnı, -ı]

naḥnu ḳasemnā: "Biz kısımlara ayırdık", Zuhuruf suresi 32. ayetten iktibastır.

Cevri çoğ eyle bāña ḡam degül ey ḡonce-dehen

Bu imiş **naḥnu ḳasemnādaki** ḳismet bākī (Şem'î Divanı, Gazel 190, Mısra 6). [naḥnu ḳasemnādaki, -daki]

nā-kām: Muradına erememiş, mahrum, nasipsiz.

Olursa āteş içre ey gül ārām

İdelüm biz daḥi nā-çār ü **nā-kām** (Şem'î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 78). [nā-kām,]

naḳd: Akçe, para. II Can sermayesi, varlığı.

Şāf iden ḳalbümüzüñ **naḳdini** 'ışḳ āteşidür

Ḳıymeti artuğ olur yansa oda altunuñ (Şem'î Divanı, Gazel 99, Mısra 9). [naḳdini, -i, -n, -i]

naḳd-i cān al-: Can sermayesini/varlığını almak. II Öldürmek.

Naḳd-i cān almak dilersin göñlümüñ za'fın görüp

Ḳaḡı zālimdür alan bir şehir-i virāndan ḥarāc (Şem'î Divanı, Gazel 24, Mısra 7). [naḳd-i cān almak, -mak]

naḳd-i cān: Can sermayesi.

Bâzâr-i ğamde aşşıya kalmışdur ey gönül
Vir **nakd-i cânı** yâre ne şaydüñ behâsına (Şem'î Divanı, Gazel 148, Mısra 6). [nakd-i cânı, -ı]

nakd-i eşk: Gözyaşı akçesi, gözyaşı parası. II Aşığın gözyaşları.

Nakd-i eşk ile gönül degmeye olma yoldaş
‘Işk yolında şaķın bir pula olur biñ baş (Şem'î Divanı, Gazel 82, Mısra 1). [nakd-i eşk,]

nakd-i ‘ömr: Hayat sermayesi.

Sermāye-i mahabbet ile **nakd-i ‘ömrünü**
Devlet anuñ ki sevdügi yolında ħarcanur (Şem'î Divanı, Gazel 55, Mısra 9). [nakd-i ‘ömrünü, -ü, -n, -i]

nakķāş: Süsleme ustası.

Nice takrîr ideyin nakşuñı **nakķāşlere**
Reng alurlar dir isem bir bölük evbāşlere (Şem'î Divanı, Gazel 155, Mısra 1). [nakķāşlere, -ler, -e]

Göricek gönüm ol göz ü kaşı
Seyr ider cân gözüyle **Nakķāşı** (Şem'î Divanı, Gazel 176, Mısra 2). [nakķāşı, -ı]

nakķāş-ı behār: Bahar nakķaşı.

Şemse-i gül rā küned taħrîr **Nakķāş-ı behār**
Kaşr-ı gülşen rā küned reşk nigāristān-ı Çîn (Şem'î Divanı, Kaside 13, Mısra 5). [nakķāş-ı behār,]

Şemseler resm itdi gülden aña **Nakķāş-ı behār**
Cānı yok taşvîr ide bir bergini nakķāş-ı Çîn (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 17). [nakķāş-ı behār,]

nakķāş-ı çîn: Çinli ressam.

Şemseler resm itdi gülden aña Nakķāş-ı behār
Cānı yok taşvîr ide bir bergini **nakķāş-ı Çîn** (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 18). [nakķāş-ı çîn,]

nakķāş-ı şun‘: Bütün yaratılanların nakķaşı. II Allah.

Nakş-i ħüsnüñ zeyn idelden ey şanem **Nakķāş-ı şun‘**
Oldı bu ħalkuñ kimi Zeynî kimisi Nakķıbend (Şem'î Divanı, Gazel 33, Mısra 7). [nakķāş-ı şun‘,]

nakķāş-ı şun‘-ı bî-misāl: Eşi benzeri olmayan amel yazıcısı.

Ayuñ on dördin gümüş serv üzre taşvîr eylemiş
Gün yüzüñle kâmetüñ **Nakķāş-ı şun‘-ı bî-misāl** (Şem'î Divanı, Gazel 107, Mısra 6). [nakķāş-ı şun‘-ı bî-misāl,]

nakl-i şaħiħ: Doğru nakil, bir hadisenin veya sözün yalansız aktarılması.

Qavl-i ‘İsîde bâde oldı ħelâl
Var lebüñ nuķlı gibi **nakl-i şaħiħ** (Şem'î Divanı, Gazel 26, Mısra 12). [nakl-i şaħiħ,]

nakş: Görünüş, suret.

Yā ser-i mūdūr dehānūñ **naqşı** yā ḥod zerredür
Söyledükce kıl yarar dikkatde güftārūñ senūñ (Şem'î Divanı, Gazel 101, Mısra 5). [naqşı, -ı]

Dilerseñ 'ıyd-i vuşlet merḥabāsın
Dü 'ālem **naqşı** renginden elūñ yu (Şem'î Divanı, Gazel 141, Mısra 4). [naqşı, -ı]

N'ola görürse iki cihān **naqşını** 'ıyān
Gözlük idindi cām-ı meyi pîr-i meykede (Şem'î Divanı, Gazel 147, Mısra 9). [naqşını, -ı, -n, -ı]

Nice takrîr ideyin **naqşuñı** naqqāşlere
Reng alurlar dir isem bir bölük evbāşlere (Şem'î Divanı, Gazel 155, Mısra 1). [naqşuñı, -uñ, -ı]

Ġāfil olma seni bir **naqş** ile bî-cān eyler
Şaḡın aldanma göñül ol şanemūñ şüretine (Şem'î Divanı, Gazel 156, Mısra 3). [naqş,]

Bu deyrūñ dürlü dürlü **naqşı** çokdur
Görinür şüretā gerçi ki sāde (Şem'î Divanı, Gazel 157, Mısra 3). [naqşı, -ı]

naqş ol-: Bir yerde belirli bir iz bırakmak, yer etmek.
Naqş oldu sinemüz yine dāğ-ı firāk ile
Senden bu ḡaldı ey yüzi gül bize yādigār (Şem'î Divanı, Gazel 46, Mısra 5). [naqş oldu, -dı]

naqş-i ḥüsn: Güzelliğin nakışı.
Gün yüzlüler muḳābele itse kamer olur
Kim **naqş-i ḥüsnūñ** anlere yüz virmez ey nigār (Şem'î Divanı, Gazel 49, Mısra 6). [naqş-i ḥüsnūñ, -üñ]

Naqş-i ḥüsnūñ zeyn idelden ey şanem Naqqāş-ı şun^c
Oldı bu ḡalkuñ kimi Zeynî kimisi Naqşibend (Şem'î Divanı, Gazel 33, Mısra 7). [naqş-i ḥüsnūñ, -üñ]

naqş-i nigār: Sevgilinin suretini gösteren nakış, resim.
Degme bir **naqş-i nigārūñ** ḥüsnî evşāfın idüp
Ol Mesîḥā-dem yanında añmaḡa cānūñ mi var (Şem'î Divanı, Gazel 41, Mısra 11). [naqş-i nigārūñ, -üñ]

naqş-i zemîn: Yeryüzünün görüntüsü.
Ḥaṭ-ı reyḥān ile **naqş-i zemîn** levḥi muşavverdür
Çemenler şaḡn-ı cāmî'dür yine āyāt-ı rahmetle (Şem'î Divanı, Kaside 10, Mısra 7). [naqş-i zemîn,]

naqşibend: Bahaüddin Nakşibendi Hazretlerine nisbet olunan ve Tayfuriyye'den neş'et ettiḡi söylenen tarikat.
Naqş-i ḥüsnūñ zeyn idelden ey şanem Naqqāş-ı şun^c
Oldı bu ḡalkuñ kimi Zeynî kimisi **Naqşibend** (Şem'î Divanı, Gazel 33, Mısra 8). [naqşibend,]

na'ı: Hayvanların ayaklarına vurdukları demir.
Yolında ser virüp cān terk idenler cümle serverdür
Burāk-ı berḡ-seyrūñ āteşin **na'ı** şerārıdır (Şem'î Divanı, Kaside 1, Mısra 34). [na'ı,]

nāl eyle-: Çok zayıflatmak, ipince bir hale getirmek.

Dest-büsün hevesin eyleyeli hāme gibi

Tenümi hasret ile **eylemişem** şöyle ki **nāl** (Şem'î Divanı, Kaside 8, Mısra 80). [nāl eylemişem, -miş, -em]

nālān: Ağlayan, inleyen, feryat eden.

Ney gibi bağrın delüp yıllar **nālān** olmayan

Bezm-i gamde 'aşıkuñ ahın şanur bād-ı hevā (Şem'î Divanı, Gazel 1, Mısra 9). [nālān,]

na'lçe: Na'lçe kelimesinin eski metinlerde rastlanan asıl şekli; daha fazla dayanması için ayakkabıların ökçesine çakılan demir.

Na'lçeñ 'aksi degüldür görinen rāhūnde

Yüz sürüp anda nişān eyledi ebrū-yi hilāl (Şem'î Divanı, Kaside 8, Mısra 55). [na'lçeñ, -ñ]

nāle: İnleme, inilti.

Bülbül-i hāste-dilem **nāleme** rahm eyle didüm

Didi kim yañşak olur hāsteliği şayrunuñ (Şem'î Divanı, Gazel 100, Mısra 11). [nāleme, -m, -e]

Kārbān-ı cān ü dil gitdükce küyünden yaña

Kūs-ı rihlet **nāle** vü feryād ü āhümdür benüm (Şem'î Divanı, Gazel 118, Mısra 12). [nāle,]

Ṭutdı ğırīv 'ālemi ol meh-likā için

Āh ü fiğān u **nāleyile** ṭoldı her diyār (Şem'î Divanı, Kaside 12, Mısra 34). [nāleyile, -y, -ile]

Her yañeden **nāle** vü feryād ider bülbülleri

Çıñradur her dem felekler ṭasımı ğulgulleri (Şem'î Divanı, Muhammes 1, Mısra 27). [nāle,]

nāle eyle-: Feryat fiğan inlemek.,

Nāle eyler kārbān-ı 'ışk ile hem-rāh olan

Ḳalbi āhendür velikin gör nice inler ceres (Şem'î Divanı, Gazel 81, Mısra 3). [nāle eyler, -r]

nāle vü efgān: Ağlama ve inleme.

Hālūmi añladılar āh-i ciger-sūzumdan

Bildiler n'eydigümi **nāle vü efgānūmden** (Şem'î Divanı, Gazel 130, Mısra 10). [nāle vü efgānūmden, -üm, -den]

nāle vü ğulgul: İnilti ve ğürültü.

Nūş idüp bülbüleyi bülbül olalum sākī

Ġülşeni pür idelüm **nāle vü ğulguller** ile (Şem'î Divanı, Gazel 146, Mısra 12). [nāle vü ğulguller, -ler]

nāle-i hezār: Binlerce inleme.

Bülbül kılurdu qarşusına **nāle-i hezār**

Ġül hıdmetinde ṭurmuş idi serv-i müstaḳīm (Şem'î Divanı, Kaside 9, Mısra 7). [nāle-i hezār,]

nāle-i 'uṣṣāk: Āşıkların iniltisi.

Bezm-i gamde inleyüp hem-demlik eyler her nefes

Nāle-i ‘uṣṣāka olmaz ney gibi feryād-res (Şem’î Divanı, Gazel 80, Mısra 2). [nāle-i ‘uṣṣāka, -a]

Kimse ‘ışkuñ kārbanınıñ nişānını virmedi

Nāle-i ‘uṣṣākden gerçi kim olmışdur ceres (Şem’î Divanı, Gazel 80, Mısra 10). [nāle-i ‘uṣṣākden, -den]

na‘l-i gülgün: Gül renkli nal.

Hüsrev-i ‘ışkam işigün baña taht-ı zer yiter

Na‘l-i gülgün gubarı başüme efser yiter (Şem’î Divanı, Gazel 69, Mısra 2). [na‘l-i gülgün,]

nām ile nengün: Ün ile şöhet.

Zāhidā mey içüben halka kerāmet göster

Yüri seccādesini **nām ile nengün** şuya şal (Şem’î Divanı, Kaside 8, Mısra 36). [nām ile nengün, -ün]

nām ü nişān: Ad ve işaret.

Gül gibi dāğ-ı gamünle adümüz dīvānedür

Yiter ey dōst bize dünyede bu **nām ü nişān** (Şem’î Divanı, Gazel 136, Mısra 4). [nām ü nişān,]

Şehr-i ‘ışkuñda kim öldi dāğ-ı mihrüñle gönül

Virmedi kimse anün **nām ü nişānından** haber (Şem’î Divanı, Gazel 59, Mısra 16). [nām ü nişānından, -ı, -n, -dan]

nām-dār: Namlı, ünlü, meşhur.

Ser-nāmesiyle nāme-i luṭf oldı **nām-dār**

Luṭf ü kerem vilāyetin ihyā ider diyü (Şem’î Divanı, Kaside 9, Mısra 35). [nām-dār,]

nāme: Yazılan şey, yazı, yazgı. II Amel defteri.

Yüzün ele al hāme gibi gönümün ey dost

Düşmenlerünün **nāme** gibi bağıı qararsın (Şem’î Divanı, Gazel 137, Mısra 6). [nāme,]

nāme-i fazl: Cömertlik mektubu.

Sensin ol kim seni Hāk hüccet için dünyāye

Nāme-i fazl ü hüner birle idüpdür irsāl (Şem’î Divanı, Kaside 8, Mısra 46). [nāme-i fazl,]

nāme-i luṭf: İyi muāmelede bulunulan mektup.

Ser-nāmesiyle **nāme-i luṭf** oldı nām-dār

Luṭf ü kerem vilāyetin ihyā ider diyü (Şem’î Divanı, Kaside 9, Mısra 35). [nāme-i luṭf,]

nām-ı āl-i ‘osmān: Osmanlı devletinin şöhet.

Hayā vü şıdk u ‘adl ile çeküp Hayder-şıfat tıği

Getürdün yirine himmetle **nām-ı Āl-i ‘Osmānı** (Şem’î Divanı, Kaside 4, Mısra 48). [nām-ı āl-i ‘osmānı, -ı]

nām-ı mesih: Mesih'in adı, şanı.

Ehl-i hikmet içinde oldı şarîh
Ki diridür lebünle **nām-ı Mesîh** (Şem'î Divanı, Gazel 26, Mısra 2). [nām-ı mesîh,]

nā-murād: İsteğine erişememiş, murâdına erememiş.
Vaşl-ı dilberden ider iki cihānde **nā-murād**
‘Aşıka çok zulm ider ey dil bu çerh-i pür-sitem (Şem'î Divanı, Gazel 115, Mısra 13). [nā-murād,]

nāmūs ü ‘āre: Namus ve haya.
Şehrinde ol perînüñ şıgmaz selāmet ehli
Şem'î melāmet ol kim **nāmūs ü ‘āre** yir yok (Şem'î Divanı, Gazel 97, Mısra 12). [nāmūs ü ‘āre, -e]

nār: Ateş. II Ateş gibi yakan duygu.
Yansa Şem'î tañ degül her şeb firāküñ **nārına**
Pertev-i nūr-ı cemālünden cüdādür Muştafā (Şem'î Divanı, Gazel 2, Mısra 9). [nārına, -ı, -n, -a]

Sefer **nārında** kāl itdün şararduñ püte-i gamde
Cihānı hālîş itdün ey ‘adālet cevheri kânı (Şem'î Divanı, Kaside 4, Mısra 51). [nārında, -ı, -n, -da]

Ki şalar ‘ūd gibi her kişinün cāmına **nār**
Cümle-i bāğa şeref virdi ‘arūs-ı lāle (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 35). [nār,]

na‘ra-i ‘uşşāk: Aşıkların inlemesi, bağırması.
Gün gibi germ eylesün bezm ehlini peymāneler
Güm güm ötsün **na‘ra-i ‘uşşākden** hum-hāneler (Şem'î Divanı, Murabba 1, Mısra 10). [na‘ra-i ‘uşşākden, -den]

nārencî: Turuncu.
Āfitābüm Şem'î-veş yakdün cihānı ser-te-ser
Altun üsküfle geyüp gün gibi **nārencî** kabā (Şem'î Divanı, Gazel 8, Mısra 14). [nārencî,]

nār-ı āh: Ah ateşi.
Şem'iyā dil uzadup her gice eflāki yaķar
Nār-ı āhüm ki çıkar sîne-i süzānünden (Şem'î Divanı, Gazel 130, Mısra 14). [nār-ı āhüm, -üm]

nār-ı belā: Bela ateşi.
Didi hîṭāb idüp ki eyā tîre rûzgār
Nār-ı belā vü fūrķat ile yaķma cānünü (Şem'î Divanı, Kaside 9, Mısra 26). [nār-ı belā,]

nār-ı caḥīm: Cehennem ateşi.
Süz-ı ‘ışķ ile görünmez gözüme **nār-ı caḥīm**
Qorķum oldur ki olam āteş-i hicrāne bedel (Şem'î Divanı, Gazel 111, Mısra 9). [nār-ı caḥīm, -im]

nār-ı düzeḥ: Cehennem ateşi.

‘Arif ol elden koma Şem‘î maḥabbet cāmını

Nār-ı düzeḥden ne gam ‘ışk âteşi mu‘tâdisın (Şem‘î Divanı, Gazel 128, Mısra 12). [nār-ı düzeḥden, -den]

nār-ı gam: Gam ateşi.

Behār eyyāmıdır gül gibi ḥand it

Niçe bir **nār-ı gamde** cān sipend it (Şem‘î Divanı, Gazel 18, Mısra 2). [nār-ı gamde, -de]

nār-ı ḥased: Kıskançlık ateşi.

Gök batmış idi göklere dūd-ı siyāh ile

Nār-ı ḥasedde bağı ḥasūdūn kebāb idi (Şem‘î Divanı, Gazel 181, Mısra 10). [nār-ı ḥasedde, -de]

nār-ı hecr: Ayrılık ateşi.

Lāyık degül ki Şem‘î yana **nār-ı hecr** ile

Sen gayrilerle ‘ıyş idesin ey şanem müdām (Şem‘î Divanı, Gazel 121, Mısra 9). [nār-ı hecr,]

nār-ı hicrān: Ayrılık ateşi.

Şanurdum âteş-i fūrkatden özge bir belā yokdur

Seni ağıyār ile gördüm ışındum **nār-ı hicrāne** (Şem‘î Divanı, Gazel 143, Mısra 6). [nār-ı hicrāne, -e]

nār-ı mezellet: Alçaklık, zillet ateşi.

Yanupdur lāle gibi cān ü dil **nār-ı mezelletde**

Ṭolidur gonce-veş kan ile bağırum ḥār-ı miḥnetden (Şem‘î Divanı, Kaside 3, Mısra 53). [nār-ı mezelletde, -de]

nār-ı mūsā: Hz. Musa'nın ateşi.

Şem‘iyā ol şanemūn gün yüzünüñ āyenesi

Nār-ı Mūsā gibi par par yanar oldukça tırāş (Şem‘î Divanı, Gazel 82, Mısra 14). [nār-ı mūsā,]

nār-ı zillet: Hor görülme, aşağılanma ateşi.

Ne yirde k’eyleye güzeri çeşmesār-ı luṭf

Ey dil niçeye dek yanasın **nār-ı zillete** (Şem‘î Divanı, Kaside 11, Mısra 26). [nār-ı zillete, -e]

nār-ı ziyā: Işığın ateşi.

Saḥa ḳandīl-i mescidden iren **nār-ı ziyā** zāhid

Baḥa cām-ı maḥabbetden olan nūr-ı şafā yigdür (Şem‘î Divanı, Gazel 61, Mısra 7). [nār-ı ziyā,]

nār-ı: İnce, nâzik, zarif, hoş.

Niçe niçe içmişem mey yirine ḥūn-ı ciger

Döne döne itmişem gam **nār-ı** bağırum kebāb (Şem‘î Divanı, Gazel 14, Mısra 10). [nār-ı, -e]

naşib: Allah'ın bir kimseye tayin ve kısmet ettiği şey, talih, baht.

Cevr-i ağıyār bize yaramaz ağıyāre **naşib**

Ne ‘aceb gülşen olur kimine gül kimine ḥār (Şem‘î Divanı, Gazel 57, Mısra 9). [naşib,]

nāşih: Nasihat eden, öğüt veren.

Beni ko hālūme **nāşih** ki gönlüm bir büt-i Çinüñ

Ȯolaşdı küfr-i zülfine yitürdüm dîn ü imānı (Şem'î Divanı, Gazel 185, Mısra 5). [nāşih,]

Yār vaşlın añmasun hergiz dimişsin Şem'îyi

Nāşihā ölmekden artuk çäre yokdur sözi kes (Şem'î Divanı, Gazel 81, Mısra 14). [nāşihā,]

naşş-ı kâti: Kesin hüküm.

Naşş-ı kâti'dur elinde tiğ-i şer'-i Zü'l-celāl

Ser-be-ser kať olsa n'ola ğark-ı keyde'l-hā'inin (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 65). [naşş-ı kâti'dur, -dur]

naşüh tevbe: Samimi ve hakiki tövbe etmek.

Şem'iyā cām-ı leb-i yār müdām olsa eger

Tevbenüñ hergiz adın añmaz idük niçe **naşüh** (Şem'î Divanı, Gazel 25, Mısra 10). [naşüh tevbenüñ, -nüñ]

nať-ı cemāl: Güzelliğın övgüsü.

Nať-ı cemāl üzre sürüp hāl beydağın

Māt eyledi cihānı açup şāh-vār ruħ (Şem'î Divanı, Gazel 28, Mısra 5). [nať-ı cemāl,]

nať-ı hüsün: Güzellik sofrası.

Mir'āt içinde ruhlerüñüñ 'aksi güyiyā

Nať-ı hüsünde karşı konan ey nigār ruħ (Şem'î Divanı, Gazel 28, Mısra 8). [nať-ı hüsünde, -de]

nāy: Kamış, ney.

Fiğān-ı mürğ-ı çemen **nāy** ile olup dem-sāz

Şadā-yi zümre-i 'işret semāye itdi şu'üd (Şem'î Divanı, Gazel 37, Mısra 7). [nāy,]

Nāyler ağız bir idüp yine müsikār ile

Çeng ile kânūna virmezse 'aceb mi nevbeti (Şem'î Divanı, Kaside 6, Mısra 25). [nāyler, -ler]

Nāy rüh-efzā olup 'ālem dirildi bî-hisāb

Rüz-ı maşşerden nişān oldu bu sözüñ keşreti (Şem'î Divanı, Kaside 6, Mısra 49). [nāy,]

nāz: İşve, cilve.

'Āşık odur ki eyleye bir **nāze** biñ niyāz

Ma'sük odur ki eyleye biñ cevre bir vefā (Şem'î Divanı, Gazel 10, Mısra 5). [nāze, -e]

Dülbendüñi **nāz** ile zarifāne şararsın

Meydān-ı maşabbetde gezüp 'āşık ararsın (Şem'î Divanı, Gazel 137, Mısra 1). [nāz,]

Düşerler sāye-veş hep ızırābe

Şalınsa **nāz** ile ol serv-kāmet (Şem'î Divanı, Gazel 16, Mısra 10). [nāz,]

Nāz ile sihr itdügiyçün dem-be-dem reftārde

Şu gibi ol kāmēt-i bālāye diller aqdılar (Şem'î Divanı, Gazel 48, Mısra 7). [nāz,]

Nāz ile kūyinde seyr itdükce ol hūr-ı behişt
Dir felekler reşk idüp yâ leytenî küntü türāb (Şem'î Divanı, Gazel 14, Mısra 3). [nāz,]

nāz eyle-: Kendisinden istenilen şeyi yapmakta isteksiz davranmak, kendini naza çekmek, ağırdan almak.

Māh-rüler bize cevri itmege **nāz eyleyeler**

İdeler gayrilerle mihr ü vefālar niçe bir (Şem'î Divanı, Gazel 45, Mısra 3). [nāz eyleyeler, -ye, -ler]

Şal kollaruñı boynüme didümdi ol nigār

Nāz eyleyüp gelüp didi olmaz kolayine (Şem'î Divanı, Gazel 160, Mısra 10). [nāz eyleyüp, -y, -üp]

nāz öğred-: Naz öğretmek.

Yine bir nāzenine düşdi Şem'î

Ki kamu nāzenine **öğredür nāz** (Şem'î Divanı, Gazel 76, Mısra 14). [nāz öğredür, -ür]

nāz ü niyāz: Nazlanma ve yalvarma.

Vird ü zikri zāhidüñ **nāz ü niyāzı** ‘āşıkuñ

Bir perinüñ vaşlıdır bunca temennāden ğareż (Şem'î Divanı, Gazel 87, Mısra 9). [nāz ü niyāzı, -ı]

nāzenin: İşveli, cilveli, nazlı (sevgili).

Yine bir **nāzenine** düşdi Şem'î

Ki kamu **nāzenine** öğredür nāz (Şem'î Divanı, Gazel 76, Mısra 13). [nāzenine, -e]

Yine bir **nāzenine** düşdi Şem'î

Ki kamu **nāzenine** öğredür nāz (Şem'î Divanı, Gazel 76, Mısra 14). [nāzenine, -e]

nāzer: Bakma, bakış.

Hüsnüñ zekâtı ‘āşıka bir buse kıl ‘atā

Şehden olur gedālere hākkā **nāzer** leziz (Şem'î Divanı, Gazel 38, Mısra 16). [nāzer,]

Şem'î cihānde ‘āşıq-ı didār olanlara

İki cihān deminden olur bir **nāzer** leziz (Şem'î Divanı, Gazel 38, Mısra 18). [nāzer,]

Görmedi gün yüzini bir **nāzer** ol dildārüñ

Māh-i nev anüñ için egnine geydi kare şāl (Şem'î Divanı, Gazel 113, Mısra 3). [nāzer,]

Bir zerre irerse gözüme hāk-i derüñden

İksir-i hayāt ola kamuya **nāzerümden** (Şem'î Divanı, Gazel 133, Mısra 8). [nāzerümden, -üm, -den]

Nāzeri hāl-i hākāyıkda olur müy-şikāf

Çalemi keşf-i deķāyıkda olur çihre-küşā (Şem'î Divanı, Kaside 2, Mısra 65). [nāzeri, -i]

Çekelden gözlerine tütüyāy hāk-i pāyinden

Nāzer kesb itdi a‘yān-ı felek erkān-ı devletden (Şem'î Divanı, Kaside 3, Mısra 30). [nāzer,]

nāzer it-:Bakmak. II İncelemek amacıyla bakmak, düşünerek bakmak. III (Mānen büyük ve tasarruf sâhibi kimseler) Lütuf ve keremle bakmak.

Şerefde zāt-ı pākūñ şüret-i rūḥ-ı muşavverdür

Nazer itseñ yiridür gāyet ey şāh-i felek-rif'at (Şem'î Divanı, Kaside 1, Mısra 72). [nazer itseñ, -se, -ñ]

nāzı geç-: Bir kimsenin yanında hatırı sayılmak, isteğini kabul ettirecek kadar sözü geçmek.

Ne dil var çekmedük cānden ḥadeng-i ḡamzesi yārūñ

Anūñ cevrimini kim çekmez kime **geçmez** anūñ **nāzı** (Şem'î Divanı, Gazel 173, Mısra 12). [nāzı geçmez, -mez]

nāzil eyle-: Yeryüzüne indirmek.

Yine gül Aḥmedine āyetü'l-ḥaḡ **eyleyüp nāzil**

Per-i ḥoşın açup süsen ḥümāyūn itdi bostānı (Şem'î Divanı, Kaside 15, Mısra 3). [nāzil eyleyüp, -y, -üp]

nāzil ol-: İnmek, nüzul etmek. II (ilâhî kitaplar) Peygamberlere bildirilmek.

Ey cemālūñ āfitābı mazher-i nūr-ı Ḥudā

Oldı nāzil gün yüzūñ vaşfında gökden ve'd-ḡuḡā (Şem'î Divanı, Gazel 6, Mısra 2). [nāzil oldı, -dı]

nazîr: Benzer, eş.

Şem'iyā kimdür olan ol şeh-i ḥübāne **nazîr**

Olmaya dünya serāyinde Süleymāne bedel (Şem'î Divanı, Gazel 111, Mısra 13). [nazîr,]

Güzellük āsümānında **nazîrin** görmemiş kimse

Güneş yüzlü hilāl ebrū bize bir meh-liḡā olsa (Şem'î Divanı, Gazel 142, Mısra 5). [nazîrin, -i, -n]

Ṭolaşan gün gibi dünyāyı **nazîrūñ** görimez

Miş ü mānendi mi var dünyede sen meh-rūnūñ (Şem'î Divanı, Gazel 99, Mısra 11). [nazîrūñ, -üñ]

nazîri yok: Eşsiz, benzersiz.

Nazîri yok başiretde bu gün serdār-ı serverdür

Açılmış nāz ile gonce nesīm-i şubḡ dellāl (Şem'î Divanı, Kaside 10, Mısra 23). [nazîri yok,]

Muḡammed Beg Efendi desti gibi keffi pür-zerdür

Nazîri yokdurur ol āfitāb-ı bürc-i iḡsānūñ (Şem'î Divanı, Kaside 10, Mısra 30). [nazîri yokdurur, -durur]

nazm: Vezinli, kāfiyeli söz dizisi.

Şüretde gerçi **nazmdurur** sözleri veli

Ma'nî yüzinde Şem'î ṭapūne güher ṭaşur (Şem'î Divanı, Kıt'a 1, Mısra 11). [nazmdurur, -durur]

nazm-ı 'ālem: Dünya düzeni.

Ne buldı cevherini silk-i cūdī

Ne buldı gevherini **nazm-ı 'ālem** (Şem'î Divanı, Kaside 5, Mısra 30). [nazm-ı 'ālem,]

nazm-ı şeker-bār: Etrafa şeker saçan şiir.

Göricek **nazm-ı şeker-bārūñi** dem-beste kalur

Ṭūṭi-i bağ-ı suḡan bülbul-i gülzār-i maḡāl (Şem'î Divanı, Kaside 8, Mısra 47). [nazm-ı şeker-bārūñi, -üñ, -i]

nāzūk: İnce, narin. Nazik beden.

Gül gibi **nāzüksin** ey serv-i ser-efrāzüm benüm

Qorqaram kār itmesün āh-i seḥergāhüm saña (Şem'î Divanı, Gazel 3, Mısra 3). [nāzüksin, -sin]

Gerçi şerāb bir delūkanlu ḥarāmīdür

Nāzūklūk ile biz emerüz aldug alımı (Şem'î Divanı, Gazel 184, Mısra 10). [nāzūklūk, -lūk]

Nāzūklūgin görüñ ki muḳābil olur diyü

Bir şüret ile āyeneye ol şanem girür (Şem'î Divanı, Gazel 52, Mısra 9). [nāzūklūgin, -lūg, -i, -n]

nāzūk geç-: İnce ince etki etmek.

Geldügince sineme bir laḥze ārām eylemez

Ey kemān-ebrü igen **nāzūk geçer** tırüñ senüñ (Şem'î Divanı, Gazel 102, Mısra 10). [nāzūk geçer, -er]

nāzūk-mizāc: Nazik huylu.

İncinürmiş işidüp feryādümi bülbül gibi

Bağrı taşdandır velikin gül gibi **nāzūk-mizāc** (Şem'î Divanı, Gazel 24, Mısra 6). [nāzūk-mizāc,]

Dime nemdür 'aşık-ı dil-ḥaste gönli nem kıpar

Qalbi şāf olan olur āyine-veş **nāzūk-mizāc** (Şem'î Divanı, Gazel 24, Mısra 12). [nāzūk-mizāc,]

ne 'aceb: Şaşılır mı, şaşılmaz.

Cevr-i ağıyar bize yaramaz ağıyare naşib

Ne 'aceb gülşen olur kimine gül kimine ḥār (Şem'î Divanı, Gazel 57, Mısra 10). [ne 'aceb,]

Ne 'aceb kārghāh olur dünyā

Qan yudar la'î ü diş biler tişe (Şem'î Divanı, Gazel 145, Mısra 5). [ne 'aceb,]

Ne 'aceb gülşen olur kimine gül kimine ḥār

Gönlümün şırça serāyı yapılup beglūk idem (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 103). [ne 'aceb,]

Ḥalk-ı cihānde itdi Ḥudā zātün ihtiyār

Ey baḥr-i mekrümet **ne 'aceb** ebrdür kefüñ (Şem'î Divanı, Kaside 9, Mısra 44). [ne 'aceb,]

ne bilsün: Nasıl bilebilir, ne bilsin.

Felek āyinesinden gösterürler nice biñ şüret

Ne bilsün zāhid-i ḥod-bīn nedür 'aşıklarün ḥālī (Şem'î Divanı, Gazel 174, Mısra 8). [ne bilsün,]

Ḥasūd ölsün diyü dildārī öpmek lezzet-i cāndür

Ne bilsün ağız tadını yimeyenler bu ḥelvāden (Şem'î Divanı, Gazel 123, Mısra 8). [ne bilsün,]

ne biter: Ne elde edilir, ne faydası var.

Zāhidā Sidre vü Tūbī ḥaberinden **ne biter**

Gülşen-i cānde olan serv-i dil-ārāyi göre (Şem'î Divanı, Gazel 168, Mısra 5). [ne biter,]

ne deñlü: Ne kadar.

Felekler hâyil olmaz ol hümâ itdükce pervâzı

Ne deñlü yüksek uçarsa ço uçsun ‘ışk şahbâzı (Şem’î Divanı, Gazel 173, Mısra 2). [ne deñlü,]

ne devâsüz derd ne hod sü’âl-i bî-cevâb olur: Devasız dert, cevapsız sual olmaz.

Yârına kalan belâdan gam yime vardur meşel

Ne devâsüz derd olur ne hod sü’âl-i bî-cevâb (Şem’î Divanı, Gazel 13, Mısra 8). [ne devâsüz derd ne hod sü’âl-i bî-cevâb olur, -süz-ur]

ne hâcet: Ne gerek, ne lüzumu var!.

Ne hâcet saña gayri nesne dinmek

Bilürsin kim olur çıkmakda inmek (Şem’î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 93). [ne hâcet,]

ne hikmet: Şaşılabak şeydir kil.

Yıllar olmışdur ser-i küyünde ser-gerdânüñem

Bu **ne hikmetdür** ki bir gün uğramaz rāhüm saña (Şem’î Divanı, Gazel 3, Mısra 10). [ne hikmetdür, -dür]

ne hoş: Ne hoş, ne kadar güzel.

Ne hoş cādūdur ol zülf-i mu’anber

İdinmiş mähî bālîn mihri pister (Şem’î Divanı, Gazel 50, Mısra 1). [ne hoş,]

Ne hoşdür va‘de-i vaşlı nigārūñ

Diyüp şöña peşimān olmayınca (Şem’î Divanı, Gazel 162, Mısra 7). [ne hoşdür, -dür]

ne için: Niçin.

Ne için gönce gibi zühd ile dil-teng olayın

Gül gibi gönlüm açan cām-ı muşaffāyi göre (Şem’î Divanı, Gazel 168, Mısra 7). [ne için,]

Neden inceldi mäh-i nev **ne için** böyle lāğerdür

Cemālî ‘ıydgāhında bezenmiş şahid-i ‘ıydūñ (Şem’î Divanı, Kaside 1, Mısra 15). [ne için,]

ne kadar: Ne ölçüde.

Ne kadar virse şeref sünbül ü gül cennāte

Gül yüzüñle olamaz zülf-i semen-sāye bedel (Şem’î Divanı, Gazel 110, Mısra 3). [ne kadar,]

Mağv olur yaşıñı Şem’î göricek deryālar

Ne kadar cüşî ola bahre iren Ceyhūñūñ (Şem’î Divanı, Gazel 99, Mısra 14). [ne kadar,]

ne kare günlere kal-: Eski düzenler, yöntemler değıştı; şimdi çok kötü bir düzen ve yöntem var; niçin böyle durumlara düştük?.

Ne kare günlere kalduk ki kare yüzlü raķīb

Şalınur sāye gibi serv-i hırāmāñler ile (Şem’î Divanı, Gazel 152, Mısra 3). [ne kare günlere kalduk,]

ne mümkün: Mümkün değıl, mümkün mü?.

Halâş olmak **ne mümkün** bir gönül kim mübtelâ olsa
Alınmaz ‘ışık elinden iki ‘âlem bir yañe olsa (Şem’î Divanı, Gazel 142, Mısra 1). [ne mümkün,]

Fürkatünden incinüp cân virmege itdüm heves
Sensüzün ‘ömrüm baña dirlik **ne mümkün** bir nefes (Şem’î Divanı, Gazel 81, Mısra 2). [ne mümkün,]

Belâ zindân-ı çâhından halâş olmak **ne mümkündür**
Yapışmazsañ eger ey dil kemend-i âh ü efgâne (Şem’î Divanı, Gazel 143, Mısra 11). [ne mümkündür, -dür]

ne olur: Ne olur (Hiçbir şey olmaz bağlamında).
Ne vardur mey gibi Şem’î maḥabbet ehline hem-dem
Ne olur ‘âşık-ı dil-ḥastenün ney gibi hem-râzı (Şem’î Divanı, Gazel 173, Mısra 14). [ne olur, -ur]

ne revâ: Layık değil. II Yaraşmaz.
Ne revâdür bu ki devründe senün döne döne
Tâs tâs ağuların nûş idevüz gerdünün (Şem’î Divanı, Gazel 100, Mısra 3). [ne revâdür, -dür]

Ne revâdür bu eyâ ḥüsn ilinün pâdişehi
Yaḳa cân mülkin oda zulm ile ‘ışkuñ sipehi (Şem’î Divanı, Gazel 179, Mısra 1). [ne revâdür, -dür]

Ne revâdur bu ki Cem devletinün devrinde
Şem’îyi zâyi’ ide âteş-i ḳahr ile şitâ (Şem’î Divanı, Kaside 2, Mısra 71). [ne revâdur, -dur]

ne ṭurursın: Ne durursun?.
Devr-i gül geldi geçer kimseye küymez sâķi
Ne ṭurursın elüñe cām-ı mey-i gül-reng al (Şem’î Divanı, Kaside 8, Mısra 38). [ne ṭurursın,]

ne var: Ne olur, ne çıkar?.
Başdan aşurdu âteş-i hecrün sitemlerin
Yansa yaḳılsa Şem’î **ne var** senden ey nigâr (Şem’î Divanı, Gazel 46, Mısra 16). [ne var,]

Ṭotalum irdi elün âb-ı ḥayâta şüfi
Mey-i ‘ışık ile **ne var** gün gibi şahbâye bedel (Şem’î Divanı, Gazel 110, Mısra 10). [ne var,]

Göñlüñi cennet idüp ‘âşık-ı didâr eyler
İki ‘âlemde **ne var** cām-ı muşaffâye bedel (Şem’î Divanı, Gazel 110, Mısra 8). [ne var,]

‘Âşık olsam n’ola ol ruḥleri zibâyı göre
Delü olsam **ne var** ol zülf-i semen-sâyi göre (Şem’î Divanı, Gazel 168, Mısra 2). [ne var,]

Çerâğ-ı bezm-i nevrüzı yaḳar gülşende her nerges
Uyarsa ḡonce-i zanbaḳ **ne var** şem’-i şebistânı (Şem’î Divanı, Kaside 15, Mısra 22). [ne var,]

ne var ki: "Ne var ki?" soru ifadesi.
Yirde gökde **ne ki var** cümle yarağ eylediler
Çekdi süsen ḳılıcın nite ki ḥurşid-i semâ (Şem’î Divanı, Kaside 2, Mısra 5). [ne var ki,]

ne yirde: Nerede.

Ne yirde k'eyleye güzeri çeşmesâr-ı luţf

Ey dil niçeye dek yanasın nâr-ı zillete (Şem'î Divanı, Kaside 11, Mısra 25). [ne yirde,]

necât bul-: Kurtuluş yolu bulmak, çözüme kavuşmak, derman bulmak.

Ka'be-i luţfûñ ħarîmi dâhili **buldı necât**

Bende vü ħırş u hevâ âzâd olup oldı emîn (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 121). [necât buldı, -dı]

Ėark itdi döne döne gözüñ zevraķın yaşıñ

Girdâb-ı baħr-i 'ıřķa düşen **bulmadı necât** (Şem'î Divanı, Gazel 17, Mısra 4). [necât bulmadı, -ma, -dı]

necâtî: 15. Yüzyıl şairi Necâtî Bey.

Okın atdı yayın yaşıdı **Necâtî**

Yüri var Şem'iyâ meydân senündür (Şem'î Divanı, Gazel 53, Mısra 13). [necâtî,]

necm-i se'âdet: Saadet yıldızı.

Baĥtûñ 'arûsı zeynine meşşâta-i felek

Necm-i se'âdetüñ gibi lü'lü'-yi ter taşur (Şem'î Divanı, Kıt'a 1, Mısra 8). [necm-i se'âdetüñ, -üñ]

neden: Ne sebepten, niçin?

Nedendür mâcerâ-yi eşk-i çeşmüm

Ola yanüñde kân ile berâber (Şem'î Divanı, Gazel 50, Mısra 5). [nedendür, -dür]

Bilmezem yâ Reb **nedendür** kim bu dehr-i pîre-zen

'Âşık-ı dil-ĥastenüñ aşlar yırmış kânına (Şem'î Divanı, Gazel 161, Mısra 7). [nedendür,]

nefes ol-: Nefes olmak. II Hayat vermek.

Çin ü Mâçini tolaşıdı niçe yıl bâd-ı şabâ

Zülfüne tuş olmayınca **olmadı** müşğîn **nefes** (Şem'î Divanı, Gazel 81, Mısra 10). [nefes olmadı, -ma, -dı]

nefĥ-i meryem: Meryem'in üflemesi.

Hevâ 'isî-nefes ğonce dem urur **nefĥ-i Meryemden**

Çemenler Ħızr şundı lebleri çün âb-ı ĥayvânı (Şem'î Divanı, Kaside 15, Mısra 9). [nefĥ-i meryemden, -den]

nem: Gözyaşı.

Başde hevâ-yi âteş-i 'ıřķ u gözüñde **nem**

Sen varmayınca kim vare Şem'î Ħudâ yolın (Şem'î Divanı, Gazel 124, Mısra 9). [nem,]

Dime **nemdür** 'âşık-ı dil-ĥaste gönli nem kâpar

Ėalbi şâf olan olur âyine-veş nâzûk-mizâc (Şem'î Divanı, Gazel 24, Mısra 11). [nemdür, -dür]

nem kap: Islanmak. II Alınan olmak.

Dime nemdür ‘âşık-ı dil-ḥaste göñli **nem kıpar**
Kâlbî şâf olan olur âyîne-veş nâzûk-mizâc (Şem’î Divanı, Gazel 24, Mısra 11). [nem kıpar, -ar]

nemâz: Namaz.

Kaddûñ kıyâmın añdı göñül eyledi sücûd
Oldı bahâne arada ey serv-ḳad **nemâz** (Şem’î Divanı, Gazel 72, Mısra 14). [nemâz,]

nemek: Tuz.

Hâk-i pâyiñ gözüme tursun eger bilmez isem
Gözlerüñ zaḥm urduğınca la‘lûñ ekdügi **nemek** (Şem’î Divanı, Gazel 105, Mısra 4). [nemek,]

nerd: Tavla oyunu.

Oynayaldan yâr ile mihr ü maḥabbet **nerdini**
Çıñradur ey dil felekler tāsını zârüñ senüñ (Şem’î Divanı, Gazel 101, Mısra 9). [nerdini, -i, -n, -i]

Cehd idüp elden düşürmezsin maḥabbet **nerdini**
Oynadüñ cân naḳdini ‘âşıklerüñ nerrâdısın (Şem’î Divanı, Gazel 128, Mısra 9). [nerdini, -i, -n, -i]

Telḥ idi ‘ıyşum belâ bezminde nüş itdüm yine
Göñlümün **nerdin** şafâ tāsına tüş itdüm yine (Şem’î Divanı, Muhammes 1, Mısra 44). [nerdin, -i, -n]

nerd-i maḥabbet: Muhabbet tavlasi.

Kim oynadı senüñle bu **nerd-i maḥabbeti**
Kim raḥt ü baḥtın eylemedüñ soñra târmâr (Şem’î Divanı, Gazel 49, Mısra 7). [nerd-i maḥabbeti, -i]

nerges: Nergis çiçeği. II Sevgilinin gözleri.

Tâc-ı zerrîn-i se‘âdet ister iseñ Şem’iyâ
Tut gözüñ **nerges** gibi kendüñde dâyim gözüñ aç (Şem’î Divanı, Gazel 23, Mısra 10). [nerges,]

Tâ ölince sürelüm devrini zerrîn ḳadeḥüñ
Çünkü **nerges** gibi câmiyla açıldı gözümüz (Şem’î Divanı, Gazel 70, Mısra 8). [nerges,]

Bâğ-ı cennet **nergesi** çeşmüñ yüzündür gülşeni
Açılır göñli gözi kim görse didârüñ senüñ (Şem’î Divanı, Gazel 101, Mısra 3). [nergesi, -i]

Ol elâ gözlüm süzüp **nergeslerin** yüz nâz ile
Ḳan ider ḳan üzre geymiş gül gibi al üzre al (Şem’î Divanı, Gazel 107, Mısra 3). [nergeslerin, -ler, -in]

Pür-âteşdür gözi **nergeslerüñ** güyâ ki micmerdür
Başında tâc-ı zerrîni götürmiş çeşmine nerges (Şem’î Divanı, Kaside 10, Mısra 21). [nergeslerüñ, -ler, -üñ]

nerges-i zerrîn: Sarı nergis çiçeği.

Servler şâf şâf tırup gül şâh-i dīvân eylemiş
Nerges-i zerrîn külâhı aña derbân eylemiş (Şem’î Divanı, Muhammes 1, Mısra 12). [nerges-i zerrîn,]

nerges-i zerrîn-külehi: Altın külahlı nergis çiçeği.

Gül re'is olmuş aña serv-i sehi sancaqdâr

Zeyn idüp qarşusına **nerges-i zerrîn-külehi** (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 42). [nerges-i zerrîn-külehi, -i]

nerm it-: Sertliği kalmamak, yumuşak duruma gelmek; öfkesi, kızgınlığı, inadı geçmek.

Nağme-i pür-süz ile **nerm itdi** âhen-dilleri

Niceyi ey dil Zebûr-ı 'ışk Dâvûd eyledi (Şem'î Divanı, Gazel 186, Mısra 3). [nerm itdi, -di]

Hâtem-i la'lûnle **nerm itdün** cihânı ey perî

'Âlemi mûm eyledün mühr-i Süleymânün mi var (Şem'î Divanı, Gazel 41, Mısra 3). [nerm itdün, -dü, -ñ]

Yol virmez idi gülşen-i hüsnuñ güline hâr

Nerm itmeseyidi her dem anı eşk-i cüy-bâr (Şem'î Divanı, Gazel 46, Mısra 2). [nerm itmeseyidi, -me, -se, -y, -idi]

nerm ol-: Erimek, yumuşamak. II Merhamet etmek, acımak.

Çü âteş germ ola nerm olur âhen

'Aceb bilsem n'içün **nerm olmadun** sen (Şem'î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 48). [nerm olmadun, -ma, -du, -ñ]

Çü âteş germ ola **nerm olur** âhen

'Aceb bilsem n'içün nerm olmadun sen (Şem'î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 47). [nerm olur, -ur]

nerrâd: Güzel tavla oynayan kimse, tavla ustası.

Cehd idüp elden düşürmezsin mahabbet nerdini

Oynadun cân nağdini 'âşıklerün **nerrâdısın** (Şem'î Divanı, Gazel 128, Mısra 10). [nerrâdısın, -i, -sın]

nerrâd-ı rûzgâr: Rüzgar tavlacısı.

Bağlandı yolları yine gönüm güşâdınun

İrgürmedi murâdına **nerrâd-ı rûzgâr** (Şem'î Divanı, Gazel 49, Mısra 4). [nerrâd-ı rûzgâr,]

nesh eyle-: Bir şeyin örneğini, kopyasını çıkarma.

Yazar luğf âyetin levh-i çemende kâtib-i kudret

Ki **nesh eyler** leâfette hağ-ı Yâkût u Reyhânı (Şem'î Divanı, Kaside 15, Mısra 8). [nesh eyler, -r]

nesh ol-: Sûretini çıkarma, bir nüshasını alma, istinsah etme.

Devr-i ruğûnde zâhir olup ey nigâr hağ

Nesh oldı gül şahîfesine müşk-bâr hağ (Şem'î Divanı, Gazel 89, Mısra 2). [nesh oldı, -dı]

nesîm: Hafif hafif esen, hoş ve latif rûzgâr.

Luğfün hevâsı 'ıtr ile pür kıldı 'âlemi

Hulkuñ **nesîmi** eyledi âfâkı hoş-hevâ (Şem'î Divanı, Gazel 11, Mısra 8). [nesîmi, -i]

Şahbâz-ı şâh-i 'adlün olupdur şikârı luğf

Hulkuñ **nesîmi** esdi umaram ki eyleye (Şem'î Divanı, Kaside 11, Mısra 36). [nesîmi, -i]

Ṭutar devlet **nesîmî** hâk-i pâyin evc-i rif'atde
Nitekim bād-ı kudret kâdr ile taht-ı Süleymânî (Şem'î Divanı, Kaside 4, Mısra 29). [nesîmî, -i]

nesîm-i âh: Ahın rüzgarı.

‘Aceb deryâdurur deryâ-yi eşk-i çeşmi ‘uşşâkuñ

Nesîm-i âhsüz geçmez felek fülki bu deryâden (Şem'î Divanı, Gazel 123, Mısra 12). [nesîm-i âhsüz, -süz]

nesîm-i bîrr-i hulk: Yaradılışın güzelliğinin rüzgarı.

Cemâlûñ âfîtabiyle münevver saltanet bâğı

Nesîm-i bîrr-i hulkûñla güler devlet gülistanı (Şem'î Divanı, Kaside 15, Mısra 56). [nesîm-i bîrr-i hulkûñla, -uñ, -la]

nesîm-i gonce-i la'î: Sevgilinin lal gibi kırmızı dudağının rüzgarı.

Nesîm-i gonce-i la'lûñ cihâne virdi hayât

‘Aceb budur ki ‘ademden görindi cümle vücûd (Şem'î Divanı, Gazel 37, Mısra 11). [nesîm-i gonce-i la'lûñ, -ûñ]

nesîm-i hulk: Yaradılış, güzel ahlak rüzgârı.

Ey devrinûñ güliyle müzeyyen behâr-ı luṭf

Ḥurrem **nesîm-i hulkûñ** ile sebzezâr-ı luṭf (Şem'î Divanı, Gazel 95, Mısra 2). [nesîm-i hulkûñ, -uñ]

Ḥurrem **nesîm-i hulkûñ** ile sebzezâr-ı luṭf

Aşlî seḥâ vü fer'î vefâ mîvesi ‘atâ (Şem'î Divanı, Kaside 11, Mısra 3). [nesîm-i hulkûñ, -uñ]

nesîm-i nev-behâr: İlkbahar rüzgarı.

Ḡonceldür yâreler âhüm **nesîm-i nev-behâr**

Gül gibi gönlüm açarlar tâze tâze dâğlar (Şem'î Divanı, Gazel 40, Mısra 3). [nesîm-i nev-behâr,]

nesîm-i rûḥ-perver: Ruhu besleyen rüzgar.

Hevâ-yi nâfe-i hulkî açar cânler gülistânın

Nesîm-i rûḥ-perverdür gelür gülzâr-ı raḥmetden (Şem'î Divanı, Kaside 3, Mısra 40). [nesîm-i rûḥ-perverdür, -dür]

nesîm-i seḥerî: Seher vakti rüzgarı.

Ḡonce dem-besteyiken açdı **nesîm-i seḥerî**

Bülbül-i ḥaste-dile virmeg için nuṭka mecâl (Şem'î Divanı, Kaside 8, Mısra 5). [nesîm-i seḥerî,]

Naḥl-i kâfûr ile zeyn oldı ḥarîm-i gülzâr

Gül ‘arûsına **nesîm-i seḥerî** meşşâta (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 38). [nesîm-i seḥerî,]

nesîm-i şubḥ: Sabah esintisi.

Nesîm-i şubḥ âşüfte gezer tağlarda ser-gerdân

Hevâ-yi zülf-i dilberle delürmiş bî-ḳarâr olmış (Şem'î Divanı, Gazel 83, Mısra 7). [nesîm-i şubḥ,]

Açılsa gülse ṭañ mîdur **nesîm-i şubḥ** ile ḡonce

Bulınca ḳan olur bağı kişi bir yâr-i hem-râzî (Şem'î Divanı, Gazel 173, Mısra 5). [nesîm-i şubḥ,]

Şanevber bāgda tūṭī zülāl-i Hızır Kevşerdür
Dem-i 'isî gibi olmuş **nesîm-i şubḥ** cân-perver (Şem'î Divanı, Kaside 10, Mısra 4). [nesîm-i şubḥ,]

Naẓîri yok başiretde bu gün serdâr-ı serverdür
Açılmış nâz ile gonce **nesîm-i şubḥ** dellâlı (Şem'î Divanı, Kaside 10, Mısra 24). [nesîm-i şubḥ,]

Nağme-i bülbül **nesîm-i şubḥ** ile virür hayât
‘Âşık-ı dil-ḥasteye olsun hezârân âferîn (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 25). [nesîm-i şubḥ,]

Nesîm-i şubḥ gülşende dem urdı zülf-i sünbül den
N’ola gül bezminüñ olsa benefşe ‘anber-efşânı (Şem'î Divanı, Kaside 15, Mısra 25). [nesîm-i şubḥ,]

nesîm-i şubḥ-ı cân-perver: Gönle ferahlık veren sabah rüzgarı.
Çemen irdi behişt oldu **nesîm-i şubḥ-ı cân-perver**
Açıldı gülşen-i cände gül-i Firdevs-i rûḥânî (Şem'î Divanı, Kaside 15, Mısra 13). [nesîm-i şubḥ-ı cân-perver,]

nesîm-i zülf: Saçın rüzgarı. II Sevgilinin saçının kokusu.
Nesîm-i zülf ü çeşmüñ ḥasretinden
Şabâ gibi düşer tağlara âhû (Şem'î Divanı, Gazel 141, Mısra 15). [nesîm-i zülf,]

nesne: Belli bir ağırlığı, maddesi ve hacmi olan her türlü cansız varlık, şey.
Seni sevdigümi ey meh n’ola ikrâr itsem
Gün gibi rûşen olan **nesneye** inkâr olmaz (Şem'î Divanı, Gazel 75, Mısra 14). [nesneye, -y, -e]

Hıdmete ḥursun şürâhî şem‘-i bezm-ârâ gibi
Nesne açmaz göñlümi cām-ı mey-i şahbâ gibi (Şem'î Divanı, Muhammes 1, Mısra 24). [nesne,]

Ne ḥâcet saña gayri **nesne** dinmek
Bilürsin kim olur çıkmakda inmek (Şem'î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 93). [nesne,]

netîce: Son, nihayet.
Üstüne açdı Tañrı se‘âdet kapusını
Luṭfün **netîcesin** göresin kim neler taşur (Şem'î Divanı, Kıt'a 1, Mısra 10). [netîcesin, -si, -n]

nev: Yeni.
Tönanmış idi zînet ile **nev** ‘arûs-vâr
Geşt ider idi her kişi yâriyle her teref (Şem'î Divanı, Kaside 9, Mısra 17). [nev,]

nev cüvân: Delikanlı, genç.
‘İşk ile pîr olmuş idüm sevdi dil bir **nev cüvân**
Derd ile ḥâk olmuş iken buldı dil bir tâze cân (Şem'î Divanı, Gazel 138, Mısra 1). [nev cüvân,]

nev-‘arûs: Yeni gelin.
Giceler tâ şubḥ olunca **nev-‘arûsın** bahtına
Şem‘-i devlet od yanar başında eyler ḥıdmeti (Şem'î Divanı, Kaside 6, Mısra 61). [nev-‘arûsın, -ın]

nevâziş kıl-: Okşamak.

Bezm içre meye şundu elin **kıldı nevâziş**

Bir deste güli eyledi mestâne tekellûf (Şem'î Divanı, Gazel 96, Mısra 5). [nevâziş kıldı, -dı]

nev-behār: ilkbahar mevsimi.

Nev-behār oldu yine şeydâ olup ırmağlar

Çanlu yaşüm gibi zencirin sürüyüp çağlar (Şem'î Divanı, Gazel 40, Mısra 1). [nev-behār,]

Nev-behār oldu gelün 'ayş idelüm güller ile

Şalalum 'âleme âvâzeyi bülbüller ile (Şem'î Divanı, Gazel 146, Mısra 1). [nev-behār,]

Devr-i gül sūr-ı behişt-âsâ huşûşā **nev-behār**

Geldi şan kim bir yire iki cihānün zīneti (Şem'î Divanı, Kaside 6, Mısra 13). [nev-behār,]

'Âlemde geh hāzān ola vü gāh **nev-behār**

Ser-sebz ü hurrem ola gülistān-ı devletün (Şem'î Divanı, Kaside 9, Mısra 61). [nev-behār,]

Nev-behār âmed cihān şüd reşk-i Firdevs-i berîn

Bârekallāh ey kemāl-i sun'-ı Rebbü'l-âlemîn (Şem'î Divanı, Kaside 13, Mısra 1). [nev-behār,]

Cennete döndürdi dünyâyı ser-â-ser **nev-behār**

Bâğler Firdevs-i a'lā gülsitān huld-i berîn (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 3). [nev-behār,]

Nev-behār eyyāmı gül hengāmı 'işret vaktidür

Dost-kāmiler içün mihr ü maḥabbet vaktidür (Şem'î Divanı, Murabba 1, Mısra 17). [nev-behār,]

nev-behār-ı 'âlem-i cān: Canlılar aleminin ilkbahar mevsimi.

Elā ey **nev-behār-ı 'âlem-i cān**

Açıldı gül yüzünden verd-i ḥandān (Şem'î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 51). [nev-behār-ı 'âlem-i cān,]

nev-behār-ı devlet: Devletin ilkbaharı.

Nev-behār-ı devletet hemçün bihişt-i cāvidān

Z'âfet-i bād-ı hevâdis tā ebed bādā emîn (Şem'î Divanı, Kaside 13, Mısra 93). [nev-behār-ı devletet, -et]

nevbet: Nöbet, sıra.

Nâyler ağız bir idüp yine müsikār ile

Çeng ile kânûna virmezse 'aceb mi **nevbeti** (Şem'î Divanı, Kaside 6, Mısra 26). [nevbeti, -i]

Şol kadar bezl oldu enva'-ı ni'am bezm ehline

Sükkeri ni'metlerün yinmege gelmez **nevbeti** (Şem'î Divanı, Kaside 6, Mısra 40). [nevbeti, -i]

nevrüz: Baharın ilk günü.

Olsun hemişe gicelerün Qadr ile Berāt

Eyyām-ı devletün kamu **nevrüz** ü 'ıyd ola (Şem'î Divanı, Gazel 11, Mısra 4). [nevrüz,]

nevrüz-ı sultânî: Sultana özgü nevrüz.

Çemen mülkini feth itdi ser-â-ser leşker-i ezhâr

Cihânı gün gibi açdı yine **nevrüz-ı sultânî** (Şem'î Divanı, Kaside 15, Mısra 30). [nevrüz-ı sultânî,]

ney: Üzerinde delikleri ve alt kısmında bir dili bulunan, kamıştan yapılmış nefesli bir çalgı.

Ney gibi bağrın delüp yıllar nālân olmayan

Bezm-i gamde 'âşıkun âhın şanur bād-ı hevâ (Şem'î Divanı, Gazel 1, Mısra 9). [ney,]

Def gibi göğsün döğüp bağrın delersin **ney** gibi

Şem'iyâ göynüklerin her dem cigerler dāğlar (Şem'î Divanı, Gazel 39, Mısra 13). [ney,]

Mey gibi cūşa gelüp **ney** gibi efgân iderüz

N'idügin kimse bizüm bilmedi keyfiyyetümüz (Şem'î Divanı, Gazel 73, Mısra 7). [ney,]

n'eydügün: Ne olduğunu.

Bilmedi **n'eydügün** iksir-i hayât-ı ebedî

Ayağın toprağın ol kim göre dünyâye bedel (Şem'î Divanı, Gazel 110, Mısra 5). [n'eydügün,]

Çekmeyenler kâmet ü zülf ü dehânün cevri

Bilmedi 'âlemde hergiz **n'eydügün** derd ü elem (Şem'î Divanı, Gazel 115, Mısra 6). [n'eydügün,]

ney-i tîr: Ok kamışı.

Ben âh itsem virür sinemden âvâz

Ney-i tîr olupdur baña dem-sâz (Şem'î Divanı, Gazel 76, Mısra 2). [ney-i tîr, -ün]

Ney-i tîr şadâsı hâletinden

Şafâden râkş urup cân virür âhû (Şem'î Divanı, Gazel 141, Mısra 9). [ney-i tîr, -ün]

n'eyle: Ne yapmak, ne eylemek.

Fürkâtünden karkaram yoksa vişâli **n'eylem**

Gün yüzün görmek efendüm 'ayn-i vusletdür baña (Şem'î Divanı, Gazel 7, Mısra 3). [n'eylem, -r, -em]

Zâhid saña ne her kişi **n'eylese** kendüye

Şeytân olur giren kûl ile Hâk aresine (Şem'î Divanı, Gazel 144, Mısra 7). [n'eylese, -r, -se]

Şakınurken âfitâbüm kendü gölgemden seni

Bilmezem **n'eyle** diye âğyâr-i bed-î âhüm saña (Şem'î Divanı, Gazel 3, Mısra 6). [n'eyle, -r]

nice: Çok, pek çok, birçok.

Nice takrîr ideyin nakşuñı nakkâşlere

Reng alurlar dir isem bir bölük evbâşlere (Şem'î Divanı, Gazel 155, Mısra 1). [nice,]

Nice irsün elüm sen 'âfitâbe

Ki sen gökde vü ben taht-ı şerâde (Şem'î Divanı, Gazel 157, Mısra 5). [nice,]

Bedr olup mäh olımaz ol ruḥ-ı zibāye bedel
Nice kevkebdür olan mäh-i şeb-ārāye bedel (Şem'î Divanı, Gazel 110, Mısra 2). [nice,]

Nice teşbih ideyin gün yüzünü aye Ḥasen
Ya kaşûñ ğarresini ğurre-i ğarrāye Ḥasen (Şem'î Divanı, Gazel 129, Mısra 1). [nice,]

niçe: Nasıl.
Mest-i 'ışk olduğumı **niçe** nihân eyleyeyin
Görinür dāğlarum çāk-i giribānümnden (Şem'î Divanı, Gazel 130, Mısra 7). [niçe,]

Sākî-i bezm-i 'ışka ser-keşlik itme Şem'î
Niçe senüñ gibi di devr uğradur cefāye (Şem'î Divanı, Gazel 163, Mısra 14). [niçe,]

Şem'iyā cām-ı leb-i yār müdām olsa eger
Tevbenüñ hergiz adın aırmaz idük **niçe** naşûḥ (Şem'î Divanı, Gazel 25, Mısra 10). [niçe,]

Güşe-i meyḥānelerde cām-ı la'lüñ şevkına
Bāde-i ḥamrāya düşmişdür **niçe** āvāreler (Şem'î Divanı, Gazel 56, Mısra 12). [niçe,]

Niçe serverler olur Ferhād gibi pāymāl
Niçe Ḥusrevler bu yolda cān-ı şırından çıkar (Şem'î Divanı, Gazel 63, Mısra 9). [niçe,]

nice bir: Ne zamana kadar.
Yüri mey nüş kıl 'aql ile cāne
Nice bir hecr zehriyle gezend it (Şem'î Divanı, Gazel 18, Mısra 12). [nice bir,]

Nice bir yire çalarsın bu gönül teşnesini
N'ola bir kerre alursañ ele peymāne gibi (Şem'î Divanı, Gazel 191, Mısra 3). [nice bir,]

nice bir: Pek çok.
Ele cehd ile götür Şem'î maḥabbet cāmın
Bu qurı tāt ile zühd ü riyālar **niçe bir** (Şem'î Divanı, Gazel 45, Mısra 14). [niçe bir,]

Devr idüp gün gibi her yaña şafā cāmlarını
Süreler karşımuze bunca şafālar **niçe bir** (Şem'î Divanı, Gazel 45, Mısra 12). [niçe bir,]

Gāh öpüp gāh ışırup gāh emer leblerüñi
Sākiyā cānümüze bunca cezālar **niçe bir** (Şem'î Divanı, Gazel 45, Mısra 10). [niçe bir,]

Uydurup karşımuze ḥüsn ili serverlerini
Bize dād itmeyeler begler ağalar **niçe bir** (Şem'î Divanı, Gazel 45, Mısra 6). [niçe bir,]

niçe kez: Pek çok kez.
Rindler **niçe kez** almış iken büsesin anüñ
Gör kiseyi çekmez yine tavrāne tekellüf (Şem'î Divanı, Gazel 96, Mısra 7). [niçe kez,]

niçe niçe: Çok, pek çok.

Niçe niçe içmişem mey yirine hûn-ı ciger
Döne döne itmişem gam nârine bağırum kebâb (Şem'î Divanı, Gazel 14, Mısra 9). [niçe niçe,]

Seyl-i fenâye vardı **niçe niçe** 'ömr-i Nûh
Bâd-ı hevâye vardı **niçe niçe** tâc-dâr (Şem'î Divanı, Kaside 12, Mısra 5). [niçe niçe,]

Seyl-i fenâye vardı **niçe niçe** 'ömr-i Nûh
Bâd-ı hevâye vardı **niçe niçe** tâc-dâr (Şem'î Divanı, Kaside 12, Mısra 6). [niçe niçe,]

niçe yıl: Birçok yıl, yıllarca.
Çin ü Mâçini tolaşdı **niçe yıl** bâd-ı şabâ
Zülfüne şuş olmayınca olmadı müşğın nefes (Şem'î Divanı, Gazel 81, Mısra 9). [niçe yıl,]

niçeye dek: Ne zamana kadar.
Zâhidâ **niçeye dek** mescid öñinde turalum
Mesken olmaz gidelüm 'âşıka meyhâne gibi (Şem'î Divanı, Gazel 191, Mısra 5). [niçeye dek,]

niçeye dek: Ne zamana kadar.
Ne yirde k'eyleye güzeri çeşmesâr-ı luţf
Ey dil **niçeye dek** yanasın nâr-ı zillete (Şem'î Divanı, Kaside 11, Mısra 26). [niçeye dek,]

nic'ol: Nice olur, nasıl olur.
Şâh-i 'ışkuñdur açan cümle gönüller mülkini
Bundan özge **nic'olur** pâdişehüm feth ü fütûh (Şem'î Divanı, Gazel 25, Mısra 6). [nic'olur, -ur]

Saňa ey yüzi güneş mäh muķâbil olımaz
Nic'ola şem'-i şebistân meh-i tâbâne bedel (Şem'î Divanı, Gazel 111, Mısra 8). [nic'ola,]

n'icün: Niçin, neden.
Bâd-ı âhüm gökde egmişdür nihâl-i Sidreyi
Bilmezem yâ Reb **n'icün** meyl itmez ol serv-i bülend (Şem'î Divanı, Gazel 33, Mısra 6). [n'icün,]

N'icün ey gönülümüñ rüşen-çerâğı
Urursın gayre merhem bize dâğı (Şem'î Divanı, Gazel 175, Mısra 1). [n'icün,]

N'icün maħrûm olam ben hüd sözüme vaşfüñde şekkerdür
Bilürler hâlünü şâhib-keremler nükte-dânlerdür (Şem'î Divanı, Kaside 1, Mısra 79). [n'icün,]

Cânlerinden yig severler çünki sen câneneyi
Pes **n'icün** kaçmak gerekdür rind-i şâhid-bâzden (Şem'î Divanı, Gazel 126, Mısra 12). [n'icün,]

nidâ it-: Seslenmek.
Oldı âgâh yine cümle memâlikde mülük
Hâzır ol diyü münâdi-yi kâzâ **itdi nidâ** (Şem'î Divanı, Kaside 2, Mısra 4). [nidâ itdi, -di]

n'idelüm: *Ne edelim, ne yapalım.*

N'idelüm kühl-i şifāhānı alup 'aynümüze

Gözlerüm nûrî izûn tozunadur minnetümüz (Şem'î Divanı, Gazel 73, Mısra 13). [n'idelüm,]

n'iderler: *Ne ederler, ne yaparlar?.*

Cemālûn âfitâbiyle sürerler çerh devrânın

N'iderler gün yüzüñsüz bu cihânûn mäh-i tãbânın (Şem'î Divanı, Gazel 134, Mısra 2). [n'iderler,]

N'iderler cânı cânân olmayınca

N'iderler derdi dermân olmayınca (Şem'î Divanı, Gazel 162, Mısra 1). [n'iderler,]

nigār: *Resim, nakış. II Sevgili, put gibi güzel sevgili.*

Bezm olmuş idi cennet ü hürî **nigārler**

Kevser yirine içdüğü Şem'î şerâb idi (Şem'î Divanı, Gazel 181, Mısra 11). [nigārler, -ler]

Gün yüzlüler muķābele itse kamer olur

Kim nakş-i hüsnün anlere yüz virmez ey **nigār** (Şem'î Divanı, Gazel 49, Mısra 6). [nigār,]

İşüm bitürdi ğamze-i dil-düzün ey **nigār**

Cân riştesini sine-i şad-çâkden götür (Şem'î Divanı, Gazel 67, Mısra 5). [nigār,]

Güzellik gülsitânında **nigārüm** gonce-leb olmuş

Cemālî gül gibi gülmiş açılmış lâlezâr olmuş (Şem'î Divanı, Gazel 83, Mısra 3). [nigārüm, -üm]

Devr-i ruḥûñde zâhir olup ey **nigār** ḥaṭ

Nesh oldu gül şaḥîfesine müşk-bâr ḥaṭ (Şem'î Divanı, Gazel 89, Mısra 1). [nigār, .

nigārā: *Ey güzel yüzlü sevgili.*

Nigārā gerçi gönlnün âhenindür

Benüm âhüm da ammā âteşindür (Şem'î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 45). [nigārā,]

nigār-ı meh-cebîn: *Ay alınlı resim kadar güzel sevgili.*

Pāk-dâmen serv bir ser-keş kıyâmet ḥübdur

Yüzi aĝ alnı açuk gül bir **nigār-ı meh-cebîn** (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 34). [nigār-ı meh-cebîn,]

nigāristān-ı cennet: *Cennetin güzelleri çok olan yeri.*

Çün **nigāristān-ı cennet** şüd ḥarim-i büstān

Ḥordehā-yi nakş-i ü birün zi 'aql-ı ḥurde-bîn (Şem'î Divanı, Kaside 13, Mısra 3). [nigāristān-ı cennet,]

nigāristān-ı çîn: *Çin nigaristanı (Çin'de, duvarlarının meşhur nakkaş Mani'nin resimleriyle süslü olduğu söylenen ve belki de Mani'nin mabedi olan ev).*

Şemse-i gül rā küned taḥrîr Nakḳāş-ı behār

Kaşr-ı gülşen rā küned reşk **nigāristān-ı Çîn** (Şem'î Divanı, Kaside 13, Mısra 6). [nigāristān-ı çîn,]

nigîn: Yüzük, yüzük kaşı.

Āfitābüm ser-be-ser dünyā elüñ altındadır

Sen Süleymān-ı zemānsın ḥātem-i la‘lün **nigîn** (Şem‘î Divanı, Kaside 14, Mısra 64). [nigîn,]

nigîn-i fazl: Cömertlik yüzüğü.

Nigîn-i fazla ins ü cin riyāsüz hep musahḥerdür

Olupdur ṭab‘-ı deryā-yi güher-bārūñle hem-meşreb (Şem‘î Divanı, Kaside 10, Mısra 37). [nigîn-i fazla, -a]

niḥāl: Fidan. II Sevgilinin boyu.

Eylesün taze **niḥālūñi** Ḥudā berḥōrdār (Şem‘î Divanı, Kaside 7, Mısra 109). [niḥālūñi, -üñ, -i]

Ey gül budāğı sen daḥi taze **niḥālsin**

N’ola böyüdüñ olduñ ise böyle ser-firāz (Şem‘î Divanı, Gazel 72, Mısra 9). [niḥālsin, -sin]

Her elifden sinede ḳaddūñ **niḥālidür** murād

Tāze taze dāğlardan gülsitānūmdür ġarez (Şem‘î Divanı, Gazel 88, Mısra 5). [niḥālidür, -i, -dür]

Çü şaldı berg-i çemen şaḥn-ı bāğ seccāde

Ḳıyāme geldi **niḥāl** ü benefşe itdi sücūd (Şem‘î Divanı, Gazel 37, Mısra 4). [niḥāl,]

niḥāl ol-: Fidan gibi olmak. II Fidan gibi her yere salınmak. (Sevgili).

N’ola ṭa‘n eyler ise zinet-i eflāke zemīn

Gül kamer lāle şafaḳ şekl-i şihāb **oldı niḥāl** (Şem‘î Divanı, Kaside 8, Mısra 12). [niḥāl oldı, -dı]

niḥāl-i himmet: Gayret fidanı.

Niḥāl-i himmetūñ Ṭūbī budāğıyle berāberdür

N’ola olsa göñüller ‘ālemi mihr ile nūrāñi (Şem‘î Divanı, Kaside 1, Mısra 41). [niḥāl-i himmetūñ, -üñ]

niḥāl-i rāst: Doğru, düz fidan. II Sevgili.

Her **niḥāl-i rāst** eyler fe’sṭaḳīm sırrın beyān

Oldı serv-i istiḳāmetle müzeyyen bāğ-ı dīn (Şem‘î Divanı, Kaside 14, Mısra 89). [niḥāl-i rāst,]

niḥāl-i sidre: Sidre ağacı. (Varılabilecek, erişilebilecek son nokta, son makam).

Bād-ı āhüm gökde egmişdür **niḥāl-i Sidreyi**

Bilmezem yā Reb n’içün meyl itmez ol serv-i bülend (Şem‘î Divanı, Gazel 33, Mısra 5). [niḥāl-i sidreyi, -yi]

niḥān: Saklı, gizli.

Bilmezdi kimse sırrını ġālib **niḥān** idi

La‘lünle geldi şūrete ser-çeşme-i ḥayāt (Şem‘î Divanı, Gazel 17, Mısra 5). [niḥān,]

niḥān eyle-: Gizlemek, saklamak.

Üşenmiş Şem‘iyā bārān-ı eşk ü berḳ-ı āhümnden

Anūñçün **eylemiş** gün yüzlü cānāññ **niḥān** ḥayme (Şem‘î Divanı, Gazel 150, Mısra 12). [niḥān eylemiş, -miş]

Mest-i 'ışk olduğımı niçe **nihān eyleyeyin**

Görinür dāğlarum çāk-i giribānümnden (Şem'î Divanı, Gazel 130, Mısra 7). [nihān eyleyeyin, -y, -eyin]

nihān ol-: Gizlenmek, saklanmak.

Oñulmaz derdüñüñ dāğın yüri 'arz eyle dildāre

Niçe bir sinede Şem'î bu göynükler **nihān olsun** (Şem'î Divanı, Gazel 122, Mısra 14). [nihān olsun, -sun]

nihāyet: Son.

Bu gün 'ālemdē Şem'inüñ murādı

Efendi hāk-i pāyüñdür **nihāyet** (Şem'î Divanı, Gazel 16, Mısra 16). [nihāyet,]

Şem'iyā evşāfına olmaz **nihāyet** kıl dü'ā

Hāk mübārek eyleyüp olsun ziyāde devleti (Şem'î Divanı, Kaside 6, Mısra 79). [nihāyet,]

ni'met: İnsanın iyi yaşamasını sağlayacak her türlü şey, servet, refah, dirlik düzenlik, sağlık vb.

Mā-ḥaşal dünyā turalı gelmemişdür 'āleme

Ni'meti vü 'izeti vü zīneti vü şöreti (Şem'î Divanı, Kaside 6, Mısra 42). [ni'meti, -i]

Şol kadar bezl oldı enva'-ı ni'am bezm ehline

Sükkeri **ni'metlerüñ** yinmege gelmez nevbeti (Şem'î Divanı, Kaside 6, Mısra 40). [ni'metlerüñ, -ler, -üñ]

Şanasın her dāne pirinci bir incidür anüñ

Çekdiler altun noḥudlu dürlü dürlü **ni'meti** (Şem'î Divanı, Kaside 6, Mısra 32). [ni'meti, -i]

Her tareden bezl idüp zevk u şafā **ni'metlerin**

Bezm-i 'ıyşa yazdılar k'ola se'ādet 'işreti (Şem'î Divanı, Kaside 6, Mısra 29). [ni'metlerin, -ler, -i, -n]

niş: Zehir, aḡu.

Niş rā nūş küned telḡ-i ḡamet rā şirīn

Dürd rā şāf küned şüfi-i şāfi-meşreb (Şem'î Divanı, Gazel 12, Mısra 7). [niş,]

nişān: İşaret, belirti, iz, alamet.

Hübluk hükmi olup olalı dīvān-ı cemāl

Yazmadı kimse **nişān** ol kaşı tuḡrāye bedel (Şem'î Divanı, Gazel 110, Mısra 12). [nişān,]

nişān eyle-: İz bırakmak, işaret bırakmak.

Na'lçeñ 'aksi degüldür görinen rāhüñde

Yüz sürüp anda **nişān eyledi** ebrü-yi hilāl (Şem'î Divanı, Kaside 8, Mısra 56). [nişān eyledi, -di]

nişān ol-: İşaret olmak. II (Bir şeyin) Göstergesi olmak.

Nāy rūḡ-efzā olup 'ālem dirildi bī-ḥisāb

Rüz-ı maḥşerden **nişān oldı** bu sözüñ keşreti (Şem'î Divanı, Kaside 6, Mısra 50). [nişān oldı, -dı]

nişānın vir: Haberdar etmek, bilgilendirmek.

Lâle kim **virdi nişânın** bu dil-i pür-ḥününü
Dāğlanmış cigeri pâresidür Mecnûnün (Şem'î Divanı, Gazel 100, Mısra 1). [nişânın virdi, -di]

Kimse 'ışkuñ kârbânınıñ **nişânın virmedi**
Nâle-i 'uşşâkden gerçi kim olmışdur ceres (Şem'î Divanı, Gazel 80, Mısra 9). [nişânın virmedi, -me, -di]

Devr-i Âdemden berü kimse **nişânünü virmedi**
Bir ziyâfet itdi İbrâhîm Paşa ḥazreti (Şem'î Divanı, Kaside 6, Mısra 57). [nişânünü virmedi, -me, -di]

nişār: Saçma, serpme.

Zerrât-ı ḥâk-i pâyüne mülk-i cihân **nişār**
Her gün yüzünü görmege biñ cân ü ser fidâ (Şem'î Divanı, Gazel 11, Mısra 5). [nişār,]

nişār eyle-: Saçmak, dağıtmak.

Aḥmedün yolında Şem'î varünü **eyle nişār**
Muştafâ 'ışkına ammâ cânünü eyle fidâ (Şem'î Divanı, Gazel 5, Mısra 15). [nişār eyle,]

Şâḥ-ı şükûfe **eyler** idi sîm ü zer **nişār**
Ebr ağladuḡça ḥurrem ü ḥandân idi çemen (Şem'î Divanı, Kaside 9, Mısra 11). [nişār eyler, -r]

nişār id-: Saçmak, dağıtmak.

K'aḥbâbe zer **nişār ider** a'ḡdâye zehr-i mâr
Ḥaşmün piyâde kıl nitekim şâḥ-i mâḥ-ruḡ (Şem'î Divanı, Kaside 9, Mısra 45). [nişār ider, -er]

nişār-ı luṭf: Lütuf saçmak.

Cüdüñ dirâht-i şâḥ-ı keremde **nişār-ı luṭf**
Ḥatm eyle Şem'î medḡini anüñ dü'â ile (Şem'î Divanı, Kaside 11, Mısra 37). [nişār-ı luṭf,]

nisbet eyle-: Birini kışkırtmak, kızdırmak, üzmek, gösteriş için bir şey yapmak.

Büse-i la'î-i leb-i cānâne **nisbet eylemiş**
Anüñ için cān virür senbüsesinüñ lezzeti (Şem'î Divanı, Kaside 6, Mısra 37). [nisbet eylemiş, -miş]

nisbet id-: Oranlamak, kıyaslamak, karşılaştırmak.

Cānā senüñle aḡlamamış mâcerāmızı
Nisbet iden gözüm yaşını cūy-i Nîl ile (Şem'î Divanı, Gazel 164, Mısra 8). [nisbet iden, -en]

n'ister: Ne ister, ne arar.

Ey melek-sîmâ seni bir lahze göstermez baña
Bilmezem **n'ister** 'aceb benden sipihr-i kîne-ver (Şem'î Divanı, Gazel 59, Mısra 4). [n'ister,]

nite ki: Gerçekten, hakikaten, sonuç olarak.

Ḥübler birbirine göñlümi teklîf eyler
Şem'iyâ birbirine **nite ki** yārân ḡonce (Şem'î Divanı, Gazel 159, Mısra 14). [nite ki,]

Yirde gökde ne ki var cümle yarağ eylediler
Çekdi süsen kılıcın **nite ki** hırşid-i semā (Şem'î Divanı, Kaside 2, Mısra 6). [nite ki,]

Âteş-i bâdeyle gönlün uyar
Şem'î dil-zinde ol **nite ki** Mesih (Şem'î Divanı, Gazel 26, Mısra 14). [nite ki,]

Dâğ-ı gamünle meclis-i 'ışkuñda zâr zâr
Cân ü gönül dönerler elünden **nite ki** zâr (Şem'î Divanı, Gazel 49, Mısra 2). [nite ki,]

nitekim: Gerçekten, hakikaten, sonuç olarak.

Nitekim gülzâr-i hüsnün gülleri handân ola
Gül gibi gül sen begüm bülbüllerün giryân ola (Şem'î Divanı, Gazel 4, Mısra 1). [nitekim,]

Halka-i dūd-ı siyâhı bu dil-i maḥzūnūñ
Âşiyân oldı başında **nitekim** Mecnūnūñ (Şem'î Divanı, Gazel 99, Mısra 2). [nitekim,]

Olur sāyeñ gibi üftāde Tūbī
Baş egmezsin **nitekim** serv-i āzād (Şem'î Divanı, Gazel 36, Mısra 12). [nitekim,]

Ṭolaşmış kaddūñe zūlf-i dırāzūñ
Benüm 'ömrüm **nitekim** serde ejder (Şem'î Divanı, Gazel 50, Mısra 4). [nitekim,]

niyāz: Yalvarma, yakarma.

Nitekim bülbül ide gönceye biñ dürlü **niyāz**
Nitekim gönce ide bülbüle şad gunc ü delāl (Şem'î Divanı, Gazel 112, Mısra 5). [niyāz,]

K'olmışdur aña cūd ü seḥā ḥaşlet ü şî'ār
Ey dil yūri **niyāz** ile yüz sür işigine (Şem'î Divanı, Kaside 9, Mısra 50). [niyāz,]

Süvār oldukça şāhüm esb-i nāze
Ṭurur 'āşıklerūñ şāf şāf **niyāze** (Şem'î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 30). [niyāze, -e]

niyāz eyle-: Yalvarmak, ricada bulunmak.

İncinme gördüğümce seni **eylesem niyāz**
Cānā cefāyı artuğ idersin vefāyı az (Şem'î Divanı, Gazel 72, Mısra 1). [niyāz eylesem, -se, -m]

'Āşık odur ki **eyleye** bir nāze biñ **niyāz**
Ma'sūk odur ki eyleye biñ cevre bir vefā (Şem'î Divanı, Gazel 10, Mısra 5). [niyāz eyleye, -ye]

niyāz id: Yalvarmak, ricada bulunmak.

Nitekim bülbül **ide** gönceye biñ dürlü **niyāz**
Nitekim gönce ide bülbüle şad gunc ü delāl (Şem'î Divanı, Kaside 8, Mısra 89). [niyāz ide, -e]

niyyet: Gaye, maksat, amaç.

Cemālūñ şem'inūñ germiyyeti var
Beni yakmağa beñzer **niyyeti** var (Şem'î Divanı, Gazel 47, Mısra 2). [niyyeti, -i]

Umaruz nūr-ı cemālūñle müşerref olavuz

Ka‘be-i küyüñedür çünki bizüm **niyyetümüz** (Şem‘î Divanı, Gazel 73, Mısra 6). [niyyetümüz, -ümüz]

nizā‘: Çekişme, kavga, anlaşmazlık.

Mikrāz-ı ‘ışka Şem‘î boyun vir **nizā‘ı** ko

‘Ayb olur ehl-i diller areesinde ‘arbede (Şem‘î Divanı, Gazel 147, Mısra 11). [nizā‘ı, -ı]

nizā‘ it-: Kavga etmek, çekişmek.

Sākiyā meclisde her dem buse-i la‘lūñ için

Cān virüp cān almadur ‘aşıklar **itdügi nizā‘** (Şem‘î Divanı, Gazel 92, Mısra 4). [nizā‘ itdügi, -düg, -i]

nize: Mızrak, süngü, kargı. II Sevgilinin kirpikleri.

‘Alemler ‘aksidurur gur-re-i ğarrā-yi şabāh

Nizesi perçemidür turre-i müşğın-i mesā (Şem‘î Divanı, Kaside 2, Mısra 62). [nizesi, -si]

nohud: Nohut.

Şanasın her dāne pirinci bir incidür anūñ

Çekdiler altun **nohudlu** dürlü dürlü ni‘meti (Şem‘î Divanı, Kaside 6, Mısra 32). [nohudlu, -lu]

noksān: Eksik, yetersiz, kusurlu.

Meh-i nev gibi kıddini düta idüp diler ‘özrin

Güneş yüzlüm meh-i tābān bilüp yanūñde **nokşanın** (Şem‘î Divanı, Gazel 134, Mısra 12). [nokşanın, -ın]

nokta: Nokta, zerre.

Nüh felek dāyire-i himmetüne bir **nokta**

Oldı mizān-ı ‘atāña dü cihān bir mişkāl (Şem‘î Divanı, Kaside 8, Mısra 61). [nokta,]

nokta ko-: Nokta koyma. II Sonlandırma.

Nokta kor meygün lebüne eyleyüp şüfi ğalet

Ħām olur cām üzre her kim bilmeyüp kırsa nuķat (Şem‘î Divanı, Gazel 90, Mısra 1). [nokta kor, -r]

Cīm-i zülfün mīm-i ağzūñle bir olup dem-be-dem

Nokta kırsa hālūñ eyler cimlerün kıddini ħām (Şem‘î Divanı, Gazel 115, Mısra 12). [nokta kırsa, -r, -sa]

Kim idi **nokta kıyan** hāl ü ħaţţuñ devrinde

Her kışı dāyiresin gözlese pergār gibi (Şem‘î Divanı, Gazel 177, Mısra 5). [nokta kıyan, -an]

nokta-i hāl: Ben noktası.

Görinür ‘aks-i felek āyene-i āb içre

Nitekim āyene içre görünür **nokta-i hāl** (Şem‘î Divanı, Kaside 8, Mısra 14). [nokta-i hāl,]

Rā kaşūñ üzre **nokta-i hālūñ**

Cīm-i zülfūñle eyledi tercih (Şem‘î Divanı, Gazel 26, Mısra 5). [nokta-i hālūñ, -üñ]

n'ola: Ne olur, şaşılır mı.

Vaşlûne cânler virüp **n'ola** idersem ârzû

Ḥaste gönlüm derdinün dermânısın Yūsufcuğum (Şem'î Divanı, Gazel 120, Mısra 9). [n'ola,]

Secde itse mihr ü meh **n'ola** ayağün tozına

Mısr-ı ḥüsnün Yūsuf-ı Ken'ânısın Yūsufcuğum (Şem'î Divanı, Gazel 120, Mısra 7). [n'ola,]

Alursa cânümi gamzeñ **n'ola** 'ömrüm revân olsun

İçerse leblerün kanüm efendüm nûş-ı cân olsun (Şem'î Divanı, Gazel 122, Mısra 1). [n'ola,]

Begüm 'uşşâka dâd itseñ **n'ola** divân-ı ḥüsnünde

Şaçündür 'adl zenciri lebün Nüşinrevân olsun (Şem'î Divanı, Gazel 122, Mısra 7). [n'ola,]

Geçüben cânı cüdâ itmek içün sînemden

Dil üşürse **n'ola** peykânleri her yanumdan (Şem'î Divanı, Gazel 130, Mısra 12). [n'ola,]

N'olaydı Şem'iyâ bu cem'-i bezm-i 'âlem-ârâde

Küdüret areden gitse kamu ehl-i şafâ olsa (Şem'î Divanı, Gazel 142, Mısra 13). [n'olaydı, -y, -dı]

N'ola mektüb-ı maḥabbetde olursa mähler

Ṭoludur gonce gibi koyını ter sünbüller ile (Şem'î Divanı, Gazel 146, Mısra 7). [n'ola,]

nücüm: Yıldızlar.

Her çörek bir âfitâb ü her börek bir mäh-tâb

Dâne-i ḥabb-ı nebât oldu **nücümüñ** zîneti (Şem'î Divanı, Kaside 6, Mısra 34). [nücümüñ, -üñ]

Ḳamer ḳadrün **nücümü** gevherin ser-tâc edinmişdür

Ṭutar baş üzre anüñçün zemîn ü âsümân anı (Şem'î Divanı, Kaside 15, Mısra 69). [nücümü, -ı]

nüh âbâ: Dokuz baba. II Dünyayı çevrelediği düşünölen dokuz felek.

Ey şeh-i mülk-i kerem lutfün olursa mî'mâr

Besledükçe çemen etḫâlini bu **nüh âbâ** (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 106). [nüh âbâ,]

nüh felek: Dokuz gök.

Şem'î baş egmez efendüm ḥâk-i pâyün var iken

Taḫt olursa **nüh felek** mihr ile meh olursa tâc (Şem'î Divanı, Gazel 24, Mısra 14). [nüh felek,]

Serverâ râh-i ğazâda ayağün öpmek içün

N'ola ger ḳâmetini **nüh felek** eylerse dü-tâ (Şem'î Divanı, Kaside 2, Mısra 58). [nüh felek,]

Melek-ḳadr ü felek-şadr ü Zuḥal-dergâh ü çerḫ-eyvân

Serây-i ḳadri yanında degöldür **nüh felek** sâni (Şem'î Divanı, Kaside 4, Mısra 28). [nüh felek,]

Çerḫe girdi mihr ü meh eyler semâ'ı **nüh felek**

Zühre el urdı şafâ çengine gel gör şoḫbeti (Şem'î Divanı, Kaside 6, Mısra 23). [nüh felek,]

Yol bulur leşker-i gam **nüh felek** olursa hışār
Bāğ-ı lutfünde olan gülşen-i hülkuñ gülünüñ (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 81). [nüh felek,]

nüh tūfānı kop-: Hz. Nuh'un tufanını koparmak. II Büyük bir bela, keder ve sıkıntıya sebep olmak.
Tüfek ra'd ü kılıç şimşek yağar yağmur gibi oklar
‘Adünün başına **kopsa** ‘aceb mi **Nüh tūfānı** (Şem'î Divanı, Kaside 15, Mısra 88). [nüh tūfānı kopsa, -sa]

nühüset: Uğursuzluk.
Eylesün kadri şeb-i zülfüñ **nühüsetden** hālāş
‘İydimüz olsun mübārek gün gibi ‘arz it cemāl (Şem'î Divanı, Gazel 107, Mısra 9). [nühüsetden, -den]

Kevkeb-i sa'dün **nühüset** leşkerinden hıfz için
Bir demürden kal'adur gūyā bu çerh-i heftümün (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 85). [nühüset,]

nükāt: Noktalar.
Nokta kor meygün lebüne eyleyüp şüfi galet
Hām olur cām üzre her kim bilmeyüp korsa **nuķat** (Şem'î Divanı, Gazel 90, Mısra 2). [nuķat,]

nukl: İçkiyle yenen yiyecek, meze, çerez.
Māh sākī **nukl** encüm mey şafaķ cām āfitāb
Zühre çengī vü felek rakķāş devrān inçünün (Şem'î Divanı, Kaside 13, Mısra 33). [nukl,]

Qavl-i 'iside bāde oldı helāl
Var lebün **nukli** gibi nakl-i şaķih (Şem'î Divanı, Gazel 26, Mısra 12). [nukli, -i]

nükte-dān: Nükteli söz söyleyen, nükte yapmakta mahir olan (kimse), nükteci.
N'icün mahrūm olam ben hōd sözüm vaşfüñde şekkerdür
Bilürler hālünī şāhib-keremler **nükte-dānlerdür** (Şem'î Divanı, Kaside 1, Mısra 80). [nükte-dānlerdür, -ler, -dür]

nükte-i la'î-i leb: Kırmızı dudağın nükteleri.
Nükte-i la'î-i lebün fehmi idimez ehl-i hıred
Sırr-ı cāndür dehenün anı kim idrāk eyler (Şem'î Divanı, Gazel 66, Mısra 7). [nükte-i la'î-i lebün, -ün]

nükte-i la'î: Dudağın nüktesi.
Ey şeker-leb Hāķ bilür kim cān-ı şirinden leziz
Nükte-i la'lüñden itmek ehl-i 'irfān ile baķş (Şem'î Divanı, Gazel 19, Mısra 6). [nükte-i la'lüñden, -ün, -den]

nuküş: Nakışlar, resimler.
Yā döşenmiş gülsitāniler **nuküşı** 'aksidür
Kim virür mir'āt-i eflāke behiştī şüreti (Şem'î Divanı, Kaside 6, Mısra 19). [nuküşı, -ı]

nün: Arap alfabesinin yirmi sekizinci harfi. II Sevgilinin kaşları.

Şâhid yiter ki levh-i cemâl üzre oldılar

Bu ân-ı hüsne kaddi elif kaşı **nûnı** med (Şem'î Divanı, Gazel 34, Mısra 8). [nûnı, -ı]

Oldı tefsîr rûmûz-ı şeceri'l-ağdarı nâr

Berg-i gül al varak serv elif nerges **nûn** (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 14). [nûn,]

nûn ü kalem: Kalem sûresi. Nun harfi ile ve daha sonra Kalem kelimesi ile başlamasından dolayı bu sureye “Nun” veya “Nun ve Kalem” suresi de denmiştir.

Şem'iyâ **nûn ü kalem** hakkıçün olmaz hergiz

Mâh-i nev lutf ile ol ğurre-i ğarrâye bedel (Şem'î Divanı, Gazel 110, Mısra 13). [nûn ü kalem,]

nûr: Işık, ziya.

N'idelüm kühl-i şifâhânı alup 'aynümüze

Gözlerüm **nûrî** izüñ tozunadur minnetümüz (Şem'î Divanı, Gazel 73, Mısra 14). [nûrî, -ı]

Ruğlerüñ gün beñlerüñ seyyâreler kaçüñ hilâl

Bir muşavver **nûrdur** ey mâh taşvîrüñ senüñ (Şem'î Divanı, Gazel 102, Mısra 4). [nûrdur, -dur]

Nürden serv didiler göricek kâmetüñe

Beñzeden ruğlerüñi şem'-i şeb-ârâye Hasen (Şem'î Divanı, Gazel 129, Mısra 3). [nürden, -den]

İşbu dü'âya şıdk ile âmîn diyenlere

Şem'î cemâlî **nûrını** 'arız ide Bîr ü Bâr (Şem'î Divanı, Kaside 12, Mısra 46). [nûrını, -ı, -n, -ı]

nûr âyeti: Kur'an'ın 24. Suresinin 12. âyeti.

Şem'î ruğünüñ zikri **nûr âyetidür** dilde

Biñ cân ile dil eyler bu vird-i zebânden hâz (Şem'î Divanı, Gazel 91, Mısra 9). [nûr âyetidür, -dür]

nûrânî: Temiz, mübârek, nurlu.

Nihâl-i himmetüñ Tübî budagiyle berâberdür

N'ola olsa gönüller 'âlemi mihr ile **nûrânî** (Şem'î Divanı, Kaside 1, Mısra 42). [nûrânî,]

nûrânî id-: Aydınlatmak, nurlandırmak.

Toğupdur tâlî'üñde âfitâb-ı maṭla'-ı nuşret

İdüpdür şemse-i tîğüñ toğar şubhını **nûrânî** (Şem'î Divanı, Kaside 15, Mısra 38). [nûrânî idüpdür, -üp, -dür]

nûrânî kıl-: Işıl ışıl etmek, nurlandırmak.

Sikender zulmet içre tâlib-i âb-ı hayât oldu

Bu def'-i zulmet-i şirk itdi dehri **kıldı nûrânî** (Şem'î Divanı, Kaside 4, Mısra 42). [nûrânî kıldı, -dı]

nûr-ı başer: Göz nuru.

Nûr-ı başerümdür çü benüm hâk-i der-i yâr

Yâ Reb beni dūr eyleme **nûr-ı başerümden** (Şem'î Divanı, Gazel 133, Mısra 6). [nûr-ı başerümden, -üm, -den]

nūr-ı başiret: Basiret nuru. II Kalp gözü, feraset.

Şeh-i encüm-ḥaşem Sultân Süleymân-ı zemân ol kim

Ki itmiş Hâk ayağı toprağın **nūr-ı başiret**den (Şem'î Divanı, Kaside 3, Mısra 24). [nūr-ı başiret, -den]

nūr-ı cemâl: I. Güzelliğin nuru. II. Allah'ın cemalinin nuru.

Umaruz **nūr-ı cemâl**üñle müşerref olavuz

Ka'be-i küyüñdür çünkü bizüm niyyetümüz (Şem'î Divanı, Gazel 73, Mısra 5). [nūr-ı cemâl, -le]

nūr-ı ḥudâ: Hidayet, doğru yol nuru.

Pertev-i nūr-ı Muḥammeddür cemâli Aḥmedün

Kaşleri şakku'l-kamerdür Muştafâ **nūr-ı ḥudâ** (Şem'î Divanı, Gazel 5, Mısra 8). [nūr-ı ḥudâ,]

Āfitâb-ı tâl'etün **nūr-ı ḥudâ**dur Muştafâ

Râstî 'uşşâka şem'-i reh-nümâdür Muştafâ (Şem'î Divanı, Gazel 2, Mısra 1). [nūr-ı ḥudâ, -dür]

nūr-ı ilâhî: İlahi nur, Allah'ın ihsan ettiği manevi aydınlık.

Qapün Ka'be yüzün **nūr-ı ilâhî**

İşigün ehl-i diller secdegâhı (Şem'î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 9). [nūr-ı ilâhî,]

Belâdur 'ışk ey **nūr-ı ilâhî**

Ki fark itmez gedâdan pâdişâhı (Şem'î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 41). [nūr-ı ilâhî,]

nūr-ı ma'delet: Adalet nuru.

İrdi zulmün zulmetin maḥv itdi **nūr-ı ma'delet**

Pertev-i rahmet irişdi zâlike'l-fevzül-mübîn (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 75). [nūr-ı ma'delet,]

nūr-ı muḥammed: Hz. Muhammed'in nuru.

Āsitânün Ka'bedür **nūr-ı Muḥammed** ḥakkıçün

Anün için Ka'be-i ehl-i şafâdur Muştafâ (Şem'î Divanı, Gazel 2, Mısra 3). [nūr-ı muḥammed,]

Meh-pâreler içinde selâm olsun Aḥmede

K'oldı delil gün yüzü **nūr-ı Muḥammede** (Şem'î Divanı, Gazel 147, Mısra 2). [nūr-ı muḥammede, -e]

nūr-ı muşavver: Şekil ve suret verilmiş nur.

Ṭoğrusı Sidre olup qaddi hilâl olsa kaşı

Beñzedürdüm saña ey **nūr-ı muşavver** güneşi (Şem'î Divanı, Gazel 183, Mısra 2). [nūr-ı muşavver,]

nūr-ı şafâ: Gönül şenliğinin aydınlığı.

Saña qandil-i mescidden iren nâr-ı ziyâ zâhid

Baña cām-ı maḥabbetden olan **nūr-ı şafâ** yigdür (Şem'î Divanı, Gazel 61, Mısra 8). [nūr-ı şafâ,]

Merve ḥakkıçün niçe **nūr-ı Şafâler** kesb ider

Āsitânün Ka'besin gün gibi iderler tavaḥ (Şem'î Divanı, Gazel 94, Mısra 11). [nūr-ı şafâler, -ler]

Gel ey ‘âşıklerüñ **nūr-ı şafâsı**

Göñüller Ka‘besinüñ Muştâfâsı (Şem‘î Divanı, Gazel 182, Mısra 1). [nūr-ı şafâsı, -sı]

Dilerseñ kim tola göñlüñ gözüñ **nūr-ı şafâyile**

Maḥabbet cāmını Şem‘î tolu gör bakmağıl ḥālî (Şem‘î Divanı, Gazel 174, Mısra 9). [nūr-ı şafâyile, -y, -ile]

nūr-ı tecellâ: Tecelli ışığı, gerçek âşıkların gönlünde zuhur eden ışık. II Manevi bakımdan aydınlanma.

Gülşen-i küyüñdürur Firdevs-i a‘lâden ğareż

Pertev-i ḥüsñüñdürur **nūr-ı tecellâden** ğareż (Şem‘î Divanı, Gazel 87, Mısra 2). [nūr-ı tecellâden, -den]

nüş: İçme, içiş.

Niş rā **nüş** küned telḥ-i gamet rā şîrîn

Dürd rā şâf küned şüfi-i şâfi-meşreb (Şem‘î Divanı, Gazel 12, Mısra 7). [nüş,]

nüş eyle- İçmek.

Meyi ma‘şûk ile **nüş eylemeyen** dünyâde

Zâhidâ cennete girmez dir imiş pîr-i muğân (Şem‘î Divanı, Gazel 136, Mısra 11). [nüş eylemeyen, -me, -y, -en]

Şol kadar **nüş eylemiş** dilber şerâb-ı nâzî kim

Şivesinden tırılmaz bir dem ayağı üstine (Şem‘î Divanı, Gazel 170, Mısra 3). [nüş eylemiş, -miş]

Şerâb-ı luḫfûñi **nüş eyleyenler** cām-ı mihrüñden

İçer âyîne-i gîti-nümâda âb-ı ḥayvânî (Şem‘î Divanı, Kaside 15, Mısra 63). [nüş eyleyenler, -y, -en, -ler]

nüş id- İçmek.

Hele gel şimdi lebüñ cāmını şun **nüş idelüm**

Aremüzde senüñ ile yine şöḥbet bâkî (Şem‘î Divanı, Gazel 190, Mısra 3). [nüş idelüm, -elüm]

Cām-ı mihrüñ **nüş iden** kalmaz ayakda serverâ

Kim olur her kişinüñ kendü elinde ḥürmeti (Şem‘î Divanı, Kaside 6, Mısra 73). [nüş iden, -en]

Zehr-i ğam deryâların cām-ı felekden sâkiyâ

Bir nefesde **nüş iden** ‘âşıklara şad merḥabâ (Şem‘î Divanı, Gazel 8, Mısra 2). [nüş iden, -en]

Nüş iderdüñ zehr ise zâhid degül kim cām-ı mey

Şem‘îye dilberlerüñ görseñ eger ibrâminı (Şem‘î Divanı, Gazel 178, Mısra 11). [nüş iderdüñ, -er, -düñ]

nüş it- İçmek.

Ey göñül dil-teng olup kan yutma her dem ğonce-veş

Gül gibi göñlüñ açısun lâle-veş **nüş it** şerâb (Şem‘î Divanı, Gazel 13, Mısra 4). [nüş it,]

Niçe yıl tâlib-i âb-ı ḥayât-ı zühdi idi göñlüm

Şerâb-ı ‘ışkı **nüş itdüm** ḥalâş oldum bu zülmetden (Şem‘î Divanı, Kaside 3, Mısra 12). [nüş itdüm, -dü, -m]

Telh idi 'ıyşum belā bezminde **nüş itdüm** yine
Gönlümüñ nerdin şafā tāsına tüş itdüm yine (*Şem'î Divanı, Muhammes 1, Mısra 43*). [*nüş itdüm, -dü, -m*]

Dü'ā-yi devletüñ eyler şehā biñ cān ile Şem'î
Velikin zehr-i ğam **nüş itmek** ile geçdi devrânı (*Şem'î Divanı, Kaside 4, Mısra 60*). [*nüş itmek, -mek*]

nüş kıl-: İçmek.

Yüri mey **nüş kıl** 'aql ile cāne
Nice bir hecr zehriyle gezend it (*Şem'î Divanı, Gazel 18, Mısra 11*). [*nüş kıl,]*

nüşa-i bāğ-ı irem: İrem bahçesinin benzeri.

Nüşa-i bāğ-ı İrem oldı gönüller gülşeni
Şāhid-i zevk u şafā anda mişāl-i hūr-ı 'ın (*Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 97*). [*nüşa-i bāğ-ı irem,]*

nüş-ı cān: Can şarabı.

Alursa cānümü ğamzeñ n'ola 'ömrüm revān olsun
İçerse leblerüñ kanüm efendüm **nüş-ı cān** olsun (*Şem'î Divanı, Gazel 122, Mısra 2*). [*nüş-ı cān,]*

nüş-ı leb: Tatlı dudaklı (sevgili).

Sākiyā **nüş-ı lebüñ** seb'a-i seyyāle ile
Yedi kat tās-ı felek zehrini tiryāk eyler (*Şem'î Divanı, Gazel 66, Mısra 5*). [*nüş-ı lebüñ, -üñ*]

nüşinrevān: İran'da 531'den 579 yılına kadar hükümdarlık etmiş ve doğruluğuyla şöhet bulmuş olan Sasani şahı.

Begüm 'uşşāka dād itseñ n'ola dīvān-ı hüsniñde
Şaçüñdür 'adl zenciri lebüñ **Nüşinrevān** olsun (*Şem'î Divanı, Gazel 122, Mısra 8*). [*nüşinrevān,]*

nuşret: Zafer, üstünlük.

Zafer mīr-i 'ālem **nuşret** sipehsālār-ı leşkerdür
İşigi bendesinüñ bendesidür Hüsrev ü Dārā (*Şem'î Divanı, Kaside 1, Mısra 31*). [*nuşret,]*

İtdi tabl-ı şevketüñ kühsār-ı dehri pür-şadā

Nuşretüñ kūsın felekler tās itdi pür-ğanin (*Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 104*). [*nuşretüñ, -üñ*]

nuṭk: Söz, konuşma, kelām.

Ğonce dem-besteyiken açdı nesīm-i seheri
Bülbül-i haste-dile virmeg için **nuṭka** mecāl (*Şem'î Divanı, Kaside 8, Mısra 6*). [*nuṭka, -a*]

nuṭka gel-: Konuşmak, söz söylemek.

Hüsrevā 'arz eylemezseñ la'l-i şeker-bārüñi
Nuṭka gelmez tūṭi-i ṭab'-ı şeker-bārüm benüm (*Şem'î Divanı, Gazel 119, Mısra 4*). [*nuṭka gelmez, -mez*]

nüvīd-i 'āṭıfet-i lutf-ı lem-yezel: Sonsuz olan Allah'ın ihsanının cömertliğinin müjdesi.

Ne mūnis ü muşāhib ü ne yār-i ğam-gūsār

Nāgeh **nüvîd-i ‘atîfet-i lutf-i Lem-yezel** (Şem’î Divanı, Kaside 9, Mısra 24). [nüvîd-i ‘atîfet-i lutf-ı lem-yezel,]

O

ocağına şu koy-: Ocağını söndürmek, evini barkını yıkmak, çocuk çocuğunu yok etmek.

Ocağına şu koymışdur ‘adūnūñ leşker-i tîĝi

Biterken hār ü hes şan kim şalar baħr ‘ummānı (Şem’î Divanı, Kaside 15, Mısra 41). [ocağına şu koymışdur, -mış, -dur]

od: Ateş.

Göñül **odıyla** āhūmden yine kurtarmadı bir dem

Oda yansun yile varsun felek çerhīnūñ evrākı (Şem’î Divanı, Gazel 172, Mısra 9). [odıyla, -ı, -yla]

Hecr **odi** dilden çıkarmaz zūlf ü haţtuñ hāletīn

Hāneye od düşse gerçi mūr ü mār inden çıkar (Şem’î Divanı, Gazel 63, Mısra 7). [odi, -ı]

Kim yaķar kendüyi ‘ışķ **odına** pervāne gibi

Bunı eylerse yine Şem’î-yi bī-bāk eyler (Şem’î Divanı, Gazel 66, Mısra 13). [odına, -ı, -n, -a]

Yanmaĝa ‘ışķ **odına** pervāne eyler ādemi

Bezm-i hūsnūñ şem’idür tūmār-ı eş‘ārūm benūm (Şem’î Divanı, Gazel 119, Mısra 11). [odına, -ı, -n, -a]

Bedterīn yanmaĝa ‘ışķ **odına** şimden Şem’î

Çevirüp başına pervāneyi āzād itsūn (Şem’î Divanı, Gazel 139, Mısra 9). [odına, -ı, -n, -a]

Göñlümün āyenesinde eger olmasa ğubār

Bir yaña āhūm **odi** bir yaña seyl-i eşķūm (Şem’î Divanı, Kaside 7, Mısra 86). [odi, -ı]

Ne revādūr bu eyā hūsn ilinūñ pādīşehi

Yaķa cān mülkin **oda** zulm ile ‘ışķuñ sipehi (Şem’î Divanı, Gazel 179, Mısra 2). [oda, -a]

Şem’iyā her lāle şan deşt-i belā Mecnūnidur

Āteş-i āhından **od** olmuş başında āşiyān (Şem’î Divanı, Gazel 135, Mısra 16). [od,]

od eyle-: Ateşe vermek.

Yirde gökde şıĝmadum āh-i cihān-efrüz ile

Yiri od olsun anūñ kim yirimüz **od eyledi** (Şem’î Divanı, Gazel 186, Mısra 6). [od eyledi, -di]

Üstüne odlar yaķar bu āh-i āteş-bārden

Şem’iyā ol āhdur **od eyleyen** yirüñ senüñ (Şem’î Divanı, Gazel 102, Mısra 14). [od eyleyen, -y, -en]

od ol-: Ateş olmak.

Yirde gökde şıĝmadum āh-i cihān-efrüz ile

Yiri **od olsun** anūñ kim yirimüz od eyledi (Şem’î Divanı, Gazel 186, Mısra 6). [od olsun, -sun]

od ur-: Ateşlemek, ateş vermek.

Yıkdılar ķal‘alerin hāke berāber idüben

Od urup milketine mālin iderler yağmā (Şem’î Divanı, Kaside 2, Mısra 30). [od urup, -up]

oda düş-: Ateşe düşmek. II Aşk ateşiyle kuşatılmak. III Acı çekmek, sıkıntıya düşmek

Zülfün için cân ü dil 'ışku'nda pîç-â-pîç olup

Oda düşmüş mü gibi dâyim çekerler ızırâb (Şem'î Divanı, Gazel 13, Mısra 12). [oda düşmüş, -miş]

Ȧolaşur dil yüzünün şem'ine pervâne gibi

Ȧorqaram bencileyn **oda düşüp** yane gibi (Şem'î Divanı, Gazel 191, Mısra 2). [oda düşüp, -üp]

oda yak-: Ateşe vermek, yakmak. II Çok üzmet, büyük acı vermek.

Yak sâz ü söz ile **oda** gönlünü 'üd-veş

Ȧânün-ı 'ışka uy kim ola derdüne şifâ (Şem'î Divanı, Gazel 9, Mısra 11). [oda yak,]

oda yansa altunuñ kıymeti artuğ olur: Ateşte yansa altının kıymeti fazla olur.

Şâf iden qalbümüznüñ naqdini 'ışk âteşidür

Ȧıymeti artuğ olur yansa oda altunuñ (Şem'î Divanı, Gazel 99, Mısra 10). [oda yansa altunuñ kıymeti artuğ olur,]

oda yan-: Günahlardan dolayı çok acı çekmek, sıkıntıda olmak, kederlenmek, dert çekmek.

Göñül oduyla âhümden yine qurtarmadı bir dem

Oda yansun yile varsun felek çerhinün evrâkı (Şem'î Divanı, Gazel 172, Mısra 10). [oda yansun, -sun]

odlare yan-: Günahlardan dolayı çok acı çekmek, sıkıntıda olmak, kederlenmek, dert çekmek.

Şem'iyâ **odlare yansa** n'ola pervâne gibi

Her kim eylerse heves ol şanemün şöhetine (Şem'î Divanı, Gazel 156, Mısra 9). [odlare yansa, -sa]

Şem'iyâ **odlare yansa** n'ola pervâne gibi

Her kim eylerse heves ol şanemün şüretine (Şem'î Divanı, Gazel 171, Mısra 9). [odlare yansa, -sa]

Yârün cemâli Şem'î yiter 'âşıka delil

Zâhid göreyn **odlare yansun** delil ile (Şem'î Divanı, Gazel 164, Mısra 10). [odlare yansun,]

odlu ol-: Sıcak, yakıcı olmak.

Bir içim şuyından **odlu olmaduğ** Şem'î anün

Gün gibi yağıdı veli her bî-vefâsı Bursanün (Şem'î Divanı, Gazel 103, Mısra 13). [odlu olmaduğ, -ma, -duğ]

oğul: Erkek çocuk.

Şatdum cihânı dâne-i hâl-i siyâhüne

Beñzerse şöyle beñzese **oğul** atasına (Şem'î Divanı, Gazel 144, Mısra 12). [oğul,]

ok: Savaş aleti.

Okın atdı yayın yağıdı Necâti

Yüri var Şem'iyâ meydân senündür (Şem'î Divanı, Gazel 53, Mısra 13). [okın, -ı, -n]

Yâri **ok** gibi başup baqrümüne ağıyârün

Bükelüm kâmetini reşk ile ya eyleyelüm (Şem'î Divanı, Gazel 117, Mısra 11). [ok,]

Yoluñda **ok** gibi tođru degülsem ey kemān-ebrū
Bükilsün dāl-i zülfünden elif kıddüm kemān olsun (*Şem'î Divanı, Gazel 122, Mısra 11*). [ok,]

ok: Savaş aleti. II Sevgilinin kirpikleri.

Felek düşmenlerüñ seyl etmek için dem-be-dem kıanın
Olur kıavs-i kıuzeğ yayı kıazā **okları** bārānı (*Şem'î Divanı, Kaside 15, Mısra 40*). [okları, -lar, -ı]

Urmağa çerđ **okların** dāyim 'adünüñ cānına
Eyledi tır-i celālün güşe-i kıavsi kemīn (*Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 83*). [okların, -lar, -ı, -n]

ok gibi: Dümdüz, dosdoğru.

Eyledi cevri kemān gibi cihānde güşe-gır
Atdı **ok gibi** yabāne zulmü dest-i himmeti (*Şem'î Divanı, Kaside 6, Mısra 78*). [ok gibi,]

okı-: Okumak, söylemek, anmak.

Okır Şem'î giceler şubhe dek şevkı-cemālünle
Dilinde āyet-i ve'n-nür ezberdür Hāsen Bālī (*Şem'î Divanı, Gazel 187, Mısra 9*). [okır, -r]

okların urmağa: Ok vurmak, ok atmak. II Sevgilinin kıaşlarını gererek āşıđa kıaşı atması.

Urmağa çerđ **okların** dāyim 'adünüñ cānına

Eyledi tır-i celālün güşe-i kıavsi kemīn (*Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra: 83*). [okların urmağa, -mağ, -a]

oklar yağ-: Ok yağmak, çok sayıda ok fırlatılması.

Tüfek ra'c ü kıılıç şimşek **yağar** yağmur gibi **oklar**
'Adünüñ başına kıopsa 'aceb mi Nüh tūfānı (*Şem'î Divanı, Kaside 15, Mısra 87*). [oklar yağar, -ar]

oku-: Okumak, tekrar etmek.

Didüm ey meh gün yüzün vaşfın **okurdum** h'ābde
Didi kim gāyet güzeldür hüsni ta'birün senün (*Şem'î Divanı, Gazel 102, Mısra 11*). [okurdum, -r, -du, -m]

Kim **okur** kim diñler idi kıışse-i 'ışkıum benüm
Bülbül ü gül itmese Şem'î cihāne dāstān (*Şem'î Divanı, Gazel 138, Mısra 11*). [okur, -r]

Aña kim 'ışkı işi ola pīşe

Okumak yazmak olmaz endişe (*Şem'î Divanı, Gazel 145, Mısra 2*). [okumak, -mak]

Her varakden **okuyup** mihr ü vefā destānın
Açalum göñlümüzi gül gibi divānler ile (*Şem'î Divanı, Gazel 151, Mısra 3*). [okuyup, -y, -up]

Uydurup çengine Zühre **okur** eş'ārımuza
Gün yüzün vaşfı ile göklere kııkdı sözümüz (*Şem'î Divanı, Gazel 79, Mısra 7*). [okur, -r]

Güzellük gülşeninde ey yüzi gül lebleri gonce
Okursañ bülbül olursun eger Sa'di Gülistānın (*Şem'î Divanı, Gazel 134, Mısra 4*). [okursañ, -r, -sa, -ñ]

Varaḡ-ı gülden **oḡur** vaşf-ı cemālün bülbül
Serverā bencileyin bulsa gerek ḡüsni-i maḡāl (Şem'î Divanı, Kaside 8, Mısra 73). [oḡur, -r]

oku-: Okumak, tekrar etmek. II Sevgilinin güzelliğini övmek için söylenen gazel.
Oḡuyup bir perinün ḡöñlini yazdı ḡübler
Şan Süleymān devridür oldı periler da'veti (Şem'î Divanı, Kaside 6, Mısra 15). [oḡuyup, -y, -up]

oku-: Sure okumak; dua etmek.
Zebān-ı ḡāl ile bülbül **okurdu** āyet-i fe'nzur
Yine āsār-ı rahmetden belürdi fazl-ı Yezdānī (Şem'î Divanı, Kaside 15, Mısra 11). [okurdu, -r, -dı]

ol: Olmak.
Şem'iyā iḡlāş ile **olan** dü'ānün ḡaḡḡıçün
Umaram Ḥaḡdan 'adedsüz luḡ ile iḡsān ola (Şem'î Divanı, Gazel 4, Mısra 9). [olan, -an]

Ey ḡabīb-i cān ü dil **olmazsa** vaşlün merhemi
İdimez kimse firāḡun dāḡına herḡiz 'ilāc (Şem'î Divanı, Gazel 24, Mısra 3). [olmazsa, -maz, -sa]

Dime nemdür 'āşık-ı dil-ḡaste ḡöñli nem ḡapar
Ḳalbi şāf olan **olur** āyine-veş nāzük-mizāc (Şem'î Divanı, Gazel 24, Mısra 12). [olur, -ur]

'Ālemi ḡarḡ ideli ḡanlı yaşüm tūfānı
Ḳaldı aḡılmaz **olupdur** ḡüzelüm ḡışşe-i Nūḡ (Şem'î Divanı, Gazel 25, Mısra 8). [olupdur, -up, -dur]

Gün gibi ḡalmaḡ için mihr ü maḡabbet ḡōbını
Ḥüb **olur** her ne ḡadar 'arşa-i dil olsa ferāḡ (Şem'î Divanı, Gazel 29, Mısra 6). [olur, -ur]

Naḡş-i ḡüsniün zeyn idelden ey şanem Naḡḡāş-ı şun'
Oldı bu ḡalḡun kimi Zeynī kimisi Naḡşibend (Şem'î Divanı, Gazel 33, Mısra 8). [oldı, -dı]

Ḥüzni ile Ya'ḡūb ü derd-i 'ışḡ ile Eyyūbdür
Bu dil-i bī-ḡāre-veş **olmaya** herḡiz derdmend (Şem'î Divanı, Gazel 33, Mısra 12). [olmaya, -ma, -y, -a]

İrimez Sidre ḡaddün pāyesine
Eḡer Ṭūbī **olursa** serv ü şimşād (Şem'î Divanı, Gazel 36, Mısra 6). [olursa, -ur, -sa]

Şem'î cihānde 'āşık-ı didār **olanlara**
İki cihān deminden olur bir naḡer leziz (Şem'î Divanı, Gazel 38, Mısra 17). [olanlara, -an, -lar, -a]

ol ḡadar: O kadar çok, pek çok.
Ol ḡadar yüz buldı senden kim dem-ā-dem dōstum
Baş keser ḡanlar dōker yanünde şemşirün senün (Şem'î Divanı, Gazel 102, Mısra 7). [ol ḡadar,]

Ol ḡadar yüksek uḡar 'aḡl-ı ḡümā-pervāz kim
Ḡüşine ḡirmez şadā-yi şeh-per-i Rūḡü'l-emīn (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 111). [ol ḡadar,]

ola: Olsun.

Yūsuf-ı bahtūn haridārı şeh-i devrān olup
Müşterî vezn eyleyüp mihr ile meh mizān **ola** (Şem'î Divanı, Gazel 4, Mısra 6). [ola,]

Haq te'ālā eyleyüp iki cihānde ber-murād
Devlet-i dünyā vü 'uqbā zātūne fermān **ola** (Şem'î Divanı, Gazel 4, Mısra 8). [ola,]

Şem'iyā ihlāş ile olan dü'ānūn haqqıçün
Umaram Haqdan 'adedsüz lutf ile ihsān **ola** (Şem'î Divanı, Gazel 4, Mısra 10). [ola,]

Ezel kassāmı itmiş böyle kısmet
Ki **ola** dest-i lutfūn halka maqsem (Şem'î Divanı, Kaside 5, Mısra 24). [ola,]

Ger hevāyile **ola** ebr gibi gevher-bār
Zillet anūn ki hevā odı ide yalnızca (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 97). [ola,]

Ṭonadur birbirini 'ıyd-i behār ile yine
Açılıp şād **ola** tā kim şeh-i ferhunde-hişāl (Şem'î Divanı, Kaside 8, Mısra 42). [ola,]

Yā Reb maqāmı ravze-i huld-i berin **ola**
Ṭoylaya h'ān-ı lutfiyile anı Kirdigār (Şem'î Divanı, Kaside 12, Mısra 41). [ola,]

Ger kūh-i āhen **ola** bu cism-i nizār ü zār
Darb-ı ecel iricegiz olmaya pāydār (Şem'î Divanı, Kaside 12, Mısra 7). [ola,]

olmak gerek: Olmalı.

Sākiyā mey şun behār eyyāmı gül devrānıdır
Bir hilāl-ebrūyile gün gibi cām **olmak gerek** (Şem'î Divanı, Muhammes 1, Mısra 16). [olmak gerek,]

'Aks-i hüsninden kadeh bedr-i temām **olmak gerek**
Külbe-i aḥzānımız Dārū's-selām **olmak gerek** (Şem'î Divanı, Muhammes 1, Mısra 17). [olmak gerek,]

'Aks-i hüsninden kadeh bedr-i temām **olmak gerek**
Külbe-i aḥzānımız Dārū's-selām **olmak gerek** (Şem'î Divanı, Muhammes 1, Mısra 18). [olmak gerek,]

Gūşe-i meyḥāneler Beytü'l-ḥarām **olmak gerek**
Sākiyā mey şun behār eyyāmı gül devrānıdır (Şem'î Divanı, Muhammes 1, Mısra 19). [olmak gerek, -mak]

olur mıydı: Olur mu, mümkün mü hiç?.

Eger çekmese bār-ı ḥaşmetüñi
Olur mıydı felekler kâmeti ḥam (Şem'î Divanı, Kaside 5, Mısra 34). [olur mıydı, -y, -dı]

olur olmaz yire: Olmayacak, lüzumsuz, yersiz, münasebetsiz şekilde; boşu boşuna.

Olur olmaz yire gün gibi tenezzül itme
Cān gögidür yiri sen mäh-i hilāl-ebrūñ (Şem'î Divanı, Gazel 100, Mısra 9). [olur olmaz yire, -maz]

olursa: Bulunmak, var olmak.

Dirliğüm āb-ı ḥayāt **olursa** sensüz bir nefes
Cām-ı 'ıṣkuñsüz ḥarām-ender-ḥarām olsun baña (Şem'î Divanı, Gazel 8, Mısra 9). [olursa,]

Dil gördi dāl-i zülfiyle ağzı mîmini
Didi ki bundan olur **olursa** baña meded (Şem'î Divanı, Gazel 34, Mısra 4). [olursa,]

Kül idersin Şem'iyâ âh-i cihân-efrûz ile
Yâr yolında eger dünyâ **olursa** hâr ü hes (Şem'î Divanı, Gazel 80, Mısra 12). [olursa,]

oñ-: İyileşmez, şifâ bulmaz, onulmaz.

Âh kim kıldı oñulmaz cigerüm yâreleri
Dostlar 'âşık olan dünyede **oñmaz** bitmez (Şem'î Divanı, Gazel 74, Mısra 8). [oñmaz,]

oñulmaz: Şifa bulmaz, çaresiz. II Sevgiliden ayrı düşmekten dolayı meydana gelen acıya derman bulunamayışı.

Merhem-i vaşlûnle cānā çāre itmezseñ eger
Dāğ-ı hicrānūñ gibi hergiz **oñulmaz** yâreler (Şem'î Divanı, Gazel 56, Mısra 8). [oñulmaz,]

Âh kim kıldı **oñulmaz** cigerüm yâreleri
Dostlar 'âşık olan dünyede oñmaz bitmez (Şem'î Divanı, Gazel 74, Mısra 7). [oñulmaz,]

Oñulmaz derdünüñ dāğın yürî 'arz eyle dildāre
Niçe bir sinede Şem'î bu göynükler nihān olsun (Şem'î Divanı, Gazel 122, Mısra 13). [oñulmaz,]

orta: İki uçtan veya bütün noktalardan aynı uzaklıkta olan yer.

Baş koyup **ortaya** meydāne çeker 'uşşākı
Dostum Şem'î gibi hiç ciger-dār olmaz (Şem'î Divanı, Gazel 75, Mısra 15). [ortaya, -ya]

ortaya gel-: Meydana gelmek, ortaya çıkmak.

Devr-i kâmerde fitne-i âhîr zemān olur
Ortaya gelmeyüp n'ola çutsa kinār hâf (Şem'î Divanı, Gazel 89, Mısra 10). [ortaya gelmeyüp, -me, -y, -üp]

otağınî kur-: Çadır kurmak. II Yerleşmek.

Şafak rengiyle al oldı sipîhr-i nilgün gūyā
Kızıl **otağınî kurdı** şehirde Âl-i 'Osmānî (Şem'î Divanı, Kaside 15, Mısra 32). [otağınî kurdı, -dı]

otur-: Hüküm sürmek, ikamet etmek.

Se'âdetle karar itdi serîr-i 'izz ü devletde
Şafâyile **oturdı** her kişünün yirine cānı (Şem'î Divanı, Kaside 4, Mısra 16). [oturdı, -dı]

otur-: Oturmak, bulunmak.

Ayağın dāmenine çekdi **oturdı** kühsār
Perçem-i nizeñ olursa yaraşur müy-ı 'adū (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 61). [oturdı, -dı]

oyna-: (Tavla) oynamak.

Kim **oynadı** senünle bu nerd-i maḥabbeti
Kim raḥt ü baḥtın eylemedün şoñra tārmar (Şem'î Divanı, Gazel 49, Mısra 7). [oynadı, -dı]

Oynayaldan yār ile mihr ü maḥabbet nerdini

Çıñradur ey dil felekler ṭāsını zārūñ senūñ (Şem'î Divanı, Gazel 101, Mısra 9). [oynayaldan, -y, -aldan]

Cehd idüp elden düşürmezsın maḥabbet nerdini

Oynadūñ cān naḫdini ‘āşıklerūñ nerrādısın (Şem'î Divanı, Gazel 128, Mısra 10). [oynadūñ, -dü, -ñ]

oyuncak: Basit, önemsiz ve kolay iş.

Şaḫın cān oynaram diyū yolında eyleme minnet

Oyuncak şanma bu kārı degüldür ‘ışk işi bāzī (Şem'î Divanı, Gazel 173, Mısra 8). [oyuncak,]

Ö

ög-: Övmek.

Vā‘izā **ögüp** ögüp ḳanmaduḡuñ ‘ālemde

Āb-ı Kevşer didüḡuñ la‘l-i şeker-bār gibi (Şem'î Divanı, Gazel 177, Mısra 9). [ögüp, -üp]

Vā‘izā **ögüp** ögüp ḳanmaduḡuñ ‘ālemde

Āb-ı Kevşer didüḡuñ la‘l-i şeker-bār gibi (Şem'î Divanı, Gazel 177, Mısra 9). [ögüp, -üp]

öğren-: Anlamak, idrak etmek.

Meger kim şive **öğrenmiş** çemende serv-ḳadlerden

Kinār-ı ābde her dem olur dāmen-keşān ḫayme (Şem'î Divanı, Gazel 150, Mısra 5). [öğrenmiş, -miş]

ögün: Kendi kendin övmek, iftihar etmek.

Ḥışm itdüḡince baña **ögündüñ** rakīb ile

Yāri olan senūñ gibi aḡyārı n’eylesün (Şem'î Divanı, Gazel 125, Mısra 9). [ögündüñ, -dü, -ñ]

öl diril: Öl ve diril. II Çaba göster.

Yaḳasüz oluban ḳalsañ kefensüz ḡam degül ey dil

Elüñden **öl diril** cehd it çıkarma ‘ışk dāmānın (Şem'î Divanı, Gazel 134, Mısra 10). [öl diril,]

öldür-: Bir canlının hayatına son vermek.

Kesme cevruñ bir nefes **öldürme** ḳurbān olduḡum

‘Āşıḳuñ āb-ı ḫayāt-ı cāvidānıdır vefā (Şem'î Divanı, Gazel 8, Mısra 5). [öldürme, -me]

‘Ār idermiş beni **öldürmege** ol sım-tenüm

Varayın yalvarayın boynüme ṭaḳup kefenüm (Şem'î Divanı, Gazel 116, Mısra 1). [öldürmege, -meg, -e]

öl-: Yaşamın son bulması, ölmek.

Derd-i bī-dermān ile **ölmekden** artuḳ çāre yok

Döstlar sa‘y eylemeñ şimden girü dermānüme (Şem'î Divanı, Gazel 154, Mısra 9). [ölmekden, -den]

ölmelü ḫaste eyle-: Ölmek için hasta etmek.

Ölmelü ḫaste eyledi āḫ ol güzel beni

Derdā ki görmege gelür āḫir ecel beni (Şem'î Divanı, Gazel 188, Mısra 1). [ölmelü ḫaste eyledi, -di]

ölüm: Bir insan, bir hayvan veya bitkide hayatın tam ve kesin olarak sona ermesi, vefat.

Ben cān virürdüm ol şanemüñ intizārine

Gerçi **ölüm**den oldu eşed dirler intizār (Şem'î Divanı, Gazel 46, Mısra 8). [ölüm, -den]

ömr: Yaşama veya var olma süresi, bir şeyin yaşadığı müddet, hayat.

Sensüzün **ömrüm** cihānde bir nefes olmaz karar

Gün yüzünsüz ey hümā dünyā demürden bir kafes (Şem'î Divanı, Gazel 80, Mısra 5). [ömrüm, -üm]

Alursa cānımı gamzeñ n'ola **ömrüm** revān olsun

İçerse leblerüñ kanüm efendüm nüş-ı cān olsun (Şem'î Divanı, Gazel 122, Mısra 1). [ömrüm, -üm]

Yolünde hāk olup **ömrüm** hayāt-ı cāvidān buldum

Ayağūñ toprağı yigdür baña dünyā vü 'uqbāden (Şem'î Divanı, Gazel 123, Mısra 9). [ömrüm, -üm]

Kararmadı günüm dün gibi **ömrüm**

Kare zülfüñ perişān olmayınca (Şem'î Divanı, Gazel 162, Mısra 3). [ömrüm, -üm]

Ka'be-i küyüñde **ömrüm** ölmege cānler virür

Ey Halilüm ben kadar 'ālemde kurbānūñ mi var (Şem'î Divanı, Gazel 41, Mısra 7). [ömrüm, -üm]

Țolaşmış kaddüñe zülf-i dirāzüñ

Benüm **ömrüm** nitekim serde ejder (Şem'î Divanı, Gazel 50, Mısra 4). [ömrüm, -üm]

Garğa virmezdi gözüm bahri tenüm zevrakını

Rūzgār ile benüm **ömrüm** eger olsa kinār (Şem'î Divanı, Gazel 57, Mısra 8). [ömrüm, -üm]

Fürkatüñden incinüp cān virmege itdüm heves

Sensüzün **ömrüm** baña dirlik ne mümkün bir nefes (Şem'î Divanı, Gazel 81, Mısra 2). [ömrüm, -üm]

Virmedin bād-ı ecel **ömr** behārını yile

Varalum gül direlüm saçları sünbüller ile (Şem'î Divanı, Gazel 146, Mısra 3). [ömr,]

Kıl vefā mir'āt-i hüsne virmedin haṭṭuñ keder

Bu şafā kalmaz geçer şu gibi **ömrüm** çağlar (Şem'î Divanı, Gazel 39, Mısra 12). [ömrüm, -üm]

Ol māl gün gibi olsa hüsñ ile ber-kemāl

Şem'î cemālî gibi ola **ömr**i ber-mezīd (Şem'î Divanı, Gazel 35, Mısra 10). [ömr, -i]

ömr bāğı: Ömür bahçesi. II Hayat, yaşam.

Bildi bu **ömr bāğını** kim bī-şebāt-imiş

Gitdi cināne seyr içün ol serv-i gül-'izār (Şem'î Divanı, Kaside 12, Mısra 29). [ömr bāğını, -n, -ı]

ömr-i 'aziz: Saygın yaşam.

Vakt-i gül irdi gönül 'işrete āgāz idelüm

İtme sermayesini **ömr-i 'azizüñ** pāymāl (Şem'î Divanı, Kaside 8, Mısra 32). [ömr-i 'azizüñ, -üñ]

ömr-i bī-pāyān: Sonsuz ömür.

Āb-ı hayvān **‘ömr-i bî-pâyân** saña ey Hızır kim
‘Āşıka bir gül şeker-leb serv-ka dilber yiter (Şem’î Divanı, Gazel 69, Mısra 5). [‘ömr-i bî-pâyân,]

‘ömr-i nâzenîn: Nazlı ömür.

Hayrete vardum geçerken serv-i nâzüm şu gibi
Nice geçdi bilmedüm hayfâ bu **‘ömr-i nâzenîn** (Şem’î Divanı, Kaside 14, Mısra 50). [‘ömr-i nâzenîn,]

‘ömr-i nüh: Hz. Nuh'un bin yıl olduğu düşünülen ömrü. II Uzun ömür.

Seyl-i fenâye vardı niçe niçe **‘ömr-i Nüh**
Bād-ı hevāye vardı niçe niçe tāk-dār (Şem’î Divanı, Kaside 12, Mısra 5). [‘ömr-i nüh,]

öñ: Önü sıra, ilerisi.

Şāh-i ‘ışkām leşker-i encüm **öñince** Şem’iyā
Āteş-i āhüm livā-yi ejdehā-peyker çeker (Şem’î Divanı, Gazel 64, Mısra 13). [öñince, -iñ, -ce]

‘Alem-i nuşret ile rāyet-i İslāmı çeküp
Oldı **öñince** anüñ feth ü zafer rāh-nümā (Şem’î Divanı, Kaside 2, Mısra 14). [öñince, -ince]

Ko etegüñ **öñince** beni seyr idem şehā
K’ekşer **öñinde** bād-ı şabānuñ gubār olur (Şem’î Divanı, Gazel 65, Mısra 4). [öñinde, -i, -n, -de]

Ko etegüñ **öñince** beni seyr idem şehā
K’ekşer **öñinde** bād-ı şabānuñ gubār olur (Şem’î Divanı, Gazel 65, Mısra 3). [öñince, -ince]

öñ vir-: Geçmesine izin vermek.

Öñ virmez oldı çerh-i sitemkār cevri ile
Yā Reb cihānde kim vare ol bî-vefā yolın (Şem’î Divanı, Gazel 124, Mısra 5). [öñ virmez, -mez]

öñdül: Mükafat, yarış ödülü.

Şem’iyā n’olsa gerek ‘arşa-i nazm içre bugün
Koşalum tab‘ semendin yine **öñdüller** ile (Şem’î Divanı, Gazel 146, Mısra 14). [öñdüller, -ler]

öñinde tur-: Önünde durmak, huzurunda beklemek.

Zāhidā niçeye dek mescid **öñinde turalum**
Mesken olmaz gidelüm ‘āşıka meyhāne gibi (Şem’î Divanı, Gazel 191, Mısra 5). [öñinde turalum, -alum]

öp-: Öpmek.

Gāh **öpüp** gāh ışıruş gāh emer leblerüñi
Sākiyā cānümüze bunca cezālar niçe bir (Şem’î Divanı, Gazel 45, Mısra 9). [öpüp, -üp]

Cām içüp her bir gedāyile **öpüşme** dem-be-dem

Çan olur çan üstine devletlü sulţānüm benüm (Şem’î Divanı, Gazel 114, Mısra 7). [öpüşme, -üş, -me]

Hasūd ölsün diyü dildârı **öpmek** lezzet-i cândür
Ne bilsün ağız tadını yimeyenler bu helvâden (Şem'î Divanı, Gazel 123, Mısra 7). [öpmek, -mek]

Şem'iyâ tirini ol şûh-ı kemân-ebrûnûñ
Dil **öpüp** bağına başdı nitekim rûh-ı revân (Şem'î Divanı, Gazel 136, Mısra 14). [öpüp, -üp]

Serverâ râh-i gazâda ayağûñ **öpmek** için
N'ola ger kâmetini nüh felek eylerse dü-tâ (Şem'î Divanı, Kaside 2, Mısra 57). [öpmek, -mek]

Görmedük geçdi hayâl ile cihânde günümüz
Öpmege kuçmağa bir gonce-dehen müy miyân (Şem'î Divanı, Gazel 136, Mısra 6). [öpmege, -meg, -e]

Țolular içsün **öpüşsün** gözleri mestâneler
Câm-ı Cem şun sâkiyâ Sulţân Süleymân devridür (Şem'î Divanı, Murabba 1, Mısra 11). [öpüşsün, -üş, -sün]

örtü: Örtmek için kullanılan şey, perde, örtü.
Ne hülle ârzü eyler göñül ne hil'at-i şâhî
Baña ser **örtüsü** iki cihânde bir 'abâ besdür (Şem'î Divanı, Gazel 60, Mısra 8). [örtüsü, -si]

öt-: Aşığın cezbeye kapılması, zevke ermesi.
Gün gibi germ eylesün bezm ehlini peymâneler
Güm güm **ötsün** na'ra-i 'uşşâkden hum-hâneler (Şem'î Divanı, Murabba 1, Mısra 10). [ötsün, -sün]

öt-: (Bülbül için) değişik tonlarda nağmeli sesler çıkarması.
Elifler sîne servüm olupdur dâğlar güller
Dil âşifte bülbüldür **öter** her dem bu gülşende (Şem'î Divanı, Gazel 158, Mısra 8). [öter, -er]

öykün-: Birine benzemek istemek, onu taklit etmek, taklide çalışmak, özenmek.
Keyfiyyetini zerrece bilseydi sâkiyâ
Öykünmez idi la'lüne ser-çeşme-i hayât (Şem'î Divanı, Gazel 17, Mısra 14). [öykünmez, -mez]

Öykünürmişsin diyü ol mâha şem'ün dem-be-dem
Üşdiler pervâneler başına odlar yaqdılar (Şem'î Divanı, Gazel 48, Mısra 3). [öykünürmişsin, -ür, -miş, -sin]

Öykünürem dir-imiş şekker lebüne husrevâ
Kelledür bağlansa câyiz haddi zâtında dimâğ (Şem'î Divanı, Gazel 93, Mısra 5). [öykünürem, -ür, -em]

Kâfir oldu diyü nerges gözüne **öykünüben**
Kaldurur barmağını götürür imân gonce (Şem'î Divanı, Gazel 159, Mısra 5). [öykünüben, -üben]

Öykünelden leb-i cân-bağşüne ey rûh-ı revân
Geçdi câm-ı mey ile döne döne şöhetümüz (Şem'î Divanı, Gazel 73, Mısra 3). [öykünelden, -elden]

Öykünimez kadr ile şâhâ serây-i hüsnüne
Nürdan gerçi felekde iki şâdırvân akar (Şem'î Divanı, Gazel 62, Mısra 11). [öykünimez, -i, -mez]

Dürer-bâr olduğı budur şehbûñ pāk-gevherdür
Dür-i dendân-ı dildâre meger **öykündügin** bilmiş (Şem'î Divanı, Kaside 10, Mısra 18). [öykündügin, -düg, -i, -n]

Anüñçün jâlelerden gonceler dil-teng olup terdür

İşitmiş hâl-i ‘anber-bârüñe **öykündüğün** ‘üduñ (Şem’î Divanı, Kaside 10, Mısra 20). [öykündüğün, -düg, -i, -n]

öz: Bir kimsenin kendi manevi varlığı, zatı, kendisi.

Serverâ her kim işigüñde **özün** hâk eyler

Tâc idüp mihr ü mehi tahtını eflâk eyler (Şem’î Divanı, Gazel 66, Mısra 1). [özün, -i, -n]

Âteş-i derd ü belâ içre yalnızcağ göricek

Şem’î-yi sülhteye didi göyüñde **özümüz** (Şem’î Divanı, Gazel 70, Mısra 14). [özümüz, -ümüz]

‘Aceb zâhid miyem yâ büt-perestem

Özümden bî-habervan şöyle mestem (Şem’î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 36). [özümden, -üm, -den]

Kararmışdur gözi bîmârlıkdan

Şararmışdur **özi** gam-h’ârlıkdan (Şem’î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 18). [özi, -i]

özge: Başka, diğer.

Göñül bu râh-i ‘ışk içre ne kıtsuz tâlî’üñ vardur

Ğam-ı dilberden **özge** hiç kimse saña yâr olmaz (Şem’î Divanı, Gazel 78, Mısra 8). [özge,]

Benüm ‘âlemde ey meh-rü senüñ gibi nigârüm yok

Ayağün toprağı haqqı tapıñdan **özge** varüm yok (Şem’î Divanı, Gazel 98, Mısra 2). [özge,]

Şanurdum âteş-i fûrkatden **özge** bir belâ yokdur

Seni ağıyar ile gördüm şındum nâr-ı hicrâne (Şem’î Divanı, Gazel 143, Mısra 5). [özge,]

özinden geç-: Bilinci işlemez olmak, kendini kaybetmek.

Heves-i la’l-i revân-bağşüñ ile âb-ı hayât

Mağv olup **geçdi özinden** nitekim âb-ı zülâl (Şem’î Divanı, Kaside 8, Mısra 70). [özinden geçdi, -di]

Mağv oldu Şem’î gün yüzine karşı ol mehüñ

Geçdi özinden âteş-i şevk u şafâyile (Şem’î Divanı, Gazel 166, Mısra 10). [özinden geçdi, -di]

Geçüp dil cām-ı ‘ışkuñla **özinden**

Benüm rûhum iğen hoş rāheti var (Şem’î Divanı, Gazel 47, Mısra 5). [özinden geçüp, -üp]

‘özrin dile-: Yaptığı bir yanlıştan ötürü bağışlanmasını istemek.

Meh-i nev gibi kıddini düta idüp **diler ‘özrin**

Güneş yüzlüm meh-i tâbân bilüp yanüñde noğşanın (Şem’î Divanı, Gazel 134, Mısra 11). [‘özrin diler, -r]

Her kişi kim toğrudur ‘ışkuñda ey serv-i sehî

Şem’î-veş yanup **diler ‘özrini** eyler i’tirâf (Şem’î Divanı, Gazel 94, Mısra 14). [‘özrini diler, -r]

P

pādişāh: Sultan, hükümdar.

Yüz sürse izi tozına dünyāce hazz ider

Ol **pādişāhe** kişi nice hıdmet itmesün (Şem’î Divanı, Gazel 131, Mısra 6). [pādişāhe, -e]

Saňa yitmez mi bu kerāmet kim

Pādişāhler kul oldu dervīşe (Şem'î Divanı, Gazel 145, Mısra 8). [pādişāhler, -ler]

İçelüm ol  oluyı **pādişāhler** ‘ışkına

Serv- ad s m n-beden zerr n- ab lar ‘ışkına (Şem'  Divanı, Murabba 1, Mısra 5). [pādişāhler, -ler]

 amu g zeller  n güzelüm **pādişāh s n**

G r n z ile  al n bu güzellük ser yine (Şem'  Divanı, Gazel 160, Mısra 5). [pādişāh s n, - , -s n]

 ki cih nde dirlik yiterdi **pādişāhüm**

 ks r-i h k-i p y   el virse ben ged ye (Şem'  Divanı, Gazel 163, Mısra 3). [pādişāhüm, - m]

Kerem   l tf   ‘ n yet n zerin eyler ise 

Pādişāhüm n'ola biz bende  ze g h geh  (Şem'  Divanı, Gazel 179, Mısra 10). [pādişāhüm, - m]

Pādişāhüm  ap  ne z lm  n  ‘arz itmek i  n

Od yakıp başına Şem'   ap  ne vare gibi (Şem'  Divanı, Gazel 180, Mısra 9). [pādişāhüm, - m]

Ba a yigdür cih n  n varlığından

 ap    n **pādişāhüm** mer ab s  (Şem'  Divanı, Gazel 182, Mısra 6). [pādişāhüm, - m]

 uşatd  n zer kemer zeyn eyled  n altun beneklerle

Yan  nde **pādişāh m** t   gibi nice ‘ury n  (Şem'  Divanı, Kaside 4, Mısra 46). [pādişāh m, - m]

pādiş h-i ba r   ber: Denizin ve karan n padi ah . II Alemin padi ah .

V ri -i m  k-i S leym n **pādiş h-i ba r   ber**

H zret-i S lt n Sel m-i k m-y b   k m-b n (Şem'  Divanı, Kaside 13, Mısra 43). [pādiş h-i ba r   ber,]

pādiş h-i heft-k  ver: Yedi   lkenin padi ah .

Bu g n i  s n ile  an **pādiş h-i heft-k  verd r**

 eh-i enc m- a em S lt n S leym n   h-i ba r   berr (Şem'  Divanı, Kaside 1, Mısra 23). [pādiş h-i heft-k  verd r, -d r]

pādiş h-i ‘  k: A k padi ah .

G rinen efl k  anma  d d-   h md r ben m

Pādiş h-i ‘  kam ol  etr-i siy h md r ben m (Şem'  Divanı, Gazel 118, Mısra 2). [pādiş h-i ‘  kam, -am]

pādi eh-i m  k-i  am: Gam   lkesinin padi ah .

Server  **pādi eh-i m  k-i  am  nd r** Şem' 

 hin  n  te id r ba da zerr n k lehi (Şem'  Divanı, Gazel 179, Mısra 11). [pādi eh-i m  k-i  am  nd r, -  n, -d r]

p k eyle-: Temizlemek, arındırmak.

P k eyle Şem'   yene   c m-  ‘  k ile

Y z g stere ola ki sa a   hid-i  al   (Şem'  Divanı, Gazel 27, Mısra 9). [p k eyle,]

H sn  n ser y n **eyledi** c r b-  z  lf **p k**

 omad  zerre de n  g    de öbür ruh (Şem'  Divanı, Gazel 28, Mısra 9). [p k eyledi, -di]

Şu'le-i mihri felek eyledi zerrîn-cârüb
Sen güzeller şehinüñ yollarını **pâk eyler** (Şem'î Divanı, Gazel 66, Mısra 4). [pâk eyler, -r]

pâk id-: Temizlemek, arındırmak.

Meşrebi şâf degül kendüzini **pâk idimez**

Şu gibi her kişi kim 'âşık-ı dîdâr olmaz (Şem'î Divanı, Gazel 75, Mısra 5). [pâk idimez, -i, -mez]

Yollarüñ **pâk idüben** âb-feşân olmakda

Yol sürer kîrpügüm ey şeh nice ferrâşlere (Şem'î Divanı, Gazel 155, Mısra 3). [pâk idüben, -üben]

Serverâ kâdrüñ serâyı suffesin **pâk itmege**

Gün gibi cârüb iderse n'ola zülfin hür-ı 'în (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 79). [pâk itmege, -meg, -e]

pâk-dâmen: Eteği temiz. II Namuslu, masum.

Pâk-dâmen serv bir ser-keş kıyâmet hûbdur

Yüzi ağ alnı açuk gül bir nigâr-ı meh-cebîn (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 33). [pâk-dâmen,]

pâk-gevher: Temiz cevherli.

Dürer-bâr olduğı budur şehbûñ **pâk-gevherdür**

Dür-i dendân-ı dildâre meger öykündüğün bilmiş (Şem'î Divanı, Kaside 10, Mısra 17). [pâk-gevherdür, -dür]

pâkize-gevher: Cevheri, yaratılışı temiz.

Cevher-i hâk-i kef ü pâyüñdür iksîr-i murâd

Zâtüñ ol **pâkize-gevherdür** ki yokdur kıymeti (Şem'î Divanı, Kaside 6, Mısra 72). [pâkize-gevherdür, -dür]

pâlûde-i leb: Dudağın tatlılığı.

Gerçi kim oldu rûh-ı revânüm şeker lezîz

Pâlûde-i lebüñ gibi olmaya ter lezîz (Şem'î Divanı, Gazel 38, Mısra 2). [pâlûde-i lebüñ, -üñ]

pâlûde-i ter: Taze tatlı.

İdâğün şekkeri **pâlûde-i terdür** Hasen Bâlî

Lebün şekker sözün kând-i mükerrerdür Hasen Bâlî (Şem'î Divanı, Gazel 187, Mısra 1). [pâlûde-i terdür, -dür]

pâ-mâl kala: Ayak altında kalmak. II Rezil rüsva olmak; değer, itibar görmemek.

Resen-i zer uzadur gün gibi dest-i keremüñ

Ķala mı çâh-i mezelletde kimesne **pâ-mâl** (Şem'î Divanı, Kaside 8, Mısra 60). [pâ-mâl kala, -a]

par par: Alev alem.

Şem'iyâ ol şanemüñ gün yüzünüñ âyenesi

Nâr-ı Mûsâ gibi **par par** yanar oldukça tırâş (Şem'î Divanı, Gazel 82, Mısra 14). [par par,]

Bedr iken devr-i kâmerde şanasın kim hâledür

Şem'iyâ **par par** yanar hüsni tırâş oldukça hâf (Şem'î Divanı, Gazel 90, Mısra 10). [par par,]

Bir sım-ten şanem gibi **par par** yanardı şem‘
Ammā hevā-yi yār ile pür-iztīrāb idi (Şem‘î Divanı, Gazel 181, Mısra 3). [par par,]

pāre: Parça.

Hey ne zālimdür gözüñ cānā ruḥüñ devrinde kim
‘Aşık-ı dil-ḥasteyi her demde biñ biñ **pāreler** (Şem‘î Divanı, Gazel 56, Mısra 14). [pāreler, -ler]

Lāle kim virdi nişānın bu dil-i pür-ḥünün
Dāḡlanmış cigeri **pāresidür** Mecnūnūñ (Şem‘î Divanı, Gazel 100, Mısra 2). [pāresidür, -si, -dür]

pāy: Ayak.

Cevher-i ḥāk-i kef ü **pāyüñdür** iksir-i murād
Zātüñ ol pākize-gevherdür ki yokdur kıymeti (Şem‘î Divanı, Kaside 6, Mısra 71). [pāyüñdür, -üñ, -dür]

Baḥā rām olmaz idi tevsen-i dehr-i ser-keş
Yaşümün silsilesi daḡmasa **pāyine** ‘ikāl (Şem‘î Divanı, Kaside 8, Mısra 86). [pāyine, -i, -n, -e]

pāyān: Son, nihayet.

Yoḡ imiş miḥnet ü ḡam leşkerinün **pāyānı**
Şāh-i ‘ışık ile kişi nice çıķışın başa baş (Şem‘î Divanı, Gazel 82, Mısra 3). [pāyānı, -ı]

‘Aşık-ı bī-çāreler baş virdiler evvel ḡadem
Rāh-i ‘ışıkun irmedi hiç kimseler **pāyānna** (Şem‘î Divanı, Gazel 161, Mısra 4). [pāyānna, -ı, -n, -a]

pāydār ol-: Kalmak, yok olmamak, var olmakta, yaşamakta devam etmek.

Ger kūh-i āḥar ola bu cism-i nizār ü zār
Darb-ı ecel iricegiz **olmaya pāydār** (Şem‘î Divanı, Kaside 12, Mısra 8). [pāydār olmaya, -ma, -y, -a]

Cefā vü cevrüñi ḡadden aşurma Şem‘îye raḡm it
Bilürsin ey perī-peyker ḡzellük **pāydār olmaz** (Şem‘î Divanı, Gazel 78, Mısra 10). [pāydār olmaz, -maz]

pāye: Rütbe, mertebe, derece.

İrimez Sidre ḡaddün **pāyesine**
Eger Ṭübī olursa serv ü şimşād (Şem‘î Divanı, Gazel 36, Mısra 5). [pāyesine, -si, -ne]

pāye-i ḡadr: Kıymetinin derecesi.

Himmetün kevkebidür oldı felekde seyyār
Rāyet-i rāyün ile **pāye-i ḡadrün** ‘ālī (Şem‘î Divanı, Kaside 7, Mısra 58). [pāye-i ḡadrün, -ün]

Pāye-i ḡadrün olup a‘lā teraḡḡı idicek
Didi tāriḡin müverriḡ devlet ü ‘izzet ziyād (Şem‘î Divanı, Tarih 1, Mısra 5). [pāye-i ḡadrün, -ün]

pāymāl eyle-: Ayaklar altına almak, hakir ve perişan etmek.

Bu ḡadar leşker ile kişver-i a‘dāye irüp
Pāymāl eylemedük yir ḡomadılar aşlā (Şem‘î Divanı, Kaside 2, Mısra 28). [pāymāl eylemedük, -me, -dü, -n]

pāymāl it-: Ayaklar altına almak, hakir ve perîşan etmek.

Vaqt-i gül irdi gönül işrete āgāz idelüm

itme sermāyesini ‘ömr-i ‘azizūn **pāymāl** (Şem’î Divanı, Kaside 8, Mısra 32). [pāymāl itme, -me]

pāymāl ol-: Ayaklar altında kalmak, çiğnenmek.

Hāk-i mezellet içre düşüp **olma pāymāl**

Ya‘ni bu dehr-i dūne iğen kılma i‘tibār (Şem’î Divanı, Kaside 12, Mısra 19). [pāymāl olma, -ma]

Niçe serverler **olur** Ferhād gibi **pāymāl**

Niçe Hüsrevler bu yolda cān-ı Şîrinden çıkar (Şem’î Divanı, Gazel 63, Mısra 9). [pāymāl olur, -ur]

pehlevān: Pehlivan, güreşçi, yiğit.

Pehlevānsın döstüm tîğ-i cefā çekmekde kim

Çanlu yaşlarla pür itdün sînemün meydânını (Şem’î Divanı, Gazel 189, Mısra 7). [pehlevānsın, -sın]

Pehlevān iseñ eger yanmağda ey pervāne gel

‘ışk meydânında Şem‘iyle tütüş haşmāne baş (Şem’î Divanı, Gazel 86, Mısra 9). [pehlevān,]

Pehlevānler başmağa kimdür bu gün hengāme-gîr

Görelüm gel sākîyā baş қо ayak meydāne baş (Şem’î Divanı, Gazel 86, Mısra 3). [pehlevānler, -ler]

penāh: Sığınacak yer, sığınak.

Şāhibā ol kişi kim olmaya qalbinde gubār

İşigün melce‘ini her kim idinmezse **penāh** (Şem’î Divanı, Kaside 7, Mısra 80). [penāh,]

penbe-i ğaflet: Gaflet pamuğu.

Nice gūş eyleye Şem‘î kişi āgyār sözün

Penbe-i ğaflet ile toptoludur rāh-i şimāh (Şem’î Divanı, Gazel 29, Mısra 10). [penbe-i ğaflet,]

pençe tut-: Yarışmak, boy ölçüşmek.

Nice Rüstemleri zebūn eyler

Tutamaz kimse ‘ışk ile **pençe** (Şem’î Divanı, Gazel 153, Mısra 8). [pençe tutamaz, -a, -maz]

pençesin bur-: Kolunu bükme, yenmek, üstün gelmek.

Āfitābüñ **pençesin burdı** kemāl-i hüsñ ile

Rüstem-i şāhib-kırānler didiler ‘ışkuñda bes (Şem’î Divanı, Gazel 80, Mısra 3). [pençesin burdı, -dı]

pend: Öğüt, nasihat.

Şem‘iyem zāhid beni men‘ itme bezm-i yārden

Yanmağa mūm olmışamdur kār itmez baña **pend** (Şem’î Divanı, Gazel 33, Mısra 18). [pend,]

pend it-: Öğüt vermek, nasihatte bulunmak.

Bilür ‘âlem bu ‘ışkuñ lezzetini
Yüri var Şem‘iyâ sen saña **pend it** (Şem‘î Divanı, Gazel 18, Mısra 10). [pend it,]

perçem: Alna düşen kısa saç demeti, kâkül.
‘Aleml ‘aksidurur gurre-i ğarrâ-yi şabâh
Nîzesi **perçemidür** turre-i müşğîn-i mesâ (Şem‘î Divanı, Kaside 2, Mısra 62). [perçemidür, -i, -dür]

perçem-i nîze: Süngünün kakülü.
Ayağın dâmenine çekdi oturdı kühsâr
Perçem-i nîzeñ olursa yaraşur müy-ı ‘adû (Şem‘î Divanı, Kaside 7, Mısra 62). [perçem-i nîzeñ, -ñ]

perde-dâr ol-: Perdecî, örtücü olmak.
Haţtuñ kaçan ki gün yüzüñe **perde-dâr olur**
‘Âlem gözüme kıre şaçuñ gibi târ olur (Şem‘î Divanı, Gazel 65, Mısra 1). [perde-dâr olur, -ur]

perdeden çık-: Perdenin arkasından çıkmak; musiki bağlamında makam değiştirmek.
Hevâ-yi zühd ile zâhid **çıkarı perdeden** halkı
Muğannî darb-ı dest ile uşûle koydı ‘uşşâkı (Şem‘î Divanı, Gazel 172, Mısra 5). [perdeden çıkarı, -ar, -dı]

perde-sâz ol-: Ahenk ve uyum içinde olmak.
Gögsin döğerdî şevk ile cân **perde-sâz olup**
Dil inler idi derd ile güyâ rebâb idi (Şem‘î Divanı, Gazel 181, Mısra 5). [perde-sâz olup, -up]

perde-serâ-yi harem-i ‘izzet: İkrâm, ihsan haremînin şarkıcısı.
Meh gibi meş‘ale-i mihrüñ olupdur devvâr
Serverâ **perde-serâ-yi harem-i ‘izzetden** (Şem‘î Divanı, Kaside 7, Mısra 74). [perde-serâ-yi harem-i ‘izzetden, -den]

pergâr: Yay, daire çizmekte kullanılan araç, pergel adlı aletin eski metinlerde kullanılan şekli. II Aşığın üzüntü boşluğunda pergel gibi olan gönlü.
Kim idi nokta koyan hâl ü haţtuñ devrinde
Her kişi dâyiresin gözlese **pergâr** gibi (Şem‘î Divanı, Gazel 177, Mısra 6). [pergâr,]

perhîz: Mâsivâdan el çekip nefsanî arzulardan uzak durma halleri.
Zâhid ki zühd ü şavm ile **perhîze** tayanur
Bî-çâre gör ki hâlet-i ‘ışkı yenür şanur (Şem‘î Divanı, Gazel 55, Mısra 1). [perhîze, -e]

perî: Çekici güzelliği olan çok alımlı kız veya kadın, sevgili.
Düşelden çeşmüme hâlûñ meges-vâr
Perî yüzlüm gözümde uçar uyku (Şem‘î Divanı, Gazel 140, Mısra 10). [perî,]

Ey **perî** mecnûn olurdu ‘ışk ile şeydâ olup
Gönlümün divânesin zencîr-i zülfüñ bağlar (Şem‘î Divanı, Gazel 40, Mısra 9). [perî,]

Vird ü zikri zâhidüñ nâz ü niyâzi ‘âşîkûñ
Bir **perînüñ** vaşlıdır bunca temennâden ğareż (Şem’î Divanı, Gazel 87, Mısra 10). [perînüñ, -nüñ]

Şehrinde ol **perînüñ** şıgmaz selâmet ehli
Şem’î melâmet ol kim nâmûs ü ‘âre yir yok (Şem’î Divanı, Gazel 97, Mısra 11). [perînüñ, -nüñ]

Dili tatlu sözi şîrîn lebi cân gibi lezîz
Bu hâlâvetle kim olur o **perî** şâne bedel (Şem’î Divanı, Gazel 111, Mısra 12). [perî,]

Seni bu hüsn-i hulk ile görenler hep melek dirler
Haķîkatde **perî** yüzüm degülsin sen bu dünyâden (Şem’î Divanı, Gazel 123, Mısra 4). [perî,]

Şürete gelmez senüñ devründe ey hürî **perî**
Şöyle beñzer kim utanur sen büt-i şannâzden (Şem’î Divanı, Gazel 126, Mısra 9). [perî,]

Perî vü ins ü cin mihr-i cemâline musahherdür
Serâyı âsitânı maţla‘-ı hürşid-i enverdür (Şem’î Divanı, Kaside 1, Mısra 25). [perî,]

per-i hoşin: Zarif kanat.

Yine gül Ahmedine âyetü’l-hak eyleyüp nâzil
Per-i hoşin açup süsen hümâyün itdi bostânı (Şem’î Divanı, Kaside 15, Mısra 4). [per-i hoşin, -i, -n]

perî yüzli: Güzel yüzlü, çok güzel (kimse).

Bir **perî yüzli** melekdür iki ‘âlemden murâd
Yoksa bu fânî cihânden almadı bir kimse dad (Şem’î Divanı, Murabba 1, Mısra 25). [perî yüzli,]

perî-peyker: Perî yüzlü güzel.

Ol **perî-peyker** melek-ruhsâr elinden âh kim
Eyledi benden beni bigâne olmaz âşinâ (Şem’î Divanı, Gazel 1, Mısra 5). [perî-peyker,]

Sen **perî-peyker** melek-ruhsârı teşhîr itmege
Micmer-i nüh-kâsedür eflâk encümdür sipend (Şem’î Divanı, Gazel 33, Mısra 9). [perî-peyker,]

Sen revân olup gönül ardüñce olduğı revân
Ey **perî-peyker** melek rûh-ı revânümdür ğareż (Şem’î Divanı, Gazel 88, Mısra 4). [perî-peyker,]

Perî-peyker melek-simâ güzeller çokdurur ammâ
Görinmez gözüme sensüz gerek hür-ı cinân olsun (Şem’î Divanı, Gazel 122, Mısra 5). [perî-peyker,]

Cefâ vü cevriñni hâdden aşurma Şem’îye rahm it
Bilürsin ey **perî-peyker** güzellük pâydar olmaz (Şem’î Divanı, Gazel 78, Mısra 10). [perî-peyker,]

Yansa Şem’î tañ mıdur ol bi-vefânüñ ‘ışkına
Ol **perî-peyker** melek kim adı Ca’fer-zâdedür (Şem’î Divanı, Murabba 2, Mısra 28). [perî-peyker,]

perî-rû: Güzel yüzlü, çok güzel (kimse).

Meger divâneñ olmuş ey **perî-rû**
Düşüp tağlara zencirin sürür şu (Şem’î Divanı, Gazel 140, Mısra 1). [perî-rû,]

Eger zencir-i zülfün olmayaydı
Delü olurdu âdem ey **perî-rû** (Şem'î Divanı, Gazel 141, Mısra 12). [perî-rû,]

Her **perî-rû** varur ayağına teşhîr olup
Götürür başda meger mühür-i Süleymân gonce (Şem'î Divanı, Gazel 159, Mısra 3). [perî-rû,]

Benüm haddümden artuk sözlerüm çok
Kayurmaz ey **perî-rû** 'aqlımız yok (Şem'î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 34). [perî-rû,]

perî-ruhsâr: Güzel yüzlü, çok güzel (kimse).
Baş açuk 'uryân ü büryân oldılar dîvâneler
Koymağ için bir **perî-ruhsârî** 'uryân koynına (Şem'î Divanı, Gazel 169, Mısra 6). [perî-ruhsârî, -ı]

perîşân: Dağınık, düzensiz, karmakarışık. II Acınacak durumda, zavallı, kederli, muhtarip.
Yüzünden gül boyuñdan serv hayrân
Şaçünden sünbülün hâli **perîşân** (Şem'î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 14). [perîşân,]

perîşân eyle-: Sıkıntılı ve kederli eylemek, perişan etmek.
Hâlümi gâyet **perîşân eyledi** sünbülleri
Sâkiyâ mey şun behâr eyyâmı gül devrânıdır (Şem'î Divanı, Muhammes 1, Mısra 29). [perîşân eyledi, -di]

'İyde meh-pâreler kâkül **perîşân eyleyüp**
Şaldılar yüz nâz ilen gün gibi zerrîn çaylesân (Şem'î Divanı, Gazel 135, Mısra 7). [perîşân eyleyüp, -y, -üp]

perîşân ol-: Dağılmak, karmakarışık duruma gelmek.
Kararmadı günüm dün gibi 'ömrüm
Kare zülfün **perîşân olmayınca** (Şem'î Divanı, Gazel 162, Mısra 4). [perîşân olmayınca, -ma, -y, -ınca]

Kanı bir bencileyin derd ile sevdâya düşüp
Zülf-i dilber gibi ahvâli **perîşân olmuş** (Şem'î Divanı, Gazel 84, Mısra 6). [perîşân olmuş, -mış]

perîşân-hâl: Hali perişan, kederli.
Şehâ kadrün güninde zerrelere daği kemterdür
Tağılmış bād-ı kahründen **perîşân-hâl** ü ser-gerdân (Şem'î Divanı, Kaside 1, Mısra 50). [perîşân-hâl,]

perî-veş: Peri gibi güzel. II Sevgili.
Güneş gibi gel imdi olma ser-keş
İgende yüksek uçma ey **perî-veş** (Şem'î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 86). [perî-veş,]

Perî-veş her dem insandan kaçarsın
Hümâ gibi igen yüksek uçarsın (Şem'î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 87). [perî-veş,]

pertev: Işık, parlaklık.

Ḳare toprağı terbiyyetle iksir-i ḥayāt eyler
Mürüvvet **perteviyle** âfitâb-ı bürc-i iḥsânı (Şem'î Divanı, Kaside 4, Mısra 32). [perteviyle, -i, -y, -le]

Mihr-i ruḥüñ ne câne ki cānâ şafâ virür
Her ḳande bakşa gün yüzünüñ **pertevin** görür (Şem'î Divanı, Gazel 52, Mısra 2). [pertevin, -in]

pertev-i ḥüsn: Güzelliğın parlaklığı.

Gülşen-i küyüñdürur Firdevs-i a'läden ğareẓ

Pertev-i ḥüsnüñdürur nür-ı tecellâden ğareẓ (Şem'î Divanı, Gazel 87, Mısra 2). [pertev-i ḥüsnüñdürur, -üñ, -durur]

pertev-i nür-ı cemâl: Güzel yüzünün nurunun parlaklığı.

Yansa Şem'î ṭañ degül her şeb firâḳüñ nârına

Pertev-i nür-ı cemâlüñden cüdâdür Muştafâ (Şem'î Divanı, Gazel 2, Mısra 10). [pertev-i nür-ı cemâlüñden, -i-üñ, -den]

pertev-i nür-ı muḥammed: Hz. Muhammed'in nurunun parlaklığı.

Pertev-i nür-ı Muḥammeddür cemâli Aḥmedüñ

Ḳaşleri şakḳu'l-ḳamerdür Muştafâ nür-ı Hudâ (Şem'î Divanı, Gazel 5, Mısra 7). [pertev-i nür-ı muḥammeddür, -dür-i]

pertev-i nür: Nur ışığı.

Cihân sâyeñde âsüde gönüller Ka'besi pür-nür

Ṭolupdur **pertev-i nürüñ** ile ey zıll-i Yezdânî (Şem'î Divanı, Kaside 15, Mısra 52). [pertev-i nürüñ, -uñ]

pertev-i rahmet: Merhamet ışığı.

İrdi zulmüñ zulmetin maḥv itdi nür-ı ma'ḍelet

Pertev-i rahmet irişdi zâlike'l-fevzü'l-mübîn (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 76). [pertev-i rahmet,]

pertev-i rüy: Yüz parlaklığı.

‘Arşa-i ḳadri feẓâsında cihân bir ser-i mû

Pertev-i rüy ziyâsında ḳamer cirm-i Sühâ (Şem'î Divanı, Kaside 2, Mısra 64). [pertev-i rüy, -i]

pertev-i şî'r: Şiirinin ışığı/parlaklığı.

Şem'iyem kim **pertev-i şî'rüm** yiterdi ‘âleme

Âḥ ü yaşüm irişe ṭab'üm çerâğı üstine (Şem'î Divanı, Gazel 170, Mısra 9). [pertev-i şî'rüm, -üm]

pervâne: Geceleri ışık etrâfında dönerek uçan küçük kelebek.

Öykünürmişsin diyü ol mâha şem'üñ dem-be-dem

Üşdiler **pervâneler** başına odlar yaḳdılar (Şem'î Divanı, Gazel 48, Mısra 4). [pervâneler, -ler]

Bedterîn yanmağa ‘ışḳ odına şimden Şem'î

Çevirüp başına **pervâneyi** âzâd itsün (Şem'î Divanı, Gazel 139, Mısra 10). [pervâneyi, -yi]

Şem'iyâ odlare yansa n'ola **pervâne** gibi

Her kim eyleser heves ol şanemüñ şüretine (Şem'î Divanı, Gazel 171, Mısra 9). [pervâne,]

Haddüne Şem'î müşâbih didi şemsi güzelüm
Yiridür odlare yaksañ anı **pervâne** gibi (Şem'î Divanı, Gazel 191, Mısra 10). [pervâne,]

Kim yakar kendüyi ışık odına **pervâne** gibi
Bunu eylerse yine Şem'î-yi bî-bâk eyler (Şem'î Divanı, Gazel 66, Mısra 13). [pervâne,]

pervâne eyle-: Aşka düşürmek; mum ışığının etrafında dönen pervâneye çevirmek.
Şevk ile döndi felek mânend-i fânüs-ı hayâl
Eyledi pervâne mâhî şem'inüñ germiyyeti (Şem'î Divanı, Kaside 6, Mısra 52). [pervâne eyledi, -di]

Yanmağa ışık odına **pervâne eyler** âdemi
Bezm-i hüsnüñ şem'idür tûmâr-ı eş'ârüm benüm (Şem'î Divanı, Gazel 119, Mısra 11). [pervâne eyler, -r]

pervâne-vâr: Pervane gibi. II Aşık.
Tâb-ı mihrüñle yakardı süz-ı dil **pervâne-vâr**
Olmasa zıll-i ilâh ü âfitâb-ı çerh-i dîn (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 59). [pervâne-vâr,]

pervâz: Uçma, uçuş.
Konmayup degme yire kendü hevâsında uçar
Bir hüma sayelü şahin gibi **pervâzı** güzel (Şem'î Divanı, Gazel 109, Mısra 6). [pervâzı, -ı]

pervâz eyle-: Uçmak.
Cân gülşenine **eyledi pervâz** ol hüma
Bülbüllerin firâk ile inletdi zâr zâr (Şem'î Divanı, Kaside 12, Mısra 27). [pervâz eyledi, -di]

Tûfî-i tab'ümle hem-reng olımaz zâğ-ı rakîb
Niçe **pervâz eylesün** ey meh hümayile meges (Şem'î Divanı, Gazel 80, Mısra 8). [pervâz eylesün, -sün]

pervâz id-: Uçmak, kanatlanmak, kanat çırpma, yükselmek
Pervâz ider şabûh ile gün gibi şabâh
Mürğ-ı hüma-yi himmet açup şevk ile cenâh (Şem'î Divanı, Gazel 27, Mısra 1). [pervâz ider, -er]

Hevâ-yi yâr ile göñlüm hüması
Geçer mihr âşiyânın **itse pervâz** (Şem'î Divanı, Gazel 76, Mısra 10). [pervâz itse, -se]

perverde ol-: Beslenmek, büyütölmek, yetiştirilmek.
Perverde olsa aşı eger Selsebîl ile
Olmaz behişt mîvesi la'lüñ kadar lezîz (Şem'î Divanı, Gazel 38, Mısra 3). [perverde olsa, -sa]

pes: "İmdi, o halde, öyle ise" anlamlarında edat.
Cânlerinden yig severler çünki sen câneneyi
Pes n'çün kaçmak gerekdür rind-i şâhid-bâzden (Şem'î Divanı, Gazel 126, Mısra 12). [pes,]

peşimân ol-: Yaptığı şeyin yanlış sonuç verdiğini görerek üzülmek, yaptığına hayıflanmak, esef etmek.

Ne hoşdür va‘de-i vaşlı nigārūñ

Diyüp şöra **peşimān olmayınca** (Şem‘î Divanı, Gazel 162, Mısra 8). [peşimān olmayınca, -ma, -y, -ınca]

Büse-i la‘lîni ‘ahdetmiş idi bir kerre

Şöra işitdüm aña dañi **peşimān olmuş** (Şem‘î Divanı, Gazel 84, Mısra 8). [peşimān olmuş, -mış]

peydā ol-: Ortaya çıkmak, belirlemek, görünmek.

İşidüp cânlerine od düşer ehl-i nārūñ

Oldılar dūd gibi tā ki irākdan **peydā** (Şem‘î Divanı, Kaside 2, Mısra 32). [peydā oldılar, -lar]

peykān: Okun ucundaki sivri demir. II Sevgilinin kirpiği.

Teşne gönüm hazz ider **peykānlerüñden** dōstum

Şanasın bir kaťresi biñ çeşme-i cāndür baña (Şem‘î Divanı, Gazel 7, Mısra 13). [peykānlerüñden, -ler, -üñ, -den]

Çıkmadı **peykānlerüñ** bu sine-i mecrūñdan

Tirüñ ucından benüm bağrümde her dem baş çıkar (Şem‘î Divanı, Gazel 51, Mısra 3). [peykānlerüñ, -ler, -üñ]

Geçüben cānı cūdā itmek içün sinemden

Dil üşürse n’ola **peykānleri** her yanımdan (Şem‘î Divanı, Gazel 130, Mısra 12). [peykānleri, -ler, -i]

Şanki bir çerh okıdur tirüñ ki gelmiş sineme

Her yaña yā Reb yürür derd okları **peykānını** (Şem‘î Divanı, Gazel 189, Mısra 6). [peykānını, -i, -n, -ı]

peyk-vār: Postacı gibi, haberci gibi.

Bād-ı şabā yilerdi are yirde **peyk-vār**

Medh okudukça şahid-i gülzāre ‘andelib (Şem‘î Divanı, Kaside 9, Mısra 9). [peyk-vār,]

peymāne: İçki kadehi, özellikle şarap kadehi.

Sākiyā devründe baş kaldurmaz oldu h’ābden

Meclis ehline ayak götür biraz **peymāne** baş (Şem‘î Divanı, Gazel 86, Mısra 8). [peymāne,]

Ruñleri ‘aksin temāşā eyledüm **peymānede**

Şem‘iyem meh-rüler ile geçdi devrānüm benüm (Şem‘î Divanı, Gazel 114, Mısra 13). [peymānede, -de]

‘Ālemi mest eyledi mey-gün lebi **peymānesi**

Mihr ü meh oldu çerāğ-ı hüsünün pervānesi (Şem‘î Divanı, Murabba 2, Mısra 17). [peymānesi, -si]

peymāne: İçki kadehi, özellikle şarap kadehi. II Şarap.

Gün gibi germ eylesün bezm ehlini **peymāneler**

Güm güm ötsün na‘ra-i ‘uşşākden hüm-hāneler (Şem‘î Divanı, Murabba 1, Mısra 9). [peymāneler, -ler]

Nice bir yire çalarsın bu gönül teşnesini

N’ola bir kerre alursañ ele **peymāne** gibi (Şem‘î Divanı, Gazel 191, Mısra 4). [peymāne,]

pîç-â-pîç: Büküm büküm, kıvrım kıvrım, dolaşık, karmakarışık.

Zülfün için cân ü dil 'ışkuında **pîç-â-pîç** olup

Oda düşmüş mü gibi dâyim çekerler ıztırâb (Şem'î Divanı, Gazel 13, Mısra 11). [pîç-â-pîç,]

pinhân: Gizli.

Bir âteş kim ola cân ü cihân-süz

Ola mı dilde **pinhân** ey dil-efrûz (Şem'î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 44). [pinhân,]

pîr: Üstat.

Sâlik-i 'ışkam benüm **pîrüm** hârâbât ehлідür

Güşe-i meyhâne künc-i hânkâhümdür benüm (Şem'î Divanı, Gazel 118, Mısra 9). [pîrüm, -üm]

'Işk ile **pîr** olmuş idüm sevdi dil bir nev cüvân

Derd ile hâk olmuş iken buldı dil bir tâze cân (Şem'î Divanı, Gazel 138, Mısra 1). [pîr,]

pîrehen: Gömlek.

Çuam dirdüm nigârı **pîrehensüz**

Çürütdüm varumı kâldum kefensüz (Şem'î Divanı, Gazel 77, Mısra 1). [pîrehensüz, -süz]

Hulle-i cennet olursa çekeyin çâk ideyin

Dem-i vuşletde bâna hâyil olur **pîrehenüm** (Şem'î Divanı, Gazel 116, Mısra 6). [pîrehenüm, -üm]

Behâr eyyâmidur güller semenler

Çeküp çâk eylediler **pîrehenler** (Şem'î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 54). [pîrehenler, -ler]

pîr-i meykede: Meyhaneci. II Sevgili.

N'ola görürse iki cihân nakşını 'ıyân

Gözlük idindi câm-ı meyi **pîr-i meykede** (Şem'î Divanı, Gazel 147, Mısra 10). [pîr-i meykede,]

pîr-i muğân: Meyhaneci. II Sevgili.

Meyi ma'sûk ile nûş eylemeyen dünyâde

Zâhidâ cennete girmez dir imiş **pîr-i muğân** (Şem'î Divanı, Gazel 136, Mısra 12). [pîr-i muğân,]

Câm-ı meyi maḥabbeti virsün tolu tolu

Pîr-i muğâne diñ ki bize ḥürmet itmesün (Şem'î Divanı, Gazel 131, Mısra 4). [pîr-i muğâne, -e]

Didi büt-hâneye cârüb ideyin müjgânüm

Yüz sürüp **pîr-i muğânüñ** varayın ḥıdmetine (Şem'î Divanı, Gazel 171, Mısra 6). [pîr-i muğânüñ, -üñ]

Der-i meyḥâneye cârüb idüben müjgânüm

Yüz sürüp **pîr-i muğânüñ** varayın ḥizmetine (Şem'î Divanı, Gazel 156, Mısra 6). [pîr-i muğânüñ, -üñ]

pîr-i vâ'iz: Yaşlı vaiz.

Pîr-i vâ'iz kavlını her gün iştirme ey göñül

Kim meyi maḥbûb için güşünde bendüm var iken (Şem'î Divanı, Gazel 127, Mısra 7). [pîr-i vâ'iz,]

pîr-i zāl-i dehr: Dünya ihtiyarı.

Bād-ı şabā görüp güle eylerdi i'tizār

Geymişdi sebz hüllesini **pîr-i Zāl-i dehr** (Şem'î Divanı, Kaside 9, Mısra 16). [pîr-i zāl-i dehr,]

pirinc: Buğdaygillerden, kökleri bol su içinde yetişen bir bitkinin besin olarak kullanılan taneleri.

Qıl sun ziyāde 'ömrüñi ol Hāyy-i Lā-yezāl

Qıl sen daḥi bu Şem'îye revḡan **pirinc** 'aṭā (Şem'î Divanı, Gazel 11, Mısra 10). [pirinc,]

Şanasın her dāne **pirinci** bir incidür anüñ

Çekdiler altun noḥudlu dürlü dürlü ni'emeti (Şem'î Divanı, Kaside 6, Mısra 31). [pirinci, -i]

pîşe ol-: Huy edinmek, alışkanlık haline getirmek.

Aña kim 'ışk işi **ola pîşe**

Oḡumak yazmak olmaz endişe (Şem'î Divanı, Gazel 145, Mısra 1). [pîşe ola, -a]

pîş-keş-i mihr ile māh: Güneş ile ayın hediyesi.

Ol güzeller şāhısın kim **pîş-keş-i mihr ile māh**

İşigüne ṭās-ı sīmīn ile her gün zer çeker (Şem'î Divanı, Gazel 64, Mısra 9). [pîş-keş-i mihr ile māh,]

pister: Yatak, döşek.

Ne hoş cādūdur ol zülf-i mu'anber

İdinmiş māhı bālin mihri **pister** (Şem'î Divanı, Gazel 50, Mısra 2). [pister,]

piyāde kıl-: Satranç oyunundaki piyon yapmak. II Güzellikte gerisinde bırakmak.

K'aḥbābe zer nişār ider a'ḡāye zehr-i mār

Ḥaşmüñ **piyāde kıl** nitekim şāh-i māh-ruḡ (Şem'î Divanı, Kaside 9, Mısra 46). [piyāde kıl,]

pul: Eskiden kullanılan küçük madeni para, kuruşun küsuratından biri.

Aḡşesüz **pulsüz** kuçar 'uryān idüp dilberleri

Dām idüp ḥavzın hoş olur ḡaplucāsı Bursanüñ (Şem'î Divanı, Gazel 103, Mısra 11). [pulsüz, -süz]

pür: Dolu.

Bu şerḡa şerḡa sīnem göynüklerümle **pürdür**

Dāḡ-ı cefāye herḡiz ey māh-pāre yir yok (Şem'î Divanı, Gazel 97, Mısra 5). [pürdür, -dür]

La'l-i sīr-āb ile **pürdür** eli mānend-i enār

Nice teşbih ideyin keff-i güher-pāşüne kim (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 51). [pürdür, -dür]

pür id-: Doldurmak.

Nüş idüp bülbüleyi bülbul olalum sāḡi

Gülşeni **pür idelüm** nāle vü ḡulguller ile (Şem'î Divanı, Gazel 146, Mısra 12). [pür idelüm, -elüm]

pür kıl-: Doldurmak.

Luṭfün hevâsı ʿıtr ile **pür kıldı** ʿâlemi

Hulkuñ nesîmi eyledi âfâkı hoş-hevâ (Şemʿî Divanı, Gazel 11, Mısra 7). [pür kıldı, -dı]

pür ol-: Dolmak, dolu duruma gelmek; çoğalmak, artmak.

Sen ol kân-ı keremsin kim kef-i gevher-nisâründen

Pür oldı la^l ü gevherle sipihr ü küh dāmānı (Şemʿî Divanı, Kaside 15, Mısra 48). [pür oldı, -dı]

pür-âfitâb: Güzel yüzlü sevgili dolu.

Dün gice bezmimiz yine **pür-âfitâb** idi

Her cām ʿaks-i ḥüsn ile bir mäh-tâb idi (Şemʿî Divanı, Gazel 181, Mısra 1). [pür-âfitâb,]

pür-âteş: Ateş dolu, yakıcı. II Aşk, ayrılık, hasret vb. duyguların yakıcı etkisiyle dolu.

Pür-âteşdür gözi nergeslerün güyâ ki micmerdür

Başında tâc-ı zerrini götürmiş çeşmine nerges (Şemʿî Divanı, Kaside 10, Mısra 21). [pür-âteşdür, -dür]

pür-dâğ id-: Yara bere içinde bırakmak.

Sînesin **pür-dâğ idüp** ol meh-liḳânün ʿışkına

Çerhe girdi âsümân ol dil-rübânün ʿışkına (Şemʿî Divanı, Murabba 2, Mısra 25). [pür-dâğ idüp, -üp]

pür-derd ol-: Keder dolu olmak.

Zahm-i tîrün yimeyen sînesi **pür-derd olmaz**

Bağrı baş olmayanuñ gözleri olmaz tolu yaş (Şemʿî Divanı, Gazel 82, Mısra 9). [pür-derd olmaz, -maz]

pür-düd eyle-: Dumanla doldurmak.

Firâḳ odıyla yaḳar Şemʿiyâ bizi dildâr

Anünçün **eyledi** âhüm felek yüzün **pür-düd** (Şemʿî Divanı, Gazel 37, Mısra 14). [pür-düd eyledi, -di]

pür-ferah: Sevinç ve mutlulukla dolu.

Nitekim **pür-ferahdür** bezm-i luṭfün

Cefâden guşşe yokdur guşşeden ğam (Şemʿî Divanı, Kaside 5, Mısra 7). [pür-ferahdür, -dür]

pür-gevher it-: Mücevherle doldurmak.

Behâ-yi Yûsuf-ı ḳadrün şehâ vezn itmege kudret

Felekler dâmenin **pür-gevher itdi** ḳurdı mîzânı (Şemʿî Divanı, Kaside 4, Mısra 56). [pür-gevher itdi, -di]

pür-güher: Mücevher, inci dolu.

Âsümân-ı ḥâtır u baḥr-i zamîreş **pür-güher**

Borde ber ʿıkd-i Şüreyyâ-naẓm çün dürr-i semîn (Şemʿî Divanı, Kaside 13, Mısra 69). [pür-güher,]

pür-gül-i ter: Taze gül dolu.

Behār ile nitekim bezm-i gülşen **pür-gül-i terdür** (Şem'î Divanı, Kaside 10, Mısra 61). [pür-gül-i terdür, -dür]

pür-hāl: Güçlü, kuvvetli.

Maṭla'ı şubḥ-ı kerem mihr-i şafā-baḥşüñdür

Kim ider şubḥ-ı şafā gibi cihānı **pür-hāl** (Şem'î Divanı, Kaside 8, Mısra 58). [pür-hāl,]

pür-hün: Kan dolu, kanlı.

Ḳānde hem-demlük iderdi 'āşık-ı dil-ḥasteye

Sāgerüñ **pür-hün** olup bağı eger baş olmasa (Şem'î Divanı, Gazel 167, Mısra 6). [pür-hün,]

pür-iztirāb: İztirap dolu.

Bir sım-ten şanem gibi par par yanardı şem'

Ammā hevā-yi yār ile **pür-iztirāb** idi (Şem'î Divanı, Gazel 181, Mısra 4). [pür-iztirāb,]

pür-naḳş-i nigār: Resim gibi güzel sevgilinin göz kamaştıracılığı.

Oldı bu şırça serāyüñ içi **pür-naḳş-i nigār**

Sine-şāf eylediler bunca küdüret var iken (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 3). [pür-naḳş-i nigār,]

pür-nūr: Çok nurlu, çok aydınlık, çok parlak.

Cihān sāyeñde āsüde göñüller Ka'besi **pür-nūr**

Ṭolupdur pertev-i nūruñ ile ey zıll-i Yezdānī (Şem'î Divanı, Kaside 15, Mısra 51). [pür-nūr,]

pür-nūr id-: Nurla doldurmak.

Āfitāb-ı şevḳ ile cān bezmini **pür-nūr ider**

Her ki bir meh-rū elinden gün gibi sāğer çeker (Şem'î Divanı, Gazel 64, Mısra 11). [pür-nūr ider, -er]

Bu göñlüm ḥānesin **pür-nūr idüpdür**

Cemālüñ āfitābınüñ ziyāsı (Şem'î Divanı, Gazel 182, Mısra 3). [pür-nūr idüpdür, -üp, -dür]

pür-şadā: Ses, seda ile dolu.

İtdi ṭabl-ı şevketüñ kühsār-ı dehri **pür-şadā**

Nuşretüñ kūsın felekler ṭās itdi pür-ṭanīn (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 103). [pür-şadā,]

pür-şafā ol-: Gönlü huzur dolu olmak.

Şem'-i ruḥüñle oldı göñül cāmı pür-sürür

Cān bezmi cām-ı la'lüñ ile **oldı pür-şafā** (Şem'î Divanı, Gazel 10, Mısra 8). [pür-şafā oldı, -dı]

Dükān-ı bağda sermāyesi misk ile 'anberdür

Çemen ḥurrem şabā hoş-dem gülistān **pür-şafā olmuş** (Şem'î Divanı, Kaside 10, Mısra 26). [pür-şafā olmuş, -muş]

pür-şerer ol-: Kıvılcımlarla dolu olmak, parlak olmak.

Görinen encüm degül ey mäh-rū kevn ü mekān

Āteş-i āh-i dil-i Şem'iden **oldı pür-şerer** (Şem'î Divanı, Gazel 59, Mısra 18). [pür-şerer oldı, -dı]

pür-sürür: Sevinçle dolu.

Bir cām-ı cān-fezāyile dil **pür-sürür** idi

K'ol cām içinde kâse-i gerdün hâbâb idi (Şem'î Divanı, Gazel 181, Mısra 7). [pür-sürür,]

pür-sürür ol-: Sevinçle dolu olmak.

Şem'î-i ruhûnle **oldı** göñül cāmı **pür-sürür**

Cān bezmi cām-ı la'lıñ ile **oldı** pür-şafâ (Şem'î Divanı, Gazel 10, Mısra 7). [pür-sürür oldı, -dı]

pür-süz: Çok yanık, çok yakıcı.

Cānler eritdi Şem'î-yi **pür-süz** şevk ile

Tā kim getürdi bezmüne bir şi'r-i cān-güdāz (Şem'î Divanı, Gazel 72, Mısra 19). [pür-süz,]

pür-ğanin: Çok çınlayan, çok yüksek sesli.

İtdi ṭabl-ı şevketün kühsār-ı dehri pür-şadā

Nuşretün kūsın felekler ṭās itdi **pür-ğanin** (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 104). [pür-ğanin,]

pür-zer: Altınla dolu.

Muḥammed Beg Efendi desti gibi keffi **pür-zerdür**

Nazîri yokdurur ol āfitāb-ı bürc-i iḥsānün (Şem'î Divanı, Kaside 10, Mısra 29). [pür-zerdür, -dür]

püte: İçinde maden eritilen kap, pota.

Ayağı tozinuñ her zerresi ḥurşid-i enverdür

Bürde-encüm ü ṭāsı felekdür **pütesi** ḥurşid (Şem'î Divanı, Kaside 1, Mısra 44). [pütesi, -si]

püte-i ğam: Gam potası.

Sefer nārında ḳāl itdün şarardun **püte-i ğamde**

Cihānı ḥālîş itdün ey 'adālet cevheri kânı (Şem'î Divanı, Kaside 4, Mısra 51). [püte-i ğamde, -de]

R

rā: Arapçada "ra" harfi. II Sevgilinin kaşı.

Şanemā ḳāmet ü zülf ü dehenün **oldı** me'āl

Rā ḳaşün fikri elif ḳāmetümi eyledi dāl (Şem'î Divanı, Kaside 8, Mısra 66). [rā,]

Rā ḳaşün üzre nokṭa-i ḥālün

Cīm-i zülfünle eyledi tercih (Şem'î Divanı, Gazel 26, Mısra 5). [rā,]

rabbü'l-'ālemîn: Alemlerin rabbi, var olan her şeyin yaratıcısı.

Buldı terbiyyet anün devrinde erbāb-ı nāzer

Şükr kim anı müzeyyen ḳıldı **Rebbü'l-'ālemîn** (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 110). [rebbü'l-'ālemîn,]

ra'd: Gök gürlemesi, gök gürültüsü.

Tüfek **ra‘d** ü kılıç şimşek yağar yağmur gibi oklar
‘Adünün başına kıpsa ‘aceb mi Nüh tūfānı (Şem‘î Divanı, Kaside 15, Mısra 87). [ra‘d,]

rağbet: İtibar, kabul.

N’ola ger yoğ ise mescidde bizüm **rağbetümüz**
Gele meyhāneye zāhid göresin hürmetümüz (Şem‘î Divanı, Gazel 73, Mısra 1). [rağbetümüz, -ümüz]

rağbeti it-: İsteyip alâka göstermek, itibar etmek, meyletmek, teveccüh etmek.

Dür-feşân olup kamer hürşid olur zer-nişân
Ay ü gün ta‘zīm idüp **itdi** felekler **rağbeti** (Şem‘î Divanı, Kaside 6, Mısra 60). [rağbeti itdi, -di]

rağm: İnâdına, zıddına davranma.

Şem‘iyem cām-ı maḥabbetden hürüş itdüm yine
Ḥām olan bî-dillerün **rağmına** cüş itdüm yine (Şem‘î Divanı, Muhammes 1, Mısra 42). [rağmına, -ı, -n, -a]

rāh: Yol.

Yıllar olmışdur ser-i küyünde ser-gerdānünem
Bu ne ḥikmetdür ki bir gün uğramaz **rāhüm** saña (Şem‘î Divanı, Gazel 3, Mısra 10). [rāhüm, -um]

Na‘lçeñ ‘aksi degüldür görinen **rāhünde**
Yüz sürüp anda nişân eyledi ebrū-yi hilāl (Şem‘î Divanı, Kaside 8, Mısra 55). [rāhünde, -üñ, -de]

rāhet: Huzur, mutluluk.

Geçüp dil cām-ı ‘ışkuñla özinden
Benüm rūḥum igen hoş **rāheti** var (Şem‘î Divanı, Gazel 47, Mısra 6). [rāheti, -i]

Dest-i ḥavādiş ile yıkılmaz ḥiṣār-ı luṭf
Çalına ṭabl-ı emn bula **rāheti** cihān (Şem‘î Divanı, Kaside 11, Mısra 14). [rāheti, -i]

Gözetgil ehl-i diller şoḥbetini
Bulasın tā ki cānūñ **rāhetini** (Şem‘î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 96). [rāhetini, -i, -n, -i]

rāhet ir-: Rahatlamak, huzura ermek.

Elā ey Yūsuf-ı Mısr-ı melāḥet
İrür şekker lebününden rūḥe **rāhet** (Şem‘î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 2). [rāhet irür, -ür]

rāhet-i rūḥ: Can huzuru.

Sāḳiyā la‘l-i lebünle içelüm cām-ı şabūḥ
Birisi cāne gıdādur birisi **rāhet-i rūḥ** (Şem‘î Divanı, Gazel 25, Mısra 2). [rāhet-i rūḥ,]

rāh-i ğazā: Cihat yolu.

Serverā **rāh-i ğazāda** ayağūñ öpmek için
N’ola ger kāmētini nüh felek eylerse dü-tā (Şem‘î Divanı, Kaside 2, Mısra 57). [rāh-i ğazāda, -da]

rāh-i ʿışk: Aşk yolu.

Göñül bu **rāh-i ʿışk** içre ne kıtsuz ʿālîʿüñ vardur

Ġam-ı dilberden özge hiç kimse saña yār olmaz (Şemʿî Divanı, Gazel 78, Mısra 7). [rāh-i ʿışk,]

ʿĀşık-ı bî-çāreler baş virdiler evvel kadem

Rāh-i ʿışkuñ irmedi hiç kimseler pāyânına (Şemʿî Divanı, Gazel 161, Mısra 4). [rāh-i ʿışkuñ, -uñ]

Dil tutdı **rāh-i ʿışkuñ** zāhid riyā yolın

Āsān degül gözetmek efendi belā yolın (Şemʿî Divanı, Gazel 124, Mısra 1). [rāh-i ʿışkuñ, -uñ, -ı]

Şemʿüñ ki yandı cismi ser-ā-ser fetil ile

Gösterdi **rāh-i ʿışkuñ** rüşen delil ile (Şemʿî Divanı, Gazel 164, Mısra 2). [rāh-i ʿışkuñ, -uñ, -ı]

rāh-i şimāh: Kulak yolu.

Nice güş eyleye Şemʿî kişi ağıyār sözün

Penbe-i ğaflet ile ʿıtoptoludur **rāh-i şimāh** (Şemʿî Divanı, Gazel 29, Mısra 10). [rāh-i şimāh,]

rahm eyle-: Merhamet etmek, acımak.

Bülbül-i hāste-dilem nāleme **rahm eyle** didüm

Didi kim yañşak olur hāsteliği şayrunuñ (Şemʿî Divanı, Gazel 100, Mısra 11). [rahm eyle,]

rahmet ol-: Esirgemek, kollamak, merhamet etmek.

Hātif-i ğayb eyledi ilhām

Oldı tārīh rūhına **rahmet** (Şemʿî Divanı, Tarih 2, Mısra 4). [rahmet oldı, -dı]

rahmetullāhi ʿaleyhi veʿl-ġufrān: Allah'ın rahmeti ve merhameti onun üzerine olsun.

Der-ħakķ-ı Aħmed Beg **rahmetullāhi ʿaleyhi veʿl-ġufrān**

Bir şubh-dem ki bād-ı şabā yaydı müşk-bār (Şemʿî Divanı, Kaside 9, Mısra 1). [rahmetullāhi ʿaleyhi veʿl-ġufrān,]

rāh-nümā: Yol gösteren, rehber.

ʿAlem-i nuşret ile rāyet-i islāmı çeküp

Oldı önince anüñ feth ü zafer **rāh-nümā** (Şemʿî Divanı, Kaside 2, Mısra 14). [rāh-nümā,]

raht: Mal varlığı, servet.

Bāzār-i ğamde gör ki bu dellāl-i fitne-cūy

Rahtını niçe ħ ʿācelerüñ kıldı tārmar (Şemʿî Divanı, Kaside 12, Mısra 12). [rahtını, -ı, -n, -ı]

raht ü bahtın: Mal ve talih.

Kim oynadı senüñle bu nerd-i maħabbeti

Kim **raht ü bahtın** eylemedüñ şoñra tārmar (Şemʿî Divanı, Gazel 49, Mısra 8). [raht ü bahtın, -ı, -n]

rakīb: Klasik şiirde sevgiliyi aşkıtan uzaklaştırmaya çalışan, sevgili ile aşğın kavuşmasına engel olan kimse.

Kâfir **rakîbe** cām-ı lebûn eyleyüp helâl
Sâkî revâ mıdur idesin ‘âşıka haram (Şem’î Divanı, Gazel 121, Mısra 5). [rakîbe, -e]

Hışm itdügince baña ögündün **rakîb** ile
Yâri olan senün gibi ağıyarı n’eylesün (Şem’î Divanı, Gazel 125, Mısra 9). [rakîb,]

Felekden ağlamazdüm ey meh-i nâ-mihribân hergiz
Rakîbün cevri n’eylerdi eger sende vefâ olsa (Şem’î Divanı, Gazel 142, Mısra 12). [rakîbün, -ün]

Ne kare günlere kaldık ki kare yüzlü **rakîb**
Şalınur sâye gibi serv-i hıramânler ile (Şem’î Divanı, Gazel 152, Mısra 3). [rakîb,]

Hâk-i pâyünle şehâ minnet ider baña **rakîb**
İçmezem âb-ı hayâtı ölürem minnetine (Şem’î Divanı, Gazel 156, Mısra 7). [rakîb,]

Mâni’ olursa gün yüzine Şem’iyâ **rakîb**
Ölsün belâ vü derd ile varmasın ayine (Şem’î Divanı, Gazel 160, Mısra 11). [rakîb,]

Hâk-i pâyünle şehâ minnet ider baña **rakîb**
İçmezem âb-ı hayâtı ölürem minnetine (Şem’î Divanı, Gazel 171, Mısra 7). [rakîb,]

rakîbâ: Ey rakip. II Şiirde sevgiliyi aşık kadar sevmediği halde ona yani sevgiliye sözünü geçiren ve onu aşıktan soğutmaya çalışan kimse.

Vefâsüz yâr derdinden benüm hod baña yetmişdür
Rakîbâ cevrler itme baña bir yañeden sen de (Şem’î Divanı, Gazel 158, Mısra 4). [rakîbâ,]

rakîb-i kâfir: Kâfir rakip; dini, imanı olmayan rakip.

Cür‘ânı şunmak **rakîb-i kâfire** mahz-ı günâh
Göz uciyla merhabâ ağıyar ile ‘ayn-ı vebâl (Şem’î Divanı, Gazel 107, Mısra 7). [rakîb-i kâfire, -e]

rakş ol-: Raks etmek, oynamak; dönmek, hareket etmek.

Hübler cem’ olup itmiş bu gice şöhet-i hâş
Def tutup çerhe girüp mihr ü meh **olmuş rakş** (Şem’î Divanı, Gazel 85, Mısra 2). [rakş olmuş, -mış]

rakş it-: Dans etmek.

Yir ü gök ehli şafâ çengine **rakş itmek** gerek
Câm-ı Cem şun sâkiyâ Sulţân Süleymân devridür (Şem’î Divanı, Murabba 1, Mısra 31). [rakş itmek, -mek]

rakş ur-: Dans etmek, oynamak.

Ney-i tîrûn şadâsı hâletinden
Şafâden **rakş urup** cân virür âhû (Şem’î Divanı, Gazel 141, Mısra 10). [rakş urup, -up]

rakşe gir-: Dans etmeye başlamak.

Gül aldı def eline **rakşe girdi** serv ü çenâr
Çün aldı muṭrib-i bezmün çemende çengine ‘ûd (Şem’î Divanı, Gazel 37, Mısra 5). [rakşe girdi, -di]

Salṭanet meh-veşleri çalup semâ' eyler yine

Rakş e girdi çerh urup bezm-i şafâ cem'ıyyeti (Şem'î Divanı, Kaside 6, Mısra 22). [rakş e girdi, -dı]

rakş e koy-: Dans etmek, oynamak.

İstimâ'ından semâ' itdi zemîn ehli anüñ

Rakş e koydı Zühreyi çerh üzre çengün hâleti (Şem'î Divanı, Kaside 6, Mısra 46). [rakş e koydı, -dı]

rām ol-: Uymak, boyun eğmek.

Yolüñde cān virenlere ser-keşlik eyleyüp

Her bir ḥasîse dehr-i denî gibi **olma rām** (Şem'î Divanı, Gazel 121, Mısra 8). [rām olma, -ma]

Bañ a **rām olmaz** idi tevsen-i dehr-i ser-keş

Yaşımüñ silsilesi ṭakmasa boynına 'ikāl (Şem'î Divanı, Gazel 112, Mısra 7). [rām olmaz, -maz]

Bañ a **rām olmaz** idi tevsen-i dehr-i ser-keş

Yaşümüñ silsilesi daḳmasa pâyine 'ikāl (Şem'î Divanı, Kaside 8, Mısra 85). [rām olmaz, -maz]

rāstî: Doğru, gerçek.

Āfitāb-ı ṭal'etüñ nūr-ı Ḥudādür Muşṭafā

Rāstî 'uşşāka şem'-i reh-nümādür Muşṭafā (Şem'î Divanı, Gazel 2, Mısra 2). [rāstî,]

Rāstî ḳaddüñ belādür bu dil-i üftādeye

Kākülün ammā belā üzre belādür Muşṭafā (Şem'î Divanı, Gazel 2, Mısra 7). [rāstî,]

Gülşen-i bāğ-ı leṭāfetde ḳadüñ bigi daḥi

Rāstî luṭf ile bir serv-i dilārā mı gelür (Şem'î Divanı, Gazel 54, Mısra 4). [rāstî,]

Ṭurduḡuñla dostum başdan ayaḡa nāzsın

Hāḳ yaratmış **rāstî** sen serv-i nāzı nāzden (Şem'î Divanı, Gazel 126, Mısra 8). [rāstî,]

Ol güneş kim gül yüzi ḥāl-i siyehden sādedür

Serv-ḳadler içre her dem **rāstî** āzādedür (Şem'î Divanı, Murabba 2, Mısra 2). [rāstî,]

ravze-i bāğ-ı behişt: Cennet bağının bahçesi.

Sen olmasañ cihānden iderdi firārı luṭf

Hāḳḳā budur ki **ravze-i bāğ-ı behişt** olur (Şem'î Divanı, Kaside 11, Mısra 24). [ravze-i bāğ-ı behişt,]

ravze-i ḥuld-i berîn: Kutsal cennetin bahçesi.

Yā Reb maḳāmı **ravze-i ḥuld-i berîn** ola

Ṭoylaya ḥ'ān-ı luṭfiyile anı Kırdigār (Şem'î Divanı, Kaside 12, Mısra 41). [ravze-i ḥuld-i berîn,]

Yine sulṭān-ı behār-ı şun'-ı Rebbü'l-'ālemîn

Eyledi dünyā serāyın **ravze-i ḥuld-i berîn** (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 2). [ravze-i ḥuld-i berîn,]

ravze-i mîhr ü maḥabbet: Sevgi ve aşk bahçesi.

Nice gül her biri bir âfitâb-ı ‘âlem-ârâdur

Ṭulû‘ eyler behişt ü **ravze-i mihr ü maḥabbetden** (Şem‘î Divanı, Kaside 3, Mısra 18). [ravze-i mihr ü maḥabbetden, -den]

rây: Fikir, düşünce.

Ne **rây** ile olur Bercîs anüñ düstür-ı divânı

Ne Hindûdur Zuḥal k’ola serây-i ḳadri derbânı (Şem‘î Divanı, Kaside 15, Mısra 83). [rây,]

râyet-i islâm: İslam sancağı.

‘Alem-i nuşret ile **râyet-i İslâmı** çeküp

Oldı öñince anüñ feth ü zafer rāh-nümā (Şem‘î Divanı, Kaside 2, Mısra 13). [râyet-i islâmı, -ı]

râyet-i rây: Fikrinin bayrağı.

Himmetüñ kevkebidür oldı felekde seyyār

Râyet-i râyüñ ile pây-e-i ḳadrüñ ‘ālî (Şem‘î Divanı, Kaside 7, Mısra 58). [râyet-i râyüñ, -üñ]

râz aç-: Bir sırrı açığa vurmak, başkasına söylemek.

Delinsün ney gibi baḡrüm ḥabîbüm

Açarsam sırr-ı ‘ışḳuñdan eger **râz** (Şem‘î Divanı, Gazel 76, Mısra 4). [râz açarsam, -ar, -sa, -m]

râzı: Rıza gösterici, rıza veren.

Râziyem her ne iderse baña serv ü semenüm

Tiğ-i cevriyle şad päre ḳılursa bedenüm (Şem‘î Divanı, Gazel 116, Mısra 3). [râziyem, -y, -em]

râz-ı dehân: Ağzın sırrı. II (Sevgilinin) ağzının sırrı.

Râz-ı dehânüñ ile ḥayâl-i miyânüñe

Hiç kimse irmedi şanemā ḳāl-ü-ḳıl ile (Şem‘î Divanı, Gazel 164, Mısra 3). [râz-ı dehânüñ, -üñ]

Bilmedi **râz-ı dehânüñle** miyânüñ sırrını

Zerre zerre mü-be-mü fikr itdi ‘aḳl-ı ḥurde-bîn (Şem‘î Divanı, Kaside 14, Mısra 57). [râz-ı dehânüñle, -üñ, -le]

râz-ı derün: İçteki sır, kalpteki sır.

Tiğ-i cefāñı çekme vü çāk itme sînemi

Ey döst ḥalka **râz-ı derün** âşikār olur (Şem‘î Divanı, Gazel 65, Mısra 8). [râz-ı derün,]

reb: Bütün mahlûkâtı yetiştiren, kayıran, besleyen, terbiye eden Cenâbıhak, Allah, Tanrı.

Kimüñ âhına meyl itmiş gözi yaşın görüp yâ **Reb**

Benüm serv-i ḥıramânüm kime varup kinār olmuş (Şem‘î Divanı, Gazel 83, Mısra 9). [reb,]

Bād-ı âhüm gökde egmişdür nihâl-i Sidreyi

Bilmezem yâ **Reb** n’içün meyl itmez ol serv-i bülend (Şem‘î Divanı, Gazel 33, Mısra 6). [reb,]

Öñ virmez oldı çerḫ-i sitemkār cevri ile

Yâ **Reb** cihānde kim vare ol bî-vefâ yolın (Şem‘î Divanı, Gazel 124, Mısra 6). [reb,]

Nūr-ı başerümdür çü benüm hāk-i der-i yār
Yā **Reb** beni dūr eyleme nūr-ı başerümden (Şem'î Divanı, Gazel 133, Mısra 6). [reb,]

Didiler yā **Reb** İbrāhīm Paşa
İki 'ālemde olsun şād ü hürrem (Şem'î Divanı, Kaside 5, Mısra 19). [reb,]

rebāb: Far. Sap kısmının ucunda Hindistan cevizinden yapılmış basık, yuvarlak, küçük bir kâsesi bulunan, dize veya bir yere dayanarak çalınan saz.

Gögsin dögerdi şevk ile cān perde-sāz olup
Dil inler idi derd ile güyā **rebāb** idi (Şem'î Divanı, Gazel 181, Mısra 6). [rebāb,]

red id-: Verilen veya yapılması istenen bir şeyi kabul etmemek, geri çevirmek.

Devlet anuñ ki ehl-i şafā eyleye kabül
Vāy ol kişiye kim **ide** derd ehli anı **red** (Şem'î Divanı, Gazel 34, Mısra 10). [red ide, -e]

ref' eyle-: Kaldırmak.

Ŧoğdı hūrşid-i țareb berķ urdı cām-ı āfitāb
Gün gibi **ref' eyle** ey meh-rū cemālünden hicāb (Şem'î Divanı, Gazel 13, Mısra 2). [ref' eyle,]

ref' id-: Kaldırmak.

Zulmetin mehler areden **ref' idüp** mahv itmege
Ey gönül çekseñ demidür gün gibi tiğ-i zebān (Şem'î Divanı, Gazel 135, Mısra 13). [ref' idüp, -üp]

ref' ol-: Yükselmek, artmak.

'Arşa-i 'arşa kuruldı haymeler gerdün-mişāl
Ref' olup şan kim felek 'arz itdi bāğ-ı cenneti (Şem'î Divanı, Kaside 6, Mısra 18). [ref' olup, -up]

reftār: Gidiş, yürüyüş.

Nāz ile sihr itdügiyçün dem-be-dem **reftārde**
Şu gibi ol kāmēt-i bālāye diller akdılar (Şem'î Divanı, Gazel 48, Mısra 7). [reftārde, -de]

Reftāre başla nāz ile sihr eyle ey nigār

Yüz sürmege ayağuña tā gökden ay ine (Şem'î Divanı, Gazel 160, Mısra 3). [reftāre, -e]

rehber: Kılavuz, yol gösterici.

Mürüvvet ehline zīrā hidāyet şem'î **rehberdür**
Açup gönlün gözün yazmağ için dīvān gülşende (Şem'î Divanı, Kaside 10, Mısra 45). [rehberdür, -dür]

rehber ü yoldaş: Kılavuz ve yol arkadaşı.

İşiği secdegāhı kıble-i Fağfür ü Kayserdür
Kaçan kim 'azm-i rezm itse 'ināyet **rehber ü yoldaş** (Şem'î Divanı, Kaside 1, Mısra 30). [rehber ü yoldaş,]

reh-i 'ışk: Aşk yolu.

Ben sebük-pāye **reh-i ‘ışkında** yārūñ dil gibi
Var üzil benden kesil boynüme ey ser bārsın (Şem’î Divanı, Gazel 132, Mısra 7). [reh-i ‘ışkında, -i, -n, -da]

Reh-i ‘ışkıñda ne tozlar kôparam âhümle
Hañ-ı Şebdizüñe koşduñ çü ruh-ı Gülgünüñ (Şem’î Divanı, Gazel 100, Mısra 5). [reh-i ‘ışkıñda, -uñ, -da]

Reh-i ‘ışkıñda elif gibi şehā toğru iken
Şem’iye egri diyen aḥvel-i kej-rāyi göre (Şem’î Divanı, Gazel 168, Mısra 9). [reh-i ‘ışkıñda, -uñ, -da]

rehn: Ödünç veya emanet olarak alınan şeyin yerine verilen şey, rehin.
Ey göñül odlare yak defter-i nāmūsı yine
Rehn mi eyleyelüm gül gibi küllî cüz’ümüz (Şem’î Divanı, Gazel 70, Mısra 12). [rehn,]

re’is ol-: Başa gelmek; başkan olmak.
Gül **re’is olmuş** aña serv-i sehî sancaḳdār
Zeyn idüp karşıasına nerges-i zerrin-külehi (Şem’î Divanı, Kaside 7, Mısra 41). [re’is olmuş, -mış]

renc: Zahmet, eziyet, ıstırap.
Lâkin ‘azā vü mihnet ü **rencin** esāsını
Seng-i belâ vü derd ile itmişdür üstüvār (Şem’î Divanı, Kaside 12, Mısra 3). [rencin, -i, -n]

renc-i ḥumār: Mahmurluğun sıkıntısı, şarabın verdiği baş ağrısının izdirabı.
Sâķi-i devr-i zemân devri ‘aceb devrdurur
Kimisi cām-ı şafâ kimi çeker **renc-i ḥumār** (Şem’î Divanı, Gazel 57, Mısra 12). [renc-i ḥumār,]

rencide kıl-: İncitmek, kalbini kırmak.
Pâdişâhüm bende-ḥâneñdür dil-i vîrâne baş
Gel ḳadem **rencide kıl** bu külb-i aḥzâne baş (Şem’î Divanı, Gazel 86, Mısra 2). [rencide kıl,]

reng: Cisimler tarafından yansılanan ışığın gözde oluşturduğu duyum, renk.
Devr itdügince bu felek-i âb-gîne **reng**
Bâķi ḳalanlarınuñ ola ‘ömri ber-ḳarār (Şem’î Divanı, Kaside 12, Mısra 43). [reng,]

Dilerseñ ‘ıyd-i vuşlet merḥabāsın
Dü ‘âlem naḳşı **renginden** elüñ yu (Şem’î Divanı, Gazel 141, Mısra 4). [renginden, -i, -n, -den]

reng al-: Yeni bir renk kazanmak.
Ne koyarsın ḳulağına sâķi
Bezme geldükce **reng alur** şîşe (Şem’î Divanı, Gazel 145, Mısra 4). [reng alur, -ur]

Nice taḳrîr ideyin naḳşuñı naḳḳâşlere
Reng alurlar dir isem bir bölük evbâşlere (Şem’î Divanı, Gazel 155, Mısra 2). [reng alurlar, -ur, -lar]

resen: İp, urgan.

Tek beni zülf-i dil-âvîzüñe ber-dâr eyle
Çekeyin pâdişehüm kendü elümle **resenüm** (Şem'î Divanı, Gazel 116, Mısra 10). [resenüm, -üm]

resen-i zer: Altın ip.

Resen-i zer uzadur gün gibi dest-i keremüñ
Kala mı çâh-i mezelletde kimesne pâ-mâl (Şem'î Divanı, Kaside 8, Mısra 59). [resen-i zer,]

resim: Bir nesne, bir canlı yahut tabiatın kara kalemle, sulu veya yağlı boya ile kâğıt, bez vb. bir yüzey üzerine yapılan benzeri, tasvir, timsal.

Derd-i 'ışkuñ 'ilmini şol **resme** tahşil itdi kim
'Ar ider dil itmege hikmetde Loḳmân ile bahş (Şem'î Divanı, Gazel 19, Mısra 7). [resme, -e]

reşk: Kıskanma, haset.

Yâri ok gibi başup bağrümûze ağyârüñ
Bükelüm kâmetini **reşk** ile ya eyleyelüm (Şem'î Divanı, Gazel 117, Mısra 12). [reşk,]

Şemse-i gül râ küned tahrîr Nakḳâş-ı behâr
Kaşr-ı gülşen râ küned **reşk** nigâristân-ı Çîn (Şem'î Divanı, Kaside 13, Mısra 6). [reşk,]

reşk id-: Kıskanmak.

Bedr it hilâli gün gibi bir meh-liḳâyile
Hoş gör bu devri tâ ki felek **reşk ide** saña (Şem'î Divanı, Gazel 9, Mısra 10). [reşk ide, -e]

Medhîñüñ bâğında tab'üm şöyle cevân itdi kim
Reşk ider ṭâvus-ı ḳudsî ey melek cevânına (Şem'î Divanı, Gazel 161, Mısra 12). [reşk ider, -er]

Reşk iderse naḫle Ṭübî şerbetine Selsebîl
Gülşen-i Firdavse ṭa'n eyler bu sözün zîneti (Şem'î Divanı, Kaside 6, Mısra 27). [reşk iderse, -er, -se]

Yiridür **reşk iderse** ger zemîne âsümân şimdi
Semen yıldız şafaḳ lâle gül oldu mâh-i tâbânı (Şem'î Divanı, Kaside 15, Mısra 23). [reşk iderse, -er, -se]

Gözine ḳan oturmuş ağlamakdan
Elüñde **reşk idüben** câme ḥâtem (Şem'î Divanı, Kaside 5, Mısra 36). [reşk idüben, -üben]

reşk-i behişt it-: Cenneti kıskanmak.

Behâr oldu yine ṭâvus-ı cennet ḳıldı cevânı
Açıldı şâḫ-ı gül **reşk-i behişt itdi** gülistânı (Şem'î Divanı, Kaside 15, Mısra 2). [reşk-i behişt itdi, -di]

reşk-i felek: Feleḡin kıskançlığı.

Olalı ḥüsnün behiştî gayret-i ḥür ü melek
Ḳadr ile oldu işigün Ka'besi **reşk-i felek** (Şem'î Divanı, Gazel 105, Mısra 2). [reşk-i felek,]

Şemse-i eyvân-ı ḳudret mihr-i evc-i saltanet
Âsümân-ı 'izzet **reşk-i felek** şüd ber-zemîn (Şem'î Divanı, Kaside 13, Mısra 82). [reşk-i felek,]

reşk-i firdevs-i berîn: *Firdevs'in yüceliğini kıskanan.*

Nev-behâr âmed cihân şüd **reşk-i Firdevs-i berîn**

Bârekallâh ey kemâl-i sun'ı Rebû'l-âlemin (Şem'î Divanı, Kaside 13, Mısra 1). [reşk-i firdevs-i berîn,]

reşk-i firdevs-i cinân: *Cennetlerden Firdevs cennetinin kıskançlığı.*

Reşk-i Firdevs-i cinân oldı hârim-i gülzâr

La'l ü yâkût ile zeyn oldı dirâht-i 'unnâb (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 19). [reşk-i firdevs-i cinân,]

reşk-i sevâbit: *Yıldızların kıskançlığı.*

Gül kamer lâle şafak **reşk-i sevâbit** ezhâr

Hülle-i sebz ile ebkâr-ı çemen gayret-i hûr (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 17). [reşk-i sevâbit,]

reşk-i süreyyâ: *Avizesi kıskanılan.*

Buldı haclet şemse-i gülden felekde mihr ü meh

Bâgda **reşk-i Süreyyâ** oldı cem'-i yâsemîn (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 8). [reşk-i süreyyâ,]

resm: *Görüntü, şekil, fiziksel yapı.*

Didiler çerhe girüp yâr semâ' eyleyicek

Nice tāvus ola bu **resm** ile cev lâni güzel (Şem'î Divanı, Gazel 108, Mısra 6). [resm,]

resm it-: *Resim haline getirme, resim çizme.*

Şemseler **resm itdi** gülden aña Nakkaş-ı behâr

Cânı yok taşvîr ide bir bergini nakkaş-ı Çîn (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 17). [resm itdi, -di]

revâ: *Layık, uygun, münasip.*

Adı ol mâhûn Muhammeddür cemâli ve'd-đuhâ

Ehl-i diller zülfine ve'l-leyl dirlerse **revâ** (Şem'î Divanı, Murabba 2, Mısra 6). [revâ,]

revâ mîdur: *Uygun mu, yerinde mi, hiç olur mu.*

Kâfir rakîbe cām-ı lebûn eyleyüp helâl

Sâkî **revâ mîdur** idesin 'âşıka hâram (Şem'î Divanı, Gazel 121, Mısra 6). [revâ mîdur, -dur]

revâc vir-: *İtibar, değer, kıymet vermek.*

Cân virüp itse n'ola her kişi cānâ ihtiyâc

Büse-i la'lûn **virür** vaşlûn metâ'ına **revâc** (Şem'î Divanı, Gazel 24, Mısra 2). [revâc virür, -ür]

revân: *Ruh, can.*

Şerâb-ı la'lûni sâkî ne cān imiş bildük

Gönülde hâlet ü tende **revân** imiş bildük (Şem'î Divanı, Gazel 106, Mısra 2). [revân,]

revân: *Akan, giden. II Gözyaşı.*

Akıdur halkı ayağına yaşüm gibi **revân**
Gülşen-i şîvede bir serv-i ser-efrâzı güzel (Şem'î Divanı, Gazel 109, Mısra 3). [revân,]

Akıdur halkı ayağına yaşüm gibi **revân**
Gülşen-i şîvede bir serv-i ser-efrâzı güzel (Şem'î Divanı, Gazel 109, Mısra 3). [revân,]

revân ol-: Akıp gitmek, çabucak geçmek.
Gün gibi çekdün cemâlün tîğın ey kaşı kemân
Ok gibi **oldı** gönüller mülkine hükümün **revân** (Şem'î Divanı, Gazel 135, Mısra 2). [revân oldı, -dı]

Sen **revân olup** gönül ardünce olduğu revân
Ey peri-peyker melek rûh-ı revânümdür gârez (Şem'î Divanı, Gazel 88, Mısra 3). [revân olduğu, -duğ, -ı]

Bu gün ehl-i şafâ bezmi gıdâsı rûh-perverdür
Hayâlün her kişünün n'ola çeşminde **revân olsa** (Şem'î Divanı, Kaside 1, Mısra 70). [revân olsa, -sa]

revğan: Yağ.
Kılsun ziyâde 'ömrünü ol Hayy-i Lâ-yezâl
Kıl sen daği bu Şem'îye **revğan** pirinc 'atâ (Şem'î Divanı, Gazel 11, Mısra 10). [revğan,]

revnağ bul-: Güzellik, parlaklık kazanmak, güzelleşmek.
Serverâ gülbün-i hâmenle **bulupdur revnağ**
Gülşen-i bağ-ı feşâhet çemen-i câh ü celâl (Şem'î Divanı, Kaside 8, Mısra 51). [revnağ bulupdur, -up, -dur]

revnağ-ı huld-i berîn: Cennetin bahçesinin parlaklığı.
Tâ ki nağl-i himmetet bâ şâh-ı Tûbî hem-ser est
Tâ dehed gülhâ-yi cüdet **revnağ-ı huld-i berîn** (Şem'î Divanı, Kaside 13, Mısra 92). [revnağ-ı huld-i berîn,]

revnağ-ı meh: (Sevgilinin) Ay gibi yüzünün parlaklığı.
Revnağ-ı meh şüd temâm ez matla'-ı hırşid-i gül
Şüd perîşânî şevâbit râ zi cem'-i yâsemîn (Şem'î Divanı, Kaside 13, Mısra 9). [revnağ-ı meh,]

revnağ-ı şeref bul-: Şerefîni güzelliğini kazanmak.
Mâlik-i mülk-i şehâ mîr-i sühan Ca'fer Beg
Buldı revnağ-ı şeref zâtıyile fazl ü kemâl (Şem'î Divanı, Kaside 8, Mısra 44). [revnağ-ı şeref buldı, -dı]

revzen: Pencere.
Dil tenümde seyr ider her yâreden dîdârünü
Mü'mine kabrinde cennet **revzeni** manzer yiter (Şem'î Divanı, Gazel 69, Mısra 4). [revzeni, -i]

Dürer-i şebnem ile serv-i sehî gevher-bâr
Feth idüp kaşr-ı zebercedde zümürürd **revzen** (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 22). [revzen,]

reyâhîn: Reyhanlar.

Zeyn eyleyüp **reyāhīn** ile bāğ-ı cenneti
Eṭrāf-ı lālezārı ider sebzēzār ḥaṭ (Şem'î Divanı, Gazel 89, Mısra 11). [reyāhīn,]

reyhān: Fesleğen.

Şanemā ḥaṭṭ-ı ğubārūñ gibi **reyhān** bitmez
Nitekim kāmētūñe serv-i ḥırāmān yitmez (Şem'î Divanı, Gazel 74, Mısra 1). [reyhān,]

Cān virürsem heves-i zülf-i perīşānler ile
Cennete döndüreler kabrūmi **reyhānler** ile (Şem'î Divanı, Gazel 152, Mısra 2). [reyhānler, -ler]

reyhān: Fesleğen. II Sevgilinin kokusu.

Devr-i lebūñde luṭf ile yāḳūtı neşḥ ider
Reyhānla gül yüzüñde yazaldan ğubār ḥaṭ (Şem'î Divanı, Gazel 89, Mısra 6). [reyhānla, -la]

rifāt: Yücelik, yükseklik.

Gün gibi **rifātdedür** ol meh tenezzül eylemez
‘Ār ider ben ḥākden gelmez anūñçün yanūme (Şem'î Divanı, Gazel 154, Mısra 3). [rifātdedür, -de, -dür]

Yine bir şāḥib-kerem gün gibi buldı **rifāti**
Geydi devlet ḥil‘atin urındı tāc-ı ‘izzeti (Şem'î Divanı, Kaside 6, Mısra 1). [rifāti, -i]

Anūñçün cūy-bār-ı āb-ı tīgūñ mevcı cevherdür
Umaram şāhid-i baḥtūñ bula ḥurşid-veş **rifāt** (Şem'î Divanı, Kaside 10, Mısra 40). [rifāt,]

İşigine rüz ü şeb yüz sürmeyeydi mihr ü māh
Ḥil‘at-i zerrīn geyüp bulmazlar idi **rifāti** (Şem'î Divanı, Kaside 6, Mısra 68). [rifāti, -i]

riḥlet id-: Göç etmek. II Ölmek.

Mazher-i luṭf-ı Ḥaḳ ‘Alī Dedenūñ
Rūḥ-ı pākı **idicegez riḥlet** (Şem'î Divanı, Tarih 2, Mısra 2). [riḥlet idicegez, -i, -cegez]

rind: Dünya işleriyle uğraşan, eğlenceye düşkün, kalender kimse.

Gün toğar başına **rindūñ** ğuşe-i meyḥānede
Cām ḥurşid ü şürāḥī maṭla‘-ı nūr-ı şafā (Şem'î Divanı, Gazel 8, Mısra 3). [rindūñ, -üñ]

Rindler niçe kez almış iken būsesin anūñ
Gör kīseyi çekmez yine ṭavranē tekellūf (Şem'î Divanı, Gazel 96, Mısra 7). [rindler, -ler]

rind ol-: Görünüşe ve dünya işlerine kıymet vermeme, kalender olmak.

Zühd için zāhid çekerse yiridür dünyā ğamın
Rind olan gül gibi mey bār-ı ğirānı ḥar çeker (Şem'î Divanı, Gazel 64, Mısra 8). [rind olan, -an]

rind-i ḳallāş: Kalender meşrepli hilekar.

Cihānde Şem‘i-yi şürīde-veş bir **rind-i ḳallāšem**
Neden geçdümse geçdüm geçmezem cām-ı muşaffāden (Şem'î Divanı, Gazel 123, Mısra 15). [rind-i ḳallāšem, -em]

rind-i şahid-bâz: Çapkın rint.

Cânlerinden yig severler çünkü sen câneneyi

Pes n' için kaçmak gerektür **rind-i şahid-bâzden** (Şem'î Divanı, Gazel 126, Mısra 12). [rind-i şahid-bâzden, -den]

rişte-i al: Kırmızı ip.

Zeyn olupdur Şem'iyâ kanlu yaşûñle ruhlerüñ

Rişte-i al aşdı şan harrâzler dükkânına (Şem'î Divanı, Gazel 161, Mısra 14). [rişte-i al,]

rişte-i cânın: Can ipliği.

Rişte-i cânın idüpdür şanemâ Şem'î fetil

Yanmağa zülf ü ruhüñ şevkıyle leyl ü nehâr (Şem'î Divanı, Gazel 57, Mısra 13). [rişte-i cânın, -ı, -n]

rişte-i nazm: Şiir ipliği.

Şadef-i tab'-ı güher-zâdüñe hem-tâ mı olur

Ki dizer **rişte-i nazma** yine biñ dürlü le'âl (Şem'î Divanı, Kaside 8, Mısra 54). [rişte-i nazma, -a]

rişte-i nazma diz-: Şiir ipine dizmek, şiir yazmak.

Var idi dürc-i felekde iki dürr-i şâh-vâr

Rişte-i nazma dizildi buldı ıkd-i vuşleti (Şem'î Divanı, Kaside 6, Mısra 10). [rişte-i nazma dizildi, -il, -di]

rişte-i zerrin: Altın iplik.

Çekmege çâh-i mezelletden göñüller Yüsufin

Rişte-i zerrini itdüñ gün gibi hablü'l-metîn (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 72). [rişte-i zerrini, -i]

riyâ: İki yüzlülük, gösteriş yapma.

Dil tutdı râh-i ıřkuñı zâhid **riyâ** yolın

Âsân degül gözetmek efendi belâ yolın (Şem'î Divanı, Gazel 124, Mısra 1). [riyâ,]

Nigîn-i fazla ins ü cin **riyâsüz** hep musahherdür

Olpudur tab'-ı deryâ-yi güher-bârüñle hem-meşreb (Şem'î Divanı, Kaside 10, Mısra 37). [riyâsüz, -suz]

rîze-çîn: Döküntü, kırıntı toplayan.

Ez berâyî h'ân-ı cüdeş heft gerdün süfrehâ

Behr-i tu'me nesr-i hûr her şubh âncâ **rîze-çîn** (Şem'î Divanı, Kaside 13, Mısra 60). [rîze-çîn,]

rûh: Can.

Rûha gıdâ vü kalbe şafâ cisme cân olur

Şîrin lebüñ gibi olıcağ olsa her lezîz (Şem'î Divanı, Gazel 38, Mısra 5). [rûha, -a]

Geçüp dil câm-ı ıřkuñla özinden

Benüm **rûhum** igen hoş râheti var (Şem'î Divanı, Gazel 47, Mısra 6). [rûhum, -um]

Cân virürsem gam-ı yâr ile selâmüm iledüñ
Bâri bir kerre sögüp **rûhumuzı** şâd itsün (Şem'î Divanı, Gazel 139, Mısra 8). [rûhumuzı, -umuz, -ı]

Elâ ey Yûsuf-ı Mısr-ı melâhet
İrür şekker lebünden **rûhe** râhet (Şem'î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 2). [rûhe, -e]

rûh: Yanak.

Gülşen-i hüsne **ruhûñ** tek gül-i zibâ mı gelür
Yâ aña bencileyin bülbül-i gûyâ mı gelür (Şem'î Divanı, Gazel 54, Mısra 1). [ruhûñ, -üñ]

Hey ne zâlimdür gözüñ cānâ **ruhûñ** devrinde kim
‘Âşık-ı dil-ğasteyi her demde biñ biñ pâreler (Şem'î Divanı, Gazel 56, Mısra 13). [ruhûñ, -üñ]

Göñlümi itdi zülfi gibi tarmâr **ruh**
‘Aklumi aldı itdi beni bî-ğarâr **ruh** (Şem'î Divanı, Gazel 28, Mısra 1). [ruh,]

Al ile diller almağ için Şem'iyâ yine
Gül gibi itdi allerin âşikâr **ruh** (Şem'î Divanı, Gazel 28, Mısra 12). [ruh,]

Hüsnüñ serâyın eyledi cārüb-ı zülf pāk
Kıomadı zerre deñlü göñülde ğubâr **ruh** (Şem'î Divanı, Gazel 28, Mısra 10). [ruh,]

Mir'ât içinde ruhlerüññüñ ‘aksi gûyiyâ
Nağ'ı hüsünde qarşu konan ey nigâr **ruh** (Şem'î Divanı, Gazel 28, Mısra 8). [ruh,]

rûh-efzâ: Ruh arttıran, rûha canlılık veren, cana can katan.

Nây **rûh-efzâ** olup ‘âlem dirildi bî-hisâb
Rûz-ı mahşerden nişân oldu bu sözün keşreti (Şem'î Divanı, Kaside 6, Mısra 49). [rûh-efzâ,]

ruh-ı gülğün: Gül renkli yanak.

Reh-i ‘ışkuñda ne tozlar kıparam âhümle
Hağ-ı Şebdizüñe kıoşduñ çü **ruh-ı Gülğünüñ** (Şem'î Divanı, Gazel 100, Mısra 6). [ruh-ı gülğünüñ, -üñ]

rûh-ı pâki: Saf, temiz ruh. II Mübarek ruh.

Mazher-i lutf-ı Hağ ‘Ali Dedenüñ
Rûh-ı pâki idicegez rihlet (Şem'î Divanı, Tarih 2, Mısra 2). [rûh-ı pâki, -i]

rûh-ı revân: (Dîvan edebiyâtında yürüyen latif bir rûha benzetilen) Güzel, sevgili.

Öykünelden leb-i cân-bağşüñe ey **rûh-ı revân**
Geçdi cām-ı mey ile döne döne şöhetümüz (Şem'î Divanı, Gazel 73, Mısra 3). [rûh-ı revân,]

Şem'iyâ tirini ol şüh-ı kemân-ebrünüñ
Dil öpüp bağına başdı nitekim **rûh-ı revân** (Şem'î Divanı, Gazel 136, Mısra 14). [rûh-ı revân,]

Zâhid n'ola itmezse sen **rûh-ı revânden** hağ
Dil-mürdeler idimez cân ile cihânden hağ (Şem'î Divanı, Gazel 91, Mısra 1). [rûh-ı revânden, -den]

Var iken cām-ı lebûn **rûh-ı revânüm** yâd idüp
Almayayın ağzûme âb-ı hayât olursa kând (Şem'î Divanı, Gazel 33, Mısra 13). [rûh-ı revânüm, -üm]

Gerçi kim oldı **rûh-ı revânüm** şeker lezîz
Pâlûde-i lebûn gibi olmaya ter lezîz (Şem'î Divanı, Gazel 38, Mısra 1). [rûh-ı revânüm, -üm]

Benüm **rûh-ı revânüm** sîneye gel
Bilürsin çünki cân olmaz bedensüz (Şem'î Divanı, Gazel 77, Mısra 9). [rûh-ı revânüm, -üm]

rûh-ı zîbâ: Süslü, güzel yüz.
Bedr olup mâh olamaz ol **rûh-ı zîbâye** bedel
Nice kevkebdür olan mâh-i şeb-ârâye bedel (Şem'î Divanı, Gazel 110, Mısra 1). [rûh-ı zîbâye, -ye]

rûh-perver: Rûhu besleyen, rûha kuvvet veren.
La'lden mîve getürmiş serv-i sîmînler biter
Hâki cevher **rûh-perverdür** hevâsı Bursanûn (Şem'î Divanı, Gazel 103, Mısra 8). [rûh-perverdür, -dür]

Bu gün ehl-i şafâ bezmi gıdâsı **rûh-perverdür**
Hayâlûn her kişînûn n'ola çeşminde revân olsa (Şem'î Divanı, Kaside 1, Mısra 69). [rûh-perverdür, -dür]

Mürüvvet ehli bezmi gibi gülşen **rûh-perverdür**
Dür-efşânîklar eyler gül gibi her şâh gülşende (Şem'î Divanı, Kaside 10, Mısra 27). [rûh-perverdür, -dür]

rûm: Anadolu.
Zevk-ı cām-ı 'Acemî z'âb-ı hayâ-i 'Arabîst
Sâkî ez **Rûm** velî şîşei bâyed zi Haleb (Şem'î Divanı, Gazel 12, Mısra 6). [rûm,]

Didüm zülf ü ruḥûnden dil geyer miskîn olup şâlî
Didi bu **Rûmdür** dervîş çoğ olur bunuñ abdâlî (Şem'î Divanı, Gazel 174, Mısra 2). [rûmdür, -dur]

Gönlümün kebkini şayd eyledi şâhin bakışı
Altun üsküflü şu bir **Rûm** ili şahbâzı güzel (Şem'î Divanı, Gazel 109, Mısra 8). [rûm,]

Gül-i Mısrî dirildi çünki şâhûn gülsitânından
Seher Mervrûd ile oldı münevver **Rûm** bostânı (Şem'î Divanı, Kaside 15, Mısra 28). [rûm,]

Eger düşmezse âḥîr **Rûme** fitne
Nedür bu zülf ü ḥâl ü çeşm ü ebrû (Şem'î Divanı, Gazel 140, Mısra 5). [rûme, -e]

rûm ü şâm: Anadolu ve Şam.
Çîn ü Mâçîni açup gün gibi tiğ-i ḥüsn ile
Rûm ü Şâmı feth iden gün yüzli mâhümdür benüm (Şem'î Divanı, Gazel 118, Mısra 8). [rûm ü şâmı, -ı]

rûmüz: Remizler, işaretler, gizli anlamları olan î mâlî sözler.
Manṭıku't-ṭayrûn **rûmüzün** söylemiş Mecnûn ile
Mürğ-i zîrekdür ider güyâ Süleymân ile baḥş (Şem'î Divanı, Gazel 20, Mısra 11). [rûmüzün, -ı, -n]

rümüz-ı şeceri'l-aḥḍarı nār: Yeşil ağaçtan ateş çıkaran remizler.

Oldı tefsîr **rümüz-ı şeceri'l-aḥḍarı nār**

Berg-i gül al varak serv elif nerges nûn (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 13). [rümüz-ı şeceri'l-aḥḍarı nār, -ı]

rüşen: Aydınlık, parlak.

Ol meh-liḳā ki gün gibi **rüşen** cemāli var

Olsun hemîşe gün gibi **rüşen** cemāli var (Şem'î Divanı, Gazel 58, Mısra 1). [rüşen,]

Bu **rüşendür** ki bezm-i gülşen anlarla münevverdür

Nitekim gülşen ü bağ ü behāruñ cüy-bār oldı (Şem'î Divanı, Kaside 10, Mısra 13). [rüşendür, -dür]

Şem'î cemāli vaşfını görince ol nigār

Taḥsînler itdi didi ne **rüşen** maḳālî var (Şem'î Divanı, Gazel 58, Mısra 14). [rüşen,]

Gönül ḥavf eyleme yārūñ varup aḡyāre yār olmaz

Bu **rüşendür** ki 'ālemde hü mā zāḡa şikār olmaz (Şem'î Divanı, Gazel 78, Mısra 2). [rüşendür, -dür]

Şem'üñ ki yandı cismi ser-ā-ser fetil ile

Gösterdi rāh-i 'ıḡḡuñ **rüşen** delil ile (Şem'î Divanı, Gazel 164, Mısra 2). [rüşen,]

Mübārek baḡtlu begler gibi ferḡunde-aḡterdür

Se'ādet ehlinüñ baḡtı çerāḡı gün gibi **rüşen** (Şem'î Divanı, Kaside 1, Mısra 4). [rüşen,]

rüşen delil: Apaçık delil. II Aşıḡın bariz şekilde görülen yaraları.

Āyet-i ḡüsnüñ gibi **rüşen delilüm** var iken

Şem'iyem kimdür iden yanümde bürhān ile baḡş (Şem'î Divanı, Gazel 19, Mısra 13). [rüşen delilüm, -üm]

Āfitābüm gün gibi **rüşen delilüñ** var iken

ḡüsn içinde kim ider sen māh-i tābān ile baḡş (Şem'î Divanı, Gazel 19, Mısra 3). [rüşen delilüñ, -üñ]

rüşen ol-: Aydınlanmak, parlamak.

Seni sevdigümi ey meh n'ola iḡrār itsem

Gün gibi **rüşen olan** nesneye inkār olmaz (Şem'î Divanı, Gazel 75, Mısra 14). [rüşen olan, -an]

Zāhidā sen aḡseni taḡvime inkār eyledüñ

Oldı rüşen gün gibi 'ālemde tezvirüñ senüñ (Şem'î Divanı, Gazel 102, Mısra 6). [rüşen oldı, -dı]

Ol meh-liḳā ki gün gibi rüşen cemāli var

Olsun hemîşe gün gibi **rüşen** cemāli var (Şem'î Divanı, Gazel 58, Mısra 2). [rüşen olsun, -sun]

Olupdur Şem'iyā gün gibi **rüşen**

Ki yārūñ gönli yok mihr ü vefāde (Şem'î Divanı, Gazel 157, Mısra 11). [rüşen olupdur, -up, -dur]

rüşen-çerāḡ: Parlak, aydınlık kandil.

N'içün ey gönlümüñ **rüşen-çerāḡı**

Urursın ḡayre merhem bize dāḡı (Şem'î Divanı, Gazel 175, Mısra 1). [rüşen-çerāḡı, -ı]

rüstem: Ünlü İran şâiri Firdavsi'nin Şehname'sinde adı geçen İran'ın ünlü pehlivan ve savaşçısı. Klasik edebiyatta kahramanlık ve yiğitlik sembolü olarak çok sık kullanılmaktadır.

Nice **Rüstemleri** zebûn eyler

Țutamaz kimse 'ışk ile pençe (Şem'î Divanı, Gazel 153, Mısra 7). [rüstemleri, -ler, -i]

rüstem-i şâhib-kırân: Devletli, muzaffer Rüstem (gibi) olmak.

Āfitâbüñ pençesin burdı kemâl-i hûsn ile

Rüstem-i şâhib-kırânler didiler 'ışkuñda bes (Şem'î Divanı, Gazel 80, Mısra 4). [rüstem-i şâhib-kırânler, -ler]

rüsvâyî: Rezil, perişan.

Zâhidâ 'aşîka Ța'n eyleme **rüsvâyî** diyü

İhtiyâr ile kişi kendüyi bed-nâm itmez (Şem'î Divanı, Gazel 74, Mısra 5). [rüsvâyî,]

rüsvâ-yi 'âm: Herkesin ayıpladığı aşâğılık kimse.

Düşüp meyhâne-i 'ışka göñül **rüsvâ-yi 'âm** olsa

Baňa ne sâķi-i bezm-i ezel mest-i hârâb ister (Şem'î Divanı, Gazel 42, Mısra 3). [rüsvâ-yi 'âm,]

rûy: Yüz, çehre.

Gül gibi geydi o meh **rûyine** bir câme-i al

El için göñlümüzi almak için eyledi âl (Şem'î Divanı, Gazel 113, Mısra 1). [rûyine, -i, -n, -e]

rûy-i 'aşîk: Aşîğın yüzü.

Rûy-i 'aşîk zerd şüden ez mihr-i 'ayn-ı 'anber est

Țam şüden behr-i hilâl ebrû-yi dâl-i düst est (Şem'î Divanı, Gazel 15, Mısra 1). [rûy-i 'aşîk,]

rûy-i niyâz: Temenna (büyüğe karşı baş eğme, eşik öpme vb. hareketler).

Rûy-i niyâz râ be zemîn hemçü mâ nihâd

Her kü hevâ-yi kâmet-i ân serv-i nâz kerd (Şem'î Divanı, Gazel 31, Mısra 7). [rûy-i niyâz,]

'Alem-i âteş-i âhı dikelüm eflâke

Sürelüm **rûy-i niyâzı** dil ü cânden hâke (Şem'î Divanı, Gazel 165, Mısra 2). [rûy-i niyâzı, -ı]

rûz ü şeb: Gece gündüz, her zaman.

İşigine **rûz ü şeb** yüz sürmeyeydi mihr ü mâh

Hil'at-i zerrîn geyüp bulmazlar idi rif'ati (Şem'î Divanı, Kaside 6, Mısra 67). [rûz ü şeb,]

Bilmezem derd-i derûnum kime idem izhâr

Rûz ü şeb her kişi dildâriyile 'işretde (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 92). [rûz ü şeb,]

Rûz ü şeb ey meh döner mihrüñle ser-gerdân olup

Sîne-i pür-dâğ ile abdâlün olmuş âsümân (Şem'î Divanı, Gazel 135, Mısra 11). [rûz ü şeb,]

rûze: Oruç.

Rûze vü kadr ü berâtün bilmişüz mâhiyyetin
Bir hilâl-ebrüyile ‘ıyd-i vişâle merhabâ (*Şem’î Divanı, Gazel 1, Mısra 3*). [rûze,]

rûze-i hecr: Ayrılık orucu.

Rûze-i hecründe ‘ıyd-i vaşl için oldum hilâl
Geçmedüm göñlekden ey meh gerçi kim oldum hayâl (*Şem’î Divanı, Gazel 107, Mısra 1*). [rûze-i hecründe, -üñ, -de]

Yıllardurur ki **rûze-i hecrüñle** geçmişem
Ey mâh gözleşem n’ola kaçüñ hilâlini (*Şem’î Divanı, Gazel 184, Mısra 3*). [rûze-i hecrüñle, -üñ, -le]

rûzgâr: Esinti, yel. II Zaman, devir.

Ğarkâ virmezdi gözüñ bahri tenüm zevrakını
Rûzgâr ile benüm ‘ömrüm eger olsa kinâr (*Şem’î Divanı, Gazel 57, Mısra 8*). [rûzgâr,]

Ol serv-i lâle-ruh gül-i bâğ-ı vefâ iken
Gör nice şaldı yirlere anı bu **rûzgâr** (*Şem’î Divanı, Kaside 12, Mısra 24*). [rûzgâr,]

Virmişdi **rûzgâre** şeref mevsim-i behâr
‘Âlem cemâli bulmuş idi zînet ü şeref (*Şem’î Divanı, Kaside 9, Mısra 3*). [rûzgâre, -e]

Didi hitâb idüp ki eyâ tire **rûzgâr**
Nâr-ı belâ vü fûrkat ile yakma cânüñi (*Şem’î Divanı, Kaside 9, Mısra 25*). [rûzgâr,]

rûzgâr-ı luţf: Lütuf rûzgârı.

Mihrüñ günüyle bir oluban **rûzgâr-ı luţf**
Olur süvâr Dûldül-i maşşûde şâh-vâr (*Şem’î Divanı, Kaside 11, Mısra 15*). [rûzgâr-ı luţf,]

rûz-ı hicrân: Ayrılık günü.

Rûz-ı hicrâne değışdi ‘ıyd-i vaşl eyyâmını
Bursanüñ her kim bu gün seyr itmedi bayrâmını (*Şem’î Divanı, Gazel 178, Mısra 1*). [rûz-ı hicrâne, -e]

rûz-ı kıyâmet: Kıyamet günü.

Vâ‘izüñ **rûz-ı kıyâmetle** cehennem didüğü
Fûrkat-i didâr ile süz-ı nihânümdür garez (*Şem’î Divanı, Gazel 88, Mısra 7*). [rûz-ı kıyâmetle, -le]

rûz-ı mahşer: Kıyâmetten sonra insanların hesâba çekileceğı gün.

Nây rûh-efzâ olup ‘âlem dirildi bî-hisâb
Rûz-ı mahşerden nişân oldı bu sözüñ keşreti (*Şem’î Divanı, Kaside 6, Mısra 50*). [rûz-ı mahşerden, -den]

S

sa‘âdet: Saadet, mutluluk.

Üstüne açdı Tañrı **se‘âdet** kapusını
Luţfüñ neticesin göresin kim neler taşur (*Şem’î Divanı, Kıt’a 1, Mısra 9*). [se‘âdet,]

şabâ: Sabaha doğru kuzeydoğudan hafif hafif esen serin bahar rüzgârı.

Nesîm-i zülf ü çeşmüñ hasretinden

Şabâ gibi düşer taşlara âhû (Şem'î Divanı, Gazel 141, Mısra 16). [şabâ,]

Şabâ hüsnuñ behârından haber virse gülistâne

Yakalar çâk idüp güller gelür bülbüller efgâne (Şem'î Divanı, Gazel 143, Mısra 1). [şabâ,]

İgende çok eser şavurur küy-i yârde

Bir toz koparda taş mıdur âhüm **şabâyile** (Şem'î Divanı, Gazel 166, Mısra 8). [şabâyile, -y, -ile]

Şabâ hoş-bü hevâyile dimâğ-ı cân mu'at'terdür

Yine 'aks-i şakâyıkla felek sat'ı mülevvendür (Şem'î Divanı, Kaside 10, Mısra 5). [şabâ,]

Dükân-ı bâğda sermâyesi misk ile 'anberdür

Çemen hürrem **şabâ** hoş-dem gülistân pür-şafâ olmuş (Şem'î Divanı, Kaside 10, Mısra 26). [şabâ,]

Her sehergeh kim **şabâ** ol zülf-i pür-çinden çıkar

Şan Hıttâ 'at'tardur kim müşk alup Çinden çıkar (Şem'î Divanı, Gazel 63, Mısra 1). [şabâ,]

şabâ kıl-: Sabâ makamına tabi kılmak.

Açdı müşgîn nâfesin bâzâr-i 'at'târ-ı çemen

Geldi bir dem kim **şabâ kıldı** cihânı 'anberin (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 6). [şabâ kıldı, -dı]

şabâh: Güneşin doğduğu andan öğleye kadar geçen zaman.

Pervâz ider şabûh ile gün gibi **şabâh**

Mürğ-i hüma-yi himmet açup şevk ile cenâh (Şem'î Divanı, Gazel 27, Mısra 1). [şabâh,]

şabır: Dayanma, katlanma, tahammül gösterme.

Seni sevmek degüldür haddüm ammâ

Belâlu 'ışkuñ itdi **şabır** yağmâ (Şem'î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 40). [şabır, -ı]

sâbit: Açık, belli.

Sehâ **sâbit** vefâ zâhir hayâ hilm ile muzmerdür

Qarâr ü şabr ü terbiyyetle olur 'âkıbet Şem'î (Şem'î Divanı, Kaside 10, Mısra 53). [sâbit,]

sâbit-nücüm-ı merkez-i devlet: Devletin merkezinin sabit yıldızları.

Se'âdetle olup **sâbit-nücüm-ı merkez-i devlet**

Müretteb yirlü yirinde mu'azzez gördük erkânı (Şem'î Divanı, Kaside 4, Mısra 23). [sâbit-nücüm-ı merkez-i devlet,]

şabr: Dayanma, katlanma, tahammül gösterme.

Tağılur **şabr** metâ'ı gelicek şehr-i game

Şatılur şehr-i mu'azzemde belî eyü kumâş (Şem'î Divanı, Gazel 82, Mısra 5). [şabr,]

şabr id-: Sabırlı davranmak, sabır ve tahammül göstermek.

Dilber odur ki mâyl ola mübtelâsına

‘Âşık odur ki **şabr ide** cevır ü cefâsına (Şem’î Divanı, Gazel 144, Mısra 2). [şabr ide, -e]

Görinen mâh ile mihr aňlama cevır-i yâre

Şabr idüp bencileyin başdı felek bağına taş (Şem’î Divanı, Gazel 82, Mısra 12). [şabr idüp, -üp]

şabûh: Sabahları içilen şarap.

Pervâz ider **şabûh** ile gün gibi şabâh

Mürğ-i hüma-yi himmet açup şevk ile cenâh (Şem’î Divanı, Gazel 27, Mısra 1). [şabûh,]

şaç-: Saçmak, serpmek.

Sîm ü zer **şaçsun** ayağına gül-i nesrîn gibi

Gülşen-i hüsnüñ seven bir serv-i sîm-endâmını (Şem’î Divanı, Gazel 178, Mısra 5). [şaçsun, -sun]

şaç: Saç, zülûf.

Ol **şaçı** mekkâr elinden el-hâzer

Ol gözi fettân elinden el-ğiyâs (Şem’î Divanı, Gazel 22, Mısra 3). [şaçı, -ı]

Bir **şaçı** sırma çeker eflâke âhüm gün gibi

Bir melek zencîr-i zerrîn ile şan ejder çeker (Şem’î Divanı, Gazel 64, Mısra 5). [şaçı, -ı]

Haţţuñ kaçan ki gün yüzüñe perde-dâr olur

‘Âlem gözüme kıare **şaçüñ** gibi târ olur (Şem’î Divanı, Gazel 65, Mısra 2). [şaçüñ, -üñ]

Nice medh eyleyeyin ‘aqlın alur her görenüñ

Gözi cādü **şaçı** sünbül yüzü gül kaşı hilâl (Şem’î Divanı, Gazel 113, Mısra 6). [şaçı, -ı]

şaçıl-: Dökülmek.

‘İşk âteşinüñ gözleri şevkıñdan urur dem

Hün-ı cigerüm kim **şaçılur** didelerümden (Şem’î Divanı, Gazel 133, Mısra 4). [şaçılur, -ur]

şaçın çöz-: Saçını açmak.

Şem‘iyâ zülfi ucından hâk olan miskîn içün

Kâreler geymiş **şaçın çözmiş** bulıtlar ağlar (Şem’î Divanı, Gazel 40, Mısra 14). [şaçın çözmiş, -miş]

şad ğunc ü delâl: Yüzlerce naz ve işve.

Nitekim bülbül ide ğonceye biñ dürlü niyâz

Nitekim ğonce ide bülbüle **şad ğunc ü delâl** (Şem’î Divanı, Kaside 8, Mısra 90). [şad ğunc ü delâl,]

şad pâre: Yüz parça, parça parça, paramparça.

Râziyem her ne iderse baña serv ü semenüm

Tiğ-i cevriyle **şad pâre** kılursa bedenüm (Şem’î Divanı, Gazel 116, Mısra 4). [şad pâre,]

şadâ: Ses, avaz. II Yankı.

Ney-i tîrûñ **şadâsı** hâletinden
Şafâden rakş urup cân virür âhû (Şem'î Divanı, Gazel 141, Mısra 9). [şadâsı, -sı]

şadâ-yi şeh-per-i rûhü'l-emîn: Cebrail'in en uzun kanadının tüyünün sesi.
Ol kadar yüksek uçar 'aql-ı hümâ-pervâz kim
Güşine girmez **şadâ-yi şeh-per-i Rûhü'l-emîn** (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 112). [şadâ-yi şeh-per-i rûhü'l-emîn,]

şadâ-yi zümre-i 'işret: İçki camiasının sesi.
Fiğân-ı mürğ-ı çemen nây ile olup dem-sâz
Şadâ-yi zümre-i 'işret semâye itdi şu'ûd (Şem'î Divanı, Gazel 37, Mısra 8). [şadâ-yi zümre-i 'işret,]

sâde: Gösterişten uzak, yalın.
Ol güneş kim gül yüzi hâl-i siyehden **sâdedür**
Serv-şadler içre her dem râstî âzâdedür (Şem'î Divanı, Murabba 2, Mısra 1). [sâdedür, -dür]

sâde: Süsü, gösterişi olmayan, yalın, gösterişsiz. II Saf, içinde kötülük barındırmayan.
Bu deyrûñ dürlü dürlü nakşı çokdur
Görinür şüretâ gerçi ki **sâde** (Şem'î Divanı, Gazel 157, Mısra 4). [sâde,]

sâde-dil: Temiz kalpli, hile bilmeyen, saf, karşısındakine inanmaya hazır (kimse).
Cihânün âb-ı rûyi Selsebil ü âb-ı Kevserdür
Kamu âb-ı revânler **sâde-dildür** şâfi-meşrebdür (Şem'î Divanı, Kaside 10, Mısra 16). [sâde-dildür, -dür]

şadef-i şab'-ı güher-zâd: Cevher doğuran yaratılış sedefi.
Şadef-i şab'-ı güher-zâdüñe hem-tâ mı olur
Ki dizer rişte-i nazma yine biñ dürlü le'âl (Şem'î Divanı, Kaside 8, Mısra 53). [şadef-i şab'-ı güher-zâdüñe, -ü-üñ, -e]

şad-hezâr-i lutf: Yüz binlerce lütuf.
În'am ide tâ ki saña **şad-hezâr-i lutf**
Bahtûñ güliyle zeyn ola gülzâr-i devletûñ (Şem'î Divanı, Kaside 11, Mısra 39). [şad-hezâr-i lutf,]

sa'dî gülîstân: Sadi'nin gülbahçesi. II Fars şair Sadi-i Şîrâzi'nin en önemli eserlerinden biridir.
Güzellük gülşeninde ey yüzi gül lebleri gönce
Okursañ bülbül olursun eger **Sa'dî Gülîstânın** (Şem'î Divanı, Gazel 134, Mısra 4). [sa'dî gülîstânın, -ın]

şadık: Dostluğunda samimi ve vefalı olan, dostluk bağlarının gerektirdiği vefayı gösteren, sadakatli kimse.
Dâğlar kim urmuşam bu sîne-i süzânüme
Mihrüñe ey mâh-rû **şadık** güvâhümdür benüm (Şem'î Divanı, Gazel 118, Mısra 6). [şadık,]

şadr: Bir şeyin başı, baş tarafı, en yüksek yeri.
Bezminde 'ışkuñ olmadı **şadr** ü şaff-ı ni'âl
Kimden dilerse sâki-i 'ışk itdi iftitâh (Şem'î Divanı, Gazel 27, Mısra 7). [şadr,]

şâf: İçine temizliğini bozacak bir şey karışmamış olan, temiz, duru, arı, berrak.

Nîş rā nûş küned telh-i ğamet rā şîrîn

Dürd rā **şâf** küned şûfi-i şâfi-meşreb (Şem'î Divanı, Gazel 12, Mısra 8). [şâf,]

şâf degül: Temiz, berrak değildir.

Meşrebi **şâf degül** kendüzini pāk idimez

Şu gibi her kişi kim 'âşık-ı didâr olmaz (Şem'î Divanı, Gazel 75, Mısra 5). [şâf degül,]

şâf id-: Temizlemek, arındırmak.

şâf iden kalbümüzün nağdini 'ışk âteşidür

Kiymeti artuğ olur yansa oda altunuñ (Şem'î Divanı, Gazel 99, Mısra 9). [şâf iden, -en]

şâf ol-: Kıymetli ve değerli bir mücevher olmak.

Hâliş olduk zer gibi seng-i cefâden vaz gel

Çün 'ayarı **şâf ola** şarrâfe 'ayb olur mehek (Şem'î Divanı, Gazel 105, Mısra 8). [şâf ola, -a]

şâf olan: Temiz olmak. II Kalbinde kötülük bulunmamak.

Dime nemdür 'âşık-ı dil-ḥaste gönli nem kıpar

Kalbi **şâf olan** olur âyine-veş nâzûk-mizâc (Şem'î Divanı, Gazel 24, Mısra 12). [şâf olan, -an]

Şafâ ḥurşîdi berķ urdı areden gitdi ebr-i ğam

Gönüller cāmı **şâf oldu** yine gerd-i küdüretten (Şem'î Divanı, Kaside 3, Mısra 48). [şâf oldu, -dı]

şâf şâf: Sıra sıra, yan yana.

Servler **şâf şâf** turup gül şâh-i divân eylemiş

Nerges-i zerrîn külâhı aña derbân eylemiş (Şem'î Divanı, Muhammes 1, Mısra 11). [şâf şâf,]

Süvâr oldukça şâhüm esb-i nâze

Ṭurur 'âşıklarün **şâf şâf** niyâze (Şem'î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 30). [şâf şâf,]

şâf tut-: Sıra olmak, dizilmek, sıraya girmek.

Çıgırışup her yañeden yarıcün Allâh diyü

şâf tutup ehl-i niyâz eylediler cümle dü'â (Şem'î Divanı, Kaside 2, Mısra 18). [şâf tutup, -up]

şafâ: Gönül şenliği, huzur.

Ummañuz ağıyarden mihr ü maḥabbet cāmını

Dostlar gelmez bilün ehl-i küdüretten **şafâ** (Şem'î Divanı, Gazel 1, Mısra 12). [şafâ,]

Bezm-i zemâne şem'-i ruḥün virmese ziyâ

Câm-ı felekde olmaz idi zerrece **şafâ** (Şem'î Divanı, Gazel 9, Mısra 2). [şafâ,]

Rûḥa gıdâ vü ḳalbe **şafâ** cisme cân olur

Şîrîn lebün gibi olıcaķ olsa her lezîz (Şem'î Divanı, Gazel 38, Mısra 5). [şafâ,]

Gösterür iki cihân naşsın mu‘ayyen ey görñül
Hâk-i pâyi tütüyâsınuñ **şafâsı** gözñüñ aç (Şem‘î Divanı, Gazel 24, Mısra 10). [şafâsı, -sı]

Biz **şafâ** bahrine meyhâñede gavvâs olduk
Başımız elde ayağ itdük azıtduk izümüz (Şem‘î Divanı, Gazel 71, Mısra 3). [şafâ,]

şafâ bul-: Neşe bulmak, neşelenmek.

Olup begler vefâ câmiyle mesrûr

şafâ buldı demüñle meclis-i Cem (Şem‘î Divanı, Kaside 5, Mısra 4). [şafâ buldı, -dı]

Bu gün Cem devletinde bir dem itdün

şafâ buldı o demden iki ‘âlem (Şem‘î Divanı, Kaside 5, Mısra 16). [şafâ buldı, -dı]

Yüregi olan açar gögsini mânend-i siper

Her kimün cevheri var tığ gibi **buldı şafâ** (Şem‘î Divanı, Kaside 2, Mısra 44). [şafâ buldı, -dı]

Gerçi kim cânler **bulur** bezm-i maḥabbetden **şafâ**

‘İyd-i vuşlet câmına ammâ hezârân merḥabâ (Şem‘î Divanı, Gazel 7, Mısra 1). [şafâ bulur, -ur]

şafâ câmları: Eğlence kadehleri.

Devr idüp gün gibi her yaña **şafâ câmlarını**

Süreler qarşümüze bunca şafâlar niçe bir (Şem‘î Divanı, Gazel 45, Mısra 11). [şafâ câmlarını, -n, -ı]

şafâ çengi: Safa çalgısı.

Yir ü gök ehli **şafâ çengine** rakş itmek gerek

Câm-ı Cem şun sâkiyâ Sultân Süleymân devridür (Şem‘î Divanı, Murabba 1, Mısra 31). [şafâ çengine, -n, -e]

şafâ kal-: Huzurlu, rahat olmak.

Kıl vefâ mir‘ât-i ḥüsne virmedin ḥaṭṭuñ keder

Bu **şafâ kıalmaz** geçer şu gibi ‘ömrüm çağlar (Şem‘î Divanı, Gazel 39, Mısra 12). [şafâ kıalmaz, -maz]

şafâ vir-: Gönül rahatlığı, dirlik vermek.

Mihr-i ruḥüñ ne câne ki cânâ **şafâ virür**

Her kande baksa gün yüzünñ pertevin görür (Şem‘î Divanı, Gazel 52, Mısra 1). [şafâ virür, -ür]

şafâ vü zevk: Eğlence ve zevk.

Şafâ vü zevk ile irdük sürür-ı ‘İyd-i cân-baḥşe

Bi-ḥamdillâh ki maḥrûm olmaduk bu ‘izz ü devletden (Şem‘î Divanı, Kaside 3, Mısra 5). [şafâ vü zevk,]

şafâlar sür-: Vaktini zevkli, huzurlu, eğlenceli geçirmek.

Devr idüp gün gibi her yaña şafâ câmlarını

Süreler qarşümüze bunca **şafâlar** niçe bir (Şem‘î Divanı, Gazel 45, Mısra 12). [şafâlar süreler, -e, -ler]

Sürenler câm-ı la‘lûñden **şafâlar**

İderler dürlü dürlü merḥabâlar (Şem‘î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 71). [şafâlar sürenler, -en, -ler]

Sürülmez Ka'be-i vaşlûñ **şafâsı**

Habîbüm tâ ki 'uryân olmayınca (Şem'î Divanı, Gazel 162, Mısra 5). [şafâsı sürülmez,]

İki 'âlemde garež kalbe şafâ virmeg-imiş

Sürelüm biz de **şafâyı** meh-i tâbânler ile (Şem'î Divanı, Gazel 152, Mısra 12). [şafâyı sürelüm, -elüm]

şaff-ı ni'âl ol-: Bir toplulukta oturulacak en aşağı ve en önemsiz yerde olmak.

Bezminde 'ışkuñ **olmadı** şadr ü **şaff-ı ni'âl**

Kimden dilerse sâkı-i 'ışk itdi iftitâh (Şem'î Divanı, Gazel 27, Mısra 7). [şaff-ı ni'âl olmadı, -ma, -dı]

şafha-i bâğa: Bahçenin sayfası.

Ser-â-ser **şafha-i bâğa** haṭ-ı reyḥân muḥarrerdür

Şükûfe bâd-ı şubḥ ile direm-rîz oldı gülşende (Şem'î Divanı, Kaside 10, Mısra 9). [şafha-i bâğa, -a]

şafha-i gülzâr: Gül bahçesi sayfası.

Baş egüp **şafha-i gülzârı** benefşe kareler

Eyle beñzer ki haṭûñdür şanemâ aldı mişâl (Şem'î Divanı, Kaside 8, Mısra 71). [şafha-i gülzârı, -ı]

şâfi: Temiz, arı, katıksız. II Şarap.

Maḥabbet sebzezârında mey-i gül-reng içen **şâfi**

Geçer bu nakşî çok devr-i zemâne gül gibi alı (Şem'î Divanı, Gazel 174, Mısra 3). [şâfi,]

şâfi-meşreb: Temiz huylu.

Cihânüñ âb-ı rûyi Selsebîl ü âb-ı Kevşerdür

Ḳamu âb-ı revânler sâde-dildür **şâfi-meşrebdür** (Şem'î Divanı, Kaside 10, Mısra 16). [şâfi-meşrebdür, -dür]

şağ ol-: Yaşamak.

'Âşık-ı bîmâre tîmâr eylemek âsân olur

Olduğınca sen güzeller serveri 'âlemde **şağ** (Şem'î Divanı, Gazel 93, Mısra 12). [şağ olduğınca, -duğ, -ınca]

sâğër: Kadeh. II Şarap.

'Âşıkun ḳan yutduğın gördi şürâḥî acıyup

Sâğëriñ bağrında başlar çıkdı mânend-i ḥabâb (Şem'î Divanı, Gazel 14, Mısra 12). [sâğëriñ, -üñ]

Ḳande hem-demlük iderdi 'âşık-ı dil-ḥasteye

Sâğëriñ pür-ḥün olup bağı eger baş olmasa (Şem'î Divanı, Gazel 167, Mısra 6). [sâğëriñ, -üñ]

sâğër çek-: İçki içmek.

Âfitâb-ı şevḳ ile cân bezmini pür-nür ider

Her ki bir meh-rû elinden gün gibi **sâğër çeker** (Şem'î Divanı, Gazel 64, Mısra 12). [sâğër çeker, -er]

Sâkıyâ cām-ı lebûñden her ki bir **sâğër çeker**

Cân bulur 'îsî deminden cām-ı cân-perver çeker (Şem'î Divanı, Gazel 64, Mısra 1). [sâğër çeker, -er]

sāġer-i ħurşid: Güneşin kadehi.

Görinen şanmañ şafaķdūr **sāġer-i ħurşid** ile

Sāķi-i devrān elinde devr ider ķanūm benūm (Şem'î Divanı, Gazel 114, Mısra 11). [sāġer-i ħurşid,]

sāġer-i sîmîn: Gümüş kadeh.

Altun üsküflü gümüş ħançerlü ol beg-zādeler

Sāġer-i sîmîn ile almış eline cām-ı zer (Şem'î Divanı, Murabba 1, Mısra 14). [sāġer-i sîmîn,]

şahbā: Şarap.

Ṭotalum irdi elüñ āb-ı ħayāta şūfi

Mey-i ıřķ ile ne var gün gibi **şahbāye** bedel (Şem'î Divanı, Gazel 110, Mısra 10). [şahbāye, -ye]

sāġet-i şahn-ı cemen: Çimenlik meydanının ortası.

Aldı ħurşid-i cihān-tāb ele zerrîn cārüb

Sāġet-i şahn-ı cemende ķomadı gerd-i melāl (Şem'î Divanı, Kaside 8, Mısra 8). [sāġet-i şahn-ı cemende, -de]

şāhibā: Ey sahip, ey iyilik ve ihsan sahibil.

Şāhibā ol kişi kim olmaya ķalbinde ġubār

İřigüñ melce'ini her kim idinmezse penāh (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 79). [şāhibā,]

şāhib-i temķin ü veķār: Haysiyetli ve ağırbaşlı olan kimse.

Āşef-i devr ü zemān **şāhib-i temķin ü veķār**

Dem-be-dem ehl-i şafā bezmine bezl itmek içün (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 49). [şāhib-i temķin ü veķār,]

şāhib-ķerem: Kerem sâhibi, cömert.

Yine bir **şāhib-ķerem** gün gibi buldı rif'ati

Geydi devlet ħil'atin urındı tāc-ı ızzeti (Şem'î Divanı, Kaside 6, Mısra 1). [şāhib-ķerem,]

N'içün maġrūm olam ben ħod sözüm vařfūñde şekkerdūr

Bilürler ħālūñi **şāhib-ķeremler** nükte-dānlerdür (Şem'î Divanı, Kaside 1, Mısra 80). [şāhib-ķeremler, -ler]

şāhib-ķırān: Dünya ve ahiret saadetine nail olan himmet eri, kutup. II Her zaman başarı, üstünlük kazanan ħükümdar.

Gel ey ħüsn iķlîminüñ kāmrañı

Güzellük mülkinüñ **şāhib-ķırānı** (Şem'î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 28). [şāhib-ķırānı, -ı]

şāhib-nazer: Nazar sahibi, görüşü, düşüncesi kuvvetli olan (kimse).

Menzil-i meyġāne kim ehl-i başiret ħākidür

İdinür cān gözine **şāhib-nazerler** tütüyā (Şem'î Divanı, Gazel 5, Mısra 14). [şāhib-nazerler, -ler]

şahife: Sayfa.

Devr-i ruġūñde zāhir olup ey nigār ħaṭ

Nesh oldu ġül **şahifesine** müşk-bār ħaṭ (Şem'î Divanı, Gazel 89, Mısra 2). [şahifesine, -si, -n, -e]

şahn-ı bāğ: Bahçenin yüzeyi.

Nağş-i eflāk-i maḥabbet mī nümāyed **şahn-ı bāğ**

Eşk-i bülbül çün gülistān şāhid-i gül meh-cebin (Şem'î Divanı, Kaside 13, Mısra 11). [şahn-ı bāğ,]

Ġamze-i nergīs işāret mī küned der **şahn-ı bāğ**

Hāzihi cennātü 'adnin fe'dhulūhā ḥālidin (Şem'î Divanı, Kaside 13, Mısra 17). [şahn-ı bāğ,]

Çü şaldı berg-i çemen **şahn-ı bāğa** seccāde

Kıyāme geldi nihāl ü benefşe itdi sücüd (Şem'î Divanı, Gazel 37, Mısra 3). [şahn-ı bāğa, -a]

şahn-ı benefşe: Menekşenin bulunduğu yer.

Gül kamer yıldız semen **şahn-ı benefşe** āsümān

Ṭa'ın iderse yiridür gülzār-i eflāke zemīn (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 13). [şahn-ı benefşe,]

şahn-ı cāmī: Caminin avlusu, bahçesi.

Ḥaṭ-ı reyḥān ile nağş-i zemīn levḥi muşavverdür

Çemenler **şahn-ı cāmī'dür** yine āyāt-ı rahmetle (Şem'î Divanı, Kaside 10, Mısra 8). [şahn-ı cāmī'dür, -dür]

şahn-ı çemen: Bahçenin ortası, meydanı.

Şatmağa gül Yūsufin **şahn-ı çemen** bāzārdur

Sākīyā mey şun behār eyyāmı gül devrānidur (Şem'î Divanı, Muhammes 1, Mısra 39). [şahn-ı çemen,]

şahn-ı firūzī: Uğurlu meydan.

Her ağaç bir kaşr-ı billür oldı cennet büstān

La'lden ferş oldı lāle **şahn-ı firūzī** zemīn (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 10). [şahn-ı firūzī,]

şahn-ı pīrūze: Gülin etrafındaki yeşil yapraklar. II Aşık.

La'l-i sīr-āb ile zeyn oldı ser-ā-ser eşcār

Şahn-ı pīrūze çemen ḥayme-i billür dıraḥt (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 26). [şahn-ı pīrūze,]

şahn-ı pūr-aḥter: Yıldız dolu meydan.

Felek gibi bisāt-ı büstān **şahn-ı pūr-aḥterdür**

Cihānde meclisün nergesle gül çeşm ü çerāğıdur (Şem'î Divanı, Kaside 10, Mısra 11). [şahn-ı pūr-aḥterdür, -dür]

şahn-ı zeberced: Yeşil alan, meydan.

Ḳomadı zerrece bu **şahn-ı zebercedde** gubār

Buldı bu vech ile şüret yine bu deyr-i felek (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 33). [şahn-ı zebercedde, -de]

sa'īd ol-: Kutlu olmak.

Gördük kaşūn hilālını sākī irişdi 'ıyd

Mey vir ki **oldı** ṭālī-i ferḥundemüz **sa'īd** (Şem'î Divanı, Gazel 35, Mısra 2). [sa'īd oldı, -dı]

sā'id-i sīmīni: Gümüş gibi, beyaz kol.

Sākī şalardı **sā'id-i sīmīni** boynüme

El virse fırsat eylese devlet müsā'ade (Şem'î Divanı, Gazel 147, Mısra 7). [sā'id-i sīmīni, -i]

sākī: İçki meclisinde içki dağıtan, kadehlere içki koyan kimse.

Zevk-ı cām-ı 'Acemî z'âb-ı hayâ-i 'Arabîst

Sākī ez Rûm velî şişei bâyed zi Haleb (Şem'î Divanı, Gazel 12, Mısra 6). [sākī,]

Yiter ehl-i şafâya bu se'âdet

K'ide her cāme **sākī** büse 'âdet (Şem'î Divanı, Gazel 16, Mısra 2). [sākī,]

Gördük kaşuñ hilâlini **sākī** irişdi 'ıyd

Mey vir ki oldı t'âlî-i ferhündemüz sa'id (Şem'î Divanı, Gazel 35, Mısra 1). [sākī,]

Ne hünîdür gözüñ **sākī** ki bağründen kebâb ister

Döküp nâ-hağ yire kanüm gözüñ yaşın şerâb ister (Şem'î Divanı, Gazel 42, Mısra 1). [sākī,]

Sākī gubârı gel dil-i gamnâkden götür

Öldüm kıyâmetüm elüm al hâkden götür (Şem'î Divanı, Gazel 67, Mısra 1). [sākī,]

Bâr-ı gam-ı dünyâyı dilden götür ey **sākī**

Mest olmayıcağ itmez dil devr-i zemânden hağ (Şem'î Divanı, Gazel 91, Mısra 3). [sākī,]

sākī-i bezm-i 'adâlet: Adalet meclisinin sakisi.

N'ola ey **sākī-i bezm-i 'adâlet** meclis-i Cemde

Bizi mest eyleseñ bir cür'ayile cām-ı himmetden (Şem'î Divanı, Kaside 3, Mısra 51). [sākī-i bezm-i 'adâlet,]

sākī-i bezm-i cemâl: Güzellik meclisinin sakisi.

Devr-i la'lûñde senüñ ey **sākī-i bezm-i cemâl**

İçdüğüm kanlu yaşümdür yidüğüñ hün-ı ciger (Şem'î Divanı, Gazel 59, Mısra 13). [sākī-i bezm-i cemâl,]

sākī-i bezm-i ezel: Ruhlar alemleri meclisinin sakisi.

Cām-ı mey-i maḥabbetüñ almaz idüm ele

Mest itmeyeydi **sākī-i bezm-i ezel** beni (Şem'î Divanı, Gazel 188, Mısra 8). [sākī-i bezm-i ezel,]

Düşüp meyḥâne-i 'ışka gönül rüsvâ-yi 'âm olsa

Baḥa ne **sākī-i bezm-i ezel** mest-i ḥarâb ister (Şem'î Divanı, Gazel 42, Mısra 4). [sākī-i bezm-i ezel,]

sākī-i bezm-i 'ışk: Aşk meclisinin sakisi.

Sākī-i bezm-i 'ışka ser-keşlik itme Şem'î

Niçe senüñ gibiye devr uğradur cefâye (Şem'î Divanı, Gazel 163, Mısra 13). [sākī-i bezm-i 'ışka, -a]

sākī-i devr: Devrin sakisi.

Sākī-i devr ola kim bizi ayakden götüre

Baş açup el götürüp medḥ ü senâ eyleyelüm (Şem'î Divanı, Gazel 117, Mısra 9). [sākī-i devr,]

sāki-i devrān: Zamanın, devrin sakisi.

Görinen şanmañ şafağdür sāğēr-i hırşīd ile

Sāki-i devrān elinde devr ider kıanüm benüm (Şem'î Divanı, Gazel 114, Mısra 12). [sāki-i devrān,]

Hāle vü māhı gören şanur ki bezm-i şāhde

Nüş idüp cāmın kıoyar **sāki-i devrān** kıoynına (Şem'î Divanı, Gazel 169, Mısra 8). [sāki-i devrān,]

sāki-i devr-i zemān: Zamanın devrinin sakisi.

Sāki-i devr-i zemān devri ‘aceb devrdurur

Kimisi cām-ı şafā kimi çeker renc-i humār (Şem'î Divanı, Gazel 57, Mısra 11). [sāki-i devr-i zemān,]

Sāki-i devr-i zemānūñ ne ‘aceb hāleti var

Cān virür dökmege kıanın bu dil-i pür-hūnūñ (Şem'î Divanı, Gazel 99, Mısra 7). [sāki-i devr-i zemānūñ, -üñ]

sāki-i ğonce-dehen: Gonca ağızlı, ağızı küçük ve güzel olan (sevgilinin) sakisi.

‘Aks-i cām-ı mey ile ‘ıyd ü behār oldu diyü

Sāki-i ğonce-dehenler elini eyledi al (Şem'î Divanı, Kaside 8, Mısra 30). [sāki-i ğonce-dehenler, -ler]

sāki-i gül-ruḥ: Gül yanaklı saki.

Sāki-i gül-ruḥ elinden içdüğüm hūn-ı ciger

Hızr elinden virmez ol hāzḫi hezārān cām-ı Cem (Şem'î Divanı, Gazel 115, Mısra 7). [sāki-i gül-ruḥ,]

sāki-i ‘isī-nefes: İsa nefesli saki.

Sāki-i ‘isī-nefes ez cām-ı la‘l-i cān-fezā

Der demī şad cān dehed bādā hezārān āferīn (Şem'î Divanı, Kaside 13, Mısra 27). [sāki-i ‘isī-nefes,]

sāki-i ‘ışk: Aşk sakisi.

Bezminde ‘ışkıñ olmadı şadr ü şaff-ı ni‘āl

Kimden dilerse **sāki-i ‘ışk** itdi iftitāḫ (Şem'î Divanı, Gazel 27, Mısra 8). [sāki-i ‘ışk,]

sāki-i ‘ıyş ü tareb: Çalıp söyleyerek eğlenen saki.

Sāki-i ‘ıyş ü tareb el çekdi ben dil-hasteden

Ķandesin hey ğam kıyen yār-i vefā-dārüm benüm (Şem'î Divanı, Gazel 119, Mısra 5). [sāki-i ‘ıyş ü tareb,]

şakın: "Yapma, yapmaktan çekin" anlamında, yapılması istenmeyen bir davranışa engel olmak için söylenen bir söz, asla.

Dāmān-ı ‘ışk-ı yāri elüñden kıoma **şakın**

Şem‘î olursa iki cihān ḫalkı bir yaña (Şem'î Divanı, Gazel 9, Mısra 13). [şakın,]

Ķāfil olma seni bir nakş ile bī-cān eyler

Şakın aldanma göñül ol şanemüñ şüretine (Şem'î Divanı, Gazel 171, Mısra 4). [şakın,]

Ḥabāb-ı mey gibi başden çıkarsun key **şakın** Şem‘î

Hevā-yi zühde baş kışma senüñle dilleşür sāki (Şem'î Divanı, Gazel 172, Mısra 11). [şakın,]

Şakın cân oynaram diyü yolında eyleme minnet
Oyuncak şanma bu kârı degüldür ‘ışk işi bâzî (Şem’î Divanı, Gazel 173, Mısra 7). [şakın,]

şakın-: Korumak, gözetmek, esirgemek.
Bendeñüñ bendesine olmağ için hizmet-kâr
Düzd-i gamden **şakınup** bunca gönüller şehrin (Şem’î Divanı, Kaside 7, Mısra 72). [şakınup, -up]

Nakd-i eşk ile gönül degmeye olma yoldaş
‘ışk yolında **şakın** bir pula olur biñ baş (Şem’î Divanı, Gazel 82, Mısra 2). [şakın,]

Şakınurken âfitâbüm kendü gölgemden seni
Bilmezem n’eyler diye ağıyar-i bed-ıh’âhüm saña (Şem’î Divanı, Gazel 3, Mısra 5). [şakınurken, -ur, -ken]

şakın şakın: "Aman ha, asla" anlamında ünlem.
Hâyil degüldür âhüme ey müdde’î felek
Şakın şakın ki tutmadı kimse dü’â yolın (Şem’î Divanı, Gazel 124, Mısra 8). [şakın şakın,]

sâkiyâ: Ey saki.
Zehr-i gam deryâların câm-ı felekden **sâkiyâ**
Bir nefesde nûş iden ‘âşıklara şad merhabâ (Şem’î Divanı, Gazel 8, Mısra 1). [sâkiyâ,]

Keyfiyyetini zerrece bilseydi **sâkiyâ**
Öykünmez idi la’lüne ser-çeşme-i hayât (Şem’î Divanı, Gazel 17, Mısra 13). [sâkiyâ,]

Bâ şabûhî leşker-i gam râ şebîhün mikünem
Sâkiyâ gülgün semendi zanki vahdet fırsat est (Şem’î Divanı, Gazel 15, Mısra 6). [sâkiyâ,]

Sâkiyâ la’l-i lebûnle içelüm câm-ı şabûh
Birisi cânê gıdâdur birisi râhet-i rûh (Şem’î Divanı, Gazel 25, Mısra 1). [sâkiyâ,]

Sâkiyâ bezm-i maḥabbet suḥt ser-tâ-pâ merâ
‘Âkıbet goftâ ki Şem’î dağ-dâr-ı men ne-şüd (Şem’î Divanı, Gazel 32, Mısra 9). [sâkiyâ,]

Gâh öpüp gâh ısrup gâh emer leblerüñi
Sâkiyâ cânümüze bunca cezâlar niçe bir (Şem’î Divanı, Gazel 45, Mısra 10). [sâkiyâ,]

şakla-: Gözetmek, esirgemek, korumak, himâye etmek.
Nitekim ‘ıyd ola diller ola biñ cân ile mesrûr
Şeh-i ‘âlem-penâhı **şaklağıl** yâ Reb küdûretden (Şem’î Divanı, Kaside 3, Mısra 60). [şaklağıl, -ğıl]

şal-: Bırakmak, yaymak.
Şan hümâdür ki düşer gölgesi hürşid üzre
Şalıcağ zülf-i ruḥûñ gün yüzüne sâye Ḥasen (Şem’î Divanı, Gazel 129, Mısra 8). [şalıcağ, -ıcağ]

Nev-behâr oldı gelüñ ‘ayş idelüm güller ile
Şalalum ‘âleme âvâzeyi bülbüller ile (Şem’î Divanı, Gazel 146, Mısra 2). [şalalum, -alum]

Olur dil mürğına zülfi havāle

Şalar begler şanasın şayde şahbâz (Şem'î Divanı, Gazel 76, Mısra 12). [şalar, -ar]

şal-: Yaymak, sermek.

‘İydde meh-pāreler kākül perîşān eyleyüp

Şaldılar yüz nāz ilen gün gibi zerrin t̄aylesān (Şem'î Divanı, Gazel 135, Mısra 8). [şaldılar, -dı, -lar]

şal: Omza atılan veya boyna sarılan yün kumaş, örtü, atkı.

Didüm zülf ü ruḥüñden dil geyer miskīn olup **şālī**

Didi bu Rūmdür dervīş çoğ olur bunun abdālī (Şem'î Divanı, Gazel 174, Mısra 1). [şālī, -ı]

Görmedi gün yüzini bir nāzer ol dildārūñ

Māh-i nev anūñ için egnine geydi kare **şāl** (Şem'î Divanı, Gazel 113, Mısra 4). [şāl,]

şal: Boynuna dolamak. (Kol).

Sāḳī **şalardı** sā'id-i sīmīni boynüme

El virse fırsat eylese devlet müsā'ade (Şem'î Divanı, Gazel 147, Mısra 7). [şalardı, -ar, -dı]

şal-: Yollamak, göndermek, salmak.

Şalarsañ gün gibi t̄iğüñ irişür şarka vü ğarba

Süleymān-ı zemānsın sen nice İskender-i şānī (Şem'î Divanı, Kaside 15, Mısra 43). [şalarsañ, -ar, -sa, -ñ]

şalā eyle-: Çağırarak, davet etmek.

Kaşı mihrābına ‘uşşāk sücūd itmek için

Maḥfil-i ‘ışka çıkup yine **şalā eyleyelüm** (Şem'î Divanı, Gazel 117, Mısra 6). [şalā eyleyelüm, -y, -elüm]

şalāḥ: Doğruluktan, dürüstlükten ayrılmama, dinin yasakladığı şeylerden kaçınma.

Tevbe vü zühd ü **şalāḥ** ‘āḳıbet oldı temām

Döstlar bizden selāmet ehline eyleñ selām (Şem'î Divanı, Muhammes 1, Mısra 33). [şalāḥ,]

sālik-i ‘ışk: Aşk yolcusu.

Ey Şem'î yūri **sālik-i ‘ışk** ol gice gündüz

Kim gide gide menzil-i maḥşūde irersin (Şem'î Divanı, Gazel 137, Mısra 9). [sālik-i ‘ışk,]

Sālik-i ‘ışkam benüm pīrüm ḥarābāt ehлідür

Gūşe-i meyḥāne künc-i ḥāñkāḥümdür benüm (Şem'î Divanı, Gazel 118, Mısra 9). [sālik-i ‘ışkam, -am]

şalın-: Bir sağa, bir sola hafifçe meylederek naz ve edā ile yürümek.

İşidüp āhūmi ol kāmēt-i bālā **şalınur**

Şalınur bād-ı şabāden nitekim serv-i sehī (Şem'î Divanı, Gazel 179, Mısra 5). [şalınur, -ur]

İşidüp āhūmi ol kāmēt-i bālā şalınur

Şalınur bād-ı şabāden nitekim serv-i sehī (Şem'î Divanı, Gazel 179, Mısra 6). [şalınur, -ur]

Şalınur sāye-veş üftâdeler bir serv-ḳadd ile
Dirîğâ dehr bâğında benüm bir gül-‘izârüm yok (Şem’î Divanı, Gazel 98, Mısra 3). [şalınur, -ur]

salṭanet: Saltanat.

Salṭanet meh-veşleri çalup semâ‘ eyler yine
Rakşe girdi çerḥ urup bezm-i şafâ cem‘iyyeti (Şem’î Divanı, Kaside 6, Mısra 21). [salṭanet,]

salṭanet bâğı: Hükümdarlık bahçesi.

Cemâlün âfitâbiyle münevver **salṭanet bâğı**
Nesîm-i birr-i ḥulḳuñla güler devlet gülistanı (Şem’î Divanı, Kaside 15, Mısra 55). [salṭanet bâğı,]

salṭanet câmı: Saltanat kadehi.

Salṭanet câmı muşaffâ bezm-i devlet bî-keder
Câm-ı Cem şun sâkiyâ Sultân Süleymân devridür (Şem’î Divanı, Murabba 1, Mısra 15). [salṭanet câmı,]

şan-: Düşünmek, sanmak, zannetmek. II Sanki.

Zâhid ki zühd ü şavm ile perhîze ṭayanur
Bî-çâre gör ki ḥâlet-i ‘ışkı yenür **şanur** (Şem’î Divanı, Gazel 55, Mısra 2). [şanur, -ur]

Şanuram ḳopdı kıyâmet toğdı mağribden güneş
Gün yüzün ey meh şehir çün ebr-i müşğinden çıkar (Şem’î Divanı, Gazel 63, Mısra 3). [şanuram, -ur, -am]

Oḳuyup bir perînüñ göñlini yazdı ḥübler
Şan Süleymân devridür oldı perîler da‘veti (Şem’î Divanı, Kaside 6, Mısra 16). [şan,]

‘Arşa-i ‘arşa ḳuruldı ḥaymeler gerdün-mişâl
Ref‘ olup **şan** kim felek ‘arz itdi bâğ-ı cenneti (Şem’î Divanı, Kaside 6, Mısra 18). [şan,]

Şanasın her dâne pirinci bir incidür anüñ
Çekdiler altun noḥudlu dürlü dürlü ni‘meti (Şem’î Divanı, Kaside 6, Mısra 31). [şanasın, -a, -sın]

İctimâ‘ itdi **şanasın** cem‘ olup ḥür u melek
Ay ü gün bir yire gelmiş gibi buldı şöḥreti (Şem’î Divanı, Kaside 6, Mısra 63). [şanasın, -a, -sın]

şan kim: Farz edelim ki, güya.

Ocağına şu ḳoymışdur ‘adünün leşker-i tîği
Biterken ḥâr ü ḥes **şan kim** şalar baḥr ‘ummânı (Şem’î Divanı, Kaside 15, Mısra 42). [şan kim,]

Devr-i gül sūr-ı behişt-âsâ ḥuşûşâ nev-beḥâr
Geldi **şan kim** bir yire iki cihânün zîneti (Şem’î Divanı, Kaside 6, Mısra 14). [şan kim,]

saña: İkinci tekil şahıṣ zamirinin yönelme durumu eki almış biçimi.

Toğrusı Sidre olup ḳaddi hilâl olsa ḳaşı
Beñzedürdüm **saña** ey nūr-ı muşavver güneşi (Şem’î Divanı, Gazel 183, Mısra 2). [saña,]

Dü'â ile irişür **saña** her ne kim muḳadderdür
Nitekim ola bu 'ıyd-i mübârekle cihân hürrem (Şem'î Divanı, Kaside 1, Mısra 81). [saña,]

Dükenmez biñde birin ḥaşr olunca dir iseñ Şem'î
Dü'â kıl bir dü'â yegdür **saña** biñ biñ şikâyetden (Şem'î Divanı, Kaside 3, Mısra 58). [saña,]

şan'at: Bir duygunun, tasarının veya güzelliğin anlatımında kullanılan yöntemlerin tamamı veya bu anlatım sonucunda ortaya çıkan üstün yaratıcılık.

Halk ile ḥulḳ eylemek kârı seḥâvet şânıdur
Şan'ati luṭf ü kerem mihr ü mürüvvet 'âdeti (Şem'î Divanı, Kaside 6, Mısra 76). [şan'ati, -i]

sancaḳdâr: Sancak taşıyan kimse, alemdar.

Gül re'îs olmuş aña serv-i seḥî **sancaḳdâr**
Zeyn idüp qarşısına nerges-i zerrin-külehi (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 41). [sancaḳdâr,]

şanem: Çok güzel kimse, dilber.

Baḥr-i eşkümler bir olsa ey **şanem** tûfân-ı Nûḥ
Âteş-i hecrüñ söyündürmez ne müşkil mâcerâ (Şem'î Divanı, Gazel 7, Mısra 9). [şanem,]

Ben cân virürdüm ol **şanemüñ** intizârine
Gerçi ölümünden oldu eşed dirler intizâr (Şem'î Divanı, Gazel 46, Mısra 7). [şanemüñ, -üñ]

şanemâ: Ey put gibi çok güzel olan sevgili.

Şanemâ ḥaṭṭ-ı ğubârüñ gibi reyḥân bitmez
Nitekim kâmetüñe serv-i ḥırâmân yitmez (Şem'î Divanı, Gazel 74, Mısra 1). [şanemâ,]

Şanemâ sencileyin yâr-i cefâkâr olmaz
Nitekim bencileyin 'aşık-ı ğam-ḥ'âr olmaz (Şem'î Divanı, Gazel 75, Mısra 1). [şanemâ,]

Bezm-i ğamde **şanemâ** kâmetümi çeng idüben
Cânümüz bir kıla döndürme midür kânünün (Şem'î Divanı, Gazel 100, Mısra 7). [şanemâ,]

Râz-ı dehânün ile ḥayâl-i miyânüñe
Hiç kimse ırmadı **şanemâ** kâl-ü-kıl ile (Şem'î Divanı, Gazel 164, Mısra 4). [şanemâ,]

şanem-i dil-rübâya: Gönül kapalı güzel dilber.

Dil virdi Şem'î bir **şanem-i dil-rübâya** kim
Zâhid düşünce görmedi anün ḥayâlini (Şem'î Divanı, Gazel 184, Mısra 11). [şanem-i dil-rübâya, -y, -a]

şanevber: Çam fıstığı ağacı. II Sevgilinin boyu.

Şanevber bâğda tûṭi zülâl-i Hızır Kevserdür
Dem-i 'isî gibi olmuş nesim-i şubḥ cân-perver (Şem'î Divanı, Kaside 10, Mısra 3). [şanevber,]

Kıyâme gelse ḳaddün ey **şanevber**
Gelür her yañeden Allâhuekber (Şem'î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 11). [şanevber,]

sānī: İkinci.

Melek-şadr ü felek-şadr ü Zuhal-dergāh ü çerh-eyvān

Serāy-i kadri yanında degüldür nüh felek **sānī** (Şem'î Divanı, Kaside 4, Mısra 28). [sānī,]

şanki: Sanki, tıpkı, güya.

Şanki āhū-yi Hotendür çeşmüñ ey hūb-ı Hıttā

Çin-i zülfüñ şayd için olmuş aña müşgîn kemend (Şem'î Divanı, Gazel 33, Mısra 3). [şanki,]

Gün gibi mizāne gelmiş **şanki** bir Yūsuf-cemāl

Āsümān ışığı kendü meh-likāsı Bursanüñ (Şem'î Divanı, Gazel 103, Mısra 9). [şanki,]

Şanki bir çerh okıdır tirüñ ki gelmiş sîneme

Her yaña yā Reb yürür derd okları peykānını (Şem'î Divanı, Gazel 189, Mısra 5). [şanki,]

şar-: Sarmak, kuşatmak.

Dülbendüñi nāz ile zarifāne **şararsın**

Meydān-ı maḥabbetde gezüp ‘āşık ararsın (Şem'î Divanı, Gazel 137, Mısra 1). [şararsın, -ar, -sın]

şarar-: Rengi sarıya dönmek.

Şararduñ āteş-i ḥasretle Şem'î

Erirsın zer gibi bir sîm-tensüz (Şem'î Divanı, Gazel 77, Mısra 11). [şararduñ, -du, -ñ]

Sefer nārında kāl itdüñ **şararduñ** püte-i gānde

Cihānı ḥālîş itdüñ ey ‘adālet cevheri kānı (Şem'î Divanı, Kaside 4, Mısra 51). [şararduñ, -du, -ñ]

Sen gonce gibi gāh kıvılgāh yeşil gey

Üftādelerüñ berg-i ḥazān gibi **şararsın** (Şem'î Divanı, Gazel 137, Mısra 4). [şararsın, -sın]

Şararmışdur gözi bîmārlıkdan

Şararmışdur özi gām-ḥ‘ārlıkdan (Şem'î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 18). [şararmışdur, -mış, -dur]

şarîḥ ol-: Açık, kolay anlaşılır, belli belirgin olmak.

Ehl-i ḥikmet içinde **oldı şarîḥ**

Ki diridür lebūñle nām-ı Mesîḥ (Şem'î Divanı, Gazel 26, Mısra 1). [şarîḥ oldı, -dı]

şarın-: Örtmek, sarmak.

Şarınsa şemsi dülbendin güneş gibi güzel Aḥmed

Gören dir āfitāb inmiş gümüş serv-i ḥurāmāne (Şem'î Divanı, Gazel 143, Mısra 7). [şarınsa, -sa]

şarrāf: Altın, mâdenî ve kâğıt paraları birbiriyle deḡiştirmeyi, bozmayı, tahvil alışı verişini yapmayı meslek edinmiş kimse. II Bir şeyden iyi anlayan, o şeyin ehli olan kimse.

Ḥālîş olduk zer gibi seng-i cefāden vaz gel

Çün ‘ayarı şāf ola **şarrāfe** ‘ayb olur meḥek (Şem'î Divanı, Gazel 105, Mısra 8). [şarrāfe, -e]

şat-: Bir malı veya mülkü para karşılığı elden çıkarmak.

Şatdum cihānı dāne-i ḥāl-i siyāhūne

Beñzerse şöyle beñzese oğul atasına (Şem'î Divanı, Gazel 144, Mısra 11). [şatdum, -du, -m]

İzüñ tozını miske cismüñi cāne ṭartan

Cān Yūsufını **şatdı** bî-ḳadr ü bî-behāye (Şem'î Divanı, Gazel 163, Mısra 6). [şatdı, -dı]

Şatmağa gül Yūsufın şaḥn-ı çemen bāzārdur

Sāḳiyā mey şun behār eyyāmı gül devrānidur (Şem'î Divanı, Muhammes 1, Mısra 39). [şatmağa, -mağ, -a]

şat: I. Şattu'l-Arap olarak bilinen Fırat ve Dicle nehirlerinin Basra Körfezi'nden denize dökülmeden önce birleştikleri yerdir. II. Aşığın gözyaşları.

Ağlasam ey Yūsuf-ı Mısr-ı melāḥet ḡam degül

Küyüñe Bağdād dirler n'ola eşküm olsa **Şaṭ** (Şem'î Divanı, Gazel 90, Mısra 8). [şaṭ,]

sath: Bir şeyin dışta olan, dıştan görünen tarafı, yüzü.

Şabā hoş-bū hevāyile dimāğ-ı cān mu'atṭerdür

Yine 'aks-i şakāyıklā felek **sathı** mülevvendür (Şem'î Divanı, Kaside 10, Mısra 6). [sathı, -ı]

şavma'a: İbadet yeri, mabet.

Diñ şūfiye ki **şavma'ayı** şüret itmesün

Meydān-ı 'ışḡa gelsün igen 'illet itmesün (Şem'î Divanı, Gazel 131, Mısra 1). [şavma'ayı, -y, -ı]

şavm-ı hecr: Ayrılık orucu.

Gülābe ṭa'n ider ābı mu'atṭer ḥāki 'anberdür

Eger ṭutmadıyise **şavm-ı hecrin** şāhid-i 'ıydüñ (Şem'î Divanı, Kaside 1, Mısra 14). [şavm-ı hecrin, -i, -n]

şavt-i ḥazîn: Hüzünlü ses.

Zevḳ-i zîr ü bem dehed der bezm-i gül 'uşşāk rā

Bülbül ez bang-i bülend ü ḳumri ez **şavt-i ḥazîn** (Şem'î Divanı, Kaside 13, Mısra 22). [şavt-i ḥazîn,]

şavur-: (Rüzgar) Önüne gelen bir şeyi havaya kaldırıp sağa sola uçurmak.

İgende çok eser **şavurur** kūy-i yārde

Bir toz ḳoparsa ṭa'n mıdur āḥüm şabāyile (Şem'î Divanı, Gazel 166, Mısra 7). [şavurur, -ur]

sa'y eyle-: Çalışmak, emek vermek, gayret etmek.

Derd-i bî-dermān ile ölmekden artuḳ çāre yok

Döstlar **sa'y eylemeñ** şimden girü dermānūme (Şem'î Divanı, Gazel 154, Mısra 10). [sa'y eylemeñ, -meñ]

şayd: Av.

Şanki āḥū-yi Ḥotendür çeşmüñ ey ḥüb-ı Hıṭā

Çin-i zülfüñ **şayd** içün olmış aña müşgîn kemend (Şem'î Divanı, Gazel 33, Mısra 4). [şayd,]

Eşküm dökildi dâne gibi kıddüm oldu dām

şayd olduğun işideli ey kebk-i hoş-ıhırām (Şem'î Divanı, Gazel 121, Mısra 2). [şayd,]

Bāzār-i gāmda aşşıya kalmışdur ey gönül

Vir naqd-i cāmı yāre ne **şaydüñ** behāsına (Şem'î Divanı, Gazel 148, Mısra 6). [şaydüñ, -uñ]

Olur dil mürğına zülfi havāle

Şalar begler şanasın **şayde** şahbāz (Şem'î Divanı, Gazel 76, Mısra 12). [şayde, -e]

şayd eyle-: Avlamak.

Gönülümün kebkini **şayd eyledi** şahin bakışı

Altun üsküflü şu bir Rüm ili şahbāzı güzel (Şem'î Divanı, Gazel 109, Mısra 7). [şayd eyledi, -di]

şayd id-: Avlamak.

Gönül **şayd idüben** cān almakde

Begüm sensin bugün şirāne āhū (Şem'î Divanı, Gazel 140, Mısra 3). [şayd idüben, -üben]

Eyledi müşgīn saçın ol gözleri āhū kemend

şayd idüp geçdi dil-i miskine bend üstine bend (Şem'î Divanı, Gazel 33, Mısra 2). [şayd idüp, -üp]

Hümā-yi evc-i himmet bāl açup itmışdi pervāzı

Şikārın **şayd idüp** geldi yine şahbāz-ı sulţānī (Şem'î Divanı, Kaside 4, Mısra 10). [şayd idüp, -üp]

sāye: Gölge.

Yıllarla itdi yaşımi bir serv cūy-bār

Gün toğmadı başüme k'idem **sāyesin** kinār (Şem'î Divanı, Gazel 46, Mısra 4). [sāyesin, -si, -n]

Şan hümādür ki düşer gölgesi hırşid üzre

Şalıcağ zülf-i ruḥūñ gün yüzüne **sāye** Ḥāsen (Şem'î Divanı, Gazel 129, Mısra 8). [sāye,]

Var ise bir serv-i bālāden yire düşmişdurur

Cümle endāmı qararmış **sāyeñüñ** ey dilsitān (Şem'î Divanı, Gazel 138, Mısra 8). [sāyeñüñ, -nüñ]

Ne kare günlere kaldı ki kare yüzü rakīb

Şalınur **sāye** gibi serv-i hırāmānler ile (Şem'î Divanı, Gazel 152, Mısra 4). [sāye,]

Her kañğı ḥāke şalsa zülfüñ hümāsı **sāye**

Her zerresi virür fer' gün gibi gökde aye (Şem'î Divanı, Gazel 163, Mısra 1). [sāye,]

Konmayup degme yire kendü hevāsında uçar

Bir hümā **sāyelü** şahin gibi pervāzı güzel (Şem'î Divanı, Gazel 109, Mısra 6). [sāyelü, -lü]

sāye şal-: Gölge yapmak, gölgelendirmek. II Koruyup gözetmek, himâyesi altına almak.

İzin tozına **şalsa** zülfüñ hümāsı **sāye**

Her zerre ṭa'n ideydi gün gibi gökde aye (Şem'î Divanı, Beyit 2, Mısra 1). [sāye şalsa, -sa]

Se‘âdetle **şalup sāye** hümā-yi evc-i sultānī
Günümüz toğdı gördük āfitāb-ı zıll-i Yezdānı (Şem‘î Divanı, Kaside 4, Mısra 1). [sāye şalup, -up]

sāye-bān ol-: Gölgelemek, korumak.

Dem-ā-dem germ olup tāk-ı felekden zer şaçar hırşid
N’ola devlet ‘arūsına **olursa sāye-bān** hayme (Şem‘î Divanı, Gazel 150, Mısra 8). [sāye-bān olursa, -ur, -sa]

sāye-güster-: Sāye salan, gölgelendiren. II Koruyan, koruyucu, hāmî.

Dıraht-i ‘izz ü temkīnün felekde **sāye-güsterdür**
Zer-efşān mihr-veş desti şehāb-ı luṭfı gevher-bār (Şem‘î Divanı, Kaside 10, Mısra 49). [sāye-güsterdür, -dür]

sāye-i çetr: Çadırın gölgesi.

Şemse-i eyvān-ı kadrūn şemsesi şems-i felek
Sāye-i çetrün muḥīti merkez-i devr-i zemīn (Şem‘î Divanı, Kaside 14, Mısra 94). [sāye-i çetrün, -ün]

sāye-i divār: Duvar gölgesi.

Āfitābüm ne kāmersin ki yüzünü göricek
Her kişi zāyil olur **sāye-i divār** gibi (Şem‘î Divanı, Gazel 177, Mısra 8). [sāye-i divār,]

sāye-i eşcār-ı benefşe: Menekşe ağaçlarının gölgesi.

Oldı çün **sāye-i eşcār-ı benefşe** şeb-i tār
Mihr-i zerrīn-kef alup destine zerrīn cārüb (Şem‘î Divanı, Kaside 7, Mısra 31). [sāye-i eşcār-ı benefşe,]

sāye-i perverdigār: Allah'ın gölgesi.

Māh-ı bürc-i pādīşāhī mihr-i evc-i saltānet
Sāye-i Perverdigār u āfitāb-ı çerḥ-i dīn (Şem‘î Divanı, Kaside 13, Mısra 42). [sāye-i perverdigār,]

sāye-i serv-i revān: Salınan servinin gölgesi.

Sāye-i serv-i revāne idicek āb güzār
H‘āb-ı ḡafletden uyansa n’ola a‘yān-ı çemen (Şem‘î Divanı, Kaside 7, Mısra 9). [sāye-i serv-i revāne, -e]

sāyende: (Biri veya bir şey) Sebebiyle, yardımıyla, desteğiyle.

Senün **sāyeñde** kadr ile irüpdür göklere başı
N’ola devlet hümāsına olursa āşiyān hayme (Şem‘î Divanı, Gazel 150, Mısra 9). [sāyeñde,]

sāye-veş: Gölge gibi.

Düşerler **sāye-veş** hep ıztırābe
Şalınsa nāz ile ol serv-kāmet (Şem‘î Divanı, Gazel 16, Mısra 9). [sāye-veş,]

Şalınur **sāye-veş** üftādeler bir serv-kadd ile

Dirīgā dehr bağında benüm bir gül-‘izārüm yok (Şem‘î Divanı, Gazel 98, Mısra 3). [sāye-veş,]

Sāye-veş kaldım ayakde niçe irişsün elüm
Kendüyi gökde tutar her meh-likâsı Bursanüñ (Şem'î Divanı, Gazel 103, Mısra 3). [sāye-veş,]

Sāye-veş hāk ile yeksân olayın yanında
Tek cüdâ düşmeyeyin serv-i hırāmānūmden (Şem'î Divanı, Gazel 130, Mısra 5). [sāye-veş,]

Götürdi zerre zerre **sāye-veş** hāk-i mezelletden
‘İnāyet āsūmānūñ doğup hūrşid-i rahşānı (Şem'î Divanı, Kaside 4, Mısra 3). [sāye-veş,]

Sāye-veş düşmiş yanınca cān ü dil üftādedür
Ol perî-peyker melek kim adı Ca'fer-zādedür (Şem'î Divanı, Murabba 2, Mısra 3). [sāye-veş,]

şayru: Hasta.
Bülbül-i hāste-dilem nāleme rahm eyle didüm
Didi kim yañşak olur hasteliği **şayrunuñ** (Şem'î Divanı, Gazel 100, Mısra 12). [şayrunuñ, -nuñ]

şayyād: Avcı.
Ol hümā yüksek uçar ammā şikārūñdür senüñ
Dūd-ı pīç-ā-pīç-i āhūñle cihān **şayyādısın** (Şem'î Divanı, Gazel 128, Mısra 6). [şayyādısın, -ı, -sın]

sāz ü söz: Saz ve söz. II İnleme ve feryat, yanıp yakılma.
Yak **sāz ü söz** ile oda göñlüñi ‘ūd-veş
Kānūn-ı ‘ışka uy kim ola derdüñe şifā (Şem'î Divanı, Gazel 9, Mısra 11). [sāz ü söz,]

se‘ādet: Saadet, mutluluk.
Üstüñe gevher şaçar māh-i sipihr-i saltanet
Hāk-i pāyūñe **se‘ādet** mihri zer-efşān ola (Şem'î Divanı, Gazel 4, Mısra 4). [se‘ādet,]

Ger anūñ şān-ı şerifinde **se‘ādet** olmasa
Aña virmezdi Hudā bu deñlü ‘izz ü devleti (Şem'î Divanı, Kaside 6, Mısra 69). [se‘ādet,]

Her tarefdan bezl idüp zevk u şafā ni‘metlerin
Bezm-i ‘ıyşa yazdılar k’ola **se‘ādet** ‘işreti (Şem'î Divanı, Kaside 6, Mısra 30). [se‘ādet,]

Şāhid-i saltanetūñ gūşine dürr-i şeh-vār
Yüz sürüp geldi **se‘ādet** ilinūñ pādīşehi (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 70). [se‘ādet,]

Yiter ehl-i şafāya bu **se‘ādet**
K’ide her cāme sākī buse ‘ādet (Şem'î Divanı, Gazel 16, Mısra 1). [se‘ādet,]

Gün gibi ırgürdi eflāke **se‘ādet** tōbını
Yirde kımaz kimseyi hergiz ‘ulüvv-i himmeti (Şem'î Divanı, Kaside 6, Mısra 5). [se‘ādet,]

Tiğ-i himmet kışanup bindi **se‘ādet** atına
Geydi gayret zirihiñ ol şeh-i Cemşid-kabā (Şem'î Divanı, Kaside 2, Mısra 11). [se‘ādet,]

Gün yüzünde beñlerūñ devr-i kāmerdür şanasın
Kevkeb-i ‘izzet **se‘ādet** māhına oldı qarın (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 52). [se‘ādet,]

se'adet tacı: Mutluluk tacı. II Hükümdarlık makamı, saltanat.

Gün toğup başına urındı **se'adet təcını**

İşigünde hâk-i pâyüñle olanlar hem-nişin (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 37). [se'adet təcını, -n, -ı]

seb'a-i seyyâle: Yedi gezegen.

Sâkiyâ nüş-ı lebüñ **seb'a-i seyyâle** ile

Yedi kat tās-ı felek zehrini tiryāk eyler (Şem'î Divanı, Gazel 66, Mısra 5). [seb'a-i seyyâle,]

sebük-pây: Ayağına çabuk olan, bir yere başkalarından daha kısa sürede gidip gelen.

Ben **sebük-pāye** reh-i 'ışkında yārüñ dil gibi

Var üzil benden kesil boynüme ey ser bārsın (Şem'î Divanı, Gazel 132, Mısra 7). [sebük-pāye, -e]

sebz: Yeşil.

Kaşr-ı yâkūt oldı şan cennetde her bir gülsitān

Sebzden itdi zümürürd ferş mi'mār-ı zemīn (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 16). [sebzden, -den]

Bād-ı şabā görüp güle eylerdi i'tizār

Geymişdi **sebz** hüllesini pır-i Zāl-i dehr (Şem'î Divanı, Kaside 9, Mısra 16). [sebz,]

sebbezār: Çayır, yeşillik.

Maḥabbet **sebbezārında** mey-i gül-reng içen şāfi

Geçer bu naqşı çok devr-i zemāne gül gibi alı (Şem'î Divanı, Gazel 174, Mısra 3). [sebbezārında, -ı, -n, -da]

Zeyn eyleyüp reyāhīn ile bāğ-ı cenneti

Etrāf-ı lālezārı ider **sebbezār** haṭ (Şem'î Divanı, Gazel 89, Mısra 12). [sebbezār,]

sebbezār-i luṭf: Cömertlik bostanı.

Ey devrinüñ güliyle müzeyyen behār-ı luṭf

Hürrem nesīm-i hülkuñ ile **sebbezār-i luṭf** (Şem'î Divanı, Gazel 95, Mısra 2). [sebbezār-i luṭf,]

Hürrem nesīm-i hülkuñ ile **sebbezār-i luṭf**

Aşlı seḥā vü fer'i vefā mīvesi 'atā (Şem'î Divanı, Kaside 11, Mısra 3). [sebbezār-i luṭf,]

seccāde şal-: Seccade sermek.

Çü **şaldı** berg-i çemen şahn-ı bāğa **seccāde**

Qıyāme geldi nihāl ü benefşe itdi sücüd (Şem'î Divanı, Gazel 37, Mısra 3). [seccāde şaldı, -dı]

seccāde-i şerī'at: Şeriat seccadesi yani bir kuralı uygularken esas alınılan yerin şeriat olması.

Eyle tavāf cān ile k'oldur medār-ı luṭf

Seccāde-i şerī'ate virse şeref n'ola (Şem'î Divanı, Kaside 11, Mısra 30). [seccāde-i şerī'ate, -e]

secde it-: Secde durumuna gelmek, secde vaziyeti almak, secdeye kapanmak.

Secde itse mihr ü meh n'ola ayağın tozına

Mısr-ı hüsnuñ Yûsuf-ı Ken'ânısın Yûsufcugum (Şem'î Divanı, Gazel 120, Mısra 7). [secde itse, -se]

secde kııl-: Secde etmek.

Secde kılmış kaşı mihrâbına hâl-i siyehi

Şanasın kim harem-i Ka'be ye yüz sürdi Bilâl (Şem'î Divanı, Gazel 113, Mısra 7). [secde kılmış, -mış]

secdegâh: Secde edilecek, secdeye varılacak yer, ibâdet yeri.

İşigi **secdegâhı** kıble-i Fağfûr ü Kayserdür

Kaçan kim 'azm-i rezm itse 'inâyet rehber ü yoldaş (Şem'î Divanı, Kaside 1, Mısra 29). [secdegâhı, -ı]

Kapûn Ka'be yüzün nûr-ı ilâhî

İşigün ehl-i diller **secdegâhı** (Şem'î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 10). [secdegâhı, -ı]

Ka'be vü mescid ü mihrâbe gönül baş egmez

Olalıdan berü kıblem işigün **secdegehi** (Şem'î Divanı, Gazel 179, Mısra 8). [secdegehi, -i]

sedd: Önleyici sebep, engel, mâni, hâil.

Leşker-i Ye'cûcî şerrün fitnesin def itmege

İtdi dîvâr-ı şerî'at **seddini** hışn-ı haşîn (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 88). [seddini, -i, -n, -i]

sefer: Yolculuk, seyahat.

Cân hazz ider tûtinca lebûnçün 'adem yolın

Şîrin yolında Hüsreve olur **sefer** lezîz (Şem'î Divanı, Gazel 38, Mısra 8). [sefer,]

Sefer nârında kâl itdün şararduñ püte-i gamde

Cihânı hâliş itdün ey 'adâlet cevheri kânı (Şem'î Divanı, Kaside 4, Mısra 51). [sefer,]

seg-i kûy: Mahallenin köpeği.

'Aşık-ı şadıklarun men' itme sürsünler yüzün

Çün **seg-i kûyün** izidür gül gibi 'izzet gerek (Şem'î Divanı, Gazel 105, Mısra 10). [seg-i kûyün, -ün]

sehâ vü cûd: Cömertlik ve el açıklığı.

Sehâ vü cûd ile olmasa mevşûf

Behişt-i devlete girmezdi âdem (Şem'î Divanı, Kaside 5, Mısra 31). [sehâ vü cûd,]

sehâb: Bulut.

Dürer-bâr olduğı budur **sehâbün** pâk-gevherdür

Dür-i dendân-ı dildâre meger öykündüğün bilmiş (Şem'î Divanı, Kaside 10, Mısra 17). [sehâbün, -un]

sehâb-ı lutfi: İhsan, yardım bulutu.

Dıraht-ı 'izz ü temkinün felekde sâye-güsterdür

Zer-efşân mihr-veş desti **sehâb-ı lutfi** gevher-bâr (Şem'î Divanı, Kaside 10, Mısra 50). [sehâb-ı lutfi, -ı]

seḥāb-ı zülfi: Bulut gibi karanlık saç.

Gün yüzünde görmemiş Şemʿî **seḥāb-ı zülfini**

Dünyede bulmaz belî nûr ile zûlmet ictimâʿ (Şemʿî Divanı, Gazel 92, Mısra 13). [seḥāb-ı zülfini, -i, -n, -i]

seḥāvet: Cömertlik, el açıklığı.

Halk ile hulk eylemek kârı **seḥāvet** şânıdır

Şanʿatı lûtf ü kerem mihr ü mürüvvat ʿâdeti (Şemʿî Divanı, Kaside 6, Mısra 75). [seḥāvet,]

seher: Tan yerinin ağarmasından biraz önceki zaman veya şafağın sökmek üzere olduğu vakit.

Bir cām içürdi gönlüme mihrüñ **seherde** kim

Her zerre geldi çeşmüme cām-ı cihān-nümā (Şemʿî Divanı, Gazel 9, Mısra 3). [seherde, -de]

Seherde gün gibi tutam çemende cām-ı şabûh

Başüme gün toğup olursa ʿâlîʿüm mesʿûd (Şemʿî Divanı, Gazel 37, Mısra 9). [seherde, -de]

Şanuram kopdı kıyâmet toğdı mağribden güneş

Gün yüzüñ ey meh **seher** çün ebr-i müşginden çıkar (Şemʿî Divanı, Gazel 63, Mısra 4). [seher,]

Şubḥ-dem ol gönce-leb açmağa göñlin gül gibi

Gün gibi toğdı **seher** bu maṭlaʿ-ı ğarrā hemîn (Şemʿî Divanı, Kaside 14, Mısra 32). [seher,]

Açıldı gün gibi güller **seherle** gül budağında

Yine ʿāvus-ı cennet cilvesinüñ geldi devrānı (Şemʿî Divanı, Kaside 15, Mısra 15). [seherle, -le]

Gül-i Mısrî dirildi çünki şāhüñ gülsitānından

Seher Mervrûd ile oldı münevver Rûm bostānı (Şemʿî Divanı, Kaside 15, Mısra 28). [seher,]

sehergeh: Seher zamanı, seher vakti.

Her **sehergeh** kim şabā ol zülfi-pür-çinden çıkar

Şan Hıṭā ʿaṭṭāridur kim müşk alup çinden çıkar (Şemʿî Divanı, Gazel 63, Mısra 1). [sehergeh,]

seher-i haşre deg: Kıyamet sabahına kadar.

Devlet anüñ ki ide şerʿ libāsını şîʿār

Hʿāb-ı ğafletden uyanmaz **seher-i haşre degin** (Şemʿî Divanı, Kaside 7, Mısra 100). [seher-i haşre degin, -in]

sekiz cennet: Cennetin sekiz kapısı.

Sekiz cennet cemālün gülşeninden bir gül-i terdür

Buyursañ cümle ʿişyān ehlini zir ü zeber eyler (Şemʿî Divanı, Kaside 1, Mısra 57). [sekiz cennet,]

Sekiz cennet şafāsın kesb iderdük iki ʿālemde

Eger bir berg-i sebz olsa bize bağ-ı ʿināyetden (Şemʿî Divanı, Kaside 3, Mısra 49). [sekiz cennet,]

selām: Esenlik dileme sözü.

Cān virürsem ğam-ı yār ile **selāmüm** iledüñ

Bārî bir kerre söğüp rûhumuzı şād itsün (Şemʿî Divanı, Gazel 139, Mısra 7). [selāmüm, -üm]

selām eyle-: *Selam vermek.*

Tevbe vü zühd ü şalāḥ ‘ākıbet oldu temām

Döştlar bizden selāmet ehline **eyleñ selām** (Şem’î Divanı, Muhammes 1, Mısra 34). [selām eyleñ, -ñ]

selām olsun: *"Esenlik dileklerin ulaşsın" anlamında kullanılan bir iyi dilek sözü.*

Bunca ‘ıyd oldu benümle itmedüñ bir merḥabā

Çok vefāsüz görmişem illā **selām olsun** saña (Şem’î Divanı, Gazel 1, Mısra 2). [selām olsun,]

Ey hilāl-ebrū kaşüñ miḥrābüñe baş egdürüp

‘Aşıkuñ ḳaddini bükmede **selām olsun** saña (Şem’î Divanı, Gazel 6, Mısra 8). [selām olsun,]

Meh-pāreler içinde **selām olsun** Aḥmede

K’oldı delil gün yüzi nūr-ı Muḥammede (Şem’î Divanı, Gazel 147, Mısra 1). [selām olsun,]

selām vir-: *Birini selāmlamak.*

Sidreye baş egmeyüp Tūbiye **virmezsın selām**

Ey göñül yanünce bir serv-i ḥırāmānūñ mi var (Şem’î Divanı, Gazel 41, Mısra 13). [selām virmezsın, -mez, -sın]

selāmet: *Esenliğe kavuşma, huzura erme.*

Selāmet milketinde zāt-ı pāküñ

Ḥudāyı bî-niyāz itdi müselleḡ (Şem’î Divanı, Kaside 5, Mısra 13). [selāmet,]

Ḳudūmi ḥāk-i pāyiyle ḥayāt-ı cāvidān bulduḡ

Se‘ādetle **selāmetde** görüp devletlū sultānı (Şem’î Divanı, Kaside 4, Mısra 6). [selāmetde, -de]

selāmet ehli: *Esenliğe kavuşmuş, huzura ermiş, her türlü korku, tasa ve tehlikeden uzak kimseler.*

Şehrinde ol per’inüñ şıḡmaz **selāmet ehli**

Şem’î melāmet ol kim nāmūs ü ‘āre yir yok (Şem’î Divanı, Gazel 97, Mısra 11). [selāmet ehli,]

Tevbe vü zühd ü şalāḥ ‘ākıbet oldu temām

Döştlar bizden **selāmet ehline** eyleñ selām (Şem’î Divanı, Muhammes 1, Mısra 34). [selāmet ehline, -n, -e]

selmān: *Ünlü Fars şairi Selmān-ı Savecî.*

Kāmil oldu her güzel nāz ile fenn-i şivede

Şem’iyem n’ola idersem ben de **Selmān** ile baḡs (Şem’î Divanı, Gazel 21, Mısra 10). [selmān,]

Kim olam ben kim idem vaşfüñi ey kân-ı kerem

Ben degül ‘āciz ola Ḥusrev ü **Selmān** ü Kemāl (Şem’î Divanı, Kaside 8, Mısra 76). [selmān,]

selsebîl: *Cennette bir çeşme.*

Perverde olsa aşlı eger **Selsebîl** ile

Olmaz behişt mivesi la’lūñ ḳadar lezîz (Şem’î Divanı, Gazel 38, Mısra 3). [selsebîl,]

Cām-ı lebūñle gülşen-i kūyüñde mest olan

Bāḡ-ı cināñı yād ide mi **Selsebîl** ile (Şem’î Divanı, Gazel 164, Mısra 6). [selsebîl,]

Reşk iderse naḥle ṭübî şerbetine **Selsebîl**

Gülşen-i Firdavse ṭa‘n eyler bu sözüñ zîneti (Şem‘î Divanı, Kaside 6, Mısra 27). [selsebîl,]

semâ: Gökyüzü.

Fiğân-ı mürğ-ı çemen nây ile olup dem-sâz

Şadâ-yi zümre-i ‘îşret **semâye** itdi şu‘ûd (Şem‘î Divanı, Gazel 37, Mısra 8). [semâye, -y, -e]

Yir yüzün şöyle tutar câder-i eflâk-mişâl

Ne **semâ** ehli görür arzı ne arz ehli **semâ** (Şem‘î Divanı, Kaside 2, Mısra 24). [semâ,]

Zühre çalsun çengini itsün **semâ‘ı** nüh felek

Çerhe girsün mihr ü meh dönsün feleklerde melek (Şem‘î Divanı, Murabba 1, Mısra 29). [semâ‘ı, -ı]

Çerhe girdi mihr ü meh eyler **semâ‘ı** nüh felek

Zühre el urdu şafâ çengine gel gör şöḥbeti (Şem‘î Divanı, Kaside 6, Mısra 23). [semâ‘ı, -ı]

semâ‘ eyle-: Dönmek. II (Mevlevi dervişleri için) ney, kudüm, nusfiye gibi çalgılar eşliğinde dönmek; zikretmek.

Cûşa gelmiş cām-ı ‘ışkuñla bu cümle kâyinât

Çerhe girmiş ey melek mihrüñle mäh **eyler semâ‘** (Şem‘î Divanı, Gazel 92, Mısra 10). [semâ‘ eyler, -r]

Salṭanet meh-veşleri çalup **semâ‘ eyler** yine

Rakşe girdi çerḥ urup bezm-i şafâ cem‘iyyeti (Şem‘î Divanı, Kaside 6, Mısra 21). [semâ‘ eyler, -r]

Didiler çerhe girüp yâr **semâ‘ eyleyicek**

Nice ṭāvus ola bu resm ile cev lâni güzel (Şem‘î Divanı, Gazel 108, Mısra 5). [semâ‘ eyleyicek, -y, -icek]

semen: Güzel kokulu, beyaz ve güzel çiçek; yasemin.

Gül kamer yılduz **semen** şah-n-ı benefşe âsümân

Ṭa‘n iderse yiridür gülzâr-i eflâke zemîn (Şem‘î Divanı, Kaside 14, Mısra 13). [semen,]

Yiridür reşk iderse ger zemîne âsümân şimdi

Semen yılduz şafaḥ lâle gül oldu mäh-i tâbânı (Şem‘î Divanı, Kaside 15, Mısra 24). [semen,]

Behâr eyyâmıdır güller **semenler**

Çeküp çâk eylediler pîreḥenler (Şem‘î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 53). [semenler, -ler]

semend: Kula at, güzel ve çevik at.

Âh-i Şebdîz gibi kimse ayaḡdaş olımaz

‘İşk yolında **semendine** mey-i Gülgünüñ (Şem‘î Divanı, Gazel 99, Mısra 4). [semendine, -i, -n, -e]

Şem‘iyâ n’olsa gerek ‘arşa-i nazm içre bugün

Koşalum ṭab‘ **semendin** yine öñdüller ile (Şem‘î Divanı, Gazel 146, Mısra 14). [semendin, -i, -n]

semend-i çerḥ: Feleğîn atı.

Semend-i çerḥ gerdine irişmezdi muḡarrerdür

Anüñçün ehl-i diller luṭfüne cân ile mâyıldür (Şem‘î Divanı, Kaside 10, Mısra 35). [semend-i çerḥ,]

semend-i nâz: Naz atı. II Sevgilinin nazi.

Ḥüsn meydânında ol meh-rû **semend-i nâz** ile

‘Âkıbet gün gibi ser-tâ-ser cihânı areler (Şem’î Divanı, Gazel 56, Mısra 3). [semend-i nâz,]

semen-simâ: Yasemin yüzlü.

Serv-kâmetisin **semen-simâsın** ey simin-beden

Gül gibi hoş-bûsın ammâ hem-dem-i ağıyarsın (Şem’î Divanı, Gazel 132, Mısra 3). [semen-simâsın, -sın]

senbüse: Baklava yufkası inceliğinde açılan hamurla yapılan bir tatlı. II Sevgilinin dudağı.

Büse-i la’l-i leb-i cānâne nisbet eylemiş

Anûñ için cān virür **senbüsesinüñ** lezzeti (Şem’î Divanı, Kaside 6, Mısra 38). [senbüsesinüñ, -sî, -nüñ]

sencileyin: Senin gibi.

Baş egmez ise n’ola cihân âfitâbına

Ey meh kimüñ ki **sencileyin** zülf ü ḥâli var (Şem’î Divanı, Gazel 58, Mısra 10). [sencileyin,]

Şanemâ **sencileyin** yâr-i cefākâr olmaz

Nitekim bencileyin ‘aşık-ı ğam-ḥ’âr olmaz (Şem’î Divanı, Gazel 75, Mısra 1). [sencileyin,]

Gülşen-i bâğ-ı cemâle güzelüm **sencileyin**

Gelmedi bir yüzi gül serv-i hırāmânı güzel (Şem’î Divanı, Gazel 108, Mısra 3). [sencileyin,]

sened ol-: Dayanak, manevi yardımcı olmak.

Şem’î eger ki yâr işiginden ola cüdâ

Bu kâḥ-ı ser-nigünde aña kim **olur sened** (Şem’î Divanı, Gazel 34, Mısra 12). [sened olur, -ur]

seng-i belâ: Bela taşı.

Likin ‘azâ vü mihnet ü rencin esâsını

Seng-i belâ vü derd ile itmişdür üstüvâr (Şem’î Divanı, Kaside 12, Mısra 4). [seng-i belâ,]

seng-i cefâ: Eziyet taşı.

Ḥâliş olduk zer gibi **seng-i cefâden** vaz gel

Çün ‘ayârı şâf ola şarrâfe ‘ayb olur meḥek (Şem’î Divanı, Gazel 105, Mısra 7). [seng-i cefâden, -den]

seng-i ḥarâret: Şevk taşı.

Tâ ḥaşr olunca fitne vü aşûbı def’ ider

Seng-i ḥarâret ile yıkalar ḥişâr-ı luṭf (Şem’î Divanı, Gazel 95, Mısra 10). [seng-i ḥarâret,]

seng-i ‘ışk: Aşk taşı.

Bâ **seng-i ‘ışk** gevher-i hestî-i ḥod şikest

Maḥmûd ângeh himmet-i kâr-i Ayâz kerd (Şem’î Divanı, Gazel 31, Mısra 3). [seng-i ‘ışk,]

sengîn-dil: Taş gibi katı yürekli, zâlim, gaddar.

Sengîn-dilse her ne kadar bu muşibetüñ

Âhın işitdi inledi derd ile kühsâr (Şem'î Divanı, Kaside 12, Mısra 35). [sengîn-dilse, -se]

sep-: Serpmek, dökmek.

‘Înâyet âbını **sepmezse** bir dem şâhid-i himmet

Çare bahtüm gözin açmaz uyanmaz ẖ‘âb-ı ğafletden (Şem'î Divanı, Kaside 3, Mısra 55). [sepmezse, -mez, -se]

ser: Baş, kafa.

Ne hülle ârzü eyler gönül ne hil‘at-i şâhî

Baňa **ser** örtüsi iki cihânde bir ‘abâ besdür (Şem'î Divanı, Gazel 60, Mısra 8). [ser, -üñ]

ser: Doruk, zirve, tepe.

Çolaşmış kaddüñe zülf-i dirâzüñ

Benüm ‘ömrüm nitekim **serde** ejder (Şem'î Divanı, Gazel 50, Mısra 4). [serde, -de]

ser bârsın: Baş ağrısı, baş derdi.

Ben sebük-pâye reh-i ‘ışkında yârüñ dil gibi

Var üzil benden kesil boynüme ey **ser bârsın** (Şem'î Divanı, Gazel 132, Mısra 8). [ser bârsın, -sın]

ser vir-: Ölmek, canını feda etmek.

Yolında **ser virüp** cân terk idenler cümle serverdür

Burâk-ı berç-seyrüñ âteşin na‘l şerâridur (Şem'î Divanı, Kaside 1, Mısra 33). [ser virüp, -üp]

ser-âğâz: Başlama, başlangıç.

Şem‘iyâ nûrun ‘alâ nûr idi meclisde eger

Gelse bir Zühre-cebîn olsa **ser-âğâzı** güzel (Şem'î Divanı, Gazel 109, Mısra 14). [ser-âğâzı, -ı]

ser-âğâz eyle-: Başlamak.

Terennüm eyledi kebk ü tezervi hoş-hırâm oldı

Ser-âğâz eyledi bülbül gibi mürğ-ı hoş-elhânı (Şem'î Divanı, Kaside 4, Mısra 22). [ser-âğâz eyledi, -di]

ser-â-ser: Baştan başa, tamamen.

Ser-â-ser mağz-ı ‘âlem ol hevâyile mu‘atçerdür

Hevâ müşğîn deminden yir yüzün gülzâr-i Çîn itdi (Şem'î Divanı, Kaside 1, Mısra 11). [ser-â-ser,]

Sipend encüm şafağ âteş hilâl ol bezme micmerdür

Müzeyyen itdi dünyâyı **ser-â-ser** ‘ıyd-i sulţânî (Şem'î Divanı, Kaside 1, Mısra 22). [ser-â-ser,]

Cihân ser-keşlerin itdi **ser-â-ser** hükmine bende

Hudâ emriyle tâbî‘ itse n’ola çerh-i gerdânı (Şem'î Divanı, Kaside 4, Mısra 35). [ser-â-ser,]

Ser-ā-ser sîm olursa yidi deryā

Degüldür himmetüñ yanında şebnem (Şem'î Divanı, Kaside 5, Mısra 27). [ser-ā-ser,]

La'l-i sîr-āb ile zeyn oldı **ser-ā-ser** eşcār

Şahn-ı pîrûze çemen hayme-i billür dirah̄t (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 25). [ser-ā-ser,]

Ser-ā-ser şafha-i bâğa haṭ-ı reyhân muharrerdür

Şükûfe bād-ı şubḥ ile direm-rîz oldı gülşende (Şem'î Divanı, Kaside 10, Mısra 9). [ser-ā-ser,]

Cennete döndürdi dünyâyı **ser-ā-ser** nev-behār

Bâğler Firdevs-i a'lā gülsitân ḥuld-i berîn (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 3). [ser-ā-ser,]

Ser-ā-ser berg ile şöyle ṭonandı kâmeti servüñ

Dür-i şebnemle her gonce yazar yâḳût-ı ḥandânı (Şem'î Divanı, Kaside 15, Mısra 19). [ser-ā-ser,]

Çemen mülkini feth itdi **ser-ā-ser** leşker-i ezhār

Cihânı gün gibi açdı yine nevrüz-ı sulṭânî (Şem'î Divanı, Kaside 15, Mısra 29). [ser-ā-ser,]

Anüñ fetḥiyle kesr oldı **ser-ā-ser** ḳalbi a'dânüñ

Delîl-i naşş-ı ḳaṭı'dur elinde tiğ-i bürrânı (Şem'î Divanı, Kaside 15, Mısra 35). [ser-ā-ser,]

serây: Saray kelimesinin eskiden kullanılan asıl şekli.

Mislün güzel mi geldi bu dünyā **serâyine**

Bulduñ cihānde gün gibi ey māh imtiyāz (Şem'î Divanı, Gazel 72, Mısra 7). [serâyine, -i, -n, -e]

Ḳamu güzellerün güzelüm pâdişâhısın

Gir nāz ile şalın bu güzellük **serâyine** (Şem'î Divanı, Gazel 160, Mısra 6). [serâyine, -i, -n, -e]

Gördüm düşümde dün gece zihnün **serâyine**

Çinî ṭabaḳla bir meh-i tâbân güher ṭaşur (Şem'î Divanı, Kıt'a 1, Mısra 1). [serâyine, -i, -n, -e]

Perî vü ins ü cin mihr-i cemāline musahḥherdür

Serâyı âsitânı maṭla'-ı ḥurşid-i enverdür (Şem'î Divanı, Kaside 1, Mısra 26). [serâyı, -ı]

Serverā ḳadrün **serâyı** suffesin pāk itmege

Gün gibi cārüb iderse n'ola zülfin ḥür-ı 'în (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 79). [serâyı, -ı]

serây-i cennet-âbād: Cennet gibi saray.

Müşerref eyledi geldi **serây-i cennet-âbādın**

Açıldı gül gibi güldi yine devlet gülistânı (Şem'î Divanı, Kaside 4, Mısra 17). [serây-i cennet-âbādın, -ı, -n]

serây-i ḥüsn: Güzellik sarayı.

Öykünimez ḳadr ile şāhā **serây-i ḥüsnüñe**

Nürdan gerçi felekde iki şādırvân akar (Şem'î Divanı, Gazel 62, Mısra 11). [serây-i ḥüsnüñe, -üñ, -e]

serây-i ḳadr: Değerli saray.

Melek-ḳadr ü felek-ṣadr ü Zuḥal-dergāh ü çerḥ-eyvân

Serây-i ḳadri yanında degüldür nüh felek sānî (Şem'î Divanı, Kaside 4, Mısra 28). [serây-i ḳadri, -i]

Ne rāy ile olur Bercīs anüñ düstür-ı divānı

Ne Hindūdur Zuḥal k'ola **serāy-i ḳadri** derbānı (Şem'î Divanı, Kaside 15, Mısra 84). [serāy-i ḳadri, -i]

serāy-i luṭf: İyiliğin sarayı.

Şehā ol ḥātem-i mülk-i şehāsın şehri-i 'adlūñde

Serāy-i luṭfuññ hergiz yapılmaz bāb-ı iḥsānı (Şem'î Divanı, Kaside 15, Mısra 58). [serāy-i luṭfuññ, -u, -ññ]

serāy-i pādīşāhī: Padişahın sarayı.

Der **serāy-i pādīşāhī** şahid-i maḳşūd rā

Ber serir-i baḥt-ı 'izzet yār ü devlet hem-nişin (Şem'î Divanı, Kaside 13, Mısra 77). [serāy-i pādīşāhī,]

ser-be-ser: Baştan başa.

Āh kim maḥv oldu yaşımden vücūdum **ser-be-ser**

Yā ilāhī olmasun hiç kimseler benden beter (Şem'î Divanı, Gazel 59, Mısra 5). [ser-be-ser,]

Āfitābüm **ser-be-ser** dünyā elüñ altındadır

Sen Süleymān-ı zemānsın ḥātem-i la'lüñ niğın (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 63). [ser-be-ser,]

Naşş-ı ḳāṭı'dur elinde tiğ-i şer'-i Zü'l-celāl

Ser-be-ser ḳaṭ' olsa n'ola ḡarḳ-ı keyde'l-ḥā'inin (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 66). [ser-be-ser,]

Baş egüpdür **ser-be-ser** dünyā ser-ā-ser tiğüñe

Gün gibi ḳıldı cihānı ḥātemin zir-i niğın (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 105). [ser-be-ser,]

ser-bülend: Yüksek, yüce, âli.

Devlet çekerci zāt-ı şerifüñ-çün intizār

Yüz sürmek ile işigüñe oldu **ser-bülend** (Şem'î Divanı, Kaside 9, Mısra 38). [ser-bülend,]

ser-çeşme-i ḥayāt: Ölümsüzlük suyunun kaynağı.

Bilmezdi kimse sırrını ḡālib nihān idi

La'lüñle geldi şürete **ser-çeşme-i ḥayāt** (Şem'î Divanı, Gazel 17, Mısra 6). [ser-çeşme-i ḥayāt,]

Keyfiyyetini zerrece bilseydi sāḳiyā

Öykünmez idi la'lüñe **ser-çeşme-i ḥayāt** (Şem'î Divanı, Gazel 17, Mısra 14). [ser-çeşme-i ḥayāt,]

serdār ol-: Komutan olmak.

Yaraşur leşker-i iḳbāle **olursañ serdār**

Serverā gördi veḳārüñle ḳıḳılmaz başa (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 59). [serdār olursañ, -ur, -sa, -ñ]

serdār-ı server: Baş kumandan.

Naẓiri yok başiretde bu gün **serdār-ı serverdür**

Açılmış nāz ile ḡonce nesim-i şubḥı dellāl (Şem'î Divanı, Kaside 10, Mısra 23). [serdār-ı serverdür, -dür]

ser-defter: En başta bulunan, başkan, reis.

Heycā deminde heybet ile şîr-i kîne-dār

Ser-defter oldu zümre-i ehl-i mürüvvete (Şem'î Divanı, Kaside 9, Mısra 34). [ser-defter,]

ser-firâz ol-: Başını kaldıran, yücelere uzanan olmak.

Ey gül budāğı sen daḥi tâze nihâlsin

N'ola böyüdüñ **olduñ** ise böyle **ser-firâz** (Şem'î Divanı, Gazel 72, Mısra 10). [ser-firâz olduñ, -du, -ñ]

Baş kımayınca ayağa devr-i zemānede

Şem' ü şürâhî olmadı meclisde ser-firâz (Şem'î Divanı, Gazel 72, Mısra 16). [ser-firâz olmadı, -ma, -dı]

ser-gerdān: Başı dönen, ne yapacağını bilmeyen, şaşırmış, sersemlemiş bir durumda olan (kimse), şaşkın.

Yalñüz şanmañ ki anuñ çerḥ **ser-gerdānıdur**

Ṭaḥa ḳalımıñ mihr ü meh aḳ yılduzuñ ḥayrānıdur (Şem'î Divanı, Gazel 44, Mısra 1). [ser-gerdānıdur, --ı, --dur]

Nesīm-i şubḥ âşüfte gezer ṭaḡlarda **ser-gerdān**

Hevâ-yi zülf-i dilberle delürmiş bî-ḳarār olmış (Şem'î Divanı, Gazel 83, Mısra 7). [ser-gerdān,]

Rüz ü şeb ey meh döner mihrüñle **ser-gerdān** olup

Sîne-i pür-dāḡ ile abdālün olmış âsümân (Şem'î Divanı, Gazel 135, Mısra 11). [ser-gerdān,]

ser-gerdān ol-: Sersemlemek, şaşırarak; hayran olmak.

Güneş mihrüñle **ser-gerdān olupdur**

Yolünde baş açup 'uryān olupdur (Şem'î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 21). [ser-gerdān olupdur, -up, -dur]

Güneş mihrüñle **ser-gerdān olupdur**

Yolünde baş açup 'uryān olupdur (Şem'î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 21). [ser-gerdān olupdur, -up, -dur]

Güneş mihrüñle **ser-gerdān olupdur**

Yolünde baş açup 'uryān olupdur (Şem'î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 21). [ser-gerdān olupdur, -up, -dur]

sergeşte: Başı dönmüş, kafası karışmış (kimse), şaşkın.

Sergeşte olsa ṭaḥ mı göñül bî-ḳarār olup

Aldı 'inān-ı şabrüm elümden o şeh-süvār (Şem'î Divanı, Gazel 46, Mısra 9). [sergeşte,]

ser-i kūy: Sokak başı. II Sevgilinin bulunduğu yer.

Ser-i kūyüñ diyārümdür işigüñ iti yārümdür

Ġarîbem döstüm ayruḳ benüm yār ü diyārüm yoḳ (Şem'î Divanı, Gazel 98, Mısra 5). [ser-i kūyüñ, -üñ]

Yıllar olmışdur **ser-i kūyünde** ser-gerdānünem

Bu ne ḥikmetdür ki bir gün uğramaz rāḥüm saña (Şem'î Divanı, Gazel 3, Mısra 9). [ser-i kūyünde, -üñ, -de]

Çoḳ varurlar **ser-i kūyüne** senün bî-ser ü pā

Hiç benüm bigi varur bî-ser ü bî-pā mı gelür (Şem'î Divanı, Gazel 54, Mısra 5). [ser-i kūyüne, -üñ, -e]

ser-i mū: Kıl ucu.

‘Arşa-i kâdri fezâsında cihân bir **ser-i mû**

Pertev-i rûyi ziyâsında kamer cirm-i Sühâ (Şem’î Divanı, Kaside 2, Mısra 63). [ser-i mû,]

Yâ **ser-i müdür** dehânüñ naķşı yâ hûd zerredür

Söyledükce kıl yarar diķķatde güftârüñ senüñ (Şem’î Divanı, Gazel 101, Mısra 5). [ser-i müdür, -dur]

Göricek hey’et ile haşm ‘aşâ-yi kâdrüñ

Her **ser-i mûy** olur tenlerine ejderhâ (Şem’î Divanı, Kaside 2, Mısra 56). [ser-i mûy,]

ser-i zülf: Saç ucu.

Nice miskînlerüñ ‘ömri ğubârı

Ser-i zülfüñ ucından oldu berbâd (Şem’î Divanı, Gazel 36, Mısra 4). [ser-i zülfüñ, -üñ]

serîr: Taht.

Yüz sürüp işigüñe kâdrimüz a‘lâ idelüm

Gün gibi ‘arşı **serîr** itmedurur himmetümüz (Şem’î Divanı, Gazel 73, Mısra 12). [serîr,]

serîr-i ‘arşa: Arş tahtı.

Felek-kâdr ü melek-şadr ü şeh-i seyyâre-leşkerdür

Şerefde şoffa-i şadrüñ **serîr-i ‘arşa** hem-pâye (Şem’î Divanı, Kaside 1, Mısra 66). [serîr-i ‘arşa, -a]

serîr-i ‘izz ü devlet: Yücelik ve ululuk tahtı.

Se‘âdetle qarâr itdi **serîr-i ‘izz ü devletde**

Şafâyile oturdı her kişinüñ yirine cânı (Şem’î Divanı, Kaside 4, Mısra 15). [serîr-i ‘izz ü devletde,]

serîr-i kâdr: İtibar tahtı.

Kef-i dür-pâşüñ içre baħr-i tîġüñ mevcı cevherdür

Serîr-i kâdrüñe olsa yaraşur ‘arş hem-pâye (Şem’î Divanı, Kaside 1, Mısra 38). [serîr-i kâdrüñe, -üñ, -e]

ser-keş: Dik başı, dik kafalı, inatçı, itâatsiz (kimse), isyankâr.

Her kime dil virüp vaşlın idersem ârzü

Âh kim baħt-ı siyâhüm gibi bir **ser-keş** çıkar (Şem’î Divanı, Gazel 51, Mısra 6). [ser-keş,]

Cihân **ser-keşlerin** itdi ser-â-ser hükmine bende

Hudâ emriyle tâbi‘ itse n’ola çerh-i gerdânı (Şem’î Divanı, Kaside 4, Mısra 35). [ser-keşlerin, -ler, -i, -n]

Pâk-dâmen serv bir **ser-keş** kıyâmet hûbdur

Yüzi ağ alnı açuk gül bir nigâr-ı meh-cebîn (Şem’î Divanı, Kaside 14, Mısra 33). [ser-keş,]

ser-keş ol-: Başıboş, inatçı, asi olmak.

Güneş gibi gel imdi **olma ser-keş**

İgende yüksek uçma ey perî-veş (Şem’î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 85). [ser-keş olma, -ma]

ser-keşlik: Dikbaşlılık, asilik.

Dūd-ı āhı Şem‘înüñ **ser-keşlik** eyler dem-be-dem
Qorqaram bir gün irişür ey yüzi mähüm saña (Şem‘î Divanı, Gazel 3, Mısra 11). [ser-keşlik,]

ser-keşlik eyle-: Dik başlı olmak ve itaat etmemek.

Yolüñde cān virenlere **ser-keşlik eyleyüp**

Her bir hasāse dehr-i deni gibi olma rām (Şem‘î Divanı, Gazel 121, Mısra 7). [ser-keşlik eyleyüp, -y, -üp]

ser-leşker: Baş asker, komutan.

Kemend-i kahr ile itdüñ cihān **ser-leşkerin** bende

Sehā vü luṭf ile olduñ göñüller tahtıñuñ hāmı (Şem‘î Divanı, Kaside 15, Mısra 49). [ser-leşkerin, -i, -n]

sermāye: Servet, varlık.

Dükān-ı bāğda **sermāyesi** misk ile ‘anberdür

Çemen hurrem şabā hoş-dem gülistān pür-şafā olmış (Şem‘î Divanı, Kaside 10, Mısra 25). [sermāyesi, -si]

Vakt-i gül irdi göñül işrete āğāz idelüm

İtme **sermāyesini** ‘ömr-i ‘azizüñ pāymāl (Şem‘î Divanı, Kaside 8, Mısra 32). [sermāyesini, -si, -n, -i]

sermāye-i mahabbet: Aşkın sermayesi.

Sermāye-i mahabbet ile naqd-i ‘ömrünü

Devlet anüñ ki sevdiği yolında hırcanur (Şem‘î Divanı, Gazel 55, Mısra 9). [sermāye-i mahabbet,]

ser-menzil-i maqşūd: Varılmak istenen durak yeri.

İrdi **ser-menzil-i maqşūde** şehinşāh-i cihān

Qurılur devlet ile hayme-i gerdün-āsā (Şem‘î Divanı, Kaside 2, Mısra 21). [ser-menzil-i maqşūde, -e]

ser-nāme: Yazı, mektup, tezkere vb.nin başlığı, başlık.

Ser-nāmesiyle nāme-i luṭf oldı nām-dār

Luṭf ü kerem vilāyetin ihyā ider diyü (Şem‘î Divanı, Kaside 9, Mısra 35). [ser-nāmesiyle, -si, -y, -le]

ser-sebz ü hurrem ol-: Talihli, sevinçli ve gönül açıcı olmak.

‘Ālemde geh hāzān ola vü gāh nev-behār

Ser-sebz ü hurrem ola gülistān-ı devletüñ (Şem‘î Divanı, Kaside 9, Mısra 62). [ser-sebz ü hurrem ola, -a]

ser-sebz ü şād ü hurrem ol-: Talihli, sevinçli ve gönül açıcı olmak.

Ser-sebz ü şād ü hurrem olursa ‘aceb midür

Gülzār-i devletüñde aḩar cüy-bār-ı luṭf (Şem‘î Divanı, Gazel 95, Mısra 3). [ser-sebz ü şād ü hurrem olursa, -ur, -sa]

Olmuş dıraht-i himmetüñüñ berg ü bārı luṭf

Ser-sebz ü şād ü hurrem olursa ‘aceb midür (Şem‘î Divanı, Kaside 11, Mısra 6). [ser-sebz ü şād ü hurrem olursa, -ur, -sa]

ser-tāc: Taç. II Çok sevilen, sayılan, baş tâcı edilen kimse.

Ḳamer ḳadrũñ nücumı gevherin **ser-tāc** edinmişdür
Ṭutar baş üze anũñçün zemĩn ü āsümān anı (*Şem'î Divanı, Kaside 15, Mısra 69*). [*ser-tāc,*]

ser-tā-pā: Baştan ayağa, baştan aşağı, tamâmen.
Sāḳiyā bezm-i maḥabbet suḥt **ser-tā-pā** merā
‘Āḳbet goftā ki Şem‘î dāğ-dār-ı men ne-şüd (*Şem'î Divanı, Gazel 32, Mısra 9*). [*ser-tā-pā,*]

ser-te-ser: Baştan başa.
Yir yüzün bārān-ı eşküm seyli ṭutdı **ser-te-ser**
Aremüzde yār ile ol deñlü geçdi mācerā (*Şem'î Divanı, Gazel 6, Mısra 11*). [*ser-te-ser,*]

Āfitābüm Şem‘î-veş yakdũñ cihānı **ser-te-ser**
Altun üsküfle geyüp gün gibi nārenci ḳabā (*Şem'î Divanı, Gazel 8, Mısra 13*). [*ser-te-ser,*]

Ṭutayın **ser-te-ser** dünyā benümdür
Gerekmez baña dilbersüz vilāyet (*Şem'î Divanı, Gazel 16, Mısra 13*). [*ser-te-ser,*]

Şem‘iyā yakdı vücūdüm **ser-te-ser**
Āteş-i ḥicrān elinden el-ğiyās (*Şem'î Divanı, Gazel 22, Mısra 9*). [*ser-te-ser,*]

serv: Servi II Sevgilinin uzun boyu.
Ayuñ on dördin gümüş **serv** üzre taşvır eylemiş
Gün yüzüñle ḳāmetũñ Naḳḳāş-ı şun‘-ı bī-mişāl (*Şem'î Divanı, Gazel 107, Mısra 5*). [*serv,*]

Nürden **serv** didiler göricek ḳāmetüñe
Beñzeden ruhlerũñi şem‘-i şeb-ārāye Ḥasen (*Şem'î Divanı, Gazel 129, Mısra 3*). [*serv,*]

Elifler sinede **servüm** olupdur dāğlar güller
Dil āşüfte bülbüldür öter her dem bu gülşende (*Şem'î Divanı, Gazel 158, Mısra 7*). [*servüm, -üm*]

Oldı tefsir rümüz-ı şeceri'l-aḥḍarı nār
Berg-i gül al varak **serv** elif nerges nün (*Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 14*). [*serv,*]

Devr-i ‘adlũñde cefāsına ider istiğfār
Himmetũñ **servine** hem-sāye olursa Ṭubī (*Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 66*). [*servine, -i, -n, -e*]

Yıllarla itdi yaşũmi bir **serv** cüy-bār
Gün toğmadı başũme k‘idem sāyesin kinār (*Şem'î Divanı, Gazel 46, Mısra 3*). [*serv,*]

Pāk-dāmen **serv** bir ser-keş ḳiyāmet ḥübdur
Yüzi ağ alnı açuḳ gül bir nigār-ı meh-cebĩn (*Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 33*). [*serv,*]

Ser-ā-ser berg ile şöyle ṭonandı ḳāmeti **servüñ**
Dür-i şebnemle her gonce yazar yāḳūt-ı ḥandānı (*Şem'î Divanı, Kaside 15, Mısra 19*). [*servüñ, -üñ*]

Servler şāf şāf ṭurup gül şāh-i dīvān eylemiş
Nerges-i zerrĩn külāhı aña derbān eylemiş (*Şem'î Divanı, Muhammes 1, Mısra 11*). [*servler, -ler*]

Yüzüñden gül boyuñdan **serv** ḥayrān
Şaçüñden süñbüñ hālī perişān (*Şem'î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 13*). [*serv,*]

serv ü çenār: Servi ve çınar ağacı.

Gül aldı def eline rakşe girdi **serv ü çenār**

Çün aldı muṭrib-i bezmün çemende çengine ‘ūd (Şem’î Divanı, Gazel 37, Mısra 5). [serv ü çenār,]

Ḳullarıdır ki ayağ üzre ṭurur **serv ü çenār**

Gül gibi göñlin açarsa demidür gülşende (Şem’î Divanı, Kaside 7, Mısra 45). [serv ü çenār,]

El ele alup şalınur bâğda **serv ü çenār**

Gülşen-i cennetde şan kim iki ḥūr-ı nāzenin (Şem’î Divanı, Kaside 14, Mısra 29). [serv ü çenār,]

serv ü semen: Servi ve yasemin.

Rāzıyem her ne iderse baña **serv ü semenüm**

Tiğ-i cevriyle şad pāre ḳılursa bedenüm (Şem’î Divanı, Gazel 116, Mısra 3). [serv ü semenüm, -üm]

serv ü şimşād: Servi ve şimşir ağacı. II Sevgilinin uzun boyu.

İrimez Sidre ḳaddün pāyesine

Eger Ṭübî olursa **serv ü şimşād** (Şem’î Divanı, Gazel 36, Mısra 6). [serv ü şimşād,]

server: Bir topluluğun en ileri geleni, başkan, reis.

Uydurup ḳarşımüze ḥüsn ili **serverlerini**

Bize dād itmeyeler begler ağalar niçe bir (Şem’î Divanı, Gazel 45, Mısra 5). [serverlerini, -ler, -i, -ni]

Niçe **serverler** olur Ferhād gibi pāymāl

Niçe Ḥusrevler bu yolda cān-ı şīrinden çıkar (Şem’î Divanı, Gazel 63, Mısra 9). [serverler, -ler]

‘Āşık-ı bīmāre timār eylemek āsān olur

Olduğınca sen güzeller **serveri** ‘ālemde sağ (Şem’î Divanı, Gazel 93, Mısra 12). [serveri, -i]

Yolında ser virüp cān terk idenler cümle **serverdür**

Burāk-ı berḳ-seyrün āteşin na’l şerārıdır (Şem’î Divanı, Kaside 1, Mısra 33). [serverdür, -dür]

Ḥüsn ili **serverleri** begler ağalar ‘ışkına

Cām-ı Cem şun sāḳiyā Sulṭān Süleymān devridür (Şem’î Divanı, Murabba 1, Mısra 7). [serverleri, -ler, -i]

serverā: Ey hükümdar. ey sevgili.

Serverā her kim işigünde özin ḥāk eyler

Tāc idüp mihr ü mehi taḥtını eflāk eyler (Şem’î Divanı, Gazel 66, Mısra 1). [serverā,]

Şu’le-i āhından olmazdı başında ṭaylesān

Leşker-i ‘ışkuña Şem’î **serverā** baş olmasa (Şem’î Divanı, Gazel 167, Mısra 10). [serverā,]

Serverā pādişeh-i mülk-i gamündür Şem’î

Āhinün āteşidür başda zerrin külehi (Şem’î Divanı, Gazel 179, Mısra 11). [serverā,]

server-i eṣrāf: Şerefli başkan.

Ma‘den-i fa‘l ü hüner **server-i eşrâf** ü kibâr
Mâlik-i mülk-i kerem Hâzret-i Pîrî Paşa (Şem‘î Divanı, Kaside 7, Mısra 47). [server-i eşrâf,]

server-i rûy-i zemîn: Yeryüzünün başkanı.
Mâh-i bürc-i saltanet hürşîd-i evc-i ma‘delet
Hâzret-i Sultân Süleymân **server-i rûy-i zemîn** (Şem‘î Divanı, Kaside 14, Mısra 62). [server-i rûy-i zemîn,]

serv-i âzâd: Boyu, endâmı böyle bir serviye andıran sevgili.
Olur sâyeñ gibi üftâde Tûbî
Baş egmezsin nitekim **serv-i âzâd** (Şem‘î Divanı, Gazel 36, Mısra 12). [serv-i âzâd,]

Çeküp ol **serv-i âzâd** kinâre
Tolayup zülfini boynüñe bend it (Şem‘î Divanı, Gazel 18, Mısra 5). [serv-i âzâd,]

Serv-i âzâdüm koyup seyr-i gülistân eylesem
Bağlar zindân olup zencir olur ırmağlar (Şem‘î Divanı, Gazel 40, Mısra 5). [serv-i âzâdüm, -üm]

serv-i bālâ: Uzun servi. II Sevgilinin servi gibi uzun ve düzgün boyu.
Behâr eyyâmidur hâz it yûri bir **serv-i bālâden**
Teferrüçgâhdür ‘âlem gönül kalma temâşâden (Şem‘î Divanı, Gazel 123, Mısra 1). [serv-i bālâden, -den]

Var ise bir **serv-i bālâden** yire düşmüşdür
Cümle endâmı kararış sâyeñüñ ey dilsitân (Şem‘î Divanı, Gazel 138, Mısra 7). [serv-i bālâden, -den]

Olup her **serv-i bālâye** hevâ-dâr
Uçarsın yârlerden nitekim şu (Şem‘î Divanı, Gazel 141, Mısra 5). [serv-i bālâye, -ye]

serv-i bostân-ı le‘âfet: Güzellik bahçesinin servisi.
Yûri ey **serv-i bostân-ı le‘âfet**
Şalın ṯavus-veş cevân senüñdür (Şem‘î Divanı, Gazel 53, Mısra 3). [serv-i bostân-ı le‘âfet,]

servi boylu: Servi gibi uzun boylu.
Yûri bir **servi boylu** dilber ile
Kinâr-ı âbda ‘ıyş-ı bülend it (Şem‘î Divanı, Gazel 18, Mısra 3). [servi boylu,]

serv-i bülend: Yüksek servi ağacı. II Servi gibi uzun boylu sevgili, güzel.
Bâd-ı âhüm gökde egmişdür nihâl-i Sidreyi
Bilmezem yâ Reb n’içün meyl itmez ol **serv-i bülend** (Şem‘î Divanı, Gazel 33, Mısra 6). [serv-i bülend,]

Didi dilber Sidreye teşbîh idersin kıddümi
Tûbî-i cennet nedür **serv-i bülendüm** var iken (Şem‘î Divanı, Gazel 127, Mısra 4). [serv-i bülendüm, -üm]

serv-i dilârâ: Gönül süsleyen servi (sevgili).
Gülşen-i bağ-ı le‘âfetde kadûñ bigi dağ
Râstî lûtf ile bir **serv-i dilârâ** mı gelür (Şem‘î Divanı, Gazel 54, Mısra 4). [serv-i dilârâ,]

Zāhidā Sidre vü Tūbī haberinden ne biter
Gülşen-i cānde olan **serv-i dil-ārāyi** göre (Şem'î Divanı, Gazel 168, Mısra 6). [serv-i dil-ārāyi, -y, -i]

serv-i dil-rübā: Gönül kapalı sevgili.

Çopdı meydān-ı vefāde iki **serv-i dil-rübā**

Birinüñ Aḥmeddür adı birisinüñ Muştafa (Şem'î Divanı, Gazel 5, Mısra 1). [serv-i dil-rübā, -i]

serv-i gül-izār: Gül gibi pembe yanaklı servi (sevgili).

Diñdürmedi gözüm yaşın ey **serv-i gül-izār**

Gerçi gözün akar şuyı sihr ile turgurur (Şem'î Divanı, Gazel 52, Mısra 5). [serv-i gül-izār,]

Bildi bu 'ömr bāğını kim bī-sebāt-imiş

Gitdi cināne seyr içün ol **serv-i gül-izār** (Şem'î Divanı, Kaside 12, Mısra 30). [serv-i gül-izār,]

serv-i ḥurāmān: Servi gibi salınan, naz ve edā ile salınarak yürüyen sevgili.

Şanemā ḥaṭṭ-ı ğubārūñ gibi reyḥān bitmez

Nitekim kāmētüñe **serv-i ḥurāmān** yitmez (Şem'î Divanı, Gazel 74, Mısra 2). [serv-i ḥurāmān,]

Dāğlar yakdı elifler çekdi Şem'î n'eylesün

Girmedi bir yüzi gül **serv-i ḥurāmān** koyınā (Şem'î Divanı, Gazel 169, Mısra 12). [serv-i ḥurāmān,]

Gülşen-i bāğ-ı behiştün ola ger mīvesi nāz

Olmaya şivede ol **serv-i ḥurāmāne** bedel (Şem'î Divanı, Gazel 111, Mısra 6). [serv-i ḥurāmāne, -e]

Şarınsa şemsi dülbendin güneş gibi güzel Aḥmed

Gören dir āfitāb inmiş gümüş **serv-i ḥurāmāne** (Şem'î Divanı, Gazel 143, Mısra 8). [serv-i ḥurāmāne, -e]

Gülşen-i bāğ-ı cemāle güzelüm sencileyin

Gelmedi bir yüzi gül **serv-i ḥurāmānı** güzel (Şem'î Divanı, Gazel 108, Mısra 4). [serv-i ḥurāmānı, -ı]

Şehā ṭāvus-veş zeyn eylemiş ḥüsnün gülistānı

Ol altun güllü aṭlasla gümüş **serv-i ḥurāmānı** (Şem'î Divanı, Kaside 15, Mısra 54). [serv-i ḥurāmānı, -ı]

serv-i ḥoş-ḥurām: Hoş yürüyüşlü servi (sevgili).

Hecründe gözlerüm yaşı ey **serv-i ḥoş-ḥurām**

Bir bahrdür ki gözler irişmez қaresine (Şem'î Divanı, Gazel 148, Mısra 3). [serv-i ḥoş-ḥurām,]

serv-i istikāmet: Doğruluğun servisi. II Sevgili.

Her nihāl-i rāst eyler fe'staḳim sırrın beyān

Oldı **serv-i istikāmetle** müzeyyen bāğ-ı dīn (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 90). [serv-i istikāmetle, -le]

Müzeyyen oldı bāğ-ı 'adli **serv-i istikāmetle**

Mu'azzez mīve-i luṭfı mükerrerrem berg-i iḥsānı (Şem'î Divanı, Kaside 4, Mısra 19). [serv-i istikāmetle, -le]

serv-i lāle-ḥad: Yanakları lale gibi pembe olan servi (sevgili).

Bâğ-ı ruḥûnde olmuş eyâ **serv-i lāle-ḥad**
Gül deste deste sümbül-i müşğîn demed demed (Şem'î Divanı, Gazel 34, Mısra 1). [serv-i lāle-ḥad,]

serv-i lāle-ruḥ: Yanakları lale gibi olan servi (sevgili).
Ol **serv-i lāle-ruḥ** gül-i bâğ-ı vefâ iken
Gör nice şaldı yirlere anı bu rûzgâr (Şem'î Divanı, Kaside 12, Mısra 23). [serv-i lāle-ruḥ,]

serv-i meh-likā: Ay yüzlü güzel.
Kūyüñ behişt-i içre göreydi hūr ü ğilmân
Tübâ lehüm diyeydi sen **serv-i meh-likāye** (Şem'î Divanı, Gazel 163, Mısra 8). [serv-i meh-likāye, -ye]

serv-i müstakīm: Doğru, dürüst servi.
Bülbül kılurdu karşıısına nāle-i hezār
Gül hıdmetinde tırnış idi **serv-i müstakīm** (Şem'î Divanı, Kaside 9, Mısra 8). [serv-i müstakīm,]

serv-i nāz: Yeni yetişmiş servi. II Sevgili.
Rūy-i niyāz rā be zemîn hemçü mā nihād
Her kû hevâ-yi kâmet-i ân **serv-i nāz** kerd (Şem'î Divanı, Gazel 31, Mısra 8). [serv-i nāz,]

Benden bilindi dünyede derd ü belâ-yi 'ışk
Senden yayıldı 'āleme ey **serv-i nāz** nāz (Şem'î Divanı, Gazel 72, Mısra 6). [serv-i nāz,]

Deryâ-yi eşk-i çeşmüm 'arz itdi mâcerâyı
Ol **serv-i nāz** geldi didi kinâre yir yok (Şem'î Divanı, Gazel 97, Mısra 4). [serv-i nāz,]

Ṭurduġuñla dostum başdan ayaġa nāzsın
Hâk yaratmış râstî sen **serv-i nāzı** nāzden (Şem'î Divanı, Gazel 126, Mısra 8). [serv-i nāzı, -ı]

serv-i revân: Salına salına yürüyen uzun boylu, endamlı sevgili.
Leb-i şekker-şikenüñ medḥ ider ey **serv-i revân**
Ṭab'-ı Şem'î gibi bir ṭūṭî-i güyâ mı gelür (Şem'î Divanı, Gazel 54, Mısra 9). [serv-i revân,]

Demidür ġāyet ey **serv-i revânüm**
İrişdür âb-ı luṭfûñ yandı cânüm (Şem'î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 79). [serv-i revânüm, -üm]

Ġarḳ olurduñ yaşuma bir dem kinâre gelmese
Ol boyı **serv-i revânüñ** ey göñül âzâdisın (Şem'î Divanı, Gazel 128, Mısra 8). [serv-i revânüñ, -üñ]

serv-i sehî: Kavak gibi uzun, mevzun olan, daġınık olmayan servi. II Endamı düzgün, fidan gibi sevgili.
Her kişi kim ṭoġrudur 'ışkuñda ey **serv-i sehî**
Şem'î-veş yanup diler 'özrini eyler i'tirâf (Şem'î Divanı, Gazel 94, Mısra 13). [serv-i sehî,]

Dürer-i şebnem ile **serv-i sehî** gevher-bâr
Feth idüp ḳaşr-ı zebercedde zümür-rüd revzen (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 21). [serv-i sehî,]

İşidüp âhümi ol kâmet-i bālâ şalınur
Şalınur bād-ı şabâden nitekim **serv-i sehî** (Şem'î Divanı, Gazel 179, Mısra 6). [serv-i sehî,]

Beñzer ey **serv-i sehî** kâmetüne egmedi baş
Şâh-ı Tübünün anüñçün aşığa oldu başı (Şem'î Divanı, Gazel 183, Mısra 3). [serv-i sehî,]

serv-i ser-efrâz: Yükseklere uzanan servi.

Akıdur halkı ayağına yaşüm gibi revân
Gülşen-i şivede bir **serv-i ser-efrâzı** güzel (Şem'î Divanı, Gazel 109, Mısra 4). [serv-i ser-efrâzı, -ı]

Gül gibi nâzüksin ey **serv-i ser-efrâzüm** benüm
Korkaram kâr itmesün âh-i şehergâhüm saña (Şem'î Divanı, Gazel 3, Mısra 3). [serv-i ser-efrâzüm, -i-üm]

Görelî **serv-i ser-efrâzüñi** ey gülbün-i nâz
Çöpçe gelmez gözüme Sidre vü Tübî vü çenâr (Şem'î Divanı, Gazel 57, Mısra 5). [serv-i ser-efrâzüñi, -üñ, -i]

serv-i sîm-beri: Gümüş göğüslü servi (sevgili).

Yâ Reb bu dehr-i dün bahtı bî-vefâyımış
K'itdi o **serv-i sîm-beri** böyle hâksâr (Şem'î Divanı, Kaside 12, Mısra 26). [serv-i sîm-beri, -i]

serv-i sîm-endâm: Gümüş vücutlu servi (sevgili).

Sîm ü zer saçsun ayağına gül-i nesrîn gibi
Gülşen-i hüsnün seven bir **serv-i sîm-endâmını** (Şem'î Divanı, Gazel 178, Mısra 6). [serv-i sîm-endâmını, -i, -n, -ı]

serv-i sîmîn: Gümüşten servi. II Ay ışığının suya yansımından meydana gelen ışıklı yol.

La'lden mîve getürmüş **serv-i sîmînler** biter
Hâki cevher rûh-perverdür hevâsı Bursanün (Şem'î Divanı, Gazel 103, Mısra 7). [serv-i sîmînler, -ler]

serv-şad: Servi gibi boyu olan, servi boylu (sevgili).

Âb-ı hayvân 'ömr-i bî-pâyân saña ey Hızr kim
'Aşıka bir gül şeker-leb **serv-şad** dilber yiter (Şem'î Divanı, Gazel 69, Mısra 6). [serv-şad,]

Şaddün kıyâmın aındı gönül eyledi sücüd
Oldı bahâne arada ey **serv-şad** nemâz (Şem'î Divanı, Gazel 72, Mısra 14). [serv-şad,]

Meger kim şive öğrenmiş çemende **serv-şadlerden**

Kinâr-i âbde her dem olur dâmen-keşân hayme (Şem'î Divanı, Gazel 150, Mısra 5). [serv-şadlerden, -ler, -den]

Ol güneş kim gül yüzi hâl-i siyehden sâdedür

Serv-şadler içre her dem râstî âzâdedür (Şem'î Divanı, Murabba 2, Mısra 2). [serv-şadler, -ler]

İçelüm ol tolu yâ pâdişâhler 'ışkına

Serv-şad sîmîn-beden zerrîn-şabâlar 'ışkına (Şem'î Divanı, Murabba 1, Mısra 6). [serv-şad,]

serv-kâmet: Servi gibi boyu olan, servi boylu (sevgili).

Düşerler sâye-veş hep ıztırâbe
Şalınsa nâz ile ol **serv-kâmet** (Şem'î Divanı, Gazel 16, Mısra 10). [serv-kâmet,]

Serv-kâmetsin semen-simâsın ey sîmin-beden
Gül gibi hoş-bûsın ammâ hem-dem-i ağıyârsın (Şem'î Divanı, Gazel 132, Mısra 3). [serv-kâmetsin, -sin]

Çün kaddi vaşfın eyledüm ol **serv-kâmetüñ**
Añdurısar kıyâmete dek bu gâzel beni (Şem'î Divanı, Gazel 188, Mısra 5). [serv-kâmetüñ, -üñ]

Cihân tırdukça tır ey **serv-kâmet**
Saña budur dü'âmüz tâ kıyâmet (Şem'î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 97). [serv-kâmet,]

serv-reftâr: Servi gibi salınan, salına salına yürüyüşü serviye andıran (sevgili).
Uyup her **serv-reftâre** ne ister bilmezem Şem'î
Düşüp kûy-i harâbâte gezer meyhâne meyhâne (Şem'î Divanı, Gazel 143, Mısra 13). [serv-reftâre, -e]

sev-: Âşık olmak, gönül vermek.
Seni **sevdigümi** ey meh n'ola ikrâr itsem
Gün gibi rûşen olan nesneye inkâr olmaz (Şem'î Divanı, Gazel 75, Mısra 13). [sevdigümi, -dig, -üm, -i]

Şerâb-ı 'ışk ile mestem gidüpdür ihtiyâr elden
Güzeller **sevmede** şüfi anüñçün ihtiyârüm yok (Şem'î Divanı, Gazel 98, Mısra 12). [sevmede, -me, -de]

Sîm-i eşküm Şem'iyâ harc eylemezdim şu gibi
Mey içüp mañbûb **sevmek** olmasa kârüm benüm (Şem'î Divanı, Gazel 119, Mısra 14). [sevmek, -mek]

'İşk ile pîr olmuş idüm **sevdi** dil bir nev cüvân
Derd ile hâk olmuş iken buldı dil bir tâze cân (Şem'î Divanı, Gazel 138, Mısra 1). [sevdi, -di]

Gülşen-i bâğ-ı cemâlün **sevdi** gönülüm bülbülü
Bir lebi gönce yüzi gül gözleri bādāmını (Şem'î Divanı, Gazel 178, Mısra 9). [sevdi, -di]

Sîm ü zer saçsun ayağına gül-i nesrîn gibi
Gülşen-i hüsnuñ **seven** bir serv-i sîm-endāmını (Şem'î Divanı, Gazel 178, Mısra 6). [seven, -en]

Cân bağışlar gönce-leb gül yüzlü dilber **sevmedüñ**
Zâhidâ ya'nî senüñ de dünyede cânüñ mi var (Şem'î Divanı, Gazel 41, Mısra 5). [sevmedüñ, -me, -dü, -ñ]

Açılmış Şem'iyâ güller ider feryâd bülbüller
Güzeller zülfî sünbüller **severler** hem sevilürler (Şem'î Divanı, Gazel 68, Mısra 8). [severler, -er, -ler]

Bu gün dilberlerüñ hayli biri birinedür meyli
Kimi Mecnûn kimi Leyli **severler** hem sevilürler (Şem'î Divanı, Gazel 68, Mısra 6). [severler, -er, -ler]

sevdâ: Kuvvetli sevgi, aşk, muhabbet.
Bir nefes dil olıma hâli hayâlinden anüñ
Haşre dek bakmayısar gayre bu **sevdâyı** göre (Şem'î Divanı, Gazel 168, Mısra 4). [sevdâyı, -y, -i]

İki ‘ālemde cemāl ise murādūñ yāri gör
Zāhidā bilsem nedür saña bu **sevdāden** ğareẓ (Şem’î Divanı, Gazel 87, Mısra 12). [sevdāden, -den]

sevdāya düş-: Sevmek, âşık olmak.

Ķanı bir bencileyin derd ile **sevdāya düşüp**
Zülf-i dilber gibi aḥvālî perişān olmış (Şem’î Divanı, Gazel 84, Mısra 5). [sevdāya düşüp, -üp]

sevdā-yi zülf: (Sevgilinin) saçının aşkı.

Sevdā-yi zülfine çün anūñ Şem’î düşdi dil
Abdāl iderse ṭāñ mîdur ol bi-bedel beni (Şem’î Divanı, Gazel 188, Mısra 9). [sevdā-yi zülfine, -i, -n, -e]

sevil-: Başkası tarafından sevgi duyulmak, hoşlanılmak.

Bu gün ‘ālemde dilberler severler hem **sevilürler**
Güzeller māh-peykerler severler hem **sevilürler** (Şem’î Divanı, Gazel 68, Mısra 1). [sevilürler, -ür, -ler]

Bu gün ‘ālemde dilberler severler hem **sevilürler**
Güzeller māh-peykerler severler hem **sevilürler** (Şem’î Divanı, Gazel 68, Mısra 2). [sevilürler, -ür, -ler]

Şular kim şun‘-ı Ḥālîkdür göñül virür aña ‘uşşāk
Şorarsañ cümle ‘āşıklar severler hem **sevilürler** (Şem’î Divanı, Gazel 68, Mısra 4). [sevilürler, -ür, -ler]

Bu gün dilberlerüñ ḥayli biri birinedür meyli
Kimi Mecnūn kimi Leylî severler hem **sevilürler** (Şem’î Divanı, Gazel 68, Mısra 6). [sevilürler, -ür, -ler]

Açılmış Şem’iyā güller ider feryād bülbüller
Güzeller zülfî sünbüller severler hem **sevilürler** (Şem’î Divanı, Gazel 68, Mısra 8). [sevilürler, -ür, -ler]

sevin-: Sevinç duymak, memnun ve hoşnut olmak.

Sevinürsin dilā kūyinde yārūñ
Şanasın milket-i ‘Osmān senüñdür (Şem’î Divanı, Gazel 53, Mısra 9). [sevinürsin, -ür, -sin]

Ciger ḥūn eyleyüp ḳan aĝlar iken ḥār-ı hicrānde
Tebessüm eyledi ğonce **sevindi** bülbülüñ cānı (Şem’î Divanı, Kaside 15, Mısra 18). [sevindi, -di]

seyf ü kalem: Kılıç ve kalem. II Hem devlet adamı hem de şair olan kişi.

Hemçü Mirrîḡ ü ‘Uṭārid kerd bā **seyf ü kalem**
Āsümān-ı salṭānet rā muntaẓam çün mülk-i dîn (Şem’î Divanı, Kaside 13, Mısra 73). [seyf ü kalem,]

seyl: Sel.

Yir yüzün bārān-ı eşküm **seyli** ṭutdı ser-te-ser
Aremüzde yār ile ol deñlü geçdi mācerā (Şem’î Divanı, Gazel 6, Mısra 11). [seyli, -i]

seyl et-: Sel etmek.

Felek düşmenlerüñ **seyl etmek** içün dem-be-dem ḳanın
Olur ḳavs-i ḳuzeḡ yayı ḳazā oĝları bārānı (Şem’î Divanı, Kaside 15, Mısra 39). [seyl etmek, -mek]

seyl-i eşk: Gözyaşı seli.

Gönlümün âyenesinde eger olmasa ğubâr

Bir yaña âhüm odı bir yaña **seyl-i eşküm** (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 86). [seyl-i eşküm, -üm]

Seyl-i eşkümdür cihânde ğark-ı tûfândan murâd

Yaşümün evşâfidur bu yidi deryâden ğarez (Şem'î Divanı, Gazel 87, Mısra 7). [seyl-i eşkümdür, -üm, -dür]

seyl-i fenâ: Yokluk seli.

Seyl-i fenâye vardı niçe niçe 'ömr-i Nüh

Bâd-ı hevâye vardı niçe niçe tâc-dâr (Şem'î Divanı, Kaside 12, Mısra 5). [seyl-i fenâye, -y, -e]

seyr: Gezinti, gezme.

Bildi bu 'ömr bâğımı kim bî-sebât-imiş

Gitdi cinâne **seyr** için ol serv-i gül-'izâr (Şem'î Divanı, Kaside 12, Mısra 30). [seyr,]

seyr id-: Bir şeyi zevk alarak gözle takip etme, bakma, izleme, temaşa.

Gelüñüz **seyr idelüm** serv-i hırâmânler ile

İdelüm bâğı müşerref gül-i ħandânler ile (Şem'î Divanı, Gazel 151, Mısra 1). [seyr idelüm, -elüm]

Ķo etegüñ öñince beni **seyr idem** şehâ

K'ekşer öñinde bâd-ı şabânunñ ğubâr olur (Şem'î Divanı, Gazel 65, Mısra 3). [seyr idem, -em]

Dil tenümde **seyr ider** her yâreden dîdârüñi

Mü'mine kabrinde cennet revzeni manşer yiter (Şem'î Divanı, Gazel 69, Mısra 3). [seyr ider, -er]

Göricek gönlüm ol göz ü kaşı

Seyr ider cân gözüyle Naķķâşı (Şem'î Divanı, Gazel 176, Mısra 2). [seyr ider, -er]

Gün gibi altun benekli âsümâniler geyüp

Seyr ider yılduzlar ile mâh-i tâbânüm benüm (Şem'î Divanı, Gazel 114, Mısra 4). [seyr ider, -er]

seyrân: Gezip dolaşma, gezme, gezinti. II Bakıp seyretme, temâşâ.

Yâr ışığında bizi ednâ görürsin zâhidâ

Bir melek-ruşâr ile göklerde **seyrânüñ** mi var (Şem'î Divanı, Gazel 41, Mısra 10). [seyrânüñ, -üñ]

seyr-i gülîstân eyle-: Gül bahçesinde gezmek.

Serv-i âzâdüm kıoyup **seyr-i gülîstân eylesem**

Bâğlar zindân olup zencîr olur ırmağlar (Şem'î Divanı, Gazel 40, Mısra 5). [seyr-i gülîstân eylesem, -se, -m]

seyr-i gülşen id-: Gül bahçesini seyretmek.

İdüp gül yüzlülerle **seyr-i gülşen**

Olursun nitekim gülşende gül sen (Şem'î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 67). [seyr-i gülşen idüp, -üp]

seyr-i mezâr it-: Mezar seyretmek.

Hey kıyâmet lûtf idüp **seyr-i mezâr itseñ** eger
Şem'î-veş baş kâldurur 'âşıklerüñ sinden çıkar (Şem'î Divanı, Gazel 63, Mısra 13). [seyr-i mezâr itseñ, -se, -ñ]

seyyâr ol-: Gezici, dolaşan olmak.

Himmetüñ kevkebidür **oldı** felekde **seyyâr**
Râyet-i râyüñ ile pây-e-i kâdrüñ 'âlî (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 57). [seyyâr oldı, -dı]

seyyâre: Gezegen.

Ruğlerüñ gün beñlerüñ **seyyâreler** kaşüñ hilâl
Bir muşavver nûrdur ey mâh taşvîrüñ senüñ (Şem'î Divanı, Gazel 102, Mısra 3). [seyyâreler, -ler]

Göz yaşıyla tolanur kapuñı **seyyâre** gibi
Düşmesün kimse hevâyî dil-i âvâre gibi (Şem'î Divanı, Gazel 180, Mısra 1). [seyyâre,]

sîb: Elma.

Şeker bādām ile **sîb** ü enâr ü gül-be-şekkerdür
Temâşâ eyledüm bâzâr-ı hüsün ol dil-ârânuñ (Şem'î Divanı, Kaside 1, Mısra 17). [sîb,]

sıdk: Doğruluk, gerçeklik.

Hayâ vü **sıdk** u 'adl ile çeküp Hayder-şîfat tîğî
Getürdüñ yirine himmetle nâm-ı Âl-i 'Osmânı (Şem'î Divanı, Kaside 4, Mısra 47). [sıdk,]

İşbu dü'âya **sıdk** ile âmîn diyenlere
Şem'î cemâli nûrını 'arz ide Bîr ü Bâr (Şem'î Divanı, Kaside 12, Mısra 45). [sıdk,]

sidre: Sidre ağacı (Cebrail'in gidebildiği son uçtaki ağaç/makam).

Görelî serv-i ser-efrâzüñ ey gülbün-i nâz
Çöpçe gelmez gözüme **Sidre** vü Tûbî vü çenâr (Şem'î Divanı, Gazel 57, Mısra 6). [sidre,]

Didi dilber **Sidreye** teşbîh idersin kâddümi
Tûbî-i cennet nedür serv-i bülendüm var iken (Şem'î Divanı, Gazel 127, Mısra 3). [sidreye, -ye]

Gün yüzünde **Sidre** kâddüñ üzre zülfüñ ey melek
Bir hümâdür kim ayüñ on dördin itmiş âşiyân (Şem'î Divanı, Gazel 135, Mısra 9). [sidre,]

Toğrusı **Sidre** olup kâddi hilâl olsa kaşı
Beñzedürdüm saña ey nûr-ı muşavver güneşi (Şem'î Divanı, Gazel 183, Mısra 1). [sidre,]

Sidreye baş egmeyüp Tûbiye virmezsin selâm
Ey gönül yanüñce bir serv-i hırâmânüñ mi var (Şem'î Divanı, Gazel 41, Mısra 13). [sidreye, -y, -e]

Sütünü **Sidre** vü ay ü güneşdür şemseler yir yir
Melek-simâ güzellerle olupdur âsümân hayme (Şem'î Divanı, Gazel 150, Mısra 3). [sidre,]

sifal: Çanak çömlek, testi vb. toprak kap.

İşigün itî **sifâliyle** ciger kanın içen
Câm-ı Cem içmege ‘âr eyleye sultânler ile (Şem’î Divanı, Gazel 152, Mısra 7). [sifâliyle, -i, -y, -le]

Ser ki ölmez heves-i zülfi semen-sâler ile
Yiridür taşlere çalsañ nitekim kırı **sifâl** (Şem’î Divanı, Kaside 8, Mısra 34). [sifâl,]

şığ-: Bir şeyin sınırları içine girebilme; doldurmak, kaplamak.
Şol kadar içdüm meyi şu deñlü sevdüm dilberi
Defter ü dīvâne **şığmaz** kim ider anı hisâb (Şem’î Divanı, Gazel 13, Mısra 6). [şığmaz, -maz]

Şehrinde ol perinün **şığmaz** selâmet ehli
Şem’î melâmet ol kim nâmûs ü ‘âre yir yok (Şem’î Divanı, Gazel 97, Mısra 11). [şığmaz, -maz]

şığın-: Tehlikeden korunmak için emin ve güvenilir bir yere sokulmak.
Görüp âhüm **şığınur** ol yüzi gül ağyâre
Nitekim bād olıcağ gül **şığınur** hâşâke (Şem’î Divanı, Gazel 165, Mısra 7). [şığınur, -ur]

şıhhat: Sağlık, afiyet.
Haste eyler gözleri **şıhhat** bağışlar lebleri
‘Âşık-ı dil-ğâstenün hem derdi hem dermânıdır (Şem’î Divanı, Gazel 43, Mısra 9). [şıhhat,]

sihr: Büyü, efsun.
Diñdürmedi gözüm yaşın ey serv-i gül-‘izâr
Gerçi gözün akar şuyı **sihr** ile turgurur (Şem’î Divanı, Gazel 52, Mısra 6). [sihr,]

Cemâli **sihr** ile mu‘ciz-nümâdür
Kaşı şakku’l-kamerdür çeşmi cādū (Şem’î Divanı, Gazel 140, Mısra 7). [sihr,]

Cemâli **sihr** ile mu‘ciz-nümâdür
Kaşı şakku’l-kamerdür çeşmi cādū (Şem’î Divanı, Gazel 140, Mısra 7). [sihr,]

sihr eyle-: Sihir yapmak, büyülemek; kendine aşık etmek, cezbelemek.
Reftâre başla nâz ile **sihr eyle** ey nigâr
Yüz sürmege ayağuna tâ gökden ay ine (Şem’î Divanı, Gazel 160, Mısra 3). [sihr eyle,]

sihr-i çeşm: Gözün sihri.
Uşanmaz **sihr-i çeşminden** gönül zülfinde sen yârün
Ne gam kim Tûr-ı Mûsâdür anün her târı mâr olmaz (Şem’î Divanı, Gazel 78, Mısra 3). [sihr-i çeşminden, -i, -n, -den]

sikender: Hızır ile birlikte ab-ı hayatı aradığı rivayet edilen büyük Makedonya kralı İskender.
Sikender zulmet içre tâlib-i âb-ı hayât oldu
Bu def-i zulmet-i şirk itdi dehri kıldı nûrânî (Şem’î Divanı, Kaside 4, Mısra 41). [sikender,]

sikender-seyr: İskender gibi yolculuk yapan.

Ey Hızır-‘ilm ü **Sikender-seyr** ü Mūsā-ihtirām
V’ey Süleymān-hātem ü Aḥmed-nişān ü Cem-nigīn (Şem’î Divanı, Kaside 13, Mısra 65). [sikender-seyr,]

sıklıg: Islık, ağızdan çıkarılan düdük sesi gibi ses. II Ötüş, feryat figan etme.
Bezm-i gülde yine kânûn ile dem-sâz olalum
Bülbülün diñdürelüm **sıklıgın** efgānler ile (Şem’î Divanı, Gazel 151, Mısra 8). [sıklıgın, -ın]

silk-i cūdî: Cömertlik yolu.
Ne buldı cevherini **silk-i cūdî**
Ne buldı gevherini nazm-ı ‘ālem (Şem’î Divanı, Kaside 5, Mısra 29). [silk-i cūdî, -î]

silk-i mülk-i dîn: İslam ülkesinin düzeni.
Münhezim ez cevher-i tiğ-i tu ḥaşm-ı bed-güher
Muntazam ez gevher-i dest-i tu **silk-i mülk-i dîn** (Şem’î Divanı, Kaside 13, Mısra 68). [silk-i mülk-i dîn,]

silsile: Zincir ve saç örgüsü gibi zincirleme olan şey.
Baña rām olmaz idi tevsen-i dehr-i ser-keş
Yaşımün **silsilesi** taḳmasa boynına ‘ikāl (Şem’î Divanı, Gazel 112, Mısra 8). [silsilesi, -si]

Baña rām olmaz idi tevsen-i dehr-i ser-keş
Yaşümün **silsilesi** daḳmasa pâyine ‘ikāl (Şem’î Divanı, Kaside 8, Mısra 86). [silsilesi, -si]

sîm: Gümüş.
Ser-ā-ser **sîm** olursa yidi deryā
Degüldür himmetün yanında şebnem (Şem’î Divanı, Kaside 5, Mısra 27). [sîm,]

Velikin derd ü faḳr ü gurbet ile
Yaşüm **sîm** oldu vü zerd oldu çihrem (Şem’î Divanı, Kaside 5, Mısra 48). [sîm,]

sîm ü zer: Gümüş ve altın.
Sîm ü zer şaçsun ayağına gül-i nesrîn gibi
Gülşen-i ḥüsnün seven bir serv-i sîm-endāmını (Şem’î Divanı, Gazel 178, Mısra 5). [sîm ü zer,]

Şāḥ-ı şükûfe eyler idi **sîm ü zer** nişār
Ebr aḡladuḳça ḥurrem ü ḥandān idi çemen (Şem’î Divanı, Kaside 9, Mısra 11). [sîm ü zer,]

sîmā: Yüz, çehre. II Sevgilinin yüzü.
Mācerā-yi ḡam bilindi giryesinden ‘āşıkuñ
Şāhid ol ma‘niye **sîmāsındaki** gevher yiter (Şem’î Divanı, Gazel 69, Mısra 8). [sîmāsındaki, -sın, -da, -ki]

simāt-ı kadr: Kıymet sofrası.
Degüldür mihr ile meh kâse-i zerrîn ile her dem
Taşınur şarka vü ḡarba **simāt-ı kadriñün** ḥ‘ānı (Şem’î Divanı, Kaside 4, Mısra 44). [simāt-ı kadriñün, -i, -ñün]

sīm-i eşk: Gözyaşı gümüşü.

Sīm-i eşküm Şem‘iyā harc eylemezdüm şu gibi

Mey içüp maḥbûb sevmek olmasa kārüm benüm (Şem‘î Divanı, Gazel 119, Mısra 13). [sīm-i eşküm, -üm]

sīmīn-beden: Gümüş bedenli, beyaz vücutlu.

Serv-kāmetsin semen-sīmāsın ey **sīmīn-beden**

Gül gibi hoş-būsın ammā hem-dem-i ağıyarsın (Şem‘î Divanı, Gazel 132, Mısra 3). [sīmīn-beden,]

İçelüm ol ṭoluyı pādīşāhler ‘ışkına

Serv-kad **sīmīn-beden** zerrīn-kabālar ‘ışkına (Şem‘î Divanı, Murabba 1, Mısra 6). [sīmīn-beden,]

sīm-ten: Gümüş tenli.

Şararduñ âteş-i ḥasretle Şem‘î

Erirsın zer gibi bir **sīm-tensüz** (Şem‘î Divanı, Gazel 77, Mısra 12). [sīm-tensüz, -süz]

‘Âr idermiş beni öldürmege ol **sīm-tenüm**

Varayın valvarayın boynüme ṭakup kefenüm (Şem‘î Divanı, Gazel 116, Mısra 1). [sīm-tenüm, -üm]

Bir **sīm-ten** şanem gibi par par yanardı şem‘

Ammā hevā-yi yār ile pūr-izṭırāb idi (Şem‘î Divanı, Gazel 181, Mısra 3). [sīm-ten,]

sin-: Kırılmak, parçalanmak.

Benüm cānān ile çün kim bütündür ‘ahd ü peymānum

şinursa kāsesi çerḥüñ ḳo şinsun inkisārüm yok (Şem‘î Divanı, Gazel 98, Mısra 10). [şinursa, -ur, -sa]

Benüm cānān ile çün kim bütündür ‘ahd ü peymānum

şinursa kāsesi çerḥüñ ḳo **şinsun** inkisārüm yok (Şem‘î Divanı, Gazel 98, Mısra 10). [şinsun, -sun]

sin: Mezar, kabir.

Hey kıyāmet luṭf idüp seyr-i mezār itseñ eger

Şem‘î-veş baş kıldurur ‘āşıklerüñ **sinden** çıkar (Şem‘î Divanı, Gazel 63, Mısra 14). [sinden, -den]

sīne: Göğüs, bağır; gönül, yürek.

Sīnemüñ dāğını meyl itdi görüp ol yüzi gül

Meyl olur güller ile zeyn olıcaḳ her ḳurı şāḥ (Şem‘î Divanı, Gazel 29, Mısra 3). [sīnemüñ, -m, -üñ]

Germ olursun ey gönül gün yüzlü cānānüñ mi var

Şubḥ olınca **sīnede** bir māh-i tābānüñ mi var (Şem‘î Divanı, Gazel 41, Mısra 2). [sīnede, -de]

Naḳş oldı **sīnemüz** yine dāğ-ı firāk ile

Senden bu ḳaldı ey yüzi gül bize yādigār (Şem‘î Divanı, Gazel 46, Mısra 5). [sīnemüz, -müz]

Geldügince **sīneme** bir laḫze ārām eylemez

Ey kemān-ebrü iğen nāzūk geçer tırüñ senüñ (Şem‘î Divanı, Gazel 102, Mısra 9). [sīneme, -m, -e]

sîne-i mecrûh: Yaralı göğüs.

Çıkmadı peykânlerüñ bu **sîne-i mecrûh**dan

Tirüñ ucından benüm bağrümde her dem baş çıkar (Şem'î Divanı, Gazel 51, Mısra 3). [sîne-i mecrûh

Hâlümü 'arz itmege tîr-i müjeñden dil diler

Ağız açdı **sîne-i mecrûh**üm üzre yâreler (Şem'î Divanı, Gazel 56, Mısra 10). [sîne-i mecrûh

sîne-i pür-dâğ: Yara dolu göğüs.

Rûz ü şeb ey meh döner mihrüñle ser-gerdân olup

Sîne-i pür-dâğ ile abdâlüñ olmuş âsümân (Şem'î Divanı, Gazel 135, Mısra 12). [sîne-i pür-dâğ,

sîne-i şad-çāk: (Âşığın) yüz parça, paramparça olmuş gönlü.

İşüm bitürdi gamze-i dil-düzüñ ey nigâr

Cân riştesini **sîne-i şad-çāk**den götür (Şem'î Divanı, Gazel 67, Mısra 6). [sîne-i şad-çāk

sîne-i süzân: Yanan bağır, yanan sine.

Şem'iyâ dil uzadup her gice eflâki yaçar

Nâr-ı âhüm ki çıkar **sîne-i süzân**ümden (Şem'î Divanı, Gazel 130, Mısra 14). [sîne-i süzân

Dâğlar kim urmuşam bu **sîne-i süzân**üme

Mihrüñe ey mäh-rû şâdık güvâhümdür benüm (Şem'î Divanı, Gazel 118, Mısra 5). [sîne-i süzân

sîneler dögil: Göğsünü döğmek.

'Alemler âhler yir yir **dögilür sîneler** güm güm

Işıklar gibi 'aşıklar baş açdı girdi meydâne (Şem'î Divanı, Gazel 143, Mısra 3). [sîneler dögilür,

sînelere çek-: İstenmeyen bir durumu, bir zararı kabullenmek zorunda kalmak, hoşlanılmayan, tahammül edilmesi güç olan bir şeye katlanmak.

Çekeler sînelere gün gibi meh-pâreleri

İdeler çerh gibi bize cefâlar niçe bir (Şem'î Divanı, Gazel 45, Mısra 7). [sînelere çekeler,

sîne-şâf: Gönlü temiz, temiz kalpli, özü sözü doğru.

Oldı bu şırça serâyüñ içi pür-nağş-i nigâr

Sîne-şâf eylediler bunca küdüret var iken (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 4). [sîne-şâf,

sipâh: Asker, ordu.

Şâh-i 'ışkâm almağa mihr ü mağabbet tahtını

Âteş-i âhüm 'alem eşküm **sipâh**ümdür benüm (Şem'î Divanı, Gazel 118, Mısra 4). [sipâh

Müzeyyen altun üsküflü **sipâh**i beg yigitlerle

Gelür yılduzlariyle şan cihânüñ mäh-i tâbânı (Şem'î Divanı, Kaside 4, Mısra 7). [sipâh

sipehsâlâr-ı leşker: Askerin başkomutanı.

Zafer mîr-i ‘alem nuşret **sipehsâlâr-ı leşkerdür**

İşgi bendesinüñ bendesidür Hüsrev ü Dārâ (Şem’î Divanı, Kaside 1, Mısra 31). [sipehsâlâr-ı leşkerdür, -dür]

sipend: Tütsü olarak kullanılmak için tohumları ateşe atılan üzerlik tohumu.

Sipend encüm şafak âteş hilâl ol bezme micmerdür

Müzeyyen itdi dünyâyı ser-â-ser ‘ıyd-i sulţânî (Şem’î Divanı, Kaside 1, Mısra 21). [sipend,]

Sen perî-peyker melek-ruhsârı teşhîr itmege

Micmer-i nüh-kâsedür eflâk encümdür **sipend** (Şem’î Divanı, Gazel 33, Mısra 10). [sipend,]

sipend it-: Üzerlik etmek, üzerlik tohumunu yakmak (Eskiden nazar değmemesi istenilen yerlere veya nazar deymiş kişi ya da çocukların üzerlerinde bir kap içinde üzerlik yakarlardı. Tohumlar ateşte çitirdıkça da nazarın dağıldığına inanılırdı).

Behâr eyyâmıdır gül gibi hând it

Niçe bir nâr-ı gamde cân **sipend it** (Şem’î Divanı, Gazel 18, Mısra 2). [sipend it,]

siper: Kalkan. II Göğüs.

Tîr-i müjeñ eglenmedi geçdi **siperümden**

Ŧurmadı güzêr eyledi ya‘nî cigerümden (Şem’î Divanı, Gazel 133, Mısra 1). [siperümden, -üm, -den]

Yaylar çatdı kaşın dürdi **siperler** yüzini

Gösterür her birisi düşmene yüz derd ü belâ (Şem’î Divanı, Kaside 2, Mısra 45). [siperler, -ler]

sipihr: Gök, sema, asuman.

Sen ol kân-ı keremsin kim kefi gevher-nişârüñden

Pür oldı la‘l ü gevherle **sipihr** ü küh dāmânı (Şem’î Divanı, Kaside 15, Mısra 48). [sipihr,]

sipihr-i kîne-ver: Kindar felek.

Ey melek-sîmâ seni bir lahze göstermez baña

Bilmezem n’ister ‘aceb benden **sipihr-i kîne-ver** (Şem’î Divanı, Gazel 59, Mısra 4). [sipihr-i kîne-ver,]

sipihr-i nilgün: Lacivert renkli gökyüzü.

Şafak rengiyle al oldı **sipihr-i nilgün** gūyâ

Kızıl otağını kurdı şehirde Âl-i ‘Osmânî (Şem’î Divanı, Kaside 15, Mısra 31). [sipihr-i nilgün,]

sipihr-i saltanet: Saltanat göğü.

Açar cânler gülistânın gözi göñli münevverdür

Sipihr-i saltanet bürcinde ‘âlî ahter-i şâhî (Şem’î Divanı, Kaside 10, Mısra 32). [sipihr-i saltanet,]

Sipihr-i saltanetde âfitâb-ı sâye-güsterdür

Olup kurb-i himâyetde iresin zıll-ı maşşûde (Şem’î Divanı, Kaside 10, Mısra 43). [sipihr-i saltanetde, -de]

şırça: Cam.

Göñlümün **şırça** serâyıdır hayâlün meskeni

Serverâ lâyiķ mıdır kim ola devründe harâb (Şem’î Divanı, Gazel 13, Mısra 9). [şırça,]

şırça serây: Bir kimsenin insanlarla ilgilenmeden onlardan uzakta kendi âleminde yaşadığı yer.

Ne ‘aceb gülşen olur kimine gül kimine hâr

Gönlümün **şırça serâyı** yapılıp beglük idem (Şem’î Divanı, Kaside 7, Mısra 104). [şırça serâyı, -ı]

Oldı bu **şırça serâyüñ** içi pür-nağş-i nigâr

Sine-şâf eylediler bunca küdüret var iken (Şem’î Divanı, Kaside 7, Mısra 3). [şırça serâyüñ, -üñ]

sirişte it-: Karıştırmak, yoğurmak.

İtmiş sirişte hâkini âb ü hevâyile

‘Ömrün anüñçün olmadı bünyâdı ber-çarâr (Şem’î Divanı, Kaside 12, Mısra 13). [sirişte itmiş, -miş]

şırma: Sırmayı andıran, sırma gibi sarı olan.

Bir şaçı **şırma** çeker eflâke âhüm gün gibi

Bir melek zencir-i zerrin ile şan ejder çeker (Şem’î Divanı, Gazel 64, Mısra 5). [şırma,]

sırr: Bilinmesi, duyulması, açığa vurulması istenmeyen, gizli tutulan şey, giz, gizem.

Bilmezdi kimse **sırrını** gâlib nihân idi

La’lûñle geldi şûrete ser-çeşme-i hayât (Şem’î Divanı, Gazel 17, Mısra 5). [sırrını, -ı, -nı]

Gözlerümdür gönlümün **sırrın** dem-â-dem fâş iden

Hâk dimişler külli **sırrın** câveze’l-işneyini şâ‘ (Şem’î Divanı, Gazel 92, Mısra 5). [sırrın, -ı, -n]

Her nihâl-i râst eyler fe’staķim **sırrın** beyân

Oldı serv-i istikâmetle müzeyyen bâğ-ı dîn (Şem’î Divanı, Kaside 14, Mısra 89). [sırrın, -ı, -n]

sırr-ı cân: Can sırrı.

Nükte-i la’l-i lebûñ fehm idimez ehl-i hîred

Sırr-ı cândür dehenüñ anı kim idrâk eyler (Şem’î Divanı, Gazel 66, Mısra 8). [sırr-ı cândür, -dür]

sırr-ı ışk: Aşk sırrı.

Delinsün ney gibi bağrüm habîbüm

Açarsam **sırr-ı ışkından** eger râz (Şem’î Divanı, Gazel 76, Mısra 4). [sırr-ı ışkından, -uñ, -dan]

sırr-ı la’l: (Sevgilinin) dudağının sırrı.

Dil fıkır ider miyânüñi cân **sırr-ı la’lûñi**

Cânâ cihânde her kişinüñ bir hayâlî var (Şem’î Divanı, Gazel 58, Mısra 7). [sırr-ı la’lûñi, -üñ, -i]

sırrını aç-: Bir sırrı başkasına söylemek.

Genc-i ışkûñ **sırrını açmazdı** kimse cân virüp

Yirde kâıurdı eger Manşür ber-dâr olmasa (Şem’î Divanı, Gazel 149, Mısra 7). [sırrını açmazdı, -maz, -dı]

sırrını bil-: Sırrını bilmek, gizemini çözmek.

Bilmedi rāz-ı dehānūñle miyānūñ **sırrını**

Zerre zerre mū-be-mū fikr itdi ‘aql-ı hürde-bīn (Şem’î Divanı, Kaside 14, Mısra 57). [sırrını bilmedi, -me, -di]

sitanbul: İstanbul şehri.

‘Acāyib hāleti vardur gelen gitmez **Sitanbulden**

Şanasın bāğ-ı cennetdür giren çıkmaz Kālataden (Şem’î Divanı, Gazel 123, Mısra 13). [sitanbulden, -den]

sitäre: Yıldız.

Leşker-i eşkümle bahtüm gördi ceng itmek diler

Şem’iyā gökde **sitārem** çekdi āhūmden ‘alem (Şem’î Divanı, Gazel 115, Mısra 16). [sitārem, -m]

Āfitāb olmaz mukābil saña ey Yūsuf-cemāl

İdimez her bir **sitäre** māh-i Ken‘ān ile baḥs (Şem’î Divanı, Gazel 21, Mısra 8). [sitäre,]

Görinen gökde hilāl ile **sitäre** şanmañ

Göz diküp çerḫ-i felek kaşdine açdum çengāl (Şem’î Divanı, Gazel 112, Mısra 3). [sitäre,]

sitäre-menzilet: Yıldız makamı.

Bir kâmer-behcet güneş-ṭal‘et **sitäre-menzilet**

Gün gibi zāhir degül mi mihrinūñ māhiyyeti (Şem’î Divanı, Kaside 6, Mısra 65). [sitäre-menzilet,]

sitem: Eziyet, cefa, zulüm.

Başdan aşurdı āteş-i hecrūñ **sitemlerin**

Yansa yakılsa Şem’î ne var senden ey nigār (Şem’î Divanı, Gazel 46, Mısra 15). [sitemlerin, -ler, -in]

şıyt ü şadā: Ses ve seda.

Çekdi sulṭān-ı zafer gün gibi bir şubḫ livā

Kūs-ı nuşret çalınup ṭoldı cihān **şıyt ü şadā** (Şem’î Divanı, Kaside 2, Mısra 2). [şıyt ü şadā,]

şoffa-i şadr: Yeniçeri reisi.

Felek-kadr ü melek-şadr ü şeh-i seyyāre-leşkerdür

Şerefde **şoffa-i şadrūñ** serir-i ‘arşa hem-pāye (Şem’î Divanı, Kaside 1, Mısra 66). [şoffa-i şadrūñ, -üñ]

sög-: Sövmek, kızmak, azarlamak.

Ḳavlūñi boynumuza eyle ḥamāyil diyelüm

Hışm idüp **sögse** gerek biz de dü‘ā eyleyelüm (Şem’î Divanı, Gazel 117, Mısra 8). [sögse, -se]

Cān virürsem ḡam-ı yār ile selāmüm iledüñ

Bāri bir kerre **sögüp** rūḥumuzu şād itsün (Şem’î Divanı, Gazel 139, Mısra 8). [sögüp, -üp]

Hübler **sögdi** baña vālīh ü şeydā göricek

Üşdiler ṭaşladılar la‘l-i Bedaḥşānler ile (Şem’î Divanı, Gazel 151, Mısra 9). [sögdi, -di]

şohbet: İki veya daha çok kimse arasında karşılıklı olarak dostça, arkadaşça yapılan konuşma, hasbihal.

Gül yüzün devrinde her kim içdi cām-ı la'lüni
şoĥbet anün şoĥbeti devrân anün devrânıdur (Şem'î Divanı, Gazel 43, Mısra 6). [şoĥbet,]

Öykünelden leb-i cān-baĥşüñe ey rûĥ-ı revân
Geçdi cām-ı mey ile döne döne **şoĥbetümüz** (Şem'î Divanı, Gazel 73, Mısra 4). [şoĥbetümüz, -ümüz]

Şem'iyâ odlare yansa n'ola pervâne gibi
Her kim eylerse heves ol şanemün **şoĥbetine** (Şem'î Divanı, Gazel 156, Mısra 10). [şoĥbetine, -i, -n, -e]

şoĥbet it-: Karşılıklı olarak dostça, arkadaşça konuşmak, söyleşmek, hasbihal etmek.
Vâ'iz sözini gözler iseñ Şem'iyâ eger
‘Älemde kimse kimseyile **şoĥbet itmesün** (Şem'î Divanı, Gazel 131, Mısra 10). [şoĥbet itmesün, -me, -sün]

Süleymân k'aña dünyâ ĥıdmet itmiş
Karıncayile geh geh **şoĥbet itmiş** (Şem'î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 84). [şoĥbet itmiş, -miş]

şoĥbet-i ĥâş it-: Özel sohbet etmek, gizli konuşmak.
Ĥübler cem' olup **itmiş** bu gice **şoĥbet-i ĥâş**
Def tutup çerĥe girüp mihr ü meh olmuş rakķâş (Şem'î Divanı, Gazel 85, Mısra 1). [şoĥbet-i ĥâş itmiş, -miş]

şoĥbet-i ĥüsn: Güzelliĥinin sohbeti.
Bir anda ‘aķlımuz aldı şerâb-ı la'ı-i lebün
Bizümle **şoĥbet-i ĥüsnün** bir ân imiş bildük (Şem'î Divanı, Gazel 106, Mısra 8). [şoĥbet-i ĥüsnün, -ün]

şok-: İçine veya arasına girmesini sağlamak.
Yâreler yazmaz idi ĥâlümü ey kaşı kemân
Şu'le-i âĥüm eger **şokmasa** ağzına zebân (Şem'î Divanı, Gazel 136, Mısra 2). [şokmasa, -ma, -sa]

son: Bir şeyin en sonra olan veya ortaya çıkan bitiş, tükeniş kısmı, bitme tükenme noktası, nihâyet.
Zıkr-i lebi **şoñunda** ķo evşâf-ı cenneti
Şehd ü şeker **şoñunda** degül mîveler lezîz (Şem'î Divanı, Gazel 38, Mısra 13). [şoñunda, -u, -ñ, -da]

Zıkr-i lebi **şoñunda** ķo evşâf-ı cenneti
Şehd ü şeker **şoñunda** degül mîveler lezîz (Şem'î Divanı, Gazel 38, Mısra 14). [şoñunda, -u, -ñ, -da]

soñra: Daha ileri bir zamanda, müteakiben.
Kim oynadı senünle bu nerd-i maĥabbeti
Kim raĥt ü baĥtın eylemedün **soñra** târmâr (Şem'î Divanı, Gazel 49, Mısra 8). [soñra,]

Vâ'iz şerâb-ı nâbe diyün ol tolaşmasun
soñra yüzine urıcaĥaz kendü utanur (Şem'î Divanı, Gazel 55, Mısra 4). [soñra,]

Büse-i la'lini ‘ahdetmiş idi bir kerre
soñra iştüdüm aña daĥi peşimân olmuş (Şem'î Divanı, Gazel 84, Mısra 8). [soñra,]

Ne hoşdür va‘de-i vaşlı nigārūñ
Diyüp **şofıra** peşimān olmayınca (Şem‘î Divanı, Gazel 162, Mısra 8). [şofıra,]

şor-: Birine soru yöneltmek herhangi bir konuda bilgi istemek, sual etmek.

Niçe başlar gider kanlar dökilür kimseler **şormaz**

Tarîk-ı ‘ışkıdur bunda dimezler kana kan olsun (Şem‘î Divanı, Gazel 122, Mısra 3). [şormaz, -maz]

Şular kim şun‘-ı Hâlikdür göñül virür aña ‘uşşāk

Şorarsañ cümle ‘aşıklar severler hem sevilürler (Şem‘î Divanı, Gazel 68, Mısra 4). [şorarsañ, -ar, -sa, -ñ]

Cām-ı ‘ışkuñ ne **şorarsın** baña keyfiyyetini

Zāhidā çünki bilürsin buña ikrār olmaz (Şem‘î Divanı, Gazel 75, Mısra 11). [şorarsın, -ar, -sın]

Dilberā şîrîn lebüñden tatlu cānümdür garez

Şormadan anı hayāt-ı cāvidānümdür garez (Şem‘î Divanı, Gazel 88, Mısra 2). [şormadan, -madan]

İderler bezm-i hüsñüñ şohbetini

Şorarlar cām-ı la‘lūñ vahdetini (Şem‘î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 70). [şorarlar, -ar, -lar]

söyin-: Soyunmak. II Dünyevi (maddi) unsurlardan sıyrılmak; günahlardan arınmak.

Ço **söyinsün** bu yidi Şem‘î tokuz kâşānenüñ

K‘āh-i sūzi āsümāne meş‘al-i enver yiter (Şem‘î Divanı, Gazel 69, Mısra 9). [söyinsün, -sün]

söyleş-: Konuşmak, karşılıklı sohbet etmek.

Her kişi kendü vücūdında Süleymān olsun

Çuş dilin **söyleşelüm** mürğ-i hoş-elhānler ile (Şem‘î Divanı, Gazel 151, Mısra 6). [söyleşelüm, -elüm]

söyündür-: Söndürmek.

Bahr-i eşkümler bir olsa ey şanem tūfān-ı Nūh

Āteş-i hecrüñ **söyündürmez** ne müşkil mācerā (Şem‘î Divanı, Gazel 7, Mısra 10). [söyündürmez, -mez]

söz: Bir düşünceyi anlatan kelime dizisi, kelimeler.

Muştāfānūñ leblerinden **söz** yerine cān yağar

Ahmedüñ şîrîn lebinden irişür cāne şifā (Şem‘î Divanı, Gazel 5, Mısra 9). [söz,]

Leblerin depretdüğince **söz** yerine cān yağar

Ya Mesihādür ya Hızrūñ çeşme-i hayvānıdır (Şem‘î Divanı, Gazel 44, Mısra 5). [söz,]

Uydurup çengine Zühre okur eş‘ārımızı

Gün yüzüñ vaşfı ile göklere çıkdı **sözümüz** (Şem‘î Divanı, Gazel 79, Mısra 8). [sözümüz, -ümüz]

Dili tatlu **sözi** şîrîn lebi cān gibi leziz

Bu hālāvetle kim olur o perî şāne bedel (Şem‘î Divanı, Gazel 111, Mısra 11). [sözi, -i]

sözi kes-: Kişinin kendi konuşmasını bitirmeden susmak, sözünü yarım bırakmak. II Bir başkasının konuşmasını bitirmeden konuşmayı durdurmak, araya girmek.

Yâr vaşlın aňmasun hergiz dimişsin Şem'îyi

Nâşihâ ölmekden artuķ çäre yokdur **sözi kes** (Şem'î Divanı, Gazel 81, Mısra 14). [sözi kes,]

sözümüz geç-: Sözü dinlenen hatırı sayılır bir kimse olmak.

Nice yıldur sürerüz yirlere ey meh yüzümüz

Ayağun toprağına **geçmedi** bir gün **sözümüz** (Şem'î Divanı, Gazel 70, Mısra 2). [sözümüz geçmedi, -me, -di]

şu: Su. II Gözyaşı.

Ol kadar hûn-ı ciger yutdı ğamüñle Şem'î kim

Ağladuķça gözlerinden **şu** yirine kan akar (Şem'î Divanı, Gazel 62, Mısra 14). [şu,]

şu: Sıvı durumunda bulunan, renksiz, kokusuz, tatsız madde.

Zâhidâ mey içüben halka kerâmet göster

Yüri seccâdesini nâm ile nengüñ **şuya** şal (Şem'î Divanı, Kaside 8, Mısra 36). [şuya, -y, -a]

Sükkeri mısr-ı melâhetden **şuyı** âb-ı hayât

Cânler virür hayât-ı câvidânî şerbeti (Şem'î Divanı, Kaside 6, Mısra 35). [şuyı, -y, -ı]

Meger dîvâneñ olmış ey perî-rû

Düşüp tağlara zencirin sürür **şu** (Şem'î Divanı, Gazel 140, Mısra 2). [şu,]

‘Aks-i hürşid-i cihân-tâb ile **şu** âylene-vâr

Şeh-i nevrüz gelür leşker-i ezhârî çeküp (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 39). [şu,]

şu gibi: Bol miktarda, bol bol, çok.

Geçdi ‘ömrüm **şu gibi** eşk-i revânüm çağlar

Acıyup deryâlar ağlar hâlûme ırmağlar (Şem'î Divanı, Gazel 39, Mısra 1). [şu gibi,]

Kıl vefâ mir’ât-i hüsne virmedin haţtuñ keder

Bu şafâ kalmaz geçer **şu gibi** ‘ömrüm çağlar (Şem'î Divanı, Gazel 39, Mısra 12). [şu gibi,]

Nâz ile sihr itdügiyçün dem-be-dem reftârde

Şu gibi ol kâmet-i bâlâye diller akdılar (Şem'î Divanı, Gazel 48, Mısra 8). [şu gibi,]

Meşrebi şâf degül kendüzini pāk idimez

Şu gibi her kişi kim ‘aşıķ-ı didâr olmaz (Şem'î Divanı, Gazel 75, Mısra 6). [şu gibi,]

şu yirine kanını iç-: Kanlı gözyaşı dökmek. II Çok acı çekmek.

Kanını şu yirine içerlerse yiridür

Qurbânler olduğum yoluñe olayın şehîd (Şem'î Divanı, Gazel 35, Mısra 5). [şu yirine kanını içerlerse, -er, -ler, -se-i, -n, -ı]

sü’âl: Soru.

Hâlûmi şormaz benüm virmez **sü’âlünden** cevâb

Baňa ne itsün lebüñ hikmetde Loķmân ile baħs (Şem'î Divanı, Gazel 21, Mısra 5). [sü’âlünden, -üm, -den]

Zebân-ı pāk-gevherle **sü'âlin** kesdi a'dānuñ
Delîl-i kaṭ' ile virür cevâbı tîğ-i bürrânı (*Şem'î Divanı, Kaside 4, Mısra 33*). [*sü'âlin, -i, -n*]

şubḥ: *Sabah vakti.*

Gül yüzüñçün giceler **şubḥe** degin zâr ü nizâr
Cân virür gülşen-i küyünde benüm bigi hezâr (*Şem'î Divanı, Gazel 57, Mısra 1*). [*şubḥe, -e*]

Görmeyelden gün yüzüñ ey mäh-i tâbânüm benüm
şubḥe dek yıldız şayar bu çeşm-i giryânüm benüm (*Şem'î Divanı, Gazel 114, Mısra 2*). [*şubḥe, -e*]

Germ olursun ey gönül gün yüzlü cānânün mi var
şubḥ olunca sinede bir mäh-i tâbânün mi var (*Şem'î Divanı, Gazel 41, Mısra 2*). [*şubḥ,]*

H'âb-ı gâfletden uyanmaz Şem'iyâ baḥtün senün
Giceler tâ **şubḥ** olunca gerçi kim bîdârsın (*Şem'î Divanı, Gazel 132, Mısra 10*). [*şubḥ,]*

şubḥa-i billür-ı süreyyâyı: *Süreyya yıldızının parıltısının sabahı.*

Ṭabl-bāzuñ nitekim gülle-i ḥaşm-ı ḡaddâr
Çevirüp **şubḥa-i billür-ı Süreyyâyı** felek (*Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 64*). [*şubḥa-i billür-ı süreyyâyı, -y, -ı*]

şubḥ-dem: *Sabah vakti.*

Dökilen encüm degüldi **şubḥ-dem** eflâkden
Üstine gevher şaçardı ḥüriler cem'iyeti (*Şem'î Divanı, Kaside 6, Mısra 55*). [*şubḥ-dem,]*

şubḥ-dem ol gonce-leb açmağa gönlin gül gibi
Gün gibi toḡdı seḥer bu maṭla'-ı ḡarrâ hemîn (*Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 31*). [*şubḥ-dem,]*

Der-ḥakḳ-ı Aḥmed Beg rahmetullâhi 'aleyhi ve'l-ḡufrân
Bir **şubḥ-dem** ki bād-ı şabâ yaydı müşk-bâr (*Şem'î Divanı, Kaside 9, Mısra 2*). [*şubḥ-dem,]*

Başına gün toḡsa çerḥün tañ mîdur her **şubḥ-dem**
Şubḥe dek her şeb koyar bir mähî 'uryân koyınına (*Şem'î Divanı, Gazel 169, Mısra 13*). [*şubḥ-dem,]*

şubḥe dek: *Sabaha kadar.*

Dilümde **şubḥe dek** bülbül gibi her gice ezberdür
Elünden gül gibi cām-ı murāduñ olmasun ḥālî (*Şem'î Divanı, Kaside 10, Mısra 59*). [*şubḥe dek,]*

Başına gün toḡsa çerḥün tañ mîdur her şubḥ-dem
şubḥe dek her şeb koyar bir mähî 'uryân koyınına (*Şem'î Divanı, Gazel 169, Mısra 13*). [*şubḥ-dem,]*

şubḥ-ı 'ıyd-i 'işret: *İçki bayramının sabahı.*

Gönüller meclisi şem'-i hilâl ile münevverdür
Şafâ ḥurşidi doğdı yine **şubḥ-ı 'ıyd-i 'işret**den (*Şem'î Divanı, Kaside 1, Mısra 6*). [*şubḥ-ı 'ıyd-i 'işret*den, -den]

şubḥ-ı şafâ: *Gönül huzurunun sabahı.*

Maṭla‘-ı şubḥ-ı kerem mihr-i şafā-baḥşüñdür
Kim ider **şubḥ-ı şafā** gibi cihānı pür-ḥāl (Şem‘î Divanı, Kaside 8, Mısra 58). [şubḥ-ı şafā,]

şubḥ-ı vişāl: Kavuşma sabahı.

Şem‘iyā geçdi günün hicrān-ı dünle āh kim
Gün toğup başüñe bir gün görmedün **şubḥ-ı vişāl** (Şem‘î Divanı, Gazel 107, Mısra 14). [şubḥ-ı vişāl,]

şubḥ-ı vişāle ir-: Kavuşma sabahına erişmek.

Başuma gün toğmadı **şubḥ-ı vişāle irmedüm**
Baña gün göstermeyen anün şeb-i hicrānıdır (Şem‘î Divanı, Gazel 43, Mısra 7). [şubḥ-ı vişāle irmedüm, -me, -dü, -m]

şubḥ-ı vişāl: Kavuşma sabahı.

Şem‘iyā āḥir seni bu āteş-i hicrān ile
Arelerse ol mehün **şubḥ-ı vişāli** areler (Şem‘î Divanı, Gazel 56, Mısra 16). [şubḥ-ı vişāli, -i]

sücüd eyle-: Secde etmek.

Ḳaddün kıyāmın aındı gönül **eyledi sücüd**
Oldı bahāne arada ey serv-ḳad nemāz (Şem‘î Divanı, Gazel 72, Mısra 13). [sücüd eyledi, -di]

sücüd it-: Secde etmek.

Çü şaldı berg-i çemen şaḥn-ı bāğa seccāde
Ḳıyāme geldi nihāl ü benefşe **itdi sücüd** (Şem‘î Divanı, Gazel 37, Mısra 4). [sücüd itdi, -di]

Ḳaşı miḥrābına ‘uşşāk **sücüd itmek** için
Maḥfil-i ‘ışka çıkup yine şalā eyleyelüm (Şem‘î Divanı, Gazel 117, Mısra 5). [sücüd itmek, -mek]

şuffe: Sofa.

Serverā ḳadrün serāyı **şuffesin** pāk itmege
Gün gibi cārüb iderse n’ola zülfin ḥür-ı ‘în (Şem‘î Divanı, Kaside 14, Mısra 79). [şuffesin, -sin]

şüfi: Tasavvuf ehli, sofı.

Ṭuyulursın ḳadeḥle içme **şüfi**
Meyi zarf ile içmekdür zarāfet (Şem‘î Divanı, Gazel 16, Mısra 3). [şüfi,]

şüfi zi behr-i dünyā vü ‘uḳbā nemāz kerd
‘İşket merā zi her dü cihān bī-niyāz kerd (Şem‘î Divanı, Gazel 31, Mısra 1). [şüfi,]

Nice zühd ü nice taḳvā ne dirsın bilmezem **şüfi**
Behār eyyāmı gül vaḳti benüm gönüm şerāb ister (Şem‘î Divanı, Gazel 42, Mısra 11). [şüfi,]

Güneş bālın felek altın beneklü cāme-ḥ‘āb olsa
Bilürseñ ḥālünü **şüfi** saña bir büriyā yigdür (Şem‘î Divanı, Gazel 61, Mısra 4). [şüfi,]

Fikr it cemālī ḳo gül-i gülzār-i cenneti
şüfi düşürme gönölünü ḥāşākten götür (Şem‘î Divanı, Gazel 67, Mısra 10). [şüfi,]

Nokta kor meygün lebüne eyleyüp **şûfî** galet
Hâm olur cām üzre her kim bilmeyüp korsa nuḳaṭ (*Şem'î Divanı, Gazel 90, Mısra 1*). [*şûfî,]*

Şerâb-ı 'ışk ile mestem gidüpdür ihtiyâr elden
Güzeller sevmeye **şûfî** anünçün ihtiyârüm yok (*Şem'î Divanı, Gazel 98, Mısra 12*). [*şûfî,]*

sûhte: Yanmış, yanık.

Büse cerr itse lebünden Şem'îyi 'ayb itme kim
Suhte mezmûm olur 'âlemde cerrâr olmasa (*Şem'î Divanı, Gazel 149, Mısra 10*). [*suhte,]*

Âteş-i derd ü belâ içre yalıncaḡ göricek
Şem'î-yi **sûhteye** didi göyüñdi özümüz (*Şem'î Divanı, Gazel 70, Mısra 14*). [*sûhteye, -ye]*

sükker: Şeker.

Sükkeri mısr-ı melâhetden şuyı âb-ı hayât
Cânler virür hayât-ı câvidânî şerbeti (*Şem'î Divanı, Kaside 6, Mısra 35*). [*sükkeri, -i]*

Şol kadar bezl oldı enva'-ı ni'am bezm ehline
Sükkerî ni'metlerüñ yinmege gelmez nevbeti (*Şem'î Divanı, Kaside 6, Mısra 40*). [*sükkerî, -i]*

sükûn kıl-: Hareketsiz durmak, kımıldamamak.

Âteş-i la'l-i lebün **kılmadı** sinemde **sükûn**
Yaş döker gerçi gözüm üstine 'ummânler ile (*Şem'î Divanı, Gazel 152, Mısra 5*). [*sükûn kılmadı, -ma, -dı]*

süleymân: Hz. Süleyman.

Her kişi kendü vücūdında **Süleymân** olsun
Kuş dilin söyleşelüm mürğ-ı hoş-elhânler ile (*Şem'î Divanı, Gazel 151, Mısra 5*). [*süleymân,]*

Zerreyi hürşid-i enver kaṭreyi ummân ider
'İşkdur bu itdürür mürî **Süleymân** ile baḡs (*Şem'î Divanı, Gazel 19, Mısra 12*). [*süleymân,]*

Ben gedâ itsem n'ola sen şâh-i hûbân ile baḡs
'İşkdur bu itdürür mürî **Süleymân** ile baḡs (*Şem'î Divanı, Gazel 21, Mısra 2*). [*süleymân,]*

Manṭıḡu't-tayrûñ rümüzın söylemiş Mecnûn ile
Mürğ-ı zîrekdür ider güyâ **Süleymân** ile baḡs (*Şem'î Divanı, Gazel 20, Mısra 12*). [*süleymân,]*

Süleymân k'aña dünyâ hıdmet itmiş
Karıncayile geh geh şöhet itmiş (*Şem'î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 83*). [*süleymân,]*

Şem'iyâ kimdür olan ol şeh-i hûbâne nazîr
Olmaya dünya serâyinde **Süleymâne** bedel (*Şem'î Divanı, Gazel 111, Mısra 14*). [*süleymâne, -e]*

N'ola ger ins ü cin karşı çıkup 'izzetler eylerse
'Adâlet mülkünüñ geldi se'âdetle **Süleymânî** (*Şem'î Divanı, Kaside 4, Mısra 12*). [*süleymânî, -i]*

süleymân devri: Hz. Süleyman'ın zamanı.

Zebür-ı gül açıldı mahfil-i gülşende her bülbül

Süleymân devridür güyâ ider Dâvûdî elhânî (Şem'î Divanı, Kaside 15, Mısra 6). [süleymân devridür, -dür]

Okeyup bir perînüñ göñlini yazdı hûbler

Şan **Süleymân devridür** oldı perîler da'veti (Şem'î Divanı, Kaside 6, Mısra 16). [süleymân devridür, -dür]

süleymânî: Hz. Süleyman'a ait.

Mürüvvet bezmgâhında şu deñlü inbisât itdün

Tekellûf areden gitdi cihân oldı **Süleymânî** (Şem'î Divanı, Kaside 15, Mısra 74). [süleymânî,]

süleymân-ı zemân: Devrin Süleyman'ı.

Ey **Süleymân-ı zemân** kande çeker mür-i za'îf

Tağ u taş çekmez iken cevri yükün gerdünüñ (Şem'î Divanı, Gazel 99, Mısra 5). [süleymân-ı zemân,]

Tuymaya girsem eger zerrece mürüñ gözine

Ey **Süleymân-ı zemân** şöyle hayâl oldı tenüm (Şem'î Divanı, Gazel 116, Mısra 8). [süleymân-ı zemân,]

Çıkdı başden yüz bulup senden şabâye uyalı

Zülfünüñ yil aldı tahtın ey **Süleymân-ı zemân** (Şem'î Divanı, Gazel 138, Mısra 4). [süleymân-ı zemân,]

Leşker-i ins ü melek cümle hevâ-dâr olup

Eyledi şah **Süleymân-ı zemân** 'azm-i ğazâ (Şem'î Divanı, Kaside 2, Mısra 10). [süleymân-ı zemân,]

İrüp her mür-i müştâka virür cân üstine cânı

Süleymân-ı zemân ile kudüm-ı Âşef-i sâni (Şem'î Divanı, Kaside 4, Mısra 14). [süleymân-ı zemân,]

Kerem ehline maşşûdî dü 'âlemde müyesserdür

Ümîdüm vardurur şahâ **Süleymân-ı zemânden** kim (Şem'î Divanı, Kaside 10, Mısra 42). [süleymân-ı zemânden, -den]

süleymânlık: Hz. Süleyman makamı.

Cihân halkını bir sözle idersin bende vü âzâd

Süleymânlık senüñdür mühr-i devlet saña erzânî (Şem'î Divanı, Kaside 15, Mısra 68). [süleymânlık,]

süleymân-şân: Süleyman şanlı.

Devât-ı zerdurur nerges gülüñ evrâkı defterdür

Süleymân-şân ü Âşef-sîret ü Cemşîd-himmetsin (Şem'î Divanı, Kaside 10, Mısra 48). [süleymân-şân,]

sultân: Padişah, hükümdar.

Ben senüñ Ya'kûbunam derd ü belâ vü hüzn ile

Sen güzellük mülkinüñ **sultânısın** Yûsufcuğum (Şem'î Divanı, Gazel 120, Mısra 4). [sultânısın, -ı, -sın]

Ol güzeller şahınuñ düşdi kemend-i zülfine

Bende-i 'ışık oldı Şem'î 'âlemüñ **sultânıdır** (Şem'î Divanı, Gazel 43, Mısra 12). [sultânıdır, -ı, -dur]

Ayağı toprağına kûl olsa Şem'î tañ degül

Her kişi kendü vücûd mülkinüñ **sultânıdır** (Şem'î Divanı, Gazel 44, Mısra 10). [sultânıdır, -ı, -dur]

Cân naqdini virsem n'ola cânâne tekellûf
Eyler kûl olan varımı **sultâne** tekellûf (Şem'î Divanı, Gazel 96, Mısra 2). [sultâne, -e]

Câm elinde Cem gibi geçmiş maḥabbet taḥtına
‘Âlemüñ **sultânıdur** her bir gedâsı Bursanüñ (Şem'î Divanı, Gazel 104, Mısra 8). [sultânıdur, -ı, -dur]

Câm içüp her bir gedâyile öpüşme dem-be-dem
Kân olur kân üstine devletlü **sultânüm** benüm (Şem'î Divanı, Gazel 114, Mısra 8). [sultânüm, -üm]

sultân ol-: Padişah olmak, hükmeder olmak.
Beni Ya'kûb-veş ağlatmağ içün ḥasret ile
Mısr-ı ḥüsne ol şeker-leb yine **sultân olmış** (Şem'î Divanı, Gazel 84, Mısra 4). [sultân olmış, -mış]

sultân süleymân: Kanûnî Sultan Süleymân.
Bu gün iḥsân ile şan padişâh-i heft-kışverdür
Şeh-i encüm-ḥaşem **Sultân Süleymân** şâh-i baḥr ü berr (Şem'î Divanı, Kaside 1, Mısra 24). [sultân süleymân,]

Şevkı gönülünden dilünden gitmesün bu söz müdâm
Câm-ı Cem şun sâkiyâ **Sultân Süleymân** devridür (Şem'î Divanı, Murabba 1, Mısra 36). [sultân süleymân,]

Yir ü gök ehli şafâ çengine rakş itmek gerek
Câm-ı Cem şun sâkiyâ **Sultân Süleymân** devridür (Şem'î Divanı, Murabba 1, Mısra 32). [sultân süleymân,]

Kanı Keyḥusrev kanı Kayşer ya kanı Keykubâd
Câm-ı Cem şun sâkiyâ **Sultân Süleymân** devridür (Şem'î Divanı, Murabba 1, Mısra 28). [sultân süleymân,]

sultân süleymân-ı zemân: Devrin Sultan Süleyman'ı.
Şeh-i encüm-ḥaşem **Sultân Süleymân-ı zemân** ol kim
Ki itmiş Ḥaḳ ayağı toprağın nûr-ı başiretden (Şem'î Divanı, Kaside 3, Mısra 23). [sultân süleymân-ı zemân,]

sultân-ı behâr-ı şun'-ı rebbü'l-‘âlemîn: Alemilerin rabbinin yarattığı baharın sultanı.
Yine **sultân-ı behâr-ı şun'-ı Rebbü'l-‘âlemîn**
Eyledi dünyâ serâyın ravze-i ḥuld-i berîn (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 1). [sultân-ı behâr-ı şun'-ı rebbü'l-‘âlemîn,]

sultân-ı dehr: Dünya padişahı. II Aşık.
Güzellük âsümânında bu gün ben bir melek gördüm
Eger **sultân-ı dehr** olsa kûl eyler ḥüsni-i aḥlâkı (Şem'î Divanı, Gazel 172, Mısra 8). [sultân-ı dehr,]

Güzellük âsümânında bu gün ben bir melek gördüm
Eger **sultân-ı dehr** olsa kûl eyler ḥüsni-i aḥlâkı (Şem'î Divanı, Gazel 172, Mısra 8). [sultân-ı dehr,]

sultân-ı ‘ışk: Aşk sultanı, sevgili.
Sultân-ı ‘ışk ideli ey şâh iltifât
Gelmez gözüme zerrece mihrünle kāyinât (Şem'î Divanı, Gazel 17, Mısra 1). [sultân-ı ‘ışk,]

sultân-ı zafer: Zafer padişahı.

Çekdi **sultân-ı zafer** gün gibi bir şubh livā
Kūs-ı nuşret çalınup taldı cihān şıyt ü şadā (Şem'î Divanı, Kaside 2, Mısra 1). [sultân-ı zafer,]

şulu: Sulu olan.

Bāğ-ı 'ışkuñda gönül mürğü uçup şāh-be-şāh
Şulu şeftālūye meyl itse olur mı güstāh (Şem'î Divanı, Gazel 29, Mısra 2). [şulu,]

şun-: Takdim etmek, ikram etmek.

Cür'añı **şunmak** rakīb-i kāfire maḥz-ı günāh
Göz ucuyla merḥabā ağıyār ile 'ayn-ı vebāl (Şem'î Divanı, Gazel 107, Mısra 7). [şunmak, -mak]

Şem'iyā bezm-i maḥabbetde mükedder olana
Cām-ı 'ışkı **şunalum** ehl-i şafā eyleyelüm (Şem'î Divanı, Gazel 117, Mısra 14). [şunalum, -alum]

Hele gel şimdi lebün cāmını **şun** nüş idelüm
Aremüzde senün ile yine şöḥbet bākī (Şem'î Divanı, Gazel 190, Mısra 3). [şun,]

Felek çün saña **şundi** zehr-i ḳahrı
Leb-i yār ile var cüllāb ü ḳand it (Şem'î Divanı, Gazel 18, Mısra 7). [şundi, -dı]

Sāḳiyā dilden götür ḥavfı berü **şun** cām-ı şāf
Bāde-i mihr ü maḥabbet içmeyen olmaz mu'āf (Şem'î Divanı, Gazel 94, Mısra 1). [şun,]

Hüsn ili serverleri begler ağalar 'ışkına
Cām-ı Cem **şun** sāḳiyā Sultān Süleymān devridür (Şem'î Divanı, Murabba 1, Mısra 8). [şun,]

Teşnedür 'ālem şerāb-ı 'ışka ḳandurmak gerek
Cām-ı Cem **şun** sāḳiyā Sultān Süleymān devridür (Şem'î Divanı, Murabba 1, Mısra 24). [şun,]

Furşatı fevt eylemeñ gül gibi şöḥbet vaḳtidür
Cām-ı Cem **şun** sāḳiyā Sultān Süleymān devridür (Şem'î Divanı, Murabba 1, Mısra 20). [şun,]

Salṭanet cāmı muşaffā bezm-i devlet bī-keder
Cām-ı Cem **şun** sāḳiyā Sultān Süleymān devridür (Şem'î Divanı, Murabba 1, Mısra 16). [şun,]

Ṭolular içsün öpüşsün gözleri mestāneler
Cām-ı Cem **şun** sāḳiyā Sultān Süleymān devridür (Şem'î Divanı, Murabba 1, Mısra 12). [şun,]

sünbül: Keskin ve güzel kokulu bir çiçek.

N'ola mektüb-ı maḥabbetde olursa mähler
Ṭolidur gonce gibi koyın ter **sünbüller** ile (Şem'î Divanı, Gazel 146, Mısra 8). [sünbüller, -ler]

Ḳareler geysün bulıtlar gibi dāyim ağlasun
Her ḳışi kim gönünü **sünbüllerüñe** bağlar (Şem'î Divanı, Gazel 39, Mısra 8). [sünbüllerüñe, -ler, -ün, -e]

Nice medḥ eyleyeyin 'aḳlın alur her görenün
Gözi cādū saçı **sünbül** yüzi gül ḳaşı hilāl (Şem'î Divanı, Gazel 113, Mısra 6). [sünbül,]

Zülfün evşâfında Şem‘î bir gazel dimiş yine
Tâze **sünbüllerle** tezyîn eylemiş divânını (Şem‘î Divanı, Gazel 189, Mısra 10). [sünbüllerle, -ler, -le]

Virmedin bād-ı ecel ‘ömr behârını yile
Varalum gül direlüm saçları **sünbüller** ile (Şem‘î Divanı, Gazel 146, Mısra 4). [sünbüller, -ler]

sünbül: Keskin ve güzel kokulu bir çiçek. II Saç.
Hüsnüñün mecmû‘asında kâkülün **sünbül** yiter
Câmler güldür şürâhî gulguli bülbül yiter (Şem‘î Divanı, Muhammes 1, Mısra 7). [sünbül,]

Hâlümi gâyet perişân eyledi **sünbülleri**
Sâkiyâ mey şun behâr eyyâmı gül devrânıdır (Şem‘î Divanı, Muhammes 1, Mısra 29). [sünbülleri, -ler, -i]

Qaredür bahtımız **sünbüllerüñden**
Yirimüz od olupdur güllerüñden (Şem‘î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 75). [sünbüllerüñden, -ler, -üñ, -den]

sünbül ü gül: Sümbül ve gül.
Ne kadar virse şeref **sünbül ü gül** cennâte
Gül yüzünle olmaz zülf-i semen-sâye bedel (Şem‘î Divanı, Gazel 110, Mısra 3). [sünbül ü gül,]

sünbül-i müşgîn: Misk kokulu saç. II Sevgilinin çok güzel kokan saçı.
Bâğ-ı ruhûñde olmuş eyâ serv-i lâle-had
Gül deste deste **sünbül-i müşgîn** demed demed (Şem‘î Divanı, Gazel 34, Mısra 2). [sünbül-i müşgîn,]

şun‘-ı hâlik: Yaratıcının sanatı.
Şular kim **şun‘-ı Hâlikdür** gönül virür aña ‘uşşâk
Şorarsañ cümle ‘aşıklar severler hem sevilürler (Şem‘î Divanı, Gazel 68, Mısra 3). [şun‘-ı hâlikdür, -dür]

sünû: Süngü, kargı, mızrak.
Sünûler şekl-i ejder ‘alemler şîr-peykerdür
‘Aceb deryâdurur deryâ-yi hûnı haşm-ı bed-kîşün (Şem‘î Divanı, Kaside 1, Mısra 53). [sünûler, -ler]

Sünûler hey‘et-i mâhî habâb ol bahre migferdür
Şehâ baħr-i nevalûñden bir içim şuyidi deryâ (Şem‘î Divanı, Kaside 1, Mısra 55). [sünûler, -ler]

Tigler dil uzadup dir ki ciger-dâr kanı
Sünûler yalmanup eydür kanı kalb-i a‘dâ (Şem‘î Divanı, Kaside 2, Mısra 48). [sünûler, -ler]

sür-: Geçirmek, hayat yaşamak.
Cemâlün âfitâbiyle **sürerler** çerh devrânın
N’iderler gün yüzünsüz bu cihânün mâh-i tâbânın (Şem‘î Divanı, Gazel 134, Mısra 1). [sürerler, -er, -ler]

sür-: İlerletmek.
Na‘‘-ı cemâl üzre **sürüp** hâl beydağın
Mât eyledi cihânı açup şâh-vâr ruh (Şem‘î Divanı, Gazel 28, Mısra 5). [sürüp, -üp]

sür: Geçirmek, hayat yaşamak.

Bezenmiş bezm-i hüsnüñ cām elüñde

Süre gör sâkiyâ devrân senüñdür (Şem'î Divanı, Gazel 53, Mısra 6). [süre, -e]

Sürüp cennet şafâsını o bezm-i cân-fezâ içre

Bulurlar iki 'âlem zevkını bir cām-ı 'işretten (Şem'î Divanı, Kaside 3, Mısra 45). [sürüp, -üp]

sür-: Bir şeyi yerden kaldırmaksızın çekerek, iterek götürmek, sürüklemek.

Meger dīvāneñ olmış ey perî-rû

Düşüp taşlara zencirin **sürtür** şu (Şem'î Divanı, Gazel 140, Mısra 2). [sürür, -ür]

şürâhî: İçine su, şerbet, şarap vb. şeyler koymaya yarayan, uzun boyunlu cam veya billûr kap.

Gün toğar başına rindüñ güşe-i meyhânede

Cām hürşid ü **şürâhî** maṭla'ı nûr-ı şafâ (Şem'î Divanı, Gazel 8, Mısra 4). [şürâhî,]

'Âşıkun kân yutduğın gördi **şürâhî** acıyup

Sâgerüñ bağrında başlar çıkdı mânend-i habâb (Şem'î Divanı, Gazel 14, Mısra 11). [şürâhî,]

Gül-i ter cām-ı gül-rengüm **şürâhî** gulgul-i bülbül

Hevâ gülzârı bezminde bize berg ü nevâ besdür (Şem'î Divanı, Gazel 60, Mısra 11). [şürâhî,]

Baş kımayınca ayağa devr-i zemânede

Şem' ü **şürâhî** olmadı meclisde ser-firâz (Şem'î Divanı, Gazel 72, Mısra 16). [şürâhî,]

süre-i innâ fetahnâ: "İnnâ fetahnâ" suresi. II Fetih suresinin "Şüphesiz biz sana apaçık bir fetih verdik." anlamına gelen ilk ayetinden iktibas edilmiştir.

Ey şeh-i kişver-güşâ güyâ zi behr-i fetḥ-i tust

Süre-i innâ fetahnâ âyet-i fetḥan mübîn (Şem'î Divanı, Kaside 13, Mısra 72). [süre-i innâ fetahnâ,]

süre-i ve'l-leyl: Leyl sûresi, Kur'ân'ın 92. sûresi.

Şem'iyâ **süre-i ve'l-leyl** gelür tâlî'üne

Her kaçan muşhaf-ı hüsninden o dilber açâ fâl (Şem'î Divanı, Gazel 113, Mısra 9). [süre-i ve'l-leyl,]

şüret: Yüz.

Nâzüklüğün görüñ ki muḳâbil olur diyü

Bir **şüret** ile âyeneye ol şanem girür (Şem'î Divanı, Gazel 52, Mısra 10). [şüret,]

Ġâfil olma seni bir nakş ile bî-cân eyler

Şaḳın aldanma göñül ol şanemüñ **şüretine** (Şem'î Divanı, Gazel 171, Mısra 4). [şüretine, -i, -n, -e]

Şem'iyâ odlare yansa n'ola pervâne gibi

Her kim eylerse heves ol şanemüñ **şüretine** (Şem'î Divanı, Gazel 171, Mısra 10). [şüretine, -i, -n, -e]

Ġâfil olma seni bir nakş ile bî-cân eyler

Şaḳın aldanma göñül ol şanemüñ **şüretine** (Şem'î Divanı, Gazel 156, Mısra 4). [şüretine, -i, -n, -e]

Meh-i nev bedr ü bārāndur ki zīrā aṣl-ı gevherdür
‘Arūs-ı bıkır-ı ma‘nī **şüretin** ‘arz itmege döndi (Şem‘î Divanı, Kaside 10, Mısra 56). [şüretin, -i, -n]

şüret bul-: Vücut bulmak, görünmek, hasıl olmak.

Çomadı zerrece bu şaḥn-ı zebercedde gubār

Buldı bu vech ile **şüret** yine bu deyr-i felek (Şem‘î Divanı, Kaside 7, Mısra 34). [şüret buldı, -dı]

şüret göster-: Görünmek, ortaya çıkmak, tecelli etmek.

Diyimez biñde birin olsa benüm bigi hezār

Gösterürdi niçe ebkār-ı me‘ānī **şüret** (Şem‘î Divanı, Kaside 7, Mısra 84). [şüret gösterürdi, -ür, -di]

şüret it-: Resmetmek, tasvir etmek.

Diñ şüfiye ki şavma‘ayı **şüret itmesün**

Meydān-ı ‘ışka gelsün igen ‘illet itmesün (Şem‘î Divanı, Gazel 131, Mısra 1). [şüret itmesün, -me, -sün]

şüret vir-: Yön vermek, şekil vermek.

Dilā sen deñlü **virmez** ‘ışka **şüret**

Bu yolda gerçi Ferhād oldu üstād (Şem‘î Divanı, Gazel 36, Mısra 9). [şüret virmez, -mez]

şüretā: Dış görünüşe göre, görünüşte, zahiren.

Bu deyrün dürlü dürlü naḫşı çoḫdur

Görinür **şüretā** gerçi ki sāde (Şem‘î Divanı, Gazel 157, Mısra 4). [şüretā,]

Cümle-i maḫşūd bir ma‘nide amma **şüretā**

Ġālībā ḥāl ü ḥaṭ-ı zülfünden oldu ihtilāf (Şem‘î Divanı, Gazel 94, Mısra 7). [şüretā,]

şürete gel-: Bir şekil almak.

Bilmezdi kimse sırrını ġālīb nihān idi

La‘lünle **geldi şürete** ser-çeşme-i ḥayāt (Şem‘î Divanı, Gazel 17, Mısra 6). [şürete geldi, -di]

Yılduzu yokdur anün devrinde **gelmez şürete**

Āfitābüñ çerḫi batdı ol mehün devrānıdır (Şem‘î Divanı, Gazel 44, Mısra 3). [şürete gelmez, -mez]

Şürete gelmez senün devründe ey ḥūrī perī

Şöyle beñzer kim utanur sen büt-i ṭannāzden (Şem‘î Divanı, Gazel 126, Mısra 9). [şürete gelmez, -mez]

şüret-i besmeleye: Besmelenin tasviri.

Ḳıl ḳalem almış ele münş-i zerrin-pergār

Şüret-i besmeleye levḫa-i simin eyler (Şem‘î Divanı, Kaside 7, Mısra 8). [şüret-i besmeleye, -y, -e]

şüret-i rūḫ-ı muşavver: Tasavvur edilmiş yanağının sureti.

Şerefde zāt-ı pākün **şüret-i rūḫ-ı muşavverdür**

Nazer itseñ yiridür ġāyet ey şāḥ-i felek-rif‘at (Şem‘î Divanı, Kaside 1, Mısra 71). [şüret-i rūḫ-ı muşavverdür, -dür]

şüreti vir-: Şekil vermek.

Yâ döşenmiş gülsitâniler nuķûşî ‘aksidür

Kim **virür** mir’ât-i eflâke behiştî **şüreti** (Şem’î Divanı, Kaside 6, Mısra 20). [şüreti virür, -ür]

şüreyyâ: Gökyüzünün kuzey yarım küresindeki Boğa burcunda yer alan ve yedi yıldızdan oluşan bir yıldız takımı, Ülker, Pervin.

Görmek isterseñ eger mâhı **Şüreyyâya** karîn

Yâr dülbendini gör aķ қaranfüller ile (Şem’î Divanı, Gazel 146, Mısra 5). [şüreyyâya, -y, -a]

sür-ı behişt-âsâ: Cennet gibi şenlik.

Devr-i gül **sür-ı behişt-âsâ** huşûşâ nev-behâr

Geldi şan kim bir yire iki cihânüñ zîneti (Şem’î Divanı, Kaside 6, Mısra 13). [sür-ı behişt-âsâ,]

sür-ı meserret: Sevinç şenliği.

N’ola fetîh eyleser bu **sür-ı meserret** bâbî kim

Destine virdi felek mihr-i nişân-ı ‘izzeti (Şem’î Divanı, Kaside 6, Mısra 11). [sür-ı meserret,]

sürü-: Sürükleyerek götürmek, bir şeyi peşine takmak, alıp götürmek.

Nev-behâr oldu yine şeydâ olup ırmağlar

Қanlı yaşüm gibi zencirin **sürüyüp** çağlar (Şem’î Divanı, Gazel 40, Mısra 2). [sürüyüp, -y, -üp]

sürür-ı ‘ıyd-i cân-bahş: Can veren bayramın sevinci.

Şafâ vü zevķ ile irdük **sürür-ı ‘ıyd-i cân-bahş**

Bi-ḥamdillâh ki mahrûm olmaduķ bu ‘ızz ü devletden (Şem’î Divanı, Kaside 3, Mısra 5). [sürür-ı ‘ıyd-i cân-bahş, -e]

şuşa-: Susamak. II Bir şeyi çok istemek.

Şuşamışları ey Hıızr-ı zemâne

Şuvar kim çeşme-i hayvân senüñdür (Şem’î Divanı, Gazel 53, Mısra 11). [şuşamışları, -mış, -lar, -ı]

süsen: Susam denilen, sivri ve uzun yaprakları olan çiçek.

Çekdi **süsen** tîğler oldu hevâ-dâr-ı şabâ

Tõb olup ğam leşkerin tağıtdı cem’-i yâsemîn (Şem’î Divanı, Kaside 14, Mısra 21). [süsen,]

Cilve-i řāvus-ı cennet gösterür her řâḥ-ı gül

Bâl açup ‘arz itdi **süsen** şeh-per-i Rûḥü’l-emîn (Şem’î Divanı, Kaside 14, Mısra 28). [süsen,]

Yirde gökde ne ki var cümle yarağ eylediler

Çekdi **süsen** kılıcın nite ki ḥurşid-i semâ (Şem’î Divanı, Kaside 2, Mısra 6). [süsen,]

Yine gül Aḥmedine âyetü’l-ḥaķ eyleyüp nâzil

Per-i ḥoşın açup **süsen** ḥümâyün itdi bostânı (Şem’î Divanı, Kaside 15, Mısra 4). [süsen,]

sütün: Silindir şeklindeki direk.

Sütünü Sidre vü ay ü güneşdür şemseler yir yir
Melek-simā güzellerle olupdur āsümān hayme (Şem'î Divanı, Gazel 150, Mısra 3). [sütünü, -ı]

şu'ūd it-: Yukarı çıkmak, yükselmek, yücelmek.
Fiğān-ı mürğ-ı çemen nây ile olup dem-sāz
Şadā-yi zümre-i 'işret semāye **itdi şu'ūd** (Şem'î Divanı, Gazel 37, Mısra 8). [şu'ūd itdi, -di]

süvār: At binen, binici (kimse).
Şuşamışları ey Hızr-ı zemāne
Şuvar kim çeşme-i hayvān senüñdür (Şem'î Divanı, Gazel 53, Mısra 12). [şuvar,]

süvār ol-: At vb. bir binek hayvanına veya bir taşıta binmek.
Süvār oldukça şahüm esb-i nāze
Turur 'aşıqlarūñ şāf şāf niyāze (Şem'î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 29). [süvār oldukça, -dukça]

Devletle 'izzet atına **oldukça** sen **süvār**
Kıl ilticā o zāt-ı se'ādet-penāhe kim (Şem'î Divanı, Kaside 9, Mısra 47). [süvār oldukça, -dukça]

Mihrūñ günüyle bir oluban rüzgār-ı luṭf
Olur süvār Düldül-i maşşūde şah-vār (Şem'î Divanı, Kaside 11, Mısra 16). [süvār olur, -ur]

süz-: Baygın ve anlamlı bir şekilde bakmak, dikkatlice bakmak.
Ol elā gözlüm **süzüp** nergeslerin yüz nāz ile
Kān ider kān üzre geymiş gül gibi al üzre al (Şem'î Divanı, Gazel 107, Mısra 3). [süzüp, -üp]

süz-ı derūn: Gönül yangını. II. Aşk ateşi, aşk derdi.
Fāş itdi yine Şem'î gibi **süz-ı derūnum**
Yandum n'ideyin n'eyleyeyin eşk-i terūmden (Şem'î Divanı, Gazel 133, Mısra 9). [süz-ı derūnum, -um]

süz-ı derūn: I. Gönül yangını. II. Aşk ateşi, aşk derdi.
Şem'iyā āhūñ senūñ ol māhe te'sir eylemez
Gerçi kim **süz-ı derūnüñden** göge āteş çıkar (Şem'î Divanı, Gazel 51, Mısra 10). [süz-ı derūnüñden, -üñ, -den]

süz-ı dil: Gönül ateşi.
Tāb-ı mihrūñle yakardı **süz-ı dil** pervāne-vār
Olmasa zıll-i ilāh ü āfitāb-ı çerh-i dīn (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 59). [süz-ı dil,]

süz-ı husrev: Husrev-i Dihlevi'nin yakıcılığı.
Bugün Şem'î maḥabbet meclisinde
Yakarsın **süz-ı Husrevden** çerāğ-ı (Şem'î Divanı, Gazel 175, Mısra 12). [süz-ı husrevden, -den]

süz-ı 'ışk: Aşk ateşi.

Sûz-ı ʿışk ile görünmez gözüme nâr-ı cahîm
Korğum oldur ki olam âteş-i hicrâne bedel (Şemʿî Divanı, Gazel 111, Mısra 9). [sûz-ı ʿışk,]

sûz-ı nihân: Gizli ateş. II Yürek yangını.
Vâʿizüñ rûz-ı kıyâmetle cehennem didüğü
Fürkat-i didâr ile **sûz-ı nihânümdür** ğarez (Şemʿî Divanı, Gazel 88, Mısra 8). [sûz-ı nihânümdür, -üm, -dür]

sûz-ı şubhğāh: Tan yerinin ateşi.
Şemʿîyem mihrüñle ey mäh-i cihân-ārâ senüñ
Yanduran âfâkı **sûz-ı şubhğāhümdür** benüm (Şemʿî Divanı, Gazel 118, Mısra 14). [sûz-ı şubhğāhümdür, -üm, -dür]

Ş

şād: Gönül ferahlığı, sevinç, mutluluk.
Tonadur birbirini ʿıyd-i behâr ile yine
Açılup **şād** ola tâ kim şeh-i ferhunde-ı şîşâl (Şemʿî Divanı, Kaside 8, Mısra 42). [şād,]

şād it-: Sevindirmek, memnun etmek.
Cân virürsem ğam-ı yâr ile selâmüm iledüñ
Bâri bir kerre söğüp rûhumuzı **şād itsün** (Şemʿî Divanı, Gazel 139, Mısra 8). [şād itsün, -sün]

şād ol-: Mutlu olmak.
şād ol ki gitdi ğam irişüp luṭf-ı bî-şümâr
Faḥr-i mülük Ḥazret-i Aḥmed Beg ol kʿanüñ (Şemʿî Divanı, Kaside 9, Mısra 29). [şād ol,]

şād ü ḥurrem ol-: Mutlu ve sevinçli olmak.
Didiler yâ Reb İbrâhîm Paşa
İki ʿâlemde **olsun şād ü ḥurrem** (Şemʿî Divanı, Kaside 5, Mısra 20). [şād ü ḥurrem olsun, -sun]

şādî: Sevinç, mutluluk.
Dost medhinden ne **şādî** zemm-i düşmenden ne ğam
Fâriğ ü âzâdeyem birdür yanümde medḥ ü zemm (Şemʿî Divanı, Gazel 115, Mısra 1). [şādî,]

şādırvân: Şadırvan, havuz.
Öykünimez qadr ile şāhā serāy-i ḥüsnüñe
Nürdan gerçi felekde iki **şādırvân** aḥar (Şemʿî Divanı, Gazel 62, Mısra 12). [şādırvân,]

şād-kām eyle-: Mutlu etmek, sevindirmek.
Şemʿiyâ ʿömri mezîd olsun ü cüdî müstedām
Ḥaḥ teʿālā **eylesün** iki cihānde **şād-kām** (Şemʿî Divanı, Murabba 1, Mısra 34). [şād-kām eylesün, -sün]

şafak: Güneş doğmadan önce ve güneş battıktan sonra ufukta görülen kızılık.

Gün toğar şanmañ **şafakdan** haşre dek Ferhād için
Başına odlar yakup feryād iderler tağlar (Şem’î Divanı, Gazel 39, Mısra 9). [şafakdan, -dan]

Görinen şanmañ **şafakdür** sāger-i hürşid ile
Sāki-i devrān elinde devr ider kanüm benüm (Şem’î Divanı, Gazel 114, Mısra 11). [şafakdür, -dür]

Sipend encüm **şafak** âteş hilāl ol bezme micmerdür
Müzeyyen itdi dünyâyı ser-â-ser ‘ıyd-i sulţānî (Şem’î Divanı, Kaside 1, Mısra 21). [şafak,]

Māh sāki nuql encüm mey **şafak** cām âfitāb
Zühre çengî vü felek rakķaş devrān inçünin (Şem’î Divanı, Kaside 13, Mısra 33). [şafak,]

şafak rengi: Kızıl renk.

Şafak rengiyle al oldı sipihr-i nilgün gūyā
Kızıl otağını ķurdu şehirde Āl-i ‘Osmānî (Şem’î Divanı, Kaside 15, Mısra 31). [şafak rengiyle, -y, -le]

şāh: Dal, budak.

Sinemüñ dağını meyl itdi görüp ol yüzi gül
Meyl olur güller ile zeyn olıcak her ķurı **şāh** (Şem’î Divanı, Gazel 29, Mısra 4). [şāh,]

şāh: Padişah, hükümdar, sultan.

Zahm-i hūn-ālūdemi kanlu yaşımla yuma kim
Kanı kan ile yumaķ düşmez benüm **şāhüm** saña (Şem’î Divanı, Gazel 3, Mısra 8). [şāhüm, -um]

Sulţān-ı ‘ışk ideli ey **şāh** iltifāt
Gelmez gözüme zerrece mihrüñle kāyināt (Şem’î Divanı, Gazel 17, Mısra 1). [şāh,]

Hālını ‘arz ide ben hākūñ eger bād-ı şabā
Gelmesün gönüñe billāh şaķın ey **şāh** ğubār (Şem’î Divanı, Gazel 57, Mısra 4). [şāh,]

Ol güzeller **şāhinuñ** düşdi kemend-i zülfine
Bende-i ‘ışk oldı Şem’î ‘ālemüñ sulţānidur (Şem’î Divanı, Gazel 43, Mısra 11). [şāhinuñ, -u, -nuñ]

Yanüñce kevkeb-i eşķüm gibi leşkerlerüñ vardur
Güzeller **şāhısın** tutsañ n’ola gün gibi āfākı (Şem’î Divanı, Gazel 172, Mısra 4). [şāhısın, -ı, -sın]

Kes zülfüñi uzatmasun ey **şāh** zulm elin
Alma cihānde boynüñe kimse vebālini (Şem’î Divanı, Gazel 184, Mısra 5). [şāh,]

şāh dīvānı: Padişah divanı.

‘Utārid mihr-i simin-hāme māl-i zer-kemer Cevzā
Düşürmiş ‘aksini mir’āt-i çerķe **şāh dīvānı** (Şem’î Divanı, Kaside 4, Mısra 26). [şāh dīvānı,]

şāhā: Ey şah, ey padişah, ey sevgili.

Seni begler areesinde anüñçün ihtiyār itdüm
Kul olmaz degme bir **şāha** gönül ‘ālī-cenāb ister (Şem’î Divanı, Gazel 42, Mısra 6). [şāha,]

Kerem ehline maşşüdü dü ‘âlemde müyesserdür
Ümîdüm vardurur **şāhā** Süleymān-ı zemānden kim (Şem’î Divanı, Kaside 10, Mısra 42). [şāhā,]

Öykünimez kâdr ile **şāhā** serây-i hüsnüne
Nûrdan gerçi felekde iki şâdırvân aķar (Şem’î Divanı, Gazel 62, Mısra 11). [şāhā,]

şāhā: Ey padişah.

Ayağun  toprağındandır cihānuñ dirligi **şāhā**
Lebündür çeşme-i hayvān sözündür ‘âlemün cāmı (Şem’î Divanı, Kaside 15, Mısra 71). [şāhā,]

Meclis-i kâdründe **şāhā** mey şafaķ cām âfītāb
Himmetün cāmında çerh olmış hābāb-ı kemterin (Şem’î Divanı, Kaside 14, Mısra 99). [şāhā,]

şahbāz: Doğan kuşu. II Doğan kuşu gibi âşıkların gönlünü avlayan sevgili.

Felekler hāyil olmaz ol hümā itdükce pervāzı
Ne deñlü yüksek uçarsa ķo uçsun ‘ışķ **şahbāzı** (Şem’î Divanı, Gazel 173, Mısra 2). [şahbāzı, -ı]

Göñül **şahbāzını** şaldım yine bir kebk-i ra‘nāya
Cihānı  tusa n’ola  abl-bāz-ı sīnem āvāzı (Şem’î Divanı, Gazel 173, Mısra 3). [şahbāzını, -ı, -n, -ı]

Göñlümün kebkini şayd eyledi şāhin bakışı
Altun üsküflü şı bir Rüm ili **şahbāzı** güzel (Şem’î Divanı, Gazel 109, Mısra 8). [şahbāzı, -ı]

Hābbece gelmez hümā-yi himmetün **şahbāzına**
Mezra‘-ı sebz-i felekde hūşe-i dürr-i semin (Şem’î Divanı, Kaside 14, Mısra 101). [şahbāzına, -ı, -n, -a]

şahbāz-ı harem-i ‘arş-ı fezā: Göklerin en üstündeki feleğın haremının doğanı.

şāhbāz-ı harem-i ‘arş-ı fezādür  ab‘üñ
Zerre gelmez gözine çerh kaçan kim aķa bāl (Şem’î Divanı, Kaside 8, Mısra 49). [şāhbāz-ı harem-i ‘arş-ı fezādür, -dür]

şahbāz-ı şāh-i ‘adl: Adaletli padişahın doğanı.

şāhbāz-ı şāh-i ‘adlün olupdur şikārı luţf
Hulķun nesimi esdi umaram ki eyleye (Şem’î Divanı, Kaside 11, Mısra 35). [şahbāz-ı şāh-i ‘adlün, -ün]

şahbāz-ı sulţānī: Hükümdar kuşu.

Hümā-yi evc-i himmet bāl açup itmişdi pervāzı
Şikārın şayd idüp geldi yine **şahbāz-ı sulţānī** (Şem’î Divanı, Kaside 4, Mısra 10). [şahbāz-ı sulţānī,]

şāh-be-şāh: Daldan dala.

Bāğ-ı ‘ışķuñda göñül mürğı uçup **şāh-be-şāh**
Şulu şeftālīye meyl itse olur mı güstāh (Şem’î Divanı, Gazel 29, Mısra 1). [şāh-be-şāh,]

şāh-i bahr ü berr: Karanın ve denizin padişahu.

Bu gün ihsān ile şān pādīşāh-i heft-kişverdür
Şeh-i encüm-haşem Sulţān Süleymān **şāh-i bahr ü berr** (Şem’î Divanı, Kaside 1, Mısra 24). [şāh-i bahr ü berr,]

şāh-i dil-nevāz: Gönli okşayan padişah, hükümdar. II Sevgili.

Zāt-ı şerīfiyile kılur begler iftihar

Mihr ü vefāde şefkat ile **şāh-i dil-nevāz** (Şem'î Divanı, Kaside 9, Mısra 32). [şāh-i dil-nevāz,]

Yıkduñ cefā taşıyla şıduñ gönlümi benüm

Luftüñle al elüñe yin'ey **şāh-i dil-nevāz** (Şem'î Divanı, Gazel 72, Mısra 18). [şāh-i dil-nevāz,]

şāh-i dīvān eyle-: Divanın sultanı etmek.

Servler şāf şāf turup gül **şāh-i dīvān eylemiş**

Nerges-i zerrin külāhı aña derbān eylemiş (Şem'î Divanı, Muhammes 1, Mısra 11). [şāh-i dīvān eylemiş, -miş]

şāh-i felek-rifāt: Felek gibi yüce olan padişah.

Şerefde zāt-ı pākūñ şüret-i rüh-ı muşavverdür

Naẓer itseñ yiridür gāyet ey **şāh-i felek-rifāt** (Şem'î Divanı, Kaside 1, Mısra 72). [şāh-i felek-rifāt,]

şāh-i gül: Gül dalı. II Güz güzeli.

Handān ü hurrem idi nitekim cemāl-i yār

Mesned-nişin-i taht-ı cemāl idi **şāh-i gül** (Şem'î Divanı, Kaside 9, Mısra 6). [şāh-i gül,]

Cilve-i tāvus-ı cennet mī numāyed **şāh-ı gül**

Berg-i süsen zib ü ferr-i şeh-per-i Rūhü'l-emīn (Şem'î Divanı, Kaside 13, Mısra 13). [şāh-ı gül,]

Cilve-i tāvus-ı cennet gösterür her **şāh-ı gül**

Bāl açup 'arz itdi süsen şeh-per-i Rūhü'l-emīn (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 27). [şāh-ı gül,]

Behār oldı yine tāvus-ı cennet kıldı cevlanı

Açıldı **şāh-ı gül** reşk-i behişt itdi gülistānı (Şem'î Divanı, Kaside 15, Mısra 2). [şāh-ı gül,]

şāh-i hūbān: Güzeller padişahı.

Ben gedā itsem n'ola sen **şāh-i hūbān** ile baḥs

'İşkür bu itdürür mürü Süleymān ile baḥs (Şem'î Divanı, Gazel 21, Mısra 1). [şāh-i hūbān,]

şāh-i 'ışk: Aşk padişahı.

Meyi maḥbūb ile iç diyü zinhār

Dem-ā-dem **şāh-i 'ışk** eyler yaşağı (Şem'î Divanı, Gazel 175, Mısra 10). [şāh-i 'ışk,]

Yoğ imiş miḥnet ü ḡam leşkerinüñ pāyānı

şāh-i 'ışk ile kişi nice çıķışın başa baş (Şem'î Divanı, Gazel 82, Mısra 4). [şāh-i 'ışk,]

şāh-i 'ışkam leşker-i encüm öñince Şem'iyā

Āteş-i āhüm livā-yi ejdehā-peyker çeker (Şem'î Divanı, Gazel 64, Mısra 13). [şāh-i 'ışkam, -am]

şāh-i 'ışkam almağa mihr ü maḥabbet tahtını

Āteş-i āhüm 'alem eşküm sipāhümdür benüm (Şem'î Divanı, Gazel 118, Mısra 3). [şāh-i 'ışkam, -am]

şāh-i māk-ruḥ: Ay gibi parlak yüzlü sevgilinin padişahı.

K'aḥbābe zer nişār ider a'ḍāye zehr-i mār

Haşmūn piyāde kıl nitekim **şāh-i māk-ruḥ** (Şem'î Divanı, Kaside 9, Mısra 46). [şāh-i māk-ruḥ,]

şāh-i şîr-efken: Aslan gibi güçlü padişah.

Senūn ey **şāh-i şîr-efken** olupdur devr-i 'adlūnde

Hezārān kelle-i gürgūn bu gün bir berre çübānı (Şem'î Divanı, Kaside 4, Mısra 53). [şāh-i şîr-efken,]

şāḥ-ı şükūfe: Çiçek dalı.

Şāḥ-ı şükūfe eyler idi sîm ü zer nişār

Ebr aḡladukça ḥurrem ü ḥandān idi çemen (Şem'î Divanı, Kaside 9, Mısra 11). [şāḥ-ı şükūfe,]

şāḥ-ı tūba: Tuba ağacının dalı.

Livā-yi rāyet-i ḡadrūnle **şāḥ-ı Tūba** hem-serdür

İderler merḥabālar mest olup cām-ı maḥabbetle (Şem'î Divanı, Kaside 1, Mısra 67). [şāḥ-ı tūba,]

şāḥ-ı tūbî: Tuba ağacının dalı.

Tā ki naḥl-i himmetet bā **şāḥ-ı Tūbî** hem-ser est

Tā dehed ḡülhā-yi cūdet revnaḡ-ı ḥuld-i berîn (Şem'î Divanı, Kaside 13, Mısra 91). [şāḥ-ı tūbî,]

Beñzer ey serv-i sehî ḡāmetūne egmedi baş

şāḥ-ı Tūbînūn anūnçün aḡaḡa oldı başı (Şem'î Divanı, Gazel 183, Mısra 4). [şāḥ-ı tūbînūn, -nūn]

şāhid: Bir şeyin olduḡu yerde hazır bulunup onları gören kimse. II Güzel, dilber, sevgili.

Mācerā-yi ḡam bilindi giryesinden 'āşıḡuñ

Şāhid ol ma'niye sîmāsındaki gevher yiter (Şem'î Divanı, Gazel 69, Mısra 8). [şāhid,]

Cām-ı mihrūn **şāhidi** ḡurbūn ḡicābın def' idüp

Maḡla'-ı şubḡ-ı şafāden doḡdı ḡurşîd-i yaḡîn (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 113). [şāhidi, -i]

şāhid ol-: Bir olayı görmek, tanım olmak.

Şāhid yiter ki levḡ-ı cemāl üzre **oldılar**

Bu ān-ı ḡüsne ḡaddi elif ḡaşı nūm med (Şem'î Divanı, Gazel 34, Mısra 7). [şāhid oldılar, -dı, -lar]

şāhid-i baḡt: Bahçenin güzeli.

Anūnçün cūy-bār-ı āb-ı tîḡūn mevci cevherdür

Umaram **şāhid-i baḡtūn** bula ḡurşîd-veş rif'at (Şem'î Divanı, Kaside 10, Mısra 40). [şāhid-i baḡtūn, -ūn]

şāhid-i devlet: Devlet güzeli.

Nitekim **şāhid-i devlet** meh-i ferḡunde-aḡterdür

İki 'ālemde maḡşūdūn murādūn Ḥaḡ edā itsün (Şem'î Divanı, Kaside 1, Mısra 83). [şāhid-i devlet,]

şāhid-i gül: Gül güzeli.

Eyledi **şāhid-i gül** bülbüle ‘arz-ı dīdār

Gevher-i şebnem olup ‘aks-i şafaqla yâkūt (Şem’î Divanı, Kaside 7, Mısra 23). [şāhid-i gül,]

şāhid-i gül yine ‘arz eyledi gülşende cemāl

Gülşenüñ güldi yüzi buldı leţāfetde kemāl (Şem’î Divanı, Kaside 8, Mısra 1). [şāhid-i gül,]

Naķş-i eflāk-i maḥabbet mī nümāyed şaḥn-ı bāğ

Eşk-i bülbül çün gülistān **şāhid-i gül** meh-cebīn (Şem’î Divanı, Kaside 13, Mısra 12). [şāhid-i gül,]

şāhid-i gülzār: Gül bahçesi güzeli.

Bād-ı şabā yilerdi are yirde peyk-vār

Medḥ okudukça **şāhid-i gülzāre** ‘andelīb (Şem’î Divanı, Kaside 9, Mısra 10). [şāhid-i gülzāre, -e]

şāhid-i himmet: İhsan şahidi.

‘İnāyet ābını sepmezse bir dem **şāhid-i himmet**

Ḳare baḥtüm gözin açmaz uyanmaz ḥ‘āb-ı ḡafletden (Şem’î Divanı, Kaside 3, Mısra 55). [şāhid-i himmet,]

şāhid-i ‘ıyd: Bayram güzeli.

Neden inceldi māh-i nev ne içün böyle lāğerdür

Cemālī ‘ıydgāhında bezenmiş **şāhid-i ‘ıydüñ** (Şem’î Divanı, Kaside 1, Mısra 16). [şāhid-i ‘ıydüñ, -üñ]

Gülābe ta’n ider ābı mu‘aṭṭer ḥāki ‘anberdür

Eger ṭutmadıyise şavm-ı hecrin **şāhid-i ‘ıydüñ** (Şem’î Divanı, Kaside 1, Mısra 14). [şāhid-i ‘ıydüñ, -üñ]

şāhid-i ‘ızz ü şeref: İtibar ve şerefın sevgilisi.

şāhid-i ‘ızz ü şeref eyledi ‘arz-ı dīdār

Devlet-i dünyā vü ‘uḳbā saña yār olsa n’ola (Şem’î Divanı, Kaside 7, Mısra 75). [şāhid-i ‘ızz ü şeref,]

şāhid-i maḳşūd: Arzu edilen güzel, sevgili.

Vay eger olmaz ise **şāhid-i maḳşūd** kinār

Göze göstermez olupdur beni bir mūr-i za‘īf (Şem’î Divanı, Kaside 7, Mısra 87). [şāhid-i maḳşūd,]

Der serāy-i pādişāhī **şāhid-i maḳşūd** rā

Ber serīr-i baḥt-ı ‘ızzet yār ü devlet hem-nişīn (Şem’î Divanı, Kaside 13, Mısra 77). [şāhid-i maḳşūd,]

Ṭapüñdür **şāhid-i maḳşūde** her dem

Riyāsüz hem-dem ü hem-rāz ü maḥrem (Şem’î Divanı, Kaside 5, Mısra 9). [şāhid-i maḳşūde, -e]

şāhid-i şalāḥ: Kurtuluş güzeli.

Pāk eyle Şem’î āyeneñi cām-ı ‘ışk ile

Yüz göstere ola ki saña **şāhid-i şalāḥ** (Şem’î Divanı, Gazel 27, Mısra 10). [şāhid-i şalāḥ,]

şāhid-i saltānet: Saltanat güzeli.

Şāhid-i saltānetüñ gūşine dürr-i şeh-vār

Yüz sürüp geldi se'adet ilinüñ pādīşehi (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 69). [şāhid-i saltānetüñ, -üñ]

şāhid-i zevk u safā: Varlığıyla zevk ve eğlence amaçlanan güzel, sevgili.

Nüşa-i bāğ-ı İrem oldu göñüller gülşeni

Şāhid-i zevk u safā anda mişāl-i hūr-ı 'ın (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 98). [şāhid-i zevk u safā,]

şāhin: Şahin; yırtıcı avcı kuş.

Çonmayup degme yire kendü hevāsında uçar

Bir hümā sāyelü şāhin gibi pervāzı güzel (Şem'î Divanı, Gazel 109, Mısra 6). [şāhin,]

şāhin bakış: Sert ve keskin bakış.

Göñlümün kebkini sayd eyledi şāhin bakış

Altun üsküflü şu bir Rüm ili şāhbāzı güzel (Şem'î Divanı, Gazel 109, Mısra 7). [şāhin bakış, -ı]

şāh-vār: Şahlara lāyık olan iri tāneli inci.

Naṭ'-ı cemāl üzre sürüp hāl beydağın

Māt eyledi cihānı açup şāh-vār ruh (Şem'î Divanı, Gazel 28, Mısra 6). [şāh-vār,]

Mihriñ günüyle bir oluban rūzgār-ı luṭf

Olur süvār Düldül-i maḳşüde şāh-vār (Şem'î Divanı, Kaside 11, Mısra 16). [şāh-vār,]

şakku'l-kamer: Hz. Muhammed'in parmak işaretleriyle ayı ikiye bölmeye şeklinde gösterdiği mucize.

Pertev-i nūr-ı Muḥammedür cemāli Aḥmedüñ

Kaşleri şakku'l-kamerdür Muştafā nūr-ı Hudā (Şem'î Divanı, Gazel 5, Mısra 8). [şakku'l-kamerdür, -dür]

Cemāli sihr ile mu'ciz-nümādür

Kaşı şakku'l-kamerdür çeşmi cādū (Şem'î Divanı, Gazel 140, Mısra 8). [şakku'l-kamerdür, -dür]

şāne: Tarak.

Dilerem bād-ı şabānün eli qurıya şehā

El uzatmak dilemiş kākülüne şāne gibi (Şem'î Divanı, Gazel 191, Mısra 8). [şāne,]

şān-ı şerif: Kutlu şöhet.

Ger anün şān-ı şerifinde se'adet olmasa

Aña virmezdi Hudā bu deñlü 'izz ü devleti (Şem'î Divanı, Kaside 6, Mısra 69). [şān-ı şerifinde, -i, -n, -de]

şark: Doğu.

Cihān anün şafāsiyle bu gün Firdevs-i ekberdür

Açarsa şarkı vü ğarbi n'ola gün gibi tiğiyle (Şem'î Divanı, Kaside 1, Mısra 64). [şarkı, -ı]

Degüldür mihr ile meh kase-i zerrin ile her dem

Ṭaşınur şarka vü ğarba simāt-ı kadrinün h'ānı (Şem'î Divanı, Kaside 4, Mısra 44). [şarka, -a]

şarka vü garba: Doğu'ya ve Batı'ya.

Şalarsaın gün gibi tığüñ irişür **şarka vü garba**

Süleymân-ı zemânsın sen nice İskender-i şânî (Şem'î Divanı, Kaside 15, Mısra 43). [şarka vü garba,]

şeb-çerâğ: Gece parlayan kıymetli taş.

Gerekmez dâmeni dehrüñ eger bir **şeb-çerâğ** olsa

İki 'âlemde eglence baña bir meh-likâ besdür (Şem'î Divanı, Gazel 60, Mısra 5). [şeb-çerâğ,]

şeb-i hicrân: Ayrılık gecesi.

Başuma gün yağmadı şubh-ı vişâle irmedüm

Baña gün göstermeyen anüñ **şeb-i hicrânıdur** (Şem'î Divanı, Gazel 43, Mısra 8). [şeb-i hicrânıdur, -ı, -dur]

şeb-i târ: Karanlık gece.

Oldı çün sâye-i eşcâr-ı benefşe **şeb-i târ**

Mihr-i zerrîn-kef alup destine zerrîn cârüb (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 31). [şeb-i târ,]

şeb-i zülf-i siyeh: Siyah saçın karanlığı.

Gün yüzün üzre göreden **şeb-i zülf-i siyehüñ**

Kimse fark itmez olupdur giceden gündüzümüz (Şem'î Divanı, Gazel 70, Mısra 3). [şeb-i zülf-i siyehüñ, -üñ]

şeb-i zülf: (Sevgilinin) saçının karanlığı/siyahlığı. II Sevgilinin siyah saçları.

Eylesün kıadri **şeb-i zülfüñ** nuhüsetden hâlâş

'İydimüz olsun mübarek gün gibi 'arz it cemâl (Şem'î Divanı, Gazel 107, Mısra 9). [şeb-i zülfüñ, -üñ]

şebnem: Çiğ tanesi. II Gözyaşı.

Nergesin tâc-ı zerîn itdi muraşşâ' **şebnem**

Ŧağdı serv ayağına âb-ı gümüşden halhal (Şem'î Divanı, Kaside 8, Mısra 9). [şebnem,]

Ser-â-ser sîm olursa yidi deryâ

Degüldür himmetüñ yanında **şebnem** (Şem'î Divanı, Kaside 5, Mısra 28). [şebnem,]

şefkat: Koruma, acıma ve esirgeme duygusu ile karışık olan sevgi.

Zât-ı şerîfiyile kıılır begler iftiḥâr

Mihr ü vefâde **şefkat** ile şâh-i dil-nevâz (Şem'î Divanı, Kaside 9, Mısra 32). [şefkat,]

şeftâlî: Şeftali; sevgilinin şeftaliye benzetilen dudağı.

Bâğ-ı ıřkıñda gönül mürğî uçup şâḥ-be-şâḥ

Şulu **şeftâlîye** meyl itse olur mı güstâḥ (Şem'î Divanı, Gazel 29, Mısra 2). [şeftâlîye, -ye]

şeh: Padişah, hükümdar, sultan.

Bezmünde ḥâk olanüñ bir cür'asıyçün ey **şeh**

Her zerresi virür fer' câm-ı cihân-nümâye (Şem'î Divanı, Gazel 163, Mısra 11). [şeh,]

şehā: Ey şah, ey pâdişah, ey sevgili.

Ço etegün öñince beni seyr idem **şehā**

K'ekser öñinde bād-ı şabānuñ ğubār olur (Şem'î Divanı, Gazel 65, Mısra 3). [şehā,]

Hecründe aңduğumca **şehā** gün yüzün senün

Çanlu yaşümle her t̄arefüm lālezār olur (Şem'î Divanı, Gazel 65, Mısra 5). [şehā,]

şehā: El açıklığı, cömertlik.

Şehā s̄ābit vefā zāhir hayā hilm ile muzmerdür

Çarār ü şabr ü terbiyyetle olur 'ākibet Şem'î (Şem'î Divanı, Kaside 10, Mısra 53). [şehā,]

Hürrem nesim-i hulkun ile sebzezār-i luţf

Aşlı **şehā** vü fer'î vefā mivesi 'atā (Şem'î Divanı, Kaside 11, Mısra 4). [şehā,]

Şehā t̄āvus-veş zeyn eylemiş hüsnuñ gülistānı

Ol altun güllü atlasla gümüş serv-i hırāmānı (Şem'î Divanı, Kaside 15, Mısra 53). [şehā,]

şehādet eyle-: Doğruluğunu tasdik etmek.

Lebün çan içdüğine itme inkār

Çaşünle gözlerün **eyler şehādet** (Şem'î Divanı, Gazel 16, Mısra 6). [şehādet eyler,]

şehd: Bal.

Gönül geçmez vişālün lezzetinden zehr-i hecrünle

Baňa zehr-i çamün **şehd** ile şekkerdür Hasen Bālî (Şem'î Divanı, Gazel 187, Mısra 8). [şehd,]

şehd ü şeker: Bal ve şeker.

Zikr-i lebi şonunda ço evşāf-ı cenneti

Şehd ü şeker şonunda degül miveler leziz (Şem'î Divanı, Gazel 38, Mısra 14). [şehd ü şeker,]

Leblerün vaşfindadur ey Hüsrev-i Şirîn-dehen

Şehd ü şekkerden leziz olduğı güftārüm benüm (Şem'î Divanı, Gazel 119, Mısra 10). [şehd ü şekkerden, -den]

şeh-i 'ālem-penāh: Herkesin güvenle siğindiğı padişah.

Nitekim 'ıyd ola diller ola biñ cān ile mesrūr

Şeh-i 'ālem-penāhı şaklağıl yā Reb küdūretten (Şem'î Divanı, Kaside 3, Mısra 60). [şeh-i 'ālem-penāhı, -ı]

şeh-i cemşid-kabā: Cemşid cübbeli padişah.

Tiğ-i himmet kuşanup bindi se'ādet atına

Geydi çayret zirihin ol **şeh-i Cemşid-kabā** (Şem'î Divanı, Kaside 2, Mısra 12). [şeh-i cemşid-kabā,]

şeh-i devrān: Devrin padişahı. II Sevgili.

Yūsuf-ı bahtün haridārı **şeh-i devrān** olup

Müşterî vezn eyleyüp mihr ile meh mizān ola (Şem'î Divanı, Gazel 4, Mısra 5). [şeh-i devrān,]

şeh-i encüm-ḥaşem: Maiyeti yıldızlar kadar çok olan padişah.

Bu gün ihsân ile şan pâdişâh-i heft-kışverdür

Şeh-i encüm-ḥaşem Sulṭân Süleymân şâh-i baḥr ü berr (Şem'î Divanı, Kaside 1, Mısra 24). [şeh-i encüm-ḥaşem,]

Şeh-i encüm-ḥaşem Sulṭân Süleymân-ı zemân ol kim

Ki itmiş Hâk ayağı toprağın nûr-ı başîretten (Şem'î Divanı, Kaside 3, Mısra 23). [şeh-i encüm-ḥaşem,]

şeh-i ferḥunde-ḥişâl: Mübarek, kutlu tabiatlı, ahlâklı padişah.

Ṭonadur birbirini 'ıyd-i behâr ile yine

Açılıp şâd ola tâ kim **şeh-i ferḥunde-ḥişâl** (Şem'î Divanı, Kaside 8, Mısra 42). [şeh-i ferḥunde-ḥişâl,]

şeh-i ḥayder-şıfat: Hz. Ali sıfatlı padişah.

Ân **şeh-i Ḥayder-şıfat** râ bâ kemâl-i 'adl ü dâd

Vâli-i din-i Muḥammed kerd Ḥayrû'l-ḥâkimîn (Şem'î Divanı, Kaside 13, Mısra 63). [şeh-i ḥayder-şıfat,]

şeh-i ḥübân: Güzeller padişahı.

Baḥa cevri ü gayriye eyler vefâ

Ol **şeh-i ḥübân** elinden el-ğıyâs (Şem'î Divanı, Gazel 22, Mısra 8). [şeh-i ḥübân,]

Şem'iyâ kimdür olan ol **şeh-i ḥübâne** nazîr

Olmaya dünya serâyinde Süleymâne bedel (Şem'î Divanı, Gazel 111, Mısra 13). [şeh-i ḥübâne, -e]

şeh-i kâdr: Kıymetinin padişahı.

Ṭokuz kat âhenîn ḥışn-ı ḥaşîndür leşker-i encüm

Şeh-i kâdrini ḥıfz eyler anüñ ḥayl-i nuḥûsetden (Şem'î Divanı, Kaside 3, Mısra 26). [şeh-i kâdrini, -i, -n, -i]

şeh-i kışver-güşâ: Memleket fetheden padişah.

Ey **şeh-i kışver-güşâ** gûyâ zi behr-i fetḥ-i tust

Sûre-i innâ fetaḥnâ âyet-i fetḥan mübîn (Şem'î Divanı, Kaside 13, Mısra 71). [şeh-i kışver-güşâ,]

şeh-i mülk-i kerem: Cömertlik ülkesinin sultanı.

Ey **şeh-i mülk-i kerem** luṭfûñ olursa mi'mâr

Besledükçe çemen eṭfâlini bu nüh âbâ (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 105). [şeh-i mülk-i kerem,]

şeh-i nevrûz: Nevruz sultanı.

'Aks-i ḥurşîd-i cihân-tâb ile şu âylene-vâr

Şeh-i nevrûz gelür leşker-i ezḥârî çeküp (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 40). [şeh-i nevrûz,]

Yir idüp başda elin aldı ayakden götürüp

Şeh-i nevrûze benefşe ideli istikbâl (Şem'î Divanı, Kaside 8, Mısra 24). [şeh-i nevrûze, -e]

şeh-i şâhib-ḳurân: Her zaman başarı, üstünlük kazanan hükümdar.

Tirüññün ḳan içdüğini sînelerde göricek

Tigüññün ağzı şulandı ey **şeh-i şâhib-ḳurân** (Şem'î Divanı, Gazel 138, Mısra 10). [şeh-i şâhib-ḳurân,]

şeh-i seyyāre-leşker: Askeri yıldızlar gibi çok olan padişah.

Felek-ı kadr ü melek-ı şadr ü **şeh-i seyyāre-leşkerdür**

Şerefde şoffa-i şadrüñ serir-i ‘arşa hem-pāye (Şem’î Divanı, Kaside 1, Mısra 65). [şeh-i seyyāre-leşkerdür, -dür]

şehîd ol-: Kutsal inanç uğrunda ölmek.

Çanını şu yirine içerlerse yiridür

Çurbânler olduğum yolüne **olayın şehîd** (Şem’î Divanı, Gazel 35, Mısra 6). [şehîd olayın, -ayın]

şehinşāh-i cihān: Dünya padişahı.

İrdi ser-menzil-i makşûde **şehinşāh-i cihān**

Çurılır devlet ile hayme-i gerdün-āsā (Şem’î Divanı, Kaside 2, Mısra 21). [şehinşāh-i cihān,]

şehir: Belde, vilayet.

Makām olmadı genc-i ‘ışka Şem’î

Bu göñlüm **şehri** vîrân olmayınca (Şem’î Divanı, Gazel 162, Mısra 10). [şehri, -i]

Bendeñün bendesine olmağ için hizmet-kār

Düzd-i ğamden şaķınup bunca göñüller **şehrîn** (Şem’î Divanı, Kaside 7, Mısra 72). [şehrîn, -i, -n]

şeh-per-i rûhü’l-emîn: Cebrail’in kanadının en uzun tüyü.

Cilve-i řāvus-ı cennet gösterür her şāh-ı gül

Bāl açup ‘arz itdi süsen **şeh-per-i Rûhü’l-emîn** (Şem’î Divanı, Kaside 14, Mısra 28). [şeh-per-i rûhü’l-emîn,]

Gün yüzünde ey kamer-ı tal’et bu zülf-i ‘anberîn

Şan İrem řāvusıdır yā **şeh-per-i Rûhü’l-emîn** (Şem’î Divanı, Kaside 14, Mısra 36). [şeh-per-i rûhü’l-emîn,]

şehir: Belde, vilayet.

Göñlümün **şehri** içre dilberler

Kimi ağa kimi bölükbaşı (Şem’î Divanı, Gazel 176, Mısra 7). [şehri, -i]

Şehrinde ol perinün şıgmaz selāmet ehli

Şem’î melāmet ol kim nāmūs ü ‘āre yir yok (Şem’î Divanı, Gazel 97, Mısra 11). [şehrinde, -i, -n, -de]

Şehri güلزār-i İrem yaylağı Firdevs-i berîn

Gösterür iki cihān zevķın şafāsı Bursanün (Şem’î Divanı, Gazel 104, Mısra 3). [şehri, -i]

Māh-rüler aresinde gün gibi bir dānesin

Şimdi **şehrün** āfet-i devrānısın Yūsufcuğum (Şem’î Divanı, Gazel 120, Mısra 6). [şehrün, -ün]

şehri: Şehirli.

Gönderi çıkdı bile bende vü **şehri** vü ğarib

Seni ısmarladuķ Allāha didi bāy ü gedā (Şem’î Divanı, Kaside 2, Mısra 15). [şehri,]

şehr-i ‘adem: Yokluk şehri.

Şehr-i ‘ademde bî-ser ü bî-pâ olur kamu
Tâc ü kabâ beğenmez iken niçe şehriyâr (Şem’î Divanı, Kaside 12, Mısra 9). [şehr-i ‘ademde, -de]

Kendüye çünkü hişâr eyledi **şehr-i ‘ademi**
Leşker-i ğam bulmaz yol bu dil-i bî-bâke (Şem’î Divanı, Gazel 165, Mısra 5). [şehr-i ‘ademi, -i]

şehr-i ‘adl: Adalet şehri.

Şehâ ol hâtem-i mülk-i şehâsın **şehr-i ‘adlûñde**
Serây-i luţfuññ hergiz yapılmaz bâb-ı ihsânı (Şem’î Divanı, Kaside 15, Mısra 57). [şehr-i ‘adlûñde, -üñ, -de]

şehr-i ğam: Keder şehri.

Tagılur şabr metâ’ı gelicek **şehr-i ğame**
Şatılur şehr-i mu‘azzemde belî eyü kumâş (Şem’î Divanı, Gazel 82, Mısra 5). [şehr-i ğame, -e]

şehr-i ‘ışk: Aşk şehri.

Şehr-i ‘ışkuñda kim öldi dâğ-ı mihrüñle gönül
Virmedi kimse anüñ nâm ü nişânından haber (Şem’î Divanı, Gazel 59, Mısra 15). [şehr-i ‘ışkuñda, -uñ, -da]

şehr-i virândan: Viran şehir.

Naqd-i cân almak dilersin gönümün za‘fın görüp
Kağı zâlimdür alan bir **şehr-i virândan** harâc (Şem’î Divanı, Gazel 24, Mısra 8). [şehr-i virândan, -dan]

şehriyâr: Padişah, hükümdar.

Bir dil ki ola kişverinüñ **şehriyârı** luţf
Kebk-i murâde kande irer her hevâyî dil (Şem’î Divanı, Kaside 11, Mısra 33). [şehriyârı, -ı]

Şehr-i ‘ademde bî-ser ü bî-pâ olur kamu
Tâc ü kabâ beğenmez iken niçe **şehriyâr** (Şem’î Divanı, Kaside 12, Mısra 10). [şehriyâr,]

şehriyâr-i hüsn: Güzelliğin padişahı.

Şem’î kişide gevher-i baħr-i hüner gerek
Ol **şehriyâr-i hüsn** ola tâ kim âşinâ (Şem’î Divanı, Gazel 10, Mısra 10). [şehriyâr-i hüsn, -e]

şehriyâr-i luţf: Cömertliğin padişahı.

Budur saña dü‘âmüz eyâ **şehriyâr-i luţf** (Şem’î Divanı, Kaside 11, Mısra 41). [şehriyâr-i luţf,]

şeh-süvâr: Çok usta binici.

Sergeşte olsa tañ mı gönül bî-karâr olup
Aldı ‘inân-ı şabrüm elümden o **şeh-süvâr** (Şem’î Divanı, Gazel 46, Mısra 10). [şeh-süvâr,]

şehsüvâr: Çok usta binici.

Şâhbâzist ki şaydî zi felek mî âred
Şehsüvâr ki bülend-baħt buved ez kevkeb (Şem’î Divanı, Gazel 12, Mısra 10). [şehsüvâr,]

şeker: Şeker. I Sevgilinin tatlı dudakları.

Gönülde çünkü mehekdür şerâb-ı hâlet-i ʿışk

Şekerde lezzet ü neyde figân imiş bildük (Şemʿî Divanı, Gazel 106, Mısra 4). [şekerde, -de]

Şeker bādām ile sīb ü enâr ü gül-be-şekkerdür

Temâşâ eyledüm bâzâr-i hüsnin ol dil-ârânun (Şemʿî Divanı, Kaside 1, Mısra 17). [şeker,]

Gerçi kim oldı rûh-ı revânüm **şeker** lezîz

Pâlûde-i lebün gibi olmaya ter lezîz (Şemʿî Divanı, Gazel 38, Mısra 1). [şeker,]

şeker güftâr: Sözü şeker gibi tatlı olan, tatlı sözlü.

Ey lebi şîrîn igen gâyetde tatlu yârsın

Acılık görme cihânde kim **şeker güftârsın** (Şemʿî Divanı, Gazel 132, Mısra 2). [şeker güftârsın, -sın]

şeker-leb: Dudağı şeker gibi tatlı olan, tatlı dudaklı.

Ey **şeker-leb** Hâk bilür kim cân-ı şîrinden lezîz

Nükte-i laʿlünden itmek ehl-i ʿirfân ile bahş (Şemʿî Divanı, Gazel 19, Mısra 5). [şeker-leb,]

Âb-ı hayvân ʿömr-i bi-pâyân saña ey Hızr kim

ʿÂşîka bir gül **şeker-leb** serv-şad dilber yiter (Şemʿî Divanı, Gazel 69, Mısra 6). [şeker-leb,]

Beni Yaʿkûb-veş ağlatmağ içün hasret ile

Mısr-ı hüsn ol **şeker-leb** yine sulţân olmuş (Şemʿî Divanı, Gazel 84, Mısra 4). [şeker-leb,]

şeker-sīb: Elma şekeri.

Zenaḥdânı **şeker-sīb** ü lebi kand-i mükerrerdür

Dimâğın her melek-simâ muʿaṭṭer itdügi budur (Şemʿî Divanı, Kaside 1, Mısra 19). [şeker-sīb,]

şekker: Şeker.

Gönül geçmez vişâlün lezzetinden zehr-i hecrünle

Baḥa zehr-i gamün şehd ile **şekkerdür** Ḥasen Bâlî (Şemʿî Divanı, Gazel 187, Mısra 8). [şekkerdür, -dür]

Nʼiçün maḥrûm olam ben ḥod sözüüm vaşfûnde **şekkerdür**

Bilürler ḥâlünü şâhib-keremler nükte-dânlerdür (Şemʿî Divanı, Kaside 1, Mısra 79). [şekkerdür, -dür]

şekker: Şeker. I Sevgilinin tatlı dudakları.

Ṭûtî-i güyâ kafesde ḥabbeye muḥtâc olup

Şekkerün bakmaz yüzine eyle toymış zâğlar (Şemʿî Divanı, Gazel 40, Mısra 12). [şekkerün, -ün]

Ṭudâğun **şekkeri** pâlûde-i terdür Ḥasen Bâlî

Lebün şekker sözüñ kand-i mükerrerdür Ḥasen Bâlî (Şemʿî Divanı, Gazel 187, Mısra 1). [şekkeri, -i]

Ṭudâğun şekkeri pâlûde-i terdür Ḥasen Bâlî

Lebün **şekker** sözüñ kand-i mükerrerdür Ḥasen Bâlî (Şemʿî Divanı, Gazel 187, Mısra 2). [şekker,]

şekker leb: Tatlı dudak.

Elā ey Yūsuf-ı Mısr-ı melāḥet

İrür **şekker lebünden** rūḥe rāḥet (Şem'î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 2). [şekker lebünden, -üñ, -den]

Lebüñ çün baldurur göñlüñ gerek mûm

Bizi **şekker lebünden** kılna maḥrûm (Şem'î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 50). [şekker lebünden, -üñ, -den]

Öykünürem dir-imiş **şekker lebüne** ḥusrevā

Kelledür bağlansa cāyız ḥaddi zātında dimāğ (Şem'î Divanı, Gazel 93, Mısra 5). [şekker lebüne, -üñ, -e]

şekkerîn: Şeker gibi tatlı, şekerli.

Leblerüñ deprendüğüñce dil bulur cān lezzetin

Yūsuf-ı Mısr-ı melāḥetsin kelāmüñ **şekkerîn** (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 44). [şekkerîn,]

şekker-leb: Dudağı şeker gibi tatlı olan, tatlı dudaklı.

Acı söz tatludur **şekker-lebden**

Küllü şey'in mine'l-meliḥ meliḥ (Şem'î Divanı, Gazel 26, Mısra 3). [şekker-lebden, -den]

şekl-i ejder: Ejderha şekli.

Süñüler **şekl-i ejder** 'alemler şîr-peykerdür

'Aceb deryādudur deryā-yi ḥūnı ḥaşm-ı bed-kışüñ (Şem'î Divanı, Kaside 1, Mısra 53). [şekl-i ejder,]

şekl-i şihāb: Ah çeken aşîğın hali.

N'ola ṭa'n eyler ise zînet-i eflāke zemîn

Gül kamer lāle şafaḥ **şekl-i şihāb** oldu nihāl (Şem'î Divanı, Kaside 8, Mısra 12). [şekl-i şihāb,]

şem': Mum, چراغ.

Cemālüñ **şem'inüñ** germiyyeti var

Beni yakmağa beñzer niyyeti var (Şem'î Divanı, Gazel 47, Mısra 1). [şem'inüñ, -i, -nüñ]

Ayağ üzre tırur bezmünde **şem'üñ**

Yanar odlar başında ḥıdmeti var (Şem'î Divanı, Gazel 47, Mısra 3). [şem'üñ, -üñ]

Öykünürmişsin diyü ol māha **şem'üñ** dem-be-dem

Üşdiler pervāneler başına odlar yakdılar (Şem'î Divanı, Gazel 48, Mısra 3). [şem'üñ, -üñ]

Yanmağa 'ışḫ odına pervāne eyler ādemi

Bezm-i ḥüsñüñ **şem'idür** tûmār-ı eş'ārüm benüm (Şem'î Divanı, Gazel 119, Mısra 12). [şem'idür, -i, -dür]

şem'üñ ki yandı cismi ser-ā-ser fetil ile

Gösterdi rāh-i 'ışḫuñ rüşen delil ile (Şem'î Divanı, Gazel 164, Mısra 1). [şem'üñ, -üñ]

Bir sîm-ten şanem gibi par par yanardı **şem'**

Ammā hevā-yi yār ile pür-izṭırāb idi (Şem'î Divanı, Gazel 181, Mısra 3). [şem',]

şem‘-i: Prizrenli Şem‘i.

Bāyed çü **Şem‘-i** bezm zebān u sereş borīd

Herkes ki germ-dil şūd ü ifşā-yi rāz kerd (Şem‘î Divanı, Gazel 31, Mısra 9). [şem‘-i,]

Yansa **Şem‘î** tañ degül her şeb firākūñ nārına

Pertev-i nūr-ı cemālūñden cüdādūr Muştafā (Şem‘î Divanı, Gazel 2, Mısra 9). [şem‘î,]

Her kişi bir kez ölür bī-çāre **Şem‘î** her nefes

Böyle olur zāhidā ehl-i maḥabbetde fenā (Şem‘î Divanı, Gazel 1, Mısra 13). [şem‘î,]

Dūd-ı āhı **Şem‘înüñ** ser-keşlik eyler dem-be-dem

Qorqaram bir gün irişür ey yüzi mähüm saña (Şem‘î Divanı, Gazel 3, Mısra 11). [şem‘înüñ, -nüñ]

Şem‘iyā ihlāş ile olan dü‘ānüñ ḥaqqıçün

Umaram Ḥaḫdan ‘adedsüz luṭf ile iḥsān ola (Şem‘î Divanı, Gazel 4, Mısra 9). [şem‘iyā,]

Aḫmedüñ yolında **Şem‘î** varüñi eyle nişār

Muştafā ‘ışkına ammā cānüñi eyle fidā (Şem‘î Divanı, Gazel 5, Mısra 15). [şem‘î,]

şem‘-i bezm-ārā: Meclisi süsleyen mum.

Hidmete tursun şürāḫī **şem‘-i bezm-ārā** gibi

Nesne açmaz göñlümi cām-ı mey-i şahbā gibi (Şem‘î Divanı, Muhammes 1, Mısra 23). [şem‘-i bezm-ārā,]

şem‘-i devlet: Devletin ışığı.

Giceler tā şubḫ olunca nev‘-arūsın baḫtına

Şem‘-i devlet od yanar başında eyler hidmeti (Şem‘î Divanı, Kaside 6, Mısra 62). [şem‘-i devlet,]

şem‘-i hilāl: Hilal mumu.

Göñüller meclisi **şem‘-i hilāl** ile münevverdür

Şafā ḫurşidi doğdı yine şubḫ-ı ‘ıyd-i ‘işretten (Şem‘î Divanı, Kaside 1, Mısra 5). [şem‘-i hilāl,]

şem‘-i kāfūr: Güzel kokulu mum.

Nitekim ehl-i şafā bezmini cām-ı gül-nār

Ḡonce-i zanbaḫ uyarsa n’ola **şem‘-i kāfūr** (Şem‘î Divanı, Kaside 7, Mısra 30). [şem‘-i kāfūr,]

şem‘-i nūr-efşān: Işık saçan mum.

Ağzın açmış gonceler gül bezminüñ ḫayrānıdur

Ḡonce-i zanbaḫ bu bezmüñ **şem‘-i nūr-efşānıdur** (Şem‘î Divanı, Muhammes 1, Mısra 4). [şem‘-i nūr-efşānıdur, -ı, -dur]

şem‘-i reh-nümā: Yol gösteren mum.

Āfitāb-ı ṭal‘etüñ nūr-ı Ḥudādūr Muştafā

Rāstī ‘uşşāḫa **şem‘-i reh-nümādūr** Muştafā (Şem‘î Divanı, Gazel 2, Mısra 2). [şem‘-i reh-nümādūr, -dür]

şem‘-i ruh: Sevgilinin mum gibi parlak yanağı.

Bezm-i zemāne **şem‘-i ruḥūñ** virmese ziyā
Cām-ı felekde olmaz idi zerrece şafā (Şem‘î Divanı, Gazel 9, Mısra 1). [şem‘-i ruḥūñ, -üñ]

Dil-i Şem‘iye tecellî ide ger **şem‘-i ruḥūñ**
Âteş-i sūz-ı derūnı kül ider tağ u taş (Şem‘î Divanı, Gazel 183, Mısra 9). [şem‘-i ruḥūñ, -üñ]

Şem‘-i ruḥūñle oldı gönül cāmı pür-sürür
Cân bezmi cām-ı la‘lūñ ile oldı pür-şafā (Şem‘î Divanı, Gazel 10, Mısra 7). [şem‘-i ruḥūñle, -üñ, -le]

şem‘-i saltānet: Saltanat mumu.

Luṭfūñle bu ġaribe n’ola kılsañ i‘tibār
Zulmāt-ı ġamde koma eyā **şem‘-i saltānet** (Şem‘î Divanı, Kaside 9, Mısra 56). [şem‘-i saltānet,]

şem‘-i şeb-ārā: Geceyi süsleyen mum.

Nürden serv didiler göricek kāmētūñe
Beñzeden ruḥlerūñi **şem‘-i şeb-ārāye** Ḥasen (Şem‘î Divanı, Gazel 129, Mısra 4). [şem‘-i şeb-ārāye, -y, -e]

şem‘-i şebistān: I. Yatak odasının mumu, kandili. II. Sevgilinin mum gibi parlak yanağı.

Saḥa ey yüzi güneş māh muḳābil olamaz
Nic’ola **şem‘-i şebistān** meh-i tābāne bedel (Şem‘î Divanı, Gazel 111, Mısra 8). [şem‘-i şebistān,]

Çerāğ-ı bezm-i nevrūzı yaḳar gülşende her nerges
Uyarsa ġonce-i zanbaḳ ne var **şem‘-i şebistānı** (Şem‘î Divanı, Kaside 15, Mısra 22). [şem‘-i şebistānı,]

Çerāğ-ı bezm-i nevrūzı yaḳar gülşende her nerges
Uyarsa ġonce-i zanbaḳ ne var **şem‘-i şebistānı** (Şem‘î Divanı, Kaside 15, Mısra 22). [şem‘-i şebistānı,]

şem‘î-veş: Şem‘i gibi.

Āfitābūm **Şem‘î-veş** yaḳdūñ cihānı ser-te-ser
Altun üsküfle geyüp ġün gibi nārenci ḳabā (Şem‘î Divanı, Gazel 8, Mısra 13). [şem‘î-veş,]

Hey kıyāmet luṭf idüp seyr-i mezār itseñ eger
Şem‘î-veş baş ḳaldurur ‘aşıḳlerūñ sinden çıkar (Şem‘î Divanı, Gazel 63, Mısra 14). [şem‘î-veş,]

Her kişi kim toġrudur ‘ışḳūñda ey serv-i sehī
Şem‘î-veş yanup diler ‘özrini eyler i‘tirāf (Şem‘î Divanı, Gazel 94, Mısra 14). [şem‘î-veş,]

şem‘î-yi āşüfte: Aşktan perişan olan Şem‘i.

Arede **Şem‘î-yi āşüfte** yanar leyl ü nehār
Felegūñ uşbu demürden ḳafesinde ey dil (Şem‘î Divanı, Kaside 7, Mısra 93). [şem‘î-yi āşüfte,]

şem‘î-yi sūḥte: Yanıp kavrulmuş Şem‘i.

Ger vefālar idesin yā ḥo cefā eyleyesin
Şem‘î-yi sūḥteye her ne iderseñ yitmez (Şem‘î Divanı, Gazel 74, Mısra 10). [şem‘î-yi sūḥteye, -ye-yi]

şems: Güneş.

Şarınca **şemsi** dülbendin güneş gibi güzel Aḥmed
Gören dir âfitâb inmiş gümüş serv-i ḥurāmâne (Şem'î Divanı, Gazel 143, Mısra 7). [şemsi, -i]

Ḥaddüne Şem'î müşābih didi **şemsi** güzelüm
Yiridür odlare yakşañ anı pervâne gibi (Şem'î Divanı, Gazel 191, Mısra 9). [şemsi, -i]

şems ü mäh: Güneş ve ay.

Ne aşşī 'āşika mülk-i cihānün **şems ü mähından**
Göñül bezmi çerāğın yakmağa bir meh-liķā yigdür (Şem'î Divanı, Gazel 61, Mısra 5). [şems ü mähından, -ı, -n, -dan]

şemse: Tezhip, ciltçilik ve işlemlerde güneş şeklinde süsleme motifi.

Sütünü Sidre vü ay ü güneşdür **şemseler** yir yir
Melek-simā güzellerle olupdur āsümān ḥayme (Şem'î Divanı, Gazel 150, Mısra 3). [şemseler, -ler]

Şemseler resm itdi gülden aña Nakḳāş-ı behār
Cānı yok taşvīr ide bir bergini nakḳāş-ı Çīn (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 17). [şemseler, -ler]

Şemse-i eyvān-ı ḳadrün **şemsesi** şems-i felek
Sāye-i çetrün muḥīṭi merkez-i devr-i zemīn (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 93). [şemsesi, -si]

Ḥurşid-i evc-i 'izzet ile çerḥ-i bī-ḳarār
Dīvār-ı ḳaşr-ı ḳadrüne bir **şemse** âfitâb (Şem'î Divanı, Kaside 9, Mısra 40). [şemse,]

şemse-i eyvān-ı ḳadr: Şeref köşkünün süslemeleri.

Şemse-i eyvān-ı ḳadrün şemsesi şems-i felek
Sāye-i çetrün muḥīṭi merkez-i devr-i zemīn (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 93). [şemse-i eyvān-ı ḳadrün, -ün]

şemse-i gül: Gül şeklindeki süsleme motifi.

Şemse-i gül rā küned taḥrīr Nakḳāş-ı behār
Ḳaşr-ı gülşen rā küned reşk nigāristān-ı Çīn (Şem'î Divanı, Kaside 13, Mısra 5). [şemse-i gül,]

Buldı haclet **şemse-i gülden** felekde mihr ü meh
Bāğda reşk-i Şüreyyā oldı cem'-i yāsemīn (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 7). [şemse-i gülden, -den]

şemse-i tığ: Kılıcının güneşi (güneş ışınları gibi olan kılıç).

Ṭoğupdur ṭālī'üñde âfitâb-ı maṭla'-ı nuşret
İdüpdür **şemse-i tığün** toğar şubḥını nūrānī (Şem'î Divanı, Kaside 15, Mısra 38). [şemse-i tığün, -ün]

şemse-i zerrīn: Altından yapılmış güneş motifi.

Ḳalmadı āb ile eflākün aresinde gubār
Zeyn ider **şemse-i zerrīn** ile gül muşḥafını (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 6). [şemse-i zerrīn,]

Şemse-i zerrīni gündür ṭavḳ-ı sīmīni hilāl
Gökden inmişdür aña gūyā bu devlet ḥil'ati (Şem'î Divanı, Kaside 6, Mısra 3). [şemse-i zerrīni, -i]

şems-i felek: Göğün güneşi.

Şemse-i eyvân-ı kâdreş berter ez **şems-i felek**

Sāye-i çetr-i muhîteş merkez-i devr-i zemîn (Şem'î Divanı, Kaside 13, Mısra 47). [şems-i felek,]

Şemse-i eyvân-ı kâdrüñ şemsesi **şems-i felek**

Sāye-i çetrüñ muhîti merkez-i devr-i zemîn (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 93). [şems-i felek,]

şems-i nehâr-ı lutf: Lütfun fecrin doğuşundan güneşin batışına kadar olan aydınlığının güneşi.

Kimüñ kim toğdı başına **şems-i nehâr-ı lutf**

Ey 'ilm ü hîlm ü fazl ile bî-mişl ü bî-bedel (Şem'î Divanı, Kaside 11, Mısra 21). [şems-i nehâr-ı lutf, -dı]

şemşîr: Kılıç. II Sevgilinin kirpikleri.

Ol kadar yüz buldı senden kim dem-â-dem döstüm

Baş keser kanlar döker yanüñde **şemşîrüñ** senüñ (Şem'î Divanı, Gazel 102, Mısra 8). [şemşîrüñ, -üñ]

şem'-veş: Mum gibi.

Âh kim gönîlüm benüm ol dil-rübâlar çağdılar

Şem'-veş bî-çârenüñ cânine odlar yakdılar (Şem'î Divanı, Gazel 48, Mısra 2). [şem'-veş,]

şer' libās: Şeriat elbisesi.

Devlet anüñ ki ide **şer' libāsını** şî'âr

H'âb-ı gâfletden uyanmaz şehir-i haşre degin (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 99). [şer' libāsını, -n, -ı]

şerāb: Meyve sularının ve özellikle üzüm suyunun mayalandırılmasından elde edilen alkollü içki, mey.

Ey gönül dil-teng olup kan yutma her dem gonce-veş

Gül gibi gönülün açılun lāle-veş nüş it **şerāb** (Şem'î Divanı, Gazel 13, Mısra 4). [şerāb,]

Bön düşürmişler seni la'li **şerābın** dilberüñ

Ŧatlu tatlu nüş iderler zāhid ağzüñden arağ (Şem'î Divanı, Gazel 93, Mısra 7). [şerābın, -ı, -n]

Bezm olmuş idi cennet ü hūrî nigārler

Kevşer yirine içdüğü Şem'î **şerāb** idi (Şem'î Divanı, Gazel 181, Mısra 12). [şerāb,]

Gerçi **şerāb** bir delükānlu hārāmîdür

Nāzüklük ile biz emerüz aldug alını (Şem'î Divanı, Gazel 184, Mısra 9). [şerāb,]

Melekler hūr ü gilmānı **şerābı** āb-ı Kevşerdür

Gülāb ü misk ü 'anberle cihān gül gibi hoş-būdur (Şem'î Divanı, Kaside 1, Mısra 9). [şerābı, -ı]

şerāb ü şem': Şarap ve mum.

Ezelden Şem'iyem sākî **şerāb ü şem'e** yār oldum

Cihāne 'ışk ile geldüm benüm zūhd ile kārüm yok (Şem'î Divanı, Gazel 98, Mısra 13). [şerāb ü şem'e, -e]

şerāb-ı eşk: Gözyaşı şarabı.

Kim olur hem-demüm gönülüm kim egler meclis-i gamde

Şerāb-ı eşküümüñ āhüm eger olmasa dem-sāzı (Şem'î Divanı, Gazel 173, Mısra 10). [şerāb-ı eşküümüñ, -üm, -üñ]

şerāb-ı hālet-i 'ışk: Aşk halinin şarabı.

Gönülde çünkü mehekddür **şerāb-ı hālet-i 'ışk**

Şekerde lezzet ü neyde fiğān imiş bildük (Şem'î Divanı, Gazel 106, Mısra 3). [şerāb-ı hālet-i 'ışk,]

şerāb-ı 'ışk: Aşk şarabı.

Şerāb-ı 'ışk ile mestem gidüpdür ihtiyār elden

Güzeller sevmeye şüfi anüñçün ihtiyārüm yok (Şem'î Divanı, Gazel 98, Mısra 11). [şerāb-ı 'ışk,]

Teşnedür 'ālem **şerāb-ı 'ışka** kandurmak gerek

Cām-ı Cem şun sākiyā Sulţān Süleymān devridür (Şem'î Divanı, Murabba 1, Mısra 23). [şerāb-ı 'ışka, -a]

şerāb-ı 'ışka düş-: Aşk şarabına düşmek, aşık olmak.

Şerāb-ı 'ışka düşdüñ çünkü Şem'î

Gözün yaşıyle kendüñden elüñ yu (Şem'î Divanı, Gazel 140, Mısra 15). [şerāb-ı 'ışka düşdüñ, -a-düñ]

şerāb-ı la'l-i cānān: Sevgilinin lal gibi kırmızı dudağının şarabı.

Ey gönül 'ıyş it **şerāb-ı la'l-i cānān** devridür

Cür'ası biñ cān deger cām-ı mey-i cān devridür (Şem'î Divanı, Murabba 1, Mısra 1). [şerāb-ı la'l-i cānān,]

şerāb-ı la'l-i dilber: Sevgilinin lal taşı gibi kırmızı ve şarap gibi sarhoş eden dudağı.

Şerāb-ı la'l-i dilberden içüp kanmak diler her dem

Nice dīvānedür Şem'î görüñ āteşden āb ister (Şem'î Divanı, Gazel 42, Mısra 13). [şerāb-ı la'l-i dilberden, -den]

şerāb-ı la'l-i leb: (Sevgilinin) Lal taşı gibi kırmızı ve şarap gibi sarhoş eden dudağı.

Bir anda 'aqlımız aldı **şerāb-ı la'l-i lebüñ**

Bizümle şöhet-i hüsñüñ bir ān imiş bildük (Şem'î Divanı, Gazel 106, Mısra 7). [şerāb-ı la'l-i lebüñ, -üñ, -i]

şerāb-ı la'l: Sevgilinin lal taşı gibi kırmızı ve şarap gibi sarhoş eden dudağı.

Şerāb-ı la'lüñi cānden n'ola yig tutsam ey sāki

İki 'ālemde bir cām-ı maḥabbetdür kalan bāki (Şem'î Divanı, Gazel 172, Mısra 1). [şerāb-ı la'lüñi, -üñ, -i]

Şerāb-ı la'lüñi sāki ne cān imiş bildük

Gönülde hālet ü tende revān imiş bildük (Şem'î Divanı, Gazel 106, Mısra 1). [şerāb-ı la'lüñi, -üñ, -i]

şerāb-ı lutf: Cömertlik şarabı.

Şerāb-ı lutfüñi nüş eyleyenler cām-ı mihrüñden

İçer āyine-i giti-nümāda āb-ı ḥayvānı (Şem'î Divanı, Kaside 15, Mısra 63). [şerāb-ı lutfüñi, -üñ, -i]

şerāb-ı nāb: Saf, katıksız şarap.

Vā'iz **şerāb-ı nābe** diyüñ ol tolaşmasun

Şoñra yüzine urıcağaz kendü utanur (Şem'î Divanı, Gazel 55, Mısra 3). [şerāb-ı nābe, -e]

şerāb-ı nāz: Naz şarabı.

Yakalar çāk idüp ‘uşşāk iderler āh ü efğānı

Şerāb-ı nāz içüp dilber yürür mestāne mestāne (Şem’î Divanı, Gazel 143, Mısra 10). [şerāb-ı nāz,]

Şol kadar nüş eylemiş dilber **şerāb-ı nāzı** kim

Şivesinden tırılmaz bir dem ayağı üstine (Şem’î Divanı, Gazel 170, Mısra 3). [şerāb-ı nāzı, -ı]

şerār: Kıvılcım.

Yolında ser virüp cān terk idenler cümle serverdür

Burāk-ı berķ-seyrüñ āteşin na‘l **şerārıdur** (Şem’î Divanı, Kaside 1, Mısra 34). [şerārıdur, -ı, -dur]

şerār-ı zînet: Süs kıvılcımı.

Yakdılar āteş işin ol deñlü āteş-bāzlar

Düdlər oldı felek encüm **şerār-ı zîneti** (Şem’î Divanı, Kaside 6, Mısra 54). [şerār-ı zîneti, -i]

şerbet: Meyve özü, su ve şekerle yapılan tatlı içecek.

Ey derd-i ‘ışķa **şerbet** ile isteyen devā

Var çāre eyle kendüñe yetmiş sinüñ saña (Şem’î Divanı, Gazel 10, Mısra 1). [şerbet,]

Sükkeri mışr-ı melāhetden suyu āb-ı hayāt

Cānlere virür hayāt-ı cāvidāñi **şerbeti** (Şem’î Divanı, Kaside 6, Mısra 36). [şerbeti, -i]

Reşk iderse naħle Tübî **şerbetine** Selsebîl

Gülşen-i Firdevse ta‘n eyler bu sözün zîneti (Şem’î Divanı, Kaside 6, Mısra 27). [şerbetine, -i, -n, -e]

Nüş idüp yuħıyî’l-‘izāmuñ **şerbetin** ‘azm-i ramîm

Cām-ı bezm-i rûh içer ‘isî deminden mā‘ u tîn (Şem’î Divanı, Kaside 14, Mısra 23). [şerbetin, -i, -n]

İçenler cām-ı ‘ışķuñ **şerbetini**

Bilür ‘ışķ ehlinüñ keyfiyyetini (Şem’î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 37). [şerbetini, -i, -n, -i]

şerbet-i la‘l-i leb: Lâl renkli, kırmızı dudağının şerbeti.

Ez gül-i bāğ-ı cemāleş dāğ-ber-cān behişt

Şerbet-i la‘l-i lebeş rā teşne-dil mā‘-i ma‘în (Şem’î Divanı, Kaside 13, Mısra 32). [şerbet-i la‘l-i lebeş, -eş]

şeref: Yücelik, manevi ululuk, onur, haysiyet.

Şerefde zāt-ı pākün şüret-i rûh-ı muşavverdür

Nażer itseñ yiridür gāyet ey şāh-i felek-rifāt (Şem’î Divanı, Kaside 1, Mısra 71). [şerefde, -de]

Felek-kadr ü melek-şadr ü şeh-i seyyāre-leşkerdür

Şerefde şoffa-i şadrün serir-i ‘arşa hem-pāye (Şem’î Divanı, Kaside 1, Mısra 66). [şerefde, -de]

Virmişdi rüzgāre **şeref** mevsim-i behār

‘Ālem cemālî bulmuş idi zînet ü **şeref** (Şem’î Divanı, Kaside 9, Mısra 4). [şeref,]

şeref vir-: (Bir kimse, bir durum veya şey birini veya bir yeri) Şereflendirmek, yüceltmek, onurlandırmak.

Ki şalar ʿūd gibi her kişinün cânına nâr

Cümle-i bâğa **şeref virdi** ʿarūs-ı lāle (Şemʿî Divanı, Kaside 7, Mısra 36). [şeref virdi, -di]

İrişüp devr-i lebûnde **virdi** yâķûte **şeref**

Mûcib-i şöhretdurur ʿâlemde cānâ hûsn-i hâṭ (Şemʿî Divanı, Gazel 90, Mısra 3). [şeref virdi, -di]

Virmişdi rûzgāre şeref mevsim-i behār

ʿÂlem cemālî bulmış idi zînet ü şeref (Şemʿî Divanı, Kaside 9, Mısra 3). [şeref virmişdi, -miş, -di]

Ne kadar **virse şeref** sünbül ü gül cennāte

Gül yüzünle olamaz zûlf-i semen-sāye bedel (Şemʿî Divanı, Gazel 110, Mısra 3). [şeref virse, -se]

Eyle tavāf cān ile kʿoldur medār-ı luṭf

Seccāde-i şerʿate **virse şeref** nʿola (Şemʿî Divanı, Kaside 11, Mısra 30). [şeref virse, -se]

şerha şerha: Dilim dilim, parça parça.

Bu **şerha şerha** sînem göynüklerümle pürdür

Dāğ-ı cefāye hergiz ey māh-pāre yir yok (Şemʿî Divanı, Gazel 97, Mısra 5). [şerha şerha,]

şerr: Kötülük, fenalık.

Leşker-i Yeʿcûcî **şerrüñ** fitnesin defʿ itmege

İtdi divār-ı şerʿat seddini hîşn-ı hāşîn (Şemʿî Divanı, Kaside 14, Mısra 87). [şerrüñ,]

şeş cihet: Altı yön, her taraf.

Bir ola zātün ile **şeş cihet** ü heft ü çehār

Olasın devlet ile bâğ-ı seʿâdetde muķîm (Şemʿî Divanı, Kaside 7, Mısra 107). [şeş cihet,]

şeşper: Ateşli silâhların icâdından önce kullanılan altı dilimli bir savaş âleti; gürz, topuz, bozdoğan.

Şeşperin aldı ele geydi zirihler süsen

Eyle beñzer kim ider leşker-i zühd ile kıṭāl (Şemʿî Divanı, Kaside 8, Mısra 21). [şeşperin, -i, -n]

şevk: Arzu, istek, heves.

Gün yüzün **şevkı** kıomaz zerre kıadar dilde ğubār

Sāķiyā cām-ı lebûñ cāmî feraḥnāk eyler (Şemʿî Divanı, Gazel 66, Mısra 9). [şevkı, -ı]

Rişte-i cānın idüpdür şanemā Şemʿî fetîl

Yanmağa zûlf ü ruḥün **şevkıyle** leyl ü nehār (Şemʿî Divanı, Gazel 57, Mısra 14). [şevkıyle, -ı, -y, -ile]

Cānler eritdi Şemʿî-yi pür-süz **şevk** ile

Tā kim getürdi bezmüne bir şîʿr-i cān-güdāz (Şemʿî Divanı, Gazel 72, Mısra 19). [şevk,]

Gül yüzünle yakdı ḥālün bağruma dāğ üzre dāğ

Anlaruñ **şevkıyle** buldum lāle vü ğulden ferāğ (Şemʿî Divanı, Gazel 93, Mısra 2). [şevkıyle, -i, -y, -le]

şevk-ı cemāl: Güzelliğin şevki.

Oķır Şem'î giceler Şubhe dek **şevk-ı cemālünle**

Dilinde āyet-i ve'n-nūr ezberdür Ėasen Bālî (Őem'î Divanı, Gazel 187, Mısra 9). [şevk-ı cemālünle, -ün, -le]

şeydā: Aşkının çokluğundan aklı başından gitmiş, kendini duygularının coşkunluğuna bırakmış (kimse), çılgın, dîvâne, meczup.

Görelî ey meh cemālün āfitābın bî-seĖāb

Şu gibi **şeydā** olup zencîre düşdi āfitāb (Şem'î Divanı, Gazel 14, Mısra 2). [şeydā,]

şeydā ol-: Aşktan aklını kaybetmiş, divane, düşkün, şaşkın olmak.

Nev-beĖār oldu yine **şeydā olup** ırmağlar

Ėanlı yaşüm gibi zencîrin sürüyüp çağlar (Şem'î Divanı, Gazel 40, Mısra 1). [şeydā olup, -up]

Ey perî mecnûn olurdu 'ışķ ile **şeydā olup**

Gönlümün divānesin zencîr-i zülfün bağlar (Şem'î Divanı, Gazel 40, Mısra 9). [şeydā olup, -up]

şeyĖ: Bir tekke veya zaviyede en üst makamda bulunan ve müritlere rehberlik eden kimse.

Müftî vü **şeyĖ** ü müderris vālîh ü Ėayrân ü mest

Nice itsünler lebün keyfiyyetin cân ile bağş (Şem'î Divanı, Gazel 20, Mısra 9). [şeyĖ,]

şî'ār: Elbise, libas, iķe giyilen kaftan.

Oldı **şî'ārı** cāme-i himmet-diőār-ı luţf

İki cihānde lāyık olur 'izz ü devlete (Şem'î Divanı, Kaside 11, Mısra 31). [şî'ārı, -ı]

şî'ār id-: İşaret etmek.

Devlet anün ki ide şer' libāsını **şî'ār**

Ė'āb-ı Ėāfletden uyanmaz seğer-i Ėaşre değin (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 99). [şî'ār ide, -e]

şifā: Derman, ilāķ, devā.

Yak sāz ü söz ile oda gönlünü 'ūd-veő

Ėānün-ı 'ışķa uy kim ola derdüne **şifā** (Şem'î Divanı, Gazel 9, Mısra 12). [şifā,]

Dil-i bî-ķāreme cānā lebün dürdi **şifā** besdür

Gerekmez Ėayri dermānı baňa derdün devā besdür (Őem'î Divanı, Gazel 60, Mısra 1). [şifā,]

Muşţafānün leblerinden söz yirine cân yağar

AĞmedün şîrîn lebinden irişür cāne **şifā** (Şem'î Divanı, Gazel 5, Mısra 10). [şifā,]

şikār: Av.

Ol hümā yüksek uçar ammā **şikāründür** senün

Dūd-ı pîķ-ā-pîķ-i āhünle cihān şayyādısin (Őem'î Divanı, Gazel 128, Mısra 5). [şikāründür, -ün, -dür]

Hümā-yi evc-i himmet bāl açup itmişdi pervāzi

şikārın şayd idüp geldi yine şahbāz-ı sultānî (Şem'î Divanı, Kaside 4, Mısra 10). [şikārın, -ı, -n]

Şahbâz-ı şâh-i ‘adlûn olupdur **şikârı** luţf
Hulkuñ nesîmi esdi umaram ki eyleye (Şem’î Divanı, Kaside 11, Mısra 35). [şikârı, -ı]

şikâr ol-: Av olmak.

Görinmez niçe günlerdür ‘aceb ol gözleri âhû
Kimüñ âhı kemendi bendine düşmiş **şikâr olmuş** (Şem’î Divanı, Gazel 83, Mısra 12). [şikâr olmuş, -mış]

şikâyet: Bir kimseden veya bir şeyden hoşnut olmadığını söylemek.

Ko şikâyet sözünü vaqt-i dü‘âdür Şem’î
Hâlûñi sen ko **şikâyetle** dimeñ emr-i muhâl (Şem’î Divanı, Gazel 112, Mısra 10). [şikâyetle, -le]

Dükenmez biñde birin haşr olunca dir iseñ Şem’î
Dü‘â kıl bir dü‘â yegdür saña biñ biñ **şikâyetden** (Şem’î Divanı, Kaside 3, Mısra 58). [şikâyetden, -den]

şimâl: Kuzey.

Qaldı gülşende te‘addi idimez bâd-ı seher
Açdı gül muşhafını çünki yemîn itdi **şimâl** (Şem’î Divanı, Kaside 8, Mısra 28). [şimâl,]

şimden: Şimdiden sonra.

Bedterin yanmağa ‘ışk odına **şimden** Şem’î
Çevirüp başına pervâneyi âzâd itsün (Şem’î Divanı, Gazel 139, Mısra 9). [şimden,]

şimden girü: Bundan sonra, şu andan itibaren.

Derd-i bî-dermân ile ölmekden artuq çäre yok
Döştlar sa’y eylemeñ **şimden girü** dermânüme (Şem’î Divanı, Gazel 154, Mısra 10). [şimden girü,]

Ol tabîb-i cân ü dil derdine düşdün ey gönül
Çäre yok **şimden girü** benden saña senden baña (Şem’î Divanı, Gazel 8, Mısra 8). [şimden girü,]

şimdi: İçinde bulunan zaman, şu an.

Hele gel **şimdi** lebün câminı şun nüş idelüm
Aremüzde senün ile yine şöhet bâkî (Şem’î Divanı, Gazel 190, Mısra 3). [şimdi,]

Şimdi biz bendelere luţfûñi göster görelüm
Şoñra cevreyler iseñ Şem’îye miñnet bâkî (Şem’î Divanı, Gazel 190, Mısra 9). [şimdi,]

Mâh-rüler aresinde gün gibi bir dânesin
Şimdi şehruñ âfet-i devrânın Yüsufcuğum (Şem’î Divanı, Gazel 120, Mısra 6). [şimdi,]

şimşâd: Şimşir ağacı. II Sevgilinin boyu.

Halka-i düd-ı siyâhüñdür başüñde âşiyân
Deşt-i gam Mecnûnısın yâ hüd belâ **şimşâdısın** (Şem’î Divanı, Gazel 128, Mısra 4). [şimşâdısın, -ı, -sın]

şimşek: Buluttan buluta veya buluttan yere elektrik boşalması sırasında meydana gelen ışık olayı.

Tüfek ra‘d ü kılıç **şimşek** yağar yağmur gibi oklar
‘Adünün başına kıpsa ‘aceb mi Nüh tūfānı (Şem‘î Divanı, Kaside 15, Mısra 87). [şimşek,]

şirâne: Aslana yakışır tarzda, aslanca.
Gönül şayd idüben cân almağde
Begüm sensin bugün **şirâne** âhü (Şem‘î Divanı, Gazel 140, Mısra 4). [şirâne,]

şî‘r-i cân-güdâz: Can yakıcı şiir.
Cânler eritdi Şem‘î-yi pür-süz şevk ile
Tâ kim getürdi bezmüne bir **şî‘r-i cân-güdâz** (Şem‘î Divanı, Gazel 72, Mısra 20). [şî‘r-i cân-güdâz,]

şîr-i kîne-dâr: Kindar aslan.
Heycâ deminde heybet ile **şîr-i kîne-dâr**
Ser-defter oldı zümre-i ehl-i mürüvvete (Şem‘î Divanı, Kaside 9, Mısra 33). [şîr-i kîne-dâr,]

şîrîn: Tatlı.
Muştâfânün leblerinden söz yirine cân yağar
Aḥmedün **şîrîn** lebinden irişür cân şifâ (Şem‘î Divanı, Gazel 5, Mısra 10). [şîrîn,]

Niş râ nüş küned telḥ-i gamet râ **şîrîn**
Dürd râ şâf küned şüfi-i şâfi-meşreb (Şem‘î Divanı, Gazel 12, Mısra 7). [şîrîn,]

Dilberâ **şîrîn** lebünden tatlu cânümdür garez
Şormadan anı ḥayât-ı câvidânümdür garez (Şem‘î Divanı, Gazel 88, Mısra 1). [şîrîn,]

Dili tatlu sözi **şîrîn** lebi cân gibi lezîz
Bu ḥalâvetle kim olur o perî şâne bedel (Şem‘î Divanı, Gazel 111, Mısra 11). [şîrîn,]

Ey lebi **şîrîn** igen gâyetde tatlu yârsın
Acılık görme cihânde kim şeker güftârsın (Şem‘î Divanı, Gazel 132, Mısra 1). [şîrîn,]

şîrîn: Hüsrev ü Şîrin hikâyesinin kadın kahramanı.
Cân ḥazḡ ider tūtinca lebünçün ‘adem yolın
Şîrîn yolında Hüsreve olur sefer lezîz (Şem‘î Divanı, Gazel 38, Mısra 8). [şîrîn,]

şîrîn leb: Tatlı dudak.
Rūḥa ḡidâ vü ḳalbe şafâ cisme cân olur
Şîrîn lebün gibi olcaḳ olsa her lezîz (Şem‘î Divanı, Gazel 38, Mısra 6). [şîrîn lebün, -ün]

şîrîn-dehen: Tatlı dilli.
Dîñ o **şîrîn-dehene** âdemi Ferḥâd itsün
Eylemezse hele il yüzine bir ad itsün (Şem‘î Divanı, Gazel 139, Mısra 1). [şîrîn-dehene, -e]

şîr-peyker: Arslan suratl.

Sünûler şekl-i ejder ‘alemler **şîr-peykerdür**

‘Aceb deryâdurur deryâ-yi hûmî hâşm-ı bed-kîşûñ (Şem’î Divanı, Kaside 1, Mısra 53). [şîr-peykerdür, -dür]

şîşe: Ağzı dar cam kap. II Şişenin içindeki şarabın rengi kastedilir.

Ne koyarsın kulağına sâkî

Bezme geldükce reng alur **şîşe** (Şem’î Divanı, Gazel 145, Mısra 4). [şîşe,]

şitâ: Kış.

Ne revâdur bu ki Cem devletinüñ devrinde

Şem’îyi zâyî’ ide âteş-i kahr ile **şitâ** (Şem’î Divanı, Kaside 2, Mısra 72). [şitâ,]

şive: Naz, eda, işve.

Aldı biñ **şiveyle** göñlümi bir nâzı güzel

Fitne-i devr-i kamer gâmze-i gâmmâzı güzel (Şem’î Divanı, Gazel 109, Mısra 1). [şiveyle, -y, -ile]

Gülşen-i bağ-ı behiştüñ ola ger mîvesi nâz

Olmaya **şivede** ol serv-i hırâmâne bedel (Şem’î Divanı, Gazel 111, Mısra 6). [şivede, -de]

Meger kim **şive** öğrenmiş çemende serv-quadlerden

Kinâr-ı âbde her dem olur dâmen-keşân hayme (Şem’î Divanı, Gazel 150, Mısra 5). [şive,]

Şol kadar nûş eylemiş dilber şerâb-ı nâzı kim

şivesinden tûrılmaz bir dem ayağı üstine (Şem’î Divanı, Gazel 170, Mısra 4). [şivesinden, -si, -n, -den]

Geh cevî ü gehî nâz ü gehî **şivelerüñden**

Maşşûdüñ eger cân ise cânâ ne tekellûf (Şem’î Divanı, Gazel 96, Mısra 3). [şivelerüñden, -ler, -üñ, -den]

şive kâr: Nazlı, cilveli, edâlı.

Kamer devrinde her fettân ‘acâyib şivekâr olmuş

Kimine nâz fenn olmuş kimine **şive kâr** olmuş (Şem’î Divanı, Gazel 83, Mısra 2). [şive kâr,]

Kamer devrinde her fettân ‘acâyib **şivekâr** olmuş

Kimine nâz fenn olmuş kimine şive kâr olmuş (Şem’î Divanı, Gazel 83, Mısra 1). [şivekâr,]

şöhret: Her yerde herkesçe tanınma, meşhurluk, ün, san, nam.

Muqâbil olalı ol ‘âfitâbe

Mehûñ gün gibi Şem’î **şöhreti** var (Şem’î Divanı, Gazel 47, Mısra 10). [şöhreti, -i]

Mâ-haşal dünyâ turalı gelmemişdür ‘âleme

Ni‘meti vü ‘izzeti vü zîneti vü **şöhreti** (Şem’î Divanı, Kaside 6, Mısra 42). [şöhreti, -i]

Fenâ iḥrâmını geydi geçüp **şöhret** libâsından

Şafâ yüzün görenler Ka‘be-i mihr ü maḥabbetden (Şem’î Divanı, Kaside 3, Mısra 9). [şöhret,]

şöhreti bul-: Şöhrete erişmek, ünlenmek, nam salmak.

İctimā' itdi şanasın cem' olup hūr u melek
Ay ü gün bir yire gelmiş gibi **buldı şöhreti** (Şem'î Divanı, Kaside 6, Mısra 64). [şöhreti buldı, -dı]

şüh-ı cihân: Dünyalar güzeli.

Sen gülersin benüm ağladuğuma fūrkat ile
Yohsa ey **şüh-ı cihân** saña temâşâ mı gelür (Şem'î Divanı, Gazel 54, Mısra 8). [şüh-ı cihân,]

şüh-ı kemân-ebür: Keman kaşlı işveli sevgili.

Şem'iyâ tîrini ol **şüh-ı kemân-ebürünüñ**
Dil öpüp bağına başdı nitekim rûh-ı revân (Şem'î Divanı, Gazel 136, Mısra 13). [şüh-ı kemân-ebürünüñ, -nüñ]

şüh-ı şen: Hoş güzel.

Ŧonanup gül gibi ey şüh-ı şengül
Açılırsın nitekim **şüh-ı şen** gül (Şem'î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 66). [şüh-ı şen,]

şüh-ı şengül: Güler yüzlü güzel.

Ŧonanup gül gibi ey **şüh-ı şengül**
Açılırsın nitekim şüh-ı şen gül (Şem'î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 65). [şüh-ı şengül,]

şükr eyle-: Allah'a duyulan minneti dile getirmek.

Deryâ-yi ğamden eyledi dil fülkini ħalâş
şükr eyle Şem'î irdi hele Hızır-vâr ħaţ (Şem'î Divanı, Gazel 89, Mısra 14). [şükr eyle,]

şükr kim: Şükürler olsun ki.

Buldı terbiyyet anüñ devrinde erbâb-ı nâzer
şükr kim anı müzeyyen kıldı Rebbü'l-'âlemîn (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 110). [şükr kim,]

şükûfe: Çiçek, tomurcuk. II Sevgili.

Ser-â-ser şafĥa-i bâġa ħaţ-ı reyĥân muĥarrerdür
şükûfe bâd-ı şubĥ ile direm-rîz oldu gülşende (Şem'î Divanı, Kaside 10, Mısra 10). [şükûfe,]

şu'le-dâr: Alevli, alevlenmiş, ışıklı.

Ĥalvet-serây-i 'izzetüñe mâĥ **şu'le-dâr**
Âşâr-ı 'izz ü devleti izĥâr kıлмаġa (Şem'î Divanı, Kaside 9, Mısra 41). [şu'le-dâr,]

şu'le-i âĥ: Ahımın alevi.

şu'le-i âĥundan olmazdı başında ŧaylesân
Leşker-i 'ışķuñda Şem'î serverâ baş olmasa (Şem'î Divanı, Gazel 167, Mısra 9). [şu'le-i âĥundan, -ı, -n, -dan]

Yâreler yazmaz idi ĥâlûmi ey kaş-ı kemân

şu'le-i âĥüm eger şokmasa ağzına zebân (Şem'î Divanı, Gazel 136, Mısra 2). [şu'le-i âĥüm, -üm]

şu'le-i mihri: Güneşin alevi.

Şu'le-i mihri felek eyledi zerrîn-cârûb

Sen güzeller şehinûn yollarını pâk eyler (Şem'î Divanı, Gazel 66, Mısra 3). [şu'le-i mihri, -i]

şu'le-i şem'-i celâl: Yücelik mumunun parıltısı.

Duĥânı çerĥi zeyn itmişdür anı şanmañ aĥterdür

Çeküpdür **şu'le-i şem'-i celâlûn** âteşin ĥançer (Şem'î Divanı, Kaside 1, Mısra 36). [şu'le-i şem'-i celâlûn, -ûn]

şüphe: Tereddüt, kuşku.

Deĥânı yoklığına zerre deñlü yok **şüphe**

Miyânı kılca belürmez gümân imiş bildük (Şem'î Divanı, Gazel 106, Mısra 11). [şüphe,]

sürĥ-püş: Kırmızıya bürünmek; kıpkırmızı olmak.

Sürĥ-püş olmuşdur şan Ĥayder-i Kerrârdur

Bâl açup uçmak diler yâ Ca'fer-i Tayyârdur (Şem'î Divanı, Muhammes 1, Mısra 37). [sürĥ-püş,]

şürîde-veş: Perişan aşıklar gibi.

Cihânde Şem'î-yi **şürîde-veş** bir rind-i ĥallâşem

Neden geçdümse geçdüm geçmezem cām-ı muşaffâden (Şem'î Divanı, Gazel 123, Mısra 15). [şürîde-veş,]

T

tâ: Bir şeyin bulunduğu, başladığı veya sona erdiği yeri yahut zamanı anlatırken söze mübalağa katar.

Ĥ'âb-ı ĥafletden uyanmaz Şem'iyâ baĥtûn senûn

Giceler **tâ** şubĥ olunca gerçi kim bîdârsın (Şem'î Divanı, Gazel 132, Mısra 10). [tâ,]

Reftâre başla nâz ile siĥr eyle ey nigâr

Yüz sürmege ayaĥuña **tâ** gökden ay ine (Şem'î Divanı, Gazel 160, Mısra 4). [tâ,]

Giceler **tâ** şubĥ olunca nev'-arûsın baĥtına

Şem'-i devlet od yanar başında eyler ĥiĥmeti (Şem'î Divanı, Kaside 6, Mısra 61). [tâ,]

Dest-i şerîfûn ile ider iftiĥârı luĥf

Tâ ĥaşr olunca fitne vü âşûbı def' ider (Şem'î Divanı, Kaside 11, Mısra 12). [tâ,]

Nev-beĥâr-ı devletet hemçün biĥişt-i cāvidân

Z'âfet-i bād-ı hevâdis **tâ** ebed bādâ emîn (Şem'î Divanı, Kaside 13, Mısra 94). [tâ,]

tâ ki: Ne zaman ki.

Bedr it hilâli gün gibi bir meh-liĥâyile

Ĥoş gör bu devri **tâ ki** felek reşk ide saña (Şem'î Divanı, Gazel 9, Mısra 10). [tâ ki,]

Sürülmez Ka'be-i vaşlûn şafâsı

Ĥabîbüm **tâ ki** 'uryân olmayınca (Şem'î Divanı, Gazel 162, Mısra 6). [tâ ki,]

İşidüp cânlerine od düşer ehl-i nâruñ
Oldılar dūd gibi **tā ki** ırakdan peydā (Şem'î Divanı, Kaside 2, Mısra 32). [tā ki,]

Ṭonanup çıkdı yine kaşr-ı zeberced üzre
Göstere **tā ki** 'arūs-ı gül-i nev-reste cemāl (Şem'î Divanı, Kaside 8, Mısra 18). [tā ki,]

İn'ām ide **tā ki** saña şad-hezār-i luṭf
Baḥtūñ güliyle zeyn ola güلزār-i devletūñ (Şem'î Divanı, Kaside 11, Mısra 39). [tā ki,]

tā'at: Allah'ın emirlerini yerine getirme, ibadet etme.
Ele cehd ile götür Şem'î maḥabbet cāmın
Bu kurı **tā'at** ile zühd ü riyālar niçe bir (Şem'î Divanı, Gazel 45, Mısra 14). [tā'at,]

ṭab: Huy, mizaç, karakter, yaratılış.
Bu **ṭab'üm** naḥl-bendi bağladı bir naḥl-i mevzūnı
Kim anūñ gülleridür gülşen-i bāğ-ı belāğatden (Şem'î Divanı, Kaside 3, Mısra 15). [ṭab'üm, -um]

Şāhbāz-ı ḥarem-i 'arş-ı fezādür **ṭab'üñ**
Zerre gelmez gözine çerḥ kaçan kim aça bāl (Şem'î Divanı, Kaside 8, Mısra 49). [ṭab'üñ, -üñ]

Kefi Ḥātemdurur ya'nī dem-i cūdında Ḥayderdür
Olupdur dest ü **ṭab'** u ḥūy ü ḥilḳatde kemālīyle (Şem'î Divanı, Kaside 10, Mısra 52). [ṭab',]

Şem'iyā n'olsa gerek 'arşa-i nazm içre bugün
Ḳoşalum **ṭab'** semendin yine öñdüller ile (Şem'î Divanı, Gazel 146, Mısra 14). [ṭab',]

Medḥinūñ bāğında **ṭab'üm** şöyle cevłān itdi kim
Reşk ider ṭāvus-ı ḳudsī ey melek cevłānına (Şem'î Divanı, Gazel 161, Mısra 11). [ṭab'üm, -üm]

Şem'iyem kim pertev-i şī'rüm yiterdi 'āleme
Āh ü yaşıum irişe **ṭab'üm** çerāğı üstine (Şem'î Divanı, Gazel 170, Mısra 10). [ṭab'üm, -üm]

tābende ol-: Parlak olmak.
Kimüñ ki Ḥaḳ eline vire Zülḳār-ı luṭf
İster güneş gibi **ola tābende** dāyimā (Şem'î Divanı, Kaside 11, Mısra 18). [tābende ola, -a]

Zerre deñlü 'amelūñ gün gibi **tābende olur**
Yār yolında eger zāhid iderseñ ihlāş (Şem'î Divanı, Gazel 85, Mısra 5). [tābende olur, -ur]

ṭab'-ı deryā-yi güher-bār: Gevher saçan denizin huyu.
Nigīn-i faẓla ins ü cin riyāsüz hep musaḥḥerdür
Olupdur **ṭab'-ı deryā-yi güher-bārūñle** hem-meşreb (Şem'î Divanı, Kaside 10, Mısra 38). [ṭab'-ı deryā-yi güher-bārūñle, -üñ, -le]

ṭab'-ı güher-bār: Cevher yağdıran tabiatlı.
Güلزār-i devletūñde aḳar cūy-bār-ı luṭf
Şöyle utandı **ṭab'-ı güher-bārūñi** görüp (Şem'î Divanı, Kaside 11, Mısra 8). [ṭab'-ı güher-bārūñi, -üñ, -i]

tābī' it-: Buyruğuna almak.

Cihān ser-keşlerin itdi ser-ā-ser hükmine bende

Hudā emriyle **tābī' itse** n'ola çerh-i gerdānı (Şem'î Divanı, Kaside 4, Mısra 36). [tābī' itse, -se]

tāb-ı mihir: Güneşin parıltısı. II Aşk ateşinin harareti.

Tāb-ı mihriñle yağırdı sūz-ı dil pervāne-vār

Olmasa zıll-i ilāh ü āfitāb-ı çerh-i dīn (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 59). [tāb-ı mihriñle, -üñ, -le]

tāb-ı mül: Şarabın parlaklığı.

Tāb-ı mülden yañağūñ gül gül olursa sākī

Zeyn olur meclisimüz taze kızıl güller ile (Şem'î Divanı, Gazel 146, Mısra 9). [tāb-ı mülden, -den]

ṭab'-ı şem'î: Mumun aydınlığı, parıltısı.

Leb-i şeker-şikenüñ medh ider ey serv-i revān

Ṭab'-ı Şem'î gibi bir ṭūṭi-i güyā mı gelür (Şem'î Divanı, Gazel 54, Mısra 10). [ṭab'-ı şem'î,]

tāb-ı teb-i mihir: Güneşin sıcaklığının harareti.

Ey güneş yüzlü beni eyleyimez kimse hayāl

Olmuşam **tāb-ı teb-i mihriñ** ile şöyle hayāl (Şem'î Divanı, Gazel 112, Mısra 2). [tāb-ı teb-i mihriñ, -üñ]

Ey güneş yüzlü beni kimse hayāl eyleyimez

Olmuşam **tāb-ı teb-i mihriñ** ile şöyle hayāl (Şem'î Divanı, Kaside 8, Mısra 82). [tāb-ı teb-i mihriñ, -üñ]

ṭabīb: Doktor, hekim.

Var ey **ṭabīb** derdüme emsem buyurma kim

Bimār-ı yār olducağum baña hoş gelür (Şem'î Divanı, Gazel 52, Mısra 7). [ṭabīb,]

Derd ü ğam-ı niğār ile yitdi benüm baña

Billāhi diñ **ṭabībe** gelüp zahmet itmesün (Şem'î Divanı, Gazel 131, Mısra 8). [ṭabībe, -e]

Dil-i bī-çāreye luṭfūñ **ṭabībī**

Olur derdine em zahmine merhem (Şem'î Divanı, Kaside 5, Mısra 49). [ṭabībī, -i]

ṭabīb ol-: Hekim olmak, tüm dertlere derman olmak.

Şöyle bimār olmuşam efkār-ı çeşm-i yār ile

Cümle 'ālem ger **ṭabīb olursa** itmezler 'ilāc (Şem'î Divanı, Gazel 23, Mısra 4). [ṭabīb olursa, -ur, -sa]

ṭabīb-i cān: Gönül doktoru, sevgili.

Fürkatūñ derdine cānā var mıdur didüm devā

Ol **ṭabīb-i cān** didi la'lümdurur her derde em (Şem'î Divanı, Gazel 115, Mısra 10). [ṭabīb-i cān,]

ṭabīb-i cān ü dil: I. Canın ve gönlün tabibi, doktoru. II. Sevgili.

Ol **ṭabīb-i cān ü dil** derdine düşdün ey gönül
Çäre yok şimden girü benden saña senden baña (Şem'î Divanı, Gazel 8, Mısra 7). [ṭabīb-i cān ü dil, -i]

Ey **ṭabīb-i cān ü dil** olmazsa vaşlün merhemi
İdimez kimse firākuñ dāğına hergiz 'ilāc (Şem'î Divanı, Gazel 24, Mısra 3). [ṭabīb-i cān ü dil,]

ṭabl-bāz: Davulcu.

Ṭabl-bāzuñ nitekim gülle-i ḥaşm-ı ğaddār
Çevirüp şubha-i billür-ı Süreyyâyı felek (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 63). [ṭabl-bāzuñ, -uñ]

ṭabl-bāz-ı sînem: Yürek davulcusu.

Gönül şahbâzını şaldum yine bir kebk-i ra'cāya
Cihānı çutsa n'ola **ṭabl-bāz-ı sînem** āvāzı (Şem'î Divanı, Gazel 173, Mısra 4). [ṭabl-bāz-ı sînem,]

ṭabl-ı emn: Huzur davulu.

Dest-i ḥavādiş ile yıkılmaz ḥişār-ı luṭf
Çalına **ṭabl-ı emn** bula rāḥeti cihān (Şem'î Divanı, Kaside 11, Mısra 14). [ṭabl-ı emn,]

ṭabl-ı şevket: Heybet davulu.

İtdi **ṭabl-ı şevketüñ** kühsār-ı dehri pür-şadā
Nuşretüñ kûsın felekler ṭās itdi pür-ṭanīn (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 103). [ṭabl-ı şevketüñ, -üñ]

tāc id-: Taç yapmak. II Başına taç etmek, çok değer vermek.

Serverā her kim işigünde özin ḥāk eyler
Tāc idüp mihr ü mehi taḥtını eflāk eyler (Şem'î Divanı, Gazel 66, Mısra 2). [tāc idüp, -üp]

tāc ol-: Baş olmak, önder olmak.

Felek taḥt ile gün **tāc olaydı** terk iderlerdi
Göreydi Ḥusrev ü Dārā bu erkān ile divānı (Şem'î Divanı, Kaside 15, Mısra 79). [tāc olaydı, -a, -y, -ı, -dı]

Şem'î baş egmez efendüm ḥāk-i pāyüñ var iken
Taḥt olursa nüh felek mihr ile meh **olursa tāc** (Şem'î Divanı, Gazel 24, Mısra 14). [tāc olursa, -ur, -sa]

tāc ü kabā: Saltanat tacı ve kaftan.

Şehr-i 'ademde bî-ser ü bî-pā olur kamu
Tāc ü kabā beğenmez iken niçe şehriyār (Şem'î Divanı, Kaside 12, Mısra 10). [tāc ü kabā,]

tāc-dār: Hükümdar, pâdişah.

Seyl-i fenāye vardı niçe niçe 'ömr-i Nüh
Bād-ı hevāye vardı niçe niçe **tāc-dār** (Şem'î Divanı, Kaside 12, Mısra 6). [tāc-dār,]

tāc-ı 'izzet: Yücelik tacı.

Yine bir şāhib-kerem gün gibi buldı rif'ati
Geydi devlet hıl'atin urındı **tāc-ı izzeti** (Şem'î Divanı, Kaside 6, Mısra 2). [tāc-ı izzeti, -i]

tāc-i zer: Altın işlemeli taç.

Şem'iyā bezm cemāl-i gülden olursa cüdā
Nergesün başında **tāc-i zer** olur 'ayn-ı 'azāb (Şem'î Divanı, Gazel 14, Mısra 14). [tāc-i zer,]

Nergesin **tāc-i zerin** itdi muraşsa' şebnem
Tağdı serv ayağına āb-ı gümüşden halhal (Şem'î Divanı, Kaside 8, Mısra 9). [tāc-i zerin, -i, -n]

Pür-āteşdür gözi nergeslerün güyā ki micmerdür
Başında **tāc-i zerrini** götürmüş çeşmine nerges (Şem'î Divanı, Kaside 10, Mısra 22). [tāc-ı zerrini, -i]

tāc-ı zerrin-i se'adet: Altın işlemeli saadet tacı.

Tāc-ı zerrin-i se'adet ister iseñ Şem'iyā
Tut gözüñ nerges gibi kendün'de dāyim gözüñ aç (Şem'î Divanı, Gazel 23, Mısra 9). [tāc-ı zerrin-i se'adet,]

tadan-: Bir şeyin tadını alıp her zaman yapmak, alışkanlık hâline getirmek. II Bir yere bir menfaat sağlamak için sık sık gider olmak.
Kevşerden el yudı yumaz āb-ı hayātea yüz
Şem'î **tadandı** cām-ı maḥabbet şafāsına (Şem'î Divanı, Gazel 144, Mısra 16). [tadandı, -dı]

Kevşerden el yudı yumaz āb-ı hayāte yüz
Şem'î **tadandı** cām-ı maḥabbet şafāsına (Şem'î Divanı, Gazel 148, Mısra 8). [tadandı, -dı]

tağ: Dağ.

Ḥasret-i Şirîn ile Ferhād bir āh itdi kim
Yakdı bağrın lāleler göğsin geçürdi **tağlar** (Şem'î Divanı, Gazel 40, Mısra 8). [tağlar, -lar]

Gün toğar şanmañ şafağdan ḥaşre dek Ferhād içün
Başına odlar yakup feryād iderler **tağlar** (Şem'î Divanı, Gazel 39, Mısra 10). [tağlar, -lar]

Nesim-i şubḥ āşüfte gezer **tağlarda** ser-gerdān
Hevā-yi zülf-i dilberle delürmiş bī-ḳarār olmuş (Şem'î Divanı, Gazel 83, Mısra 7). [tağlarda, -lar, -da]

tağ u taş: Dağ ve taş.

Şıgımaz yire göge leşker-i ins ile melek
Tağ u taş götürirmez nice fezā-yi şahrā (Şem'î Divanı, Kaside 2, Mısra 26). [tağ u taş,]

Ey Süleymān-ı zemān ḳande çeker mür-i za'if
Tağ u taş çekmez iken cevri yükün gerdünün (Şem'î Divanı, Gazel 99, Mısra 6). [tağ u taş,]

Dil-i Şem'īye tecellī ide ger şem'-i ruḥün
Āteş-i sūz-ı derūnı kül ider **tağ u taş** (Şem'î Divanı, Gazel 183, Mısra 10). [tağ u taş, -ı]

tağ üstü bağ: Keyfi yerinde, her muradına ulaşmış.

Sinemün dāğı şafası külhanı gülşen ider
Eşk-i çeşmüm lālezāriyle baña **tağ üstü bāğ** (Şem'î Divanı, Gazel 93, Mısra 4). [tağ üstü bāğ,]

tağıl-: Dağılmak. II Savrulmak.

Şehā kadrün güninde zerrelerden daği kemterdür
Tağılmış bād-ı kahründen perişān-ḥāl ü ser-gerdān (Şem'î Divanı, Kaside 1, Mısra 50). [tağılmış, -mış]

Tağılur şabr metā'ı gelicek şehr-i gāme
Şatılur şehr-i mu'azzemde belī eyü kumāş (Şem'î Divanı, Gazel 82, Mısra 5). [tağılur, -ur]

tağıt-: Toplu durumda bulunanları birbirinden uzaklaştırmak veya ayırmak; yaymak, saçmak.

Çekdi süsen tığler oldı hevā-dār-ı şabā
Tōb olup gām leşkerin **tağıtdı** cem'-i yāsemīn (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 22). [tağıtdı, -dı]

tağlara düş-: Büyük bir keder ve üzüntü dolayısıyla yerini yurdunu terk edip insanlardan kaçıp ıssız yerlerde dolaşmak, ıssız yerlerde yaşamak durumunda kalmak, yabana düşmek.

Nesīm-i zülf ü çeşmün ḥasretinden
Şabā gibi **düşer tağlara** āhū (Şem'î Divanı, Gazel 141, Mısra 16). [tağlara düşer, -er]

Meger dīvāneñ olmış ey perī-rū
Düşüp tağlara zencirin sürür şu (Şem'î Divanı, Gazel 140, Mısra 2). [tağlara düşüp, -üp]

tağyir eyle-: Değiştirmek.

Geldi ḥaṭṭuñ āyet-i ḥüsnüñi **tağyir eyledi**
Āyeti tağyir iden kāfir olur dinden çıkar (Şem'î Divanı, Gazel 63, Mısra 5). [tağyir eyledi, -di]

taḥayyür-i şāh: Hükümdarın hayrete düşmesi.

..... ? degül **taḥayyür-i şāh** ü gedāyiken
Zāt-ı şerīfün ile ider iftiḥār-ı luṭf (Şem'î Divanı, Gazel 95, Mısra 7). [taḥayyür-i şāh,]

taḥrīr: Boya veya altınla işlenen süsleme motiflerinin etrafına sınırlarını belli edecek şekilde daha koyu bir renkte ince olarak çekilen çizgi.

Şemse-i gül rā küned **taḥrīr** Nakḳāş-ı behār
Kaşr-ı gülşen rā küned reşk nigāristān-ı Çīn (Şem'î Divanı, Kaside 13, Mısra 5). [taḥrīr,]

taḥşil it-: Toplamak, almak; elde etmek, kazanmak; temin etmek, sağlamak.

Derd-i 'ışkuñ 'ilmini şol resme **taḥşil itdi** kim
'Ār ider dil itmege ḥikmetde Loḳmān ile baḥş (Şem'î Divanı, Gazel 19, Mısra 7). [taḥşil itdi, -di]

taḥşinler it-: Beğenmek, takdir etmek.

Şem'î cemāli vaşfını görünce ol nigār
Taḥşinler itdi didi ne rüşen maḳālī var (Şem'î Divanı, Gazel 58, Mısra 14). [taḥşinler itdi, -di]

taht: Hükümdarların üzerine oturdukları koltuk, hükümdarlık makamı.

Serverā her kim işigünde özin hāk eyler

Tāc idüp mihr ü mehi **tahtını** eflāk eyler (Şem'i Divanı, Gazel 66, Mısra 2). [tahtını, -i, -n, -ı]

Cām elinde Cem gibi geçmiş maḥabbet **tahtına**

‘Ālemün sultānidur her bir gedāsı Bursanün (Şem'i Divanı, Gazel 104, Mısra 7). [tahtına, -i, -n, -a]

Şāh-i ‘ışkām almağa mihr ü maḥabbet **tahtını**

Āteş-i āhüm ‘alem eşküm sipāhümdür benüm (Şem'i Divanı, Gazel 118, Mısra 3). [tahtını, -i, -n, -ı]

Çıkdı başden yüz bulup senden şabāye uyalı

Zülfünün yıl aldı **tahtın** ey Süleymān-ı zemān (Şem'i Divanı, Gazel 138, Mısra 4). [tahtın, -i, -n]

taht ol-: Hükümdara has makam olmak, taht olmak.

Şem'i baş egmez efendüm hāk-i pāyün var iken

Taht olursa nüh felek mihr ile meh olursa tāc (Şem'i Divanı, Gazel 24, Mısra 14). [taht olursa, -ur, -sa]

taht-ı pīrüz: Uğurlu taht.

Taht-ı pīrūze geçer efser-i la‘lın urınup

Yaraşur olsa çemen Mısrına sultān gonce (Şem'i Divanı, Gazel 159, Mısra 9). [taht-ı pīrūze, -e]

Taht-ı pīrūzī felek olursa mihr altunlu tāc

Var iken hāk-i derün itmez bu gönüm ihtiyāc (Şem'i Divanı, Gazel 23, Mısra 1). [taht-ı pīrūzī,]

taht-ı serā: Saray tahtı.

Nice irsün elüm sen ‘āfitābe

Ki sen gökde vü ben **taht-ı serāde** (Şem'i Divanı, Gazel 157, Mısra 6). [taht-ı serāde, -de]

taht-ı süleymān: Süleyman'ın tahtı.

Ṭutar devlet nesimi hāk-i pāyın evc-i rif‘atde

Nitekim bād-ı kudret qadr ile **taht-ı Süleymānı** (Şem'i Divanı, Kaside 4, Mısra 30). [taht-ı süleymānı, -ı]

taht-ı zeberced: Cam parlaklığı renginde olan taht.

İtdi gül pādīşehi **taht-ı zebercedde** karar

Cāmleridür ki döner ay ü güneş bezminde (Şem'i Divanı, Kaside 7, Mısra 43). [taht-ı zebercedde, -de]

taht-ı zer: Altın taht.

Hüsrev-i ‘ışkām işigün baña **taht-ı zer** yiter

Na‘l-i gülgün gubarı başüme efser yiter (Şem'i Divanı, Gazel 69, Mısra 1). [taht-ı zer,]

taḳ-: (Bir şeyi başka bir şey üzerine) İliştirmek, tutturmak veya geçirmek, asmak.

Dār idüp yakmak dilerler Şem'iyi Manşūr-vār

Dil-rübālar boynına zünnār-ı zülfin **taḳdılar** (Şem'i Divanı, Gazel 48, Mısra 10). [taḳdılar, -dı, -lar]

‘Âr idermiş beni öldürmege ol sîm-tenüm
Varayın yalvarayın boynüme **taḳup** kefenüm (Şem’î Divanı, Gazel 116, Mısra 2). [taḳup, -up]

Çü şayd itdün beni ey cüst ü çālāk
Şaçüñden boynuma **taḳ** imdi fitrāk (Şem’î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 32). [taḳ,]

Bañā rām olmaz idi tevsen-i dehr-i ser-keş
Yaşımün silsilesi **taḳmasa** boynına ‘iḳāl (Şem’î Divanı, Gazel 112, Mısra 8). [taḳmasa, -ma, -sa]

Nergesin tāk-ı zerin itdi muraşsa‘ şebnem
Taḳdı serv ayağına āb-ı gümüşden ḥalḥal (Şem’î Divanı, Kaside 8, Mısra 10). [taḳdı, -dı]

tāk-ı felek: Gök kubbe.

Dem-ā-dem germ olup **tāk-ı felekden** zer şaçar ḥurşid
N’ola devlet ‘arūsına olursa sāye-bān ḥayme (Şem’î Divanı, Gazel 150, Mısra 7). [tāk-ı felekden, -den]

tāk-ı lāciverd: Lacivert kubbe, gökyüzü.

Başüñe ey Şem’î dönmezdi bu **tāk-ı lāciverd**
Dūd-ı āhüm olmayaydı yir yir altundan direk (Şem’î Divanı, Gazel 105, Mısra 13). [tāk-ı lāciverd,]

tāk-ı zeberce: Yeşil, parlak taş kubbe. II Yeşil gökyüzü.

Beñzemeyydi şaşleri miḥrābına hilāl
Baş egmez idi kimse bu **tāk-ı zebercede** (Şem’î Divanı, Gazel 147, Mısra 4). [tāk-ı zebercede, -e]

taḳın-: Süslenmek, kendine takmak, kuşanmak.

Aller geymiş kızıl güller **taḳınmış** başına
Kaḅḅı gülşenden gelür serv-i ḥırāmānüm benüm (Şem’î Divanı, Gazel 114, Mısra 5). [taḳınmış, -mış]

taḳrîr id-: İfade etmek, bildirmek.

Nice **taḳrîr ideyin** naḳşuñı naḳḳāşlere
Reng alurlar dir isem bir bölük evbāşlere (Şem’î Divanı, Gazel 155, Mısra 1). [taḳrîr ideyin, -eyin]

taḳvā: Allah'tan korkma, Allah korkusuyla dînin yasak ettiḅi şeylerden kaçınma.

Nice zühd ü nice **taḳvā** ne dîrsin bilmezem şüfi
Behār eyyāmı gül vaḅti benüm göñlüm şerāb ister (Şem’î Divanı, Gazel 42, Mısra 11). [taḳvā,]

Kime mescid kime Ka‘be kime zühd ü kime **taḳvā**
Saña Şem’î cihānde cām-ı ‘iḣḳ-ı bî-riyā besdür (Şem’î Divanı, Gazel 60, Mısra 13). [taḳvā,]

tālî: Talih, baht, kader.

Göñlümüzden luḅf idüp doğmazsañ ey meh-rū eger
Tālîüm mihri toḅup gitmez aremüzden ḥicāb (Şem’î Divanı, Gazel 14, Mısra 6). [tālîüm, -üm]

Seḅerde gün gibi ṭutam çemende cām-ı şabūḅ
Başüme gün toḅup olursa **tālîüm** mes‘ūd (Şem’î Divanı, Gazel 37, Mısra 10). [tālîüm, -üm]

Ko beni yelteme ey dil kerem it hüblere

ṭālī'üm ben bilürem kimse baña yâr olmaz (Şem'î Divanı, Gazel 75, Mısra 10). [ṭālī'üm, -üm]

ṭālib-i āb-ı hayāt: Ölümsüzlük suyunun talibi.

Sikender zulmet içre **ṭālib-i āb-ı hayāt** oldu

Bu def'-i zulmet-i şirk itdi dehri kıldı nūrānī (Şem'î Divanı, Kaside 4, Mısra 41). [ṭālib-i āb-ı hayāt,]

ṭālib-i āb-ı hayāt-ı zühhd id-: Sofunun ölümsüzlük suyuna talip olmak.

Niçe yıl **ṭālib-i āb-ı hayāt-ı zühhd idi** gönlüm

Şerāb-ı 'ışkı nüş itdüm ḥalāş oldum bu zulmetden (Şem'î Divanı, Kaside 3, Mısra 11). [ṭālib-i āb-ı hayāt-ı zühhd idi, -i]

ṭālib-i cānān: Sevgilinin talibi.

Şular kim **ṭālib-i cānān** olurlar

İki 'ālemde ser-gerdān olurlar (Şem'î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 25). [ṭālib-i cānān,]

ṭālī'-i ferḥunde: Uğurlu baht.

Gördük kaşuñ hilālını sāķı irişdi 'ıyd

Mey vir ki oldu **ṭālī'-i ferḥundemüz** sa'îd (Şem'î Divanı, Gazel 35, Mısra 2). [ṭālī'-i ferḥundemüz, -müz]

ta'lim id-: Öğretmek, bilgilendirmek.

Yāre fūrķat yāresin **ta'lim idenler** bitmesün

Oñmasunlar dāğ-ı hicrānı idenler iḥtirā' (Şem'î Divanı, Gazel 92, Mısra 7). [ta'lim idenler, -en, -ler]

tañ degül: Şaşılmaz.

Yansa Şem'î **tañ degül** her şeb firāķuñ nārına

Pertev-i nūr-ı cemālūñden cüdādür Muşţafā (Şem'î Divanı, Gazel 2, Mısra 9). [tañ degül,]

Ayağı toprağına kıl olsa Şem'î **tañ degül**

Her kişi kendü vücūdı mülkinüñ sulţānıdur (Şem'î Divanı, Gazel 44, Mısra 9). [tañ degül,]

ta'n eyleme-: Kınamak, yermek, ayıplamak.

Zāhidā 'āşıķa **ta'n eyleme** rüsvāyī diyü

İḥtiyār ile kişi kendüyi bed-nām itmez (Şem'î Divanı, Gazel 74, Mısra 5). [ta'n eyleme, -me]

Kimse **ta'n eylemezdi** şūfiye ger

Şem'iyā depreneydi ḥāline (Şem'î Divanı, Gazel 153, Mısra 9). [ta'n eylemezdi, -mez, -di]

Zāhid göreydi bir gice yārūñ cemālını

Ṭa'n eylemezdi 'āşıķa bilürdi ḥālını (Şem'î Divanı, Gazel 184, Mısra 2). [ta'n eylemezdi, -mez, -di]

N'ola **ta'n eyler** ise zīnet-i eflāke zemīn

Gül ķamer lāle şafaķ şekl-i şihāb oldu nihāl (Şem'î Divanı, Kaside 8, Mısra 11). [ta'n eyler, -r]

Reşķ iderse naḥle Ṭübī şerbetine Selsebīl

Gülşen-i Firdevse **ta'n eyler** bu sözüñ zīneti (Şem'î Divanı, Kaside 6, Mısra 28). [ta'n eyler, -r]

tañ mı: *Tuhaf mı, şaşılır mı.*

Sergeşte olsa **tañ mı** gönül bî-çarâr olup

Aldı ‘inân-ı şabrüm elümden o şeh-süvâr (*Şem’î Divanı, Gazel 46, Mısra 9*). [*tañ mı,]*

Mihr ü mehdür müsterî ‘âlem harîdârüñ senüñ

Germ olursa **tañ mıdur** gün gibi bâzârüñ senüñ (*Şem’î Divanı, Gazel 101, Mısra 2*). [*tañ mıdur, -dur]*

İgende çok eser şavurur küy-i yârde

Bir toz kopardı **tañ mıdur** âhüm şabâyile (*Şem’î Divanı, Gazel 166, Mısra 8*). [*tañ mıdur, -dur]*

Başına gün toğsa çerhüñ **tañ mıdur** her şubh-dem

Şubhe dek her şeb koyar bir mâhı ‘uryân koyınına (*Şem’î Divanı, Gazel 169, Mısra 13*). [*tañ mıdur, -dur]*

Açılma gülse **tañ mıdur** nesim-i şubh ile gonce

Bulunca kan olur bağıri kişi bir yâr-i hem-râzı (*Şem’î Divanı, Gazel 173, Mısra 5*). [*tañ mıdur, -dur]*

taña kal-: *Alacakaranlığa, seher vaktine kalmak. II Şaşırıp kalmak, hayrete düşmek.*

Yalñüz şanmañ ki anüñ çerh ser-gerdânıdur

Taña kalmış mihr ü meh aq yılduzuñ hayrânıdur (*Şem’î Divanı, Gazel 44, Mısra 2*). [*taña kalmış, -mış]*

tañrı: *Allah.*

Üstüne açdı **Tañrı** se‘âdet kapusını

Luğfüñ neticesin göresin kim neler taşur (*Şem’î Divanı, Kit’a 1, Mısra 9*). [*tañrı,]*

tañrı arslanı: *Hz. Ali.*

Elüñüñ üzre el yokdur nitekim tiğüñ üzre tiğ

Kılıcüñ ‘arşa aşduñ gün gibi ey **Tañrı arslanı** (*Şem’î Divanı, Kaside 15, Mısra 46*). [*tañrı arslanı,]*

tapü: *Huzur, kat, nezd.*

Dirilür luğfüñ ile mürde-diller

N’ola dirsem **tapüñdür** cân-ı ‘âlem (*Şem’î Divanı, Kaside 5, Mısra 26*). [*tapüñdür, -ñ, -dür]*

Tapüñdür şahid-i maşûde her dem

Riyâsüz hem-dem ü hem-râz ü maḥrem (*Şem’î Divanı, Kaside 5, Mısra 9*). [*tapüñdür, -ñ, -dür]*

Devr eyleyüp cihânı **tapüñde** karar ider

Oldı felekde gün gibi zâtüñ medâr-ı luğf (*Şem’î Divanı, Gazel 95, Mısra 5*). [*tapüñde, -ñ, -de]*

Benüm ‘âlemde ey meh-rü senüñ gibi nigârüm yok

Ayağüñ toprağı haḫkı **tapüñden** özge varüm yok (*Şem’î Divanı, Gazel 98, Mısra 2*). [*tapüñden, -ñ, -den]*

târ ol-: *Karanlık olmak.*

Haḫtuñ kaçan ki gün yüzüne perde-dâr olur

‘Âlem gözüme kare şaḫüñ gibi **târ olur** (*Şem’î Divanı, Gazel 65, Mısra 2*). [*târ olur,]*

taral-: Dar hâle gelmek, genişliğini kaybetmek, darlaşmak, küçülmek. II Bunalmak, sıkılmak.

Gül yüzüñle dehenüñ vaşf idicek bād-ı şabā

Ṭaralup gonce gibi gül yakasın çāk eyler (Şem'î Divanı, Gazel 66, Mısra 12). [ṭaralup, -up]

tareb: Sevinmekten gelen coşkunluk, sevinç ve şenlik.

Tiğ ile geldi güneş açdı çemen milketini

Leşker-i 'ıyş ü **tareb** oldu cihān māl-ā-māl (Şem'î Divanı, Kaside 8, Mısra 20). [tareb,]

tārīḥ: Bir insanın zamanını anlatan ebceṭ hesabıyla söylenmiş mısra, beyit veya manzume.

Hātif-i ğayb eyledi ilhām

Oldı **tārīḥ** rûhına rahmet (Şem'î Divanı, Tarih 2, Mısra 4). [tārīḥ,]

Pāye-i kadrüñ olup a'lā terakḳī idicek

Didi **tārīḥin** müverriḥ devlet ü 'izzet ziyād (Şem'î Divanı, Tarih 1, Mısra 6). [tārīḥin, -i, -n]

tārīḥ-i gülüstān-ı seher: Seher bahçesinin olduğu zaman.

Cennetüñ begliğini ister iseñ gülşene var

Açdı gül bezmini **tārīḥ-i gülüstān-ı seher** (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 28). [tārīḥ-i gülüstān-ı seher,]

tarīḳ-ı 'ışk: Aşk yolu.

Niçe başlar gider kanlar dökilür kimseler şormaz

Ṭarīḳ-ı 'ışkdur bunda dimezler kana kan olsun (Şem'î Divanı, Gazel 122, Mısra 4). [tarīḳ-ı 'ışkdur, -dur]

tārmār eyle-: Dağıtmak, perîşan etmek.

Kim oynadı senüñle bu nerd-i maḥabbeti

Kim raḥt ü baḥtın **eylemedüñ** soñra **tārmār** (Şem'î Divanı, Gazel 49, Mısra 8). [tārmār eylemedüñ, -me, -dü, -ñ]

tārmār it-: Dağıtmak, perîşan etmek.

Göñlümi **itdi** zülfi gibi **tārmār** ruh

'Aklımı aldı itdi beni bî-ḳarār ruh (Şem'î Divanı, Gazel 28, Mısra 1). [tārmār itdi, -di]

tārmār kıl-: Tarumar etmek, darmadağın etmek.

Bāzār-i ğamde gör ki bu dellāl-i fitne-cüy

Raḥtını niçe ḥ'āceleriñ **kıldı tārmār** (Şem'î Divanı, Kaside 12, Mısra 12). [tārmār kıldı, -dı]

ṭart: Ölçmek.

İzüñ tozını miske cismüñi cāne **ṭartan**

Cān Yüsufını şatdı bî-ḳadr ü bî-behāye (Şem'î Divanı, Gazel 163, Mısra 5). [ṭartan, -an]

tās: Mücevherlerde kullanılan değerli veya taklit ufak sert cisim.

Ḳare toprakça kıymetüñ yokdur

İşigine gerek güher **taş** (Şem'î Divanı, Gazel 176, Mısra 6). [taş, -ı]

tās: Eşikteki taş çıkıntısı.

İşigün **taşıyle** egleyeyin

Bir iki gün bu oñmaduk başı (Şem'î Divanı, Gazel 176, Mısra 3). [taşıyle, -i, -y, -ile]

tās: Feleğin taşı, feleği koruyan zemin.

Oynayaldan yār ile mihr ü maḥabbet nerdini

Çıñradur ey dil felekler **tāsını** zārün senün (Şem'î Divanı, Gazel 101, Mısra 10). [tāsını, -i, -n, -ı]

Ayağı tozınıñ her zerresi ḥurşid-i enverdür

Bürde-encüm ü **tāsı** felekdür pūtesi ḥurşid (Şem'î Divanı, Kaside 1, Mısra 44). [tāsı, -ı]

Telḥ idi 'ıyşum belā bezminde nūş itdüm yine

Göñlümün nerdin şafā **tāsına** tūş itdüm yine (Şem'î Divanı, Muhammes 1, Mısra 44). [tāsına, -i, -n, -a]

tās it-: Başına metaldan koruyucu yapmak.

İtdi ṭabl-ı şevketün kühsār-ı dehri pür-şadā

Nuşretün kūsın felekler **tās itdi** pür-ṭanin (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 104). [tās itdi, -di]

tās tās: Tas tas, kap kap.

Ne revādür bu ki devründe senün döne döne

Tās tās aḡuların nūş idevüz gerdünün (Şem'î Divanı, Gazel 100, Mısra 4). [tās tās,]

taşdı: Baş ağırtma, can sıkma.

Āb-ı ḥayāt-ı cūdünü feyz eyle Ḥızr-vār

Şem'î uzatma sözünü **taşdı**den şaḡın (Şem'î Divanı, Kaside 9, Mısra 58). [taşdıden, -den]

taşı: Taşımak.

Degüldür mihr ile meh kāse-i zerrin ile her dem

Taşınur şarka vü ġarba simāt-ı ḳadriñün ḥ'āmı (Şem'î Divanı, Kaside 4, Mısra 44). [taşınur, -n, -ur]

tās-ı felek: Gökyüzü, sema.

Sāḳiyā nūş-ı lebün seb'a-i seyyāle ile

Yedi ḳat **tās-ı felek** zehrini tiryāk eyler (Şem'î Divanı, Gazel 66, Mısra 6). [tās-ı felek,]

tās-ı sīmīn: Gümüş tas.

Ol güzeller şāhısın kim pīş-keş-i mihr ile mäh

İşigüne **tās-ı sīmīn** ile her gün zer çeker (Şem'î Divanı, Gazel 64, Mısra 10). [tās-ı sīmīn,]

taşla: Taş atmak.

Hübler sögdi baña vālih ü şeydā göricek

Üşdiler **taşladılar** la'l-i Bedaḥşānler ile (Şem'î Divanı, Gazel 151, Mısra 10). [taşladılar, -dı, -lar]

taşlere çal-: Taşlara çalmak, yere atmak (Pişmanlık nedeniyle kendini yerlere atmak bağlamında). II Yok etmek, ortadan kaldırmak.
Ser ki ölmez heves-i zülf-i semen-sâler ile
Yiridür **taşlere çalsañ** nitekim kırı sifâl (Şem'î Divanı, Kaside 8, Mısra 34). [taşlere çalsañ, -sa, -ñ]

taşu-: Taşımak.

Gördüm düşümde dün gice zihnün serâyine
Çinî tabakla bir meh-i tâbân güher **taşur** (Şem'î Divanı, Kıt'a 1, Mısra 2). [taşur, -r]

Bir sîm-ten elün öper altun ayağ ile
Bir âfitâb kâse-i sîm ile zer **taşur** (Şem'î Divanı, Kıt'a 1, Mısra 4). [taşur, -r]

Baş kor gelür ayağuna gün gibi kelleler
Bezmünde nice mâh-i melâhet şeker **taşur** (Şem'î Divanı, Kıt'a 1, Mısra 6). [taşur, -r]

Bahtün 'arûsı zeynine meşşâta-i felek
Necm-i se'âdetün gibi lû'lü'-yi ter **taşur** (Şem'î Divanı, Kıt'a 1, Mısra 8). [taşur, -r]

Üstüne açdı Tañrı se'âdet kapusını
Luftün neticesin göresin kim neler **taşur** (Şem'î Divanı, Kıt'a 1, Mısra 10). [taşur, -r]

Şüretde gerçi nazmdurur sözleri velî
Ma'nî yüzinde Şem'î tapüne güher **taşur** (Şem'î Divanı, Kıt'a 1, Mısra 12). [taşur, -r]

taşvîr: Suret, görünüş, resim.

Ruğlerün gün beñlerün seyyâreler kaşün hilâl
Bir muşavver nûrdur ey mâh **taşvîrün** senün (Şem'î Divanı, Gazel 102, Mısra 4). [taşvîrün, -ün]

taşvîr eyle-: Resmini yapmak, betimlemek.

Ayuñ on dördin gümüş serv üzre **taşvîr eylemiş**
Gün yüzünle kâmetün Nakķâş-ı şun'-ı bî-mişâl (Şem'î Divanı, Gazel 107, Mısra 5). [taşvîr eylemiş, -miş]

taşvîr id-: Resmini yapmak, betimlemek.

Şemseler resm itdi gülden aña Nakķâş-ı behâr
Cânı yok **taşvîr ide** bir bergini nakķâş-ı Çîn (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 18). [taşvîr ide, -e]

tatlu: Tatlı.

Dili **tatlu** sözi şîrîn lebi cân gibi lezîz
Bu hâlâvetle kim olur o perî şâne bedel (Şem'î Divanı, Gazel 111, Mısra 11). [tatlu,]

Acı söz **tatludur** şeker-lebden
Küllî şey'in mine'l-meliḥ meliḥ (Şem'î Divanı, Gazel 26, Mısra 3). [tatludur, -dur]

Ey lebi şîrîn igen gâyetde **tatlu** yârsın
Acılık görme cihânde kim şeker güftârsın (Şem'î Divanı, Gazel 132, Mısra 1). [tatlu,]

tatlu cân: İnsana her şeyden daha tatlı gelen kendi canı, kendi varlığı.

Dilberā şîrîn lebûñden **tatlu cânümdür** garež

Şormadan anı hâyât-ı cāvîdânümdür garež (Şem'î Divanı, Gazel 88, Mısra 1). [tatlu cânümdür, -üm, -dür]

tatlu tatlu: Tatlı tatlı. II Hoşa gidecek şekilde, yakınlık göstererek.

Bön düşürmişler seni la'li şerābın dilberüñ

Tatlu tatlu nüş iderler zâhid ağzüñden arağ (Şem'î Divanı, Gazel 93, Mısra 8). [tatlu tatlu,]

tavâf eyle-: Kutsal sayarak etrâfında dolaşmak.

Eyle **tavâf** cân ile k'oldur medâr-ı luţf

Seccâde-i şerî'ate virse şeref n'ola (Şem'î Divanı, Kaside 11, Mısra 29). [tavâf eyle,]

tavk-ı sîmîn: Gümüş gerdanlık.

Şemse-i zerrîni gündür **tavk-ı sîmînî** hilâl

Gökden inmişdür aña güyâ bu devlet hil'ati (Şem'î Divanı, Kaside 6, Mısra 3). [tavk-ı sîmînî, -i]

tavrâne: Yapmacık davranış gibi.

Rindler niçe kez almış iken büsesin anüñ

Gör kîseyi çekmez yine **tavrâne** tekellüf (Şem'î Divanı, Gazel 96, Mısra 8). [tavrâne,]

tâvus: Tavus kuşu. II Sevgili.

Bu eyyâm içre ey kebk-i hırâmân

İdersin nitekim **tâvus** cevelân (Şem'î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 64). [tâvus,]

Didiler çerhe girüp yâr semâ' eyleyicek

Nice **tâvus** ola bu resm ile cevlanı güzel (Şem'î Divanı, Gazel 108, Mısra 6). [tâvus,]

tâvus-ı baht: Bahtın tavusu.

Yine **tâvus-ı bahtüñ** serverâ kâdrüñ hümâsıyla

Felekler gülsitânından ider gün gibi cevlanı (Şem'î Divanı, Kaside 15, Mısra 77). [tâvus-ı bahtüñ, -üñ]

tâvus-ı cennet: Cennetin tavus kuşu.

Behâr oldı yine **tâvus-ı cennet** kıldı cevlanı

Açıldı şâh-ı gül reşk-i behişt itdi gülistânı (Şem'î Divanı, Kaside 15, Mısra 1). [tâvus-ı cennet,]

Açıldı gün gibi güller şehirle gül budağında

Yine **tâvus-ı cennet** cilvesinüñ geldi devrânı (Şem'î Divanı, Kaside 15, Mısra 16). [tâvus-ı cennet,]

tâvus-ı kudsî: Mukaddes tavus kuşu.

Medhînüñ bağında tab'üm şöyle cevlan itdi kim

Reşk ider **tâvus-ı kudsî** ey melek cevlanına (Şem'î Divanı, Gazel 161, Mısra 12). [tâvus-ı kudsî,]

tāvus-veş: Tavus kuşu gibi.

Yüri ey serv-i bostân-ı leṭâfet

Şalın **tāvus-veş** cevân senündür (Şem'î Divanı, Gazel 53, Mısra 4). [tāvus-veş,]

Şehâ **tāvus-veş** zeyn eylemiş hüsniñ gülistânı

Ol altun güllü atlasla gümüş serv-i hırāmânı (Şem'î Divanı, Kaside 15, Mısra 53). [tāvus-veş,]

ṭayan-: Bir şeyden güç almak, güvenmek; katlanmak, sabretmek.

Zāhid ki zühd ü şavm ile perhîze **ṭayanur**

Bî-çâre gör ki hâlet-i 'ışkı yenür şanur (Şem'î Divanı, Gazel 55, Mısra 1). [ṭayanur, -ur]

ṭaylesân: Sarığın omuza sarkan ucu, daylasan, dalyasan.

Şu'le-i âhından olmazdı başında **ṭaylesân**

Leşker-i 'ışkuñda Şem'î serverâ baş olmasa (Şem'î Divanı, Gazel 167, Mısra 9). [ṭaylesân,]

'İyde meh-pâreler kâkül perîşân eyleyüp

Şaldılar yüz nâz ilen gün gibi zerrin **ṭaylesân** (Şem'î Divanı, Gazel 135, Mısra 8). [ṭaylesân,]

ṭayy id-: Üzerinden geçmek, aşmak. II Ortadan kaldırmak.

Gice gündüz dimeyüp kaç'-ı menâzil itdi

ṭayy idüp kevn ü mekânı nitekim bād-ı şabâ (Şem'î Divanı, Kaside 2, Mısra 20). [ṭayy idüp, -üp]

tāze: Canlı, yeni, körpe; yeni açmış.

Âh idüp göz yaşların dökme bulıtdan nem kapar

Tāzedür gül yaprağından dilber-i nâzük-mizâc (Şem'î Divanı, Gazel 23, Mısra 6). [tāzedür, -dür]

Gülşende idün dün gice Şem'î yine gündüz

Bir **tāze** gazel gül gibi yine yârâne tekellüf (Şem'î Divanı, Gazel 96, Mısra 10). [tāze,]

Zülfün evşâfında Şem'î bir gazel dimiş yine

Tāze sünbüllerle tezyîn eylemiş divânını (Şem'î Divanı, Gazel 189, Mısra 10). [tāze,]

Tâb-ı mülden yañağün gül gül olursa sâķi

Zeyn olur meclisimiz **tāze** kızıl güller ile (Şem'î Divanı, Gazel 146, Mısra 10). [tāze,]

tāze cān bul-: Yeni hayat bulmak, canlanmak.

'İşk ile pîr olmuş idüm sevdi dil bir nev cüvân

Derd ile hâk olmuş iken **buldı** dil bir **tāze cān** (Şem'î Divanı, Gazel 138, Mısra 2). [tāze cān buldı, -dı]

tāze tut-: Genç tutmak, körpe tutmak.

Olasın devlet ile gülşen-i 'izzetde muķim

Zâtüñi **tāze tuta** lutf ile Hâķ celle celâl (Şem'î Divanı, Kaside 8, Mısra 92). [tāze tuta, -a]

ta'zīm id-: Hürmet etme, saygı gösterme.

Dür-feşân olup kamer hürşîd olur zer-nişân
Ay ü gün **ta'zîm idüp** itdi felekler ragbeti (Şem'î Divanı, Kaside 6, Mısra 60). [ta'zîm idüp, -üp]

te'addî id-: Birinin hakkına tecavüz etme, saldırma.

Qaldı gülşende **te'addî idimez** bād-ı seher

Açdı gül muşhafını çünkü yemîn itdi şimâl (Şem'î Divanı, Kaside 8, Mısra 27). [te'addî idimez, -imez]

tebessüm eyle-: Gülümsemek.

Ciger hûn eyleyüp kan ağlar iken hār-ı hicrānde

Tebessüm eyledi gönce sevindi bûlbûlün cânı (Şem'î Divanı, Kaside 15, Mısra 18). [tebessüm eyledi, -di]

tecellî id: Görünmek, belirmek, zuhur etmek. II (Allah için) Kudreti yarattıkları üzerinde görünmek.

Dil-i Şem'îye **tecellî ide** ger şem'-i ruḥûn

Āteş-i sūz-ı derûnı kül ider tağ u taş (Şem'î Divanı, Gazel 183, Mısra 9). [tecellî ide, -e]

tedbîr: Bir şeyi önlemek veya olmasını sağlamak için yapılan hazırlık, baş vurulan çare, önlem.

Ey dil-i divāne kim eylerdi **tedbîrün** senün

Zülf-i dilber olmasa boynünde zencîrün senün (Şem'î Divanı, Gazel 102, Mısra 1). [tedbîrün, -ün]

teferrücgāh: Gezinti yeri, mesîre.

Behār eyyāmdır hāzz it yûri bir serv-i bālāden

Teferrücgāhdür 'ālem gönül kalma temāşāden (Şem'î Divanı, Gazel 123, Mısra 2). [teferrücgāhdür, -dür]

tefsîr id-: Açıklamak, yorumlamak.

İdüp luṭf âyetin ma'nîde **tefsîr**

Sözi ḥatm eyledüm vallāhü a'lem (Şem'î Divanı, Kaside 5, Mısra 43). [tefsîr idüp, -üp]

tefsîr ol-: Açıklanmak.

Oldı **tefsîr** rûmüz-ı şeceri'l-aḥḍarı nār

Berg-i gül al varak serv elif nerges nûn (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 13). [tefsîr oldı, -dı]

tefsîr-i âyet-i: Ayetin tefsiri.

Gelmiş lebiyle ğamzesi şânında Şem'iyā

Tefsîr-i âyet-i ḥalaḳa'l-mevte ve'l-ḥayāt (Şem'î Divanı, Gazel 17, Mısra 16). [tefsîr-i âyet-i,]

teḥarrük: Hareket etme, kıvılda.

İtdün dü'a-yi devletini çün hezār-bār

Her niçe kim **teḥarrük** ide çerḥ-i bî-sebāt (Şem'î Divanı, Kaside 9, Mısra 60). [teḥarrük,]

tek: Sadece, yalnız.

Kime cān virdi lebün **tek** kimi itdi gūyā

Gerçi bu bâğa gelüp gitdi hezārān gönce (Şem'î Divanı, Gazel 159, Mısra 11). [tek,]

Cân fidâ itsün dir imişsin vişālüm isteyen

Tek kabûl it dostum olsun hezārân cân fidâ (Şem'î Divanı, Gazel 7, Mısra 8). [tek,]

Gülşen-i hüsne ruḥûñ **tek** gül-i zibâ mı gelür

Yâ aña bencileyin bülbül-i güyâ mı gelür (Şem'î Divanı, Gazel 54, Mısra 1). [tek,]

tekellüf: Gösteriş, yapmacık.

Cân naḳdini virsem n'ola cânâne **tekellüf**

Eyler kûl olan varını sulṭâne **tekellüf** (Şem'î Divanı, Gazel 96, Mısra 1). [tekellüf,]

Gülşende idüñ dün gice Şem'î yine gündüz

Bir tâze gazel gül gibi yine yârâne **tekellüf** (Şem'î Divanı, Gazel 96, Mısra 10). [tekellüf,]

Geh cevır ü gehî nâz ü gehî şîvelerüñden

Maḳşüdüñ eger cân ise cânâ ne **tekellüf** (Şem'î Divanı, Gazel 96, Mısra 4). [tekellüf,]

Mürüvvet bezmgâhında şu deñlü inbisât itdüñ

Tekellüf areden gitdi cihân oldı Süleymânî (Şem'î Divanı, Kaside 15, Mısra 74). [tekellüf,]

tekellüf çek-: Güçlüğe, zahmete katlanmamak.

Rindler niçe kez almış iken büsesin anüñ

Gör kîseyi **çekmez** yine ṭavrâne **tekellüf** (Şem'î Divanı, Gazel 96, Mısra 8). [tekellüf çekmez,]

tekellüf eyle-: Kûlfetli, zahmetli iş görme.

Bezm içre meye şundı elin kıldı nevâziş

Bir deste güli **eyledi** mestâne **tekellüf** (Şem'î Divanı, Gazel 96, Mısra 6). [tekellüf eyledi, -di]

Cân naḳdini virsem n'ola cânâne tekellüf

Eyler kûl olan varını sulṭâne **tekellüf** (Şem'î Divanı, Gazel 96, Mısra 2). [tekellüf eyler, -r]

Ḥübler birbirine göñlümi **teklîf eyler**

Şem'iyâ birbirine nite ki yârân gonce (Şem'î Divanı, Gazel 159, Mısra 13). [teklîf eyler, -r]

tekrâr eyle-: (Bir şeyi) Yeniden yapmak veya söylemek.

Fenzurû âyetini **eyledi** bülbül **tekrâr**

Gülbün-i sebz bezendi gül-i ḥamrâler ile (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 11). [tekrâr eyledi, -di]

telḥ: Acı.

Telḥ idi 'ıyşum belâ bezminde nüş itdüm yine

Göñlümün nerdin şafâ ṭāsına ṭuş itdüm yine (Şem'î Divanı, Muhammes 1, Mısra 43). [telḥ,]

temām: Eksiksiz, tam.

Revnaḳ-ı meh şüd **temām** ez maṭla'-ı ḥurşid-i gül

Şüd perişânî şevâbit râ zi cem'-i yâsemîn (Şem'î Divanı, Kaside 13, Mısra 9). [temām,]

Hercâyilikde gün gibi hiç yoktur eksüğüñ
Mâhiyyetüñ bilindi senüñ ey kamer **temām** (Şem'î Divanı, Gazel 121, Mısra 4). [temām,]

temām it-: Tamamlamak, bitirmek.

Kitāb-ı âyet-i hüsnüñ gelince **itdi temām**

Haṭuñi fitne-i âḥir zemān imiş bildük (Şem'î Divanı, Gazel 106, Mısra 9). [temām itdi, -di]

temām ol-: Tamamlanmak.

Tevbe vü zühhd ü şalāḥ 'ākıbet **oldı temām**

Dōstlar bizden selāmet ehline eyleñ selām (Şem'î Divanı, Muhammes 1, Mısra 33). [temām oldı, -dı]

temāşā: Bakıp seyretme, zevkle, hayranlıkla seyretme, izleme.

Sen gülersin benüm ağladuğuma fūrkat ile

Yohsa ey şūḥ-ı cihān saña **temāşā** mı gelür (Şem'î Divanı, Gazel 54, Mısra 8). [temāşā,]

Behār eyyāmıdır ḥazḡ it yūri bir serv-i bālāden

Teferrücgāhdür 'ālem göñül kalma **temāşāden** (Şem'î Divanı, Gazel 123, Mısra 2). [temāşāden, -den]

temāşā eyle-: Seyretmek, bakmak.

İgen bön düşme ey şūfi ḳo fikr-i ḥūr ü ḡilmāni

Bu gün gel ḥāṭırın hoş gör **temāşā eyle** cānāni (Şem'î Divanı, Gazel 185, Mısra 2). [temāşā eyle,]

Ruḥleri 'aksin **temāşā eyledüm** peymānede

Şem'iyem meh-rüler ile geçdi devrānüm benüm (Şem'î Divanı, Gazel 114, Mısra 13). [temāşā eyledüm, -dū, -m]

Şeker bādām ile sib ü enār ü gül-be-şekkerdür

Temāşā eyledüm bāzār-i ḥüsnin ol dil-ārānuñ (Şem'î Divanı, Kaside 1, Mısra 18). [temāşā eyledüm, -dū, -m]

temennā: Arzu, istek, temenni.

Vird ü zikri zāhidüñ nāz ü niyāzi 'āşıḳuñ

Bir perīnüñ vaşlıdır bunca **temennāden** garez (Şem'î Divanı, Gazel 87, Mısra 10). [temennāden, -den]

temkīn: İhtiyatlı ve tedbirli olma, ağırbaşlı ve düşünceli davranma, ağırbaşlılık.

Dıraḡt-i 'izz ü **temkīnüñ** felekde sāye-güsterdür

Zer-efşān mihr-veş desti şehāb-ı luṭfi gevher-bār (Şem'î Divanı, Kaside 10, Mısra 49). [temkīnüñ, -üñ]

ten: Beden, cisim, vücut.

Dil **tenümde** seyr ider her yāreden dīdārüñi

Mü'mine ḳabrinde cennet revzeni manḡer yiter (Şem'î Divanı, Gazel 69, Mısra 3). [tenümde, -üm, -de]

Şerāb-ı la'lüñi sāḳi ne cān imiş bildük

Göñülde ḥālet ü **tende** revān imiş bildük (Şem'î Divanı, Gazel 106, Mısra 2). [tende, -de]

Müşebbek micmer-i bezm-i belādür Şem'iyā cismüñ

Duḡān-ı āteş-i dildür görinen müylar **tende** (Şem'î Divanı, Gazel 158, Mısra 10). [tende, -de]

Göricek hey'et ile haşm 'aşā-yi kadrüñ
Her ser-i müy olur **tenlerine** ejderhā (Şem'î Divanı, Kaside 2, Mısra 56). [tenlerine, -ler, -i, -n, -e]

ten zevrakı: Ten kayığı. II Âşığın bedeni.

Ten zevrakı hicâbını ref' itdüñ areden

Deryâ-yi vahdet içre olup cümle âşinâ (Şem'î Divanı, Gazel 9, Mısra 5). [ten zevrakı, -ı]

tenezzül eyle-: Herhangi bir şeyi yapmaya istekli olmamak.

Gün gibi rif'atdedür ol meh **tenezzül eylemez**

‘Âr ider ben hâkden gelmez anüñçün yanüme (Şem'î Divanı, Gazel 154, Mısra 3). [tenezzül eylemez, -mez]

tenezzül it-: (Kendi seviye ve haysiyetine aykırı düşen bir şeyi) kabul etmek, (alçaltıcı bir duruma) razı olmak.

Olur olmaz yire gün gibi **tenezzül itme**

Cân gögidür yiri sen mâh-i hilâl-ebrünüñ (Şem'î Divanı, Gazel 100, Mısra 9). [tenezzül itme, -me]

teng: Dar, küçük (yer). II Sevgilinin ağzının küçük ve dar olmasından.

Açdı gül h'âcesiniñ **tengini** bezzâz-ı nesim

Oldı bâzâr-i çemende yine bülbül dellâl (Şem'î Divanı, Kaside 8, Mısra 15). [tengini, -i, -n, -i]

teng id-: Dar etmek, zorlaştırmak. II Sıkıntılı hale getirmek, perişan etmek.

Teng ider hâlûmi bir gönce-lebûñ fikriyle

Bize eyvân-ı felek zerre kadar virmedi kâh (Şem'î Divanı, Gazel 29, Mısra 7). [teng ider, -er]

tenzilü'l-esmâü min şavbi's-semâ: İsimler, gökten indirilmiştir.

İşigünde yaşüme ve'n-necm okurlar ey melek

Hâk dimişler **tenzilü'l-esmâü min şavbi's-semâ** (Şem'î Divanı, Gazel 6, Mısra 4). [tenzilü'l-esmâü min şavbi's-semâ,]

ter: Taze.

Anüñçün jâlelerden gonciler dil-teng olup **terdür**

İşitmiş hâl-i 'anber-bârüne öykündüğün 'üduñ (Şem'î Divanı, Kaside 10, Mısra 19). [terdür, -dür]

N'ola mektüb-ı maḥabbetde olursa mähler

Ṭoludur gönce gibi koyñ **ter** sünbüller ile (Şem'î Divanı, Gazel 146, Mısra 8). [ter,]

Gerçi kim oldı rûḥ-ı revânüm şeker lezîz

Pālûde-i lebûñ gibi olmaya **ter** lezîz (Şem'î Divanı, Gazel 38, Mısra 2). [ter,]

Güzellük meclisi Ḥaḳḳā budur kim yirde vü gökde

Gül-i sirâb-ı ḥüsünüñden 'aceb **terdür** Ḥasen Bâlî (Şem'î Divanı, Gazel 187, Mısra 6). [terdür, -dür]

terakki id-: Yükselmek, ilerlemek.

Pāye-i kadrüñ olup a'lâ **terakki idicek**

Didi târiḥin müverriḥ devlet ü 'izzet ziyād (Şem'î Divanı, Tarih 1, Mısra 5). [terakki idicek, -icek]

terāzū: Terazi.

Saňa ey Yūsuf-ı Mısr-ı melāḥet

Yaraşur mihr ü mäh olsa **terāzū** (Şem'î Divanı, Gazel 141, Mısra 8). [terāzū,]

terbiyet bul-: Besleyip büyütmek.

Anüñçün baḥtı şāhına felekde mäh efserdür

Bulaydı terbiyet ger bād-pāy-i esb-i maḳşūdūñ (Şem'î Divanı, Kaside 10, Mısra 34). [terbiyet bulaydı, -a, -y, -dı]

terbiyyet: İstenilen şekilde yetişmesini sağlamak için bir kimseye gerekli bilgi ve nitelikleri kazandırma, eğitme.

Ḳare toprağı **terbiyyetle** iksir-i ḥayāt eyler

Mürüvvet perteviyle āfitāb-ı bürc-i iḥsānı (Şem'î Divanı, Kaside 4, Mısra 31). [terbiyyetle, -le]

terbiyyet bul-: Besleyip büyütmek.

Buldı terbiyyet anüñ devrinde erbāb-ı nāzer

Şükr kim anı müzeyyen kıldı Rebbü'l-‘ālemīn (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 109). [terbiyyet buldı, -dı]

tercîḥ eyle-: Yeğlemek, seçmek.

Rā ḳaşūñ üzre nokṭa-i ḥālūñ

Cīm-i zülfüñle **eyledi tercîḥ** (Şem'î Divanı, Gazel 26, Mısra 6). [tercîḥ eyledi, -di]

terennüm eyle-: Güzel bir sesle hafif hafif şarkı söylemek.

Terennüm eyledi kebk ü tezervi ḥoş-ḥırām oldı

Ser-āğāz eyledi bülbül gibi mürğ-ı ḥoş-elḥānı (Şem'î Divanı, Kaside 4, Mısra 21). [terennüm eyledi, -di]

terk eyle-: Bırakmak, vazgeçmek.

Derd ü ḡam-ı firāk ile **terk eyleyüp** diyār

Cānān firāḳı bir yaňa ḡurbet belāsı hem (Şem'î Divanı, Kaside 9, Mısra 21). [terk eyleyüp, -y, -üp]

tesbîḥ: "Sübhānallah" sözünü söyleyerek Allah'ı yüceltme ve tenzih etme, Allah'ın her türlü kusurdan ve noksandan uzak olduğunu dile getirme.

Ḳorḳaram zāhidā ḳıyāmetde

Elüñ almaz riyāyile **tesbîḥ** (Şem'î Divanı, Gazel 26, Mısra 8). [tesbîḥ,]

tesbîḥ eyle-: Devamlı söylemek, vird hâline getirmek.

Ḳaşlerüñ miḥrāb idüp zülfüñi **tesbîḥ eylemek**

Gözleründen mest olan ‘aşıḳlara ‘ayn-ı şavāb (Şem'î Divanı, Gazel 14, Mısra 7). [tesbîḥ eylemek,]

teşbîḥ id-: Benzetmek.

Didi dilber Sidreye **teşbîḥ idersin** ḳaddümi

Ṭübî-i cennet nedür serv-i bülendüm var iken (Şem'î Divanı, Gazel 127, Mısra 3). [teşbîḥ idersin, -er, -sin]

Nice **teşbih ideyin** gün yüzünü aye Hasen

Ya kaçūñ ğarresini ğurre-i ğarrāye Hasen (Şem'î Divanı, Gazel 129, Mısra 1). [teşbih ideyin, -eyin]

La'l-i sır-âb ile pürdür eli mânend-i enâr

Nice **teşbih ideyin** keff-i güher-pâşüne kim (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 52). [teşbih ideyin, -eyin]

teşhîr it-: Büyülemek.

Sen perî-peyker melek-ruhsârı **teşhîr itmege**

Micmer-i nüh-kâsedür eflâk encümdür sipend (Şem'î Divanı, Gazel 33, Mısra 9). [teşhîr itmege, -meg, -e]

teşhîr ol-: Büyülenmek.

Her perî-rû varur ayağına **teşhîr olup**

Götürür başda meger mühr-i Süleymân ğonce (Şem'î Divanı, Gazel 159, Mısra 3). [teşhîr olup, -up]

te'sîr eyle-: (Bir şey diğer bir şey üzerine) Etki yapmak, etkilemek.

Şem'iyâ âhūñ senūñ ol mâhe **te'sîr eylemez**

Gerçi kim sūz-ı derūnūñden göge âteş çıkar (Şem'î Divanı, Gazel 51, Mısra 9). [te'sîr eylemez, -mez]

te'sîr-i havâş: Önemli kişilerin tesiri.

Hüblerde niçe kez tecrübe itdi Şem'î

Âb-ı zerle yazıcağ eyledi **te'sîr-i havâş** (Şem'î Divanı, Gazel 85, Mısra 10). [te'sîr-i havâş,]

teslîm ol-: Boyun eğmek.

Âsitānuñ Ka'bedür **teslîm olan** 'uşşâğden

Ey Halîl-i cân ü dil her yañeden kurbân aķar (Şem'î Divanı, Gazel 62, Mısra 7). [teslîm olan, -an]

teşne: Susamış. II Çok istekli, çok hevesli, çok arzulu.

Nice bir yire çalarsın bu gönül **teşnesini**

N'ola bir kerre alursañ ele peymâne gibi (Şem'î Divanı, Gazel 191, Mısra 3). [teşnesini, -si, -n, -i]

Teşnedür 'âlem şerâb-ı 'ışka kandurmak gerek

Cām-ı Cem şun sâkiyâ Sultân Süleymân devridür (Şem'î Divanı, Murabba 1, Mısra 23). [teşnedür, -dür]

teşne gönlüm: Susamış gönül.

Teşne gönlüm hazz ider peykânlerūñden dōstum

Şanasın bir kaçresi biñ çeşme-i cāndür baña (Şem'î Divanı, Gazel 7, Mısra 13). [teşne gönlüm, -üm]

teşne-dil: Gönlü susamış, gönülden isteyen, çok istekli.

Yüri cām iç lebi yādına Şem'î

Kim aña **teşne-dildür** âb-ı Kevşer (Şem'î Divanı, Gazel 50, Mısra 10). [teşne-dildür, -dür]

Ez gül-i bāğ-ı cemâleş dāğ-ber-cân behişt

Şerbet-i la'l-i lebeş rā **teşne-dil** māt-i ma'in (Şem'î Divanı, Kaside 13, Mısra 32). [teşne-dil,]

teşvîşe vir-: Karıştırma, karma karışık etme. II Endişe ve tereddüt verme.

Ġam-ı dünyâyile müşevveş olup

Kendüni Şem'î **virme teşvîşe** (Şem'î Divanı, Gazel 145, Mısra 10). [teşvîşe virme, -me]

tevbe: İşlediği bir hatâdan, suç veya günahıtan pişmanlık duyup bir daha yapmamaya karar verme.

Tevbe vü zühd ü şalâh 'âkıbet oldu temâm

Döştlar bizden selâmet ehline eyleñ selâm (Şem'î Divanı, Muhammes 1, Mısra 33). [tevbe,]

tevsen-i dehr-i ser-keş: İsyanıkar alemin dik başlı atı.

Baňa râm olmaz idi **tevsen-i dehr-i ser-keş**

Yaşımün silsilesi taķmasa boynına 'ikāl (Şem'î Divanı, Gazel 112, Mısra 7). [tevsen-i dehr-i ser-keş,]

Baňa râm olmaz idi **tevsen-i dehr-i ser-keş**

Yaşümün silsilesi daķmasa pâyine 'ikāl (Şem'î Divanı, Kaside 8, Mısra 85). [tevsen-i dehr-i ser-keş,]

tezerv: Sülün.

Terennüm eyledi kebk ü **tezervi** hoş-hırâm oldu

Ser-âgâz eyledi bülbül gibi mürğ-ı hoş-elhânı (Şem'î Divanı, Kaside 4, Mısra 21). [tezervi, -i]

tezvîr: Yalan söyleme, yalan dolan.

Zâhidâ sen aķseni takvîme inkâr eyledün

Oldı rüşen gün gibi 'âlemde **tezvîrün** senün (Şem'î Divanı, Gazel 102, Mısra 6). [tezvîrün, -ün]

tezvîr eyle-: Yalan söylemek.

Göz göre kan içüp yine **tezvîr eyledi**

La'lün getürdi kanımuza ey nigâr haķ (Şem'î Divanı, Gazel 89, Mısra 3). [tezvîr eyledi, -di]

tezyîn eyle-: Süslemek.

Zülfün evşâfında Şem'î bir gâzel dimiş yine

Tâze sünbüllerle **tezyîn eylemiş** divânını (Şem'î Divanı, Gazel 189, Mısra 10). [tezyîn eylemiş, -miş]

tîğ: Kılıç.

Ġan olursa ġamzesi **tîğinden** ey dil azdür

Saňa kim dir varasın mestün bıçağı üstine (Şem'î Divanı, Gazel 170, Mısra 5). [tîğinden, -i, -n, -den]

Ġuşatdün zer kemer zeyn eyledün altun beneklerle

Yanünde pâdişâhüm **tîğ** gibi nice 'uryânı (Şem'î Divanı, Kaside 4, Mısra 46). [tîğ,]

Tîğ ile geldi güneş açdı çemen milketini

Leşker-i 'ıyş ü şareb oldu cihân māl-â-māl (Şem'î Divanı, Kaside 8, Mısra 19). [tîğ,]

Tîğler dil uzadup dir ki ciger-dâr kanı

Sünüler yalmanup eydür kanı kalb-i a'dâ (Şem'î Divanı, Kaside 2, Mısra 47). [tîğler, -ler]

Cihân anüñ şafâsiyle bu gün Firdevs-i ekberdür
Açarsa şarkı vü ğarbı n'ola gün gibi **tîġiyle** (Şem'î Divanı, Kaside 1, Mısra 64). [tîġiyle, -i, -y, -le]

tîġ-i bürrân: Keskin kılıç.

Zebân-ı pāk-gevherle sü'âlin kesdi a'dānuñ
Delil-i kaç' ile virür cevâbı **tîġ-i bürrânı** (Şem'î Divanı, Kaside 4, Mısra 34). [tîġ-i bürrânı, -ı]

Anüñ fethiyle kesr oldı ser-â-ser kalbi a'dānuñ
Delil-i naşş-ı kâti'dur elinde **tîġ-i bürrânı** (Şem'î Divanı, Kaside 15, Mısra 36). [tîġ-i bürrânı, -ı]

tîġ-i cefâ: Cefa kılıcı.

Pehlevânsın döstüm **tîġ-i cefâ** çekmekde kim
Çanlu yaşlarla pür itdüñ sinemüñ meydânını (Şem'î Divanı, Gazel 189, Mısra 7). [tîġ-i cefâ,]

Tîġ-i cefâñı çekme vü çāk itme sinemi
Ey döst ħalka rāz-ı derün âşikâr olur (Şem'î Divanı, Gazel 65, Mısra 7). [tîġ-i cefâñı, -ñ, -ı]

tîġi çek-: Kılıç çekmek. Saldırmak amacıyla kılıcı kınından çıkarmak.

Ĥayâ vü şıdk u 'adl ile **çeküp** Ĥayder-şıfat **tîġi**
Getürdüñ yirine himmetle nām-ı Āl-i 'Osmānı (Şem'î Divanı, Kaside 4, Mısra 47). [tîġi çeküp, -üp]

tîġ-i cevri: Ezizet kılıcı.

Rāziyem her ne iderse baña serv ü semenüm
Tîġ-i cevriyle şad pāre kılursa bedenüm (Şem'î Divanı, Gazel 116, Mısra 4). [tîġ-i cevriyle, -i, -y, -ile]

tîġ-i hicrân: Ayrılık kılıcı.

Çam degül itsem ümid-i vaşl ile cāne vedâ'
Yegdür ölmek **tîġ-i hicrân** ile ammâ inkıţâ' (Şem'î Divanı, Gazel 92, Mısra 2). [tîġ-i hicrân,]

tîġ-i himmet: Yardım kılıcı.

Tîġ-i himmet kuşanup bindi se'âdet atına
Geydi ġayret zirihin ol şeh-i Cemşid-ķabâ (Şem'î Divanı, Kaside 2, Mısra 11). [tîġ-i himmet,]

Şöyle açdüñ **tîġ-i himmetle** 'adâlet mülkini
Güyyiâ şānūñde indi âyet-i fethān mübîn (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 73). [tîġ-i himmetle, -le]

tîġ-i ĥüsn: Güzellik kılıcı.

Çin ü Māçini açup gün gibi **tîġ-i ĥüsn** ile
Rüm ü Şāmı feth iden gün yüzli mähümdür benüm (Şem'î Divanı, Gazel 118, Mısra 7). [tîġ-i ĥüsn,]

tîġ-i ķahr: Kahredici, azap verici kılıç. II Sevgilinin kirpikleri.

Tîġ-i ķahrūñ eylese ĥışmūñ ġılāfından zuhūr
Cehd idüp efsād-ı dîn itmezdi ķavm-i müfsidîn (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 81). [tîġ-i ķahrūñ, -üñ]

tīg-i şer‘-i zū‘l-celāl: Celal sahibi Allah'ın şeriatının kılıcı.

Naşş-ı kâṭı‘dur elinde **tīg-i şer‘-i Zū‘l-celāl**

Ser-be-ser kaṭı‘ olsa n’ola garḳ-ı keyde‘l-hā‘inin (Şem‘î Divanı, Kaside 14, Mısra 65). [tīg-i şer‘-i zū‘l-celāl,]

tīg-i zaḥm: Yara kılıcı.

Şem‘î cihānden al bile git **tīg-i zaḥmını**

Gurbetde yārden saña ol yādigār olur (Şem‘î Divanı, Gazel 65, Mısra 9). [tīg-i zaḥmını, -ı, -n, -ı]

tīg-i zebān: Dil kılıcı.

Zulmetin mehler areden ref‘ idüp maḥv itmege

Ey gönül çekseñ demidür gün gibi **tīg-i zebān** (Şem‘î Divanı, Gazel 135, Mısra 14). [tīg-i zebān,]

tīgîn çek-: Kılıç çekmek. Saldırmak amacıyla kılıcı kınından çıkarmak.

Gün gibi **çekdüñ** cemālün **tīgîn** ey kaşı kemān

Oḳ gibi oldu gönüller mülkine ḥükümün revān (Şem‘î Divanı, Gazel 135, Mısra 1). [tīgîn çekdüñ, -düñ]

tīgüñ üzre tīg: Kılıcının üzerine kılıç.

Elüñün üzre el yokdur nitekim **tīgüñ üzre tīg**

Kılıcün ‘arşa aşduñ gün gibi ey Tañrı arslanı (Şem‘î Divanı, Kaside 15, Mısra 45). [tīgüñ üzre tīg,]

tīmār: Hastaya veya yaraya bakma, tedavi etme.

Ola kim bir gün soraydı ḥāṭırum nāgeh diyü

Yıllar oldu istemez **tīmārı** bīmārün senün (Şem‘î Divanı, Gazel 101, Mısra 12). [tīmārı, -ı]

Dāḥil itmez ḥāşılı dil māhı mihrün küyine

Şāh-i ‘ışḳun ḥāşıdur **tīmāre** olmaz müşterek (Şem‘î Divanı, Gazel 105, Mısra 6). [tīmāre, -e]

tīmār eyle-: Tedavi etmek, iyileştirmek; mutlu etmek, sevindirmek.

‘Aşık-ı bīmāre **tīmār eylemek** āsān olur

Olduğınca sen güzeller serveri ‘ālemde sağ (Şem‘î Divanı, Gazel 93, Mısra 11). [tīmār eylemek, -mek]

tīr: Ok.

Şanki bir çerḫ oḳıdur **tīrün** ki gelmiş sīneme

Her yaña yā Reb yürür derd oḳları peykānını (Şem‘î Divanı, Gazel 189, Mısra 5). [tīrün, -ün]

Ḳavs olup **tīr** ile ḳırdı kemānın meh-i nev

Gök demür oldu felek geydi zirihler deryā (Şem‘î Divanı, Kaside 2, Mısra 7). [tīr,]

Çıkmadı peykānlerün bu sīne-i mecrūḥdan

Tīrün ucından benüm baḡrümde her dem baş çıkar (Şem‘î Divanı, Gazel 51, Mısra 4). [tīrün, -ün]

tīr: Ok. II Sevgilinin kirpiği.

Geldüğince sineme bir lahze ārām eylemez
Ey kemān-ebrū igen nāzūk geçer **tirūñ** senūñ (Şem'î Divanı, Gazel 102, Mısra 10). [tirūñ, -üñ]

Tirūññ kan içdüğünü sinelerde göricek
Tiğūññ ağzı şulandı ey şeh-i şāhib-kırān (Şem'î Divanı, Gazel 138, Mısra 9). [tirūññ, -ü, -nūñ]

Didi hitāb idüp ki eyā **tire** rüzgār
Nār-ı belā vü fūrkat ile yakma cānūñi (Şem'î Divanı, Kaside 9, Mısra 25). [tire, -e]

tirāş ol-: Tıraş olmak, saç, sakal ve bıyığı kesmek. II Sıkıntılardan kurtulmak.
Şem'iyā ol şanemūñ gün yüzünñ āyenesi
Nār-ı Mūsā gibi par par yanar **oldukça tirāş** (Şem'î Divanı, Gazel 82, Mısra 14). [tirāş oldukça, -dukça]

Bedr iken devr-i kâmerde şanasın kim hâledür
Şem'iyā par par yanar hüsni **tirāş oldukça** hat (Şem'î Divanı, Gazel 90, Mısra 10). [tirāş oldukça, -dukça]

tire-dil: Kalbi kara, kötü kalpli.
Pāk itmeyince yolını āb-ı revān gibi
Her **tire-dil** kaçan vare ehl-i şafā yolın (Şem'î Divanı, Gazel 124, Mısra 4). [tire-dil,]

tir-i āh: Ah oku.
Toludur **tir-i āhümle** bu menzil
Cihān hālî degüldür olma gāfil (Şem'î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 89). [tir-i āhümle, -üm, -le]

tir-i celāl: Kahır oku.
Urmağa çerh okların dāyim 'adūññ cānına
Eyledi **tir-i celālūñ** güşe-i kavsi kemīn (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 84). [tir-i celālūñ, -üñ]

tir-i dü'ā: Dua oku.
Hāzer kıl ey melek kim āsūmānden
Giçer 'āşıklerūñ **tir-i dü'āsı** (Şem'î Divanı, Gazel 182, Mısra 10). [tir-i dü'āsı, -sı]

tir-i ğamze: (Sevgilinin) ok gibi yaralayıcı, öldürücü yan bakışı.
Geldüğince sineme bir lahze ārām eylemez
Tir-i ğamzeñ ey kemān-ebrū igen nāzūk geçer (Şem'î Divanı, Gazel 59, Mısra 8). [tir-i ğamzeñ, -ñ]

tir-i müje: Kirpik oku.
Tir-i müjeñ eglenmedi geçdi siperümünden
Tırmadı güzer eyledi ya'ni cigerümünden (Şem'î Divanı, Gazel 133, Mısra 1). [tir-i müjeñ, -ñ]

Hālūmi 'arz itmege **tir-i müjeñden** dil diler
Ağz açdı sine-i mecrūhüm üzre yāreler (Şem'î Divanı, Gazel 56, Mısra 9). [tir-i müjeñden, -ñ, -den]

tir-i müjgān: Kirpik oku.

Gerçi kim benden geçüpüdür **tîr-i müjgânüñ** senüñ
Ölmeyince ey kemân-ebrû ben andan geçmezem (Şem'î Divanı, Gazel 115, Mısra 3). [tîr-i müjgânüñ, -üñ]

tiryāk eyle-: Panzehir etmek.

Sâkiyâ nûş-ı lebüñ seb'a-i seyyâle ile
Yedi kat tās-ı felek zehrini **tiryāk eyler** (Şem'î Divanı, Gazel 66, Mısra 6). [tiryāk eyler, -r]

tîşe: Balta, keser.

Ey göñül derd ü belâ kühsârinüñ Ferhâdısın
Câne urduñ **tîşeyi** üstâdlar üstâdısın (Şem'î Divanı, Gazel 128, Mısra 2). [tîşeyi, -y, -i]

Ne 'aceb kârgâh olur dünyâ
Kân yudar la'l ü diş biler **tîşe** (Şem'î Divanı, Gazel 145, Mısra 6). [tîşe,]

ţob: Yuvarlak biçimde olan şey, oyun topu.

Gün gibi çalmağ içün mihr ü maḥabbet **ţobını**
Hûb olur her ne kadar 'arşa-i dil olsa ferâḥ (Şem'î Divanı, Gazel 29, Mısra 5). [ţobını, -i, -n, -ı]

Gün gibi ırgürdi eflâke se'âdet **ţobını**
Yirde kıomaz kimseyi hergiz 'ulüvv-i himmeti (Şem'î Divanı, Kaside 6, Mısra 5). [ţobını, -i, -n, -ı]

ţob ol-: Birbirine bitecek şekilde toplanmak, yığın hâlinde kümelenmek.

Çekdi süsen tîğler oldı hevâ-dâr-ı şabâ
ţob olup ğam leşkerin tağıtdı cem'-i yâsemîn (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 22). [ţob olup, -up]

ţoğ-: (Güneş) doğmak.

ţoğdı ḥurşid-i ṭareb berķ urdı cām-ı âfitâb
Gün gibi ref' eyle ey meh-rû cemâlünden hicâb (Şem'î Divanı, Gazel 13, Mısra 1). [ţoğdı, -dı]

Şanuram kıpdı kıyâmet **ţoğdı** mağribden güneş
Gün yüzüñ ey meh şehër çün ebr-i müşginden çıkar (Şem'î Divanı, Gazel 63, Mısra 3). [ţoğdı, -dı]

Nice inşâ ideyin vaşfuñ kim lâyıķ ola
Dir iken mihrüñ ile **ţoğdı** bu maṭla' fi'l-ḥâl (Şem'î Divanı, Kaside 8, Mısra 64). [ţoğdı, -dı]

Se'âdet gülleriyle zeyn ider diller gülistânın
ţoğarsa âfitâb-ı himmeti bürc-i 'inâyetden (Şem'î Divanı, Kaside 3, Mısra 42). [ţoğarsa, -ar, -sa]

ţoğ-: (Yıldızlar) Ufuktan yükselerek gökyüzünde görünmek, tulu etmek.

Hidâyet kevkebi **ţoğdı** yine bürc-i 'inâyetden
Felek fülki ḥalâş itdi bizi girdâb-ı miḥnetden (Şem'î Divanı, Kaside 3, Mısra 1). [ţoğdı, -dı]

ţoğru: Doğru, düzgün.

Reh-i 'ışķuñda elif gibi şehâ **ţoğru** iken
Şem'îye egri diyen aḥvel-i keĵ-râyi göre (Şem'î Divanı, Gazel 168, Mısra 9). [ţoğru,]

Dāl oldı ‘ışk derdine zīrā ki görmedük
Ḳaddūn yolında **toğru** elif gibi hiç eḥād (Şem’î Divanı, Gazel 34, Mısra 6). [toğru,]

Her kişi kim **toğrudur** ‘ışkuñda ey serv-i sehî
Şem’î-veş yanup diler ‘özüni eyler i’tirāf (Şem’î Divanı, Gazel 94, Mısra 13). [toğrudur, -dur]

Yoluñda ok gibi **toğru** degülsem ey kemān-ebrū
Bükilsün dāl-i zülfünden elif ḳaddüm kemān olsun (Şem’î Divanı, Gazel 122, Mısra 11). [toğru,]

toğrusı: Sözüñ doğrusu, gerçek.

Toğrusı Sidre olup ḳaddi hilāl olsa ḳaşı
Beñzedürdüm saña ey nūr-ı muşavver güneşi (Şem’î Divanı, Gazel 183, Mısra 1). [toğrusı,]

töhmət: Suç, kabahat.

Barışmadısa yıldızı o mähûñ ey gönül
Baḥtünden itme **töhmėti** eflākden götür (Şem’î Divanı, Gazel 67, Mısra 8). [töhmėti, -i]

toḳın-: Dokunmak, temas etmek. II Erişmek, ulaşmak.

Âhüm **toḳındı** çerhine çerhüñ döne döne
Gelmez cihāne bencileyin bir felek-zede (Şem’î Divanı, Gazel 147, Mısra 5). [toḳındı, -dı]

toḳuz: Dokuz, sayı sıfatı.

Ḳo söyinsün bu yidi Şem’î **toḳuz** kâşānenüñ
K’âh-i sūzı âsümāne meş‘al-i enver yiter (Şem’î Divanı, Gazel 69, Mısra 9). [toḳuz,]

toḳuz kat: Dokuz kat (Feleğin dokuz katı).

Ġāfil olma ey melek âhüm oḳından kıl hāzer
Kim **toḳuz kat** cevşen-i eflākden eyler güzër (Şem’î Divanı, Gazel 59, Mısra 2). [toḳuz kat,]

Toḳuz kat âhenin hışn-ı ḥaşindür leşker-i encüm
Şeh-i ḳadrini hıfz eyler anüñ ḥayl-i nuḥûsetden (Şem’î Divanı, Kaside 3, Mısra 25). [toḳuz kat,]

tol-: (Ses) bir yere iyice yayılmak, kaplamak.

Çekdi sultān-ı zafer gün gibi bir şubḥ livā
Kūs-ı nuşret çalınup **tolđı** cihān sıyt ü şadā (Şem’î Divanı, Kaside 2, Mısra 2). [tolđı, -dı]

Ṭutdı ğıriv ‘ālemi ol meh-liḳā için

Âh ü fiğān u nāleyile **tolđı** her diyār (Şem’î Divanı, Kaside 12, Mısra 34). [tolđı, -dı]

tol-: Dolu olmak, kaplamak.

Cihān sāyeñde âsüde gönüller Ka‘besi pür-nūr
Tolupdur pertev-i nūruñ ile ey zıll-i Yezdānī (Şem’î Divanı, Kaside 15, Mısra 52). [tolupdur, -up, -dur]

tolā-: Dolamak, sarmak.

Çeküp ol serv-i âzâdı kinâre

Ȧolayup zülfini boynüñe bend it (Ȧem'î Divanı, Gazel 18, Mısra 6). [Ȧolayup, -y, -up]

Ȧolan-: Dolaşmak, gezmek.

Göz yaşıyla **Ȧolanur** kapuñı seyyâre gibi

Düşmesün kimse hevâyî dil-i âvâre gibi (Ȧem'î Divanı, Gazel 180, Mısra 1). [Ȧolanur, -ur]

Ȧolař-: Etrafında dönmek II Birine ya da bir şeye yakınlaşmaya çalışmak.

Ȧolařur dil yüzüñüñ şem'ine pervâne gibi

Ȧorkaram bencileyin oda düşüp yane gibi (Ȧem'î Divanı, Gazel 191, Mısra 1). [Ȧolařur, -ur]

Beni Ȧo hâlûme nâşıh ki gönľüm bir büt-i Çinüñ

Ȧolařdı küfr-i zülfine yitürdüm dîn ü imânı (Ȧem'î Divanı, Gazel 185, Mısra 6). [Ȧolařdı, -dı]

Ȧolařurdu dil-i miskînüme zülfünde řaçüñ

İrişüp şâne eger girmese areye Ħasen (Ȧem'î Divanı, Gazel 129, Mısra 5). [Ȧolařurdu, -ur, -dı]

Ȧolařup şem'î-yi âşüfteye çok bend eyler

Hey dimezseñ eger ol zülf-i semen-sâye Ħasen (Ȧem'î Divanı, Gazel 129, Mısra 11). [Ȧolařup, -up]

Vâ'iz şerâb-ı nâbe diyüñ ol **Ȧolařmasun**

řoñra yüzine urıcağaz kendü utanur (Ȧem'î Divanı, Gazel 55, Mısra 3). [Ȧolařmasun, -ma, -sun]

Ȧoldur-: Doldurmak.

Yâr bakmaz yüzine derd ile biñ Ȧan ağlasun

Ȧonce-veş **Ȧoldurmayan** dürr ile mercân Ȧoynına (Ȧem'î Divanı, Gazel 169, Mısra 4). [Ȧoldurmayan, -ma, -y, -an]

Ȧolu: Dolu.

Mihr ü meh gibi yaȦarlar birbirinden çerâğ

Gönľümün şehri **Ȧoludur** gün gibi meh-pâreler (Ȧem'î Divanı, Gazel 56, Mısra 6). [Ȧoludur, -dur]

Zařm-i tîrûñ yimeyen sînesi pür-derd olmaz

Bağrı baş olmayanuñ gözleri olmaz **Ȧolu** yaş (Ȧem'î Divanı, Gazel 82, Mısra 10). [Ȧolu,]

Ȧoludur tîr-i âhümle bu menzil

Cihân hâlî degüldür olma gâfil (Ȧem'î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 89). [Ȧoludur, -dur]

Dilerseñ kim Ȧola gönľün gözün nûr-ı şafâyile

Mağabbet câmını şem'î **Ȧolu** gör bakmağıl hâlî (Ȧem'î Divanı, Gazel 174, Mısra 10). [Ȧolu,]

Ȧolu: İçi şarapla dolu kadeh.

İçelüm ol **Ȧoluyı** pâdişâhler 'ıřķına

Serv-Ȧad sîmîn-beden zerrîn-Ȧabâlar 'ıřķına (Ȧem'î Divanı, Murabba 1, Mısra 5). [Ȧoluyı, -y, -ı]

Ȧolular içsün öpüşsün gözleri mestâneler

Câm-ı Cem şun sâķiyâ Sultân Süleymân devridür (Ȧem'î Divanı, Murabba 1, Mısra 11). [Ȧolular, -lar]

tonad-: Donatmak, hazırlamak.

Ṭonadur birbirini ‘ıyd-i behār ile yine

Açılıp şād ola tā kim şeh-i ferhunde-ḥişāl (Şem’î Divanı, Kaside 8, Mısra 41). [ṭonadur, -ue]

tonan-: (Göz alıcı şeylerle, ışıklarla) Süslenmek, bezenmek, donatılmak.

Ṭonanmış idi zînet ile nev ‘arūs-vār

Geşt ider idi her kişi yâriyle her ẓaref (Şem’î Divanı, Kaside 9, Mısra 17). [ṭonanmış, -mış]

Ser-â-ser berg ile şöyle **ṭonandı** kâmeti servüñ

Dür-i şebnemle her ğonce yazar yâḳût-ı ḥandânı (Şem’î Divanı, Kaside 15, Mısra 19). [ṭonandı, -dı]

Ṭonanup altun üsküflü güzeller karşı ṭurdukça

Alurlar çevre yıldızlar şanasın mäh-i tâbânı (Şem’î Divanı, Kaside 15, Mısra 61). [ṭonanup, -up]

toprağ: Toprak.

Ayağün **toprağını** cānâ göreliden gözlerüm

Hâk bilür dünyâ gibi çıkdı gözümden tütüyâ (Şem’î Divanı, Gazel 6, Mısra 9). [ṭoprağını, -ı, -n, -ı]

Tütüyâ minnetini çekmez idük iki gözüm

Ayağün **toprağını** bir daḥi görse gözümüz (Şem’î Divanı, Gazel 70, Mısra 10). [ṭoprağını, -ı, -n, -ı]

Ayağı **toprağına** kıl olsa Şem’î ẓa’ñ degül

Her kişi kendü vücudı mülkinüñ sultânıdur (Şem’î Divanı, Gazel 44, Mısra 9). [ṭoprağına, -ı, -n, -a]

toprakdan götür-: Ölümden kurtarmak, sıkıntısını gidermek, yardım etmek.

Hey kıyâmet gel beni bir lahze **toprakdan götür**

Bir kadem baş luṭf idüp bu külbe-i aḥzânüme (Şem’î Divanı, Gazel 154, Mısra 5). [ṭoprakdan götür,]

toptolu: Doldu, tamamen dolu.

Nice güş eyleye Şem’î kişi aḡyâr sözün

Penbe-i ğaflet ile **toptoludur** râh-i şimâḥ (Şem’î Divanı, Gazel 29, Mısra 10). [ṭoptoludur, -dur]

toy-: Doymak.

Ṭūṭî-i güyâ kafesde ḥabbeye muḥtâc olup

Şekkerüñ bakmaz yüzine eyle **toymış** zâğlar (Şem’î Divanı, Gazel 40, Mısra 12). [toymış, -mış]

Ṭoymadı göñlüm gözüm ḥüsnüñ temâşâ itmeden

Yimeden cennet ẓa’âmın **toya** mı her gözi aç (Şem’î Divanı, Gazel 23, Mısra 8). [toya, -a]

toyla-: Ziyafet vermek, yedirip içirmek.

Yâ Reb maḳâmı ravze-i ḥuld-i berîn ola

Ṭoylaya ḥ’ân-ı luṭfiyle anı Kirdigâr (Şem’î Divanı, Kaside 12, Mısra 42). [ṭoylaya, -y, -a]

toz: İnce un halinde toprak, zerre. II Aşğın aşkla yanıp kül olan cismi, bedeni.

Āteş-i âh yakup göklere şavurdu külüm
Yâr yolında bizüm görmedi kimse **tozumuz** (Şem'î Divanı, Gazel 71, Mısra 10). [tozumuz, -umuz]

toz kopar-: Toz kaldırmak. II Nam salmak.

İgende çok eser şavurur kûy-i yârde

Bir **toz koparsa** tañ mıdur âhüm şabâyile (Şem'î Divanı, Gazel 166, Mısra 8). [toz koparsa, -sa]

Reh-i ışkûnda ne **tozlar koparam** âhümle

Hañ-ı Şebdizüñe koşduñ çü ruh-ı Gülgünüñ (Şem'î Divanı, Gazel 100, Mısra 5). [tozlar koparam, -am]

tübâ: Cennette bulunduğuna ve bütün cennete gölge saldığına inanılan, kökü yukarıda, dalları aşağıda büyük ağaç.

Küyüñ behiştî içre göreydi hür ü gilmân

Tübâ lehüm diyeydi sen serv-i meh-likâye (Şem'î Divanı, Gazel 163, Mısra 8). [tübâ,]

tübî: Cennette bulunduğuna ve bütün cennete gölge saldığına inanılan, kökü yukarıda, dalları aşağıda büyük ağaç.

İrimez Sidre kıddüñ pâyesine

Eger **Tübî** olursa serv ü şimşâd (Şem'î Divanı, Gazel 36, Mısra 6). [tübî,]

Olur sāyeñ gibi üftâde **Tübî**

Baş egmezsin nitekim serv-i âzâd (Şem'î Divanı, Gazel 36, Mısra 11). [tübî,]

Sidreye baş egmeyüp **Tübîye** virmezsin selâm

Ey gönül yanünce bir serv-i hırâmânüñ mi var (Şem'î Divanı, Gazel 41, Mısra 13). [tübîye, -ye]

Görelî serv-i ser-efrâzüñi ey gülbün-i nâz

Çöpçe gelmez gözüme Sidre vü **Tübî** vü çenâr (Şem'î Divanı, Gazel 57, Mısra 6). [tübî,]

Boyüñ **Tübî** yüzüñ cennet tudâğuñ âb-ı Kevşerdür

Bu vech ile güzel kıpmaz meger Firdevs-i a'lâden (Şem'î Divanı, Gazel 123, Mısra 5). [tübî,]

tübî-i cennet: Cennette bulunduğuna ve bütün cennete gölge saldığına inanılan, kökü yukarıda, dalları aşağıda büyük ağaç.

Didi dilber Sidreye teşbîh idersin kıddümi

Tübî-i cennet nedür serv-i bülendüm var iken (Şem'î Divanı, Gazel 127, Mısra 4). [tübî-i cennet,]

tudâğ: Dudak.

Boyüñ **Tübî** yüzüñ cennet **tudâğuñ** âb-ı Kevşerdür

Bu vech ile güzel kıpmaz meger Firdevs-i a'lâden (Şem'î Divanı, Gazel 123, Mısra 5). [tudâğuñ, -uñ]

Tudâğuñ şekkeri pâlûde-i terdür Hasen Bâlî

Lebüñ şekker sözüñ kâd-i mükerrerdür Hasen Bâlî (Şem'î Divanı, Gazel 187, Mısra 1). [tudâğuñ, -uñ]

tüfân: Her yeri kaplayan çok su, pek ziyade yağan yağmur.

‘Ālemi garķ ideli kıanlı yaşüm **tüfânı**

Kaldı añılmaz olupdur güzelüm kışşe-i Nüh (Şem'î Divanı, Gazel 25, Mısra 7). [tüfânı, -ı]

tūfān-ı nūh: Nuh Tufanı.

Bahr-i eşkümle bir olsa ey şanem **tūfān-ı Nūh**

Āteş-i hecrūñ söyündürmez ne müşkil mācerā (Şem'î Divanı, Gazel 7, Mısra 9). [tūfān-ı nūh, --ı]

tüfek: Ateşli bir silah.

Tirler ağzın açar içmege düşmen kanını

Her **tüfek** od şaçar ağzından olup ejderhā (Şem'î Divanı, Kaside 2, Mısra 50). [tüfek,]

Tüfek ra' d ü kılıç şimşek yağar yağmur gibi oklar

‘Adūñ başına kopsa ‘aceb mi Nūh tūfānı (Şem'î Divanı, Kaside 15, Mısra 87). [tüfek,]

tuğrā: Fermanlarda imza yerine kullanılan işaret. II Sevgilinin kaşları.

Hübluk hükmi olup olalı dīvān-ı cemāl

Yazmadı kimse nişān ol kaş **tuğrāye** bedel (Şem'î Divanı, Gazel 110, Mısra 12). [tuğrāye, -y, -e]

tuğrā-yi ‘unvānı: Şöhret tuğrası.

Cemālūñ muşhafın tezyin idüpdür hatt-ı Reyhāñūñ

Berāt-ı hüsne virmişdür kaşūñ **tuğrā-yi ‘unvānı** (Şem'î Divanı, Gazel 185, Mısra 8). [tuğrā-yi ‘unvānı, -ı]

Cemālūñ muşhafın tezyin idüpdür hatt-ı Reyhāñ

Berāt-ı hüsne virmişdür kaşūñ **tuğrā-yi ‘unvānı** (Şem'î Divanı, Kaside 15, Mısra 66). [tuğrā-yi ‘unvānı, -ı]

tulū' eyle-: Doğmak.

Nice gül her biri bir āfitāb-ı ‘ālem-ārādur

Tulū' eyler behişt ü ravze-i mihr ü maḥabbetden (Şem'î Divanı, Kaside 3, Mısra 18). [tulū' eyler, -r]

tulū' it-: Doğmak.

İder her zerrenūñ māhiyyetini gün gibi rūşen

Tulū' itdükce zihni āfitābı bürc-i fikretten (Şem'î Divanı, Kaside 3, Mısra 34). [tulū' itdükce, -dükce]

tümār-ı eş'ār: Şiirlerin tomarı.

Yanmağa 'ışk odına pervāne eyler ādemi

Bezm-i hüsñūñ şem'idür **tümār-ı eş'ārüm** benüm (Şem'î Divanı, Gazel 119, Mısra 12). [tümār-ı eş'ārüm, -üm]

tümār-ı kahr: Derin üzüntünün tomarı.

Devr-i 'adlūñde dürüp **tümār-ı kahrūñ** defterin

Umaram yazmaya cürmümi Kirāmen Kātibin (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 77). [tümār-ı kahrūñ, -üñ]

tur-: (Dünya için) Yerde durmak, dönmeye devam etmek.

Gice gündüz dü'ā eyler dil ü cān ile mü'minler

Cihān **turdukça** ol şāhūñ tura devletlü dīvānı (Şem'î Divanı, Kaside 4, Mısra 62). [turdukça, -dukça]

Cihān **turdukça** tursun devlet ile

İki 'ālemde Ḥaḫ itsün müselleḡ (Şem'î Divanı, Kaside 5, Mısra 53). [turdukça, -dukça]

Mā-ḥaṣal dünyā **turalı** gelmemişdür ‘āleme
Ni‘meti vü ‘izzeti vü zīneti vü şöreti (Şem’î Divanı, Kaside 6, Mısra 41). [turalı, -alı]

Dünyā **turalı** gelmedi mişli güzel diyü
İller içinde Şem’î seni medḥ idüp yürür (Şem’î Divanı, Gazel 52, Mısra 11). [turalı, -alı]

Cihān **turdukça** tur ey serv-kāmet
Saña budur dü‘āmüz tā kıyāmet (Şem’î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 97). [turdukça, -dukça]

tur-: Bir yerde olmak, bir yerde bulunmak.
Gice gündüz dü‘ā eyler dil ü cān ile mü’mînler
Cihān turdukça ol şāhūñ **tura** devletlü dīvānı (Şem’î Divanı, Kaside 4, Mısra 62). [tura, -a]

Cihān turdukça **tursun** devlet ile
İki ‘ālemde Ḥaḥ itsün müselleḥ (Şem’î Divanı, Kaside 5, Mısra 53). [tursun, -sun]

Servler şāf şāf **turup** gül şāh-i dīvān eylemiş
Nerges-i zerrīn külāhı aña derbān eylemiş (Şem’î Divanı, Muhammes 1, Mısra 11). [turup, -up]

Ḳavlümüz cān virüben ‘ahde vefā itmek idi
Turalum ḳavlümüze ‘ahde vefā eyleyelüm (Şem’î Divanı, Gazel 117, Mısra 4). [turalum, -alum]

Tir-i müjeñ eglenmedi geçdi siperümden
Turmadı güzer eyledi ya’ni cigerümden (Şem’î Divanı, Gazel 133, Mısra 2). [turmadı, -ma, -dı]

tur-: (Huzurda) durmak, beklemek.
Süvār oldukça şāhüm esb-i nāze
Turur ‘aşıḳlerüñ şāf şāf niyāze (Şem’î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 30). [turur, -ur]

Ṭonanup altun üsküflü güzeller karşı **turdukça**
Alurlar çevre yıldızlar şanasın māh-i tābānı (Şem’î Divanı, Kaside 15, Mısra 61). [turdukça, -dukça]

türāb: Toprak.
Ḳamer gibi mücellā itmege cān naḳdinüñ ḳalbin
Gönül bir āfitābūñ ḥāk-i pāyinden **türāb** ister (Şem’î Divanı, Gazel 42, Mısra 10). [türāb,]

turğur-: Durdurmak.
Diñdürmedi gözüm yaşın ey serv-i gül-‘izār
Gerçi gözün aḳar şuyı sihr ile **turğurur** (Şem’î Divanı, Gazel 52, Mısra 6). [turğurur, -ur]

tür-ı mūsā: Hz. Musa’nın Tur’u (Sina Çölü’nde Hz. Musa peygamberin Tanrı’yla konuştuğu dağın adı) II Tasavvufi manada benlik, nefis, maddiyata dair tüm unsurları simgeler.
Uşanmaz sihr-i çeşminden gönül zülfinde sen yārūñ
Ne ḡam kim **Tür-ı Mūsādür** anūñ her tārı mār olmaz (Şem’î Divanı, Gazel 78, Mısra 4). [tür-ı mūsādür, -dür]

turıl-: Durulmak, duru hāle gelmek. II Eskisi kadar coşkulu ve heyecanlı olmamak, sakinleşmek.

Bulanmadın **turulmadı** gitdi gözüm yaşı
Bilmedi kimse hâli nedür mâcerâsı ne (Şem'î Divanı, Gazel 144, Mısra 9). [turulmadı, -ma, -dı]

turre-i müşğîn-i mesâ: Akşam miskinın kakülü.
‘Alemlî ‘aksidurur gurre-i ğarrâ-yi şabâh
Nîzesi perçemidür **turre-i müşğîn-i mesâ** (Şem'î Divanı, Kaside 2, Mısra 62). [turre-i müşğîn-i mesâ,]

tüş it-: Müptela olmak, tutulma; rastlamak.
Telh idi ‘ıyşum belâ bezminde nüş itdüm yine
Gönlümün nerdin şafâ tāsına **tüş itdüm** yine (Şem'î Divanı, Muhammes 1, Mısra 44). [tüş itdüm, -dü, -m]

tuş ol-: Yönelmek.
Çin ü Mâçini tolaştı niçe yıl bād-ı şabâ
Zülfüne **tuş olmayınca** olmadı müşğîn nefes (Şem'î Divanı, Gazel 81, Mısra 10). [tuş olmayınca, -ma, -y, -ınca]

tut-: Tutmak, bir nesneyi elle kavramak.
Seherde gün gibi **tutam** çemende cām-ı şabûh
Başüme gün toğup olursa tâlî‘üm mes‘ûd (Şem'î Divanı, Gazel 37, Mısra 9). [tutam, -am]

Yanüñce kevkeb-i eşküm gibi leşkerlerün vardur
Güzeller şâhısın **tutsaň** n’ola gün gibi âfâkı (Şem'î Divanı, Gazel 172, Mısra 4). [tutsaň, -sa, -ň]

Tutayın ser-te-ser dünyâ benümdür
Gerekmez baňa dilbersüz vilâyet (Şem'î Divanı, Gazel 16, Mısra 13). [tutayın, -ayın]

Gülâbe ta‘n ider âbı mu‘at̤ter hâki ‘anberdür
Eger **tutmadıyise** şavm-ı hecrin şâhid-i ‘ıydüñ (Şem'î Divanı, Kaside 1, Mısra 14). [tutmadıyise, -ma, -dı, -y, -ise]

tut-: (Yolunu) tutmak.
Dil **tutdı** rāh-i ‘ışkuñi zâhid riyâ yolın
Âsân degül gözetmek efendi belâ yolın (Şem'î Divanı, Gazel 124, Mısra 1). [tutdı, -dı]

Hâyil degüldür âhüme ey müdde‘î felek
Şaķın şaķın ki **tutmadı** kimse dü‘â yolın (Şem'î Divanı, Gazel 124, Mısra 8). [tutmadı, -ma, -dı]

tut-: Varsaymak, farz etmek, kabul etmek.
Şerâb-ı la‘lünü cāden n’ola yig **tutsam** ey sākī
İki ‘ālemdə bir cām-ı maħabbetdür kalan bākī (Şem'î Divanı, Gazel 172, Mısra 1). [tutsam, -sa, -m]

Başüm üstünde kılıçlar **tuta** ger ğamzelerün
Baş virür bu dil-i bî-çäre қаpiünden gitmez (Şem'î Divanı, Gazel 74, Mısra 3). [tuta, -a]

Yār bir büsesini ger **tuta** biñ cāne bedel
Bir kerem olmaya dünyāde bu ihsāne bedel (Şem'î Divanı, Gazel 111, Mısra 1). [tuta, -a]

Dil düşmedi **tutam** ki kare zülfün āğına
Ol ğamzelerle çeşm-i siyehkârı n'eylesün (Şem'î Divanı, Gazel 125, Mısra 5). [tutam, -am]

Tutam ki başa vardı gönül zülf-i yâr ile
Ol yañeden bu ğamze-i hun-ğârı n'eylesün (Şem'î Divanı, Gazel 125, Mısra 7). [tutam, -am]

tut-: Belli bir durumda kalmasını sağlamak.

Yir yüzün şöyle **tutar** çâder-i eflâk-mişâl
Ne semâ ehli görür arzı ne arz ehli semâ (Şem'î Divanı, Kaside 2, Mısra 23). [tutar, -ar]

Tutar devlet nesîmi hâk-i pâyin evc-i rif'atde
Nitekim bād-ı kudret qadr ile taht-ı Süleymânı (Şem'î Divanı, Kaside 4, Mısra 29). [tutar, -ar]

tut-: (Rüzgâr, fırtına, sel bir yeri) Etkisi altına almak.

Yir yüzün bārân-ı eşküm seyli **tutdı** ser-te-ser
Aremüzde yâr ile ol deñlü geçdi mâcerâ (Şem'î Divanı, Gazel 6, Mısra 11). [tutdı, -dı]

tutağ: Dudak.

Hâl-i 'anber kim düşüp dilber **tutağı** üstine
Hasretinden cânümün dâğ urdı dâğı üstine (Şem'î Divanı, Gazel 170, Mısra 1). [tutağı, -ı]

tutalum: "Tutalım ki, varsayalım ki, diyelim ki" gibi anlamlara gelen varsayım ifadesi.

Tutalum irdi elün âb-ı hayâta şûfî
Mey-i 'ışk ile ne var gün gibi şahbâye bedel (Şem'î Divanı, Gazel 110, Mısra 9). [tutalum,]

Tutalum oldu kişi tûti-i şekker-güftâr
Sözünün dürlerini hâbbeye şaymaz kimse (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 95). [tutalum,]

tûti: Papağan.

Gözlerümde al **tûtidür** hayâli la'lünün
Kırpüğümde ey hüma-ı tal'et aña itdüm kafes (Şem'î Divanı, Gazel 81, Mısra 5). [tûtidür, -dür]

Şanevber bâğda **tûti** zülâl-i Hızır Kevserdür
Dem-i 'isî gibi olmuş nesim-i şubh cân-perver (Şem'î Divanı, Kaside 10, Mısra 3). [tûti,]

tûti-i bâğ-ı suhan: Söz bahçesinin papağanı.

Göricek nazm-ı şeker-bârünü dem-beste kalur
Tûti-i bâğ-ı suhan bülbül-i gülzâr-i makâl (Şem'î Divanı, Kaside 8, Mısra 48). [tûti-i bâğ-ı suhan,]

tûti-i güyâ: Konuşan papağan.

Leb-i şekker-şikenün medh ider ey serv-i revân
Tab'-ı Şem'î gibi bir **tûti-i güyâ** mı gelür (Şem'î Divanı, Gazel 54, Mısra 10). [tûti-i güyâ,]

Tûti-i güyâ kafesde hâbbeye muhtâc olup
Şekkerün bakmaz yüzine eyle toymış zâğlar (Şem'î Divanı, Gazel 40, Mısra 11). [tûti-i güyâ,]

tūṭī-i şekker-güftār: Sözü şeker gibi tatlı olan papağan.

Ṭotalum oldu kişi **tūṭī-i şekker-güftār**

Sözinün dürlerini ḥabbeye şaymaz kimse (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 95). [tūṭī-i şekker-güftār,]

tūṭī-i şîrîn-makāle: Tatlı sözler söyleyen papağan.

Ṭūṭī-i şîrîn-makālem ḥusrevā ammā çi sūd

Dāne-i ḥabb-ı nebāt-ı men tegerg-i miḥnet est (Şem'î Divanı, Gazel 15, Mısra 11). [tūṭī-i şîrîn-makālem, -m]

tūṭī-i ṭab'-ı hoş-elḥān: Güzel sesli yaratılış papağanı.

Gül yüzünle la'l-i şekker-bārūni cān bülbüli

Her dem eyler **tūṭī-i ṭab'-ı hoş-elḥān** ile baḥş (Şem'î Divanı, Gazel 19, Mısra 10). [tūṭī-i ṭab'-ı hoş-elḥān,]

tūṭī-i ṭab'-ı hoş-elḥān: Güzel sesli yaratılış papağanı.

Gülsitān-ı ḥüsnün itdi bülbul-i güyā beni

N'ola itsem **tūṭī-i ṭab'-ı hoş-elḥān** ile baḥş (Şem'î Divanı, Gazel 21, Mısra 4). [tūṭī-i ṭab'-ı hoş-elḥān,]

tūṭī-i ṭab'-ı şeker-bār: Etrafa şeker saçan şiir söylemeye elverişli papağan.

Ḥusrevā 'arz eylemezseñ la'l-i şekker-bārūni

Nuṭqa gelmez **tūṭī-i ṭab'-ı şeker-bārüm** benüm (Şem'î Divanı, Gazel 119, Mısra 4). [tūṭī-i ṭab'-ı şeker-bārüm, -üm]

Ṭūṭī-i ṭab'-ı şeker-bārüm dem-sāz olımaz

Gülşenün gerçi olur mürğ-ı hoş-elḥānı güzel (Şem'î Divanı, Gazel 108, Mısra 9). [tūṭī-i ṭab'-ı şeker-bārüm, -üm, -e]

tūṭī-i ṭab': Yaratılış papağanı. II Şiir söylemeye elverişli yaratılış.

Ṭūṭī-i ṭab'ümle hem-reng olımaz zāğ-ı rakīb

Niçe pervāz eylesün ey meh ḥümāyile meges (Şem'î Divanı, Gazel 80, Mısra 7). [tūṭī-i ṭab'ümle, -üm, -le]

ṭuṭış-: Tutuşmak; (Kavga, tartışma, iddia, lâdes vb. için) Girişmek.

Pehlevān iseñ eger yanmaḳda ey pervāne gel

'İşk meydânında Şem'îyle **ṭuṭış** ḥaşmāne baş (Şem'î Divanı, Gazel 86, Mısra 10). [ṭuṭış,]

tūṭiyā: Sürme taşının göze sürülen tozu, tutya.

Menzil-i meyḥāne kim ehl-i başiret ḥākidür

İdinür cān gözine şāhib-nazerler **tūṭiyā** (Şem'î Divanı, Gazel 5, Mısra 14). [tūṭiyā,]

Ayağun ṭoprağını cānā göreliden gözlerüm

Ḥaḳ bilür dünyā gibi çıḳdı gözümden **tūṭiyā** (Şem'î Divanı, Gazel 6, Mısra 10). [tūṭiyā,]

Tūṭiyā minnetini çekmez idük iki gözüm

Ayağun ṭoprağını bir daḫi görse gözümüz (Şem'î Divanı, Gazel 70, Mısra 9). [tūṭiyā,]

Gösterür iki cihān naḳşın mu'ayyen ey göñül

Ḥāk-i pāyi **tūṭiyāsmuñ** şafası gözün aç (Şem'î Divanı, Gazel 24, Mısra 10). [tūṭiyāsmuñ, -sı, -nun]

Çekelden gözlerine **tütüyāy** hāk-i pāyinden
Nazer kesb itdi a'yān-ı felek erkān-ı devletden (Şem'î Divanı, Kaside 3, Mısra 29). [tütüyāy, -y, -ı]

tuy-: Duymak, işitmek, haberdar olmak.

Başüñe odlar yakar mihrüñ **tuyar** meh-pāreler
Şem'iyā āh itme götürmez hevāsı Bursanüñ (Şem'î Divanı, Gazel 104, Mısra 9). [tuyar, -ar]

Tuymaya girsem eger zerrece mürüñ gözine
Ey Süleymān-ı zemān şöyle hāyāl oldu tenüm (Şem'î Divanı, Gazel 116, Mısra 7). [tuymaya, -ma, -y, -a]

tuyul-: İşitilmek, duyulmak.

Tuyulursın kadehile içme şüfi
Meyi zarf ile içmekdür zarāfet (Şem'î Divanı, Gazel 16, Mısra 3). [tuyulursın, -ur, -sın]

tuyur-: Duyurmak, haberdar etmek.

Ağlamak ile sevdigümi yāre **tuyuruñ**
Ey dide-i gam sen de baña 'ayn-ı zarersin (Şem'î Divanı, Gazel 137, Mısra 7). [tuyuruñ, -uñ]

U

uç-: Uçmak.

Bāğ-ı 'ışķuñda göñül mürğ **uçup** şāh-be-şāh
Şulu şeftālūye meyl itse olur mı güstāh (Şem'î Divanı, Gazel 29, Mısra 1). [uçup, -up]

Çonmayup degme yire kendü hevāsında **uçar**
Bir hümā sāyelü şāhin gibi pervāzı güzel (Şem'î Divanı, Gazel 109, Mısra 5). [uçar, -ar]

Olup her serv-i bālāye hevā-dār
Uçarsın yārlerden nitekim şu (Şem'î Divanı, Gazel 141, Mısra 6). [uçarsın, -ar, -sın]

Ol hümā yüksek **uçar** ammā şikārüñdür senüñ
Dūd-ı pīç-ā-pīç-i āhüñle cihān şayyādısın (Şem'î Divanı, Gazel 128, Mısra 5). [uçar, -ar]

Felekler hāyil olmaz ol hümā itdükce pervāzı
Ne deñlü yüksek uçarsa ķo **uçsun** 'ışķ şāhbāzı (Şem'î Divanı, Gazel 173, Mısra 2). [uçsun, -sun]

uç: Genellikle uzun bir nesnenin incelererek biten son ve sivri noktası. II Sevgilinin saç uçları.

Şem'iyā zülfi **ucından** hāk olan miskīn için
Çareler geymiş saçın çözmiş bulıtlar ağlar (Şem'î Divanı, Gazel 40, Mısra 13). [ucından, -ı, -n, -dan]

N'ola ķan ağlasam ğamzeñ **ucından**
Geçüpdür cānüme cānā ziyāde (Şem'î Divanı, Gazel 157, Mısra 7). [ucından, -ı, -n, -dan]

Nice miskīnlerüñ 'ömri ğubārı
Ser-i zülfüñ **ucından** oldu berbād (Şem'î Divanı, Gazel 36, Mısra 4). [ucından, -ı, -n, -dan]

uç: Genellikle uzun bir nesnenin incelererek biten son ve sivri noktası.

H'āb-ı gâfletden başuñ kaldur gözüñ aç bir nefes
Ayağuñ **ucında** miskîn çeşme-i hayvân aķar (Şem'î Divanı, Gazel 62, Mısra 4). [ucında, -ı, -n, -da]

‘ūd: Hint'ten gelen ve yakılınca güzel koku veren bir tür kıymetli ağaç.
Anüñçün jâlelerden gınceler dil-teng olup terdür
İşitmiş hâl-i ‘anber-bârüne öykündüğün **‘ūduñ** (Şem'î Divanı, Kaside 10, Mısra 20). [‘ūduñ, -u, -ñ]

‘ūd: Ut, çalgı aleti.
Gül aldı def eline rakşe girdi serv ü çenār
Çün aldı muṭrib-i bezmün çemende çengine **‘ūd** (Şem'î Divanı, Gazel 37, Mısra 6). [‘ūd,]

‘ūd eyle-: Öd ağacı yapmak. II Musiki, çalgı hâline gelmek.
Meclis-i hüsnündeki hâl-i mu‘anber ‘ışķına
Micmer-i ‘ışķuñda Şem‘î cānını **‘ūd eyledi** (Şem'î Divanı, Gazel 186, Mısra 10). [‘ūd eyledi, -di]

‘ūd-veş: Bir çalgı âleti olan ud gibi.
Yak sâz ü söz ile oda göñlüñi **‘ūd-veş**
Kānün-i ‘ışķa uy kim ola derdüñe şifā (Şem'î Divanı, Gazel 9, Mısra 11). [‘ūd-veş,]

uğra-: Gelmek, uğramak, ziyaret etmek.
Bulıcaķ yāri cāme-h'ābında
Şanuram **uğradum** yatur gence (Şem'î Divanı, Gazel 153, Mısra 4). [uğradum, -du, -m]

Yıllar olmışdur ser-i kūyüñde ser-gerdānūñem
Bu ne hıķmetdür ki bir gün **uğramaz** rāhüm saña (Şem'î Divanı, Gazel 3, Mısra 10). [uğramaz, -maz]

uğrad-: Uğratmak, maruz bırakmak.
Sākī-i bezm-i ‘ışķa ser-keşlik itme Şem‘î
Niçe senüñ gibiye devr **uğradur** cefāye (Şem'î Divanı, Gazel 163, Mısra 14). [uğradur, -ur]

‘ukbā: Ahiret, öbür dünya.
Hāķ te‘ālā eyleyüp iki cihānde ber-murād
Devlet-i dünyā vü **‘ukbā** zātüñe fermān ola (Şem'î Divanı, Gazel 4, Mısra 8). [‘ukbā,]

Şüfî zi behr-i dünyā vü **‘ukbā** nemāz kerd
‘İşķet merā zi her dü cihān bī-niyāz kerd (Şem'î Divanı, Gazel 31, Mısra 1). [‘ukbā,]

‘ulüvv-i himmet: Gayret, emek ve keremlerin en yücesi.
Gün gibi irgürdi eflāke se‘ādet tōbını
Yirde kıomaz kimseyi hergiz **‘ulüvv-i himmeti** (Şem'î Divanı, Kaside 6, Mısra 6). [‘ulüvv-i himmeti, -i]

um-: Beklemek, ümit etmek.

Umaruz nūr-ı cemālūñle müşerref olavuz

Ka'be-i küyüñedür çünkü bizüm niyyetümüz (Şem'î Divanı, Gazel 73, Mısra 5). [umaruz, -ar, -uz]

Zāhid ki mu'tekif geçinür buriyâyile

Gör eblehi ki cennet **umar** bu riyâyile (Şem'î Divanı, Gazel 166, Mısra 2). [umar, -ar]

Birbiriyle merhabâdan elleri degmez göñül

Sen bu gün **umma** güzellerden maḥabbet cāmını (Şem'î Divanı, Gazel 178, Mısra 4). [umma, -ma]

Anüñçün cüy-bār-ı āb-ı tiğüñ mevci cevherdür

Umaram şahid-i bahtüñ bula ḥurşid-veş rif'at (Şem'î Divanı, Kaside 10, Mısra 40). [umaram, -ar, -am]

Şahbāz-ı şah-i 'adlūñ olupdur şikārı luṭf

Hulkuñ nesimi esdi **umaram** ki eyleye (Şem'î Divanı, Kaside 11, Mısra 36). [umaram, -ar, -am]

‘ummān: Çok büyük engin deniz, okyanus.

Āteş-i la'l-i lebüñ kılmađı sīnemde sükūn

Yaş döker gerçi gözüm üstine **‘ummānler** ile (Şem'î Divanı, Gazel 152, Mısra 6). [‘ummānler, -ler]

Degül ey ma'den-i iksir-i himmet kaṭre yanūñde

Bu fānī zulmetüñ āb-ı ḥayāt olursa **‘ummānı** (Şem'î Divanı, Kaside 4, Mısra 58). [‘ummānı, -ı]

Gözine ḥabbece gelmez cihānūñ mülki vü māli

Degül bir kaṭre yanında eger ḥarc itse **‘ummānı** (Şem'î Divanı, Kaside 15, Mısra 90). [‘ummānı, -ı]

ummān id-: Deniz haline getirmek. II Çoğaltmak.

Zerreyi ḥurşid-i enver kaṭreyi **ummān ider**

‘İşkdur bu itdürür mūrı Süleymān ile baḥş (Şem'î Divanı, Gazel 19, Mısra 11). [ummān ider, -er]

umūr-i saltānet: Saltanat işleri.

Umūr-i saltānetde her vezīri Āşef-i şānī

Mesīḥ-i nuṭṭı cān-perver dem ursa n'ola ḥikmetden (Şem'î Divanı, Kaside 3, Mısra 31). [umūr-i saltānetde, -de]

unut-: Aklında kalmamak, iradesi dışında aklından çıkmak.

Unutsun ḥalk-ı 'ālem kışşe-i Mecnūn ü Ferhādı

Didi bir iş ideyin kim cihānde dāstān olsun (Şem'î Divanı, Gazel 122, Mısra 9). [unutsun, -sun]

‘unvān: Rütbe, derece, mevki. II Şan, şöhrat, nam.

Dür cefā defterlerin yazup vefā **‘unvānını**

Çin idüp ebrülerüñ 'aşıklerüñe itme kīn (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 55). [‘unvānını, -ı, -n, -ı]

ur-: Takmak, başına yerleştirmek.

Yine bir şahib-kerem gün gibi buldı rif'ati

Geydi devlet ḥil'atin **urındı** tāt-ı 'izzeti (Şem'î Divanı, Kaside 6, Mısra 2). [urındı, -ın, -dı]

ur- Üzerinde görünmek, üzerine düşmek, yansımak, aksetmek.

Toğdı hırşid-i şareb berķ **urdi** cām-ı āfitāb

Gün gibi ref' eyle ey meh-rū cemālünden hicāb (Şem'î Divanı, Gazel 13, Mısra 1). [urdi, -dı]

ur- Bakmak. II Bakış atmak.

Cihānı birbirine **urdi** ğamzeñ

Güzellük mülki olmazmış fitensüz (Şem'î Divanı, Gazel 77, Mısra 7). [urdi, -dı]

urin- Takmak, başına yerleştirmek.

Gün toğup başına **urindi** se'âdet tâcını

İşigünde hāk-i pâyüñle olanlar hem-nişin (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 37). [urindi, -dı]

uryân- Çıplak.

Dünyāye çünki her kişi **uryân** gelür gider

Ey h'āce Şem'î cübbe vü destārı n'eylesün (Şem'î Divanı, Gazel 125, Mısra 13). [uryân,]

Baş açuk **uryân** ü büryân oldılar dīvāneler

Koymağ için bir perî-ruhsārı **uryân** koynına (Şem'î Divanı, Gazel 169, Mısra 6). [uryân,]

Başına gün toğsa çerhüñ tañ mıdur her şubh-dem

Şubhe dek her şeb koyar bir mähı **uryân** koynına (Şem'î Divanı, Gazel 169, Mısra 14). [uryân,]

Baş açuk **uryân** ü büryân oldılar dīvāneler

Koymağ için bir perî-ruhsārı **uryân** koynına (Şem'î Divanı, Gazel 169, Mısra 5). [uryân,]

Kuşatdün zer kemer zeyn eyledün altun beneklerle

Yanüñde pâdişāhüm tiğ gibi nice **uryānı** (Şem'î Divanı, Kaside 4, Mısra 46). [uryānı, -ı]

uryân id- Çıplak bırakmak.

Akçesüz pulsüz kuçar **uryân idüp** dilberleri

Dām idüp havzın hoş olur kaplucası Bursanün (Şem'î Divanı, Gazel 103, Mısra 11). [uryân idüp, -üp]

uryân ol- Soyunmak. II Dünya bağlarını kesmek.

Sürülmez Ka'be-i vaşlün şafası

Habībüm tā ki **uryân olmayınca** (Şem'î Divanı, Gazel 162, Mısra 6). [uryân olmayınca, -ma, -y, -ınca]

Güneş mihrünle ser-gerdān olupdur

Yolünde baş açup **uryân olupdur** (Şem'î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 22). [uryân olupdur, -up, -dur]

uşan- Bıkmak, bezmek, vazgeçmek.

Senden gönül **uşanmadı** kahr-ı rakīb ile

Kahr ile gerçi kim kişi cāninden uşanur (Şem'î Divanı, Gazel 55, Mısra 5). [uşanmadı, -ma, -dı]

Uşanmaz sihr-i çeşminden gönül zülfinde sen yārün

Ne ğam kim Tūr-ı Mūsādür anün her tārı mār olmaz (Şem'î Divanı, Gazel 78, Mısra 3). [uşanmaz, -maz]

uṣbu: İşte bu.

Arede Şem'î-yi âşüfte yanar leyl ü nehâr

Felegün **uṣbu** demürden kafesinde ey dil (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 94). [uṣbu,]

‘uṣṣāk: Aşıklar.

Āfitāb-ı ʔal'etün nūr-ı Hudādür Muṣṭafā

Rāstī **‘uṣṣāka** şem'-i reh-nümādür Muṣṭafā (Şem'î Divanı, Gazel 2, Mısra 2). [‘uṣṣāka, -a]

Şular kim şun'-ı Hālīkdür göñül virür aña **‘uṣṣāk**

Şorarsañ cümle ‘aşıklar severler hem sevilürler (Şem'î Divanı, Gazel 68, Mısra 3). [‘uṣṣāk,]

Kaşı mihrābına **‘uṣṣāk** sücüd itmek için

Maḥfil-i ‘ışka çıkup yine şalā eyleyelüm (Şem'î Divanı, Gazel 117, Mısra 5). [‘uṣṣāk,]

Begüm **‘uṣṣāka** dād itseñ n'ola divān-ı ḥüsnünde

Şaçündür ‘adl zenciri lebün Nüşinrevān olsun (Şem'î Divanı, Gazel 122, Mısra 7). [‘uṣṣāka, -a]

Zevk-i zîr ü bem dehed der bezm-i gül **‘uṣṣāk** rā

Bülbül ez bang-i büleñ ü kumri ez şavt-i ḥazîn (Şem'î Divanı, Kaside 13, Mısra 21). [‘uṣṣāk,]

‘Aceb deryādudur deryā-yi eşk-i çeşmi **‘uṣṣākuñ**

Nesīm-i āhsüz geçmez felek fülki bu deryāden (Şem'î Divanı, Gazel 123, Mısra 11). [‘uṣṣākuñ, -uñ]

Baş koyup ortaya meydāne çeker **‘uṣṣākı**

Dostum Şem'î gibi hiç ciger-dār olmaz (Şem'î Divanı, Gazel 75, Mısra 15). [‘uṣṣākı, -ı]

Hevā-yi zühed ile zāhid çıkardı perdeden ḥalkı

Muḡannī ḍarb-ı dest ile uṣūle koydı **‘uṣṣākı** (Şem'î Divanı, Gazel 172, Mısra 6). [‘uṣṣākı, -ı]

üstün: Üstün, avantajlı.

Ḥaḫ te‘ālā nitekim ḳahr ide düşmenlerüñi

Serverā cümleñüzre kılıcuñ **üstün** ola (Şem'î Divanı, Kaside 2, Mısra 74). [üstün,]

uṣūl: Gereğine uygun, nazikçe tavır. II Türk musikisinde ritme verilen ad.

Hevā-yi zühed ile zāhid çıkardı perdeden ḥalkı

Muḡannī ḍarb-ı dest ile **uṣūle** koydı ‘uṣṣākı (Şem'î Divanı, Gazel 172, Mısra 6). [uṣūle, -e]

utan-: Çekinmek, mahcup olmak.

Vā‘iz şerāb-ı nābe diyün ol ṭolaşmasun

Şoñra yüzine urıcağaz kendü **utanur** (Şem'î Divanı, Gazel 55, Mısra 4). [utanur, -ur]

Gülzār-i devletünde aḳar cüy-bār-ı luṭf

Şöyle **utandı** ṭab'-ı güher-bārüñi görüp (Şem'î Divanı, Kaside 11, Mısra 8). [utandı, -dı]

Şürete gelmez senün devründe ey ḥürî perî

Şöyle beñzer kim **utanur** sen büt-i ṭannāzden (Şem'î Divanı, Gazel 126, Mısra 10). [utanur, -ur]

‘uṭārid: Güneşe en yakın olan gezegen, Merkür. II Feleğin katibi olarak bilinir; güzel söz, yazı ve sanatkarlığın sembolüdür.

‘Uṭārid mihr-i simin-hāme mäh-i zer-kemer Cevzā

Düşürmiş ‘aksini mir’āt-i çerḥe šāh divānı (Şem’î Divanı, Kaside 4, Mısra 25). [‘uṭārid,]

Hemçü Mirrîḥ ü **‘Uṭārid** kerd bā seyf ü kalem

Āsümān-ı salṭanet rā muntaẓam çün mülk-i dîn (Şem’î Divanı, Kaside 13, Mısra 73). [‘uṭārid,]

Açılur bāğ-ı belāgatde feṣāḥet gülleri

Hırmen-i fazlinde bu devrüñ **‘Uṭārid** hūşe-çîn (Şem’î Divanı, Kaside 14, Mısra 108). [‘uṭārid,]

uy-: (Şartları veya özellikleri bakımından) Birbiriyle bağdaşmak, uyuşmak, mutâbık olmak, intibak etmek.

Yak sâz ü söz ile oda göñlüñi ‘ūd-veş

Ḳānūn-ı ‘ışka **uy** kim ola derdüñe şifā (Şem’î Divanı, Gazel 9, Mısra 12). [uy,]

Nitekim ehl-i şafā bezmini cām-ı gül-nār

Gönce-i zanbağ **uyarsa** n’ola şem’-i kâfūr (Şem’î Divanı, Kaside 7, Mısra 30). [uyarsa, -ar, -sa]

Çıkdı başden yüz bulup senden şabāye **uyalı**

Zülfüñüñ yil aldı tahtın ey Süleymān-ı zemān (Şem’î Divanı, Gazel 138, Mısra 3). [uyalı, -alı]

uy-: Benzer davranışlarda bulunmak. II Bağlanmak, gönül vermek.

Uyup her serv-reftāre ne ister bilmezem Şem’î

Düşüp küy-i ḥarābāte gezer meyhāne meyhāne (Şem’î Divanı, Gazel 143, Mısra 13). [uyup, -up]

uyan-: Uyku durumundan çıkmak.

H’āb-ı ḡafletden **uyanmaz** Şem’iyā bahtüñ senüñ

Giceler tā şubḥ olunca gerçi kim bîdārsın (Şem’î Divanı, Gazel 132, Mısra 9). [uyanmaz, -maz]

Devlet anüñ ki ide şer’ libāsını şi‘ār

H’āb-ı ḡafletden **uyanmaz** seḥer-i ḥaşre degin (Şem’î Divanı, Kaside 7, Mısra 100). [uyanmaz, -maz]

Ey mäh-çihre her gice ḳandil-i āsümān

Şem’î ruhüñden itdügi āhından **uyanur** (Şem’î Divanı, Gazel 55, Mısra 12). [uyanur, -ur]

Sāye-i serv-i revāne idicek āb güzār

H’āb-ı ḡafletden **uyansa** n’ola a’yān-ı çemen (Şem’î Divanı, Kaside 7, Mısra 10). [uyansa, -sa]

uyan: Gaflet içinde ve olup bitenden habersiz durumda iken gerçeklerin farkına varmaya başlamak, hakikati görmek, gözü açılmak.

‘İnāyet ābını sepmezse bir dem šāhid-i himmet

Ḳare bahtüm gözin açmaz **uyanmaz** h’āb-ı ḡafletden (Şem’î Divanı, Kaside 3, Mısra 56). [uyanmaz, -maz]

uyar-: Uyandırmak. II Ateş ile tutuşturup ışık yaymasını sağlamak; baht bağlamında talihini döndürmek.

Āteş-i bādeyile göñlüñ **uyar**

Şem’î dil-zinde ol nite ki Mesîḥ (Şem’î Divanı, Gazel 26, Mısra 13). [uyar,]

uyar-: Yakmak, parlatmak.

Çerāğ-ı bezm-i nevrûzı yaķar gülşende her nerges

Uyarsa ğonce-i zanbāk ne var şem‘-i şebistānı (Şem‘î Divanı, Kaside 15, Mısra 22). [uyarsa, -sa]

uydur-: Uymasını sağlamak, uygun düşürmek, ayarlayıp denk getirmek.

Uydurup karşımuze hüsni ili serverlerini

Bize dād itmeyeler begler ağalar niçe bir (Şem‘î Divanı, Gazel 45, Mısra 5). [uydurup, -up]

Uydurup çengine Zühre okur eş‘ārımızı

Gün yüzün vaşf ideli göklere çıkdı sözümüz (Şem‘î Divanı, Gazel 71, Mısra 11). [uydurup, -up]

uyku uç-: Uykunun kaçması.

Düşelden çeşmüme hālün meges-vār

Peri yüzlüm gözümde **uçar uyku** (Şem‘î Divanı, Gazel 140, Mısra 10). [uyku uçar, -ar]

uzad: Teşebbüs etmek, bir harekette bulunmak.

Resen-i zer **uzadur** gün gibi dest-i keremün

Ķala mı çāh-i mezelletde kimesne pā-māl (Şem‘î Divanı, Kaside 8, Mısra 59). [uzadur, -ur]

uzat-: Bir meseleyi gereğinden fazla dillendirmek.

Āb-ı hayāt-ı cūdün feyz eyle Hızr-vār

Şem‘î **uzatma** sözünü taşdī‘den şakın (Şem‘î Divanı, Kaside 9, Mısra 58). [uzatma, -ma]

Ü

üftāde: Düşkün, zavallı, aşık.

Şalınur sāye-veş **üftādeler** bir serv-ķadd ile

Dirīgā dehr bāğında benüm bir gül-‘izārüm yok (Şem‘î Divanı, Gazel 98, Mısra 3). [üftādeler, -ler]

Sen ğonce gibi gāh kızıl gāh yeşil gey

Üftādelerün berg-i hāzān gibi şararsın (Şem‘î Divanı, Gazel 137, Mısra 4). [üftādelerün, -ler, -ün]

Olur sāyeñ gibi **üftāde** Tübī

Baş egmezsın nitekim serv-i āzād (Şem‘î Divanı, Gazel 36, Mısra 11). [üftāde,]

Sāye-veş düşmiş yanınca cān ü dil **üftādedür**

Ol peri-peyker melek kim adı Ca‘fer-zādedür (Şem‘î Divanı, Murabba 2, Mısra 3). [üftādedür, -dür]

ümid-i kes-: Olmasını ummaktan vazgeçmek, artık olmayacağını kabul etmek.

Kesdüm ümid-i gayrden ol bī-vefā için

Derviş odur ki eyleye kaç‘-ı ta‘allukāt (Şem‘î Divanı, Gazel 17, Mısra 9). [ümid-i kesdüm,]

ümid-i vaşl: Kavuşma ümidi.

Ķam degül itsem **ümid-i vaşl** ile cāne vedā‘

Yegdür ölmek tīg-i hicrān ile ammā inkıṭā‘ (Şem‘î Divanı, Gazel 92, Mısra 1). [ümid-i vaşl,]

ümüdüm var: Olacağına inanmak, ümitli olmak.

Kerem ehline maşşûdî dü ‘âlemde müyesserdür

Ümüdüm vardurur şâhâ Süleymân-ı zemânden kim (Şem’î Divanı, Kaside 10, Mısra 42). [ümüdüm vardurur, -durur]

üş-: Hep birden bir yerde toplanmak, çevresine yığılmak, üşüşmek.

Öykünürmişsin diyü ol mâha şem‘üñ dem-be-dem

Üşdiler pervâneler başına odlar yaqdılar (Şem’î Divanı, Gazel 48, Mısra 4). [üşdiler, -di, -ler]

Hübler sögdi baña vâlih ü şeydâ göricek

Üşdiler taşladılar la‘l-i Bedağşânler ile (Şem’î Divanı, Gazel 151, Mısra 10). [üşdiler, -di, -ler]

üşen-: Korkmak, çekinmek.

Üşenmiş Şem‘iyâ bârân-ı eşk ü berķ-ı âhümden

Anüñçün eylemiş gün yüzlü cânânüñ nihân hayme (Şem’î Divanı, Gazel 150, Mısra 11). [üşenmiş, -miş]

Üşenme ey gönül cânân senüñdür

Çü düşdün derdine dermân senüñdür (Şem’î Divanı, Gazel 53, Mısra 1). [üşenme, -me]

üşküf: Genellikle Yeniçeri askerleri tarafından başa takılan kep, kalpak, serpuş, başlık.

Âfitâbüm Şem‘î-veş yaqdün cihânı ser-te-ser

Altun **üşküfle** geyüp gün gibi nârencî kabâ (Şem’î Divanı, Gazel 8, Mısra 14). [üşküfle,]

Gönülümün kebkini şayd eyledi şâhin bakışı

Altun **üşküflü** şu bir Rûm ili şahbâzı güzel (Şem’î Divanı, Gazel 109, Mısra 8). [üşküflü, -lü]

Güneş bir altun **üşküflü** kuluñdur âsitânünde

Gulâm-ı zer-külâhüñ bende itmiş mâh-i tâbânı (Şem’î Divanı, Kaside 4, Mısra 37). [üşküflü, -lü]

Müzeyyen altun **üşküflü** sipâhî beg yigitlerle

Gelür yılduzlariyle şan cihânüñ mâh-i tâbânı (Şem’î Divanı, Kaside 4, Mısra 7). [üşküflü, -lü]

üst: Bir şeyin yukarıya, göğe doğru bakan yüzü, yüzeyi.

Şem‘iyem kim pertev-i şi‘rüm yiterdi ‘âleme

Âh ü yaşüm irişe tab‘üm çerâğı **üstine** (Şem’î Divanı, Gazel 170, Mısra 10). [üstine, -i, -n, -e]

Göz karardup dâne-i hâlin direrken mürğ-ı dil

Lâ-cerem düşdi kare zülfinüñ ağı **üstine** (Şem’î Divanı, Gazel 170, Mısra 8). [üstine, -i, -n, -e]

Çan olursa ğamzesi tiğinden ey dil azdür

Saña kim dir varasın mestün bıçağı **üstine** (Şem’î Divanı, Gazel 170, Mısra 6). [üstine, -i, -n, -e]

Şol kadar nüş eylemiş dilber şerâb-ı nâzi kim

Şivesinden çurırmaz bir dem ayağı **üstine** (Şem’î Divanı, Gazel 170, Mısra 4). [üstine, -i, -n, -e]

Hâl-i ‘anber kim düşüp dilber tutağı **üstine**

Hasretinden cânümün dağ urdı dağı **üstine** (Şem’î Divanı, Gazel 170, Mısra 2). [üstine, -i, -n, -e]

üst: (Sevgilinin) kendisi, şahsı.

Üstüne açdı Tañrı se'âdet kapusını

Luţfün neticesin göresin kim neler taşur (Şem'î Divanı, Kıt'a 1, Mısra 9). [üstüne, -ün, -e]

üst: ... için, amacıyla, uğruna; bir olay ve durumdan sonra aradan az veya çok zamanın geçmesini anlatmak için kullanılır.

İrüp her mür-i müştâka virür cân **üstine** cânı

Süleymân-ı zemân ile kudüm-i Âşef-i şânî (Şem'î Divanı, Kaside 4, Mısra 13). [üstine, -i, -n, -e]

Hadengin câne urdukça virür cân **üstine** cânler

‘Aceb ne sihr ider yâ Reb nigârün çeşm-i fettânı (Şem'î Divanı, Gazel 185, Mısra 3). [üstine,]

üstâd: Öğretici, usta, hoca.

Ey gönül derd ü belâ kühsârinün Ferhâdısın

Câne urduñ tişeyi **üstâdlar** üstâdısın (Şem'î Divanı, Gazel 128, Mısra 2). [üstâdlar, -lar]

Ey gönül derd ü belâ kühsârinün Ferhâdısın

Câne urduñ tişeyi üstâdlar **üstâdısın** (Şem'î Divanı, Gazel 128, Mısra 2). [üstâdısın, -ı, -sın]

üstâd ol-: Herhangi bir ilimde veya sanat alanında bilgi ve söz sahibi olmak. II Öğretici, öğretmen, hoca olmak.

Dilâ sen deñlü virmez ‘ışka şüret

Bu yolda gerçi Ferhâd **oldı üstâd** (Şem'î Divanı, Gazel 36, Mısra 10). [üstâd oldu, -dı]

üstine dön-: Üst çıkmak (veya gelmek), yenmek. II Talihin yenmek, kaderini değiştirmek.

Ṭālî'ün şem'inün **üstine döner** leyl ü nehâr

Mâh kim feyz virür ‘âleme envâriyle (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 55). [üstine döner, -er]

üstine düş-: Bir kimse veya şeyle ilgilenmek, aşırı ilgi ve sevgi göstermek.

Hâl-i ‘anber kim **düşüp** dilber çutağı **üstine**

Hasretinden cânümün dağ urdı dağı üstine (Şem'î Divanı, Gazel 170, Mısra 1). [üstine düşüp, -üp]

üstüh'ân: Kemik.

Şem'î bu dağ-ı hasret ile **üstüh'ânler**

Cânân eline almağa olaydı bâri zâr (Şem'î Divanı, Gazel 49, Mısra 9). [üstüh'ânler, -ler]

üstüne odlar yak-: Başına dert açmak. II Başında ateş yakmak.

Üstüne odlar yakar bu âh-i âteş-bârden

Şem'iyâ ol âhdur od eyleyen yirün senün (Şem'î Divanı, Gazel 102, Mısra 13). [üstüne odlar yakar, -ar]

üstüvâr it-: Sağlamlaştırmak, kuvvetli hale getirmek.

Lîkin ‘azâ vü mihnet ü rencin esâsını

Seng-i belâ vü derd ile **itmişdür üstüvâr** (Şem'î Divanı, Kaside 12, Mısra 4). [üstüvâr itmişdür, -miş, -dür]

üşü-: Soğuğun etkisini duymak, soğuktan etkilenmek.

Geçüben cânı cüdâ itmek için sînemden

Dil **üşürse** n'ola peykânleri her yanumdan (Şem'î Divanı, Gazel 130, Mısra 12). [üşürse, -r, -se]

üzil-: Ayrılmak, kopmak, alakayı kesmek.

Ben sebük-pāye reh-i ʿışkında yārūn dil gibi

Var **üzil** benden kesil boynüme ey ser bârsın (Şem'î Divanı, Gazel 132, Mısra 8). [üzil,]

üzre: Üzere, gereğince, doğrultusunda.

Naṭʿ-ı cemāl **üzre** sürüp hâl beydağın

Mât eyledi cihānı açup şāh-vār ruḥ (Şem'î Divanı, Gazel 28, Mısra 5). [üzre,]

Gün yüzüñ **üzre** göreliden şeb-i zülf-i siyehüñ

Kimse fark itmez olupdur giceden gündüzümüz (Şem'î Divanı, Gazel 70, Mısra 3). [üzre,]

Ol elâ gözlüm süzüp nergeslerin yüz nāz ile

Çan ider çan **üzre** geymiş gül gibi al **üzre** al (Şem'î Divanı, Gazel 107, Mısra 4). [üzre,]

V

vā: Vah, yazık.

Vā ḥasretā ki görmezem ol gül-ʿizārūmi

Hün-ı cigerle dîdelerüm çane boyanur (Şem'î Divanı, Gazel 55, Mısra 7). [vā,]

vaʿde-i vaşl: Kavuşma sözü.

Ne hoşdür **vaʿde-i vaşl** nigārūñ

Diyüp şoñra peşimān olmayınca (Şem'î Divanı, Gazel 162, Mısra 7). [vaʿde-i vaşl, -ı]

vaḥdet: Allah'a yaklaşma, Allah'a yakınlık.

Bezm-i keşretten ayağı götürüp **vaḥdet** için

ʿAzm-i ḥalvet idelüm şemʿ-i şebistānler ile (Şem'î Divanı, Gazel 151, Mısra 11). [vaḥdet,]

Bā şabūḥi leşker-i ğam rā şebihün mikünem

Sāḫiyā gülgün semendî zanki **vaḥdet** fırsat est (Şem'î Divanı, Gazel 15, Mısra 6). [vaḥdet,]

İderler bezm-i ḥüsnün şoḥbetini

Şorarlār cām-ı laʿlün **vaḥdetini** (Şem'î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 70). [vaḥdetini, -i, -n, -i]

vāʿiz: İbâdethânelerde kalpleri yumuşatacak, sevâba, tâata, güzel ahlâka, iyiliğe, nefsi islâha sevkedecek, kötülüklerden tövbe ettirecek şekilde dînî konuşma yapan, nasîhat veren kimse.

Vāʿiz şerâb-ı nâbe diyüñ ol çolaşmasun

Şoñra yüzine urıcağaz kendü utanur (Şem'î Divanı, Gazel 55, Mısra 3). [vāʿiz,]

Vāʿiz sözini gözler iseñ Şemʿiyâ eger

ʿÂlemde kimse kimseyile şoḥbet itmesün (Şem'î Divanı, Gazel 131, Mısra 9). [vāʿiz,]

Vā'izūñ rüz-ı kıyāmetle cehennem didügi
Fürkat-i didār ile süz-ı nihānūmdür garež (Şem'î Divanı, Gazel 88, Mısra 7). [vā'izūñ, -üñ]

vā'izā: Ey vaiz!

Vā'izā ögüp ögüp kanmaduğūñ 'ālemde
Āb-ı Kevşer didüğüñ la'l-i şeker-bār gibi (Şem'î Divanı, Gazel 177, Mısra 9). [vā'izā,]

vakit: Zaman, mevsim.

Nice zühd ü nice takvā ne dirsın bilmezem şūfī
Behār eyyāmı gül **vakti** benüm göñlüm şerāb ister (Şem'î Divanı, Gazel 42, Mısra 12). [vakti, -i]

Furşatı fevt eylemeñ gül gibi şöhet **vaktidür**
Cām-ı Cem şun sākīyā Sulţān Süleymān devridür (Şem'î Divanı, Murabba 1, Mısra 19). [vaktidür, -i, -dür]

Nev-behār eyyāmı gül hengāmı 'işret **vaktidür**
Dost-kāmiler içüñ mihr ü maḥabbet **vaktidür** (Şem'î Divanı, Murabba 1, Mısra 18). [vaktidür, -i, -dür]

Nev-behār eyyāmı gül hengāmı 'işret **vaktidür**
Dost-kāmiler içüñ mihr ü maḥabbet **vaktidür** (Şem'î Divanı, Murabba 1, Mısra 17). [vaktidür, -i, -dür]

vakt-i dü'ā: Dua vakti.

Ķo şikāyet sözini **vakt-i dü'ādür** Şem'î
Ḥālūñi sen Ķo şikāyetle dimeñ emr-i muḥāl (Şem'î Divanı, Gazel 112, Mısra 9). [vakt-i dü'ādür, -dür]

vakt-i gül: Gül mevsimi.

Vakt-i gül irdi göñül 'işrete āğāz idelüm
İtme sermāyesini 'ömr-i 'azizūñ pāymāl (Şem'î Divanı, Kaside 8, Mısra 31). [vakt-i gül,]

vālih: Şaşkın, hayran.

Müftī vü şeyḫ ü müderris **vālih** ü ḥayrān ü mest
Nice itsünler lebūñ keyfiyyetin cān ile baḥş (Şem'î Divanı, Gazel 20, Mısra 9). [vālih,]

vālih ü ḥayrān kıl-: Şaşırtmak ve hayranlık duygusu uyandırmak.

Görüp esrār-ı lebūñ ey gül-i ḥandān ḡonce
Kıldı dem-beste olup **vālih ü ḥayrān** ḡonce (Şem'î Divanı, Gazel 159, Mısra 2). [vālih ü ḥayrān kıldı, -dı]

vālih ü ḥayrān: Aklı başından gitmiş ve şaşkın.

Ol perī-peyker ki 'ālem **vālih ü ḥayrānidur**
La'l-i rūḥ-efzāyile iki cihānūñ cānidur (Şem'î Divanı, Murabba 2, Mısra 21). [vālih ü ḥayrānidur, -ı, -dur]

vālih ü şeydā: Şaşkın ve divane.

Ḥübler söḡdi baña **vālih ü şeydā** göricek
Üşdiiler taşladılar la'l-i Bedaḥşānler ile (Şem'î Divanı, Gazel 151, Mısra 9). [vālih ü şeydā,]

vallāhü a'lem: Allah daha iyi bilir.

İdüp lutf âyetin ma'nide tefsir

Sözi hatm eyledüm **vallāhü a'lem** (Şem'î Divanı, Kaside 5, Mısra 44). [vallāhü a'lem,]

var: Beden. II Âşığın tüm varlığı, bedeni.

Çuçam dirdüm nigârı pîrehensüz

Çürütdüm **varumı** kaldım kefensüz (Şem'î Divanı, Gazel 77, Mısra 2). [varumı, -um, -ı]

var: Kâinatta veya düşüncede bulunan, mevcut olan (şey).

Cemâlün şem'inün germiyyeti **var**

Beni yakmağa beñzer niyyeti **var** (Şem'î Divanı, Gazel 47, Mısra 1). [var,]

Cemâlün şem'inün germiyyeti **var**

Beni yakmağa beñzer niyyeti **var** (Şem'î Divanı, Gazel 47, Mısra 2). [var,]

Ayağ üzre tûrur bezmünde şem'ün

Yanar odlar başında hıdmeti **var** (Şem'î Divanı, Gazel 47, Mısra 4). [var,]

Geçüp dil cām-ı 'ışkuñla özinden

Benüm rûhum igen hoş rāheti **var** (Şem'î Divanı, Gazel 47, Mısra 6). [var,]

Ahmedün yolında Şem'î **varüñi** eyle nişâr

Muştafa 'ışkına ammâ cânüñi eyle fidâ (Şem'î Divanı, Gazel 5, Mısra 15). [varüñi, -üñ, -i]

Ey derd-i 'ışka şerbet ile isteyen devâ

Var çäre eyle kendüñe yetmiş sinün saña (Şem'î Divanı, Gazel 10, Mısra 2). [var,]

Ka'be-i küyünde 'ömrüm ölmege cânler virür

Ey Hâlilüm ben kadar 'âlemd e kurbânüñ mi **var** (Şem'î Divanı, Gazel 41, Mısra 8). [var,]

var-: Gitmek, ulaşmak.

Oğın atdı yayın yaşdı Necâti

Yüri **var** Şem'iyâ meydân senüñdür (Şem'î Divanı, Gazel 53, Mısra 14). [var,]

Göñül havf eyleme yârün **varup** ağıyâre yâr olmaz

Bu rüşendür ki 'âlemd e hüma zâğa şikâr olmaz (Şem'î Divanı, Gazel 78, Mısra 1). [varup, -up]

'Âr idermiş beni öldürmege ol sîm-tenüm

Varayın yalvarayın boynüme tıakup kefenüm (Şem'î Divanı, Gazel 116, Mısra 2). [varayın, -ayın]

Başde hevâ-yi âteş-i 'ışk u gözüñde nem

Sen **varmayınca** kim vare Şem'î Hudâ yolın (Şem'î Divanı, Gazel 124, Mısra 10). [varmayınca, -ma, -y, -ınca]

Pâk itmeyince yolını âb-ı revân gibi

Her tîre-dil kaçan **vare** ehl-i şafâ yolın (Şem'î Divanı, Gazel 124, Mısra 4). [vare, -e]

Öñ virmez oldu çerh-i sitemkâr cevri ile

Yâ Reb cihânde kim **vare** ol bî-vefâ yolın (Şem'î Divanı, Gazel 124, Mısra 6). [vare, -e]

Beni men' eyleme zāhid yūri cānānūmden
Göz göre ayrılayın mı **varayın** cānūmden (Şem'î Divanı, Gazel 130, Mısra 2). [varayın, -ayın]

Māni' olursa gün yüzine Şem'iyā raķīb
Ölsün belā vü derd ile **varmasın** ayine (Şem'î Divanı, Gazel 160, Mısra 12). [varmasın, -ma, -sın]

Çan olursa ğamzesi tiğinden ey dil azdür
Saña kim dir **varasın** mestūñ bıçağı üstine (Şem'î Divanı, Gazel 170, Mısra 6). [varasın, -a, -sın]

varak: Kitap yaprağı, iki sayfadan ibâret üzeri yazılı yaprak.
Her **varakden** okuyup mihr ü vefâ destânın
Açalum gönölümüzi gül gibi divânler ile (Şem'î Divanı, Gazel 151, Mısra 3). [varakden, -den]

Oldı tefsîr rümûz-ı şeceri'l-aḥḍarı nār
Berg-i gül al **varak** serv elif nerges nūn (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 14). [varak,]

varak-ı gül: Güllün yaprağı.
Varak-ı gülden okur vaşf-ı cemālūñ bülbül
Serverā bencileyin bulsa gerek ḥüsn-i maḳāl (Şem'î Divanı, Kaside 8, Mısra 73). [varak-ı gülden, -den]

varis: Kendisine miras düşen kimse, mirasçı.
Kamer bāzār-i ḳadrūñde meger **varise** zergerdür
Olupdur āsitān-ı devletūñde zerreler ḥurşid (Şem'î Divanı, Kaside 1, Mısra 45). [varise, -e]

vāris-i mülk-i süleymān: Süleyman mülkünün mirasçısı.
Vāris-i mülk-i Süleymān pâdişāh-i baḥr ü ber
Ḥazret-i Sulṭān Selīm-i kām-yāb ü kām-bīn (Şem'î Divanı, Kaside 13, Mısra 43). [vāris-i mülk-i süleymān,]

varlîğ: Bulunma, mevcudiyet, vücut.
Ço ikilîği birlige yet 'ıṣḳ-ı yār ile
Geç gayrden ki gayrūñ olur **varlîğ** hebā (Şem'î Divanı, Gazel 9, Mısra 8). [varlîğı, -ı, -]

Cihānde **varlîğmı** yoğā şalmış
Bulunur gerçî ammā azdan az (Şem'î Divanı, Gazel 76, Mısra 7). [varlîğmı, -ı, -n, -ı]

Zerrece gelmez baña sensüz cihānūñ **varlîğı**
Gün yüzüñdür ey kamer-ṭal'et bu dünyāden ğareḳ (Şem'î Divanı, Gazel 87, Mısra 3). [varlîğı, -ı]

Baña yigdür cihānūñ **varlîğndan**
Ṭapūñūñ pâdişāhūm merḥabāsı (Şem'î Divanı, Gazel 182, Mısra 5). [varlîğndan, -ı, -n, -dan]

Dü cihān **varlîğmı** ḥabbeye almaz Şem'î
Bir ğnā virdi Ḥudā dünyede 'ayyāşlere (Şem'î Divanı, Gazel 155, Mısra 9). [varlîğmı, -ı, -n, -ı]

vaşf: Nitelik, özellik, ayrıcalık.

Ey cemālūñ āfitābı mazher-i nūr-ı Hudā
Oldı nāzil gün yüzüñ **vaşfinda** gökden ve'd-đuhā (Şem'î Divanı, Gazel 6, Mısra 2). [vaşfinda, -ı, -n, -da]

Uydurup çengine Zühre okur eş'ārımuza
Gün yüzüñ **vaşfi** ile göklere çıkdı sözümüz (Şem'î Divanı, Gazel 79, Mısra 8). [vaşfi, -ı]

Didüm ey meh gün yüzüñ **vaşfin** okurdum h'ābde
Didi kim gāyet güzeldür hüsni ta'birüñ senüñ (Şem'î Divanı, Gazel 102, Mısra 11). [vaşfin, -ı, -n]

Leblerüñ **vaşfindadur** ey Husrev-i Şirîn-dehen
Şehd ü şekerden leziz olduğı güftārüm benüm (Şem'î Divanı, Gazel 119, Mısra 9). [vaşfindadur, -ı, -n, -da, -dur]

Çün kaddi **vaşfin** eyledüm ol serv-kāmetüñ
Añdurısar kıyāmete dek bu gazel beni (Şem'î Divanı, Gazel 188, Mısra 5). [vaşfin, -ı, -n]

vaşf id-: Anlatmak, tarif etmek. II Övmek.

Vaşf idelden miyān ü kākülünü
Sözlerüm oldı inceden ince (Şem'î Divanı, Gazel 153, Mısra 5). [vaşf idelden, -elden]

Uydurup çengine Zühre okur eş'ārımuza
Gün yüzüñ **vaşf ideli** göklere çıkdı sözümüz (Şem'î Divanı, Gazel 71, Mısra 12). [vaşf ideli, -eli]

Gül yüzüñle dehenüñ **vaşf idicek** bād-ı şabā
Taralup gonce gibi gül yakasın çāk eyler (Şem'î Divanı, Gazel 66, Mısra 11). [vaşf idicek, -icek]

vaşf-ı cemāl: Güzelliğinin vaşfi.

Varak-ı gülden okur **vaşf-ı cemālünü** bülbul
Serverā bencileyin bulsa gerek hüsni maķāl (Şem'î Divanı, Kaside 8, Mısra 73). [vaşf-ı cemālünü, -ünü]

Yokdurur **vaşf-ı cemālünde** çü hadd ü gāyet
Cān ü dilden ideyin zāt-ı şerifüne dü'ā (Şem'î Divanı, Kaside 2, Mısra 69). [vaşf-ı cemālünde, -ünü, -de]

vaşl: Sevdiğine kavuşma, vuslat.

Her kime dil virüp **vaşlın** idersem ārzū
Āh kim baht-ı siyāhüm gibi bir ser-keş çıkar (Şem'î Divanı, Gazel 51, Mısra 5). [vaşlın, -ın]

Yār **vaşlın** añmasun hergiz dimişsin Şem'iyi
Nāşihā ölmekden artuk çāre yokdur sözi kes (Şem'î Divanı, Gazel 81, Mısra 13). [vaşlın, -ın]

Vaşlüne cānler virüp n'ola idersem ārzū
Haste göñlüm derdinüñ dermānısın Yūsufcuğum (Şem'î Divanı, Gazel 120, Mısra 9). [vaşlüne, -ünü, -e]

Vird ü zikri zāhidüñ nāz ü niyāzı 'āşıkun
Bir perinüñ **vaşlıdur** bunca temennāden garez (Şem'î Divanı, Gazel 87, Mısra 10). [vaşlıdur, -ı, -dur]

vaşl-ı dilber: Sevgiliye kavuşma.

Vaşl-ı dilberden ider iki cihānde nā-murād
'Āşıka çok zulm ider ey dil bu çerh-i pür-sitem (Şem'î Divanı, Gazel 115, Mısra 13). [vaşl-ı dilberden, -den]

Bunca feryād ü figān ü bunca āh ü nāleler

Vaşl-ı dilberdür cihānde bunca gavgāden garez (Şem'î Divanı, Gazel 87, Mısra 6). [vaşl-ı dilberdür, -dür]

vaşlūñ merhemi: Kavuşma merhemi.

Ey tabib-i cān ü dil olmazsa **vaşlūñ merhemi**

İdimez kimse firākuñ dāğına hergiz 'ilāc (Şem'î Divanı, Gazel 24, Mısra 3). [vaşlūñ merhemi, -i-üñ]

vaşlūñ metā'ı: Kavuşma sermayesi.

Cān virüp itse n'ola her kişi cānā ihtiyāc

Büse-i la'lūñ virür **vaşlūñ metā'ına** revāc (Şem'î Divanı, Gazel 24, Mısra 2). [vaşlūñ metā'ına, -n, -a-üñ]

Fāyide **vaşlūñ metā'ından** bize hicrān olup

Döstüm bāzār-i gāme aşşımız oldı ziyān (Şem'î Divanı, Gazel 135, Mısra 5). [vaşlūñ metā'ından, -n, -dan-üñ]

vaṭen: Bir milletin üzerinde yaşadığı, hâkim olduğu toprak, yurt.

Şem'iyem künc-i gāmūñ virmezem ey meh felege

Gülşen-i bāğ-ı cinānden baña yigdür **vaṭenüm** (Şem'î Divanı, Gazel 116, Mısra 16). [vaṭenüm, -üm]

vay: Eyvah, yazık.

Devlet anūñ ki ehl-i şafā eyleye kabül

Vāy ol kişiye kim ide derd ehli anı red (Şem'î Divanı, Gazel 34, Mısra 10). [vāy,]

Vay eger olmaz ise şāhid-i maḫşūd kinār

Göze göstermez olupdur beni bir mür-i za'if (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 87). [vay,]

vaz gel-: Vazgeçmek.

Hālîş olduk zer gibi seng-i cefāden **vaz gel**

Çün 'ayarı şāf ola şarrāfe 'ayb olur meḫek (Şem'î Divanı, Gazel 105, Mısra 7). [vaz gel,]

vebāli boynüñe düş-: Vebali boynuna düşmek, kişinin üzerinde olan yüklendiği vebal.

Başdan aşar igen daḫi yüz virme zülfüñe

Boynüñe düşmesün güzelüm çok **vebāli** var (Şem'î Divanı, Gazel 58, Mısra 6). [vebāli boynüñe düşmesün, -me, -sün]

vebālini boynüñe al-: Bir işin günahını yüklenmek, sorumluluğu başkasına ait olan bir işin başka biri tarafından yapılması durumunda başkasının sorumluluğunda bulunan işten kaynaklanacak bir hatanın, eksikliğin veya suçun yine ona ait olduğunu belirtmek için kullanılır.

Kes zülfüñi uzatmasun ey şāh zūlm elin

Alma cihānde **boynüñe** kimse **vebālini** (Şem'î Divanı, Gazel 184, Mısra 6). [vebālini boynüñe alma, -ma]

vech: Yüz, çehre.

Boyūñ Ṭūbî yüzūñ cennet ṭudāğūñ āb-ı Kevşerdür

Bu **vech** ile güzel ḳopmaz meger Firdevs-i a'lāden (Şem'î Divanı, Gazel 123, Mısra 6). [vech,]

Çomadı zerrece bu şahın-ı zebercedde gubâr
Buldı bu **vech** ile şûret yine bu deyr-i felek (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 34). [vech,]

vedâ' it-: Sevilen bir şeyden ayrılmak, onunla ilgisini kesmek.
Çam degül **itsem** ümîd-i vaşl ile cânê **vedâ'**
Yegdür ölmek tîğ-i hicrân ile ammâ inkıţâ' (Şem'î Divanı, Gazel 92, Mısra 1). [vedâ' itsem, -sem]

ve'd-duhâ: Güneş. II Duha sûresi. Kur'an-ı Kerim'in 93. sûresidir.
Gün yüzünü âyetin ve'-ş-şems okurlar Ahmedüñ
Muştâfânüñ zülfidür ve'l-leyl ü alnı **ve'd-duhâ** (Şem'î Divanı, Gazel 5, Mısra 4). [ve'd-duhâ,]

Ey cemâlün âfitâbı mazher-i nûr-ı Hudâ
Oldı nâzil gün yüzün vaşında gökden **ve'd-duhâ** (Şem'î Divanı, Gazel 6, Mısra 2). [ve'd-duhâ,]

Adı ol mâhün Muhammeddür cemâli **ve'd-duhâ**
Ehl-i diller zülfine ve'l-leyl dirlerse revâ (Şem'î Divanı, Murabba 2, Mısra 5). [ve'd-duhâ,]

vefâ: Dostluk, muhabbet, sadâkat.
İncinme gördüğümce seni eylesem niyâz
Cânâ cefâyı artuğ idersin **vefâyı** az (Şem'î Divanı, Gazel 72, Mısra 2). [vefâyı, -yı]

Biñ çevre bir **vefâ** nedür ey yâr-i dil-nevâz
Kim çok görürsin anı idersin aña da nâz (Şem'î Divanı, Gazel 72, Mısra 3). [vefâ,]

İsm ile mevcûd olup cism ile ma'dûm olanuñ
Birisî 'ankâ birisi kîmyâ biri **vefâ** (Şem'î Divanı, Gazel 1, Mısra 8). [vefâ,]

Kesme cevruñ bir nefes öldürme kurbân olduğum
'Âşıkun âb-ı hayât-ı câvidânidur **vefâ** (Şem'î Divanı, Gazel 8, Mısra 6). [vefâ,]

Hurrem nesim-i hulkun ile sebzâr-i lutf
Aşlı sehâ vü fer'i **vefâ** mîvesi 'atâ (Şem'î Divanı, Kaside 11, Mısra 4). [vefâ,]

vefâ: Şeyh Vefa Hazretleri.
Çanı **Vefâ** ki mazher-i nûr-ı Hudâyidi
Olmuşdı mihri gün gibi 'âlemde âşikâr (Şem'î Divanı, Kaside 12, Mısra 21). [vefâ,]

vefâ eyle-: Sevgi ve dostluk göstermek. II Yetişmek, elvermek, kâfi gelmek.
Baña cevır ü gayriye **eyler vefâ**
Ol şeh-i hûbân elinden el-ğiyâs (Şem'î Divanı, Gazel 22, Mısra 7). [vefâ eyler,]

Ahmedün 'ıyd-i vişâli 'âşıkun mî'râcidur
İrişür kadre aña kim Muştâfâ **eyler vefâ** (Şem'î Divanı, Gazel 5, Mısra 6). [vefâ eyler, -r]

'Âşık odur ki eyleye bir nâze biñ niyâz
Ma'sûk odur ki **eyleye** biñ çevre bir **vefâ** (Şem'î Divanı, Gazel 10, Mısra 6). [vefâ eyleye, -ye]

vefâ gör-: Bir kimseden iyilik, lütuf görmek.

Şem‘iyâ kendüm bilelden bî-vefâ dünyâde ben

Görmedüm mihri cihânde mâh-rûlerden **vefâ** (Şem‘î Divanı, Gazel 6, Mısra 14). [vefâ görmedüm, -me, -dü, -m]

vefâ it-: Sevgi ve dostluk göstermek. II Yetişmek, elvermek, kâfi gelmek.

Ayağun toprağını iki cihâne virmezem

Hażz ider dünyâca gönlüm zerrece **itseñ vefâ** (Şem‘î Divanı, Gazel 7, Mısra 6). [vefâ itseñ, -se, -ñ-señ]

vefâ kıl-: Sevgi ve ilgi göstermek, sadakatte bulunmak.

Kıl vefâ mir‘ât-i hüsne virmedin haţtuñ keder

Bu şafâ kalmaz geçer şu gibi ‘ömrüm çağlar (Şem‘î Divanı, Gazel 39, Mısra 11). [vefâ kıl,]

Didi dilber **kılmazam** ben kimseye hergiz **vefâ**

Şem‘î-yi dil-haste gibi derdmendüm var iken (Şem‘î Divanı, Gazel 127, Mısra 9). [vefâ kılmazam, -maz, -am]

vefâsüz: Vefâsi olmayan, sevgisinde, dostluğunda sebat göstermeyen (kimse).

Bunca ‘ıyd oldu benümle itmedüñ bir merhabâ

Çok **vefâsüz** görmişem illâ selâm olsun saña (Şem‘î Divanı, Gazel 1, Mısra 2). [vefâsüz,]

Vefâsüz yâr derdinden benüm hâd baña yetmişdür

Rakıbâ cevrleri itme baña bir yañeden sen de (Şem‘î Divanı, Gazel 158, Mısra 3). [vefâsüz,]

vekâr: Ağırbaşlılık, haysiyetli ve şerefli olma, temkin.

Yaraşur leşker-i ikbâle olursañ serdâr

Serverâ gördi **vekârünle** çıkılmaz başa (Şem‘î Divanı, Kaside 7, Mısra 60). [vekârünle, -ün, -le]

velî: Ama, fakat, lâkin, şöyle ki.

Hîçkes der vâdi-i ‘ışk-ı tu yâr-i men ne-şüd

Ğam besî hordem **velî** kes ğam-güsâr-ı men ne-şüd (Şem‘î Divanı, Gazel 32, Mısra 2). [velî,]

Zevk-ı câm-ı ‘Acemî z‘âb-ı hayâ-i ‘Arabîst

Sâkî ez Rûm **velî** şişei bâyed zi Haleb (Şem‘î Divanı, Gazel 12, Mısra 6). [velî,]

Bir içim şuyından odlu olmaduk Şem‘î anüñ

Gün gibi yakdı **velî** her bî-vefâsı Bursanüñ (Şem‘î Divanı, Gazel 103, Mısra 14). [velî,]

Gerçi bahtı kıaredür zülf ü ruñuñ gibi **velî**

‘Âşıkunî iki cihânde dîni imânı güzel (Şem‘î Divanı, Gazel 108, Mısra 7). [velî,]

Şûretde gerçi nazmdurur sözleri **velî**

Ma‘nî yüzinde Şem‘î tıpüne güher taşur (Şem‘î Divanı, Kıt‘a 1, Mısra 11). [velî,]

Keyfiyyet-i lebinde sözüm muhtaşer **velî**

Zülf ile kıddin aña k’olur kışşemüz dırâz (Şem‘î Divanı, Gazel 72, Mısra 11). [velî,]

velikin: Ama, fakat, lakin.

İncinürmiş işidüp feryādūmi bülbül gibi

Bağrı taşdandur **velikin** gül gibi nāzūk-mizāc (Şem'î Divanı, Gazel 24, Mısra 6). [velikin,]

Nāle eyler kārban-ı 'ışk ile hem-rāh olan

Qalbi āhendür **velikin** gör nice inler ceres (Şem'î Divanı, Gazel 81, Mısra 4). [velikin,]

Dü'ā-yi devletün eyler şehā biñ cān ile Şem'î

Velikin zehr-i gām nūş itmek ile geçdi devrānı (Şem'î Divanı, Kaside 4, Mısra 60). [velikin,]

Velikin derd ü fakr ü gurbet ile

Yaşüm sīm oldı vü zerd oldı çihrem (Şem'î Divanı, Kaside 5, Mısra 47). [velikin,]

ve'l-leyl: Gece. II Leyl sûresi. Kur'an-ı Kerim'in 92. sûresi.

Gün yüzünün āyetin ve'-ş-şems okurlar Ahmedün

Muştafānün zülfidür **ve'l-leyl** ü alnı ve'd-đuhā (Şem'î Divanı, Gazel 5, Mısra 4). [ve'l-leyl,]

Adı ol mähün Muhammeddür cemāli ve'd-đuhā

Ehl-i diller zülfine **ve'l-leyl** dirlerse revā (Şem'î Divanı, Murabba 2, Mısra 6). [ve'l-leyl,]

ve'n-necm: Necm sûresi, Kur'an'ın 53. sûresi.

İşigünde yaşüme **ve'n-necm** okurlar ey melek

Hak dimişler tenzilü'l-esmāü min şavbi's-semā (Şem'î Divanı, Gazel 6, Mısra 3). [ve'n-necm,]

verd-i handān: Gülen gül. II Yeni açılmış gül.

Elā ey nev-behār-ı 'ālem-i cān

Açıldı gül yüzünden **verd-i handān** (Şem'î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 52). [verd-i handān,]

ve'-ş-şems: Şems sûresi, Kur'an'ın 91. sûresi.

Gün yüzünün āyetin **ve'-ş-şems** okurlar Ahmedün

Muştafānün zülfidür ve'l-leyl ü alnı ve'd-đuhā (Şem'î Divanı, Gazel 5, Mısra 3). [ve'-ş-şems,]

v'ey: Ve ey.

Ey menba'-ı mürüvvat ü **v'ey** cāh-i kibriyā

Kılsun ziyāde 'ömrünü Allāh dāyimā (Şem'î Divanı, Gazel 11, Mısra 1). [v'ey,]

vezir: Devlet işlerinde hükümdarın vekili.

Umūr-i saltanetde her **veziri** Aşef-i şānī

Mesih-i nuṭṭı cān-perver dem ura n'ola hikmetden (Şem'î Divanı, Kaside 3, Mısra 31). [veziri, -i]

vezn eyle-: Tartma, terazi ile bir şeyin ağırlığını tahkik etme.

Yūsuf-ı bahtün haridārı şeh-i devrān olup

Müşteri **vezn eyleyüp** mihr ile meh mizān ola (Şem'î Divanı, Gazel 4, Mısra 6). [vezn eyleyüp, -y, -üp]

vilāyet: *Diyar, ülke, memleket.*

Țutayın ser-te-ser dünyā benümdür

Gerekmez baña dilbersüz **vilāyet** (Şem'î Divanı, Gazel 16, Mısra 14). [vilāyet,]

Ser-nāmesiyle nāme-i luṭf oldu nām-dār

Luṭf ü kerem **vilāyetin** ihyā ider diyü (Şem'î Divanı, Kaside 9, Mısra 36). [vilāyetin, -i, -n]

vir-: *Yaymak, getirmek.*

Ayağün toprağın **virmez** cihāne

Başında her kimün kim devleti var (Şem'î Divanı, Gazel 47, Mısra 7). [virmez, -mez]

Bezm-i zemāne şem'-i ruḥün **virnese** ziyā

Cām-ı felekde olmaz idi zerrece şafā (Şem'î Divanı, Gazel 9, Mısra 1). [virnese, -me, -se]

vir-: *Vermek.*

Hem-demümdür nitekim gözlerimün kanlu yaşı

Virmezem ḥāk-i der-i meykede-i eflāke (Şem'î Divanı, Gazel 165, Mısra 4). [virmezem, -mez, -em]

Gördük kaşün hilālini sākī irişdi 'ıyd

Mey **vir** ki oldu ṭālī'-i ferḥundemüz sa'ıd (Şem'î Divanı, Gazel 35, Mısra 2). [vir,]

Cām-ı mey-i maḥabbeti **virsun** tolu tolu

Pir-i muğāne diñ ki bize ḥürmet itmesün (Şem'î Divanı, Gazel 131, Mısra 3). [virsun, -sün]

Bāzār-i gamde aşşıya kalmışdur ey gönül

Vir naḳd-i cānı yāre ne şaydüñ behāsına (Şem'î Divanı, Gazel 148, Mısra 6). [vir,]

vir-: *Bağışlamak, ihsan etmek.*

Virmegil dünyāye yārün ayağı toprağın

Ey gönül iki cihānde yiter ol dirlik saña (Şem'î Divanı, Gazel 8, Mısra 11). [virmegil, -me, -gil]

Cān naḳdini **virsem** n'ola cānāne tekellüf

Eyler kıl olan varımı sulṭāne tekellüf (Şem'î Divanı, Gazel 96, Mısra 1). [virsem, -se, -m]

Ger anün şān-ı şerifinde se'ādet olmasa

Aña **virmezdi** Ḥudā bu deñlü 'izz ü devleti (Şem'î Divanı, Kaside 6, Mısra 70). [virmezdi, -mez, -di]

Cemālün muşḥafın tezyin idüpdür ḥaṭṭ-ı Reyḥānī

Berāt-ı ḥüsne **virmişdür** kaşün ṭuğrā-yi 'unvānı (Şem'î Divanı, Kaside 15, Mısra 66). [virmişdür, -miş, -dür]

virān ol-: *Yıkılmak.*

Maḳām olmadı genc-i 'ışka Şem'ī

Bu gönülüm şehri **virān olmayınca** (Şem'î Divanı, Gazel 162, Mısra 10). [virān olmayınca, -ma, -y, -ınca]

vird ü zikir: *Dua ve zikir.*

Vird ü zikri zâhidüñ nâz ü niyâzi ‘âşıkun

Bir perinün vaşlıdır bunca temennâden ğarez (Şem’î Divanı, Gazel 87, Mısra 9). [vird ü zikri, -i]

vird-i zebân: Tekrar tekrar söylemek, dilinden düşürmemek.

Şem’î ruhınun zikri nûr âyetidür dilde

Biñ cân ile dil eyler bu **vird-i zebânden** hâz (Şem’î Divanı, Gazel 91, Mısra 10). [vird-i zebânden, -den]

vişâl: Sevdigine kavuşma, vuslat.

Göñül geçmez **vişâlün** lezzetinden zehr-i hecrünle

Baňa zehr-i ğamun şehd ile şekkerdür Hasen Bâlî (Şem’î Divanı, Gazel 187, Mısra 7). [vişâlün, -ün]

Fürkatünden korqaram yoksa **vişâli** n’eylerem

Gün yüzün görmek efendüm ‘ayn-i vuşletdür baňa (Şem’î Divanı, Gazel 7, Mısra 3). [vişâli,]

Cân fidâ itsün dir imişsin **vişâlüm** isteyen

Tek kabûl it dostum olsun hezârân cân fidâ (Şem’î Divanı, Gazel 7, Mısra 7). [vişâlüm,]

Şem’iyâ budur **vişâlün** âhiri lâm olduğı

Ya’ni kim ‘âşıklarün kaddi olur âhir dü-tâ (Şem’î Divanı, Gazel 7, Mısra 15). [vişâlün,]

vücüd: Beden, cisim, varlık.

Şem’iyâ yakdı **vücüdüm** ser-te-ser

Âteş-i hicrân elinden el-ġiyâs (Şem’î Divanı, Gazel 22, Mısra 9). [vücüdüm, -üm]

Nesim-i ğonce-i la’lün cihâne virdi hayât

‘Aceb budur ki ‘ademden görindi cümle **vücüd** (Şem’î Divanı, Gazel 37, Mısra 12). [vücüd,]

Ayağı toprağına kul olsa Şem’î tañ degül

Her kişi kendü **vücüd** mülkinün sultânıdır (Şem’î Divanı, Gazel 44, Mısra 10). [vücüd, -ı]

Yaşünü men’ idimez Şem’î **vücüdün** fikri

Bir avuç hâk yolın bağlayamaz Ceyhünün (Şem’î Divanı, Gazel 100, Mısra 13). [vücüdün, -ün]

Hasret-i müy miyânünle senün ey ğonce-leb

Şöyle inceldüm **vücüdüm** idimez kimse hayâl (Şem’î Divanı, Gazel 107, Mısra 12). [vücüdüm, -üm]

Vücüdüm zevrakın deryâ-yi eşküm virmedin ğarka

Çıkarsa bahr-i hayretten bizi bir aşinâ olsa (Şem’î Divanı, Gazel 142, Mısra 3). [vücüdüm, -üm]

Her kişi kendü **vücüdında** Süleymân olsun

Kuş dilin söyleşelüm mürğ-i hoş-elhânler ile (Şem’î Divanı, Gazel 151, Mısra 5). [vücüdında, -ı, -n, -da]

Vücüdüm zerreden halkun gözine dağı kemterdür

Açılmaz jeng-i ğamden göñlümün âyinesi bir dem (Şem’î Divanı, Kaside 1, Mısra 75). [vücüdüm, -um]

vuşlet: Sevdigine kavuşma.

Her kim ol cân-ı cihânün irişür **vuşletine**

Ayrılır cân ü cihânden düşicek fürkatine (Şem’î Divanı, Gazel 156, Mısra 1). [vuşletine, -i, -n, -e]

Her kim ol cān-ı cihānūñ irişür **vuşletine**

İrilür cān ü cihānūñ düşicek fūrkatine (Şem'î Divanı, Gazel 171, Mısra 1). [vuşletine, -i, -n, -e]

Y

yā: Ya ... ya; iki kelimeyi, iki kelime öbeğini veya iki cümleyi birbirine bağlar.

Leblerin depretdüğince söz yirine cān yağar

Ya Mesîhādür **ya** Hızrūñ çeşme-i hayvānıdır (Şem'î Divanı, Gazel 44, Mısra 6). [ya,]

ya eyle-: Yay eylemek, yay haline getirmek, yay olarak kullanmak. II Aşığın bedeninin bükülmesine sebep olmak.

Yāri ok gibi başup bağırmūze ağıyārūñ

Bükelüm kāmetini reşk ile **ya eyleyelüm** (Şem'î Divanı, Gazel 117, Mısra 12). [ya eyleyelüm, -y, -elüm]

yā gıyāse'l-müsteğîsin neccinā mimmā neḥāf: "Ey yardım dileyenlere yardım eden (Allah) bizi korktuklarımızdan kurtar." mealinde bir dua. Korkudan emin olmak için okunduğu kabul edilir.

Āteş-i hecr ü firāk-ı yārden ḥavfūm ziyād

Yā gıyāse'l-müsteğîsin neccinā mimmā neḥāf (Şem'î Divanı, Gazel 94, Mısra 4). [yā gıyāse'l-müsteğîsin neccinā mimmā neḥāf,]

yā ḥo: Yahut.

Ger vefālar idesin **yā ḥo** cefā eyleyesin

Şem'î-yi sūlḥteye her ne iderseñ yitmez (Şem'î Divanı, Gazel 74, Mısra 9). [yā ḥo,]

Gül-i gülzār-i cennetdür **ya ḥod** bağ-ı cinān ḥayme

Kim olmuş ak güller ile mu'allak gülsitān ḥayme (Şem'î Divanı, Gazel 150, Mısra 1). [ya ḥod,]

Ya ḥod cān bezmine dil bāğbānı armağan için

Virür bir deste gül Firdevs-i gülzār-i feşāḥetden (Şem'î Divanı, Kaside 3, Mısra 19). [ya ḥod,]

Ḥalka-i dūd-ı siyāhūñdür başūñde āşiyān

Deşt-i ğam Mecnūnısın **yā ḥod** belā şimşādısın (Şem'î Divanı, Gazel 128, Mısra 4). [yā ḥod,]

yā hū: Ey Allah'ım!

Mey-i vahdetle ey dil mest olanlar

Cihān büt-ḥānesine didi **yā hū** (Şem'î Divanı, Gazel 140, Mısra 14). [yā hū,]

yā leytenī küntü türāb: Keşke toprak olsaydım. Kur'an'da yer alan Nebe suresinin 40. ayetidir.

Nāz ile kūyinde seyr itdükce ol ḥūr-ı behişt

Dir felekler reşk idüp **yā leytenī küntü türāb** (Şem'î Divanı, Gazel 14, Mısra 4). [yā leytenī küntü türāb,]

yā ma'sere'l-eḥibbeti hayyū 'ale'l-felāḥ: Ey dostlar! Kurtuluşa koşun.

İḥyā-yi bezm-i rūḥ itdūñ iflāḥ-ı dil idüp

Yā ma'sere'l-eḥibbeti hayyū 'ale'l-felāḥ (Şem'î Divanı, Gazel 27, Mısra 4). [yā ma'sere'l-eḥibbeti hayyū 'ale'l-felāḥ,]

yā yā ḥod: Ya ... yahut bağlamında bağlama edatı.

Deryā-yi ıztırāba düşüpdür bu fülk-i ten

Yā ğark olur hevāyile **yā ḥod** bulur kinār (Şem'î Divanı, Gazel 46, Mısra 14). [yā yā ḥod,]

Yā ser-i müdur dehānün naqşı **yā ḥod** zerredür

Söyledükce kıl yarar diĳkatde güftārün senün (Şem'î Divanı, Gazel 101, Mısra 5). [yā yā ḥod,]

yabāne at-: Ehemmiyet vermemek, önemsiz görmek, hiçe saymak, dikkate almamak.

Eyledi cevri kemān gibi cihānde gūşe-gır

Atdı ok gibi **yabāne** zulmü dest-i himmeti (Şem'î Divanı, Kaside 6, Mısra 78). [yabāne atdı, -dı]

yād: Hatır.

Yüri cām iç lebi **yādına** Şem'î

Kim aña teşne-dildür āb-ı Kevşer (Şem'î Divanı, Gazel 50, Mısra 9). [yādına, -ı, -ı, -n]

Āşināyı unudup **yādleri** añar imiş

Biz de yād olduĳ aña bizi de bir yād itsün (Şem'î Divanı, Gazel 139, Mısra 5). [yādleri, -ler, -i]

yād id-: Hatırlamak, anmak.

Cām-ı lebüñle gülşen-i küyüñde mest olan

Bāĳ-ı cinānı **yād ide** mi Selsebıl ile (Şem'î Divanı, Gazel 164, Mısra 6). [yād ide, -e]

Var iken cām-ı lebün rūḥ-ı revānüm **yād idüp**

Almayayın aĳzūme āb-ı ḥayāt olursa kınd (Şem'î Divanı, Gazel 33, Mısra 13). [yād idüp, -üp]

yād il: Yabancı memleket.

Senün küyün ḥayāliyle cihānde eglenür göñlüm

Bu **yād illerde** eglence bize bir āşinā besdür (Şem'î Divanı, Gazel 60, Mısra 10). [yād illerde, -ler, -de]

yād it-: Hatırlamak, anmak.

Alup aĳzına **yād itmezdi** hergiz bezmini Cemşid

Geçerdi kendü cānından göreydi Cem bu devrānı (Şem'î Divanı, Kaside 15, Mısra 75). [yād itmezdi, -mez, -di]

Āşināyı unudup yādleri añar imiş

Biz de yād olduĳ aña bizi de bir **yād itsün** (Şem'î Divanı, Gazel 139, Mısra 6). [yād itsün, -sün]

yād ol-: Hatırlanmak, anılmak.

Āşināyı unudup yādleri añar imiş

Biz de **yād olduĳ** aña bizi de bir yād itsün (Şem'î Divanı, Gazel 139, Mısra 6). [yād olduĳ, -du, -k]

yādigār kal-: Bir kimseyi veya nesneyi hatırlatacak şey; geriye kalmak.

Naqş oldu sīnemüz yine dāĳ-ı firāk ile

Senden bu **kaldı** ey yüzi ĳül bize **yādigār** (Şem'î Divanı, Gazel 46, Mısra 6). [yādigār kaldı, -dı]

yāĳ: Kandil, meşale, gaz lambası gibi araçları yakmak için kullanılan sıvıdır.

Yanarken sinede kandil-i 'ışkuñ
Fetili dil yürek yağıydı **yağı** (Şem'î Divanı, Gazel 175, Mısra 4). [yağı, -ı]

yağma id-: (Bir yerdeki malları) Zor kullanarak ele geçirmek, alıp gitmek.
Leşker-i ğam dostum her yañeden elbir idüp
Bu dil-i virānemüñ bilsem nesin **yağma ider** (Şem'î Divanı, Gazel 59, Mısra 10). [yağma ider, -er]

Yıkıldılar kal'alerin hāke berāber idüben
Od urup milketine mālın **iderler yağmā** (Şem'î Divanı, Kaside 2, Mısra 30). [yağmā iderler, -er, -ler]

yağmur gibi: Yağmur gibi dökülmek. II Çok fazla.
Tüfek ra'd ü kılıç şimşek yağar **yağmur gibi** oklar
'Adünün başına kıpsa 'aceb mi Nūh tūfānı (Şem'î Divanı, Kaside 15, Mısra 87). [yağmur gibi,]

yak-: Ateşe vermek, tutuşturmak.
Cemālün şem'inün germiyyeti var
Beni **yakmağa** beñzer niyyeti var (Şem'î Divanı, Gazel 47, Mısra 2). [yakmağa, -mağa]

Dār idüp **yakmak** dilerler Şem'iyi Manşūr-vār
Dil-rübālar boynına zünnār-ı zülfin tağdılar (Şem'î Divanı, Gazel 48, Mısra 9). [yakmak, -mak]

Şem'iyā **yağdı** vücüdüm ser-te-ser
Āteş-i hicrān elinden el-ğiyās (Şem'î Divanı, Gazel 22, Mısra 9). [yağdı, -dı]

yak-: Işık vermesini sağlamak.
Ne aşşī 'aşıka mülk-i cihānün şems ü mähından
Gönül bezmi çerāğın **yakmağa** bir meh-likā yigdür (Şem'î Divanı, Gazel 61, Mısra 6). [yakmağa, -mağ, -a]

yak-: (Aşk ateşiyle) yanmak.
Bir içim şuyından odlı olmaduk Şem'ī anün
Gün gibi **yağdı** veli her bī-vefāsı Bursanün (Şem'î Divanı, Gazel 103, Mısra 14). [yağdı, -dı]

Yağdı gönüm dōstlar bir meh-likāşı Bursanün
Yanalum yanmağdurur çün muḳtezāsı Bursanün (Şem'î Divanı, Gazel 104, Mısra 1). [yağdı, -dı]

yak-: Yakmak. II Gönlü tutuşturmak, ıstırap çektirmek.
Yakarlar bezm-i vuşletde kişiyi Şem'ī meh-rüler
Hilāl-ebrü güzellerle ırakdan merḥabā yigdür (Şem'î Divanı, Gazel 61, Mısra 9). [yakarlar, -ar, -lar]

Tāb-ı mihrünle **yağardı** sūz-ı dil pervāne-vār
Olmasa zıll-i ilāh ü āfitāb-ı çerḥ-i dīn (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 59). [yağardı, -ar, -dı]

yak-: Acı vermek, ıstırap çektirmek.
Dāğ ile hicrān **yakup** deldi firākın tiğ ile
Bir nazerle itmedi zālīm gözün bir kez dilek (Şem'î Divanı, Gazel 105, Mısra 11). [yakup, -up]

yaka: Elbisenin boynu örtecek yeri.

Eşk-i çeşmüm mevc urup cüş eylesün deryâ gibi

Çâk çâk olsun **yakalar** dâmen-i şahrâ gibi (Şem'î Divanı, Muhammes 1, Mısra 22). [yakalar, -lar]

Bizüm dest-i gamüñden **yakamuz** çâk

Yatup künc-i belâda zâr ü gamnâk (Şem'î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 73). [yakamuz, -muz]

yakalar çâk id-: Kıskaçlık ve üzüntüden üstünü başını parçalamak.

Şabâ hüsnüñ behârından haber virse gülistâne

Yakalar çâk idüp güller gelür bülbüller efgâne (Şem'î Divanı, Gazel 143, Mısra 2). [yakalar çâk idüp, -üp]

Yakalar çâk idüp ‘uşşâk iderler âh ü efgâni

Şerâb-ı nâz içüp dilber yürür mestâne mestâne (Şem'î Divanı, Gazel 143, Mısra 9). [yakalar çâk idüp, -üp]

yakasüz ol-: Yakasız olmak, üzüntüden yaka paça yırtıp yakasız kalmak.

Yakasüz oluban kalsañ kefensüz gam degül ey dil

Elüñden öl diril cehd it çıkarma ‘ışk dāmānın (Şem'î Divanı, Gazel 134, Mısra 9). [yakasüz oluban, -uban]

ya'küb: Hz. Yakup.

Kan tolar gözlerimüz hecr ile **Ya'küb** gibi

Çokdur ey Yüsuf-ı gül-çihre saña hasretümüz (Şem'î Divanı, Gazel 73, Mısra 9). [ya'küb,]

Ben senüñ **Ya'kübunam** derd ü belâ vü hüzn ile

Sen güzellük mülkinüñ sultānısın Yüsufcuğum (Şem'î Divanı, Gazel 120, Mısra 3). [ya'kübunam, -un, -am]

Hüzn ile **Ya'küb** ü derd-i ‘ışk ile Eyyübdür

Bu dil-i bî-çâre-veş olmaya hergiz derdmend (Şem'î Divanı, Gazel 33, Mısra 11). [ya'küb,]

ya'küb-veş: Hz. Yakup gibi.

Beni **Ya'küb-veş** ağlatmağ için hasret ile

Mısr-ı hüsn ol şeker-leb yine sultān olmış (Şem'î Divanı, Gazel 84, Mısra 3). [ya'küb-veş,]

yākūt: Yakut. II Sevgilinin dudağı.

İrişüp devr-i lebüñde virdi **yāküte** şeref

Mücib-i şöhetdurur ‘âlemde cānâ hüsn-i haṭ (Şem'î Divanı, Gazel 90, Mısra 3). [yāküte, -e]

Eyledi şahid-i gül bülbüle ‘arz-ı didār

Gevher-i şebnem olup ‘aks-i şafaqla **yākūt** (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 24). [yākūt,]

Devr-i lebüñde lutf ile **yākūtı** nesh ider

Reyhanla gül yüzüñde yazaldan gubār haṭ (Şem'î Divanı, Gazel 89, Mısra 5). [yākūtı, -ı]

yākūt-ı handān: (Sevgilinin) yanağının kırmızılığı.

Ser-ā-ser berg ile şöyle tönandı kâmeti servüñ

Dür-i şebnemle her gonce yazar **yākūt-ı handānı** (Şem'î Divanı, Kaside 15, Mısra 20). [yākūt-ı handānı, -ı]

yalıncaḡ: Çıplak, üryan, yoksul.

Āteş-i derd ü belâ içre **yalıncaḡ** göricek

Şem‘î-yi sūhteye didi göyüñdi özümüz (Şem‘î Divanı, Gazel 70, Mısra 13). [yalıncaḡ,]

Ger hevâyile ola ebr gibi gevher-bâr

Zillet anüñ ki hevâ odı ide **yalıncaḡ** (Şem‘î Divanı, Kaside 7, Mısra 98). [yalıncaḡ,]

yalıñüz: Yalnız, sadece.

Yalıñüz şanmañ ki anüñ çerḡ ser-gerdânıdır

Ṭaña ḡalmıḡ mihr ü meh aḡ yılduzuñ ḡayrânıdır (Şem‘î Divanı, Gazel 44, Mısra 1). [yalıñüz,]

yalıñüz taş ile divâr olmaz: İnsanın tek başına önemli bir iş başarmasının mümkün olmadığını, başkalarıyla işbirliği yapmak durumunda bulunduğunu ifade etmektedir.

Bir cefâ taşıyile niçe yapılsun göñlüm

Çü meşeldür **yalıñüz taş ile divâr olmaz** (Şem‘î Divanı, Gazel 75, Mısra 4). [yalıñüz taş ile divâr olmaz,]

yalman: Mızrak ucu.

Tiḡler dil uzadup dir ki ciger-dâr ḡanı

Süñüler **yalmanup** eydür ḡanı ḡalb-i a‘dâ (Şem‘î Divanı, Kaside 2, Mısra 48). [yalmanup, -up]

yalvar-: Birinden bir şey isterken yumuşak ve acındırıcı bir tavır takınmak, saygılı bir ısrarla istediğini söylemek.

‘Ār idermiş beni öldürmege ol sîm-tenüm

Varayın **yalvarayın** boynüme ṭakup kefenüm (Şem‘î Divanı, Gazel 116, Mısra 2). [yalvarayın, -ayın]

yan-: Alev almak, yanmak, tutuşmak.

Şem‘iyâ ol şanemüñ gün yüzinüñ âyenesi

Nâr-ı Mūsâ gibi par par **yanar** oldukça tırâş (Şem‘î Divanı, Gazel 82, Mısra 14). [yanar, -ar]

Bedr iken devr-i ḡamerde şanasın kim hâledür

Şem‘iyâ par par **yanar** ḡüsni tırâş oldukça ḡaṭ (Şem‘î Divanı, Gazel 90, Mısra 10). [yanar, -ar]

Şem‘üñ ki **yandı** cismi ser-â-ser fetil ile

Gösterdi rāh-i ‘ışḡuñ rüşen delil ile (Şem‘î Divanı, Gazel 164, Mısra 1). [yandı, -dı]

Yanarken sînede ḡandil-i ‘ışḡuñ

Fetili dil yürek yaḡıydı yaḡı (Şem‘î Divanı, Gazel 175, Mısra 3). [yanarken, -ar, -ken]

yan: (Aşk ateşiyle) yanmak.

Şem‘iyem zāhid beni men‘ itme bezm-i yârden

Yanmaḡa mûm olmışamdur kâr itmez baña pend (Şem‘î Divanı, Gazel 33, Mısra 18). [yanmaḡa, -maḡ, -a]

Rişte-i cānın idüpdür şanemâ Şem‘î fetil

Yanmaḡa zülû ü ruḡüñ şevḡıyile leyl ü nehâr (Şem‘î Divanı, Gazel 57, Mısra 14). [yanmaḡa, -maḡ, -a]

Yanmağa ʿışk odına pervâne eyler âdemi

Bezm-i hüsnüñ şemʿidür tûmâr-ı eşʿârüm benüm (Şemʿî Divanı, Gazel 119, Mısra 11). [yanmağa, -mağ, -a]

Yana yana hâlûmi ʿarz itdügüm ʿayb eyleme

Şemʿiyem cânâ benüm **yanmak** gelüpdür şânüme (Şemʿî Divanı, Gazel 154, Mısra 12). [yanmak, -mak]

yan: Birlikte olma ifâde eder.

Âyet-i hüsnüñ gibi rüşen delîlüm var iken

Şemʿiyem kimdür iden **yanümde** bürhân ile bahs (Şemʿî Divanı, Gazel 19, Mısra 14). [yanümde, -üm, -de]

Ser-â-ser sîm olursa yidi deryâ

Degüldür himmetüñ **yanında** şebnem (Şemʿî Divanı, Kaside 5, Mısra 28). [yanında, -ı, -n, -da]

Melek-şadr ü felek-şadr ü Zuhal-dergâh ü çerh-eyvân

Serây-i kadri **yanında** degüldür nüh felek şânî (Şemʿî Divanı, Kaside 4, Mısra 28). [yanında, -ı, -n, -da]

yan: Bir şeyin ön, arka, alt ve üst dışında kalan bölümü.

Sidreye baş egmeyüp Tûbiye virmezsin selâm

Ey gönül **yanüñce** bir serv-i hırâmânüñ mi var (Şemʿî Divanı, Gazel 41, Mısra 14). [yanüñce, -üñce]

Yanüñce kevkeb-i eşküm gibi leşkerlerüñ vardur

Güzeller şâhısın tutsañ n'ola gün gibi âfâkı (Şemʿî Divanı, Gazel 172, Mısra 3). [yanüñce, -üñce]

İki ʿâlemde kesilmezler **yanüñden** bir nefes

Derd ü gamdür Şemʿiyâ yâr ü vefâdürüñ senüñ (Şemʿî Divanı, Gazel 101, Mısra 13). [yanüñden, -üñ, -den]

Ol kadar yüz buldı senden kim dem-â-dem döstüm

Baş keser kanlar döker **yanüñde** şemşirüñ senüñ (Şemʿî Divanı, Gazel 102, Mısra 8). [yanüñde, -üñ, -de]

Geçüben cânı cüdâ itmek içün sînemden

Dil üşürse n'ola peykânleri her **yanumdan** (Şemʿî Divanı, Gazel 130, Mısra 12). [yanumdan, -um, -dan]

yaña: Yön, taraf.

Bakmadılar gülşen-i Firdevs-i aʿlâdan **yaña**

Ehl-i diller her nazır dîdâr-ı yâre bakdılar (Şemʿî Divanı, Gazel 48, Mısra 5). [yaña,]

Kârbân-ı cân ü dil gitdükce küyüñden **yaña**

Küs-i rihtlet nâle vü feryâd ü âhümdür benüm (Şemʿî Divanı, Gazel 118, Mısra 11). [yaña,]

yana yana: Devamlı yanarak.

Yana yana hâlûmi ʿarz itdügüm ʿayb eyleme

Şemʿiyem cânâ benüm yanmak gelüpdür şânüme (Şemʿî Divanı, Gazel 154, Mısra 11). [yana yana,]

yañağ: Yanak.

Tâb-ı mülden **yañağın** gül gül olursa sâkî

Zeyn olur meclisimiz taze kızıl güller ile (Şemʿî Divanı, Gazel 146, Mısra 9). [yañağın, -uñ]

yandur-: Yakmak, yakıp tutuşturmak.

Çaldı ayakda şafâ kıandılı **yandurmağ** gerek

Bu mağabbet şem'ini başdan uyandırmağ gerek (Şem'î Divanı, Murabba 1, Mısra 21). [yandırmağ, -mak]

ya'ni: Yani, sözün kıası, doğrusu.

Şem'iyâ budur vişâlün âhîri lâm olduğı

Ya'ni kim 'âşıklerün kıaddı olur âhîr dü-tâ (Şem'î Divanı, Gazel 7, Mısra 16). [ya'ni,]

Cân bağışlar gence-leb gül yüzli dilber sevmedün

Zâhidâ **ya'ni** senün de dünyede cânün mi var (Şem'î Divanı, Gazel 41, Mısra 6). [ya'ni,]

Yirde gökde misli yok bir âfitâbüm var benüm

Ey felek **ya'ni** senün de mâh-i tâbânün mi var (Şem'î Divanı, Gazel 41, Mısra 16). [ya'ni,]

yanıl-: Aldanmak, hatâ yapmak.

Yañılup gaflet ile gün yüzine mâh didük

Yâr yanında bu gün yirlere düşdi yüzümüz (Şem'î Divanı, Gazel 71, Mısra 5). [yañılup, -up]

yansa yakıl-: Sızlanmak, şikayet etmek.

Başdan aşurdi âteş-i hecrün sitemlerin

Yansa yakılsa Şem'î ne var senden ey nigâr (Şem'î Divanı, Gazel 46, Mısra 16). [yansa yakılsa, -sa]

yañşak: Yersiz ve çok konuşan kimse, geveze, densiz.

Bülbül-i haste-dilem nâleme rahm eyle didüm

Didi kim **yañşak** olur hasteliğı şayrunun (Şem'î Divanı, Gazel 100, Mısra 12). [yañşak,]

yap-: Yapmak, inşa etmek.

Ne 'aceb gülşen olur kimine gül kimine hâr

Gönlümün şırça serâyı **yapılup** beglük idem (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 104). [yapılup, -ıl, -up]

yap-: Gönül almak.

Vefâ taşıyla **yapmazsa** eger yâr

Dil-i divâneñ olmaz Şem'î âbâd (Şem'î Divanı, Gazel 36, Mısra 13). [yapmazsa, -maz, -sa]

yapıl-: Meydana gelmek, gerçekleşmek.

Şehâ ol hâtem-i mülk-i şehâsın şehri-i 'adlünde

Serây-i lutfuñun hergiz **yapılmaz** bâb-ı ihsânı (Şem'î Divanı, Kaside 15, Mısra 58). [yapılmaz, -maz]

yapış-: İyice yaklaşmak, sokulup değmek; sıkı sıkı tutmak, bırakmamak üzere yakalamak.

Belâ zindân-ı çâhından halâş olmağ ne mümkündür

Yapışmazsañ eger ey dil kemend-i âh ü efğâne (Şem'î Divanı, Gazel 143, Mısra 12). [yapışmazsañ, -maz, -sa, -ñ]

yār: Sevgili. II Dost.

Göñül havf eyleme **yārūñ** varup ağıyāre yār olmaz

Bu rüşendür ki ‘ālemdə hümā zāğa şikār olmaz (Şem’î Divanı, Gazel 78, Mısra 1). [yārūñ, -üñ]

Uşanmaz sihr-i çeşminden göñül zülfinde sen **yārūñ**

Ne gam kim Tūr-ı Mūsādūr anūñ her tārı mār olmaz (Şem’î Divanı, Gazel 78, Mısra 3). [yārūñ, -üñ]

Yañılup gâflet ile gün yüzüne mäh didük

Yār yanında bu gün yirlere düşdi yüzümüz (Şem’î Divanı, Gazel 79, Mısra 4). [yār,]

Yār vaşlın aňmasun hergiz dimişsin Şem’îyi

Nāşihā ölmekden artuķ çāre yoķdur sözi kes (Şem’î Divanı, Gazel 81, Mısra 13). [yār,]

Döstlar her ne kadar yirlere çalsa düşmen

‘Aşıkın yirde ķomaz **yār** olıcaķ **yār** gibi (Şem’î Divanı, Gazel 177, Mısra 4). [yār,]

Yir yüzün bārān-ı eşküm seyli tıtdı ser-te-ser

Aremüzde **yār** ile ol deñlü geçdi mācerā (Şem’î Divanı, Gazel 6, Mısra 12). [yār,]

Virmegil dünyāye **yārūñ** ayağı toprağını

Ey göñül iki cihānde yiter ol dirlik saña (Şem’î Divanı, Gazel 8, Mısra 11). [yārūñ, -üñ]

Şem’î eger ki **yār** işiginden ola cüdā

Bu kâh-ı ser-nigünde aña kim olur sened (Şem’î Divanı, Gazel 34, Mısra 11). [yār,]

Yār işiginde bizi ednā görürsin zāhidā

Bir melek-ruhsār ile göklerde seyrānūñ mi var (Şem’î Divanı, Gazel 41, Mısra 9). [yār,]

Sevinürsin dilā kūyinde **yārūñ**

Şanasın milket-i ‘Osmān senūñdür (Şem’î Divanı, Gazel 53, Mısra 9). [yārūñ, -üñ]

Şem’î cihānden al bile git tiğ-i zaķmını

Ğurbetde **yārden** saña ol yādiğār olur (Şem’î Divanı, Gazel 65, Mısra 10). [yārden, -den]

yār ol-: Dost ve yakın olmak, yardımcı olmak.

Ezelden Şem’iyem sākı şerāb ü şem’e **yār oldum**

Cihāne ‘ışķ ile geldüm benüm zühd ile kārüm yoķ (Şem’î Divanı, Gazel 98, Mısra 13). [yār oldum, -dum]

Ķo beni yelteme ey dil kerem it hūblere

Tālī’üm ben bilürem kimse baña **yār olmaz** (Şem’î Divanı, Gazel 75, Mısra 10). [yār olmaz, -maz]

Göñül havf eyleme yārūñ varup ağıyāre **yār olmaz**

Bu rüşendür ki ‘ālemdə hümā zāğa şikār olmaz (Şem’î Divanı, Gazel 78, Mısra 1). [yār olmaz, -maz]

Göñül bu rāh-i ‘ışķ içre ne ķutsuz tālī’üñ vardur

Ğam-ı dilberden özge hiç kimse saña **yār olmaz** (Şem’î Divanı, Gazel 78, Mısra 8). [yār olmaz, -maz]

yār ü vefādār: Sevgili ve dost (vefāl kimse).

İki ‘âlemde kesilmezler yanünden bir nefes

Derd ü gâmdür Şem‘iyâ **yâr ü vefâdârûñ** senüñ (Şem‘î Divanı, Gazel 101, Mısra 14). [yâr ü vefâdârüñ, -üñ]

yara: Bir şey yararlı olmak, yarar sağlamak, faydalı olmak.

Cevr-i âgyâr bize **yaramaz** âgyâre naşib

Ne ‘aceb gülşen olur kimine gül kimine hâr (Şem‘î Divanı, Gazel 57, Mısra 9). [yaramaz, -maz]

yarağ eyle-: Hazırlık yapmak.

Yirde gökde ne ki var cümle **yarağ eylediler**

Çekdi süsen kılıcın nite ki hürşid-i semâ (Şem‘î Divanı, Kaside 2, Mısra 5). [yarağ eylediler, -di, -ler]

yaramazlık: Hoş olmayan işler yapmak. II Yaramaz olan kimseye yakışır davranış.

Yaramazlıkdur eyleñ âgyâre

Küllî fi‘lin mine‘l-ķabîh ķabîh (Şem‘î Divanı, Gazel 26, Mısra 9). [yaramazlıkdur, -dur]

yārān: Arkadaşlar, dostlar.

Mîve-i cennet gibi câne ğidā-yi rūhdur

Büse-i la‘lün ider meclisde **yārān** ile baħs (Şem‘î Divanı, Gazel 20, Mısra 6). [yārān,]

Gülşende idüñ dün gice Şem‘î yine gündüz

Bir tâze ğazel gül gibi yine **yārāne** tekellüf (Şem‘î Divanı, Gazel 96, Mısra 10). [yārāne, -e]

Hübler birbirine gönümi teklîf eyler

Şem‘iyâ birbirine nite ki **yārān** gonce (Şem‘î Divanı, Gazel 159, Mısra 14). [yārān,]

yaraş-: Yakışmak, uygun düşmek, layık ve münasip olmak.

Saňa ey Yûsuf-ı Mısr-ı melâhet

Yaraşur mihr ü mâh olsa terâzû (Şem‘î Divanı, Gazel 141, Mısra 8). [yaraşur, -ur]

Taht-ı pîrûze geçer efser-i la‘lîn urunup

Yaraşur olsa çemen Mısrına sultân gonce (Şem‘î Divanı, Gazel 159, Mısra 10). [yaraşur, -ur]

Kef-i dür-pâşüñ içre baħr-i tiĝüñ mevci cevherdür

Serîr-i ķadrüñe olsa **yaraşur** ‘arş hem-pāye (Şem‘î Divanı, Kaside 1, Mısra 38). [yaraşur, -ur]

Zeyn olursa **yaraşur** güş-ı ‘arûs-ı gülsitân

Ğonceler la‘l-i Bedaħşân yâsemîn dürr-i şemîn (Şem‘î Divanı, Kaside 14, Mısra 11). [yaraşur, -ur]

yarat-: Yaratmak, meydana getirmek; Allah‘ın yoktan var etmesi.

Țurduĝuñla dostum başdan ayaĝa nâzsın

Hâķ **yaratmış** râstî sen serv-i nâzî nâzden (Şem‘î Divanı, Gazel 126, Mısra 8). [yaratmış, -mış]

yâre: Yara. II Aşk yarası.

Ğoncelerdür **yâreler** âhüm nesîm-i nev-behâr

Gül gibi gönülm açarlar tâze tâze dâĝlar (Şem‘î Divanı, Gazel 40, Mısra 3). [yâreler, -ler]

Hālūmi ‘arz itmege tır-i müjeñden dil diler
Ağız açdı sîne-i mecrūhüm üzre **yäreler** (Şem’î Divanı, Gazel 56, Mısra 10). [yäreler, -ler]

Merhem-i vaşlūñle cānā çäre itmezseñ eger
Dāğ-ı hicrāññ gibi hergiz oñulmaz **yäreler** (Şem’î Divanı, Gazel 56, Mısra 8). [yäreler, -ler]

Dil tenümde seyr ider her **yāreden** didārūñi
Mü’mine kabrinde cennet revzeni manzer yiter (Şem’î Divanı, Gazel 69, Mısra 3). [yāreden, -den]

yāresin ur-: Yarasını açmak. II Acı ve ızdırap çektirmek.
Merhem-i vaşlın umarken **urdu** fürkat **yāresin**
Müstedām olsun efendüm bizi hoşnūd eyledi (Şem’î Divanı, Gazel 186, Mısra 7). [yāresin urdu, -dı]

yār-i cefākār: Eziyet eden sevgili.
Şanemā sencileyin **yār-i cefākār** olmaz
Nitekim bencileyin ‘aşık-ı ğam-ı h̄ār olmaz (Şem’î Divanı, Gazel 75, Mısra 1). [yār-i cefākār,]

yār-i dil-nevāz: Gönül okşayan sevgili.
Biñ cevre bir vefā nedür ey **yār-i dil-nevāz**
Kim çok görürsin anı idersin aña da nāz (Şem’î Divanı, Gazel 72, Mısra 3). [yār-i dil-nevāz,]

yār-i ğam-güsār: Tasaları gideren dost.
Ne münis ü muşāhib ü ne **yār-i ğam-güsār**
Nāgeh nüvīd-i ‘atīfet-i lutf-ı Lem-yezel (Şem’î Divanı, Kaside 9, Mısra 23). [yār-i ğam-güsār,]

yār-i hem-rāz: Sırdaş sevgili.
Açılsa gülse ŧañ mıdur nesīm-i şubh ile gönce
Bulınca kan olur bağır kişi bir **yār-i hem-rāzı** (Şem’î Divanı, Gazel 173, Mısra 6). [yār-i hem-rāzı, -ı]

yār-i men: Benim yarım, sevgilim.
Hiçkes der vādi-i ‘ışık-ı tu **yār-i men** ne-şüd
Ĝam besī ħordem velī kes ğam-güsār-ı men ne-şüd (Şem’î Divanı, Gazel 32, Mısra 1). [yār-i men,]

yār-i vefā-dār: Vefalı, sadakatli sevgili.
Hele ben añladuğum budur iki ‘ālemde
Kişiye ‘ışık gibi **yār-i vefā-dār** olmaz (Şem’î Divanı, Gazel 75, Mısra 8). [yār-i vefā-dār,]

Sākī-i ‘ıyş ü ŧareb el çekdi ben dil-ħasteden
Ķandesin hey ğam diyen **yār-i vefā-dārüm** benüm (Şem’î Divanı, Gazel 119, Mısra 6). [yār-i vefā-dārüm, -üm]

yārına kal-: Yarına kalmak, yapılması gereken bir işi bir sonraki güne ertelemek.
Yārına kalan belādan ğam yime vardur meşel
Ne devāsüz derd olur ne ħod sü’āl-i bī-cevāb (Şem’î Divanı, Gazel 13, Mısra 7). [yārına kalan, -an]

yaş-: Yayın girişini gevşetmek.

Oğın atdı yayın **yaşdı** Necâtî

Yüri var Şem'îyâ meydân senündür (Şem'î Divanı, Gazel 53, Mısra 13). [yaşdı, -dı]

yaş: Gözyaşı.

Maḥv olur **yaşüñi** Şem'î göricek deryâlar

Ne kadar cüşî ola bahre iren Ceyḥünün (Şem'î Divanı, Gazel 99, Mısra 13). [yaşüñi, -üñ, -i]

Yaşüñi men' idimez Şem'î vücüdün fikri

Bir avuç ḥâk yolın bağlaymaz Ceyḥünün (Şem'î Divanı, Gazel 100, Mısra 13). [yaşüñi, -üñ, -i]

Akıdur ḥalkı ayağına **yaşüm** gibi revân

Gülşen-i şivede bir serv-i ser-efrâzı güzel (Şem'î Divanı, Gazel 109, Mısra 3). [yaşüm, -üm]

Gözlerüm **yaşı** gibi çıkdı gözümünden dünyâ

Yârden ḡayri görünmez gözüme kimse benüm (Şem'î Divanı, Gazel 116, Mısra 11). [yaşı, -ı]

Ėarḫ olurduñ **yaşuma** bir dem kinâre gelmese

Ol boyı serv-i revânün ey göñül âzâdisın (Şem'î Divanı, Gazel 128, Mısra 7). [yaşuma, -um, -a]

Hecrüñde gözlerüm **yaşı** ey serv-i ḥoş-ḥırâm

Bir bahrdür ki gözler irişmez ḳaresine (Şem'î Divanı, Gazel 148, Mısra 3). [yaşı, -ı]

Kim olurdı hem-demüm ḡurbetde olmasa **yaşüm**

Kim dönerdi üstüme âḥüm hevâ-dâr olmasa (Şem'î Divanı, Gazel 149, Mısra 5). [yaşüm, -üm]

yaş çık-: Gözyaşının akması.

Gün yüzün gördükce ey meh-rû gözümünden **yaş çıkar**

Âteş-i süz-ı derünümünden göge âteş çıkar (Şem'î Divanı, Gazel 51, Mısra 1). [yaş çıkar, -ar]

yaş dök-: Ağlamak.

Âteş-i la'l-i lebün kılmadı sinemde sükün

Yaş döker gerçi gözüm üstine 'ummânler ile (Şem'î Divanı, Gazel 152, Mısra 6). [yaş döker, -er]

yaşag: Bir işin yapılmasına karşı olan yasal veya yasa dışı engel.

Meyi maḥbûb ile iç diyü zinhâr

Dem-â-dem şâh-i 'ışḳ eyler **yaşagı** (Şem'î Divanı, Gazel 175, Mısra 10). [yaşagı, -ı]

yaşag ol-: Yapılması engellenmiş olmak, yasaklanmak.

Nüş idersin baş açuk mihr ü maḥabbet cāmını

Bende-i sultân-ı 'ışḳuz ḳullara **olmaz yaşag** (Şem'î Divanı, Gazel 93, Mısra 10). [yaşag olmaz, -maz]

yasdan-: Dayanmak, yaslanmak.

Her gün o mâhün işigini **yasdanur** güneş

Ben ḥaste gibi beñzer anün de zevâli var (Şem'î Divanı, Gazel 58, Mısra 3). [yasdanur, -ur]

yāsemîn: Güzel kokulu, beyaz ve güzel çiçek.

Ez berāyî zînet-i gûş-ı ‘arûs-ı gûlsitân

Ġoncehâ la‘l-i Bedaḥşân **yāsemîn** dürr-i semîn (Şem’î Divanı, Kaside 13, Mısra 16). [yāsemîn,]

Zeyn olursa yaraşur gûş-ı ‘arûs-ı gûlsitân

Ġonceler la‘l-i Bedaḥşân **yāsemîn** dürr-i semîn (Şem’î Divanı, Kaside 14, Mısra 12). [yāsemîn,]

Ḥasret-i la‘lünle çıkdı lālenün bağrında baş

Deldi bağrın dūr gibi lü‘lû’ dişünçün **yāsemîn** (Şem’î Divanı, Kaside 14, Mısra 46). [yāsemîn,]

yaşın yaşın: Gizli gizli, için için, gizli saklı olarak.

Āhüm duḥānıyile felek kareler geyüp

Ağlar **yaşın yaşın** nitekim ebr-i nev-behār (Şem’î Divanı, Kaside 12, Mısra 40). [yaşın yaşın,]

yaşum çık-: Gözyaşının akması.

Beni fâş itdi **yaşum çıkdı** gözden

Belî gözden çıkar kandeysē ḡammāz (Şem’î Divanı, Gazel 76, Mısra 5). [yaşum çıkdı, -dı]

yat-: Bir yere veya bir şeyin üzerine boylu boyunca uzanmak; uyumak veya dinlenmek.

Bizüm dest-i ḡamüñden yaḡamuz çāk

Yatup künc-i belāda zār ü ḡamnāk (Şem’î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 74). [yatup, -up]

Bulıcaḡ yāri cāme-ḡābında

Şanuram uğradum **yatur** gence (Şem’î Divanı, Gazel 153, Mısra 4). [yatur, -ur]

yavuz şan-: Kötü gözle bakmak.

Saḡa **yavuz şananları** ḡahr ide Kirdigār (Şem’î Divanı, Kaside 9, Mısra 63). [yavuz şananları, -an, -ları]

yay: Ok atma aracı.

Oḡın atdı **yayın** yaşıdı Necātî

Yüri var Şem’iyā meydān senüñdür (Şem’î Divanı, Gazel 53, Mısra 13). [yayın, -ı, -n]

Yaylar çatdı ḡaşın dürdi siperler yüzini

Gösterür her birisi düşmene yüz derd ü belā (Şem’î Divanı, Kaside 2, Mısra 45). [yaylar, -lar]

yay-: (Koku) Etrâfa daḡılmasına sebep olmak.

Der-ḡaḡḡ-ı Aḡmed Beg raḡmetullāhi ‘aleyhi ve’l-ḡufrān

Bir şubḡ-dem ki bād-ı şabā **yaydı** müşk-bār (Şem’î Divanı, Kaside 9, Mısra 2). [yaydı, -dı]

yay: Ok atma aracı. II Sevgilinin kaşları.

Felek düşmenlerün seyl etmek için dem-be-dem ḡanın

Olur ḡavs-i ḡuzeḡ **yayı** ḡazā oḡları bārānı (Şem’î Divanı, Kaside 15, Mısra 40). [yayı, -ı]

yay eyle-: (Kaşları) Kavisli olmak. II İki ucu arasında bir giriş gerili olan, eğri ve esnek ok atma âleti yapmak.

Yay eyle büküp kıddüñ âhüñ okına ey dil

Dilberler iderlermiş tîr ile kemânden hâz (Şem'î Divanı, Gazel 91, Mısra 7). [yay eyle,]

ya...ya: İki kelimeyi, iki kelime öbeğini veya iki cümleyi birbirine bağlar.

Ğam ü şâdi geçermiş çünkü bildük

Bir iki gün **ya** ağladuk **ya** güldük (Şem'î Divanı, Beyit 1, Mısra 2). [ya...ya,]

yayıl-: Herkes tarafından duyulmak, şüÿû bulmak.

Benden bilindi dünyede derd ü belâ-yi 'ışk

Senden **yayıldı** 'âleme ey serv-i nâz nâz (Şem'î Divanı, Gazel 72, Mısra 6). [yayıldı, -dı]

yaylağ: Yazlık.

Şehri gülzâr-i İrem **yaylağı** Firdevs-i berîn

Gösterür iki cihân zevkîn şafâsı Bursanüñ (Şem'î Divanı, Gazel 104, Mısra 3). [yaylağı, -ı]

yaz-: Kaleme almak.

Her şarefden bezl idüp zevk u şafâ ni'metlerin

Bezm-i 'ıyşa **yazdılar** k'ola se'âdet 'işreti (Şem'î Divanı, Kaside 6, Mısra 30). [yazdılar, -dı, -lar]

Hüblerde niçe kez tecrübe itdi Şem'î

Âb-ı zerle **yazıcak** eyledi te'sîr-i havâş (Şem'î Divanı, Gazel 85, Mısra 10). [yazıcak, -ı, -cak]

Haft-ı Reyhânî **yazar** gül gibi gönülün açılır

Olmaya bâğ-ı ruh-ı yâr gibi yazı güzel (Şem'î Divanı, Gazel 109, Mısra 11). [yazar, -ar]

Yâreler **yazmaz** idi hâlûmi ey kaşı kemân

Şu'le-i âhüm eger şokmasa ağzına zebân (Şem'î Divanı, Gazel 136, Mısra 1). [yazmaz, -maz]

yaz-: (Allah) Kader olarak belirlemek.

Yazar luţf âyetin levh-i çemende kâtib-i kudret

Ki nesh eyler leţâfetde haft-ı Yâķût u Reyhânî (Şem'î Divanı, Kaside 15, Mısra 7). [yazar, -ar]

yaz: Ova, kır.

Haft-ı Reyhânî yazar gül gibi gönülün açılır

Olmaya bâğ-ı ruh-ı yâr gibi **yazı** güzel (Şem'î Divanı, Gazel 109, Mısra 12). [yazı, -ı]

ye-: Yemek yemek.

Zâhid ki zühd ü şavm ile perhîze tayanur

Bî-çâre gör ki hâlet-i 'ışkı **yenür** şanur (Şem'î Divanı, Gazel 55, Mısra 2). [yenür, -n, -ür]

yedi kat: Yedi katlı.

Sâkiyâ nûş-ı lebûn seb‘a-i seyyâle ile

Yedi kat tās-ı felek zehrini tiryāk eyler (Şem‘î Divanı, Gazel 66, Mısra 6). [yedi kat,]

yeg: Daha iyi, daha üstün.

Ġam degül itsem ümîd-i vaşl ile câne vedâ‘

Yegdür ölmek tîğ-i hicrân ile ammâ inkıţâ‘ (Şem‘î Divanı, Gazel 92, Mısra 2). [yegdür, -dür]

Dükenmez biñde birin haşr olunca dir iseñ Şem‘î

Dü‘â kıl bir dü‘â **yegdür** saña biñ biñ şikâyetden (Şem‘î Divanı, Kaside 3, Mısra 58). [yegdür, -dür]

yeg gör-: Yeğlemek, daha iyi ve üstün kabul etmek.

Kişi bir kılca ‘ömrün **yeg görürken** iki ‘âlemde

Ayağın tozına cânler virür terk itmege cânın (Şem‘î Divanı, Gazel 134, Mısra 5). [yeg görürken, -ür, -ken]

yeg tut-: Benzerlerinden üstün tutmak, yeğlemek, tercih etmek.

Cihânden **yeg tutar** dil hâk-i pâyüñ

Ne vardur kişiye cân den muqaddem (Şem‘î Divanı, Kaside 5, Mısra 45). [yeg tutar, -ar]

yelte-: Teşvik etmek, heveslendirmek.

Ķo beni **yelteme** ey dil kerem it hûblere

Tâlî‘üm ben bilürem kimse baña yâr olmaz (Şem‘î Divanı, Gazel 75, Mısra 9). [yelteme, -me]

yemîn it-: (Bir şeyin doğruluğunu belirtmek için) Allah‘ı veya mukaddes bir şeyi şâhit tutmak, ant içmek.

Kaldı gülşende te‘addî idimez bād-ı seher

Açdı gül muşhafını çünkü **yemîn itdi** şimâl (Şem‘î Divanı, Kaside 8, Mısra 28). [yemîn itdi, -di]

yeşil: Sarı ile mâvi arasında yer alan renk, yaprak rengi.

Sen gence gibi gâh kızıl gâh **yeşil** gey

Üftâdelerüñ berg-i hazân gibi şararsın (Şem‘î Divanı, Gazel 137, Mısra 3). [yeşil,]

yet-: Ulaşmak, erişmek, vâsil olmak.

Ķo ikiligi birlige **yet** ‘ışk-ı yâr ile

Geç gayrden ki gayrüñ olur varlığı hebâ (Şem‘î Divanı, Gazel 9, Mısra 7). [yet,]

Vefâsüz yâr derdinden benüm hüd baña **yetmişdür**

Rakîbâ cevrler itme baña bir yañeden sen de (Şem‘î Divanı, Gazel 158, Mısra 3). [yetmişdür, -miş, -dür]

Ey derd-i ‘ışka şerbet ile isteyen devâ

Var çâre eyle kendüñe **yetmiş** sinüñ saña (Şem‘î Divanı, Gazel 10, Mısra 2). [yetmiş, -miş]

yi: Yemek, tüketmek. II Yaralanmak.

Zahm-i tîrüñ **yimeyen** sinesi pür-derd olmaz

Bağrı baş olmayanuñ gözleri olmaz tolu yaş (Şem‘î Divanı, Gazel 82, Mısra 9). [yimeyen, -me, -y, -en]

yi-: Ağzında çiğneyerek yutmak.

Toyımadı gönlüm gözüm hüsnuñ temâşâ itmeden

Yimeden cennet ta'âmin toya mı her gözi aç (Şem'î Divanı, Gazel 23, Mısra 8). [yimeden, -meden]

Hasûd ölsün diyü dildârı öpmek lezzet-i cândür

Ne bilsün ağzı tādını **yimeyenler** bu helvâden (Şem'î Divanı, Gazel 123, Mısra 8). [yimeyenler, -me, -y, -en, -ler]

yidi: Yedi, sayı sıfatı.

Ko söyinsün bu **yidi** Şem'î toköz kâşânenüñ

K'âh-i süzi âsümâne meş'al-i enver yiter (Şem'î Divanı, Gazel 69, Mısra 9). [yidi,]

yidi deryâ: Yedi deniz; Pasifik Okyanusu, Atlas Okyanusu, Akdeniz, Karadeniz, Hazar, Aral.

Ser-â-ser sîm olursa **yidi deryâ**

Degüldür himmetün yanında şebnem (Şem'î Divanı, Kaside 5, Mısra 27). [yidi deryâ,]

Seyl-i eşkümdür cihânde gark-ı tûfândan murâd

Yaşümün evşâfidur bu **yidi deryâden** garez (Şem'î Divanı, Gazel 87, Mısra 8). [yidi deryâden, -den]

yig: Daha iyi, daha üstün, daha güzel.

Harîm-i bâğ-ı cennetden baña küy-i Vefâ **yigdür**

Hezârân hûr u gilmânden gönül bir dil-rübâ **yigdür** (Şem'î Divanı, Gazel 61, Mısra 1). [yigdür, -dür]

Harîm-i bâğ-ı cennetden baña küy-i Vefâ **yigdür**

Hezârân hûr u gilmânden gönül bir dil-rübâ **yigdür** (Şem'î Divanı, Gazel 61, Mısra 2). [yigdür, -dür]

Güneş bâlîn felek altun benekli câme-h'âb olsa

Bilürseñ hâlünü şüfi saña bir büriyâ **yigdür** (Şem'î Divanı, Gazel 61, Mısra 4). [yigdür, -dür]

Ne aşşı 'âşıka mülk-i cihânüñ şems ü mâhından

Gönül bezmi çerâğın yakmağa bir meh-likâ **yigdür** (Şem'î Divanı, Gazel 61, Mısra 6). [yigdür, -dür]

Saña kandîl-i mescidden iren nâr-ı ziyâ zâhid

Baña câm-ı maḥabbetden olan nûr-ı şafâ **yigdür** (Şem'î Divanı, Gazel 61, Mısra 8). [yigdür, -dür]

Yağarlar bezm-i vuşletde kişiyi Şem'î meh-rûler

Hilâl-ebrû güzellerle irakdan merḥabâ **yigdür** (Şem'î Divanı, Gazel 61, Mısra 10). [yigdür, -dür]

yigit: Delikanlı, genç insan, yürekli kimse. II Asker.

Müzeyyen altun üsküflü sipâhî beg **yigitlerle**

Gelür yılduzlariyle şan cihânüñ mâh-i tâbânı (Şem'î Divanı, Kaside 4, Mısra 7). [yigitlerle, -ler, -le]

yık-: Bozmak, tahrip etmek.

'Arşî **yıkmağ** gibidür kalbümü yıkmasün igen

Ka'be yapmağ gibidür gönlümi âbâd itsün (Şem'î Divanı, Gazel 139, Mısra 3). [yıkmağ, -mağ]

‘Arşı yıkmaq gibidür kalbümü **yıkmasün** igen
Ka‘be yapmak gibidür gönlümü âbâd itsün (Şem‘î Divanı, Gazel 139, Mısra 3). [yıkmasün, -ma, -sün]

Yıkıldar kal‘alerin hâke berâber idüben
Od urup milketine mâlin iderler yağmâ (Şem‘î Divanı, Kaside 2, Mısra 29). [yıkıldar, -dı, -lar]

Tâ haşır olunca fitne vü âşübü def ider
Seng-i harâret ile **yıkalar** hışâr-ı lutf (Şem‘î Divanı, Gazel 95, Mısra 10). [yıkalar, -a, -lar]

yıkıl-: Bozmak, tahrip etmek. II Bir sebepten ötürü çökmek, viran olmak; perişan olmak, mahvolmak.
Dest-i havâdiş ile **yıkılmaz** hışâr-ı lutf
Çalina taḫl-ı emn bula râḫeti cihân (Şem‘î Divanı, Kaside 11, Mısra 13). [yıkılmaz, -ıl, -maz]

Yıkılmaz haşre dek ‘adlün esâsı
Binâ-yi ‘izz ü devlet oldı muḫkem (Şem‘î Divanı, Kaside 5, Mısra 11). [yıkılmaz, -maz]

yıl: Rüzgar.
Ney gibi bağrın delüp **yillerle** nālân olmayan
Bezmi-ı gamde ‘âşıkuñ âhın şanur bād-ı hevâ (Şem‘î Divanı, Gazel 1, Mısra 9). [yillerle, -ler, -le]

Kimi göndersem gerekdür yâr işigine müdâm
Yıl gibi ṭurmaz yiler bir hoş levendüm var iken (Şem‘î Divanı, Gazel 127, Mısra 6). [yıl,]

yıl: Yıl, sene.
Nice **yıldur** sürerüz yirlere ey meh yüzümüz
Ayağun toprağına geçmedi bir gün sözüümüz (Şem‘î Divanı, Gazel 70, Mısra 1). [yıldur, -dur]

İrimez **yıllar** ile gevher-i maḫşûde eli
Olımaz degme kişi baḫr-i şafâde gavvâş (Şem‘î Divanı, Gazel 85, Mısra 7). [yıllar, -lar]

Terk idüp yârün işigin yine irdün şüfi
Bunca **yıldur** ki dögersin başuñı taşlere (Şem‘î Divanı, Gazel 155, Mısra 8). [yıldur, -dur]

Yıllardurur ki rûze-i hecrünle geçmişem
Ey mâh gözlesem n’ola ḫaşün hilâlini (Şem‘î Divanı, Gazel 184, Mısra 3). [yıllardurur, -lar, -durur]

Niçe **yıl** tâlib-i âb-ı ḫayât-ı zühdi idi gönlüm
Şerâb-ı ‘ışkı nûş itdüm ḫalâş oldum bu zulmetden (Şem‘î Divanı, Kaside 3, Mısra 11). [yıl,]

yıl-: Esmek, savrulmak, rüzgara maruz kalmak.
Kimi göndersem gerekdür yâr işigine müdâm
Yıl gibi ṭurmaz **yiler** bir hoş levendüm var iken (Şem‘î Divanı, Gazel 127, Mısra 6). [yiler, -er]

Bād-ı şabâ **yilerdi** are yirde peyk-vâr
Medḫ okudukça şâhid-i gülzâre ‘andelib (Şem‘î Divanı, Kaside 9, Mısra 9). [yilerdi, -er, -di]

yıl al-: Yel aldı, rüzgar uçurdu, ortadan yok oldu.

Çıkdı başden yüz bulup senden şabāye uyalı

Zülfünün **yıl aldı** tahtın ey Süleymān-ı zemān (Şem'î Divanı, Gazel 138, Mısra 4). [yıl aldı, -dı]

yılduz: Yıldız.

Yalınüz şanmañ ki anüñ çerh ser-gerdānıdur

Ṭaña kalmış mihr ü meh aķ **yılduzuñ** hayrānıdur (Şem'î Divanı, Gazel 44, Mısra 2). [yılduzuñ, -uñ]

Gün gibi altun beneklü āsümāniler geyüp

Seyr ider **yılduzlar** ile mäh-i tākānüm benüm (Şem'î Divanı, Gazel 114, Mısra 4). [yılduzlar, -lar]

Gül kamer **yılduz** semen şahñ-ı benefşe āsümān

Ṭa'n iderse yiridür gülzār-i eflāke zemīn (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 13). [yılduz,]

Yiridür reşk iderse ger zemīne āsümān şimdi

Semen **yılduz** şafaķ lāle gül oldu mäh-i tākānı (Şem'î Divanı, Kaside 15, Mısra 24). [yılduz,]

Ṭonanup altun üsküflü güzeller karşı ṭurduķça

Alurlar çevre **yılduzlar** şanasın mäh-i tākānı (Şem'î Divanı, Kaside 15, Mısra 62). [yılduzlar, -lar]

yılduz say-: Gece gece uyumamak.

Görmeyelden gün yüzüñ ey mäh-i tākānüm benüm

Şubhe dek **yılduz sayar** bu çeşm-i giryānüm benüm (Şem'î Divanı, Gazel 114, Mısra 2). [yılduz sayar, -ar]

yılduzı barış-: Görüş, duygu ve düşünce bakımından uyuşmak.

Yılduzı barışdı ol mäh-i cihān-ārāyile

Bağrına başdı kinār idüp 'arūs-ı devleti (Şem'î Divanı, Kaside 6, Mısra 7). [yılduzı barışdı, -dı]

yılduzı barışma-: Bir kişinin karşısındaki insanla iyi geçinememesi, anlaşılamaması.

Barışmadısa yılduzı o mähüñ ey göñül

Bahtüñden itme töhmeti eflākden götür (Şem'î Divanı, Gazel 67, Mısra 7). [yılduzı barışmadısa, -dı, -sa]

yılduzı yok: Talihsiz, bahtsız olmak.

Yılduzı yokdur felekde mihrüñ ey Yūsuf-cemāl

Hüsñ içinde idimezsın mäh-i Ken'ān ile baħş (Şem'î Divanı, Gazel 20, Mısra 3). [yılduzı yokdur, -dur-ı]

Yılduzı yokdur anüñ devrinde gelmez şürete

Āfitāküñ çerhı batdı ol mehüñ devrānıdur (Şem'î Divanı, Gazel 44, Mısra 3). [yılduzı yokdur, -dur]

yile var-: Boşa gitmek, heba olmak, havaya gitmek, telef olmak.

Göñül oğıyla āhüñden yine kırtarmadı bir dem

Oda yansun **yile varsun** felek çerhınüñ evrākı (Şem'î Divanı, Gazel 172, Mısra 10). [yile varsun, -sun]

yile vir-: Boşa harcamak, savurup telef etmek.

Virmedin bād-ı ecel ‘ömr behārını **yile**

Varalum gül direlüm saçları sünbüller ile (Şem’î Divanı, Gazel 146, Mısra 3). [yile virmedin, -me, -din]

Âhüm ile **yile virmezdü**m felek ğam-ḥānesin

Ey büt-i simin-beden baġrūñ eger taş olmasa (Şem’î Divanı, Gazel 167, Mısra 3). [yile virmezdü, -mez, -dü, -m]

yıllar ol-: Çok zaman geçmek.

Ola kim bir gün şoraydı ḥātırım nāgeh diyü

Yıllar oldı istemez tımārı bīmārūñ senüñ (Şem’î Divanı, Gazel 101, Mısra 12). [yıllar oldı, -dı]

Yıllar olmuştur ser-i küyüñde ser-gerdānūñem

Bu ne ḥikmetdür ki bir gün uğramaz rāhüm saña (Şem’î Divanı, Gazel 3, Mısra 9). [yıllar olmuştur, -mış, -dur]

yin-: Yemeğe elverişli olmak.

Şol kadar bezl oldı enva‘-ı ni‘am bezm ehline

Sükkeri ni‘metlerüñ **yinmege** gelmez nevbeti (Şem’î Divanı, Kaside 6, Mısra 40). [yinmege, -meg, -e]

yine: Yeniden, bir daha, tekrar.

Nev-behār oldı **yine** şeydā olup ırmaġlar

Ķanlu yaşıım gibi zencirin sürüyüp çağlar (Şem’î Divanı, Gazel 40, Mısra 1). [yine,]

Baġlandı yolları **yine** gönlüm güşādinuñ

İrgürmedi murādına nerrād-ı rüzgār (Şem’î Divanı, Gazel 49, Mısra 3). [yine,]

Kim yaķar kendüyi ışķ odına pervāne gibi

Bunı eylerse **yine** Şem‘î-yi bī-bāk eyler (Şem’î Divanı, Gazel 66, Mısra 14). [yine,]

Ey gönül odlare yaķ defter-i nāmūsı **yine**

Rehn mi eyleyelüm gül gibi küllī cüz‘ümüz (Şem’î Divanı, Gazel 70, Mısra 11). [yine,]

Yine bir nāzenine düşdi Şem‘î

Ki ķamu nāzenine öğredür nāz (Şem’î Divanı, Gazel 76, Mısra 13). [yine,]

Beni Ya‘ķūb-veş aġlatmaġ için ḥasret ile

Mıır-ı ḥüsne ol şeker-leb **yine** sultān olmuş (Şem’î Divanı, Gazel 84, Mısra 4). [yine,]

yin’ey: Yine ey.

Yıķduñ cefā taşıyla şıduñ göñlümi benüm

Luṭfüñle al elüñe **yin’ey** şāh-i dil-nevāz (Şem’î Divanı, Gazel 72, Mısra 18). [yin’ey,]

yir: Yer, yeryüzü.

Yirde gökde mişli yok bir āfitābüm var benüm

Ey felek ya‘ni senüñ de māh-i tābānūñ mi var (Şem’î Divanı, Gazel 41, Mısra 15). [yirde, -de]

Mesned-i ḥüsñ üzre gel yüz ‘izz ile biñ nāz ile

Bülbülüñ **yiri** kafesdür āşiyāñı ḥār ü ḥes (Şem’î Divanı, Gazel 81, Mısra 12). [yiri, -i]

Çün işiginde yārūñ ben hāksāre yir yok
Bildüm ki **yirde** gökde hergiz karāre yir yok (Şem'î Divanı, Gazel 97, Mısra 2). [yirde, -de]

Āhümle eşk-i çeşmüm yir gök götürmez ey meh
Mihrüñle **yirde** gökde ben h'ār ü zāre yir yok (Şem'î Divanı, Gazel 97, Mısra 10). [yirde, -de]

Olur olmaz yire gün gibi tenezzül itme
Cān gögidür **yiri** sen māh-i hilāl-ebrūñ (Şem'î Divanı, Gazel 100, Mısra 10). [yiri, -i]

Yüzüñ āb içre gördi didi Şem'î
Yire indirmiş ayı gör bu cādū (Şem'î Divanı, Gazel 141, Mısra 18). [yire, -e]

yir gök götürme-: Yer gök kaldırmaz.

Ġam-hānesini mesken ider göñlümün gelür

Yir gök götürmedügi kazādan gelen belā (Şem'î Divanı, Gazel 10, Mısra 4). [yir gök götürmedügi, -me, -düg, -i]

Āhümle eşk-i çeşmüm **yir gök götürmez** ey meh
Mihrüñle yirde gökde ben h'ār ü zāre yir yok (Şem'î Divanı, Gazel 97, Mısra 9). [yir gök götürmez, -mez]

yir id-: Yer etmek, iz bırakmak.

Yir idüp başda elin aldı ayakden götürüp

Şeh-i nevrūze benefşe ideli istikbāl (Şem'î Divanı, Kaside 8, Mısra 23). [yir idüp, -üp]

yir koma-: Yer bırakmamak.

Bu kadar leşker ile kişver-i a'dāye irüp

Pāymāl eylemedük **yir komadılar** aşlā (Şem'î Divanı, Kaside 2, Mısra 28). [yir komadılar, -dı, -lar]

yir ü gök ehli: Yeryüzü ve gökyüzündeki tüm varlıklar.

Yir ü gök ehli şafā çengine rakş etmek gerek

Cām-ı Cem şun sākīyā Sultān Süleymān devridür (Şem'î Divanı, Murabba 1, Mısra 31). [yir ü gök ehli,]

yir yir: Yer yer, taraf taraf.

‘Alemler āhler **yir yir** dögilür sineler güm güm

Işıklar gibi ‘āşıklar baş açdı girdi meydāne (Şem'î Divanı, Gazel 143, Mısra 3). [yir yir,]

Sütünü Sidre vü ay ü güneşdür şemseler **yir yir**

Melek-simā güzellerle olupdur āsümān hayme (Şem'î Divanı, Gazel 150, Mısra 3). [yir yir,]

Başüne ey Şem'î dönmezdi bu tāk-ı lāciverd

Dūd-ı āhüm olmayaydı **yir yir** altundan direk (Şem'î Divanı, Gazel 105, Mısra 14). [yir yir,]

yir yok: Yer yok, gerek yok.

Şehrinde ol perinüñ şıgmaz selāmet ehli

Şem'î melāmet ol kim nāmūs ü ‘āre **yir yok** (Şem'î Divanı, Gazel 97, Mısra 12). [yir yok,]

Âhümle eşk-i çeşmüm yir gök götürmez ey meh
Mihrüñle yirde gökde ben h'âr ü zâre **yir yok** (Şem'î Divanı, Gazel 97, Mısra 10). [yir yok,]

Sensüz hayât-ı 'ömrüm gâyetde müşkil ancak
Gel hey kıyâmetüm gel bu intizâre **yir yok** (Şem'î Divanı, Gazel 97, Mısra 8). [yir yok,]

yir yüzün: Yeryüzü, dünya.

Yir yüzün bârân-ı eşküm seyli tıttı ser-te-ser
Aremüzde yâr ile ol deñlü geçdi mâcerâ (Şem'î Divanı, Gazel 6, Mısra 11). [yir yüzün, -n]

Ser-â-ser mağz-ı 'âlem ol hevâyile mu'a'tterdür
Hevâ müşşin deminden **yir yüzün** gülzâr-i Çin itdi (Şem'î Divanı, Kaside 1, Mısra 12). [yir yüzün, -n]

Yir yüzün şöyle tutar câder-i eflâk-mişâl
Ne semâ ehli görür arzı ne arz ehli semâ (Şem'î Divanı, Kaside 2, Mısra 23). [yir yüzün, -n]

yirde gökde: Her yerde.

Yirde gökde ne ki var cümle yarağ eylediler
Çekdi süsen kılıcın nite ki hürşid-i semâ (Şem'î Divanı, Kaside 2, Mısra 5). [yirde gökde,]

yirde gökde şığma-: Belli bir kalıba ve ölçüye gelmemek; mutluluk, sevinç, hırs, öfke vs. duygular sebebiyle davranışlarında aşırılık bulunmak. II Aşırı gürlütü olmak.

Yirde gökde şıgmadum âh-i cihân-efrûz ile
Yiri od olsun anıñ kim yirimüz od eyledi (Şem'î Divanı, Gazel 186, Mısra 5). [yirde gökde şıgmadum, -ma, -du, -m]

yirde kal-: Heba olmak, boşa gitmek.

Ney gibi bağrüm delüp inletme her dem ey felek
Çün bilürsin **yirde kalmaz** âh ü efğânüm benüm (Şem'î Divanı, Gazel 114, Mısra 10). [yirde kalmaz, -maz]

Genc-i 'ışkuñ sırrını açmazdı kimse cân virüp
Yirde kalandı eger Manşür ber-dâr olmasa (Şem'î Divanı, Gazel 149, Mısra 8). [yirde kalandı, -ur, -dı]

Döştlar her ne kadar yirlere çalsa düşmen
'Âşıkın **yirde kımaz** yâr olıcağ yâr gibi (Şem'î Divanı, Gazel 177, Mısra 4). [yirde kımaz, -maz]

yirde vü gökde: Yerde ve gökte.

Güzellük meclisi Hakkâ budur kim **yirde vü gökde**
Gül-i sirâb-ı hüsnünden 'aceb terdür Hasen Bâlî (Şem'î Divanı, Gazel 187, Mısra 5). [yirde vü gökde,]

Görinen nerges ü encüm degüldür **yirde vü gökde**
Göz açup her taraf gözler zemîn ü âsümân anı (Şem'î Divanı, Kaside 15, Mısra 81). [yirde vü gökde,]

yirden göge: Yerden göğe (kadar), her taraf.

Ayağın toprağını ehl-i cennet
Görür **yirden göge** ey mâh minnet (Şem'î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 6). [yirden göge,]

yirden tur-: Ayağa kalkmak.

İdüpdür çeşm-i mestün eyle gam-gîn

‘Aşâyile **turur yirden** o miskîn (Şem’î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 20). [yirden turur, -ur]

yire çal-: Yere fırlatmak, şiddetle atmak. II Perişan etmek.

Nice bir **yire çalarsın** bu gönül teşnesini

N’ola bir kerre alursañ ele peymâne gibi (Şem’î Divanı, Gazel 191, Mısra 3). [yire çalarsın, -ar, -sın]

yire düş-: Bulunduğu yerden ayrılarak yukarıdan aşağıya inmek. II Sahip olduğu değerli şeyi, konumu yitirmek.

Var ise bir serv-i bālâden **yire düşmişdurur**

Cümle endâmı kıararmış sāyeññ ey dilsitân (Şem’î Divanı, Gazel 138, Mısra 7). [yire düşmişdurur, -miş, -durur]

yire göge şıgımaz: Belli bir kalıba ve ölçüye gelmemek; mutluluk, sevinç, hırs, öfke vs. duygular sebebiyle davranışlarında aşırılık bulunmak. II Aşırı güürültü olmak.

Şıgımaz yire göge leşker-i ins ile melek

Tağ u taş götürimez nice fezâ-yi şahrâ (Şem’î Divanı, Kaside 2, Mısra 25). [yire göge şıgımaz,]

yiri: Uygun, münasip.

Zühd için zâhid çekerse **yiridür** dünyâ gamın

Rind olan gül gibi mey bâr-ı girânı har çeker (Şem’î Divanı, Gazel 64, Mısra 7). [yiridür, -dür]

Haddüne Şem’î müşâbih didi şemsi güzelüm

Yiridür odlare yaksañ anı pervâne gibi (Şem’î Divanı, Gazel 191, Mısra 10). [yiridür, -dür]

Şerefde zât-ı pākūñ şüret-i rûh-ı muşavverdür

Nâzer itseñ **yiridür** gâyet ey şâh-i felek-rif’at (Şem’î Divanı, Kaside 1, Mısra 72). [yiridür, -dür]

Kâtib-i kudreti gör kim neler eyler izhâr

Ta’n iderse **yiridür** gülşen-i eflâke zemîn (Şem’î Divanı, Kaside 7, Mısra 16). [yiridür, -dür]

yirine: Bir şeyin veya bir kimsenin yerini almak üzere.

Niçe niçe içmişem mey **yirine** hûn-ı ciger

Döne döne itmişem gam nârine bağırum kebâb (Şem’î Divanı, Gazel 14, Mısra 9). [yirine,]

Leblerin depretdüğince söz **yirine** cân yağar

Ya Mesîhâdür ya Hızırñ çeşme-i hayvânıdur (Şem’î Divanı, Gazel 44, Mısra 5). [yirine,]

Mest olduğınca mey **yirine** kan içer lebün

Cellâd-ı gamzeñe n’ola dirlerse zü’l-ğumâr (Şem’î Divanı, Gazel 46, Mısra 11). [yirine,]

Bezm olmuş idi cennet ü hûrî nigârler

Kevser **yirine** içdüğü Şem’î şerâb idi (Şem’î Divanı, Gazel 181, Mısra 12). [yirine,]

yirlere berâber ol-: Yerle bir olmak.

Hacletinden **yirlere olur berāber** āfitāb

Āsitānından kaçan gün gibi ol meh-veş çıkar (Şem'î Divanı, Gazel 51, Mısra 7). [yirlere berāber olur, -ur]

yirlere çal-: Yere fırlatmak, şiddetle atmak. II Perişan etmek.

Döştlar her ne kadar **yirlere çalsa** düşmen

‘Āşıkın yirde kımaz yār olıcağ yār gibi (Şem'î Divanı, Gazel 177, Mısra 3). [yirlere çalsa, -sa]

yirlere şal-: Yere atmak, önemsizleştirmek, değer vermemek. II Birini vurup öldürmek, yere sermek.

Ol serv-i lāle-ruḥ gül-i bağ-ı vefā iken

Gör nice **şaldı yirlere** anı bu rüzgār (Şem'î Divanı, Kaside 12, Mısra 24). [yirlere şaldı, -dı]

yirlü yirinde: Yerli yerinde.

Se‘ādetle olup sâbit-nücüm-ı merkez-i devlet

Müretteb **yirlü yirinde** mu‘azzez gördük erkânı (Şem'î Divanı, Kaside 4, Mısra 24). [yirlü yirinde,]

yit-: Yetmek, kâfi gelmek, yeterli olmak.

Şanemā ḥaṭṭ-ı gubārüñ gibi reyḥān bitmez

Nitekim kâmetüne serv-i ḥurāmān **yitmez** (Şem'î Divanı, Gazel 74, Mısra 2). [yitmez, -mez]

Ger vefālar idesin yā ḥo cefā eyleyesin

Şem'î-yi şüḥteye her ne iderseñ **yitmez** (Şem'î Divanı, Gazel 74, Mısra 10). [yitmez, -mez]

Derd ü ḡam-ı nigār ile **yitdi** benüm baña

Billāhi diñ ṭabıbe gelüp zaḥmet itmesün (Şem'î Divanı, Gazel 131, Mısra 7). [yitdi, -di]

Gül gibi dāğ-ı ḡamünle adümüz divānedür

Yiter ey döst bize dünyede bu nām ü nişān (Şem'î Divanı, Gazel 136, Mısra 4). [yiter, -er]

Saña **yitmez** mi bu kerāmet kim

Pādişāhler kıl oldu dervīşe (Şem'î Divanı, Gazel 145, Mısra 7). [yitmez, -mez]

yiter: Yeter, kâfi.

Yiter ehl-i şafāya bu se‘ādet

K'ide her cāme sākı buse ‘ādet (Şem'î Divanı, Gazel 16, Mısra 1). [yiter,]

Virmegil dünyāye yārün ayağı toprağını

Ey göñül iki cihānde **yiter** ol dirlik saña (Şem'î Divanı, Gazel 8, Mısra 12). [yiter,]

Şāhid **yiter** ki levḥ-i cemāl üzre oldılar

Bu ān-ı ḥüsne kıddi elif kaşı nūnı med (Şem'î Divanı, Gazel 34, Mısra 7). [yiter,]

Ḳo söyinsün bu yidi Şem'î tokuz kâşānenün

K'āh-i süzi āsümāne meş'al-i enver **yiter** (Şem'î Divanı, Gazel 69, Mısra 10). [yiter,]

yitür-: Kaybetmek.

Beni o ālūme nāşıh ki ōñlūm bir büt-i Çinūñ
Tolaşdı küfr-i zūlfine **yitürdüm** dīn ü imānı (Şem'î Divanı, Gazel 185, Mısra 6). [yitürdüm, -dü, -m]

yoğ: Bulunmayan, mevcut olmayan (şey).

N'ola ger **yoğ** ise mescidde bizüm rağbetümüz
Gele meyhāneye zāhid göresin ürmetümüz (Şem'î Divanı, Gazel 73, Mısra 1). [yoğ,]

Yoğ imiş miñnet ü am leşkerinūñ pāyānı
Şāh-i 'ışk ile kişi nice çıkışsın başa baş (Şem'î Divanı, Gazel 82, Mısra 3). [yoğ,]

yoğa şal-: Yabancıya bırakmak.

Cihānde varlığını **yoğa şalmış**
Bulınur gerçi ammā azdan az (Şem'î Divanı, Gazel 76, Mısra 7). [yoğa şalmış, -mış]

yoğsa: Yoksa; bir düşüncenin, bir davranışın, bir tutumun ters olma ihtimalini anlatmak için kullanılır.

Sen gülersin benüm ağıladuğuma fūrkat ile
Yoğsa ey şūh-ı cihān saña temāşā mı gelür (Şem'î Divanı, Gazel 54, Mısra 8). [yoğsa,]

yok: Bulunmamak, olmamak, mevcut olmamak.

Ol řabīb-i cān ü dil derdine düşdün ey ōñlū
Çāre **yok** şimden girü benden saña senden baña (Şem'î Divanı, Gazel 8, Mısra 8). [yok,]

Yirde ökde mişli **yok** bir āfitābüm var benüm
Ey felek ya'nī senün de māh-i tābānün mi var (Şem'î Divanı, Gazel 41, Mısra 15). [yok,]

Ezelden Şem'iyem sāķi řerāb ü şem'e yār oldum
Cihāne 'ışk ile geldüm benüm zühd ile kārüm **yok** (Şem'î Divanı, Gazel 98, Mısra 14). [yok,]

yoklūğ: Yokluk, var olmama.

Dehānı **yoklūğına** zerre deñlü yok şüphe
Miyānı kılca belürmez ümān imiş bildük (Şem'î Divanı, Gazel 106, Mısra 11). [yoklūğına, -ı, -n, -a]

yoksa: Bir düşüncenin, davranışın veya tutumun ters durumunu ya da örüşünü ifade eden söz.

Fūrkatünden orķaram **yoksa** vişāli n'eyleyem
Gün yüzün örmek efendüm 'ayn-i vuşletdür baña (Şem'î Divanı, Gazel 7, Mısra 3). [yoksa,]

Çeşme-i āb-ı ayātün adı var dünyāde
Yoksa dilber lebidür var ise dünyāde hemān (Şem'î Divanı, Gazel 136, Mısra 8). [yoksa,]

Bir perī yüzli melekdür iki 'ālemden murād
Yoksa bu fānı cihānden almadı bir kimse dad (Şem'î Divanı, Murabba 1, Mısra 26). [yoksa,]

yol: Amaç, maksat, gaye.

Ağmedün **yolında** Şem'î varünı eyle nişār
Muştafā 'ışkına ammā cānünı eyle fidā (Şem'î Divanı, Gazel 5, Mısra 15). [yolında, -ı, -n, -da]

Dāl oldu ‘ışk derdine zīrā ki görmedük
Kaddūn **yolında** toğru elif gibi hiç ehad (Şem’î Divanı, Gazel 34, Mısra 6). [yolında, -ı, -n, -da]

Çanını ū yirine içlerse yiridür
Kurbānler olduğum **yolüne** olayın şehīd (Şem’î Divanı, Gazel 35, Mısra 6). [yolüne, -üñ, -e]

Dil tıtdı rāh-i ‘ışkuñı zāhid riyā **yolın**
Āsān degül gözetmek efendi belā **yolın** (Şem’î Divanı, Gazel 124, Mısra 2). [yolın, -ı, -n]

Başde hevā-yi āteş-i ‘ışk u gözüñde nem
Sen varmayınca kim vare Şem’î Hüdā **yolın** (Şem’î Divanı, Gazel 124, Mısra 10). [yolın, -ı, -n]

Hāyil degüldür āhüme ey müdde’i felek
Şağın şağın ki tıtmadı kimse dü’ā **yolın** (Şem’î Divanı, Gazel 124, Mısra 8). [yolın, -ı, -n]

Öñ virmez oldu çerh-i sitemkār cevri ile
Yā Reb cihānde kim vare ol bī-vefā **yolın** (Şem’î Divanı, Gazel 124, Mısra 6). [yolın, -ı, -n]

Pāk itmeyince yolını āb-ı revān gibi
Her tīre-dil kaçan vare ehl-i şafā **yolın** (Şem’î Divanı, Gazel 124, Mısra 4). [yolın, -ı, -n]

Dil tıtdı rāh-i ‘ışkuñı zāhid riyā **yolın**
Āsān degül gözetmek efendi belā **yolın** (Şem’î Divanı, Gazel 124, Mısra 1). [yolın, -ı, -n]

yol: Bir amaç uğruna aşmak istenilen mesafe, güzergâh, istikamet.
Bağlandı **yolları** yine gönüm güşāduñ
İrgürmedi murādına nerrād-ı rüzgār (Şem’î Divanı, Gazel 49, Mısra 3). [yolları, -lar, -ı]

Şu’le-i mihri felek eyledi zerrīn-cārūb
Sen güzeller şehinūñ **yollarını** pāk eyler (Şem’î Divanı, Gazel 66, Mısra 4). [yollarını, -lar, -ı, -n, -ı]

yol: (Aşk ve sevgili için) takip edilen yol.
Cān hāzır ider tıtınca lebūñçün ‘adem yolın
Şīrīn **yolında** Hüsrevelur sefer lezīz (Şem’î Divanı, Gazel 38, Mısra 8). [yolında, -ı, -n, -da]

Sermāye-i mahabbet ile nakd-i ‘ömrünü
Devlet anūñ ki sevdüğü **yolında** hārcanur (Şem’î Divanı, Gazel 55, Mısra 10). [yolında, -ı, -n, -da]

Şağın cān oynaram diyū **yolında** eyleme minnet
Oyuncağ şanma bu kārı degüldür ‘ışk işi bāzī (Şem’î Divanı, Gazel 173, Mısra 7). [yolında, -ı, -n, -da]

Yolında ser virüp cān terk idenler cümle serverdür
Burāk-ı berķ-seyrüñ āteşin na’l şerārıdur (Şem’î Divanı, Kaside 1, Mısra 33). [yolında, -ı, -n, -da]

Yolında hāk olanūñ meh gibi mihr āfitābiyle
Hālāş eyler işin altun idüp hāk-i mezelletden (Şem’î Divanı, Kaside 3, Mısra 37). [yolında, -ı, -n, -da]

Yolüne cān virmege cānā dil-i bī-çāreler
Bulmadılar gerçi kim çoğ istediler çāreler (Şem’î Divanı, Gazel 56, Mısra 1). [yolüne, -üñ, -e]

Yār **yolında** külek-i cānı fidā eyleyelüm
Âhîret hâkkını dünyâde edā eyleyelüm (Şem'î Divanı, Gazel 117, Mısra 1). [yolında, -ı, -n, -da]

yol bul-: Çare bulmak, çözüm üretmek, ulaşmaya fırsat ve imkan bulmak.
Kendüye çünkü hîşâr eyledi şehir-i 'ademi
Leşker-i ğam bulmaz **yol bul** dil-i bî-bâke (Şem'î Divanı, Gazel 165, Mısra 6). [yol bulmaz, -ıma]

Yol bulur leşker-i ğam nüh felek olursa hîşâr
Bâğ-ı lûtfünde olan gülşen-i hûlkuñ gülinüñ (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 81). [yol bulur, -ur]

yol kes-: Önüne geçmek, önüne çıkmak. II Yolda ilerlemek, yol almak.
Cihâne **yol keser** Ferhād-veş küh-ı maḥabbetde
Şu kim Mecnûn gibi kaç' eyledi 'ışkuñ beyâbânın (Şem'î Divanı, Gazel 134, Mısra 7). [yol keser, -er]

yol sür-: Döretmek, bahane ileri sürmek, bir işe gönülsüz olmak.
Yollarüñ pāk idüben âb-feşân olmağda
Yol sürer kîrpügüm ey şeh nice ferrâşlere (Şem'î Divanı, Gazel 155, Mısra 4). [yol sürer, -er]

yol vir-: Geçmesine müsâade etmek, izin vermek.
Yol virmez idi gülşen-i hüsnuñ güline hâr
Nerm itmeseyidi her dem anı eşk-i cüy-bâr (Şem'î Divanı, Gazel 46, Mısra 1). [yol virmez, -mez]

yoldaş ol-: Yol arkadaşı olmak.
Nâkd-i eşk ile gönül degmeye **olma yoldaş**
'İşk yolında şaḡın bir pula olur bîñ baş (Şem'î Divanı, Gazel 82, Mısra 1). [yoldaş olma, -ma]

Baş varmazdı işüm bâde ayakdaş olmasa
Menzili kaç' eylemezdim 'ışk **yoldaş olmasa** (Şem'î Divanı, Gazel 167, Mısra 2). [yoldaş olmasa, -ma, -sa]

yolın tut-: Yola çıkmak, yola koyulmak, bir yere gitmek üzere hareket etmek. II Bir kimsenin yaşayış ve davranışını kendisine göre bir düzende sürdürmek. III Yol kesmek, yoldan bir kimsenin geçmesini engellemek.
Cân hâzz ider **tutınca** lebünçün 'adem **yolın**
Şîrîn yolında Hüsrevelur sefer lezîz (Şem'î Divanı, Gazel 38, Mısra 7). [yolın tutınca, -ınca]

yu-: Yıkamak.
Gün gibi cām-ı şabûh ile **yumazsak** yüzümüz
H'âb-ı ğâfletde kalur hergiz açılmaz gözümüz (Şem'î Divanı, Gazel 71, Mısra 1). [yumazsak, -maz, -sa, -k]

Şerâb-ı 'ışka düşdün çünkü Şem'î
Gözün yaşıyle kendüñden elüñ **yu** (Şem'î Divanı, Gazel 140, Mısra 16). [yu,]

Zahm-i hün-âlüdemi kanlu yaşümle **yuma** kim
Kanı kan ile yumağ düşmez benüm şâhüm saña (Şem'î Divanı, Gazel 3, Mısra 7). [yuma, -ma]

yücel-: Yükselmek.

Livā-yi rif'atüñe müntehā-yi Sidre hem-serdür

Yücelmiş āb-ı lutfüñle behişt-i bāğ-ı 'adlūñde (Şem'î Divanı, Kaside 1, Mısra 40). [yücelmiş, -miş]

yuhyi'l-'izām: Yasin suresinin 78. ayetinden iktibastır. "Kemikleri diriltecek" manasına gelir.

Nüş idüp **yuhyi'l-'izāmuñ** şerbetin 'azm-i ramīm

Cām-ı bezm-i rūḥ içer 'isî deminden mā' u tîn (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 23). [yuhyi'l-'izāmuñ, -uñ]

yük: Ağırılık. II Sıkıntı, dert.

Ey Süleymān-ı zemān kande çeker mür-i za'if

Ṭağ u ṭaş çekmez iken cevri **yükün** gerdünün (Şem'î Divanı, Gazel 99, Mısra 6). [yükün, -i, -n]

yüksek: Belli bir yere göre daha yukarıda bulunan.

Ol hümā **yüksek** uçar ammā şikāründür senün

Dūd-ı pîç-ā-pîç-i āhüñle cihān şayyādısın (Şem'î Divanı, Gazel 128, Mısra 5). [yüksek,]

Hāle vü encüm degül **yüksek** uçanlar şaydine

Māh kırmış dāne-i sīm ile zerrin dāmını (Şem'î Divanı, Gazel 178, Mısra 7). [yüksek,]

Peri-veş her dem insandan kaçarsın

Hümā gibi igen **yüksek** uçarsın (Şem'î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 88). [yüksek,]

Ol kadar **yüksek** uçar 'aql-ı hümā-pervāz kim

Güşine girmez şadā-yi şeh-per-i Rūḥü'l-emīn (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 111). [yüksek,]

Felekler ḥāyil olmaz ol hümā itdükce pervāzı

Ne deñlü **yüksek** uçarsa kıo uçsun 'ışk şahbāzı (Şem'î Divanı, Gazel 173, Mısra 2). [yüksek,]

yüreg: Kalp, gönül.

Yüregi olan açar gögsini mānend-i siper

Her kimün cevheri var tîğ gibi buldı şafā (Şem'î Divanı, Kaside 2, Mısra 43). [yüregi, -i]

yüregüm ağızuma gel-: Çok korkmak, çok heyecanlanmak.

Yüregüm ağızuma gelür işidüp gonce lebi

Söylese nāz ile bülbül gibi āvāzı güzel (Şem'î Divanı, Gazel 109, Mısra 9). [yüregüm ağızuma gelür, -ür]

yüregüm yağını yak-: Çok büyük acı çekmek, üzülmek.

Her elif sīnemde oldı Şem'iyā rüşen delil

Yüregüm yağını yakar dāğlar olup çerāğ (Şem'î Divanı, Gazel 93, Mısra 14). [yüregüm yağını yakar, -ar]

yürek yağıydı: Yürek yağı. II Korku, kaygıdan duyulan sızı hissi.

Yanarken sīnede kandil-i 'ışkuñ

Fetili dil **yürek yağıydı** yağı (Şem'î Divanı, Gazel 175, Mısra 4). [yürek yağıydı, -y, -dı]

yüri-: Yüri-: Yürü, haydi durma.

Yüri mey nüş kıl ‘aql ile câne

Nice bir hecr zehriyle gezend it (Şem’î Divanı, Gazel 18, Mısra 11). [yüri,]

Yüri bir servi boylu dilber ile

Kinâr-ı âbda ‘ıyş-ı bülend it (Şem’î Divanı, Gazel 18, Mısra 3). [yüri,]

Yüri cām iç lebi yādına Şem’î

Kim aña teşne-dildür âb-ı Kevşer (Şem’î Divanı, Gazel 50, Mısra 9). [yüri,]

Yüri ey serv-i bostân-ı leţâfet

Şalın tāvus-veş cevân senüñdür (Şem’î Divanı, Gazel 53, Mısra 3). [yüri,]

Okın atdı yayın yaşdı Necâtî

Yüri var Şem’iyâ meydân senüñdür (Şem’î Divanı, Gazel 53, Mısra 14). [yüri,]

yüri var: Haydi git!.

Bilür ‘âlem bu ‘ışkuñ lezzetini

Yüri var Şem’iyâ sen saña pend it (Şem’î Divanı, Gazel 18, Mısra 10). [yüri var,]

Vefâden çünki hazzüñ yok düşürme göñlümi bende

Yüri var ey cefâ-pîşe senüñ sende benüm bende (Şem’î Divanı, Gazel 158, Mısra 2). [yüri var,]

yürü-: Yürümek, gezmek, dolaşmak.

Dünyâ turalı gelmedi mişli güzel diyü

İller içinde Şem’î seni medh idüp **yürür** (Şem’î Divanı, Gazel 52, Mısra 12). [yürür, -r]

Yağalar çāk idüp ‘uşşāk iderler âh ü efgānı

Şerâb-ı nâz içüp dilber **yürür** mestâne mestâne (Şem’î Divanı, Gazel 143, Mısra 10). [yürür, -r]

Şanki bir çerh okıdur tırüñ ki gelmiş sîneme

Her yaña yâ Reb **yürür** derd okları peykânını (Şem’î Divanı, Gazel 189, Mısra 6). [yürür, -r]

yüsuf: Hz. Yusuf. II Güzelliğiyle meşhur Yusuf Peygamber.

‘Âlemüñ hüsn ile sen cānānısın **Yūsufcuğum**

La‘l-i cān-bahşüñle cānler cānısın **Yūsufcuğum** (Şem’î Divanı, Gazel 120, Mısra 1). [yūsufcuğum, -cuğ, -um]

‘Âlemüñ hüsn ile sen cānānısın **Yūsufcuğum**

La‘l-i cān-bahşüñle cānler cānısın **Yūsufcuğum** (Şem’î Divanı, Gazel 120, Mısra 2). [yūsufcuğum, -cuğ, -um]

Ben senüñ Ya‘kübunam derd ü belâ vü hüzn ile

Sen güzellük mülkinüñ sultānısın **Yūsufcuğum** (Şem’î Divanı, Gazel 120, Mısra 4). [yūsufcuğum, -cuğ, -um]

Māh-rüler aresinde gün gibi bir dānesin

Şimdi şehrüñ âfet-i devrānısın **Yūsufcuğum** (Şem’î Divanı, Gazel 120, Mısra 6). [yūsufcuğum, -cuğ, -um]

Secde itse mihr ü meh n’ola ayağın tozına

Mısr-ı hüsnüñ Yūsuf-ı Ken‘ānısın **Yūsufcuğum** (Şem’î Divanı, Gazel 120, Mısra 8). [yūsufcuğum, -cuğ, -um]

Vaşlüñe cânler virüp n'ola idersem ârzû
Haste göñlüm derdinüñ dermânısın **Yūsufcuğum** (Şem'î Divanı, Gazel 120, Mısra 10). [yūsufcuğum, -cuğ, -um]

Bülbül-i şürîde-veş inîletme her dem zâr ü zâr
Gülşen-i hüsñüñ gül-i handânısın **Yūsufcuğum** (Şem'î Divanı, Gazel 120, Mısra 12). [yūsufcuğum, -cuğ, -um]

Şem'î-yi bî-çâreden men' eylemezsın la'lüñi
Hâşelillâh sen mürüvvet kânısın **Yūsufcuğum** (Şem'î Divanı, Gazel 120, Mısra 14). [yūsufcuğum, -cuğ, -um]

yūsuf-cemâl: Hz. Yusuf gibi güzel yüzlü.

Yıldızı yokdur felekde mihrüñ ey **Yūsuf-cemâl**

Hüsñ içinde idimezsın mâh-i Ken'ân ile baħş (Şem'î Divanı, Gazel 20, Mısra 3). [yūsuf-cemâl,]

Gün gibi mîzâne gelmiş şanki bir **Yūsuf-cemâl**
Âsümân işigi kendü meh-likâsı Bursanüñ (Şem'î Divanı, Gazel 103, Mısra 9). [yūsuf-cemâl,]

Âfitâb olmaz muķâbil saña ey **Yūsuf-cemâl**
İdimez her bir sitâre mâh-i Ken'ân ile baħş (Şem'î Divanı, Gazel 21, Mısra 7). [yūsuf-cemâl,]

yūsuf-ı baħt: Yusuf bahtlı.

Yūsuf-ı baħtûñ harîdârı şeh-i devrân olup

Müşterî vezn eyleyip mihr ile meh mîzân ola (Şem'î Divanı, Gazel 4, Mısra 5). [yūsuf-ı baħtûñ, -üñ]

yūsuf-ı gül-çihre: Gül yüzlü Yusuf.

Kan tolar gözlerimiz hecr ile Ya'ķûb gibi

Çokdur ey **Yūsuf-ı gül-çihre** saña hasretümüz (Şem'î Divanı, Gazel 73, Mısra 10). [yūsuf-ı gül-çihre,]

yūsuf-ı ken'ân: Hz. Yusuf. II Kenan ilinin Yusufu.

Güzellük Mısrı içre hüsñ taħtı

Bu gün ey **Yūsuf-ı Ken'ân** senüñdür (Şem'î Divanı, Gazel 53, Mısra 8). [yūsuf-ı ken'ân,]

Secde itse mihr ü meh n'ola ayağñ tozına
Mısr-ı hüsñüñ **Yūsuf-ı Ken'ânısın** Yūsufcuğum (Şem'î Divanı, Gazel 120, Mısra 8). [yūsuf-ı ken'ânısın, -ı, -sın]

yūsuf-ı mısr-ı melâhet: I. Güzellik ülkesinin Yūsufu. II. Çok güzel sevgili.

Ağlasam ey **Yūsuf-ı Mısr-ı melâhet** ğam degül

Küyüñe Bağdâd dirler n'ola eşķüm olsa Şaţ (Şem'î Divanı, Gazel 90, Mısra 7). [yūsuf-ı mısr-ı melâhet, -de]

Saña ey **Yūsuf-ı Mısr-ı melâhet**

Yaraşur mihr ü mâh olsa terâzû (Şem'î Divanı, Gazel 141, Mısra 7). [yūsuf-ı mısr-ı melâhet,]

Elâ ey **Yūsuf-ı Mısr-ı melâhet**

İrür şekker lebünden rûhe râhet (Şem'î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 1). [yūsuf-ı mısr-ı melâhet,]

yüz: Yüz, çehre.

Nice medh eyleyeyin ‘aqlın alur her görenüñ
Gözi cādū saçı sünbül **yüzi** gül kaşı hilāl (Şem’î Divanı, Gazel 113, Mısra 6). [yüzi, -i]

Diñlemezsın bir nefes ey **yüzi** gülzārüm benüm
Arturursın dem-be-dem bülbül gibi zārüm benüm (Şem’î Divanı, Gazel 119, Mısra 1). [yüzi, -i]

Gülşen-i bāğ-ı cemālün sevdi gönlüm bülbüli
Bir lebi gonce **yüzi** gül gözleri bādāmını (Şem’î Divanı, Gazel 178, Mısra 10). [yüzi, -i]

Gün gibi cām-ı şabūh ile yumazsağ **yüzümüz**
H’āb-ı ğafletde kalur hergiz açılmaz gözümüz (Şem’î Divanı, Gazel 71, Mısra 1). [yüzümüz, -ümüz]

Bāğ-ı cennet nergesi çeşmüñ **yüzüñdür** gülşeni
Açılur gönli gözi kim görse didārūñ senüñ (Şem’î Divanı, Gazel 101, Mısra 3). [yüzüñdür, -üñ, -dür]

Āfitābüm ne kāmersin ki **yüzüñi** göricek
Her kişi zāyil olur sāye-i dīvār gibi (Şem’î Divanı, Gazel 177, Mısra 7). [yüzüñi, -üñ, -i]

Boyūñ Tūbī **yüzüñ** cennet tūdāguñ āb-ı Kevserdür
Bu vech ile güzel koptmaz meger Firdevs-i a’lāden (Şem’î Divanı, Gazel 123, Mısra 5). [yüzüñ, -üñ]

Güzellük gülşeninde ey **yüzi** gül lebleri gonce
Okursañ bülbül olursun eger Sa’di Gülistānın (Şem’î Divanı, Gazel 134, Mısra 3). [yüzi, -i]

yüz bul-: Gördüğü ilgi ve iyi davranıştan cesâretlenmek.
Ol kadar **yüz buldı** senden kim dem-ā-dem dōstum
Baş keser kanlar döker yanüñde şemşirüñ senüñ (Şem’î Divanı, Gazel 102, Mısra 7). [yüz buldı, -dı]

Çıkdı başden **yüz bulup** senden şabāye uyalı
Zülfüñüñ yil aldı tahtın ey Süleymān-ı zemān (Şem’î Divanı, Gazel 138, Mısra 3). [yüz bulup, -up]

yüz çevir-: (Bir kimse veya şeye karşı) Tavrını değiştirip soğuk davranmak, ilişkisini kesip ilgilenmemek.
Yüz çevirdüñ gül gibi feryād ü āhümnden benüm
Zār idüp ben bülbüli gūş urmaduñ efġānūme (Şem’î Divanı, Gazel 154, Mısra 7). [yüz çevirdüñ, -düñ]

yüz göster-: Kendini göstermek, görünür olmak, ortaya çıkmak, belirtmek. II İlgili görünmek, iltifat etmek, yüz vermek.
Pāk eyle Şem’î āyeneñi cām-ı ‘ışk ile
Yüz göstere ola ki saña şahid-i şalāh (Şem’î Divanı, Gazel 27, Mısra 10). [yüz göstere, -e]

Yaylar çatdı kaşın dürdi siperler yüzini
Gösterür her birisi düşmene **yüz** derd ü belā (Şem’î Divanı, Kaside 2, Mısra 46). [yüz gösterür, -ür]

yüz levhası: Sevgilinin yüzü.
Gülşen-i hüsne gelür **yüz levhasın** bāli gibi
Gelmeye bir yüzi gül gonce-i hāndāni güzel (Şem’î Divanı, Gazel 108, Mısra 11). [yüz levhasın, -n]

yüz sür-: (Sevgi veya saygı ifādesi olarak) Huzûrunda yere kapanmak.

Secde kılmış kaşı mihrâbına hâl-i siyehi
Şanasın kim harem-i Ka'be'ye **yüz sürdi** Bilâl (Şem'î Divanı, Gazel 113, Mısra 8). [yüz sürdi, -di]

Âsümân-ı hüsnüñ ol gün yüzlü şimdi mâhıdur
Yüz sürerler mihr ü meh güyâ felek dergâhıdur (Şem'î Divanı, Murabba 2, Mısra 10). [yüz sürerler, -er, -ler]

Reftâre başla nâz ile sihr eyle ey nigâr
Yüz sürmege ayağıña tâ gökden ay ine (Şem'î Divanı, Gazel 160, Mısra 4). [yüz sürmege, -mek, -e]

Başına gün toğar anüñ ki **yüz sürmek** müyesserdür
Anüñ kim bârgâhı Ka'be-i erbâb-ı hâcetdür (Şem'î Divanı, Kaside 1, Mısra 27). [yüz sürmek, -mek]

Şâhid-i saltânetüñ güşine dürr-i şeh-vâr
Yüz sürüp geldi se'âdet ilinüñ pâdişehi (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 70). [yüz sürüp, -üp]

Yüz sürüp işigüne kadrimüz a'lâ idelüm
Gün gibi 'arşı serir itmedurur himmetümüz (Şem'î Divanı, Gazel 73, Mısra 11). [yüz sürüp, -üp]

Didi büt-hâneye cârüb ideyin müjgânüm
Yüz sürüp pîr-i muğânüñ varayın hıdmetine (Şem'î Divanı, Gazel 171, Mısra 6). [yüz sürüp, -üp]

yüz vir-: İlgi ve yakınlık göstermek, şımartmak.
Başdan aşar igen daği **yüz virme** zülfüne
Boynüne düşmesün güzelüm çok vebâli var (Şem'î Divanı, Gazel 58, Mısra 5). [yüz virme, -me]

Gün yüzlüler muqâbele itse kamer olur
Kim nakş-i hüsnüñ anlere **yüz virmez** ey nigâr (Şem'î Divanı, Gazel 49, Mısra 6). [yüz virmez, -mez]

Devr-i 'adlinde aşarlarsa n'ola âyeneyi
Yüz virüp olduğüçün her kişiye çihre-nümâ (Şem'î Divanı, Kaside 2, Mısra 68). [yüz virüp, -üp]

yüz yu-: Yüz yıkamak.
Kevserden el yudı **yumaz** âb-ı hayâtea **yüz**
Şem'î tadandı câm-ı maḥabbet şafâsına (Şem'î Divanı, Gazel 144, Mısra 15). [yüz yumaz, -maz]

yüzi ağ alnı açuk: Bir suçu veya utanılacak bir durumu bulunmamak.
Pâk-dâmen serv bir ser-keş kıyâmet hûbdur
Yüzi ağ alnı açuk gül bir nigâr-ı meh-cebîn (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 34). [yüzi ağ alnı açuk, -i]

yüzi gül: Gül yüzlü. II Sevgili.
Sînemüñ dağını meyl itdi görüp ol **yüzi gül**
Meyl olur güller ile zeyn olıcaḡ her kırı şâḡ (Şem'î Divanı, Gazel 29, Mısra 3). [yüzi gül, -i]

yüzi gül-: Sevinmek, mutlu olmak, güzel bir haber almış olmak.
Şâhid-i gül yine 'arz eyledi gülşende cemâl
Gülşenüñ **güldi yüzi** buldı leṭâfetde kemâl (Şem'î Divanı, Kaside 8, Mısra 2). [yüzi güldi, -di]

yüzin ele al-: Birisine ricada bulunmak için utanarak zorlanmak.

Yüzin ele al hâme gibi gönlümüñ ey dost

Düşmenlerüñüñ nâme gibi bağı kıarsın (Şem'î Divanı, Gazel 137, Mısra 5). [yüzin ele al,]

yüzine bak-: Önem vermemek, ilgilenmemek, kayıtsız kalmak, itibar etmemek. II Darılıp gücenmek.

Yâr **bakmaz yüzine** derd ile biñ kan ağlasun

Ğonce-veş tıdurmayan dürr ile mercân kıoyına (Şem'î Divanı, Gazel 169, Mısra 3). [yüzine bakmaz,]

yüzine ur-: Kusurunu, ayıbını birinin yüzüne karşı söylemek.

Vâ'iz şerâb-ı nâbe diyüñ ol tılaşmasun

Şoñra **yüzine urıcağaz** kendü utanur (Şem'î Divanı, Gazel 55, Mısra 4). [yüzine urıcağaz, -ı, -cağaz]

yüzini dürr-: Surat asmak, yüz buruştırmak.

Yaylar çatdı kıaşın **dürrdi** siperler **yüzini**

Gösterür her birisi düştıne yüz derd ü belâ (Şem'î Divanı, Kaside 2, Mısra 45). [yüzini dürrdi, -dı]

Ebr-veş yıldız dökülür gün gibi meh-pâreler

Gül gibi **dürrme yüzini** ebrüleriñi itme çin (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 48). [yüzini dürrme, -me]

yüzüme bakma-: Önem vermemek, ilgilenmemek, kayıtsız kalmak, itibar etmemek. II Darılıp gücenmek.

Yüzüme bakmadılar yaşıme rahım itmediler

Mâh-rüler aresinde yoğ imiş yıldızumuz (Şem'î Divanı, Gazel 70, Mısra 5). [yüzüme bakmadılar, -dı, -lar]

yüzümüz yirlere düş-: Çok utanç duymak.

Yañılıp ğaflet ile gün yüzine mâh didük

Yâr yanında bu gün **yirlere düşdi yüzümüz** (Şem'î Divanı, Gazel 71, Mısra 6). [yüzümüz yirlere düşdi, -dı-ler, -e]

Z

za'f: Güçsüzlük, zayıflık.

Nakd-i cân almak dilersin gönlümüñ **za'fın** görüp

Kangı zâlimdür alan bir şehir-i virândan hârâc (Şem'î Divanı, Gazel 24, Mısra 7). [za'fın, -ı, -n]

zafer: Savaşta kazanılan gâlibiyet, utku.

Zafer mîr-i 'âlem nuşret sipehsâlâr-ı leşkerdür

İşigi bendesinüñ bendesidür Husrev ü Dârâ (Şem'î Divanı, Kaside 1, Mısra 31). [zafer,]

zâğ: Karga.

Tütî-i güyâ kafesde hâbbeye muhtâc olup

Şekkerüñ bakmaz yüzine eyle tıoymış **zâğlar** (Şem'î Divanı, Gazel 40, Mısra 12). [zâğlar, -lar]

zâğ-ı rakīb: Karga gibi bed sesi ve görüntüsü olan rakip.

Ṭūṭī-i ṭab'ümle hem-reng olamaz **zâğ-ı rakīb**

Niçe pervâz eylesün ey meh hümâyile meges (Şem'î Divanı, Gazel 80, Mısra 7). [zâğ-ı rakīb,]

zâhid: Zahit, sofı. II Dünya işleriyle meşgul olmayan, dünya hazlarına karşı kayıtsız kalan, aşırı sofı, perhizkâr.

Fetvâ-yi pîr-i 'ışk ile kânı helâl olur

Zâhid şerâb-ı 'ışkı şu kim görmeye mübâh (Şem'î Divanı, Gazel 27, Mısra 6). [zâhid,]

Şem'iyem **zâhid** beni men' itme bezm-i yârden

Yanmağa mûm olmuşamdur kâr itmez baña pend (Şem'î Divanı, Gazel 33, Mısra 17). [zâhid,]

zâhid ki zühd ü şavm ile perhîze tayanur

Bî-çâre gör ki hâlet-i 'ışkı yenür şanur (Şem'î Divanı, Gazel 55, Mısra 1). [zâhid,]

N'ola ger yoğ ise mescidde bizüm ragbetümüz

Gele meyhâneye **zâhid** göresin hürmetümüz (Şem'î Divanı, Gazel 73, Mısra 2). [zâhid,]

Zerre deñlü 'amelün gün gibi tâbende olur

Yâr yolında eger **zâhid** iderseñ ihlâş (Şem'î Divanı, Gazel 85, Mısra 6). [zâhid,]

Vird ü zikri **zâhidün** nâz ü niyâzı 'âşıkun

Bir perînün vaşlıdur bunca temennâden garež (Şem'î Divanı, Gazel 87, Mısra 9). [zâhidün, -ün]

Zâhid n'ola itmezse sen rûh-ı revânden hâz

Dil-mürdeler idimez cân ile cihânden hâz (Şem'î Divanı, Gazel 91, Mısra 1). [zâhid,]

'Aceb **zâhid** miyem yâ bût-perestem

Özümden bî-hâberven şöyle mestem (Şem'î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 35). [zâhid,]

zâhidâ: Ey sofı, ey zâhid!

Cân bağışlar gönçe-leb gül yüzlü dilber sevmedün

Zâhidâ ya'nî senün de dünyede cânün mi var (Şem'î Divanı, Gazel 41, Mısra 6). [zâhidâ,]

Yâr ışığında bizi ednâ görürsin **zâhidâ**

Bir melek-ruhşâr ile göklerde seyrânün mi var (Şem'î Divanı, Gazel 41, Mısra 9). [zâhidâ,]

Nice elden kıyalum göz göre inşâf eyle

Zâhidâ câm-ı şerâb ile açıldı gözümüz (Şem'î Divanı, Gazel 71, Mısra 8). [zâhidâ,]

Zâhidâ 'âşıka ṭa'n eyleme rüsvâyî diyü

İhtiyâr ile kişi kendüi bed-nâm itmez (Şem'î Divanı, Gazel 74, Mısra 5). [zâhidâ,]

Câm-ı 'ışıkun ne şorarsın baña keyfiyyetini

Zâhidâ çünkü bilürsin buña ikrâr olmaz (Şem'î Divanı, Gazel 75, Mısra 12). [zâhidâ,]

Nice elden kıyalum göz göre inşâf eyle

Zâhidâ câm-ı şerâb ile açıldı gözümüz (Şem'î Divanı, Gazel 79, Mısra 6). [zâhidâ,]

zāhid-i ḥod-bîn: Mağrur, kibirli, bencil zahit.

Felek āyīnesinden gösterürler nice biñ şüret

Ne bilsün **zāhid-i ḥod-bîn** nedür ‘aşıqlarūñ ḥālī (Şem’î Divanı, Gazel 174, Mısra 8). [zāhid-i ḥod-bîn,]

zāhir: Meydanda olan, görünen, açık ve belli olan (şey).

Bir kamer-behcet güneş-ṭal’et sitāre-menzilet

Gün gibi **zāhir** degül mi mihrinūñ māhiyyeti (Şem’î Divanı, Kaside 6, Mısra 66). [zāhir,]

Seḥā sābit vefā **zāhir** ḥayā ḥilm ile muzmerdür

Qarār ü şabr ü terbiyyetle olur ‘ākıbet Şem’î (Şem’î Divanı, Kaside 10, Mısra 53). [zāhir,]

zāhir ol-: Görünür duruma gelmek, açığa çıkmak, meydana çıkmak.

Devr-i ruḥūñde **zāhir olup** ey nigār ḥaṭ

Nesh’ oldu gül şahıfesine müşk-bār ḥaṭ (Şem’î Divanı, Gazel 89, Mısra 1). [zāhir olup, -up]

zaḥm: Yara.

Dil-i bi-çāreye luṭfūñ ṭabībī

Olur derdine em **zaḥmine** merhem (Şem’î Divanı, Kaside 5, Mısra 50). [zaḥmine, -i, -n, -e]

zaḥm ur-: Yara açmak.

Ḥāk-i pāyūñ gözūme ṭursun eger bilmez isem

Gözlerūñ **zaḥm urduḡınca** la’lūñ ekdügi nemek (Şem’î Divanı, Gazel 105, Mısra 4). [zaḥm urduḡınca, -duḡ, -ınca]

zaḥmet it-: Sıkıntı veya yorgunluk verecek bir iş yapmak.

Derd ü ḡam-ı nigār ile yitdi benüm baña

Billāhi diñ ṭabībe gelüp **zaḥmet itmesün** (Şem’î Divanı, Gazel 131, Mısra 8). [zaḥmet itmesün, -me, -sün]

zaḥm-i ḥūn-ālūde: Kanlı yara.

zaḥm-i ḥūn-ālūdemi kanlu yaşūmle yuma kim

Qanı kan ile yumaḡ düşmez benüm şāhūm saña (Şem’î Divanı, Gazel 3, Mısra 7). [zaḥm-i ḥūn-ālūdemi, -i-mi]

zaḥm-i tīr: Ok yarası. II Sevgilinin ok gibi yaralayıcı, öldürücü yan bakışları.

zaḥm-i tīr ile olup tenleri mānend-i kafes

Dilleri ḥāne-i zenbūre dönüpdür gūyā (Şem’î Divanı, Kaside 2, Mısra 51). [zaḥm-i tīr,]

zaḥm-i tīrūñ yimeyen sinesi pūr-derd olmaz

Baḡrı baş olmayanūñ gözleri olmaz ṭolu yaş (Şem’î Divanı, Gazel 82, Mısra 9). [zaḥm-i tīrūñ, -ūñ]

zālike’l-fevzū’l-mübīn: İşte apaçık kurtuluş budur. Enam, 6/16.

İrdi zulmūñ zulmetin maḡv itdi nūr-ı ma’delet

Pertev-i rahmet iriṣdi **zālike’l-fevzū’l-mübīn** (Şem’î Divanı, Kaside 14, Mısra 76). [zālike’l-fevzū’l-mübīn,]

zālim: Zulüm ve haksızlık yapan (kimse).

Nakd-i cān almağ dilersin gönlümüñ za‘fın görüp

Kağı **zālimdür** alan bir şeh-i virāndan hārāc (Şem‘î Divanı, Gazel 24, Mısra 8). [zālimdür, -dür]

Hey ne **zālimdür** gözüñ cānā ruḥüñ devrinde kim

‘Āşık-ı dil-ḥasteyi her demde biñ biñ pāreler (Şem‘î Divanı, Gazel 56, Mısra 13). [zālimdür, -dür]

Dāğ ile hicrān yakup deldi firākın tiğ ile

Bir nazerle itmedi **zālim** gözüñ bir kez dilek (Şem‘î Divanı, Gazel 105, Mısra 12). [zālim,]

zār: Ağlama, inleme.

Diñlemezsın bir nefes ey yüzi gülzārüm benüm

Arturursın dem-be-dem bülbul gibi **zārüm** benüm (Şem‘î Divanı, Gazel 119, Mısra 2). [zārüm, -um]

Ger kūh-i āhen ola bu cism-i nizār ü **zār**

Darb-ı ecel iricegiz olmaya pāydār (Şem‘î Divanı, Kaside 12, Mısra 7). [zār,]

Oynayaldan yār ile mihr ü maḥabbet nerdini

Çıñradur ey dil felekler ṭāsını **zārüñ** senüñ (Şem‘î Divanı, Gazel 101, Mısra 10). [zārüñ, -üñ]

zār id-: Ağlamak.

Yüz çevirdüñ gül gibi feryād ü āhümnden benüm

Zār idüp ben bülbuli güş urmaduñ efgānūme (Şem‘î Divanı, Gazel 154, Mısra 8). [zār idüp, -üp]

zār ol-: Ağlayıp inlemek. II Tavladaki zar olmak.

Şem‘î bu dāğ-ı ḥasret ile üstüḥ‘ānler

Cānān eline almağa **olaydı** bāri **zār** (Şem‘î Divanı, Gazel 49, Mısra 10). [zār olaydı, -ay, -dı]

Gül güldüğince **olur** idi ‘andelīb **zār**

Nāz itdüğince bülbulē ebkarı gōncenüñ (Şem‘î Divanı, Kaside 9, Mısra 13). [zār olur, -ur]

zār ü ḡamnāk: Ağlayan ve gamlı.

Bizüm dest-i ḡamüñden yaḡamuz çāk

Yatup künc-i belāda **zār ü ḡamnāk** (Şem‘î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 74). [zār ü ḡamnāk,]

zār ü nizār: Ağlayan ve aciz.

Gül yüzüñçün giceler şubḥe degin **zār ü nizār**

Cān virür gülşen-i küyüñde benüm bigi hezār (Şem‘î Divanı, Gazel 57, Mısra 1). [zār ü nizār,]

zār ü nizār id-: Ağlatıp inletmek, perişan etmek.

Āşefā şöyle **idüpdür** beni ḡam **zār ü nizār**

Bilimez ḥālūmi kimse benüm illā ki Ḥudā (Şem‘î Divanı, Kaside 7, Mısra 89). [zār ü nizār idüpdür, -üp, -dür]

zār ü zār: Ağlayarak, inleyerek.

Bülbül-i şürîde-veş inîletme her dem **zâr ü zâr**
Gülşen-i hüsnüñ gül-i hândânısın Yüsufcuğum (Şem'î Divanı, Gazel 120, Mısra 11). [zâr ü zâr,]

zâr zâr: Ağlayarak, inleyerek.

Dâğ-ı gamüñle meclis-i 'ışkuñda **zâr zâr**
Cân ü gönül dönerler elüñden nite ki zâr (Şem'î Divanı, Gazel 49, Mısra 1). [zâr zâr,]

Cân gülşenine eyledi pervâz ol hüma
Bülbüllerin firâk ile inîletdi **zâr zâr** (Şem'î Divanı, Kaside 12, Mısra 28). [zâr zâr,]

zarâfet: İncelik, zarıflık, nezâket.

ıuyulursın kadehle içme şüfi
Meyi zarf ile içmekdür **zarâfet** (Şem'î Divanı, Gazel 16, Mısra 4). [zarâfet,]

zarf: İçine kahve fincanı veya bardak oturtulan mâdenî kap.

ıuyulursın kadehle içme şüfi
Meyi **zarf** ile içmekdür zarâfet (Şem'î Divanı, Gazel 16, Mısra 4). [zarf,]

zarîfâne: Zarîf bir kimseye yakışır tarzda, nâzikâne.

Dülbendüñi nâz ile **zarîfâne** şararsın
Meydân-ı maħabbetde gezüp 'âşık ararsın (Şem'î Divanı, Gazel 137, Mısra 1). [zarîfâne,]

zât: Kendi, öz.

Devr eyleyüp cihânı ıapüñde karar ider
Oldı felekde gün gibi **zâtüñ** medâr-ı lutf (Şem'î Divanı, Gazel 95, Mısra 6). [zâtüñ, -üñ]

Cevher-i hâk-i kef ü pâyüñdür iksîr-i murâd
zâtüñ ol pâkize-gevherdür ki yokdur kıymeti (Şem'î Divanı, Kaside 6, Mısra 72). [zâtüñ, -üñ]

Bir ola **zâtüñ** ile şeş cihet ü heft ü çehâr
Olasın devlet ile bâğ-ı se'âdetde mukîm (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 107). [zâtüñ, -üñ]

Olasın devlet ile gülşen-i 'izzetde mukîm
zâtüñi tâze ıtuta lutf ile Hâk celle celâl (Şem'î Divanı, Kaside 8, Mısra 92). [zâtüñi, -üñ, -i]

zât-ı pâk: Temiz, saf yaratılış.

Selâmet milketinde **zât-ı pâküñ**
Hudâyı bî-niyâz itdi müsellemler (Şem'î Divanı, Kaside 5, Mısra 13). [zât-ı pâküñ, -üñ]

Şerefde **zât-ı pâküñ** şüret-i rûh-ı muşavverdür
Nâzer itseñ yiridür gâyet ey şâh-i felek-rîf at (Şem'î Divanı, Kaside 1, Mısra 71). [zât-ı pâküñ, -üñ]

Zât-ı pâküñ lâyıķ-ı seccâde-i 'adl eyleyüp
Mesned-i şer'î müşerref kıldı hayrül-hâkimîn (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 67). [zât-ı pâküñ, -üñ]

zāt-ı pür-kerem: Kerem sahibi kimse.

Fakr ile derd ü miñnetüñi eyle âşikâr

‘Arz eyle hâlünü yüri ol **zāt-ı pür-kerem** (Şem’î Divanı, Kaside 9, Mısra 52). [zāt-ı pür-kerem,]

zāt-ı se‘âdet-penâh: Saadetin koruyucu kişisi.

Devletle ‘izzet atma oldukça sen süvâr

Kıl ilticâ o **zāt-ı se‘âdet-penâhe** kim (Şem’î Divanı, Kaside 9, Mısra 48). [zāt-ı se‘âdet-penâhe, -e]

zāt-ı şerîf: Yüce zat.

Zāt-ı şerîfiyle kılur begler iftihâr

Mihr ü vefâde şefkat ile şâh-i dil-nevâz (Şem’î Divanı, Kaside 9, Mısra 31). [zāt-ı şerîfiyle, -i, -y, -ile]

..... ? degül tahayyür-i şâh ü gedâyiken

Zāt-ı şerîfüñ ile ider iftihâr-ı lutf (Şem’î Divanı, Gazel 95, Mısra 8). [zāt-ı şerîfüñ, -üñ]

zāt-ı şerîfüñ-çün: Yüce zat.

Devlet çekerti **zāt-ı şerîfüñ-çün** intizâr

Yüz sürmek ile işigüñe oldı ser-bülend (Şem’î Divanı, Kaside 9, Mısra 37). [zāt-ı şerîfüñ-çün, -üñ, -çün]

zâyî‘ id: Yitirmek, kaybetmek. II Zıyan etmek, boşa harcamak.

Ne revâdur bu ki Cem devletinüñ devrinde

Şem‘îyi **zâyî‘ ide** âteş-i kahr ile şitâ (Şem’î Divanı, Kaside 2, Mısra 72). [zâyî‘ ide, -e]

zâyil ol-: Yok olmak, ortadan kalkmak.

Âfitâbüm ne kâmersin ki yüzünü göricek

Her kişi **zâyil olur** sâye-i divâr gibi (Şem’î Divanı, Gazel 177, Mısra 8). [zâyil olur, -ur]

zebân: Mumun ucundaki yağ çekici, mumun yanmasını sağlayan ip, fitil.

Yâreler yazmaz idi hâlümü ey kaşı kemân

Şu‘le-i âhüm eger şokmasa ağzına **zebân** (Şem’î Divanı, Gazel 136, Mısra 2). [zebân,]

zebân-ı hâl: Hal dili, sözle değil hal ile anlatılan mana.

Zebân-ı hâl ile bülbül okurdu âyet-i fe’nzur

Yine âsâr-ı rahmetden belürdi fazl-ı Yezdânî (Şem’î Divanı, Kaside 15, Mısra 11). [zebân-ı hâl,]

zebân-ı kilik-i lutf: Cömertlik kaleminin dili.

Zebân-ı kilik-i lutfi lüle-i ser-çeşme-i cândür

Berî eyler anüñ bir kaçresi biñ cânı zulmetden (Şem’î Divanı, Kaside 3, Mısra 35). [zebân-ı kilik-i lutfi, -i]

zebân-ı pâk-gevher: Temiz ahlaklı konuşma.

Zebân-ı pâk-gevherle sürâlin kesdi a‘dânuñ

Delil-i kaç‘ ile virür cevâbı tîğ-i bürrânî (Şem’î Divanı, Kaside 4, Mısra 33). [zebân-ı pâk-gevherle, -le]

zebûn eyle-: Âciz, karşı koyamaz duruma getirmek.

Nice Rüstemleri **zebûn eyler**

Țutamaz kimse ‘ışk ile pençe (Şem’î Divanı, Gazel 153, Mısra 7). [zebûn eyler, -r]

zebûr-ı gül: Gül (kokulu) Zebur.

Zebûr-ı gül açıldı maḥfil-i gülşende her bûlbûl

Süleymân devridür güyâ ider Dāvūdî elḥânı (Şem’î Divanı, Kaside 15, Mısra 5). [zebûr-ı gül,]

Hezâr itdi çemende çü nağme-i Dāvūd

Zebûr-ı gülden okundu ḥulâşa-i maḥşûd (Şem’î Divanı, Gazel 37, Mısra 2). [zebûr-ı gülden, -den]

zebûr-ı ‘ışk: Aşk Zebur'u.

Nağme-i pür-süz ile nerm itdi âhen-dilleri

Niceyi ey dil **Zebûr-ı ‘ışk** Dāvūd eyledi (Şem’î Divanı, Gazel 186, Mısra 4). [zebûr-ı ‘ışk,]

zehr: Zehir.

Yûri mey nûş kıl ‘aql ile câne

Nice bir hecr **zehriyle** gezend it (Şem’î Divanı, Gazel 18, Mısra 12). [zehriyle, -i, -y, -le]

Nûş iderdûn **zehr** ise zâhid degül kim cām-ı mey

Şem’îye dilberlerûn görseñ eger ibrâminı (Şem’î Divanı, Gazel 178, Mısra 11). [zehr,]

Sâkiyâ nûş-ı lebûn seb’a-i seyyâle ile

Yedi kat tās-ı felek **zehrini** tiryāk eyler (Şem’î Divanı, Gazel 66, Mısra 6). [zehrini, -i, -n, -i]

zehre: Cesâret, yiğitlik.

Gördi mü’minler anı cûş u ḥurûş eylediler

Didiler **zehrelerin** çâk idelüm çün deryâ (Şem’î Divanı, Kaside 2, Mısra 34). [zehrelerin, -ler, -i, -n]

zehr-i ğam: Gam zehri.

Dü’â-yi devletûn eyler şehâ biñ cân ile Şem’î

Velikin **zehr-i ğam** nûş itmek ile geçdi devrânı (Şem’î Divanı, Kaside 4, Mısra 60). [zehr-i ğam,]

Zehr-i ğam deryâların cām-ı felekden sâkiyâ

Bir nefesde nûş iden ‘âşıqlara şad merḥabâ (Şem’î Divanı, Gazel 8, Mısra 1). [zehr-i ğam, -i]

Gönül geçmez vişâlûn lezzetinden zehr-i hecrûñle

Baňa **zehr-i ğamûñ** şehd ile şekkerdür Ḥasen Bâlî (Şem’î Divanı, Gazel 187, Mısra 8). [zehr-i ğamûñ, -üñ]

Gönül geçmez vişâlûn lezzetinden **zehr-i hecrûñle**

Baňa zehr-i ğamûñ şehd ile şekkerdür Ḥasen Bâlî (Şem’î Divanı, Gazel 187, Mısra 7). [zehr-i hecrûñle, -üñ, -le]

zehr-i kahr: Kahr zehri.

Felek çün saña şundi **zehr-i kahrı**

Leb-i yâr ile var cüllâb ü kând it (Şem’î Divanı, Gazel 18, Mısra 7). [zehr-i kahrı, -i-ı]

zehr-i mār: Yılan zehri.

K'ahbābe zer nişār ider a'cāye **zehr-i mār**

Haşmūn piyāde kıl nitekim şāh-i māh-ruḥ (Şem'î Divanı, Kaside 9, Mısra 45). [zehr-i mār,]

zemāne: Devir, zaman.

Höş devr idi **zemāne** eger olsa ber-ķarār

Ammā ķarārı yok nitekim eşk-i cūy-bār (Şem'î Divanı, Kaside 12, Mısra 1). [zemāne,]

zemīn: Yeryüzü.

Yiridür reşk iderse ger **zemīne** āsümān şimdi

Semen yıldız şafaķ lāle gül oldu māh-i tābānı (Şem'î Divanı, Kaside 15, Mısra 23). [zemīne, -e]

Her ağaĉ bir ķaşr-ı billūr oldu cennet būstān

La'lden ferş oldu lāle şaḥn-ı firūzī **zemīn** (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 10). [zemīn,]

Gül ķamer yıldız semen şaḥn-ı benefşe āsümān

Ṭa'n iderse yiridür gülzār-i eflāke **zemīn** (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 14). [zemīn,]

N'ola ṭa'n eyler ise zinet-i eflāke **zemīn**

Gül ķamer lāle şafaķ şekl-i şihāb oldu nihāl (Şem'î Divanı, Kaside 8, Mısra 11). [zemīn,]

Kātib-i ķudreti gör kim neler eyler izhār

Ṭa'n iderse yiridür gülşen-i eflāke **zemīn** (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 16). [zemīn,]

zemīn ehli: Yerde yaşayanlar, insanlar.

İstimā'ından semā' itdi **zemīn ehli** anūñ

Rakşe koydı Zühreyi çerḥ üze ķengün ḥāleti (Şem'î Divanı, Kaside 6, Mısra 45). [zemīn ehli,]

zemīn ü āsümān: Yeryüzü ve gökyüzü. II Her yer.

Görinen nerges ü encüm degüldür yirde vü gökde

Göz açup her ṭaref gözler **zemīn ü āsümān** anı (Şem'î Divanı, Kaside 15, Mısra 82). [zemīn ü āsümān,]

Ķamer ķadrūñ nücümü gevherin ser-tāc edinmişdür

Ṭutar baş üze anūñĉün **zemīn ü āsümān** anı (Şem'î Divanı, Kaside 15, Mısra 70). [zemīn ü āsümān,]

zemm-i düşmen: Düşmanı yerme.

Dost medḥinden ne şādī **zemm-i düşmenden** ne ģam

Fāriĝ ü āzādeyem birdür yanümde medḥ ü zemm (Şem'î Divanı, Gazel 115, Mısra 1). [zemm-i düşmenden, -den]

zemm: Kābe yanındaki meşhur kuyudan çıkan kutsal su.

Ayaĝuñ ṭopraĝından dem uraldan

Olupdur āb-ı rüy-i Ka'be **Zemm** (Şem'î Divanı, Kaside 5, Mısra 38). [zemm,]

zenaḥdān: Çene, çene ĉukuru.

Zenaḥdānı şeker-sīb ü lebi kand-i mükerrerdür

Dimāğın her melek-simā mu‘aṭṭer itdügi budur (Şem‘î Divanı, Kaside 1, Mısra 19). [zenaḥdānı, -ı]

zencir: Zincir. II Sevgilinin saçı.

Nev-behār oldu yine şeydā olup ırmağlar

Çanlu yaşüm gibi **zencirin** sürüyüp çağlar (Şem‘î Divanı, Gazel 40, Mısra 2). [zencirin, -i, -n]

Ey dil-i divāne kim eylerdi tedbîrün senün

Zülf-i dilber olmasa boynünde **zencirün** senün (Şem‘î Divanı, Gazel 102, Mısra 2). [zencirün, -ün]

Meger divāneñ olmış ey perî-rû

Düşüp taşlara **zencirin** sürür şu (Şem‘î Divanı, Gazel 140, Mısra 2). [zencirin, -i, -n]

zencir ol-: Zincir olmak. II Birbirine geçmek.

Serv-i âzādüm koyup seyr-i gülistān eylesem

Bağlar zindān olup **zencir olur** ırmağlar (Şem‘î Divanı, Gazel 40, Mısra 6). [zencir olur, -ur]

zencire düş-: Divane olmak, kendinden geçmek.

Görelî ey meh cemālün âfitābın bî-seḥāb

Şu gibi şeydā olup **zencire düşdi** âfitāb (Şem‘î Divanı, Gazel 14, Mısra 2). [zencire düşdi, -di]

zencir-i zerrin: Altın zincir.

Bir saçı şırma çeker eflāke āhüm gün gibi

Bir melek **zencir-i zerrin** ile şan ejder çeker (Şem‘î Divanı, Gazel 64, Mısra 6). [zencir-i zerrin,]

zencir-i zülf: Saçın zinciri.

Ey perî mecnūn olurdu ‘ışk ile şeydā olup

Gönlümün divānesin **zencir-i zülfün** bağlar (Şem‘î Divanı, Gazel 40, Mısra 10). [zencir-i zülfün, -ün]

Eger **zencir-i zülfün** olmayaydı

Delü olurdu âdem ey perî-rû (Şem‘î Divanı, Gazel 141, Mısra 11). [zencir-i zülfün, -ün]

zer: Altın.

Şarardun âteş-i ḥasretle Şem‘î

Erisin **zer** gibi bir sim-tensüz (Şem‘î Divanı, Gazel 77, Mısra 12). [zer,]

Hâliş olduk **zer** gibi seng-i cefāden vaz gel

Çün ‘ayārî şāf ola şarrāfe ‘ayb olur meḥek (Şem‘î Divanı, Gazel 105, Mısra 7). [zer,]

Çuşatdun **zer** kemer zeyn eyledun altun beneklerle

Yanünde pâdişāhüm tiğ gibi nice ‘uryānı (Şem‘î Divanı, Kaside 4, Mısra 45). [zer,]

K’ahbābe **zer** nişār ider a‘dāye zehr-i mār

Ḥaşmün piyāde kıl nitekim şāh-i mār-ruḥ (Şem‘î Divanı, Kaside 9, Mısra 45). [zer,]

Bir sım-ten elũñ öper altun ayağ ile
Bir âfitâb kâse-i sım ile **zer** taşur (Şem'î Divanı, Kıt'a 1, Mısra 4). [zer,]

Dem-â-dem germ olup tāk-ı felekden **zer** şaçar hırşid
N'ola devlet 'arūsına olursa sāye-bān hayme (Şem'î Divanı, Gazel 150, Mısra 7). [zer,]

zer çek-: Altın çekmek.

Ol güzeller şāhısın kim pış-keş-i mihr ile māh
İşigũne tās-ı sımın ile her gün **zer çeker** (Şem'î Divanı, Gazel 64, Mısra 10). [zer çeker,]

zerd: Sararmış, solgun.

Rũy-i 'āşık **zerd** şüden ez mihr-i 'ayn-ı 'anber est
Ham şüden behr-i hilāl ebrũ-yi dāl-i düst est (Şem'î Divanı, Gazel 15, Mısra 1). [zerd,]

Velikin derd ü fakr ü gurbet ile
Yaşũm sım oldu vũ **zerd** oldu çihrem (Şem'î Divanı, Kaside 5, Mısra 48). [zerd,]

zer-efşān: Altın saçan.

Dıraht-i 'izz ü temkinũñ felekde sāye-güsterdũr
Zer-efşān mihr-veş desti şehāb-ı luţfı gevher-bār (Şem'î Divanı, Kaside 10, Mısra 50). [zer-efşān,]

Üstũne gevher şaçar māh-i sipihr-i salţanet
Hāk-i pāyũne se'adet mihr **zer-efşān** ola (Şem'î Divanı, Gazel 4, Mısra 4). [zer-efşān,]

zerger: Kuyumcu.

Çamer bāzār-i kadrũnde meger varise **zergerdür**
Olupdur āsitān-ı devletũnde zerreler hırşid (Şem'î Divanı, Kaside 1, Mısra 45). [zergerdür, --dür]

zer-nişān: Altın işlemeli.

Dür-feşān olup çamer hırşid olur **zer-nişān**
Ay ü gün ta'zīm idũp itdi felekler rağbeti (Şem'î Divanı, Kaside 6, Mısra 59). [zer-nişān,]

zerrāt-ı hāk-i pāy: Ayağının toprağının zerresi.

Zerrāt-ı hāk-i pāyũne mülk-i cihān nişār
Her gün yüzũñi görmege biñ cān ü ser fidā (Şem'î Divanı, Gazel 11, Mısra 5). [zerrāt-ı hāk-i pāyũne, -ũñ, -e]

zerre: Zerre, çok küçük.

İzin tozına şalsa zũlfũñ hũmāsı sāye
Her **zerre** ta'n ideydi gün gibi gökde aye (Şem'î Divanı, Beyit 2, Mısra 2). [zerre,]

Bir cām içürdi gönlũme mihrũñ şehirde kim
Her **zerre** geldi çeşmũme cām-ı cihān-nümā (Şem'î Divanı, Gazel 9, Mısra 4). [zerre,]

Bir **zerre** mihrũñ aňlamadı 'aql-ı hırde-bĩn
Māhiyyetũñi bilmedi ey māh mümkināt (Şem'î Divanı, Gazel 17, Mısra 11). [zerre,]

Germ olup mihr itmesün devrinde cânân ile baħs
Zerredür ol idimez ħurşid-i raħşân ile baħs (Şem'î Divanı, Gazel 20, Mısra 2). [zerredür, -dür]

zerre kadar: Zerre kadar, azıcık, az da olsa.
Teng ider ħâlûmi bir ğonce-lebûñ fikriyle
Bize eyvân-ı felek **zerre kadar** virmedi kâĥ (Şem'î Divanı, Gazel 29, Mısra 8). [zerre kadar,]

Gün yüzûñ şevkı ħomaz **zerre kadar** dilde ğubâr
Sâķiyâ cām-ı lebûñ cāmı feraĥnâk eyler (Şem'î Divanı, Gazel 66, Mısra 9). [zerre kadar,]

zerre zerre: En küçük parçasına varıncaya kadar.
Götürdi **zerre zerre** sâye-veş ĥâk-i mezelletden
İnâyet âsümânınûñ doğup ħurşid-i raħşânı (Şem'î Divanı, Kaside 4, Mısra 3). [zerre zerre,]

Bilmedi râz-ı dehânûñle miyânûñ sırrını
Zerre zerre mü-be-mü fikr itdi 'aql-ı ĥurde-bîn (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 58). [zerre zerre,]

zerrece: Zerre, çok küçük.
Ayağuñ toprağını iki cihâne virmezem
Ĥazz ider dünyâca ğöñlüm **zerrece** itseñ vefâ (Şem'î Divanı, Gazel 7, Mısra 6). [zerrece,]

Bezm-i zemâne şem'-i ruĥûñ virmese ziyâ
Cām-ı felekde olmaz idi **zerrece** şafâ (Şem'î Divanı, Gazel 9, Mısra 2). [zerrece,]

Sultân-ı 'ışk ideli ey şâĥ iltifât
Gelmez gözüme **zerrece** mihrûñle kâyinât (Şem'î Divanı, Gazel 17, Mısra 2). [zerrece,]

Keyfiyyetini **zerrece** bilseydi sâķiyâ
Öykünmez idi la'lûñe ser-çeşme-i ĥayât (Şem'î Divanı, Gazel 17, Mısra 13). [zerrece,]

zerrece: Zerre kadar, çok az.
Şular kim mest olupdur meclis-i cām-ı maĥabbetden
Gözine **zerrece** gelmez dü 'âlem mülkinûñ mâli (Şem'î Divanı, Gazel 174, Mısra 6). [zerrece,]

Ĥomadı **zerrece** bu şaĥn-ı zebercedde ğubâr
Buldı bu vech ile şûret yine bu deyr-i felek (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 33). [zerrece,]

zerrece gel-: Zerre kadar bile görmeme, küçük görme.
Zerrece gelmez baña sensüz cihânûñ varlığı
Gün yüzüñdür ey kamer-ťal'et bu dünyâden ğarez (Şem'î Divanı, Gazel 87, Mısra 3). [zerrece gelmez, -mez]

zerreye al-: Zerre kadar değer vermemek, görmezden gelmek, itibar etmemek.
Zerreye almaz ğöñül mihr ile mâĥı Şem'iyâ
İki 'âlemden benüm ol mihribânümdür ğarez (Şem'î Divanı, Gazel 88, Mısra 9). [zerreye almaz, -maz-ye]

zerrîn: Altın.

Tâ ölince sürelüm devrini **zerrîn** kadehüñ

Çünkü nerges gibi câmiyla açıldı gözümüz (Şem'î Divanı, Gazel 70, Mısra 7). [zerrîn,]

Aldı hırşîd-i cihân-tâb ele **zerrîn** cārüb

Sâhet-i şahn-ı çemende komadı gerd-i melâl (Şem'î Divanı, Kaside 8, Mısra 7). [zerrîn,]

İydde meh-pâreler kâkül perîşân eyleyüp

Şaldılar yüz nâz ilen gün gibi **zerrîn** taylesân (Şem'î Divanı, Gazel 135, Mısra 8). [zerrîn,]

Hâle vü encüm degül yüksek uçanlar şaydine

Mâh kırmış dâne-i sîm ile **zerrîn** dâmını (Şem'î Divanı, Gazel 178, Mısra 8). [zerrîn,]

zerrîn cārüb: Altın süpürge.

Oldı çün sâye-i eşcâr-ı benefşe şeb-i târ

Mihr-i zerrîn-kef alup destine **zerrîn cārüb** (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 32). [zerrîn cārüb,]

zerrîn küleh: Altından yapılmış külah.

Serverâ pâdişeh-i mülk-i gamüñdür Şem'î

Âhinüñ âteşidür başda **zerrîn külehi** (Şem'î Divanı, Gazel 179, Mısra 12). [zerrîn külehi, -i]

zerrîn-cārüb: Altın süpürge.

Şu'le-i mihri felek eyledi **zerrîn-cārüb**

Sen güzeller şehinüñ yollarını pâk eyler (Şem'î Divanı, Gazel 66, Mısra 3). [zerrîn-cārüb,]

zerrîn-kabâ: Altından yapılmış elbise.

İçelüm ol toluy pâdişâhler 'ışkına

Serv-şad sîmîn-beden **zerrîn-kabâlar** 'ışkına (Şem'î Divanı, Murabba 1, Mısra 6). [zerrîn-kabâlar, -lar]

zevâl: Dert, sıkıntı.

Her gün o mâhüñ işigini yasanur güneş

Ben hâste gibi beñzer anüñ de **zevâli** var (Şem'î Divanı, Gazel 58, Mısra 4). [zevâli, -i]

zevâl: Güneşin baş ucunda bulunma zamanı, öğle.

Bilürsin âfitâbüñ var **zevâli**

Bilürsin mâh-i bedrûñ var hilâli (Şem'î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 91). [zevâli, -i]

zevk: Hoşa giden veya eğlendiren şey.

Şehri gülzâr-i İrem yaylağı Firdevs-i berîn

Gösterür iki cihân **zevkın** şafası Bursanüñ (Şem'î Divanı, Gazel 104, Mısra 4). [zevkın, -ı, -n]

Sürüp cennet şafasını o bezm-i cân-fezâ içre

Bulurlar iki 'âlem **zevkını** bir câm-ı 'işretten (Şem'î Divanı, Kaside 3, Mısra 46). [zevkını, -ı, -n, -ı]

zevk u şafâ: Zevk ve eğlence.

Her taraftan beğl idüp **zevk u şafâ** ni'metlerin
Bezmi-i 'ıyşa yazdılar k'ola se'âdet 'işreti (Şem'î Divanı, Kaside 6, Mısra 29). [zevk u şafâ,]

Bu gün **zevk u şafâlar** eyledi cüş
Niçe âşüfte diller oldu bî-hüş (Şem'î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 55). [zevk u şafâlar, -lar]

zevk-i bekâ: Ebedi zevk.

Şüd çemen hem-reng-i Hızır âb-ı hayât ü mey kücâst
Tâ dehed **zevk-i bekâ** der bezmi-i 'ömr-i nâzenin (Şem'î Divanı, Kaside 13, Mısra 26). [zevk-i bekâ,]

zevk-ı cām-ı 'acemî: Acem'e ait şarabın zevki.

Zevk-ı cām-ı 'Acemî z'âb-ı hayâ-i 'Arabîst
Sâkî ez Rûm velî şîşei bâyed zi Haleb (Şem'î Divanı, Gazel 12, Mısra 5). [zevk-ı cām-ı 'acemî,]

zevrağ: Kayık.

Vücüdüm **zevrağın** deryâ-yi eşküm virmedin ğarğa
Çıkarırsa bahır-i hayretten bizi bir âşinâ olsa (Şem'î Divanı, Gazel 142, Mısra 3). [zevrağın, -ı, -n]

Ğarğ itdi döne döne gözüüm **zevrağın** yaşıüm
Girdâb-ı bahır-i 'ışka düşen bulmadı necât (Şem'î Divanı, Gazel 17, Mısra 3). [zevrağın, -ın]

Ğarğa virmezdi gözüüm bahrı tenüm **zevrağını**
Rûzgâr ile benüm 'ömrüm eger olsa kinâr (Şem'î Divanı, Gazel 57, Mısra 7). [zevrağını, -ı, -n, -ı]

zeyn: Süs, bezek, ziynet.

Bahtün 'arûsı **zeynine** meşşâta-i felek
Necm-i se'âdetün gibi lü'lü'-yi ter taşur (Şem'î Divanı, Kıt'a 1, Mısra 7). [zeynine, -i, -n, -e]

zeyn eyle-: Süslemek.

Kuşatdün zer kemer **zeyn eyledün** altun beneklerle
Yanüñde pâdişâhüm tîğ gibi nice 'uryânı (Şem'î Divanı, Kaside 4, Mısra 45). [zeyn eyledün, -dü, -ñ]

Şehâ tâvus-veş **zeyn eylemiş** hüsün gülüstânı
Ol altun güllü atlasla gümüş serv-i hırâmânı (Şem'î Divanı, Kaside 15, Mısra 53). [zeyn eylemiş, -miş]

Zeyn eyleyüp reyâhîn ile bâğ-ı cenneti
Etrâf-ı lâlezârı ider sebzezâr hağ (Şem'î Divanı, Gazel 89, Mısra 11). [zeyn eyleyüp, -y, -üp]

zeyn id-: Süslemek.

İderken kevkeb-i vaşfünle kadri âsümânün **zeyn**
Toğar dil maşnından gün gibi bu mağla'-ı bânî (Şem'î Divanı, Kaside 15, Mısra 59). [zeyn iderken, -er, -ken]

Gül re'is olmuş aña serv-i sehî sancağdâr
Zeyn idüp karşına nerges-i zerrîn-külehi (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 42). [zeyn idüp, -üp]

zeyn ol: Süslenmek.

Nitekim **zeyn ola** güllerle ‘arūs-ı nev-behār

Görmesin hergiz hāzān gülzār-i ‘ömrüñ zīneti (Şem’î Divanı, Kaside 6, Mısra 81). [zeyn ola, -a]

İn‘ām ide tā ki saña şad-hezār-i luţf

Bahtüñ güliyle **zeyn ola** gülzār-i devletüñ (Şem’î Divanı, Kaside 11, Mısra 40). [zeyn ola, -a]

Reşk-i Firdevs-i cinān oldu hārim-i gülzār

La‘l ü yāķūt ile **zeyn oldu** dıraht-i ‘unnāb (Şem’î Divanı, Kaside 7, Mısra 20). [zeyn oldu, -dı]

zeynî: Sühreverdiyye tarikatının Zeynüddin el-Hâfî’ye nisbet edilen bir koludur ve Zeyniyye tarikatı olarak anılmaktadır.

Naķş-i hüsnüñ zeyn idelden ey şanem Naķķāş-ı şun‘

Oldı bu hāķuñ kimi **Zeynî** kimisi Naķşibend (Şem’î Divanı, Gazel 33, Mısra 8). [zeynî,]

zīb: Süs, bezek.

Leşkerüñ zīnetidür **zīb** ü behār-ı nuşret

Oldı ‘aksiyle felek bāģı behişt-i a‘lā (Şem’î Divanı, Kaside 2, Mısra 59). [zīb,]

Cilve-i tāvus-ı cennet mî numāyed şāh-ı gül

Berg-i süsen **zīb** ü ferr-i şeh-per-i Rūhü’l-emîn (Şem’î Divanı, Kaside 13, Mısra 14). [zīb,]

zībā: Süslü. II Güzel.

‘Aşık olsam n’ola ol ruħleri **zībāyi** göre

Delü olsam ne var ol zülf-i semen-sāyi göre (Şem’î Divanı, Gazel 168, Mısra 1). [zībāyi, -y, -i]

zihn: Zihin, akıl.

İder her zerrenüñ māhiyyetini gün gibi rüşen

‘Tulū‘ itdükce **zihni** āfitābı bürc-i fikretten (Şem’î Divanı, Kaside 3, Mısra 34). [zihni, -i]

Gördüm düşümde dün gice **zihnüñ** serāyine

Çinī tabaķla bir meh-i tābān güher taşur (Şem’î Divanı, Kıt’a 1, Mısra 1). [zihnüñ, -üñ]

zıkr: Sözüñü etme, ismini söyleme, anma.

Şem’î ruħınüñ **zıkrı** nūr āyetidür dilde

Biñ cān ile dil eyler bu vird-i zebānden hāz (Şem’î Divanı, Gazel 91, Mısra 9). [zıkrı, -i]

zıkr-i leb: Dudaģın zıkrı.

Zıkr-i lebi şoñunda ķo evşāf-ı cenneti

Şehd ü şeker şoñunda degül mîveler lezîz (Şem’î Divanı, Gazel 38, Mısra 13). [zıkr-i lebi, -i]

zillet: Aşāģı olma, hakirlik, horluk.

Ger hevāyile ola ebr gibi gevher-bār

Zillet anüñ ki hevā odı ide yalnızak (Şem’î Divanı, Kaside 7, Mısra 98). [zillet,]

zıll-i ilāh: Allah'ın gölgesi.

Tāb-ı mihrüñle yakardı sūz-ı dil pervāne-vār

Olmasa **zıll-i ilāh** ü āfitāb-ı çerh-i dīn (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 60). [zıll-i ilāh,]

zıll-i maḳşūd: Maksadın gölgesi.

Sipīhr-i saltānetde āfitāb-ı sāye-güsterdür

Olup ḳurb-i ḥimāyetde iresin **zıll-i maḳşūde** (Şem'î Divanı, Kaside 10, Mısra 44). [zıll-i maḳşūde, -e]

zıll-i yezdānī: Allah'ın gölgesi.

Cihān sāyeñde āsūde gönüller Ka'besi pür-nūr

Ṭolupdur pertev-i nūruñ ile ey **zıll-i Yezdānī** (Şem'î Divanı, Kaside 15, Mısra 52). [zıll-i yezdānī,]

zindān ol-: Bir yerin yaşanmaz hale gelmesi, çok sıkıcı olmak, zevk alınmaz hale gelmek.

Serv-i āzādūm ḳoyup seyr-i gülīstān eylesem

Bāğlar **zindān olup** zencir olur ırmağlar (Şem'î Divanı, Gazel 40, Mısra 6). [zindān olup, -up]

Halka-i sünbül saçuñ bend-i maḥabbetdür baña

Sensüz ey gül Yūsufi **zindān olupdur** bāğlar (Şem'î Divanı, Gazel 39, Mısra 6). [zindān olupdur, -up, -dur]

zindān-ı çāh: Kuyu zindanı.

Belā **zindān-ı çāhından** ḥalāş olmaḳ ne mümkindür

Yapışmazsañ eger ey dil kemend-i āh ü efgāne (Şem'î Divanı, Gazel 143, Mısra 11). [zindān-ı çāhından, -ı, -n, -dan]

zīnet: Süs.

Leşkerüñ **zīnetidür** zīb ü behār-ı nuşret

Oldı 'aksiyle felek bāğı behişt-i a'lā (Şem'î Divanı, Kaside 2, Mısra 59). [zīnetidür, -i, -dür]

Nitekim zeyn ola güllerle 'arūs-ı nev-behār

Görmesin hergiz ḥazān gülzār-i 'ömrüñ **zīneti** (Şem'î Divanı, Kaside 6, Mısra 82). [zīneti, -i]

Mā-ḥaşal dünyā ṭuralı gelmemişdür 'āleme

Ni'meti vü 'izzeti vü **zīneti** vü şöreti (Şem'î Divanı, Kaside 6, Mısra 42). [zīneti, -i]

Reşk iderse naḥle Ṭübī şerbetine Selsebīl

Gülşen-i Firdevse ṭa'n eyler bu sözünü **zīneti** (Şem'î Divanı, Kaside 6, Mısra 28). [zīneti, -i]

Her çörek bir āfitāb ü her börek bir māh-tāb

Dāne-i ḥabb-ı nebāt oldı nücümüñ **zīneti** (Şem'î Divanı, Kaside 6, Mısra 34). [zīneti, -i]

Devr-i gül sūr-ı behişt-āsā ḥuşūşā nev-behār

Geldi şan kim bir yire iki cihānün **zīneti** (Şem'î Divanı, Kaside 6, Mısra 14). [zīneti, -i]

zīnet-i eflāk: Göklerin süsü.

N'ola ṭa'n eyler ise **zīnet-i eflāke** zemīn

Gül ḳamer lāle şafaḳ şekl-i şihāb oldı nihāl (Şem'î Divanı, Kaside 8, Mısra 11). [zīnet-i eflāke, -e]

zînet-i gûş-ı ‘arûs-ı gûlsitân: Gül bahçesinin yeni gelin gibi kulağının süsü.

Ez berâyî **zînet-i gûş-ı ‘arûs-ı gûlsitân**

Ğoncehâ la‘l-i Bedahşân yâsemîn dürr-i şemîn (Şem‘î Divanı, Kaside 13, Mısra 15). [zînet-i gûş-ı ‘arûs-ı gûlsitân,]

zinhâr: Sakın, aman, asla.

Meyi maḥbûb ile iç diyü **zinhâr**

Dem-â-dem şâh-i ‘ışk eyler yaşağı (Şem‘î Divanı, Gazel 175, Mısra 9). [zinhâr,]

zîr ü zeber eyler-: Altüst etmek.

Sekiz cennet cemâlûñ gülşeninden bir gül-i terdür

Buyursañ cümle ‘ışyân ehlini **zîr ü zeber eyler** (Şem‘î Divanı, Kaside 1, Mısra 58). [zîr ü zeber eyler, -r]

zîrâ: Çünkü, bundan dolayı.

Meh-i nev bedr ü bârândur ki **zîrâ** aşl-ı gevherdür

‘Arûs-ı bîkr-i ma‘nî şüretin ‘arz itmege döndi (Şem‘î Divanı, Kaside 10, Mısra 55). [zîrâ,]

Mürüvvat ehline **zîrâ** hidâyet şem‘î rehberdür

Açup göñlûñ gözûñ yazmağ içün dîvân gülşende (Şem‘î Divanı, Kaside 10, Mısra 45). [zîrâ,]

zîrâ ki: Çünkü, onun için ki.

Dâl oldu ‘ışk derdine **zîrâ ki** görmedük

Ḳaddûñ yolında toğru elif gibi hiç eḥad (Şem‘î Divanı, Gazel 34, Mısra 5). [zîrâ ki,]

zîr-i nigîn: Emrine itaat ettirme.

Baş egüpdür ser-be-ser dünyâ ser-â-ser tîğüñe

Gün gibi kıldı cihânı ḥâtemin **zîr-i nigîn** (Şem‘î Divanı, Kaside 14, Mısra 106). [zîr-i nigîn,]

zîr-i nigîneş: Emrine itaat ettirme.

Nîst der evc-i felek yâḳût zerr-i âfitâb

Geşte der **zîr-i nigîneş** ḥâtem-i çerḥ-i berîn (Şem‘î Divanı, Kaside 13, Mısra 46). [zîr-i nigîneş, -eş]

zirih: Zirh.

Ḳavs olup tîr ile ḳurdu kemânın meh-i nev

Gök demür oldu felek geydi **zirihler** deryâ (Şem‘î Divanı, Kaside 2, Mısra 8). [zirihler, -ler]

Tîğ-i himmet ḳuşanup bindi se‘âdet atına

Geydi ḡayret **zirihin** ol şeh-i Cemşid-ḳabâ (Şem‘î Divanı, Kaside 2, Mısra 12). [zirihin, -i, -n]

Şeşperin aldı ele geydi **zirihler** süsen

Eyle beñzer kim ider leşker-i zühd ile ḳıtâl (Şem‘î Divanı, Kaside 8, Mısra 21). [zirihler, -ler]

ziyâ: Işık.

Bezm-i zemāne şem‘-i ruḥūñ virmese **ziyā**
Cām-ı felekde olmaz idi zerrece şafā (Şem‘î Divanı, Gazel 9, Mısra 1). [ziyā,]

Bu gönülüm ḥānesin pür-nūr idüpdür
Cemālūñ âfitâbınūñ **ziyāsı** (Şem‘î Divanı, Gazel 182, Mısra 4). [ziyāsı, -sı]

‘Arşa-i ḳadri fezāsında cihān bir ser-i mū
Pertev-i rūyi **ziyāsında** kamer cirm-i Sühā (Şem‘î Divanı, Kaside 2, Mısra 64). [ziyāsında, -sı, -n, -da]

ziyād: Artma, fazlalık, ziyadelik.
Âteş-i hecr ü firāk-ı yârden ḥavfüm **ziyād**
Yâ ḡiyāse‘l-müsteḡişin neccinā mimmā neḥāf (Şem‘î Divanı, Gazel 94, Mısra 3). [ziyād,]

Pāye-i ḳadrūñ olup a‘lā teraḳḳî idicek
Didi târihin müverriḡ devlet ü ‘izzet **ziyād** (Şem‘î Divanı, Tarih 1, Mısra 6). [ziyād,]

ziyāde: Fazla, çok.
N’ola ḳan ağlasam ḡamzeñ ucından
Geçüpdür cânüme cânā **ziyāde** (Şem‘î Divanı, Gazel 157, Mısra 8). [ziyāde,]

ziyāde kıl-: Artırmak, çoğaltmak.
Ḳılsun ziyāde ‘ömrüñi ol Ḥayy-i Lā-yezāl
Ḳıl sen daḡi bu Şem‘îye revḡan pirinc ‘aṭā (Şem‘î Divanı, Gazel 11, Mısra 9). [ziyāde ḳılsun, -sun]

Ey menba‘-ı mürüvvat ü v’ey cāh-i kibriyā
Ḳılsun ziyāde ‘ömrüñi Allāh dāyimā (Şem‘î Divanı, Gazel 11, Mısra 2). [ziyāde ḳılsun, -sun]

ziyāde ol-: Yeneni veya yenecek olan yemeḡin fazla ve bereketli olmasını dileyen bir hayır temennîsi sözü.
Şem‘îyā evşāfına olmaz nihāyet ḳıl dü‘ā
Ḥaḳ mübārek eyleyüp **olsun ziyāde** devleti (Şem‘î Divanı, Kaside 6, Mısra 80). [ziyāde olsun,]

ziyāfet it-: Misafir davet edip özenli biçimde aḡırlayarak, yedirip içirmek, şölen hazırlamak.
Devr-i Âdemden berü kimse nişānūñ virmedi
Bir **ziyāfet itdi** İbrāhîm Paşa ḥazreti (Şem‘î Divanı, Kaside 6, Mısra 58). [ziyāfet itdi, -di]

ziyān: Bir kimsenin veya bir olayın sebep olduḡu zarar.
Behā-yi ḡüsnüñi arturdi mihrüñ ammā kim
Metā‘-ı vaşlūne hicrān **ziyān** imiş bildük (Şem‘î Divanı, Gazel 106, Mısra 6). [ziyān,]

ziyān ol-: Bir işe yaramayıp heder olmak.
Fāyide vaşlūñ metā‘ından bize hicrān olup
Döstüm bâzār-i ḡamde aşşımüz **oldı ziyān** (Şem‘î Divanı, Gazel 135, Mısra 6). [ziyān oldı, -dı]

zuḡal: Satürn gezegeni.

Ne rāy ile olur Bercīs anūñ düstūr-ı dīvānı
Ne Hindūdūr **Zuhal** k'ola serāy-i kadrī derbānı (Şem'î Divanı, Kaside 15, Mısra 84). [zuhal,]

zuhal-dergāh: Satürn'ün huzuru.

Melek-kadr ü felek-şadr ü **Zuhal-dergāh** ü çerh-eyvān
Serāy-i kadrī yanında degüldür nüh felek şānī (Şem'î Divanı, Kaside 4, Mısra 27). [zuhal-dergāh,]

zühd: Dünyaya rağbet etmeme, kendini ibadete verme.

Nice **zühd** ü nice takvā ne dirsın bilmezem şūfī
Behār eyyāmı gül vakti benüm göñlüm şerāb ister (Şem'î Divanı, Gazel 42, Mısra 11). [zühd,]

Ele cehd ile götür Şem'î maḥabbet cāmın
Bu kurı tāt ile **zühd** ü riyālar niçe bir (Şem'î Divanı, Gazel 45, Mısra 14). [zühd,]

Zühd içün zāhid çekerse yiridür dünyā ḡamın
Rind olan gül gibi mey bār-ı girānı ḡar çeker (Şem'î Divanı, Gazel 64, Mısra 7). [zühd,]

Ezelden Şem'iyem sākī şerāb ü şem'e yār oldum
Cihāne 'ışk ile geldüm benüm **zühd** ile kārüm yok (Şem'î Divanı, Gazel 98, Mısra 14). [zühd,]

Ne içün ḡonce gibi **zühd** ile dil-teng olayın
Gül gibi göñlüm açan cām-ı muşaffāyi göre (Şem'î Divanı, Gazel 168, Mısra 7). [zühd,]

zühd ü şavm: Dünyaya rağbet etmeme, kendini ibadete verme ve oruç.

Zāhid ki **zühd ü şavm** ile perhīze ṭayanur
Bī-çāre gör ki ḡālet-i 'ışkı yenür şanur (Şem'î Divanı, Gazel 55, Mısra 1). [zühd ü şavm,]

zühre: 3. kat göğē hakim olduḡu söylenilen Çoban yıldızı, Venüs olarak da bilinen çok parlak bir yıldız; sevgilinin güzel, parlak yüzü.

N'idügin añlayasın Şem'inüñ ey māh-cebīn

Zühreyi indüricek bezmüne efḡānler ile (Şem'î Divanı, Gazel 152, Mısra 14). [zühreyi, -y, -i]

Māh sākī nuḡl encüm mey şafaḡ cām āfitāb

Zühre çengī vü felek rakḡāş devrān inçünin (Şem'î Divanı, Kaside 13, Mısra 34). [zühre,]

Uydurup çengine **Zühre** okur eş'ārımuḡı

Gün yüzün vaşf ideli göklere çıkdı sözümüz (Şem'î Divanı, Gazel 71, Mısra 11). [zühre,]

Zühre çalsun çengini itsün semā'ı nüh felek

Çerḡe girsün mihr ü meh dönsün feleklerde melek (Şem'î Divanı, Murabba 1, Mısra 29). [zühre,]

İstimā'ından semā' itdi zemīn ehli anūñ

Rakşe koydı **Zühreyi** çerh üzre çengün ḡāleti (Şem'î Divanı, Kaside 6, Mısra 46). [zühreyi, -y, -i]

zühre-cebīn: Zühre yıldızı gibi parlak alınlı.

Şem'iyā nūrun 'alā nūr idi meclisde eger

Gelse bir **Zühre-cebīn** olsa ser-āḡāzı güzel (Şem'î Divanı, Gazel 109, Mısra 14). [zühre-cebīn,]

Hasret-i şem‘i ruḥūnden senūn ey **Zühre-cebîn**

Yaḳar āhūm iriřup her gice ḳandil-i mehi (Şem‘î Divanı, Gazel 179, Mısra 3). [zühre-cebîn,]

zuhūr eyle-: Ortaya çıkmak, görünmek, belirtmek.

Tiğ-i ḳahrūn **eylese** hıřmūn ḡılāfından **zuhūr**

Cehd idüp efsād-ı dîn itmezdi ḳavm-i müfsidîn (Şem‘î Divanı, Kaside 14, Mısra 81). [zuhūr eylese, -se]

zülāl-i hıẓr: Hızırın hoş ve tatlı suyu.

Şanevber bâğda tūṭî **zülāl-i Hıẓr** Kevserdür

Dem-i ‘isî gibi olmuş nesim-i şubḥ cān-perver (Şem‘î Divanı, Kaside 10, Mısra 3). [zülāl-i hıẓr,]

zülḡ: Yüzün iki cihetinden sarkan saç, saç bükümü.

İzin tozına şalsa **zülḡūn** hümāsı sāye

Her zerre ṭa‘n ideydi gün gibi gökde aye (Şem‘î Divanı, Beyit 2, Mısra 1). [zülḡūn, -üñ]

Ṭolaşurdi dil-i miskīnūme **zülḡūnde** şaḳūñ

İrişup şāne eger girmese areye Ḥasen (Şem‘î Divanı, Gazel 129, Mısra 5). [zülḡūnde, -üñ, -de]

Gün yüzünde Sidre ḳaddūñ üzre **zülḡūn** ey melek

Bir hümādür kim ayūñ on dördin itmiş āşiyān (Şem‘î Divanı, Gazel 135, Mısra 9). [zülḡūn, -üñ]

Çıkdı başden yüz bulup senden şabāye uyalı

zülḡūñūñ yıl aldı taḥtın ey Süleymān-ı zemān (Şem‘î Divanı, Gazel 138, Mısra 4). [zülḡūñūñ, -ü, -ñün]

Her ḳanḡı ḥāke şalsa **zülḡūn** hümāsı sāye

Her zerresi virür fer’ gün gibi gökde aye (Şem‘î Divanı, Gazel 163, Mısra 1). [zülḡūn, -üñ]

Çin ü Māçini ṭolaşdı niçe yıl bād-ı şabā

zülḡūne ṭuş olmayınca olmadı müşḡin nefes (Şem‘î Divanı, Gazel 81, Mısra 10). [zülḡūne, -üñ, -e]

Ġamzeñ açar gönüldeki **zülḡūn** girihlerin

Oldur cihānde var ise ḥallāl-i müşkilāt (Şem‘î Divanı, Gazel 17, Mısra 7). [zülḡūn, -üñ]

Çeküp ol serv-i āzādi kināre

Ṭolayup **zülfini** boynūne bend it (Şem‘î Divanı, Gazel 18, Mısra 6). [zülfini, -i, -ni]

Göñlümi itdi **zülfi** gibi tārḡār ruḡ

‘Aḳlumi aldı itdi beni bî-ḳarār ruḡ (Şem‘î Divanı, Gazel 28, Mısra 1). [zülfi, -i]

Keyfiyyet-i lebinde sözüñ muḥtaşer velî

zülḡ ile ḳaddin añma k’olur ḳışşemüz dırāz (Şem‘î Divanı, Gazel 72, Mısra 12). [zülḡ,]

Dil düşmedi ṭutam ki ḳare **zülḡūn** āḡına

Ol ḡamzelerle çeşm-i siyehḳarı n’eylesün (Şem‘î Divanı, Gazel 125, Mısra 5). [zülḡūn, -üñ]

zülḡūn evşāfında Şem‘î bir ḡazel dimiş yine

Tāze sünbüllerle tezyîn eylemiş divānını (Şem‘î Divanı, Gazel 189, Mısra 9). [zülḡūn, -üñ]

zülḡ ü ḥāl: Saç ve ben.

Baş egmez ise n'ola cihân âfîtabına

Ey meh kimûn ki sencileyin **zülf ü hâli** var (Şem'î Divanı, Gazel 58, Mısra 10). [zülf ü hâli, -i]

zülf ü hattı: Sevgilinin saçı ve yüzündeki ayva tüyleri.

Hecr odı dilden çıkarmaz **zülf ü hattıñ** hâletin

Hâneye od düşse gerçi mür ü mâr inden çıkar (Şem'î Divanı, Gazel 63, Mısra 7). [zülf ü hattıñ, -uñ]

zülf ü ruh: (Sevgilinin) saçı ve yanağı.

Gökler boyandı göklere dūd-ı siyâh ile

‘Âşıklerüñe **zülf ü ruhıñ** gün mi gösterür (Şem'î Divanı, Gazel 52, Mısra 4). [zülf ü ruhıñ, -üñ]

Gerçi bahtı karedür **zülf ü ruhıñ** gibi velî

‘Âşıkun iki cihânde dîni îmânı güzel (Şem'î Divanı, Gazel 108, Mısra 7). [zülf ü ruhıñ, -üñ]

Rişte-i cânın idüpdür şanemâ Şem'î fetil

Yanmağa **zülf ü ruhıñ** şevkiyle leyl ü nehâr (Şem'î Divanı, Gazel 57, Mısra 14). [zülf ü ruhıñ, -üñ]

Ey mâh-pâre **zülf ü ruhıñ** olmasa eger

Bakmazdı kimse dünyenüñ ağ ü kâresine (Şem'î Divanı, Gazel 144, Mısra 3). [zülf ü ruhıñ, -üñ]

Didüm **zülf ü ruhıñden** dil geyer miskîn olup şâlî

Didi bu Rûmdür dervîş çoğ olur bunuñ abdâlî (Şem'î Divanı, Gazel 174, Mısra 1). [zülf ü ruhıñden, -üñ, -den]

zülf-i ‘anberin: Amber kokulu saç lüleleri.

Gün yüzünde ey kâmer-âl‘et bu **zülf-i ‘anberin**

Şan İrem tāvusıdır yâ şeh-per-i Rûhü'l-emîn (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 35). [zülf-i ‘anberin,]

zülf-i dil-âvîz: Gönül çekici zülüf.

Tek beni **zülf-i dil-âvîzüñe** ber-dâr eyle

Çekeyin pâdişehüm kendü elümle resenüm (Şem'î Divanı, Gazel 116, Mısra 9). [zülf-i dil-âvîzüñe, -üñ, -e]

zülf-i dilber: Sevgilinin saçı.

Qanı bir bencileyin derd ile sevdâya düşüp

Zülf-i dilber gibi aḥvâlî perişân olmış (Şem'î Divanı, Gazel 84, Mısra 6). [zülf-i dilber,]

Ey dil-i dīvâne kim eylerdi tedbîrüñ senüñ

Zülf-i dilber olmasa boynüñde zencîrüñ senüñ (Şem'î Divanı, Gazel 102, Mısra 2). [zülf-i dilber,]

zülf-i dirâz: Uzun saç.

Ṭolaşmış kaddüñe **zülf-i dirâzüñ**

Benüm ‘ömrüm nitekim serde ejder (Şem'î Divanı, Gazel 50, Mısra 3). [zülf-i dirâzüñ, -üñ]

zülf-i mu‘anber: Amber kokulu saç.

Ne hoş cādūdur ol **zülf-i mu‘anber**

İdinmiş mâhî bālîn mihri pister (Şem'î Divanı, Gazel 50, Mısra 1). [zülf-i mu‘anber,]

zülf-i pür-çîn: Kıvrım kıvrım olan saç.

Her sehergeh kim şabâ ol **zülf-i pür-çinden** çıkar

Şan Hıfâ ‘aṭṭâridur kim müşk alup Çinden çıkar (Şem’î Divanı, Gazel 63, Mısra 1). [zülf-i pür-çinden, -den]

zülf-i ruḥ: Yanaktaki saç.

Şan hümâdür ki düşer gölgesi hırşîd üzre

Şalıcak **zülf-i ruḥûñ** gün yüzüne sāye Ḥasen (Şem’î Divanı, Gazel 129, Mısra 8). [zülf-i ruḥûñ, -üñ]

zülf-i semen-sāye: Yasemin kokulu saç.

Ne kadar virse şeref sünbül ü gül cennâte

Gül yüzüñle olıma **zülf-i semen-sāye** bedel (Şem’î Divanı, Gazel 110, Mısra 4). [zülf-i semen-sāye, -y, -e]

Tolaşup Şem’î-yi âşüfteye çok bend eyler

Hey dimezseñ eger ol **zülf-i semen-sāye** Ḥasen (Şem’î Divanı, Gazel 129, Mısra 12). [zülf-i semen-sāye, -ye]

‘Âşık olsam n’ola ol ruḥleri zibāyi göre

Delü olsam ne var ol **zülf-i semen-sāyi** göre (Şem’î Divanı, Gazel 168, Mısra 2). [zülf-i semen-sāyi, -y, -i]

zülf-i sünbül: Sümbül gibi olan saç.

Nesîm-i şubḥ gülşende dem urdı **zülf-i sünbül**den

N’ola gül bezminüñ olsa benefşe ‘anber-efşâmı (Şem’î Divanı, Kaside 15, Mısra 25). [zülf-i sünbül, -den]

zülf-i yâr: Sevgilinin saçı.

Ṭutam ki başa vardı gönül **zülf-i yâr** ile

Ol yañeden bu ğamze-i hun-ḥârı n’eylesün (Şem’î Divanı, Gazel 125, Mısra 7). [zülf-i yâr,]

zülfikâr-ı ğamzesini çek-: Sevgilinin süzgün bakışının kılıcını çekmek.

Çeküben Zülfikâr-ı ğamzesini

Gönüller mülkini fetḥ itdi Ḥayder (Şem’î Divanı, Gazel 50, Mısra 7). [zülfikâr-ı ğamzesini çeküben, -üben]

zülfikâr-ı lutf: Hz. Ali’nin lütuf kılıcı.

Kimüñ ki Hâk eline vire **Zülfikâr-ı lutf**

İster güneş gibi ola tâbende dāyimā (Şem’î Divanı, Kaside 11, Mısra 17). [zülfikâr-ı lutf,]

zü’l-ḥumâr: Özel isim (Hz. Ali’nin kılıç darbesi ile başı yarılan kişi).

Mest olduğınca mey yirine kan içir lebüñ

Cellâd-ı ğamzeñe n’ola dirlerse **zü’l-ḥumâr** (Şem’î Divanı, Gazel 46, Mısra 12). [zü’l-ḥumâr,]

zulm: Adalet aykırı davranma, hak edene hakkını vermem, haksızlık. II Ezîyet, cevri, cefa.

Kes zülfüñi uzatmasun ey şâh **zulm** elin

Alma cihânde boynüñe kimse vebâlini (Şem’î Divanı, Gazel 184, Mısra 5). [zulm,]

Eyledi cevri kemân gibi cihânde gūşe-gîr
Atdı ok gibi yabâne **zulmü** dest-i himmeti (Şem'î Divanı, Kaside 6, Mısra 78). [zulmü, -ü]

Ne revâdûr bu eyâ hüsın ilinûñ pādîşehi
Yağa cân mülkin oda **zulm** ile 'ışkuñ sipehi (Şem'î Divanı, Gazel 179, Mısra 2). [zulm,]

Pādîşāhüm t̄apūñe **zulmüñi** 'arz itmek içün
Od yakup başına Şem'î k̄apūñe vare gibi (Şem'î Divanı, Gazel 180, Mısra 9). [zulmüñi, -üñ, -i]

zulm id-: Eziyet etmek, işkence etmek.
Vaşl-ı dilberden ider iki cihânde nâ-murâd
'Aşıka çok **zulm ider** ey dil bu çerh-i pür-sitem (Şem'î Divanı, Gazel 115, Mısra 14). [zulm ider, -er]

zulm issi: Zalim, zulmeden, cefa çektiren.
Başūñe odlar yakup feryâd idersin Şem'iyâ
Cevri çok dünyâ gibi **zulm issi** sulţānūñ mi var (Şem'î Divanı, Gazel 41, Mısra 18). [zulm issi,]

zulmât-ı ğam: Keder veren karanlık.
Luţfūñle bu ğaribe n'ola kılşañ i'tibār
Zulmât-ı ğamde koma eyâ şem'-i salţanet (Şem'î Divanı, Kaside 9, Mısra 56). [zulmât-ı ğamde, -de]

zulmet: Karanlık.
Sikender **zulmet** içre t̄alib-i âb-ı hayât oldı
Bu def'-i zulmet-i şirk itdi dehri kıldı nūrānî (Şem'î Divanı, Kaside 4, Mısra 41). [zulmet,]

Zulmetin mehler areden ref' idüp mahv itmege
Ey gönül çekseñ demidür gün gibi tîğ-i zebân (Şem'î Divanı, Gazel 135, Mısra 13). [zulmetin, -i, -n]

Zebân-ı kilik-i luţfı lûle-i ser-çeşme-i cāndür
Berî eyler anūñ bir k̄atresi biñ cânı **zulmetden** (Şem'î Divanı, Kaside 3, Mısra 36). [zulmetden, -den]

Degül ey ma'den-i iksîr-i himmet k̄atre yanūñde
Bu fāñi **zulmetüñ** âb-ı hayât olursa 'ummāñı (Şem'î Divanı, Kaside 4, Mısra 58). [zulmetüñ, -üñ]

zulmet-i ĥār: Dikenin karanlığı.
Zulmet-i ĥār cefāsın götürüp gülşenden
Maţla'-ı şubh-ı şafâ oldı gül-i ferruĥ-fâl (Şem'î Divanı, Kaside 8, Mısra 3). [zulmet-i ĥār,]

zulm-i bî-dād it-: Adaletsizlik, zulüm, eziyet etmek.
Sen itdūñ baña şāhüm **zulm-i bî-dād**
Efendüm yine senden saña feryâd (Şem'î Divanı, Gazel 36, Mısra 1). [zulm-i bî-dād itdūñ, -dü, -ñ]

zulm-i şarîh it-: Apaçık eziyet etmek.
İĝen **zulm-i şarîh itme** esirge ehl-i imāñı
Göre göz odlare yakma be kâfir bir müselmāñı (Şem'î Divanı, Gazel 185, Mısra 9). [zulm-i şarîh itme, -me]

zümre-i ehl-i mürüvvet: İnsanlık sahibi camia.

Heycā deminde heybet ile şîr-i kîne-dār

Ser-defter oldu **zümre-i ehl-i mürüvvete** (Şem'î Divanı, Kaside 9, Mısra 34). [zümre-i ehl-i mürüvvete, -e]

zümürred: Zümriit.

Dürer-i şebnem ile serv-i sehî gevher-bār

Feth idüp kaçr-ı zebercedde **zümürred** revzen (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 22). [zümürred,]

Kaşr-ı yâkût oldu şan cennetde her bir gülsitān

Sebzden itdi **zümürred** ferş mi'mār-ı zemîn (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 16). [zümürred,]

zünnār-ı zülf: Saçın kemeri.

Dār idüp yakmak dilerler Şem'îyi Manşûr-vār

Dil-rübâlar boynına **zünnār-ı zülfin** taqdılar (Şem'î Divanı, Gazel 48, Mısra 10). [zünnār-ı zülfin, -i, -n]